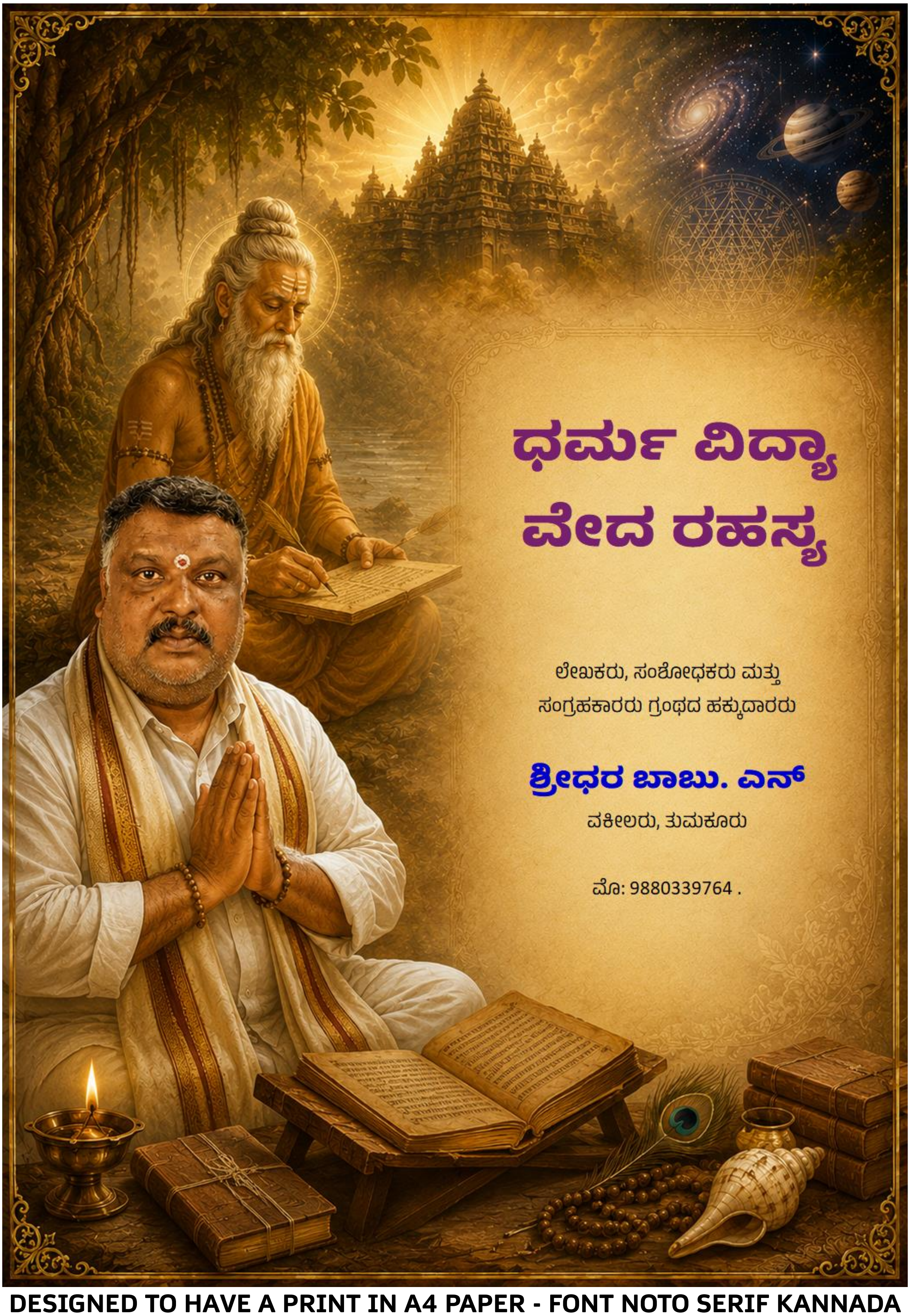

DESIGNED TO HAVE A PRINT IN A4 PAPER - FONT NOTO SERIF KANNADA

ಧರ್ಮ ವಿದ್ಯಾ ವೇದ ರಹಸ್ಯ

ಪರಿವಿಡಿ

27. ಕಿರಿಯರನ್ನು, ಶಿಷ್ಯರನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸುವುದು, ಪುತ್ರರಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಧರ್ಮ

28. ಧರ್ಮವೂ ಇಲ್ಲದ, ಅರ್ಥವೂ ಇಲ್ಲದ, ಶ್ರದ್ಧೆಯೂ ಇಲ್ಲದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸಬಾರದು.

29. ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜೀವನಮೂಲ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ ಅದನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದರೆ ಧರ್ಮವೂ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ.

30. ನಾನು ಬಯಸದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಇತರರ ಮೇಲೂ ಮಾಡದಿರುವುದೇ ಧರ್ಮ

31. ಮನುಷ್ಯನ ಬಾಯಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಳ್ಳುವ ಮಂದಿರವಾಗಿರಬೇಕು.

32. ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮ ಜೀವನದ ಮಹತ್ವ ಮತ್ತು ದಯೆಯ ಪರಮಧರ್ಮ

33. ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮದ ಅರಿವೇ ಶಾಶ್ವತ ಶಾಂತಿಯ ಧರ್ಮ ಮಾರ್ಗ

34. ಸಮಾಜವನ್ನು ಧರಿಸುವ, ಜೀವಿಗಳನ್ನು ಉಳಿಸುವ, ಲೋಕವನ್ನು ಸಮತೋಲನದಲ್ಲಿ ಕಾಯುವ ಆಂತರಿಕ ಶಕ್ತಿಯೇ ಧರ್ಮ

35. ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಮಾಡದೆ, ಎಲ್ಲರ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಬದುಕುವುದು ಧರ್ಮ

36. ಧರ್ಮದ ಮೂಲಗಳು—ಶ್ರುತಿ, ಸ್ಮೃತಿ, ಸದಾಚಾರ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧ ಸಂಕಲ್ಪ

37. ಆತ್ಮದರ್ಶನವೇ ಪರಮಧರ್ಮ – ಯಜ್ಞದಿಂದ ಯೋಗದವರೆಗೆ ಧರ್ಮಪಥ

38. ಅಧರ್ಮದ ಫಲವು ಕೊನೆಗೆ ಅಧರ್ಮಿಯ ನಾಶಕ್ಕೇ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ

39. ದ್ರೋಹವನ್ನೆಸಗದಿರುವುದೂ ಧರ್ಮವಾಗಿದೆ

40. ಧರ್ಮದ ಚತುರ್ಮೂಲ—ವೇದದಿಂದ ಆತ್ಮಸಂತೃಪ್ತಿವರೆಗೆ

41. ಸರ್ವಮಾನವರಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಧರ್ಮದ ಐದು ಮೂಲಸ್ತಂಭಗಳು

42. ಯೋಗದ ಮೂಲಕ ಆತ್ಮದರ್ಶನವೇ ಪರಮಧರ್ಮ

43. ಭೂತಗಳ ಉನ್ನತಿಯೇ ಧರ್ಮದ ನಿಜವಾದ ಉದ್ದೇಶ

44. ಮನಸ್ಸಿನ ಶುದ್ಧತೆಯೇ ಧರ್ಮದ ಮೂಲಸ್ವರೂಪ

45. ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮದ ಅರಿವೇ ಪರಮಶಾಂತಿಯ ದಾರಿ

46. ಧರ್ಮದಿಂದಲೇ ಸುಖ—ಸರ್ವಮಾನವರ ಕರ್ತವ್ಯ

47. ಧರ್ಮದ ದಶ ಲಕ್ಷಣಗಳು—ಸಂಪೂರ್ಣ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಮಾರ್ಗ

48. ಶಾಸ್ತ್ರವಿರೋಧಿ ನಡೆ—ಸಿದ್ಧಿ, ಸುಖ ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷದ ಅಡ್ಡಿ

49. ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಿರತೆಯೇ ಧರ್ಮದ ಮೂಲ ಮತ್ತು ಯಶಸ್ಸಿನ ಆಧಾರ.

50. ಧೃತಿ — ಸುಖದುಃಖಗಳಲ್ಲಿ ಅಚಲತೆಯ ಧರ್ಮ

51. ಕ್ಷಮೆ ಮತ್ತು ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಧೃತಿ

52. ಧಾರ್ಮಿಕ ಜೀವನದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮೌಲ್ಯಗಳು; ಯಶಸ್ಸು ಮತ್ತು ಅಪಯಶಸ್ಸು ಕೂಡ ದೇವನಿಚ್ಛೆಯ ಭಾಗವೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಿದಾಗ ಮನಸ್ಸು ಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತದೆ

53. ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸುವ ದಮನ, ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ನಿರ್ಭಯತೆ

54. ಬ್ರಹ್ಮಭಾವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಸಾಧಕನ ಧರ್ಮ ಮಾರ್ಗ

55. ಸ್ವಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆಯ ಮಹತ್ವ

56. ಸ್ವಧರ್ಮದ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ ಮತ್ತು ಪರಧರ್ಮದ ಅಪಾಯ

150. ಅಪಕಾರದ ನಂತರ ಜಾಗ್ರತೆಯೇ ಧರ್ಮಜ್ಞಾನ

151. ಅವಿವೇಕ, ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಅಜಾಗ್ರತೆಯೇ ಪತನದ ಕಾರಣ

152. ಹಿತಕರ ಸಂಯಮವೇ ಆರೋಗ್ಯ ಮತ್ತು ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿನ ಮಾರ್ಗ

153. ದೈವ–ಪುರುಷಕಾರ ಸಮನ್ವಯ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಹಿತಕರ ಕರ್ಮಧರ್ಮ

154. ವಿದ್ಯೆ, ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಯಮವೇ ನಿಜವಾದ ಜೀವನಸಂಪತ್ತು

155. ದುಷ್ಟಸಂಗತ್ಯ ತ್ಯಾಗವೇ ಧರ್ಮಮಯ ಜೀವನರಕ್ಷಣೆ

156. ನಿಜವಾದ ಸಂಬಂಧಗಳು ಮತ್ತು ಧರ್ಮಮಯ ಸಮಾಜದ ಲಕ್ಷಣಗಳು

157. ಧರ್ಮನಿಷ್ಠ ರಾಜನಲ್ಲೇ ಸಮಾಜದ ಸ್ಥಿರತೆ

158. ರಾಜಧರ್ಮದ ದೈವಿಕ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಜಾರಕ್ಷಣೆ

159. ಗುಣಧರ್ಮಪಾಲಕ ರಾಜನೇ ರಾಷ್ಟ್ರಶ್ರೇಯಸ್ಸಿನ ಆಧಾರ

160. ಪ್ರಜಾಪೀಡನೆಯೇ ರಾಜ್ಯಪತನದ ಕಾರಣ

161. ದಂಡನೀತಿ, ಜಾಗ್ರತೆ ಮತ್ತು ರಾಜ್ಯರಕ್ಷಣೆಯ ಧರ್ಮ

162. ಮೂಲರಕ್ಷಣೆ, ತಂತ್ರಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಧೈರ್ಯಮಯ ಕಾರ್ಯಧರ್ಮ

163. ಜಾಗ್ರತೆ, ಮೃದುವ್ಯವಹಾರ ಮತ್ತು ಶತ್ರುನೀತಿಯ ಧರ್ಮಸೂಕ್ಷ್ಮ

164. ಕಾಲಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಸಂದರ್ಭಬುದ್ಧಿಯ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವ

165. ರಾಜತಂತ್ರ, ಉಪಾಯ ಮತ್ತು ಸಂದರ್ಭಜ್ಞಾನದ ಧರ್ಮಸೂಕ್ಷ್ಮ

166. ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿ, ಜಾಗ್ರತೆ ಮತ್ತು ವ್ಯವಹಾರಧರ್ಮದ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆ

167. ಜಾಗ್ರತೆ, ಪರಾಕ್ರಮ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯತಂತ್ರದ ಧರ್ಮಜ್ಞಾನ

168. ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ, ಮಿತಾಚಾರ ಮತ್ತು ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆಯ ಧರ್ಮ

169. ದೇಶ–ಕಾಲಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಪರಾಕ್ರಮದ ಧರ್ಮ

170. ಶತ್ರುನಿಗ್ರಹ, ಅಂತರಂಗ ಜಾಗ್ರತೆ ಮತ್ತು ರಾಜತಂತ್ರದ ಧರ್ಮ

171. ಸಮಯಜ್ಞಾನ, ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಸಾಹಸದ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗ

172. ದೂರದೃಷ್ಟಿ, ವರ್ತಮಾನಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಜೀವನನೀತಿ

173. ವಿಶ್ವಾಸ, ಜಾಗ್ರತೆ ಮತ್ತು ವ್ಯವಹಾರಧರ್ಮದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಜ್ಞಾನ

174. ಜಾಗ್ರತೆ, ತಂತ್ರ ಮತ್ತು ಅಪದ್ಧರ್ಮದ ಸೂಕ್ಷ್ಮನೀತಿ

175. ಧರ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಮೇಲಿಲ್ಲ ಸಂಬಂಧವೂ ಅಧಿಕಾರವೂ

176. ಬಾಹ್ಯ ವಿನಯ, ಆಂತರಿಕ ತಂತ್ರ ಮತ್ತು ಅಪದ್ಧರ್ಮದ ಕಠಿಣಸತ್ಯ

177. ಸಂಬಂಧಗಳ ಸ್ವಭಾವ ಮತ್ತು ಜಾಗೃತ ಧರ್ಮನೀತಿ

178. ಸಂಗ್ರಹ, ನಿಗ್ರಹ ಮತ್ತು ಅಪದ್ಧರ್ಮದ ವ್ಯವಹಾರತಂತ್ರ

179. ನಿರರ್ಥಕ ವೈರಾಗ್ರಹ ಮತ್ತು ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಜೀವನಧರ್ಮ

180. ತ್ರಿವರ್ಗ, ಪರಿಣಾಮಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಧರ್ಮವಿವೇಕ

ನನ್ನ ಸ್ವರ್ಗೀಯ ಮಾತಾ ಪಿತೃಗಳ ನೆನಪಿನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಣೆ

ಶ್ರೀಮತಿ ಗೌರಮ್ಮ ಮತ್ತು ಶ್ರೀ ಹೆಚ್.ಆರ್. ನಾಗರಾಜಚಾರ್

ಮುನ್ನುಡಿ

ಧರ್ಮ ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ನಾವು ಪ್ರತಿದಿನ ಕೇಳುತ್ತೇವೆ. ಆದರೆ ಧರ್ಮ ಎಂದರೇನು? ಅದು ಕೇವಲ ಒಂದು ಮತವೇ? ಕೆಲವು ಆಚರಣೆಗಳ ಸಮೂಹವೇ? ಅಥವಾ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು, ಪೂಜೆ ಮಾಡುವುದು ಮಾತ್ರವೇ ಧರ್ಮವೇ? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಅನೇಕ ಜನರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವಿಸುತ್ತವೆ. ಇಂತಹ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಸಮ್ಮತವಾದ, ಸರಳವಾದ ಮತ್ತು ಜೀವನೋಪಯೋಗಿಯಾದ ಉತ್ತರವನ್ನು ನೀಡಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಮಾನವ ಜೀವನದ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ತರವಾದ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು – "ನಾನು ಹೇಗೆ ಬದುಕಬೇಕು?" ಎಂಬುದು. ಜ್ಞಾನ, ಸಂಪತ್ತು, ಅಧಿಕಾರ, ಕೀರ್ತಿ, ವಿಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ತಂತ್ರಜ್ಞಾನ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಸೌಲಭ್ಯಗಳನ್ನು ನೀಡಬಹುದು; ಆದರೆ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾದ ದಿಕ್ಕನ್ನು ನೀಡುವುದು ಧರ್ಮ ಮಾತ್ರ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ನಮ್ಮ ಋಷಿಮುನಿಗಳು "ಧರ್ಮೋ ರಕ್ಷತಿ ರಕ್ಷಿತಃ" ಎಂದು ಘೋಷಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಧರ್ಮವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವವನು ಧರ್ಮದಿಂದಲೇ ರಕ್ಷಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ಈ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವು ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಹೃದಯವಾಗಿದೆ.

ಇಂದು ಧರ್ಮ ಎಂಬ ಪದದ ಬಗ್ಗೆ ಅನೇಕ ಗೊಂದಲಗಳು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿವೆ. ಕೆಲವರು ಧರ್ಮವನ್ನು ಕೇವಲ ಒಂದು ಮತದ ಹೆಸರು ಎಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವರು ಅದನ್ನು ಕೆಲವು ಆಚರಣೆಗಳು, ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳು ಅಥವಾ ಕರ್ಮಕಾಂಡಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇನ್ನೂ ಕೆಲವರು ಧರ್ಮವನ್ನು ಆಧುನಿಕ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸದ ಒಂದು ಹಳೆಯ ಪರಿಕಲ್ಪನೆ ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ನಮ್ಮ ವೇದಗಳು, ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು, ಮಹಾಭಾರತ, ರಾಮಾಯಣ, ಗೀತೆ, ಪುರಾಣಗಳು ಮತ್ತು ಮಹರ್ಷಿಗಳ ಉಪದೇಶಗಳು ಧರ್ಮವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ವಿಶಾಲವಾದ

ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು, ಸಮಾಜವನ್ನು, ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಮತ್ತು ಸಮಸ್ತ ವಿಶ್ವವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಶಾಶ್ವತ ನಿಯಮ. ಅದು ಕೇವಲ ನಂಬಿಕೆಯ ವಿಷಯವಲ್ಲ; ಬದುಕಿನ ವಿಜ್ಞಾನ.

ಸನಾತನ ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಒಂದು ನಂಬಿಕೆಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲ. ಅದು ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ, ಅಶಾಂತಿಯಿಂದ ಶಾಂತಿಗೆ, ಸ್ವಾರ್ಥದಿಂದ ಲೋಕಹಿತದತ್ತ, ಮತ್ತು ಅಂತಿಮವಾಗಿ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ ಹಾಗೂ ಮೋಕ್ಷದತ್ತ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವ ಜೀವನಮಾರ್ಗವಾಗಿದೆ. ಈ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಮೂಲಸ್ವರೂಪ, ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಮತದ ವ್ಯತ್ಯಾಸ, ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಮಹತ್ವ, ಸದಾಚಾರ, ಸತ್ಯ, ದಯೆ, ಕ್ಷಮೆ, ದಾನ, ಭಕ್ತಿ, ಯೋಗ, ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ, ರಾಜಧರ್ಮ, ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮ, ಸಮಾಜಧರ್ಮ, ಅಪದ್ಧರ್ಮ, ಕರ್ಮತತ್ತ್ವ, ಧರ್ಮ–ಅಧರ್ಮಗಳ ಫಲ, ಧರ್ಮಸೂಕ್ಷ್ಮತೆ, ಜೀವನನೀತಿ, ಮಾನವಸಂಬಂಧಗಳು, ರಾಜ್ಯನಿರ್ವಹಣೆ, ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆ, ಮರಣಸತ್ಯ, ವೈರಾಗ್ಯ, ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗ ಇತ್ಯಾದಿ ಅನೇಕ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿಯೂ ಸಾರಗರ್ಭಿತವಾಗಿಯೂ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಕೃತಿಯ ವಿಶೇಷತೆ ಏನೆಂದರೆ, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಿಷಯವೂ ಕೇವಲ ಸಿದ್ಧಾಂತವಾಗಿ ಉಳಿಯದೆ, ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಅನುಸರಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಧರ್ಮವು ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇರುವ ತತ್ತ್ವವಲ್ಲ; ಅದು ನಮ್ಮ ಚಿಂತನೆ, ಮಾತು, ವರ್ತನೆ, ಕುಟುಂಬ, ಸಮಾಜ ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರಜೀವನದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಹಂತದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಕಾಶಿಸಬೇಕಾದ ಶಕ್ತಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಗ್ರಂಥ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥವು ಪಂಡಿತರಿಗಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ, ಗೃಹಸ್ಥರಿಗೆ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಾಧಕರಿಗೆ, ಸಮಾಜಸೇವಕರಿಗೆ, ಆಡಳಿತಗಾರರಿಗೆ ಹಾಗೂ ಧರ್ಮದ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯ ಬಯಸುವ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಿಗೂ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಲಿ ಎಂಬುದು ನನ್ನ ಆಶಯ.

ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸುವ ಪ್ರೇರಣೆ ನನಗೆ ದೊರೆತದ್ದು ಶಾಸ್ತ್ರಾಧ್ಯಯನದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ. ವೇದ, ಮಹಾಭಾರತ, ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತೆ, ಸ್ಮೃತಿಗಳು ಹಾಗೂ ಸನಾತನ ಪರಂಪರೆಯ ವಿವಿಧ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಚದುರಿಹೋಗಿರುವ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಓದುತ್ತಾ ಬಂದಾಗ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಜ್ಞಾನರತ್ನಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯ ಓದುಗರಿಗೆ ಸುಲಭವಾಗಿ ತಲುಪುತ್ತಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಭಾವನೆ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಮೂಡಿತು. ಅನೇಕ ಅಮೂಲ್ಯ ಉಪದೇಶಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿದುಕೊಂಡಿವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಸರಳ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ, ಜೀವನೋಪಯೋಗಿ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ, ವಿಷಯವಾರು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಜನರಿಗೆ ತಲುಪಿಸುವುದು ಕಾಲದ ಅಗತ್ಯವೆಂದು ಅನಿಸಿತು. ಅದರ ಫಲವೇ ಈ ಕೃತಿ.

ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವರೆಗೆ, ವೈಯಕ್ತಿಕ ಜೀವನದಿಂದ ರಾಜ್ಯನಿರ್ವಹಣೆಯವರೆಗೆ, ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮದಿಂದ ಸಂನ್ಯಾಸತತ್ತ್ವದವರೆಗೆ, ದಾನದಿಂದ ಧ್ಯಾನದವರೆಗೆ, ಸತ್ಯದಿಂದ ಮೋಕ್ಷದವರೆಗೆ, ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವರೆಗೆ ವ್ಯಾಪಕವಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಧ್ಯಾಯವೂ ಒಂದು ಧರ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಬೆಳಗಿಸುವ ದೀಪದಂತಿದೆ. ಕೆಲವು ಅಧ್ಯಾಯಗಳು ಧರ್ಮದ ಮೂಲಭೂತ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ; ಕೆಲವು ಸದಾಚಾರ ಮತ್ತು ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ; ಕೆಲವು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಎದುರಾಗುವ ಸಂಕಟಗಳು, ಸಂಬಂಧಗಳು, ವೈರಾಗ್ಯ, ರಾಜ್ಯಧರ್ಮ, ರಾಜತಂತ್ರ, ಅಪದ್ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಸೂಕ್ಷ್ಮತೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಆಳವಾದ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನವನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ.

ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಧರ್ಮಜ್ಞಾನವು ಈ ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರಮುಖ ಆಧಾರವಾಗಿದೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಕೇವಲ ಯುದ್ಧಕಥೆಯಲ್ಲ; ಅದು ಮಾನವಜೀವನದ ಸಂಪೂರ್ಣ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯವಾಗಿದೆ. ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮಗಳ ನಡುವಿನ ಸಂಘರ್ಷ, ಕರ್ತವ್ಯ ಮತ್ತು ಭಾವನೆಗಳ ನಡುವಿನ ಘರ್ಷಣೆ, ನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಅನ್ಯಾಯಗಳ ನಡುವಿನ ಹೋರಾಟ, ವೈಯಕ್ತಿಕ ಹಿತ ಮತ್ತು ಲೋಕಹಿತಗಳ ನಡುವಿನ ಸಮತೋಲನ – ಇವೆಲ್ಲವೂ ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ವಿವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಆ ಅಮೂಲ್ಯ ಬೋಧನೆಗಳನ್ನು ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವಾದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಓದುಗರು ಧರ್ಮವನ್ನು ಕೇವಲ ತಾತ್ವಿಕ ಚರ್ಚೆಯಾಗಿ ನೋಡುವುದಿಲ್ಲ. ಜೀವನದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಧರ್ಮ ಹೇಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ನೀಡುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾರೆ. ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ, ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ, ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ, ಸಂಪತ್ತಿನ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ, ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ, ವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ, ಸ್ನೇಹದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ,

ಶತ್ರುಗಳೊಂದಿಗೆ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ, ಸಂಕಟಕಾಲದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ, ಯಶಸ್ಸು ಮತ್ತು ವೈಫಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ – ಹೀಗೆ ಜೀವನದ ಎಲ್ಲಾ ಆಯಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಪ್ರಸ್ತುತತೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.

ಮಾನವ ಸಮಾಜವು ಇಂದು ಅನೇಕ ಸವಾಲುಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸುತ್ತಿದೆ. ಭೌತಿಕ ಪ್ರಗತಿ ಹೆಚ್ಚಾದಷ್ಟೂ ಮಾನಸಿಕ ಅಶಾಂತಿ, ಸ್ವಾರ್ಥ, ಅತಿಯಾದ ಸ್ಪರ್ಧೆ, ಕುಟುಂಬವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ದುರ್ಬಲತೆ, ನೈತಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳ ಕುಸಿತ ಮತ್ತು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಶೂನ್ಯತೆ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನಾವು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಪುನರ್ಜಾಗೃತಿ ಅತ್ಯಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಧರ್ಮವು ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತವಾದ ತತ್ತ್ವವಲ್ಲ. ಅದು ಯುಗಯುಗಾಂತರಗಳಿಗೂ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕವಾಗಿರುವ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಗ್ರಂಥವು ಕೇವಲ ಧಾರ್ಮಿಕ ಗ್ರಂಥವಲ್ಲ; ಜೀವನವನ್ನು ಸಮತೋಲನಗೊಳಿಸುವ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕ ಗ್ರಂಥವಾಗಬೇಕೆಂಬುದು ನನ್ನ ಆಶಯ.

ವೇದ, ಉಪನಿಷತ್ತು, ಗೀತೆ, ಮಹಾಭಾರತ, ಸ್ಮೃತಿ, ಪುರಾಣಗಳು ಹಾಗೂ ಮಹರ್ಷಿಗಳ ಉಪದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವಗಳ ಸಂಗ್ರಹವೇ ಅದರ ಸೂಕ್ತ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೇ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಆಧಾರವಾಗಿದೆ. ಆದಾಗ್ಯೂ ಯಾವುದೇ ದೋಷಗಳು ಕಂಡುಬಂದರೆ ಅವು ನನ್ನ ಅಲ್ಪಜ್ಞಾನದ ಫಲವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿ, ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಕ್ಷಮಾದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸುವರೆಂದು ಆಶಿಸುತ್ತೇನೆ. ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಓದುಗರಲ್ಲಿಯೂ ಧರ್ಮದ ಬಗ್ಗೆ ಗೌರವ ಹೆಚ್ಚಲಿ. ಸತ್ಯ, ದಯೆ, ಕ್ಷಮೆ, ಶಾಂತಿ, ಸಂಯಮ, ಭಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಆತ್ಮವಿವೇಕದ ಗುಣಗಳು ವೃದ್ಧಿಯಾಗಲಿ. ಕುಟುಂಬಗಳು ಸುಸ್ಥಿರವಾಗಲಿ, ಸಮಾಜ ಸೌಹಾರ್ದಮಯವಾಗಲಿ, ರಾಷ್ಟ್ರ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠವಾಗಲಿ ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಮಾನವನೂ ಆತ್ಮಶಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಲಿ ಎಂಬುದು ನನ್ನ ಹಾರೈಕೆ.

ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಉಳಿಯಬಾರದು; ಅದು ನಮ್ಮ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಬೇಕು. ನಮ್ಮ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಬೇಕು. ನಮ್ಮ ವರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ಗೋಚರಿಸಬೇಕು. ನಮ್ಮ ಜೀವನವೇ ಧರ್ಮದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವಾಗಬೇಕು. ಆ ಮಹೋನ್ನತ ಗುರಿಯತ್ತ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಪ್ರಯತ್ನವಾಗಿ ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು ಸನಾತನ ಧರ್ಮಾಭಿಮಾನಿಗಳ ಪಾದಾರವಿಂದಗಳಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ.

ಸರ್ವೇ ಜನಾಃ ಸುಖಿನೋ ಭವಂತು ।
ಲೋಕಾಃ ಸಮಸ್ತಾಃ ಸುಖಿನೋ ಭವಂತು ।

ಲೇಖಕರು

ಧರ್ಮ ಎಂದರೇನು?

ಧರ್ಮ = धर्म = ध र म

ಅಕ್ಷರ ಅರ್ಥ:- ಪ್ರಕಾಶಮಾನ ಮಾಂತ್ರಿಕ ಸೂತ್ರವನ್ನು ನೀಡುವುದು

ಪಾಂಡವರಲ್ಲಿ ಧರ್ಮರಾಯ ಧರ್ಮದ ರಹಸ್ಯವನ್ನರಿಯದೆ ಒಮ್ಮೆ ಭೀಷ್ಮ ಪಿತಾಮಹರ ಬಳಿ "ವಿದ್ಮಚೈವ ನ ವಾ ವಿದ್ಮಶಕ್ಯಂ ವಾ ವೇದಿತುಂ ನ ವಾ। ಅಣೀಯಾನ್ ಕ್ಷುರಧಾರಾಯಾಃ ಗರೀಯಾನಪಿ ಪರ್ವತಾತ್ ॥ (ಶಾಂತಿಪರ್ವ 260.12) ಅರ್ಥಾತ್ "ತಾತ, ಧರ್ಮದ ಅರ್ಥ ತಿಳಿದಂತೆ ಆಗುತದೆ. ಆದರೆ ಏನೂ ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ ತಿಳಿಯುವುದು ಸಾಧ್ಯವೋ ಅಲ್ಲವೋ ಎಂಬುದನ್ನು ಅರಿಯುವುದೂ ಕಷ್ಟ ಏಕೆಂದರೆ ಇದು ಕತ್ತಿಯ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಅಲುಗಿಗಿಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವೂ ಪರ್ವತಕ್ಕಿಂತ ಸ್ಥೂಲವೂ ಆಗಿದೆ. ಒಮ್ಮೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿದರೆ ಮಗದೊಮ್ಮೆ ಗಮನಕ್ಕೆಬಾರದೆ ಓಡುತದೆ" ಎನ್ನುತಾರೆ.

ಧರ್ಮ - ಧರ್ಮ ಎಂಬುದು ಧೃ ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದೆ ಶಬ್ಧವಾಗಿದೆ. ಧೃ ಎಂದರೆ ಧರಿಸುವುದು. ಯಾವುದು ಧರಿಸಬಲ್ಲದ್ದು ಆಗಿದೆಯೋ ಅದು ಧರ್ಮ. "ಧಾರಣಾತ್ ಧರ್ಮ ಇತ್ಯಾಹುಃ? (ಯಾವುದು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಆದರ ಕಟ್ಟುಪಾಡುಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ರಕ್ಷಿಸಬಲ್ಲದೋ ಆದೇ ಧರ್ಮ) ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಹಾಗೂ ಸಮಾಜದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ಯಾವುದು ಜೀವನವನ್ನು ಧರಿಸಿ ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತದೆಯೋ, ಬೆಂಬಲಿಸುತ್ತದೆಯೋ, ಜೀವನಾಧಾರವಾಗುತ್ತದೋ ಆ ಶಕ್ತಿಯೆಃ ಧರ್ಮ. ಧರ್ಮ ಎಂದರೆ ಆಂತರ್ಯದ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಅಥವಾ ವಿಕಾಸವಾಗಿದ್ದು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಪ್ರಸ್ತುತದ ವಿಕಾಸ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅವನ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಉಳಿಸಲು ಆಧಾರವಾಗಿದ್ದು ಆಂತರಿಕವಾದ ವಿಕಾಸವಾಗಿ ಜೀವಿಯ ಆಭ್ಯುದಯ ನಿಃಶ್ರೇಯಸಗಳ ಸಾಧನೆಗೆ ಪುರೋಗಮನಕ್ಕೆ ಸಹಾಯವಾಗುವ ದಿವ್ಯಶಕ್ತಿ ಯಾವುದು ಇದೆಯೋ ಅದೇ ಧರ್ವ. ಧಾರಣ ಎಂದರೆ ಪೋಷಣೆ ಎಂದೂ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿಗತವಾಗಿ ಧಾರಣಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ ವ್ಯಕ್ತಿಧರ್ಮ ಆಗುತ್ತದೆ. ಸಾಮೂಹಿಕವಾದಾಗ ಸಮಾಜಧರ್ಮ, ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾದಾಗ ರಾಷ್ಟ್ರಧರ್ಮ, ಪಂಗಡಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು ಆದಾಗ ಪಂಗಡಧರ್ಮ, ವಸ್ತುಜಾತಿಯ ಸ್ವಭಾವ ಶಕ್ತಿ ಪ್ರಕಟಣೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಹೇಳುವಾಗ ಜಾತಿಧರ್ಮ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಧರ್ಮದ ಆರ್ಥ ವಿಶಾಲವಾದುದು, ಅದರ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬಹುಮುಖವಾದುದು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ಎಂದರೆ ಜೀವಿಯ ಜೀವನವು ಉತ್ತಮವಾಗುವಂತೆ ಆತ್ಮದ ಹಿತವೂ, ಲೋಕದ ಕಲ್ಯಾಣವೂ ಆಗುವಂತೆ ಜೀವಿಗೆ ಸಹಕಾರಿಯಾಗುವ ಸತ್ಕಾರ್ಯಗಳು, ನೀತಿನಿಯಮಗಳು ಇವುಗಳೆಲ್ಲದರ ಸಂಗ್ರಹ. ಧರ್ಮವು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಆಂತರ್ಯ ಹಾಗೂ ಬಾಹ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವುದಾಗಿದ್ದು ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಅದು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಶಾರೀರಿಕ ಮತ್ತು ಮಾನಸಿಕ ವೃತ್ತಿಕ್ರಿಯೆಗಳ ಪ್ರಭುತ್ವವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಈ ಶಬ್ದದ ವ್ಯಾಖ್ಯೆ ಈ ರೀತಿ ಇದೆ -_ "ಧರತಿ ಲೋಕಾನ್ ಧ್ರಿಯತೆ ಪುಣ್ಯಾತ್ಮಭಿಃ ಇತಿ ವಾ" ಅಂದರೆ ಯಾವುದು ಲೋಕಗಳನ್ನು ಧಾರಣೆ ಮಾಡುತ್ತದೆಯೊ ಅಥವಾ "ಯಾವುದು ಪುಣ್ಯಾತ್ಮಗಳ ಮುಖಾಂತರ ಧಾರಣೆ ಮಾಡುವುದೋ" ಅದು "ಧರ್ಮ"ವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿ "ಧರ್ಮ" ಶಬ್ದವು ಕೆಲವು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ "ಗುಣವಾಚಕ'"ವಾಗಿಯೂ, ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ "ನಾಮಪದ" ವಾಗಿಯೂ ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ "ಪೋಷಣೆ ಮಾಡುವುದು" ಎನ್ನುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ "ನೈತಿಕ ನಿಯಮ" ಹಾಗೂ "ಆಚಾರ" ಎನ್ನುವ ಅರ್ಧದಲ್ಲಿ, ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ "ಪ್ರಾಚೀನ ನೀತಿ ನಿಯಮಗಳು" ಎನ್ನುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಥರ್ವವೇದದಲ್ಲಿ "ಧರ್ಮ" ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ "ಧಾರ್ಮಿಕ ಅಚರಣೆಯಿಂದ ದೊರೆಯುನ ಪುಣ್ಯ" ಎಂದಿದೆ. ಛಾಂದೋಗ್ಯ ಉಪನಿಷತ್ ನಲ್ಲಿ "ನಾಲ್ಕು ಆಶ್ರಮಗಳ ವಿಶಿಷ್ಟ ಕರ್ತವ್ಯ" ಎನ್ನುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ಶಬ್ದವನ್ನು

ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ತೈತ್ತರೀಯ ಉಪನಿಷತ್ ನಲ್ಲಿ "ಸತ್ಯಂ ವದ, ಧರ್ಮಂ ಚರ" (ಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳು, ಧರ್ಮಾನುಸಾರ ನಡೆದುಕೊ) ಎನ್ನುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ಶಬ್ದವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ "ವರ್ಣಾಶ್ರಮ ವಿಹಿತ ಕರ್ತವ್ಯ" ಎಂದಾಗಿದೆ.

ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ಎಂಬ ಪದವು ಧೃತ್ ಎಂಬ ಮೂಲದಿಂದ ಬಂದಿದೆ, ಅದಕ್ಕೆ ಮನುಷ್ಯ ಎಂಬ ಉಪನಾಮವನ್ನು ಸೇರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೂಲ ಧೃತ್ ಎಂದರೆ ಹಿಡಿದಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು, ಸಂರಕ್ಷಿಸುವುದು, ಒಟ್ಟಿಗೆ ಬಂಧಿಸುವುದು, ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ. ಧರ್ಮದ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮೊದಲು ಮಹಾಭಾರತದ ಶಾಂತಿಪರ್ವದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಧಾರಣಾದ್ ಧರ್ಮಮಿತ್ಯಾಹುರ್ಧರ್ಮೋ ಧಾರಯತೇ ಪ್ರಜಾಃ/
ಯತ್ ಸ್ಯಾತ್ ಧಾರಣಸಂಯುಕ್ತಂ ಚ ಧರ್ಮ ಇತಿ ನಿಶ್ಚಯ//

ಮಹಾಭಾರತ, ಶಾಂತಿಪರ್ವ, 12.109.1

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಧರ್ಮ ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ನಿಯಮವಲ್ಲ, ಅದು ಜಗತ್ತನ್ನು, ಸಮಾಜವನ್ನು ಮತ್ತು ಜೀವಿಗಳ ಜೀವನವನ್ನು ಸ್ಥಿರವಾಗಿ, ಸಮತೋಲನದಿಂದ ಸಾಗಿಸುವ ಶಕ್ತಿ. ಜನಾಂಗವನ್ನು ಧರಿಸುವುದು, ಉಳಿಸುವುದು, ಕಾಪಾಡುವುದು – ಇವೇ ಧರ್ಮದ ಮೂಲಲಕ್ಷಣಗಳು. ಅನ್ಯಾಯ, ಅಧರ್ಮವು ಸಮಾಜವನ್ನು ಕುಸಿತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ಮಾತ್ರ ಸಮಸ್ತ ಲೋಕವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ.

ಧರ್ಮವು ಅದರ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯತನ, ನೀತಿ, ನ್ಯಾಯ, ಅರ್ಹತೆ, ಕರ್ತವ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ಹಕ್ಕುಗಳ ಸಿದ್ಧಾಂತ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ನೈತಿಕ ಕರ್ತವ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ, ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ಸುಂದರಾಜನ್ ಮತ್ತು ಮುಖರ್ಜಿ ರವರು. ಸ್ವಚ್ಛತೆ, ನೈರ್ಮಲ್ಯ ಮತ್ತು ನಡವಳಿಕೆಯ ಹೊರತಾಗಿ, ಸಭ್ಯ ನಡವಳಿಕೆ, ನಾಲ್ಕು ಆಶ್ರಮಗಳ ಕರ್ತವ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ರಾಜನ ಕರ್ತವ್ಯಗಳು ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಆದರ್ಶ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿವೆ. ಧರ್ಮವು ಗ್ರಹಿಸಲಾಗದ ಮನಸ್ಸು ಅಥವಾ ಆತ್ಮದ ಗುಣವಾಗಿದೆ, ಆದರೆ ಅದು ಎರಡೂ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿ ಮತ್ತು ಸಮೃದ್ಧಿಯ ಏಕೈಕ ಸ್ನೇಹಿತವಾಗಿದೆ. ಇದು ಅಗೋಚರ ವಸ್ತುವಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ಆದ್ದರಿಂದ ಅಮೂರ್ತ ಮತ್ತು ಅಪೂರ್ವ. ಆದರೆ ಅದರ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಅದು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಪರಿಣಾಮದಿಂದ ಊಹಿಸಬಹುದು. ಎನ್ನುತ್ತದೆ ಅಸ್ವಾಮಿನ ಶಿಲಾ ಶಾಸನವೊಂದು. ನೈಯಾಯಿಕರ ಪ್ರಕಾರ, ಧರ್ಮವು ಆತ್ಮದ ಸಹಜ ಆಸ್ತಿಯಾಗಿದೆ.

ವೈಶೇಷಿಕಾ ಸೂತ್ರವು ಧರ್ಮದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ ಸಮೃದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಅತ್ಯುನ್ನತ ಸಂತೋಷ ಎಂಬ ಎರಡು ಷರತ್ತುಗಳಿಗೆ ಒತ್ತು ನೀಡಿತು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು ಸ್ವರ್ಗೀಯ ಆನಂದ ಸೇರಿದಂತೆ ಪ್ರಾಪಂಚಿಕ ಕಲ್ಯಾಣದ ಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಮತ್ತು ಎರಡನೆಯದು ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಜೀವನದ ಅಮರತ್ವ. ಧರ್ಮವು ಯಾವಾಗಲೂ ತರ್ಕಬದ್ಧ ಸಮರ್ಥನೆಯೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿದ ನಂಬಿಕೆಯಾಗಿದೆ. ಅದು ವೈದಿಕ ಪ್ರಕಟನೆಯ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕೆ ತನ್ನ ನಿಷ್ಠೆಗೆ ಬದ್ಧವಾಗಿದೆ ಆದರೆ ಅದರ ಅನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಪಿಡುಗುತನವಿಲ್ಲ (ಹಾನಿಕಾರಕ, ವಿನಾಶಕಾರಿ ಅಥವಾ ಕೆಟ್ಟದು ಇಲ್ಲ).

ಶಾಸ್ತ್ರವು (ಮೂಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ, ಆಡಳಿತ ನಡೆಸುವುದು) ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮತ್ತು ಒಟ್ಟಾರೆ ಸಮಾಜದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಜೀವನದ ಎಲ್ಲಾ ಅಂಶಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕಾನೂನು ಸಂಹಿತೆ, ನೀತಿ ಸಂಹಿತೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂಹಿತೆಗಳ ಸರಿಯಾದ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದ ಮೂಲಕ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವು (ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ) ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯವಿಧಾನಕ್ಕೆ ಸಲಹೆ ನೀಡಬಹುದು ಮತ್ತು ಧರ್ಮಾಧ್ಯಾಕ್ಷ (ನ್ಯಾಯಾಧೀಶರು) ಯಾವುದೇ ವಿವಾದವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ತೀರ್ಪನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ಮೃತಿ ಎಂಬ ಪದವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸ್ಮರಣೆ ಅಥವಾ ಆಂತರಿಕ ನೆನಪಿನ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಹಿಂದೂಗಳ ಕಾನೂನು ಪುಸ್ತಕಗಳ

ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ವೇದಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದ ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಸೂಚಿತ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕಲಿತ ಸ್ಮೃತಿಕಾರರು ನೆನಪಿಸಿಕೊಂಡ ವೈದಿಕ ಬೋಧನೆಯ ನೆನಪುಗಳು.

ವಿದೇಶಿ ಆಕ್ರಮಣಕಾರರ ಆಕ್ರಮಣದ ವಿರುದ್ಧ ಜನರನ್ನು ಒಗ್ಗೂಡಿಸಲು, ಹಿಂದೂ ಆಡಳಿತಗಾರರ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಕರು ನಿಬಂಧಗಳು ಮತ್ತು ಅದರ ಸಂಬಂಧಿತ ಗ್ರಂಥಗಳಂತಹ ಬರಹಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಬೇಕಾಯಿತು. ಈ ದಾಳಿಯು ರಾಜರು ಮತ್ತು ಅವರ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಯಾವುದೇ ಸಂಭಾವ್ಯ ಆಕ್ರಮಣವನ್ನು ಎದುರಿಸಲು ತಮ್ಮನ್ನು ತಾವು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಎಚ್ಚರಿಸಿತು, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಈ ನೆಲದ ಜನರ ಸಾಮಾಜಿಕ ರಚನೆಯ ನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಬಹುದು. ಇದರ ಪರೋಕ್ಷ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ, ಹಲವಾರು ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಕರು ನೈತಿಕ ಸಂಹಿತೆಗಳು, ನೀತಿಯ ವಿಜ್ಞಾನ, ಪದ್ಧತಿ ಮತ್ತು ಬಳಕೆ, ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರದ ಕಾನೂನುಗಳು, ವಿವಿಧ ವರ್ಣಗಳು ಮತ್ತು ಆಶ್ರಮಗಳ ಕರ್ತವ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ನಿಬಂಧಗಳನ್ನು ಬರೆಯಲು ಮುಂದಾಗಿದ್ದರು. ಈ ಕಾನೂನು ಸಂಹಿತೆಗಳು ಹಿಂದೂ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಚಾಲ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಬಂಧಗಳನ್ನು ಪುನಃಸ್ಥಾಪಿಸಬಹುದು, ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ತಮ್ಮನ್ನು ಒಗ್ಗೂಡಿಸಲು ಅನುವು ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ವಿದೇಶಿ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಯಾವುದೇ ಸಂಭಾವ್ಯ ದಾಳಿಯನ್ನು ತಡೆಗಟ್ಟಲು ಸಮಗ್ರತೆ ಮತ್ತು ಒಗ್ಗಟ್ಟನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಅವರನ್ನು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅವರು ಭಾವಿಸಿದ್ದರು. ನಿಬಂಧಗಳು ಕೆಲವು ಗುಣಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ ಅವು ಈ ಕೆಳಗಿನಂತಿವೆ: 1) ಇದು ಧರ್ಮದ ವಿವಿಧ ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಪ್ರಾಚೀನ ಮೂಲಗಳಿಂದ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಸಂಕಲನವಾಗಿದೆ. 2) ಇದು ಪ್ರಕೃತಿ ಮತ್ತು ಚಿಕಿತ್ಸೆಯಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕವಾದ ವಿದ್ವಾಂಸ ಕೃತಿಯಾಗಿದೆ. 3) ಅದು ವೈದಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಯಾವುದೇ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಪಂಥಕ್ಕೆ ನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿಲ್ಲ. 4) ಸಮಕಾಲೀನ ಸಮಾಜವನ್ನು ನಿಭಾಯಿಸಲು ಇದು ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಗೆ ಹೊಸ ದೃಷ್ಟಿಕೋನಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ.

ಮತ ಎಂದರೇನು? (Religion)

ಮತ = मत = म त

ಅಕ್ಷರ ಅರ್ಥ:- *ಸಮಯದ ಸದ್ಗುಣ*

ವಿವರಣೆ:-

- ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ "ಮತ" ಎಂಬ ಪದವು "ಮನ್" ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಬಂದಿದೆ. "ಮನ್" ಎಂದರೆ ಚಿಂತನೆ ಮಾಡುವುದು, ಧ್ಯಾನಿಸುವುದು, ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ಅದರ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಮತ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಹಲವು ಅರ್ಥಗಳು ಬಂದಿವೆ.
- ಮತ ಎಂದರೆ ಸಮಯದ ಜ್ಞಾನ, ವಿಚಾರ, ಅಭಿಪ್ರಾಯ, ನಂಬಿಕೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ ಇದೆ.
- ಮತ ಎಂದರೆ ತಿಳಿದದ್ದು, ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು, ಅನುಭವಿಸಿ ತಿಳಿದು ಕೊಂಡದ್ದು, ಅನುಭವದ ಆಧಾರದಿಂದ ಆಲೋಚಿಸಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡದ್ದು, ಅನುಭವಿಸಿದವರು ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಕೇಳಿ ತಿಳಿದದ್ದೂ, ಇವೆಲ್ಲವೂ ಆಯಾ ಸಮಯದ ಸದ್ಗುಣ ಅನುಭವ ಎಂದೆನಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಅನುಭವ ಸದ್ಗುಣ ಜ್ಞಾನವೇ ಮತ.
- ಶ್ರೀ ಶಂಕರ, ಶ್ರೀ ರಾಮಾನುಜ, ಶ್ರೀ ಮಧ್ವ ಇವರು ತುಂಬಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದು ಇವರ ಮತಗಳಾದ ಅದ್ವೈತ, ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತ ಮತ್ತು ದ್ವೈತಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಎಲ್ಲಾ ಮತಗಳೂ ವೇದಾಂತದರ್ಶನವನ್ನು ಆಧರಿಸಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಮತ್ತು ಇವುಗಳು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ ಅಥವಾ ಆತ್ಮನ ಮೋಕ್ಷದ ಕುರಿತಾಗಿ

ಸೂಕ್ತವಾದ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ನೀಡುವುದರಿಂದ ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಆಯಾಯ ಪಂಥಗಳ ಹೆಸರಿನೊಡನೆ ವೇದಾಂತ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ.

- ಮತ ಸತ್ಯದ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರಂವುದರಿಂದ ಇವುಗಳಿಗೆ "ಸಿದ್ಧಾಂತ"ಗಳೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.
- ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ: "ನಾನು ಧರ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ. ಈಗ ನಿನ್ನ ಬುದ್ಧಿಯ ಪ್ರಕಾರ (ಮತದಂತೆ) ನೀನು ತೀರ್ಮಾನಿಸು." ಅರ್ಥಾತ್ ಮತ = ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಬಂದ ತೀರ್ಮಾನ, ನಿಲುವು.
- ಮತ = ಚಿಂತನೆಯಿಂದ ಬಂದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಅದು ವ್ಯಕ್ತಿಯದು ಆಗಬಹುದು (ವೈಯಕ್ತಿಕ ಅಭಿಪ್ರಾಯ), ಅಥವಾ ಸಮಾಜದದು ಆಗಬಹುದು (ಧರ್ಮಪಂಥ / ತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರ).
- ತತ್ವ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಸಶಾಸ್ತ್ರ, ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರ, ವೇದಾಂತ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು "ಷಡ್ದರ್ಶನಮತಗಳು" ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮತ ಎಂದರೆ ಸಂಪ್ರದಾಯಬದ್ಧವಾದ ಚಿಂತನೆ ಅಥವಾ ತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರ.
- ಧಾರ್ಮಿಕ ನಂಬಿಕೆ / ಪಂಥ → ಹಿಂದೂಮತ, ಬೌದ್ಧಮತ, ಜೈನಮತ, ಕ್ರೈಸ್ತಮತ ಇತ್ಯಾದಿ. ಇಲ್ಲಿ ಮತ ಎಂದರೆ ಒಂದು ಧರ್ಮ ಅಥವಾ ಪಂಥದ ನಂಬಿಕೆ-ಆಚಾರ-ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಸಮೂಹ.

ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ = "ನಾನು ದೇಹವಲ್ಲ, ಪ್ರಾಣವಲ್ಲ, ಮನಸ್ಸು ಅಲ್ಲ; ನಾನು ಶುದ್ಧಚೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪ – ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪ" ಎಂಬ ನಿಜವಾದ ಅರಿವು.

- ಅದ್ವೈತ ವೇದಾಂತ (ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯ): ಆತ್ಮನೂ ಬ್ರಹ್ಮವೂ ಒಂದೇ – "ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿ".
- ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತ (ರಾಮಾನುಜ): ಆತ್ಮನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಂಶ, ಆದರೆ ಅವನು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಲೀನನಾಗುವುದೇ ಗುರಿ.
- ದ್ವೈತ (ಮಾಧ್ವಾಚಾರ್ಯ): ಆತ್ಮನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಭಿನ್ನ, ಭಗವಂತನ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಮುಕ್ತಿ.

ಮತಗಳಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿದ್ದರೂ, ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವೇ ಪರಮ ಗುರಿ ಎಂಬ ಒಕ್ಕೂಟದ ನಿಲುವು ಇದೆ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವೇ ಮೋಕ್ಷದ ಮಾರ್ಗ. ಧರ್ಮ, ಕರ್ಮ, ಭಕ್ತಿ, ಯೋಗ – ಇವೆಲ್ಲವು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ತಯಾರಿ. ನಿಜವಾದ ಮುಕ್ತಿ ಎಂದರೆ: ಸ್ವತಃ ಶಾಶ್ವತ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅರಿತು, ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಏಕೀಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಶ್ರವಣ → ಮನನ → ನಿಧಿಧ್ಯಾಸನ → ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಎಂಬುದು ವೇದಾಂತದ ಮಾರ್ಗ. ಇದರ ಗುರಿ: ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ತೊಡೆದು, ಶುದ್ಧ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅರಿತು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು.

- ಶ್ರವಣ:- ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು, ಗೀತೆಯಂತಹ ಶ್ರುತಿ–ಸ್ಮೃತಿಗಳನ್ನು ಗುರುವಿನಿಂದ ಕೇಳುವುದು. "ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿ" (ನಾನೇ ಬ್ರಹ್ಮ) – "ತತ್ ತ್ವಂ ಅಸಿ" (ನೀನೇ ಆತ್ಮ) – "ಅಯಂ ಆತ್ಮಾ ಬ್ರಹ್ಮ" (ಈ ಆತ್ಮವೇ ಬ್ರಹ್ಮ) ಇತ್ಯಾದಿ ಮಹಾವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು.
- ಮನನ:- ಶ್ರವಣದಿಂದ ಪಡೆದ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಸಂಶಯವಿದ್ದರೆ, ತರ್ಕಬಲದಿಂದ ಪರಿಹರಿಸುವುದು. "ನಾನು ದೇಹವಲ್ಲ, ಮನಸ್ಸು ಅಲ್ಲ, ಬುದ್ಧಿ ಅಲ್ಲ – ಹೀಗಾದರೆ ನಾನು ಯಾರು?" ಎಂಬ ವಿಚಾರವನ್ನು ತರ್ಕದಿಂದ ದೃಢಗೊಳಿಸುವುದು.
- ನಿಧಿಧ್ಯಾಸನ:- ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶಾಂತಗೊಳಿಸಿ, ಸದಾ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಚೈತನ್ಯದ ಮೇಲೆ ಸ್ಥಿರವಾಗುವುದು. "ನಾನು ಶುದ್ಧಚೈತನ್ಯ – ನನಗೆ ಜನನವಿಲ್ಲ, ಮರಣವಿಲ್ಲ" ಎಂದು ಸದಾ ಧ್ಯಾನಿಸುವ ಅಭ್ಯಾಸ.
- ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ:- ನಿರಂತರ ನಿಧಿಧ್ಯಾಸನದಿಂದ, ದೇಹ-ಮನಸ್ಸು-ಬುದ್ಧಿ ಎಂಬ ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಮೀರಿ, "ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿ – ನಾನು ಬ್ರಹ್ಮ" ಎಂಬ ನೇರ ಅನುಭವ.

- "ಬ್ರಹ್ಮವಿದಾಪ್ನೋತಿ ಪರಮ್" → ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿದವನೇ ಪರಮವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.
- "ಸರ್ವಭೂತಸ್ಥಮಾತ್ಮಾನಂ ಸರ್ವಭೂತಾನಿ ಚಾತ್ಮನಿ" → ಯೋಗಿ ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ ಆತ್ಮವನ್ನು ಆತ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ ಎಲ್ಲರನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾನೆ.

ವೇದಾಂತದರ್ಶನವನ್ನು ಆಧರಿಸಿರುವ ಮತಗಳಿಗೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವೇ ಪರಮ ಗುರಿ

ಯಃ ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು ತಿಷ್ಠನ್ ಸರ್ವೇಭ್ಯೋ ಭೂತೇಭ್ಯೋಂತರಃ, ಯಂ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ನ ವಿದುಃ, ಯಸ್ಯ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ಶರೀರಂ ಯಃ ಸರ್ವಾಣಿ, ಭೂತಾನ್ಯಂತರೋ ದಮಯತಿ, ಏಷ ಸ ಆತ್ಮಾಂತರ್ಯಾಮ್ಯಮೃತಃ ॥

- ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ ಉಪನಿಷತ್, 3-7-15

ಭಾವಾರ್ಥ:- "ಯಾವನು. ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿರುವವನಾಗಿ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳ ಒಳಗಿರುವನೋ, ಯಾವನನ್ನು ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳು ತಿಳಿಯವೋ, ಯಾವನಿಗೆ ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳು ಶರೀರವೋ, ಯಾವನು ಒಳಗಿದ್ದು ಕೊಂಡು ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ನಿಯಮಿಸುವನೋ ಅವನೇ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯು, ನಿನ್ನ ಅಮೃತನಾದ ಆತ್ಮನು."

ವಿವರಣೆ:- *"ಯಾರು ಎಲ್ಲಾ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿ (ಜೀವಿಗಳಲ್ಲಿ) ನೆಲೆಸಿದ್ದಾನೋ, ಆದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಭೂತಗಳಿಂದ ಭಿನ್ನನಾಗಿದ್ದಾನೋ, ಯಾರನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ಭೂತಗಳು ತಿಳಿಯಲಾರವೋ, ಯಾವನಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಭೂತಗಳೇ ದೇಹವಾಗಿದೆಯೋ, ಯಾರು ಎಲ್ಲಾ ಭೂತಗಳೊಳಗೆ ಇದ್ದು ಅವುಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುತ್ತಾನೋ – ಅವನೇ ಆತ್ಮ, ಅಂತರ್ಯಾಮಿ, ಅಮೃತನು."*

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- ಈ ಮಂತ್ರವು ಅದ್ವೈತದ ಆಳವಾದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಪರಮಾತ್ಮನು ಹೊರಗಿನ ವಸ್ತುವಲ್ಲ; ಅವನು ನಮ್ಮೊಳಗಿನ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪ. "ಅಂತರ್ಯಾಮಿ" ಎಂದರೆ ಒಳಗಿನಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ ಚೈತನ್ಯ. ನಾವು ಮಾಡುವ ಎಲ್ಲಾ ಕ್ರಿಯೆಗಳ ಹಿಂದೆ ಇರುವ ಸಾಕ್ಷಿ ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿ ಅವನೇ. ಜೀವಿಗಳು ಅವನನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾರವು ಎಂದರೆ, ಅವನು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಅತೀತ. ಅವನನ್ನು ಅರಿಯಲು ಒಳಗಿನ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಧ್ಯಾನ ಅಗತ್ಯ. ಇದು ಸೂಚಿಸುವುದು—ನಿಜವಾದ ಅರಿವು ಹೊರಗಿನ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ, ಒಳಗಿನ ಆತ್ಮದಲ್ಲಿ ಇದೆ.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- *ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭೇದಭಾವ, ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ವಿಭಜನೆ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಮಂತ್ರವು ಹೇಳುವುದು—ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ಪರಮಾತ್ಮ ಇರುವನು. ಈ ಅರಿವು ಬಂದಾಗ, ಇತರರ ಮೇಲೆ ದ್ವೇಷ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಸಮಾನತೆ, ಕರುಣೆ ಮತ್ತು ಸಹಾನುಭೂತಿ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ. ಧ್ಯಾನ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಚಿಂತನೆಯ ಮೂಲಕ ಈ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದರೆ, ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಸ್ಥಿರತೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದು ಶಾಶ್ವತ ಪಾಠ—ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅರಿವೇ ನಿಜವಾದ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿಯ ಮೂಲ.*

- "ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು ತಿಷ್ಠನ್" → ಪರಮಾತ್ಮನು ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳೊಳಗೆ ನೆಲೆಸಿದ್ದಾನೆ.
- "ಸರ್ವೇಭ್ಯೋ ಭೂತೇಭ್ಯೋ ಅಂತರಃ" → ಆತನು ಅವುಗಳಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳಿಂದ ಭಿನ್ನ.
- "ಯಂ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ನ ವಿದುಃ" → ಜೀವಿಗಳು ತಮ್ಮೊಳಗಿನ ಆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾರರು.
- "ಯಸ್ಯ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ಶರೀರಂ" → ಎಲ್ಲಾ ಜೀವಿಗಳೇ ಆತನ ದೇಹದಂತೆ.
- "ಯಃ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ಅಂತರೋ ದಮಯತಿ" → ಆತನು ಅವುಗಳೊಳಗಿದ್ದು ಅವುಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುತ್ತಾನೆ.
- "ಏಷ ಸ ಆತ್ಮಾಂತರ್ಯಾಮ್ಯಮೃತಃ" → ಇವನೇ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಆತ್ಮ – ಶಾಶ್ವತ, ಅಮೃತಸ್ವರೂಪಿ.

ಸನಾತನ ಧರ್ಮದವರು ಎಂದರೆ ಯಾರು?

ಸನಾತನ = सनातन = स न अ त न

ಅಕ್ಷರ ಅರ್ಥ:- *"ಅವಿಶ್ರಾಂತವಾಗಿ ಜೀವ ಉಸಿರನ್ನು, ಅವಿಶ್ರಾಂತವಾಗಿ ಅಮೃತವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವವರು"* ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಒಂದೊಂದು ಅಕ್ಷರವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದಾಗ ಬರುತ್ತದೆ. ಸನಾತನ ಧರ್ಮದ ಜನರು ಅವಿಶ್ರಾಂತವಾಗಿ ಜೀವ ಉಸಿರನ್ನು ಮತ್ತು ಅದರೊಂದಿಗೆ ಅಮೃತವನ್ನು ನಿತ್ಯದ ಉಸಿರಾಟದಲ್ಲಿ ಸಂಪಾಧಿಸುವ ಕಲೆಯನ್ನು ಕಲಿತವರಾಗಿದ್ದರು. ಇಂತಹ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕಲಿತವರೇ ಸನಾತನರು. ಸನಾತನರು ಎಂದರೆ ಬಹಳ ಪ್ರಾಚೀನರೂ ಎಂದೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾರೆ, ಆದರೆ ಈ ಮೇಲಿನ ಅರ್ಥ ಸರಿಯಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ನಿಮಗೆ ಮುಂದೆ ಮುಂದೆ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. "ಸನಾ ಅತನೋತಿ ಇತಿ ಸನಾತನಃ - ಅಂದರೆ ಬದುಕನ್ನು ಬಂಗಾರಗೊಳಿಸುವ ಶಾಶ್ವತ ಮೌಲ್ಯಗಳುಳ್ಳದ್ದರಿಂದ ಇದು ಸನಾತನ ಧರ್ಮ

ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ಜಯೇಂದ್ರಸರಸ್ವತಿ ಮಹಾಸ್ವಾಮಿಗಳು ಉಪನ್ಯಾಸ-ವೊಂದರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವಂತೆ “ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮವು ವೈದಿಕ ಧರ್ಮ-ವೆಂದೂ, ಸನಾತನ ಧರ್ಮವೆಂದೂ ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮ ಒಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನಿಂದ ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆರಂಭವಾದುದಲ್ಲ. ಅದು ಅನೇಕ ಯುಗಗಳಿಂದ ಹರಿದು ಬಂದಿದೆ. ಜಗತ್ತಿನ ಇತರ ಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ಉದಯದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಕಾಲಾವದಿ ಇದ್ದರೆ ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಯಾವುದೆ ಉಗಮ ಕಾಲ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಕೃತಯುಗ, ತ್ರೇತಾಯುಗ, ದ್ವಾಪರಯುಗ, ಕಲಿಯುಗಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಗಿ ಬಂದ ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮ ಪುರಾತನ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳ ಧರ್ಮವೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಆರಂಭವಿದೆಯೊ ಅದಕ್ಕೆ ಅಂತ್ಯವಿದೆ. ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಆರಂಭವಿಲ್ಲವೊ ಅದಕ್ಕೆ ಅಂತ್ಯವೂ ಇಲ್ಲ. ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ವೇದಗಳೇ ಪ್ರಮಾಣ ಗ್ರಂಥಗಳು. ಋಷಿಮುನಿಗಳ ಬಹುಕಾಲದ ಅನುಭವ ಜ್ಞಾನ, ತಪಸ್ಸು, ಸಾಧನೆ, ಸಿದ್ದಿಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡ ವೇದಗಳು ಭಾರತದ ಅಮೂಲ್ಯ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿಗಳಾಗಿವೆ”.

ಲೋಕಾರ್ಥ:- “ಸನಾತನ ಧರ್ಮ” ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಬಹಳ ಆಳವಾದ ಅರ್ಥವಿದೆ. ಅದನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಮೊದಲೇ “ಸನಾತನ” ಮತ್ತು “ಧರ್ಮ” ಎಂಬ ಪದಗಳನ್ನು ನೋಡಬೇಕು. ಸನಾತನ → ನಿತ್ಯ, ಶಾಶ್ವತ, ಕಾಲಾತೀತ. ಧರ್ಮ → ಧಾರಣೆ ಮಾಡುವ ತತ್ವ, ಜೀವ-ಸಮಾಜ-ಜಗತ್ತನ್ನು ಉಳಿಸುವ ನಿಯಮ, ಸತ್ಯ–ಅಹಿಂಸಾ–ಕರುಣೆ–ಶೀಲದ ಸಮೂಹ. ಹೀಗಾಗಿ, ಸನಾತನ ಧರ್ಮ ಎಂದರೆ: ಯಾವುದು ನಿತ್ಯಸತ್ಯ, ಯಾವುದು ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಶಾಶ್ವತ, ಯಾವುದು ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಉಳಿಸಿ ನಡೆಸುತ್ತದೆ – ಅದೇ ಸನಾತನ ಧರ್ಮ.

1. **ವೇದ-ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಬದುಕುವವರು**
   - ವೇದ, ಉಪನಿಷತ್, ಸ್ಮೃತಿ, ಪುರಾಣ, ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಜೀವನದ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿಯಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡವರು.
2. **ವರ್ಣಾಶ್ರಮಧರ್ಮ ಅನುಸರಿಸುವವರು**
   - ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ, ಗೃಹಸ್ಥ, ವಾನಪ್ರಸ್ಥ, ಸಂನ್ಯಾಸ – ಈ ನಾಲ್ಕು ಆಶ್ರಮಗಳ ಮೂಲಕ ಬದುಕುವವರು.
   - ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ವೈಶ್ಯ, ಶೂದ್ರ – ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ಧರ್ಮಾನುಸಾರ ಪಾಲಿಸುವವರು.
3. **ಸನಾತನ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವರು**
   - ಸತ್ಯ, ಅಹಿಂಸಾ, ದಾನ, ದಯೆ, ತಪಸ್ಸು, ಯಜ್ಞ, ಜಪ, ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ, ಭಕ್ತಿ, ಸೇವೆ – ಇವುಗಳನ್ನೇ ಜೀವನದ ಆಧಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡವರು.
4. **ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠೆ ಇಡುವವರು**

- ವಿಷ್ಣು, ಶಿವ, ದೇವಿ, ಗಣಪತಿ, ಸೂರ್ಯ – ಯಾರನ್ನೇ ಆರಾಧಿಸಿದರೂ, ಪರಬ್ರಹ್ಮನೇ ಗುರಿ ಎಂಬ ಅರಿವಿನೊಂದಿಗೆ ಭಕ್ತಿ ಮಾಡುವವರು.

5. **ಎಲ್ಲರ ಹಿತಚಿಂತಕರು**
    - *"ಸರ್ವೇಷಾಂ ಭೂತಹಿತೇ ರತಾಃ"* – ಎಲ್ಲ ಜೀವಿಗಳ ಹಿತದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವವರು.
    - ಯಾರನ್ನೂ ದ್ವೇಷಿಸದೆ, ಸಮಭಾವದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವವರು.

ಹೀಗಾಗಿ, ಸನಾತನ ಧರ್ಮದವನು ಜಾತಿಯಿಂದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟನಲ್ಲ, ಆದರೆ ಆಚರಣೆ, ಜೀವನಶೈಲಿ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಬದುಕುವವನು.

- ವೇದಕಾಲದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಋಷಿಗಳು ಪ್ರಕಾಶಿಸಿದರು. ಋಗ್ವೇದ, ಯಜುರ್ವೇದ, ಸಾಮವೇದ, ಅಥರ್ವವೇದ – ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ಯ, ಯಜ್ಞ, ಋತ ಮುಖ್ಯವಾದವು. ಸನಾತನ ಧರ್ಮದವರು ಎಂದರೆ – ಯಜ್ಞ, ಹೋಮ, ಸತ್ಯ, ದಾನ, ದೇವರ ಭಕ್ತಿ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದವರು. ಧರ್ಮ ಎಂದರೆ "ಋತ" – ಅಂದರೆ ಪ್ರಪಂಚದ ಶಾಶ್ವತ ನಿಯಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದು ವೇದಕಾಲ ಪರಂಪರೆಯಾಗಿತ್ತು.
- ರಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಸನಾತನ ಧರ್ಮದವರು → ಸತ್ಯವಂತರು, ಧರ್ಮನಿಷ್ಠರು, ಎಲ್ಲರ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಬದುಕಿದವರು ಆದರು.
- ತ್ರಿಮತಾಚಾರ್ಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ - ಆದಿಶಂಕರಾಚಾರ್ಯ (ಅದ್ವೈತ): ಸನಾತನ ಧರ್ಮದ ಗುರಿ → ಆತ್ಮನೂ ಬ್ರಹ್ಮವೂ ಒಂದೇ. ರಾಮಾನುಜ (ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತ): ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಪ್ರೇಮಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಲೀನಗೊಳ್ಳುವುದು. ಮಾಧ್ವಾಚಾರ್ಯ (ದ್ವೈತ): ಆತ್ಮನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಶಾಶ್ವತ ಭಿನ್ನ, ಆದರೆ ಅವನ ಸೇವೆ ಮಾಡುವುದೇ ಧರ್ಮ. ಇಲ್ಲಿ ಸನಾತನ ಧರ್ಮದವರು ಎಂದರೆ – ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಆಚಾರ-ಸಂಪ್ರದಾಯ ಅನುಸರಿಸಿ ಭಕ್ತಿಭಾವದಲ್ಲಿ ಬದುಕಿದವರು.
- ಮಧ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಳ್ವಾರ್, ನಯನಾರರು (ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತ), ಬಸುಣ್ಣ, ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿ (ಕನ್ನಡನಾಡು), ಮೀರಾದೇವಿ, ತುಳಸಿದಾಸ (ಉತ್ತರ ಭಾರತ). ಸನಾತನ ಧರ್ಮವನ್ನು "ಭಕ್ತಿ–ಸೇವಾ ಮಾರ್ಗ"ದಿಂದ ಬದುಕಿಸಿದರು. ಸನಾತನ ಧರ್ಮದವರು ಎಂದರೆ – ದೇವರಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠೆ ಇಟ್ಟು, ಎಲ್ಲರ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಜಾತಿ–ವರ್ಗಗಳ ಅಡೆತಡೆ ಮೀರಿ ಬದುಕಿದವರು.
- ಆಧುನಿಕ ಕಾಲದಲ್ಲಿ , ಬ್ರಹ್ಮಸಮಾಜ, ಆರ್ಯಸಮಾಜ, ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಮಠ, ದಯಾನಂದ ಸರಸ್ವತಿ, ವಿವೇಕಾನಂದ – ಇವರು ಸನಾತನ ಧರ್ಮವನ್ನು ವಿಶ್ವಮಾನವಧರ್ಮವೆಂದು ಸಾರಿದರು. ಸ್ವಾಮಿ ವಿವೇಕಾನಂದ: "ಸನಾತನ ಧರ್ಮವೇ ಹಿಂದು ಧರ್ಮ. ಅದು ವಿಶ್ವದ ಎಲ್ಲಾ ಧರ್ಮಗಳ ತಾಯಿ."

ಶಾಸ್ತ್ರ ಶಬ್ದದ ಹಿನ್ನೆಲೆ ಏನು?

"ಶಾಸ್ತ್ರ" = शास्त्र, = शा स त्र ಶಾಸ್ತ್ರವು ಅಕ್ಷರಶಃ **"ಮೂರು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ತಿಳಿಸು"** ಅಥವಾ **"ಮೂರು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂವಹನ ಮಾಡುವ"** ಎಂದರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗೆ ಇದ್ದದ್ದು ಮೂರು ವೇದಗಳು ಮಾತ್ರ ಅದು ಋಗ್ವೇದ, ಯಜುರ್ವೇದ, ಸಾಮವೇದ ಎಂಬ ಮೂರು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ತಿಳಿಸು ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಬಹುದು, ಆದರೆ ಇದಕ್ಕಿನ್ನ ಉತ್ತಮವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಎಂದರೆ ಮೂರು ಅಕ್ಷರಗಳ/ಪದಗಳ ಅಜಪ ಮಂತ್ರದ ಗೋಪ್ಯತಾ ಮಂತ್ರಬೋಧನಾ ಮೂಲವೇ ಶಾಸ್ತ್ರ ಎಂಬುದು ಸರಿಯಾದ ಅರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮೂರು ನಾಡಿಗಳಾದ ಇಡಾ ಪಿಂಗಳಾ ಮತ್ತು ಸುಷುಮ್ನಾ ನಾಡಿ ಬಗ್ಗೆ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದೇ ಶಾಸ್ತ್ರ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಡಾ. ತುಳಸಿ ರಾಮ್ ಶರ್ಮಾ ರವರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿರುವ ಅಥರ್ವ ವೇದ - ಖಾಂಡ 18 ಸೂಕ್ತ 1 ಶ್ಲೋಕ 17 ರಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಬಗ್ಗೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ *"ಶಾಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಋಷಿಗಳು ಮತ್ತು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಪ್ರಕೃತಿ ಮತ್ತು ದೈವತ್ವದ ಮೂರು ಸಂತೋಷದಾಯಕ ಉಡುಗೊರೆಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ಪೋಷಿಸುತ್ತಾರೆ, ಬಹುಮುಖ ರೂಪದಲ್ಲಿ, ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ನೀಡುವ ಮತ್ತು ದೇಹ, ಇಂದ್ರಿಯ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕವಾಗಿ ಉಜ್ವಲಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ, ಅವುಗಳು: ರುಚಿ ಮತ್ತು ಮಾಧುರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ನೀರು, ಪ್ರಾಣದ ಶಕ್ತಿಗಾಗಿ ಗಾಳಿ, ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ನೋವು ನಿವಾರಣೆಗೆ ಗಿಡಮೂಲಿಕೆಗಳು. ಮತ್ತು ಈ ಮೂರೂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಮತ್ತು ಒಂದೇ ಒಂದು ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಕೇಂದ್ರೀಕೃತವಾಗಿವೆ."*

ಧರ್ಮಭೂಮಿಯ ಆದರ್ಶ ಮತ್ತು ಮಾನವ ಜೀವನದ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ

ಏತದ್ದೇಶಪ್ರಸೂತಸ್ಯ ಸಕಾಶಾದಗ್ರಜನ್ಮನಃ । ಸ್ವಂ ಸ್ವಂ
ಚರಿತ್ರಂ ಶಿಕ್ಷೇರನ್ ಪೃಥಿವ್ಯಾಂ ಸರ್ವಮಾನವಾಃ ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಕಾಲಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಈ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಬಾಧೆಯುಂಟಾದಾಗ ಶ್ರೀರಾಮ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮುಂತಾದ ಮಹಾತ್ಮರು ಅವತರಿಸಿ. ಧರ್ಮವನ್ನು ಸುಸ್ಥಿತಿಗೆ ತಂದಿರಿಸುತ್ತಾ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. *(ಈ ದೇಶದಲ್ಲಿ (ಧರ್ಮಭೂಮಿಯಾದ ಭಾರತದಲ್ಲಿ) ಜನಿಸಿದ ಮಹನೀಯರಿಂದ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಮಾನವರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ನಡೆ-ನುಡಿಗಳನ್ನು ಕಲಿಯಬೇಕು.)*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಭಾರತಭೂಮಿಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಉನ್ನತ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. “ಏತದ್ದೇಶ” ಎಂದರೆ ಧರ್ಮವನ್ನು ಜೀವನದ ಮೂಲವಾಗಿ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡ ದೇಶ—ಭಾರತ. ಇಲ್ಲಿ “ಅಗ್ರಜನ್ಮನಃ” ಎಂಬ ಪದವು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಗುಣಗಳಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಋಷಿಗಳು, ಮಹರ್ಷಿಗಳು, ಆಚಾರ್ಯರು ಮತ್ತು ಸದಾಚಾರಿಗಳನ್ನ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅವರ ಜೀವನವೇ ಧರ್ಮದ ಜೀವಂತ ರೂಪವಾಗಿದೆ. “ಸ್ವಂ ಸ್ವಂ ಚರಿತ್ರಂ ಶಿಕ್ಷೇರನ್” ಎಂದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ತಮ್ಮ ಜೀವನದ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ, ತಮ್ಮ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ಹೊಂದುವಂತೆ, ಆ ಮಹನೀಯರ ಜೀವನದಿಂದ ಆದರ್ಶಗಳನ್ನು ಪಡೆದು ಬದುಕನ್ನು ರೂಪಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದು. ಇದು ಕೇವಲ ಅನುಕರಣವಲ್ಲ, ಒಳಗೊಂಡು ರೂಪಾಂತರಗೊಳ್ಳುವ ಸಾಧನೆಯಾಗಿದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- ಇಲ್ಲಿ “ದೇಶ” ಎಂಬ ಪದವು ಕೇವಲ ಭೌಗೋಳಿಕ ಅರ್ಥವಲ್ಲ. ಅದು ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಸಂಪ್ರದಾಯ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಚೈತನ್ಯಭೂಮಿ. “ಅಗ್ರಜನ್ಮ” ಎಂದರೆ ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಯನ್ನು ಪಡೆದವರು—ಅವರಿಂದ ಪ್ರೇರಣೆ ಪಡೆಯುವುದು ಎಂದರೆ ಹೊರಗಿನ ನಡೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಒಳಗಿನ ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಜಾಗೃತಿಗೊಳಿಸುವುದು. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸೂಚಿಸುವುದು: ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಧರ್ಮವನ್ನು ಅರಿತವರಿಂದ ಜೀವನದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಕಲಿಯುವುದು—ಇದು ಮಾನವನ ಪರಮೋನ್ನತಿ ಕಡೆಗೆ ಸಾಗುವ ಮಾರ್ಗ.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾನವನು ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಾಗ, ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನಮ್ಮನ್ನು ಮೂಲಗಳಿಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಿಸುವ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಜಾಗತೀಕರಣದ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳ ಪ್ರಭಾವವಿದ್ದರೂ, ನಮ್ಮ ಮೂಲ ಧರ್ಮಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಮೌಲ್ಯಗಳು ಇನ್ನೂ ಪ್ರಸ್ತುತ ಮತ್ತು ಶಾಶ್ವತ. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಇದು ಮಹತ್ವದ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ—ಅನುಕರಣಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಗಿನ ಮಾದರಿಗಳನ್ನು ಹುಡುಕುವ ಬದಲು, ನಮ್ಮದೇ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮಹನೀಯರನ್ನು ಆದರ್ಶವನ್ನಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ, ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನೀತಿ, ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಸಹಕಾರ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ. ಇದು ಕೇವಲ ಭೂತಕಾಲದ ಸ್ಮರಣೆ ಅಲ್ಲ, ಭವಿಷ್ಯ ನಿರ್ಮಾಣದ ಆಧಾರವಾಗಿದೆ.

ವಿದ್ವಾನ್ ರಂಗನಾಥ ಶರ್ಮ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ “ಆಗ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆಯು ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ಹೊಣೆಯಾಗಿತು, "ನಂದಾಂತಂ ಕ್ಷತ್ರಿಯಕುಲಂ' ಎಂಬ ವಚನದಂತೆ ಈ ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಕುಲವೇ ಅಳಿಸಿಹೋಯಿತು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಕ್ಷತ್ರಿಯರು ಧರ್ಮವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತಿದ್ದರು. ಕ್ಷತ್ರಿಯರು ಅಳಿದಾಗ ಮಾರ್ಗ ದರ್ಶಕರಾಗಿದ್ದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ತಪ್ಪುದಾರಿಗೆ ಇಳಿಯತೊಡಗಿದರು. ಅವರದು ಬುದ್ದಿಬಲ, ಬಾಹುಬಲವಲ್ಲ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದಲೋ ಅಥವಾ ಗುಂಪುಕಟ್ಟಿ ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ತಮಗೆ ತೋರಿದಂತೆ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ಪ್ರಚಾರಮಾಡತೊಡಗಿದರು. ಹೊಸಮತಗಳು ಬಂದವು. ಸಂಪ್ರದಾಯ ಸಿದ್ಧವಾದ ವೇದಾರ್ಥವೂ ಧರ್ಮಸ್ವರೂಪವೂ ಮಾಸಿದವು. ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಶಂಕರಭಗವತ್ಪಾದರು ಉದಯಿಸಿದರು. ಅನಾದಿಯಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಸಿದ್ಧವಾದ ವೈದಿಕ ಧರ್ಮವನ್ನು ಉಳಿಸಿಬೆಳೆಸಲು ಸರ್ವಪ್ರಯತ್ನಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರು”.

"ಯತೋಽಭ್ಯುದಯ ನಿಃಶ್ರೇಯಸಸಿದ್ಧಿ ಸ ಧರ್ಮಃ' ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಯಾವುದರಿಂದ ಸರ್ವ ಬೋಗಗಳು ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆಯೋ ಅದು ಧರ್ಮ.

ಡಾ| ಅರ್ನಾಲ್ಡ್ ಟಾಯೆನ್ಬಿ ಹೀಗೆ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ - "ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನವು ಜ್ಞಾನದ, ತಂತ್ರಜ್ಞಾನದ ಶತಮಾನ. ಇದರಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನ ತಂತ್ರ ಜ್ಞಾನಗಳು ಬೆಳೆದು, ಮಾನವ ಕುರುಡಾಗಿ ನುಗ್ಗುತ್ತಾ ವಿನಾಶದ ಅಂಚಿಗೆ ಬರುತಾನೆ. ಅದರೆ ಬರಲಿರುವ ಶತಮಾನ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದನೆಯ ಶತಮಾನ ಧರ್ಮದ ಶತಮಾನ, ಮಾನವನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಶತಮಾನ. ಈ ಶತಮಾನವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವುದು ಭಾರತದ ತರುಣರ ಹೊಣೆ. ಅವರೇ ಇದನ್ನು ರೂಪಿಸಬಲ್ಲರು”

"ಧರ್ಮೋ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಜಗತಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ" ಎಂದರೆ “ಸಮಸ್ತ ಜಗತಿನ ವ್ಯವಹಾರವು ಧರ್ಮದ ತಳಹದಿಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿದೆ”. ಯಾವುದು ಜಗತ್ತನ್ನು ಧರಿಸುತ್ತದೆಯೋ ಧರಿಸಿ ಪೋಷಿಸುತದೆಯೋ ಅದು ಧರ್ಮ. "ವೇದೋಽ ಖಲೋ ಧರ್ಮಮೂಲಂ" ಎಂದರೆ “ಸಮಸ್ತ ವೇದವೂ ಧರ್ಮಕ್ಕೇ ಮೂಲವಾದದ್ದು” ಧರ್ಮದ ಮೂಲ ಅಂಶಗಳು ವೇದಗಳಿಂದ ಹರಿದು ಬಂದಿದೆ. "ಚೋದನಾಲ-ಕ್ಷಣೋಽರ್ಥೋ ಧರ್ಮಃ" ಎಂದರೆ “ಮನುಷ್ಯನ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ವೇದವು ಯಾವುದನ್ನು ವಿಧಿಸಿದೆಯೋ ಅದು ಧರ್ಮ” "ಧರ್ಮಬ್ರಹ್ಮಣೇ ವೇದೈಕವೇದ್ಯೇ" "ಧರ್ಮ, ಬ್ರಹ್ಮ - ಇವೆರಡರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವೇದದಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯ' ಎಂದು ಪ್ರಾಚೀನರ ಸೂಕ್ತಿ ಇದೆ. ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ "ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಂ ತಿತಿಕ್ಷಾಚ ಧರ್ಮಃ ಸಾಧಾರಣೋ ನೃಪ" ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಧರ್ಮವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದೆ.

ಧರ್ಮ, ಅಧರ್ಮ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ವೇದವೇ ಸಾಧನ

ಅಯಂ ಧರ್ಮೋಽಯಮಧರ್ಮ
ಇತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಮೇವ ವಿಜ್ಞಾನೇ ಕಾರಣಮ್ ।
ಅತೀಂದ್ರಿಯತ್ವಾತ್ತಯೋಃ ಅನಿಯತದೇಶಕಾಲನಿಮಿತ್ತತ್ವಾಚ್ಚ||

ಶ್ರೀ ಶಂಕರ ಭಗವತ್ಪಾದರ ಸೂ. ಭಾ. 3-1-25

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಇದು ಧರ್ಮ, ಇದು ಅಧರ್ಮ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ವೇದವೇ ಸಾಧನ. ಏಕೆಂದರೆ ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸತಕ್ಕವಲ್ಲ ಮತ್ತು ದೇಶ ಕಾಲ ನಿಮಿತ್ತಗಳು ಅವುಗಳಿಗೆ ನಿಯತವಾಗಿಲ್ಲ.

ವಿವರಣೆ:- *ಧರ್ಮ = ಮಾನವ ಜೀವನವನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವ, ಸಾತ್ವಿಕಗೊಳಿಸುವ ಕ್ರಿಯೆಗಳು. ಅಧರ್ಮ = ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅಶಾಂತಿ, ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಹಾನಿ ತರುವ ಕ್ರಿಯೆಗಳು. ನಾವು ಕೇವಲ ಅನುಭವದ ಆಧಾರದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಧರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ; ಶಾಸ್ತ್ರದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ನಿರ್ಧರಿಸಬೇಕು. ಧರ್ಮ–ಅಧರ್ಮಗಳ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ವೇದ–ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಏಕಮಾತ್ರ ದಾರಿದೀಪ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲಾಗದ ಅತೀಂದ್ರಿಯವಾದ ಫಲಗಳನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರವೇ*

ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ಧರ್ಮದ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮವು ಕಣ್ಣು, ಕಿವಿ ಮುಂತಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ನೇರವಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಒಂದು ಕ್ರಿಯೆ ಹೊರಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಿ ಕಾಣಬಹುದು, ಆದರೆ ಅದರ ಒಳಗಿನ ಉದ್ದೇಶ ಅಥವಾ ಪರಿಣಾಮ ಅಧರ್ಮವಾಗಿರಬಹುದು. "ಅನಿಯತ ದೇಶಕಾಲನಿಮಿತ್ತತ್ವ" ಎಂಬ ಪದವು ಸೂಚಿಸುವುದು—ಒಂದು ಕ್ರಿಯೆಯ ಧರ್ಮತ್ವ ಅಥವಾ ಅಧರ್ಮತ್ವವು ಎಲ್ಲ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಅದು ಸಂದರ್ಭ, ಸ್ಥಳ ಮತ್ತು ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಬದಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಮಾನವನ ಸ್ವತಃ ಬುದ್ಧಿ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಧರ್ಮವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವುದು ಅಪೂರ್ಣ. ಆದ್ದರಿಂದವೇ "ಶಾಸ್ತ್ರ"ವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಋಷಿಗಳ ಅನುಭವದಿಂದ ಬಂದ ನಿತ್ಯಸತ್ಯಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿವೆ; ಅವು ಮಾನವನಿಗೆ ಸರಿಯಾದ ದಾರಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತವೆ.

1. **ಶಾಸ್ತ್ರಮೇವ ಕಾರಣಮ್**
   - ಧರ್ಮ–ಅಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಕಣ್ಣು, ಕಿವಿ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.
   - ಉದಾಹರಣೆ:
     - ಯಜ್ಞ ಮಾಡಿದರೆ ಪುಣ್ಯ.
     - ಹಿಂಸೆ ಮಾಡಿದರೆ ಪಾಪ.
   - ಇದನ್ನು ಅನುಭವದಿಂದ ತಕ್ಷಣ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ; ಶಾಸ್ತ್ರದ ಉಪದೇಶದಿಂದಲೇ ಅರಿಯಬೇಕು.
2. **ಅತೀಂದ್ರಿಯತ್ವ**
   - ಧರ್ಮ–ಅಧರ್ಮಗಳ ಫಲಗಳು ನೇರವಾಗಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.
   - ಉದಾ: ಒಂದು ಜಪ ಮಾಡಿದಾಗ ಮನಸ್ಸು ಶುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ → ಆದರೆ ಅದರ ಪುಣ್ಯಫಲ (ಸ್ವರ್ಗ, ಮೋಕ್ಷ) ತಕ್ಷಣ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ.
3. **ಅನಿಯತದೇಶಕಾಲನಿಮಿತ್ತತ್ವ**
   - ಧರ್ಮ–ಅಧರ್ಮಗಳು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸ್ಥಳ–ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬದ್ಧವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ.
   - ಉದಾ: ಒಂದು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಶ್ರಾದ್ಧ ಮಾಡಿದರೆ ಫಲ ಕೊಡುತ್ತದೆ, ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಕೊಡುತ್ತದೆ.
   - ಪಾಪ–ಪುಣ್ಯಗಳ ಫಲವು ಅವಶ್ಯವಾಗಿಯೂ ಆಗುತ್ತದೆ, ಆದರೆ ಯಾವಾಗ ಎಂಬುದು ಖಚಿತವಲ್ಲ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಇಲ್ಲಿ "ಶಾಸ್ತ್ರ" ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಗ್ರಂಥವಲ್ಲ, ಅದು ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯದ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿ. ಮಾನವನ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸು ಮಿತವಾಗಿವೆ; ಅವು ಮಿಥ್ಯಾಭಾಸಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಬಹುದು. ಆದರೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸಿದ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನವು ಮಿತಿಗಳನ್ನು ಮೀರಿ ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅನಾವರಣಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. "ಅತೀಂದ್ರಿಯತ್ವ" ಎಂಬುದು ಮತ್ತೊಂದು ಆಳವಾದ ಸೂಚನೆ—ಧರ್ಮವು ಆಂತರಿಕ ಚೈತನ್ಯದ ವಿಷಯ. ಅದನ್ನು ಅರಿಯಲು ಹೊರಗಿನ ದೃಷ್ಟಿಗಿಂತ ಒಳಗಿನ ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರದ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಅಗತ್ಯ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ "ನನ್ನಿಗೆ ಸರಿ ಎನ್ನಿಸುವುದೇ ಧರ್ಮ" ಎಂಬ ವ್ಯಕ್ತಿಪರ ಧೋರಣೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವುದು—ವೈಯಕ್ತಿಕ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಮಾತ್ರ ಧರ್ಮದ ಮಾನದಂಡವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಕಾನೂನು, ನೈತಿಕತೆ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಉಳಿಯಬೇಕಾದರೆ,

ಸ್ಥಿರವಾದ ಮೌಲ್ಯಾಧಾರ ಅಗತ್ಯ. ಅದನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಒದಗಿಸುತ್ತವೆ. ಇವು ನಮ್ಮ ನಿರ್ಧಾರಗಳಿಗೆ ಆಳವಾದ ಆಧಾರವನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ಗೊಂದಲವನ್ನು ನಿವಾರಿಸುತ್ತವೆ. ಇದು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಇಂದಿನ ವೇಗದ ಜೀವನದಲ್ಲಿ, ಬದಲಾಗುತ್ತಿರುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳ ಮಧ್ಯೆ, ಧರ್ಮದ ನಿಜಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕವಾಗಿದೆ.

ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ಧರ್ಮನಿರ್ಣಯದ ಅಪಾಯ – ಧರ್ಮಬೋಧನೆಯ ಜವಾಬ್ದಾರಿ

ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಂ ಚಿಕಿತ್ಸಾ ಚ ಜ್ಯೋತಿಷಂ ಧರ್ಮನಿರ್ಣಯಂ।
ವಿನಾ ಶಾಸ್ತ್ರೇಣ ಯೋ ಬ್ರೂಯತ್ತಮಾಹುಃ ಬ್ರಹ್ಮಘಾತಕಂ ॥

ನಾರದ ಮಹಾಪುರಾಣ – ಅಧ್ಯಾಯ 12

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ, ರೋಗಗಳಿಗೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆ, ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯ, ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮ ಇವುಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರದ ನೈಜವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ನಿರಾಧಾರವಾಗಿ, ಹೇಳುವವನು ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯೆ ಮಾಡಿದ ಪಾಪಕ್ಕೆ ಭಾಗಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ. (ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ, ರೋಗಚಿಕಿತ್ಸೆ, ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯ ಮತ್ತು ಧರ್ಮ–ಅಧರ್ಮಗಳ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ಹೇಳುವವನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯೆಯ ಪಾಪಕ್ಕೆ ಸಮನಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.)*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ವಾಕ್ಯವು ನಾರದ ಮಹಾಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮನಿರ್ಣಯದ ಗಂಭೀರತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಮುಖ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಗಿದೆ — "ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ" (ಪಾಪನಿವಾರಣೆ), "ಚಿಕಿತ್ಸೆ" (ಆರೋಗ್ಯಸಂಬಂಧಿ ಪರಿಹಾರ), "ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯ" (ಕಾಲಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ನಿರ್ಣಯ) ಮತ್ತು "ಧರ್ಮನಿರ್ಣಯ" (ಸರಿ–ತಪ್ಪಿನ ತೀರ್ಮಾನ). ಈ ವಿಷಯಗಳು ಮಾನವನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮತ್ತು ಪರಿಣಾಮಕಾರಿ. ತಪ್ಪಾದ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನವು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜೀವನವನ್ನೇ ಹಾನಿಗೊಳಿಸಬಹುದು. ಹೀಗಾಗಿ, "ವಿನಾ ಶಾಸ್ತ್ರೇಣ" — ಶಾಸ್ತ್ರದ ಆಧಾರವಿಲ್ಲದೆ, ಕೇವಲ ಊಹೆಯಿಂದ ಅಥವಾ ಸ್ವಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡುವುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕವು ತೀವ್ರವಾಗಿ ಖಂಡಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ತಪ್ಪು ಬೋಧನೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಗೊಂದಲ ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅದನ್ನು "ಬ್ರಹ್ಮಘಾತಕ" — ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರ ಪಾಪಕ್ಕೆ ಸಮಾನವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮಬೋಧನೆಯ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು "ಸತ್ಯಜ್ಞಾನವೇ ಧರ್ಮದ ಆಧಾರ" ಎಂಬುದು. ಶಾಸ್ತ್ರವು ಕೇವಲ ಗ್ರಂಥವಲ್ಲ; ಅದು ಪರಿಶುದ್ಧ ಜ್ಞಾನಸಂಪತ್ತು. ಯಾರು ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಅರಿಯದೆ, ತಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಧರ್ಮವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ, ಅವರು ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹರಡುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಕೇವಲ ತಮ್ಮ ತಪ್ಪಲ್ಲ; ಇತರರಿಗೂ ತಪ್ಪು ದಾರಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು. ಹೀಗಾಗಿ, ಧರ್ಮಬೋಧನೆಗೆ ವಿನಯ, ಅಧ್ಯಯನ ಮತ್ತು ಪರಂಪರೆಯ ಗೌರವ ಅಗತ್ಯ. ಈ ತತ್ತ್ವವು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತ ಜ್ಞಾನಿಯನ್ನಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಹಿತಿ ಸುಲಭವಾಗಿ ಲಭ್ಯವಿದೆ, ಆದರೆ ನಿಜವಾದ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಪರಿಶೀಲನೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿದೆ. ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಾಧ್ಯಮಗಳು ಮತ್ತು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ವೇದಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕರು ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ಧರ್ಮ, ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯ ಮತ್ತು ಚಿಕಿತ್ಸೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಜನರಲ್ಲಿ ಗೊಂದಲ ಮತ್ತು ತಪ್ಪು ನಿರ್ಧಾರಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನಮಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ನೀಡುತ್ತದೆ — ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ನೀಡಬಾರದು. ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಸತ್ಯಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿ, ಜವಾಬ್ದಾರಿಯಿಂದ ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ. ಈ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದರೆ, ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಜ್ಞಾನ, ವಿಶ್ವಾಸ ಮತ್ತು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠತೆ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ.

ಸದಾಚಾರ ಮತ್ತು ಹರಿಭಕ್ತಿ – ಧರ್ಮದ ಜೀವಂತ ಆಧಾರ

सर्वागमेषु सदाचारः प्रथमः परिकल्पितः |
आचारप्रभवो धर्मो धर्मस्य प्रभुः अच्युतः |
तस्मात् कुर्याद् हरेर्भक्तिं स्वधर्मस्य अविरोधिनीम् |
सदाचारविहीनानां धर्माः अपि असुखप्रदाः ||

ನಾರದ ಮಹಾಪುರಾಣ – ಅಧ್ಯಾಯ 15

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಎಲ್ಲಾ ಆಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಸದಾಚಾರವೇ ಮೊದಲನೆಯದು ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆಚಾರವೇ ಧರ್ಮದ ಆಧಾರ; ಧರ್ಮದ ಮೂಲವೇ ಅಚ್ಯುತ (ವಿಷ್ಣು). ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಧರ್ಮಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹರಿಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಸದಾಚಾರವಿಲ್ಲದವರ ಧರ್ಮವೂ ಸಹ ಸುಖವನ್ನು ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಧರ್ಮವಾಕ್ಯವು ಸನಾತನ ಧರ್ಮದ ಮೂಲತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. "ಸದಾಚಾರ" — ಸತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿ, ಸತ್ಯನಿಷ್ಠ ವರ್ತನೆ — ಇದು ಧರ್ಮದ ಮೊದಲ ಹೆಜ್ಜೆ. ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಎಷ್ಟು ಇದ್ದರೂ, ಅವುಗಳ ಆಚರಣೆಯು ಸದಾಚಾರದಿಂದಲೇ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಬೇಕು. "ಆಚಾರಪ್ರಭವೋ ಧರ್ಮಃ" — ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವುದಲ್ಲ; ಅದು ನಮ್ಮ ವರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಬೇಕು. "ಧರ್ಮಸ್ಯ ಪ್ರಭುಃ ಅಚ್ಯುತಃ" — ಧರ್ಮದ ಮೂಲ ಪರಮಾತ್ಮ. ಅಂದರೆ, ಧರ್ಮವು ದೈವಿಕತೆಯೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟದ್ದು. ಹೀಗಾಗಿ, "ಹರೇರ್ಭಕ್ತಿ" — ಭಗವಂತನ ಭಕ್ತಿ — ಧರ್ಮದ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗ. ಆದರೆ ಅದು "ಸ್ವಧರ್ಮಸ್ಯ ಅವಿರೋಧಿನೀ" — ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗದಿರಬೇಕು. ಕೊನೆಯ ಸಾಲು ಬಹಳ ಗಂಭೀರ — ಸದಾಚಾರವಿಲ್ಲದವನ ಧರ್ಮಾಚರಣೆ ಕೂಡ ಫಲಪ್ರದವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೊರಗಿನ ಆಚರಣೆ ಇದ್ದರೂ, ಒಳಗಿನ ಶುದ್ಧತೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅದು ಧರ್ಮವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು "ಧರ್ಮದ ಜೀವಂತ ರೂಪವೇ ಆಚಾರ" ಎಂಬುದು. ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನವು ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೆ, ಆದರೆ ಸದಾಚಾರವು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಬೇಕು. "ಹರಿಭಕ್ತಿ" ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಪೂಜೆ ಅಲ್ಲ; ಅದು ದೈವಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸುವುದು. ಸ್ವಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಭಕ್ತಿ ಒಂದಾಗಿದಾಗ, ಜೀವನವು ಸಮಗ್ರವಾಗುತ್ತದೆ. ಸದಾಚಾರವಿಲ್ಲದೆ ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮಾಚರಣೆ ಕೇವಲ ಬಾಹ್ಯರೂಪ; ಅದು ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಗೆ ಸಹಾಯಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ತತ್ತ್ವವು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಸತ್ಯನಿಷ್ಠ, ಶುದ್ಧ ಮತ್ತು ದೈವಿಕ ಜೀವನದ ಕಡೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಹಲವರು ಕೇವಲ ಆಚರಣೆಗಳಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಾರೆ, ಆದರೆ ವರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ಅದು ಕಾಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನಮಗೆ ಧರ್ಮದ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ — ಅದು ನಮ್ಮ ನಡೆ-ನುಡಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಬೇಕು. ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆ, ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ ಮತ್ತು ಸತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿ — ಇವು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತವೆ. ಭಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಸಮತೋಲನದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ, ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜೀವನವು ಸಮೃದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ, ಸದಾಚಾರ ಮತ್ತು ಭಕ್ತಿ — ಈ ಎರಡೂ ಸೇರಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ.

ಧರ್ಮತತ್ತ್ವದಂತೆ ಆಗಮದ ಮೂಲಕವೇ ತಿಳಿಯಬಹುದಾದ ಸತ್ಯ

ಆಗಮಮಾತ್ರಸಮಧಿಗಮ್ಯಏವ ತ್ವಯಮರ್ಥೋ ಧರ್ಮವತ್ ॥

ಶ್ರೀ ಶಂಕರ ಭಗವತ್ಪಾದರ ಸೂ. ಭಾ. 2-7-6

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಈ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವು ವೇದದಿಂದ ಮಾತ್ರ ತಿಳಿಯಬಹುದಾದದ್ದು ಧರ್ಮವಿದ್ದಂತೆ."

ವಿವರಣೆ :- *ಧರ್ಮ–ಅಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಬುದ್ಧಿ, ಅನುಭವ, ತರ್ಕ ಇವುಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲಾಗದು. ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಾದ ವೇದ–ಆಗಮಗಳ ಮೂಲಕವೇ ತಿಳಿಯಬಹುದು. "ಧರ್ಮಸ್ಯ ತತ್ತ್ವಂ ನಿಹಿತಂ ಗುಹಾಯಾಂ" → ಧರ್ಮದ ತತ್ತ್ವವು ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ, ಅದನ್ನು ಅರಿಯಲು ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ದಾರಿ. "ತಸ್ಮಾಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರಮಾಣಂ ತೇ ಕಾರ್ಯಾಕಾರ್ಯವ್ಯವಸ್ಥಿತೌ" → ಏನು ಮಾಡಬೇಕು, ಏನು ಮಾಡಬಾರದು ಎಂಬ ನಿರ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಪ್ರಮಾಣ. ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ತತ್ವವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾರೆ—ಕೆಲವು ವಿಷಯಗಳು ಮಾನವನ ಸಾಮಾನ್ಯ ಅನುಭವ, ಯುಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಲು "ಆಗಮ" ಎಂದರೆ ವೇದ–ಶಾಸ್ತ್ರಗಳೇ ಮಾರ್ಗ. "ಧರ್ಮವತ್" ಎಂಬ ಪದವು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ. ಧರ್ಮವನ್ನು ಹೇಗೆ ಕೇವಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಬಹುದೋ, ಅದೇ ರೀತಿ ಈ ತತ್ತ್ವವೂ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೇ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಪುಣ್ಯ–ಪಾಪ, ಪರಲೋಕ, ಮೋಕ್ಷ ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ನಾವು ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ನೋಡಲು ಅಥವಾ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ, ಇವುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ನಿಶ್ಚಿತ ಜ್ಞಾನ ಪಡೆಯಲು ಆಗಮಗಳನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಬೇಕು.*

1. **ಆಗಮಮಾತ್ರಸಮಧಿಗಮ್ಯ**
    - "ಆಗಮ" = ಶ್ರುತಿ (ವೇದ), ಸ್ಮೃತಿ (ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ), ಆಚಾರ (ಸಜ್ಜನಾಚರಣೆ).
    - ಧರ್ಮ–ಅಧರ್ಮಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಅನುಭವ ಅಥವಾ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಪರೀಕ್ಷೆ ಸಾಕಾಗದು.
    - ಉದಾ: "ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ತರ್ಪಣ ಮಾಡಿದರೆ ಪುಣ್ಯ" → ಇದನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಲಾಗದು.
    - ಆದ್ದರಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಆಧಾರವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಾಗ ಮಾತ್ರ ಧರ್ಮ–ಅಧರ್ಮವನ್ನು ಅರಿಯಲು ಸಾಧ್ಯ.
2. **ಧರ್ಮವತ್**
    - ಧರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಹೇಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಮೂಲ, ಹಾಗೆಯೇ ಅಧರ್ಮವನ್ನೂ ತಿಳಿಯಲು ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಮೂಲ.
    - ಉದಾಹರಣೆ: ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಅಧರ್ಮವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ಅನುಭವದಿಂದಲ್ಲ, ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೇ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- "ಆಗಮ" ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಪುಸ್ತಕವಲ್ಲ; ಅದು ಋಷಿಗಳ ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದ ಅನುಭವದ ಹರಿವು. ಮಾನವನ ಯುಕ್ತಿ ಮಿತವಾಗಿದೆ; ಅದು ಬಾಹ್ಯ ಜಗತ್ತಿನ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಹಾಯ ಮಾಡಬಹುದು, ಆದರೆ ಪರಮಸತ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಅದು ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಸೂಕ್ತಿ ಸೂಚಿಸುವುದು—ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. "ಸಮಧಿಗಮ್ಯ" ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಓದುವುದಲ್ಲ, ಆಳವಾಗಿ ಒಳಗೊಂಡು ಅನುಭವಿಸುವುದು. ಇದು ಜ್ಞಾನಮಾರ್ಗದ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ವಿಧಾನವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ—ಶ್ರವಣ, ಮನನ, ನಿಧಿಧ್ಯಾಸನ.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಚಿಂತನೆ ಮತ್ತು ತರ್ಕಪ್ರಧಾನ ದೃಷ್ಟಿಕೋಣ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಇದು ಬಹಳ ಮುಖ್ಯವಾದರೂ, ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತರ್ಕದಿಂದ ಮಾತ್ರ ನಿರ್ಧರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತದೆ. ಮಾನವನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಮೌಲ್ಯಗಳು, ನೈತಿಕತೆ, ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ ಇವುಗಳಿಗೆ ಆಧಾರವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಪರಂಪರೆಯ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಮರೆಯಬಾರದು. ಇವು ಮಾನವನ

ಒಳಜೀವನವನ್ನು ಸಮತೋಲನಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಇದು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಯುವಜನತೆಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ—ತಂತ್ರಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ವಿಜ್ಞಾನದ ಜೊತೆಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಾಗ ಮಾತ್ರ ಸಮಗ್ರ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ.

ಧರ್ಮದ ನಾಲ್ಕು ಮೂಲಗಳು ಮತ್ತು ಜೀವನದ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ

ವೇದೋ ಖಿಲೋ ಧರ್ಮಮೂಲಂ ಸ್ಮೃತಿಶೀಲೇ ಚ ತದ್ವಿದಾಮ್ ।
ಆಚಾರಶ್ಚೈವ ಸಾಧೂನಾಮಾತ್ಮನಸ್ತುಷ್ಟಿರೇವ ಚ ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ 2-6

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಸಮಸ್ತ ವೇದಗಳೂ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಮೂಲಾಧಾರ ಪ್ರಮಾಣ. ವೇದಜ್ಞರ ಸ್ಮೃತಿ ಶೀಲಗಳು ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗುತವೆ. ಅಂತೆಯೇ ಶಿಷ್ಠರಾದ ಸಾಧು ಜನರ ಆಚಾರವೂ ಧರ್ಮ ವಿಚಾರ ಮಾಡತಕ್ಕವನ ಆತ್ಮತುಷ್ಟಿಯೂ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತದೆ" (ವೇದವೇ ಸಂಪೂರ್ಣ ಧರ್ಮದ ಮೂಲ. ಅದನ್ನು ತಿಳಿದವರ ಸ್ಮೃತಿ ಮತ್ತು ಶೀಲ (ಆಚಾರ), ಸಾಧುಗಳ ನಡೆ-ನುಡಿ, ಹಾಗೂ ಸ್ವಂತ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೃಪ್ತಿಯುಳ್ಳ ನಡೆ—ಇವೆಲ್ಲವೂ ಧರ್ಮದ ಮೂಲಗಳಾಗಿವೆ.)

ವಿವರಣೆ :- *ಧರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು: ಶಾಸ್ತ್ರ (ವೇದ), ಕಾನೂನು/ನಿಯಮ (ಸ್ಮೃತಿ), ಸಮಾಜದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಜೀವನಶೈಲಿ, ಸ್ವಾತ್ಮಸಾಕ್ಷಿಯ ಶಾಂತಿ ಹೀಗಾಗಿ, ಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚರಣೆಗಳಲ್ಲ; ಅದು ಶಾಸ್ತ್ರಾಧಾರಿತ, ಸಮಾಜೋಪಯುಕ್ತ, ಆತ್ಮಸಂತೃಪ್ತಿಯ ಮಾರ್ಗ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮದ ಆಧಾರವನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಮುಖ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಮೊದಲನೆಯದು "ವೇದ"—ಇದು ಧರ್ಮದ ಮೂಲಪ್ರಮಾಣ. ಎಲ್ಲಾ ನೈತಿಕ ಮತ್ತು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು ವೇದದಿಂದಲೇ ಉದ್ಭವಿಸುತ್ತವೆ. ಎರಡನೆಯದು "ಸ್ಮೃತಿ ಮತ್ತು ಶೀಲ"—ವೇದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದ ಋಷಿಗಳು ಮತ್ತು ಆಚಾರ್ಯರು ರೂಪಿಸಿದ ಸ್ಮೃತಿಗಳು (ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಗಳು) ಮತ್ತು ಅವರ ಜೀವನಶೈಲಿ. ಇವು ವೇದದ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಅನುಸರಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತವೆ. ಮೂರನೆಯದು "ಸಾಧುಗಳ ಆಚಾರ"—ಧರ್ಮನಿಷ್ಠರು, ಸತ್ಪುರುಷರು ಹೇಗೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ ಎಂಬುದು. ಅವರ ಜೀವನವೇ ಜೀವಂತ ಶಾಸ್ತ್ರ. ನಾಲ್ಕನೆಯದು "ಆತ್ಮನಸ್ತುಷ್ಟಿ"—ಸ್ವಂತ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಶುದ್ಧತೆಯಿಂದ, ಲೋಭ-ದ್ವೇಷವಿಲ್ಲದೆ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ನೀಡುವ ನಡೆ. ಇದು ಅಂತರಂಗದ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯ ಪ್ರತಿಫಲನ. ಈ ನಾಲ್ಕುಗಳನ್ನು ಸಮನ್ವಯಗೊಳಿಸಿದಾಗ ಮಾನವನಿಗೆ ಸಮಗ್ರ ಧರ್ಮಜ್ಞಾನ ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.*

1. **ವೇದ**
    - ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಮೂಲಾಧಾರವೇ ವೇದ.
    - ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು ಹೇಳುವ ತತ್ತ್ವ, ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನ, ಹಾಗೂ ವೇದಗಳ ಕರ್ಮಕಾಂಡ – ಇವೆಲ್ಲವೂ ಧರ್ಮದ ಮೂಲ.
2. **ಸ್ಮೃತಿ ಮತ್ತು ಶೀಲ**
    - ಮನುವಿನ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ, ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಸ್ಮೃತಿ, ಇತ್ಯಾದಿ.
    - ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ಅನುಸರಿಸುವ ಶೀಲ (ವ್ಯವಸ್ಥಿತ ಆಚರಣೆ) ಕೂಡ ಧರ್ಮದ ಮಾಪಕ.
3. **ಸಾಧುಗಳ ಆಚಾರ**
    - ಸತ್ಸಂಗ, ಸಜ್ಜನರ ಜೀವನಶೈಲಿ, ಸಾಧು-ಸಂತರು ಅನುಸರಿಸಿದ ಮಾರ್ಗ.
    - "ಲೋಕಸಂಪ್ರದಾಯ" ಎಂಬುದಾಗಿ ಇದು ವಿವರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

4. ಆತ್ಮತೃಪ್ತಿ

- ಒಂದು ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದಾಗ ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಿಗೆ ಸಂತೋಷ – ಇದು ಧರ್ಮದ ಅಂತರಂಗ ಲಕ್ಷ್ಯ.
- ಒಂದು ಕೆಲಸ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನೋವುಂಟುಮಾಡಿದರೆ ಅದು ಅಧರ್ಮ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹೊರಗಿನ ಮತ್ತು ಒಳಗಿನ ಧರ್ಮದ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. "ವೇದ" ಮತ್ತು "ಸ್ಮೃತಿ" ಹೊರಗಿನ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನವನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ; "ಸಾಧುಗಳ ಆಚಾರ" ಜೀವಂತ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ; "ಆತ್ಮನಸ್ತುಷ್ಟಿ" ಒಳಗಿನ ಸಾಕ್ಷಿಯನ್ನು ಜಾಗೃತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ "ತುಷ್ಟಿ" ಎಂದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಂತೋಷವಲ್ಲ; ಅದು ಶುದ್ಧ ಚಿತ್ತದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಶಾಂತಿ. ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಿ ತೃಪ್ತಿಯಾದಾಗ ಮಾತ್ರ ಆ ಕ್ರಿಯೆ ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಧರ್ಮವನ್ನು ಕೇವಲ ನಿಯಮಗಳಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಜೀವಂತ ಅನುಭವವಾಗಿ ಅರಿಯುವ ದಾರಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಮೌಲ್ಯಗಳು ಬದಲಾಗುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸ್ಥಿರವಾದ ಆಧಾರವನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತದೆ. ಕೇವಲ ಕಾನೂನು ಅಥವಾ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ಮೇಲೆ ಮಾತ್ರ ನಿಂತ ಸಮಾಜ ದೀರ್ಘಕಾಲ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ವೇದ–ಸ್ಮೃತಿ–ಸತ್ಪುರುಷರ ಆಚಾರ ಮತ್ತು ಅಂತರಂಗದ ಶುದ್ಧತೆ—ಈ ನಾಲ್ಕು ಮೂಲಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದಾಗ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಸಮತೋಲನ ಹೊಂದಿದ ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಕುಟುಂಬ, ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ಬಹು ಮುಖ್ಯ. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಯುವಜನತೆ ಈ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡರೆ, ಶಿಸ್ತು, ನೈತಿಕತೆ ಮತ್ತು ಸಹಜ ಜೀವನಶೈಲಿ ಬಲಪಡುತ್ತದೆ. ಇದು ಧರ್ಮವನ್ನು ಕೇವಲ ತತ್ವವಲ್ಲ, ಜೀವನದ ನಿತ್ಯಸಾಧನೆಯಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ.

ಧರ್ಮವಿಲ್ಲದ ಧನಸಂಪಾದನೆ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಸುಖ ಇವೆರಡನ್ನೂ ತ್ಯಜಿಸಬೇಕು.

ಪರಿತ್ಯಜೇದರ್ಥಕಾಮೌಯೌ ಸ್ಯಾತಾಂ ಧರ್ಮವರ್ಜಿತೌ।
ಧರ್ಮಂ ಚಾಪ್ಯಸುಖೋದರ್ಕಂ ಲೋಕವಿಕ್ರುಷ್ಟಮೇವ ಚ ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ - 4-179

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಅರ್ಥಕಾಮಗಳು (ಐಶ್ವರ್ಯ ಬಯಕೆಗಳು) ಧರ್ಮ-ಬಾಹಿರ ಆದರೆ, ಅವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸತಕ್ಕದ್ದು ಧರ್ಮದ ಪರಿಣಾಮವು ಸುಖವನ್ನು ನೀಡದೆ ದುಃಖಕಾರಿಯೇ ಆಗುವುದಾದರೆ, ಮತ್ತು ಜನರ ಆಕ್ರೋಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಆಗುವುದಾದರೆ ಅಂತಹ ಧರ್ಮವನ್ನೂ ತ್ಯಜಿಸಿ-ಬಿಡಬೇಕು. *(ಧರ್ಮವಿಲ್ಲದ ಅರ್ಥ (ಸಂಪತ್ತು) ಮತ್ತು ಕಾಮ (ಭೋಗ)ಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಬೇಕು. ಹಾಗೆಯೇ ದುಃಖಕರ ಫಲವನ್ನು ನೀಡುವ ಅಥವಾ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನಿಂದಿಸಲ್ಪಡುವ ಧರ್ಮವನ್ನೂ ತ್ಯಜಿಸಬೇಕು.)*

ವಿವರಣೆ :- *ಧರ್ಮವಿಲ್ಲದ ಅರ್ಥ (ಧನಸಂಪಾದನೆ) ಮತ್ತು ಕಾಮ (ಇಂದ್ರಿಯಸುಖ) -ಇವೆರಡನ್ನೂ ತ್ಯಜಿಸಬೇಕು. ಹಾಗೆಯೇ, ದುಃಖಫಲ ನೀಡುವ ಧರ್ಮ, ಅಥವಾ ಜನರಿಂದ ನಿಂದಿಸಲ್ಪಡುವ ಧರ್ಮ — ಇವುಗಳನ್ನೂ ತ್ಯಜಿಸಬೇಕು. ಧರ್ಮ–ಅರ್ಥ–ಕಾಮ ಸಮತೋಲನ → ನಿಜವಾದ ಸನಾತನ ಜೀವನ. ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿ ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಹಣ (ಅರ್ಥ), ಕಾನೂನು–ನೈತಿಕತೆಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಭೋಗ (ಕಾಮ), ಅಥವಾ ಕಠಿಣ–ಅಸಂವಿಧಾನಿಕ ಆಚರಣೆ (ಧರ್ಮ) → ಇವೆಲ್ಲವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಬೇಕು. ಸತ್ಯ, ದಯೆ, ನ್ಯಾಯ, ಸತ್ಸಂಗ ಆಧಾರಿತ ಧರ್ಮ ಮಾತ್ರ ಶಾಶ್ವತ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಾನವನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ "ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳು" ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಗುರಿಗಳಲ್ಲಿ—ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ, ಮೋಕ್ಷ—ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಮೊದಲ ಭಾಗದಲ್ಲಿ,*

ಧರ್ಮವನ್ನು ಮೀರಿ ಸಂಪತ್ತು ಗಳಿಸುವುದು ಅಥವಾ ಇಂದ್ರಿಯಸುಖಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದು ತಪ್ಪು ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಕಾಮವು ಧರ್ಮದ ಅಡಿಪಾಯದ ಮೇಲೆ ನಿಲ್ಲಬೇಕು; ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅವು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಸಮಾಜವನ್ನೂ ಹಾಳುಮಾಡುತ್ತವೆ. ಎರಡನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ, ಧರ್ಮ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಕೆಲವು ಕೃತ್ಯಗಳು ಕೂಡ, ಅವುಗಳಿಂದ ದುಃಖಕರ ಫಲ ಉಂಟಾದರೆ ಅಥವಾ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನಿಂದೆಗೆ ಗುರಿಯಾದರೆ, ಅವುಗಳನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸಿ ತ್ಯಜಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಧರ್ಮವನ್ನು ಅಂಧವಾಗಿ ಅನುಸರಿಸುವುದಲ್ಲ, ವಿವೇಕಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಗತ್ಯವಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

1. **ಧರ್ಮವಿಲ್ಲದ ಅರ್ಥ–ಕಾಮ**
    - ಅನ್ಯಾಯದಿಂದ ಬಂದ ಹಣ, ಮೋಸದಿಂದ ಬಂದ ಸಂಪತ್ತು, ವಂಚನೆ ಮೂಲಕ ತೃಪ್ತಿಪಟ್ಟ ಕಾಮಸಂತೃಪ್ತಿ – ಇವೆಲ್ಲವು ಅಧರ್ಮ.
    - ಇಂತಹ ಅರ್ಥ–ಕಾಮವನ್ನು ತಕ್ಷಣ ತ್ಯಜಿಸಬೇಕು.
2. **ದುಃಖೋತ್ಪಾದಕ ಧರ್ಮ**
    - ಧರ್ಮವೆಂದು ತೋರುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಅದು ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕಷ್ಟ, ನೋವು, ಹಾನಿ ಉಂಟುಮಾಡಿದರೆ ಅದು ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮವಲ್ಲ.
    - ಉದಾಹರಣೆ: ಜಡವಾದ ಆಚರಣೆ, ಅಂಧಸಂಪ್ರದಾಯ.
3. **ಲೋಕನಿಂದಿತ ಧರ್ಮ**
    - ಧರ್ಮವೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡು ಸಮಾಜವೇ ತಿರಸ್ಕರಿಸುವ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಿದರೆ, ಅದೂ ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮವಲ್ಲ.
    - ಉದಾಹರಣೆ: ಕ್ರೂರ ಬಲಿ, ಜೀವಹಿಂಸೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮವನ್ನು ಜೀವಂತ ಮತ್ತು ಜಾಗೃತ ತತ್ವವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸುತ್ತದೆ. "ಧರ್ಮವರ್ಜಿತ" ಅರ್ಥ–ಕಾಮ ಎಂದರೆ ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಕಳೆಸುವ, ಲೋಭ ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವ ಕ್ರಿಯೆಗಳು. "ಅಸುಖೋದರ್ಕ" ಧರ್ಮ ಎಂದರೆ ಹೊರಗೆ ಧರ್ಮದಂತೆ ಕಾಣುವರೂ, ಒಳಗೆ ಅಹಿತವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಕ್ರಿಯೆಗಳು. ಇದು ಸೂಚಿಸುವುದು—ಧರ್ಮದ ನಿಜಸ್ವರೂಪವು ಕೇವಲ ನಿಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ, ಅದರ ಫಲದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಅಂತರಂಗದ ಶುದ್ಧತೆಯಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಇದು "ವಿವೇಕ" ಎಂಬ ಆಂತರಿಕ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಜಾಗೃತಗೊಳಿಸುವ ಸಂದೇಶ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಕಾಮದ ಪ್ರಾಬಲ್ಯ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದು, ಧರ್ಮದ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ—ಧರ್ಮವಿಲ್ಲದ ಯಶಸ್ಸು ದೀರ್ಘಕಾಲ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ವ್ಯವಹಾರ, ರಾಜಕೀಯ, ಶಿಕ್ಷಣ ಎಲ್ಲ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಧರ್ಮದ ಆಧಾರ ಅಗತ್ಯ. ಹಾಗೆಯೇ, ಅಂಧಾಚರಣೆ ಅಥವಾ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಹಾನಿ ಉಂಟುಮಾಡುವ ಪದ್ಧತಿಗಳನ್ನು ಧರ್ಮವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಇದು ಸಮತೋಲನ ಜೀವನದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ—ಧರ್ಮವನ್ನು ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಕಾಮವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಿಕೊಂಡಾಗ ಮಾತ್ರ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಸಮೃದ್ಧಿ ಸಾಧ್ಯ. ಇದು ವ್ಯಕ್ತಿಗೂ ಸಮಾಜಕ್ಕೂ ಶಾಶ್ವತ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕವಾಗಿದೆ.

- "ಅರ್ಥಕಾಮೌ ಧರ್ಮವರ್ಜಿತೌ" → ಧರ್ಮದ ನಿಯಮವಿಲ್ಲದೆ, ಕಪಟ, ಅನ್ಯಾಯ, ಶೋಷಣೆಯಿಂದ ಬರುವ ಹಣ ಅಥವಾ ಭೋಗ.
- "ಪರಿತ್ಯಜೇತ್" → ಅದನ್ನು ತಕ್ಷಣ ತ್ಯಜಿಸಬೇಕು, ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ದೀರ್ಘಕಾಲಿಕ ಹಾನಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ.
- "ಧರ್ಮಂ ಚಾಪ್ಯಸುಖೋದರ್ಕಂ" → ಧರ್ಮವೆಂದು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಅದು ತೀವ್ರ ತಪಸ್ಸು, ಅತಿಯಾದ ಕಠಿಣ ಆಚರಣೆ, ಸ್ವಯಂ ಅಥವಾ ಇತರರಿಗೆ ಕಷ್ಟವನ್ನು ತರುವಂತದ್ದು ಇದ್ದರೆ, ಅದನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಬೇಕು.
- "ಲೋಕವಿಕ್ರುಷ್ಟಮೇವ" → ಕೇವಲ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಖ್ಯಾತಿ ಪಡೆಯಲು, ಮೆಚ್ಚುಗೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಮಾಡುವ ಧರ್ಮಾಚರಣೆ (ಕಪಟಧರ್ಮ).
- ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ "ಪೋಷಣೆ ಮಾಡುವುದು" ಎನ್ನುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ "ನೈತಿಕ ನಿಯಮ" ಹಾಗೂ "ಅಚಾರ" ಎನ್ನುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ, ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ "ಪ್ರಾಚೀನ ನೀತಿ ನಿಯಮಗಳು ಎನ್ನುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ.
- ಅಥರ್ವವೇದ (11-9-17)ದಲ್ಲಿ "ಧರ್ಮ" ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ "ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚರಣೆಯಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಪುಣ್ಯ" ಎಂದಿದೆ.
- ಛಾಂದೋಗ್ಯ ಉಪನಿಷತ್ (2-23)ನಲ್ಲಿ "ನಾಲ್ಕು ಆಶ್ರಮಗಳ ವಿಶಿಷ್ಟ ಕರ್ತವ್ಯ" ಎನ್ನುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ಶಬ್ದವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ.
- ತೈತ್ತರೀಯ ಉಪನಿಷತ್ (1-11) ನಲ್ಲಿ "ಸತ್ಯಂ ವದ, ಧರ್ಮಂ ಚರ" (ಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳು, ಧರ್ಮಾನುಸಾರ ನಡೆದುಕೊ) ಎನ್ನುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ಶಬ್ದವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಪಂಚಮೂಲ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದವನೇ ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠನು

ಅಹಿಂಸಾ ಸತ್ಯಮಸ್ತೇಯಂ ಶೌಚ ಮಿಂದ್ರಿಯ ನಿಗ್ರಹಃ |
ಏತಂ ಸಾಮಾಜಿಕಂ ಧರ್ಮಂ ಚಾತುರ್ವರ್ಣ್ಯೇಽಬ್ರವೀನ್ಮನುಃ||

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – 10-63

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಹಿಂಸಾತ್ಯಾಗ, ಯಥಾರ್ಥವಾದ ನುಡಿ, ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡದಿರುವುದು ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿ ಪರಧನವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದಿರುವುದು, ಮನಸ್ಸು, ಮಾತು, ದೇಹ ಈ ಮೂರರಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧತೆ ಇಂದ್ರಿಯ ಸಂಯಮ ಈ ಐದು ಗುಣಗಳು ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣದವರೂ ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ಧರ್ಮ. (ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಮಾಡದಿರುವುದು, ಸತ್ಯವಾಡುವುದು, ಕಳವು ಮಾಡದಿರುವುದು, ಶುದ್ಧತೆ, ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವುದು—ಇವುಗಳನ್ನು ಮನುನು ಎಲ್ಲಾ ವರ್ಣಗಳಿಗೂ ಸಾಮಾನ್ಯ ಧರ್ಮವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.)

ವಿವರಣೆ :- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು "ಸಾಮಾನ್ಯ ಧರ್ಮ"ವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ—ಅಂದರೆ, ಎಲ್ಲ ಮಾನವರಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಮೂಲ ನೈತಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳು.*

1. ಅಹಿಂಸಾ

- ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ: *"ಅಹಿಂಸಾ ಪರಮೋ ಧರ್ಮಃ"*
- ಹಿಂಸೆ ಕೇವಲ ದೇಹದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಮಾತಿನ ಮೂಲಕ, ಆಲೋಚನೆಯ ಮೂಲಕವಾಗಿಯೂ ತಪ್ಪು.

- “ಅಹಿಂಸಾ” ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ದೇಹದ ಹಿಂಸೆ ಮಾಡದಿರುವುದಲ್ಲ, ಮಾತು ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸಿನ ಮೂಲಕವೂ ಹಾನಿ ಮಾಡದಿರುವುದು.

2. **ಸತ್ಯ**
   - ಋಗ್ವೇದ: *“ಸತ್ಯಂ ವದ, ಧರ್ಮಂ ಚರ”*
   - ಸತ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಯಾವುದೇ ಧರ್ಮ ಕೇವಲ ರೂಪಕ.
   - “ಸತ್ಯ” ಎಂದರೆ ನಿಜವಾದ ಮಾತು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಯಥಾರ್ಥ ಮತ್ತು ಹಿತಕರವಾದ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವುದು.
3. **ಅಸ್ತೇಯ**
   - ಪರರ ಸ್ವತ್ತಿಗೆ ಆಸೆಪಡುವುದೇ ಕಳವು.
   - ಮನಸ್ಸಿನ ಕಳವು (ಅನ್ಯಾಯ ಆಸೆ) ಕೂಡ ಅಧರ್ಮ.
   - “ಅಸ್ತೇಯ” ಎಂದರೆ ಕಳವು ಮಾಡದಿರುವುದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಇತರರ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಕದಡುವ ಮನೋಭಾವವನ್ನೂ ತ್ಯಜಿಸುವುದು.
4. **ಶೌಚ**
   - ದೇಹದ ಸ್ವಚ್ಛತೆ, ವಾಕ್ಯಶುದ್ಧಿ, ಮನಸ್ಸಿನ ಪವಿತ್ರತೆ.
   - ಇದು ಯೋಗದ *ಶೌಚ ನಿಯಮಕ್ಕೂ* ತತ್ಸಮಾನ.
5. **ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ**
   - ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಮಾನವನು ಧರ್ಮಬದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ.
   - ಗೀತೆಯ (6.5–6): *“ಉದ್ಧರೆದಾತ್ಮನಾತ್ಮಾನಂ...”* – ಸ್ವಯಂ ನಿಯಂತ್ರಣವೇ ಉತ್ತಮನ ದಾರಿ.
   - “ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ” ಎಂದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೇಲೆ ನಿಯಂತ್ರಣ—ಅತಿಯಾದ ಆಸೆಗಳಿಗೆ ಒಳಗಾಗದಿರುವುದು

ಇವುಗಳನ್ನು “ಸಾಮಾನ್ಯಧರ್ಮ” ಎಂದು ಮನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ, ಮತ್ತು ಇವು ಚತುರ್ವರ್ಣಗಳೆಲ್ಲರಿಗೂ (ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ವೈಶ್ಯ, ಶೂದ್ರ) ಸಮಾನವಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಪಂಚಮೂಲ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು ಎಲ್ಲ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಯುನಿವರ್ಸಲ್ ಕೋಡ್ ಆಫ್ ಕಾಂಡಕ್ಟ್. ಇವು ಧರ್ಮವನ್ನು ಜಾತಿ–ಕುಲ–ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸದೆ, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಾಮಾನ್ಯ ನಿಯಮವೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದವನೇ ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠನು.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮದ ಆಂತರಿಕ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇವು ಹೊರಗಿನ ನಿಯಮಗಳಂತೆ ಕಾಣಬಹುದು, ಆದರೆ ಅವು ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಗೆ ದಾರಿ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತವೆ. “ಅಹಿಂಸಾ” ಮನಸ್ಸಿನ ದ್ವೇಷವನ್ನು ಕರಗಿಸುತ್ತದೆ. “ಸತ್ಯ” ಚಿತ್ತವನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. “ಅಸ್ತೇಯ” ಲೋಭವನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸುತ್ತದೆ. “ಶೌಚ” ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಶಮನಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. “ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ” ಆತ್ಮಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಜಾಗೃತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಐದು ಗುಣಗಳು ಒಟ್ಟಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಧರ್ಮಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ಆತನನ್ನು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಉನ್ನತಿಯತ್ತ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತವೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಂಘರ್ಷ, ಅಸತ್ಯ, ಅನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಅಶಾಂತಿ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿದೆ. ಇದು ಯಾವುದೇ ಜಾತಿ, ವರ್ಗ, ಧರ್ಮ ಅಥವಾ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತವಾಗದ ವಿಶ್ವಮಾನವೀಯ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಶಿಕ್ಷಣ, ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಈ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡರೆ, ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆ, ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಸಹಕಾರ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ. ವಿಶೇಷವಾಗಿ

ಯುವಜನತೆಗೆ ಇದು ನೈತಿಕ ದಿಕ್ಕನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ತೋರಿಸುವುದು—ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಆಚರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ, ನಮ್ಮ ಪ್ರತಿದಿನದ ಜೀವನದಲ್ಲಿ, ನಮ್ಮ ನಡೆ-ನುಡಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಬೇಕು ಎಂಬುದು

ಧರ್ಮವನ್ನು ಆಧಾರವಿಟ್ಟು ಅರ್ಥ ಸಂಪಾದಿಸಿ, ಅದರಿಂದ ಇಚ್ಛೆಗಳನ್ನು ಸಾತ್ವಿಕವಾಗಿ ಪೂರೈಸುವುದು.

ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಾಃ ಸಮಮೇವ ಸೇವ್ಯಾ ಯೋ ಹ್ಯೇಕಭಕ್ತಃ ಸ ನರೋ ಜಘನ್ಯ |
ತಯೋಸ್ತು ದಾಕ್ಷ್ಯಂ ಪ್ರವದಂತಿ ಮಧ್ಯಂ ಸ ಉತ್ತಮೋ ಯೋಽಭಿರತಸ್ತ್ರಿವರ್ಗೇ ॥

ಮಹಾಭಾರತ, ಶಾಂತಿ ಪರ್ವ- 162-40

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ (ಐಶ್ವರ್ಯ) ಕಾಮ (ಬಯಕೆಗಳು) ಇವು ಮೂರನ್ನೂ ಸಮವಾಗಿ ಸೇವಿಸಬೇಕು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸೇವಿಸತಕ್ಕವನು ಕನಿಷ್ಠದರ್ಜೆಯವನು. ಯಾವುದಾದರೂ ಎರಡರಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನಾದವನು ಮಧ್ಯಮ. ಮೂರರಲ್ಲಿಯೂ ಆಸಕ್ತನಾದವನು ಶ್ರೇಷ್ಠ. (ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಕಾಮಗಳನ್ನು ಸಮನಾಗಿ ಅನುಸರಿಸಬೇಕು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದರ ಮೇಲೆಯೇ ಆಸಕ್ತಿ ಹೊಂದಿರುವವನು ಕೀಳಾದವನು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಮತೋಲನ ಸಾಧಿಸುವವನನ್ನು ಮಧ್ಯಮನು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ; ಈ ಮೂರನ್ನೂ ಸಮನ್ವಯದಿಂದ ಅನುಸರಿಸುವವನೇ ಶ್ರೇಷ್ಠನು.)

ವಿವರಣೆ :- *ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಹಣ (ಅರ್ಥ) ಇದ್ದರೆ ಮೌಲ್ಯವಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಸುಖಭೋಗ (ಕಾಮ) ಇದ್ದರೆ ದುರಂತ. ಕೇವಲ ಧರ್ಮಾಚರಣೆ ಇದ್ದರೆ ವ್ಯವಹಾರಜೀವನ ಕುಸಿಯುತ್ತದೆ. ಮೂರನ್ನೂ ಸಮತೋಲನದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಸಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಜೀವನ ಸಮಗ್ರ, ಸಮೃದ್ಧ, ಶ್ರೇಷ್ಠ.*

1. **ತ್ರಿವರ್ಗ (ಧರ್ಮ–ಅರ್ಥ–ಕಾಮ)**
   - ಮನುಷ್ಯ ಜೀವನದ ಮೂರು ಪ್ರಮುಖ ಗುರಿಗಳು:
     - ಧರ್ಮ = ನೀತಿ, ಸತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿ
     - ಅರ್ಥ = ಧನಸಂಪಾದನೆ, ಜೀವನೋಪಾಯ
     - ಕಾಮ = ಶ್ರೇಷ್ಠ ಭೋಗ, ಇಚ್ಛೆಗಳ ಪೂರೈಕೆ
   - ಇವೆಲ್ಲವನ್ನು ಸಮತೋಲನದಲ್ಲಿ ಸೇವಿಸಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಜೀವನ ಸಮೃದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.
2. **ಏಕಭಕ್ತನು ಜಘನ್ಯ**
   - ಕೇವಲ ಹಣದ ಹಿಂದೆ ಬಿದ್ದವನು (ಅರ್ಥಭಕ್ತ), ಅಥವಾ ಕೇವಲ ಭೋಗದ ಹಿಂದೆ ಬಿದ್ದವನು (ಕಾಮಭಕ್ತ), ಅಥವಾ ಕೇವಲ ಧರ್ಮದ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಅತಿಯಾದ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಿದವನು – ಇವರೆಲ್ಲ ಅಧಮ.
   - ಏಕೆಂದರೆ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಮತೋಲನ ಇಲ್ಲ.
   - "ಏಕಭಕ್ತಃ" ಎಂದರೆ ಒಂದೇ ಗುರಿಯಲ್ಲಿ ಅತಿಯಾಗಿ ಮುಳುಗಿರುವವನು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಕೇವಲ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹುಡುಕುವವನು ಅಥವಾ ಕೇವಲ ಕಾಮವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅನುಸರಿಸುವವನು ಜೀವನದ ಸಮಗ್ರತೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅಂತಹ ಜೀವನವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ "ಜಘನ್ಯ" ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ.
3. **ಮಧ್ಯಮನು**
   - ಮೂರರಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವವನು, ಮೂರನೆಯದನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಿದವನು.
   - ಇವನು ಸಾಧಾರಣ, ಮಧ್ಯಮ ಶ್ರೇಣಿಯವನು.

- “ಮಧ್ಯಮ” ವ್ಯಕ್ತಿ ಎಂದರೆ ಈ ಮೂರರಲ್ಲಿ ಸಮತೋಲನ ಸಾಧಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವವನು.

4. **ಉತ್ತಮನು**
   - ಮೂರನ್ನೂ ಸಮಪಾಲನೆ ಮಾಡಿದವನು.
   - ಉದಾ: ಧರ್ಮವನ್ನು ಆಧಾರವಿಟ್ಟು ಅರ್ಥ ಸಂಪಾದಿಸಿ, ಆ ಅರ್ಥದಿಂದ ಇಚ್ಛೆಗಳನ್ನು (ಕಾಮವನ್ನು) ಸಾತ್ವಿಕವಾಗಿ ಪೂರೈಸುವುದು.
   - “ಉತ್ತಮ” ವ್ಯಕ್ತಿ ಎಂದರೆ ಧರ್ಮವನ್ನು ಆಧಾರವನ್ನಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಕಾಮವನ್ನು ಸರಿಯಾದ ಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸುವವನು.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಜೀವನದ ಆಂತರಿಕ ಸಮ್ಮಿಲನವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ಆತ್ಮದ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತದೆ; ಅರ್ಥವು ಜೀವನೋಪಾಯವನ್ನು; ಕಾಮವು ಮಾನವೀಯ ಇಚ್ಛೆಗಳ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು. ಈ ಮೂರನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ದಿಕ್ಕುಗಳಂತೆ ನೋಡದೆ, ಒಂದೇ ಚಕ್ರದ ಮೂರು ಅಕ್ಷಗಳಂತೆ ನೋಡಬೇಕು. ಧರ್ಮವಿಲ್ಲದ ಅರ್ಥ–ಕಾಮವು ಬಂಧನವಾಗುತ್ತದೆ; ಧರ್ಮದೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿದಾಗ ಅವು ಸಾಧನವಾಗುತ್ತವೆ. “ಅಭಿರತ” ಎಂಬ ಪದವು ಸೂಚಿಸುವುದು—ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಬಲವಂತವಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಸಂತೋಷದಿಂದ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅನುಸರಿಸುವುದು.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಸಂಪತ್ತಿನ ಹಿಂದೆ ಓಡುತ್ತಾರೆ, ಕೆಲವರು ಭೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಮುಳುಗುತ್ತಾರೆ, ಇನ್ನೂ ಕೆಲವರು ಜೀವನದ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕತೆಯನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ಅತಿಯಾದ ತ್ಯಾಗಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿಯುತ್ತಾರೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಅತಿಗಳಿಗೂ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸಮತೋಲನದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನ ಕುಟುಂಬ, ವೃತ್ತಿ ಮತ್ತು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಜೀವನವನ್ನು ಸಮನ್ವಯಗೊಳಿಸಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಸಮಗ್ರ ಸಂತೋಷ ಸಾಧ್ಯ. ಧರ್ಮವನ್ನು ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಕಾಮವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಿದಾಗ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಮತೋಲನ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿ ಸ್ಥಾಪನೆಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಇದು ನವೀನ ಜೀವನಶೈಲಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ತವಾದ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ—ಅತಿಗಳಿಂದ ದೂರವಿದ್ದು, ಸಮತೋಲನದಲ್ಲಿ ಬದುಕುವ ಕಲೆಯನ್ನು ಕಲಿಸುತ್ತದೆ.

ನಿಜವಾದ ವೃದ್ಧರು ಎಂದರೆ ಧರ್ಮವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವವರು

ನ ಸಾ ಸಭಾ ಯತ್ರ ನ ಸಂತಿ ವೃದ್ಧಾ ನ ತೇ ವೃದ್ಧಾಯೇ ನ ವದಂತಿ ಧರ್ಮಂ |
ನಾಸೌ ಧರ್ಮೋ ಯತ್ರ ನ ಸತ್ಯಮಸ್ತಿ ನ ತತ್ ಸತ್ಯಂ ಯತ್ ಛಲೇನಾಭ್ಯುಪೇತಮ್ ॥

ಮಹಾಭಾರತ, ಉದ್ಯೋಗ. 35-58

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಎಲ್ಲಿ ವೃದ್ಧರಿಲ್ಲವೋ ಅದು ಸಭೆಯಲ್ಲ ಯಾರು ಧರ್ಮವನ್ನು ನುಡಿಯುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅವರು ವೃದ್ಧರಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವಿಲ್ಲವೋ ಅದು ಧರ್ಮವಲ್ಲ, ಯಾವುದು ಹಟದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದೋ ಅದು ಸತ್ಯವಲ್ಲ. (ಎಲ್ಲಿ ವೃದ್ಧರು (ಜ್ಞಾನಿಗಳು) ಇಲ್ಲವೋ ಅದು ಸಭೆಯಲ್ಲ. ಧರ್ಮವನ್ನು ಹೇಳದವರು ವೃದ್ಧರಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವಿಲ್ಲವೋ ಅದು ಧರ್ಮವಲ್ಲ. ಮೋಸದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟದ್ದೇ ಸತ್ಯವಲ್ಲ.)*

ವಿವರಣೆ:-

1. **ಸಭೆಯ ತತ್ತ್ವ**
   - ಸಭೆ ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಜನಸಮೂಹವಲ್ಲ.
   - ಅದು ಜ್ಞಾನಿಗಳ, ಧರ್ಮವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವವರ ಸಮಾವೇಶವಾಗಿರಬೇಕು.

- ಕೇವಲ ಜನರು ಸೇರಿರುವ ಸ್ಥಳವೇ ಸಭೆಯಲ್ಲ; ಜ್ಞಾನ, ಅನುಭವ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ "ವೃದ್ಧರು" ಇರುವ ಸ್ಥಳವೇ ನಿಜವಾದ ಸಭೆ.

2. **ವೃದ್ಧರ ಪಾತ್ರ**
   - ವಯಸ್ಸು ಮಾತ್ರ ವೃದ್ಧತ್ವವಲ್ಲ.
   - ನಿಜವಾದ ವೃದ್ಧರು ಎಂದರೆ ಧರ್ಮವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವವರು.
   - ಧರ್ಮವಿಲ್ಲದ ಹಿರಿಯರು → ನಿಜವಾದ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳು.
   - ಇಲ್ಲಿ "ವೃದ್ಧ" ಎಂದರೆ ವಯಸ್ಸಿನ ಹೆಚ್ಚಳವಲ್ಲ; ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಅನುಭವದಲ್ಲಿ ಪರಿಪಕ್ವರಾದವರು. ಅವರು ಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುವವರಾಗಿರಬೇಕು. ಧರ್ಮವನ್ನು ಹೇಳದವರು, ಭಯದಿಂದ ಅಥವಾ ಸ್ವಾರ್ಥದಿಂದ ಮೌನವಾಗಿರುವವರು, ವೃದ್ಧರೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ.
3. **ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಸತ್ಯದ ಏಕತತ್ವ**
   - ಸತ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಧರ್ಮವಿಲ್ಲ.
   - ಮೋಸದಿಂದ ದೊರೆತ ಸತ್ಯವು ಸತ್ಯವಲ್ಲ → ಅದು ಕಪಟ.
4. **ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸಂದೇಶ**
   - ಸಮಾಜದ ಶಕ್ತಿ → ಸತ್ಯ, ಧರ್ಮ, ವೃದ್ಧರ ಜ್ಞಾನ.
   - ಇವುಗಳಿಲ್ಲದ ಸಮಾಜವು ಅಸ್ಥಿರ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹೊರಗಿನ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳಿಗಿಂತ ಒಳಗಿನ ಸತ್ಯತೆಯನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. "ಸಭೆ" ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ರಾಜಸಭೆ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಮಾನವನ ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗಿನ ನಿರ್ಣಯ ವೇದಿಕೆಯೂ ಆಗಬಹುದು. "ವೃದ್ಧ" ಎಂದರೆ ಒಳಗಿನ ವಿವೇಕ—ಅದು ಧರ್ಮವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆಂತರಿಕ ಸತ್ಯವನ್ನು ಮರೆಮಾಚಿದಾಗ, ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಳಗಿನ ಸಭೆಯೇ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ. "ಛಲ" ಎಂಬುದು ಅಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರದ ರೂಪ. ಅದು ಸತ್ಯವನ್ನು ಮರೆಮಾಚುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮವು ಸದಾ ನಿರ್ಭಯವಾದ ಸತ್ಯದ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಸಭೆಗಳು—ನ್ಯಾಯಾಲಯಗಳು, ಸರ್ಕಾರಗಳು, ಸಂಸ್ಥೆಗಳು—ಇವೆಲ್ಲವೂ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಬೇಕು. ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಸಲಹೆ, ನೈತಿಕ ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಸತ್ಯದ ಆಧಾರವಿಲ್ಲದೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ನಿರ್ಣಯಗಳು ದೀರ್ಘಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಾನಿಕಾರಕವಾಗುತ್ತವೆ. ಇದು ವ್ಯಕ್ತಿಗಿಂತಲೂ ಸಮಾಜದ ನಾಯಕತ್ವಕ್ಕೆ ಮಹತ್ವದ ಪಾಠ. ಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವ ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಧರ್ಮವನ್ನು ಉಳಿಸುವ ಬದ್ಧತೆ ಇದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ವಿಶ್ವಾಸ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇದು ಶಾಶ್ವತ ಸಂದೇಶ—ಸತ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಧರ್ಮವಿಲ್ಲ, ಧರ್ಮವಿಲ್ಲದೆ ಸಮಾಜದ ಸ್ಥಿರತೆ ಇಲ್ಲ.

ಧರ್ಮ ಸಾಧನೆಗೆ ಜ್ಞಾನ, ಶ್ರದ್ಧೆ, ಶ್ರಮ, ಸಾತ್ವಿಕ ಭಾವನೆಗಳು ಮಾತ್ರ ದಾರಿ

ನ ಕುರ್ಯಾತ್ ಕರ್ಹಿಚಿತ್ಸಂಗಂ ತಮಸ್ತೀವ್ರಂ ತಿತೀರಿಷುಃ |
ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಮೋಕ್ಷಾಣಾಂ ಯದತ್ಯಂತವಿಘಾತಕಮ್ ||

ಭಾಗವತ, 4-22-34

ಭಾವಾರ್ಥ:- ದಟ್ಟವಾದ ಕತ್ತಲೆಯನ್ನು (ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು) ದಾಟಲಿಚ್ಛಿಸುವವನು ಯಾವ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಮೋಹವನ್ನಿಡಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ, ವ್ಯಾಮೋಹವೇ ಮಾನವನ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳಾದ ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ,

ಮೋಕ್ಷಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತದೆ. (ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಬಯಸುವವನು, ಅವುಗಳಿಗೆ ಭಾರೀ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುವ ತಾಮಸಿಕ ಸಂಗವನ್ನು ಯಾವತ್ತೂ ಹೊಂದಬಾರದು.)

ವಿವರಣೆ :- *ಮಾನವನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅವನು ಹೊಂದುವ ಸ್ನೇಹ, ಪರಿಸರ ಮತ್ತು ಸಂಬಂಧಗಳು ಅವನ ಚಿಂತನೆ ಮತ್ತು ನಡೆಗೆ ಆಳವಾದ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರುತ್ತವೆ. ಧರ್ಮ–ಅರ್ಥ–ಕಾಮ–ಮೋಕ್ಷ ಎಂಬ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಬಯಸುವವನು, ತಮೋಗುಣದ ಕತ್ತಲೆಗೆ, ದುರ್ವಾಸನೆಗಳಿಗೆ (ಅಜ್ಞಾನ, ಆಲಸ್ಯ, ದುರಾಸಕ್ತಿ) ಎಂದಿಗೂ ಒಳಗಾಗಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ತಮಸ್ಸು ಇವುಗಳ ಸಾಧನೆಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನ, ಶ್ರದ್ಧೆ, ಶ್ರಮ, ಸಾತ್ವಿಕ ಭಾವನೆಗಳು ಮಾತ್ರ ಅವನಿಗೆ ದಾರಿ ತೋರಿಸುತ್ತವೆ. "ತಮಸ್ತೀವ್ರಂ ಸಂಗಂ" ಎಂದರೆ ಅಜ್ಞಾನ, ಆಲಸ್ಯ, ಅಸತ್ಯ ವೃತ್ತಿ ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮವನ್ನು ಉತ್ತೇಜಿಸುವ ಸಂಗ. ಇಂತಹ ಸಂಗವು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುತ್ತದೆ, ಅರ್ಥೋಪಾರ್ಜನವನ್ನು ದುರ್ಮಾರ್ಗದತ್ತ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತದೆ, ಕಾಮವನ್ನು ಅತಿಯಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮುಚ್ಚುತ್ತದೆ. "ತಿತೀರಿಷುಃ" ಎಂದರೆ ಈ ಜೀವನಸಾಗರವನ್ನು ದಾಟಲು ಬಯಸುವವನು. ಅಂಥವನು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಸಂಗವನ್ನು ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಬೇಕು.*

1. **ತಮಸ್ಸು (ಅಜ್ಞಾನ)**
   - ಗೀತೆಯ ಪ್ರಕಾರ: *ಅಜ್ಞಾನ, ಆಲಸ್ಯ, ದುರಾಸಕ್ತಿ* = ತಮೋಗುಣದ ಲಕ್ಷಣ.
   - ಇದು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿಡುತ್ತದೆ, ಅಧರ್ಮಮಾರ್ಗದಿಂದ ತೊಡಗಿಸುತ್ತದೆ.
2. **ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳ ವಿಘ್ನ**
   - **ಧರ್ಮ:** ತಮಸ್ಸು ಬಂದಾಗ ಸತ್ಸಂಕಲ್ಪ ದುರ್ಬಲಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.
   - **ಅರ್ಥ:** ಆಲಸ್ಯದಿಂದ ಶ್ರಮಸಾಧನೆ ಆಗದು.
   - **ಕಾಮ:** ಸಾತ್ವಿಕ ಸುಖವಲ್ಲ, ಕೆಳಮಟ್ಟದ ವಾಸನೆಗಳಿಗೆ ಎಳೆಯುತ್ತದೆ.
   - **ಮೋಕ್ಷ:** ಜ್ಞಾನೋದಯ ತಮೋಗುಣದಲ್ಲಿ ಅಸಾಧ್ಯ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಇಲ್ಲಿ "ಸಂಗ" ಎಂಬುದು ಹೊರಗಿನವರಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಒಳಗಿನ ವಾಸನೆಗಳನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಕೆಟ್ಟ ಅಭ್ಯಾಸಗಳು, ನಕಾರಾತ್ಮಕ ಚಿಂತನೆಗಳು ಮತ್ತು ಅಜ್ಞಾನವು ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗಿನ ತಾಮಸಿಕ ಸಂಗವಾಗಿವೆ. "ತಿತೀರಿಷುಃ" ಎಂಬ ಪದವು ಆತ್ಮಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ—ಜನನ–ಮರಣ ಚಕ್ರದಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯಾಗಲು ಬಯಸುವವನು ತನ್ನ ಒಳ-ಹೊರಗಿನ ಸಂಗವನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಬೇಕು. ಇದು ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಯ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಉಪದೇಶ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹವಲಯ, ಮಾಧ್ಯಮಗಳು ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರಭಾವಗಳು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜೀವನವನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ಪ್ರಭಾವಿಸುತ್ತವೆ. ತಪ್ಪು ಸಂಗವು ಯುವಜನತೆಯನ್ನು ತಪ್ಪು ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಕೊಂಡೊಯ್ಯಬಹುದು. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ—ಯಾರೊಂದಿಗೆ ನಾವು ಇರುವೆವೋ, ಅದೇ ನಮ್ಮ ಜೀವನದ ದಿಕ್ಕನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. ಉತ್ತಮ ಸಂಗವು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಉನ್ನತಿಗೇರಿಸುತ್ತದೆ; ಕೆಟ್ಟ ಸಂಗವು ಅವನನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುತ್ತದೆ. ಕುಟುಂಬ, ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸತ್ಸಂಗದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಒತ್ತಿಹೇಳುವ ಅಗತ್ಯವಿದೆ. ಇದು ಕೇವಲ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ವಿಷಯವಲ್ಲ, ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ಯಶಸ್ಸಿಗೆ ಮೂಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯ—ಸಂಗವನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿದರೆ ಜೀವನವೂ ಶುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಧರ್ಮ ಮಾತ್ರ ಮರಣಾಂತರವೂ ನಮ್ಮನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತದೆ.

ಏಕ ಏವ ಸುಹೃದ್ಧರ್ಮೋ ನಿಧನೇಽಪ್ಯನುಯಾತಿ ಯಃ |
ಶರೀರೇಣ ಸಮಂ ನಾಶಂ ಸರ್ವಮನ್ಯದ್ಧಿ ಗಚ್ಛತಿ ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – 8-17

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಧರ್ಮ ಒಂದೇ ನಿಜವಾದ ಮಿತ್ರ. ಸಾವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಉಳಿದ ಎಲ್ಲವೂ ಶರೀರದೊಡನೆಯೇ ನಾಶವಾಗುತ್ತವೆ. (ಮರಣವಾದ ನಂತರವೂ ಜೊತೆಗಿರುವ ಏಕೈಕ ಸ್ನೇಹಿತ ಧರ್ಮವೇ. ಉಳಿದ ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳು ಶರೀರದೊಂದಿಗೆ ನಾಶವಾಗುತ್ತವೆ.)

ವಿವರಣೆ :- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಾನವನ ಜೀವನದ ನಿಜವಾದ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. "ಸುಹೃತ್" ಎಂದರೆ ನಿಜವಾದ ಸ್ನೇಹಿತ. ಜೀವನದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಅನೇಕ ಸಂಬಂಧಗಳು, ಸಂಪತ್ತು, ಸ್ಥಾನಮಾನ ಮತ್ತು ಭೋಗಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಇವೆಲ್ಲವೂ ದೇಹದೊಂದಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸಂಬಂಧ ಹೊಂದಿವೆ. "ನಿಧನೇಽಪಿ ಅನುಯಾತಿ" ಎಂಬುದು ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ಮಾತು—ಮರಣದ ನಂತರವೂ ನಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ಬರುವುದೇ ಧರ್ಮ. ಅಂದರೆ, ನಾವು ಮಾಡಿದ ಸತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳು, ನೈತಿಕ ನಡೆ ಮತ್ತು ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಗಳು ಮಾತ್ರ ನಮ್ಮ ಆತ್ಮಯಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತವೆ. ಉಳಿದ ಎಲ್ಲವೂ—ಧನ, ಕುಟುಂಬ, ಖ್ಯಾತಿ—ಇವು ದೇಹದೊಂದಿಗೆ ನಾಶವಾಗುತ್ತವೆ ಅಥವಾ ಇಲ್ಲಿ ಉಳಿದು ಹೋಗುತ್ತವೆ.*

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು "ನಿತ್ಯ" ಮತ್ತು "ಅನಿತ್ಯ"ಗಳ ನಡುವಿನ ಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ದೇಹ, ಸಂಪತ್ತು, ಸಂಬಂಧಗಳು—ಎಲ್ಲಾ ಅನಿತ್ಯ. ಧರ್ಮ ಮಾತ್ರ ನಿತ್ಯಸಂಬಂಧ ಹೊಂದಿರುವುದು. "ಸುಹೃತ್" ಎಂಬ ಪದವು ಸೂಚಿಸುವುದು—ಧರ್ಮವು ನಮ್ಮನ್ನು ಕೇವಲ ರಕ್ಷಿಸುವುದಲ್ಲ, ನಮ್ಮ ಆತ್ಮವನ್ನು ಉನ್ನತಿಗೇರಿಸುವ ಸಹಾಯಕ. ಅದು ನಮ್ಮ ಕರ್ಮಗಳ ಸಂಚಿತ ರೂಪವಾಗಿ ಮುಂದಿನ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಆತ್ಮಯಾತ್ರೆಯ ಸತ್ಯವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ—ನಾವು ಸಂಗ್ರಹಿಸಬೇಕಾದದ್ದು ಬಾಹ್ಯ ಸಂಪತ್ತು ಅಲ್ಲ, ಆಂತರಿಕ ಧರ್ಮಸಂಪತ್ತು.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜನರು ಹೆಚ್ಚು ಮಹತ್ವವನ್ನು ಹಣ, ಸ್ಥಾನಮಾನ ಮತ್ತು ಭೌತಿಕ ಸಾಧನೆಗಳಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ—ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ. ನೈತಿಕತೆ, ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಬದ್ಧ ಜೀವನವೇ ದೀರ್ಘಕಾಲದ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನ ನಿರ್ಧಾರಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಾಗ, "ಇದು ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುತ್ತದೆಯೇ?" ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಕೇಳಿದರೆ, ಅವನ ಜೀವನ ದಿಕ್ಕು ಸರಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ವ್ಯಕ್ತಿಗಿಂತಲೂ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಮಹತ್ವದ ಸಂದೇಶ—ಧರ್ಮವನ್ನು ಆಧಾರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಸಮಾಜವೇ ಸ್ಥಿರ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿಪೂರ್ಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದು ಶಾಶ್ವತ ಸ್ಮರಣೆ—ನಮ್ಮೊಂದಿಗೆ ಅಂತಿಮವಾಗಿ ಉಳಿಯುವುದು ಧರ್ಮ ಮಾತ್ರ.

ಹೆಚ್ಚುವರಿ ವಿವರಣೆ:- *"ನ ಹಿ ಪಿತಾ ನ ಸುಹೃದೋ ನ ಪುತ್ರೋ ನಾಪಿ ಮಾತರಃ । ಧರ್ಮೋ ಹಿ ಏಕೋ ಅನುವರ್ತತಿ"* → *ತಂದೆ, ತಾಯಿ, ಸ್ನೇಹಿತ, ಮಗ ಯಾರೂ ಜೊತೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ; ಧರ್ಮ ಮಾತ್ರ ಬಂದು ಅನುಸರಿಸುತ್ತದೆ.* *"ಧರ್ಮೇಣ ಗಮ್ಯತೇ ಸ್ವರ್ಗಃ ಧರ್ಮೇಣ ಪರಮಾ ಗತಿಃ"* → *ಧರ್ಮದ ಮೂಲಕವೇ ಸ್ವರ್ಗ, ಧರ್ಮದ ಮೂಲಕವೇ ಪರಮಗತಿ. ಧರ್ಮನೇ ಏಕೈಕ ನಿಜವಾದ ಸ್ನೇಹಿತ. ಮರಣದ ಸಮಯದಲ್ಲಿಯೂ (ನಿಧನದಲ್ಲಿ) ಅದು ಮಾತ್ರ ನಮ್ಮ ಜೊತೆಗೆ ಬರುತ್ತದೆ. ದೇಹದೊಂದಿಗೆ ಇತರ ಎಲ್ಲವೂ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಧರ್ಮ ಮಾತ್ರ ಮರಣಾಂತರವೂ ನಮ್ಮನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತದೆ. ಹಣ, ಹುದ್ದೆ, ಕೀರ್ತಿ – ಇವೆಲ್ಲ ಜೀವನದ ಕೊನೆಯ ಶ್ವಾಸದವರೆಗೂ ಮಾತ್ರ.*

1. ಧರ್ಮ – ಶಾಶ್ವತ ಸ್ನೇಹಿತ

- ಬಂಧು–ಮಿತ್ರ, ಧನ–ಪದವಿ, ವೈಭವ – ಇವೆಲ್ಲ ದೇಹಬಾಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ.
- ಮರಣದ ನಂತರ ಅವು ಯಾರಿಗೂ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ.
- ಆದರೆ ಧರ್ಮ (ಸತ್ಯ, ದಾನ, ಅಹಿಂಸಾ, ಕರುಣೆ, ನೈತಿಕತೆ) ಮಾತ್ರ ಆತ್ಮನೊಂದಿಗೆ ಸಾಗುತ್ತದೆ.

2. **ಶರೀರನಾಶ**

- ದೇಹವು ಅನಿತ್ಯ.
- ದೇಹದೊಂದಿಗೆ ಆಸ್ತಿಪಾಸ್ತಿ, ಮಿತ್ರರು, ಕುಲಪರಂಪರೆ – ಎಲ್ಲವೂ ನಾಶ.
- ಆದರೂ ಪುಣ್ಯ–ಪಾಪ ಮಾತ್ರ ಆತ್ಮನನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತದೆ.

ಧ್ಯಾನವೇ ಪರಮಧರ್ಮ—ಆಂತರಿಕ ಶುದ್ಧಿಯ ಮಾರ್ಗ

ಧ್ಯಾನಮೇವ ಪರೋ ಧರ್ಮೋ ಧಾನಮೇವ ಪರಂ ತಪಃ |
ಧ್ಯಾನಮೇವ ಪರಂ ಶೌಚಂ ತಸ್ಮಾದ್ಧ್ಯಾನಪರೋ ಭವೇತ್ ॥

ಅತ್ರಿಸ್ಮೃತಿ 4-9

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಧ್ಯಾನವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಧರ್ಮ. ಧ್ಯಾನವು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತಪಸ್ಸು. ಧ್ಯಾನವೇ ಒಳ್ಳೆಯ ಶೌಚ. ಆದುದರಿಂದ ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ :- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧ್ಯಾನದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಮೂರು ಪ್ರಮುಖ ದೃಷ್ಟಿಕೋಣಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಮೊದಲು, "ಧ್ಯಾನವೇ ಪರೋ ಧರ್ಮಃ" — ಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಹೊರಗಿನ ಆಚರಣೆಗಳಲ್ಲ, ಮನಸ್ಸಿನ ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ. ಧ್ಯಾನವು ಈ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. "ಧ್ಯಾನಮೇವ ಪರಂ ತಪಃ" — ತಪಸ್ಸು ಎಂದರೆ ದೇಹದ ಕಷ್ಟವಲ್ಲ, ಮನಸ್ಸಿನ ಏಕಾಗ್ರತೆ. ಧ್ಯಾನವು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಿ, ಚಿತ್ತವನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. "ಧ್ಯಾನಮೇವ ಪರಂ ಶೌಚಂ" — ನಿಜವಾದ ಶುದ್ಧಿ ಹೊರಗಿನ ಸ್ವಚ್ಛತೆಯಲ್ಲ, ಒಳಗಿನ ಮಲಿನತೆಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವುದು. ಧ್ಯಾನವು ದ್ವೇಷ, ಲೋಭ, ಅಹಂಕಾರಗಳನ್ನು ಕರಗಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ "ಧ್ಯಾನಪರೋ ಭವೇತ್" — ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ನಿರಂತರ ಆಸಕ್ತಿ ಹೊಂದಿರಬೇಕು ಎಂದು ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ.*

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮದ ಆಂತರಿಕ ರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಹೊರಗಿನ ವಿಧಿ–ವಿಧಾನಗಳು ಸಾಧನ ಮಾತ್ರ; ಧ್ಯಾನವೇ ಅಂತಿಮವಾಗಿ ಆತ್ಮವನ್ನು ಪರಮಸತ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಏಕೀಕರಿಸುವ ಮಾರ್ಗ. ಧ್ಯಾನವು ಮನಸ್ಸಿನ ಅಲೆಗಳನ್ನು ಶಮನಗೊಳಿಸಿ, ಆತ್ಮದ ನಿಜಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅನಾವರಣಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. "ಪರೋ ಧರ್ಮಃ" ಎಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮದೊಂದಿಗೆ ಹೊಂದಾಣಿಕೆ. ಧ್ಯಾನವೇ ಆ ಸೇತುವೆ. ಇದು ಸೂಚಿಸುವುದು—ಜೀವನದ ಎಲ್ಲಾ ಸಾಧನೆಗಳ ಅಂತಿಮ ಗುರಿ ಆಂತರಿಕ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- *ಇಂದಿನ ವೇಗದ ಮತ್ತು ಒತ್ತಡಪೂರ್ಣ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿನ ಅಶಾಂತಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸರಳವಾದ ಆದರೆ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ—ಧ್ಯಾನ. ಧ್ಯಾನವು ಮಾನಸಿಕ ಆರೋಗ್ಯವನ್ನು ಸುಧಾರಿಸುತ್ತದೆ, ಏಕಾಗ್ರತೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ನಿರ್ಣಯಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ಇದು ಬಹಳ ಉಪಯುಕ್ತ. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಯುವಜನತೆ ಮತ್ತು ಉದ್ಯೋಗಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಇರುವವರಿಗೆ ಧ್ಯಾನವು ಸಮತೋಲನ ಮತ್ತು ಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಇದು ಶಾಶ್ವತ ಸಂದೇಶ—ಹೊರಗಿನ ಸಾಧನೆಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಒಳಗಿನ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಧ್ಯಾನವೇ ಮಾರ್ಗ.*

ಹೆಚ್ಚುವರಿ ವಿವರಣೆ:- *"ತಪಸ್ವಿಭ್ಯೋಽಧಿಕೋ ಯೋಗೀ…"* → ಯೋಗಿ (ಧ್ಯಾನಿ) ತಪಸ್ವಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ. *"ನಾಯಮಾತ್ಮಾ ಪ್ರವಚನೇನ ಲಭ್ಯೋ…"* → ಆತ್ಮನು ಧ್ಯಾನ–ಆತ್ಮನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ಲಭ್ಯ. *"ನ ಹಿ ಧ್ಯಾನಾತ್ಪರೋ ಧರ್ಮಃ"* → ಧ್ಯಾನಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಧರ್ಮವಿಲ್ಲ.

1. **ಧ್ಯಾನ = ಧರ್ಮ**
    - ಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಪರಮಾತ್ಮನ ಅರಿವು.
    - ಧ್ಯಾನದ ಮೂಲಕವೇ ಈ ಗುರಿ ಸಾಧಿಸಬಹುದು.
2. **ಧ್ಯಾನ = ತಪಸ್ಸು**
    - ಉಪವಾಸ, ಹೋಮ, ಜಪ ಇವುಗಳ ತಪಸ್ಸಿಗಿಂತ ಧ್ಯಾನವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ.
    - ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಮನಸ್ಸನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಲೀನಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.
3. **ಧ್ಯಾನ = ಶೌಚ**
    - ಬಾಹ್ಯಶುದ್ಧಿ (ದೇಹ, ವಸ್ತ್ರ, ಆಹಾರ) ಅಗತ್ಯವಿದ್ದರೂ, ನಿಜವಾದ ಶೌಚ ಮನಸ್ಸಿನ ಪವಿತ್ರತೆ.
    - ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಶುದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ.
4. **ಧ್ಯಾನಪರೋ ಭವೇತ್**
    - ಹೀಗಾಗಿ ಧರ್ಮ, ತಪಸ್ಸು, ಶೌಚ — ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಪೂರೈಸುವ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮಾರ್ಗವೇ ಧ್ಯಾನ.
    - ಸದಾ ಧ್ಯಾನಾಭ್ಯಾಸಿಯೇ ಪರಮ ಜೀವನವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವವನು.

ಧರ್ಮದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ರೂಪವೇ ಆಚಾರ.

ಆಚಾರಃ ಪರಮೋ ಧರ್ಮಃ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಃ ಸ್ಮಾರ್ತ ಏವ ಚ |
ತಸ್ಮಾದಸ್ಮಿನ್ ಸದಾ ಯುಕ್ತಃ ನಿತ್ಯಂ ಸ್ಯಾದಾತ್ಮವಾನ್ನರಃ ||

ಮನುಸ್ಮೃತಿ 1-108

ಭಾವಾರ್ಥ:- ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಸದಾಚಾರವು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಧರ್ಮ. ಆದುದರಿಂದ ಮಾನವನು ಅವುಗಳನ್ನು ಸರ್ವದಾ ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕು. (ಆಚಾರವೇ ಪರಮಧರ್ಮ ಎಂದು ಶ್ರುತಿ ಮತ್ತು ಸ್ಮೃತಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಾನವನು ಸದಾ ಆಚಾರದಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿ, ಆತ್ಮನಿಯಂತ್ರಣ ಹೊಂದಿರಬೇಕು.)

ವಿವರಣೆ :- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮದ ಜೀವಂತ ರೂಪವಾದ "ಆಚಾರ"ವನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. "ಶ್ರುತಿ" (ವೇದ) ಮತ್ತು "ಸ್ಮೃತಿ" (ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಗಳು) ಎರಡೂ ಆಚಾರದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಒತ್ತಿಹೇಳುತ್ತವೆ. ಆಚಾರ ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಹೊರಗಿನ ಆಚರಣೆಗಳಲ್ಲ; ಅದು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ದಿನನಿತ್ಯದ ನಡೆ-ನುಡಿ, ಮಾತು, ಚಿಂತನೆ ಮತ್ತು ವರ್ತನೆಯ ಸಮಗ್ರ ರೂಪ. ಧರ್ಮವನ್ನು ಕೇವಲ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅದನ್ನು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸುವುದೇ ಮುಖ್ಯ. "ಆತ್ಮವಾನ್ ನರಃ" ಎಂದರೆ ಆತ್ಮನಿಗ್ರಹ ಹೊಂದಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ. ಆಚಾರವನ್ನು ಪಾಲಿಸಲು ಮನಸ್ಸಿನ ನಿಯಂತ್ರಣ ಮತ್ತು ಜಾಗೃತತೆ ಅಗತ್ಯ. ಈ ಮೂಲಕ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನ ಜೀವನವನ್ನು ಶಿಸ್ತಿನಿಂದ ಮತ್ತು ಸತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಂದ ನಡೆಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.*

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮವನ್ನು ಹೊರಗಿನ ನಿಯಮಗಳಿಂದ ಒಳಗಿನ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತದೆ. ಆಚಾರವು ಆತ್ಮದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ. ಮನಸ್ಸು ಶುದ್ಧವಾಗಿದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ಶುದ್ಧ ಆಚಾರ ಹೊರಗೆ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. "ಪರಮೋ ಧರ್ಮಃ" ಎಂದರೆ ಆಚಾರವು ಕೇವಲ ಒಂದು ಭಾಗವಲ್ಲ, ಧರ್ಮದ ಪೂರ್ಣ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ. ಅದು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿವರ್ತಿಸುವ ಸೇತುವೆ. ಇದು ಸೂಚಿಸುವುದು—ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮವು ಉಪದೇಶದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ, ನಡೆ-ನುಡಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತದೆ.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- *ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಮಾಹಿತಿ ಹೆಚ್ಚಿದ್ದರೂ, ಆಚಾರದಲ್ಲಿ ಅದರ ಪ್ರತಿಫಲ ಕಡಿಮೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನೆನಪಿಸುವುದು—ಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಆಚಾರವೇ ಮುಖ್ಯ. ಕುಟುಂಬ, ಶಿಕ್ಷಣ*

ಮತ್ತು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಆಚಾರದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದರೆ, ನೈತಿಕತೆ ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಯುವಜನತೆಗೆ ಉತ್ತಮ ಮಾದರಿಗಳನ್ನು ನೀಡುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯ. ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನ ದಿನನಿತ್ಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯ, ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ನಿಯಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದಾಗ, ಅದು ಸಮಾಜದ ಸಮಗ್ರ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಶಾಶ್ವತ ಪಾಠ—ಧರ್ಮವು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ನಡೆ-ನುಡಿಗಳ ಮೂಲಕವೇ ಜೀವಂತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಹೆಚ್ಚುವರಿ ವಿವರಣೆ:- ಆದ್ದರಿಂದ, ಆತ್ಮವಂತನು ಸದಾ ಆಚಾರದಲ್ಲಿಯೇ ತೊಡಗಿರಬೇಕು. ಸಮಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ, ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಸತ್ಯ, ವರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ವಿನಯ, ಸ್ವಚ್ಛತೆ–ಶೌಚ, ಅತಿಥಿ–ಗುರುವಿನ ಗೌರವ. ಇವು ಕೇವಲ ಸಂಪ್ರದಾಯವಲ್ಲ, ಜೀವನವನ್ನು ಶುದ್ಧ, ಶ್ರೇಷ್ಠ, ಶ್ರೇಯಸ್ಕರಗೊಳಿಸುವ ನೈತಿಕ ಆಧಾರ.

1. **ಆಚಾರಃ ಪರಮೋ ಧರ್ಮಃ**
   - ಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಮಂತ್ರ–ಯಜ್ಞವಿಧಿಗಳು ಅಲ್ಲ.
   - ದಿನನಿತ್ಯದ ನಡವಳಿಕೆ, ವರ್ತನೆ, ಶೀಲ → ಇವೇ ಧರ್ಮದ ಮೂಲ.
   - *"ಆಚಾರಾತ್ ಲಾಭತೇ ಹ್ಯಾಯುಃ"* → ಆಚಾರದಿಂದ ಆಯುಷ್ಯ, ಶ್ರೇಯಸ್ಸು, ಕೀರ್ತಿ.
2. **ಶ್ರುತಿ–ಸ್ಮೃತಿ ಮೂಲ**
   - ವೇದಗಳು (ಶ್ರುತಿ) ಆಚಾರವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ: ಸತ್ಯ, ದಾನ, ತಪಸ್ಸು.
   - ಸ್ಮೃತಿಗಳು (ಮನು, ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ, ಇತ್ಯಾದಿ) ಆಚಾರ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ: ಶೌಚ, ಉಪವಾಸ, ಅತಿಥಿ ಸೇವೆ, ಸಂಸ್ಕಾರ.
3. **ಆತ್ಮವಂತನು**
   - ಆತ್ಮಶೀಲವುಳ್ಳವನು, ವಿವೇಕಿ, ಧರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನಶೀಲನು.
   - ಆತನು ನಿತ್ಯವೂ ಶುದ್ಧ ಆಚಾರದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರಬೇಕು.

ಸತ್ಯ, ಹಿತವಚನ, ಸಜ್ಜನೋಪಜೀವನವೇ ನಿಜವಾದ ಆಚಾರಧರ್ಮ.

ನ ಸಂಶಯಂ ಪ್ರಪದ್ಯೇತ ನಾಕಸ್ಮಾದಪ್ರಿಯಂ ವದೇತ್ |
ನಾಹಿತಂ ನಾನೃತಂ ಚೈವ ನ ಸ್ತೇನಃ ಸ್ಯಾನ್ನ ವಾರ್ಧುಷೀ ||

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ 1-132

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಪ್ರಾಣಸಂಶಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು. ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಉದ್ವೇಗವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ, ಹಿತವಲ್ಲದ, ಸುಳ್ಳಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಬಾರದು. ಕಳ್ಳನಾಗಬಾರದು. ಬಡ್ಡಿಯಿಂದ ಜೀವನ ಮಾಡಬಾರದು. (ಸಂಶಯದಲ್ಲಿ ಬೀಳಬಾರದು. ಅನಾವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಅಪ್ರಿಯವಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಬಾರದು. ಹಿತವಲ್ಲದ ಮಾತುಗಳನ್ನು, ಅಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಬಾರದು. ಕಳವು ಮಾಡಬಾರದು ಮತ್ತು ಅನ್ಯಾಯದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಂಪತ್ತು ಗಳಿಸಬಾರದು.)

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಾನವನ ದಿನನಿತ್ಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ನೈತಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. "ನ ಸಂಶಯಂ ಪ್ರಪದ್ಯೇತ" — ನಿರ್ಧಾರಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿಯಾದ ಸಂಶಯದಿಂದ ದೂರವಿರಬೇಕು. ಸಂಶಯವು ಚಿತ್ತದ ಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ಕಳೆಸುತ್ತದೆ. "ನಾಕಸ್ಮಾತ್ ಅಪ್ರಿಯಂ ವದೇತ್" — ಅನಗತ್ಯವಾಗಿ ಇತರರಿಗೆ ನೋವುಂಟುಮಾಡುವ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಬಾರದು. ಮಾತು ಮೃದುವಾಗಿರಬೇಕು. "ನಾಹಿತಂ ನಾನೃತಂ" — ಹಿತವಲ್ಲದ ಮತ್ತು ಅಸತ್ಯವಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಬೇಕು. ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಹಿತ ಎರಡೂ ಸೇರಿರಬೇಕು. "ನ ಸ್ತೇನಃ"*

— ಕಳವು ಅಥವಾ ಅನ್ಯಾಯದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಬಾರದು. "ನ ವಾರ್ಧುಷೀ" — ಅನ್ಯಾಯ ಅಥವಾ ಶೋಷಣೆಯ ಮೂಲಕ ಸಂಪತ್ತು ಗಳಿಸುವುದನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಬೇಕು. ಈ ಎಲ್ಲ ನಿಯಮಗಳು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ನೈತಿಕತೆ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಕಾಪಾಡುತ್ತವೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು "ವಾಕ್ಶುದ್ಧಿ" ಮತ್ತು "ಕರ್ಮಶುದ್ಧಿ"ಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಮನಸ್ಸಿನ ಅಶುದ್ಧತೆ ಮಾತು ಮತ್ತು ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. "ಸಂಶಯ" ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ; ಜ್ಞಾನವು ಅದನ್ನು ನಿವಾರಿಸುತ್ತದೆ. "ಅಪ್ರಿಯ ವಾಕ್ಯ" ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಬರುತ್ತದೆ; ವಿನಯವು ಅದನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುತ್ತದೆ. "ಅನೃತ" ಮನಸ್ಸಿನ ಅಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ; ಸತ್ಯವು ಅದನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ, ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಒಳಗಿನ ಶುದ್ಧಿಯತ್ತ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತದೆ.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- *ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಂವಹನದ ವೇಗ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಮಾತಿನ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅಸತ್ಯ, ಅಪ್ರಿಯ ಮತ್ತು ಹಾನಿಕಾರಕ ಮಾತುಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನಮಗೆ ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ— ಮಾತು ಮತ್ತು ನಡೆ ಎರಡೂ ನೈತಿಕವಾಗಿರಬೇಕು. ನಂಬಿಕೆ ಮತ್ತು ಗೌರವವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸತ್ಯ, ಹಿತ ಮತ್ತು ಮೃದುವಾದ ಮಾತುಗಳೇ ಆಧಾರ. ವ್ಯಾಪಾರ ಮತ್ತು ವೃತ್ತಿಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ನೈತಿಕತೆ ಮುಖ್ಯ. ಅನ್ಯಾಯದ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಗಳಿಸಿದ ಸಂಪತ್ತು ದೀರ್ಘಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಾನಿಕಾರಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಶಾಶ್ವತ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ— ನೈತಿಕತೆ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧಾಚಾರವೇ ಯಶಸ್ಸಿನ ನಿಜವಾದ ಆಧಾರ.*

ಹೆಚ್ಚುವರಿ ವಿವರಣೆ:- ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಸಂಶಯದಲ್ಲಿ ಬೀಳಬಾರದು. ಅಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿ, ಉದ್ದೇಶವಿಲ್ಲದೆ, ಅಪ್ರಿಯವಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಬಾರದು. ಅಹಿತ (ಹಾನಿಕರವಾದದ್ದು) ಮಾಡಬಾರದು. ಅನೃತ (ಸುಳ್ಳು) ಮಾತನಾಡಬಾರದು. ಸ್ತೇನ (ಕಳ್ಳ) ಆಗಬಾರದು. ವಾರ್ಧುಷೀ (ವೇಶ್ಯಾವೃತ್ತಿ / ಅನೈತಿಕ ವೃತ್ತಿ) ಮಾಡಬಾರದು. - ಧರ್ಮನಿಷ್ಠನಾದ ಮನುಷ್ಯನು ಎಂದಿಗೂ ಸಂಶಯ, ಅಪ್ರಿಯ ವಾಕ್ಯ, ಹಾನಿ, ಸುಳ್ಳು, ಕಳವು, ಅನೈತಿಕ ವೃತ್ತಿ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಬಾರದು.

1. ನ ಸಂಶಯಂ ಪ್ರಪದ್ಯೇತ

- ಅತಿಯಾದ ಸಂಶಯ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹಾನಿಕರ.
- "ಸಂಶಯಾತ್ಮಾ ವಿನಶ್ಯತಿ" (ಗೀತಾ 4.40) → ಸಂಶಯಿ ನಾಶವಾಗುತ್ತಾನೆ.

2. ನಾಕಸ್ಮಾದಪ್ರಿಯಂ ವದೇತ್

- ಸತ್ಯವಾದರೂ, ಸಮಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಹೇಳಬೇಕು.
- ಸತ್ಯವನ್ನು ಅಪ್ರಿಯವಾಗಿ, ಅಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದು ಅಧರ್ಮ.
- ಗೀತೆಯ (17.15): *"ಅನುದ್ವೇಗಕರಂ ವಾಕ್ಯಂ ಸತ್ಯಂ ಪ್ರಿಯಹಿತಂ ಚ ಯತ್"* → ಸತ್ಯವೂ, ಪ್ರಿಯವೂ, ಹಿತಕರವೂ ಆಗಿರುವ ವಾಕ್ಯವೇ ಧರ್ಮ.

3. ನಾಹಿತಂ ನಾನೃತಂ ಚೈವ

- ಹಿತಕರವಲ್ಲದ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಬಾರದು.
- ಸುಳ್ಳು ಮಾತು ನೈತಿಕ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿ.

4. ನ ಸ್ತೇನಃ ಸ್ಯಾತ್

- ಪರಸ್ವತ್ತನ್ನು ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅತಿ ದೊಡ್ಡ ಅಧರ್ಮ.
- ಇದನ್ನು "ಅಸ್ತೇಯ" ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯಧರ್ಮ ತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

5. ನ ವಾರ್ಧುಷೀ

- ವಾರ್ಧುಷೀ ಎಂದರೆ ಅನೈತಿಕ ವೃತ್ತಿ, ವೇಶ್ಯಾವೃತ್ತಿ, ಮೋಸದ ಜೀವನ.
- ಧರ್ಮಸ್ಥನಿಗೆ ಇದು ತೀರಾ ತ್ಯಾಜ್ಯ.

ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ತಪಸ್ಸು, ಶುದ್ಧತೆ, ದಯೆ, ಸತ್ಯ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳು

ತಪಃ ಶೌಚಂ ದಯಾ ಸತ್ಯಂ ಇತಿ ಪಾದಾಃ ಕೃತೇ ಕೃತಾಃ |
ಅಧರ್ಮಾಂಶೈಸ್ತ್ರಯೋ ಭಗ್ನಾಃ ಸ್ಮಯಸಂಗಮದೈಸ್ತವ ||

ಭಾಗವತ, 1-17-24

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಕೃತಯುಗದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ತಪಸ್ಸು, ಶುದ್ಧತೆ, ದಯೆ, ಸತ್ಯ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳು ಇದ್ದವು. ಅಧರ್ಮದ ಅಂಶಗಳಾದ, ಅಹಂಕಾರ, ಸಹವಾಸ ಮತ್ತು ಮದಗಳಿಂದ, ಅದರ ಮೂರು ಪಾದಗಳು ಅಂದರೆ ತಪಸ್ಸು, ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ದಯೆ ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ ಮುರಿದು ಹೋದವು. (ಕೃತಯುಗದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ತಪಸ್ಸು, ಶೌಚ, ದಯೆ ಮತ್ತು ಸತ್ಯ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳ ಮೇಲೆ ಸ್ಥಿರವಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅಧರ್ಮದ ಅಂಶಗಳಾದ ಅಹಂಕಾರ, ದುಸ್ಸಂಗ ಮತ್ತು ಮದದಿಂದ ಅದರ ಮೂರು ಪಾದಗಳು ಕುಸಿದವು.)

ವಿವರಣೆ :- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮವನ್ನು "ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳಿರುವ ಪ್ರಾಣಿ" ಎಂಬ ರೂಪಕದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಕೃತಯುಗದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿದ್ದು, ತಪಸ್ಸು (ಸಂಯಮ), ಶೌಚ (ಶುದ್ಧತೆ), ದಯೆ (ಕರುಣೆ) ಮತ್ತು ಸತ್ಯ (ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆ) ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳ ಮೇಲೆ ಸ್ಥಿರವಾಗಿತ್ತು. ಕಾಲಕ್ರಮೇಣ, ಅಧರ್ಮವು ಹೆಚ್ಚಾದಂತೆ ಈ ಪಾದಗಳು ಕುಸಿಯತೊಡಗಿದವು. "ಸ್ಮಯ" (ಅಹಂಕಾರ), "ಸಂಗ" (ದುಸ್ಸಂಗ), "ಮದ" (ಅತಿಯಾದ ಆಸಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಮದ) ಇವು ಧರ್ಮವನ್ನು ದುರ್ಬಲಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಇದರ ಫಲವಾಗಿ, ಧರ್ಮದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸ್ಥಿರತೆ ಕಳೆದು ಹೋಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಅದು ಒಂದು ಪಾದದ ಮೇಲೆ ಮಾತ್ರ ಉಳಿಯುವ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆ (ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ). ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸು (ವ್ರತ–ಶ್ರದ್ಧೆ), ಶೌಚ (ಮನಶ್ಶುದ್ಧಿ), ದಯೆ (ಜೀವದಯೆ) – ಇವುಗಳನ್ನು ಜನರು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಮರೆತಿದ್ದಾರೆ. ಸತ್ಯವೂ ಕೂಡ ಸವಾಲಿನಲ್ಲಿದೆ, ಆದರೆ ಸತ್ಯದ ಮೇಲೇ ಮಾನವ ಜೀವನದ ಅಂತಿಮ ಆಶ್ರಯ ಇದೆ. ಅಧರ್ಮದ ಮೂರು ಅಂಗಗಳು (ಸ್ಮಯ = ಅಹಂಕಾರ, ಸಂಗ = ದುರ್ಸಂಪರ್ಕ, ಮದ = ವ್ಯಸನ/ಅವಿವೇಕ) ಇವುಗಳಿಂದ ಧರ್ಮದ ಮೂರು ಪಾದಗಳು ಮುರಿದುಹೋಗುತ್ತವೆ.*

1. **ಕೃತಯುಗದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಚತುಷ್ಟಯ**
   - ಧರ್ಮವನ್ನು ಹಸುವಿನಂತೆ ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತಾರೆ.
   - ತಪಸ್ಸು, ಶೌಚ, ದಯೆ, ಸತ್ಯ – ಇವೆಲ್ಲ ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿದ್ದವು.
2. **ಅಧರ್ಮದ ಪ್ರಭಾವ**
   - ಅಹಂಕಾರ (ಸ್ಮಯ), ದುರ್ಸಂಗ (ಅನ್ಯಾಯಮಿತ್ರತ್ವ), ಮದ (ಅವಿವೇಕ, ವ್ಯಸನ, ಅತಿಯಾದ ಕಾಮ–ಕ್ರೋಧ) ಇವುಗಳಿಂದ ಧರ್ಮ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಕುಸಿಯುತ್ತದೆ.
   - ತ್ರೇತಾಯುಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಾದ ಕುಸಿಯುತ್ತದೆ, ದ್ವಾಪರದಲ್ಲಿ ಎರಡು, ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ ಮೂರೂ ಕುಸಿದು, ಸತ್ಯ ಮಾತ್ರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹೊರಗಿನ ಯುಗಚಕ್ರವನ್ನು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಒಳಜೀವನದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕೂಡ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ನಮ್ಮೊಳಗಿನ ತಪಸ್ಸು, ಶೌಚ, ದಯೆ ಮತ್ತು ಸತ್ಯ—ಇವುಗಳು ಬಲವಾಗಿದ್ದಾಗ, ನಮ್ಮ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅಹಂಕಾರ, ಕೆಟ್ಟ ಸಂಗ ಮತ್ತು ಮದವು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದಾಗ, ಈ ಗುಣಗಳು ಕ್ರಮೇಣ ಕುಸಿಯುತ್ತವೆ. ಅಂತಿಮವಾಗಿ, ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಆಧಾರ ದುರ್ಬಲವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಇದು ಆತ್ಮಪರಿಶೀಲನೆಗೆ ಪ್ರೇರೇಪಿಸುವ ಸಂದೇಶ—ನಮ್ಮೊಳಗಿನ ಧರ್ಮದ ಪಾದಗಳನ್ನು ನಾವು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಹಂಕಾರ, ದುಸ್ಸಂಗ ಮತ್ತು ಅತಿಯಾದ ಭೋಗಪ್ರವೃತ್ತಿ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನೈತಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳು ಕುಗ್ಗುತ್ತಿವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನಮಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ನೀಡುತ್ತದೆ—ಧರ್ಮದ ಮೂಲ ಗುಣಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೆ, ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಅನ್ಯಾಯ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ. ಕುಟುಂಬ, ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸು, ಶೌಚ, ದಯೆ ಮತ್ತು ಸತ್ಯವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದರೆ, ಧರ್ಮದ ಸ್ಥಿರತೆ ಪುನಃ ಸ್ಥಾಪನೆಗೊಳ್ಳಬಹುದು. ಇದು ಶಾಶ್ವತ ಸಂದೇಶ—ಧರ್ಮವನ್ನು ಉಳಿಸುವುದು ನಮ್ಮೊಳಗಿನ ಗುಣಗಳನ್ನು ಉಳಿಸುವುದರಲ್ಲೇ ಇದೆ.

ಸಕಲ ಅಭೀಷ್ಟವೂ ಧರ್ಮದಿಂದ ಕೈಗೂಡುತ್ತದೆ.

ಧರ್ಮಾದರ್ಥಃ ಪ್ರಭವತೇ ಧರ್ಮಾತ್ ಪ್ರಭವತೇ ಸುಖಂ |
ಧರ್ಮೇಣ ಲಭತೇ ಸರ್ವಂ ಧರ್ಮಸಾರಮಿದಂ ಜಗತ್ ||

ರಾಮಾಯಣ, ಅಯೋಧ್ಯಾ 9-30

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಧರ್ಮದಿಂದಲೇ ಅರ್ಥ; ಧರ್ಮದಿಂದಲೇ ಸುಖ. ಸಕಲ ಅಭೀಷ್ಟವೂ ಧರ್ಮದಿಂದ ಕೈಗೂಡುತ್ತದೆ. ಈ ಜಗತ್ತು ಧರ್ಮದ ತಳಹದಿಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮವನ್ನು ಜೀವನದ ಕೇಂದ್ರಬಿಂದು ಎಂದು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಜನರು ಅರ್ಥ (ಸಂಪತ್ತು) ಮತ್ತು ಸುಖವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹುಡುಕುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವುದು—ಅವುಗಳ ನಿಜವಾದ ಮೂಲ ಧರ್ಮವೇ. "ಧರ್ಮಾತ್ ಅರ್ಥಃ" — ಧರ್ಮಬದ್ಧವಾಗಿ ಗಳಿಸಿದ ಸಂಪತ್ತು ಶಾಶ್ವತ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ. "ಧರ್ಮಾತ್ ಸುಖಂ" — ಧರ್ಮದಿಂದ ಬಂದ ಸುಖವು ಆಂತರಿಕ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. "ಧರ್ಮೇಣ ಲಭತೇ ಸರ್ವಂ" — ಧರ್ಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದಾಗ ಜೀವನದ ಎಲ್ಲಾ ಅಗತ್ಯಗಳು ಸಮತೋಲನದಿಂದ ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತವೆ. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ, "ಧರ್ಮಸಾರಮಿದಂ ಜಗತ್" — ಈ ಜಗತ್ತಿನ ಮೂಲಭೂತ ತತ್ವವೇ ಧರ್ಮ ಎಂದು ಘೋಷಿಸಲಾಗಿದೆ.*

1. **ಅರ್ಥಪ್ರಾಪ್ತಿ ಧರ್ಮದಿಂದ**
   - ಅನ್ಯಾಯ, ಮೋಸದಿಂದ ಬಂದ ಹಣ ಶಾಶ್ವತವಲ್ಲ; ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ.
   - ನ್ಯಾಯಸಮ್ಮತವಾದ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಬಂದ ಅರ್ಥ ಮಾತ್ರ ನೆಮ್ಮದಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ.
2. **ಸುಖಪ್ರಾಪ್ತಿ ಧರ್ಮದಿಂದ**
   - ಇಂದ್ರಿಯಸುಖ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ.
   - ಧರ್ಮಾಚರಣೆ (ಸತ್ಯ, ದಯೆ, ಶೌಚ, ತಪಸ್ಸು) → ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಶಾಂತಿ, ಚಿರಸಂತೋಷ.
3. **ಸರ್ವಪ್ರಾಪ್ತಿ ಧರ್ಮದಿಂದ**
   - ಜೀವನದ ಎಲ್ಲ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳು (ಅರ್ಥ, ಕಾಮ, ಮೋಕ್ಷ) → ಧರ್ಮದಿಂದಲೇ ಸಾಧ್ಯ.
   - ಧರ್ಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ, ಬಾಕಿ ಎಲ್ಲವೂ ಅಪೂರ್ಣ.
4. **ಜಗದ್ ಸಾರ ಧರ್ಮ**
   - ಈ ಜಗತ್ತಿನ ನಿಜವಾದ ತತ್ತ್ವವೇ ಧರ್ಮ.
   - ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಂತೆ: *"ಧರ್ಮಸಂಸ್ಥಾಪನಾರ್ಥಾಯ"* – ಜಗತ್ತಿನ ಸ್ಥಿತಿಯೇ ಧರ್ಮಾಧಾರಿತ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು "ಕಾರಣ–ಕಾರ್ಯ" ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವೇ ಮೂಲ ಕಾರಣ; ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಸುಖವು ಅದರ ಫಲಗಳು. ಧರ್ಮವಿಲ್ಲದೆ ಗಳಿಸಿದ ಅರ್ಥವು ಅಶಾಂತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ; ಧರ್ಮದಿಂದ ಬಂದ ಅರ್ಥವು ಶಾಂತಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಇದೇ ರೀತಿ, ಧರ್ಮವಿಲ್ಲದ ಸುಖವು ತಾತ್ಕಾಲಿಕ; ಧರ್ಮದಿಂದ ಬಂದ ಸುಖವು ಆಂತರಿಕ ಮತ್ತು ಶಾಶ್ವತ. ಇದು ಸೂಚಿಸುವುದು—ಜೀವನದ ನಿಜವಾದ ಸಾಧನೆ ಹೊರಗಿನ ಫಲಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ, ಧರ್ಮದ ಆಧಾರದಲ್ಲಿ ಇದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜನರು ತ್ವರಿತ ಯಶಸ್ಸು ಮತ್ತು ಸುಖವನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಾರೆ, ಆದರೆ ಅದರ ಆಧಾರವಾಗಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಮರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಅಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಅಸಮತೋಲನ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ—ಧರ್ಮವನ್ನು ಆಧಾರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಜೀವನವೇ ದೀರ್ಘಕಾಲದ ಸಮೃದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಸಂತೋಷವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಇದು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜೀವನಕ್ಕೂ, ಸಮಾಜದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೂ ಸಮಾನವಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ವ್ಯಾಪಾರ, ಆಡಳಿತ, ಶಿಕ್ಷಣ ಎಲ್ಲ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಧರ್ಮಬದ್ಧತೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದರೆ, ನೈತಿಕತೆ ಮತ್ತು ವಿಶ್ವಾಸ ಬಲಪಡುತ್ತದೆ. ಇದು ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯ—ಧರ್ಮವೇ ಜೀವನದ ಮೂಲ, ಅದರಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲವೂ ವಿಕಸಿಸುತ್ತದೆ.

ಧರ್ಮಾಧಾರಿತ ಪಿತೃ–ಗುರುಗಳ ವಚನವೇ ಉತ್ತಮ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ.

ಧರ್ಮೋ ಹಿ ಪರಮೋ ಲೋಕೇ ಧರ್ಮೇ ಸತ್ಯಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಂ |
ಧರ್ಮಸಂಶ್ರಿತಮೇತಚ್ಚ ಪಿತುರ್ವಚನಮುತ್ತಮಮ್ ॥

ರಾಮಾಯಣ, ಅಯೋಧ್ಯಾ. 21-41

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದದ್ದು. ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವು ನೆಲೆಸಿದೆ. ಪಿತೃವಾಕ್ಯಪರಿಪಾಲನವು ಧರ್ಮವನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿದೆ. (ಆದ್ದರಿಂದ ಪಿತೃವಾಕ್ಯವು ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾದುದರಿಂದ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾಗಿದೆ.)

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮದ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಮತ್ತು ಸತ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಅದರ ಅವಿನಾಭಾವ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. "ಧರ್ಮೋ ಹಿ ಪರಮಃ" — ಧರ್ಮವು ಎಲ್ಲಾ ಮೌಲ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು. ಅದು ಜೀವನದ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕ. "ಧರ್ಮೇ ಸತ್ಯಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಂ" — ಸತ್ಯವು ಧರ್ಮದೊಳಗೆ ನೆಲೆಗೊಂಡಿದೆ. ಧರ್ಮವಿಲ್ಲದ ಸತ್ಯ ಅಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತದೆ; ಧರ್ಮವೇ ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಆಧಾರ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ "ಪಿತುರ್ವಚನಮುತ್ತಮಮ್" — ಪಿತೃವಾಕ್ಯವನ್ನು ಧರ್ಮದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪಾಲಿಸುವುದು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪಿತೃವಾಕ್ಯವು ಕೇವಲ ವ್ಯಕ್ತಿಗತ ಮಾತಲ್ಲ, ಅದು ಧರ್ಮದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ನೀಡಲ್ಪಟ್ಟ ಆದೇಶ.*

1. **ಧರ್ಮೋ ಹಿ ಪರಮೋ ಲೋಕೇ**
   - ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸಂಪತ್ತು, ಬಲ, ಕೀರ್ತಿ ಇವೆಲ್ಲವಿದ್ದರೂ ಧರ್ಮವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಸ್ಥಿರ.
   - ಧರ್ಮವೇ ಜೀವನದ ಪರಮ ಮೌಲ್ಯ.
2. **ಧರ್ಮೇ ಸತ್ಯಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಂ**
   - ಧರ್ಮವೆಂಬ ಮರಕ್ಕೆ ಸತ್ಯವೇ ಬೇರು.
   - ಸತ್ಯವಿಲ್ಲದ ಧರ್ಮ ಕೇವಲ ರೂಪಕ.
3. **ಧರ್ಮಸಂಶ್ರಿತಮೇತಚ್ಚ ಪಿತುರ್ವಚನಂ**
   - ತಂದೆ–ಗುರು–ವೃದ್ಧರ ವಾಕ್ಯ ಧರ್ಮಾಧಾರಿತವಾಗಿದ್ದರೆ, ಅದೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ.
   - ಧರ್ಮವುಳ್ಳ ಪಿತೃವಚನವೇ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಉನ್ನತ ಆದರ್ಶ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮ–ಸತ್ಯ–ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳ ನಡುವಿನ ಆಂತರಿಕ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ಮೂಲ; ಸತ್ಯವು ಅದರ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ. ಪಿತೃವಾಕ್ಯವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವುದು ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ವಿಧೇಯತೆ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಪರಂಪರೆಯ ಧರ್ಮವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದು. ಇದು ಗುರು–ಶಿಷ್ಯ ಪರಂಪರೆಯಂತೆಯೇ, ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಮೌಲ್ಯಗಳ ಸಾಗಣೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಸೂಚಿಸುವುದು—ಧರ್ಮವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದು ಎಂದರೆ ಸತ್ಯವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದು; ಸತ್ಯವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದು ಎಂದರೆ ಜೀವನದ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಉಳಿಸುವುದು.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕುಟುಂಬಮೌಲ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ಪರಂಪರೆಗಳ ಮಹತ್ವ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅವುಗಳ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಹಿರಿಯರ ಅನುಭವ ಮತ್ತು ಮಾರ್ಗದರ್ಶನವು ಧರ್ಮದ ಆಧಾರದಲ್ಲಿ ಇರುವಾಗ, ಅದು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಧರ್ಮವನ್ನು ಆಧಾರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ನಿರ್ಧಾರಗಳು ದೀರ್ಘಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಫಲಗಳನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ. ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಸ್ಥಿರತೆಗೆ ಇದು ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ. ಇದು ಶಾಶ್ವತ ಸಂದೇಶ—ಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವುದರಿಂದ ಸತ್ಯ ಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತದೆ, ಸತ್ಯ ಸ್ಥಿರವಾಗಿದಾಗ ಜೀವನ ಶುದ್ಧ ಮತ್ತು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗುತ್ತದೆ.

ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ ಈ ಮೂರು ಮದ್ಯಪಾನದಿಂದ ಕ್ಷೀಣಿಸುತ್ತವೆ.

ನ ಹಿ ಧರ್ಮಾರ್ಥಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಂ ಪಾನಮೇವಂ ಪ್ರಶಸ್ಯತೇ |
ಪಾನಾದರ್ಥಶ್ಚ ಧರ್ಮಶ್ಚ ಕಾಮಶ್ಚ ಪರಿಹೀಯತೇ ॥

ರಾಮಾಯಣ, ಕಿಷ್ಕಿಂಧಾ 33-46

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಧರ್ಮಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸತಕ್ಕವರಿಗೆ ಮದ್ಯಪಾನವು ಯೋಗ್ಯವಲ್ಲ. ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ ಈ ಮೂರು ಮದ್ಯಪಾನದಿಂದ ಕ್ಷೀಣಿಸುತ್ತವೆ.

ವಿವರಣೆ :- *ಮದ್ಯಪಾನದಿಂದ ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ — ಜೀವನದ ಮೂರು ಗುರಿಗಳೂ ನಾಶವಾಗುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮದ್ಯಪಾನವನ್ನು ಯಾವ ಕಾರಣಕ್ಕೂ ಧರ್ಮಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಆರೋಗ್ಯ, ಆರ್ಥಿಕತೆ, ಕುಟುಂಬ, ಸಮಾಜ – ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಹಾಳುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿ, ನಿರ್ಣಯಶಕ್ತಿ ಕುಗ್ಗಿ, ಪಾಪಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ದಾರಿ ತೆರೆದಿಡುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮದ್ಯಪಾನದ ದೋಷವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮಾನವನು ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಕಾಮ ಎಂಬ ಜೀವನದ ಗುರಿಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಶಿಸ್ತಿನ ಜೀವನವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಬೇಕು. ಆದರೆ ಮದ್ಯಪಾನವು ಮನಸ್ಸಿನ ನಿಯಂತ್ರಣವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುತ್ತದೆ. "ಪಾನಾತ್" ಎಂದರೆ ಮದ್ಯಪಾನದ ಪರಿಣಾಮ— ಅದು ವಿವೇಕವನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುತ್ತದೆ, ನಿರ್ಧಾರಶಕ್ತಿಯನ್ನು ದುರ್ಬಲಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತಪ್ಪು ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅದರ ಫಲವಾಗಿ, "ಅರ್ಥ" — ಸಂಪತ್ತು ಮತ್ತು ಜೀವನೋಪಾಯ ಹಾಳಾಗುತ್ತದೆ. "ಧರ್ಮ" — ನೈತಿಕತೆ ಮತ್ತು ಶಿಷ್ಟಾಚಾರ ಕುಸಿಯುತ್ತವೆ. "ಕಾಮ" — ಇಂದ್ರಿಯಸುಖಗಳ ನಿಯಂತ್ರಣ ಕಳೆದು ಅತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ, ಮದ್ಯಪಾನವು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸಮಗ್ರ ಜೀವನವನ್ನು ದುರ್ಬಲಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.*

1. **ಧರ್ಮನಾಶ**
   - ಮದ್ಯಪಾನವು ಜ್ಞಾನ, ವಿವೇಕ, ಶೀಲಗಳನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುತ್ತದೆ.
   - ಸತ್ಯ–ಅಹಿಂಸಾ–ಆಚಾರಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.
2. **ಅರ್ಥನಾಶ**
   - ಮದ್ಯವ್ಯಸನವು ಆರ್ಥಿಕ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತದೆ.
   - ಕುಟುಂಬ–ಸಮಾಜದ ಗೌರವ ಕುಸಿಯುತ್ತದೆ.

3. **ಕಾಮನಾಶ (ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸುಖನಾಶ)**

- ಇಂದ್ರಿಯ–ಮನಸ್ಸಿನ ನಿಯಂತ್ರಣ ಹಾಳಾಗಿ, ಆರೋಗ್ಯ ನಾಶ.
- ಶುದ್ಧ ಪ್ರೀತಿ, ಕುಟುಂಬಸೌಖ್ಯ – ಇವೆಲ್ಲ ಕುಸಿಯುತ್ತವೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಕೇವಲ ದೇಹದ ಮದ್ಯಪಾನವನ್ನಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಮನಸ್ಸಿನ ಮದ್ಯಪಾನವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅತಿಯಾದ ಆಸಕ್ತಿ, ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಭೋಗಾಸಕ್ತಿ—ಎಲ್ಲಾ "ಮದ" ಎಂಬ ರೂಪದಲ್ಲಿವೆ. ಇವು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮರುಳುಗೊಳಿಸಿ, ಧರ್ಮದ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ದೂರ ಮಾಡುತ್ತವೆ. "ಪಾನ" ಎಂದರೆ ವಿವೇಕವನ್ನು ಮಸುಕಾಗಿಸುವ ಯಾವುದೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿ. ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ, ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಆತ್ಮನಿಗ್ರಹ ಮತ್ತು ಜಾಗೃತತೆಯ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಮದ್ಯಪಾನ ಮತ್ತು ಇತರ ವ್ಯಸನಗಳು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಕುಟುಂಬ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು, ಆರ್ಥಿಕ ನಷ್ಟ ಮತ್ತು ನೈತಿಕ ಕುಸಿತ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ—ಶಿಸ್ತಿನ ಜೀವನವೇ ಯಶಸ್ಸಿನ ಆಧಾರ. ವ್ಯಸನಗಳಿಂದ ದೂರವಿರುವುದು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಆರೋಗ್ಯ, ಕುಟುಂಬದ ಸಂತೋಷ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಶಾಂತಿಗೆ ಅಗತ್ಯ. ಯುವಜನತೆಗೆ ಇದು ವಿಶೇಷ ಸಂದೇಶ—ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಎಂದರೆ ಅತಿಯಾದ ಭೋಗವಲ್ಲ, ನಿಯಂತ್ರಣ ಮತ್ತು ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತ ಜೀವನ. ಇದು ಶಾಶ್ವತ ಪಾಠ—ವಿವೇಕವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಧರ್ಮವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳುವದು.

ಹೆಚ್ಚುವರಿ ವಿವರಣೆ:- ಮದ್ಯವನ್ನು (ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಮದ್ಯ ಅಥವಾ ಸುರ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ) ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅನೇಕ ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ನಕಾರಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಲಾಗಿದೆ. ವೇದಗಳು , ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು , ಇತಿಹಾಸಗಳು (ರಾಮಾಯಣ ಮತ್ತು ಮಹಾಭಾರತದಂತಹ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳು), ಸ್ಮೃತಿಗಳು (ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಮುಂತಾದ ಕಾನೂನು ಸಂಹಿತೆಗಳು) ಮತ್ತು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಶ್ಲೋಕಗಳು ಮಾದಕ ಪಾನೀಯದ ವಿರುದ್ಧ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ನೀಡುತ್ತವೆ, ಅದನ್ನು ಪಾಪ, ಅಶುದ್ಧತೆ, ಸದ್ಗುಣ ನಷ್ಟ ಮತ್ತು ತೀವ್ರ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಅವನತಿಗೆ ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತವೆ.

ರಾಮಾಯಣ ಕಿಷ್ಕಿಂಧಾ ಕಾಂಡ 4.34 (ವಾಲ್ಮೀಕಿ) ಮದ್ಯಪಾನವು ಗಂಭೀರ ಪಾಪಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿದೆ (ಆದರೆ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಾರ್ಹ). ಮಹಾಭಾರತ ಆದಿ ಪರ್ವ, ವಿಭಾಗ 76 ದ್ರಾಕ್ಷಾರಸ ಕುಡಿಯುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಪುಣ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, ಪಾಪವು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಹತ್ಯೆಗೆ ಸಮಾನ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ (ಸ್ಮೃತಿ)11.90 – ದ್ವಿಜನು ಸೂರಾ ಪಾನ ಮಾಡಿದವನಿಗೆ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವಾಗಿ ಕುದಿಯುವ ವೈನ್ ಕುಡಿಯುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ . ಮನು ಸ್ಮೃತಿ 11.95

ಮದ್ಯವನ್ನು "ಯಕ್ಷರು, ರಾಕ್ಷಸರು ಮತ್ತು ಪಿಶಾಚರ ಆಹಾರ" (ರಾಕ್ಷಸ ಜೀವಿಗಳು) ಎಂದು ಘೋಷಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಸ್ಮೃತಿ 5.56 ವೈನ್, ಮಾಂಸ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಅಂತರ್ಗತ ಪಾಪವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ , ಆದರೆ ದೂರವಿರುವುದರಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪುಣ್ಯ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ವಿಷ್ಣು ಸ್ಮೃತಿ 22.48 ಹತ್ತು ಬಗೆಯ ಮದ್ಯಗಳು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಅಶುದ್ಧ (ಕ್ಷತ್ರಿಯ/ವೈಶ್ಯರು ಸೇವಿಸಬಹುದಾದರೂ) ಭಾಗವತ ಪುರಾಣ 5.26.29 ಮದ್ಯಪಾನ ಮಾಡುವವರು (ಮತ್ತು ಅನುಚಿತ ಸೋಮ) ನರಕಯಾತನೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗುತ್ತಾರೆ (ಕರಗಿದ ಕಬ್ಬಿಣವನ್ನು ಗಂಟಲಿಗೆ ಸುರಿಯಲಾಗುತ್ತದೆ). ಬ್ರಹ್ಮ ಪುರಾಣ 106.127 ವೈನ್ ಮತ್ತು ಮಾಂಸ ಪ್ರಿಯರನ್ನು ವಿಶ್ವಯುಗಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಟ್ಟ ನರಕಕ್ಕೆ ಎಸೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಭಾಗವತ ಪುರಾಣ 4.2.28-29 ವೈನ್ ಮತ್ತು ಮಾಂಸವನ್ನು ಸೇವಿಸಿ ಬದುಕುವ ಭಕ್ತರನ್ನು ಖಂಡಿಸುತ್ತದೆ; ಅವರು ನಾಸ್ತಿಕರು ಮತ್ತು ಧರ್ಮಗ್ರಂಥ ವಿರೋಧಿಗಳಾಗುತ್ತಾರೆ.

ಋಗ್ವೇದ 10.5.6 – ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮದ್ಯಪಾನವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಕೆಟ್ಟ ಪಾಪಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನಾಗಿ ಇರಿಸುತ್ತದೆ. ವೈದಿಕ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞ ಯಾಸ್ಕನ ಪ್ರಕಾರ ಕಳ್ಳತನ, ವ್ಯಭಿಚಾರ, ಉದಾತ್ತ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಕೊಲೆ, ಗರ್ಭಪಾತ, ಅಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ, ಪದೇ ಪದೇ ದುಷ್ಕೃತ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ಮದ್ಯಪಾನ ಇವುಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವ ಏಳು ಪವಿತ್ರ ನಿರ್ಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದನ್ನಾದರೂ ಉಲ್ಲಂಘಿಸುವ ಮೂಲಕ ಒಬ್ಬರು ಪಾಪಿಯಾಗುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಅದು

ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಬೇರೆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ, "ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಏಳು ನಿರ್ಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ದಾಟಿದರೂ ಸಹ... [ಮದ್ಯಪಾನ ಸೇರಿದಂತೆ] ಪಾಪಿಗಳಾಗುತ್ತಾರೆ." ವೈದಿಕ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಲ್ಲಿ ಮಾದಕ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುವುದನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರ ನೈತಿಕ ಉಲ್ಲಂಘನೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ ಎಂದು ಇದು ಒತ್ತಿಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಋಗ್ವೇದ 8.2.12 – ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ಲೋಕವು ಮಾದಕತೆಯ ಕೆಟ್ಟ ಪರಿಣಾಮಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತದೆ. "ಮದ್ಯ ಸೇವಿಸುವವರು ತಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ, ಅಸಂಬದ್ಧವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾರೆ, ಬೆತ್ತಲೆಯಾಗುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ಪರಸ್ಪರ ಜಗಳವಾಡುತ್ತಾರೆ" ಎಂದು ಅದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಕುಡಿತದಿಂದ ಬರುವ ಘನತೆ ಮತ್ತು ವಿವೇಚನೆಯ ನಷ್ಟವನ್ನು ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ - ಸೂರಾ ಸೇವಿಸುವವರು ಅವಿವೇಕಿಗಳು, ಅಸಭ್ಯರು ಮತ್ತು ಜಗಳಗಳಿಗೆ ಗುರಿಯಾಗುತ್ತಾರೆ.

ಋಗ್ವೇದ 7.86.6 - ಮಾದಕತೆಯನ್ನು ದುಃಖ ಮತ್ತು ವಿನಾಶದ ಮೂಲಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸುತ್ತದೆ. – ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಮದ್ಯಪಾನ ಮಾಡುವುದನ್ನು ರೂಪಕವಾಗಿ ಸ್ವಯಂ-ವಿನಾಶಕ್ಕೆ ಸಮೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅದು ಒಬ್ಬರ ಆಂತರಿಕ ಮನಸ್ಸಾಕ್ಷಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ವರ್ತಿಸುವುದು ಹತಾಶೆ ಮತ್ತು ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಕಲಿಸುತ್ತದೆ, "ಮಾದಕತೆ ಮತ್ತು ಜೂಜಾಟವು ನಮ್ಮನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವಂತೆಯೇ." ಒಬ್ಬರ ನೈತಿಕ ಅಂತಃಪ್ರಜ್ಞೆಯ ದುರಹಂಕಾರದ ಧಿಕ್ಕಾರವು ಕುಡಿತ ಮತ್ತು ಜೂಜಾಟವು ನಾಶಮಾಡುವಂತೆಯೇ ನಾಶವನ್ನು ತರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ, ಮದ್ಯವನ್ನು "ನಮ್ಮನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ" ಕ್ರಿಯೆಯ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಬಳಸಲಾಗುತ್ತದೆ, ಅದರ ನಕಾರಾತ್ಮಕ ದೃಷ್ಟಿಕೋನವನ್ನು ಬಲಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಅಥರ್ವ ವೇದ 6.70.1 - ದುರ್ಬಲ ಮನಸ್ಸುಗಳು ಮಾತ್ರ ಮದ್ಯ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯ ದುರ್ಗುಣಗಳತ್ತ ಆಕರ್ಷಿತವಾಗುತ್ತವೆ. –ಮದ್ಯದ ಆಕರ್ಷಣೆಯನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನ ದೌರ್ಬಲ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಸಂಪರ್ಕಿಸುತ್ತದೆ. ಅದು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ: “ದುರ್ಬಲ ಮನಸ್ಸುಗಳು ಮಾಂಸ, ಮದ್ಯ, ಕಾಮ ಮತ್ತು ಸ್ತ್ರೀ ಮೋಹದ ಕಡೆಗೆ ಆಕರ್ಷಿತವಾಗುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಓ ಅಹಿಂಸಾತ್ಮಕ ಮನಸ್ಸೇ, ಗಮನ ಹರಿಸಿ... ತಾಯಿ ತನ್ನ ಮಗುವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ.” ಈ ಆದೇಶವು ಮಾದಕ ಪಾನೀಯದ ಬಯಕೆಯನ್ನು ಮಾನಸಿಕ ದೌರ್ಬಲ್ಯ ಅಥವಾ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ದೌರ್ಬಲ್ಯದ ಸಂಕೇತವೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತದೆ, ಶಿಸ್ತುಬದ್ಧ, ಸಾತ್ವಿಕ ಮನಸ್ಸು ಅಂತಹ ಪ್ರಲೋಭನೆಗಳನ್ನು ದೂರವಿಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ವೈದಿಕ ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳಲ್ಲಿ, ಸೋಮ (ಪವಿತ್ರ ಧಾರ್ಮಿಕ ಅಮೃತ) ಮತ್ತು ಸುರ (ಸಾಮಾನ್ಯ ಮದ್ಯ) ನಡುವೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ತೋರಿಸಲಾಯಿತು. ಸೋಮವನ್ನು ದೇವರುಗಳಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು, ಆದರೆ ಸುರವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತಿರಸ್ಕರಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಮೇಲಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳು ವೈದಿಕ ನೈತಿಕತೆಯ ಸಾಮಾನ್ಯ ತತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತವೆ: ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮೋಡಗೊಳಿಸುವ ಮತ್ತು ಋತ (ವಿಶ್ವ ಕ್ರಮ) ಮತ್ತು ಧೀ (ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿ) ಯನ್ನು ದುರ್ಬಲಗೊಳಿಸುವ ಯಾವುದನ್ನಾದರೂ ತಪ್ಪಿಸಬೇಕು . ವೇದಗಳು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಆಂತರಿಕ ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಪಾತ್ರದ ಬಲವನ್ನು ಉತ್ತೇಜಿಸುತ್ತವೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಮಾದಕ ವಸ್ತುಗಳು "ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುತ್ತವೆ" ಎಂದು ಖಂಡಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಛಾಂದೋಗ್ಯ ಉಪನಿಷದ್ 5.10.9: ಸ್ತೆನೋ ಹಿರಣ್ಯಸ್ಯ ಸುರಂ ಪಿಬಂಶ್ಚ ಗುರೋಃ ತಲ್ಪಂ ಆವಾಸನ್ ಬ್ರಹ್ಮಾಃ ಚೈತೇ ಪತಂತಿ ಚತ್ವಾರಃ ಪಂಚಮಶ್ಚ ಚಚರಸ್ ತೈರ್ ಇತಿ, **ಅಂದರೆ**, “ಚಿನ್ನದ ಕಳ್ಳ, ಸುರ (ಮದ್ಯ) ಕುಡಿಯುವವನು, ತನ್ನ ಗುರುವಿನ ಹಾಸಿಗೆಯನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸುವವನು ಮತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ-ಹಂತಕ - ಈ ನಾಲ್ವರು (ನರಕಕ್ಕೆ) ಬೀಳುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು ಐದನೆಯವನು ಈ ಪಾಪಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಂಗಾತಿಯಾಗುವವನು.” ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು

ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳ ಪ್ರಕಾರ, ಮಾದಕತೆ ಆತ್ಮವನ್ನು ಕಲುಷಿತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ತಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಆದಿ ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯ ಮತ್ತು ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯ ಇಬ್ಬರೂ ತಮ್ಮ ಬ್ರಹ್ಮ ಸೂತ್ರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ, ಕಥಕ ಸಂಹಿತದ "ನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ ಸುರಾಂ ಪಿಬೇತ್" ("ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಮದ್ಯ ಸೇವಿಸಬಾರದು") ಎಂಬ ಸಾಲನ್ನು ಧರ್ಮಗ್ರಂಥದ ಶಿಸ್ತಿನ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾರೆ. ವೇದಗಳು ನಿಷೇಧಗಳನ್ನು ಏಕೆ ವಿಧಿಸುತ್ತವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಚರ್ಚಿಸುವಾಗ ಶಂಕರರು, ಅಂತಹ "ಪರವಾನಗಿ"ಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಬ್ರಹ್ಮ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದನ್ನು ತಡೆಯುತ್ತದೆ ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾರೆ. ಬೇರೆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ, ವೇದಾಂತದ ಗುರುಗಳು ಜ್ಞಾನೋದಯಕ್ಕೆ ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಸ್ವಯಂ ನಿಯಂತ್ರಣ ಪೂರ್ವಾಪೇಕ್ಷಿತಗಳು ಎಂದು ನಂಬಿದ್ದರು, ಆದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯ ಮದ್ಯಪಾನ ವಿರೋಧಿ ಆಜ್ಞೆಗಳನ್ನು ಅಕ್ಷರಶಃ ಮತ್ತು ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿ ಪಾಲಿಸಬೇಕು.

ಆಯುರ್ವೇದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ: ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ವೈದ್ಯಕೀಯ ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವು ಮದ್ಯವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನಕಾರಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸುತ್ತದೆ. ಆಯುರ್ವೇದದ ಒಂದು ಪೌರುಷವು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ: "ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿಯನ್ನು (ಮೇಧಾ) ನಾಶಮಾಡುವ ವಸ್ತುವನ್ನು ಮಾದಕ ವಸ್ತು ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ, ಮದ್ಯವು ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಂದಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಆದ್ದರಿಂದ ದೈಹಿಕ ಆರೋಗ್ಯವನ್ನು ಮೀರಿ ಹಾನಿಕಾರಕವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಧರ್ಮಗ್ರಂಥದ ನಿಲುವಿಗೆ ಇದು ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ - ಇದು ನೈತಿಕ ಮತ್ತು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ.

ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಹುಡುಕಬೇಕಾದ ನಿಜವಾದ "ಚೇತನ" ದೇವರ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಆನಂದ (ಸೋಮ), ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮೋಸಗೊಳಿಸುವ ಮದ್ಯವಲ್ಲ. ... ಸ್ವಯಂ ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಪರಿಶುದ್ಧತೆಯ ಆದರ್ಶವನ್ನು ಮುಂದಿಡಲಾಗಿದೆ, ಅಲ್ಲಿ ಮಾದಕ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ದೂರವಿರುವುದು ಆರೋಗ್ಯ, ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮತ್ತು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷದ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಗತಿಗೆ ಅನುಕೂಲಕರವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಜ್ಞಾನ, ಶ್ರಮ, ನಿಯಮ, ಆಚಾರ–ವ್ಯವಹಾರ, ಇವು ಸಮನ್ವಯಗೊಂಡಾಗ ಮಾತ್ರ ಶ್ರೇಷ್ಠ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ.

ನ ವಿದ್ಯಯಾ. ಕೇವಲಯಾ ತಪಸಾ ವಾಽಪಿ ಪಾತ್ರತಾ |
ಯತ್ರ ವೃತ್ತಮಿಮೇ ಚೋಭೇ ತದ್ಧಿ ಪಾತ್ರಂ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಮ್ ॥

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ 1-200

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಬರೀ ವಿದ್ಯೆಯಿಂದಾಗಲೀ, ತಪಸ್ಸಿನಿಂದಾಗಲೀ ಯಾರೂ 'ಪಾತ್ರ'ನೆನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾರಲ್ಲಿ ನಡತೆ, ವಿದ್ಯೆ ಮತ್ತು ತಪಸ್ಸು ಇರುತ್ತವೆಯೋ ಅವನೇ ಸತ್ಪಾತ್ರ.

ವಿವರಣೆ :- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು "ಪಾತ್ರತೆ" ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ—ಯಾರನ್ನು ಯೋಗ್ಯನಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರ ನೀಡುತ್ತದೆ. "ವಿದ್ಯಾ" ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನ; "ತಪಸ್ಸು" ಎಂದರೆ ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಸಾಧನೆ. ಇವು ಎರಡೂ ಮಹತ್ವದ ಗುಣಗಳು. ಆದರೆ ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನವಿದ್ದರೂ ಅಥವಾ ತಪಸ್ಸಿದ್ದರೂ, ಆ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ನಡೆ-ನುಡಿ (ವೃತ್ತಿ) ಶುದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಅವನು ಸಂಪೂರ್ಣ ಪಾತ್ರನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. "ವೃತ್ತ" ಅಥವಾ "ಆಚಾರ" ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ. ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ತಪಸ್ಸು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಒಳಗಿನ ಶಕ್ತಿಗಳು; ಆಚಾರವು ಅವುಗಳ ಹೊರಗಿನ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ. ಈ ಎರಡೂ ಒಂದಾಗಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ನಿಜವಾದ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಕೇವಲ ಪದವಿ ಪಡೆದವನನ್ನು "ಅರ್ಹ" ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅವನು ಶೀಲ–ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯವನಾಗಿರಬೇಕು.*

ಕೇವಲ ಉಪವಾಸ–ಜಪ ಮಾಡುವವನು ನಿಜವಾದ ಸಜ್ಜನನಲ್ಲ; ಅವನ ನಡವಳಿಕೆ ಶುದ್ಧವಾಗಿರಬೇಕು. ವಿದ್ಯೆ + ತಪಸ್ಸು + ಶೀಲ → ಇವೆಲ್ಲ ಸೇರಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಪೂರ್ಣತೆಯು ಮೂಡುತ್ತದೆ.

1. **ವಿದ್ಯೆಯ ಮಿತಿ**
   - ವಿದ್ಯೆ ಇದ್ದರೂ ಶೀಲವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ → ಅದು ಗರ್ವ, ಅಹಂಕಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣ.
   - ಜ್ಞಾನ ಮಾತ್ರವಿದ್ದರೆ ಅರ್ಹತೆ ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ.
2. **ತಪಸ್ಸಿನ ಮಿತಿ**
   - ತಪಸ್ಸು ಇದ್ದರೂ ವಿವೇಕ–ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ → ಅದು ಜಡ ವ್ರತ, ದೇಹಪೀಡನೆ.
   - ಫಲಪ್ರದವಲ್ಲ.
3. **ವೃತ್ತಸಂಪನ್ನನ ಪಾತ್ರತೆ**
   - ವಿದ್ಯೆ (ಜ್ಞಾನ) + ತಪಸ್ಸು (ಶ್ರಮ, ನಿಯಮ) + ವೃತ್ತ (ಆಚಾರ–ವ್ಯವಹಾರ) → ಇವು ಸಮನ್ವಯಗೊಂಡಾಗ ಮಾತ್ರ ನಿಜವಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ.
   - ಇದರಿಂದಲೇ ಪಾತ್ರನು, ದಾನ–ಪೂಜೆ–ಮಾನಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನು.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಆಚಾರದ ಏಕತೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನವು ಬೆಳಕು; ಆಚಾರವು ಅದರ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ರೂಪ. ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸದಿದ್ದರೆ ಅದು ಅಪೂರ್ಣ. "ತಪಸ್ಸು" ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ; "ವೃತ್ತಿ" ಆ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಎರಡೂ ಒಂದಾಗಿದಾಗ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಒಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಸಮತೋಲನ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಸೂಚಿಸುವುದು—ನಿಜವಾದ ಮಹತ್ವವು ಒಳಗಿನ ಗುಣಗಳಿಗೂ ಹೊರಗಿನ ನಡೆಗೂ ಇರುವ ಸಮನ್ವಯದಲ್ಲಿ ಇದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯೆಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಹತ್ವ ನೀಡಲಾಗುತ್ತದೆ, ಆದರೆ ಆಚಾರದ ಮೇಲೆ ಕಡಿಮೆ ಗಮನ ನೀಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವಿದ್ದರೂ ನೈತಿಕತೆ ಕೊರತೆಯಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ—ಜ್ಞಾನ ಮಾತ್ರ ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅದನ್ನು ಸರಿಯಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಆಚಾರವೂ ಅಗತ್ಯ. ಶಿಕ್ಷಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಮೌಲ್ಯಾಧಾರಿತ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಮಹತ್ವ ನೀಡಬೇಕು. ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದಾಗ, ಅದು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಅದು ಹಾನಿಕಾರಕವಾಗಬಹುದು. ಇದು ಶಾಶ್ವತ ಪಾಠ—ನಿಜವಾದ ಪಾತ್ರತೆ ಜ್ಞಾನ, ತಪಸ್ಸು ಮತ್ತು ಆಚಾರಗಳ ಸಮನ್ವಯದಲ್ಲಿದೆ.

ಬ್ರಾಹ್ಮ ಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ವೈಯಕ್ತಿಕ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಚಿಂತಿಸಬೇಕು.

ಬ್ರಾಹ್ಮೇ ಮುಹೂರ್ತೇ ಚೋತ್ಥಾಯ ಚಿಂತಯೇದಾತ್ಮನೋ ಹಿತಂ
ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಾನ್ ಸ್ವೇ ಕಾಲೇ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ನ ಹಾಪಯೇತ್ ॥

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ 1-115

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಮುಂಜಾನೆ ಎದ್ದು ತನಗೆ ಯಾವುದು ಒಳ್ಳೆಯದೆಂಬುದನ್ನು ಅಲೋಚಿಸಬೇಕು. ಆಯಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮಗಳನ್ನು ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಅನುಭವಿಸಬೇಕು, ಬಿಡಬಾರದು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಾನವನ ದಿನಚರ್ಯೆಯನ್ನು ಧರ್ಮಬದ್ಧವಾಗಿ ರೂಪಿಸುವ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ "ಬ್ರಾಹ್ಮೇ ಮುಹೂರ್ತೇ ಉತ್ಥಾಯ" — ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚಿನ ಶುದ್ಧ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಎದ್ದು, ಮನಸ್ಸು ಶಾಂತವಾಗಿರುವಾಗ ಆತ್ಮಚಿಂತನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಈ ಸಮಯವು ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಚಿಂತನೆಗೆ ಅತ್ಯುತ್ತಮ. "ಆತ್ಮನೋ*

ಹಿತಂ ಚಿಂತಯೇತ್" — ತನ್ನ ಜೀವನದ ಉದ್ದೇಶ, ಕರ್ತವ್ಯ ಮತ್ತು ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸುವುದು. ಇದು ದಿನದ ದಿಕ್ಕನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. ಮುಂದೆ, "ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಾನ್ ಸ್ವೇ ಕಾಲೇ" — ಜೀವನದ ಮೂರು ಗುರಿಗಳಾದ ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಕಾಮಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಕ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸಬೇಕು. ಯಾವುದನ್ನೂ ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಬಾರದು. "ಯಥಾಶಕ್ತಿ ನ ಹಾಪಯೇತ್" — ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಈ ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ಕೈಬಿಡದೆ ನಿರ್ವಹಿಸಬೇಕು.

ಮನುಷ್ಯನು ಬ್ರಾಹ್ಮ ಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ (ಸುಮಾರು ಬೆಳಗಿನ 4ರಿಂದ 5ರ ನಡುವೆ) ಎದ್ದು, ತನ್ನ ಆತ್ಮಹಿತವನ್ನು (ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ವೈಯಕ್ತಿಕ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು) ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಧರ್ಮ–ಅರ್ಥ–ಕಾಮ — ಈ ಮೂರು ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸಮಯದಲ್ಲಿ, ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ಕೈಬಿಡದೆ ಪಾಲಿಸಬೇಕು. ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಎದ್ದು ಧ್ಯಾನ, ಪ್ರಾರ್ಥನೆ, ದಿನದ ಯೋಜನೆ ಮಾಡುವುದು — ಇದರಿಂದ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಶಿಸ್ತು ಬರುತ್ತದೆ. ವೃತ್ತಿಜೀವನ, ಕುಟುಂಬ, ಸಮಾಜ, ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ — ಎಲ್ಲದರಿಗೂ ತಮ್ಮ ಸಮಯ ಕೊಡುವ ಸಮತೋಲನವೇ ನಿಜವಾದ ಬದುಕು.

1. **ಬ್ರಾಹ್ಮ ಮುಹೂರ್ತ**
    - ಪ್ರಭಾತಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಾತಾವರಣ ಶುದ್ಧ, ಮನಸ್ಸು ಸ್ಪಷ್ಟ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಶಾಂತ.
    - ಧ್ಯಾನ, ಜಪ, ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ, ಸತ್ಸಂಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಸಮಯ.
    - ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಚಿಂತನೆ ದಿನದ ಬದುಕಿಗೆ ದಿಕ್ಕು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.
2. **ಆತ್ಮಹಿತ ಚಿಂತನೆ**
    - ಕೇವಲ ದೇಹೋಪಜೀವನವಲ್ಲ, ಆತ್ಮಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಚಿಂತನೆ.
    - "ನಾನು ಇಂದು ಯಾವ ಕೆಲಸಗಳಿಂದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸಬಹುದು, ಯಾರಿಗೆ ಉಪಕಾರ ಮಾಡಬಹುದು, ಯಾವ ಪಾಪವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು" ಎಂಬ ವಿಚಾರ.
3. **ಧರ್ಮ–ಅರ್ಥ–ಕಾಮ**
    - ಜೀವನದ ಮೂರು ಆಧಾರಸ್ತಂಭಗಳು.
    - ಇವುಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಪಾಲಿಸಬೇಕು.
    - ಉದಾ:
        - ಯೌವನದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ–ಅರ್ಥೋಪಾರ್ಜನೆ.
        - ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ–ಅರ್ಥ–ಕಾಮ.
        - ವಾನಪ್ರಸ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಪ್ರಾಧಾನ್ಯ.
    - ಯಾವುದನ್ನೂ ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಬಾರದು.
4. **ಯಥಾಶಕ್ತಿ**
    - ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಮಾನ ಶಕ್ತಿ–ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ.
    - ಆದ್ದರಿಂದ ತಮ್ಮ ಶಕ್ತಿ–ಸ್ಥಿತಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಈ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸಬೇಕು.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಕಾಲಶಿಸ್ತಿನ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮ ಮುಹೂರ್ತವು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ದಾರಿ ತೆರೆಯುವ ಸಮಯ. ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಚಿಂತನೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ಆಳವಾದ ಪರಿಣಾಮ ಬೀರುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಕಾಮಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾದ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸುವುದು ಜೀವನದ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಕಾಪಾಡುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ದಿಕ್ಕನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ; ಅರ್ಥವು ಸಾಧನಗಳನ್ನು; ಕಾಮವು ಮಾನವೀಯ ಇಚ್ಛೆಗಳ*

ಸಮತೋಲನವನ್ನು. ಇದು ಸೂಚಿಸುವುದು—ಜೀವನವು ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತವಾಗಿರಬಾರದು; ಅದು ನಿಯಮಬದ್ಧ ಮತ್ತು ಜಾಗೃತವಾಗಿರಬೇಕು.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ವೇಗದ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಮಯಶಿಸ್ತಿನ ಕೊರತೆ ಮತ್ತು ಅಸ್ಥಿರ ಜೀವನಶೈಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸರಳವಾದ ಆದರೆ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ—ದಿನವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಆರಂಭಿಸುವುದು. ಪ್ರಾತಃಕಾಲದ ಚಿಂತನೆ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ನಿರ್ಧಾರಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸುಧಾರಿಸುತ್ತದೆ, ಒತ್ತಡವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟತೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ವೃತ್ತಿಜೀವನ, ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ವೈಯಕ್ತಿಕ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ—ಈ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಸಮತೋಲನಗೊಳಿಸಲು ಈ ತತ್ವ ಅತ್ಯಂತ ಉಪಯುಕ್ತ. ಇದು ಶಾಶ್ವತ ಪಾಠ—ದಿನದ ಸರಿಯಾದ ಆರಂಭವೇ ಜೀವನದ ಸರಿಯಾದ ದಿಕ್ಕು.

ಕಿರಿಯರನ್ನು, ಶಿಷ್ಯರನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸುವುದು, ಪುತ್ರರಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಧರ್ಮ

ಯವೀಯಾನಾತ್ಮನಃ ಪುತ್ರಃ ಶಿಷ್ಯಶ್ಚಾಪಿ ಗುಣೋದಿತಃ ।
ಪುತ್ರವತ್ತೇ ತ್ರಯಶ್ಚಿಂತ್ಯಾ ಧರ್ಮಶ್ಚೇದತ್ರ ಕಾರಣಮ್ ॥

ರಾಮಾಯಣ, ಕಿಷ್ಕಿಂಧಾ, 18-14

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಧರ್ಮಮಾರ್ಗವೇ ಯುಕ್ತವೆಂದು ನಂಬುವುದಾದರೆ, ತನ್ನ ತಮ್ಮ, ಮಗ ಮತ್ತು ಗುಣಶಾಲಿಯಾದ ಶಿಷ್ಯ, ಈ ಮೂವರನ್ನೂ ಮಕ್ಕಳೆಂದು ತಿಳಿದು ವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. (ತನ್ನಿಗಿಂತ ಕಿರಿಯನಾದ ಪುತ್ರನು, ಹಾಗೆಯೇ ಗುಣಗಳಿಂದ ಉತ್ತಮನಾದ ಶಿಷ್ಯನು—ಇವರಿಬ್ಬರನ್ನೂ ಪುತ್ರನಂತೆ ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕು. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಧರ್ಮವೇ.)

ವಿವರಣೆ :- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಕೇವಲ ರಕ್ತಸಂಬಂಧದಿಂದ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಗುಣ ಮತ್ತು ಧರ್ಮದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ನೋಡಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. "ಯವೀಯಾನ್ ಪುತ್ರಃ" — ತನ್ನ ಪುತ್ರನು ಸಹಜವಾಗಿ ಪ್ರೀತಿಗೆ ಪಾತ್ರ. "ಗುಣೋದಿತಃ ಶಿಷ್ಯಃ" — ಗುಣಗಳಿಂದ ಉತ್ತಮನಾದ ಶಿಷ್ಯನು ಕೂಡ ಅದೇ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಅರ್ಹ. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ಲೋಕವು ಹೇಳುವುದು—ಈ ಇಬ್ಬರನ್ನೂ "ಪುತ್ರವತ್" ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕು. ಅಂದರೆ, ಅವರಿಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಕಾಳಜಿ, ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಮತ್ತು ಪ್ರೀತಿ ನೀಡಬೇಕು. "ಧರ್ಮಶ್ಚೇದತ್ರ ಕಾರಣಮ್" — ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಧರ್ಮ. ಧರ್ಮವು ಸಮಾನತೆ, ನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಮೌಲ್ಯಾಧಾರಿತ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಉತ್ತೇಜಿಸುತ್ತದೆ.*

1. **ಯವೀಯಾನ್ ಆತ್ಮನಃ ಪುತ್ರಃ**
   - ತನ್ನಿಗಿಂತ ಕಿರಿಯವನು — ವಯಸ್ಸಿನಿಂದ, ಅನುಭವದಿಂದ — ಪುತ್ರನಂತೆ ಕಾಣಬೇಕು.
   - ಇದು ಮಾತೃಪಿತೃಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆ.
2. **ಶಿಷ್ಯಶ್ಚಾಪಿ ಗುಣೋದಿತಃ**
   - ಗುಣಸಂಪನ್ನ ಶಿಷ್ಯನು ಕೂಡ ಪುತ್ರನೇ.
   - ಗುರು–ಶಿಷ್ಯ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಬಂಧುಸ್ವಭಾವ ಇರಬೇಕು.
3. **ತ್ರಯಶ್ಚಿಂತ್ಯಾಃ ಪುತ್ರವತ್**
   - ಪುತ್ರ–ಶಿಷ್ಯ–ಕಿರಿಯರ ತ್ರಯವನ್ನೂ ಪುತ್ರರಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.
   - ಈ ನೋಟವು ಕೇವಲ ಪ್ರೀತಿ ಅಲ್ಲ, ಧರ್ಮಪರ ಕಾಳಜಿ.
4. **ಧರ್ಮಶ್ಚೇದತ್ರ ಕಾರಣಮ್**
   - ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ: ಧರ್ಮ.

- ಧರ್ಮವೇ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ — ಕಿರಿಯರನ್ನು ಪಾಲಿಸು, ಶಿಷ್ಯರನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸು, ಪುತ್ರರಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳು

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು "ಗುಣಾಧಾರಿತ ದೃಷ್ಟಿ"ಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮಸಂಬಂಧವು ದೇಹಸಂಬಂಧಕ್ಕಿಂತ ಉನ್ನತ. ಶಿಷ್ಯನು ಗುಣಗಳಿಂದ ಉತ್ತಮನಾಗಿದ್ದರೆ, ಅವನು ಆತ್ಮೀಯ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಗುರು–ಶಿಷ್ಯ ಪರಂಪರೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಧರ್ಮದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಸಂಬಂಧವು ಶಾಶ್ವತ ಮತ್ತು ಪವಿತ್ರ. ಇದು ಸೂಚಿಸುವುದು—ನಿಜವಾದ ಸಂಬಂಧವು ಹೃದಯ ಮತ್ತು ಧರ್ಮದ ಮೇಲೆ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿರಬೇಕು.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಸ್ವಾರ್ಥ ಮತ್ತು ಉಪಯೋಗದ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸಂಬಂಧಗಳ ಶುದ್ಧ ರೂಪವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಶಿಕ್ಷಣ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಗುರು–ಶಿಷ್ಯ ಸಂಬಂಧವು ಕೇವಲ ಪಾಠ ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಸೀಮಿತವಾಗಬಾರದು; ಅದು ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ನಿರ್ಮಾಣದ ಸಂಬಂಧವಾಗಿರಬೇಕು. ಕುಟುಂಬದ ಹೊರಗೆಯೂ, ಗುಣವಂತರನ್ನು ಗೌರವಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಅವರಿಗೆ ಪ್ರೀತಿ ತೋರಿಸುವುದು ಸಮಾಜದ ಸೌಹಾರ್ದತೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಶಾಶ್ವತ ಪಾಠ—ಸಂಬಂಧಗಳ ನಿಜವಾದ ಆಧಾರ ಗುಣ ಮತ್ತು ಧರ್ಮವಾಗಿರಬೇಕು.

ಧರ್ಮವೂ ಇಲ್ಲದ, ಅರ್ಥವೂ ಇಲ್ಲದ, ಶ್ರದ್ಧೆಯೂ ಇಲ್ಲದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸಬಾರದು.

ಧರ್ಮಾರ್ಥೌ ಯತ್ರ ನ ಸ್ಯಾತಾಂ ಶುಶ್ರೂಹಾವಾಽಪಿ ತದ್ವಿಧಾ |
ತತ್ರ ವಿದ್ಯಾ ನ ವಕ್ತವ್ಯಾ ಶುಭಂ ಬೀಜಮಿವೋಷರೇ ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ, 2 – 112

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಯಾರಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವಿಲ್ಲವೋ, ಯಾರಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವೋ, ಯಾರು ಸೇವೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಂಥವರಿಗೆ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳಬಾರದು. ಅವರಿಗೆ ಕಲಿಸಿದರೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಬೀಜವನ್ನು ಬಂಜರುಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವಿದ್ಯೆಯ ಮೌಲ್ಯ ಮತ್ತು ಅದರ ಪ್ರಸರಣದ ನಿಯಮವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. "ಧರ್ಮಾರ್ಥೌ ಯತ್ರ ನ ಸ್ಯಾತಾಂ" — ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಅರ್ಥದ ಆಧಾರವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ, ಅಂದರೆ ನೈತಿಕತೆ ಮತ್ತು ಜವಾಬ್ದಾರಿಯಿಲ್ಲದ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ, ವಿದ್ಯೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ. "ಶುಶ್ರೂಹಾ" ಎಂದರೆ ಸೇವಾಭಾವ, ಶ್ರದ್ಧೆ ಮತ್ತು ಕಲಿಯುವ ಮನೋಭಾವ. ಇದಿಲ್ಲದೆ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ "ವಿದ್ಯಾ ನ ವಕ್ತವ್ಯಾ" — ಇಂತಹ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು ಫಲಕಾರಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. "ಶುಭಂ ಬೀಜಂ ಇವೋಷರೇ" — ಒಳ್ಳೆಯ ಬೀಜವನ್ನು ಬಂಜರು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತಿದರೆ ಅದು ಮೊಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಅದೇ ರೀತಿ, ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯೆ ಫಲ ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ.*

1. **ಧರ್ಮ–ಅರ್ಥ–ಶುಶ್ರೂಷಾ = ವಿದ್ಯೆಯ ನೆಲ**
   - **ಧರ್ಮ**: ಸತ್ಯ–ದಯೆ–ಶೀಲ.
   - **ಅರ್ಥ**: ಜೀವನೋಪಾಯದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ.
   - **ಶುಶ್ರೂಷಾ**: ಗುರು–ಸತ್ಸಂಗದ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಸೇವೆ, ಶ್ರದ್ಧೆ.
   - *ಇವುಗಳಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ವಿದ್ಯೆ ಬೋಧಿಸಿದರೂ ಫಲ ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ.*
2. **ವಿದ್ಯೆಯ ಅಪ್ರಯೋಜಕತೆ**

- ಬಂಜರು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಬೀಜ ಬಿತ್ತಿದಂತೆ, ಫಲವಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ.
- ಹಾಗೆಯೇ ಅಧರ್ಮಿ, ನಿಷ್ಠುರ, ಅಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳವನಿಗೆ ವಿದ್ಯೆ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ.

3. **ಗುರು–ಶಿಷ್ಯ ಸಂಬಂಧದ ತತ್ತ್ವ**
    - ಶಿಷ್ಯನು ಧರ್ಮ–ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆ ಇಟ್ಟಾಗ ಮಾತ್ರ ಗುರುಬೋಧೆ ಫಲಿಸುತ್ತದೆ.
    - ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ವಿದ್ಯೆ → ದುರ್ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು "ಪಾತ್ರತೆ" ಮತ್ತು "ಭೂಮಿ" ಎಂಬ ಆಂತರಿಕ ತತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮನಸ್ಸು ಭೂಮಿಯಂತೆ; ವಿದ್ಯೆ ಬೀಜದಂತೆ. ಮನಸ್ಸು ಶುದ್ಧವಾಗಿದ್ದು, ಶ್ರದ್ಧೆ ಮತ್ತು ವಿನಯದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ಜ್ಞಾನವು ಅಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಅದು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ ಅಥವಾ ತಪ್ಪಾಗಿ ಬಳಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಇದು ಸೂಚಿಸುವುದು—ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಮೊದಲೇ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಬೇಕು.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತಿದೆ, ಆದರೆ ಅದರ ಫಲ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಸಮಾನವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಶ್ರದ್ಧೆ, ನೈತಿಕತೆ ಮತ್ತು ಜವಾಬ್ದಾರಿಯ ಕೊರತೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ—ಶಿಕ್ಷಣದೊಂದಿಗೆ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸುವುದು ಅಗತ್ಯ. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯ ಮನೋಭಾವ ಮತ್ತು ಪರಿಸರವು ವಿದ್ಯೆಯ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತವೆ. ಶಿಕ್ಷಕರು ಮತ್ತು ಪೋಷಕರು ಈ ತತ್ವವನ್ನು ಗಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆ, ವಿನಯ ಮತ್ತು ನೈತಿಕತೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಬೇಕು. ಇದು ಶಾಶ್ವತ ಪಾಠ—ಯೋಗ್ಯ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತಿದ ವಿದ್ಯೆಯೇ ಫಲ ನೀಡುತ್ತದೆ.

ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜೀವನಮೂಲ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ ಅದನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದರೆ ಧರ್ಮವೂ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ.

ವಿಪ್ರೋ ವೃಕ್ಷ ಮೂಲಮಸ್ಯಸ್ಯ ಸಂಧ್ಯಾ । ವೇದಾಃ ಶಾಖಾ ಧರ್ಮಕರ್ಮಾಣಿ ಪತ್ರಂ ॥
ತಸ್ಮಾನ್ಮೂಲಂ ಯತ್ನತೋ ರಕ್ಷಣೀಯಂ । ಛಿನ್ನೇ ಮೂಲೇ ನೈವ ವೃಕ್ಷೋ ನ ಶಾಖಾ ॥

ದೇವೀ ಭಾಗವತ

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಜ್ಞಾನಿಯೆಂಬ ವೃಕ್ಷಕ್ಕೆ ಶಾಖೆಗಳೇ ವೇದಗಳು. ಧರ್ಮ ಕರ್ಮಾದಿಗಳೇ ಪತ್ರಗಳು. ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆಯೇ ಬೇರು. ಬೇರನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಪೋಷಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸಿದರೆ ವೃಕ್ಷವು ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಬೇರು ಭಿನ್ನವಾದರೆ ಮರವೂ ಇಲ್ಲ ಶಾಖೆಯೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಆಗುತದೆ. (ಮೂರು ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮದಿ ಏಳು ಕುಂಡಲಿನಿ ಚಕ್ರಗಳನ್ನು ಸಮೀಪಿಸುವುದೇ ಸಂಧ್ಯಾ ವಂದನೆ).

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮವನ್ನು ಒಂದು ವೃಕ್ಷಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿ, ಅದರ ಮೂಲಭೂತ ಆಧಾರವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. "ವಿಪ್ರಃ ವೃಕ್ಷಃ" — ಇಲ್ಲಿ ವಿಪ್ರನು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠ ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. "ಸಂಧ್ಯಾ ಮೂಲಂ" — ಸಂಧ್ಯೋಪಾಸನೆ (ಪ್ರಾರ್ಥನೆ, ಜಪ, ಧ್ಯಾನ) ಜೀವನದ ಮೂಲಶಕ್ತಿ. "ವೇದಾಃ ಶಾಖಾಃ" — ವೇದಜ್ಞಾನವು ಆ ವೃಕ್ಷದ ಶಾಖೆಗಳಂತೆ ವಿಸ್ತರಿಸುತ್ತದೆ. "ಧರ್ಮಕರ್ಮಾಣಿ ಪತ್ರಂ" — ಧರ್ಮದ ಆಚರಣೆಗಳು ಎಲೆಗಳಂತೆ ಜೀವಂತಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ. ಈ ರೂಪಕದ ಮೂಲಕ ಶ್ಲೋಕವು ಹೇಳುವುದು—ಮೂಲವಾದ ಸಂಧ್ಯೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಉಳಿದ ಎಲ್ಲವು ಬಲವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮೂಲವನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಿದರೆ, ಸಂಪೂರ್ಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಕುಸಿಯುತ್ತದೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ವೇದಾಧ್ಯಯನದಿಂದ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನವಿತರಣೆಯ ಕರ್ತವ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸಂಧ್ಯೆಯೇ ಅವನ ಆತ್ಮಶಕ್ತಿ. ಧರ್ಮಕರ್ಮಗಳು (ಯಜ್ಞ, ಜಪ, ದಾನ, ಆಚರಣೆ). ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಯಜ್ಞ, ಹೋಮ, ದಾನ, ಶೀಲಾಚರಣೆ – ಇವೆಲ್ಲವು ಧರ್ಮದ ಎಲೆಗಳು. ಅವು ಮೂಲವಿದ್ದಾಗಲೇ ಹಸಿರಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಸಂಧ್ಯೋಪಾಸನೆ ಬಿಟ್ಟ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಧರ್ಮ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಒಣಗುತ್ತದೆ. "ಸಂಧ್ಯಾಂ ಹೀನೋ*

ದ್ವಿಜೋ ನಿತ್ಯಂ ಅನ್ಯಜುಃ..." → ಸಂಧ್ಯಾವಂದನ ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟ ದ್ವಿಜನು ಪಾತಕಿಯೆಂದು ಪರಿಗಣನೆ. ದಿನನಿತ್ಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ, ಜಪ, ಧ್ಯಾನ, ಸಂಧ್ಯೋಪಾಸನೆ → ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜೀವನಮೂಲ. ಮೂಲ ಕಡಿದರೆ → ವೃಕ್ಷ ಒಣಗುವಂತೆ, ಧರ್ಮವೂ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು "ಮೂಲ–ಶಾಖಾ" ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಮೂಲ ಎಂದರೆ ಆಂತರಿಕ ಸಾಧನೆ—ಧ್ಯಾನ, ಜಪ, ಪ್ರಾರ್ಥನೆ. ಶಾಖೆಗಳು ಮತ್ತು ಎಲೆಗಳು ಹೊರಗಿನ ಕ್ರಿಯೆಗಳು. ಆಂತರಿಕ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಹೊರಗಿನ ಧರ್ಮಾಚರಣೆಗಳು ಸ್ಥಿರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸಂಧ್ಯೋಪಾಸನೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿ, ಆತ್ಮಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಜಾಗೃತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಅದೇ ಎಲ್ಲಾ ಧರ್ಮಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಜೀವವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಇದು ಸೂಚಿಸುವುದು—ಜೀವನದ ಮೂಲವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಅದರ ವಿಸ್ತಾರವು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗುತ್ತದೆ.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- *ಇಂದಿನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಜನರು ಹೊರಗಿನ ಸಾಧನೆಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಮಹತ್ವ ನೀಡುತ್ತಾರೆ, ಆದರೆ ಆಂತರಿಕ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ—ಆಂತರಿಕ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಹೊರಗಿನ ಯಶಸ್ಸು ಸ್ಥಿರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ದಿನನಿತ್ಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ, ಧ್ಯಾನ ಅಥವಾ ಸಂಧ್ಯೋಪಾಸನೆಯಂತಹ ಅಭ್ಯಾಸಗಳು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸ್ಥಿರತೆ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ. ಇದರಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಕಾರ್ಯಕ್ಷಮತೆ ಮತ್ತು ನೈತಿಕತೆ ಎರಡೂ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತವೆ. ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಅಭ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಉತ್ತೇಜಿಸಿದರೆ, ಮೌಲ್ಯಗಳು ಬಲಪಡುತ್ತವೆ. ಇದು ಶಾಶ್ವತ ಪಾಠ—ಮೂಲವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ವೃಕ್ಷವು ಹಸಿರಾಗಿರುತ್ತದೆ.*

ನಾನು ಬಯಸದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಇತರರ ಮೇಲೂ ಮಾಡದಿರುವುದೇ ಧರ್ಮ

ಶ್ರೂಯತಾಂ ಧರ್ಮಸರ್ವಸ್ವಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ಚೈವಾವಧಾರ್ಯತಾಮ್ |
ಆತ್ಮನಃ ಪ್ರತಿಕೂಲಾನಿ ಪರೇಷಾಂ ನ ಸಮಾಚರೇತ್ ||

ಪಂಚತಂತ್ರ

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಧರ್ಮದ ಸರ್ವಸ್ವವು, ಜೀವಾಳವು ಯಾವುದೆಂಬುದನ್ನು ಕೇಳಿರಿ. ಕೇಳಿ ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಿರಿ. ತನಗೆ ಯಾವುದು ಪ್ರತಿಕೂಲವೆನಿಸುವುದೋ ಅದನ್ನು ಇತರರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸಬಾರದು.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮದ ಅತ್ಯಂತ ಸರಳ ಮತ್ತು ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ನಿಯಮವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. "ಶ್ರೂಯತಾಂ ಧರ್ಮಸರ್ವಸ್ವಂ" — ಧರ್ಮದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಾರವನ್ನು ಗಮನದಿಂದ ಕೇಳಬೇಕು. "ಅವಧಾರ್ಯತಾಮ್" — ಅದನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದೃಢವಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ, "ಆತ್ಮನಃ ಪ್ರತಿಕೂಲಾನಿ" — ನಮಗೆ ತೊಂದರೆ, ನೋವು ಅಥವಾ ಅಸಹ್ಯ ಉಂಟುಮಾಡುವ ಕ್ರಿಯೆಗಳು. "ಪರೇಷಾಂ ನ ಸಮಾಚರೇತ್" — ಅವನ್ನು ಇತರರ ಮೇಲೆ ಮಾಡಬಾರದು. ಇದು ಧರ್ಮವನ್ನು ಸಂಕೀರ್ಣ ನಿಯಮಗಳಿಂದ ಸರಳ ಜೀವನನೀತಿಗೆ ಇಳಿಸುತ್ತದೆ. ನಮ್ಮ ಅನುಭವವೇ ಧರ್ಮದ ಮಾನದಂಡವಾಗುತ್ತದೆ. ನಾನು ಬಯಸದ ನೋವು, ಸುಳ್ಳು, ಹಿಂಸೆ, ವಂಚನೆ, ದ್ವೇಷ → ಇವೆಲ್ಲ ನನಗೆ ಅಪ್ರಿಯ. ಹೀಗಾದರೆ ಅದನ್ನೇ ಇತರರ ಮೇಲೂ ಮಾಡಬಾರದು. ಇತರರ ಹಿತವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದು ಧರ್ಮ. ಇತರರ ಹಿತಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ನಡೆ ಅಧರ್ಮ. ಮಾನವೀಯತೆ, ನ್ಯಾಯ, ಸಮಾನತೆ, ಸಹಬಾಳ್ವೆ → ಇವೆಲ್ಲದರ ಸಾರವೇ ಈ ಶ್ಲೋಕ. ನನಗೆ ನೋವು ಕೊಡಬಾರದಿದ್ದರೆ, ನಾನು ಯಾರಿಗೂ ನೋವು ಕೊಡಬಾರದು. ನಾನು ಬಯಸದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಇತರರ ಮೇಲೂ ಮಾಡಬಾರದು. ನೀನು ಬಯಸದಂತದ್ದನ್ನು, ಇತರರ ಮೇಲೂ ಮಾಡಬೇಡ.*

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು "ಆತ್ಮಸಾಮ್ಯ" ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ನಾವು ಇತರರನ್ನು ನಮ್ಮಂತೆ ಕಾಣಬೇಕು. ಆತ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ ಸಮಾನ. ನಮಗೆ ನೋವು ಉಂಟಾದಂತೆ ಇತರರಿಗೂ ನೋವು

ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅರಿವು ಬಂದಾಗ, ಸಹಜವಾಗಿ ಕರುಣೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಹೊರಗಿನ ನಿಯಮಗಳಿಗಿಂತ ಒಳಗಿನ ಅನುಭವದ ಮೇಲೆ ಆಧಾರಿತ ಧರ್ಮ.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- *ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಂಘರ್ಷಗಳು, ಅಸಹಿಷ್ಣುತೆ ಮತ್ತು ಸ್ವಾರ್ಥ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿದೆ. ಇದು ಯಾವುದೇ ಕಾಲ, ಸ್ಥಳ ಅಥವಾ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತವಲ್ಲ—ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ನೀತಿ. ವೈಯಕ್ತಿಕ ಜೀವನ, ಕುಟುಂಬ, ಸಮಾಜ ಮತ್ತು ವೃತ್ತಿಜೀವನ—ಎಲ್ಲೆಡೆ ಈ ತತ್ವವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದರೆ, ಸಂಬಂಧಗಳು ಸುಧಾರಿಸುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ವಿಶ್ವಾಸ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಯುವಜನತೆಗೆ ಬೋಧಿಸಬೇಕಾದ ಸರಳವಾದ ಆದರೆ ಗಂಭೀರವಾದ ಮೌಲ್ಯ. ಇದು ಶಾಶ್ವತ ಪಾಠ—ನಾವು ಹೇಗೆ ವರ್ತನೆ ಬಯಸುತ್ತೇವೋ, ಅದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇತರರೊಂದಿಗೆ ವರ್ತಿಸುವುದೇ ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮ.*

ಮನುಷ್ಯನ ಬಾಯಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಳ್ಳುವ ಮಂದಿರವಾಗಿರಬೇಕು.

ಸತ್ಯಂ ಬ್ರೂಯಾತ್ ಪ್ರಿಯಂ ಬ್ರೂಯಾತ್ ನ ಬ್ರೂಯಾತ್ ಸತ್ಯಮಪ್ರಿಯಮ್ |
ಪ್ರಿಯಂ ಚ ನಾನೃತಂ ಬ್ರೂಯಾತ್ ಏಷ ಧರ್ಮಃ ಸನಾತನಃ ||

ಮನುಸ್ಮೃತಿ, 4-138

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಪ್ರಿಯವಾದ್ದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಸತ್ಯವಾದರೂ ಅಪ್ರಿಯವಾದ್ದನ್ನು ಹೇಳಬಾರದು. ಪ್ರಿಯವಾದದ್ದಾದರೂ ಸುಳ್ಳನ್ನು ಹೇಳಬಾರದು. ಇದು ಸನಾತನ ಧರ್ಮ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಾತಿನ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. "ಸತ್ಯಂ ಬ್ರೂಯಾತ್" — ಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯ. "ಪ್ರಿಯಂ ಬ್ರೂಯಾತ್" — ಅದನ್ನು ಮೃದುವಾಗಿ, ಇತರರಿಗೆ ನೋವಾಗದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕು. ಆದರೆ, "ನ ಬ್ರೂಯಾತ್ ಸತ್ಯಮಪ್ರಿಯಮ್" — ಕೇವಲ ಸತ್ಯ ಎಂದು ಅಪ್ರಿಯವಾಗಿ, ನೋವುಂಟುಮಾಡುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಾರದು. ಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವ ವಿಧಾನವೂ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿದೆ. ಇನ್ನೊಂದೆಡೆ, "ಪ್ರಿಯಂ ಚ ನಾನೃತಂ ಬ್ರೂಯಾತ್" — ಮೃದು ಮಾತುಗಳ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಅಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಬಾರದು. ಸತ್ಯವಿಲ್ಲದ ಪ್ರಿಯವಾಕ್ಯವು ಕಪಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಎರಡರ ಸಮತೋಲನವೇ "ಸನಾತನ ಧರ್ಮ" ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಸತ್ಯವನ್ನೇ ಮಾತನಾಡಲಿ, ಆದರೆ ಅದು ಪ್ರಿಯವಾಗಿಯೂ ಇರಲಿ. ಅಪ್ರಿಯವಾದ ಸತ್ಯವನ್ನು (ಇತರರಿಗೆ ನೋವು ತರುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ) ಹೇಳಬಾರದು. ಕೇವಲ ಪ್ರಿಯವಾಗಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅನೃತ (ಸುಳ್ಳು) ಹೇಳಬಾರದು. ಇದೇ ಶಾಶ್ವತ ಸನಾತನ ಧರ್ಮ. ಮಾತು ಮನುಷ್ಯನ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಕನ್ನಡಿಯಾಗಿದೆ. ಸತ್ಯವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು, ಆದರೆ ಅದು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ, ಮೃದುಭಾವದಿಂದ ಇರಬೇಕು. ಕಟುವಾದ ಸತ್ಯ, ಅಥವಾ ಸುಳ್ಳಾದ ಮೃದುಮಾತು – ಎರಡೂ ಧರ್ಮವಲ್ಲ. ಮನುಷ್ಯನ ಬಾಯಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಳ್ಳುವ ಮಂದಿರವಾಗಿರಬೇಕು.*

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು "ವಾಕ್ಶುದ್ಧಿ"ಯ ಆಂತರಿಕ ತತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಮಾತು ಮನಸ್ಸಿನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ. ಮನಸ್ಸು ಶುದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೆ, ಮಾತು ಸಹ ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಪ್ರಿಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಕರುಣೆ—ಇವು ಎರಡೂ ಸೇರಿಕೊಂಡಾಗ ಮಾತ್ರ ಧರ್ಮ ಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಕೇವಲ ಸತ್ಯವಿದ್ದರೂ ಕಠೋರತೆ ಉಂಟಾಗಬಹುದು; ಕೇವಲ ಪ್ರಿಯತೆಯಿದ್ದರೂ ಅಸತ್ಯದ ಅಪಾಯ ಇದೆ. ಇದು ಸೂಚಿಸುವುದು—ಸತ್ಯವನ್ನು ಕರುಣೆಯೊಂದಿಗೆ ಹೇಳುವುದು, ಕರುಣೆಯನ್ನು ಸತ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಜೋಡಿಸುವುದು.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- *ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಂವಹನ ಬಹಳ ವೇಗವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ—ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಾಧ್ಯಮಗಳು, ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಜೀವನ, ವೃತ್ತಿಜೀವನ ಎಲ್ಲೆಡೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಾತಿನ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ.*

ಅಸತ್ಯ, ಕಠೋರ ಅಥವಾ ಮೋಸಪೂರಿತ ಮಾತುಗಳು ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುತ್ತವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನಮಗೆ ಸಮತೋಲನದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ—ಸತ್ಯವನ್ನೂ, ಮೃದುತೆಯನ್ನೂ ಒಂದಾಗಿ ಪಾಲಿಸುವುದು. ಕುಟುಂಬ, ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ನಾಯಕತ್ವದಲ್ಲಿ ಈ ತತ್ವವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದರೆ, ನಂಬಿಕೆ ಮತ್ತು ಸೌಹಾರ್ದತೆ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಶಾಶ್ವತ ಪಾಠ—ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಪ್ರಿಯತೆ ಒಂದಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾದ ಮಾತೇ ಧರ್ಮ.

ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮ ಜೀವನದ ಮಹತ್ವ ಮತ್ತು ದಯೆಯ ಪರಮಧರ್ಮ

ನ ಭಾರ್ಯಯಾ ಸಮಂ ಮಿತ್ರಂ ನ ಚ ಧರ್ಮೋ ದಯಾಸಮಃ |
ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಸಮಂ ಸೌಖ್ಯಂ ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯಾನ್ನಾಶ್ರಮೋ ವರಃ ॥

ಪದ್ಮಪುರಾಣ, 4-88-50

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಮಡದಿಗೆ ಸಮನಾದ ಮಿತ್ರನಿಲ್ಲ. ದಯೆಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಧರ್ಮ ಇಲ್ಲ. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕೆ ಸಮವಾದ ಸುಖವಿಲ್ಲ. ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮಕ್ಕಿಂತ ಉತ್ತಮವಾದ ಆಶ್ರಮವಿಲ್ಲ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯ ಜೀವನದ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಮುಖ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. "ನ ಭಾರ್ಯಯಾ ಸಮಂ ಮಿತ್ರಂ" — ಭಾರ್ಯೆ ಕೇವಲ ಸಹಧರ್ಮಿಣಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಜೀವನದ ನಿಜವಾದ ಸ್ನೇಹಿತೆ. ಅವಳು ಕುಟುಂಬದ ಸ್ಥಿರತೆ ಮತ್ತು ಸಂತೋಷದ ಮೂಲ. "ನ ಚ ಧರ್ಮೋ ದಯಾಸಮಃ" — ದಯೆ (ಕರುಣೆ) ಎಲ್ಲಾ ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಇತರರ ನೋವನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಮತ್ತು ಸಹಾಯ ಮಾಡುವುದು ಧರ್ಮದ ನಿಜವಾದ ರೂಪ. "ನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಸಮಂ ಸೌಖ್ಯಂ" — ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಅಂದರೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಚಿಂತನೆ ಮತ್ತು ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತ ಜೀವನ, ನಿಜವಾದ ಸಂತೋಷವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. "ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯಾನ್ನ ಆಶ್ರಮೋ ವರಃ" — ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯಾಶ್ರಮವು ಸಮಾಜದ ಆಧಾರ. ಇತರ ಆಶ್ರಮಗಳಿಗೂ ಅದು ಬೆಂಬಲ ನೀಡುತ್ತದೆ.*

ಗೃಹಸ್ಥನಿಗೆ ಪತ್ನಿಯೇ ಅತ್ಯಂತ ನಂಬಿಕೆಯ ಸ್ನೇಹಿತೆ. ಅವಳು ಜೀವನದ ಸಹಧರ್ಮಿಣಿ, ಸಹಯೋಗಿನಿ. ಪತ್ನಿ–ಪತಿ ಸಂಬಂಧ: ನಿಜವಾದ ಸ್ನೇಹಿತ್ವ, ಸಹಕಾರ. ದಯೆಯೇ ಪರಮ ಧರ್ಮ. ಅಹಿಂಸಾ–ದಯೆ – ಇವುಗಳಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಧರ್ಮವಿಲ್ಲ. ಬಂಧನರಹಿತ ಜೀವನವೇ ನಿಜವಾದ ಸುಖ. ಮನಸ್ಸು, ಆತ್ಮ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದಾಗ ಶಾಶ್ವತ ಸಂತೋಷ. ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವೇ ಎಲ್ಲಾ ಆಶ್ರಮಗಳ ಆಧಾರ. ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ, ವಾನಪ್ರಸ್ಥ ಸನ್ಯಾಸ – ಇವರೆಲ್ಲವೂ ಗೃಹಸ್ಥರ ಸಹಾಯದಿಂದಲೇ ಉಳಿಯುತ್ತವೆ. ಗೃಹಸ್ಥನು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಯಜ್ಞ, ದಾನ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಪೋಷಿಸುತ್ತಾನೆ. "ಗೃಹಸ್ಥೋ ಹಿ ಯಥಾ ವೃಕ್ಷಃ"→ ಗೃಹಸ್ಥನು ಎಲ್ಲ ಆಶ್ರಮಗಳಿಗೆ ಫಲ–ಪೋಷಣೆ ಮಾಡುವ ವೃಕ್ಷದಂತೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಜೀವನದ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯಾಶ್ರಮವು ಕೇವಲ ಕುಟುಂಬ ಜೀವನವಲ್ಲ; ಅದು ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಕಾಮಗಳ ಸಮನ್ವಯ. ಭಾರ್ಯೆ–ಪತಿ ಸಂಬಂಧವು ಆತ್ಮೀಯ ಸಹಯಾತ್ರೆಯಾಗಿದೆ. ದಯೆ ಆತ್ಮದ ಸಹಜ ಗುಣ. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ಅಂತರಂಗದ ಶಾಂತಿಯಿಂದ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದು ಸೂಚಿಸುವುದು—ಜೀವನದ ನಿಜವಾದ ಸಾಧನೆ ಹೊರಗಿನ ಸಾಧನೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ, ಸಂಬಂಧಗಳ ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಹೃದಯದ ಕರುಣೆಯಲ್ಲಿ ಇದೆ.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- *ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕುಟುಂಬಮೌಲ್ಯಗಳು ಕುಗ್ಗುತ್ತಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಗಾರ್ಹಸ್ಥ್ಯ ಜೀವನದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಪತಿ–ಪತ್ನಿಯ ನಡುವೆ ಸ್ನೇಹ ಮತ್ತು ಪರಸ್ಪರ ಗೌರವ ಇದ್ದಾಗ, ಕುಟುಂಬವು ಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತದೆ. ದಯೆಯ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಸಿದರೆ, ಸಂಘರ್ಷಗಳು*

ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತವೆ. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಜವಾಬ್ದಾರಿಯೊಂದಿಗೆ ಬಳಸಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಅದು ನಿಜವಾದ ಸುಖವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಇದು ಶಾಶ್ವತ ಪಾಠ—ಕುಟುಂಬ, ದಯೆ ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನವೇ ಜೀವನದ ನಿಜವಾದ ಆಧಾರ.

ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮದ ಅರಿವೇ ಶಾಶ್ವತ ಶಾಂತಿಯ ಧರ್ಮ ಮಾರ್ಗ

ಸೂಕ್ಷ್ಮಾತಿಸೂಕ್ಷ್ಮಂ ಕಲಿಲಸ್ಯ ಮಧ್ಯೇ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸ್ರಷ್ಟಾರಮನೇಕರೂಪಮ್ |
ವಿಶ್ವಸ್ಯೈಕ್ಯಂ ಪರಿವೇಷ್ಟಿತಾರಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಶಿವಂ ಶಾಂತಿಮತ್ಯಂತಮೇತಿ ॥

- ಶ್ವೇತಾಶ್ವರೋಪನಿಷತ್, 4-14

ಭಾವಾರ್ಥ:- "ಯಾರು ಸೂಕ್ಷ್ಮಕ್ಕಿಂತಲೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮನೋ, ಅವಿದ್ಯೆಯ ಮತ್ತೂ ಅದರ ಕಾರ್ಯಗಳ ನಡುವೆ ಇರುವನೊ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತೃವೋ ಬಹುರೂಪನೋ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಆವರಿಸಿರುತ್ತಾನೋ ಅವನನ್ನು (ಪರತತ್ತ್ವ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು) ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ ಮಾನವನು ಶಾಶ್ವತ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ". (ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮನಾದ, ಈ ಸಂಸಾರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ, ವಿಶ್ವದ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನಾದ, ಅನೇಕ ರೂಪಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಮತ್ತು ವಿಶ್ವವನ್ನೆಲ್ಲ ಆವರಿಸಿರುವ ಶಿವಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿದವನು ಪರಮಶಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.)

ವಿವರಣೆ :- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹಲವು ಆಯಾಮಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. "ಸೂಕ್ಷ್ಮಾತಿಸೂಕ್ಷ್ಮಂ" — ಪರಮಾತ್ಮನು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗದವನು. "ಕಲಿಲಸ್ಯ ಮಧ್ಯೇ" — ಈ ಸಂಕೀರ್ಣ ಸಂಸಾರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲೇ ಅವನು ಇರುವನು. "ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸ್ರಷ್ಟಾರಂ" — ವಿಶ್ವದ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತ. "ಅನೇಕರೂಪಮ್" — ಅನೇಕ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿರುವನು. "ವಿಶ್ವಸ್ಯೈಕ್ಯಂ ಪರಿವೇಷ್ಟಿತಾರಂ" — ವಿಶ್ವವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಆವರಿಸಿರುವ ಏಕತ್ವಸ್ವರೂಪ. ಈ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು "ಜ್ಞಾತ್ವಾ" — ನಿಜವಾಗಿ ಅರಿತವನು "ಅತ್ಯಂತ ಶಾಂತಿ"ಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.*

1. **ಸೂಕ್ಷ್ಮಾತಿಸೂಕ್ಷ್ಮಂ**
   - ಪರಮಾತ್ಮನು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಗೋಚರಿಸದಷ್ಟು ಸೂಕ್ಷ್ಮನು.
   - *"ಅಣೋರಣೀಯಾನ್ ಮಹತೋ ಮಹೀಯಾನ್"* → ಆತನು ಅಣುವಿಗಿಂತಲೂ ಚಿಕ್ಕವನೂ, ಮಹತ್ತಿಗಿಂತಲೂ ದೊಡ್ಡವನೂ.
2. **ಕಲಿಲಸ್ಯ ಮಧ್ಯೇ**
   - ಕಲಿಲ = ಸಂಕುಲ, ಸಂಕೀರ್ಣ ಜಗತ್ತು.
   - ಅನೇಕ ರೂಪ, ಗುಣ, ಭಾವ, ಚಲನೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಜಗತ್ತಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಆತನು.
3. **ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸ್ರಷ್ಟಾರಮ್**
   - ಆತನೇ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತ.
   - *"ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಯಂತೇ"* → ಎಲ್ಲವೂ ಆತನಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಿವೆ.
4. **ಏಕರೂಪಮ್ – ಅನೇಕರೂಪಮ್**
   - ಪರಮಾತ್ಮನು ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಏಕ, ಆದರೆ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ರೂಪವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತಾನೆ.
   - *"ಏಕಂ ಸತ್ಯ ಬಹುದಾ ವದಂತಿ"* → ಸತ್ಯ ಒಂದು, ಋಷಿಗಳು ಅದನ್ನು ಅನೇಕ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ.
5. **ವಿಶ್ವಸ್ಯೈಕ್ಯಂ ಪರಿವೇಷ್ಟಿತಾರಂ**

- ಆತನು ಸರ್ವವ್ಯಾಪಿ, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಆವರಿಸಿ, ಏಕತ್ವದಲ್ಲಿ ಬಂಧಿಸಿರುವನು.
- *"ಮಯಾ ತತಮಿದಂ ಸರ್ವಂ ಜಗದವ್ಯಕ್ತಮೂರ್ತಿನಾ"* → ನಾನು ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರೂಪದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತನ್ನೆಲ್ಲ ಆವರಿಸಿದ್ದೇನೆ.

6. **ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಶಿವಂ**
   - ಶಿವ = ಕಲ್ಯಾಣಸ್ವರೂಪಿ, ಮಂಗಳಮಯ ಪರಮಾತ್ಮ.
   - ಆತನನ್ನು ಯಾರು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೋ, ಅವರಿಗೆ ಪರಮಶಾಂತಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.
7. **ಶಾಂತಿಮತ್ಯಂತಮೇತಿ**
   - ಜ್ಞಾನ, ಭಕ್ತಿ, ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಏಕತ್ವವನ್ನು ಅರಿತವನು –
   - **ಅಂತಿಮ ಶಾಂತಿ (ಮೋಕ್ಷ)** ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅದ್ವೈತ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಪರಮಾತ್ಮನು ದೂರದಲ್ಲಿರುವವನು ಅಲ್ಲ; ಅವನು ಎಲ್ಲೆಡೆ, ಎಲ್ಲದರೊಳಗೂ ಇರುವನು. "ಸೂಕ್ಷ್ಮ" ಎಂದರೆ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪ. ಅದನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಹೊರಗಿನ ಹುಡುಕಾಟವಲ್ಲ, ಒಳಗಿನ ಅನುಭವ ಅಗತ್ಯ. "ಶಿವಂ" ಎಂದರೆ ಶುದ್ಧ, ಮಂಗಳಕರ ಮತ್ತು ಶಾಂತಸ್ವರೂಪ. ಈ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅರಿತಾಗ, ದ್ವಂದ್ವಗಳು ನಾಶವಾಗುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸು ಸಂಪೂರ್ಣ ಶಾಂತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಸೂಚಿಸುವುದು—ಜ್ಞಾನವು ಹೊರಗಿನ ವಿಷಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅಲ್ಲ, ಸ್ವಸ್ವರೂಪದ ಅರಿವಿನ ಬಗ್ಗೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿನ ಅಶಾಂತಿ, ಒತ್ತಡ ಮತ್ತು ಅಸಮಾಧಾನ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಶಾಶ್ವತ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ—ಆಂತರಿಕ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ. ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಎಲ್ಲೆಡೆ ಕಾಣುವ ದೃಷ್ಟಿ ಬಂದಾಗ, ಭೇದಭಾವ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಸಮಾನತೆ, ಸಹಾನುಭೂತಿ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಧ್ಯಾನ, ಆತ್ಮಚಿಂತನೆ ಮತ್ತು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಅಭ್ಯಾಸಗಳ ಮೂಲಕ ಈ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡರೆ, ವ್ಯಕ್ತಿಯೂ ಸಮಾಜವೂ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸಬಹುದು. ಇದು ಶಾಶ್ವತ ಪಾಠ—ಪರಮಸತ್ಯದ ಅರಿವೇ ಪರಮಶಾಂತಿಯ ಮೂಲ.

ಸಮಾಜವನ್ನು ಧರಿಸುವ, ಜೀವಿಗಳನ್ನು ಉಳಿಸುವ, ಲೋಕವನ್ನು ಸಮತೋಲನದಲ್ಲಿ ಕಾಯುವ ಆಂತರಿಕ ಶಕ್ತಿಯೇ ಧರ್ಮ

ಧಾರಣಾತ್ ಧರ್ಮಮಿತ್ಯಾಹುಃ ಧರ್ಮೋ ಧಾರಯತಿ ಪ್ರಜಾಃ |
ಯಃ ಸ್ಯಾತ್ ಧಾರಣ ಸಂಯುಕ್ತಃ ಸ ಧರ್ಮ ಇತಿ ನಿಶ್ಚಯಃ ||

ಕರ್ಣಪರ್ವದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಹೇಳಿದ್ದು (8 = 49 – 50)

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಒಂದು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಜನರನ್ನು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಧರ್ಮ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅದು ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಮನುಷ್ಯನೊಂದಿಗೆ ಸಂಯೋಜಿಸುತ್ತದೆ. ಯಾವ ಮೌಲ್ಯಕ್ಕೆ ಈ ಸಂಯೋಜಕ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಇದೆಯೋ ಅದನ್ನು ಧರ್ಮ ಎಂದು (ಜ್ಞಾನಿಗಳು) ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. *(ಧಾರಣೆ (ಧರಿಸುವುದು, ಉಳಿಸುವುದು) ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಧರ್ಮ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಧರ್ಮವು ಪ್ರಜೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುತ್ತದೆ. ಯಾವುದು ಧಾರಣೆ ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆಯೋ ಅದೇ ಧರ್ಮವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿದೆ.)*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು "ಧರ್ಮ" ಎಂಬ ಪದದ ಮೂಲ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. "ಧಾರಣಾತ್ ಧರ್ಮಃ" — ಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಧಾರಣೆ ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿ. ಅಂದರೆ, ಸಮಾಜವನ್ನು, ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಮತ್ತು ವಿಶ್ವವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಉಳಿಸುವ, ಕಾಪಾಡುವ ತತ್ವವೇ ಧರ್ಮ. "ಧರ್ಮೋ ಧಾರಯತಿ ಪ್ರಜಾಃ" — ಧರ್ಮವು ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ, ಅವರ ಜೀವನವನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಕೇವಲ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಮೌಲ್ಯವಲ್ಲ, ಸಮಗ್ರ ಸಮಾಜದ ಆಧಾರ. "ಯಃ

ಸ್ಯಾತ್ ಧಾರಣ ಸಂಯುಕ್ತಃ" — ಯಾವ ಕ್ರಿಯೆ, ನಿಯಮ ಅಥವಾ ತತ್ವವು ಉಳಿಸುವ ಗುಣವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆಯೋ, ಅದೇ ಧರ್ಮ. ಅದರ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ, ಹಾಳುಮಾಡುವ, ವಿಭಜಿಸುವ ಅಥವಾ ಅಶಾಂತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವದ್ದು ಅಧರ್ಮ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ಥಿರ ನಿಯಮಗಳಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಜೀವಂತ ಶಕ್ತಿಯಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ವಿಶ್ವದ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಆಂತರಿಕ ತತ್ವ. "ಧಾರಣೆ" ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಹೊರಗಿನ ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲ; ಅದು ಆತ್ಮದ ಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುವುದು, ಸಮಾಜವನ್ನು ಸಮತೋಲನಗೊಳಿಸುವುದು, ವಿಶ್ವವನ್ನು ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿಡುವುದು—ಇವೆಲ್ಲವೂ ಧರ್ಮದ ಕಾರ್ಯ. ಇದು ಸೂಚಿಸುವುದು—ಧರ್ಮವು ಎಲ್ಲದರೊಳಗೂ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುವ ಶಕ್ತಿ, ಅದನ್ನು ಅರಿತಾಗ ಜೀವನದ ಅರ್ಥ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು—ಅನ್ಯಾಯ, ಅಸಮತೋಲನ, ಸಂಘರ್ಷ—ಇವು ಧರ್ಮದ ಕೊರತೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ—ಸಮಾಜವನ್ನು ಉಳಿಸುವ ಮೌಲ್ಯಗಳೇ ಧರ್ಮ. ಕಾನೂನು, ನೈತಿಕತೆ, ಕುಟುಂಬಮೌಲ್ಯಗಳು—ಎಲ್ಲಾ ಧರ್ಮದ ವಿಭಿನ್ನ ರೂಪಗಳು. ಇವುಗಳನ್ನು ಕಾಪಾಡಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಸ್ಥಿರತೆ ಸಾಧ್ಯ. ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನ ನಿರ್ಧಾರಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಾಗ, "ಇದು ಉಳಿಸುವುದೇ ಅಥವಾ ಹಾಳುಮಾಡುವುದೇ?" ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿದರೆ, ಅವನು ಧರ್ಮದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಾನೆ.ಇದು ಶಾಶ್ವತ ಪಾಠ—ಉಳಿಸುವುದೇ ಧರ್ಮ, ಹಾಳುಮಾಡುವುದೇ ಅಧರ್ಮ.

ಹೆಚ್ಚುವರಿ ವಿವರಣೆ:- *"ಧಾರಣೆ (ಅಥವಾ ಧಾರಕ ಶಕ್ತಿ) ಯಿಂದ ಇದನ್ನು ಧರ್ಮವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಧರ್ಮವೇ ಪ್ರಜೆಯನ್ನು (ಸಮಾಜವನ್ನು, ಲೋಕವನ್ನು) ಧಾರಣೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ, ಅಂದರೆ ಉಳಿಸಿ ಕಾಪಾಡುತ್ತದೆ. ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಧಾರಣೆ ಶಕ್ತಿ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿದೆಯೋ, ಅದೇ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಧರ್ಮವೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ." ಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಆಚರಣೆ, ಪೂಜೆ ಅಥವಾ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ನಿಯಮವಲ್ಲ. ಅದು ಸಮಾಜವನ್ನು ಧರಿಸುವ, ಜೀವಿಗಳನ್ನು ಉಳಿಸುವ, ಲೋಕವನ್ನು ಸಮತೋಲನದಲ್ಲಿ ಕಾಯುವ ಆಂತರಿಕ ಶಕ್ತಿ. ಯಾವುದಾದರೂ ನಡತೆ, ನಿಯಮ ಅಥವಾ ಕ್ರಮವು ಜನರ ಹಿತವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿ, ಜೀವನವನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸಿದರೆ, ಅದೇ ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮ.*

- **"ಧಾರಣಾತ್"** → ಧರಿಸುವುದು, ಉಳಿಸುವುದು, ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥ.
- **"ಧರ್ಮ"** → ಕೇವಲ ಆಚರಣೆ ಅಥವಾ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕರ್ಮವಲ್ಲ, ಸಮಸ್ತವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಕಾಪಾಡುವ ನಿಯಮ, ನೈತಿಕ ತತ್ವ.
- **"ಧರ್ಮೋ ಧಾರಯತಿ ಪ್ರಜಾಃ"** → ಧರ್ಮವೇ ಸಮಾಜದ ಶಿಸ್ತನ್ನು ಕಾಪಾಡುತ್ತದೆ, ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಉಳಿಸುತ್ತದೆ, ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸುವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುತ್ತದೆ.
- **"ಧಾರಣ ಸಂಯುಕ್ತಃ"** → ಯಾವುದಾದರೂ ನಿಯಮ, ಆಚರಣೆ ಅಥವಾ ನಡೆ ಸಮಾಜವನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸಿ, ಶಾಂತಿ-ಸಮತೋಲನವನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟರೆ, ಅದನ್ನು ಧರ್ಮವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಮಾಡದೆ, ಎಲ್ಲರ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಬದುಕುವುದು ಧರ್ಮ

ಸರ್ವೇಷಾಂ ಯಃ ಸುಹೃನ್ನಿತ್ಯಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಚ ಹಿತೇ ರತಃ

ಕರ್ಮಣಾ ಮನಸಾ ವಾಚಾ ಸ ಧರ್ಮಂ ವೇದ ಜಾಜಲೇ

ಮಹಾಭಾರತದ ಶಾಂತಿಪರ್ವ (12-254-9)

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಓ ಜಾಜಲಿ ಯಾರು ಸದಾ ಸಕಲಜೀವಿಗಳ ಗೆಳೆಯನಾಗಿರುತ್ತಾನೋ, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಿರುವುದನ್ನು ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತಾನೋ ಅವನು ಧರ್ಮವನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮವನ್ನು ಕೇವಲ ತತ್ವವಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವ ಗುಣವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. "ಸರ್ವೇಷಾಂ ಸುಹೃತ್" — ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸ್ನೇಹಿತನಾಗಿರುವುದು, ಅಂದರೆ ಭೇದಭಾವವಿಲ್ಲದೆ ವರ್ತಿಸುವುದು. "ಸರ್ವೇಷಾಂ ಹಿತೇ ರತಃ" — ಎಲ್ಲರ ಹಿತವನ್ನು ಬಯಸುವುದು ಮತ್ತು ಅದರಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವುದು. ಇದು ಕೇವಲ ಮನಸ್ಸಿನ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ— "ಕರ್ಮಣಾ, ಮನಸಾ, ವಾಚಾ" — ಕರ್ಮ, ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಮಾತು— ಈ ಮೂರು ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಗುಣ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಬೇಕು. ಇಂತಹ ಸಮಗ್ರ ಸಾತ್ವಿಕ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನೇ "ಧರ್ಮಂ ವೇದ" — ಧರ್ಮವನ್ನು ನಿಜವಾಗಿ ಅರಿತವನು.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮವನ್ನು "ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಪ್ರೀತಿ"ಯಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ಆತ್ಮವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ಅದರಿಂದಲೇ ಸರ್ವಜನಹಿತದ ಭಾವನೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಮನಸ್ಸು, ಮಾತು ಮತ್ತು ಕರ್ಮ—ಈ ಮೂರುಗಳ ಏಕತೆ ಧರ್ಮದ ಪೂರ್ಣತೆ. ಒಂದೇ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಧರ್ಮ ಇದ್ದರೆ ಅದು ಅಪೂರ್ಣ. ಇದು ಸೂಚಿಸುವುದು—ಧರ್ಮವು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿ, ಪ್ರೀತಿಯಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಭೇದಭಾವ, ಸ್ಪರ್ಧೆ ಮತ್ತು ಸ್ವಾರ್ಥ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿದೆ. ಇದು ಮಾನವನಿಗೆ ವಿಶಾಲ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ—ಸ್ವಾರ್ಥದ ಹೊರಗೆ ಹೋಗಿ, ಸರ್ವಜನಹಿತವನ್ನು ಯೋಚಿಸುವುದು. ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ, ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಚಿಂತನೆಗಳಲ್ಲಿ ಇತರರ ಹಿತವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ, ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಹಕಾರ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ನಾಯಕತ್ವಕ್ಕೂ ಮಹತ್ವದ ಪಾಠ—ನಿಜವಾದ ನಾಯಕನು ಎಲ್ಲರ ಹಿತವನ್ನು ಬಯಸುವವನು. ಇದು ಶಾಶ್ವತ ಪಾಠ—ಸರ್ವಜನಹಿತವೇ ಧರ್ಮದ ನಿಜವಾದ ಪರಿಚಯ.

ಹೆಚ್ಚುವರಿ ವಿವರಣೆ:- *"ಯಾರು ಸದಾ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸುಹೃದ್ಭಾವದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ, ಯಾರು ಎಲ್ಲರ ಹಿತದಲ್ಲಿಯೇ ಮನಸ್ಸು, ಮಾತು, ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೋ, ಅವನೇ ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿದವನಾಗುತ್ತಾನೆ." "ಅಹಿಂಸಾ ಪರಮೋ ಧರ್ಮಃ" – ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಮಾಡದೆ, ಎಲ್ಲರ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಬದುಕುವುದು ಧರ್ಮ. ಹೀಗಾಗಿ, ಯಾರು ಸರ್ವಜನಹಿತದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವರೋ, ಅವರು ಧರ್ಮವನ್ನು ನಿಜವಾಗಿ ಅನುಷ್ಠಾನಗೊಳಿಸಿದವರು.*

- "ಸರ್ವೇಷಾಂ ಯಃ ಸುಹೃತ್" → ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಹಿತಕಾಮಿಯಾಗಿರುವವನು, ಶತ್ರು-ಮಿತ್ರ ಭಾವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸ್ನೇಹಭಾವದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು.
- "ಸರ್ವೇಷಾಂ ಚ ಹಿತೇ ರತಃ" → ತನ್ನ ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಇತರರ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ, ಸಮಾಜದ ಒಳ್ಳೆಯದಕ್ಕಾಗಿ ಬದುಕುವವನು.
- "ಕರ್ಮಣಾ ಮನಸಾ ವಾಚಾ" → ಕೇವಲ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಕಾರ್ಯದಲ್ಲೂ, ಮನಸ್ಸಿನ ಆಲೋಚನೆಗಳಲ್ಲೂ ಹಿತಚಿಂತನೆಯೇ ತೋರಿಸುವವನು.
- "ಸ ಧರ್ಮಂ ವೇದ" → ಅಂತಹವನು ಮಾತ್ರ ಧರ್ಮದ ನಿಜಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಅರಿತವನು.
- "ಜಾಜಲೇ" → ಜ್ಞಾನಿ, ತಿಳಿದವನು.

ಧರ್ಮದ ಮೂಲಗಳು—ಶ್ರುತಿ, ಸ್ಮೃತಿ, ಸದಾಚಾರ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧ ಸಂಕಲ್ಪ

ಶೃತಿಃ ಸ್ಮೃತಿಃ ಸದಾಚಾರಃ ಸ್ವಸ್ಯ ಚ ಪ್ರಿಯಮಾತ್ಮನಃ |
ಸಮ್ಯಕ್ ಸಂಕಲ್ಪಜಃ ಕಾಮಿಂ ಧರ್ಮ ಮೂಲಮಿದಂ ಸ್ಮೃತಮ್ ||

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಸ್ಮೃತಿ —1-7

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ವೇದ, ಸ್ಮೃತಿ, ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಾದಿ ಶಿಷ್ಟ ಜನರ ಹಾಗೂ ಸಜ್ಜನರ ಆಚಾರ (ಆಚರಣೆ) ಹಾಗೂ ಅವರ ಉಪದೇಶಾನುಸಾರ ಹಾಗೂ ತಮ್ಮ ವಿವೇಕ, ಬುದ್ಧಿಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರ, ಆತ್ಮ ಸಂತೋಷಾನುಸಾರ, ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯೂ ತನ್ನದೇ ಆದ ಆಚರಣೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮದ ಆಧಾರವನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಮುಖ್ಯ ಅಂಶಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. "ಶ್ರುತಿ" — ವೇದಗಳು, ಧರ್ಮದ ಮೂಲಪ್ರಮಾಣ. "ಸ್ಮೃತಿ" — ಋಷಿಗಳು ರಚಿಸಿದ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಗಳು, ವೇದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವವು. "ಸದಾಚಾರ" — ಸತ್ಪುರುಷರ ನಡೆ-ನುಡಿ, ಜೀವಂತ ಧರ್ಮದ ಉದಾಹರಣೆ. "ಸ್ವಸ್ಯ ಚ ಪ್ರಿಯಮಾತ್ಮನಃ" — ತನ್ನ ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಪ್ರಿಯವಾದ, ಶುದ್ಧ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಬಂದ ನಿರ್ಧಾರ. "ಸಮ್ಯಕ್ ಸಂಕಲ್ಪಜಃ ಕಾಮಃ" — ಸರಿಯಾದ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಇಚ್ಛೆ. ಇದು ಲೋಭ ಅಥವಾ ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದದ್ದಲ್ಲ, ಧರ್ಮಬದ್ಧವಾದ ಆಂತರಿಕ ಪ್ರೇರಣೆ. ಈ ನಾಲ್ಕುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿದಾಗ ಧರ್ಮದ ಸಮಗ್ರ ರೂಪ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹೊರಗಿನ ಮತ್ತು ಒಳಗಿನ ಧರ್ಮವನ್ನು ಒಂದಾಗಿ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತದೆ. "ಶ್ರುತಿ–ಸ್ಮೃತಿ–ಸದಾಚಾರ" ಹೊರಗಿನ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ; "ಆತ್ಮಪ್ರಿಯ ಸಂಕಲ್ಪ" ಒಳಗಿನ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ. ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿ ಇದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ "ಪ್ರಿಯಮಾತ್ಮನಃ" ಎಂಬುದು ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಅದು ಸ್ವಾರ್ಥವಾಗಬಹುದು. ಇದು ಸೂಚಿಸುವುದು—ಧರ್ಮವನ್ನು ಅರಿಯಲು ಹೊರಗಿನ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಒಳಗಿನ ಶುದ್ಧತೆ ಎರಡೂ ಅಗತ್ಯ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜನರು ತಮ್ಮ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಧರ್ಮವೆಂದು ಭಾವಿಸುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ—ಶುದ್ಧ ಸಂಕಲ್ಪವೇ ಧರ್ಮವಾಗಬೇಕು, ಅದು ಶಾಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ಸದಾಚಾರದೊಂದಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗಬೇಕು. ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನ ನಿರ್ಧಾರಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಾಗ, ಶಾಸ್ತ್ರ, ಸತ್ಪುರುಷರ ನಡೆ ಮತ್ತು ತನ್ನ ಶುದ್ಧ ಮನಸ್ಸಿನ ಆಧಾರವನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸಿದರೆ, ಅವನು ಸರಿಯಾದ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಸಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಕುಟುಂಬ, ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಮೌಲ್ಯಾಧಾರಿತ ನಿರ್ಧಾರಗಳನ್ನು ಉತ್ತೇಜಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಶಾಶ್ವತ ಪಾಠ—ಧರ್ಮವು ಜ್ಞಾನ, ಆಚಾರ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧ ಸಂಕಲ್ಪಗಳ ಸಮನ್ವಯ.

ಹೆಚ್ಚುವರಿ ವಿವರಣೆ:- *"ಶ್ರುತಿ (ವೇದ), ಸ್ಮೃತಿ (ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ), ಸತ್ಪ್ರಜ್ಞರ ಆಚಾರ (ಸದಾಚಾರ), ಹಾಗೂ ತನ್ನ ಆತ್ಮಸಂತೋಷಕ್ಕೆ ಹೊಂದುವ ನೈತಿಕ ಪ್ರಿಯವಸ್ತುಗಳು, ಸಮ್ಯಕ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಕಾಮ (ಹಿತಕಾಮನೆ) – ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಧರ್ಮದ ಮೂಲವೆಂದು ಸ್ಮರಿಸಲಾಗಿದೆ." ವೇದಾಂತ, ಎಲ್ಲಿಯೊ ದೂರದ, ವಿಶ್ವವನ್ನು ಮೀರಿದ ದೇವರನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಮಾನವನಲ್ಲೂ ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲೂ ನಿತ್ಯ ನಿರಂತರವಾಗಿರುವ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. "ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಜೀವವೂ ಶಿವನೇ; ಜೀವನ ಸೇವೆಯೆ ಶಿವನ ಪೂಜೆ' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ಶ್ರೀ ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಪರಮಹಂಸರು. ಅಭಿಗಮನ (ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು), ಉಪಾದಾನ (ಪೂಜಾ ಸಾಮಗ್ರಿಯ ಸಂಗ್ರಹ), ಇಜ್ಯಾ (ಪೂಜೆ), ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ (ವೇದಾಧ್ಯಯನ), ಯೋಗ (ಧ್ಯಾನ) ಇವು ಆಗಮೋಕ್ತ ನಿತ್ಯ ವಿಧಿಗಳು. ಪರಮಾತ್ಮನ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಮಾಡಬೇಕು, ಯಾವ ಆಚಾರದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠೆಯಿರಬೇಕು, ಯಾವುದು ಪುಣ್ಯ, ಯಾವುದು ಪಾಪ, ಈ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿ ಸ್ಥಿತಿ ಲಯಗಳ ರಹಸ್ಯವೇನು, ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಪರಂಪರಾಗತ ಉತ್ತರಗಳನ್ನು ಪ್ರಮಾಣಬದ್ಧವಾಗಿ ಅರುಹುವ ಪವಿತ್ರ ಗ್ರಂಥಗಳೇ ಆಗಮಗಳು.*

- "ಶ್ರುತಿಃ" → ವೇದಗಳು, ಶ್ರವಣದಿಂದ ಬಂದ ಪರಮಪ್ರಮಾಣ.
- "ಸ್ಮೃತಿಃ" → ಮನುಸ್ಮೃತಿ, ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಸ್ಮೃತಿ ಮುಂತಾದ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಗಳು.
- "ಸದಾಚಾರಃ" → ಜ್ಞಾನಿಗಳ, ಸತ್ಸಂಗಿಗಳ ನೈತಿಕ ಆಚರಣೆಗಳು (ಲೋಕಧರ್ಮ).
- "ಸ್ವಸ್ಯ ಚ ಪ್ರಿಯಮಾತ್ಮನಃ" → ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟವಾಗುವ, ಮನಸ್ಸು ತೃಪ್ತಿಯಾಗುವ ಕಾರ್ಯ.
- "ಸಮ್ಯಕ್ ಸಂಕಲ್ಪಜಃ ಕಾಮಃ" → ಸಮ್ಯಕ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಬಂದ ಹಿತಕಾಮನೆ, ಶುದ್ಧವಾದ ಇಚ್ಛೆ.
- ವೇದಾಂತ, ಎಲ್ಲಿಯೊ ದೂರದ, ವಿಶ್ವವನ್ನು ಮೀರಿದ ದೇವರನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಮಾನವನಲ್ಲೂ ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲೂ ನಿತ್ಯ ನಿರಂತರವಾಗಿರುವ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.
- "ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಜೀವವೂ ಶಿವನೇ; ಜೀವನ ಸೇವೆಯೆ ಶಿವನ ಪೂಜೆ' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ಶ್ರೀ ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಪರಮಹಂಸರು.
- ಅಭಿಗಮನ (ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದು), ಉಪಾದಾನ (ಪೂಜಾ ಸಾಮಗ್ರಿಯ ಸಂಗ್ರಹ), ಇಜ್ಯಾ (ಪೂಜೆ), ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ (ವೇದಾಧ್ಯಯನ), ಯೋಗ (ಧ್ಯಾನ) ಇವು ಆಗಮೋಕ್ತ ನಿತ್ಯ ವಿಧಿಗಳು.
- ಪರಮಾತ್ಮನ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಮಾಡಬೇಕು, ಯಾವ ಆಚಾರದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠೆಯಿರಬೇಕು, ಯಾವುದು ಪುಣ್ಯ, ಯಾವುದು ಪಾಪ, ಈ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟಿ ಸ್ಥಿತಿ ಲಯಗಳ ರಹಸ್ಯವೇನು, ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಪರಂಪರಾಗತ ಉತ್ತರಗಳನ್ನು ಪ್ರಮಾಣಬದ್ಧವಾಗಿ ಅರುಹುವ ಪವಿತ್ರ ಗ್ರಂಥಗಳೇ ಆಗಮಗಳು.

ಆತ್ಮದರ್ಶನವೇ ಪರಮಧರ್ಮ – ಯಜ್ಞದಿಂದ ಯೋಗದವರೆಗೆ ಧರ್ಮಪಥ

ಇಜ್ಯಾ ಚಾರದ ಮಾಹಿಂಸಾದಾನಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಕರ್ಮಣಾಮ್ |
ಅಯಂ ತು ಪರಮೋ ಧರ್ಮೋ ಯದ್ಯೋಗೇನಾತ್ಮದರ್ಶನಮ್ |

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಸ್ಮೃತಿ —1-8

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಯಜ್ಞ, ಸದಾಚಾರ, ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ, ಅಹಿಂಸೆ, ದಾನ ಮತ್ತು ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ — ಇವು ಧರ್ಮಕರ್ಮಗಳು. ಆದರೆ ಯೋಗದ ಮೂಲಕ ಆತ್ಮದರ್ಶನವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದೇ ಪರಮಧರ್ಮವಾಗಿದೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ ಸ್ಮೃತಿಯ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗೆ ಧರ್ಮದ ವಿವಿಧ ಅಂಗಗಳನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ — "ಇಜ್ಯಾ" (ಯಜ್ಞ ಮತ್ತು ಪೂಜೆ), "ಚಾರ" (ಸತಾಚಾರ), "ದಮ" (ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ), "ಅಹಿಂಸಾ", "ದಾನ" ಮತ್ತು "ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ" (ಶಾಸ್ತ್ರ ಅಧ್ಯಯನ). ಇವು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜೀವನವನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ಮೂಲ ಸಾಧನಗಳು. ಆದರೆ ಶ್ಲೋಕದ ಮುಖ್ಯ ಸಂದೇಶವು ನಂತರ ಬರುತ್ತದೆ — "ಅಯಂ ತು ಪರಮೋ ಧರ್ಮಃ". ಅಂದರೆ, ಇವೆಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಉನ್ನತವಾದ ಧರ್ಮವೇನು ಎಂದರೆ, "ಯೋಗೇನ ಆತ್ಮದರ್ಶನಮ್" — ಯೋಗದ ಮೂಲಕ ಆತ್ಮವನ್ನು ಅರಿಯುವುದು. ಇದು ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ, ಹೊರಗಿನ ಆಚರಣೆಗಳು ಧರ್ಮದ ಮಾರ್ಗವಾಗಿದ್ದರೂ, ಅವುಗಳ ಗುರಿಯು ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗಿರಬೇಕು. ಹೀಗಾಗಿ, ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಆಚರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಸೀಮಿತವಾಗದೇ, ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ.

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು "ಸಾಧನ ಮತ್ತು ಸಾಧ್ಯದ ಭೇದ"ವಾಗಿದೆ. ಯಜ್ಞ, ದಾನ, ಅಹಿಂಸಾ ಇವು ಸಾಧನಗಳು. ಇವು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಆದರೆ "ಆತ್ಮದರ್ಶನ"ವೇ ಅಂತಿಮ ಗುರಿ. "ಯೋಗ" ಎಂದರೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಏಕಾಗ್ರಗೊಳಿಸಿ, ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದು. ಈ ಅರಿವು ಬಂದಾಗ, ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನ ನಿಜಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮದ ಪರಿಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗಾಗಿ, ಧರ್ಮವು ಹೊರಗಿನ ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಒಳಗಿನ ಅನುಭವದ ಕಡೆಗೆ ಸಾಗುವ ಯಾತ್ರೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಹಲವರು ಕೇವಲ ಆಚರಣೆಗಳು ಮತ್ತು ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನಮಗೆ ಧರ್ಮದ ನಿಜವಾದ ಗುರಿಯನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ — ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ. ಯಜ್ಞ, ದಾನ, ಅಹಿಂಸಾ ಇವು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಸಹಕಾರವನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಆತ್ಮದರ್ಶನವು ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಆಂತರಿಕ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಈ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದರೆ, ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಹೊರಗಿನ ಧರ್ಮಾಚರಣೆ ಮತ್ತು ಒಳಗಿನ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಮತೋಲನದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಸಮಗ್ರ ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸಬಹುದು. ಹೀಗಾಗಿ, ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮವನ್ನು ಪರಿಪೂರ್ಣತೆಯ ಕಡೆಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಅಧರ್ಮದ ಫಲವು ಕೊನೆಗೆ ಅಧರ್ಮಿಯ ನಾಶಕ್ಕೇ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ

ಅಧರ್ಮೇಣೈಧತೇ ತಾವತ್ ತತೋ ಭದ್ರಾಣಿ ಪಶ್ಯತಿ |
ತತಸ್ಸಪತ್ನಾನ್ ಜಯತಿ ಸಮೂಲಸ್ತು ವಿನಶ್ಯತಿ ॥

ತೈತ್ತಿರೀಯ ಸಂಹಿತೆ

ಭಾವಾರ್ಥ:- *"ಅಧರ್ಮದಿಂದ ಅಧಿಕಾರ, ಹಣ ಇತ್ಯಾದಿ ಗಳಿಸಲು ಹೊರಟವರಿಗೆ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ಸುಖ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ವಿರೋಧಿಗಳನ್ನು ಗೆಲ್ಲುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಬುಡ ಸಹಿತ ನಾಶವಾಗುವುದು ನಿಶ್ಚಿತ". (ಅಧರ್ಮದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಮೊದಲಿಗೆ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ, ಕೆಲವು ಕಾಲ ಶುಭಫಲಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ. ನಂತರ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಗೆಲ್ಲುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅವನು ಮೂಲಸಹಿತ ನಾಶವಾಗುತ್ತಾನೆ.)*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅಧರ್ಮದ ಮೋಸಕಾರಿ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. "ಅಧರ್ಮೇಣೈಧತೇ" — ಅಧರ್ಮದ ಮೂಲಕ ವ್ಯಕ್ತಿ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ಸಂಪತ್ತು, ಶಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದು. "ಭದ್ರಾಣಿ ಪಶ್ಯತಿ" — ಕೆಲವು ಸಮಯ ಉತ್ತಮ ಫಲಗಳು ದೊರೆಯುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. "ಸಪತ್ನಾನ್ ಜಯತಿ" — ಶತ್ರುಗಳ ಮೇಲೂ ಗೆಲುವು ಸಾಧಿಸುವಂತೆ ಕಾಣಬಹುದು. ಆದರೆ ಇದು ಶಾಶ್ವತವಲ್ಲ. "ಸಮೂಲಸ್ತು ವಿನಶ್ಯತಿ" — ಕೊನೆಗೆ ಅವನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಶವಾಗುತ್ತಾನೆ, ಮೂಲಸಹಿತವಾಗಿ. ಇದು ಸೂಚಿಸುವುದು—ಅಧರ್ಮದಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಯಶಸ್ಸು ಕೇವಲ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಮತ್ತು ಮೋಸಕಾರಿ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು "ಕರ್ಮಫಲ ನಿಯಮ"ವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಅಧರ್ಮವು ತಕ್ಷಣವೇ ದುಃಖವನ್ನು ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು ಮೊದಲು ಆಕರ್ಷಕ ಫಲಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಮಾನವನನ್ನು ತಪ್ಪು ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನಷ್ಟು ಮುಂದುವರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅಂತಿಮವಾಗಿ, ಅಧರ್ಮದ ಬೀಜವು ನಾಶದ ಫಲವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. "ಸಮೂಲ ನಾಶ" ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಹೊರಗಿನ ನಷ್ಟವಲ್ಲ, ಆಂತರಿಕ ಶಾಂತಿಯ ಸಂಪೂರ್ಣ ನಾಶ. ಇದು ಸೂಚಿಸುವುದು—ಧರ್ಮದ ಮಾರ್ಗ ನಿಧಾನವಾದರೂ ಶಾಶ್ವತ; ಅಧರ್ಮದ ಮಾರ್ಗ ವೇಗವಾದರೂ ವಿನಾಶಕರ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಅನ್ಯಾಯದ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ವೇಗವಾಗಿ ಯಶಸ್ಸು ಪಡೆಯುತ್ತಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇದು ಇತರರಿಗೆ ತಪ್ಪು ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡಬಹುದು. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ—ಅಧರ್ಮದಿಂದ ಬಂದ ಯಶಸ್ಸು ದೀರ್ಘಕಾಲ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಅದು ಅಂತಿಮವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಸಮಾಜವನ್ನೂ ಹಾನಿಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ನೈತಿಕತೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವುದು ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಕಷ್ಟವಾಗಬಹುದು, ಆದರೆ ಅದು ಶಾಶ್ವತ ಯಶಸ್ಸಿನ ಮಾರ್ಗ. ಇದು ವ್ಯಕ್ತಿಗೂ ಸಮಾಜಕ್ಕೂ ಎಚ್ಚರಿಕೆ—ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ಅಧರ್ಮವನ್ನು ಆಯ್ಕೆ ಮಾಡಬಾರದು. ಇದು ಶಾಶ್ವತ ಪಾಠ—ಅಧರ್ಮವು ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಆಕರ್ಷಕ, ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿನಾಶಕರ.

ಹೆಚ್ಚುವರಿ ವಿವರಣೆ:- *"ಅಧರ್ಮದ ಮೂಲಕ (ಅನ್ಯಾಯ ಮಾರ್ಗದಿಂದ) ಯಾರಾದರೂ ಕೆಲಕಾಲ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಹೊಂದಬಹುದು. ಆಗ ಅವನು ಸುಖ, ಐಶ್ವರ್ಯ, ಜಯಗಳನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ನಂತರ ಅವನು ತನ್ನ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಿದರೂ, ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸಮೂಲವಾಗಿ ನಾಶವಾಗುತ್ತಾನೆ."* "ಅಧರ್ಮಸ್ಯ ಫಲಂ ತಾವದ್ಧರ್ಮ ಏವಾಭಿಪದ್ಯತೇ ।" – *ಅಧರ್ಮದ ಫಲವು ಕೊನೆಗೆ ಧರ್ಮದ ನಾಶಕ್ಕಲ್ಲ, ಅಧರ್ಮಿಯ ನಾಶಕ್ಕೇ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ.*

- "ಅಧರ್ಮೇಣೈಧತೇ ತಾವತ್" → ಅಧರ್ಮದಿಂದ (ಅನ್ಯಾಯ, ಅಕ್ರಮದಿಂದ) ಒಬ್ಬನು ಕೆಲಕಾಲ ಬೆಳೆಯುತ್ತಾನೆ, ಧನ-ಮಾನ-ಬಲವನ್ನು ಗಳಿಸುತ್ತಾನೆ.
- "ತತೋ ಭದ್ರಾಣಿ ಪಶ್ಯತಿ" → ಆ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಿಂದ ಅವನು ಸುಖ, ಭೋಗ, ವಿಜಯದ ಅನುಭವ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.
- "ತತಸ್ಸಪತ್ನಾನ್ ಜಯತಿ" → ಅವನು ಶತ್ರುಗಳನ್ನೂ ಗೆಲ್ಲಬಹುದು, ಶಕ್ತಿಯುತನಾಗಿ ಕಾಣಬಹುದು.
- "ಸಮೂಲಸ್ತು ವಿನಶ್ಯತಿ" → ಆದರೆ ಅಧರ್ಮದಿಂದ ಬಂದ ಆ ಶಕ್ತಿ ಶಾಶ್ವತವಲ್ಲ; ಅವನು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮೂಲಸಹಿತವಾಗಿ ನಾಶವಾಗುತ್ತಾನೆ.

ದ್ರೋಹವನ್ನೆಸಗದಿರುವುದೂ ಧರ್ಮವಾಗಿದೆ

ಅದ್ರೋಹಃ ಸರ್ವಭೂತೇಷು ಕರ್ಮಣಾ ಮನಸಾ ಗಿರಾ |
ಅನುಗ್ರಹಶ್ಚ ದಾನಂ ಚ ಸತಾಂ ಧರ್ಮಃ ಸನಾತನಃ ॥ 21

ಮಹಾಭಾರತ – ಶಾಂತಿಪರ್ವ – ಅಧ್ಯಾಯ 162

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಮನಸ್ಸು, ಮಾತು ಮತ್ತು ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದ ಯಾವುದೇ ಪ್ರಾಣಿಗೂ ದ್ರೋಹವನ್ನೆಸಗದಿರುವುದೂ, ಅನುಗ್ರಹ ಮತ್ತು ದಾನ-ಇವುಗಳೂ ಸತ್ಪುರುಷರಿಗೆ ಸನಾತನ ಧರ್ಮವಾಗಿದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸತ್ತ್ವಭಾವಿಗಳ ಮೂಲ ಗುಣಗಳನ್ನು ಸರಳವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. "ಅದ್ರೋಹಃ ಸರ್ವಭೂತೇಷು" — ಯಾವುದೇ ಜೀವಿಯ ಮೇಲೂ ದ್ವೇಷವಿಲ್ಲದೆ ಇರುವುದು. ಇದು ಕೇವಲ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ— "ಕರ್ಮಣಾ, ಮನಸಾ, ಗಿರಾ" — ಕರ್ಮ, ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಮಾತು—ಈ ಮೂರರಲ್ಲಿಯೂ ಶುದ್ಧತೆ ಇರಬೇಕು. "ಅನುಗ್ರಹಃ" — ಇತರರಿಗೆ ಕರುಣೆ ಮತ್ತು ಸಹಾಯ ಮಾಡುವ ಮನೋಭಾವ. "ದಾನಂ" — ಸ್ವಾರ್ಥವಿಲ್ಲದೆ ಕೊಡುವ ಗುಣ. ಈ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವರ ಧರ್ಮವೇ "ಸನಾತನ ಧರ್ಮ"—ಅಂದರೆ ಶಾಶ್ವತ, ಕಾಲಾತೀತ ಧರ್ಮ.*

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮವನ್ನು "ಹೃದಯದ ಸ್ಥಿತಿ"ಯಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ದ್ವೇಷವಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸು ಸಹಜವಾಗಿ ಕರುಣೆ ಮತ್ತು ದಾನಕ್ಕೆ ದಾರಿ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತದೆ. "ಅದ್ರೋಹ" ಅಂದರೆ ಒಳಗಿನ ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ದ್ವೇಷವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವುದು. "ಅನುಗ್ರಹ" ಅಂದರೆ ಪ್ರೀತಿಯ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ. "ದಾನ" ಅಂದರೆ ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುವ ಸಾಧನೆ. ಇವುಗಳ ಸಮನ್ವಯದಿಂದ ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ವ್ಯಕ್ತಿ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- *ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷ, ಸ್ಪರ್ಧೆ ಮತ್ತು ಸ್ವಾರ್ಥ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿದೆ. ಇದು ಮಾನವನಿಗೆ ಸಹಾನುಭೂತಿ ಮತ್ತು ಸಹಕಾರದ ದಿಕ್ಕನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನ ಚಿಂತನೆ, ಮಾತು ಮತ್ತು ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿ, ಕರುಣೆ ಮತ್ತು ದಾನವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿದರೆ, ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಸೌಹಾರ್ದತೆ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಕುಟುಂಬ, ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು*

ನಾಯಕತ್ವದಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ಮೂಲ ತತ್ವ. ಇದು ಶಾಶ್ವತ ಪಾಠ—ದ್ವೇಷವಿಲ್ಲದ ಹೃದಯವೇ ಧರ್ಮದ ನಿಜವಾದ ನಿವಾಸ.

ಧರ್ಮದ ಚತುರ್ಮೂಲ—ವೇದದಿಂದ ಆತ್ಮಸಂತೃಪ್ತಿವರೆಗೆ

ವೇದೋಽಖಿಲೋ ಧರ್ಮ ಮೂಲಂ ಸ್ಮೃತಿಶೀಲೇ ಚ ತದ್ವಿದಾಮ್ |
ಆಚಾರಶ್ಚೈವ ಸಾಧೂನಾಮ್ ಆತ್ಮನಸ್ತುಷ್ಟಿರೇವ ಚ ||

ಮನುಸ್ಮೃತಿ (2-6)

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಅಂದರೆ ಸಮಗ್ರ ವೇದ, ಸ್ಮೃತಿ, ವೇದವೇತ್ತರ ಶೀಲ ಹಾಗೂ ಆಚಾರ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಂತ-ಸಜ್ಜನರ ಆತ್ಮ ಸಂತೋಷನೇ "ಧರ್ಮ"ದ ಮೂಲ ಅಧಾರವಾಗಿದೆ. *(ಸಮಸ್ತ ವೇದಗಳೂ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಮೂಲಾಧಾರ ಪ್ರಮಾಣ. ವೇದಜ್ಞರ ಸ್ಮೃತಿ ಶೀಲಗಳು ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗುತವೆ. ಅಂತೆಯೇ ಶಿಷ್ಠರಾದ ಸಾಧು ಜನರ ಆಚಾರವೂ ಧರ್ಮ ವಿಚಾರ ಮಾಡತಕ್ಕವನ ಆತ್ಮತುಷ್ಟಿಯೂ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತದೆ)*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮದ ಆಧಾರವನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಸ್ಥಂಭಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಮೊದಲು "ವೇದ" — ಧರ್ಮದ ಶಾಶ್ವತ ಮೂಲಪ್ರಮಾಣ. ಎರಡನೆಯದು "ಸ್ಮೃತಿ ಮತ್ತು ಶೀಲ" — ವೇದಾರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಮತ್ತು ಆಚಾರ್ಯರ ನಡೆ. ಮೂರನೆಯದು "ಸಾಧುಗಳ ಆಚಾರ" — ಜೀವಂತ ಉದಾಹರಣೆಗಳು, ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ಧರ್ಮ. ನಾಲ್ಕನೆಯದು "ಆತ್ಮನಸ್ತುಷ್ಟಿ" — ಶುದ್ಧ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ತೃಪ್ತಿ. ಈ ನಾಲ್ಕುಗಳನ್ನು ಸಮನ್ವಯಗೊಳಿಸಿದಾಗ ಧರ್ಮದ ನಿಜವಾದ ರೂಪ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹೊರಗಿನ ಮತ್ತು ಒಳಗಿನ ಧರ್ಮವನ್ನು ಒಂದಾಗಿಸುತ್ತದೆ. ವೇದ–ಸ್ಮೃತಿ–ಸಾಧುಗಳ ಆಚಾರವು ಹೊರಗಿನ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ; ಆತ್ಮತೃಪ್ತಿ ಒಳಗಿನ ಸಾಕ್ಷಿ. ಆತ್ಮನಸ್ತುಷ್ಟಿ ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಇಷ್ಟವಾದುದಲ್ಲ; ಅದು ಶುದ್ಧಚಿತ್ತದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಶಾಂತಿ. ಅದು ಶಾಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ಸದಾಚಾರದೊಂದಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗಿರಬೇಕು. ಇದು ಸೂಚಿಸುವುದು—ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ನಿಯಮವಲ್ಲ, ಅನುಭವ ಮತ್ತು ಜಾಗೃತಿಯ ಸಮನ್ವಯ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಕೆಲವರು ಕೇವಲ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಧರ್ಮವೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ—ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಶಾಶ್ವತ ಆಧಾರಗಳಿವೆ: ಶಾಸ್ತ್ರ, ಸತ್ಪುರುಷರ ನಡೆ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧ ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಿ. ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಈ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದರೆ, ನೈತಿಕತೆ ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಶಾಶ್ವತ ಪಾಠ—ಧರ್ಮವು ಜ್ಞಾನ, ಆಚಾರ ಮತ್ತು ಆಂತರಿಕ ಶುದ್ಧತೆಯ ಸಮನ್ವಯ.

ಸರ್ವಮಾನವರಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಧರ್ಮದ ಐದು ಮೂಲಸ್ತಂಭಗಳು

ಅಹಿಂಸಾ ಸತ್ಯಮಸ್ತೇಯಂ ಶೌಚ ಮಿಂದ್ರಿಯ ನಿಗ್ರಹಃ |
ಏತಂ ಸಾಮಾಜಿಕಂ ಧರ್ಮಂ ಚಾತುರ್ವರ್ಣ್ಯೇಽಬ್ರವೀನ್ಮನುಃ॥

ಮನುಸ್ಮೃತಿ – 10-63

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಹಿಂಸಾತ್ಯಾಗ, ಯಥಾರ್ಥವಾದ ನುಡಿ, ಕಳ್ಳತನ ಮಾಡದಿರುವುದು ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿ ಪರಧನವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದಿರುವುದು, ಮನಸ್ಸು, ಮಾತು, ದೇಹ ಈ ಮೂರರಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧತೆ ಇಂದ್ರಿಯ ಸಂಯಮ ಈ ನಾಲ್ಕು ಗುಣಗಳು ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣದವರೂ ಪಾಲಿಸಬೇಕಾದ ಧರ್ಮ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು "ಸಾಮಾಸಿಕ ಧರ್ಮ" ಅಥವಾ "ಸಾಮಾನ್ಯ ಧರ್ಮ"ವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ—ಯಾವುದೇ ವರ್ಣ, ಜಾತಿ ಅಥವಾ ಸ್ಥಾನಮಾನಕ್ಕಿಂತ ಮೇಲಿರುವ ಮಾನವೀಯ ಮೌಲ್ಯಗಳು. "ಅಹಿಂಸಾ" — ಕೇವಲ ದೇಹದ ಹಿಂಸೆಯಲ್ಲ, ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಮಾತಿನ ಮೂಲಕವೂ ಹಾನಿ ಮಾಡದಿರುವುದು. "ಸತ್ಯ" — ಯಥಾರ್ಥ ಮತ್ತು ಹಿತಕರ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವುದು. "ಅಸ್ತೇಯ" — ಇತರರ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಕದಡುವ ಮನೋಭಾವವನ್ನೂ ತ್ಯಜಿಸುವುದು. "ಶೌಚ" — ಹೊರಗಿನ ಸ್ವಚ್ಛತೆ ಮತ್ತು ಒಳಗಿನ ಮನಶುದ್ಧಿ. "ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ" — ಆಸೆಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಿ, ಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ಬದುಕುವುದು. ಈ ಐದು ಗುಣಗಳು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುತ್ತವೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮವನ್ನು "ಆಂತರಿಕ ಶುದ್ಧಿ"ಯಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಇವು ಹೊರಗಿನ ನಿಯಮಗಳಂತೆ ಕಾಣಬಹುದು, ಆದರೆ ಅವು ಮನಸ್ಸಿನ ಪರಿವರ್ತನೆಗೆ ದಾರಿ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತವೆ. ಅಹಿಂಸಾ ದ್ವೇಷವನ್ನು ಕರಗಿಸುತ್ತದೆ; ಸತ್ಯ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ; ಅಸ್ತೇಯ ಲೋಭವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ; ಶೌಚ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಶಮನಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ; ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ ಆತ್ಮಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಯಿಸುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳ ಸಮನ್ವಯವೇ ಧರ್ಮದ ನಿಜವಾದ ರೂಪ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನೈತಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳು ಕುಗ್ಗುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿದೆ. ಇದು ವಿಶ್ವಮಾನವೀಯ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ—ಯಾವುದೇ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಅನ್ವಯಿಸುವವು. ಶಿಕ್ಷಣ, ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಈ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದರೆ, ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ, ವಿಶ್ವಾಸ ಮತ್ತು ಸಹಕಾರ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಯುವಜನತೆಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ—ಸಾಧನೆಗಿಂತ ಮೊದಲು ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ನಿರ್ಮಾಣ ಮುಖ್ಯ.

ಯೋಗದ ಮೂಲಕ ಆತ್ಮದರ್ಶನವೇ ಪರಮಧರ್ಮ

ಇಜ್ಯಾ ಚಾರದ ಮಾಹಿಂಸಾದಾನಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಕರ್ಮಣಾಂ |
ಅಯಂ ತು ಪರಮೋ ಧರ್ಮೋ ಯದ್ಯೋಗೇನಾತ್ಮ ದರ್ಶನಂ ||

ಮಹರ್ಷಿ ಯಜ್ಞ ವಲ್ಕ್ಯರು

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಹೋಮ- ಹವನ, ಸದಾಚಾರ, ಇಂದ್ರಿಯ ದಮನ, ಅಹಿಂಸೆ, ದಾನ, ವೇದ-ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಅಧ್ಯಯನ, ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತ ಕರ್ಮಗಳ ಅನುಷ್ಠಾನ ಇವೆಲ್ಲವುಗಳಲ್ಲಿ "ಯೋಗ"ದ ಮುಖಾಂತರ "ಆತ್ಮದರ್ಶನವನ್ನು" ಹೊಂದುವುದೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮವಾದ ಧರ್ಮವಾಗಿದೆ. (ಯಜ್ಞ, ಸತ್ಸಂಗತಿ (ಆಚಾರ), ದಮನ (ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ), ಅಹಿಂಸೆ, ದಾನ ಮತ್ತು ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ—ಇವೆಲ್ಲವೂ ಧರ್ಮಕರ್ಮಗಳು. ಆದರೆ ಯೋಗದ ಮೂಲಕ ಆತ್ಮದರ್ಶನ ಮಾಡುವುದು ಪರಮಧರ್ಮ.)*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮವನ್ನು ಎರಡು ಹಂತಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ—ಬಾಹ್ಯ ಮತ್ತು ಆಂತರಿಕ. "ಇಜ್ಯಾ" — ಯಜ್ಞ ಮತ್ತು ಪೂಜೆ. "ಚಾರ" — ಸದಾಚಾರ. "ದಮ" — ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ. "ಅಹಿಂಸಾ" — ಹಿಂಸೆ ಮಾಡದಿರುವುದು. "ದಾನ" — ಕೊಡುವ ಗುಣ. "ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ" — ಶಾಸ್ತ್ರ ಅಧ್ಯಯನ. ಇವು ಎಲ್ಲವೂ ಮಹತ್ವದ

ಧರ್ಮಕರ್ಮಗಳು. ಆದರೆ ಶ್ಲೋಕವು ಹೇಳುವುದು—ಇವೆಲ್ಲದರ ಪರಮ ಗುರಿ "ಆತ್ಮದರ್ಶನ". "ಯೋಗೇನ ಆತ್ಮದರ್ಶನಂ" — ಯೋಗದ ಮೂಲಕ ಸ್ವಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅರಿಯುವುದು. ಇದೇ ಪರಮಧರ್ಮ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮದ ಅಂತಿಮ ಗುರಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಬಾಹ್ಯ ಕರ್ಮಗಳು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಲು ಸಾಧನಗಳು. ಆದರೆ ಆತ್ಮದರ್ಶನವೇ ಅಂತಿಮ ಸಾಧನೆ. "ಯೋಗ" ಎಂದರೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಏಕಾಗ್ರತೆ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿ ತನ್ನ ನಿಜಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅರಿಯುತ್ತಾನೆ—ಅದು ಶುದ್ಧ, ಶಾಶ್ವತ ಮತ್ತು ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪ. ಇದು ಸೂಚಿಸುವುದು—ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಆಚರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ, ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜನರು ಹೊರಗಿನ ಆಚರಣೆಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಮಹತ್ವ ನೀಡುತ್ತಾರೆ, ಆದರೆ ಆಂತರಿಕ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ—ಬಾಹ್ಯ ಕರ್ಮಗಳು ಸಾಧನ ಮಾತ್ರ, ಗುರಿ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ. ಧ್ಯಾನ, ಯೋಗ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಚಿಂತನೆಯ ಮೂಲಕ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಸ್ಪಷ್ಟತೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದು. ಇದು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಒಳಜೀವನವನ್ನು ಸಮತೋಲನಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿಯೂ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಶಾಶ್ವತ ಪಾಠ—ಧರ್ಮದ ಪರಮ ಗುರಿ ಆತ್ಮದರ್ಶನವೇ.

ಭೂತಗಳ ಉನ್ನತಿಯೇ ಧರ್ಮದ ನಿಜವಾದ ಉದ್ದೇಶ

ಪ್ರಭವಾರ್ಥಾಯ ಭೂತಾನಾಂ ಧರ್ಮ ಪ್ರವಚನಂ ಕೃತಂ |
ಯಃ ಸ್ಯಾತ್ ಪ್ರಭವ ಸಂಯುಕ್ತಃ ಸ ಧರ್ಮ ಇತಿ ನಿಶ್ಚಯಃ |

ಮಹಾಭಾರತದ ಶಾಂತಿ ಪರ್ವ 109.10

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಎಲ್ಲ ಜೀವಿಗಳ ಉನ್ನತಿಗಾಗಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಬೋಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಯಾವುದು ಉನ್ನತಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆಯೋ ಅದೇ ಧರ್ಮವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿದೆ.*

ಭಾವಾರ್ಥ:- ವ್ಯಾಸರು ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಬಗ್ಗೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ, - "ಸಮಸ್ತ ಜೀವಿ (ಮಾನವ ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಣಿ) ಗಳ ಅಭ್ಯುದಯ ಮುತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಧರ್ಮದ ಪ್ರವಚನವನು ಮೀಸಲಾಗಿಡಲಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಯಾರು ಈ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವರೋ, ಯಾವುದರಿಂದ ಅಭ್ಯುದಯ ಹಾಗೂ ನಿಃಶ್ರೇಯಸ್ಸು (ಸಮೃದ್ಧ ಸ್ಥಿತಿ) ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದೋ ಅದೇ ಧರ್ಮವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಧರ್ಮವೇತ್ತರ ನಿಶ್ಚಯ ಹಾಗೂ ತೀರ್ಮಾನ"

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮದ ಮೂಲ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಬಹಳ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. "ಪ್ರಭವಾರ್ಥಾಯ ಭೂತಾನಾಂ" — ಎಲ್ಲಾ ಜೀವಿಗಳ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ, ಕಲ್ಯಾಣ ಮತ್ತು ಉನ್ನತಿಗಾಗಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ನಿಯಮಗಳ ಸಮೂಹವಲ್ಲ; ಅದು ಜೀವನವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತುವ ಶಕ್ತಿ. "ಧರ್ಮ ಪ್ರವಚನಂ ಕೃತಂ" — ಋಷಿಗಳು ಧರ್ಮವನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದದ್ದು ಜೀವಿಗಳ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ. "ಯಃ ಸ್ಯಾತ್ ಪ್ರಭವ ಸಂಯುಕ್ತಃ" — ಯಾವುದು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಅಥವಾ ಸಮಾಜದ ಉನ್ನತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆಯೋ, "ಸ ಧರ್ಮಃ" — ಅದೇ ಧರ್ಮ. ಇದರಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ—ಧರ್ಮವನ್ನು ಅದರ ಫಲದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಗುರುತಿಸಬಹುದು.* "ಆಚಾರ ಲಕ್ಷಣೋ ಧರ್ಮ? *ಅಂದರೆ ಯಾವ ರೀತಿಯ ಆಚರಣೆಯಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಹೃದಯಗಳ ವಿಕಾಸವಾಗುತ್ತದೆಯೊ, ಆ ಆಚರಣೆಯನ್ನು "ಧರ್ಮ" ವೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ.*

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮವನ್ನು "ವಿಕಾಸಶಕ್ತಿ"ಯಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿ, ಆತ್ಮವನ್ನು ಉನ್ನತಿಗೇರಿಸುತ್ತದೆ. "ಪ್ರಭಾವ" ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಬಾಹ್ಯ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಲ್ಲ; ಅದು ಆಂತರಿಕ ಬೆಳವಣಿಗೆ—ಜ್ಞಾನ, ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನ. ಯಾವುದೇ ಕ್ರಿಯೆ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ, ಅಶಾಂತಿಯಿಂದ

ಶಾಂತಿಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವುದಾದರೆ, ಅದು ಧರ್ಮ. ಇದು ಸೂಚಿಸುವುದು—ಧರ್ಮವು ಜೀವನವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತುವ ದಿಕ್ಕು.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- *ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆಲವರು ಅದನ್ನು ಕೇವಲ ಆಚರಣೆಗಳಿಗೆ ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ—ಧರ್ಮವು ಜೀವನದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಬೇಕು. ಅದು ವ್ಯಕ್ತಿಯೂ ಸಮಾಜವೂ ಉನ್ನತಿಗೇರಲು ಸಹಾಯ ಮಾಡಬೇಕು. ಶಿಕ್ಷಣ, ಆಡಳಿತ, ಸಮಾಜ—ಎಲ್ಲಾ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಈ ತತ್ವವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದರೆ, ಸಮಗ್ರ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಾಧ್ಯ. ಇದು ಶಾಶ್ವತ ಪಾಠ—ಉನ್ನತಿಯನ್ನು ನೀಡುವುದೇ ಧರ್ಮ.*

ಮನಸ್ಸಿನ ಶುದ್ಧತೆಯೇ ಧರ್ಮದ ಮೂಲಸ್ವರೂಪ

ಮಾನಸಂ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ಧರ್ಮಮಾಹುರ್ಮನೀಕ್ಷಿಣಃ |
ತಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು ಮನಸಾ ಶಿವಮಾಚರೇತ್ |

ಮಹಾಭಾರತ (ಶಾಂತಿ ಪರ್ವ 193/31)

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಧರ್ಮವನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ಭೂತಗಳ ಮೇಲಿನ ಮನಸ್ಸಿನ ಶುದ್ಧಭಾವವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲರ ಮೇಲೂ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಶುಭಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿರಬೇಕು.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮಾನವನ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ಸಾತ್ವಿಕ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯೇ ಧರ್ಮ. ಎಲ್ಲ ಜೀವಿಗಳಿಗಾಗಿ ಮನಸ್ಸಿನ ಮುಖಾಂತರ ಮಾಡಿರುವ "ಧರ್ಮ" ಸೇವೆಯೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು. ಆದುದರಿಂದ ಮನಃಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಜೀವಿಗಳಿಗೂ ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನೆ ಕೋರಬೇಕು. ಜಡ ಚೇತನದಲ್ಲಿ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ತುಂಬಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯೇ "ಧರ್ಮ".*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮವನ್ನು ಹೊರಗಿನ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗಿಂತ ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಿತಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. "ಮಾನಸಂ ಧರ್ಮಂ" — ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಮನಸ್ಸಿನ ಒಳಗಿನ ಭಾವದಲ್ಲಿದೆ. "ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ" — ಎಲ್ಲಾ ಜೀವಿಗಳ ಮೇಲಿನ ಮನೋಭಾವ ಮುಖ್ಯ. "ಮನೀಕ್ಷಿಣಃ" — ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಈ ಸತ್ಯವನ್ನು ಅರಿತವರು. ಅವರು ಹೇಳುವುದು—ಮನಸ್ಸಿನ ಶುದ್ಧತೆ ಇಲ್ಲದೆ ಯಾವುದೇ ಕರ್ಮ ಧರ್ಮವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ, "ಮನಸಾ ಶಿವಂ ಆಚರೇತ್" — ಎಲ್ಲರ ಮೇಲೂ ಶುಭಭಾವ, ಹಿತಭಾವ ಮತ್ತು ಕರುಣೆಯನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಸಬೇಕು.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮವನ್ನು "ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿ"ಯಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಮನಸ್ಸು ಎಲ್ಲ ಕ್ರಿಯೆಗಳ ಮೂಲ. ಮನಸ್ಸು ಶುದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೆ, ಮಾತು ಮತ್ತು ಕರ್ಮ ಸಹ ಶುದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ. "ಶಿವಂ" ಎಂದರೆ ಮಂಗಳಕರ, ಹಿತಕರ. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷ, ಅಸೂಯೆ ಅಥವಾ ಹಾನಿಕಾರಕ ಭಾವನೆ ಇದ್ದರೆ, ಹೊರಗಿನ ಧರ್ಮಾಚರಣೆಗಳೂ ಫಲಕಾರಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಸೂಚಿಸುವುದು—ಧರ್ಮವು ಒಳಗಿನಿಂದ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಹೊರಗಿನ ಸಾಧನೆಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಮಹತ್ವ ನೀಡಲಾಗುತ್ತದೆ, ಆದರೆ ಒಳಗಿನ ಭಾವನೆಗಳ ಮೇಲೆ ಕಡಿಮೆ ಗಮನ ಕೊಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ—ನಿಜವಾದ ಬದಲಾವಣೆ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಬೇಕು. ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನ ಚಿಂತನೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಿತಭಾವ ಮತ್ತು ಕರುಣೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದರೆ, ಅದು ಸಹಜವಾಗಿ ಮಾತು ಮತ್ತು ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಸಂಘರ್ಷಗಳನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿ, ಸಹಾನುಭೂತಿ ಮತ್ತು ಸೌಹಾರ್ದತೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಶಾಶ್ವತ ಪಾಠ—ಮನಸ್ಸಿನ ಶುಭಭಾವವೇ ಧರ್ಮದ ನಿಜವಾದ ಆಧಾರ.

ಹೆಚ್ಚುವರಿ ವಿವರಣೆ:- ನಾರಾಯಣ ಉಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಇದರ ಬಗ್ಗೆ "ಧರ್ಮೋಃ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಜಗತಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ....ಧರ್ಮೇ ಸರ್ವಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಂ" | ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ "ಜಗತ್ತಿನ ಜೀವಂತಿಕೆಗೆ ಧರ್ಮವೇ ಮೂಲ. ಈ ಧರ್ಮದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಜಗತ್ತಿನ ಜೀವನವು ನಿಂತಿದೆ, ಆಧಾರ ಪಟ್ಟಿದೆ."

ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮದ ಅರಿವೇ ಪರಮಶಾಂತಿಯ ದಾರಿ

ಸೂಕ್ಷ್ಮಾತಿಸೂಕ್ಷ್ಮಂ ಕಲಿಲಸ್ಯ ಮಧ್ಯೇ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸ್ರಷ್ಟಾರಮನೇಕರೂಪಮ್ |
ವಿಶ್ವಸ್ಯೈಕ್ಯಂ ಪರಿವೇಷ್ಟಿತಾರಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಶಿವಂ ಶಾಂತಿಮತ್ಯಂತಮೇತಿ ॥

- ಶ್ವೇತಾಶ್ವರೋಪನಿಷತ್, 4-14

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮನಾದ, ಸಂಸಾರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ, ವಿಶ್ವದ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನಾದ, ಅನೇಕ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿರುವ ಮತ್ತು ವಿಶ್ವವನ್ನೆಲ್ಲ ಆವರಿಸಿರುವ ಶಿವಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅರಿತವನು ಪರಮಶಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.*

ಭಾವಾರ್ಥ:- "ಯಾರು ಸೂಕ್ಷ್ಮಕ್ಕಿಂತಲೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮನೋ, ಅವಿದ್ಯೆಯ ಮತ್ತೂ ಅದರ ಕಾರ್ಯಗಳ ನಡುವೆ ಇರುವನೊ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತೃವೋ ಬಹುರೂಪನೋ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಆವರಿಸಿರುತ್ತಾನೋ ಅವನನ್ನು (ಪರತತ್ತ್ವ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು) ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ ಮಾನವನು ಶಾಶ್ವತ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ".

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಮಂತ್ರವು ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬಹುಮುಖವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. "ಸೂಕ್ಷ್ಮಾತಿಸೂಕ್ಷ್ಮಂ" — ಪರಮಾತ್ಮನು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಅತೀತ, ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ. "ಕಲಿಲಸ್ಯ ಮಧ್ಯೇ" — ಈ ಸಂಕೀರ್ಣ ಸಂಸಾರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲೇ ಅವನು ಇರುವನು. "ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಸ್ರಷ್ಟಾರಂ" — ಸೃಷ್ಟಿಯ ಮೂಲಕಾರಣ. "ಅನೇಕರೂಪಮ್" — ಅನೇಕ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿರುವನು. "ವಿಶ್ವಸ್ಯೈಕ್ಯಂ ಪರಿವೇಷ್ಟಿತಾರಂ" — ವಿಶ್ವವನ್ನೆಲ್ಲ ಆವರಿಸಿರುವ ಏಕತ್ವಸ್ವರೂಪ. ಈ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅರಿತವನು "ಅತ್ಯಂತ ಶಾಂತಿ"ಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.*

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅದ್ವೈತ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಪರಮಾತ್ಮನು ದೂರದಲ್ಲಿರುವವನು ಅಲ್ಲ; ಅವನು ಎಲ್ಲೆಡೆ, ಎಲ್ಲದರೊಳಗೂ ಇರುವನು. "ಸೂಕ್ಷ್ಮ" ಎಂದರೆ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪ. ಅದನ್ನು ಅರಿಯಲು ಹೊರಗಿನ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಒಳಗಿನ ಧ್ಯಾನ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನ ಅಗತ್ಯ. "ಶಿವಂ" ಎಂದರೆ ಶುದ್ಧ, ಮಂಗಳಕರ, ಶಾಂತಸ್ವರೂಪ. ಅದನ್ನು ಅರಿತಾಗ ಮನಸ್ಸಿನ ದ್ವಂದ್ವಗಳು ನಾಶವಾಗುತ್ತವೆ. ಇದು ಸೂಚಿಸುವುದು—ನಿಜವಾದ ಶಾಂತಿ ಹೊರಗಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ, ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಇದೆ.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- *ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾನಸಿಕ ಅಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಒತ್ತಡ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಈ ಮಂತ್ರವು ಶಾಶ್ವತ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ—ಆಂತರಿಕ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ. ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣುವ ದೃಷ್ಟಿ ಬಂದಾಗ, ಭೇದಭಾವ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಸಹಾನುಭೂತಿ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ. ಧ್ಯಾನ, ಯೋಗ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಚಿಂತನೆಯ ಮೂಲಕ ಈ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡರೆ, ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದು. ಇದು ಶಾಶ್ವತ ಪಾಠ—ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವೇ ಪರಮಶಾಂತಿಯ ಮೂಲ.*

ಹೆಚ್ಚುವರಿ ವಿವರಣೆ:- ಋಗ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ "ಪೋಷಣೆ ಮಾಡುವುದು" ಎನ್ನುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ "ನೈತಿಕ ನಿಯಮ" ಹಾಗೂ "ಅಚಾರ" ಎನ್ನುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ, ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ "ಪ್ರಾಚೀನ ನೀತಿ ನಿಯಮಗಳು ಎನ್ನುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಥರ್ವವೇದ (11-9-17)ದಲ್ಲಿ "ಧರ್ಮ" ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥ "ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚರಣೆಯಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಪುಣ್ಯ"

ಎಂದಿದೆ. ಛಾಂದೋಗ್ಯ ಉಪನಿಷತ್ (2-23)ನಲ್ಲಿ "ನಾಲ್ಕು ಆಶ್ರಮಗಳ ವಿಶಿಷ್ಟ ಕರ್ತವ್ಯ" ಎನ್ನುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ಶಬ್ದವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ತೈತ್ತರೀಯ ಉಪನಿಷತ್ (1-11) ನಲ್ಲಿ "ಸತ್ಯಂ ವದ, ಧರ್ಮಂ ಚರ" (ಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳು, ಧರ್ಮಾನುಸಾರ ನಡೆದುಕೊ) ಎನ್ನುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ಶಬ್ದವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಧರ್ಮದಿಂದಲೇ ಸುಖ—ಸರ್ವಮಾನವರ ಕರ್ತವ್ಯ

ಸುಖಂ ವಾಂಛಂತಿ ಸರ್ವೇ ತಚ್ಚ ಧರ್ಮ ಸಮುದ್ಭವಂ |
ತಸ್ಮಾದ್ ಧರ್ಮಃ ಸದಾ ಕಾರ್ಯಃ ಸರ್ವವರ್ಣೈಃ ಪ್ರಯತ್ರತಃ |

"ದಕ್ಷ ಸ್ಮೃತಿ" (3/23)

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಎಲ್ಲರೂ ಸುಖವನ್ನು ಬಯಸುತ್ತಾರೆ. ಆ ಸುಖವು ಧರ್ಮದಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ವರ್ಣಗಳವರೂ ಸದಾ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸಬೇಕು.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಎಲ್ಲ ಜೀವಿಗಳೂ ಸುಖಾಪೇಕ್ಷಿಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಈ ಸುಖವು "ಧರ್ಮ" ದಿಂದಲೇ ಉತ್ಪನ್ನ ವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ವರ್ಣಗಳ ಸರ್ವಾಂಗೀಣ ಉನ್ನತಿಗಾಗಿ ಧರ್ಮದ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಅವಶ್ಯಕ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಾನವನ ಸಹಜವಾದ ಆಸೆಯಾದ "ಸುಖ" ಮತ್ತು ಅದರ ಮೂಲವಾದ "ಧರ್ಮ"ದ ನಡುವಿನ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. "ಸುಖಂ ವಾಂಛಂತಿ ಸರ್ವೇ" — ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಮಾನವನಿಗೂ ಸುಖ ಬೇಕು. ಇದು ಸಹಜವಾದ ಮಾನವೀಯ ಗುಣ. "ಧರ್ಮ ಸಮುದ್ಭವಂ" — ಆ ಸುಖವು ಧರ್ಮದಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ, ನೈತಿಕತೆ, ಸತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧಾಚಾರದಿಂದ ಬಂದ ಸುಖವೇ ನಿಜವಾದದು. ಆದ್ದರಿಂದ, "ಧರ್ಮಃ ಸದಾ ಕಾರ್ಯಃ" — ಧರ್ಮವನ್ನು ಸದಾ ಅನುಸರಿಸಬೇಕು. "ಸರ್ವವರ್ಣೈಃ ಪ್ರಯತ್ನತಃ" — ಯಾವುದೇ ಭೇದವಿಲ್ಲದೆ, ಎಲ್ಲರೂ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸಬೇಕು.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು "ಕಾರಣ–ಕಾರ್ಯ" ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವೇ ಕಾರಣ; ಸುಖವು ಅದರ ಫಲ. ಧರ್ಮವಿಲ್ಲದ ಸುಖವು ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಮತ್ತು ಅಶಾಂತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮದಿಂದ ಬಂದ ಸುಖವು ಶಾಶ್ವತ ಮತ್ತು ಆಂತರಿಕ. "ಪ್ರಯತ್ನತಃ" ಎಂಬ ಪದವು ಸೂಚಿಸುವುದು—ಧರ್ಮವು ಸ್ವಯಂಸ್ಫೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಬರೋದಿಲ್ಲ; ಅದು ಜಾಗೃತ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಬೆಳೆಸಬೇಕಾದ ಗುಣ. ಇದು ಸೂಚಿಸುವುದು—ಸುಖವನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ಹುಡುಕಬಾರದು; ಧರ್ಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದರೆ ಸುಖ ಸ್ವಯಂ ಬರುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜನರು ಸುಖವನ್ನು ತ್ವರಿತವಾಗಿ ಪಡೆಯಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ—ಭೋಗ, ಸಂಪತ್ತು ಮತ್ತು ಬಾಹ್ಯ ಸಾಧನೆಗಳ ಮೂಲಕ. ಆದರೆ ಇದು ಶಾಶ್ವತ ಸುಖವನ್ನು ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ—ಧರ್ಮವನ್ನು ಆಧಾರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಜೀವನವೇ ನಿಜವಾದ ಸಂತೋಷವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಶಿಕ್ಷಣ, ವೃತ್ತಿಜೀವನ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಬದ್ಧತೆ ಇದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಸಮೃದ್ಧಿ ಸಾಧ್ಯ. ಇದು ಶಾಶ್ವತ ಪಾಠ—ಸುಖದ ಮೂಲ ಧರ್ಮ; ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮವೇ ಜೀವನದ ದಾರಿ.

ಧರ್ಮದ ದಶ ಲಕ್ಷಣಗಳು—ಸಂಪೂರ್ಣ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಮಾರ್ಗ

ಧೃತಿಃ ಕ್ಷಮಾ ದಮೋಽಸಸ್ತೇಯಂ ಶೌಚಮಿನ್ದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹಃ |
ಧೀರ್ವಿದ್ಯಾಸತ್ಯಮಕ್ರೋಧೋ ದಶಕಂ ಧರ್ಮ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ||

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ದೃಢತೆ, ಕ್ಷಮೆ, ಮನೋನಿಗ್ರಹ, ಆಸ್ತೇಯ, ಅಂತರ್ಬಾಹ್ಯಶುದ್ಧಿ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೇಲಿನ ಹತೋಟಿ, ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುವಿಕೆ, ವಿದ್ಯೆ, ಸತ್ಯ ಶೀಲತೆ ಮತ್ತು ಅಕ್ರೋಧ--ಎಂಬ ಹತ್ತು ಅಂಶಗಳು ಧರ್ಮದ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿವೆ. (ಧೃತಿ (ಸ್ಥೈರ್ಯ), ಕ್ಷಮೆ, ದಮನ (ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ), ಅಸ್ತೇಯ (ಕಳವು ಮಾಡದಿರುವುದು), ಶೌಚ (ಶುದ್ಧತೆ), ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ, ಧೀ (ಬುದ್ಧಿ), ವಿದ್ಯೆ, ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಅಕ್ರೋಧ—ಇವು ಹತ್ತು ಧರ್ಮದ ಲಕ್ಷಣಗಳು.)

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮವನ್ನು ಹತ್ತು ಪ್ರಮುಖ ಗುಣಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. "ಧೃತಿ" — ಸಂಕಷ್ಟದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವ ಶಕ್ತಿ. "ಕ್ಷಮಾ" — ಕ್ಷಮಿಸುವ ಗುಣ. "ದಮ" — ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ನಿಯಂತ್ರಣ. "ಅಸ್ತೇಯ" — ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿ ಯಾವುದನ್ನೂ ಪಡೆಯದಿರುವುದು. "ಶೌಚ" — ಹೊರಗಿನ ಮತ್ತು ಒಳಗಿನ ಶುದ್ಧತೆ. "ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ" — ಆಸೆಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವುದು. "ಧೀ" — ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿ. "ವಿದ್ಯಾ" — ಜ್ಞಾನ. "ಸತ್ಯ" — ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆ. "ಅಕ್ರೋಧ" — ಕೋಪವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವುದು. ಈ ಹತ್ತು ಗುಣಗಳು ಸೇರಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸಮಗ್ರ ಧರ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತವೆ.*

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮವನ್ನು "ಆಂತರಿಕ ಶುದ್ಧಿಯ ಹತ್ತು ಹಂತಗಳು" ಎಂದು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಇವು ಕೇವಲ ಹೊರಗಿನ ಗುಣಗಳಲ್ಲ; ಮನಸ್ಸಿನ ಪರಿವರ್ತನೆಗೆ ದಾರಿ ಮಾಡಿಕೊಡುವ ಸಾಧನಗಳು. ಧೃತಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ; ಕ್ಷಮಾ ದ್ವೇಷವನ್ನು ಕರಗಿಸುತ್ತದೆ; ದಮ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ ಆಸೆಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುತ್ತವೆ; ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ವಿದ್ಯಾ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬೆಳಗಿಸುತ್ತವೆ; ಅಕ್ರೋಧ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಈ ಗುಣಗಳು ಒಟ್ಟಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಧರ್ಮಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- *ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಒತ್ತು ನೀಡಬೇಕಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸಂಪೂರ್ಣ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಶಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನವಲ್ಲ, ಈ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದರೆ, ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನೈತಿಕತೆ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಈ ಗುಣಗಳನ್ನು ತನ್ನ ದಿನನಿತ್ಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸಿದರೆ, ಅವನ ಜೀವನ ಸಮತೋಲನ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿಯುತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಶಾಶ್ವತ ಪಾಠ—ಧರ್ಮವು ಗುಣಗಳ ಸಮನ್ವಯ.*

ಹೆಚ್ಚುವರಿ ವಿವರಣೆ:- ಧರ್ಮ ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ನೈತಿಕ ನಿಯಮಗಳ ಸಂಕಲನವಲ್ಲ. ಅದು: ವೈಯಕ್ತಿಕ ಕರ್ತವ್ಯ (ಸ್ವಧರ್ಮ), ಸಾಮಾಜಿಕ ಶಿಸ್ತಿನ ಮೂಲಧೋರಣೆ, ಆತ್ಮದ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ, ಕಾಲಾನುಸಾರವಾದ ಅನುಕೂಲತೆ (ದೇಶ, ಕಾಲ, ಪಾತ್ರಾನುಸಾರವಾಗಿ ಧರ್ಮ ಬದಲಾಗಬಹುದು ಎಂಬ ಅರಿವೂ ಅಗತ್ಯ). ಯಾವುದೇ ಜೀವಿ ಅಥವಾ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಅಂತರಂಗ, ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಇಡಲಾರದ ಹಿತಚಿಂತನೆಯ ನಿತ್ಯ ನಡವಳಿಕೆ. ಅದು ಶುದ್ಧ ಆಚರಣೆ, ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ನಿರ್ಧಾರ, ಸಹಾನುಭೂತಿ ಮತ್ತು ಪರೋಪಕಾರದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀರಾಮರ ತ್ಯಾಗದಲ್ಲಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಯುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ, ಭೀಷ್ಮನ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯಲ್ಲಿ, ಯುಧಿಷ್ಠಿರನ ಸತ್ಯದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಜೀವಂತವಾಗಿದೆ. "ಧರ್ಮ" ಎಂದರೆ ಪಾಳಿಯಾಗುವ ನಿಯಮವಲ್ಲ, ಅದು ಆಚರಿಸಬೇಕಾದ ಜೀವನದ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ. ಇದನ್ನು ಧರಿಸಿ ಬದುಕಿದರೆ, ನಮ್ಮ ಜೀವಿತವೊಂದು ದೇವಾತ್ಮದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪದ ವಿವರಣೆ:-

(1). ಧೃತಿಃ – ಧೈರ್ಯ, ಸ್ಥೈರ್ಯ, ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಿರತೆ. ➤ ಬದಲಾವಣೆಯ ನಡುವೆಯೂ ಅದೃಷ್ಟ ಮತ್ತು ಅನಿಷ್ಟಗಳನ್ನು ಸಮಭಾವದಿಂದ ನಿಭಾಯಿಸುವ ಶಕ್ತಿ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೂಲಕ ಅನುಭವಿಸುವ ಸಂತೋಷ ಮತ್ತು ದುಃಖದ ಎರಡೂ ಗ್ರಹಿಕೆಗಳು ಕ್ಷಣಿಕ. ನಾವು ಅವುಗಳಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತರಾಗಲು ನಮ್ಮನ್ನು ಅನುಮತಿಸಿದರೆ, ನಾವು ಲೋಲಕದಂತೆ ಪಕ್ಕದಿಂದ ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ತೂಗಾಡುತ್ತೇವೆ. ತಾರತಮ್ಯ ಹೊಂದಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಸಂತೋಷ ಮತ್ತು ದುಃಖದ ಎರಡೂ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಅವುಗಳಿಂದ ತೊಂದರೆಗೊಳಗಾಗದೆ ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಬೇಕು.

ಧೃತಿಃ ಎಂದರೆ ಸಂಕಷ್ಟಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮನಸ್ಸು ಕುಗ್ಗದೆ, ಸಮತೋಲನದಿಂದ ಇರಲು ಸಹಾಯಕವಾದ ಗುಣ. ಕಷ್ಟಗಳು ಬಂದಾಗ ಹಿಂಜರಿಯದೆ ಎದುರಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ಧೃತಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಧೃತಿಯು ಅತಿ ತಾಳ್ಮೆಯ ಗುಣ. ತಕ್ಷಣವೇ ಕೋಪಗೊಂಡು ಕುಗ್ಗದ ಮನೋಭಾವನೆ. ನಿರಂತರವಾಗಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ನೈತಿಕ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲುವ ದೃಢನಿಶ್ಚಯ ಧೃತಿಯ ಲಕ್ಷಣ. ಧೃತಿ (ಸಂಕಲ್ಪ) ಎಂದರೆ ಕಷ್ಟಗಳು ಮತ್ತು ಅಡೆತಡೆಗಳ ಹೊರತಾಗಿಯೂ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿಯು ನಮ್ಮ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ನಿರಂತರ ಸಾಗಲು ಸಹಾಯ ಮಾಡುವ ಆಂತರಿಕ ಶಕ್ತಿ. ಧೃತಿಯು ನಮ್ಮ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಗುರಿಯತ್ತ ಕೇಂದ್ರೀಕರಿಸುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಯಾಣದಲ್ಲಿನ ದುಸ್ತರವಾದ ಬಿಕ್ಕಟ್ಟುಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲು ದೇಹ, ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿಯ ಸುಪ್ತ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಸಜ್ಜುಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸದ ಮೂಲಕ, ಮನಸ್ಸು ಶಿಸ್ತುಬದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮತ್ತು ದೇಹವನ್ನು ಆಳುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಲು, ಜೀವವಾಯುಗಳನ್ನು ಶಿಸ್ತುಗೊಳಿಸಲು ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಲು ಕಲಿತಾಗ ಬೆಳೆಯುವ ದೃಢ ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿಯೇ ಸಾತ್ವಿಕ ಧೃತಿ (ಸದ್ಗುಣದ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ದೃಢಸಂಕಲ್ಪ). ಬದಲಾವಣೆಯ ನಡುವೆಯೂ ಅದೃಷ್ಟ ಮತ್ತು ಅನಿಷ್ಟಗಳನ್ನು ಸಮಭಾವದಿಂದ ನಿಭಾಯಿಸುವ ಶಕ್ತಿ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೂಲಕ ಅನುಭವಿಸುವ ಸಂತೋಷ ಮತ್ತು ದುಃಖದ ಎರಡೂ ಗ್ರಹಿಕೆಗಳು ಕ್ಷಣಿಕ. ನಾವು ಅವುಗಳಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತರಾಗಲು ನಮ್ಮನ್ನು ಅನುಮತಿಸಿದರೆ, ನಾವು ಲೋಲಕದಂತೆ ಪಕ್ಕದಿಂದ ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ತೂಗಾಡುತ್ತೇವೆ. ತಾರತಮ್ಯ ಹೊಂದಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಸಂತೋಷ ಮತ್ತು ದುಃಖದ ಎರಡೂ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಅವುಗಳಿಂದ ತೊಂದರೆಗೊಳಗಾಗದೆ ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಬೇಕು.

(2). ಕ್ಷಮಾ – ಕ್ಷಮೆ, ಸಹಿಷ್ಣುತೆ. ➤ ತಾನು ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪನ್ನೂ, ಇತರರು ಮಾಡಿದ ಅಪರಾಧವನ್ನೂ ಕ್ಷಮಿಸುವ ಮಾನಸಿಕ ಶಕ್ತಿಯೂ ಧರ್ಮವೇ. ಭಾಗವತ ಪುರಾಣ: ಕ್ಷಮಾ ಸಾತ್ವಿಕ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ, ಕ್ಷಮೆ ಇಲ್ಲದವನು ಭಕ್ತನಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಪುರಾಣದ ಪ್ರಕಾರ: ಆಕೃಷ್ಟೋ ನಿಹತೋವಾತಪಿ ನಾಕ್ರೋಷೇದ್'ಯೋನ ಹಂತಿ ಚ। ವಾಙ್'ಮನಃ ಕರ್ಮಭಿರ್ವೇತ್ತಿ ತಿತಿಕ್ಷೈಷಾಕ್ಷಮಾಸ್ಥೃತಾ, ಎಂದರೆ ಬೇರೆಯವರಿಂದ ಭೌತಿಕವಾಗಿ, ಮಾನಸಿಕವಾಗಿ, ಕಾಯಿಕವಾಗಿ ತೊಂದರೆಗೀಡಾಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ಅವರನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸುವುದು. ಸ್ಕಾಂದಪುರಾಣದ ಪ್ರಕಾರ ಕೋಪವು ಪಾಪಕ್ಕೆ ದಾರಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ದಯೆ ಮುಂದೆ. ಸಂತಸವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಯಾರು ಬರುತ್ತಿರುವ ಕೋಪವನ್ನು ತಡೆಯುವರೋ ಅವರು ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸಂತೋಷದಿಂದಿರುತ್ತಾರೆ. ಕ್ಷಮಾಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಮಾನವರು ನಿಜಕ್ಕೂ ಭಾಗ್ಯವಂತರು. ಕ್ಷಮೆಯು ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜರಿಂದ ಅತಿಯಾಗಿ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅದು ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಗುಣಗಳ ಬುನಾದಿ. **ಕ್ಷಮಾಹಿಮೂಲಂ ಸರ್ವತಪಸಾಂ** ವಾಲ್ಮೀಕಿ ರಾಮಾಯಣ ತುಂಬು ಕಂಠದಿಂದ ಕ್ಷಮೆಯನ್ನು ದಾನವೆಂದೂ, ಯಾಗವೆಂದೂ, ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯೆಂದೂ, ಋಜುಮಾರ್ಗವೆಂದೂ ಸಮಸ್ತವಿಶ್ವದ ಸಹಾಯಕವೆಂದೂ ಹೇಳಿದೆ.

ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ, "ಕ್ಷಮಾದಾನಂ ಕ್ಷಮಾ ಸತ್ಯಂ ಕ್ಷಮಾಯಜ್ಞಶ್ಚ ಪುತ್ರಿಕಾಃ। ಕ್ಷಮಾಯಶ: ಕ್ಷಮಾ ಧರ್ಮಃ ಕ್ಷಮಯಾಧಿಷ್ಠಿತಂಜಗತ್" "ಕ್ಷಮಾಯಶಃ ಕ್ಷಮಾದಾನಂ ಕ್ಷಮಾಯಜ್ಞಃ ಕ್ಷಮಾದಮಃ ಕ್ಷಮಾರಹಿಂಸಾ ಕ್ಷಮಾಧರ್ಮಃ ಕ್ಷಮಾಚ ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹಃ ಕ್ಷಮಾದಯಾ ಕ್ಷಮಾಯಜ್ಞ" **ಅಂದರೆ** *ಕ್ಷಮೆಯೂ ಸತ್ಯವೆಂದೂ, ದಾನವೆಂದೂ, ಯಜ್ಞವೆಂದೂ, ಯಶಸ್ಸೆಂದೂ, ಧರ್ಮವೆಂದೂ, ಯಾರು ಬೇರೆಯವರನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸುವರೋ ಅವರು ಈ ಲೋಕ, ಬೇರೆ ಲೋಕದಲ್ಲೂ ಇರುವರೆಂದೂ, ಮತ್ತೂ ಮುಂದುವರೆದು ಕ್ಷಮೆಯೇ ಯಾಶಸ್ಸು, ಕ್ಷಮೆಯೇ ದಾನ, ಕ್ಷಮೆಯೇ ಯುದ್ಧ, ಕ್ಷಮೆಯೇ ಧರ್ಮ, ಕ್ಷಮೆಯೇ ಅಹಿಂಸೆ, ಕ್ಷಮೆಯೇ ಧರ್ಮ, ಕ್ಷಮಯೇ ಇಂದ್ರಿಯ ನಿಗ್ರಹ, ಕ್ಷಮೆಯೇ ದಯೆ, ಕ್ಷಮೆಯೇ ಯಜ್ಞ ಸಾರುತ್ತದೆ.* ಅಷ್ಟಕ್ಕೆ ಮಹಾಭಾರತ ನಿಲ್ಲಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಕ್ಷಮಿಸುವವನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಏರಿಸುತ್ತದೆ. "ಯದಾ ಹಿ ಕ್ಷಮತೇ ಸರ್ವಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮಸಂಪದ್ಯತೇ ತದಾ" । *ಯಾರು ತನ್ನನ್ನು ಪೀಡಿಸಿದ್ದಾರೋ, ತೊಂದರೆಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೋ ಅಂತಹವರನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಲು. ನೈತಿಕ ಧೈರ್ಯಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಕ್ಷಮಾಗುಣ-*

ವಿರುವವನು ಸಾಮಾನ್ಯನಿಗಿಂತಲೂ ಶಕ್ತಿವಂತನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅವನಲ್ಲಿರುವ ವಿಶಿಷ್ಟಗುಣವೇ ಅವನು ಬೇರೆಯವರಿಂದ ಬೇರೆಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ.

ಕ್ಷಮಿಸುವುದು ಕೆಲವು ಸಲ ಒಳಿತನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದರೂ ಸಹ ಎಂದೆಂದೂ ಹಾಗೆಯೇ ಆಗುವುದೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. "ನನಿತ್ಯಂ ಶ್ರೇಯಸೀ ಕ್ಷಮಾ" ಎಂದು ಮಹಾಭಾರತ ಆದೇಶ ನೀಡುತ್ತದೆ. ರಾಜ ಪೃಥ್ವೀರಾಜ ಚೌಹಾನನು ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಬಾರಿ ಮಹಮ್ಮದ್ ಘೋರಿಯನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿದ್ದರೂ ಸಹ ಅದು ಘೋರಿಯ ಹೃದಯವನ್ನು ಪರಿವರ್ತಿಸಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡನೇ ಬಾರಿ ಪೃಥ್ವೀರಾಜನನ್ನು ಹಿಡಿದಾಗ ಆಗ ಅವನು ಕಣ್ಣನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕ್ಷಮೆಯನ್ನು ಸರಿಯಾದ ಆಯ್ಕೆ ಇಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಕ್ಷಮಿಸುತ್ತಾ ಹೋಗುವನೋ ಅವನು ತನ್ನ ಹಳ್ಳವನ್ನು ತಾನೇ ತೋಡಿಕೊಂಡಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂತಹವನು ತನ್ನ ಸೇವಕರಿಂದ, ಶತ್ರುಗಳಿಂದ, ತನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಅನಾಸಕ್ತರಾಗಿರುವವರಿಂದ ಅವಹೇಳನಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾಗುತ್ತಾನೆ.

(3). ದಮಃ – ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ನಿಯಂತ್ರಣ. ➤ ಇಚ್ಛೆ, ಆಸೆ, ಕೋಪ, ಲಾಲಸೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಮೇಲೆ ಒಳಹರಿವಿನ ನಿಯಂತ್ರಣ

(4). ಅಸ್ತೇಯಂ – ಕಳ್ಳತನವಿಲ್ಲದ ಸ್ವಭಾವ. ➤ ಕೇವಲ ಬಲವಂತದ ಕಳ್ಳತನವಲ್ಲ, ತಾತ್ಸಾರದಿಂದ, ಮೋಸದಿಂದ, ಹೇಳಿಕೆಯಿಂದ ಹಕ್ಕಿಲ್ಲದ ಸ್ವೀಕಾರವೂ ಅಸ್ತೇಯ.

ಆಸ್ತೇಯವನ್ನು ಆಚರಿಸುವುದು ಎಂದರೆ ಇತರರ ಆಸ್ತಿ, ಆಲೋಚನೆಗಳು ಮತ್ತು ಸಮಯವನ್ನು ಗೌರವಿಸುವುದು. ಈ ಮನಸ್ಥಿತಿಯು ಸಮಗ್ರತೆ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯಸಮ್ಮತತೆಯನ್ನು ಗೌರವಿಸುತ್ತದೆ, ಪರಸ್ಪರ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆಯನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಸಂವಹನ ನಡೆಸುವುದನ್ನು ಖಚಿತಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಸಲ್ಲಬೇಕಾದ ಕಡೆ ಮನ್ನಣೆ ನೀಡುವುದು ಮತ್ತು ಇತರರ ಕೊಡುಗೆಗಳನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಅಸ್ತೇಯ ಮನಸ್ಥಿತಿ ಹೊಂದಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ತನ್ನ ಸಂಪನ್ಮೂಲಗಳು, ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಸಮಯವನ್ನು ಉದಾರವಾಗಿ ಬಳಸುತ್ತಾನೆ. ಅವರು ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಏನನ್ನೂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸದೆ ಇತರರೊಂದಿಗೆ ಮುಕ್ತವಾಗಿ ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ಬೆಂಬಲಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಸಮುದಾಯದೊಳಗೆ ನೀಡುವ ಮತ್ತು ಪಡೆಯುವ ಸಕಾರಾತ್ಮಕ ಚಕ್ರವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತದೆ. ಮೂಲಭೂತವಾಗಿ, ಆಸ್ತೇಯ ಮನಸ್ಥಿತಿಯು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ, ಸಮಗ್ರತೆ ಮತ್ತು ಎಲ್ಲಾ ಜೀವಿಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧದ ಬಗ್ಗೆ ಆಳವಾದ ಗೌರವದಿಂದ ಬದುಕುವುದರ ಬಗ್ಗೆ. ಇದು ಆಂತರಿಕ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಪಂಚದೊಂದಿಗೆ ಸಾಮರಸ್ಯದ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತದೆ. ನಿಮ್ಮ ನಿಜವಾದ ಅಗತ್ಯಗಳನ್ನು ಗೌರವಿಸಿ ಮತ್ತು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಬೇರೆಯವರೊಂದಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿ.

ಪತಂಜಲಿಯವರ ಯೋಗ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಐದು ಯಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಆಸ್ತೇಯವನ್ನು "ಕದಿಯದಿರುವುದು" ಎಂದು ಅನುವಾದಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಕದಿಯದಿರುವ ಸ್ಪಷ್ಟತೆಯನ್ನು ಮೀರಿ ಗೌರವ, ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ ಮತ್ತು ಸಂತೃಪ್ತಿಯ ಆಳವಾದ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಆಸ್ತೇಯವನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೂಲಕ, ನಾವು ಸಮೃದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಸಮಗ್ರತೆಯ ಮನಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತೇವೆ, ಇದು ನಮ್ಮ ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸ ಮತ್ತು ದೈನಂದಿನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಫಲಿಸುತ್ತದೆ.

(5). ಶೌಚಂ – ಶುದ್ಧತೆ. ➤ ದೇಹದ ಶುದ್ಧತೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಶುದ್ಧತೆ, ನಿಷ್ಕಪಟತೆ, ನಿರ್ಲೋಭತೆ.

(6). ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹಃ – ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಣದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು. ➤ ಎಲ್ಲಿ ನೋಡಬೇಕು, ಎಲ್ಲಿ ಮಾತಾಡಬೇಕು, ಎಷ್ಟು ತಿನ್ನಬೇಕು ಎಂಬ ಬೌದ್ಧಿಕ ಶಿಸ್ತಿನ ಆಚರಣೆ.

(7). ಧೀಃ – ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿ ಅಥವಾ ವಿವೇಕ. ➤ ಧರ್ಮ-ಅಧರ್ಮ, ನೈತಿಕತೆ-ಅನೈತಿಕತೆ ನಡುವಿನ ಭೇದ ತಿಳಿಯುವ ಶಕ್ತಿ.

ವಿವರಣೆ:- *ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮವನ್ನು ಗುರುತಿಸುವ ಬುದ್ಧಿಯು ನೈತಿಕತೆಯ ಮೂಲವಾಗಿದೆ. ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು "ವಿವೇಕ ಶಕ್ತಿ" ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮ, ಏನು ಮಾಡಬೇಕು ಮತ್ತು ಏನು ಮಾಡಬಾರದು ಎಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವ ಶಕ್ತಿ – ಸಾತ್ವಿಕ ಬುದ್ಧಿ. ಮನುಷ್ಯನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಯೇ ನಡಿಗೆಯ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿ. ಸುಧೀಜ್ಞರು ಧರ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿದು, ತಮ್ಮ ಕರ್ಮವನ್ನು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕೋಪದಿಂದ ಮರುಳು, ಮರುಳಿನಿಂದ ಸ್ಮೃತಿನಾಶ, ಸ್ಮೃತಿನಾಶದಿಂದ ಬುದ್ಧಿನಾಶ, ಬುದ್ಧಿನಾಶದಿಂದ ಪತನ. ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು: ಬುದ್ಧಿಯು ನೈತಿಕ ಜೀವನದ ಉಸಿರಾಗಿದೆ. ಧರ್ಮ ಲಕ್ಷಣಗಳ ಬೆಂಬಲಕ್ಕೆ ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿ, ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಪರ ಪರಿಶೀಲನೆಯು ಅವಶ್ಯ. ಇವುಗಳು ನಮ್ಮ ಆಂತರಂಗದ ದೀಪವಾಗಬೇಕು.*

(8). ವಿದ್ಯಾ – ಜ್ಞಾನ. ➤ ಇದನ್ನು ಕೇವಲ ಪುಸ್ತಕಜ್ಞಾನವಲ್ಲದೆ, ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ, ಜೀವನೋಪಯೋಗಿ ತತ್ವಜ್ಞಾನವೆಂದು ಅರ್ಥ ಮಾಡಬೇಕು.

ಆತ್ಮನು ಜನನ, ಮರಣಕ್ಕೆ ಒಳಪಡುವುದಿಲ್ಲ. ದೇಹ ಕೊನೆಗೊಂಡರೂ ಆತ್ಮ ಅಜ, ನಿತ್ಯ, ಶಾಶ್ವತ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ನಾವು ಶೋಕ, ಮೋಹಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತರಾಗುತ್ತೇವೆ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವು ಮಾತ್ರ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾಗಿರದೆ, ದೈನಂದಿನ ಜೀವನಕ್ಕೂ ಉಪಯೋಗವಾಗಬೇಕು. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವು ನಮ್ಮ ನಿಜಸ್ವರೂಪದ ಅರಿವು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ತತ್ವಜ್ಞಾನವು ಹೇಗೆ ಬದುಕಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳವನು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದು ಶೀಘ್ರದಲ್ಲೇ ಪರಮಶಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ತತ್ವಜ್ಞಾನವು ನಮ್ಮ ಜೀವನವನ್ನು ನೈತಿಕವಾಗಿ, ಧಾರ್ಮಿಕವಾಗಿ ನಡೆಸಲು ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ನೀಡುತ್ತದೆ.

(9). ಸತ್ಯಂ – ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆ. ➤ ಸತ್ಯ ಮಾತು, ಸತ್ಯ ನಡತೆ, ಸತ್ಯ ಆಲೋಚನೆ – ಎಲ್ಲವೂ ಸಮರಸವಾಗಿರುವ ಜೀವನದ ಹಾದಿ.

(10). ಅಕ್ರೋಧಃ – ಕೋಪವಿಲ್ಲದ ನಡತೆ. ➤ ಕೋಪದ ಸಮಯದಲ್ಲಿಯೂ ವಿವೇಕದಿಂದ ನಡಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಶಾಂತತೆ.

ಈ ಹತ್ತು ಗುಣಗಳು ಧರ್ಮದ ಮೂಲ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಎಂದು ಮನು ಮಹರ್ಷಿ ಸಾರುತ್ತಾರೆ. ಧರ್ಮ ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಆಚರಣೆ, ಪೂಜಾ ವಿಧಾನ ಅಥವಾ ಆಚಾರವಲ್ಲ. ಅದು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಆಂತರಿಕ ಸ್ವಭಾವದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿತವಾಗಬೇಕು. ಇದೊಂದು ಮಾನವೀಯ ಧರ್ಮದ ರೂಪಕ – ಯಾವ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಈ ಗುಣಗಳು ಅಧಿಕವಾಗುತ್ತವೆಯೋ, ಅಲ್ಲಿ ನೈತಿಕತೆ ಮತ್ತು ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಆಲಂಬಿತವಾಗುತ್ತವೆ. ಈ "ದಶಧರ್ಮಗುಣಗಳು" ಯಾವುದಕ್ಕೂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಧರ್ಮ ಅಥವಾ ವರ್ಣಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತವಲ್ಲ. ಇದು ಸರ್ವಮಾನವೀಯ ಧರ್ಮ, ಅಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ನೈತಿಕ ಆಧಾರ.

ಶ್ರೀ ಜಗದ್ಗುರು ರೇಣುಕ ಶಿವಾಚಾರ್ಯರು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಶಿಖಾಮಣಿ ಎಂಬ ಮೂಲ ಸಂಸ್ಕೃತ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಅಗಸ್ತ್ಯ ಮುಹಾಮುನಿಗಳಿಗೆ ಮಾನವ ಧರ್ಮದ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿರುವರು. "ಅಹಿಂಸಾ ಸತ್ಯಮಸ್ತೇಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಂ ದಯಾ ದಾನಂ ಪೂಜಾ ಜಪೋ ಧ್ಯಾನಮಿತಿ ಧರ್ಮಸ್ಯ ಸಂಗ್ರಹಃ " ➤ *ಅಹಿಂಸಾ, ಸತ್ಯ, ಅಸ್ತೇಯ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ, ದಯಾ, ದಾನ, ಪೂಜಾ, ಜಪ ಮತ್ತು ಧ್ಯಾನ ಈ ಹತ್ತು ನಿಯಮಗಳಿಗೆ ಧರ್ಮವೆಂದು ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡಿಸಿರುವರು. ಈ ದಶ ನಿಯಮಗಳು ಮಾನವನಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಸಿದ್ಧ. ನೈಸರ್ಗಿಕ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳು ಭಿನ್ನ ಜೀವಿಗಳಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುವದಕ್ಕೆ "ಧರ್ಮಸಂಗ್ರಹ" ಅಥವ "ಧರ್ಮಾಚಾರ", ವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.*

ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ದೃಢತೆ, ಕ್ಷಮೆ, ಮನೋನಿಗ್ರಹ, ಆಸ್ತೇಯ, ಅಂತರ್ಬಾಹ್ಯಶುದ್ಧಿ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೇಲಿನ ಹತೋಟಿ, ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುವಿಕೆ, ವಿದ್ಯೆ, ಸತ್ಯ ಶೀಲತೆ ಮತ್ತು ಅಕ್ರೋಧ--ಎಂಬ ಹತ್ತು ಅಂಶಗಳು ಧರ್ಮದ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿವೆ.

ಸ್ವಧರ್ಮ:- ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿರುವ ಆಂತರಿಕವಾದ ಶಕ್ತಿವಿಶೇಷಗಳೇ ಸ್ವಧರ್ಮ. ಸಂಗೀತ, ಶಿಲ್ಪ, ಸಾಹಿತ್ಯ, ವೇದಾಂತ ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಒಲವೇ ಆಂತರಿಕ ಶಕ್ತಿ. ಈ ಶಕ್ತಿಯ ವಿಕಾಸವನ್ನು ಮಾಡಲು ಶ್ರಮಿಸುವುದೇ ಸ್ವಧರ್ಮ. ಬೆಂಕಿಗೆ ಸುಡುವ ಶಕ್ತಿಯು ಸ್ವಧರ್ಮ, ಸಕ್ಕರೆಯ ಸಿಹಿಯು ಅದರ ಸ್ವಧರ್ಮ. ಅವರವರ ಮತನಂಬಿಕೆಗಳು ಅವರವರ ಸ್ವಧರ್ಮಗಳಾಗಿವೆ.

ವರ್ಣಧರ್ಮ:- ಮನುಷ್ಯನ ಉದ್ಯೋಗ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅವನ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಬರುವ ಧರ್ಮವೇ ವರ್ಣಧರ್ಮ. ದೇಶದ ಆರಸನೊಬ್ಬನು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಆಳುತ್ತಾನೆ ಹಾಗೂ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ರಾಜ್ಯವಾಳುವುದು, ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವುದು ರಾಜನ ಧರ್ಮ, ಪಾಠ ಬೋಧಿಸುವುದು ಅಧ್ಯಾಪಕನ ಧರ್ಮ. ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವುದು ವೈಶ್ಯನ, ವ್ಯಾಪಾರಿಯ ಧರ್ಮ. ಹೀಗೆ ವರ್ಣಧರ್ಮವು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಉದ್ಯೋಗ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ.

ಆಶ್ರಮಧರ್ಮ :- ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿ, ಗೃಹಸ್ಥ, ವಾನಪ್ರಸ್ಥ, ಸಂನ್ಯಾಸಿ-..-ಎಂಬ ಜೀವನದ ನಾಲ್ಕು. ಆಶ್ರಮಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಧಿಸಿದ ಕರ್ತವ್ಯ, ದೀಕ್ಷಾವ್ರತ, ಸಂಸ್ಕಾರವಿಶೇಷಗಳೇ ಆಶ್ರಮಧರ್ಮಗಳು.

ನಿಮಿತ್ತಧರ್ಮ:- ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಉದ್ದೇಶಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ನಡೆಸುವ ಧರ್ಮವೇ ನಿಮಿತ್ತಧರ್ಮ. ಇದರಲ್ಲಿ ಕಾಮ್ಯಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧಿ ಕ್ರಿಯಾಧರ್ಮ ಎಂದು ಎರಡು ಒಳಭೇದಗಳಿವೆ. ಇಷ್ಟಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಮಾಡುವ ಯಜ್ಞ, ಪೂಜೆ, ವ್ರತಗಳೇ ಕಾಮ್ಯಧರ್ಮ. ದೋಷಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಸಂಬಂಧವಾಗಿ ನಡೆಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾದ ಕ್ರಿಯಾದಿ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳೇ ಶುದ್ಧಿ ಕ್ರಿಯಾಧರ್ಮ.

ಆಪದ್ಧರ್ಮ:- ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಕಷ್ಟ ಹಾಗೂ ಸಂದಿಗ್ಧ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪೂರ್ತಿ ಆಚರಿಸಲು ಆಗದೇ ಹೋದಾಗ ಧರ್ಮವನ್ನು ಉಳಿಸಲು ಆಚರಿಸುವ ಧರ್ಮವೇ ಅಪದ್ಧರ್ಮ. ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಿಯಮವಿದ್ದರೂ ಜ್ವರ ಬಂದಾಗ ಮಂತ್ರಸ್ನಾನದಿಂದಲೇ ಸ್ನಾನಕ್ರಿಯೆ ಪೂರೈಸಿ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನ ವಿಧಿಯನ್ನು ಪೂರ್ತಿಗೊಳಿಸುವುದ), ಸಾಯುತ್ತಿರುವ ರೋಗಿಗೆ "ನೀನು ಬದುಕುವೆ, ಸಾಯುವುದಿಲ್ಲ" ಎಂದು ಧೈರ್ಯ ಉತ್ಸಾಹಗಳನ್ನು ತಂಬಬುವುದು--ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ಅಪದ್ಧರ್ಮಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ.

ಯುಗಧರ್ಮ:- ಜೀವಿಯು ಜೀವಿಸುತ್ತಿರುವ ಯುಗದ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಪ್ರಭಾವಯುತವಾಗಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿರುವ ಜೀವನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಯುಗಧರ್ಮ ಎಂದು ಹೇಳುವುವಾಗಿದೆ. ಮನುಷ್ಯನ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗತಿ, ಜೀವನ ಕ್ರಮಗಳು ಹಿಂದಿನಂತೆ ಈಗ ಇಲ್ಲ. ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಅವು ಬದಲಾಗುತ್ತವೆ, ಬದಲಾಗಿವೆ. ಹೀಗೆ ಯುಗಧರ್ಮ ಕಾಲದಿಂದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗುತ್ತಿದ್ದು ಆಯಾಯಾ ಕಾಲದ ಜನಜೀವನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಯುಗಧರ್ಮ ಎಂದು ಕರೆಯುವುದಾಗಿದೆ.

ಶಾಸ್ತ್ರವಿರೋಧಿ ನಡೆ—ಸಿದ್ಧಿ, ಸುಖ ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷದ ಅಡ್ಡಿ

ಯಃ ಶಾಸ್ತ್ರ-ವಿಧಿಮ್ ಉತ್ಸೃಜ್ಯ ವರ್ತತೇ ಕಾಮ-ಕಾರತಃ
ನ ಸ ಸಿದ್ಧಿಮ್ ಅವಾಪ್ನೋತಿ ನ ಸುಖಂ ನ ಪರಾಂ ಗತಿಮ್

ಭಗವದ್ಗೀತೆ: ಅಧ್ಯಾಯ 16, ಶ್ಲೋಕ 23

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಸೂಚನೆಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ, ಬಯಕೆಯ ಪ್ರಚೋದನೆಯಿಂದ ವರ್ತಿಸುವವರು ಪರಿಪೂರ್ಣತೆಯಾಗಲಿ, ಸಂತೋಷವಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಪರಮ ಗುರಿಯಾಗಲಿ ಸಾಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. (ಯಾರು ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಿಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ, ತಮ್ಮ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತಾರೋ, ಅವರಿಗೆ ಸಿದ್ಧಿಯೂ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ ಸುಖವೂ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ, ಪರಮಗತಿಯೂ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ.)*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಾನವನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. "ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಿಮುತ್ಸೃಜ್ಯ" — ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವುದು. "ಕಾಮಕಾರತಃ ವರ್ತತೇ" — ಸ್ವಇಚ್ಛೆ, ಆಸೆ ಮತ್ತು ಸ್ವಾರ್ಥದ ಪ್ರಕಾರ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇಂತಹ ಜೀವನವು ಮೂರು ಮುಖ್ಯ ಫಲಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ: "ಸಿದ್ಧಿ" — ಸಾಧನೆ ಅಥವಾ ಯಶಸ್ಸು. "ಸುಖಂ" — ನಿಜವಾದ ಸಂತೋಷ. "ಪರಾಂ ಗತಿಮ್" — ಪರಮಗತಿ (ಮೋಕ್ಷ). ಅಂದರೆ, ಶಾಸ್ತ್ರವಿಲ್ಲದ ಜೀವನವು ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲದ ಪ್ರಯಾಣದಂತೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು "ವಿವೇಕ" ಮತ್ತು "ಅವಿವೇಕ"ಗಳ ನಡುವಿನ ಭೇದವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಶಾಸ್ತ್ರವು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಬಂದ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ. ಅದನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದಾಗ, ಮನಸ್ಸಿನ ಆಸೆಗಳು ನಿಯಂತ್ರಣವಿಲ್ಲದೆ ನಡೆಯುತ್ತವೆ. "ಕಾಮಕಾರತಃ" ಎಂದರೆ ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಆಸೆಗಳ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇದು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಜೀವನವನ್ನು ಗೊಂದಲದಲ್ಲಿ ತಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಇದು ಸೂಚಿಸುವುದು—ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಎಂದರೆ ನಿಯಮವಿಲ್ಲದ ಜೀವನವಲ್ಲ; ಅದು ಸರಿಯಾದ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದೊಂದಿಗೆ ನಡೆಯುವ ಜೀವನ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ "ನನಗೆ ಇಷ್ಟವಾದುದೇ ಸರಿ" ಎಂಬ ಧೋರಣೆ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ—ಇಂತಹ ಧೋರಣೆ ದೀರ್ಘಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಾನಿಕಾರಕ. ನೈತಿಕತೆ, ಕಾನೂನು ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರಾಧಾರಿತ ಮೌಲ್ಯಗಳು ಸಮಾಜವನ್ನು ಸ್ಥಿರವಾಗಿಡುತ್ತವೆ. ಅವನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸಿದರೆ ಅಸ್ಥಿರತೆ ಮತ್ತು ಅಶಾಂತಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನ ನಿರ್ಧಾರಗಳಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರದ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸಿದರೆ, ಅವನು ಸಮತೋಲನ ಮತ್ತು ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯತ್ತ ಸಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಶಾಶ್ವತ ಪಾಠ—ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ದಾರಿ; ಅದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಸಿದ್ಧಿ, ಸುಖ ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧ್ಯ.

ಹೆಚ್ಚುವರಿ ವಿವರಣೆ:- *ಜ್ಞಾನೋದಯದತ್ತ ಸಾಗುವಾಗ ಮಾನವರಿಗೆ ನೀಡಲಾಗುವ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿ ನಕ್ಷೆಗಳೇ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು. ಅವು ನಮಗೆ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ತಿಳುವಳಿಕೆಯನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತವೆ. ಏನು ಮಾಡಬೇಕು ಮತ್ತು ಏನು ಮಾಡಬಾರದು ಎಂಬುದರ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಅವು ನಮಗೆ ಸೂಚನೆಗಳನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ. ಈ ಸೂಚನೆಗಳು ಎರಡು ವಿಧಗಳಾಗಿವೆ - ವಿಧಿ ಮತ್ತು ನಿಷೇಧ . ಕೆಲವು ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ನಿರ್ದೇಶನಗಳನ್ನು ವಿಧಿ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಬಾರದಿರುವ ನಿರ್ದೇಶನಗಳನ್ನು ನಿಷೇಧ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ . ಈ ಎರಡೂ ರೀತಿಯ ಆದೇಶಗಳನ್ನು ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಅನುಸರಿಸುವ ಮೂಲಕ, ಮಾನವರು ಪರಿಪೂರ್ಣತೆಯತ್ತ ಸಾಗಬಹುದು.* "ಪ್ರವೃತ್ತಿಶ್ಚ ನಿವೃತ್ತಿಶ್ಚ ಪುಂಸಾಂ ಯೇನೋಪದಿಶ್ಯತೇ | ತದ್ಧರ್ಮಾಶ್ಲೋಪದಿಶ್ಯಂತೆ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಶಾಸ್ತ್ರವಿದೋ ವಿದುಃ" ***ಅಂದರೆ*** *ಯಾವುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿ, (ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವುದು) ನಿವೃತ್ತಿ (ಹಿಂತಿರುಗುವುದು) ಹಾಗೂ ಮಾನವನ ಧರ್ಮವು ಸಮಾವೇಶಗೊಂಡಿವೆಯೋ, ಅದನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರವೇತ್ತರು "ಶಾಸ್ತ್ರ" ಎಂದು ಕರೆಯುವರು.*

ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಿರತೆಯೇ ಧರ್ಮದ ಮೂಲ ಮತ್ತು ಯಶಸ್ಸಿನ ಆಧಾರ.

ಧೃತ್ಯಾ ಯಯಾ ಧಾರಯತೇ ಮನಃ-ಪ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯ-ಕ್ರಿಯಾಃ
ಯೋಗೇನವ್ಯಭಿಚಾರಿಣ್ಯಾ ಧೃತಿಃ ಸಾ ಪಾರ್ಥ ಸಾತ್ತ್ವಿಕೀ

ಭಗವದ್ಗೀತೆ: ಅಧ್ಯಾಯ 18, ಶ್ಲೋಕ 33

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಯೋಗದ ಮೂಲಕ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಪಡಿಸಲಾದ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸು, ಜೀವಾಯುಷ್ಯ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ದೃಢವಾದ ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿಯನ್ನು, ಓ ಪಾರ್ಥ, ಒಳ್ಳೆಯತನದ ಗುಣದಲ್ಲಿ ದೃಢಸಂಕಲ್ಪ (ಧೃತಿ) ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. (ಯಾವ ಧೃತಿಯಿಂದ ಮನಸ್ಸು, ಪ್ರಾಣ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಯೋಗದ ಮೂಲಕ ಅಚಲವಾಗಿ ನಿಯಂತ್ರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆಯೋ, ಆ ಧೃತಿಯೇ ಸಾತ್ತ್ವಿಕ ಧೃತಿ.)*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು "ಧೃತಿ" ಎಂಬ ಗುಣದ ಸಾತ್ತ್ವಿಕ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. "ಧೃತ್ಯಾ ಧಾರಯತೇ" — ಧೃತಿ ಎಂದರೆ ಹಿಡಿತ, ಸ್ಥೈರ್ಯ ಮತ್ತು ದೃಢತೆ. ಇದು ಕೇವಲ ಮನಸ್ಸಿನ ಗುಣವಲ್ಲ; ಅದು ಮನಸ್ಸು, ಪ್ರಾಣ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ ಶಕ್ತಿ. "ಮನಃ" — ಚಿಂತನೆಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವುದು. "ಪ್ರಾಣ" — ಜೀವಶಕ್ತಿಯ ಸಮತೋಲನ. "ಇಂದ್ರಿಯಕ್ರಿಯಾಃ" — ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವುದು. "ಯೋಗೇನ ಅವ್ಯಭಿಚಾರಿಣ್ಯಾ" — ಯೋಗದ ಮೂಲಕ, ಅಚಲವಾಗಿ, ಯಾವುದೇ ವಿಚಲನ ಇಲ್ಲದೆ ಈ ನಿಯಂತ್ರಣವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದು. ಇಂತಹ ಧೃತಿಯೇ "ಸಾತ್ತ್ವಿಕ" — ಶುದ್ಧ, ಸ್ಥಿರ ಮತ್ತು ಉನ್ನತ ಗುಣದ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧೃತಿಯನ್ನು ಆಂತರಿಕ ಶಕ್ತಿಯಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಸಾತ್ತ್ವಿಕ ಧೃತಿ ಎಂದರೆ ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸಮನ್ವಯಗೊಳಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ. "ಅವ್ಯಭಿಚಾರಿಣಿ" ಎಂದರೆ ಚಂಚಲತೆಯಿಲ್ಲದ, ಅಚಲವಾದ ಸ್ಥಿತಿ. ಇದು ಯೋಗದ ಫಲ—ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಿ, ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗುವುದು. ಇದು ಸೂಚಿಸುವುದು—ನಿಜವಾದ ಶಕ್ತಿ ಹೊರಗಿನಲ್ಲ, ಒಳಗಿನ ನಿಯಂತ್ರಣದಲ್ಲಿ ಇದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿನ ಅಸ್ಥಿರತೆ, ಒತ್ತಡ ಮತ್ತು ಗಮನದ ಕೊರತೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅದಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ—ಸಾತ್ತ್ವಿಕ ಧೃತಿ. ಧ್ಯಾನ, ಯೋಗ ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತಿನ ಜೀವನದ ಮೂಲಕ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಬಹುದು. ಇದರಿಂದ ಏಕಾಗ್ರತೆ, ಕಾರ್ಯಕ್ಷಮತೆ ಮತ್ತು ಮಾನಸಿಕ ಶಾಂತಿ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು, ವೃತ್ತಿಪರರು ಮತ್ತು ನಾಯಕತ್ವದಲ್ಲಿರುವವರಿಗೆ ಇದು ಅತ್ಯಂತ ಉಪಯುಕ್ತ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ. ಇದು ಶಾಶ್ವತ ಪಾಠ—ಸ್ಥಿರ ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ನಿಯಂತ್ರಿತ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೇ ಯಶಸ್ಸು ಮತ್ತು ಶಾಂತಿಯ ಮೂಲ.

ಧೃತಿ — ಸುಖದುಃಖಗಳಲ್ಲಿ ಅಚಲತೆಯ ಧರ್ಮ

ಧೃತಿರ್ನಾಮ ಸುಖೇ ದುಃಖೇ ಯಥಾ ನಾಪ್ನೋತಿ ವಿಕ್ರಿಯಾಮ್ |
ತಾಂ ಭಜೇತ ಸದಾ ಪ್ರಾಜ್ಞೋ ಯ ಇಚ್ಛೇದ್ಭೂತಿಮಾತ್ಮನಃ ॥ 19

ಮಹಾಭಾರತ – ಶಾಂತಿಪರ್ವ – ಅಧ್ಯಾಯ 162

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಸುಖವಾಗಲಿ ದುಃಖವಾಗಲಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಅಸ್ಥಿರತೆ ಉಂಟಾಗದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು 'ಧೃತಿ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ತನ್ನ ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಯನ್ನು ಬಯಸುವ ಜ್ಞಾನಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಯಾವಾಗಲೂ ಈ ಧೃತಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಬೇಕು.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಧರ್ಮದ ಮೂಲಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ "ಧೃತಿ"ಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸುಖ ಮತ್ತು ದುಃಖ ಎರಡೂ ಅನಿವಾರ್ಯ. ಸಾಮಾನ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿ ಸುಖ ಬಂದಾಗ ಅತಿಯಾಗಿ ಉಲ್ಲಾಸಗೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ದುಃಖ ಬಂದಾಗ ಕುಗ್ಗಿ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಧೃತಿಯುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ ಈ ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಚಿತ್ತತೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುತ್ತಾನೆ. ಅವನ ಮನಸ್ಸು ಹೊರಗಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳಿಂದ ಅಲುಗಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಸಮತ್ವವೇ ಅವನ ಆಂತರಿಕ ಶಕ್ತಿ. ಈ ಗುಣವಿಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನವೂ ಸ್ಥಿರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯೂ ದೀರ್ಘಕಾಲ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಜ್ಞನು, ಅಂದರೆ ವಿವೇಕಿಯು, ತನ್ನ ಆತ್ಮದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗಾಗಿ ಧೃತಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕು.

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಧೃತಿ ಎಂಬುದು ಕೇವಲ ಸಹನೆ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ದಾರಿತೋರುವ ಆಂತರಿಕ ಸ್ಥೈರ್ಯ. ಸುಖದುಃಖಗಳು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದವು; ಆತ್ಮವು ಅವುಗಳಿಗೆ ಮೀರಿ ಇರುವದು. ಧೃತಿಯುಳ್ಳವನು ತನ್ನನ್ನು ದೇಹ–ಮನಸ್ಸಿನ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸದೇ, ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅವನು*

ಕರ್ಮಫಲಗಳಿಂದ ಬಂಧನಕ್ಕೊಳಗಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಗೀತೆಯ "ಸಮತ್ವಂ ಯೋಗ ಉಚ್ಯತೆ" ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ವೇಗದ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಮಾನಸಿಕ ಅಸ್ಥಿರತೆ, ಆತಂಕ ಮತ್ತು ಒತ್ತಡ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿವೆ. ಸಣ್ಣ ಯಶಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಸಣ್ಣ ವಿಫಲತೆಯಲ್ಲಿ ನಿರಾಶೆ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿದೆ. ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಧೃತಿಯ ತತ್ತ್ವ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಕ್ತವಾಗಿದೆ. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ, ಉದ್ಯೋಗಿ, ನಾಯಕ, ಗೃಹಸ್ಥ—ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಮಚಿತ್ತತೆ ಅಗತ್ಯ. ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಗುಣ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ತರುತ್ತದೆ. ಧೃತಿಯುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ ಆತುರದ ನಿರ್ಧಾರಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ; ಆತ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ದಾರಿದೀಪವಾಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನಮಗೆ ಆಂತರಿಕ ಸಮತೋಲನವೇ ನಿಜವಾದ ಯಶಸ್ಸಿನ ಮೂಲವೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಕ್ಷಮೆ ಮತ್ತು ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಧೃತಿ

ಸರ್ವಥಾ ಕ್ಷಮಿಣಾ ಭಾವ್ಯಂ ತಥಾ ಸತ್ಯಪರೇಣ ಚ |
ವೀತಹರ್ಷಭಯಕ್ರೋಧೋ ಧೃತಿಮಾಪ್ನೋತಿ ಪಂಡಿತಃ ॥ 20

ಮಹಾಭಾರತ – ಶಾಂತಿಪರ್ವ – ಅಧ್ಯಾಯ 162

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಧೃತಿಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದರೆ ಮನುಷ್ಯನು ಸದಾ ಕ್ಷಮಾಶೀಲನಾಗಿಯೂ-ಸತ್ಯನಿಷ್ಠನಾಗಿಯೂ ಇರಬೇಕು. ಹರ್ಷ-ಭಯ-ಕ್ರೋಧಗಳನ್ನು ಪರಿತ್ಯಜಿಸಿದ ಪಂಡಿತನು ಧೃತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. (ಮನುಷ್ಯನು ಯಾವಾಗಲೂ ಕ್ಷಮಾಶೀಲನಾಗಿಯೂ ಸತ್ಯನಿಷ್ಠನಾಗಿಯೂ ಇರಬೇಕು. ಹರ್ಷ, ಭಯ ಮತ್ತು ಕ್ರೋಧವನ್ನು ತೊರೆದುಬಿಟ್ಟ ಜ್ಞಾನಿಯು ಧೃತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.)

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧೃತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಕೇವಲ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದಲೇ ಧೃತಿ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ; ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಜೀವನದ ಮೂಲ ಗುಣಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸಬೇಕು. ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ 'ಕ್ಷಮೆ'—ಇದು ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಎರಡನೆಯದಾಗಿ 'ಸತ್ಯಪರತೆ'—ಸತ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಒಳಗೆ ಯಾವುದೇ ದ್ವಂದ್ವ ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಮನಸ್ಸು ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮೂರನೆಯದಾಗಿ, ಹರ್ಷ, ಭಯ ಮತ್ತು ಕ್ರೋಧ ಇವುಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವುದು ಅಗತ್ಯ. ಅತಿಯಾದ ಹರ್ಷವೂ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅಲುಗಾಡಿಸುತ್ತದೆ, ಭಯ ಮನಸ್ಸನ್ನು ದುರ್ಬಲಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ, ಕ್ರೋಧ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಸುಕುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಈ ಮೂರನ್ನೂ ಮೀರಿ ನಿಂತಾಗ ಮಾತ್ರ ಪಂಡಿತನಿಗೆ ಧೃತಿ ಎಂಬ ಸ್ಥೈರ್ಯ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.*

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- ಕ್ಷಮೆ, ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಮನೋನಿಗ್ರಹ ಇವು ಹೊರಗೆ ಕಾಣುವ ಗುಣಗಳಂತೆ ತೋರಿದರೂ, ಒಳಗೆ ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಗೆ ದಾರಿ ಮಾಡಿಕೊಡುವ ಸಾಧನಗಳು. ಕ್ಷಮೆ ಎಂದರೆ ಅಹಂಕಾರದ ಕರಗುವಿಕೆ; ಸತ್ಯಪರತೆ ಎಂದರೆ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಸಮೀಪವಾಗುವುದು; ಹರ್ಷ-ಭಯ-ಕ್ರೋಧಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವುದು ಎಂದರೆ ರಜೋಗುಣ-ತಮೋಗುಣಗಳನ್ನು ಮೀರಿ ಸತ್ವಗುಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗುವುದು. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಧೃತಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಉದಯಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಜೀವನು ಕರ್ಮಬಂಧನದಿಂದ ಕ್ರಮೇಣ ಮುಕ್ತನಾಗುವ ದಾರಿಗೆ ಬರುತ್ತಾನೆ.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- *ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅಸಹನೆ, ಅಸತ್ಯ ಮತ್ತು ತ್ವರಿತ ಭಾವೋದ್ರೇಕಗಳು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿವೆ. ಸಣ್ಣ ವಿಷಯಕ್ಕೂ ಕ್ರೋಧ, ಭಯ ಮತ್ತು ಅತಿಯಾದ ಉಲ್ಲಾಸವು ಮಾನಸಿಕ ಅಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ. ಇಂತಹ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಮೆ ಮತ್ತು ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ತರುತ್ತವೆ.*

ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಾಗಲಿ, ಕೆಲಸದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಾಗಲಿ, ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಾಗಲಿ ಈ ಗುಣಗಳು ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಮತ್ತು ನಂಬಿಕೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತವೆ. ಭಾವೋದ್ರೇಕಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಉತ್ತಮ ನಿರ್ಧಾರಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಸಮರ್ಥನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವ್ಯಕ್ತಿಗಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಸಮಗ್ರ ಸಮಾಜದ ಸ್ಥಿರತೆ ಮತ್ತು ಸುಸ್ಥಿತಿಗಾಗಿ ಅಗತ್ಯವಾದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಧಾರ್ಮಿಕ ಜೀವನದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮೌಲ್ಯಗಳು; ಯಶಸ್ಸು ಮತ್ತು ಅಪಯಶಸ್ಸು ಕೂಡ ದೇವನಿಚ್ಛೆಯ ಭಾಗವೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಿದಾಗ ಮನಸ್ಸು ಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತದೆ

ಬುದ್ಧಿರ್ಜ್ಞಾನಮಸಮ್ಮೋಹ: ಕ್ಷಮಾ ಸತ್ಯಂ ದಮ: ಶಮ: |
ಸುಖಂ ದು:ಖಂ ಭಾವೋಽಯಭಾವೋ ಭಯಂ ಚಾಭಯಮೇವ ಚ || 4||
ಅಹಿಂಸಾ ಸಮತಾ ತುಷ್ಟಿಷ್ಟಪೋ ದಾನಂ ಯಶೋಽಯಶ: |
ಭವಂತಿ ಭಾವಾ ಭೂತಾನಾಂ ಮತ್ತ ಏವ ಪೃಥಗ್ವಿಧಾ: || 5||

ಭಗವದ್ಗೀತೆ: ಅಧ್ಯಾಯ 10, ಶ್ಲೋಕ 4-5

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಬುದ್ಧಿ, ಜ್ಞಾನ, ಮೋಹರಹಿತತೆ, ಕ್ಷಮೆ, ಸತ್ಯ, ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ, ಮನೋನಿಗ್ರಹ, ಸುಖ, ದುಃಖ, ಹುಟ್ಟು, ನಾಶ, ಭಯ ಮತ್ತು ಅಭಯ—ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಅಹಿಂಸಾ, ಸಮತೆ, ತೃಪ್ತಿ, ತಪಸ್ಸು, ದಾನ, ಯಶಸ್ಸು ಮತ್ತು ಅಪಯಶಸ್ಸು ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಜೀವಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಭಿನ್ನವಾಗಿ ಕಾಣುವ ಗುಣಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದಲೇ ಉದ್ಭವವಾಗುತ್ತವೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸೃಷ್ಟಿಯ ಎಲ್ಲಾ ಭಾವಗಳ ಮೂಲವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮಾನವನೊಳಗೆ ಕಾಣುವ ಒಳ್ಳೆಯ ಗುಣಗಳಾಗಲಿ, ಕಠಿಣ ಅನುಭವಗಳಾಗಲಿ—ಇವೆಲ್ಲವೂ ಒಂದೇ ದಿವ್ಯ ಮೂಲದಿಂದ ಬಂದಿವೆ. ಬುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನವು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಸತ್ಯದತ್ತ ನಡೆಸುವ ಶಕ್ತಿಗಳು; ಕ್ಷಮೆ ಮತ್ತು ಸತ್ಯವು ಧರ್ಮದ ಆಧಾರಗಳು; ದಮ ಮತ್ತು ಶಮವು ಆತ್ಮನಿಗ್ರಹದ ಸೂಚಕಗಳು. ಇನ್ನು ಸುಖ-ದುಃಖ, ಭಯ-ಅಭಯ, ಹುಟ್ಟು-ನಾಶ ಇವು ಜೀವನದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗಳು. ಈ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಲೀಲೆಯಾಗಿ ಅರಿತಾಗ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಅಹಂಕಾರ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಜೀವನದ ಬಗ್ಗೆ ಸಮತೋಲನದ ದೃಷ್ಟಿ ಮೂಡುತ್ತದೆ. ಅಹಿಂಸಾ, ಸಮತೆ, ತೃಪ್ತಿ, ತಪಸ್ಸು ಮತ್ತು ದಾನ ಇವು ಧಾರ್ಮಿಕ ಜೀವನದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮೌಲ್ಯಗಳು; ಯಶಸ್ಸು ಮತ್ತು ಅಪಯಶಸ್ಸು ಕೂಡ ದೇವನಿಚ್ಛೆಯ ಭಾಗವೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಿದಾಗ ಮನಸ್ಸು ಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತದೆ.*

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ, ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಎಲ್ಲ ಭಾವಗಳಿಗೂ ಮೂಲ ಕಾರಣ ಪರಮಾತ್ಮನ ಏಕತ್ವ ತತ್ತ್ವವೇ. ವಿಭಿನ್ನವಾಗಿ ಕಾಣುವ ಗುಣಗಳು ವಾಸ್ತವದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಚೈತನ್ಯದ ವಿಭಿನ್ನ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗಳು. ಜೀವನು ತನ್ನನ್ನು ಸ್ವತಂತ್ರ ಕರ್ತೃ ಎಂದು ಭಾವಿಸುವುದೇ ಮೋಹ; ಆದರೆ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಭಾವಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದಲೇ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಅರಿವು ಬಂದಾಗ 'ಅಹಂ' ಕರಗುತ್ತದೆ. ಈ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಜೀವನು ಸಮತ್ವ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ದ್ವಂದ್ವಗಳನ್ನು ಮೀರಿ ಆತ್ಮಶಾಂತಿಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- *ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ಸು-ಅಪಯಶಸ್ಸು, ಸುಖ-ದುಃಖ, ಭಯ-ಆತಂಕ ಇವುಗಳಿಂದ ಮಾನವ ಅತಿಯಾಗಿ ಪ್ರಭಾವಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಜೀವನದ ಎಲ್ಲ ಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ಸಮನಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿಕೋನವನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ. ಇಂತಹ ದೃಷ್ಟಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವಿನಯವನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅಹಿಂಸಾ, ಸಮತೆ ಮತ್ತು ದಾನ ಇವುಗಳು ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಮರಸ್ಯವನ್ನು*

ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತವೆ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ತಮ್ಮ ಗುಣಗಳು ಮತ್ತು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳು ದಿವ್ಯ ಮೂಲದಿಂದ ಬಂದವು ಎಂದು ಅರಿತರೆ, ಪರಸ್ಪರ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಸಹಾನುಭೂತಿ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಧರ್ಮದ ಸ್ಥಾಪನೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಹೆಚ್ಚುವರಿ ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ನಮಗೆ "ಅಹಂಕಾರಶೂನ್ಯತೆ" ಕಲಿಸುತ್ತವೆ – ಏನಾದರೂ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಗುಣಗಳು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದರೆ, ಅದು ನಮ್ಮ ಸಾಧನೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ದೇವರ ಅನುಗ್ರಹ. ನಿರ್ಗುಣ, ನಿರಾಕಾರ ಭಗವಂತನು ಗುಣರೂಪದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ವಿವೇಕ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದರೆ, ನಾವು ಎಲ್ಲರಲ್ಲೂ ಭಗವಂತನನ್ನು ಕಾಣಲು ಆರಂಭಿಸುತ್ತೇವೆ. ಸುಖ–ದುಃಖ, ಯಶಃ–ಅಯಶಃ ಇವೆಲ್ಲವು ಭಗವಂತನ ಮಾಯೆ ಎಂದು ಅರಿಯುವುದರಿಂದ, ನಮ್ಮ ಧರ್ಮಪಥದಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಲತೆ ಬರುವುದು. ಆತ್ಮವು ಭಗವಂತನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ. ಈ ಗುಣಗಳು ಆತ್ಮನ ಮೂಲಕ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆ. ನಾವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಗುಣಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದರೆ, ಅದು ನಮ್ಮ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕ ಪ್ರಗತಿಯ ಸೂಚನೆ. ಆದರೆ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದರೆ ತಿಳಿಯಬಹುದು: ಈ ಗುಣಗಳ ಮೂಲ ನಾವಲ್ಲ – ಅದು ಪರಮಾತ್ಮನು. ಈ ಭಾವನೆ ಜೀವನದಲ್ಲಿ "ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆ, ವಿನಯ, ಸಮತೋಲೆ ಮತ್ತು ಭಕ್ತಿಯನ್ನು" ಉದಯಿಸುತ್ತವೆ.

ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸುವ ದಮನ, ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ನಿರ್ಭಯತೆ

ದಮೋ ನಾನ್ಯಸ್ಪೃಹಾ ನಿತ್ಯಂ ಗಾಮ್ಭೀರ್ಯಂ ಧೈರ್ಯಮೇವ ಚ |
ಅಭಯಂ ರೋಗಶಮನಂ ಜ್ಞಾನೇನೈತದವಾಪ್ಯತೇ ॥ 12

ಮಹಾಭಾರತ – ಶಾಂತಿಪರ್ವ – ಅಧ್ಯಾಯ 162

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಇತರರ ವಸ್ತುಗಳ ಮೇಲೆ ಆಸೆಪಡದೇ ಇರುವುದು, ಗಾಂಭೀರ್ಯದಿಂದಿರುವುದು, ಧೈರ್ಯದಿಂದಿರುವುದು, ಭಯರಹಿತನಾಗಿರುವುದು, ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಅಭಯವನ್ನು ಕೊಡುವುದು, ಮನೋರೋಗವನ್ನು ಉಪಶಮನಗೊಳಿಸುವುದು-ಇವುಗಳು "ದಮ"ದ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿವೆ. ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಇದರ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. (ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ (ದಮ), ಇತರ ವಸ್ತುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಆಸೆಯಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ, ಗಾಂಭೀರ್ಯ, ಧೈರ್ಯ, ನಿರ್ಭಯತೆ ಮತ್ತು ರೋಗಗಳ ಶಮನ—ಇವೆಲ್ಲವೂ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ.)

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಜ್ಞಾನದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನವೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಮಾಹಿತಿ ಅಥವಾ ಪಾಠಪುಸ್ತಕದ ಅರಿವು ಅಲ್ಲ; ಅದು ಜೀವನದ ಸತ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಆಂತರಿಕ ಬೆಳಕು. ಈ ಜ್ಞಾನವು ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ದಮನವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ, ಅಂದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ನಿಯಂತ್ರಣದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. 'ನಾನ್ಯಸ್ಪೃಹಾ' ಎಂದರೆ ಅನಾವಶ್ಯಕ ಆಸೆಗಳಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ; ಇದು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ತರುತ್ತದೆ. ಗಾಂಭೀರ್ಯವು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಆಳವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ, ಧೈರ್ಯವು ಸಂಕಷ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನಿಯು ಭಯವನ್ನು ಮೀರಿ ನಿರ್ಭಯನಾಗುತ್ತಾನೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಅವನು ನಿಜಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅರಿತಿದ್ದಾನೆ. ರೋಗಶಮನವೂ ಇಲ್ಲಿ ದೇಹದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಮನಸ್ಸಿನ ಅಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ವ್ಯಥೆಗಳ ನಿವಾರಣೆಯನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.*

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- ಇಲ್ಲಿ 'ಜ್ಞಾನ' ಎಂಬುದು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅರಿತಾಗ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಆಕರ್ಷಣೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ—ಇದೇ ದಮ. ಆಸೆಗಳಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ ಎಂದರೆ ಆತ್ಮತೃಪ್ತಿ. ಗಾಂಭೀರ್ಯವು ಆತ್ಮಸ್ಥಿತಿಯ ಲಕ್ಷಣ, ಧೈರ್ಯವು ಅಹಂಕಾರದ ಕರಗುವಿಕೆಯ ಫಲ. ಭಯವು ದ್ವೈತದಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಏಕತ್ವದ ಅನುಭವ ಉಂಟಾದಾಗ ಭಯವೇ ಇಲ್ಲವಾಗುತ್ತದೆ. 'ರೋಗಶಮನ'

ಎಂಬುದು ಅಜ್ಞಾನರೂಪದ ಮೂಲ ರೋಗದ ನಿವಾರಣೆ. ಹೀಗಾಗಿ, ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಜ್ಞಾನವೇ ಎಲ್ಲಾ ಗುಣಗಳ ಮೂಲ ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷದ ದಾರಿ ಎಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- *ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅತಿಯಾದ ಆಸೆಗಳು, ಭಯ ಮತ್ತು ಮಾನಸಿಕ ಅಶಾಂತಿ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿವೆ. ಇಂತಹ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಜ್ಞಾನದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಜೀವನವನ್ನು ರೂಪಿಸಬೇಕೆಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ ಮತ್ತು ಆಸೆಯ ನಿಯಂತ್ರಣವು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಮತೋಲನದಲ್ಲಿ ಇಡುತ್ತದೆ. ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ನಿರ್ಭಯತೆ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಸಂಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸಲು ಶಕ್ತಿ ನೀಡುತ್ತವೆ. ಮನಸ್ಸಿನ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಆರೋಗ್ಯವೂ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಸಾಧ್ಯ. ಈ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡರೆ, ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಸಮಾಜವೂ ಶಾಂತ, ಸ್ಥಿರ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳಿಂದ ಸಮೃದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಬ್ರಹ್ಮಭಾವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಸಾಧಕನ ಧರ್ಮ ಮಾರ್ಗ

ಬುದ್ಧ್ಯಾ ವಿಶುದ್ಧಯಾ ಯುಕ್ತೋ ಧೃತ್ಯಾತ್ಮನಂ ನಿಯಮ್ಯ ಚ |
ಶಬ್ದಾದೀನ್ವಿಷಯಾಂಸ್ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ರಾಗದ್ವೇಷೌ ವ್ಯುದಸ್ಯ ಚ || 51||
ವಿವಿಕ್ತಸೇವೀ ಲಘ್ವಾಶೀ ಯತವಾಕ್ಕಾಯಮಾನಸ: |
ಧ್ಯಾನಯೋಗಪರೋ ನಿತ್ಯಂ ವೈರಾಗ್ಯಂ ಸಮುಪಾಶ್ರಿತ: || 52||
ಅಹಂಕಾರಂ ಬಲಂ ದರ್ಪಂ ಕಾಮಂ ಕ್ರೋಧಂ ಪರಿಗ್ರಹಮ್ |
ವಿಮುಚ್ಯ ನಿರ್ಮಮ: ಶಾಂತೋ ಬ್ರಹ್ಮಭೂಯಾಯ ಕಲ್ಪತೇ || 53||

ಭಗವದ್ಗೀತೆ: ಅಧ್ಯಾಯ 18, ಶ್ಲೋಕ 51-53

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಶುದ್ಧವಾದ ಬುದ್ಧಿಯೊಂದಿಗೆ ಯುಕ್ತನಾಗಿ, ಧೃತಿಯಿಂದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಿ, ಶಬ್ದಾದಿ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ, ರಾಗದ್ವೇಷಗಳನ್ನು ದೂರಮಾಡಬೇಕು. ಏಕಾಂತವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ, ಅಲ್ಪಾಹಾರವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ, ಮಾತು-ದೇಹ-ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಿ, ಧ್ಯಾನಯೋಗದಲ್ಲಿ ಸದಾ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡು ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅಹಂಕಾರ, ಬಲದ ಗರ್ವ, ದರ್ಪ, ಕಾಮ, ಕ್ರೋಧ ಮತ್ತು ಸಂಪಾದನೆಯ ಆಸೆಯನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ, 'ನನ್ನದು' ಎಂಬ ಭಾವವಿಲ್ಲದೆ ಶಾಂತನಾಗುವವನು ಬ್ರಹ್ಮಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.*

ಭಾವಾರ್ಥ:- ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಶುದ್ಧವಾದ ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ದೃಢವಾಗಿ ನಿಗ್ರಹಿಸಿ, ಶಬ್ದ ಮತ್ತು ಇತರ ಇಂದ್ರಿಯ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ, ಆಕರ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ವಿಕರ್ಷಣೆಯನ್ನು ಬದಿಗಿಟ್ಟಾಗ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಯೋಗ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಏಕಾಂತತೆಯನ್ನು ಆನಂದಿಸುತ್ತಾನೆ, ಲಘುವಾಗಿ ತಿನ್ನುತ್ತಾನೆ, ದೇಹ, ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಮಾತನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುತ್ತಾನೆ, ಯಾವಾಗಲೂ ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ನಿರ್ಲಿಪ್ತತೆಯನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಅಹಂಕಾರ, ಹಿಂಸೆ, ದುರಹಂಕಾರ, ಬಯಕೆ, ಆಸ್ತಿಯ ಮೇಲಿನ ಒಡೆತನ ಮತ್ತು ಸ್ವಾರ್ಥದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗಿ, ಅಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಶಾಂತಿಯಿಂದ ನೆಲೆಸಿ, ಬ್ರಹ್ಮನೊಂದಿಗೆ ಐಕ್ಯಗೊಳ್ಳಲು (ಅಂದರೆ, ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸತ್ಯದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ) ಯೋಗ್ಯನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವದ್ಗೀತೆ ಸಾಧಕನ ಆಂತರಿಕ ಮತ್ತು ಬಾಹ್ಯ ಜೀವನದ ಶಿಸ್ತುಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ, ಬುದ್ಧಿಯ ಶುದ್ಧತೆ ಅಗತ್ಯ; ಅದು ವಿವೇಕವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಧೃತಿಯ ಮೂಲಕ ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವುದು ಮುಖ್ಯ, ಏಕೆಂದರೆ ಅಶಾಂತ ಮನಸ್ಸು ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂದ್ರಿಯವಿಷಯಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವುದು ಮತ್ತು ರಾಗದ್ವೇಷಗಳನ್ನು ದೂರಮಾಡುವುದು ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಗೆ ದಾರಿ*

ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ನಂತರ ಸಾಧಕನು ಏಕಾಂತವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ, ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ಮಿತಿಯನ್ನು ಪಾಲಿಸಿ, ಮಾತು, ದೇಹ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಬೇಕು. ಧ್ಯಾನಯೋಗದಲ್ಲಿ ನಿರಂತರ ಅಭ್ಯಾಸ ಮತ್ತು ವೈರಾಗ್ಯವು ಅವನನ್ನು ಒಳಗೆ ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅಹಂಕಾರ, ದರ್ಪ, ಕಾಮ, ಕ್ರೋಧ ಮತ್ತು ಪರಿಗ್ರಹ ಇವುಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದಾಗ, ಅವನು ಶಾಂತನಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಕ್ರಮಬದ್ಧ ಸಾಧನೆಯ ಸಂಪೂರ್ಣ ಮಾರ್ಗವಾಗಿದೆ.

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಬಾಹ್ಯ ನಿಯಮಗಳಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಅವು ಆಂತರಿಕ ಪರಿವರ್ತನೆಯ ಹಂತಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. 'ವಿಶುದ್ಧ ಬುದ್ಧಿ' ಎಂದರೆ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಶಕ್ತಿ. 'ರಾಗದ್ವೇಷ ನಿವೃತ್ತಿ' ಎಂದರೆ ದ್ವೈತವನ್ನು ಮೀರುವುದು. 'ವಿವಿಕ್ತಸೇವನ' ಎಂದರೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಅಲೆಗಳನ್ನು ಶಮನಗೊಳಿಸುವ ಆಂತರಿಕ ಮೌನ. 'ವೈರಾಗ್ಯ' ಎಂದರೆ ವಸ್ತುಗಳ ಮೇಲೆ ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಆತ್ಮದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗುವುದು. ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು 'ನನ್ನದು' ಎಂಬ ಭಾವಗಳು ಕರಗಿದಾಗ, ಜೀವನು ತನ್ನ ನಿಜಸ್ವರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಸ್ಥಿತಿ ಮೋಕ್ಷದ ಪೂರ್ವಭಾವಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- *ಇಂದಿನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅತಿಯಾದ ಆಸಕ್ತಿ, ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಸ್ಪರ್ಧಾತ್ಮಕ ಮನೋಭಾವವು ಮಾನವನನ್ನು ಅಶಾಂತಗೊಳಿಸುತ್ತಿವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ನಿಯಂತ್ರಿತ ಜೀವನ, ಸರಳತೆ ಮತ್ತು ಆಂತರಿಕ ಶಾಂತಿಯ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತವೆ. ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ಮಿತತೆ, ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸಿನ ನಿಯಂತ್ರಣವು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಆರೋಗ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಉತ್ತಮಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ವೈರಾಗ್ಯವು ಅಸಕ್ತತೆಯನ್ನು ಕಲಿಸಿ, ಒತ್ತಡವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಕ್ರೋಧವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದಾಗ, ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಹಕಾರ ಮತ್ತು ಸೌಹಾರ್ದತೆ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ. ಈ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವರು ಸ್ವಯಂ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದು, ಸಮಾಜಕ್ಕೂ ಶಾಂತಿಯ ದಾರಿದೀಪರಾಗುತ್ತಾರೆ.*

ಸ್ವಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆಯ ಮಹತ್ವ

ಸ್ವಧರ್ಮಮಪಿ ಚಾವೇಕ್ಷ್ಯ ನ ವಿಕಂಪಿತುಮರ್ಹಸಿ ।
ಧರ್ಮ್ಯಾದ್ಧಿ ಯುದ್ಧಾಚ್ಛ್ರೇಯೋನ್ಯತ್ ಕ್ಷತ್ರಿಯಸ್ಯ ನ ವಿದ್ಯತೇ ॥ (31)

ಭಗವದ್ಗೀತೆ: ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ನಿನ್ನ ಸ್ವಧರ್ಮವನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ನೀನು ಕದಲಬಾರದು. ಧರ್ಮಯುತವಾದ ಯುದ್ಧಕ್ಕಿಂತ ಕ್ಷತ್ರಿಯನಿಗೆ ಮತ್ತೇನು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು ಇಲ್ಲ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತಾನೆ. 'ಸ್ವಧರ್ಮ' ಎಂದರೆ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸ್ವಭಾವ, ಸ್ಥಾನ ಮತ್ತು ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಕರ್ತವ್ಯ. ಕ್ಷತ್ರಿಯನಿಗೆ ಧರ್ಮವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದು ಮುಖ್ಯವಾದ ಕರ್ತವ್ಯ. ಇಲ್ಲಿ 'ಯುದ್ಧ' ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಹೋರಾಟವಲ್ಲ; ಅದು ಅನ್ಯಾಯದ ವಿರುದ್ಧ ನಿಲ್ಲುವುದು ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹಿಂಜರಿಯುವುದು ಧರ್ಮವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಅರಿತು, ಭಯ ಅಥವಾ ಸಂಶಯಗಳಿಂದ ಅಲುಗಾಡದೆ ಅದನ್ನು ನಿಭಾಯಿಸಬೇಕು. ಇದು ಧರ್ಮದ ಮೂಲತತ್ತ್ವವಾಗಿದೆ.

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು, ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಜೀವಿಯೂ ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದು. 'ಸ್ವಧರ್ಮ' ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಸಾಮಾಜಿಕ ವರ್ಗವಲ್ಲ; ಅದು ಆತ್ಮನಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಕರ್ತವ್ಯ. ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಎದುರಾಗುವ ಸಂಕಷ್ಟಗಳು 'ಯುದ್ಧ'ದ ರೂಪದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಿಂದ*

ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮೋನ್ನತಿ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಧರ್ಮಯುತವಾಗಿ ಅವನ್ನು ಎದುರಿಸುವುದೇ ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಗೆ ದಾರಿ. ಈ ರೀತಿ ಸ್ವಧರ್ಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದು ಜೀವಿಯನ್ನು ತನ್ನ ನಿಜಸ್ವರೂಪದತ್ತ ನಡೆಸುತ್ತದೆ.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಹಲವರು ತಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯದಿಂದ ದೂರ ಸರಿಯುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ಸವಾಲುಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸಲು ಹೆದರುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಗೌರವದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸುವಂತೆ ಪ್ರೇರೇಪಿಸುತ್ತದೆ. ನ್ಯಾಯಕ್ಕಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದು, ಸತ್ಯವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನ ಸ್ವಧರ್ಮವನ್ನು ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಪಾಲಿಸಿದರೆ, ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಶಿಸ್ತು, ನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಸ್ವಧರ್ಮದ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ ಮತ್ತು ಪರಧರ್ಮದ ಅಪಾಯ

ಶ್ರೇಯಾನ್ಸ್ವಧರ್ಮೋ ವಿಗುಣಃ ಪರಧರ್ಮಾತ್ಸ್ವನುಷ್ಠಿತಾತ್ ।
ಸ್ವಧರ್ಮೇ ನಿಧನಂ ಶ್ರೇಯಃ ಪರಧರ್ಮೋ ಭಯಾವಹಃ ॥ (35)

ಭಗವದ್ಗೀತೆ: ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಸ್ವಧರ್ಮವು ದೋಷಪೂರ್ಣವಾಗಿದ್ದರೂ, ಅದನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದು ಇತರರ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಸ್ವಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಜೀವತ್ಯಾಗವೂ ಶ್ರೇಷ್ಠ; ಪರಧರ್ಮವು ಭಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸ್ವಧರ್ಮದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ಗಾಢವಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನಿಗೂ ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವ, ಗುಣ ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಒಂದು ಧರ್ಮವಿರುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮಾಡಲಾಗದಿದ್ದರೂ, ಅದರಲ್ಲಿ ಇರುವ ದೋಷಗಳು ದೊಡ್ಡದು ಅಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇತರರ ಧರ್ಮವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅನುಸರಿಸಿದರೂ, ಅದು ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಸ್ವಧರ್ಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದು ಒಳಗಿನ ಅಶಾಂತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವಧರ್ಮವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಗತಿ ಸಾಧಿಸುವುದು ಧಾರ್ಮಿಕ ಜೀವನದ ಮುಖ್ಯ ಮಾರ್ಗವಾಗಿದೆ.*

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಜೀವಿಯ ಆಂತರಿಕ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. 'ಸ್ವಧರ್ಮ' ಎಂದರೆ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸಹಜವಾದ ಪ್ರವೃತ್ತಿ. ಅದನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮದೊಂದಿಗೆ ಏಕತೆ ಸಾಧಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. 'ಪರಧರ್ಮ' ಎಂದರೆ ಹೊರಗಿನ ಪ್ರಭಾವಗಳಿಂದ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡ ಮಾರ್ಗ. ಅದು ದ್ವೈತ ಮತ್ತು ಭಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಸ್ವಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಇರುವ 'ವಿಗುಣ'ವು ಸಹಜ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ಭಾಗ; ಅದು ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಗೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಪರಧರ್ಮವು ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಅಸತ್ಯದ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುವುದರಿಂದ, ಅದು ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಗೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ತತ್ತ್ವವು ಸ್ವಭಾವಾನುಸಾರವಾದ ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯೇ ಮೋಕ್ಷದ ದಾರಿ ಎಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- *ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇತರರನ್ನು ಅನುಕರಿಸುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಉದ್ಯೋಗ, ಜೀವನಶೈಲಿ ಮತ್ತು ಮೌಲ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪರರ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಅಸಮಾಧಾನ ಮತ್ತು ಆತಂಕ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ತಮ್ಮ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಅರಿತು, ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ತಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಇರುವವರು*

ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಥಿರತೆ ಮತ್ತು ನೈತಿಕತೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ಪರಧರ್ಮದ ಅನುಕರಣದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಗೊಂದಲವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿ, ಸ್ವಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರರಾಗುವುದರಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿಯೂ ಸಮಾಜವೂ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತವೆ.

ಅವತಾರದ ಧರ್ಮಸ್ಥಾಪನಾ ತತ್ತ್ವ

ಪರಿತ್ರಾಣಾಯ ಸಾಧೂನಾಂ ವಿನಾಶಾಯ ಚ ದುಷ್ಕೃತಾಮ್ ।
ಧರ್ಮಸಂಸ್ಥಾಪನಾರ್ಥಾಯ ಸಂಭವಾಮಿ ಯುಗೆ ಯುಗೆ ॥ (8)

ಭಗವದ್ಗೀತೆ: ಅಧ್ಯಾಯ 4

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಸಾಧುಜನರ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ, ದುಷ್ಕರ್ಮಿಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡಲು ಮತ್ತು ಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ನಾನು ಯುಗಯುಗಗಳಲ್ಲಿ ಅವತಾರ ಪಡೆಯುತ್ತೇನೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅವತಾರದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಸಮತೋಲನ ಕದಡುವಾಗ, ಪರಮಾತ್ಮನು ಅವತಾರ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಸಾಧುಜನರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದು ಅಂದರೆ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವರನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದು. ದುಷ್ಕೃತ್ಯಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದು ಅಂದರೆ ಅಧರ್ಮದ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ತಗ್ಗಿಸುವುದು. ಇವುಗಳ ಮೂಲಕ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪುನಃ ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದು, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಯುಗದಲ್ಲಿಯೂ ಧರ್ಮವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ದೈವಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಇದೆ ಎಂಬ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನೀಡುತ್ತದೆ.

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು, ಅವತಾರವು ಕೇವಲ ಬಾಹ್ಯ ಘಟನೆ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೊಳಗೂ ನಡೆಯುವ ಆಂತರಿಕ ಪರಿವರ್ತನೆ. 'ಸಾಧು' ಎಂದರೆ ಶುದ್ಧವಾದ ಚಿಂತನೆಗಳು ಮತ್ತು ಸತ್ಸಂಕಲ್ಪಗಳು; 'ದುಷ್ಕೃತ' ಎಂದರೆ ಅಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ದುರ್ಗುಣಗಳು. ಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು ಎಂದರೆ ಆತ್ಮದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು. ಜ್ಞಾನವು ಉದಯಿಸಿದಾಗ, ಅದು ಒಳಗಿನ ಅಂಧಕಾರವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತದೆ—ಇದೇ ಆಂತರಿಕ ಅವತಾರ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಪರಮಾತ್ಮನ ಅವತಾರವು ಜೀವಿಯ ಆತ್ಮಜಾಗೃತಿಯ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಾಯ, ಅಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಅಸ್ಥಿರತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮದ ಶಾಶ್ವತತೆಯನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ಯಾವಾಗಲೂ ನಾಶವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು ಪುನಃ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ವಿಶ್ವಾಸವು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಧೈರ್ಯ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ತಮ್ಮ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯ, ನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವ ಮೂಲಕ ಈ ದೈವಿಕ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಯಾಗಬಹುದು. ದುಷ್ಕೃತ್ಯಗಳನ್ನು ತಡೆದು, ಸತ್ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸುವುದರಿಂದ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಸೌಹಾರ್ದತೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮದ ವಿಜಯವು ಅನಿವಾರ್ಯವೆಂದು ಬೋಧಿಸಿ, ನೈತಿಕ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಪ್ರೇರಣೆ ನೀಡುತ್ತದೆ.

ಸ್ವಭಾವನಿಯತ ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಪಾಪರಹಿತ ಜೀವನ

ಶ್ರೇಯಾನ್ಸ್ವಧರ್ಮೋ ವಿಗುಣಃ ಪರಧರ್ಮಾತ್ಸ್ವನುಷ್ಠಿತಾತ್ ।
ಸ್ವಭಾವನಿಯತಂ ಕರ್ಮ ಕುರ್ವನ್ನಾಪ್ನೋತಿ ಕಿಲ್ಬಿಷಮ್ ॥ (47)

ಭಗವದ್ಗೀತೆ: ಅಧ್ಯಾಯ 18

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಸ್ವಧರ್ಮವು ದೋಷಪೂರ್ಣವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದು ಇತರರ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವವನು ಪಾಪಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುವುದಿಲ್ಲ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡ ಕರ್ಮದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಗೂ ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಕರ್ತವ್ಯವಿರುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಅನುಸರಿಸುವುದು ಜೀವನದ ಸರಿಯಾದ ಮಾರ್ಗ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಆ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ದೋಷಗಳು ಕಾಣಿಸಬಹುದು; ಆದರೆ ಅವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿದ್ದು ಅವುಗಳಿಂದ ದೊಡ್ಡ ಅನರ್ಥ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇತರರ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದು ಹೊರಗಿನ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಂಡರೂ, ಅದು ಒಳಗೆ ಅಸಮತೋಲನವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. 'ಸ್ವಭಾವನಿಯತ ಕರ್ಮ' ಎಂದರೆ ತನ್ನ ಗುಣ, ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಕಾರ್ಯ. ಇದನ್ನು ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದಾಗ, ಅದು ಪಾಪಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಧರ್ಮಸಮ್ಮತವಾಗಿದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ, ಜೀವಿಯ ಸ್ವಭಾವವು ಅವನ ಹಿಂದಿನ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಮತ್ತು ಗುಣಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ರೂಪುಗೊಂಡಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದ್ವಂದ್ವವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಕರ್ಮವು ಆತ್ಮದೊಂದಿಗೆ ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಈ ಹೊಂದಾಣಿಕೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಬಂಧನವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. 'ಕಿಲ್ಬಿಷ' ಎಂದರೆ ಪಾಪ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಒಳಗಿನ ಅಶಾಂತಿಯೂ ಆಗಿದೆ. ಸ್ವಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರನಾಗಿರುವವನು ಈ ಅಶಾಂತಿಯಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಇತರರನ್ನು ಅನುಕರಿಸುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿದೆ. ತಮ್ಮ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ಹೊಂದದ ಉದ್ಯೋಗ, ಜೀವನಶೈಲಿ ಅಥವಾ ನಿರ್ಧಾರಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಅಸಮಾಧಾನ ಮತ್ತು ಒತ್ತಡ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ತಮ್ಮ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಅರಿತು, ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಜೀವನವನ್ನು ರೂಪಿಸಬೇಕೆಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ತಮ್ಮ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೃಪ್ತಿ ಮತ್ತು ಸಮರ್ಪಣೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತಾರೆ. ಇದರಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಥಿರತೆ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ವಭಾವನಿಯತ ಕರ್ಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದು ಧರ್ಮಪರ ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನದ ಜೀವನಕ್ಕೆ ದಾರಿಯಾಗಿದೆ.

ಧರ್ಮಗ್ಲಾನಿಯಲ್ಲಿ ಅವತಾರದ ಅವಶ್ಯಕತೆ

ಯದಾ ಯದಾ ಹಿ ಧರ್ಮಸ್ಯ ಗ್ಲಾನಿರ್ಭವತಿ ಭಾರತ ।
ಅಭ್ಯುತ್ಥಾನಮಧರ್ಮಸ್ಯ ತದಾತ್ಮಾನಂ ಸೃಜಾಮ್ಯಹಮ್ ॥ (7)

ಭಗವದ್ಗೀತೆ: ಅಧ್ಯಾಯ 4

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಹೇ ಭಾರತ, ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಕುಸಿತ ಉಂಟಾಗಿ ಅಧರ್ಮವು ಹೆಚ್ಚಾದಾಗ, ಆಗ ನಾನು ನನ್ನನ್ನು ಅವತಾರ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತೇನೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸೃಷ್ಟಿಯ ನೈತಿಕ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ದೈವಿಕ ನಿಯಮವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಧರ್ಮವು ಸಮಾಜದ ಆಧಾರವಾಗಿದ್ದು, ಅದು ಕುಗ್ಗಿದಾಗ ಅಸ್ಥಿರತೆ ಮತ್ತು ಅನ್ಯಾಯ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅವತಾರ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗಿ, ಧರ್ಮವನ್ನು ಪುನಃ ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಕೇವಲ ಪೌರಾಣಿಕ ಕಥೆಯಲ್ಲ; ಇದು ಸೃಷ್ಟಿಯ ನಿತ್ಯಧರ್ಮ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಯುಗದಲ್ಲಿಯೂ ಧರ್ಮದ ರಕ್ಷಣೆಗೆ ದೈವಿಕ ಶಕ್ತಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು, ಧರ್ಮಗ್ಲಾನಿ ಎಂದರೆ ಹೊರಗಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಳಗೂ ಸಂಭವಿಸುತ್ತದೆ. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನ, ದುರ್ಗುಣಗಳು ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮದ ಚಿಂತನೆಗಳು ಹೆಚ್ಚಾದಾಗ, ಆತ್ಮದ ದಿವ್ಯ ಶಕ್ತಿ 'ಅವತಾರ' ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಾಗಿ ಉದಯಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಜ್ಞಾನವು ಒಳಗಿನ ಅಧರ್ಮವನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿ, ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ, ಅವತಾರವು ಹೊರಗಿನ ಘಟನೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಅದು ಆತ್ಮಜಾಗೃತಿಯ ಸಂಕೇತವೂ ಆಗಿದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಮೌಲ್ಯಗಳು ಕುಗ್ಗುತ್ತಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದೆ. ಅನ್ಯಾಯ, ಅಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಅಶಾಂತಿ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮವು ನಾಶವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ತಮ್ಮ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯ, ನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಧರ್ಮವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವ ಮೂಲಕ ಈ ದೈವಿಕ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳಬಹುದು. ಧರ್ಮವನ್ನು ಉಳಿಸುವ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಕೇವಲ ದೈವದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಮಾನವನದ್ದೂ ಆಗಿದೆ. ಈ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅರಿತರೆ, ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನೈತಿಕತೆ, ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನ ಪುನಃ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಧರ್ಮಸಮ್ಮತ ಕಾಮ ಮತ್ತು ದೈವಿಕ ಬಲದ ತತ್ತ್ವ

ಬಲಂ ಬಲವತಾಂ ಚಾಹಂ ಕಾಮರಾಗವಿವರ್ಜಿತಮ್ ।
ಧರ್ಮಾವಿರುದ್ಧೋ ಭೂತೇಷು ಕಾಮೋಽಸ್ಮಿ ಭರತರ್ಷಭ ॥ (11)

ಭಗವದ್ಗೀತೆ: ಅಧ್ಯಾಯ 7

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಕಾಮ ಮತ್ತು ರಾಗವಿಲ್ಲದ ಶುದ್ಧ ಬಲವು ಬಲಿಷ್ಠರಲ್ಲಿರುವ ನಾನು. ಹಾಗೆಯೇ, ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗದ ಕಾಮವೂ ಜೀವಿಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ನಾನು.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಬಲ ಮತ್ತು ಕಾಮದ ನಿಜಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಲವು ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಆಸೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ದೈವಿಕ ಬಲವು ಕಾಮ ಮತ್ತು ರಾಗಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ, ನಿಜವಾದ ಬಲವು ಸ್ವಾರ್ಥರಹಿತ ಮತ್ತು ನಿಯಂತ್ರಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ 'ಕಾಮ'ವೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತ್ಯಾಜ್ಯವಲ್ಲ; ಅದು ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಇರುವುದಾದರೆ, ಅದು ಸಹ ದೈವಿಕ ಶಕ್ತಿಯ ಭಾಗವೇ ಆಗಿದೆ. ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿ, ವೃದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕವಾಗುವ ಆಸೆಗಳು ಧರ್ಮಸಮ್ಮತವಾಗಿವೆ. ಹೀಗಾಗಿ, ನಿಯಂತ್ರಿತ ಬಲ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಸಮ್ಮತ ಕಾಮವು ಜೀವನವನ್ನು ಸಮತೋಲನದಲ್ಲಿ ಇಡುತ್ತವೆ.

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಇಲ್ಲಿ 'ಬಲ' ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ದೇಹಬಲವಲ್ಲ, ಆತ್ಮಬಲ. ಇದು ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಆಸೆಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತವಾಗಿರುವ ಶಕ್ತಿ. 'ಕಾಮ' ಎಂದರೆ ಇಚ್ಛಾಶಕ್ತಿ; ಅದು ಧರ್ಮದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಇದ್ದರೆ, ಅದು ಸೃಷ್ಟಿಶಕ್ತಿಯಾಗಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ರಾಗ ಮತ್ತು ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕಾಮವು ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಪರಮಾತ್ಮನು ಈ ಶುದ್ಧ ಶಕ್ತಿಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಳಗೆ ಇರುವನು. ಜೀವನು ಈ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅರಿತಾಗ, ತನ್ನ ಆಸೆಗಳನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿ, ಬಲವನ್ನು ಧರ್ಮದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಬಳಸಲು ಕಲಿಯುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಗೆ ದಾರಿ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಬಲವನ್ನು ದುರುಪಯೋಗಪಡಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಅತಿಯಾದ ಆಸೆಗಳು ಸಮಸ್ಯೆಗಳಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಬಲವನ್ನು ನೈತಿಕವಾಗಿ ಬಳಸಬೇಕೆಂದು ಮತ್ತು ಆಸೆಗಳನ್ನು ಧರ್ಮದ ಮಿತಿಯೊಳಗೆ ಇಡಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ನಿಯಂತ್ರಿತ ಬಲವು ನಾಯಕತ್ವವನ್ನು

ಉತ್ತಮಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ, ಧರ್ಮಸಮ್ಮತ ಕಾಮವು ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಈ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದರೆ, ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಸಮತೋಲನಯುತ ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸಿ, ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ಸಹಕಾರಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಅಧರ್ಮವನ್ನೇ ಧರ್ಮವೆಂದು ಭಾವಿಸುವ ತಾಮಸಿಕ ಬುದ್ಧಿಯ ಲಕ್ಷಣ

ಅಧರ್ಮಂ ಧರ್ಮಮಿತಿ ಯಾ ಮನ್ಯತೇ ತಮಸಾವೃತಾ ।
ಸರ್ವಾರ್ಥಾನ್ ವಿಪರೀತಾಂಶ್ಚ ಬುದ್ಧಿಃ ಸಾ ಪಾರ್ಥ ತಾಮಸೀ ॥ (32)

ಭಗವದ್ಗೀತೆ: ಅಧ್ಯಾಯ 18

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಆವೃತಳಾಗಿ, ಅಧರ್ಮವನ್ನೇ ಧರ್ಮವೆಂದು ಭಾವಿಸುವ ಮತ್ತು ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುವ ಬುದ್ಧಿಯು ತಾಮಸಿಕವಾಗಿದೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಬುದ್ಧಿಯ ಮೂರು ಸ್ವಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ತಾಮಸಿಕ ಬುದ್ಧಿಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ತಮೋಗುಣವು ಅಜ್ಞಾನ, ಅಲಸ್ಯ ಮತ್ತು ಮೋಹವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಸತ್ಯವನ್ನು ಅರಿಯಲಾರನು. ಅವನು ಅಧರ್ಮವನ್ನೇ ಧರ್ಮವೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾನೆ, ತಪ್ಪನ್ನು ಸರಿಯೆಂದು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಕೇವಲ ತಪ್ಪಾದ ನಿರ್ಧಾರವಲ್ಲ; ಅದು ಮೂಲಭೂತವಾಗಿ ವಿವೇಕದ ಕೊರತೆ. ಇಂತಹ ಬುದ್ಧಿಯು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ತಪ್ಪು ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಅವನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಅನರ್ಥವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅರಿಯಲು, ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ.

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ತಾಮಸಿಕ ಬುದ್ಧಿಯು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ. 'ತಮಸ್' ಎಂದರೆ ಅಂಧಕಾರ; ಇದು ಸತ್ಯವನ್ನು ಮಸುಕುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಜೀವನು ತನ್ನ ನಿಜಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಮರೆತು, ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಮೋಹದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದಾಗ, ಅವನ ಬುದ್ಧಿ ವಿಕೃತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಅವನು ದ್ವಂದ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿಕೊಂಡು, ತಪ್ಪನ್ನು ಸರಿಯೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ಹೊರಬರಲು ಸತ್ವಗುಣವನ್ನು ಬೆಳೆಸಬೇಕು—ಅಂದರೆ ಜ್ಞಾನ, ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಶುದ್ಧವಾದಾಗ, ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಧರ್ಮವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೌಲ್ಯಗಳ ಗೊಂದಲ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿದೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ತಪ್ಪನ್ನು ಸರಿಯೆಂದು ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಸತ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ತಾಮಸಿಕ ಬುದ್ಧಿಯ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ವಿವೇಕವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿ, ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಧರ್ಮವನ್ನು ಅರಿಯಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಬೇಕು. ಶಿಕ್ಷಣ, ಸತ್ಸಂಗ ಮತ್ತು ಧ್ಯಾನ ಇವು ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ಸಾಧನಗಳು. ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ತಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿದರೆ, ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನೈತಿಕತೆ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯ ಪುನಃ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸತ್ಯವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುವ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.

ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಕ್ಷರಸ್ವರೂಪ ಮತ್ತು ಶಾಶ್ವತ ಧರ್ಮರಕ್ಷಕತ್ವ

ತ್ವಮಕ್ಷರಂ ಪರಮಂ ವೇದಿತವ್ಯಂ ತ್ವಮಸ್ಯ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಪರಂ ನಿಧಾನಮ್ ।
ತ್ವಮವ್ಯಯಃ ಶಾಶ್ವತಧರ್ಮಗೋಪ್ತಾ ಸನಾತನಸ್ತ್ವಂ ಪುರುಷೋ ಮತೋ ಮೇ ॥ (18)

ಭಗವದ್ಗೀತೆ: ಅಧ್ಯಾಯ 11

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ನೀನು ಅಕ್ಷರವಾದ, ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ಪರಮ ತತ್ತ್ವ. ಈ ವಿಶ್ವದ ಪರಮ ಆಧಾರವೂ ನೀನೇ. ನೀನು ನಾಶರಹಿತನು, ಶಾಶ್ವತ ಧರ್ಮವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವವನು, ಸನಾತನ ಪುರುಷನು—ಇದೇ ನನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ವಿಶ್ವರೂಪವನ್ನು ಕಂಡು, ಪರಮಾತ್ಮನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಾನೆ. 'ಅಕ್ಷರ' ಎಂದರೆ ಎಂದಿಗೂ ನಾಶವಾಗದ ತತ್ತ್ವ. ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳು ಪರಿವರ್ತನೆಯೊಳಗಾಗುತ್ತವೆ; ಆದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅವ್ಯಯನು—ಅವನು ನಿತ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. 'ಪರಂ ನಿಧಾನ' ಎಂದರೆ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಮೂಲ ಆಧಾರ. ಶಾಶ್ವತ ಧರ್ಮವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಶಕ್ತಿ ಕೂಡ ಅವನಲ್ಲೇ ಇದೆ. 'ಸನಾತನ ಪುರುಷ' ಎಂದರೆ ಕಾಲಾತೀತವಾದ ಚೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪ. ಈ ಅರಿವು ಬಂದಾಗ, ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಪರಮಾತ್ಮನ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿ, ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಅವನನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲು ಪ್ರೇರೇಪಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. 'ಅಕ್ಷರ' ಎಂದರೆ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪ—ಅದು ಜನನ-ಮರಣಗಳಿಗೆ ಒಳಪಡುವುದಿಲ್ಲ. ಜೀವನು ತನ್ನನ್ನು ದೇಹ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸಿದಾಗ, ಅವನು ನಾಶವಂತನೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾನೆ; ಆದರೆ ತನ್ನ ನಿಜಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅರಿತಾಗ, ಅವನು ಅಕ್ಷರ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ. 'ಶಾಶ್ವತಧರ್ಮಗೋಪ್ತಾ' ಎಂದರೆ ಆತ್ಮದಲ್ಲೇ ಧರ್ಮದ ಮೂಲವಿದೆ. ಪರಮಾತ್ಮನು ಹೊರಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಒಳಗೂ ಇರುವನು ಎಂಬ ಅರಿವು ಬಂದಾಗ, ಜೀವನು ತನ್ನೊಳಗಿನ ದಿವ್ಯತೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭೌತಿಕ ವಸ್ತುಗಳ ಮೇಲೆ ಅತಿಯಾದ ಅವಲಂಬನೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಅವು ನಾಶವಂತವೆಂಬ ಸತ್ಯವನ್ನು ಮರೆಯುವುದರಿಂದ ಅಶಾಂತಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನಿತ್ಯವಾದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅರಿಯುವ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಶಾಶ್ವತ ಮೌಲ್ಯಗಳಾದ ಧರ್ಮ, ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ನೈತಿಕತೆಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸುವುದು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ವಿಶ್ವದ ಆಧಾರವೆಂದು ಅರಿತಾಗ, ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವಿನಯ ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿಯೂ ಸಮಾಜವೂ ಶಾಶ್ವತ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕತೆಯ ದಾರಿಗೆ ಸಾಗುತ್ತದೆ.

ಗುಣತ್ರಯಾತೀತ ಸ್ಥಿತಿಯೇ ಅಮೃತತತ್ವದ ಧರ್ಮ ಮಾರ್ಗ

ಗುಣಾನೇತಾನ್ ಅತೀತ್ಯ ತ್ರೀನ್ ದೇಹೀ ದೇಹಸಮುದ್ಭವಾನ್ |
ಜನ್ಮಮೃತ್ಯುಜರಾದುಃಖೈರ್ವಿಮುಕ್ತೋಽಮೃತಮಶ್ನುತೇ || 20 ||

ಭಗವದ್ಗೀತೆ: ಅಧ್ಯಾಯ 14

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ದೇಹದಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವವಾಗಿರುವ ಸತ್ವ, ರಜಸ್, ತಮಸ್ ಎಂಬ ಮೂರು ಗುಣಗಳನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿದ ಜೀವನು ಜನನ, ಮರಣ, ವೃದ್ಧಾಪ್ಯ ಮತ್ತು ದುಃಖಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗಿ ಅಮೃತಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ಗುಣತ್ರಯ ವಿಭಾಗದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಬಹಳ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಕ್ರಿಯೆಗಳೂ ಮತ್ತು ಅನುಭವಗಳೂ ಸತ್ವ, ರಜಸ್, ತಮಸ್ ಎಂಬ ಮೂರು ಗುಣಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಈ ಗುಣಗಳು ದೇಹಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವು, ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲ. ಆದರೂ, ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಆತ್ಮನು ದೇಹದೊಂದಿಗೆ ತನ್ನನ್ನು ಗುರುತಿಸಿಕೊಂಡು, ಈ ಗುಣಗಳ ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತಾನೆ. ಸತ್ವಗುಣವು ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ, ರಜೋಗುಣವು ಕ್ರಿಯಾಶೀಲತೆ ಮತ್ತು ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ, ತಮೋಗುಣವು ಅಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಆಲಸ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಮೂರು ಗುಣಗಳ ಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿರುವವನು ಜನನ–ಮರಣದ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ತಿರುಗುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ, ಯಾರು ಈ ಗುಣಗಳ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಕೇವಲ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ

ನೋಡುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ಅವುಗಳಿಗೆ ಅಸಕ್ತರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ, ಅವರು ನಿಧಾನವಾಗಿ ಗುಣಾತೀತ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಏರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಅವನು ದೇಹದ ಬದಲಾವಣೆಗಳಿಗೆ ಒಳಪಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಬೋಧನೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಜನನ, ಮರಣ, ವೃದ್ಧಾಪ್ಯ, ದುಃಖ ಇವುಗಳು ದೇಹದ ಮಟ್ಟದಲ್ಲೇ ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ; ಆತ್ಮವು ಅವುಗಳಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು ಕೇವಲ ಗುಣಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುವುದಲ್ಲ, ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ "ಅಹಂಕಾರಾತ್ಮಕ ಗುರುತು" ಬಿಡುವುದಾಗಿದೆ. "ನಾನು ಕ್ರಿಯೆ ಮಾಡುವವನು" ಎಂಬ ಭಾವನೆ ರಜೋಗುಣದಿಂದ, "ನಾನು ಅಜ್ಞಾನಿ" ಎಂಬ ಭಾವನೆ ತಮೋಗುಣದಿಂದ, "ನಾನು ಜ್ಞಾನಿ" ಎಂಬ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಅಹಂಕಾರವೂ ಸತ್ವಗುಣದಿಂದ ಬರುತ್ತದೆ. ಗುಣಾತೀತ ಸ್ಥಿತಿ ಎಂದರೆ, "ನಾನು ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪಿ, ಗುಣಗಳು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಮಾತ್ರ" ಎಂಬ ನಿಶ್ಚಲ ದೃಷ್ಟಿ. ಈ ದೃಷ್ಟಿ ಬಂದಾಗ, ಜೀವನು ಕರ್ಮಬಂಧದಿಂದ ಹೊರಬರುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಮೋಕ್ಷದ ಮೂಲಭೂತ ಅನುಭವ. ಇದನ್ನು "ಅಮೃತವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದು" ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅಮೃತ ಎಂದರೆ ದೇಹ ಅಮರವಾಗುವುದು ಅಲ್ಲ; ಬದಲಿಗೆ ಆತ್ಮನ ನಿತ್ಯ, ಶಾಶ್ವತ, ಅವಿನಾಶಿ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದು.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾನವನು ತನ್ನ ಭಾವನೆಗಳು, ಆಸೆಗಳು ಮತ್ತು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಗುರುತಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಒಬ್ಬನು ಯಶಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಹಂಕಾರಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತಾನೆ, ವಿಫಲತೆಯಲ್ಲಿ ಕುಗ್ಗುತ್ತಾನೆ, ದುಃಖದಲ್ಲಿ ನಿರಾಶನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ಎಲ್ಲವೂ ಗುಣಗಳ ಪ್ರಭಾವವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂಬ ಅರಿವು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಜೀವನವು ಅಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನಮಗೆ ಸಮತೋಲನದ ಜೀವನವನ್ನು ಕಲಿಸುತ್ತದೆ. ನಾವು ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ನೋಡಲು ಕಲಿತರೆ, ಆತಂಕ, ಒತ್ತಡ, ಮತ್ತು ಅತಿಯಾದ ಭಾವನಾತ್ಮಕ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದ ದೂರವಾಗಬಹುದು. ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಇದು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ಥಿರಬುದ್ಧಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಒಳಗಿನ ಗುಣಾತೀತ ದೃಷ್ಟಿ, ಹೊರಗಿನ ಜೀವನದಲ್ಲೂ ಧೈರ್ಯ, ಸಹನೆ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ.

ಧರ್ಮಾಮೃತವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ ಭಕ್ತರ ಮಹಿಮೆ

ಯೇ ತು ಧರ್ಮ್ಯಾಮೃತಮಿದಂ ಯಥೋಕ್ತಂ ಪರ್ಯುಪಾಸತೇ |
ಶ್ರದ್ದಧಾನಾ ಮತ್ಪರಮಾ ಭಕ್ತಾಸ್ತೇಽತೀವ ಮೇ ಪ್ರಿಯಾಃ || 20 ||

ಭಗವದ್ಗೀತೆ: ಅಧ್ಯಾಯ 12

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಈ ಧರ್ಮಸ್ವರೂಪವಾದ ಅಮೃತತತ್ತ್ವವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಅನುಸರಿಸುವ, ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ಪರಮ ಗುರಿಯಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವ ಭಕ್ತರು ನನಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯರಾಗಿದ್ದಾರೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ಭಕ್ತಿಯೋಗದ ಸಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ "ಧರ್ಮ್ಯ ಅಮೃತ" ಎಂಬ ಪದ ಬಹಳ ಮಹತ್ವದ್ದು. ಇದು ಕೇವಲ ನಿಯಮಗಳ ಸಮೂಹವಲ್ಲ, ಬದಲಿಗೆ ಜೀವನವನ್ನು ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯದ ಕಡೆಗೆ ನಡೆಸುವ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗವಾಗಿದೆ. "ಯಥೋಕ್ತಂ" ಎಂಬ ಪದವು, ಧರ್ಮವನ್ನು ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಂತೆ ಅಲ್ಲ, ಶಾಸ್ತ್ರವು ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜನರು ತಮ್ಮ ಅನುಕೂಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಧರ್ಮವನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಶುದ್ಧ ಮತ್ತು ಅಚಲವಾದ ಧರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನವನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. "ಶ್ರದ್ದಧಾನಾ" ಎಂಬುದು ಭಕ್ತಿಯ ಹೃದಯವಾಗಿದೆ. ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಲ್ಲದೆ ಮಾಡಿದ ಯಾವುದೇ ಆಚರಣೆ ಕೇವಲ ಯಾಂತ್ರಿಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. "ಮತ್ಪರಮಾ" ಎಂದರೆ, ಪರಮ ಗುರಿಯಾಗಿ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು

ಹೊಂದಿರುವುದು. ಇಂತಹ ಭಕ್ತರು ತಮ್ಮ ಎಲ್ಲಾ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನೂ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಣೆ ಮಾಡುವ ಮನೋಭಾವದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಇಂತಹ ಭಕ್ತರು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ "ಅತೀವ ಪ್ರಿಯ" ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ, ಅವರು ದೇವರ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವವರು.

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು ಭಕ್ತಿಯ ಗಂಭೀರತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. "ಧರ್ಮ್ಯ ಅಮೃತ" ಎಂದರೆ, ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ದಾರಿ ಮಾಡುವ ಧರ್ಮ. ಇದು ಹೊರಗಿನ ಆಚರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸೀಮಿತವಾಗಿಲ್ಲ; ಒಳಗಿನ ಮನೋಭಾವದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿರಬೇಕು. "ಮತ್ಪರಮಾ" ಎಂಬುದು ಅಹಂಕಾರದ ಸಂಪೂರ್ಣ ತ್ಯಾಗವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿ "ನಾನು" ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಾ, "ನೀನು" ಎಂಬ ಪರಮಾತ್ಮನ ಭಾವನೆ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಾ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತನು ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ದೈವಿಕ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ "ಪ್ರಿಯ" ಎಂಬ ಪದವು ಭಾವನಾತ್ಮಕ ಅರ್ಥಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಭಕ್ತನು ಪರಮಾತ್ಮನೊಂದಿಗೆ ಏಕತ್ವವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬಂದಾಗ, ಅವನು ದೇವರಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾಗುತ್ತಾನೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಅವನಲ್ಲಿ ದೈವಿಕ ಗುಣಗಳು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹಲವರು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವರು ಧರ್ಮವನ್ನು ಕೇವಲ ಆಚರಣೆಗಳಿಗೆ ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ, ಮತ್ತವರು ಅದನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮದ ನಿಜವಾದ ರೂಪವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ — ಅದು ಜೀವನದ ಮಾರ್ಗ, ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಯ ಸಾಧನ. ಶ್ರದ್ಧೆಯೊಂದಿಗೆ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ತನ್ನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆ, ನಿಯಮಪಾಲನೆ ಮತ್ತು ಸಮರ್ಪಣಾಭಾವವನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತಾನೆ. ಇವು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸ ಮತ್ತು ನೈತಿಕತೆಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತವೆ. ಇಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿ, ಸಮುದಾಯದ ಹಿತವನ್ನು ಗಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗಾಗಿ, ಧರ್ಮಾಮೃತವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ ಭಕ್ತರು ಕೇವಲ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾಗಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಸಾಮಾಜಿಕವಾಗಿ ಕೂಡ ಮಾದರಿಯಾಗುತ್ತಾರೆ.

ಸ್ವಭಾವಗುಣಾಧಾರಿತ ಧರ್ಮಕರ್ಮ ವಿಭಾಗದ ತತ್ವ

ಬ್ರಾಹ್ಮಣಕ್ಷತ್ರಿಯವಿಶಾಂ ಶೂದ್ರಾಣಾಂ ಚ ಪರಂತಪ |
ಕರ್ಮಾಣಿ ಪ್ರವಿಭಕ್ತಾನಿ ಸ್ವಭಾವಪ್ರಭವೈರ್ಗುಣೈಃ || 41 ||

ಭಗವದ್ಗೀತೆ: ಅಧ್ಯಾಯ 18

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಹೇ ಪರಂತಪ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ವೈಶ್ಯ ಮತ್ತು ಶೂದ್ರರ ಕರ್ಮಗಳು ಅವರ ಸ್ವಭಾವದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಗುಣಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ವಿಭಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ಮಹತ್ವದ ಸಾಮಾಜಿಕ ತತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ "ವರ್ಣವ್ಯವಸ್ಥೆ"ಯ ಮೂಲಭೂತ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಜನ್ಮ ಆಧಾರಿತವಲ್ಲ, "ಸ್ವಭಾವಪ್ರಭವ ಗುಣ" ಆಧಾರಿತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸತ್ವ, ರಜಸ್, ತಮಸ್ ಎಂಬ ಮೂರು ಗುಣಗಳ ಮಿಶ್ರಣ ಇರುತ್ತದೆ. ಈ ಗುಣಗಳ ಪ್ರಮಾಣ ಮತ್ತು ಸ್ವಭಾವವೇ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿ, ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. ಸತ್ವಗುಣ ಹೆಚ್ಚು ಇರುವವರು ಜ್ಞಾನ, ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಅಧ್ಯಯನದ ಕಡೆಗೆ ಒಲವು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ರಜೋಗುಣ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವವರು ಶೌರ್ಯ, ನಾಯಕತ್ವ ಮತ್ತು ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವುದರಿಂದ ಕ್ಷತ್ರಿಯಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ಸೇರುತ್ತಾರೆ. ವ್ಯಾಪಾರ, ವಾಣಿಜ್ಯ ಮತ್ತು ಉತ್ಪಾದನೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವವರು ವೈಶ್ಯಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ, ಸೇವಾ ಮನೋಭಾವ ಮತ್ತು ಸಹಾಯಕ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ

ತೊಡಗಿರುವವರು ಶೂದ್ರಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗಾಗಿ, ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಕಾರ್ಯಗಳು ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ನಡೆಯಲು ಈ ರೀತಿಯ ಧರ್ಮವಿಭಾಗವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಪರಸ್ಪರ ಅವಲಂಬಿತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗಿದ್ದು, ಎಲ್ಲ ವರ್ಣಗಳೂ ಸಮಾನವಾಗಿ ಅಗತ್ಯವಾದವು.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು ಮಾನವನ ಒಳಗಿನ ಗುಣವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಲ್ಲಿಯೂ ಈ ನಾಲ್ಕು ಸ್ವಭಾವಗಳ ಬೀಜಗಳು ಇವೆ. ಜ್ಞಾನ, ಶಕ್ತಿ, ಸಂಪತ್ತು ಮತ್ತು ಸೇವೆ — ಈ ನಾಲ್ಕೂ ಮಾನವನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯಕ. ಧರ್ಮವು ಹೊರಗಿನ ವರ್ಗೀಕರಣಕ್ಕಿಂತ ಒಳಗಿನ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಾಗಿದೆ. ಯಾರು ತಮ್ಮ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಅರಿತು, ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಧರ್ಮವನ್ನು ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೋ ಅವರು ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಗೆ ವೇಗವಾಗಿ ಸಾಗುತ್ತಾರೆ. "ಸ್ವಭಾವಪ್ರಭವೈರ್ಗುಣೈಃ" ಎಂಬ ಪದವು, ಕರ್ಮವು ನಮ್ಮ ನಿಜಸ್ವಭಾವದಿಂದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಬಲವಂತವಾಗಿ ಅಥವಾ ಅನುಕರಣೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮ ಧರ್ಮವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವರ್ಣವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಜನ್ಮ ಆಧಾರಿತವಾಗಿ ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸುವುದರಿಂದ ಸಾಮಾಜಿಕ ವಿಭಜನೆಗಳು ಉಂಟಾಗಿವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ, ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮೌಲ್ಯವು ಅವನ ಗುಣ ಮತ್ತು ಕರ್ಮದ ಮೇಲೆ ಆಧಾರಿತವಾಗಿರಬೇಕು, ಜನ್ಮದ ಮೇಲೆ ಅಲ್ಲ. ಈ ತತ್ವವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಿದರೆ, ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯಲು ಅವಕಾಶ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಇದು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವಿಕಾಸಕ್ಕೂ, ಸಮಾಜದ ಸಮಗ್ರ ಪ್ರಗತಿಗೂ ಸಹಾಯಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಇದು ಸಮಾನತೆ ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯಭಾವವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಯಾರೂ ಉನ್ನತ–ಅಧಮರಲ್ಲ; ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಧರ್ಮವನ್ನು ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಆಚರಿಸಿದಾಗ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಮತೋಲನ ಮತ್ತು ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಧರ್ಮಜ್ಞಾನವೇ ರಾಜವಿದ್ಯೆ – ಶ್ರದ್ಧೆಯ ಮಹತ್ವ ಮತ್ತು ಸಂಸಾರದಿಂದ ವಿಮುಕ್ತಿ

ರಾಜವಿದ್ಯಾ ರಾಜಗುಹ್ಯಂ ಪವಿತ್ರಮಿದಮುತ್ತಮಮ್ |
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾವಗಮಂ ಧರ್ಮ್ಯಂ ಸುಸುಖಂ ಕರ್ತುಮವ್ಯಯಮ್ || 2 ||
ಅಶ್ರದ್ದಧಾನಾಃ ಪುರುಷಾ ಧರ್ಮಸ್ಯಾಸ್ಯ ಪರಂತಪ |
ಅಪ್ರಾಪ್ಯ ಮಾಂ ನಿವರ್ತಂತೇ ಮೃತ್ಯುಸಂಸಾರವರ್ತ್ಮನಿ || 3 ||

ಭಗವದ್ಗೀತೆ: ಅಧ್ಯಾಯ 9

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಈ ಜ್ಞಾನವು ಎಲ್ಲಾ ವಿದ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ರಾಜವಿದ್ಯೆ ಮತ್ತು ಅತ್ಯಂತ ಗುಹ್ಯವಾದುದು. ಇದು ಪವಿತ್ರವಾದುದು, ನೇರ ಅನುಭವದಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದಾದುದು, ಧರ್ಮಸ್ವರೂಪವಾದುದು, ಸುಲಭವಾಗಿ ಆಚರಿಸಬಹುದಾದುದು ಮತ್ತು ನಾಶವಾಗದ ಫಲವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ, ಈ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆ ಇಲ್ಲದವರು ನನ್ನನ್ನು ಪಡೆಯದೆ, ಮರಣ–ಸಂಸಾರದ ಚಕ್ರದಲ್ಲೇ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ತಿರುಗುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ರಾಜವಿದ್ಯಾ–ರಾಜಗುಹ್ಯ ಯೋಗದ ಹೃದಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ "ರಾಜವಿದ್ಯೆ" ಎಂದರೆ, ಆತ್ಮ ಮತ್ತು ಪರಮಾತ್ಮನ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪರಮಜ್ಞಾನ. ಇದು ಎಲ್ಲಾ ವಿದ್ಯೆಗಳಿಗಿಂತ ಉನ್ನತ, ಏಕೆಂದರೆ ಇದು ಜೀವನದ ಅಂತಿಮ ಗುರಿಯನ್ನು ತಲುಪಿಸುತ್ತದೆ. "ರಾಜಗುಹ್ಯ" ಎಂದರೆ, ಅತ್ಯಂತ ಆಂತರಿಕ ಮತ್ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ರಹಸ್ಯ. ಇದು ಹೊರಗಿನ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ತಿಳಿಯಲಾಗದು; ಅನುಭವದಿಂದ ಮಾತ್ರ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. "ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾವಗಮಂ" ಎಂಬ ಪದವು, ಈ ಜ್ಞಾನವು ಕೇವಲ ತತ್ವಚರ್ಚೆಯಾಗಿರದೆ, ನೇರವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸಬಹುದಾದದ್ದು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಜ್ಞಾನವು "ಧರ್ಮ್ಯಂ" — ಅಂದರೆ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ

ಅನುಗುಣವಾದದ್ದು. ಇದು ಜೀವನವನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. "ಸುಸುಖಂ ಕರ್ತುಮ್" ಎಂದರೆ, ಈ ಮಾರ್ಗವು ಕಠಿಣ ತಪಸ್ಸಿನಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಸರಳ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಅನುಸರಿಸಬಹುದಾದದ್ದು. "ಅವ್ಯಯಂ" ಎಂದರೆ, ಇದರ ಫಲವು ಶಾಶ್ವತ — ಇದು ಎಂದಿಗೂ ನಾಶವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಶ್ರದ್ಧೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಯಾರು ಈ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆ ಇಡುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅವರು ಈ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಅವರು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪಡೆಯದೆ, ಸಂಸಾರದ ಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿಕೊಂಡೇ ಇರುತ್ತಾರೆ.

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು "ಜ್ಞಾನ–ಭಕ್ತಿ–ಅನುಭವ"ಗಳ ಏಕತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ರಾಜವಿದ್ಯೆ ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ತಿಳುವಳಿಕೆ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಜೀವಂತವಾಗುವ ಅನುಭವ. "ರಾಜಗುಹ್ಯ" ಎಂಬುದು ಮನಸ್ಸಿನ ಆಳದಲ್ಲಿರುವ ದೈವಿಕ ಸತ್ಯ. ಇದನ್ನು ಅರಿಯಲು ಹೊರಗಿನ ಸಾಧನೆಗಿಂತ ಒಳಗಿನ ಶುದ್ಧತೆ ಅಗತ್ಯ. "ಶ್ರದ್ಧೆ" ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ನಂಬಿಕೆ ಅಲ್ಲ, ಆಂತರಿಕ ಸಮರ್ಪಣೆ. ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸು ಸಂಶಯದಲ್ಲಿ ತಿರುಗುತ್ತಾ ಇರುತ್ತದೆ, ಮತ್ತು ಸಂಶಯವು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುತ್ತದೆ. "ಅಪ್ರಾಪ್ಯ ಮಾಂ ನಿವರ್ತಂತೇ" ಎಂಬುದು, ಪರಮ ಸತ್ಯವನ್ನು ಅರಿಯದವನು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅರಿಯದೆ ಉಳಿಯುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಅವನು ಜನನ–ಮರಣದ ಚಕ್ರವನ್ನು ಮೀರಿ ಹೋಗಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನ ಬಹಳ ಇದೆ, ಆದರೆ ಆಂತರಿಕ ಶಾಂತಿ ಕಡಿಮೆ. ಅನೇಕ ವಿದ್ಯೆಗಳು ಇದ್ದರೂ, ಜೀವನದ ಗುರಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟತೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಮಾನವನು ಅಶಾಂತಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನಮಗೆ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನವು ಹೇಗಿರಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ — ಅದು ಅನುಭವಯುಕ್ತ, ಧರ್ಮಪೂರ್ಣ ಮತ್ತು ಶಾಶ್ವತವಾಗಿರಬೇಕು. ಶ್ರದ್ಧೆಯ ಕೊರತೆ ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಸಮಸ್ಯೆಯಾಗುತ್ತಿದೆ. ಸಂಶಯ ಮತ್ತು ಅಸ್ಥಿರತೆ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜೀವನವನ್ನು ಅಶಾಂತಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಶ್ರದ್ಧೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಅನುಸರಿಸಿದರೆ, ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರತೆ, ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಉನ್ನತ ಗುರಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಬಹುದು. ಇಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಧಾರ್ಮಿಕತೆ, ನೈತಿಕತೆ ಮತ್ತು ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಗೆ ದಾರಿದೀಪರಾಗುತ್ತಾರೆ.

ಫಲಾಸಕ್ತಿಯಿಂದ ನಡೆಯುವ ರಾಜಸಿಕ ಧೃತಿ ಮತ್ತು ಧರ್ಮದ ವ್ಯತ್ಯಾಸ

ಯಯಾ ತು ಧರ್ಮಕಾಮಾರ್ಥಾನ್ ಧೃತ್ಯಾ ಧಾರಯತೇ ಅರ್ಜುನ |
ಪ್ರಸಂಗೇನ ಫಲಾಕಾಂಕ್ಷೀ ಧೃತಿಃ ಸಾ ಪಾರ್ಥ ರಾಜಸೀ || 34 ||

ಭಗವದ್ಗೀತೆ: ಅಧ್ಯಾಯ 18

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಹೇ ಅರ್ಜುನ, ಯಾರು ಧರ್ಮ, ಕಾಮ ಮತ್ತು ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಧೃತಿಯಿಂದ ಪಾಲಿಸುತ್ತಾರೋ, ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಫಲದ ಆಸೆಯಿಂದ ಮಾಡುತ್ತಾರೋ, ಆ ಧೃತಿಯನ್ನು ರಾಜಸಿಕ ಧೃತಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ಗುಣತ್ರಯದ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಧೃತಿಯ (ದೃಢತೆ/ನಿಶ್ಚಯ) ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. "ಧೃತಿ" ಎಂದರೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥೈರ್ಯ, ದೃಢತೆ ಮತ್ತು ಹಿಡಿತ. ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಕಾಮ ಎಂಬ ಮೂರು ಪ್ರಮುಖ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಧೃತಿ ಅಗತ್ಯ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದ ಅಂಶವೇನೆಂದರೆ — ಆ ಧೃತಿ ಯಾವ ಗುಣದಿಂದ ಪ್ರೇರಿತವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು. ಯಾರು ಧರ್ಮವನ್ನು ಕೂಡ ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೋ, ಅಂದರೆ ಪ್ರತಿಫಲಕ್ಕಾಗಿ, ಪ್ರಶಂಸೆಗೆ ಅಥವಾ ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಾರೋ, ಅವರ ಧೃತಿ ರಾಜಸಿಕವಾಗುತ್ತದೆ. ರಾಜಸಿಕ ಗುಣವು ಕ್ರಿಯಾಶೀಲತೆಯನ್ನೂ, ಆದರೆ ಜೊತೆಗೆ ಆಸೆ ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರವನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ, ಇಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದರೂ, ಅದು

ನಿಷ್ಕಾಮವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನು ತನ್ನ ಪ್ರಯತ್ನಗಳ ಫಲದ ಮೇಲೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಆಸಕ್ತಿ ಇಡುತ್ತಾನೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನಮಗೆ ಧರ್ಮದ ನಿಜವಾದ ಆಚಾರವು ಫಲಾಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಮುಕ್ತವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಧರ್ಮವೂ ಕೂಡ ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಬಹುದು.

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು "ಧೃತಿ"ಯ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಧೃತಿ ಸ್ವತಃ ಒಳ್ಳೆಯ ಗುಣವಾಗಿದ್ದರೂ, ಅದರ ಹಿಂದಿರುವ ಪ್ರೇರಣೆ ಅದರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. "ಪ್ರಸಂಗೇನ ಫಲಾಕಾಂಕ್ಷೀ" ಎಂಬ ಪದವು, ಮನಸ್ಸು ಫಲದೊಂದಿಗೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆಯೇ ಬಂಧನದ ಮೂಲ. ವ್ಯಕ್ತಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಕೂಡ ತನ್ನ ಸ್ವಾರ್ಥದ ಸಾಧನವಾಗಿ ಬಳಸಲು ಆರಂಭಿಸುತ್ತಾನೆ. ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ, ಕರ್ಮವನ್ನು ಕೇವಲ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು, ಫಲವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಬೇಕು. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಧೃತಿ ಸಾತ್ವಿಕವಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಗೆ ದಾರಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ರಾಜಸಿಕ ಧೃತಿಯು ಹೊರಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿ ಕಾಣಬಹುದು, ಆದರೆ ಒಳಗೆ ಅದು ಅಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಅತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಉಳಿಸುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅನೇಕರು ಧರ್ಮಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಕೂಡ ಖ್ಯಾತಿ, ಹೆಸರು ಅಥವಾ ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ದಾನ, ಪೂಜೆ, ಸೇವೆ — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಹೊರಗಿನ ಪ್ರದರ್ಶನವಾಗಿಬಿಡುತ್ತವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನಮಗೆ ಧರ್ಮದ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ನಿಷ್ಕಾಮಭಾವದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮವೇ ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮ. ಫಲದ ಮೇಲೆ ಅತಿಯಾದ ಆಸಕ್ತಿ ಇದ್ದರೆ, ಅದು ಒತ್ತಡ ಮತ್ತು ಅತೃಪ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವನ್ನು ನಿಷ್ಕಾಮವಾಗಿ ಆಚರಿಸಿದರೆ, ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮನಸ್ಸು ಶಾಂತವಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಸೇವಾಭಾವ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಧರ್ಮಾಚರಣೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನೈತಿಕತೆ ಮತ್ತು ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಬಲಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ನಿಷ್ಕಾಮ ದಾನವೇ ಸಾತ್ತ್ವಿಕ ಧರ್ಮದ ಲಕ್ಷಣ

ದಾತವ್ಯಮಿತಿ ಯದ್ದಾನಂ ದೀಯತೇ ಅನುಪಕಾರಿಣೇ |
ದೇಶೇ ಕಾಲೇ ಚ ಪಾತ್ರೇ ಚ ತದ್ದಾನಂ ಸಾತ್ತ್ವಿಕಂ ಸ್ಮೃತಮ್ || 20 ||

ಭಗವದ್ಗೀತೆ: ಅಧ್ಯಾಯ 17

ಸರಳಾರ್ಥ:- *"ಇದು ಕೊಡಬೇಕಾದದ್ದು" ಎಂಬ ಕರ್ತವ್ಯಭಾವದಿಂದ, ಪ್ರತಿಫಲ ನಿರೀಕ್ಷೆ ಇಲ್ಲದೆ, ಯೋಗ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ, ಯೋಗ್ಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಯೋಗ್ಯ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನೀಡುವ ದಾನವನ್ನು ಸಾತ್ತ್ವಿಕ ದಾನವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ದಾನದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಶುದ್ಧ ರೂಪದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ದಾನವು ಕೇವಲ ಕೊಡುವ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲ; ಅದರ ಹಿಂದಿರುವ ಮನೋಭಾವವೇ ಅದರ ಗುಣವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. "ದಾತವ್ಯಮಿತಿ" ಎಂಬ ಪದವು, ದಾನವನ್ನು ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿ ನೋಡುವ ಮನೋಭಾವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಸ್ವಾರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಧರ್ಮಾಚರಣೆ. "ಅನುಪಕಾರಿಣೇ" ಎಂದರೆ, ಪ್ರತಿಫಲ ನೀಡಲು ಅಸಮರ್ಥನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಕೊಡುವುದು. ಇದು ನಿಷ್ಕಾಮ ದಾನದ ಮುಖ್ಯ ಲಕ್ಷಣ. ಇದಲ್ಲದೆ, "ದೇಶೇ ಕಾಲೇ ಪಾತ್ರೇ" ಎಂಬ ಮೂರು ಅಂಶಗಳು ದಾನದ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತವೆ. ಸರಿಯಾದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ, ಸರಿಯಾದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ, ಮತ್ತು ಯೋಗ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ನೀಡಿದ ದಾನವೇ ಸಾರ್ಥಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯ ದಾನವು ಸತ್ವಗುಣದಿಂದ ಪ್ರೇರಿತವಾಗಿದ್ದು, ಅದು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಗೆ ದಾರಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು ದಾನದ ಮೂಲಕ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಕರಗಿಸುವುದಾಗಿದೆ. "ನಾನು ಕೊಟ್ಟೆ" ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಕೂಡ ಒಂದು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಅಹಂಕಾರ. ಆದರೆ "ದಾತವ್ಯಮಿತಿ" ಎಂಬ ಭಾವನೆ, ಈ*

ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ನಿಜವಾದ ದಾನದಲ್ಲಿ, ಕೊಡುವವನು, ಪಡೆಯುವವನು ಮತ್ತು ಕೊಡುವ ವಸ್ತು — ಈ ಮೂರೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ರೂಪವೆಂದು ಕಾಣಬೇಕು. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ದಾನವು ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. "ಅನುಪಕಾರಿಣೇ" ಎಂಬುದು, ದಾನವು ವ್ಯವಹಾರವಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿಫಲದ ನಿರೀಕ್ಷೆ ಇದ್ದರೆ, ಅದು ವಾಣಿಜ್ಯ; ಆದರೆ ನಿರೀಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದ ದಾನವೇ ಧರ್ಮ. ಈ ರೀತಿಯ ಸಾತ್ತ್ವಿಕ ದಾನವು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಲಘುವಾಗಿಸಿ, ದೈವಿಕ ಗುಣಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯಿಸುತ್ತದೆ.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ದಾನವು ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಪ್ರಚಾರದ ಸಾಧನವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಹೆಸರು, ಕೀರ್ತಿ ಅಥವಾ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸ್ಥಾನಕ್ಕಾಗಿ ದಾನ ಮಾಡುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಇದು ರಾಜಸಿಕ ಅಥವಾ ತಾಮಸಿಕ ದಾನದ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನಮಗೆ ದಾನದ ನಿಜವಾದ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ನಿಷ್ಕಾಮವಾಗಿ, ಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಿದರೆ, ಅದು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಸಾತ್ತ್ವಿಕ ದಾನವು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಹಾನುಭೂತಿ, ಪರಸ್ಪರ ಸಹಕಾರ ಮತ್ತು ಮಾನವೀಯತೆಯನ್ನು ಬಲಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಧರ್ಮಾಚರಣೆಗಳು ಸಮಾಜವನ್ನು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಸುತ್ತವೆ.

ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ ದಾನಧರ್ಮವೇ ಮುಖ್ಯ ಮಾರ್ಗ

ಪ್ರಗಟ ಚಾರಿ ಪದ ಧರ್ಮ ಕೇ ಕಲಿ ಮಹುಂ ಏಕ ಪ್ರಧಾನ |
ಜೆನ ಕೆನ ವಿಧಿ ದೀನೇಂ ದಾನ ಕರೈ ಕಲ್ಯಾಣ ||

ರಾಮಾಯಣ

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಧರ್ಮದ ನಾಲ್ಕು ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಉಳಿದಿದೆ; ಯಾವ ರೀತಿಯಲ್ಲಾದರೂ ದಾನ ಮಾಡಿದರೆ ಅದು ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಪದ್ಯವು ರಾಮಚರಿತಮಾನಸ್ಯ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸರಳವಾಗಿ ಮತ್ತು ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಸನಾತನ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳಂತೆ ವಿವರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ — ಸತ್ಯ, ಶೌಚ, ದಯೆ ಮತ್ತು ದಾನ. ಕೃತಯುಗದಲ್ಲಿ ಈ ನಾಲ್ಕೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿದ್ದವು. ಆದರೆ ಯುಗಗಳು ಬದಲಾಗುತ್ತಾ ಬಂದಂತೆ, ಈ ಧರ್ಮಪಾದಗಳು ಕ್ರಮೇಣ ಕುಗ್ಗುತ್ತಾ ಬಂದವು. ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ ಮಾನವನ ಮನಸ್ಸು ಅಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಕಠಿಣ ತಪಸ್ಸು, ಶುದ್ಧಾಚರಣೆ ಮತ್ತು ಸ್ಥಿರ ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆ ಪಾಲಿಸುವುದು ಅಷ್ಟು ಸುಲಭವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಯುಗದಲ್ಲಿ ದಾನಧರ್ಮವನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಒತ್ತಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. "ಜೆನ ಕೆನ ವಿಧಿ" ಎಂಬುದು ಬಹಳ ಆಳವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಅಂದರೆ, ಸಾಧ್ಯವಾದ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ, ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ದಾನ ಮಾಡಬೇಕು. ಅದು ಕೇವಲ ಹಣದ ದಾನವಲ್ಲ; ಅನ್ನದಾನ, ವಿದ್ಯಾದಾನ, ಜ್ಞಾನದಾನ, ಸಮಯದಾನ — ಇವೆಲ್ಲವೂ ದಾನವೇ ಆಗಿವೆ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ದಾನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ, ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನ ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಪರೋಪಕಾರದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯಲು ಪ್ರೇರಿತರಾಗುತ್ತಾನೆ.

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಪದ್ಯದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು ದಾನವನ್ನು ಕೇವಲ ಹೊರಗಿನ ಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಆಂತರಿಕ ಶುದ್ಧಿಯ ಸಾಧನವಾಗಿ ನೋಡುವುದಾಗಿದೆ. ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಹೆಚ್ಚು ಅಶುದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ದಾನವು ಆ ಅಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಕರಗಿಸುವ ಅತ್ಯಂತ ಸುಲಭ ಮಾರ್ಗವಾಗಿದೆ. "ದಾನ ಕರೈ ಕಲ್ಯಾಣ" ಎಂದರೆ, ದಾನವು ಕೇವಲ ಪಡೆಯುವವನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಉಪಕಾರ ಮಾಡುವುದಲ್ಲ; ಕೊಡುವವನ ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಗೂ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ದಾನವು "ತ್ಯಾಗ"ದ ಪ್ರಾರಂಭ. ಯಾರು ಕೊಡುವುದನ್ನು ಕಲಿಯುತ್ತಾರೋ, ಅವರು ಕ್ರಮೇಣ ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು*

ಆಸೆಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಲು ಸಿದ್ಧರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಈ ತ್ಯಾಗವೇ ಮೋಕ್ಷದ ದಾರಿಯ ಮೊದಲ ಹೆಜ್ಜೆ. ಆದರರಿಂದ, ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ ದಾನವು ಧರ್ಮದ ಸಾರವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಅಸಮಾನತೆ, ದಾರಿದ್ರ್ಯ ಮತ್ತು ಮಾನಸಿಕ ಅಶಾಂತಿ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ದಾನಧರ್ಮವು ಸಮಾಜವನ್ನು ಸಮತೋಲನದಲ್ಲಿ ಇಡುವ ಪ್ರಮುಖ ಸಾಧನವಾಗಿದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನು ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಿದರೆ, ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಹಾನುಭೂತಿ ಮತ್ತು ಸಹಕಾರದ ವಾತಾವರಣ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಕೇವಲ ಆರ್ಥಿಕ ಸಹಾಯವಲ್ಲ; ಪ್ರೀತಿ, ಸಮಯ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳುವುದೂ ಸಮಾನವಾಗಿ ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿದೆ. ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ದಾನವು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿ, ಸಮುದಾಯದ ಹಿತವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯ ಜೀವನಶೈಲಿ ಸಮಾಜವನ್ನು ಶಾಂತ ಮತ್ತು ಸೌಹಾರ್ದಯುತವಾಗಿ ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ.

ನ್ಯಾಯೋಪಾರ್ಜಿತ ಸಂಪತ್ತಿನ ದಶಾಂಶ ದಾನಧರ್ಮ

ನ್ಯಾಯೋಪಾರ್ಜಿತ ವಿಟ್ಟಸ್ಯ ದಶಮಾನ್ಯೇನ ಧೀಮತಃ |
ಕರ್ತವ್ಯೋ ವಿನಿಯೋಗಶ್ಚ ಈಶ್ವರಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥಮೇವ ಚ ||

ಸ್ಕಂದ ಪುರಾಣ

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ನ್ಯಾಯವಾಗಿ ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಸಂಪತ್ತಿನ ದಶಾಂಶವನ್ನು ಬುದ್ಧಿವಂತನು ದೇವರ ಪ್ರಸನ್ನತೆಗಾಗಿ ದಾನಮಾಡಬೇಕು.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಧರ್ಮವಾಕ್ಯವು ಸನಾತನ ಧರ್ಮದ ಆರ್ಥಿಕ ನೈತಿಕತೆಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ "ನ್ಯಾಯೋಪಾರ್ಜಿತ ವಿಟ್ಟ" ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ, ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಗಳಿಸಿದ ಸಂಪತ್ತು ಮಾತ್ರ ಧರ್ಮಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ. ಅನ್ಯಾಯದಿಂದ ಪಡೆದ ಧನವು ದಾನ ಮಾಡಿದರೂ ಶುದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. "ದಶಮಾನ್ಯ" ಎಂಬುದು ಸಂಪತ್ತಿನ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು — ದಶಾಂಶವನ್ನು — ಸಮಾಜದ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಮೀಸಲಿಡಬೇಕೆಂಬ ಸೂಚನೆ. ಇದು ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ತನ್ನ ಸಂಪತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಅತಿಯಾದ ಆಸಕ್ತಿ ಬಾರದಂತೆ ತಡೆಯುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಪರೋಪಕಾರದ ಮನೋಭಾವವನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತದೆ. "ವಿನಿಯೋಗ" ಎಂಬುದು ಕೇವಲ ಕೊಡುವುದಲ್ಲ, ಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವುದನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ, ದಾನವು ಯೋಗ್ಯ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ, ಯೋಗ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ, ಸಮಾಜದ ಒಳಿತಿಗಾಗಿ ಬಳಸಲ್ಪಡಬೇಕು. ಈ ದಾನವನ್ನು "ಈಶ್ವರಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥ" — ದೇವರ ಸಂತೋಷಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ, ಇದು ವೈಯಕ್ತಿಕ ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ದೈವಿಕ ಧರ್ಮಭಾವದಿಂದ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು ಸಂಪತ್ತಿನ ಬಗ್ಗೆ ನಮ್ಮ ಮನೋಭಾವವನ್ನು ಪರಿವರ್ತಿಸುವುದಾಗಿದೆ. ಸಂಪತ್ತು ನಮ್ಮದೇ ಅಲ್ಲ; ಅದು ದೈವದ ಅನುಗ್ರಹ. ನಾವು ಕೇವಲ ಅದರ ಪಾಲಕರು. "ದಶಮಾನ್ಯ" ಎಂಬುದು ಕೇವಲ ಗಣಿತೀಯ ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲ; ಅದು ತ್ಯಾಗದ ಸಂಕೇತ. ಈ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮನಸ್ಸು ನಿಧಾನವಾಗಿ ಆಸಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಮುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. "ಈಶ್ವರಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥ" ಎಂಬುದು ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರ ತತ್ವ. ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ದೇವರಿಗೆ ಅರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದಾಗ, ಅದು ಕರ್ಮಬಂಧದಿಂದ ಮುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯ ದಾನವು ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಉನ್ನತ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಆರ್ಥಿಕ ಅಸಮಾನತೆ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿದೆ. ಕೆಲವರು ಅಪಾರ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರೆ, ಮತ್ತವರು ಮೂಲಭೂತ ಅಗತ್ಯಗಳಿಗೂ ಹೋರಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ, ಸಂಪತ್ತಿನ ಒಂದು ಭಾಗವನ್ನು ಸಮಾಜದ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದರೆ, ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಕೇವಲ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಬಳಸದೆ, ಸಮಾಜದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಸಹ ಕೊಡುಗೆ ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ನ್ಯಾಯೋಪಾರ್ಜಿತ ಸಂಪತ್ತು ಮತ್ತು ನಿಷ್ಕಾಮ ದಾನ — ಈ ಎರಡು ಮೌಲ್ಯಗಳು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನೈತಿಕತೆ, ಸಮಾನತೆ ಮತ್ತು ಸೌಹಾರ್ದವನ್ನು ಬಲಪಡಿಸುತ್ತವೆ. ಇದು ಧರ್ಮದ ಆಧಾರಿತ ಸಮಗ್ರ ಸಮಾಜ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ದಾರಿಯಾಗಿದೆ.

ಆಶ್ರಯಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಧರ್ಮಮೋಕ್ಷದ ಸಮಾನ ಅವಕಾಶ

ಮಾಂ ಹಿ ಪಾರ್ಥ ವ್ಯಪಾಶ್ರಿತ್ಯ ಯೇಽಪಿ ಸ್ಯುಃ ಪಾಪಯೋನಯಃ |
ಸ್ತ್ರಿಯೋ ವೈಶ್ಯಾಸ್ತಥಾ ಶೂದ್ರಾಸ್ತೇಽಪಿ ಯಾಂತಿ ಪರಾಂ ಗತಿಂ || 32 ||

ಭಗವದ್ಗೀತೆ: ಅಧ್ಯಾಯ 9

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಹೇ ಪಾರ್ಥ, ನನ್ನನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಆಶ್ರಯಿಸಿದವರು — ಅವರು ಪಾಪಯೋನಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದವರಾಗಲಿ, ಸ್ತ್ರೀಯರಾಗಲಿ, ವೈಶ್ಯರಾಗಲಿ, ಶೂದ್ರರಾಗಲಿ — ಎಲ್ಲರೂ ಪರಮಗತಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ಭಕ್ತಿಯೋಗದ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ತತ್ವವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ: ಪರಮಾತ್ಮನ ಆಶ್ರಯವು ಯಾರಿಗೂ ನಿರ್ಬಂಧಿತವಲ್ಲ. "ವ್ಯಪಾಶ್ರಿತ್ಯ" ಎಂದರೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಮರ್ಪಣೆಯೊಂದಿಗೆ ಆಶ್ರಯಿಸುವುದು. ಯಾರು ಈ ರೀತಿಯ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತಾರೋ, ಅವರಿಗೇ ಮೋಕ್ಷದ ದಾರಿ ತೆರೆದಿರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ "ಪಾಪಯೋನಯಃ" ಎಂಬ ಪದವು ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಥವಾ ಕರ್ಮಪರಿಣಾಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಹೀನಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವವರನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಜೊತೆಗೆ ಸ್ತ್ರೀಯರು, ವೈಶ್ಯರು, ಶೂದ್ರರು ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವುದು, ಆ ಕಾಲದ ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ವೇದಾಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆ ಅವಕಾಶ ಹೊಂದಿದ್ದ ವರ್ಗಗಳನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ: ಆತ್ಮತತ್ತ್ವದ ಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಯಾರಿಗೂ ಅಡ್ಡಿ ಇಲ್ಲ. ಭಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಸಮರ್ಪಣೆಯೇ ಮುಖ್ಯ. ಇವುಗಳ ಮೂಲಕ ಎಲ್ಲರೂ ಪರಮಗತಿಯನ್ನು — ಮೋಕ್ಷವನ್ನು — ಸಾಧಿಸಬಹುದು.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದ ಸಮಾನತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ವರ್ಣ, ಲಿಂಗ ಅಥವಾ ಜನ್ಮದ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲ. ಇವು ದೇಹಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟವು. "ಮಾಂ ವ್ಯಪಾಶ್ರಿತ್ಯ" ಎಂದರೆ, ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಸ್ವತಂತ್ರತೆಯ ಭಾವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಶರಣಾಗತಿ ಪಡೆಯುವುದು. ಈ ಶರಣಾಗತಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಭೇದಗಳು ಕರಗುತ್ತವೆ. "ಪರಾಂ ಗತಿಂ" ಎಂದರೆ, ಕೇವಲ ಸ್ವರ್ಗಪ್ರಾಪ್ತಿ ಅಲ್ಲ; ಆತ್ಮನು ತನ್ನ ನಿಜಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅರಿಯುವ ಸ್ಥಿತಿ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹೇಳುವ ಸಂದೇಶವೇನೆಂದರೆ: ಭಕ್ತಿಯ ಮಾರ್ಗವು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಮಾನವಾಗಿ ತೆರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಯಾರೇ ಆಗಿರಲಿ, ಶ್ರದ್ಧೆ ಮತ್ತು ಸಮರ್ಪಣೆ ಇದ್ದರೆ, ಅವರು ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಅನುಭವಿಸಬಹುದು.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಮಾನತೆ ಮತ್ತು ಹಕ್ಕುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಚರ್ಚೆಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಬಹಳ ಪ್ರಾಚೀನವಾಗಿದ್ದರೂ, ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಗತಿಪರವಾದ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ — ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಸಮಾನರು. ಜಾತಿ, ಲಿಂಗ ಅಥವಾ ಸಾಮಾಜಿಕ ಹಿನ್ನಲೆ ಆಧಾರಿತ ಭೇದಭಾವವನ್ನು ಇದು ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮೌಲ್ಯವು ಅವನ ಭಕ್ತಿ, ಗುಣ ಮತ್ತು ಆಚಾರದ ಮೇಲೆ ಆಧಾರಿತವಾಗಿರಬೇಕು

ಎಂಬುದನ್ನು ಇದು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ತತ್ವವನ್ನು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸಿದರೆ, ಪರಸ್ಪರ ಗೌರವ, ಸಹಾನುಭೂತಿ ಮತ್ತು ಸಮಾನತೆ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ವಿಭಜನೆಯ ಸಾಧನವಾಗದೇ, ಏಕತೆಯ ಮಾರ್ಗವಾಗುತ್ತದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಅರ್ಹತೆಯ ಧರ್ಮಲಕ್ಷಣಗಳು

ವಿವೇಕಿನೋ ವಿರಕ್ತಸ್ಯ ಶಮಾದಿಗುಣಶಾಲಿನಃ |
ಮುಮುಕ್ಷೋರೇವ ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಯೋಗ್ಯತಾ ಮತಾ ||

ಜಗದ್ಗುರು ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯ

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ವಿವೇಕವುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದು, ವೈರಾಗ್ಯ ಹೊಂದಿದ್ದು, ಶಮಾದಿ ಗುಣಗಳಿಂದ ಸಮೃದ್ಧನಾಗಿದ್ದು, ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಬಯಸುವವನಿಗೇ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಅರ್ಹತೆ ಇದೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. (ಯಾರು ನಾಲ್ಕು ಅರ್ಹತೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಾರೆ - ತಾರತಮ್ಯ, ನಿರ್ಲಿಪ್ತತೆ, ಶಿಸ್ತುಬದ್ಧ ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮತ್ತು ಮುಕ್ತಿಗಾಗಿ ಆಳವಾದ ಹಂಬಲ - ಅವರು ಮಾತ್ರ ಜ್ಞಾನಯೋಗದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಲು ಅರ್ಹರು)*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಧರ್ಮವಾಕ್ಯವು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಾಧನೆಯ ಮೂಲಭೂತ ಅರ್ಹತೆಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಮುಖ್ಯ ಗುಣಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಗಿದೆ — ವಿವೇಕ, ವೈರಾಗ್ಯ, ಶಮಾದಿ ಗುಣಗಳು ಮತ್ತು ಮುಮುಕ್ಷುತ್ವ. "ವಿವೇಕಿ" ಎಂದರೆ ನಿತ್ಯ–ಅನಿತ್ಯ ವಸ್ತುಗಳ ನಡುವಿನ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ. ಇದು ಧರ್ಮಜೀವನದ ಮೊದಲ ಹೆಜ್ಜೆ. "ವಿರಕ್ತ" ಎಂದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಸುಖಗಳ ಮೇಲಿನ ಅತಿಯಾದ ಆಸಕ್ತಿ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿರುವುದು. "ಶಮಾದಿ ಗುಣಗಳು" ಎಂದರೆ ಮನಸ್ಸಿನ ನಿಯಂತ್ರಣ (ಶಮ), ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ (ದಮ), ಸಹನೆ (ತಿತಿಕ್ಷಾ), ಶ್ರದ್ಧೆ ಸಮಾಧಾನ ಇತ್ಯಾದಿ. ಇವುಗಳಿಲ್ಲದೆ ಮನಸ್ಸು ಸ್ಥಿರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. "ಮುಮುಕ್ಷು" ಎಂದರೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ತೀವ್ರವಾಗಿ ಬಯಸುವವನು. ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಆಸಕ್ತಿ ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಮುಕ್ತಿಯ ಮೇಲಿನ ಆಂತರಿಕ ತೀವ್ರ ಆಸೆಯೂ ಅಗತ್ಯ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಗುಣಗಳು ಒಂದಾಗಿದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ, ವ್ಯಕ್ತಿ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅರಿಯಲು ಯೋಗ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು ಸಾಧಕನ ಒಳಗಿನ ಪರಿವರ್ತನೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವು ಹೊರಗಿನ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು ಒಳಗಿನ ಶುದ್ಧಿಯಿಂದಲೇ ಸಾಧ್ಯ. "ವಿವೇಕ" ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ, "ವೈರಾಗ್ಯ" ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ, "ಶಮಾದಿ ಗುಣಗಳು" ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ, "ಮುಮುಕ್ಷುತ್ವ" ಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ನಿರಂತರತೆಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಈ ನಾಲ್ಕು ಗುಣಗಳು ಸೇರಿ ಸಾಧಕನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಲು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಇದು ಒಂದು ರೀತಿಯ ಆಂತರಿಕ ಯಾಗ. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ, ಜ್ಞಾನವು ಕೇವಲ ತಿಳುವಳಿಕೆಯಾಗಿರದೆ, ಅನುಭವವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದೇ ನಿಜವಾದ ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕೇವಲ ಮಾಹಿತಿ ಸಂಗ್ರಹಣೆಯಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನಿಜವಾದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಒಳಗಿನ ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ನೈತಿಕತೆ ಅಗತ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ವೈರಾಗ್ಯ ಇಲ್ಲದೆ, ವ್ಯಕ್ತಿ ಹೊರಗಿನ ಆಕರ್ಷಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಶಮಾದಿ ಗುಣಗಳು ಇಲ್ಲದೆ, ಮನಸ್ಸು ಅಶಾಂತವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ತತ್ವವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದರೆ, ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಸಮತೋಲನದ ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ವೈಯಕ್ತಿಕ ಶಾಂತಿಯ ಜೊತೆಗೆ, ಸಮಾಜದಲ್ಲಿಯೂ ನೈತಿಕತೆ ಮತ್ತು ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ, ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಕೇವಲ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಾಧನೆಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಸಮಗ್ರ ಜೀವನಶೈಲಿಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ನೀಡುತ್ತದೆ.

ಶ್ರದ್ಧಾಸಹಿತ ಯುಕ್ತ ದಾನವೇ ಸಂಪೂರ್ಣ ಧರ್ಮಲಕ್ಷಣ

देशे काले उपायेन द्रव्यं श्रद्धा समन्वितं |
पात्रे प्रदीयते यत् तत् सकलं धर्म लक्षणम् ||

ಜಗದ್ಗುರು ಶಂಕರಾಚಾರ್ಯ

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ, ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ, ಯೋಗ್ಯವಾದ ವಿಧಾನದಲ್ಲಿ, ಶ್ರದ್ಧೆಯೊಂದಿಗೆ ಯೋಗ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ನೀಡುವ ದಾನವೇ ಸಂಪೂರ್ಣ ಧರ್ಮದ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. (ಕ್ರಿಯೆಯ ಆಚರಣೆಗಳ ಫಲಪ್ರದತೆಗೆ ಆರು ಮಾನದಂಡಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸಬೇಕು - ಸರಿಯಾದ ಸ್ಥಳ, ಸರಿಯಾದ ಸಮಯ, ನಿಖರವಾದ ಕಾರ್ಯವಿಧಾನ ಮತ್ತು ಮಂತ್ರಗಳ ಸರಿಯಾದ ಉಚ್ಚಾರಣೆ, ಶುದ್ಧ ವಸ್ತುಗಳ ಬಳಕೆ, ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡುವ ಅರ್ಹ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಮತ್ತು ಅದರ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿತ್ವದಲ್ಲಿ ದೃಢ ನಂಬಿಕೆ.)*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಧರ್ಮವಾಕ್ಯವು ದಾನದ ಶುದ್ಧ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ದೊಡ್ಡ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಸರಿಯಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಲ್ಪಡುವ ಸಣ್ಣ ಕೃತ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ದಾನದ ಐದು ಮುಖ್ಯ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ — ದೇಶ, ಕಾಲ, ಉಪಾಯ, ದ್ರವ್ಯ ಮತ್ತು ಶ್ರದ್ಧೆ. “ದೇಶ” ಎಂದರೆ ಯೋಗ್ಯ ಸ್ಥಳ — ದಾನವು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಅಗತ್ಯವಿರುವ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ತಲುಪಬೇಕು. “ಕಾಲ” ಎಂದರೆ ಸರಿಯಾದ ಸಮಯ — ಅಗತ್ಯವಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವುದು ಧರ್ಮದ ಸಾರ. “ಉಪಾಯ” ಎಂದರೆ ಯೋಗ್ಯ ವಿಧಾನ — ದಾನವು ಗೌರವಪೂರ್ಣವಾಗಿ, ಅವಮಾನವಾಗದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನೀಡಬೇಕು. “ದ್ರವ್ಯ” ಎಂದರೆ ನೀಡುವ ವಸ್ತು — ಅದು ಶುದ್ಧವಾಗಿರಬೇಕು ಮತ್ತು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿರಬೇಕು. ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯವಾದುದು “ಶ್ರದ್ಧಾ ಸಮನ್ವಿತಂ” — ಶ್ರದ್ಧೆಯೊಂದಿಗೆ ನೀಡುವ ದಾನ. ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಲ್ಲದೆ ಮಾಡಿದ ದಾನವು ಕೇವಲ ಹೊರಗಿನ ಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ; ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ದಾನವು ಧರ್ಮವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಅಂಶಗಳು ಒಂದಾಗಿದಾಗ, ಆ ದಾನವು “ಸಕಲ ಧರ್ಮ ಲಕ್ಷಣ” — ಸಂಪೂರ್ಣ ಧರ್ಮದ ಲಕ್ಷಣವಾಗುತ್ತದೆ.

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು ದಾನದ ಮೂಲಕ ಮನಸ್ಸಿನ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಾಗಿದೆ. “ದೇಶ, ಕಾಲ, ಉಪಾಯ” ಎಂಬವು ಹೊರಗಿನ ನಿಯಮಗಳಾದರೂ, ಅವುಗಳ ಮೂಲಕ ಒಳಗಿನ ಜಾಗೃತಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. “ಶ್ರದ್ಧಾ” ಇಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ. ಶ್ರದ್ಧೆ ಎಂದರೆ ದೈವಿಕ ಭಾವನೆ. ದಾನವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಣೆ ಎಂದು ನೋಡಿದಾಗ, ಅದು ಕರ್ಮಬಂಧದಿಂದ ಮುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. “ಪಾತ್ರೇ ಪ್ರದೀಯತೇ” ಎಂಬುದು ವಿವೇಕವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಯೋಗ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬೇಡುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ದಾನವು ಕೇವಲ ಹೃದಯದ ವಿಷಯವಲ್ಲ, ಬುದ್ಧಿಯ ವಿಷಯವೂ ಆಗಿದೆ. ಈ ರೀತಿಯ ದಾನವು ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಳಗಿನ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿ, ದೈವಿಕ ಗುಣಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಯಿಸುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವ ಮನೋಭಾವ ಇದ್ದರೂ, ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಅದು ಸರಿಯಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಲುಪುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ದಾನವನ್ನು ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ಮತ್ತು ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿ ಮಾಡುವ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಯೋಗ್ಯರಿಗೆ, ಯೋಗ್ಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸಹಾಯ ಮಾಡಿದರೆ, ಅದು ನಿಜವಾದ ಪರೋಪಕಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆ ಮತ್ತು ಸಹಕಾರವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ಶ್ರದ್ಧೆಯೊಂದಿಗೆ ಮಾಡಿದ ದಾನವು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿ, ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಮಾನವೀಯತೆಯನ್ನು ಬಲಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ, ಈ ತತ್ವವು ಕೇವಲ ದಾನವನ್ನೇ ಅಲ್ಲ, ಸಂಪೂರ್ಣ ಧರ್ಮಜೀವನವನ್ನು ರೂಪಿಸುವ ಮಾರ್ಗವಾಗಿದೆ.

ಕುಲಧರ್ಮ ನಾಶದಿಂದ ಧರ್ಮವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಅವನತಿ

ದೋಷೈರೇತೈಃ ಕುಲಘ್ನಾನಾಂ ವರ್ಣಸಂಕರಕಾರಕೈಃ |
ಉತ್ಸಾದ್ಯಂತೇ ಜಾತಿಧರ್ಮಾಃ ಕುಲಧರ್ಮಾಶ್ಚ ಶಾಶ್ವತಾಃ || 43 ||

ಭಗವದ್ಗೀತೆ: ಅಧ್ಯಾಯ 1

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಈ ದೋಷಗಳಿಂದ, ಕುಲವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವವರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ವರ್ಣಸಂಕರದಿಂದ, ಶಾಶ್ವತವಾದ ಜಾತಿಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಕುಲಧರ್ಮಗಳು ನಾಶವಾಗುತ್ತವೆ. (ಕುಟುಂಬ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿ ಬೇಡದ ಸಂತತಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟುಹಾಕುವವರ ದುಷ್ಟ ಕೃತ್ಯಗಳಿಂದ, ವಿವಿಧ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಕುಟುಂಬ ಕಲ್ಯಾಣ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ಹಾಳಾಗುತ್ತವೆ.)*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನು ಯುದ್ಧದ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ಚಿಂತಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ "ಕುಲಘ್ನ" ಎಂದರೆ, ಕುಟುಂಬ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮತ್ತು ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುವವರು. "ವರ್ಣಸಂಕರ" ಎಂಬುದು ಸಮಾಜದ ಧರ್ಮವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಗೊಂದಲ ಉಂಟಾಗುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಸ್ಥಾಪಿತವಾದ ಕರ್ತವ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ಜೀವನಶೈಲಿಗಳು ಅಸ್ಥಿರವಾದಾಗ, ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಸ್ಥಿರತೆ ಕುಗ್ಗುತ್ತದೆ. "ಜಾತಿಧರ್ಮ" ಮತ್ತು "ಕುಲಧರ್ಮ" ಎಂಬವು ಪೀಳಿಗೆಗಳಿಂದ ಬಂದಿರುವ ಆಚಾರ, ಸಂಪ್ರದಾಯ ಮತ್ತು ನೈತಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳ ಸಮೂಹ. ಇವು ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ನೀಡುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವನ್ನು ಕಾಪಾಡುತ್ತವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ, ಧರ್ಮವ್ಯವಸ್ಥೆ ಕುಸಿದಾಗ, ಈ ಶಾಶ್ವತ ಮೌಲ್ಯಗಳು ನಿಧಾನವಾಗಿ ನಾಶವಾಗುತ್ತವೆ. ಇದು ಕೇವಲ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಹಾನಿಯಲ್ಲ; ಸಮಗ್ರ ಸಮಾಜದ ಅವನತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ.

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು "ಧರ್ಮಪರಂಪರೆ"ಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಕುಲಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಆಚರಣೆಗಳ ಸರಪಳಿ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಜ್ಞಾನ, ಮೌಲ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಜೀವನಶೈಲಿಯ ನಿರಂತರ ಪ್ರವಾಹ. "ವರ್ಣಸಂಕರ" ಇಲ್ಲಿ ಒಳಗಿನ ಗೊಂದಲವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ–ಅಧರ್ಮಗಳ ನಡುವೆ ಸ್ಪಷ್ಟತೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಅವನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅಸ್ಥಿರತೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಕುಲಧರ್ಮ ನಾಶವಾಗುವುದು ಎಂದರೆ, ಜೀವನದ ದಿಕ್ಕು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ಹೀಗಾಗಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದು ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಹೊರಗಿನ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಅಲ್ಲ, ಒಳಗಿನ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಉಳಿಸುವುದಾಗಿದೆ ಎಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮಪರಂಪರೆ ಉಳಿದರೆ, ಸಮಾಜದಲ್ಲೂ ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಯ ದಾರಿ ನಿರಂತರವಾಗಿರುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕುಟುಂಬ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮತ್ತು ಪರಂಪರೆಗಳ ಮಹತ್ವ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮತ್ತು ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಿದಾಗ, ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅಸ್ಥಿರತೆ ಮತ್ತು ಗೊಂದಲ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನಮಗೆ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಪರಂಪರೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಇವು ಕೇವಲ ಹಳೆಯ ಆಚರಣೆಗಳಲ್ಲ; ಅವು ಸಮಾಜದ ಸ್ಥಿರತೆಯ ಮೂಲಸ್ತಂಭಗಳು. ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದು, ಹಿರಿಯರ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಗೌರವಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಧರ್ಮವನ್ನು ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಗೆ ಹಂಚುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಉಳಿಸಿದರೆ, ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ, ಕ್ರಮ ಮತ್ತು ಸೌಹಾರ್ದತೆ ಉಳಿಯುತ್ತವೆ.

ಶಾಶ್ವತ ಧರ್ಮದ ಮೂಲಸ್ಥಾನವಾದ ಪರಮಾತ್ಮ ತತ್ವ

ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಹಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಹಮಮೃತಸ್ಯಾವ್ಯಯಸ್ಯ ಚ |

ಶಾಶ್ವತಸ್ಯ ಚ ಧರ್ಮಸ್ಯ ಸುಖಸ್ಯೈಕಾಂತಿಕಸ್ಯ ಚ || 27 ||

ಭಗವದ್ಗೀತೆ: ಅಧ್ಯಾಯ 14

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ನಾನು ಅಮೃತಸ್ವರೂಪವಾದ, ಅವಿನಾಶಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ, ಶಾಶ್ವತ ಧರ್ಮಕ್ಕೂ ಮತ್ತು ಏಕಾಂತಿಕ ಸುಖಕ್ಕೂ ಆಧಾರವಾಗಿದ್ದೇನೆ. (ನಿರಾಕಾರ ಬ್ರಹ್ಮನ, ಅಮರ ಮತ್ತು ಅವಿನಾಶಿ, ಶಾಶ್ವತ ಧರ್ಮದ ಮತ್ತು ಅಂತ್ಯವಿಲ್ಲದ ದೈವಿಕ ಆನಂದದ ಆಧಾರ ನಾನು.)*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ಅತ್ಯಂತ ಉನ್ನತ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನನ್ನು ಪರಮಸತ್ಯದ ಮೂಲಸ್ಥಾನವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾನೆ. "ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ" ಎಂದರೆ, ನಿರ್ಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಆಧಾರವಾದ ಪರಮಾತ್ಮನು. ಇದು ಪರಮಾತ್ಮನ ಪರಿಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. "ಅಮೃತಸ್ಯ ಅವ್ಯಯಸ್ಯ" ಎಂದರೆ, ನಾಶರಹಿತವಾದ, ಶಾಶ್ವತವಾದ ತತ್ತ್ವ. ಇದು ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದ ಲಕ್ಷಣ. "ಶಾಶ್ವತಸ್ಯ ಧರ್ಮಸ್ಯ" ಎಂಬುದು ಬಹಳ ಮಹತ್ವದ್ದು. ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಸಾಮಾಜಿಕ ನಿಯಮಗಳ ಸಮೂಹವಲ್ಲ; ಅದು ಪರಮಸತ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿರುವ ಶಾಶ್ವತ ತತ್ತ್ವ. ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಧರ್ಮದ ಮೂಲ. "ಸುಖಸ್ಯ ಏಕಾಂತಿಕಸ್ಯ" ಎಂದರೆ, ಪರಿಪೂರ್ಣ ಮತ್ತು ನಿತ್ಯವಾದ ಆನಂದ. ಇಂದ್ರಿಯಸುಖಗಳು ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾದವು, ಆದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅನುಭವದಿಂದ ಬರುವ ಸುಖವು ಶಾಶ್ವತ. ಹೀಗಾಗಿ, ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ — ಧರ್ಮ, ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ನಿತ್ಯಸುಖ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿವೆ.

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು "ಆಧಾರ ತತ್ತ್ವ"ವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲಾ ಅನುಭವಗಳಿಗೂ, ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಕ್ಕೂ ಒಂದು ಮೂಲ ಇದೆ — ಅದೇ ಪರಮಾತ್ಮ. ಮಾನವನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹೊರಗಿನ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಆಧಾರವನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಾನೆ — ಸಂಪತ್ತು, ಸ್ಥಾನಮಾನ, ಸಂಬಂಧಗಳು. ಆದರೆ ಇವುಗಳು ಎಲ್ಲವೂ ಅನಿತ್ಯ. ನಿಜವಾದ ಆಧಾರವು ಒಳಗಿನ ದೈವಿಕ ತತ್ತ್ವದಲ್ಲಿದೆ. "ಶಾಶ್ವತ ಧರ್ಮ" ಎಂದರೆ, ಕಾಲದಿಂದ ಬದಲಾಗದ ಸತ್ಯ. ಈ ಸತ್ಯವನ್ನು ಅರಿತಾಗ, ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರತೆ ಬರುತ್ತದೆ. "ಏಕಾಂತಿಕ ಸುಖ" ಎಂದರೆ, ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಅವಲಂಬಿತವಾಗದ ಆನಂದ. ಇದು ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದ ಫಲ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊರಗಿನ ಆಧಾರಗಳಿಂದ ಒಳಗಿನ ಪರಮಸತ್ಯದ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಮಾನವನು ಸುಖವನ್ನು ಹೊರಗಿನ ಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಹುಡುಕುತ್ತಾನೆ — ಸಂಪತ್ತು, ತಂತ್ರಜ್ಞಾನ, ಭೌತಿಕ ಸೌಲಭ್ಯಗಳು. ಆದರೆ ಇವುಗಳು ಶಾಶ್ವತ ಸಂತೋಷವನ್ನು ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನಮಗೆ ನಿಜವಾದ ಸುಖದ ಮೂಲವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ — ಅದು ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿದೆ. ಧರ್ಮವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಅರ್ಥೈಸಿದರೆ, ಅದು ಕೇವಲ ಆಚರಣೆಗಳಲ್ಲ, ಜೀವನದ ಶಾಶ್ವತ ಮಾರ್ಗವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ತತ್ವವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದರೆ, ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಆಂತರಿಕ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರತೆ, ನೈತಿಕತೆ ಮತ್ತು ಸೌಹಾರ್ದತೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ.

ಕರ್ಮ–ಅಕರ್ಮ–ವಿಕರ್ಮ ತತ್ತ್ವದ ಗಹನ ಧರ್ಮಬೋಧನೆ

ಕಿಂ ಕರ್ಮ ಕಿಮಕರ್ಮೇತಿ ಕವಯೋಽಪ್ಯತ್ರ ಮೋಹಿತಾಃ |
ತತ್ತೇ ಕರ್ಮ ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ಯಜ್ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಮೋಕ್ಷ್ಯಸೇಽಶುಭಾತ್ || 16 ||
ಕರ್ಮಣೋ ಹ್ಯಪಿ ಬೋಧವ್ಯಂ ಬೋಧವ್ಯಂ ಚ ವಿಕರ್ಮಣಃ |
ಅಕರ್ಮಣಶ್ಚ ಬೋಧವ್ಯಂ ಗಹನಾ ಕರ್ಮಣೋ ಗತಿಃ || 17 ||
ಕರ್ಮಣ್ಯಕರ್ಮ ಯಃ ಪಶ್ಯೇದಕರ್ಮಣಿ ಚ ಕರ್ಮ ಯಃ |

ಸ ಬುದ್ಧಿಮಾನ್ಮನುಷ್ಯೇಷು ಸ ಯುಕ್ತಃ ಕೃತ್ಸ್ನಕರ್ಮಕೃತ್ || 18 ||

ಭಗವದ್ಗೀತೆ: ಅಧ್ಯಾಯ 4

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಯಾವುದು ಕರ್ಮ, ಯಾವುದು ಅಕರ್ಮ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಿಗಳೂ ಮೋಹಿತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿನಗೆ ಕರ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ; ಅದನ್ನು ತಿಳಿದರೆ ನೀನು ಅಶುಭದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗುವೆ. ಕರ್ಮ ಏನು, ವಿಕರ್ಮ ಏನು, ಅಕರ್ಮ ಏನು — ಇವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ಏಕೆಂದರೆ ಕರ್ಮದ ಗತಿ ಬಹಳ ಗಹನವಾಗಿದೆ. ಯಾರು ಕರ್ಮದಲ್ಲೇ ಅಕರ್ಮವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾರೋ ಮತ್ತು ಅಕರ್ಮದಲ್ಲೇ ಕರ್ಮವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾರೋ, ಅವರು ನಿಜವಾದ ಬುದ್ಧಿವಂತರಾಗಿದ್ದು ಯುಕ್ತರಾಗಿದ್ದು ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದವರಾಗುತ್ತಾರೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ಕರ್ಮಯೋಗದ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮತ್ತು ಗಂಭೀರ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮೂರು ಮುಖ್ಯ ಪದಗಳನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸಲಾಗಿದೆ — ಕರ್ಮ, ವಿಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಅಕರ್ಮ. "ಕರ್ಮ" ಎಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತ, ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಕ್ರಿಯೆ. "ವಿಕರ್ಮ" ಎಂದರೆ ಧರ್ಮವಿರುದ್ಧವಾದ, ಅಶುಭ ಫಲ ನೀಡುವ ಕ್ರಿಯೆ. "ಅಕರ್ಮ" ಎಂದರೆ ಕ್ರಿಯೆಯ ಮಧ್ಯೆಯೇ ಇದ್ದರೂ, ಬಂಧನವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡದ ಸ್ಥಿತಿ. "ಗಹನಾ ಕರ್ಮಣೋ ಗತಿಃ" — ಕರ್ಮದ ಫಲಗಳು ಮತ್ತು ಪರಿಣಾಮಗಳು ತುಂಬಾ ಸಂಕೀರ್ಣ. ಒಂದು ಕ್ರಿಯೆಯ ಫಲ ತಕ್ಷಣ ಕಾಣಿಸದಿರಬಹುದು, ಆದರೆ ಅದು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮ ಬೀರುತ್ತದೆ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ, ಮೂರನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಗಹನ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. "ಕರ್ಮಣ್ಯಕರ್ಮ" — ಕ್ರಿಯೆ ಮಾಡುವಾಗಲೂ, ಒಳಗೆ ಅಹಂಕಾರವಿಲ್ಲದೆ, ನಿಷ್ಕಾಮಭಾವದಿಂದ ಇದ್ದರೆ, ಅದು ಅಕರ್ಮವಾಗುತ್ತದೆ. "ಅಕರ್ಮಣಿ ಕರ್ಮ" — ಹೊರಗೆ ಏನೂ ಮಾಡದಿದ್ದರೂ, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಆಸೆ, ಅಹಂಕಾರ ಇದ್ದರೆ, ಅದು ಕರ್ಮವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳವನು ನಿಜವಾದ ಯೋಗಿಯಾಗಿದ್ದು ಅವನ ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳು ಶುದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ.

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು "ಕರ್ತೃಭಾವ"ದ ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗಿದೆ. ಕರ್ಮದ ಬಂಧನವು ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದಲ್ಲ, "ನಾನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ" ಎಂಬ ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಬರುತ್ತದೆ. ಯಾರು ತಮ್ಮನ್ನು ಕೇವಲ ಸಾಧನವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತಾರೋ, ಮತ್ತು ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಾರೋ, ಅವರ ಕರ್ಮಗಳು ಅಕರ್ಮವಾಗುತ್ತವೆ. "ಅಕರ್ಮಣಿ ಕರ್ಮ" ಎಂಬುದು ಮನಸ್ಸಿನ ಚಂಚಲತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಹೊರಗೆ ಶಾಂತವಾಗಿದ್ದರೂ, ಒಳಗೆ ಆಸೆ ಮತ್ತು ಚಿಂತನೆಗಳು ಇದ್ದರೆ, ಅದು ಕರ್ಮಬಂಧಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅರಿತವನು, ಕರ್ಮಮಧ್ಯೆಯೇ ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅವನಿಗೆ ಸಂಸಾರವೇ ಸಾಧನೆಯ ಕ್ಷೇತ್ರವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮಯೋಗದ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಸ್ಥಿತಿ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಜನರು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ, ಆದರೆ ಒಳಗೆ ಶಾಂತಿ ಇಲ್ಲ. ಕಾರಣ — ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಫಲಾಸಕ್ತಿ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ನಮಗೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ರೀತಿಯನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಲು ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ನೀಡುತ್ತವೆ. ಕೇವಲ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದಲ್ಲ, ಅದನ್ನು ಯಾವ ಮನೋಭಾವದಿಂದ ಮಾಡುತ್ತೇವೆ ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯ. ನಿಷ್ಕಾಮಭಾವದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಕೆಲಸವು ಒತ್ತಡವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಸಂತೋಷವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದರೆ, ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಉತ್ತಮವಾಗಿ ನಿರ್ವಹಿಸಬಹುದು, ಜೊತೆಗೆ ಆಂತರಿಕ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಹೀಗಾಗಿ, ಕರ್ಮ–ಅಕರ್ಮ ತತ್ತ್ವವು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ಜೊತೆಗೆ, ಸಮಾಜದ ನೈತಿಕ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯಕ್ಷಮ ಜೀವನಕ್ಕೂ ದಾರಿದೀಪವಾಗುತ್ತದೆ.

ನಿಷ್ಕಾಮ ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಶುದ್ಧವಾಗುವ ಧರ್ಮಜೀವನ

ಯಸ್ಯ ಸರ್ವೇ ಸಮಾರಂಭಾಃ ಕಾಮಸಂಕಲ್ಪವರ್ಜಿತಾಃ |
ಜ್ಞಾನಾಗ್ನಿದಗ್ಧಕರ್ಮಾಣಂ ತಮಾಹುಃ ಪಂಡಿತಂ ಬುಧಾಃ || 19 ||
ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ಕರ್ಮಫಲಾಸಂಗಂ ನಿತ್ಯತೃಪ್ತೋ ನಿರಾಶ್ರಯಃ |
ಕರ್ಮಣ್ಯಭಿಪ್ರವೃತ್ತೋಽಪಿ ನೈವ ಕಿಂಚಿತ್ಕರೋತಿ ಸಃ || 20 ||
ನಿರಾಶೀಃ ಯತಚಿತ್ತಾತ್ಮಾ ತ್ಯಕ್ತಸರ್ವಪರಿಗ್ರಹಃ |
ಶಾರೀರಂ ಕೇವಲಂ ಕರ್ಮ ಕುರ್ವನ್ನಾಪ್ನೋತಿ ಕಿಲ್ಬಿಷಮ್ || 21 ||

ಭಗವದ್ಗೀತೆ: ಅಧ್ಯಾಯ 4

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಯಾರ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರ್ಯಗಳೂ ಕಾಮನೆ ಮತ್ತು ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಮುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತವೋ, ಮತ್ತು ಯಾರ ಕರ್ಮಗಳು ಜ್ಞಾನಾಗ್ನಿಯಿಂದ ದಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತವೋ, ಅವರನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಪಂಡಿತರನ್ನಾಗಿ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಯಾರು ಕರ್ಮಫಲದ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಸದಾ ತೃಪ್ತರಾಗಿದ್ದು, ಯಾವುದಕ್ಕೂ ಅವಲಂಬಿಸದವರಾಗಿರುತ್ತಾರೋ, ಅವರು ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ, ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಏನೂ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾರು ಆಶೆಯಿಲ್ಲದವರಾಗಿದ್ದು ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಿಕೊಂಡು, ಎಲ್ಲಾ ಸಂಗ್ರಹಭಾವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಕೇವಲ ದೇಹದ ಅಗತ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೋ, ಅವರು ಪಾಪವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ನಿಷ್ಕಾಮ ಕರ್ಮಯೋಗದ ಅತ್ಯುನ್ನತ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕರ್ಮದ ಶುದ್ಧತೆಯು ಮನಸ್ಸಿನ ಶುದ್ಧತೆಯೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೊದಲ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ಕಾಮಸಂಕಲ್ಪವರ್ಜಿತ" ಎಂಬುದು ಮುಖ್ಯ. ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಯಾವುದೇ ಸ್ವಾರ್ಥ ಅಥವಾ ಫಲಾಸಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಆ ಕರ್ಮವು ಶುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. "ಜ್ಞಾನಾಗ್ನಿ" ಎಂಬುದು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಜ್ಞಾನವು ಕರ್ಮಬಂಧವನ್ನು ದಹಿಸುತ್ತದೆ. ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ, "ನಿತ್ಯತೃಪ್ತ" ಮತ್ತು "ನಿರಾಶ್ರಯ" ಎಂಬ ಗುಣಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿ ಹೊರಗಿನ ವಸ್ತುಗಳ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿಸದೆ, ತನ್ನ ಒಳಗಿನ ಶಾಂತಿಯಲ್ಲಿ ತೃಪ್ತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಮೂರನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ, "ನಿರಾಶೀ" ಮತ್ತು "ತ್ಯಕ್ತಪರಿಗ್ರಹ" ಎಂಬ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇವು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಲಾಲಸೆಯಿಂದ ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಕೇವಲ ದೇಹದ ನಿರ್ವಹಣೆಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವವನು ಪಾಪಕ್ಕೆ ಒಳಪಡುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ — ಕರ್ಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುವುದಲ್ಲ, ಕರ್ಮದ ಬಂಧನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುವುದು ಮುಖ್ಯ.

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು "ಅಹಂಕಾರದ ನಿವೃತ್ತಿ"ಯಾಗಿದೆ. ಕರ್ಮವನ್ನು ನಾವು ಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ; ಅದು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಕ್ರಿಯೆ. ಈ ಅರಿವು ಬಂದಾಗ, ಕರ್ಮವು ಬಂಧನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. "ಜ್ಞಾನಾಗ್ನಿ" ಎಂದರೆ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದ ಅರಿವು. ಈ ಅರಿವಿನಿಂದ, ಹಳೆಯ ಕರ್ಮಗಳ ಪರಿಣಾಮಗಳು ಕೂಡ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಕರಗುತ್ತವೆ. "ನೈವ ಕಿಂಚಿತ್ಕರೋತಿ" ಎಂಬುದು ಅತ್ಯಂತ ಗಹನ ತತ್ತ್ವ. ವ್ಯಕ್ತಿ ಹೊರಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಒಳಗೆ "ನಾನು ಕರ್ತೃ" ಎಂಬ ಭಾವನೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಅವನು ನಿಜವಾಗಿ ಏನೂ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯೇ ಮುಕ್ತ ಜೀವನ — ಜೀವನದಲ್ಲೇ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದು.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಜನರು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ, ಆದರೆ ಒಳಗೆ ಒತ್ತಡ ಮತ್ತು ಅತೃಪ್ತಿ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿದೆ. ಕಾರಣ — ಫಲಾಸಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಸ್ವಾರ್ಥ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ನಮಗೆ ಸಮತೋಲನದ ಜೀವನವನ್ನು ಕಲಿಸುತ್ತವೆ. ಕೆಲಸವನ್ನು ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿ ಮಾಡುವುದು, ಆದರೆ ಫಲದ ಮೇಲೆ ಅತಿಯಾದ ಆಸಕ್ತಿ ಇಡದಿರುವುದು — ಇದು ಮಾನಸಿಕ ಆರೋಗ್ಯಕ್ಕೂ ಸಹಾಯಕ. "ತ್ಯಕ್ತಪರಿಗ್ರಹ" ಎಂಬ ತತ್ವವು ಅತಿಯಾದ ಸಂಗ್ರಹ ಮನೋಭಾವವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ, ಇದು ಇಂದಿನ ಭೌತಿಕತೆಯ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಅಗತ್ಯ. ಈ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು

ಅನುಸರಿಸಿದರೆ, ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಶಾಂತ, ಸಮತೋಲನದ ಮತ್ತು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠ ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸಬಹುದು, ಮತ್ತು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನೈತಿಕತೆ ಮತ್ತು ಸೌಹಾರ್ದತೆ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ.

ಸಮತೋಲನದ ಜೀವನ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಹಕಾರ, ಸೌಹಾರ್ದತೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ

ಯದೃಚ್ಛಾಲಾಭಸಂತುಷ್ಟೋ ದ್ವಂದ್ವಾತೀತೋ ವಿಮತ್ಸರಃ |
ಸಮಃ ಸಿದ್ಧಾವಸಿದ್ಧೌ ಚ ಕೃತ್ವಾಪಿ ನ ನಿಬಧ್ಯತೇ || 22 ||
ಗತಸಂಗಸ್ಯ ಮುಕ್ತಸ್ಯ ಜ್ಞಾನಾವಸ್ಥಿತಚೇತಸಃ |
ಯಜ್ಞಾಯಾಚರತಃ ಕರ್ಮ ಸಮಗ್ರಂ ಪ್ರವಿಲೀಯತೇ || 23 ||

ಭಗವದ್ಗೀತೆ: ಅಧ್ಯಾಯ 4

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಸ್ವಯಂ ಬಂದ ಲಾಭದಲ್ಲಿ ತೃಪ್ತನಾಗಿ, ದ್ವಂದ್ವಗಳನ್ನು ಮೀರಿ, ಅಸೂಯೆಯಿಲ್ಲದವನಾಗಿ, ಯಶಸ್ಸು–ಅಪಯಶಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸಮಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿರುವವನು, ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರೂ ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಒಳಪಡುವುದಿಲ್ಲ. ಸಂಗವನ್ನು ಬಿಟ್ಟ, ಮುಕ್ತನಾದ, ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರಚಿತ್ತನಾಗಿರುವವನು ಯಜ್ಞಭಾವದಿಂದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿದಾಗ, ಅವನ ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಲೀನವಾಗುತ್ತವೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ನಿಷ್ಕಾಮ ಕರ್ಮಯೋಗದ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ಮೊದಲ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ಯದೃಚ್ಛಾಲಾಭಸಂತುಷ್ಟ" ಎಂಬುದು ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ. ಅಂದರೆ, ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ದೊರಕುವ ಫಲದಲ್ಲಿ ತೃಪ್ತನಾಗಿರುವುದು. ಇದು ಲಾಲಸೆಯನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. "ದ್ವಂದ್ವಾತೀತ" ಎಂದರೆ ಸುಖ–ದುಃಖ, ಶೀತ–ಉಷ್ಣ, ಲಾಭ–ನಷ್ಟ ಇಂತಹ ವಿರುದ್ಧ ಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ಮೀರಿ ಸಮತೋಲನದಲ್ಲಿರುವುದು. "ವಿಮತ್ಸರ" ಎಂದರೆ ಅಸೂಯೆಯಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸು. "ಸಮಃ ಸಿದ್ಧಾವಸಿದ್ಧೌ" — ಯಶಸ್ಸು ಮತ್ತು ವಿಫಲತೆ ಎರಡರಲ್ಲೂ ಸಮಬುದ್ಧಿ. ಈ ಗುಣವು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿ ಕರ್ಮ ಮಾಡಿದರೂ ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ಗತಸಂಗ" ಮತ್ತು "ಜ್ಞಾನಾವಸ್ಥಿತಚೇತಸ" ಎಂಬ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ, ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವುದು. "ಯಜ್ಞಾಯ ಆಚರತಃ" ಎಂದರೆ, ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಯಜ್ಞಭಾವದಿಂದ — ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಣೆ ಎಂದು ಮಾಡಿ. ಈ ರೀತಿಯ ಕರ್ಮವು "ಪ್ರವಿಲೀಯತೇ" — ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಲೀನವಾಗುತ್ತದೆ, ಅಂದರೆ ಬಂಧನವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ.

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು "ಸಮತ್ವ" ಮತ್ತು "ಅರ್ಪಣಾಭಾವ"ದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. "ಯದೃಚ್ಛಾಲಾಭಸಂತುಷ್ಟ" ಎಂಬುದು ಹೊರಗಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿತವಾಗದ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಒಳಗಿನ ಶಾಂತಿಯ ಮೂಲ. "ಯಜ್ಞಭಾವ" ಎಂದರೆ, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ದೈವಿಕ ಕಾರ್ಯವೆಂದು ನೋಡುವುದು. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮವು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಕರಗಿಸುತ್ತದೆ. "ಕರ್ಮ ಪ್ರವಿಲೀಯತೇ" ಎಂದರೆ, ಕರ್ಮದ ಫಲವು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಗುರುತು ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಸಂಪೂರ್ಣ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಸ್ಥಿತಿ. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿ ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಾ, ಬಂಧನದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅತಿಯಾದ ಸ್ಪರ್ಧೆ, ಹೋಲಿಕೆ ಮತ್ತು ಅಸೂಯೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಮಾನಸಿಕ ಒತ್ತಡ ಮತ್ತು ಅಶಾಂತಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸಮತೋಲನದ ಜೀವನದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಸ್ವಯಂ ದೊರಕುವದಲ್ಲೇ ತೃಪ್ತಿ, ಇತರರ ಬಗ್ಗೆ ಅಸೂಯೆಯಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸು, ಮತ್ತು ಯಶಸ್ಸು–ವಿಫಲತೆಯಲ್ಲಿ ಸಮಬುದ್ಧಿ— ಇವು ಮಾನಸಿಕ ಆರೋಗ್ಯಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ. "ಯಜ್ಞಭಾವ"ದಿಂದ ಕೆಲಸ

ಮಾಡಿದರೆ, ಕೆಲಸವು ಒತ್ತಡವಾಗದೇ, ಸೇವೆಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದರೆ, ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಶಾಂತ ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನದ ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸಬಹುದು, ಮತ್ತು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಹಕಾರ, ಸೌಹಾರ್ದತೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ.

ಯಜ್ಞದ ವಿವಿಧ ರೂಪಗಳು ಮತ್ತು ಧರ್ಮಶುದ್ಧಿಯ ಮಾರ್ಗ

ದ್ರವ್ಯಯಜ್ಞಾಸ್ತಪೋಯಜ್ಞಾ ಯೋಗಯಜ್ಞಾಸ್ತಥಾಪರೇ |
ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಜ್ಞಾನಯಜ್ಞಾಶ್ಚ ಯತಯಃ ಸಂಶಿತವ್ರತಾಃ || 28 ||
ಅಪಾನೇ ಜುಹ್ವತಿ ಪ್ರಾಣಂ ಪ್ರಾಣೇಽಪಾನಂ ತಥಾಪರೇ |
ಪ್ರಾಣಾಪಾನಗತೀ ರುದ್ಧ್ವಾ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಪರಾಯಣಾಃ || 29 ||
ಅಪರೇ ನಿಯತಾಹಾರಾಃ ಪ್ರಾಣಾನ್ ಪ್ರಾಣೇಷು ಜುಹ್ವತಿ |
ಸರ್ವೇಽಪ್ಯೇತೇ ಯಜ್ಞವಿದೋ ಯಜ್ಞಕ್ಷಪಿತಕಲ್ಮಷಾಃ || 30 ||

ಭಗವದ್ಗೀತೆ: ಅಧ್ಯಾಯ 4

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಕೆಲವರು ದ್ರವ್ಯಯಜ್ಞ, ತಪಸ್ಸಿನ ಯಜ್ಞ, ಯೋಗಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇನ್ನೂ ಕೆಲವರು ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ; ಇವರು ವ್ರತದಲ್ಲಿ ದೃಢರಾಗಿರುವವರು. ಕೆಲವರು ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಅಪಾನದಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಾರೆ, ಮತ್ತವರು ಅಪಾನವನ್ನು ಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಾರೆ; ಈ ಮೂಲಕ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವವರು ಪ್ರಾಣ ಮತ್ತು ಅಪಾನದ ಚಲನೆಯನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇನ್ನೂ ಕೆಲವರು ನಿಯಮಿತ ಆಹಾರವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ, ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಂತಹ ಎಲ್ಲರೂ ಯಜ್ಞವನ್ನು ತಿಳಿದವರು; ಯಜ್ಞದ ಮೂಲಕ ತಮ್ಮ ಪಾಪಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿಕೊಂಡವರು.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞದ ವಿಶಾಲ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ಯಜ್ಞವೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಮ ಮಾಡುವುದಲ್ಲ; ಅದು ಜೀವನದ ಎಲ್ಲಾ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ತ್ಯಾಗ ಮತ್ತು ಅರ್ಪಣೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. “ದ್ರವ್ಯಯಜ್ಞ” ಎಂದರೆ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ದಾನ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸೇವೆ ಮಾಡುವುದು. “ತಪೋಯಜ್ಞ” ಎಂದರೆ ತಪಸ್ಸು, ನಿಯಮ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಶಾಸನದ ಮೂಲಕ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವುದು. “ಯೋಗಯಜ್ಞ” ಎಂದರೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಏಕಾಗ್ರಗೊಳಿಸಿ, ಆತ್ಮಸಾಧನೆ ಮಾಡುವುದು. “ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಜ್ಞಾನಯಜ್ಞ” ಎಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರ ಅಧ್ಯಯನ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇದು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಪ್ರಗತಿಯ ಮುಖ್ಯ ಸಾಧನ. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮವನ್ನು ಯಜ್ಞವಾಗಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಶ್ವಾಸ–ಪ್ರಶ್ವಾಸಗಳ ನಿಯಂತ್ರಣದ ಮೂಲಕ, ವ್ಯಕ್ತಿ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಶಕ್ತಿಯನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುತ್ತಾನೆ. “ನಿಯತಾಹಾರ” ಎಂದರೆ ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ನಿಯಮ. ಇದು ದೇಹ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸಿನ ಶುದ್ಧತೆಗೆ ಸಹಾಯಕ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಯಜ್ಞಗಳ ಸಾಮಾನ್ಯ ಲಕ್ಷಣವೆಂದರೆ — ಅವು ಪಾಪವನ್ನು (ಕಲ್ಮಷ) ನಿವಾರಿಸುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ.

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು ಯಜ್ಞವನ್ನು “ಅರ್ಪಣೆಯ ಜೀವನ”ವೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಯಜ್ಞವೂ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿ, “ನಾನು” ಎಂಬ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಕರಗಿಸುತ್ತದೆ. ದ್ರವ್ಯಯಜ್ಞವು ಲಾಲಸೆಯನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ, ತಪೋಯಜ್ಞವು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುತ್ತದೆ, ಜ್ಞಾನಯಜ್ಞವು ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಿವಾರಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಯಜ್ಞವು ಜೀವಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. “ಪ್ರಾಣಾನ್ ಪ್ರಾಣೇಷು ಜುಹ್ವತಿ” ಎಂಬುದು, ಎಲ್ಲಾ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲೇ*

ಲೀನವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಗಹನ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಯಜ್ಞಗಳ ಮೂಲಕ ವ್ಯಕ್ತಿ ತನ್ನ ಒಳಗಿನ ಅಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿ, ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದೇ ಮೋಕ್ಷದ ಮಾರ್ಗ.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಕೇವಲ ಆಚರಣೆಯಾಗಿ ಮಾತ್ರ ನೋಡುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಇದೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಯಜ್ಞದ ವ್ಯಾಪಕ ಅರ್ಥವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತವೆ — ಪ್ರತಿಯೊಂದು ನಿಷ್ಕಾಮ ಕಾರ್ಯವೂ ಯಜ್ಞವೇ. ದಾನ, ತಪಸ್ಸು, ಅಧ್ಯಯನ, ಯೋಗ, ನಿಯಮಿತ ಜೀವನ — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಸಮಾಜವನ್ನು ಶ್ರೇಷ್ಠಗೊಳಿಸುವ ಸಾಧನಗಳು. ನಿಯಮಿತ ಆಹಾರ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ ಇಂದಿನ ಜೀವನಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಆರೋಗ್ಯವನ್ನು ಕಾಪಾಡಲು ಬಹಳ ಉಪಯುಕ್ತ. ಈ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದರೆ, ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಶಾರೀರಿಕ, ಮಾನಸಿಕ ಮತ್ತು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾಗಿ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬಹುದು. ಹೀಗಾಗಿ, ಯಜ್ಞತತ್ತ್ವವು ಕೇವಲ ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲ; ಅದು ಸಮಗ್ರ ಜೀವನಶೈಲಿಯ ಮಾರ್ಗವಾಗಿದೆ.

ಜೀವನವನ್ನು ಯಜ್ಞರೂಪವಾಗಿ ನಡೆಸಬೇಕೆಂಬ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವ

ಯಜ್ಞಶಿಷ್ಟಾಮೃತಭುಜೋ ಯಾಂತಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಸನಾತನಮ್ |
ನಾಯಂ ಲೋಕೋಽಸ್ತ್ಯಯಜ್ಞಸ್ಯ ಕುತೋಽನ್ಯಃ ಕುರುಸತ್ತಮ || 31 ||

ಭಗವದ್ಗೀತೆ: ಅಧ್ಯಾಯ 4

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಯಜ್ಞಶೇಷವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವವರು ಶಾಶ್ವತ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ. ಯಜ್ಞವಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಥಾನವಿಲ್ಲ; ಮತ್ತೊಂದು ಲೋಕವನ್ನು ಹೇಗೆ ಪಡೆಯಲು ಸಾಧ್ಯ?*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ಯಜ್ಞತತ್ತ್ವದ ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. "ಯಜ್ಞಶಿಷ್ಟ" ಎಂದರೆ ಯಜ್ಞದ ನಂತರ ಉಳಿದಿರುವ ಶುದ್ಧವಾದ ಭಾಗ. ಇದು ಕೇವಲ ಆಹಾರದ ಬಗ್ಗೆ ಅಲ್ಲ; ಜೀವನದಲ್ಲಿ ನಾವು ಮಾಡುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಯಜ್ಞವಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಅದರ ಫಲವನ್ನು ದೈವಕ್ಕೆ ಅರ್ಪಿಸಿದ ನಂತರ ಉಳಿದುದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಜೀವನವು ಶುದ್ಧವಾಗಿದ್ದು, ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಗೆ ದಾರಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ "ಯಜ್ಞಶಿಷ್ಟಾಮೃತಭುಜಃ" — ಯಜ್ಞಶೇಷವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವವರು — "ಬ್ರಹ್ಮ ಸನಾತನಂ" — ಶಾಶ್ವತ ಪರಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದರ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ, "ಅಯಜ್ಞಸ್ಯ" — ಯಜ್ಞಭಾವವಿಲ್ಲದವನಿಗೆ — ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಶಾಂತಿ ಇಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಅವನು ಕೇವಲ ಸ್ವಾರ್ಥದ ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಪರಲೋಕ ಅಥವಾ ಉನ್ನತ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಜೀವನವನ್ನು ಯಜ್ಞರೂಪವಾಗಿ ನಡೆಸಬೇಕೆಂಬ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು "ಅರ್ಪಣಾಭಾವ"ದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಯಜ್ಞವೆಂದರೆ ತ್ಯಾಗ ಮತ್ತು ಸಮರ್ಪಣೆ. "ಯಜ್ಞಶಿಷ್ಟ" ಎಂದರೆ, ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ದೈವಿಕ ನಿಯಮಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಬದುಕುವುದು. ಈ ರೀತಿಯ ಜೀವನವು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. "ಅಮೃತಭುಜಃ" ಎಂಬುದು, ಈ ಜೀವನವು ನಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಶಾಶ್ವತ ಫಲವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. "ಅಯಜ್ಞಸ್ಯ" ಎಂದರೆ, ಯಾರು ಕೇವಲ ತಮ್ಮ ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಬದುಕುತ್ತಾರೋ, ಅವರು ಒಳಗೆ ಅಶಾಂತಿಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ — ಜೀವನವೇ ಯಜ್ಞವಾಗಬೇಕು. ಈ ದೃಷ್ಟಿ ಬಂದಾಗ, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕ್ರಿಯೆಯೂ ಧರ್ಮವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರ್ಥಪ್ರವೃತ್ತಿ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ತಮ್ಮದೇ ಲಾಭವನ್ನು ಗಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ, ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅಸಮತೋಲನ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿದೆ. ಈ

ಶ್ಲೋಕವು ಪರೋಪಕಾರ ಮತ್ತು ಸಮರ್ಪಣೆಯ ಜೀವನವನ್ನು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಯಜ್ಞಭಾವದಿಂದ ಮಾಡಿದರೆ, ಅದು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಹಕಾರ ಮತ್ತು ಸೌಹಾರ್ದತೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. "ಯಜ್ಞಶೇಷ ಜೀವನ" ಎಂದರೆ ಸಂಪನ್ಮೂಲಗಳನ್ನು ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಗೌರವಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಇತರರ ಹಿತವನ್ನು ಗಮನಿಸುವುದು. ಈ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದರೆ, ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಶಾಂತ ಮತ್ತು ಸಂತೃಪ್ತ ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸಬಹುದು, ಮತ್ತು ಸಮಾಜವು ಸಮತೋಲನ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಬದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಶ್ರದ್ಧೆಯ ಮೂಲಕ ಧರ್ಮಶುದ್ಧಿ ಹಾಗೂ ಶಾಂತಿ

ನ ಹಿ ಜ್ಞಾನೇನ ಸದೃಶಂ ಪವಿತ್ರಮಿಹ ವಿದ್ಯತೇ |
ತತ್ ಸ್ವಯಂ ಯೋಗಸಂಸಿದ್ಧಃ ಕಾಲೇನ ಆತ್ಮನಿ ವಿಂದತಿ || 38 ||
ಶ್ರದ್ಧಾವಾನ್ ಲಭತೇ ಜ್ಞಾನಂ ತತ್ಪರಃ ಸಂಯತೇಂದ್ರಿಯಃ |
ಜ್ಞಾನಂ ಲಬ್ಧ್ವಾ ಪರಾಂ ಶಾಂತಿಮಚಿರೇಣಾಧಿಗಚ್ಛತಿ || 39 ||
ಅಜ್ಞಶ್ಚಾಶ್ರದ್ದಧಾನಶ್ಚ ಸಂಶಯಾತ್ಮಾ ವಿನಶ್ಯತಿ |
ನಾಯಂ ಲೋಕೋಽಸ್ತಿ ನ ಪರೋ ನ ಸುಖಂ ಸಂಶಯಾತ್ಮನಃ || 40 ||

ಭಗವದ್ಗೀತೆ: ಅಧ್ಯಾಯ 4

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಶುದ್ಧವಾದುದು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಸಾಧನೆ ಮಾಡಿದವನು, ಕಾಲಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ತನ್ನೊಳಗೆ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಶ್ರದ್ಧೆಯುಳ್ಳ ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಿಕೊಂಡ ವ್ಯಕ್ತಿ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆದ ನಂತರ, ಅವನು ಶೀಘ್ರದಲ್ಲೇ ಪರಮ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಅಜ್ಞಾನಿಯು, ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಲ್ಲದವನು ಮತ್ತು ಸಂಶಯಪೂರ್ಣ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳವನು ನಾಶವಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇಂತಹವನಿಗೆ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲ, ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲ, ಸುಖವೂ ಇಲ್ಲ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ಜ್ಞಾನಯೋಗದ ಮರ್ಮವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತವೆ. ಮೊದಲ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ, "ಜ್ಞಾನ"ವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಪವಿತ್ರವಾದದ್ದು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಜ್ಞಾನವು ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ದೂರ ಮಾಡಿ, ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ತನ್ನ ನಿಜಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅರಿಯಲು ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇದು ಕೇವಲ ಪುಸ್ತಕಜ್ಞಾನವಲ್ಲ; ಅನುಭವದಿಂದ ಅರಿಯುವ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ. "ಯೋಗಸಂಸಿದ್ಧ" ಎಂದರೆ ಸಾಧನೆಯ ಮೂಲಕ ಶುದ್ಧಗೊಂಡ ಮನಸ್ಸು. ಇಂತಹ ಮನಸ್ಸು ಕಾಲಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸ್ವತಃ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತದೆ. ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ಶ್ರದ್ಧಾವಾನ್" ಎಂಬುದು ಪ್ರಮುಖ. ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. "ಸಂಯತೇಂದ್ರಿಯ" ಎಂದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು. ಇವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಜ್ಞಾನವು ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಜ್ಞಾನವು "ಪರಾಂ ಶಾಂತಿ" — ಪರಿಪೂರ್ಣ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ.

ಮೂರನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಲ್ಲದ ಮತ್ತು ಸಂಶಯಪೂರ್ಣ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸ್ಥಿತಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಂತಹವನಿಗೆ ಆತ್ತ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಶಾಂತಿ ಇಲ್ಲ, ಅಥವಾ ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಉನ್ನತಿ ಇಲ್ಲ.

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು "ಜ್ಞಾನ–ಶ್ರದ್ಧೆ–ಅನುಭವ"ಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನವು ಕೇವಲ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ, ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಬೇಕು. ಶ್ರದ್ಧೆ ಆ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಗಾಢವಾಗಿಸುತ್ತದೆ. "ಸಂಶಯ" ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಗೆ ದೊಡ್ಡ ಅಡ್ಡಿ. ಸಂಶಯದಿಂದ ಮನಸ್ಸು ವಿಭಜಿತವಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಸ್ಥಿರತೆ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. "ಯೋಗಸಂಸಿದ್ಧ" ಸ್ಥಿತಿ ಎಂದರೆ, ಮನಸ್ಸು ಶುದ್ಧವಾಗಿ, ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು*

ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದು. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ಒಳಗಿನಿಂದಲೇ ಬೆಳಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಶಾಶ್ವತ ಶಾಂತಿಯ ಕಡೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತದೆ.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಮಾಹಿತಿಯ ಕೊರತೆ ಇಲ್ಲ, ಆದರೆ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿಯ ಕೊರತೆ ಇದೆ. ಜನರು ಅನೇಕ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ, ಒಳಗೆ ಅಶಾಂತಿಯಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನಮಗೆ ನಿಜವಾದ ಜ್ಞಾನವು ಹೇಗಿರಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ — ಅದು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವುದು, ಶಾಂತಿಯನ್ನು ನೀಡುವುದು. ಶ್ರದ್ಧೆ ಮತ್ತು ನಿಯಮಿತ ಜೀವನಶೈಲಿ ಇಲ್ಲದೆ, ಜ್ಞಾನವು ಸ್ಥಿರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸಂಶಯಪೂರ್ಣ ಮನಸ್ಸು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಅಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ, ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಶ್ರದ್ಧೆ ಮತ್ತು ಸ್ಪಷ್ಟತೆ ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯ. ಈ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದರೆ, ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಆಂತರಿಕ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನ, ನೈತಿಕತೆ ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ.

ಸ್ವಕರ್ಮದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮಾರಾಧನೆ – ಧರ್ಮಸಿದ್ಧಿಯ ಮಾರ್ಗ

ಯತಃ ಪ್ರವೃತ್ತಿರ್ಭೂತಾನಾಂ ಯೇನ ಸರ್ವಮಿದಂ ತತಮ್ |
ಸ್ವಕರ್ಮಣಾ ತಮಭ್ಯರ್ಚ್ಯ ಸಿದ್ಧಿಂ ವಿಂದತಿ ಮಾನವಃ || 46 ||

ಭಗವದ್ಗೀತೆ: ಅಧ್ಯಾಯ 18

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಯಾವ ಪರಮತತ್ತ್ವದಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಜೀವಿಗಳ ಚಟುವಟಿಕೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಮತ್ತು ಎಲ್ಲವೂ ಅದರಿಂದಲೇ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿದೆಯೋ, ಆ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತನ್ನ ಸ್ವಕರ್ಮದ ಮೂಲಕ ಆರಾಧಿಸಿ ಮಾನವನು ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನು ಎಲ್ಲದರ ಮೂಲವಾಗಿದ್ದು, ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವವನು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. "ಯತಃ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಭೂತಾನಾಂ" — ಎಲ್ಲಾ ಜೀವಿಗಳ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಪರಮತತ್ತ್ವದಿಂದಲೇ ಪ್ರೇರಿತವಾಗುತ್ತವೆ. "ಯೇನ ಸರ್ವಮಿದಂ ತತಮ್" — ಈ ವಿಶ್ವವೇ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಆವರಿತವಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ, ಮಾನವನು ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ "ಸ್ವಕರ್ಮ"ವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ, ಅದನ್ನೇ ಪರಮಾತ್ಮನ ಆರಾಧನೆಯಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು. ಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಪೂಜೆ ಅಥವಾ ಆಚರಣೆಗಳಲ್ಲ; ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ, ನಿಷ್ಕಾಮಭಾವದಿಂದ ಮಾಡುವುದು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮವು "ಸಿದ್ಧಿ" — ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ — ಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ, ಕರ್ಮವೇ ಯಜ್ಞವಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಜೀವನವೇ ಆರಾಧನೆಯಾಗುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು "ಕರ್ಮಯೋಗದ ಪರಿಪೂರ್ಣ ರೂಪ"ವಾಗಿದೆ. ಸ್ವಕರ್ಮವು ಕೇವಲ ಜೀವನೋಪಾಯವಲ್ಲ; ಅದು ದೈವಸೇವೆಯ ಮಾರ್ಗ. ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅರ್ಪಣೆ ಮಾಡಿದಾಗ, ಅದು ಪೂಜೆಯಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸುತ್ತದೆ. "ತಮಭ್ಯರ್ಚ್ಯ" ಎಂದರೆ, ದೇವರನ್ನು ಕೇವಲ ದೇವಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲ, ತನ್ನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕರ್ತವ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣುವುದು. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ, ಜೀವನದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕ್ಷಣವೂ ಪವಿತ್ರವಾಗುತ್ತದೆ. ಕರ್ಮವು ಬಂಧನವಾಗದೇ, ಮುಕ್ತಿಗೆ ದಾರಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇದು ಧರ್ಮದ ಅತ್ಯುನ್ನತ ಸ್ಥಿತಿ — ಜೀವನವೇ ಯೋಗವಾಗುವುದು.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜನರು ಕೆಲಸವನ್ನು ಕೇವಲ ಜೀವನೋಪಾಯವಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಾರೆ, ಅದರಿಂದ ಅಸಂತೃಪ್ತಿ ಮತ್ತು ಒತ್ತಡ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಕೆಲಸದ ಬಗ್ಗೆ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸುತ್ತದೆ. ಕೆಲಸವನ್ನು ಸೇವೆಯಾಗಿ, ಆರಾಧನೆಯಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ, ಅದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಸಂತೋಷ

ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನು ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದರೆ, ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆ ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಇದು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ವಾರ್ಥದಿಂದ ದೂರ ಮಾಡಿ, ಸಮರ್ಪಣಾಭಾವವನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತದೆ. ಈ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದರೆ, ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ, ಮತ್ತು ಸಮಾಜವು ಧರ್ಮಬದ್ಧವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ.

ಕ್ಷೇತ್ರ–ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ ತತ್ತ್ವದ ಧರ್ಮಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಆತ್ಮವಿವೇಕ

ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಂ ಚಾಪಿ ಮಾಂ ವಿದ್ಧಿ ಸರ್ವಕ್ಷೇತ್ರೇಷು ಭಾರತ |
ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞಯೋರ್ಜ್ಞಾನಂ ಯತ್ತಜ್ಞಾನಂ ಮತಂ ಮಮ || 3 ||
ಮಹಾಭೂತಾನ್ಯಹಂಕಾರೋ ಬುದ್ಧಿರವ್ಯಕ್ತಮೇವ ಚ |
ಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ದಶೈಕಂ ಚ ಪಂಚ ಚೇಂದ್ರಿಯಗೋಚರಾಃ || 6 ||
ಇಚ್ಛಾ ದ್ವೇಷಃ ಸುಖಂ ದುಃಖಂ ಸಂಘಾತಶ್ಚೇತನಾಧೃತಿಃ |
ಏತತ್ ಕ್ಷೇತ್ರಂ ಸಮಾಸೇನ ಸವಿಕಾರಮುದಾಹೃತಮ್ || 7 ||

ಭಗವದ್ಗೀತೆ: ಅಧ್ಯಾಯ 13

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಹೇ ಭಾರತ, ಎಲ್ಲಾ ದೇಹಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನು ನಾನು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೋ. ಕ್ಷೇತ್ರ ಮತ್ತು ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞನ ಜ್ಞಾನವೇ ನಿಜವಾದ ಜ್ಞಾನ ಎಂದು ನನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಐದು ಮಹಾಭೂತಗಳು, ಅಹಂಕಾರ, ಬುದ್ಧಿ, ಅವ್ಯಕ್ತ ಪ್ರಕೃತಿ, ಹತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಐದು ಇಂದ್ರಿಯವಿಷಯಗಳು — ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಅಂಗಗಳು. ಇಚ್ಛೆ, ದ್ವೇಷ, ಸುಖ, ದುಃಖ, ದೇಹಸಂಯೋಗ, ಚೇತನ ಮತ್ತು ಧೃತಿ — ಇವೆಲ್ಲವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಇರುವುದೇ ಕ್ಷೇತ್ರ ಎಂದು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಭಗವದ್ಗೀತೆಯ ಕ್ಷೇತ್ರ–ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ ವಿಭಾಗದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. “ಕ್ಷೇತ್ರ” ಎಂದರೆ ದೇಹ ಮತ್ತು ಅದರೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಎಲ್ಲಾ ಅನುಭವಗಳು. “ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ” ಎಂದರೆ ಈ ದೇಹವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಆತ್ಮ. ಮೊದಲ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ದೇಹಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಪರಮಾತ್ಮ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅಂದರೆ, ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಜೀವಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪವೇ ಪರಮತತ್ತ್ವ. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ಷೇತ್ರದ ಘಟಕಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪಂಚಭೂತಗಳು (ಭೂಮಿ, ಜಲ, ಅಗ್ನಿ, ವಾಯು, ಆಕಾಶ), ಅಹಂಕಾರ, ಬುದ್ಧಿ, ಪ್ರಕೃತಿ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ವಿಷಯಗಳು — ಇವೆಲ್ಲವೂ ದೇಹದ ಭಾಗಗಳು. ಇದಲ್ಲದೆ, ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಿತಿಗಳು — ಇಚ್ಛೆ, ದ್ವೇಷ, ಸುಖ, ದುಃಖ, ಚೇತನ — ಇವುಗಳೂ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲೇ ಸೇರಿವೆ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಬದಲಾವಣೆಗಳಿಗೆ ಒಳಪಡುವವು “ಕ್ಷೇತ್ರ”. ಆದರೆ ಇದನ್ನು ಗಮನಿಸುವ, ತಿಳಿಯುವ ತತ್ತ್ವವೇ “ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ”. ಈ ಭೇದವನ್ನು ಅರಿಯುವುದು ಧರ್ಮಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ.

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು “ನಾನು ಯಾರು?” ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಮಾನವನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ತನ್ನ ದೇಹ, ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಭಾವನೆಗಳೊಂದಿಗೆ ತನ್ನನ್ನು ಗುರುತಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಕ್ಷೇತ್ರ — ಬದಲಾವಣೆಗೆ ಒಳಪಡುವವು. “ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ” ಎಂದರೆ, ಈ ಎಲ್ಲವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಿರುವ ಆತ್ಮ. ಈ ಭೇದವನ್ನು ಅರಿತಾಗ, ವ್ಯಕ್ತಿ ತನ್ನ ನಿಜಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಸುಖ–ದುಃಖಗಳು ಅವನನ್ನು ಆಳುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ವೈರಾಗ್ಯ ಮತ್ತು ಸಮತ್ವವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಈ ತತ್ತ್ವವು ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದ ಮೂಲಭೂತ ಜ್ಞಾನವಾಗಿದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಮಾನವನು ತನ್ನ ದೇಹ, ಸ್ಥಾನಮಾನ ಮತ್ತು ಭಾವನೆಗಳೊಂದಿಗೆ ತನ್ನನ್ನು ಗುರುತಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಆತಂಕ, ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಅಶಾಂತಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನಮಗೆ ಆತ್ಮವಿವೇಕವನ್ನು ಕಲಿಸುತ್ತದೆ — ನಾವು ದೇಹವಲ್ಲ, ಅದರ ಸಾಕ್ಷಿಯಾದ ಆತ್ಮ. ಈ ಅರಿವು ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಮಾನಸಿಕ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಸ್ಥಿರತೆ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಇದು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಮತೋಲನದ ಜೀವನದ ಕಡೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತದೆ, ಮತ್ತು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಹಾನುಭೂತಿ ಮತ್ತು ಸಮಾನತೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ, ಕ್ಷೇತ್ರ–ಕ್ಷೇತ್ರಜ್ಞ ತತ್ತ್ವವು ಕೇವಲ ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರವಲ್ಲ; ಅದು ಜೀವನವನ್ನು ಪರಿವರ್ತಿಸುವ ಜ್ಞಾನವಾಗಿದೆ.

ನಿಜಜ್ಞಾನವನ್ನು ರೂಪಿಸುವ ಧರ್ಮಗುಣಗಳ ಸಮಗ್ರ ತತ್ತ್ವ

ಅಮಾನಿತ್ವಮದಂಭಿತ್ವಮಹಿಂಸಾ ಕ್ಷಾಂತಿರಾರ್ಜವಮ್ |
ಆಚಾರ್ಯೋಪಾಸನಂ ಶೌಚಂ ಸ್ಥೈರ್ಯಮಾತ್ಮವಿನಿಗ್ರಹಃ || 8 ||
ಇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥೇಷು ವೈರಾಗ್ಯಮನಹಂಕಾರ ಏವ ಚ |
ಜನ್ಮಮೃತ್ಯುಜರಾವ್ಯಾಧಿದುಃಖದೋಷಾನು ದರ್ಶನಮ್ || 9 ||
ಅಸಕ್ತಿರನಭಿಷ್ವಂಗಃ ಪುತ್ರದಾರಗೃಹಾದಿಷು |
ನಿತ್ಯಂ ಚ ಸಮಚಿತ್ತತ್ವಮಿಷ್ಟಾನಿಷ್ಟೋಪಪತ್ತಿಷು || 10 ||
ಮಯಿ ಚಾನನ್ಯಯೋಗೇನ ಭಕ್ತಿರವ್ಯಭಿಚಾರಿಣೀ |
ವಿವಿಕ್ತದೇಶಸೇವಿತ್ವಮರತಿರ್ಜನಸಂಸದಿ || 11 ||
ಅಧ್ಯಾತ್ಮಜ್ಞಾನನಿತ್ಯತ್ವಂ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಾರ್ಥದರ್ಶನಮ್ |
ಏತಜ್ಜ್ಞಾನಮಿತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಮಜ್ಞಾನಂ ಯದತೋಽನ್ಯಥಾ || 12 ||

ಭಗವದ್ಗೀತೆ: ಅಧ್ಯಾಯ 13

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಅಹಂಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು, ದಂಭವಿಲ್ಲದಿರುವುದು, ಅಹಿಂಸೆ, ಕ್ಷಮೆ, ಸರಳತೆ, ಗುರುಭಕ್ತಿ, ಶುದ್ಧತೆ, ಸ್ಥೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಆತ್ಮನಿಗ್ರಹ, ಇವು ಜ್ಞಾನಗುಣಗಳು. ಇಂದ್ರಿಯವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯ, ಅಹಂಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು, ಜನನ–ಮರಣ–ವೃದ್ಧಾಪ್ಯ–ರೋಗಗಳ ದುಃಖಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು, ಇವು ಕೂಡ ಜ್ಞಾನವಾಗಿದೆ. ಪುತ್ರ, ಪತ್ನಿ, ಮನೆ ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿಯಾದ ಆಸಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು, ಇಷ್ಟ–ಅನಿಷ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಬುದ್ಧಿ, ಇವು ಜ್ಞಾನಗುಣಗಳು. ನನ್ನಲ್ಲಿ ಅನನ್ಯಭಕ್ತಿ, ಏಕಾಂತಪ್ರಿಯತೆ, ಜನಸಮೂಹದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು, ಇವು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತವೆ. ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ನಿರಂತರ ಆಸಕ್ತಿ ಮತ್ತು ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅರಿಯುವ ಮನೋಭಾವ, ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೇ ಜ್ಞಾನವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ; ಇವುಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದುದು ಅಜ್ಞಾನ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ "ಜ್ಞಾನ"ದ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕೇವಲ ಬುದ್ಧಿಯ ವಿಷಯವಲ್ಲ, ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಗುಣಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ, "ಅಮಾನಿತ್ವ" — ಅಹಂಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. "ಅದಂಭಿತ್ವ" — ಕಪಟವಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ಇವು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಒಳಗಿನ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತವೆ. "ಅಹಿಂಸಾ" ಮತ್ತು "ಕ್ಷಾಂತಿ" — ಇವು ಧರ್ಮದ ಮೂಲಗುಣಗಳು. "ಆಚಾರ್ಯೋಪಾಸನ" — ಗುರುಭಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಮಾರ್ಗದರ್ಶನವನ್ನು ಗೌರವಿಸುವುದು. ಮುಂದೆ, ವೈರಾಗ್ಯ ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರರಹಿತ ಮನಸ್ಸು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಬಂಧನದಿಂದ ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಜೀವನದ ಅನಿತ್ಯತೆಯನ್ನು ಅರಿಯುವುದು — ಜನನ, ಮರಣ, ವೃದ್ಧಾಪ್ಯ, ರೋಗ — ಇವು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರೇರೇಪಿಸುತ್ತವೆ. "ಸಮಚಿತ್ತತ್ವ" — ಸುಖ–ದುಃಖಗಳಲ್ಲಿ

ಸಮಬುದ್ಧಿ — ಇದು ಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. "ಅನನ್ಯಭಕ್ತಿ" — ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಏಕಾಗ್ರ ಭಕ್ತಿ — ಇದು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಗಾಢಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಕೊನೆಗೆ, ಈ ಎಲ್ಲಾ ಗುಣಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಾಗಿ "ಜ್ಞಾನ" ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಯಾವುದೇ ಗುಣಗಳು "ಅಜ್ಞಾನ".

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು ಜ್ಞಾನವನ್ನು "ಜೀವನಶೈಲಿ"ಯಾಗಿ ನೋಡುವುದಾಗಿದೆ. ಜ್ಞಾನವು ಕೇವಲ ತಿಳುವಳಿಕೆ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಮನಸ್ಸಿನ ಪರಿವರ್ತನೆ. ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ವಿನಯದ ಕಡೆಗೆ, ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ವೈರಾಗ್ಯದ ಕಡೆಗೆ, ಅಶಾಂತಿಯಿಂದ ಶಾಂತಿಯ ಕಡೆಗೆ ಸಾಗುವುದು. "ಅನನ್ಯಭಕ್ತಿ" ಮತ್ತು "ವಿವಿಕ್ತಸ್ಥಿತಿ" ಮನಸ್ಸನ್ನು ಒಳಮುಖವಾಗಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿ ತನ್ನ ನಿಜಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅರಿಯಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಗುಣಗಳು ಸಾಧಕನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿ, ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಿಲ್ಲದೆ, ಕೇವಲ ಪಾಠ್ಯಜ್ಞಾನವು ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕೇವಲ ಮಾಹಿತಿ ಅಥವಾ ಪದವಿಯಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನಿಜವಾದ ಜ್ಞಾನವು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ವಿನಯ, ಅಹಿಂಸೆ, ಸಹನೆ, ಸಮತೋಲನ — ಇವು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಸೌಹಾರ್ದತೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತವೆ. ಅತಿಯಾದ ಆಸಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರವು ಇಂದಿನ ಸಮಸ್ಯೆಗಳ ಮೂಲ. ಈ ತತ್ತ್ವಗಳು ಅವುಗಳನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಈ ಗುಣಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದರೆ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಉನ್ನತ ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸಬಹುದು ಮತ್ತು ಸಮಾಜವು ನೈತಿಕವಾಗಿ ಬಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ, ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಧರ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣ ಜೀವನಶೈಲಿಯಾಗಿ ರೂಪಿಸುವ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ.

ಧರ್ಮಜ್ಞಾನದ ಅಷ್ಟಾದಶ ವಿದ್ಯೆಗಳ ಸಮಗ್ರ ವ್ಯವಸ್ಥೆ

ಅಂಗಾನಿ ವೇದಾಶ್ಚತ್ವಾರೋ ಮೀಮಾಂಸಾ ನ್ಯಾಯವಿಸ್ತರಃ |
ಪುರಾಣಂ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಂ ಚ ವಿದ್ಯಾ ಹ್ಯೇತಾಶ್ಚತುರ್ದಶಃ || (3.6.27)
ಆಯುರ್ವೇದೋ ಧನುರ್ವೇದೋ ಗಾಂಧರ್ವಶ್ಚೈವ ತೇ ತ್ರಯಃ |
ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರಂ ಚತುರ್ಥಂ ತು ವಿದ್ಯಾ ಹ್ಯಷ್ಟಾದಶೈವ ತಾಃ || (3.6.28)

ವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣ

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳು, ವೇದಾಂಗಗಳು, ಮೀಮಾಂಸಾ, ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರ, ಪುರಾಣ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ — ಇವು ಹದಿನಾಲ್ಕು ವಿದ್ಯೆಗಳು. ಇವುಗಳಿಗೆ ಆಯುರ್ವೇದ, ಧನುರವೇದ, ಗಾಂಧರ್ವವೇದ ಮತ್ತು ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೆ, ಒಟ್ಟು ಹದಿನೆಂಟು ವಿದ್ಯೆಗಳು ಆಗುತ್ತವೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಾಧಾರಿತ ಜ್ಞಾನವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ಸನಾತನ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ವಿಭಜಿತವಾಗಿಲ್ಲ; ಅದು ಸಮಗ್ರ ಜೀವನವನ್ನು ಆವರಿಸುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗಿದೆ. ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ, ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳು — ಋಗ್ವೇದ, ಯಜುರ್ವೇದ, ಸಾಮವೇದ, ಅಥರ್ವವೇದ — ಇವು ಧರ್ಮಜ್ಞಾನದ ಮೂಲ. ವೇದಾಂಗಗಳು (ಶಿಕ್ಷಾ, ವ್ಯಾಕರಣ, ನಿರುಕ್ತ, ಛಂದಸ್ಸು, ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯ, ಕಲ್ಪ) ವೇದಗಳ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕ. "ಮೀಮಾಂಸಾ" ಧರ್ಮಕರ್ಮಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. "ನ್ಯಾಯ" ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. "ಪುರಾಣ" ಧರ್ಮತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಕಥೆಗಳ ಮೂಲಕ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. "ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ" ಜೀವನದ ನೈತಿಕ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಈ ಹದಿನಾಲ್ಕು ವಿದ್ಯೆಗಳ ಮೇಲೆ, ಆಯುರ್ವೇದ (ಆರೋಗ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ), ಧನುರವೇದ (ಯುದ್ಧಶಾಸ್ತ್ರ), ಗಾಂಧರ್ವವೇದ (ಸಂಗೀತ ಮತ್ತು ಕಲಾ) ಮತ್ತು ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ (ಆರ್ಥಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆ) ಸೇರಿ, ಒಟ್ಟು

ಹದಿನೆಂಟು ವಿದ್ಯೆಗಳು ರೂಪುಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಇದು ಸನಾತನ ಧರ್ಮದ ಸಮಗ್ರ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ — ದೇಹ, ಮನಸ್ಸು, ಸಮಾಜ ಮತ್ತು ಆತ್ಮ— ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡ ಜ್ಞಾನವ್ಯವಸ್ಥೆ.

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು "ಜ್ಞಾನ ಸಮಗ್ರತೆಯ ತತ್ತ್ವ"ವಾಗಿದೆ. ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ಕೇವಲ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾಗಿರದೆ, ಜೀವನದ ಎಲ್ಲಾ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳನ್ನು ಆವರಿಸುತ್ತದೆ. ವೇದಗಳು ಪರಮಸತ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ, ವೇದಾಂಗಗಳು ಅದನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತವೆ, ಮಿಮಾಂಸಾ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯವು ಅದನ್ನು ತರ್ಕದಿಂದ ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತವೆ. ಪುರಾಣ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವು ಆ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸಲು ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ನೀಡುತ್ತವೆ. ಆಯುರ್ವೇದ, ಧನುರವೇದ, ಗಾಂಧರ್ವವೇದ ಮತ್ತು ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರವು ಜೀವನದ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ಭಾಗವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತವೆ. ಇದು ಮಾನವನ ಸಂಪೂರ್ಣ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಮಾರ್ಗ — ದೇಹ, ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಆತ್ಮದ ಸಮತೋಲನ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಶಿಕ್ಷಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಬಹುಪಾಲು ವೃತ್ತಿ ಮತ್ತು ಉದ್ಯೋಗದ ಮೇಲೆ ಕೇಂದ್ರೀಕೃತವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಜ್ಞಾನವು ಸಮಗ್ರವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಆರೋಗ್ಯ, ಕಲೆ, ತರ್ಕ, ಧರ್ಮ, ಆರ್ಥಿಕತೆ — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಸಮನ್ವಯಗೊಂಡಾಗ ಮಾತ್ರ ಸಮಾಜ ಸಮತೋಲನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದರೆ, ಶಿಕ್ಷಣವು ಕೇವಲ ಉದ್ಯೋಗದ ಸಾಧನವಲ್ಲ, ಜೀವನದ ಮಾರ್ಗವಾಗುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಈ ವಿದ್ಯೆಗಳು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ನೈತಿಕವಾಗಿ, ಬೌದ್ಧಿಕವಾಗಿ ಮತ್ತು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾಗಿ ಬೆಳೆಸುತ್ತವೆ. ಹೀಗಾಗಿ, ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸನಾತನ ಧರ್ಮದ ಜ್ಞಾನವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.

ಲೋಕಕ್ಷೇಮ ಮತ್ತು ಸಮರ್ಪಣಾಭಾವವೇ ಧರ್ಮದ ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ

ಸ್ವಸ್ತಿ ಪ್ರಜಾಭ್ಯಃ ಪರಿಪಾಲಯಂತಾಂ ನ್ಯಾಯೇನ ಮಾರ್ಗೇಣ ಮಹೀಂ ಮಹೀಶಾಃ |
ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣೇಭ್ಯಃ ಶುಭಮಸ್ತು ನಿತ್ಯಂ ಲೋಕಾಃ ಸಮಸ್ತಾಃ ಸುಖಿನೋ ಭವಂತು ||
ಕಾಲೇ ವರ್ಷತು ಪರ್ಜನ್ಯಃ ಪೃಥಿವೀ ಸಸ್ಯಶಾಲಿನೀ |
ದೇಶೋಽಯಂ ಕ್ಷೋಭರಹಿತೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ ಸಂತು ನಿರ್ಭಯಾಃ ||
ಅಪುತ್ರಾಃ ಪುತ್ರಿಣಃ ಸಂತು ಪುತ್ರಿಣಃ ಸಂತು ಪೌತ್ರಿಣಃ |
ಅಧನಾಃ ಸಧನಾಃ ಸಂತು ಜೀವಂತು ಶರದಾಂ ಶತಮ್ ||
ಕಾಯೇನ ವಾಚಾ ಮನಸೇಂದ್ರಿಯೈರ್ವಾ ಬುದ್ಧ್ಯಾತ್ಮನಾ ವಾ ಪ್ರಕೃತೇಃ ಸ್ವಭಾವಾತ್ |
ಕರೋಮಿ ಯದ್ಯತ್ ಸಕಲಂ ಪರಸ್ಮೈ ನಾರಾಯಣಾಯೇತಿ ಸಮರ್ಪಯಾಮಿ ||
ಯದಕ್ಷರಪದಭ್ರಷ್ಟಂ ಮಾತ್ರಾಹೀನಂ ತು ಯದ್ಭವೇತ್ |
ತತ್ಸರ್ವಂ ಕ್ಷಮತಾಂ ದೇವ ನಾರಾಯಣ ನಮೋಸ್ತು ತೇ ||

ಮಹಾಭಾರತ

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಪ್ರಜೆಗಳು ಸುಖವಾಗಿರಲಿ, ರಾಜರು ನ್ಯಾಯಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಆಡಳಿತ ನಡೆಸಲಿ. ಗೋವುಗಳು ಮತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಸದಾ ಶುಭವಾಗಲಿ; ಎಲ್ಲಾ ಲೋಕಗಳು ಸುಖಿಯಾಗಿರಲಿ. ಸಮಯಕ್ಕೆ ಮಳೆ ಬೀಳಲಿ, ಭೂಮಿ ಧಾನ್ಯದಿಂದ ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿರಲಿ. ದೇಶವು ಅಶಾಂತಿಯಿಂದ ಮುಕ್ತವಾಗಿರಲಿ; ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಭಯವಿಲ್ಲದೆ ಬದುಕಲಿ. ಸಂತಾನವಿಲ್ಲದವರು ಸಂತಾನವನ್ನು ಪಡೆಯಲಿ; ಸಂತಾನವಿರುವವರು ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕಾಣಲಿ. ಬಡವರು ಸಂಪನ್ನರಾಗಲಿ; ಎಲ್ಲರೂ ನೂರು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ಜೀವಿಸಲಿ. ನಾನು ದೇಹದಿಂದ, ಮಾತಿನಿಂದ, ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ, ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಅಥವಾ ಸ್ವಭಾವದಿಂದ ಮಾಡುವ ಎಲ್ಲ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನೂ ಪರಮಾತ್ಮನಾದ ನಾರಾಯಣನಿಗೆ*

ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತೇನೆ. ಈ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರದೋಷ ಅಥವಾ ತಪ್ಪುಗಳಿದ್ದರೆ, ಅವನ್ನೆಲ್ಲ ಕ್ಷಮಿಸು, ಓ ದೇವರೆ ನಾರಾಯಣಾ, ನಿಮಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ.

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಮಹಾಮಂತ್ರಸರಣಿ ಸನಾತನ ಧರ್ಮದ ಸಮಗ್ರ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಸಾಧನೆಯಲ್ಲ; ಅದು ಸಮಸ್ತ ಜೀವಿಗಳ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವ ವಿಶ್ವಮಾನವೀಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯಾಗಿದೆ. ಮೊದಲ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮರಾಜ್ಯದ ಮೂಲತತ್ತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ - ರಾಜರು ನ್ಯಾಯಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಆಡಳಿತ ನಡೆಸಬೇಕು. ಇದು ಸಮಾಜದ ಸ್ಥಿರತೆ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿಯ ಆಧಾರ. “ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣೇಭ್ಯಃ” ಎಂಬುದು ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಜೀವಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಸಂಕೇತ. “ಲೋಕಾಃ ಸಮಸ್ತಾಃ ಸುಖಿನೋ ಭವಂತು” — ಇದು ಸನಾತನ ಧರ್ಮದ ವಿಶ್ವದೃಷ್ಟಿ. ಇಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಭೇದವಿಲ್ಲ; ಎಲ್ಲಾ ಜೀವಿಗಳ ಸುಖವೇ ಧರ್ಮದ ಗುರಿ. ಮುಂದೆ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಸಮತೋಲನ — ಮಳೆ, ಭೂಮಿಯ ಫಲವತ್ತತೆ — ಇವು ಸಮಾಜದ ಸುಖಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯಕ. ಮನುಷ್ಯನ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ಧರ್ಮವು ಪ್ರತಿಫಲಿಸುತ್ತದೆ — ಕುಟುಂಬ, ಸಂಪತ್ತು, ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯ. ಕೊನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ, ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನಾರಾಯಣನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸುವ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಸೇರಿ, “ಕ್ಷಮಾಪ್ರಾರ್ಥನೆ” ಕೂಡ ಇದೆ — ಇದು ವಿನಯ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಯ ಲಕ್ಷಣ.

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಮಂತ್ರಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು “ಸಮಗ್ರ ಸಮರ್ಪಣೆಯ ಜೀವನ”ವಾಗಿದೆ. ಧರ್ಮವು ವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ, ಸಮಾಜ, ಪ್ರಕೃತಿ ಮತ್ತು ವಿಶ್ವದವರೆಗೆ ವಿಸ್ತರಿಸುತ್ತದೆ. “ಸಮರ್ಪಯಾಮಿ” ಎಂಬುದು ಅತ್ಯಂತ ಗಹನ ತತ್ತ್ವ. ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವವನು ತನ್ನನ್ನು ಕರ್ತೃ ಎಂದು ಭಾವಿಸದೇ, ದೈವಕ್ಕೆ ಅರ್ಪಿಸಿದಾಗ, ಅದು ಕರ್ಮಬಂಧದಿಂದ ಮುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. “ಕ್ಷಮತಾಂ ದೇವ” ಎಂಬುದು ಅಹಂಕಾರವಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ತನ್ನ ತಪ್ಪನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವ ವಿನಯವೇ ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಯ ಲಕ್ಷಣ. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ, ವ್ಯಕ್ತಿ ದೈವಿಕ ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಾನೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅಶಾಂತಿ, ಅಸಮಾನತೆ ಮತ್ತು ಪರಿಸರ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿವೆ. ಈ ಮಂತ್ರಗಳು ಸಮತೋಲನದ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಾಧಾರಿತ ಜೀವನದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತವೆ. ನ್ಯಾಯಾಧಾರಿತ ಆಡಳಿತ, ಪ್ರಕೃತಿಯ ಸಂರಕ್ಷಣೆ, ಸಮಾನತೆ ಮತ್ತು ಪರೋಪಕಾರ — ಇವು ಇಂದಿನ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯ. “ಲೋಕಾಃ ಸಮಸ್ತಾಃ ಸುಖಿನೋ ಭವಂತು” ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವು ಜಾಗತಿಕ ಶಾಂತಿಗೆ ದಾರಿ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಸಮರ್ಪಣಾಭಾವ ಮತ್ತು ಕ್ಷಮಾಭಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಒಳಗಿನ ಅಶಾಂತಿಯನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿ, ಶಾಂತ ಜೀವನವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ, ಈ ಮಂತ್ರಗಳು ಧರ್ಮವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣ ಜೀವನಶೈಲಿಯಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತವೆ — ವೈಯಕ್ತಿಕ ಶುದ್ಧಿಯಿಂದ ವಿಶ್ವಶಾಂತಿವರೆಗೆ.

ಸಂಸಾರದ ಅನಿತ್ಯತೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮವೈರಾಗ್ಯದ ಬೋಧನೆ

ಮಾತಾಪಿತೃಸಹಸ್ರಾಣಿ ಪುತ್ರದಾರಶತಾನಿ ಚ |
ಸಂಸಾರೇಷ್ವನುಭೂತಾನಿ ಯಾನ್ತಿ ಯಾಸ್ಯಂತಿ ಚಾಪರೇ || 60 ||

ಮಹಾಭಾರತ -ಸ್ವರ್ಗಾರೋಹಣಪರ್ವ

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಸಾವಿರಾರು ತಾಯಿ–ತಂದೆಗಳು, ನೂರಾರು ಪತ್ನಿ–ಮಕ್ಕಳು ನಾವು ಅನುಭವಿಸಿದ್ದೇವೆ; ಅವುಗಳು ಬಂದೂ ಹೋಗುತ್ತವೆ, ಇನ್ನೂ ಮುಂದೆಯೂ ಬರುತ್ತವೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹಾಭಾರತಯ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವದ ಆಳವಾದ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಗಳು ಶಾಶ್ವತವಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಇದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಮಾನವನು ಒಂದು ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ತನ್ನ

ಕುಟುಂಬವನ್ನು ಶಾಶ್ವತವೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಆತ್ಮನು ಅನೇಕ ಜನ್ಮಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾ ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಜನ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ ವಿಭಿನ್ನ ತಾಯಿ–ತಂದೆ, ಪತ್ನಿ ಮತ್ತು ಮಕ್ಕಳು ಇದ್ದಾರೆ. ಈ ಸಂಬಂಧಗಳು ಕರ್ಮದ ಫಲವಾಗಿ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಕಾಲದೊಂದಿಗೆ ಅವು ಬದಲಾಗುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ಕೊನೆಗೆ ವಿಲೀನವಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಲ್ಲ; ಅವುಗಳ ಅನಿತ್ಯತೆಯನ್ನು ಅರಿಯಲು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಅರಿವು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಧರ್ಮದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು "ಅನಿತ್ಯತೆಯ ಜ್ಞಾನ"ವಾಗಿದೆ. ಆತ್ಮವು ನಿತ್ಯವಾಗಿದ್ದು, ದೇಹ ಮತ್ತು ಸಂಬಂಧಗಳು ಅನಿತ್ಯ. ಈ ಭೇದವನ್ನು ಅರಿತಾಗ, ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಅತಿಯಾದ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆಯಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. "ಸಂಸಾರೇಷು ಅನುಭೂತಾನಿ" ಎಂಬುದು ಆತ್ಮದ ಅನಾದಿ ಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಅರಿವು ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ — ಇದು ತ್ಯಾಗವಲ್ಲ, ಆದರೆ ಸಮತೋಲನದ ದೃಷ್ಟಿ. ವೈರಾಗ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಧರ್ಮಬದ್ಧವಾಗಿ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಾನೆ, ಆದರೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಳುಗುವುದಿಲ್ಲ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಗಳ ಮೇಲೆ ಅತಿಯಾದ ಅವಲಂಬನೆ ಮತ್ತು ನಿರೀಕ್ಷೆಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿವೆ. ಇದರಿಂದ ದುಃಖ ಮತ್ತು ಅಶಾಂತಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನಮಗೆ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಗೌರವದಿಂದ ನೋಡಬೇಕು, ಆದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಶಾಶ್ವತವೆಂದು ಭಾವಿಸಬಾರದು ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಮಾನಸಿಕ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ನಿರಾಸೆಯನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಇದು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಕರ್ತವ್ಯಪಾಲನೆಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠನಾಗಿರಿಸಿ, ಅತಿಯಾದ ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ದೂರವಾಗಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ, ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವೈರಾಗ್ಯ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಜೀವನದ ಮಧ್ಯೆ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಮಹತ್ವದ ಬೋಧನೆಯಾಗಿದೆ.

ಹರ್ಷ–ಭಯಾತೀತ ಸಮತ್ವವೇ ಧರ್ಮಜ್ಞಾನದ ಲಕ್ಷಣ

ಹರ್ಷಸ್ಥಾನಸಹಸ್ರಾಣಿ ಭಯಸ್ಥಾನಶತಾನಿ ಚ |
ದಿವಸೇ ದಿವಸೇ ಮೂಢಮಾವಿಶಂತಿ ನ ಪಂಡಿತಮ್ || 61 ||

ಮಹಾಭಾರತ -ಸ್ವರ್ಗಾರೋಹಣಪರ್ವ

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಪ್ರತಿದಿನ ಸಾವಿರ ಸಂತೋಷದ ಸಂದರ್ಭಗಳು ಮತ್ತು ನೂರಾರು ಭಯದ ಸಂದರ್ಭಗಳು ಮೂಢನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆವರಿಸುತ್ತವೆ; ಆದರೆ ಜ್ಞಾನಿಯು ಅವುಗಳಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತರಾಗುವುದಿಲ್ಲ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹಾಭಾರತಯ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮನೋವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಮಾನವನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿದಿನ ಅನೇಕ ಘಟನೆಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ — ಕೆಲವು ಸಂತೋಷವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತವೆ, ಕೆಲವು ಭಯ ಅಥವಾ ದುಃಖವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ. ಸಾಮಾನ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿ (ಮೂಢ) ಈ ಘಟನೆಗಳ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ಸಂತೋಷ ಬಂದಾಗ ಅತಿಯಾಗಿ ಹರ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ, ಭಯ ಬಂದಾಗ ಕುಗ್ಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅವನು ಹೊರಗಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳ ಪ್ರಭಾವದಲ್ಲಿ ಬದುಕುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ "ಪಂಡಿತ" — ಜ್ಞಾನಿಯು — ಈ ಎಲ್ಲಾ ಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ಸಮಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಿಕೊಂಡು, ಹೊರಗಿನ ಘಟನೆಗಳಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತರಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಸಮತ್ವವೇ ಧರ್ಮಜೀವನದ ಪ್ರಮುಖ ಲಕ್ಷಣ.

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು "ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥೈರ್ಯ"ವಾಗಿದೆ. ಹರ್ಷ ಮತ್ತು ಭಯ ಎರಡೂ ಮನಸ್ಸಿನ ಅಲೆಗಳು. ಇವು ಹೊರಗಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಮೂಢನು ಈ ಅಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಮುಳುಗುತ್ತಾನೆ,*

ಆದರೆ ಜ್ಞಾನಿಯು ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಅವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ಈ ಸಾಕ್ಷಿಭಾವದಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಶಾಂತವಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದ ಅರಿವು ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯೇ ಯೋಗ ಮತ್ತು ಧರ್ಮದ ಗುರಿ — ಅಚಲ ಮನಸ್ಸು.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಮಾನವನು ಒತ್ತಡ, ಆತಂಕ ಮತ್ತು ಭಯಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಘಟನೆಗೆ ಅತಿಯಾದ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ ನೀಡುವುದರಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಅಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನಮಗೆ ಸಮತೋಲನದ ಜೀವನದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಸಂತೋಷ ಬಂದಾಗ ಅತಿಯಾಗಿ ಉಲ್ಲಾಸಗೊಳ್ಳದೇ, ದುಃಖ ಬಂದಾಗ ಕುಗ್ಗದೇ ಇರುವ ಮನೋಭಾವವು ಮಾನಸಿಕ ಆರೋಗ್ಯಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ. ಈ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದರೆ, ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನ ಜೀವನವನ್ನು ಶಾಂತವಾಗಿ ಮತ್ತು ಧೈರ್ಯದಿಂದ ನಡೆಸಬಹುದು. ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಇದು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ಥಿರಬುದ್ಧಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಯಾವುದೇ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಧರ್ಮತ್ಯಾಗ ಮಾಡಬಾರದು – ನಿತ್ಯಧರ್ಮ ತತ್ತ್ವ

ನ ಜಾತು ಕಾಮಾನ್ನ ಭಯಾನ್ನ ಲೋಭಾತ್ ಧರ್ಮಂ ತ್ಯಜೇತ್ ಜೀವನಸ್ಯಾಪಿ ಹೇತೋಃ |
ನಿತ್ಯೋ ಧರ್ಮಃ ಸುಖದುಃಖೇ ತ್ವನಿತ್ಯೇ ಜೀವೋ ನಿತ್ಯೋ ಹೇತುರಸ್ಯ ತ್ವನಿತ್ಯಃ || 63 ||

ಮಹಾಭಾರತ -ಸ್ವರ್ಗಾರೋಹಣಪರ್ವ

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಆಸೆ, ಭಯ ಅಥವಾ ಲೋಭದಿಂದಲೂ, ಜೀವಿತಕ್ಕಾಗಿ ಸಹ ಧರ್ಮವನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ತ್ಯಜಿಸಬಾರದು. ಧರ್ಮವು ನಿತ್ಯವಾದುದು; ಸುಖ–ದುಃಖಗಳು ಅನಿತ್ಯ. ಜೀವಾತ್ಮ ಶಾಶ್ವತ, ಆದರೆ ಅವುಗಳ ಕಾರಣಗಳು ಅನಿತ್ಯ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹಾಭಾರತಯ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವದ ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರ ಮತ್ತು ದೃಢ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಮಾನವನು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸವಾಲುಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸುತ್ತಾನೆ — ಆಸೆಗಳು (ಕಾಮ), ಭಯಗಳು ಮತ್ತು ಲೋಭ. ಈ ಮೂರು ಶಕ್ತಿಗಳು ಅವನನ್ನು ಧರ್ಮದಿಂದ ದೂರ ಮಾಡುವ ಪ್ರಮುಖ ಕಾರಣಗಳು. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ: ಯಾವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಯೂ, ಜೀವಿತವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಹ ಧರ್ಮವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಬಾರದು. ಧರ್ಮವು ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಲಾಭಕ್ಕಿಂತ ಶಾಶ್ವತ ಮೌಲ್ಯವಾಗಿದೆ. "ನಿತ್ಯೋ ಧರ್ಮಃ" — ಧರ್ಮವು ಕಾಲಾತೀತ ಸತ್ಯ. "ಸುಖದುಃಖೇ ಅನಿತ್ಯೇ" — ಜೀವನದ ಅನುಭವಗಳು ಬದಲಾಗುತ್ತವೆ. ಜೀವಾತ್ಮ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿದ್ದರೂ, ಜೀವನದ ಘಟನೆಗಳು ತಾತ್ಕಾಲಿಕ. ಹೀಗಾಗಿ, ಅನಿತ್ಯವಾದ ವಿಷಯಗಳಿಗಾಗಿ ನಿತ್ಯಧರ್ಮವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವುದು ಅಜ್ಞಾನ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠ ಜೀವನದ ದೃಢತೆಯನ್ನು ಕಲಿಸುತ್ತದೆ.

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು "ಧರ್ಮವೇ ಆತ್ಮನ ಆಧಾರ" ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವಾಗಿದೆ. ಕಾಮ, ಭಯ ಮತ್ತು ಲೋಭ — ಇವು ಮನಸ್ಸಿನ ಅಸ್ಥಿರ ಸ್ಥಿತಿಗಳು. ಇವುಗಳಿಂದ ಪ್ರೇರಿತವಾದ ನಿರ್ಧಾರಗಳು ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿರುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ನಂತರ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತವೆ. "ನಿತ್ಯೋ ಧರ್ಮಃ" ಎಂದರೆ, ಧರ್ಮವು ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟದ್ದು. ಅದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದಾಗ, ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನ ನಿಜಸ್ವರೂಪದೊಂದಿಗೆ ಹೊಂದಾಣಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಾನೆ. "ಹೇತುರಸ್ಯ ತ್ವನಿತ್ಯಃ" — ಸುಖ–ದುಃಖಗಳ ಕಾರಣಗಳು ಬದಲಾಗುತ್ತವೆ, ಆದರೆ ಧರ್ಮದ ಸತ್ಯ ಬದಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಅರಿವು ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಅಚಲ ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಸ್ಥಿರತೆ ನೀಡುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಹಲವರು ಸ್ವಾರ್ಥ, ಭಯ ಅಥವಾ ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ನೈತಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಸ್ಥಿರತೆ ಮತ್ತು ಅನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು

ನಮಗೆ ನೈತಿಕ ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಕಲಿಸುತ್ತದೆ. ಯಾವುದೇ ಒತ್ತಡದಲ್ಲಿಯೂ ಧರ್ಮವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದು — ಇದೇ ನಿಜವಾದ ಶಕ್ತಿ. ಸುಖ–ದುಃಖಗಳ ಅನಿತ್ಯತೆಯನ್ನು ಅರಿತರೆ, ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ತಪ್ಪು ನಿರ್ಧಾರಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಇದು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನೂ, ಸಮಾಜವನ್ನೂ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ, ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮವನ್ನು ಜೀವನದ ಅಚಲ ಆಧಾರವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಮಹತ್ವದ ಬೋಧನೆಯಾಗಿದೆ.

ಮಹಾಭಾರತವೇ ಧರ್ಮ–ಅರ್ಥ–ಮೋಕ್ಷಗಳ ಸಮಗ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರ

ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಮಿದಂ ಪುಣ್ಯಮರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರಮಿದಂ ಪರಮ್ |
ಮೋಕ್ಷಶಾಸ್ತ್ರಮಿದಂ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ವ್ಯಾಸೇನಾಮಿತಬುದ್ಧಿನಾ || 4 ||
ಭಾರತಂ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಾಣಾಮುತ್ತಮಂ ಭರತರ್ಷಭ |
ಸಮ್ಯಗಾಚಕ್ಷತೇ ಚೇದಂ ತಥಾ ಶ್ರೋಷ್ಯನ್ತಿ ಚಾಪರೇ || 5 ||

ಮಹಾಭಾರತ -ಸ್ವರ್ಗಾರೋಹಣಪರ್ವ

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಈ ಗ್ರಂಥವು ಪುಣ್ಯಮಯ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ, ಶ್ರೇಷ್ಠ ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷಶಾಸ್ತ್ರವೂ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ಮಹಾಬುದ್ಧಿವಂತನಾದ ವ್ಯಾಸನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೇ ಭರತಶ್ರೇಷ್ಠ, ಈ ಭಾರತವು ಎಲ್ಲಾ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದು ಹೇಳುವವರು ಇದ್ದಾರೆ, ಮತ್ತವರು ಅದನ್ನು ಕೇಳುವವರೂ ಇದ್ದಾರೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಮಹಾಭಾರತದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಕೇವಲ ಇತಿಹಾಸಕಾವ್ಯವಲ್ಲ; ಅದು ಸಮಗ್ರ ಜೀವನಶಾಸ್ತ್ರ. ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ (ನೈತಿಕತೆ), ಅರ್ಥ (ಆರ್ಥಿಕತೆ), ಕಾಮ (ಜೀವನೋದ್ದೇಶ) ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷ (ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಮುಕ್ತಿ) — ಈ ನಾಲ್ಕು ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. "ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಮಿದಂ" — ಇದು ಧರ್ಮವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. "ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರಮಿದಂ" — ಇದು ರಾಜಕೀಯ, ಆರ್ಥಿಕತೆ ಮತ್ತು ಜೀವನನಿರ್ವಹಣೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. "ಮೋಕ್ಷಶಾಸ್ತ್ರಮಿದಂ" — ಇದು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಮುಕ್ತಿಯ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ವ್ಯಾಸಮುನಿಗಳು ತಮ್ಮ ಅಪಾರ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. "ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಾಣಾಮುತ್ತಮಂ" — ಮಹಾಭಾರತವು ಇತರ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಸಾರವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ, ಅದು ಅತ್ಯುನ್ನತವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದು ಹೇಳುವವರೂ, ಅದನ್ನು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಕೇಳುವವರೂ ಧರ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ.

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು "ಜ್ಞಾನಸಂಗ್ರಹ"ದ ತತ್ತ್ವವಾಗಿದೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಕೇವಲ ಕಥೆಯಲ್ಲ; ಅದು ಜೀವನದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಂಶವನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸುವ ಜ್ಞಾನಸಾಗರ. ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷ — ಈ ಮೂರೂ ಮಾನವನ ಜೀವನದ ಹಂತಗಳು. ಇವುಗಳನ್ನು ಸಮತೋಲನದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಮುಖ್ಯ. "ಶ್ರವಣ" ಮತ್ತು "ಮನನ" — ಕೇಳುವುದು ಮತ್ತು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು — ಈ ಎರಡು ಕ್ರಮಗಳು ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಅಗತ್ಯ. ಈ ಗ್ರಂಥವು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೇವಲ ಬಾಹ್ಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಆಂತರಿಕವಾಗಿ ಕೂಡ ಪರಿವರ್ತಿಸುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಜೀವನವು ವಿಭಜಿತವಾಗಿದೆ — ಕೆಲವರು ಆರ್ಥಿಕತೆಯ ಮೇಲೆ ಮಾತ್ರ ಗಮನ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ, ಕೆಲವರು ಧರ್ಮವನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸಮಗ್ರ ಜೀವನದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷ — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಸಮತೋಲನದಲ್ಲಿರಬೇಕು. ಮಹಾಭಾರತದ ಬೋಧನೆಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿವೆ — ನಾಯಕತ್ವ, ನೈತಿಕತೆ, ಕುಟುಂಬ, ಸಮಾಜ — ಎಲ್ಲ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಿಗೂ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ನೀಡುತ್ತವೆ. ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದರೆ, ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಜ್ಞಾನವಂತನಾಗಿ,

ಧರ್ಮನಿಷ್ಠನಾಗಿ, ಸಮತೋಲನದ ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸಬಹುದು. ಹೀಗಾಗಿ, ಮಹಾಭಾರತವು ಕೇವಲ ಪುರಾತನ ಗ್ರಂಥವಲ್ಲ; ಅದು ನಿತ್ಯಪ್ರಸ್ತುತ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವಾಗಿದೆ.

ಮನಸ್ಸು–ಮಾತು–ಕರ್ಮಗಳ ಮೂಲಕ ಧರ್ಮ–ಅಧರ್ಮದ ರೂಪ

ಸುಕೃತಂ ದುಷ್ಕೃತಂ ಚೇತಿ ದ್ವಿವಿಧಂ ಕರ್ಮವಿಸ್ತರಮ್ || 641 ||
ತಯೋರ್ಯದ್ದುಷ್ಕೃತಂ ಕರ್ಮ ತಚ್ಚ ಸಂಜಾಯತೇ ತ್ರಿಧಾ |
ಮನಸಾ ಕರ್ಮಣಾ ವಾಚಾ ಬುದ್ಧಿಮೋಹಸಮುದ್ಭವಾತ್ || 642 ||
ಮನಃಪೂರ್ವಂ ತು ವಾ ಕರ್ಮ ವರ್ತತೇ ವಾಙ್ಮಯಂ ತತಃ |
ಜಾಯತೇ ವೈ ಕ್ರಿಯಾಯೋಗಮನುಚೇಷ್ಟಾಕ್ರಮಃ ಪ್ರಿಯೇ || 643 ||

ಮಹಾಭಾರತ -ಸ್ವರ್ಗಾರೋಹಣಪರ್ವ

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಕರ್ಮವು ಎರಡು ವಿಧಗಳಾಗಿದೆ — ಸುಕೃತ (ಶುಭಕರ್ಮ) ಮತ್ತು ದುಷ್ಕೃತ (ಅಶುಭಕರ್ಮ). ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ದುಷ್ಕೃತಕರ್ಮವು ಮೂರು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ — ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ, ಮಾತಿನಿಂದ ಮತ್ತು ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ; ಇದು ಬುದ್ಧಿಯ ಮೋಹದಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಮೊದಲು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಆಲೋಚನೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ, ನಂತರ ಅದು ಮಾತಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ, ಮತ್ತು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಧರ್ಮವಾಕ್ಯವು ಕರ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಬಹಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಕರ್ಮವು ಕೇವಲ ದೇಹದ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲ; ಅದು ಮನಸ್ಸು, ಮಾತು ಮತ್ತು ದೇಹ — ಈ ಮೂರೂ ಮಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. "ಸುಕೃತ" ಎಂದರೆ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ, ಶುದ್ಧವಾದ ಕರ್ಮ. "ದುಷ್ಕೃತ" ಎಂದರೆ ಅಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಕರ್ಮ. ದುಷ್ಕೃತಕರ್ಮವು "ಬುದ್ಧಿಮೋಹ"ದಿಂದ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ, ವಿವೇಕದ ಕೊರತೆ ಮತ್ತು ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತಪ್ಪು ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಕರ್ಮದ ಕ್ರಮವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ — ಮೊದಲು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಆಲೋಚನೆ ಮೂಡುತ್ತದೆ, ಅದು ಮಾತಿನ ರೂಪ ಪಡೆಯುತ್ತದೆ, ನಂತರ ಅದು ಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ, ಕರ್ಮದ ಮೂಲ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದೆ. ಮನಸ್ಸು ಶುದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೆ, ಮಾತು ಮತ್ತು ಕ್ರಿಯೆಯೂ ಶುದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ.

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು "ಮನಸ್ಸಿನ ನಿಯಂತ್ರಣವೇ ಧರ್ಮದ ಮೂಲ" ಎಂಬುದಾಗಿದೆ. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಕಲ್ಪವೇ ಕರ್ಮದ ಬೀಜ. "ಬುದ್ಧಿಮೋಹ" ಎಂದರೆ ವಿವೇಕದ ಕೊರತೆ. ಈ ಮೋಹದಿಂದ ಮನಸ್ಸು ತಪ್ಪು ಆಲೋಚನೆಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟುಹಾಕುತ್ತದೆ, ಮತ್ತು ಅವು ಕ್ರಮೇಣ ದುಷ್ಕೃತಕರ್ಮವಾಗಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮುತ್ತವೆ. ಈ ತತ್ತ್ವವು ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ನೀಡುತ್ತದೆ — ಕೇವಲ ಹೊರಗಿನ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವುದಲ್ಲ, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಬೇಕು. ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿದರೆ, ಕರ್ಮವೂ ಶುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಧರ್ಮದ ಆಂತರಿಕ ಸಾಧನೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಬಹಳಷ್ಟು ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ತಪ್ಪು ಆಲೋಚನೆಗಳಿಂದಲೇ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತವೆ. ನಕಾರಾತ್ಮಕ ಮನೋಭಾವವು ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನಮಗೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಶುದ್ಧತೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಸಕಾರಾತ್ಮಕ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಬದ್ಧ ಆಲೋಚನೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದರೆ, ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮಾತು ಮತ್ತು ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಕೂಡ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗುತ್ತವೆ. ಇದು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವಿಕಾಸಕ್ಕೂ, ಸಮಾಜದ ನೈತಿಕ ಸ್ಥಿರತೆಯಿಗೂ ಸಹಾಯಕ. ಹೀಗಾಗಿ, ಈ ತತ್ತ್ವವು ಧರ್ಮವನ್ನು ಕೇವಲ ಹೊರಗಿನ ನಿಯಮಗಳಲ್ಲ, ಒಳಗಿನ ಮನಸ್ಸಿನ ಶುದ್ಧತೆಯಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ.

ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಮಾತಿನ ಮೂಲಕ ಪಾಪಕರ್ಮಗಳ ಧರ್ಮವಿಚಾರ

ಅಭಿದ್ರೋಹೋಽಭ್ಯಸೂಯಾ ಚ ಪರಾರ್ಥೇಷು ಚ ಸುಸ್ಪೃಹಾ |
ಧರ್ಮಕಾರ್ಯೇ ಯದಾಶ್ರದ್ಧಾ ಪಾಪಕರ್ಮಣಿ ಹರ್ಷಣಮ್ |
ಏವಮಾದ್ಯಶುಭಂ ಕರ್ಮ ಮನಸಾ ಪಾಪಮುಚ್ಯತೇ || 644 ||
ಅನೃತಂ ಯಚ್ಚ ಪರುಷಮಬದ್ಧಂ ಯಚ್ಚ ಶಂಕರಿ |
ಅಸತ್ಯಂ ಪರಿವಾದಶ್ಚ ಪಾಪಮೇತತ್ತು ವಾಙ್ಮಯಮ್ || 645 ||

ಮಹಾಭಾರತ -ಸ್ವರ್ಗಾರೋಹಣಪರ್ವ

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಇತರರ ವಿರುದ್ಧ ದ್ವೇಷ, ಅಸೂಯೆ, ಇತರರ ಸಂಪತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಆಸೆ, ಧರ್ಮಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು, ಪಾಪಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷಪಡುವುದು — ಇವು ಮನಸ್ಸಿನ ಪಾಪಗಳು. ಸುಳ್ಳು, ಕಠಿಣವಾದ ಮಾತು, ಅಸಂಬದ್ಧ ಮಾತು, ಅಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಪರನಿಂದೆ — ಇವು ಮಾತಿನ ಮೂಲಕವಾಗುವ ಪಾಪಗಳು.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಧರ್ಮವಾಕ್ಯವು ಮಾನವನ ಒಳಗಿನ ಮತ್ತು ಹೊರಗಿನ ಕರ್ಮಗಳ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಮಾತಿನ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಪಾಪಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೊದಲ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿನ ಪಾಪಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. "ಅಭಿದ್ರೋಹ" — ಇತರರ ವಿರುದ್ಧ ದ್ವೇಷ, "ಅಭ್ಯಸೂಯಾ" — ಅಸೂಯೆ, "ಪರಾರ್ಥೇಷು ಸುಸ್ಪೃಹಾ" — ಇತರರ ವಸ್ತುಗಳ ಮೇಲೆ ಆಸೆ — ಇವು ಮನಸ್ಸಿನ ಅಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತವೆ. "ಧರ್ಮಕಾರ್ಯೇ ಅಶ್ರದ್ಧಾ" — ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು, ಮತ್ತು "ಪಾಪಕರ್ಮಣಿ ಹರ್ಷಣಮ್" — ತಪ್ಪು ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷಪಡುವುದು — ಇವು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಧರ್ಮಭ್ರಷ್ಟತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಾತಿನ ಪಾಪಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸುಳ್ಳು, ಕಠಿಣವಾದ ಮಾತು, ಅಸಂಬದ್ಧ ಮಾತು ಮತ್ತು ಪರನಿಂದೆ — ಇವು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅಶಾಂತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ, ಪಾಪವು ಕೇವಲ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಅದು ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಮಾತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು "ಪಾಪದ ಮೂಲ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ" ಎಂಬುದಾಗಿದೆ. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ದ್ವೇಷ ಮತ್ತು ಅಸೂಯೆ ಕ್ರಮೇಣ ಮಾತು ಮತ್ತು ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆ. "ಅಶ್ರದ್ಧಾ" ಧರ್ಮದಿಂದ ದೂರ ಮಾಡುವ ಪ್ರಮುಖ ಕಾರಣ. ಮಾತಿನ ನಿಯಂತ್ರಣವು ಮನಸ್ಸಿನ ಶುದ್ಧತೆಯ ಪ್ರತಿಫಲ. ಮನಸ್ಸು ಶುದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೆ, ಮಾತು ಸಹ ಶುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ತತ್ತ್ವವು ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಒಳಗಿನ ಶುದ್ಧತೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅಸೂಯೆ, ದ್ವೇಷ ಮತ್ತು ನಿಂದೆಯು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿದೆ. ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಾಧ್ಯಮಗಳ ಮೂಲಕ ಸುಳ್ಳು ಮತ್ತು ಕಠಿಣ ಮಾತುಗಳು ವೇಗವಾಗಿ ಹರಡುತ್ತಿವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನಮಗೆ ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಮಾತಿನ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಸತ್ಯ, ಮೃದುಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಶ್ರದ್ಧೆ — ಇವು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದರೆ, ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಶುದ್ಧ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಮತ್ತು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮಾತಿನಿಂದ ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸಬಹುದು, ಮತ್ತು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸೌಹಾರ್ದತೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ.

ಶಾರೀರಿಕ ಪಾಪಕರ್ಮಗಳ ಧರ್ಮವಿವರಣೆ ಮತ್ತು ನಿಯಮಬೋಧನೆ

अगम्यागमनं चैव परदारनिषेवणम् |
वधबन्धपरिक्लेशैः परप्राणोपतापनम् || 646 ||
चौर्यं परेषां द्रव्याणां हरणं नाशनं तथा |
अभक्ष्यभक्षणं चैव व्यसनेष्वभिषंगता || 647 ||
दर्पात् स्थंभाभिमानाच्च परेषामुपतापनम् |
अकार्याणां च करणमशौचं पानसेवनम् || 648 ||
दौःशील्यं पापसंपर्कं साहाय्यं पापकर्मणि |
अधर्म्यमयशस्यं च कार्यं तस्य निषेवणम् |
एवमाद्यशुभं चान्यत् शारीरं पापमुच्यते || 649 ||

ಅಗಮ್ಯಾಗಮನಂ ಚೈವ ಪರದಾರನಿಷೇವಣಮ್ |
ವಧಬಂಧಪರಿಕ್ಲೇಶೈಃ ಪರಪ್ರಾಣೋಪತಾಪನಮ್ || 646 ||
ಚೌರ್ಯಂ ಪರೇಷಾಂ ದ್ರವ್ಯಾಣಾಂ ಹರಣಂ ನಾಶನಂ ತಥಾ |
ಅಭಕ್ಷ್ಯಭಕ್ಷಣಂ ಚೈವ ವ್ಯಸನೇಷ್ವಭಿಷಂಗತಾ || 647 ||
ದರ್ಪಾತ್ ಸ್ಥಂಭಾಭಿಮಾನಾಚ್ಚ ಪರೇಷಾಮುಪತಾಪನಮ್ |
ಅಕಾರ್ಯಾಣಾಂ ಚ ಕರಣಮಶೌಚಂ ಪಾನಸೇವನಮ್ || 648 ||
ದೌಃಶೀಲ್ಯಂ ಪಾಪಸಂಪರ್ಕಂ ಸಾಹಾಯ್ಯಂ ಪಾಪಕರ್ಮಣಿ |
ಅಧರ್ಮ್ಯಮಯಶಸ್ಯಂ ಚ ಕಾರ್ಯಂ ತಸ್ಯ ನಿಷೇವಣಮ್ |
ಏವಮಾದ್ಯಶುಭಂ ಚಾನ್ಯತ್ ಶಾರೀರಂ ಪಾಪಮುಚ್ಯತೇ || 649 ||

ಮಹಾಭಾರತ -ಸ್ವರ್ಗಾರೋಹಣಪರ್ವ

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಅನಾಚಾರದ ಸಂಬಂಧಗಳು, ಪರಸ್ತ್ರೀಯೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧ, ಇತರರಿಗೆ ಹಿಂಸೆ, ಬಂಧನ ಮತ್ತು ಕಷ್ಟ ನೀಡುವುದು — ಇವು ಶಾರೀರಿಕ ಪಾಪಗಳು. ಇತರರ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಕದ್ದುಕೊಳ್ಳುವುದು, ಹಾನಿಗೊಳಿಸುವುದು, ನಿಷಿದ್ಧ ಆಹಾರ ಸೇವನೆ ಮತ್ತು ದುಷ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವುದು — ಇವು ಕೂಡ ಪಾಪ. ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಇತರರಿಗೆ ನೋವು ನೀಡುವುದು, ಮಾಡಬಾರದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು, ಅಶುದ್ಧ ಜೀವನ ಮತ್ತು ಮದ್ಯಪಾನ — ಇವು ಪಾಪಗಳು. ಕೆಟ್ಟ ಸ್ವಭಾವ, ಪಾಪಿಗಳ ಜೊತೆ ಸಂಪರ್ಕ, ಪಾಪಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವುದು, ಅಧರ್ಮಮಯ ಮತ್ತು ಕೆಟ್ಟ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದು — ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ಶಾರೀರಿಕ ಪಾಪಗಳು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಧರ್ಮವಾಕ್ಯವು ಮಾನವನ ದೇಹದ ಮೂಲಕ ನಡೆಯುವ ಪಾಪಕರ್ಮಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಮಾತಿನ ಮಟ್ಟದಲ್ಲೇ ಅಲ್ಲ, ದೇಹದ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಮೊದಲ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ, ನೈತಿಕತೆಯನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುವ ಅನಾಚಾರ ಸಂಬಂಧಗಳು ಮತ್ತು ಹಿಂಸೆ ಕುರಿತು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇವು ಸಮಾಜದ ನೈತಿಕ ಬುನಾದಿಯನ್ನು ದುರ್ಬಲಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಕಳ್ಳತನ, ಹಾನಿ ಮತ್ತು ದುಷ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಇವು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ನೈತಿಕತೆಯನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುತ್ತವೆ. ಮೂರನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಅಹಂಕಾರ, ಅಶುದ್ಧ ಜೀವನ ಮತ್ತು ಮದ್ಯಪಾನದಂತಹ ಅಭ್ಯಾಸಗಳು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಆಂತರಿಕ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುತ್ತವೆ. ಕೊನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ, ಕೆಟ್ಟ ಸಂಗತಿ ಮತ್ತು ಪಾಪಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಸಹಕಾರ ನೀಡುವುದೂ ಪಾಪವೇ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ, ದೇಹದ ಮೂಲಕ ನಡೆಯುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕ್ರಿಯೆಯೂ ಧರ್ಮ ಅಥವಾ ಅಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ.

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು "ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧತೆ"ಯ ತತ್ತ್ವವಾಗಿದೆ. ದೇಹವು ಕೇವಲ ಸಾಧನ; ಅದನ್ನು ಧರ್ಮದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಬಳಸಬೇಕು. ಪಾಪಕರ್ಮಗಳು ಅಜ್ಞಾನ, ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಾಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. "ಸಂಪರ್ಕ" — ಯಾರೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡಿದ್ದೇವೆ ಎಂಬುದು ಬಹಳ ಮುಖ್ಯ. ಕೆಟ್ಟ ಸಂಗತಿಯು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಅಧರ್ಮದ ಕಡೆಗೆ ಎಳೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ತತ್ತ್ವವು ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ನೀಡುತ್ತದೆ — ತನ್ನ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು, ಅಭ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಬೇಕು. ಈ ಮೂಲಕ ದೇಹ, ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಆತ್ಮದ ಸಮತೋಲನ ಸಾಧಿಸಬಹುದು.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನೈತಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳು ಕುಗ್ಗುತ್ತಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ — ಹಿಂಸೆ, ದುಷ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳು ಮತ್ತು ಅತಿಯಾದ ಆಸಕ್ತಿಗಳು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ನಮಗೆ ಶಾರೀರಿಕ ಶುದ್ಧತೆಯ

ಮಹತ್ವವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತವೆ. ಸಂಯಮಿತ ಜೀವನ, ನೈತಿಕ ವರ್ತನೆ ಮತ್ತು ಉತ್ತಮ ಸಂಗತಿ — ಇವು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ರೂಪಿಸುತ್ತವೆ. ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಈ ತತ್ತ್ವಗಳು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ, ಸುರಕ್ಷತೆ ಮತ್ತು ಸೌಹಾರ್ದತೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತವೆ. ಹೀಗಾಗಿ, ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಧರ್ಮವನ್ನು ಜೀವನದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ನೀಡುತ್ತವೆ.

ತಂತ್ರದ ನಿಜಸ್ವರೂಪ – ರಕ್ಷಣೆಯೂ ಧರ್ಮವ್ಯವಸ್ಥೆಯೂ

ಸರ್ವೇಽರ್ಥಾ ಯೇನ ತನ್ಯಂತೇ ತ್ರಾಯಂತೇ ಚ ಭಯಾಜ್ಜನಾಃ |
ಇತಿ ತಂತ್ರಸ್ಯ ತಂತ್ರತ್ವಂ ತಂತ್ರಜ್ಞಾಃ ಪ್ರಚಕ್ಷತೇ ||

ವಿಷ್ಣು ಸಂಹಿತಾ

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಯಾವ ವಿಧಾನದಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರ್ಯಗಳು ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ವಿಸ್ತರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆಯೋ ಮತ್ತು ಜನರು ಭಯದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾರೋ, ಅದನ್ನೇ ತಂತ್ರವೆಂದು ತಂತ್ರಜ್ಞರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ವಾಕ್ಯವು ವಿಷ್ಣು ಸಂಹಿತಾಯಲ್ಲಿ “ತಂತ್ರ” ಎಂಬ ಪದದ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ “ತಂತ್ರ” ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಹಲವಾರು ಬಾರಿ ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಅದರ ಮೂಲತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. “ತಂತ್ರ” ಎಂದರೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ಸಮನ್ವಯ. “ಸರ್ವೇ ಅರ್ಥಾಃ ಯೇನ ತನ್ಯಂತೇ” — ಜೀವನದ ವಿವಿಧ ಕಾರ್ಯಗಳು ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯಲು ಸಹಾಯ ಮಾಡುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆ. “ತ್ರಾಯಂತೇ ಚ ಭಯಾತ್” — ಜನರನ್ನು ಭಯ ಮತ್ತು ಅಶಾಂತಿಯಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವ ವಿಧಾನ. ಹೀಗಾಗಿ, ತಂತ್ರವು ಕೇವಲ ಆಚರಣೆಗಳ ಸಮೂಹವಲ್ಲ; ಅದು ಸಮಾಜ ಮತ್ತು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜೀವನವನ್ನು ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ ನಡೆಸುವ ಧರ್ಮಾಧಾರಿತ ವಿಧಾನ. ತಂತ್ರದ ಉದ್ದೇಶ ಭಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದು ಅಲ್ಲ; ಭಯದಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ನೀಡುವುದು.

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ವಾಕ್ಯದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು “ದೈವಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆ”ಯಾಗಿದೆ. ಪ್ರಪಂಚವೇ ಒಂದು ಮಹಾತಂತ್ರ — ಎಲ್ಲವೂ ನಿಯಮ ಮತ್ತು ಸಮನ್ವಯದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ಧರ್ಮವು ತಂತ್ರದಂತೆ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತದೆ — ಅದು ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಿ, ಭಯದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ. “ತಂತ್ರ” ಎಂದರೆ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಚದುರಿಸದೇ, ಏಕಾಗ್ರಗೊಳಿಸುವ ಸಾಧನ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ, ತಂತ್ರವು ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಯ ಮಾರ್ಗವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ “ತಂತ್ರ” ಎಂಬ ಪದದ ಬಗ್ಗೆ ಅನೇಕ ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆಗಳಿವೆ. ಈ ವಾಕ್ಯವು ಅದರ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ — ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮ, ಭದ್ರತೆ ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆ. ಧರ್ಮಾಧಾರಿತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳು ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಭಯರಹಿತ ಜೀವನವನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯ, ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಪರಸ್ಪರ ಸಹಕಾರವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದೇ ನಿಜವಾದ ತಂತ್ರ. ಹೀಗಾಗಿ, ಈ ತತ್ತ್ವವು ತಂತ್ರವನ್ನು ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ರಕ್ಷಣೆಯ ಪರಿಪೂರ್ಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ.

ತತ್ತ್ವ ಮತ್ತು ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸುವ ತಂತ್ರದ ಧರ್ಮಸ್ವರೂಪ

ತನೋತಿ ವಿಪುಲಾನ್ ಅರ್ಥಾನ್ ತತ್ತ್ವಮಂತ್ರಸಮನ್ವಿತಾನ್ ।
ತ್ರಾಣಂ ಚ ಕುರುತೇ ಯಸ್ಮಾತ್ ತಂತ್ರಮಿತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ ॥

-ವಿಷ್ಣು ಸಂಹಿತಾ

ಸರಳಾರ್ಥ:- ತತ್ತ್ವ ಮತ್ತು ಮಂತ್ರಗಳೊಂದಿಗೆ ಗಂಭೀರ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿ, ಜೊತೆಗೆ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ನೀಡುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು “ತಂತ್ರ” ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ.

ವಿವರಣೆ:- *ಈ ವಾಕ್ಯವು ವಿಷ್ಣು ಸಂಹಿತಾಯಲ್ಲಿ "ತಂತ್ರ" ಪದದ ಆಳವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. "ತನೋತಿ" ಎಂದರೆ ವಿಸ್ತರಿಸುವುದು. ತಂತ್ರವು ಕೇವಲ ಕೆಲವು ಆಚರಣೆಗಳ ಸಂಗ್ರಹವಲ್ಲ; ಅದು ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನು ವಿಶಾಲವಾಗಿ ವಿವರಿಸುವ ವಿಧಾನ. "ತತ್ತ್ವಮಂತ್ರಸಮನ್ವಿತಾನ್" — ತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿ ಎರಡೂ ಸೇರಿವೆ. ಅಂದರೆ, ಅದು ಕೇವಲ ಸಿದ್ಧಾಂತವಲ್ಲ; ಅನುಭವ ಮತ್ತು ಸಾಧನೆಯ ಮಾರ್ಗವೂ ಆಗಿದೆ. "ತ್ರಾಣಂ ಚ ಕುರುತೇ" — ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ನೀಡುವುದು — ಇದು ತಂತ್ರದ ಮತ್ತೊಂದು ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶ. ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಅಜ್ಞಾನ, ಭಯ ಮತ್ತು ಅಶಾಂತಿಯಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಿ, ಧರ್ಮದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುವುದು ತಂತ್ರದ ಕಾರ್ಯ. ಹೀಗಾಗಿ, ತಂತ್ರವು ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ರಕ್ಷಣೆಯ ಸಮನ್ವಯವಾಗಿದೆ.*

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- ಈ ವಾಕ್ಯದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು "ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಜೀವಂತಗೊಳಿಸುವ ವಿಧಾನ"ವಾಗಿದೆ. ತತ್ತ್ವವು ಕೇವಲ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಉಳಿದರೆ ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು ಅನುಭವವಾಗಬೇಕು. ಮಂತ್ರ ಮತ್ತು ಸಾಧನೆಯ ಮೂಲಕ ತಂತ್ರವು ಆ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಜೀವಂತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. "ತ್ರಾಣ" ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಬಾಹ್ಯ ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲ; ಮನಸ್ಸಿನ ಅಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ತಂತ್ರದ ನಿಜಸ್ವರೂಪವು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಒಳಗಿನ ಶಕ್ತಿಯೊಂದಿಗೆ ಸಂಪರ್ಕಿಸುವುದು. ಈ ಮೂಲಕ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಬದ್ಧ ಜೀವನಕ್ಕೆ ದಾರಿ ತೆರೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- *ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ "ತಂತ್ರ" ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಬಹಳಷ್ಟು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸಲಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಭಯ ಅಥವಾ ಅಂಧನಂಬಿಕೆಯೊಂದಿಗೆ ಸಂಪರ್ಕಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ವಾಕ್ಯವು ಅದರ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ — ಜ್ಞಾನವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿ, ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನೂ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನವನ್ನೂ ನೀಡುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆ. ಮಾನಸಿಕ ಅಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಗೊಂದಲಗಳಿಂದ ತುಂಬಿರುವ ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ, ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಆಂತರಿಕ ಶಾಂತಿ ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯ. ತಂತ್ರದ ಈ ಶುದ್ಧ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅರಿತರೆ, ಅದು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಶಿಸ್ತು, ಜಾಗೃತಿ ಮತ್ತು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ, ಈ ವಾಕ್ಯವು ತಂತ್ರವನ್ನು ಜ್ಞಾನ, ಸಾಧನೆ ಮತ್ತು ರಕ್ಷಣೆಯ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ.*

ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆ ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿಯ ಮೂಲಸ್ವರೂಪವಾಗಿ ತಂತ್ರ

ತನುತೇ ಯೇನ ಕಾರ್ಯಂ ತತ್ ತಂತ್ರಂ ಸಾಧನಮುಚ್ಯತೇ ।
ಕಾರಣಾನಾಂ ಸ್ವಶಕ್ತಿರ್ವಾ ಪ್ರಧಾನಂ ಸಾಧನಂ ಯತಃ ॥

-ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕ

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಯಾವುದರ ಮೂಲಕ ಕಾರ್ಯವು ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಸಾಧನೆಯಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಅದನ್ನು "ತಂತ್ರ" ಎಂಬ ಸಾಧನವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಕಾರಣಗಳಿಗೆ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ನೀಡುವ ಪ್ರಮುಖ ಸಾಧನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ತಂತ್ರವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ವಾಕ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕದಲ್ಲಿ "ತಂತ್ರ" ಪದದ ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. "ತನುತೇ" ಎಂದರೆ ವಿಸ್ತರಿಸುವುದು ಅಥವಾ ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ತರುವುದು. ಯಾವುದೇ ಕಾರ್ಯವು ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯಲು ಬೇಕಾದ ವಿಧಾನ, ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮತ್ತು ಸಾಧನ — ಅದೇ ತಂತ್ರ. ಇಲ್ಲಿ ತಂತ್ರವನ್ನು "ಸಾಧನ" ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ, ಗುರಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಸಹಾಯ ಮಾಡುವ ಮಾರ್ಗ. "ಕಾರಣಾನಾಂ ಸ್ವಶಕ್ತಿಃ" — ಎಲ್ಲ ಕಾರಣಗಳಿಗೆ ಚಲನೆ ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿ ನೀಡುವ ಮೂಲತತ್ತ್ವವೇ ತಂತ್ರ. ಹೀಗಾಗಿ, ತಂತ್ರವು ಕೇವಲ ಆಚರಣೆ ಅಥವಾ ವಿಧಿವಿಧಾನವಲ್ಲ; ಅದು ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆಗೆ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಕ್ರಮವನ್ನೂ ನೀಡುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆ. ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ತಂತ್ರವು ಜೀವನವನ್ನು ಶಿಸ್ತುಬದ್ಧ ಮತ್ತು ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ಣವಾಗಿಸುವ ಸಾಧನವಾಗಿದೆ.

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ವಾಕ್ಯದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು "ಶಕ್ತಿಯ ಸಂಘಟನೆ"ಯಾಗಿದೆ. ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೂ ಅಸಂಘಟಿತವಾಗಿ ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಾರ್ಯಕ್ಕೂ ಒಂದು ಆಂತರಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿ ಇದೆ. ತಂತ್ರವು ಆ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸರಿಯಾದ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ವಿಧಾನ. "ಸಾಧನ" ಎಂಬ ಪದವು ಇಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಮುಖ್ಯ — ತಂತ್ರವು ಅಂತಿಮ ಗುರಿಯಲ್ಲ; ಅದು ಉನ್ನತ ಗುರಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಸಹಾಯಕ ಮಾರ್ಗ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ, ತಂತ್ರವು ಆತ್ಮಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ದೈವಿಕಶಕ್ತಿಯ ನಡುವಿನ ಸೇತುವೆಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅನೇಕರು ತಂತ್ರವನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥೈಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ವಾಕ್ಯವು ಅದರ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ — ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿ ಮತ್ತು ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ನಡೆಸುವ ವಿಧಾನ. ಯಾವುದೇ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ — ಶಿಕ್ಷಣ, ಆಡಳಿತ, ಸಾಧನೆ ಅಥವಾ ಸಮಾಜಸೇವೆ — ಸರಿಯಾದ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತು ಅಗತ್ಯ. ತಂತ್ರದ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅರಿತರೆ, ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ಬಳಸಿ, ಜೀವನವನ್ನು ಸಮತೋಲನದಲ್ಲಿ ನಡೆಸಬಹುದು. ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಇದು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಜಾಗೃತ, ಸಂಘಟಿತ ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯನಿಷ್ಠನಾಗಿಸುತ್ತದೆ.

ವಿಷ್ಣುಸ್ಮರಣದಿಂದ ಕರ್ಮಶುದ್ಧಿ – ಮಂತ್ರ ಮತ್ತು ತಂತ್ರದ ಧರ್ಮಸಾರ

ಮಂತ್ರ ತಂತ್ರೋಪಕರಣ ಕರ್ತೃವಹ್ನಿಷು ಕೇಶವಂ ।
ದೇಶೇ ಕಾಲೇ ಚ ಮನ್ವಾನಾಃ ಚಕ್ರುಸ್ತೇ ಕರ್ಮ ನಿರ್ಮಲಮ್ ॥
ಮಂತ್ರ ಮಧ್ಯೇಕ್ರಿಯಾಮಧ್ಯೇ ವಿಷ್ಣುಸ್ಮರಣಪೂರ್ವಕಂ ।
ಯತ್ಕಿಂಚಿತ್ಕುರುತೇ ಕರ್ಮ ತತ್ಕರ್ಮ ಸಫಲಂ ಕುರು ॥ -

- ತಂತ್ರಸಾರ

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಮಂತ್ರ, ತಂತ್ರ, ಉಪಕರಣ, ಕರ್ತೃ, ಅಗ್ನಿ, ದೇಶ ಮತ್ತು ಕಾಲ — ಇವೆಲ್ಲದಲ್ಲಿಯೂ ಕೇಶವನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಿದವರು ತಮ್ಮ ಕರ್ಮವನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿದರು. ಮಂತ್ರಗಳ ಮಧ್ಯೆ, ಕ್ರಿಯೆಗಳ ಮಧ್ಯೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸ್ಮರಣೆಯೊಂದಿಗೆ ಯಾವ ಕಾರ್ಯವನ್ನೇ ಮಾಡಿದರೂ, ಆ ಕರ್ಮವು ಸಫಲವಾಗುತ್ತದೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ವಾಕ್ಯಗಳು ತಂತ್ರಸಾರದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮದ ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ದೈವಸ್ಮರಣೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ "ಮಂತ್ರ", "ತಂತ್ರ", "ಉಪಕರಣ", "ಕರ್ತೃ", "ವಹ್ನಿ", "ದೇಶ" ಮತ್ತು "ಕಾಲ" — ಎಲ್ಲವೂ ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಅಂಶಗಳೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಇವುಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯವಾದುದು "ಕೇಶವಸ್ಮರಣೆ". ಯಾವುದೇ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ, ಅದರ ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿ ದೈವಸ್ಮರಣೆ ಇದ್ದರೆ, ಆ ಕಾರ್ಯವು "ನಿರ್ಮಲ" — ಶುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕವು ಇನ್ನೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ — ಯಾವುದೇ ಕರ್ಮವನ್ನು ವಿಷ್ಣುಸ್ಮರಣೆಯೊಂದಿಗೆ ಮಾಡಿದರೆ, ಅದು ಸಫಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಧರ್ಮದ ಮಹತ್ವದ ತತ್ತ್ವ — ಕರ್ಮದ ಹೊರಗಿನ ರೂಪಕ್ಕಿಂತ, ಅದರ ಒಳಗಿನ ಭಾವನೆ ಮುಖ್ಯ.

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ವಾಕ್ಯದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು "ದೈವಸ್ಮರಣೆಯೇ ಕರ್ಮದ ಆತ್ಮ" ಎಂಬುದು. ಮಂತ್ರ ಮತ್ತು ತಂತ್ರಗಳು ಕೇವಲ ಸಾಧನಗಳು; ಅವುಗಳಿಗೆ ಜೀವ ತುಂಬುವುದು ಭಗವಂತನ ಸ್ಮರಣೆ. "ವಿಷ್ಣು" ಇಲ್ಲಿ ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕ ಚೈತನ್ಯದ ಸಂಕೇತ. ಕರ್ಮವನ್ನು ದೈವಿಕ ಸ್ಮರಣೆಯೊಂದಿಗೆ ಮಾಡಿದಾಗ, ಅಹಂಕಾರ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಕರ್ಮವು ಯೋಗವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ, ಸಾಮಾನ್ಯ ಕ್ರಿಯೆಯೂ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಾಧನೆಯಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಲವರು ಕೆಲಸವನ್ನು ಕೇವಲ ಯಾಂತ್ರಿಕವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ, ಇದರಿಂದ ಒತ್ತಡ ಮತ್ತು ಅತೃಪ್ತಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ವಾಕ್ಯವು ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಆಂತರಿಕ ಮೌಲ್ಯ ಮತ್ತು ಪವಿತ್ರತೆಯನ್ನು ತರಲು ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಯಾವುದೇ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಶ್ರದ್ಧೆ, ಜಾಗೃತಿ ಮತ್ತು ದೈವಸ್ಮರಣೆಯೊಂದಿಗೆ ಮಾಡಿದರೆ, ಅದು ಹೆಚ್ಚು ಶುದ್ಧ ಮತ್ತು ಪರಿಣಾಮಕಾರಿ ಆಗುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಇದು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಕರ್ತವ್ಯನಿಷ್ಠ ಮತ್ತು ಮನಶ್ಶಾಂತಿಯುತ ಜೀವನದ ಕಡೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ, ಈ ತತ್ತ್ವವು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕರ್ಮವನ್ನೂ ಧರ್ಮಮಯ ಮತ್ತು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿಸುವ ಶಾಶ್ವತ ಮಾರ್ಗವಾಗಿದೆ.

ವೇದ–ಭಾರತಗಳ ಸಾರಸ್ವರೂಪವಾಗಿ ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮ

ತ್ರಯೋಽರ್ಥಾಃ ಸರ್ವವೇದೇಷು ದಶಾರ್ಥಾಃ ಸರ್ವಭಾರತೇ |
ವಿಷ್ಣೋಃ ಸಹಸ್ರನಾಮ್ನೋಽಪಿ ನಿರಂತರಶತಾರ್ಥಕಮ್ ||

- ತಂತ್ರಸಾರ

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಎಲ್ಲಾ ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ಮುಖ್ಯ ಅರ್ಥಗಳಿವೆ; ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ಪ್ರಮುಖ ಅರ್ಥಗಳಿವೆ. ಆದರೆ ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮದಲ್ಲಿ ಅನಂತ ಮತ್ತು ನೂರಾರು ಅರ್ಥಗಳು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಅಡಗಿವೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ವಾಕ್ಯವು ವಿಷ್ಣು ಸಹಸ್ರನಾಮದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಉನ್ನತವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುತ್ತದೆ. ವೇದಗಳು ಸನಾತನ ಧರ್ಮದ ಮೂಲಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಜೀವನದ ವಿವಿಧ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮವು ಈ ಎಲ್ಲ ಜ್ಞಾನಗಳ ಸಾರವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. "ಸಹಸ್ರನಾಮ" ಎಂದರೆ ಭಗವಂತನ ಸಾವಿರ ನಾಮಗಳು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ನಾಮವೂ ಒಂದು ತತ್ತ್ವ, ಒಂದು ಗುಣ, ಒಂದು ದೈವಿಕ ಅರ್ಥವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ, ಅದರ ಅರ್ಥಗಳು ಅನಂತವಾಗಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಕೇವಲ ಸ್ತೋತ್ರವಲ್ಲ; ಅದು ಧರ್ಮ, ಭಕ್ತಿ, ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಯೋಗಗಳ ಸಮಗ್ರ ಮಾರ್ಗವಾಗಿದೆ.

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ವಾಕ್ಯದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು "ನಾಮದಲ್ಲೇ ತತ್ತ್ವ" ಎಂಬುದು. ಭಗವಂತನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ನಾಮವೂ ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಜಾಗೃತಗೊಳಿಸುವ ಶಕ್ತಿ. ವೇದಗಳು ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ತತ್ತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ; ಆದರೆ ಸಹಸ್ರನಾಮವು ಆ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ನೇರ ಅನುಭವದ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ತರುತ್ತದೆ. "ನಿರಂತರಶತಾರ್ಥಕಮ್" — ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಸಾಧಕನಿಗೂ, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲೂ, ಹೊಸ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ನೀಡುವ ಶಕ್ತಿಯಿದೆ. ಈ ನಾಮಸ್ಮರಣೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿ, ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಗಾಢಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಮಾನಸಿಕ ಅಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಚಂಚಲತೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮದ ಪಠಣ ಮತ್ತು ಮನನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಏಕಾಗ್ರತೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಇದು ಧರ್ಮ, ನೈತಿಕತೆ ಮತ್ತು ದೈವಸ್ಮರಣೆಯನ್ನು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ಸಹಾಯಕ. ಭಕ್ತಿಯ ಮೂಲಕ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಒಳಗಿನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಮತ್ತು ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗಾಗಿ, ವಿಷ್ಣುಸಹಸ್ರನಾಮವು ಕೇವಲ ಭಕ್ತಿಗೀತೆ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಧರ್ಮಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಶಾಂತಿಯ ಅಮೂಲ್ಯ ಸಾಧನವಾಗಿದೆ.

ಮಂತ್ರೋಚ್ಚಾರಣೆಯ ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಸಾಧನೆಯ ಜಾಗ್ರತೆ

ಮಂತ್ರಹೀನಃ ಸ್ವರತೋ ವರ್ಣತೋ ವಾ ಮಿಥ್ಯಾ ಪ್ರಯುಕ್ತೋ ನ ತಮರ್ಥಮಾಹ |

स वाग्वज्रो यजमानं हिनस्ति यथेन्द्रशत्रुः स्वरतोऽपराधात् ||

- ತಂತ್ರಸಾರ

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಸ್ವರದೋಷದಿಂದಲೋ, ಅಕ್ಷರದೋಷದಿಂದಲೋ ತಪ್ಪಾಗಿ ಉಚ್ಚರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಮಂತ್ರವು ತನ್ನ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂಥ ಮಂತ್ರವು ವಜ್ರದಂತೆ ಯಜಮಾನನನ್ನೇ ಹಾನಿಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ; "ಇಂದ್ರಶತ್ರು" ಮಂತ್ರದ ಸ್ವರದೋಷದಿಂದ ಸಂಭವಿಸಿದ ಪರಿಣಾಮದಂತೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ವಾಕ್ಯವು ವೇದಮಂತ್ರಗಳ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಸನಾತನ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರವು ಕೇವಲ ಪದಗಳ ಸಮೂಹವಲ್ಲ; ಅದು ಶಬ್ದಶಕ್ತಿ. "ಸ್ವರ" ಮತ್ತು "ವರ್ಣ" — ಉಚ್ಚಾರಣೆ ಮತ್ತು ಅಕ್ಷರ — ಇವು ಮಂತ್ರದ ಜೀವ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ತಪ್ಪು ಉಂಟಾದರೆ, ಮಂತ್ರದ ಅರ್ಥವೇ ಬದಲಾಗಬಹುದು. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ "ಇಂದ್ರಶತ್ರು" ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಸ್ವರದೋಷದಿಂದ ಮಂತ್ರದ ಅರ್ಥ ಬದಲಾಗಿದ್ದು ನಿರೀಕ್ಷಿತ ಫಲಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಪರಿಣಾಮ ಉಂಟಾಯಿತು ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ, ಮಂತ್ರೋಪಾಸನೆಯಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧ ಉಚ್ಚಾರಣೆ, ಗುರುಮುಖದಿಂದ ಕಲಿಯುವುದು ಮತ್ತು ಜಾಗೃತಿಯೊಂದಿಗೆ ಪಠಿಸುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ. ಇದು ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದದ ಪವಿತ್ರತೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ವಾಕ್ಯದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು "ಜಾಗೃತಿಯಿಲ್ಲದ ಸಾಧನೆ ಫಲಪ್ರದವಾಗುವುದಿಲ್ಲ" ಎಂಬುದು. ಮಂತ್ರವು ಮನಸ್ಸು, ವಾಣಿ ಮತ್ತು ಚೈತನ್ಯದ ಸಮನ್ವಯ. ಸ್ವರದೋಷವು ಕೇವಲ ಧ್ವನಿಯ ತಪ್ಪಲ್ಲ; ಅದು ಏಕಾಗ್ರತೆಯ ಕೊರತೆಯ ಸಂಕೇತ. ಸಾಧನೆಗೆ ಶ್ರದ್ಧೆ, ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಸರಿಯಾದ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಅಗತ್ಯ. "ವಾಗ್ವಜ್ರ" ಎಂಬುದು ಶಬ್ದಶಕ್ತಿಯ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ — ಸರಿಯಾಗಿ ಬಳಸಿದರೆ ರಕ್ಷಣೆ, ತಪ್ಪಾಗಿ ಬಳಸಿದರೆ ಹಾನಿ. ಈ ತತ್ತ್ವವು ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಜಾಗೃತಿ ಮತ್ತು ವಿನಯವನ್ನು ಕಲಿಸುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನೇಕರು ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾದ ಅಧ್ಯಯನವಿಲ್ಲದೆ ಪಠಿಸುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ವಾಕ್ಯವು ನಮಗೆ ಪರಂಪರೆಯ ಅಧ್ಯಯನ ಮತ್ತು ಗುರುಪರಂಪರೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಯಾವುದೇ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಅನುಸರಿಸುವುದು ಅಗತ್ಯ; ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ತಪ್ಪು ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಪರಿಣಾಮಗಳು ಉಂಟಾಗಬಹುದು. ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಇದು ಶ್ರದ್ಧೆ, ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಪೂರ್ಣ ಆಚರಣೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ, ಈ ವಾಕ್ಯವು ಮಂತ್ರಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಜಾಗೃತಿಯ ಅನಿವಾರ್ಯತೆಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಒಳಗಿನ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಿ, ಶಾಂತ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಮಯ ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸಬಹುದು.

ಕಾಮವೆಂಬ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕಾಡುಗಿಚ್ಚೊಂದು ಕಡೆಯಲೆನ್ನ ಸುಡುತಲಿದೆ.
ಕ್ರೋಧವೆಂಬ ಹೆಬ್ಬುಲಿ ಬಂದು ಕಡೆಯಲೆನ್ನ ತಿನ್ನುತಲಿದೆ
ಲೋಭವೆಂಬ ದುಹುರಕ್ಕಸನೊಂದು ಕಡೆಯಲೆನ್ನ ಹೀರುತಲೈದನೆ
ಮೋಹವೆಂಬ ಕಗ್ಗತ್ತಲೆಯು ಕವಿದು ದಿಕ್ಕುದೆಸೆ ಏನು ತಿಳಿಯದಿದೆ
ಮದವೆಂಬ ಮದಸೊಕ್ಕಿದ ಕಾಡಾನೆ ಬಂದು ಕಡೆಯಲೆನ್ನ ಸೀಳುತಲಿದೆ
ಮತ್ಸರವೆಂಬ ವಿಷದ ಚೇಳೊಂದು ಕಡೆಯಲೆನ್ನ ಊರುತಲಿದೆ
ಈ ಪರಿ ಭವವೆಂಬಡವಿಯಲಿ ನಾನಾಪರಿಯ ಶತ್ರುಗಳಿಗೊಳಗಾದೆ
ಶ್ರೀಪತಿ ಪರಮದಯಾನಿಧೆ ದೀನನಾಥನ್ನೊಡಯ ರಕ್ಷಿಸು ಸಿರಿಕೃಷ್ಣ॥

-ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರಾಜರು

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಕಾಮವೆಂಬ ಕಾಡುಗಿಚ್ಚು ನನ್ನನ್ನು ಸುಡುತ್ತಿದೆ. ಕ್ರೋಧವೆಂಬ ಹೆಬ್ಬುಲಿ ನನ್ನನ್ನು ತಿಂದುಹಾಕಲು ಬರುತ್ತಿದೆ. ಲೋಭವೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸ ನನ್ನನ್ನು ಹಿಂಸಿಸುತ್ತಿದೆ. ಮೋಹವೆಂಬ ಕತ್ತಲೆ ನನಗೆ ದಿಕ್ಕುತೋಚದಂತೆ ಮಾಡಿದೆ. ಮದವೆಂಬ ಕಾಡಾನೆ ನನ್ನನ್ನು ಸೀಳುತ್ತಿದೆ. ಮತ್ಸರವೆಂಬ ವಿಷಚೇಳು ನನ್ನನ್ನು ಕಚ್ಚುತ್ತಿದೆ. ಈ ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಅನೇಕ ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿದಿರುವ ನನ್ನನ್ನು, ಓ ದಯಾನಿಧಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಾ, ಕಾಪಾಡು.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಭಾವಪೂರ್ಣ ಕೀರ್ತನೆ ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಸರಾಜರುವರ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಅನುಭವವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮಾನವನ ಒಳಗಿನ "ಷಡ್ರಿಪುಗಳು" — ಕಾಮ, ಕ್ರೋಧ, ಲೋಭ, ಮೋಹ, ಮದ ಮತ್ತು ಮತ್ಸರ — ಇವುಗಳನ್ನು ಭಯಾನಕ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕಾಮವನ್ನು ಕಾಡುಗಿಚ್ಚಿಗೆ ಹೋಲಿಸಲಾಗಿದೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸುಡುತ್ತದೆ. ಕ್ರೋಧವನ್ನು ಹೆಬ್ಬುಲಿಗೆ ಹೋಲಿಸಲಾಗಿದೆ, ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಕ್ಷಣಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ವಿವೇಕವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತದೆ. ಲೋಭವು ರಾಕ್ಷಸದಂತೆ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಹೀರುತ್ತದೆ. ಮೋಹವು ಕತ್ತಲೆಯಂತೆ ಸತ್ಯದ ದಿಕ್ಕನ್ನು ಮರೆಮಾಡುತ್ತದೆ. ಮದವು ಕಾಡಾನೆಯಂತೆ ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುತ್ತದೆ. ಮತ್ಸರವು ವಿಷಚೇಳಿನಂತೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ವಿಷಮಯಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಎಲ್ಲವುಗಳ ನಡುವೆ ಮಾನವನು ಭವಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಅಲೆಮಾರಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ, ಕವಿ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಶರಣಾಗತಿ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಈ ಕೀರ್ತನೆ ಧರ್ಮಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಅಂತರಂಗಶುದ್ಧಿಯ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಬಹಳ ಸುಂದರವಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಕೀರ್ತನೆಯ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು "ಅಂತರಂಗಯುದ್ಧ"ವಾಗಿದೆ. ನಿಜವಾದ ಶತ್ರುಗಳು ಹೊರಗಿಲ್ಲ; ಅವು ಒಳಗಿವೆ. ಷಡ್ರಿಪುಗಳು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮುಚ್ಚುವ ಆವರಣಗಳು. "ಭವವೆಂಬ ಅಡವಿ" ಎಂದರೆ ಸಂಸಾರದ ಗೊಂದಲಮಯ ಸ್ಥಿತಿ. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ದೈವಶರಣಾಗತಿಯೇ ರಕ್ಷಣೆ. "ರಕ್ಷಿಸು ಸಿರಿಕೃಷ್ಣ" ಎಂಬುದು ಭಕ್ತಿಯ ಪರಮಾವಸ್ಥೆ — ತನ್ನ ಅಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಅರಿತು ದೈವದಲ್ಲಿ ಆಶ್ರಯಪಡೆಯುವುದು. ಈ ಶರಣಾಗತಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿ, ಆತ್ಮಶಾಂತಿಯ ಕಡೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಕಾಮ, ಕ್ರೋಧ, ಲೋಭ ಮತ್ತು ಅಸೂಯೆಗಳು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿಯೂ ಸಮಾಜವೂ ಅಶಾಂತಿಯಾಗುತ್ತಿವೆ. ಈ ಕೀರ್ತನೆ ಮಾನವನ ಒಳಗಿನ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಆಳವಾಗಿ ಗುರುತಿಸಿ, ಅವುಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯಾಗಲು ದೈವಸ್ಮರಣೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಸಾಧನೆಯ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಮನಸ್ಸಿನ ನಿಯಂತ್ರಣ, ವಿನಯ ಮತ್ತು ಭಕ್ತಿ — ಇವು ಮಾನಸಿಕ ಆರೋಗ್ಯಕ್ಕೂ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಸೌಹಾರ್ದತೆಯಿಗೂ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ. ಈ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದರೆ, ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನ ಒಳಗಿನ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಿ, ಶಾಂತ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಮಯ ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸಬಹುದು.

ನವವಿಧ ಭಕ್ತಿಯ ಮೂಲಕ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಸಮರ್ಪಣೆಯ ಸಾಧನೆ

ಶ್ರವಣಂ ಕೀರ್ತನಂ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸ್ಮರಣಂ ಪಾದಸೇವನಮ್ |
ಅರ್ಚನಂ ವಂದನಂ ದಾಸ್ಯಂ ಸಖ್ಯಮಾತ್ಮನಿವೇದನಮ್ ||
ಇತಿ ಪುಂಸಾರ್ಪಿತಾ ವಿಷ್ಣೌ ಭಕ್ತಿಶ್ಚೇನ್ನವಲಕ್ಷಣಾ |
ಕ್ರಿಯತೇ ಭಗವತ್ಯದ್ಧಾ ತನ್ಮನ್ಯೇಽಧೀತಮುತ್ತಮಮ್ ||

-ಭಾಗವತ (7-5-23, 24)

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ವಿಷ್ಣುವಿನ ಕುರಿತು ಕೇಳುವುದು, ಕೀರ್ತಿಸುವುದು, ಸ್ಮರಿಸುವುದು, ಪಾದಸೇವೆ ಮಾಡುವುದು, ಪೂಜೆ, ವಂದನೆ, ದಾಸಭಾವ, ಸ್ನೇಹಭಾವ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಸಮರ್ಪಣೆ — ಇವು ನವವಿಧ ಭಕ್ತಿಗಳು. ಈ ಒಂಬತ್ತು ವಿಧದ*

ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಭಗವಂತ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸಿದರೆ, ಅದನ್ನೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಅಧ್ಯಯನ ಮತ್ತು ಸಾಧನೆ ಎಂದು ನಾನು ಭಾವಿಸುತ್ತೇನೆ.

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಭಕ್ತಿಶ್ಲೋಕವು ಭಾಗವತ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ನವವಿಧ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. "ಶ್ರವಣ" — ಭಗವಂತನ ಕಥೆ ಮತ್ತು ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಕೇಳುವುದು. "ಕೀರ್ತನ" — ಅವನ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹಾಡುವುದು. "ಸ್ಮರಣ" — ನಿರಂತರ ದೈವಚಿಂತನೆ. "ಪಾದಸೇವನ" — ಸೇವಾಭಾವದಿಂದ ದೈವಪಾದಗಳನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವುದು. "ಅರ್ಚನ" — ಪೂಜೆ ಮತ್ತು ಉಪಾಸನೆ. "ವಂದನ" — ನಮಸ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಸ್ತುತಿ. "ದಾಸ್ಯ" — ಭಗವಂತನ ಸೇವಕನಾಗಿ ಬದುಕುವುದು. "ಸಖ್ಯ" — ದೇವರನ್ನು ಸ್ನೇಹಿತನಾಗಿ ಅನುಭವಿಸುವುದು. "ಆತ್ಮನಿವೇದನ" — ತನ್ನನ್ನೇ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ದೈವಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಪಿಸುವುದು. ಈ ಒಂಬತ್ತು ಭಕ್ತಿಮಾರ್ಗಗಳು ಭಿನ್ನವಾದರೂ, ಅವುಗಳ ಗುರಿ ಒಂದೇ — ದೈವಸಾನ್ನಿಧ್ಯ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿ. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ, ಈ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಅನುಸರಿಸುವುದೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ವಿದ್ಯೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು "ಭಕ್ತಿಯ ಮೂಲಕ ಆತ್ಮಪರಿವರ್ತನೆ"ಯಾಗಿದೆ. ನವವಿಧ ಭಕ್ತಿ ಮಾನವನ ಮನಸ್ಸಿನ ವಿವಿಧ ಸ್ಥಿತಿಗಳಿಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡ ಮಾರ್ಗಗಳು. ಕೆಲವರಿಗೆ ಶ್ರವಣ ಸುಲಭ, ಕೆಲವರಿಗೆ ಸೇವೆ, ಕೆಲವರಿಗೆ ಸ್ನೇಹಭಾವ, ಮತ್ತವರಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಮರ್ಪಣೆ. "ಆತ್ಮನಿವೇದನ" ಈ ಮಾರ್ಗಗಳ ಪರಿಪೂರ್ಣತೆ — ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ದೈವದಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಗುವುದು. ಭಕ್ತಿ ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಭಾವನೆ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಆತ್ಮವನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ಸಾಧನೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಮಾನವನು ಒತ್ತಡ, ಏಕಾಂತ ಮತ್ತು ಅಶಾಂತಿಯಿಂದ ಬಳಲುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ನವವಿಧ ಭಕ್ತಿಯ ಮಾರ್ಗಗಳು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಶಾಂತಿ, ಏಕಾಗ್ರತೆ ಮತ್ತು ಆಂತರಿಕ ಬಲವನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ. ಭಕ್ತಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವಿನಯ, ಕರುಣೆ ಮತ್ತು ಸೇವಾಭಾವವನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತದೆ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರೀತಿ ಮತ್ತು ಸೌಹಾರ್ದತೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಲು ಈ ತತ್ತ್ವಗಳು ಬಹಳ ಅಗತ್ಯ. ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಭಕ್ತಿಯು ಜೀವನವನ್ನು ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸಿ, ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿಯ ಕಡೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತದೆ.

ಭಗವನ್ನಾಮಸ್ಮರಣೆಯ ಧರ್ಮಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಆಂತರಿಕ ಚಿಕಿತ್ಸಾ ತತ್ತ್ವ

ಅಚ್ಯುತಾನಂತಗೋವಿಂ ನಾಮೋಚ್ಚಾರಣ ಭೇಷ ಜಾಃ |
ನಶ್ಯಂತಿ ಸಕಲಾ ರೋಗಾಃ ಸತ್ಯಂ ಸತ್ಯಂ ವದಾಮ್ಯಹಮ್ ॥

ಕೂ.ಪು (206)

ಸರಳಾರ್ಥ:- *"ಅಚ್ಯುತ", "ಅನಂತ", "ಗೋವಿಂದ" ಎಂಬ ಭಗವನ್ನಾಮಗಳ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯೆಂಬ ಔಷಧಿಯಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ರೋಗಗಳು ನಿವಾರಣೆಯಾಗುತ್ತವೆ — ಇದು ನಿಜ, ನಿಜವೆಂದು ನಾನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಕೂರ್ಮ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಭಗವನ್ನಾಮಸ್ಮರಣೆಯ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನ ನಾಮವನ್ನು "ಭೇಷಜ" — ಔಷಧಿ — ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಸನಾತನ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ನಾಮಸ್ಮರಣೆ ಕೇವಲ ಭಕ್ತಿಯ ಆಚರಣೆ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಆತ್ಮವನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ಶಕ್ತಿ. "ಅಚ್ಯುತ" — ಎಂದಿಗೂ ಕುಸಿಯದ ಪರಮಾತ್ಮ. "ಅನಂತ" — ಅನಂತಸ್ವರೂಪಿ. "ಗೋವಿಂದ" — ಜೀವಿಗಳ ರಕ್ಷಕ. ಈ ನಾಮಗಳನ್ನು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಸ್ಮರಿಸಿದಾಗ, ಮನಸ್ಸಿನ ಅಶಾಂತಿ, ಭಯ ಮತ್ತು ದುಃಖಗಳು ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತವೆ. "ಸಕಲಾ ರೋಗಾಃ" ಎಂಬುದನ್ನು ಕೇವಲ ದೈಹಿಕ ರೋಗಗಳಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಮಾನಸಿಕ ಮತ್ತು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಅಶಾಂತಿಗಳನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುವಂತೆ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಭಕ್ತಿ ಮತ್ತು ನಾಮಸ್ಮರಣೆಯ ಚಿಕಿತ್ಸಾತ್ಮಕ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.

ರಹಾಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವು "ನಾಮವೇ ಚೈತನ್ಯಶಕ್ತಿ" ಎಂಬುದು. ಭಗವನ್ನಾಮವು ಕೇವಲ ಶಬ್ದವಲ್ಲ; ಅದು ದೈವಿಕ ಚೈತನ್ಯದ ವಾಹಕ. ನಾಮಸ್ಮರಣೆಯ ಮೂಲಕ ಮನಸ್ಸು ಹೊರಗಿನ ಚಂಚಲತೆಯಿಂದ ಒಳಗಿನ ಶಾಂತಿಯ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗುತ್ತದೆ. "ಭೇಷಜ" ಎಂಬ ಪದವು, ನಾಮವು ಆತ್ಮದ ದುಃಖ ಮತ್ತು ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವ ಔಷಧಿಯಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತನು ದೈವಿಕ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಮಾನಸಿಕ ಒತ್ತಡ, ಆತಂಕ ಮತ್ತು ಅಶಾಂತಿ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿವೆ. ನಾಮಸ್ಮರಣೆ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಶಾಂತಿ, ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಏಕಾಗ್ರತೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಭಗವನ್ನಾಮದ ಜಪವು ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸಕಾರಾತ್ಮಕ ಚಿಂತನೆ ಮತ್ತು ಆಂತರಿಕ ಬಲವನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾಜಿಕವಾಗಿ, ಭಕ್ತಿ ಮತ್ತು ನಾಮಸಂಕೀರ್ತನೆ ಸೌಹಾರ್ದತೆ ಮತ್ತು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಏಕತೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತವೆ. ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಇದು ಸರಳವಾದರೂ ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾದ ಸಾಧನೆ — ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸುಲಭವಾಗಿ ಅನುಸರಿಸಬಹುದಾದ ಮುಕ್ತಿಮಾರ್ಗ.

ಸತ್ಯವೇ ಸನಾತನ ಧರ್ಮದ ಜೀವನಾಡಿ

"ಸತ್ಯಂ ಸತ್ಸು ಸದಾ ಧರ್ಮಃ ಸತ್ಯಂ ಧರ್ಮಃ ಸನಾತನಃ ।
ಸತ್ಯಮೇವ ನಮಸ್ಯೇತ ಸತ್ಯಂ ಹಿ ಪರಮಾ ಗತಿಃ ॥ 4 ॥"

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 28

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಸಜ್ಜನರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವೇ ಸದಾಕಾಲ ಧರ್ಮವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸತ್ಯವೇ ಸನಾತನ ಧರ್ಮದ ಮೂಲಸ್ವರೂಪವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಾನವನು ಸತ್ಯವನ್ನೇ ಆರಾಧಿಸಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಸತ್ಯವೇ ಪರಮ ಗತಿಯ ಮಾರ್ಗವಾಗಿದೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಭಾರತೀಯ ಧರ್ಮದರ್ಶನದಲ್ಲಿ "ಸತ್ಯ" ಎಂಬುದು ಕೇವಲ ಮಾತಿನ ನಿಷ್ಠೆಯಲ್ಲ; ಅದು ಜೀವನದ ಆಧಾರ, ಆಚಾರದ ಪಾವಿತ್ರ್ಯ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದ ಬಾಗಿಲಾಗಿದೆ. ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮದ ಮೂಲಭೂತ ತತ್ವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ಕಾಲಾನುಸಾರ ರೂಪ ಬದಲಿಸಿಕೊಂಡರೂ ಅದರ ಹೃದಯಭೂತ ತತ್ತ್ವ ಸತ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. "ಸತ್ಸು" ಎಂಬ ಪದವು ಸಜ್ಜನರು, ಋಷಿಗಳು, ಧರ್ಮನಿಷ್ಠರು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅವರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಯಾವುದೇ ಬಾಹ್ಯ ಆಚಾರದಿಂದ ಮಾತ್ರ ನಿರ್ಧಾರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಅದು ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತದೆ. ಸತ್ಯವಿಲ್ಲದ ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಪ್ರದರ್ಶನವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸತ್ಯವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಜೀವನವೇ ಧರ್ಮಮಯ ಜೀವನವೆಂದು ಭಾರತೀಯ ಪರಂಪರೆ ತಿಳಿಸಿದೆ. "ಸತ್ಯಂ ಧರ್ಮಃ ಸನಾತನಃ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸನಾತನ ಧರ್ಮವು ಶಾಶ್ವತ ತತ್ತ್ವಗಳ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾದುದು ಸತ್ಯ. ವೇದಗಳಲ್ಲಿ "ಸತ್ಯಮೇವ ಜಯತೇ" ಎಂದು ಘೋಷಿಸಿದಂತೆ, ಸತ್ಯವೇ ಅಂತಿಮವಾಗಿ ಜಯಶಾಲಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅಸತ್ಯವು ಕೆಲಕಾಲ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರುವುದಾದರೂ ಅದು ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸತ್ಯವನ್ನು "ನಮಸ್ಯೇತ" ಎಂದು ಆರಾಧಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಸತ್ಯವು ಕೇವಲ ನೈತಿಕ ಗುಣವಲ್ಲ; ಅದು ಆರಾಧನೀಯ ದೈವತಸ್ವರೂಪವಾಗಿದೆ. ಸತ್ಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವನು ತನ್ನ ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡು ಧರ್ಮಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಮುನ್ನಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಅಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ, ವಿಶ್ವಾಸ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಸಂತೋಷ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ತತ್ತ್ವವೆಂದರೆ ಸತ್ಯವು ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವಾಗಿದೆ. ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವಭಾವವೇ ಸತ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸತ್ಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದು ಎಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನತ್ತ ಸಾಗುವುದೇ ಆಗಿದೆ. "ಪರಮಾ ಗತಿಃ" ಎಂಬ ಪದವು ಕೇವಲ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸೂಚಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಆತ್ಮಶಾಂತಿ, ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಜೀವಿತಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮಾನವನು ಅಸತ್ಯವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದಾಗ ಅವನ ಮನಸ್ಸು ವಿಭಜಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸತ್ಯನಿಷ್ಠ ಜೀವನವು ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಏಕಾಗ್ರತೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಯೋಗದ ಮೂಲಭಾವವಾಗಿದೆ. ಸತ್ಯವು ಹೊರಗಿನ ಮಾತಿನಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ಮನಸ್ಸು, ವಚನ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಗಳ ಏಕತೆಯಾಗಿದೆ. ಈ ಏಕತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ ಬೆಳಗುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸದ ಸಂಕಟ, ಭ್ರಷ್ಟಾಚಾರ, ವಂಚನೆ ಮತ್ತು ನೈತಿಕ ಕುಸಿತ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿ, ಕುಟುಂಬ, ಶಿಕ್ಷಣ, ನ್ಯಾಯಾಂಗ, ಆಡಳಿತ ಮತ್ತು ರಾಜಕೀಯ ಎಲ್ಲ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆ ಅತ್ಯಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಸತ್ಯವನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ವಿಶ್ವಾಸ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ನ್ಯಾಯ ಸ್ಥಾಪನೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಕುಟುಂಬಗಳು ದೃಢವಾಗುತ್ತವೆ. ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ನೈತಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳು ಬೆಳೆಸಲು ಸತ್ಯಾಚರಣೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ. ಸಾಮಾಜಿಕ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರದ ಪ್ರಗತಿಗೂ ಸತ್ಯವೇ ಮೂಲಾಧಾರವಾಗಿದೆ. ಆಧುನಿಕ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಮಾಹಿತಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಚಾರಗಳ ಅತಿರೇಕದಿಂದ ಅಸತ್ಯವು ವೇಗವಾಗಿ ಹರಡುತ್ತಿರುವಾಗ, ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಾನವನಿಗೆ ಸತ್ಯವನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವ ಧರ್ಮಬೋಧನೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಸತ್ಯನಿಷ್ಠ ಜೀವನವೇ ಶಾಶ್ವತ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಪರಮ ಗತಿಯ ಮಾರ್ಗವೆಂದು ಈ ಮಹೋನ್ನತ ವಚನವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಸತ್ಯವೇ ಎಲ್ಲಾ ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಸಮಾನ ಧರ್ಮ

ಚಾತುರ್ವರ್ಣ್ಯಸ್ಯ ಧರ್ಮಾಣಾಂ ಸಂಕರೋ ನ ಪ್ರಶಸ್ಯತೇ ।
ಅವಿಕಾರಿತಮಂ ಸತ್ಯಂ ಸರ್ವವರ್ಣೇಷು ಭಾರತ ॥ 3

ಮಹಾಭಾರತ — ಆಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 28

ಸರಳಾರ್ಥ:- ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣಗಳ ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಗೊಂದಲ ಅಥವಾ ಮಿಶ್ರಣವು ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಹೇ ಭಾರತ, ಎಲ್ಲ ವರ್ಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವ ಬದಲಾವಣೆಯೂ ಆಗದ ಶಾಶ್ವತ ಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಸತ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಯಾವ ವಿಧವಾದ ವಿಕಾರವೂ ಇಲ್ಲದ ಸತ್ಯವು ಮಾತ್ರ ಸರ್ವವರ್ಣದವರಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿದೆ. ಸತ್ಯವು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಬೇರೆ, ಕ್ಷತ್ರಿಯನಿಗೆ ಬೇರೆ-ಎಂಬುದೇನಿಲ್ಲ. ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣದವರಿಗೂ ಸತ್ಯವು ಒಂದೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಭಾರತೀಯ ಧರ್ಮವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಆಳವಾದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಕ್ಷತ್ರಿಯ, ವೈಶ್ಯ ಮತ್ತು ಶೂದ್ರ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ವಿಭಿನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ಜೀವನವಿಧಾನಗಳು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿದ್ದವು. ಸಮಾಜದ ಸಮತೋಲನ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯವಿಭಾಗಕ್ಕಾಗಿ ಅವು ರೂಪುಗೊಂಡಿದ್ದವು. ಆದರೆ ಈ ಎಲ್ಲಾ ವೈವಿಧ್ಯಮಯ ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಒಂದು ತತ್ತ್ವ ಮಾತ್ರ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಮಾನವಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ; ಅದು ಸತ್ಯ. "ಅವಿಕಾರಿತಮಂ ಸತ್ಯಂ" ಎಂಬ ಪದಪ್ರಯೋಗವು ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿದೆ. ಕಾಲ, ಸ್ಥಳ, ಪರಿಸ್ಥಿತಿ, ವೃತ್ತಿ ಅಥವಾ ವರ್ಣ ಬದಲಾದರೂ ಸತ್ಯದ ಸ್ವರೂಪ ಬದಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇತರೆ ಆಚಾರಗಳು ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರ ಬದಲಾಗಬಹುದಾದರೂ ಸತ್ಯವು ಶಾಶ್ವತ

ತತ್ತ್ವವಾಗಿಯೇ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಧರ್ಮದ ನಿಜಸ್ವರೂಪವು ಬಾಹ್ಯ ಭೇದಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ, ಆಂತರಿಕ ನೈತಿಕತೆಯಲ್ಲಿ ಇದೆ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮದ ಕೇಂದ್ರಬಿಂದುವಾಗಿ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಮಾನವನು ಯಾವ ವರ್ಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನಾಗಿರಲಿ, ಅವನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಧರ್ಮಪಾಲನೆಯು ಅಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಸತ್ಯವು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಮಾನವಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುವ ವಿಶ್ವಮಾನವೀಯ ಮೌಲ್ಯವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸತ್ಯವೇ ಸಮಾಜವನ್ನು ಒಗ್ಗೂಡಿಸುವ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವಾಗಿದೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಅನೇಕ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ಕರ್ತವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಉಂಟಾಗಬಹುದು. ಆದರೆ ಸತ್ಯವು ಎಂದಿಗೂ ಧರ್ಮದ ಮೂಲಸ್ವರೂಪವಾಗಿಯೇ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸನಾತನ ಧರ್ಮದ ಹೃದಯವೆಂದು ಭಾರತೀಯ ಋಷಿಗಳು ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅಂತರಂಗ ಸಂದೇಶವೆಂದರೆ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವು ಎಲ್ಲ ಜೀವಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಾನವಾಗಿದೆ. ವರ್ಣ, ಜಾತಿ, ಸ್ಥಾನಮಾನ, ಸಂಪತ್ತು ಅಥವಾ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಇವು ಹೊರಗಿನ ಭೇದಗಳು ಮಾತ್ರ. ಆದರೆ ಸತ್ಯವು ಆತ್ಮದ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತದೆ. "ಅವಿಕಾರಿತಮಂ" ಎಂಬ ಪದವು ಪರಮಾತ್ಮನ ನಿರ್ವಿಕಾರ ಸ್ವಭಾವವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಸತ್ಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವನು ತನ್ನ ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಭೇದಭಾವಗಳನ್ನು ಮೀರಿ ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಾಗುತ್ತಾನೆ. ಸತ್ಯವು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಒಳಗಿನಿಂದ ಏಕೀಕರಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಏಕತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮಜೀವನ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಆಧುನಿಕ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಜಾತಿ, ವರ್ಗ, ಭಾಷೆ, ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕ ಭೇದಗಳಿಂದ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ವಿಭಜನೆಗಳು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲ ಮಾನವರಿಗೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಧರ್ಮಮೌಲ್ಯ ಸತ್ಯವೆಂಬ ಅರಿವು ಸಾಮಾಜಿಕ ಸೌಹಾರ್ದತೆಯನ್ನು ಬಲಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಮಾನತೆ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯ ಸ್ಥಾಪನೆಗೆ ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆ ಅತ್ಯವಶ್ಯಕವಾಗಿದೆ. ಆಡಳಿತ, ಶಿಕ್ಷಣ, ವ್ಯಾಪಾರ, ನ್ಯಾಯಾಂಗ ಮತ್ತು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಆದ್ಯತೆ ನೀಡಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ವಿಶ್ವಾಸಪೂರ್ಣ ಸಮಾಜ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಸತ್ಯವು ಮಾನವನನ್ನು ಅವನ ಹುದ್ದೆ ಅಥವಾ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಿಂದ ಅಲ್ಲ, ಅವನ ನೈತಿಕತೆಯಿಂದ ಮಹಾನ್ ಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸಾರುತ್ತದೆ. ಇಂದಿನ ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೇರಣಾದಾಯಕವಾಗಿದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮಹತ್ವವು ಜನ್ಮದಿಂದಲ್ಲ, ಸತ್ಯನಿಷ್ಠ ಜೀವನದಿಂದ ನಿರ್ಧಾರವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಧರ್ಮದ ಉನ್ನತ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಇದು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಸತ್ಯವೇ ಮಾನವತೆಯನ್ನು ಒಗ್ಗೂಡಿಸುವ ಶಾಶ್ವತ ಮೌಲ್ಯವೆಂದು ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನವು ಸದಾಕಾಲಕ್ಕೂ ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯಾಗಿ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಸತ್ಯವೇ ಧರ್ಮ, ತಪಸ್ಸು ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪ

ಸತ್ಯಂ ಧರ್ಮಸ್ತಪೋ ಯೋಗಃ ಸತ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಸನಾತನಮ್ |
ಸತ್ಯಂ ಯಜ್ಞಃ ಪರಃ ಪ್ರೋಕ್ತಃ ಸರ್ವಂ ಸತ್ಯೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಮ್ || 5

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 28

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಸತ್ಯವೇ ಧರ್ಮ, ಸತ್ಯವೇ ತಪಸ್ಸು, ಸತ್ಯವೇ ಯೋಗ. ಸತ್ಯವೇ ಸನಾತನ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವಾಗಿದೆ. ಸತ್ಯವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಯಜ್ಞವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಈ ಜಗತ್ತಿನ ಎಲ್ಲವೂ ಸತ್ಯದ ಮೇಲೆಯೇ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಂತಿವೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಸತ್ಯವೇ ಧರ್ಮವೂ, ತಪಸ್ಸೂ ಮತ್ತು ಯೋಗವೂ ಆಗಿದೆ. ಸತ್ಯವೇ ಸನಾತನವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವಸ್ತುವಾಗಿದೆ. ಸತ್ಯವನ್ನೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಯಜ್ಞವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಎಲ್ಲವೂ ಸತ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿದೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸತ್ಯದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಪರಮೋನ್ನತ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಏರಿಸುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಧರ್ಮ, ತಪಸ್ಸು, ಯೋಗ, ಯಜ್ಞ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನ ಇವುಗಳನ್ನು ವಿಭಿನ್ನ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಮಾರ್ಗಗಳೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅವುಗಳ ಮೂಲತತ್ತ್ವ ಒಂದೇ — ಅದು ಸತ್ಯ — ಎಂದು ಘೋಷಿಸುತ್ತದೆ. "ಸತ್ಯಂ ಧರ್ಮಃ" ಎಂದರೆ ಸತ್ಯವಿಲ್ಲದ ಧರ್ಮಾಚರಣೆ ಕೇವಲ ಬಾಹ್ಯ ಪ್ರದರ್ಶನವಾಗುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮದ ನಿಜವಾದ ಜೀವಶಕ್ತಿ ಸತ್ಯದಲ್ಲಿದೆ. ಅದೇ ರೀತಿ "ಸತ್ಯಂ ತಪಃ" ಎಂಬುದರಿಂದ ತಪಸ್ಸಿನ ಸಾರವು ದೇಹಪೀಡನೆ ಅಥವಾ ಕಠಿಣ ಆಚರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ; ಮನಸ್ಸಿನ ಮತ್ತು ಜೀವನದ ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆಯಲ್ಲಿ ಇದೆ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. "ಸತ್ಯಂ ಯೋಗಃ" ಎಂಬ ಮಾತು ಅತ್ಯಂತ ಆಳವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಯೋಗವೆಂದರೆ ಆತ್ಮ ಮತ್ತು ಪರಮಾತ್ಮನ ಏಕತೆ. ಈ ಏಕತೆ ಅಸತ್ಯದ ಮೂಲಕ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಸತ್ಯನಿಷ್ಠ ಮನಸ್ಸೇ ಏಕಾಗ್ರತೆಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸತ್ಯವೇ ಯೋಗದ ಮೂಲಾಧಾರವಾಗಿದೆ. "ಸತ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಸನಾತನಮ್" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮವು ನಿತ್ಯ, ನಿರ್ವಿಕಾರ ಮತ್ತು ಶಾಶ್ವತ. ಸತ್ಯವೂ ಅದೇ ರೀತಿ ಕಾಲಾತೀತ ಮತ್ತು ಅವಿನಾಶಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸತ್ಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದು ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವದತ್ತ ಸಾಗುವುದೇ ಆಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಕ್ಕೂ ಹೊಸ ಅರ್ಥ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಕೇವಲ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಆಹುತಿ ಹಾಕುವುದೇ ಯಜ್ಞವಲ್ಲ; ಸತ್ಯನಿಷ್ಠ ಜೀವನವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಯಜ್ಞವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಸತ್ಯಾಚರಣೆಗಾಗಿ ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ವಾರ್ಥ, ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಮೋಹಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೇ ನಿಜವಾದ ಆತ್ಮಯಜ್ಞ. "ಸರ್ವಂ ಸತ್ಯೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಮ್" ಎಂಬ ಅಂತಿಮ ವಾಕ್ಯವು ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿದೆ. ಸತ್ಯವೇ ವಿಶ್ವದ ಆಧಾರ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸ, ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿ, ನ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಸಮತೆ, ಶಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕತೆಯಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಸತ್ಯದ ಮೇಲೆಯೇ ಸ್ಥಿರವಾಗಿವೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಸಂದೇಶವೆಂದರೆ ಸತ್ಯವು ಕೇವಲ ನೈತಿಕ ಮೌಲ್ಯವಲ್ಲ; ಅದು ಸೃಷ್ಟಿಯ ಮೂಲಚೈತನ್ಯವಾಗಿದೆ. ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಸತ್ಯಮಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮಾನವನು ಅಸತ್ಯದಲ್ಲಿ ಬದುಕಿದಾಗ ಅವನ ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಸಂಘರ್ಷ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸತ್ಯದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವವನು ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವಿಕ ಆತ್ಮಚೈತನ್ಯಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿರವಾಗುತ್ತಾನೆ. ಯೋಗ, ತಪಸ್ಸು ಮತ್ತು ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸತ್ಯದ ರೂಪಗಳೆಂದು ಹೇಳಿರುವುದು ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿ, ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ದೇವಪ್ರಾಪ್ತಿ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಸತ್ಯದ ಮೂಲಕವೇ ಸಾಧ್ಯ. ಸತ್ಯವೇ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದ ದ್ವಾರವಾಗಿದೆ. ಸತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರನಾದವನ ಮನಸ್ಸು ದ್ವಂದ್ವಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತವಾಗಿ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಹಲವುವೇಳೆ ಕೇವಲ ಆಚರಣೆಗಳಿಗೆ ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮದ ನಿಜಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಸತ್ಯವಿಲ್ಲದ ಭಕ್ತಿ, ತಪಸ್ಸು ಅಥವಾ ಯಜ್ಞವು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ತರುವುದಿಲ್ಲ. ನೈತಿಕತೆ ಮತ್ತು ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆಯೇ ಧರ್ಮದ ಪ್ರಾಣವೆಂದು ಇದು ಸಾರುತ್ತದೆ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸುಳ್ಳುಪ್ರಚಾರ, ಭ್ರಷ್ಟಾಚಾರ, ಮೋಸ ಮತ್ತು ನಂಬಿಕೆಯ ಕುಸಿತ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿದೆ. ಆಡಳಿತ, ವ್ಯಾಪಾರ, ಶಿಕ್ಷಣ, ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ವೈಯಕ್ತಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಆದ್ಯತೆ ನೀಡಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರತೆ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಯೋಗ, ಪೂಜೆ, ವ್ರತ ಅಥವಾ ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚರಣೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಸತ್ಯನಿಷ್ಠ ಜೀವನವೇ ಪರಮ ಧರ್ಮವೆಂಬ ಅರಿವು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಒಳಗಿನಿಂದ ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಸತ್ಯವೇ ಮಾನವ ಜೀವನದ ಆಧಾರ ಮತ್ತು ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಯ ಮಾರ್ಗವೆಂದು ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನವು ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾರುತ್ತದೆ.

ಸತ್ಯಸ್ವರೂಪ ಧರ್ಮದ ಹದಿಮೂರು ಮಹಾಗುಣಗಳು

ಸತ್ಯಂ ಚ ಸಮತಾ ಚೈವ ದಮಶ್ಚೈವ ನ ಸಂಶಯಃ ।
ಅಮಾತ್ಸರ್ಯಂ ಕ್ಷಮಾ ಚೈವ ಹ್ರೀಸ್ತಿತಿಕ್ಷಾನಸೂಯತಾ ॥ 8
ತ್ಯಾಗೋ ಧ್ಯಾನಮಥಾರ್ಯತ್ವಂ ಧೃತಿಶ್ಚ ಸತತಂ ಸ್ಥಿರಾ |
ಅಹಿಂಸಾ ಚೈವ ರಾಜೇನ್ದ್ರ ಸತ್ಯಾಕಾರಾಸ್ತ್ರಯೋದಶ ॥ 9

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 28

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಹೇ ರಾಜೇಂದ್ರ, ಸತ್ಯ, ಸಮಭಾವ, ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ, ಅಸೂಯೆಯಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸು, ಕ್ಷಮೆ, ಲಜ್ಜೆ, ಸಹನೆ, ಪರದೋಷದರ್ಶನವಿಲ್ಲದ ಗುಣ, ತ್ಯಾಗ, ಧ್ಯಾನ, ಆರ್ಯತ್ವ, ದೃಢಚಿತ್ತತೆ ಮತ್ತು ಅಹಿಂಸೆ — ಇವು ಸತ್ಯದ ಹದಿಮೂರು ರೂಪಗಳೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. (ಸತ್ಯ; ಸಮತೆ, ದಮ, ಮತ್ಸರವಿಲ್ಲದಿರುವುದು, ಕ್ಷಮೆ, ಲಜ್ಜೆ, ತಿತಿಕ್ಷೆ (ತಾಳ್ಮೆ), ಅಸೂಯೆಯಿಲ್ಲದೇ ಇರುವುದು, ತ್ಯಾಗ, ಪರಮಾತ್ಮನ ಧ್ಯಾನ, ಆರ್ಯತ್ವ (ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಆಚರಣೆ), ನಿರಂತರವಾಗಿರುವ ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಅಹಿಂಸೆ-ಈ ಹದಿಮೂರು ಸತ್ಯದ ಆಕಾರಗಳು.)*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಧರ್ಮದ ಆಂತರಿಕ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವನ್ನು ಕೇವಲ ಮಾತಿನ ನಿಷ್ಠೆಯಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಕಾಣದೇ, ಮಾನವ ಜೀವನವನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ಹದಿಮೂರು ದಿವ್ಯಗುಣಗಳ ಮೂಲವೆಂದು ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸತ್ಯವು ಒಂದೇ ಗುಣವಲ್ಲ; ಅನೇಕ ಸಾತ್ವಿಕ ಗುಣಗಳ ಸಮಗ್ರ ರೂಪವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ನೀಡುತ್ತವೆ. ಮೊದಲು "ಸಮತಾ" ಎಂಬ ಗುಣವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಸಮತಾ ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಸಮಭಾವದಿಂದ ನೋಡುವ ಮನೋಭಾವ. ಸತ್ಯನಿಷ್ಠ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷ, ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಪಕ್ಷಪಾತ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಮಭಾವವು ಸತ್ಯದ ಸಹಜ ಫಲವಾಗಿದೆ. "ದಮ" ಎಂದರೆ ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ. ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಣದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳದ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಸತ್ಯಾಚರಣೆ ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಆಸೆ ಮತ್ತು ಮೋಹಗಳು ಅಸತ್ಯದತ್ತ ಒಯ್ಯುವ ಕಾರಣ, ದಮನಶಕ್ತಿ ಧರ್ಮಜೀವನಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. "ಅಮಾತ್ಸರ್ಯ" ಎಂದರೆ ಅಸೂಯೆಯಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸು. ಪರರ ಸಾಧನೆ ನೋಡಿ ದುಃಖಪಡುವುದು ಅಥವಾ ಹಗೆಪಡುವುದು ಮನಸ್ಸಿನ ಅಶುದ್ಧತೆಯ ಲಕ್ಷಣ. ಸತ್ಯಸ್ವಭಾವದ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪರರ ಸುಖದ ಬಗ್ಗೆ ವಿರೋಧವಿರದು. "ಕ್ಷಮಾ" ಮತ್ತು "ತಿತಿಕ್ಷೆ" ಎಂಬ ಗುಣಗಳು ಮಾನವೀಯತೆಯ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿವೆ. ಅಪಕಾರವನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸುವ ಮನೋವೃತ್ತಿ ಮತ್ತು ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಸಹಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ಸತ್ಯನಿಷ್ಠ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ನಿಯಮ ಪಾಲನೆಯಲ್ಲ; ಮನಸ್ಸಿನ ಉದಾತ್ತತೆಯಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಇದು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. "ಹ್ರೀ" ಎಂದರೆ ಲಜ್ಜೆ ಅಥವಾ ನೈತಿಕ ಸಂವೇದನೆ. ತಪ್ಪನ್ನು ತಪ್ಪೆಂದು ಅರಿಯುವ ಒಳನೋಟವೇ ಧರ್ಮಜೀವನದ ರಕ್ಷಣೆಯಾಗುತ್ತದೆ. "ಅನಸೂಯತೆ" ಎಂದರೆ ಪರರ ದೋಷ ಹುಡುಕದ ಮನೋಭಾವ. ಸತ್ಯವನ್ನು ಅರಿತ ಮನಸ್ಸು ಸದಾ ಆತ್ಮಪರಿಶೀಲನೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ; ಪರನಿಂದೆಗೆ ಆಸಕ್ತಿ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. "ತ್ಯಾಗ" ಮತ್ತು "ಧ್ಯಾನ" ಎಂಬ ಎರಡು ಗುಣಗಳು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಜೀವನದ ಕೇಂದ್ರತತ್ತ್ವಗಳಾಗಿವೆ. ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ಆತ್ಮಚಿಂತನೆಗೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತಿರುಗಿಸುವುದು ಸತ್ಯಜೀವನದ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. "ಆರ್ಯತ್ವ" ಎಂದರೆ ಉದಾತ್ತ ಸ್ವಭಾವ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತ ನಡತೆ. ಇದು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಒಳಗಿನ ಸಾತ್ವಿಕತೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತದೆ. "ಧೃತಿ" ಎಂದರೆ ದೃಢಚಿತ್ತತೆ. ಸತ್ಯದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯಲು ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಸ್ಥಿರತೆ ಅಗತ್ಯ. ಅಂತಿಮವಾಗಿ "ಅಹಿಂಸಾ" ಎಂಬ ಗುಣವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಸತ್ಯವನ್ನು ಅರಿತವನು ಯಾವುದೇ ಜೀವಿಗೆ ಹಾನಿ ಮಾಡುವ ಮನೋಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಅಹಿಂಸೆಯೂ ಸತ್ಯದ ಸಹಜ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ ಸತ್ಯವು ಮಾನವನ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದ ಪ್ರಕಾಶವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾದ ಹದಿಮೂರು ಗುಣಗಳು ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಯ ಹಂತಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಸತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರನಾದವನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕ್ರಮೇಣ ಸಮಭಾವ, ಕ್ಷಮೆ, ತ್ಯಾಗ ಮತ್ತು ಅಹಿಂಸೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ಈ ಗುಣಗಳು ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬಲವಂತವಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ನೀತಿನಿಯಮಗಳಲ್ಲ; ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸಹಜವಾಗಿ ಮೂಡುವ ಗುಣಗಳಾಗಿವೆ. ಮಾನವನ ಅಹಂಕಾರ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಾ ಹೋದಂತೆ ಅವನಲ್ಲಿ ಸಮತೆ ಮತ್ತು ದಯೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ಸತ್ಯವು ಮನಸ್ಸಿನ ಅಶಾಂತಿಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿ ಆತ್ಮದ ಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ಹೊರತರುತ್ತದೆ. ಈ ಹದಿಮೂರು ಗುಣಗಳು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಧರ್ಮದ ಸಂಪೂರ್ಣ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ರೂಪಿಸುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ಸತ್ಯದ ಒಂದು ಮುಖವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸತ್ಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದು ಎಂದರೆ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಗುಣಗಳನ್ನು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಬೆಳಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಆಗಿದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅಸಹಿಷ್ಣುತೆ, ಅಸೂಯೆ, ಹಿಂಸೆ, ಸ್ವಾರ್ಥ ಮತ್ತು ಮಾನಸಿಕ ಅಶಾಂತಿ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ಸಮಾಜದ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಮಾನವೀಯತೆಯನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಈ ಹದಿಮೂರು ಧರ್ಮಗುಣಗಳು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿವೆ. ಕುಟುಂಬಗಳಲ್ಲಿ ಸಮತೆ ಮತ್ತು ಕ್ಷಮೆ ಅಗತ್ಯ. ಶಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನ, ದಮನ ಮತ್ತು ಆರ್ಯತ್ವ ಬೆಳೆಸಬೇಕು. ಆಡಳಿತ ಮತ್ತು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ತ್ಯಾಗ, ಧೃತಿ ಮತ್ತು ಅಹಿಂಸೆಯ ಮೌಲ್ಯಗಳು ಬಲವಾಗಬೇಕು. ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಾಧ್ಯಮಗಳ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಪರನಿಂದೆ ಮತ್ತು ಅಸೂಯೆ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವಾಗ “ಅನಸೂಯತೆ” ಎಂಬ ಗುಣ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮಹತ್ವ ಪಡೆದಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಆಚರಣೆಗಳ ಸಮೂಹವಲ್ಲ; ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಶುದ್ಧೀಕರಣವೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ. ಸತ್ಯವನ್ನು ಕೇಂದ್ರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಜೀವನವೇ ಮಾನವೀಯತೆಯನ್ನು ಉಳಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಮಹಾಭಾರತ ಇಲ್ಲಿ ನೀಡುತ್ತದೆ.

ಸತ್ಯವು ನಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಅವಿಕಾರಿ ಪರಮತತ್ತ್ವ

ಸತ್ಯಂ ನಾಮಾವ್ಯಯಂ ನಿತ್ಯಮವಿಕಾರಿ ತಥೈವ ಚ ।
ಸರ್ವಧರ್ಮಾವಿರುದ್ಧೇನ ಯೋಗೇನೈತದವಾಪ್ಯತೇ ॥ 10

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 28

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಸತ್ಯವೆಂಬುದು ನಾಶವಾಗದ, ನಿತ್ಯವಾದ ಮತ್ತು ಯಾವುದೇ ಬದಲಾವಣೆಗೆ ಒಳಗಾಗದ ತತ್ತ್ವವಾಗಿದೆ. ಎಲ್ಲಾ ಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವಾಗದ ಯೋಗಮಾರ್ಗದ ಮೂಲಕ ಅದನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದು.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಅನವರತವೂ ಅವಿನಾಶಿಯಾಗಿ ಮತ್ತು ವಿಕಾರರಹಿತವಾಗಿರುವುದೇ ಸತ್ಯದ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ಸರ್ವಧರ್ಮಾನುಕೂಲವಾದ ಕರ್ತವ್ಯಪರಿಪಾಲನೆಯೆಂಬ ಯೋಗದ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಸತ್ಯದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸತ್ಯದ ಪರಮ ತತ್ತ್ವಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮಾನವರು ಸತ್ಯವನ್ನು ಕೇವಲ ನೈತಿಕ ಗುಣ ಅಥವಾ ಸತ್ಯವಚನವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವನ್ನು “ಅವ್ಯಯ”, “ನಿತ್ಯ” ಮತ್ತು “ಅವಿಕಾರಿ” ಎಂದು ವರ್ಣಿಸುವ ಮೂಲಕ ಅದನ್ನು ಪರಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪದ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಏರಿಸಲಾಗಿದೆ. “ಅವ್ಯಯ” ಎಂದರೆ ಕ್ಷಯವಾಗದದ್ದು. ಜಗತ್ತಿನ ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳು ಕಾಲಕ್ರಮೇಣ ಬದಲಾಗುತ್ತವೆ, ನಾಶವಾಗುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಸತ್ಯವು ಎಂದಿಗೂ ನಾಶವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದು ಕಾಲ, ಸ್ಥಳ ಮತ್ತು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳ ಮಿತಿಗಳನ್ನು ಮೀರಿ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಕಾರಣದಿಂದ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸನಾತನ ಧರ್ಮದ ಆಧಾರವೆಂದು ಭಾರತೀಯ ದರ್ಶನ ಪರಿಗಣಿಸುತ್ತದೆ. “ನಿತ್ಯ” ಎಂಬ ಪದವು ಸತ್ಯದ ಶಾಶ್ವತತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮಾನವನ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳು, ಸಮಾಜದ ನಿಯಮಗಳು ಮತ್ತು ಕಾಲದ ಪ್ರಭಾವಗಳು

ಬದಲಾಗಬಹುದು; ಆದರೆ ಸತ್ಯದ ಮೂಲಸ್ವರೂಪ ಬದಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇದೇ ಧರ್ಮದ ನಿಜವಾದ ನೆಲೆ. "ಅವಿಕಾರಿ" ಎಂಬ ಪದ ಅತ್ಯಂತ ಆಳವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಪರಮಾತ್ಮನಂತೆ ಸತ್ಯವೂ ಯಾವುದೇ ಬದಲಾವಣೆಗೆ ಒಳಪಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅಸತ್ಯವು ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರ ರೂಪ ಬದಲಾಯಿಸಬಹುದು, ಆದರೆ ಸತ್ಯವು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸತ್ಯವು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದ ದೀಪವಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಎರಡನೇ ಭಾಗದಲ್ಲಿ "ಸರ್ವಧರ್ಮಾವಿರುದ್ಧೇನ ಯೋಗೇನ" ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಯಾವ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವಕ್ಕೂ ವಿರೋಧವಾಗದ, ಸಮತೋಲನಯುತ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧ ಯೋಗಮಾರ್ಗದ ಮೂಲಕ ಸತ್ಯವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿ ಯೋಗವೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಆಸನ ಅಥವಾ ಧ್ಯಾನವಲ್ಲ; ಮನಸ್ಸು, ವಚನ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಗಳ ಏಕತೆಯಾಗಿದೆ. ಧರ್ಮಸಮ್ಮತ ಜೀವನವೇ ಸತ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಮಾರ್ಗವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ವಾಕ್ಯ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಸಂದೇಶವೆಂದರೆ ಸತ್ಯವು ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವಾಗಿದೆ. ಮಾನವನು ದೇಹ, ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಭೌತಿಕ ಜಗತ್ತಿನ ಬದಲಾವಣೆಗಳೊಂದಿಗೆ ತನ್ನನ್ನು ಗುರುತಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವರೆಗೆ ಅವನು ಅಸ್ಥಿರತೆಯಲ್ಲೇ ಬದುಕುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅರಿತಾಗ ಅವನು ಅವ್ಯಯ ಮತ್ತು ಅವಿಕಾರಿ ಸತ್ಯವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ. "ಯೋಗ" ಎಂಬ ಪದ ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮನಸ್ಸಿನ ಚಂಚಲತೆ ನಿವಾರಣೆಯಾಗಿ ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿ ಉಂಟಾದಾಗ ಮಾನವನು ತನ್ನೊಳಗಿನ ನಿತ್ಯ ಸತ್ಯವನ್ನು ಕಾಣಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ದ್ವಂದ್ವಗಳು ಕರಗುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಶಾಂತಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಸತ್ಯವು ಹೊರಗಿನ ವಸ್ತುವಲ್ಲ; ಅದು ಮಾನವನ ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಸದಾ ಇರುವ ಚೈತನ್ಯವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಅಹಂಕಾರ, ಮೋಹ ಮತ್ತು ಅಜ್ಞಾನಗಳಿಂದ ಅದು ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮಸಮ್ಮತ ಯೋಗಜೀವನದ ಮೂಲಕ ಈ ಆವರಣಗಳು ದೂರವಾದಾಗ ಸತ್ಯವು ಸ್ವತಃ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಮೌಲ್ಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಗೊಂದಲ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ದಾರಿದೀಪವಾಗಿದೆ. ಅನೇಕರು ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರ ಸತ್ಯವನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನಿಜವಾದ ಸತ್ಯವು ಶಾಶ್ವತ ಮತ್ತು ಬದಲಾಗದ ತತ್ತ್ವವೆಂದು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರತೆ ಮತ್ತು ವಿಶ್ವಾಸ ಉಳಿಯಬೇಕಾದರೆ ನಿತ್ಯಮೌಲ್ಯಗಳ ಆಧಾರ ಅಗತ್ಯ. ನ್ಯಾಯ, ಶಿಕ್ಷಣ, ಆಡಳಿತ ಮತ್ತು ವೈಯಕ್ತಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವನ್ನು ಅಚಲ ತತ್ತ್ವವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ನೈತಿಕ ಶಕ್ತಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಇಂದಿನ ವೇಗದ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಮಾನಸಿಕ ಅಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಆತ್ಮವಿಮುಖತೆ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವಾಗ "ಸರ್ವಧರ್ಮಾವಿರುದ್ಧ ಯೋಗ" ಎಂಬ ಸಂದೇಶವು ಸಮತೋಲನಯುತ ಜೀವನದ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಒತ್ತಿಹೇಳುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮ, ಯೋಗ ಮತ್ತು ಸತ್ಯ ಇವು ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧಿತವಾಗಿವೆ ಎಂಬ ಅರಿವು ಮಾನವನ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಆಂತರಿಕ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ದಿಕ್ಕನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನವು ಸತ್ಯವು ಕೇವಲ ವರ್ತನೆಯ ನಿಯಮವಲ್ಲ; ಅದು ನಾಶರಹಿತ ಪರಮತತ್ತ್ವವೆಂದು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಸತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರನಾದ ಜೀವನವೇ ಧರ್ಮಮಯ ಮತ್ತು ಶಾಶ್ವತ ಮೌಲ್ಯಪೂರ್ಣ ಜೀವನವೆಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸಾರುತ್ತದೆ.

ಸಮಭಾವವೇ ಧರ್ಮಜೀವನದ ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿ

ಆತ್ಮನೀಷ್ಟೇ ತಥಾನಿಷ್ಟೇ ರಿಪೌ ಚ ಸಮತಾ ತಥಾ |
ಇಚ್ಛಾದ್ವೇಷಕ್ಷಯಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಕಾಮಕ್ರೋಧಕ್ಷಯಂ ತಥಾ ॥ 11

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 28

ಸರಳಾರ್ಥ:- ತನ್ನಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದವನಲ್ಲಿಯೂ ಅಪ್ರಿಯನಾದವನಲ್ಲಿಯೂ, ಶತ್ರುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕು. ಹಾಗೆಯೇ ಇಚ್ಛೆ ಮತ್ತು ದ್ವೇಷಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿ, ಕಾಮ ಮತ್ತು ಕ್ರೋಧಗಳನ್ನೂ ಜಯಿಸಬೇಕು.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ತನ್ನಲ್ಲಿ, ತನಗೆ ಬೇಕಾದವನಲ್ಲಿ, ಬೇಡದವನಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಶತ್ರುವಿನಲ್ಲಿ ಸಮಭಾವದಿಂದಿರುವುದೇ "ಸಮತೆ". ಇಚ್ಛೆ (ರಾಗ), ದ್ವೇಷ, ಕಾಮ ಮತ್ತು ಕ್ರೋಧಗಳನ್ನು ಪರಿತ್ಯಜಿಸುವುದೇ "ಸಮತೆ"ಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಉಪಾಯವಾಗಿದೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮದ ಅತ್ಯುನ್ನತ ಮಾನಸಿಕ ಮತ್ತು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮಾನವನು ತನ್ನಿಗೆ ಇಷ್ಟವಾದವರನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಅಪ್ರಿಯರಾದವರನ್ನು ದ್ವೇಷಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವು ಮಾನವನನ್ನು ಈ ಸೀಮಿತ ಮನೋಭಾವವನ್ನು ಮೀರಿ ಸಮತೆಯ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಏರಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತದೆ. “ಆತ್ಮನೀಷ್ಟೇ ತಥಾನಿಷ್ಟೇ” ಎಂಬ ಪದಗಳು ಜೀವನದ ದ್ವಂದ್ವಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ಇಷ್ಟ–ಅನಿಷ್ಟಗಳು ಇರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಈ ಭಾವನೆಗಳ ಆಳ್ವಿಕೆಗೆ ಒಳಪಡಿಸಬಾರದು. “ರಿಪೌ ಚ ಸಮತಾ” ಎಂಬುದರಿಂದ ಶತ್ರುವಿನ ಮೇಲೂ ಸಮಭಾವ ಹೊಂದುವ ಉನ್ನತ ಗುಣವನ್ನು ಬೋಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ದುರ್ಬಲತೆಯಲ್ಲ; ಆತ್ಮಶಕ್ತಿಯ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ಸಮತೆ ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲರನ್ನು ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ವರ್ತಿಸುವುದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷ, ಪ್ರತೀಕಾರ ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಬೆಳೆಸದೇ ಇರುವುದು. ಶತ್ರುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಮಾನವೀಯತೆಯನ್ನು ಕಾಣಬಲ್ಲ ಮನೋಭಾವವೇ ಧರ್ಮದ ಪರಿಪಕ್ವತೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ “ಇಚ್ಛಾ” ಮತ್ತು “ದ್ವೇಷ”ಗಳನ್ನು ಮಾನವನ ಅಶಾಂತಿಯ ಮೂಲವೆಂದು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅತಿಯಾದ ಆಸೆಗಳು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಬಂಧಿಸುತ್ತವೆ; ದ್ವೇಷವು ಮನಸ್ಸನ್ನು ವಿಷಮಯಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳಿಂದಲೇ ಕಾಮ ಮತ್ತು ಕ್ರೋಧ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ. ಕಾಮಪೂರಣೆಯಾಗದಾಗ ಕ್ರೋಧ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಚ್ಛೆ ಮತ್ತು ದ್ವೇಷಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಿದಾಗ ಮನಸ್ಸು ಶಾಂತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಮ ಮತ್ತು ಕ್ರೋಧಗಳನ್ನು ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಯ ಶತ್ರುಗಳೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅದೇ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಪುನಃ ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮಜೀವನವೆಂದರೆ ಹೊರಗಿನ ಆಚರಣೆಗಿಂತ ಒಳಗಿನ ಮನೋವಿಕಾರಗಳನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ ಮಾನವನು ತನ್ನ ನಿಜವಾದ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅರಿತಾಗ ಎಲ್ಲ ಜೀವಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಕಾಣಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಇಷ್ಟ–ಅನಿಷ್ಟ, ಮಿತ್ರ–ಶತ್ರು ಎಂಬ ಭೇದಗಳು ನಿಧಾನವಾಗಿ ಕರಗುತ್ತವೆ. “ಸಮತಾ” ಇಲ್ಲಿ ಯೋಗಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮನಸ್ಸು ಆಸೆ ಮತ್ತು ದ್ವೇಷಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತವಾದಾಗ ಆತ್ಮಶಾಂತಿ ಉದಯಿಸುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಋಷಿಗಳು “ಸ್ಥಿತಪ್ರಜ್ಞತೆ” ಎಂದು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕಾಮ ಮತ್ತು ಕ್ರೋಧಗಳು ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಅಲೆಗಳಾಗಿವೆ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ ಬೆಳಗಿದಾಗ ಅವುಗಳ ಪ್ರಭಾವ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಬಾಹ್ಯ ಶತ್ರುವಿಗಿಂತ ಒಳಗಿನ ಶತ್ರುಗಳೇ ಹೆಚ್ಚು ಅಪಾಯಕಾರಿ ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನೂ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಕಾಮ, ಕ್ರೋಧ, ದ್ವೇಷ ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರಗಳನ್ನು ಜಯಿಸುವುದೇ ನಿಜವಾದ ವಿಜಯವಾಗಿದೆ. ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಯ ಈ ಮಾರ್ಗವೇ ಧರ್ಮದ ಆಂತರಿಕ ಸಾಧನೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ವೈಯಕ್ತಿಕ ದ್ವೇಷ, ಅಸಹಿಷ್ಣುತೆ, ಕೋಪ ಮತ್ತು ಪ್ರತೀಕಾರ ಮನೋಭಾವ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿದೆ. ಕುಟುಂಬ, ರಾಜಕೀಯ, ಸಮಾಜ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಮಾನವರು ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧ ಮತ್ತು ದ್ವೇಷದಿಂದ ದೂರವಾಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇಂತಹ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ “ಸಮತಾ” ಎಂಬ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವವು ಶಾಂತಿಯ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಅತಿಯಾದ ಆಸೆಗಳು ಮತ್ತು ಸ್ಪರ್ಧಾತ್ಮಕ ಮನೋಭಾವವು ಮಾನಸಿಕ ಒತ್ತಡ ಮತ್ತು ಅಶಾಂತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತಿವೆ. ಕಾಮ ಮತ್ತು ಕ್ರೋಧಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ ಜೀವನಶೈಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮಾನಸಿಕ ಆರೋಗ್ಯಕ್ಕೂ ಅತ್ಯಂತ

ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಶಿಕ್ಷಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಸಹನೆ, ಸಮಭಾವ ಮತ್ತು ಆತ್ಮನಿಗ್ರಹದ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸಬೇಕಾದ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂದಿನ ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥವು ಕೇವಲ ಆಚರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ; ಮಾನವನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ಜೀವನಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಇದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನವು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಸಮತೆ ಮತ್ತು ಆತ್ಮನಿಗ್ರಹದ ಮೂಲಕವೇ ವ್ಯಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಸಮಾಜ ಎರಡೂ ಶಾಂತಿಯತ್ತ ಸಾಗಬಹುದು ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸಾರುತ್ತದೆ.

ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಉದಯಿಸುವ ಅಮಾತ್ಸರ್ಯ ಧರ್ಮ

ಅಮಾತ್ಸರ್ಯಂ ಬುಧಾಃ ಪ್ರಾಹುರ್ದಾನೇ ಧರ್ಮೇ ಚ ಸಂಯಮಃ |
ಅವಸ್ಥಿತೇನ ನಿತ್ಯಂ ಚ ಸತ್ಯೇನಾಮತ್ಸರೀ ಭವೇತ್ ॥ 13

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 28

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಜ್ಞಾನಿಗಳು ದಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಯಮವನ್ನು "ಅಮಾತ್ಸರ್ಯ" ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಮಾನವನು ಸದಾ ಸತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರನಾಗಿದ್ದರೆ ಅಸೂಯೆರಹಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ದಾನ-ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ. ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸಂಯಮಗೊಳಿ-ಸುವುದಕ್ಕೆ ಅಮಾತ್ಸರ್ಯವೆಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ದಾನ-ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಅಹಂಕಾರ-ಮಮಕಾರಗಳಿಲ್ಲದೇ ಮಾಡಬೇಕು. ಒಬ್ಬನ ಮೇಲೆ ಪೈಪೋಟಿಯಿಂದ ದಾನ-ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು. ಸದಾಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪರಿಪಾಲಿಸುವ ಮನುಷ್ಯನು ಮಾತ್ಸರ್ಯರಹಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕವು "ಅಮಾತ್ಸರ್ಯ" ಎಂಬ ಮಹತ್ವದ ಧರ್ಮಗುಣವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. "ಮಾತ್ಸರ್ಯ" ಎಂದರೆ ಅಸೂಯೆ, ಹಗೆ ಅಥವಾ ಪರರ ಸುಖ–ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಕಂಡು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಅಸಹನೆ. ಅದರ ವಿರುದ್ಧವಾದ "ಅಮಾತ್ಸರ್ಯ" ಎಂದರೆ ಅಸೂಯೆಯಿಲ್ಲದ ಶುದ್ಧ ಮನೋಭಾವ. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ದಾನ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿನ ಸಂಯಮವನ್ನು ಅಮಾತ್ಸರ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅಂದರೆ ದಾನ ಮಾಡುವಾಗ ಅಹಂಕಾರ, ಪ್ರದರ್ಶನ ಅಥವಾ ಪರರಿಗಿಂತ ತಾನು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಎಂಬ ಭಾವ ಇರಬಾರದು. ನಿಜವಾದ ದಾನವು ಹೃದಯದ ವಿಶಾಲತೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಬೇಕು. ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯೂ ಸ್ಪರ್ಧೆ ಅಥವಾ ಕೀರ್ತಿಗಾಗಿ ಆಗಬಾರದು; ಅದು ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಗಾಗಿ ಆಗಬೇಕು. "ಸಂಯಮ" ಎಂಬ ಪದ ಇಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿದೆ. ಮನಸ್ಸು ನಿಯಂತ್ರಣದಲ್ಲಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಸೂಯೆ, ಹಗೆ ಮತ್ತು ಸ್ಪರ್ಧಾತ್ಮಕ ಮನೋಭಾವಗಳು ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂಯಮವು ಧರ್ಮಜೀವನದ ರಕ್ಷಣೆಯಾಗಿದೆ. ***ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಹೊರಗಿನ ಆಚರಣೆಗಳಲ್ಲ; ಅದು ಮನಸ್ಸಿನ ಪರಿಶುದ್ಧತೆಯಾಗಿದೆ*** ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಎರಡನೇ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಅಮಾತ್ಸರ್ಯದ ನಡುವಿನ ಆಂತರಿಕ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. "ಸತ್ಯೇನ ಅಮತ್ಸರೀ ಭವೇತ್" ಎಂದರೆ ಸತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಸೂಯೆಯಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಸತ್ಯನಿಷ್ಠ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ತನ್ನ ಆತ್ಮಮೌಲ್ಯದ ಅರಿವು ಇರುತ್ತದೆ. ಅವನು ಪರರ ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಕಂಡು ಕುಗ್ಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಸೂಯೆಯ ಮೂಲ ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಅತೃಪ್ತಿ. ಆದರೆ ಸತ್ಯನಿಷ್ಠ ಜೀವನವು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸ್ಥಿರತೆ ಮತ್ತು ಸಂತೋಷವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಪರರ ಬಗ್ಗೆ ಹಗೆ ಅಥವಾ ದ್ವೇಷ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಮಾತ್ಸರ್ಯವು ಧರ್ಮದ ಉನ್ನತ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ ಅಸೂಯೆ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಮನೋವಿಕಾರವಾಗಿದೆ. ಮಾನವನು ತನ್ನನ್ನು ದೇಹ, ಸ್ಥಾನಮಾನ ಅಥವಾ ಸಂಪತ್ತಿನ ಮೂಲಕ ಗುರುತಿಸಿಕೊಂಡಾಗ ಅವನಲ್ಲಿ ಹೋಲಿಕೆ ಮತ್ತು ಸ್ಪರ್ಧೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲಿಂದಲೇ ಮಾತ್ಸರ್ಯ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅರಿಯುವ*

ಸತ್ಯಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸಮತೆ ಉದಯಿಸುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲ ಜೀವಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ಚೈತನ್ಯವಿದೆ ಎಂಬ ಅನುಭವ ಬಂದಾಗ ಪರರ ಸಾಧನೆ ಬಗ್ಗೆ ಹಗೆ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಆಗ ದಾನವೂ ನಿಷ್ಕಾಮವಾಗುತ್ತದೆ, ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯೂ ಶುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. "ಸತ್ಯೇನ ಅಮತ್ಸರೀ ಭವೇತ್" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದ ಮಾರ್ಗವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಸತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರನಾದವನ ಮನಸ್ಸು ಒಳಗಿನಿಂದ ಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತದೆ. ಪೂರ್ಣತೆಯ ಅನುಭವವಿರುವಲ್ಲಿ ಅಸೂಯೆಗೆ ಸ್ಥಾನವಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಧಾತ್ಮಕ ಮನೋಭಾವ ಮತ್ತು ಹೋಲಿಕೆಗಳ ಕಾರಣದಿಂದ ಅಸೂಯೆ ಮತ್ತು ಮಾನಸಿಕ ಅಶಾಂತಿ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿದೆ. ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಾಧ್ಯಮಗಳ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಇತರರ ಯಶಸ್ಸು ಮತ್ತು ವೈಭವವನ್ನು ನೋಡಿ ಅನೇಕರು ಅಸಮಾಧಾನ ಮತ್ತು ಹಗೆಗೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾದ ಧರ್ಮೋಪದೇಶವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ದಾನ ಮತ್ತು ಸೇವಾಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಪ್ರದರ್ಶನ, ಪ್ರಚಾರ ಮತ್ತು ಸ್ವಾರ್ಥದ ಪ್ರಭಾವ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮವು ವಿನಯ ಮತ್ತು ಸಂಯಮದಲ್ಲಿ ಇದೆ ಎಂದು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸೌಹಾರ್ದತೆ ಮತ್ತು ಪರಸ್ಪರ ಗೌರವ ಬೆಳೆಸಲು ಅಮಾತ್ಸರ್ಯ ಅತ್ಯವಶ್ಯಕವಾಗಿದೆ. ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಶಿಕ್ಷಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಸ್ಪರ್ಧೆಯ ಜೊತೆಗೆ ಸಹಾನುಭೂತಿ, ಸಂತೋಷ ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಮನೋಭಾವ ಮತ್ತು ಅಸೂಯೆರಹಿತ ಜೀವನಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಕಲಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಸತ್ಯನಿಷ್ಠ ಜೀವನವು ಮಾನವನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ವಿಶಾಲಗೊಳಿಸಿ ಪರರ ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷಪಡುವ ಗುಣವನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನವು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಅಮಾತ್ಸರ್ಯವು ಕೇವಲ ಒಂದು ನೈತಿಕ ಗುಣವಲ್ಲ; ಅದು ಆತ್ಮಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಸಮಾಜಶಾಂತಿಯ ಮೂಲತತ್ತ್ವವೆಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಸಾರುತ್ತದೆ.

ಕ್ಷಮೆ ಮತ್ತು ಸತ್ಯವಚನವೇ ಸಾಧುತ್ವದ ಲಕ್ಷಣ

ಅಕ್ಷಮಾಯಾಃ ಕ್ಷಮಾಯಾಶ್ಚ ಪ್ರಿಯಾಣೀಹಾಪ್ರಿಯಾಣಿ ಚ |
ಕ್ಷಮತೇ ಸಮ್ಮತಃ ಸಾಧುಃ ಸಾಧ್ವಾಪ್ನೋತಿ ಚ ಸತ್ಯವಾಕ್ ॥ 14

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 28

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಿಯವಾದವುಗಳೂ ಅಪ್ರಿಯವಾದವುಗಳೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಅವನ್ನು ಸಹಿಸುವವನೇ ಕ್ಷಮಾಶೀಲ ಸಾಧುವಾಗುತ್ತಾನೆ. ಸತ್ಯವಚನವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವನು ಸಾಧುಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಯಾವನು ಸಹನೆಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಮತ್ತು ಅಸಹನೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನೂ, ಪ್ರಿಯವಾದ ಮತ್ತು ಅಪ್ರಿಯವಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನೂ ಸಮಾನವಾಗಿ ಭಾವಿಸುವನೋ-ಅವನು ಸರ್ವಸಮ್ಮತನಾದ ಕ್ಷಮಾಶೀಲನಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠಪುರುಷನೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಸತ್ಯವಾದಿಗೆ ಉತ್ತಮವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ಷಮಾಭಾವವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಕ್ಷಮೆ ಮತ್ತು ಸತ್ಯವಚನ ಎಂಬ ಎರಡು ಮಹತ್ವದ ಧರ್ಮಗುಣಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಮಾನವ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸುಖ ದುಃಖ, ಗೌರವ–ಅವಮಾನ, ಪ್ರಿಯ–ಅಪ್ರಿಯ ಅನುಭವಗಳು ಸಹಜವಾಗಿ ಬರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಅವುಗಳ ಎದುರು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಇಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೇ ನಿಜವಾದ ಸಾಧುತ್ವವೆಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. "ಪ್ರಿಯಾಣಿ" ಮತ್ತು "ಅಪ್ರಿಯಾಣಿ" ಎಂಬ ಪದಗಳು ಜೀವನದ ದ್ವಂದ್ವಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನಿಗೂ ಇಷ್ಟವಾಗುವ ಸಂದರ್ಭಗಳೂ, ನೋವುಂಟುಮಾಡುವ

ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳೂ ಎದುರಾಗುತ್ತವೆ. ಸಾಮಾನ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿ ಪ್ರಿಯವಾದದ್ದರಲ್ಲಿ ಅತಿಯಾದ ಆಸಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಅಪ್ರಿಯವಾದದ್ದರಲ್ಲಿ ಕೋಪ ಅಥವಾ ದ್ವೇಷವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠನು ಇವೆರಡನ್ನೂ ಸಮಭಾವದಿಂದ ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. "ಕ್ಷಮತೇ" ಎಂಬ ಪದ ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಕ್ಷಮಿಸುವುದನ್ನಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಸಹಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಕ್ಷಮೆ ದುರ್ಬಲತೆಯ ಲಕ್ಷಣವಲ್ಲ; ಅದು ಅಂತರಂಗದ ಮಹತ್ವ ಮತ್ತು ಆತ್ಮನಿಗ್ರಹದ ಚಿಹ್ನೆಯಾಗಿದೆ. ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ಹಿಡಿತ ಹೊಂದಿದವನೇ ಕ್ಷಮಾಶೀಲನಾಗಲು ಸಾಧ್ಯ. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ಸಮ್ಮತಃ ಸಾಧುಃ" ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು ವಿಶೇಷವಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಕ್ಷಮಾಶೀಲ ವ್ಯಕ್ತಿ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಕ್ಷಮೆ ಮಾನವ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಉಳಿಸುವ ದೈವೀ ಗುಣವಾಗಿದೆ. ಪ್ರತೀಕಾರ ಮತ್ತು ದ್ವೇಷ ಸಮಾಜವನ್ನು ವಿಭಜಿಸಿದರೆ, ಕ್ಷಮೆ ಅದನ್ನು ಒಗ್ಗೂಡಿಸುತ್ತದೆ. "ಸಾಧ್ವಾಪ್ನೋತಿ ಚ ಸತ್ಯವಾಕ್" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಸತ್ಯವಚನದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಸತ್ಯವನ್ನು ಮಾತನಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಅಂತರಂಗ ಶುದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅವನ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಬಲ ಇರುತ್ತದೆ. ಸತ್ಯವಚನವು ಕೇವಲ ನೈತಿಕ ಕರ್ತವ್ಯವಲ್ಲ; ಅದು ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಪಾವಿತ್ರ್ಯದ ಸೂಚಕವಾಗಿದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ ಕ್ಷಮೆ ಮತ್ತು ಸತ್ಯ ಎರಡೂ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದ ಫಲಗಳಾಗಿವೆ. ಅಹಂಕಾರ ಹೆಚ್ಚಿರುವಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಿಯ ಅನುಭವಗಳನ್ನು ಸಹಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅರಿಯುವವನಲ್ಲಿ ಸಮತೆ ಮತ್ತು ಸಹನೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ಕ್ಷಮೆ ಎಂದರೆ ಅಪಕಾರವನ್ನು ಮರೆತುಬಿಡುವುದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗಿನ ದ್ವೇಷವನ್ನು ಕರಗಿಸುವುದು. ಇದು ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಯ ಉನ್ನತ ಹಂತವಾಗಿದೆ. ಅಪ್ರಿಯ ಅನುಭವಗಳ ಮೂಲಕ ಮಾನವನ ಅಹಂಕಾರ ಪರೀಕ್ಷೆಗೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತದೆ. ಅವನ್ನು ಸಮಚಿತ್ತದಿಂದ ಸಹಿಸುವವನು ಆಂತರಿಕವಾಗಿ ಬಲಿಷ್ಠನಾಗುತ್ತಾನೆ. "ಸತ್ಯವಾಕ್" ಎಂಬ ಪದವು ಮನಸ್ಸು, ವಚನ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಗಳ ಏಕತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಒಳಗೆ ಒಂದು, ಹೊರಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಇರುವ ಸ್ಥಿತಿ ಅಸತ್ಯ. ಆದರೆ ಸತ್ಯವಚನಿಯು ತನ್ನ ಅಂತರಂಗಕ್ಕೆ ನಿಷ್ಠನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಇದೇ ಯೋಗದ ಮೂಲಭಾವವಾಗಿದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅಸಹಿಷ್ಣುತೆ, ಕೋಪ ಮತ್ತು ತಕ್ಷಣದ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿದೆ. ಕುಟುಂಬ, ರಾಜಕೀಯ, ಉದ್ಯೋಗಕ್ಷೇತ್ರ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಜನರು ಅಲ್ಪ ವಿಷಯಗಳಿಗೂ ವೈಮನಸ್ಯ ಮತ್ತು ದ್ವೇಷಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಕ್ಷಮೆ ಮತ್ತು ಸತ್ಯವಚನದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪುನಃ ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಕುಟುಂಬಗಳ ಏಕತೆ ಉಳಿಯಲು ಕ್ಷಮೆ ಅಗತ್ಯ. ನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವಚನ ಅತ್ಯವಶ್ಯಕ. ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಗೌರವವು ಅವನ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದಲ್ಲ; ಅವನ ಸಹನೆ ಮತ್ತು ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ನಿರ್ಧಾರವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಮಕ್ಕಳು ಮತ್ತು ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಕ್ಷಮಾಶೀಲತೆ ಮತ್ತು ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆಯ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಕಲಿಸುವುದು ಸಮಾಜದ ಭವಿಷ್ಯಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ. ತಾಳ್ಮೆ ಇಲ್ಲದ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಸತ್ಯವಿಲ್ಲದ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನವು ನಿಜವಾದ ಸಾಧುತ್ವವು ಹೊರಗಿನ ವೇಷದಲ್ಲಲ್ಲ; ಕ್ಷಮೆ, ಸಹನೆ ಮತ್ತು ಸತ್ಯವಚನದಲ್ಲಿ ಇದೆ ಎಂದು ಶಾಶ್ವತ ಧರ್ಮಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ.

ಹ್ರೀ ಮತ್ತು ಶಾಂತಚಿತ್ತವೇ ಧರ್ಮಜೀವನದ ಅಲಂಕಾರ

ಕಲ್ಯಾಣಂ ಕುರುತೇ ಬಾಢಂ ಧೀಮಾನ್ನ ಗ್ಲಾಯತೇ ಕ್ವಚಿತ್ |
ಪ್ರಶಾನ್ತವಾಙ್ಮನಾ ನಿತ್ಯಂ ಹ್ರೀಸ್ತು ಧರ್ಮಾದವಾಪ್ಯತೇ ॥ 15

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 28

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಜ್ಞಾನಿಯು ಸದಾ ಕಲ್ಯಾಣಕರ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಯಾವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೂ ಕುಗ್ಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನು ಸದಾ ವಾಣಿ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಶಾಂತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಹ್ರೀ ಎಂಬ ಧರ್ಮಗುಣವು ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯಿಂದ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಬುದ್ಧಿವಂತನಾದ ಮನುಷ್ಯನು ಇತರರಿಗೆ ಕಲ್ಯಾಣಪ್ರದವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸುವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು ಅನಂತರ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟುದಕ್ಕಾಗಿ ಖೇದಗೊಳ್ಳದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಮಾತೂ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸೂ ಸರ್ವದಾ ಪ್ರಶಾಂತವಾಗಿರುವುದಕ್ಕೆ "ಹ್ರೀ" ಅಥವಾ "ಲಜ್ಜೆ" ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ನಿರಂತರ ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯಿಂದ ಲಜ್ಜಾಶೀಲತ್ವವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮಜೀವನದ ಆಂತರಿಕ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಬಾಹ್ಯ ಆಚರಣೆಗಳಲ್ಲ; ಅದು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮನಸ್ಸು, ವಾಣಿ ಮತ್ತು ವರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವ ಶುದ್ಧ ಜೀವನಶೈಲಿಯಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. "ಕಲ್ಯಾಣಂ ಕುರುತೇ" ಎಂಬ ಪದಗಳಿಂದ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜೀವನವು ಲೋಕಹಿತಮುಖಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನಿಯು ತನ್ನ ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಬದುಕುವುದಿಲ್ಲ; ತನ್ನಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ, ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಇತರ ಜೀವಿಗಳಿಗೆ ಹಿತಕರವಾದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಧರ್ಮದ ನಿಜವಾದ ಫಲವೇ ಲೋಕಕಲ್ಯಾಣವಾಗಿದೆ. "ಧೀಮಾನ್ನ ಗ್ಲಾಯತೇ ಕ್ವಚಿತ್" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮನೋಸ್ಥೈರ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಕಷ್ಟಗಳು, ಅವಮಾನಗಳು ಅಥವಾ ವಿಫಲತೆಗಳು ಬಂದರೂ ಜ್ಞಾನಿ ಕುಗ್ಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನ ಆಧಾರ ಹೊರಗಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳಲ್ಲ; ಆಂತರಿಕ ಧರ್ಮಬಲದಲ್ಲಿದೆ. ಧರ್ಮವು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸ್ಥೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಧೈರ್ಯವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. "ಪ್ರಶಾಂತವಾಙ್ಮನಾ" ಎಂಬ ಪದ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿದೆ. ಧರ್ಮಜೀವನವು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮಾತು ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಕೋಪ, ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಅಶಾಂತಿಯಿಂದ ತುಂಬಿದ ಮಾತುಗಳು ಧರ್ಮದ ಲಕ್ಷಣವಲ್ಲ. ಶಾಂತವಾದ ವಾಣಿ ಮತ್ತು ಸಮಚಿತ್ತ ಮನಸ್ಸು ಧರ್ಮದ ಫಲಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ಹ್ರೀ" ಎಂಬ ಗುಣವನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಗಿದೆ. "ಹ್ರೀ" ಎಂದರೆ ಲಜ್ಜೆ, ನೈತಿಕ ಸಂವೇದನೆ ಅಥವಾ ತಪ್ಪನ್ನು ತಪ್ಪೆಂದು ಅರಿಯುವ ಅಂತರಂಗದ ಜಾಗೃತಿ. ಇದು ಮಾನವನ ನೈತಿಕ ರಕ್ಷಣೆಯಾಗಿದೆ. ಹ್ರೀ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಧರ್ಮವನ್ನು ಸಹಜವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲು ಆರಂಭಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹ್ರೀ ಧರ್ಮದ ಪ್ರಮುಖ ಅಲಂಕಾರವಾಗಿದೆ. "ಧರ್ಮಾದವಾಪ್ಯತೇ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಈ ಗುಣಗಳು ಕೇವಲ ಶಿಕ್ಷಣದಿಂದ ಅಥವಾ ಬಾಹ್ಯ ನಿಯಮಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ; ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯಿಂದ ಅವು ಸಹಜವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ ಧರ್ಮಜೀವನವು ಮಾನವನ ಅಂತರಂಗವನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ಆತ್ಮಸಾಧನೆಯಾಗಿದೆ. "ಕಲ್ಯಾಣ" ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಬಾಹ್ಯ ಹಿತವಲ್ಲ; ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಯನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರನಾದವನಿಂದ ಸಹಜವಾಗಿ ಲೋಕಹಿತ ಕಾರ್ಯಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ. "ಪ್ರಶಾಂತವಾಙ್ಮನಾ" ಎಂಬುದು ಯೋಗಸ್ಥಿತಿಯ ಸೂಚಕವಾಗಿದೆ. ಮನಸ್ಸು ಆಸೆ, ಕೋಪ ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತವಾದಾಗ ಶಾಂತಿ ಉದಯಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಶಾಂತಿಯೇ ಸತ್ಯಜೀವನದ ಆಂತರಿಕ ಅನುಭವವಾಗಿದೆ. "ಹ್ರೀ" ಎಂಬ ಗುಣವು ಆತ್ಮಜಾಗೃತಿಯ ಮೊದಲ ಕಿರಣವಾಗಿದೆ. ಮಾನವನು ತನ್ನ ಅಂತರಂಗದ ಪವಿತ್ರತೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದಾಗ ಅವನಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಬೋಧನೆ ಗಾಢವಾಗುತ್ತದೆ. ಹ್ರೀ ಇರುವವನು ಅಧರ್ಮದತ್ತ ಸುಲಭವಾಗಿ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಆತ್ಮದ ರಕ್ಷಣಾಕವಚವಾಗಿದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅಶಾಂತಿ, ಕೋಪಭರಿತ ಮಾತು, ಅಸಭ್ಯತೆ ಮತ್ತು ನೈತಿಕ ಸಂವೇದನೆಯ ಕುಸಿತ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ.

ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಾಧ್ಯಮಗಳು ಮತ್ತು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಶಾಂತವಾಣಿ ಮತ್ತು ಸಂಯಮದ ಕೊರತೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿದೆ. ಇಂತಹ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ "ಪ್ರಶಾಂತವಾಙ್ಮನಾ" ಎಂಬ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವ ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಸಮಾಜದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಕೇವಲ ಆರ್ಥಿಕ ಪ್ರಗತಿ ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಕಲ್ಯಾಣಚಿಂತನೆಯುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಗಳು ಬೇಕಾಗಿವೆ. ಧರ್ಮನಿಷ್ಠ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸ, ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ನೈತಿಕತೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತಾರೆ. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಯಶಸ್ಸಿನ ಜೊತೆಗೆ ವಿನಯ, ಶಾಂತಚಿತ್ತ ಮತ್ತು ನೈತಿಕ ಲಜ್ಜೆ ಅಗತ್ಯವೆಂಬ ಅರಿವು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಮತೋಲನಯುತ ಜೀವನದತ್ತ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತದೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನವು ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮವು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶಾಂತಗೊಳಿಸಿ, ವಾಣಿಯನ್ನು ಮಧುರಗೊಳಿಸಿ, ಜೀವನವನ್ನು ಲೋಕಕಲ್ಯಾಣದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾರುತ್ತದೆ.

ತಿತಿಕ್ಷೆ ಮತ್ತು ಕ್ಷಮೆಯೇ ಲೋಕಸಂಗ್ರಹದ ಧರ್ಮಶಕ್ತಿ

ಧರ್ಮಾರ್ಥಹೇತೋಃ ಕ್ಷಮತೇ ತಿತಿಕ್ಷಾಕ್ಷಾನಿರುಚ್ಯತೇ |
ಲೋಕಸಂಗ್ರಹಣಾರ್ಥಂ ವೈ ಸಾ ತು ಧೈರ್ಯೇಣ ಲಭ್ಯತೇ ॥ 16

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 28

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಧರ್ಮದ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಸಹಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು "ತಿತಿಕ್ಷೆ" ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಲೋಕಸಂಗ್ರಹ, ಅಂದರೆ ಸಮಾಜದ ಸ್ಥಿರತೆ ಮತ್ತು ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಗುಣವು ಅಗತ್ಯವಾಗಿದ್ದು, ಅದು ಧೈರ್ಯದ ಮೂಲಕ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಧರ್ಮಾರ್ಥಗಳ ಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಬಹುದಾದ ಕಷ್ಟವನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ "ತಿತಿಕ್ಷಾ" ಎಂದು ಹೆಸರು. ಲೋಕಸಂಗ್ರಹಣಾರ್ಥವಾಗಿ ತಿತಿಕ್ಷಾಧರ್ಮವನ್ನು ಪರಿಪಾಲಿಸಬೇಕು. ತಿತಿಕ್ಷೆಯು ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. (ಇತರರಲ್ಲಿ ದೋಷವನ್ನೆಣಿಸದಿರುವುದಕ್ಕೆ "ಅನಸೂಯಾ' ಎಂದು ಹೆಸರು.)*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕವು "ತಿತಿಕ್ಷೆ" ಎಂಬ ಮಹತ್ವದ ಧರ್ಮಗುಣವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಹನೆ ಅಥವಾ ಕಷ್ಟಸಹಿಷ್ಣುತೆಯನ್ನು ದುರ್ಬಲತೆಯಾಗಿ ಕಾಣುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾನವರಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಭಾರತೀಯ ಧರ್ಮದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ತಿತಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಮಹೋನ್ನತ ಆತ್ಮಶಕ್ತಿಯ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ. "ಧರ್ಮಾರ್ಥಹೇತೋಃ" ಎಂಬ ಪದ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿದೆ. ತಿತಿಕ್ಷೆ ಎಂದರೆ ಯಾವುದೇ ಅನ್ಯಾಯವನ್ನು ಭಯದಿಂದ ಸಹಿಸುವುದಲ್ಲ; ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ, ಉನ್ನತ ಮೌಲ್ಯಗಳಿಗಾಗಿ ಮತ್ತು ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿನ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಸಹಿಸುವ ಶಕ್ತಿ. ಧರ್ಮಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವವನಿಗೆ ಅನೇಕ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳು ಎದುರಾಗುತ್ತವೆ. ಅವಮಾನ, ವಿರೋಧ, ಸಂಕಷ್ಟ ಮತ್ತು ನೋವುಗಳ ನಡುವೆಯೂ ತನ್ನ ಧರ್ಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡದ ಮನೋಸ್ಥೈರ್ಯವೇ ತಿತಿಕ್ಷೆ. "ಕ್ಷಮತೇ" ಎಂಬ ಪದವು ಇಲ್ಲಿ ಸಹಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಕೋಪಕ್ಕೆ ತಕ್ಷಣ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಿಸುವುದು ಸುಲಭ; ಆದರೆ ಸಮಚಿತ್ತದಿಂದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಎದುರಿಸುವುದು ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬೇಡುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ತಿತಿಕ್ಷೆ ಧರ್ಮಜೀವನದ ಅಂತರಂಗ ಬಲವಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ಲೋಕಸಂಗ್ರಹಣಾರ್ಥಂ" ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಆಳವಾದ ಸಾಮಾಜಿಕ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಸಮಾಜದ ಏಕತೆ, ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಸ್ಥಿರತೆ ಉಳಿಯಬೇಕಾದರೆ ಜನರಲ್ಲಿ ಸಹನೆ ಮತ್ತು ಪರಸ್ಪರ ಕ್ಷಮಾಶೀಲತೆ ಅಗತ್ಯ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಕೋಪ, ಪ್ರತೀಕಾರ ಮತ್ತು ಅಸಹನೆಯ ಆಧಾರದಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸಿದರೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಂಘರ್ಷ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ. ತಿತಿಕ್ಷೆಯು ಸಮಾಜವನ್ನು ಒಗ್ಗೂಡಿಸುವ ಧರ್ಮಶಕ್ತಿಯಾಗಿದೆ. "ಧೈರ್ಯೇಣ ಲಭ್ಯತೇ" ಎಂಬ ಅಂತಿಮ

ವಾಕ್ಯವು ತಿತಿಕ್ಷೆಯ ಮೂಲವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಸಹನೆ ಎಂದರೆ ಭಯವಲ್ಲ; ಅದು ಧೈರ್ಯದ ಉನ್ನತ ರೂಪವಾಗಿದೆ. ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ಹಿಡಿತ ಹೊಂದಿದವನೇ ನಿಜವಾದ ತಿತಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಬಲ್ಲನು.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ ತಿತಿಕ್ಷೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದ ದ್ವಾರವಾಗಿದೆ. ದೇಹ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸಿನ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಬದುಕುವವನು ಸುಖ–ದುಃಖಗಳಿಗೆ ತಕ್ಷಣ ಪ್ರಭಾವಿತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅರಿಯಲು ಆರಂಭಿಸಿದಾಗ ಅವನು ದ್ವಂದ್ವಗಳನ್ನು ಸಮಚಿತ್ತದಿಂದ ನೋಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ತಿತಿಕ್ಷೆ ಎಂದರೆ ಒಳಗಿನ ಅಶಾಂತಿಯನ್ನು ಜಯಿಸುವ ಸಾಧನೆ. ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಲ್ಲ, ಅವುಗಳ ಮೂಲಕ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಾಗಿದೆ. ಈ ಶುದ್ಧತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಆತ್ಮಶಾಂತಿ ಉದಯಿಸುತ್ತದೆ. "ಲೋಕಸಂಗ್ರಹ" ಎಂಬ ಪದವು ಪರಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಹಿತದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ತನ್ನ ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಬದುಕುವುದಿಲ್ಲ; ಅವನ ಸಹನೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆ ಸಮಾಜಕ್ಕೂ ಶಾಂತಿಯ ಮೂಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಮಹರ್ಷಿಗಳ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಧರ್ಮದ ಆದರ್ಶವಾಗಿದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಅಸಹಿಷ್ಣುತೆ, ತ್ವರಿತ ಕೋಪ ಮತ್ತು ಮಾನಸಿಕ ಅಸ್ಥಿರತೆ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿದೆ. ಕುಟುಂಬಗಳಲ್ಲಿ, ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಹನೆಯ ಕೊರತೆಯಿಂದ ಸಂಬಂಧಗಳು ಕುಸಿಯುತ್ತಿವೆ. ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಾಧ್ಯಮಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜನರು ಯೋಚನೆ ಇಲ್ಲದೆ ತಕ್ಷಣ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಿಸುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ತಿತಿಕ್ಷೆ ಮತ್ತು ಧೈರ್ಯದ ಮೌಲ್ಯಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯವಾಗಿವೆ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ ಉಳಿಯಬೇಕಾದರೆ ಪರಸ್ಪರ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಸಹನೆಯಿಂದ ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಬೆಳೆಸಬೇಕು. ಶಿಕ್ಷಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಬುದ್ಧಿವಿಕಾಸವಲ್ಲ, ಸಹನೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆಯೂ ಬೆಳೆಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಸಂಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸುವ ಮಾನಸಿಕ ಶಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದೆ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರತೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಪಾಠವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನವು ನಿಜವಾದ ಧೈರ್ಯವು ಕೋಪದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ, ಧರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ಸಹಿಸುವ ತಿತಿಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದೆ ಎಂದು ಸಾರುತ್ತದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಆತ್ಮೋನ್ನತಿ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಸ್ಥಿರತೆ ಎರಡಕ್ಕೂ ತಿತಿಕ್ಷೆಯೇ ಮಹತ್ವದ ಧರ್ಮಾಧಾರವೆಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಶಾಶ್ವತ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ.

ರಾಗದ್ವೇಷ ನಿವೃತ್ತಿಯೇ ನಿಜವಾದ ತ್ಯಾಗ

ತ್ಯಾಗಃ ಸ್ನೇಹಸ್ಯ ಯತ್ತ್ಯಾಗೋ ವಿಷಯಾಣಾಂ ತಥೈವ ಚ |
ರಾಗದ್ವೇಷಪ್ರಹೀಣಸ್ಯ ತ್ಯಾಗೋ ಭವತಿ ನಾನ್ಯಥಾ ॥ 17

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 28

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಅತಿಯಾದ ಆಸಕ್ತಿ ಮತ್ತು ವಿಷಯಭೋಗಗಳ ತ್ಯಾಗವನ್ನೇ ತ್ಯಾಗವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ರಾಗ ಮತ್ತು ದ್ವೇಷಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದವನಲ್ಲಿಯೇ ನಿಜವಾದ ತ್ಯಾಗ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ; ಬೇರೆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಗಳ ಯಾವ ತ್ಯಾಗವಿದೆಯೋ ಅದಕ್ಕೇ ತ್ಯಾಗವೆಂದು ಹೆಸರು. ರಾಗ-ದ್ವೇಷಗಳಿಂದ ವಿಹೀನನಾಗಿರುವವನಿಗೆ ಮಾತ್ರವೇ ತ್ಯಾಗವು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸರ್ವಥಾ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. (ಏಕಾಗ್ರಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪರಮಾತ್ಮಚಿಂತನೆಗೆ ಧ್ಯಾನವೆಂದು ಹೆಸರು.)*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕವು "ತ್ಯಾಗ" ಎಂಬ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವದ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ತ್ಯಾಗವೆಂದರೆ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುವುದು, ಮನೆ ಅಥವಾ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ತ್ಯಾಗದ ಮೂಲ ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. "ಸ್ನೇಹಸ್ಯ ಯತ್ತ್ಯಾಗಃ" ಎಂಬ ಪದಗಳಲ್ಲಿ "ಸ್ನೇಹ" ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಮಮಕಾರ

ಅಥವಾ ಅತಿಯಾದ ಆಸಕ್ತಿ. ಮಾನವನು ವಸ್ತುಗಳು, ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು, ಸ್ಥಾನಮಾನ ಅಥವಾ ಭೋಗಗಳ ಮೇಲೆ ಅತಿಯಾದ ಆಕರ್ಷಣೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದಾಗ ಅವನ ಮನಸ್ಸು ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಬಂಧನವೇ ದುಃಖದ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮವು ಮಮಕಾರದ ಮಿತಿಯನ್ನು ಅರಿಯಲು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. "ವಿಷಯಾಣಾಂ ತಥೈವ ಚ" ಎಂದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಭೋಗಗಳ ಮೇಲಿನ ಅತಿಯಾದ ಆಸಕ್ತಿಯ ತ್ಯಾಗವೂ ಅಗತ್ಯವೆಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಭೋಗಗಳು ಸ್ವತಃ ಅಧರ್ಮವಲ್ಲ; ಆದರೆ ಅವುಗಳ ಮೇಲಿನ ಅತಿಯಾದ ಮೋಹ ಮಾನವನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅಶಾಂತಿಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ತ್ಯಾಗವೆಂದರೆ ಜೀವನದಿಂದ ಓಡಿಹೋಗುವುದು ಅಲ್ಲ; ಆಸಕ್ತಿಯ ಅಧೀನದಿಂದ ಮುಕ್ತರಾಗುವುದು. ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ ಭಾಗ "ರಾಗದ್ವೇಷಪ್ರಹೀಣಸ್ಯ" ಎಂಬುದು. ರಾಗ ಎಂದರೆ ಅತಿಯಾದ ಆಕರ್ಷಣೆ, ದ್ವೇಷ ಎಂದರೆ ವಿರಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಹಗೆ. ಈ ಎರಡೂ ಮನಸ್ಸಿನ ಬಂಧನಗಳಾಗಿವೆ. ಒಬ್ಬನು ಇಷ್ಟವಾದುದನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಅಪ್ರಿಯವಾದುದನ್ನು ತಳ್ಳಿಹಾಕಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ದ್ವಂದ್ವಗಳೇ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಶಾಂತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ. ಹೀಗಾಗಿ ನಿಜವಾದ ತ್ಯಾಗವು ಬಾಹ್ಯ ವಸ್ತುಗಳ ತ್ಯಾಗದಲ್ಲಿಲ್ಲ; ರಾಗ ಮತ್ತು ದ್ವೇಷಗಳಿಂದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮುಕ್ತಗೊಳಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಹೊರಗೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟವನೂ ಒಳಗೆ ಆಸಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ಅವನಲ್ಲಿ ತ್ಯಾಗವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಲೋಕದಲ್ಲೇ ಇದ್ದು ಸಮಚಿತ್ತದಿಂದ ಬದುಕುವವನಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ತ್ಯಾಗ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ ತ್ಯಾಗವು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದ ಆರಂಭಿಕ ಹಂತವಾಗಿದೆ. ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ಸ್ವತಂತ್ರ ಮತ್ತು ಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಮನಸ್ಸು ರಾಗ–ದ್ವೇಷಗಳಿಂದ ಬಂಧಿತವಾದಾಗ ಮಾನವನು ತನ್ನ ನಿಜಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಮರೆತುಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ರಾಗ ಮತ್ತು ದ್ವೇಷಗಳು ಅಹಂಕಾರದ ಎರಡು ಮುಖಗಳಾಗಿವೆ. "ಇದು ನನ್ನದು" ಎಂಬ ಭಾವ ರಾಗವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆ; "ಇದು ನನಗೆ ಬೇಡ" ಎಂಬ ಭಾವ ದ್ವೇಷವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ ಬೆಳಗಿದಂತೆ ಈ ಎರಡೂ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಕರಗುತ್ತವೆ. ತ್ಯಾಗವೆಂದರೆ ಬಾಹ್ಯ ಜಗತ್ತನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವುದಲ್ಲ; ಅದರ ಮೇಲಿನ ಅಂತರಂಗದ ಅವಲಂಬನೆಯನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವುದು. ಇದೇ ಯೋಗದ ಸಮಚಿತ್ತ ಸ್ಥಿತಿ. ಇಂತಹ ತ್ಯಾಗಿಯು ಸುಖ–ದುಃಖಗಳಲ್ಲಿ ಅಸ್ಥಿರನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನು ಆತ್ಮಶಾಂತಿಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಭೋಗಪ್ರಧಾನ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ಧರ್ಮೋಪದೇಶವಾಗಿದೆ. ಅತಿಯಾದ ಭೌತಿಕಾಸಕ್ತಿ, ಸ್ಪರ್ಧೆ ಮತ್ತು ಉಪಭೋಗ ಮನೋಭಾವದಿಂದ ಮಾನವನ ಮನಸ್ಸು ಅಶಾಂತಿಯಾಗುತ್ತಿದೆ. ಹೆಚ್ಚು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂಬ ರಾಗ ಮತ್ತು ಇತರರ ಬಗ್ಗೆ ದ್ವೇಷ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಒತ್ತಡ ಮತ್ತು ವೈಮನಸ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತಿವೆ. ಕುಟುಂಬಗಳಲ್ಲಿ, ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಉದ್ಯೋಗಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳ ಮೂಲ ಅತಿಯಾದ ಮಮಕಾರ ಮತ್ತು ಸ್ವಾರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸಮತೋಲನಯುತ ಜೀವನದ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಭೋಗಗಳನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತ್ಯಜಿಸುವುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಅವುಗಳ ಮೇಲಿನ ಅತಿಯಾದ ಆಸಕ್ತಿಯನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವುದು ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಮಾನಸಿಕ ಆರೋಗ್ಯದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿದೆ. ರಾಗ–ದ್ವೇಷಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತ ಮನಸ್ಸು ಹೆಚ್ಚು ಶಾಂತ ಮತ್ತು ಸಂತೃಪ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇಂದಿನ ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ತತ್ತ್ವವು ಆತ್ಮನಿಗ್ರಹ ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನಯುತ ಜೀವನದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನವು ನಿಜವಾದ ತ್ಯಾಗವು ಹೊರಗಿನ ವೇಷದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ; ಮನಸ್ಸಿನ ಬಂಧನಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತವಾಗುವ ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಇದೆ ಎಂದು ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾರುತ್ತದೆ.

ಆರ್ಯತ್ವವೆಂದರೆ ಲೋಕಹಿತ ಮತ್ತು ವಿರಾಗಮಯ ಜೀವನ

ಆರ್ಯತಾ ನಾಮ ಭೂತಾನಾಂ ಯಃ ಕರೋತಿ ಪ್ರಯತ್ನತಃ |

ಶುಭಂ ಕರ್ಮ ನಿರಾಕಾರೋ ವೀತರಾಗಸ್ತಥೈವ ಚ ॥ 18

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 28

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಎಲ್ಲ ಜೀವಿಗಳ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಶುಭಕರ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು, ಅಹಂಕಾರರಹಿತನಾಗಿರುವವನು ಮತ್ತು ರಾಗವಿಲ್ಲದವನಾಗಿರುವವನೇ ಆರ್ಯನು.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ತನ್ನನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿಕೊಳ್ಳದೇ ಪ್ರಯತ್ನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ "ಆರ್ಯತಾ' ಎಂದು ಹೆಸರು. ರಾಗ-ದ್ವೇಷಗಳಿಂದ ವಿಹೀನನಾದವನಿಗೆ ಇದು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕವು “ಆರ್ಯತಾ” ಅಥವಾ “ಆರ್ಯತ್ವ” ಎಂಬ ಮಹತ್ವದ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಭಾರತೀಯ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ “ಆರ್ಯ” ಎಂಬ ಪದವು ಜನ್ಮ, ಜಾತಿ ಅಥವಾ ವಂಶಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಪದವಲ್ಲ; ಅದು ಉನ್ನತ ಗುಣ, ಶುದ್ಧ ಚಿಂತನೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠ ಜೀವನದ ಸೂಚಕವಾಗಿದೆ. “ಭೂತಾನಾಂ ಯಃ ಕರೋತಿ ಪ್ರಯತ್ನತಃ ಶುಭಂ ಕರ್ಮ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಆರ್ಯತ್ವದ ಮೊದಲ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ನಿಜವಾದ ಆರ್ಯನು ತನ್ನ ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಬದುಕುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನು ಎಲ್ಲ ಜೀವಿಗಳ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನ ಕಾರ್ಯಗಳು ಲೋಕಕಲ್ಯಾಣಮುಖಿಯಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಇದು ದಯೆ, ಸಹಾನುಭೂತಿ ಮತ್ತು ಪರೋಪಕಾರದ ಧರ್ಮಭಾವವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತದೆ. “ಪ್ರಯತ್ನತಃ” ಎಂಬ ಪದ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿದೆ. ಶುಭಕಾರ್ಯಗಳು ಸ್ವತಃ ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ; ಅವು ಜಾಗೃತ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಬೇಡುತ್ತವೆ. ಧರ್ಮಜೀವನವು ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ನಿರಂತರ ಆತ್ಮಪರಿಶೀಲನೆ ಮತ್ತು ಸತ್ಕಾರ್ಯಗಳ ಮೂಲಕವೇ ಆರ್ಯತ್ವ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ “ನಿರಾಕಾರಃ” ಎಂಬ ಪದವು ಅಹಂಕಾರರಹಿತತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ತನ್ನ ಸತ್ಕಾರ್ಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಗರ್ವಪಡುವವನು ಇನ್ನೂ ಪೂರ್ಣ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠನಾಗಿಲ್ಲ. ನಿಜವಾದ ಆರ್ಯನು ತನ್ನ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿನಯವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅವನಿಗೆ ಪ್ರಶಂಸೆ ಅಥವಾ ಕೀರ್ತಿಯ ಆಸಕ್ತಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. “ವೀತರಾಗಃ” ಎಂಬ ಪದವು ಆರ್ಯತ್ವದ ಆಂತರಿಕ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ರಾಗ ಎಂದರೆ ಅತಿಯಾದ ಆಸಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಮೋಹ. ವೀತರಾಗನು ಭೋಗಾಸಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಸ್ವಾರ್ಥದ ಬಂಧನಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಅವನ ಸೇವೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಾಚರಣೆ ಶುದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಆರ್ಯತ್ವವನ್ನು ಬಾಹ್ಯ ಗುರುತುಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ, ಆಂತರಿಕ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೇವಲ ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚರಣೆಗಳತ್ತ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಲೋಕಹಿತ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಯತ್ತ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಇದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ ಆರ್ಯತ್ವವು ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಯ ಸ್ಥಿತಿಯಾಗಿದೆ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ ಬೆಳೆಯುತ್ತಾ ಹೋದಂತೆ ಮಾನವನ ಮನಸ್ಸು ಸ್ವಾರ್ಥದಿಂದ ವಿಶ್ವಹಿತದತ್ತ ವಿಸ್ತಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ಆಗ ಅವನು ಎಲ್ಲ ಜೀವಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ದೈವಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಕಾಣಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಾನೆ. “ಶುಭಂ ಕರ್ಮ” ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಹೊರಗಿನ ಸತ್ಕಾರ್ಯವಲ್ಲ; ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಗೆ ದಾರಿಯಾಗುವ ಕರ್ಮವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅಹಂಕಾರರಹಿತ ಮತ್ತು ರಾಗರಹಿತ ಕರ್ಮವೇ ನಿಷ್ಕಾಮಕರ್ಮವಾಗಿದೆ. ಇದೇ ಗೀತೆಯ ಕರ್ಮಯೋಗದ ತತ್ತ್ವವೂ ಆಗಿದೆ. “ವೀತರಾಗ” ಸ್ಥಿತಿಯು ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಆಸಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಾ ಹೋದಂತೆ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮನಸ್ಸು ಶಾಂತವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶಾಂತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ನಿಜವಾದ ಆರ್ಯತ್ವ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ “ಆರ್ಯ” ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಹಲವಾರು ತಪ್ಪು ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಆರ್ಯತ್ವದ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಜನ್ಮದಿಂದಲ್ಲ, ಗುಣ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಗಳಿಂದಲೇ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮಹತ್ವ ನಿರ್ಧಾರವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಮಹತ್ತರ ಧರ್ಮಸಂದೇಶವನ್ನು ಇದು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರ್ಥ, ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಸ್ಪರ್ಧಾತ್ಮಕ ಮನೋಭಾವ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಲೋಕಹಿತದ ಚಿಂತನೆ ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ನಿಜವಾದ ನಾಯಕತ್ವವು ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ; ಪರೋಪಕಾರ ಮತ್ತು

ವಿನಯದಲ್ಲಿ ಇದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಸೇವಾ ಕಾರ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ಸಮಾಜಸೇವೆ ಕೇವಲ ಹೆಸರು ಅಥವಾ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕಾಗಿ ಆಗಬಾರದು. ಅಹಂಕಾರರಹಿತ ಸೇವೆಯೇ ಧರ್ಮಮಯ ಸೇವೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂದಿನ ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ನಿರ್ಮಾಣದ ದಾರಿದೀಪವಾಗಿದೆ. ಜಾತಿ, ಭಾಷೆ, ಧರ್ಮ ಅಥವಾ ವರ್ಗಭೇದಗಳಿಂದ ವಿಭಜನೆಯಾಗುತ್ತಿರುವ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ "ಭೂತಾನಾಂ ಶುಭಂ ಕರ್ಮ" ಎಂಬ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವವು ವಿಶ್ವಮಾನವೀಯತೆಯ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಸಾರುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲ ಜೀವಿಗಳ ಹಿತವನ್ನು ಬಯಸುವವನೇ ನಿಜವಾದ ಆರ್ಯನು ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನವು ಘೋಷಿಸುತ್ತದೆ.

ಕ್ಷಮೆ, ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಧೃತಿಯೇ ಪಂಡಿತನ ಮಹಾಗುಣಗಳು

ಸರ್ವಥಾ ಕ್ಷಮಿಣಾ ಭಾವ್ಯಂ ತಥಾ ಸತ್ಯಪರೇಣ ಚ |
ವೀತಹರ್ಷಭಯಕ್ರೋಧೋ ಧೃತಿಮಾಪ್ನೋತಿ ಪಂಡಿತಃ ॥ 20

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 28

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಮಾನವನು ಎಲ್ಲ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕ್ಷಮಾಶೀಲನಾಗಿರಬೇಕು ಮತ್ತು ಸತ್ಯನಿಷ್ಠನಾಗಿರಬೇಕು. ಅತಿಯಾದ ಹರ್ಷ, ಭಯ ಮತ್ತು ಕ್ರೋಧಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತನಾದ ಪಂಡಿತನು ಧೃತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಧೃತಿಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದರೆ ಮನುಷ್ಯನು ಸದಾ ಕ್ಷಮಾಶೀಲನಾಗಿಯೂ-ಸತ್ಯನಿಷ್ಠನಾಗಿಯೂ ಇರಬೇಕು. ಹರ್ಷ-ಭಯ-ಕ್ರೋಧಗಳನ್ನು ಪರಿತ್ಯಜಿಸಿದ ಪಂಡಿತನು ಧೃತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮಜೀವನದ ಸ್ಥೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಮನೋನಿಗ್ರಹದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಬಾಹ್ಯ ಆಚರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇರುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು ಮನಸ್ಸಿನ ಸಮತೋಲನ ಮತ್ತು ಅಂತರಂಗದ ಶುದ್ಧತೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. "ಸರ್ವಥಾ ಕ್ಷಮಿಣಾ ಭಾವ್ಯಂ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಕ್ಷಮೆಯ ಸರ್ವಕಾಲಿಕ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಕ್ಷಮೆ ಎಂದರೆ ದುರ್ಬಲತೆ ಅಥವಾ ಭಯವಲ್ಲ; ಅದು ಆತ್ಮಬಲದ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಚಿತ್ತದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೇ ಕ್ಷಮಾಶೀಲತೆ. ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಎದುರಾಗುವ ನೋವು, ಅವಮಾನ ಮತ್ತು ವಿರೋಧಗಳ ನಡುವೆಯೂ ದ್ವೇಷವನ್ನು ಬೆಳೆಸದೆ ಇರುವುದು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. "ಸತ್ಯಪರೇಣ" ಎಂಬ ಪದವು ಸತ್ಯದ ಮೇಲಿನ ಸಂಪೂರ್ಣ ನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಸತ್ಯವು ಧರ್ಮದ ಮೂಲಾಧಾರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸತ್ಯವಿಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಆಚಾರ ಎರಡೂ ಅಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತವೆ. ಸತ್ಯನಿಷ್ಠ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮನಸ್ಸು ಒಳಗಿನಿಂದ ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅವನು ತನ್ನ ಅಂತರಂಗಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಬದುಕುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಪ್ರಮುಖ ಭಾಗ "ವೀತಹರ್ಷಭಯಕ್ರೋಧಃ" ಎಂಬುದು. ಅತಿಯಾದ ಹರ್ಷ, ಭಯ ಮತ್ತು ಕ್ರೋಧ — ಈ ಮೂರು ಮನಸ್ಸಿನ ಅಸ್ಥಿರತೆಯ ಮೂಲಗಳು. ಸುಖದಲ್ಲಿ ಅತಿಯಾಗಿ ಉಲ್ಲಾಸಪಡುವವನು ದುಃಖದಲ್ಲಿ ಸುಲಭವಾಗಿ ಕುಗ್ಗುತ್ತಾನೆ. ಭಯವು ಧರ್ಮದಿಂದ ದೂರ ಮಾಡುತ್ತದೆ; ಕ್ರೋಧವು ವಿವೇಕವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಂಡಿತನು ಈ ಮನೋವಿಕಾರಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ "ಪಂಡಿತ" ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಗ್ರಂಥಜ್ಞಾನಿಯಲ್ಲ; ಆತ್ಮನಿಗ್ರಹ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಜ್ಞಾನ ಹೊಂದಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ. "ಧೃತಿಮಾಪ್ನೋತಿ" ಎಂಬ ಅಂತಿಮ ವಾಕ್ಯವು ಧರ್ಮಜೀವನದ ಫಲವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಧೃತಿ ಎಂದರೆ ಮನೋಸ್ಥೈರ್ಯ, ದೃಢಚಿತ್ತತೆ ಮತ್ತು ಆಂತರಿಕ ಶಕ್ತಿ. ಕ್ಷಮೆ, ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನಯುತ ಮನಸ್ಸಿನ ಮೂಲಕವೇ ಧೃತಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ ಧೃತಿ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದ ಪೂರ್ವಸ್ಥಿತಿಯಾಗಿದೆ. ಮನಸ್ಸು ಹರ್ಷ, ಭಯ ಮತ್ತು ಕ್ರೋಧಗಳ ಅಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿರುವವರೆಗೆ ಆತ್ಮಶಾಂತಿ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಸಮತೆ ಮತ್ತು ಕ್ಷಮೆಯನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಮನಸ್ಸು ನಿಧಾನವಾಗಿ ಸ್ಥಿರಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. "ವೀತಹರ್ಷ" ಎಂಬುದು ಸುಖ–*

ದುಃಖ ದ್ವಂದ್ವಗಳನ್ನು ಮೀರುವ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ಹೊರಗಿನ ಘಟನೆಗಳಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಆಳಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನ ಶಾಂತಿ ಒಳಗಿನಿಂದ ಉದಯಿಸುತ್ತದೆ. ಭಯ ಮತ್ತು ಕ್ರೋಧ ಎರಡೂ ಅಹಂಕಾರದ ಉತ್ಪನ್ನಗಳು. "ನಾನು" ಮತ್ತು "ನನ್ನದು" ಎಂಬ ಬಂಧನಗಳು ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಾ ಹೋದಂತೆ ಈ ಮನೋವಿಕಾರಗಳ ಪ್ರಭಾವವೂ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಯೋಗ ಮತ್ತು ಧರ್ಮದ ಆಂತರಿಕ ಸಾಧನೆ. ಧೃತಿ ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಸಹನೆಯಲ್ಲ; ಆತ್ಮದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವ ಚೈತನ್ಯಶಕ್ತಿ. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮನಸ್ಸು ಸ್ಪಷ್ಟ, ಶಾಂತ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಮಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಮಾನಸಿಕ ಅಸ್ಥಿರತೆ, ಭಯ, ಕೋಪ ಮತ್ತು ಅತಿಯಾದ ಭಾವೋದ್ವೇಗಗಳು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿದೆ. ಜೀವನದ ಒತ್ತಡಗಳು ಮತ್ತು ಸ್ಪರ್ಧಾತ್ಮಕ ವಾತಾವರಣದಿಂದ ಅನೇಕರು ಮನಶ್ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಕುಟುಂಬಗಳಲ್ಲಿ, ಶಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಮೆ ಮತ್ತು ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆಯ ಮೌಲ್ಯಗಳು ದುರ್ಬಲವಾಗುತ್ತಿರುವುದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸಮತೋಲನಯುತ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ನಿರ್ಮಾಣದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಅತಿಯಾದ ಹರ್ಷ ಮತ್ತು ನಿರಾಶೆಗಳ ನಡುವೆ ಅಲೆಮಾಡುವ ಮನಸ್ಸು ಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಧೃತಿ, ಆತ್ಮನಿಗ್ರಹ ಮತ್ತು ಭಾವನಾತ್ಮಕ ಸಮತೋಲನದ ಶಿಕ್ಷಣ ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಭಯ ಮತ್ತು ಕ್ರೋಧಗಳಿಂದ ಪ್ರೇರಿತ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಹಿಂಸೆ ಮತ್ತು ವಿಭಜನೆ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಕ್ಷಮೆ ಮತ್ತು ಸತ್ಯವನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ವಿಶ್ವಾಸ ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನವು ನಿಜವಾದ ಪಾಂಡಿತ್ಯವು ಪದಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ; ಮನೋಸ್ಥೈರ್ಯ, ಕ್ಷಮೆ ಮತ್ತು ಸತ್ಯನಿಷ್ಠ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಇದೆ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಧರ್ಮಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾರುತ್ತದೆ.

ಅದ್ರೋಹ ಮತ್ತು ಅನುಗ್ರಹವೇ ಸನಾತನ ಧರ್ಮದ ಹೃದಯ

ಅದ್ರೋಹಃ ಸರ್ವಭೂತೇಷು ಕರ್ಮಣಾ ಮನಸಾ ಗಿರಾ |
ಅನುಗ್ರಹಶ್ಚ ದಾನಂ ಚ ಸತಾಂ ಧರ್ಮಃ ಸನಾತನಃ || 21

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 28

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಎಲ್ಲ ಜೀವಿಗಳ ಮೇಲೂ ಕರ್ಮದಿಂದಲೂ, ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ಮತ್ತು ವಾಣಿಯಿಂದಲೂ ದ್ವೇಷವಿಲ್ಲದೆ ಇರುವುದು, ಹಾಗೆಯೇ ಅನುಗ್ರಹ ಮತ್ತು ದಾನ ಮಾಡುವ ಗುಣ — ಇವು ಸಜ್ಜನರ ಸನಾತನ ಧರ್ಮಗಳಾಗಿವೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಮನಸ್ಸು, ಮಾತು ಮತ್ತು ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದ ಯಾವುದೇ ಪ್ರಾಣಿಗೂ ದ್ರೋಹವನ್ನೆಸಗದಿರುವುದೂ, ಅನುಗ್ರಹ ಮತ್ತು ದಾನ-ಇವುಗಳೂ ಸತ್ಪುರುಷರಿಗೆ ಸನಾತನ ಧರ್ಮವಾಗಿದೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸನಾತನ ಧರ್ಮದ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ಮಾನವೀಯ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಯಜ್ಞ, ವ್ರತ ಅಥವಾ ಆಚರಣೆಗಳಲ್ಲ; ಜೀವಿಗಳ ಮೇಲಿನ ದಯೆ, ಅಹಿಂಸೆ ಮತ್ತು ಪರೋಪಕಾರದಲ್ಲಿ ಅದರ ನಿಜಸ್ವರೂಪ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. "ಅದ್ರೋಹಃ ಸರ್ವಭೂತೇಷು" ಎಂಬ ಪದಗಳು ಧರ್ಮದ ವಿಶ್ವಮಾನವೀಯತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತವೆ. ದ್ರೋಹ ಎಂದರೆ ದ್ವೇಷ, ಹಾನಿ ಅಥವಾ ದುರುದ್ದೇಶ. ಯಾವುದೇ ಜೀವಿಯ ಮೇಲೂ ಹಿಂಸೆ ಅಥವಾ ವೈರಾಗ್ಯಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದದಿರುವುದು ಸಜ್ಜನರ ಮುಖ್ಯ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ಇದು ಕೇವಲ ಮಾನವರಿಗಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ಸಮಸ್ತ ಜೀವಿಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ಕರ್ಮಣಾ ಮನಸಾ ಗಿರಾ" ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದು ವಿಶೇಷವಾಗಿದೆ. ಧರ್ಮವು ಹೊರಗಿನ ವರ್ತನೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಸೀಮಿತವಲ್ಲ. ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮತ್ತು

ಮಾತಿನಲ್ಲಿಯೂ ದ್ವೇಷ ಇರಬಾರದು. ಹೊರಗೆ ಮೃದುವಾಗಿ ಮಾತನಾಡಿ ಒಳಗೆ ದ್ವೇಷವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮವಲ್ಲ. ಮನಸ್ಸು, ವಚನ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಗಳ ಏಕತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಸನಾತನ ಧರ್ಮದ ಶುದ್ಧತೆ ಇದೆ. "ಅನುಗ್ರಹ" ಎಂಬ ಪದವು ದಯೆ, ಕರುಣೆ ಮತ್ತು ಸಹಾಯಭಾವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮನಿಷ್ಠ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಕೇವಲ ಹಾನಿ ಮಾಡದೆ ಇರುವುದಲ್ಲ; ಇತರರ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನ ಜೀವನವು ಲೋಕಕಲ್ಯಾಣಮುಖಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. "ದಾನಂ ಚ" ಎಂಬುದರಿಂದ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಮನೋಭಾವದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ದಾನವೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಧನ ನೀಡುವುದು ಅಲ್ಲ; ಜ್ಞಾನ, ಸಮಯ, ಸಹಾನುಭೂತಿ ಮತ್ತು ಸೇವೆಯನ್ನೂ ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ದಾನವು ಮಾನವನ ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಕರಗಿಸುತ್ತದೆ. "ಸತಾಂ ಧರ್ಮಃ ಸನಾತನಃ" ಎಂಬ ಅಂತಿಮ ವಾಕ್ಯವು ಈ ಗುಣಗಳ ಶಾಶ್ವತತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಕಾಲ ಬದಲಾಗಿದರೂ, ಸಮಾಜದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳು ಬದಲಾಗಿದರೂ ದಯೆ, ಅದ್ರೋಹ ಮತ್ತು ದಾನ ಎಂಬ ಧರ್ಮಮೌಲ್ಯಗಳು ಎಂದಿಗೂ ನಾಶವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಜೀವಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ಆತ್ಮಚೈತನ್ಯವಿದೆ ಎಂಬ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವೇ ಅದ್ರೋಹದ ಮೂಲವಾಗಿದೆ. ತನ್ನನ್ನು ಎಲ್ಲ ಜೀವಿಗಳಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವೆಂದು ನೋಡುವವನು ದ್ವೇಷ ಮತ್ತು ಹಿಂಸೆಗೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅರಿಯುವವನು ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ದೈವಿಕ ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಕಾಣಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಾನೆ. "ಮನಸಾ ಗಿರಾ ಕರ್ಮಣಾ" ಎಂಬ ತ್ರಿವಿಧ ಸೂಚನೆ ಯೋಗದ ಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮನಸ್ಸು, ವಚನ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಗಳು ಶುದ್ಧವಾದಾಗ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಧರ್ಮದ ನಿಜವಾದ ಸಾಧನೆ. "ಅನುಗ್ರಹ" ಇಲ್ಲಿ ದೈವೀ ಗುಣವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಪರೋಪಕಾರ ಮತ್ತು ದಾನವು ಆತ್ಮದ ವಿಶಾಲತೆಯ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿದೆ. ಅಹಂಕಾರ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಾ ಹೋದಂತೆ ದಯೆ ಮತ್ತು ಸೇವಾಭಾವ ಸಹಜವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷ, ಹಿಂಸೆ, ವೈಮನಸ್ಯ ಮತ್ತು ಅಸಹಿಷ್ಣುತೆ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿದೆ. ಭಾಷೆ, ಜಾತಿ, ಧರ್ಮ, ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕ ಭೇದಗಳಿಂದ ಮಾನವರು ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ "ಅದ್ರೋಹಃ ಸರ್ವಭೂತೇಷು" ಎಂಬ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವವು ಶಾಂತಿಯ ದಾರಿದೀಪವಾಗಿದೆ. ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷಭರಿತ ಮಾತುಗಳು ಮತ್ತು ಅವಮಾನಕಾರಿ ಭಾಷೆ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವಾಗ "ಮನಸಾ ಗಿರಾ" ಎಂಬ ಉಪದೇಶ ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಮಾತಿನ ಮೂಲಕವೂ ಹಿಂಸೆ ಉಂಟಾಗಬಹುದು ಎಂಬ ಅರಿವು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಬೇಕು. ದಾನ ಮತ್ತು ಅನುಗ್ರಹದ ಮೌಲ್ಯಗಳು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಮಾನತೆ ಮತ್ತು ಮಾನವೀಯತೆಯನ್ನು ಬಲಪಡಿಸುತ್ತವೆ. ಸಂಕಷ್ಟದಲ್ಲಿರುವವರಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವುದು, ಶಿಕ್ಷಣ ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ದುರ್ಬಲರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದು — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಸನಾತನ ಧರ್ಮದ ಆಧುನಿಕ ರೂಪಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನವು ಧರ್ಮದ ನಿಜಸ್ವರೂಪವು ದಯೆ, ಅದ್ರೋಹ ಮತ್ತು ಪರೋಪಕಾರದಲ್ಲಿ ಇದೆ ಎಂದು ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾರುತ್ತದೆ. ಮಾನವನು ಎಲ್ಲ ಜೀವಿಗಳ ಹಿತವನ್ನು ಬಯಸುವಾಗ ಮಾತ್ರ ಅವನ ಜೀವನ ಸಾರ್ಥಕ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಮಯವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಮಹಾನ್ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನೀಡುತ್ತದೆ.

ಸತ್ಯವೇ ಪರಮ ಧರ್ಮ, ಅಸತ್ಯವೇ ಮಹಾಪಾತಕ

ನಾಸ್ತಿ ಸತ್ಯಾತ್ಪರೋ ಧರ್ಮೋ ನಾನೃತಾತ್ಪಾತಕಂ ಪರಮ್ |
ಸ್ಥಿತಿರ್ಹಿ ಸತ್ಯಂ ಧರ್ಮಸ್ಯ ತಸ್ಮಾತ್ಸತ್ಯಂ ನ ಲೋಪಯೇತ್ ॥ 24

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 28

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಸತ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಧರ್ಮ ಮತ್ತೊಂದಿಲ್ಲ, ಅಸತ್ಯಕ್ಕಿಂತ ದೊಡ್ಡ ಪಾಪವೂ ಮತ್ತೊಂದಿಲ್ಲ. ಧರ್ಮದ ಸ್ಥಿರತೆಯೇ ಸತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸತ್ಯವನ್ನು ಯಾವತ್ತೂ ತ್ಯಜಿಸಬಾರದು.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಸತ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಬೇರೆಯ ಧರ್ಮವಿಲ್ಲ. ಸುಳ್ಳಿಗಿಂತಲೂ ದೊಡ್ಡದಾದ ಬೇರೆ ಪಾಪಕರ್ಮವಿಲ್ಲ. ಸತ್ಯವೇ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಆಧಾರಸ್ಥಾನವಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಸತ್ಯವನ್ನು ಲೋಪಮಾಡಬಾರದು.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸತ್ಯದ ಪರಮೋನ್ನತ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಘೋಷಿಸುತ್ತದೆ. ಭಾರತೀಯ ಧರ್ಮದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಧರ್ಮಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದ್ದರೂ, ಅವುಗಳೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಜೀವನಾಡಿಯಂತೆ ಇರುವ ತತ್ತ್ವ ಸತ್ಯವೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನಿರ್ದ್ವಂದ್ವವಾಗಿ ಸಾರುತ್ತದೆ. "ನಾಸ್ತಿ ಸತ್ಯಾತ್ಪರೋ ಧರ್ಮಃ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಸತ್ಯವನ್ನು ಧರ್ಮದ ಶಿಖರಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಆಚರಣೆ, ಪೂಜೆ ಅಥವಾ ನಿಯಮಗಳ ಸಮೂಹವಲ್ಲ; ಸತ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡ ಜೀವನವೇ ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮಜೀವನವಾಗಿದೆ. ಸತ್ಯವಿಲ್ಲದ ಧರ್ಮಾಚರಣೆ ಬಾಹ್ಯ ಪ್ರದರ್ಶನವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸತ್ಯವೇ ಧರ್ಮದ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಎರಡನೇ ಭಾಗದಲ್ಲಿ "ನಾನೃತಾತ್ಪಾತಕಂ ಪರಮ್" ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. "ಅನೃತ" ಎಂದರೆ ಅಸತ್ಯ. ಅಸತ್ಯವು ಕೇವಲ ತಪ್ಪು ಮಾತಲ್ಲ; ಅದು ವಿಶ್ವಾಸದ ನಾಶ, ಧರ್ಮದ ಕುಸಿತ ಮತ್ತು ಆತ್ಮದ ಅವಮಾನವಾಗಿದೆ. ಅಸತ್ಯವು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಅಂತರಂಗವನ್ನು ದುರ್ಬಲಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ನೈತಿಕ ನೆಲೆಯನ್ನು ಕುಂದಿಸುತ್ತದೆ. "ಸ್ಥಿತಿರ್ಹಿ ಸತ್ಯಂ ಧರ್ಮಸ್ಯ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮದ ಸ್ಥಿರತೆ ಮತ್ತು ಜೀವಂತಿಕೆ ಸತ್ಯದ ಮೇಲೆಯೇ ಅವಲಂಬಿತವಾಗಿದೆ. ಸತ್ಯವಿಲ್ಲದ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ, ವಿಶ್ವಾಸ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ, ಶಾಂತಿ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಕುಟುಂಬ, ಶಿಕ್ಷಣ, ಆಡಳಿತ ಮತ್ತು ಸಮಾಜ — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಸತ್ಯದ ಮೇಲೆಯೇ ಸ್ಥಿರವಾಗಿವೆ. "ತಸ್ಮಾತ್ಸತ್ಯಂ ನ ಲೋಪಯೇತ್" ಎಂಬ ಅಂತಿಮ ಉಪದೇಶ ಧರ್ಮಜೀವನದ ಮುಖ್ಯ ನಿಯಮವಾಗಿದೆ. ಯಾವುದೇ ಲಾಭ, ಭಯ, ಮೋಹ ಅಥವಾ ಸಂಕಷ್ಟದ ಕಾರಣಕ್ಕೂ ಸತ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಬಾರದು. ಸತ್ಯವನ್ನು ಉಳಿಸುವುದೇ ಧರ್ಮವನ್ನು ಉಳಿಸುವುದಾಗಿದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ ಸತ್ಯವು ಪರಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪವಾಗಿದೆ. ಆತ್ಮದ ಸ್ವಭಾವವೇ ಸತ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಸತ್ಯದಲ್ಲಿ ಬದುಕುವವನು ತನ್ನ ನಿಜಸ್ವರೂಪದಿಂದ ದೂರವಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅಸತ್ಯವು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಭಯ, ಅಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ದ್ವಂದ್ವವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸತ್ಯವು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸ್ಥಿರತೆ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. "ಸ್ಥಿತಿಃ" ಎಂಬ ಪದ ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಸಮಾಜದ ಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನಲ್ಲ; ಆತ್ಮಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಸತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರನಾದವನು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿರವಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅಸತ್ಯವು ಅಹಂಕಾರದ ರಕ್ಷಣೆಗೆ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ; ಸತ್ಯವು ಆತ್ಮಜಾಗೃತಿಯಿಂದ ಉದಯಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸತ್ಯನಿಷ್ಠ ಜೀವನವು ಕೇವಲ ನೈತಿಕತೆ ಅಲ್ಲ, ಅದು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಾಧನೆಯೂ ಆಗಿದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಸುಳ್ಳುಪ್ರಚಾರ, ಮೋಸ, ಭ್ರಷ್ಟಾಚಾರ ಮತ್ತು ನಂಬಿಕೆಯ ಸಂಕಟ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿದೆ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸದ ಬುನಾದಿ ಕುಸಿದಾಗ ಕುಟುಂಬಗಳು, ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರಗಳ ಸ್ಥಿರತೆಯೂ ಕುಸಿಯುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಾಧ್ಯಮಗಳು ಮತ್ತು ತ್ವರಿತ ಮಾಹಿತಿಯ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಅಸತ್ಯವು ವೇಗವಾಗಿ ಹರಡುತ್ತಿರುವಾಗ ಸತ್ಯಪರಿಶೀಲನೆ ಮತ್ತು ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆ ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ನ್ಯಾಯಾಂಗ, ಆಡಳಿತ, ವ್ಯಾಪಾರ ಮತ್ತು ಶಿಕ್ಷಣ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ಅಸತ್ಯವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವುದು ಅಂತಿಮವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುತ್ತದೆ. ಸತ್ಯನಿಷ್ಠ ಜೀವನವು ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಕಷ್ಟಕರವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದು ಶಾಶ್ವತ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಶಾಂತಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನವು ಸತ್ಯವೇ ಧರ್ಮದ ಮೂಲಸ್ತಂಭ ಮತ್ತು ಅಸತ್ಯವೇ ಸಮಾಜದ ಪತನದ ಕಾರಣವೆಂದು

ಶಾಶ್ವತ ಧರ್ಮಸತ್ಯವನ್ನು ಘೋಷಿಸುತ್ತದೆ. ಸತ್ಯವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವವನೇ ಧರ್ಮವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ಮಹೋನ್ನತ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನೀಡುತ್ತದೆ.

ಸತ್ಯವೇ ದಾನ, ಯಜ್ಞ ಮತ್ತು ವೇದಧರ್ಮಗಳ ಆಧಾರ

ಉಪೈತಿ ಸತ್ಯಾದ್ದಾನಂ ಹಿ ತಥಾ ಯಜ್ಞಾಃ ಸದಕ್ಷಿಣಾಃ |
ತ್ರೇತಾಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ ವೇದಾಶ್ಚ ಯೇ ಚಾನ್ಯೇ ಧರ್ಮನಿಶ್ಚಯಾಃ ॥ 25

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 28

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಸತ್ಯದಿಂದಲೇ ದಾನವು ಫಲಪ್ರದವಾಗುತ್ತದೆ. ದಕ್ಷಿಣೆಯೊಡನೆ ಮಾಡುವ ಯಜ್ಞಗಳು, ತ್ರೇತಾಗ್ನಿ, ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ, ವೇದಗಳು ಮತ್ತು ಇತರ ಎಲ್ಲಾ ಧರ್ಮನಿರ್ಣಯಗಳೂ ಸತ್ಯದ ಮೂಲಕವೇ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತವೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ದಾನ, ಸದಕ್ಷಿಣಾಕವಾದ ಯಜ್ಞ, ತ್ರೇತಾಗ್ನಿಸಾಧ್ಯವಾದ ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರ, ವೇದಾಧ್ಯಯನ, ಇವುಗಳೇ ಅಲ್ಲದೇ ಧರ್ಮಗಳೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಬೇರೆ ಅನೇಕ ಕರ್ಮಗಳು-ಇವುಗಳೆಲ್ಲದರಿಂದಲೂ ಪಡೆಯಬಹುದಾದ ಫಲವನ್ನು ಮನುಷ್ಯನು ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆಯೊಂದರಿಂದಲೇ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸತ್ಯವನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ಧರ್ಮಾಚರಣೆಗಳ ಮೂಲಾಧಾರವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ದಾನ, ಯಜ್ಞ, ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿಹೋತ್ರಗಳಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅವುಗಳ ನಿಜವಾದ ಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಪಾವಿತ್ರ್ಯವು ಸತ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಇದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. “ಉಪೈತಿ ಸತ್ಯಾದ್ದಾನಂ ಹಿ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ದಾನದ ಆಂತರಿಕ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ದಾನವು ಕೇವಲ ವಸ್ತು ನೀಡುವುದಲ್ಲ; ಅದು ಹೃದಯದ ವಿಶಾಲತೆಯ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ದಾನವು ಅಹಂಕಾರ, ಪ್ರಚಾರ ಅಥವಾ ಸ್ವಾರ್ಥದಿಂದ ಮಾಡಿದರೆ ಅದರ ಧರ್ಮಮೌಲ್ಯ ಕುಂದುತ್ತದೆ. ಸತ್ಯನಿಷ್ಠ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ದಾನವೇ ನಿಜವಾದ ಪುಣ್ಯಕರ ದಾನವಾಗುತ್ತದೆ. “ಯಜ್ಞಾಃ ಸದಕ್ಷಿಣಾಃ” ಎಂಬ ಪದಗಳು ವೇದಕಾಲದ ಯಜ್ಞಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಯಜ್ಞವು ಕೇವಲ ಅಗ್ನಿಕಾರ್ಯವಲ್ಲ; ಅದು ತ್ಯಾಗ, ಸಮರ್ಪಣೆ ಮತ್ತು ಲೋಕಹಿತದ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ದಕ್ಷಿಣೆಯೊಡನೆ ಮಾಡುವ ಯಜ್ಞವೂ ಸತ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಕೇವಲ ಬಾಹ್ಯ ಆಚರಣೆಯಾಗಿ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. “ತ್ರೇತಾಗ್ನಿಹೋತ್ರಂ” ಎಂದರೆ ವೇದೋಕ್ತ ಅಗ್ನಿಸಾಧನೆಗಳು ಮತ್ತು ನಿತ್ಯಕರ್ಮಗಳು. ಇವುಗಳು ಧರ್ಮಜೀವನದ ಪವಿತ್ರ ಭಾಗಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳ ಆಂತರಿಕ ಜೀವಶಕ್ತಿ ಸತ್ಯದಲ್ಲಿದೆ. ಸತ್ಯವಿಲ್ಲದ ಆಚರಣೆ ಆತ್ಮವಿಲ್ಲದ ದೇಹದಂತಾಗುತ್ತದೆ. “ವೇದಾಶ್ಚ” ಎಂಬ ಪದವು ಅತ್ಯಂತ ಆಳವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ವೇದಗಳ ಸಾರವೇ ಸತ್ಯ. ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದರೂ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅದರ ಫಲ ಅಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮಗ್ರಂಥಗಳ ಅಧ್ಯಯನವು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಧರ್ಮವನ್ನು ಬೆಳೆಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ. “ಯೇ ಚಾನ್ಯೇ ಧರ್ಮನಿಶ್ಚಯಾಃ” ಎಂಬುದರಿಂದ ಇತರ ಎಲ್ಲಾ ಧರ್ಮನಿಯಮಗಳು ಮತ್ತು ಆಚರಣೆಗಳೂ ಸತ್ಯದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆಯೇ ನಿಂತಿವೆ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಸತ್ಯವೇ ಧರ್ಮದ ಆತ್ಮ ಉಳಿದವು ಅದರ ರೂಪಗಳು.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ ಸತ್ಯವು ಪರಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವಾದ ಮೂಲಚೈತನ್ಯವಾಗಿದೆ. ದಾನ, ಯಜ್ಞ, ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮತ್ತು ಪೂಜೆಗಳು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ಸಾಧನಗಳು. ಆದರೆ ಅವು ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ದಾರಿಯಾಗದಿದ್ದರೆ ಅವುಗಳ ಪರಮಾರ್ಥ ಸಾಧಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಯಜ್ಞದ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥ ಅಹಂಕಾರದ ಆಹುತಿ. ದಾನದ ನಿಜಸ್ವರೂಪ ಸ್ವಾರ್ಥತ್ಯಾಗ. ವೇದಗಳ ಸಾರ ಆತ್ಮಸತ್ಯದ ಅರಿವು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಧರ್ಮಕರ್ಮಗಳು ಸತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗುತ್ತವೆ. “ಉಪೈತಿ” ಎಂಬ ಪದವು ಸತ್ಯವೇ ಇವುಗಳಿಗೆ ಜೀವ*

ತುಂಬುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಸತ್ಯವಿಲ್ಲದ ಧರ್ಮಾಚರಣೆ ಹೊರಗಿನ ರೂಪ ಮಾತ್ರ; ಸತ್ಯಸಹಿತ ಧರ್ಮಾಚರಣೆ ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಯ ಮಾರ್ಗವಾಗುತ್ತದೆ.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಕೇವಲ ಆಚರಣೆಗಳು, ಹಬ್ಬಗಳು ಅಥವಾ ಬಾಹ್ಯ ಭಕ್ತಿಗೆ ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮದ ನಿಜವಾದ ಮೌಲ್ಯವು ಸತ್ಯನಿಷ್ಠ ಜೀವನದಲ್ಲಿದೆ ಎಂದು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ದಾನ ಮತ್ತು ಸೇವಾಕಾರ್ಯಗಳು ಪ್ರಚಾರಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ನಿಷ್ಕಾಮ ಮನೋಭಾವದಿಂದ ನಡೆಯಬೇಕಾಗಿದೆ. ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚರಣೆಗಳು ಮತ್ತು ಪೂಜೆಗಳು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ನೈತಿಕತೆ ಮತ್ತು ಸತ್ಯವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಅವುಗಳ ಮಹತ್ವ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಕಪಟ ಮತ್ತು ಪ್ರದರ್ಶನ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಆತ್ಮಪರಿಶೀಲನೆಯ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಸತ್ಯವಿಲ್ಲದ ಭಕ್ತಿ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಕುಂದಿಸುತ್ತದೆ; ಸತ್ಯನಿಷ್ಠ ಧರ್ಮಾಚರಣೆ ಮಾತ್ರ ಜನರಲ್ಲಿ ನೈತಿಕ ಪ್ರೇರಣೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹತ್ವದ ಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ; ಸತ್ಯನಿಷ್ಠ ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಶುದ್ಧಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಇದೆ ಎಂಬ ಅರಿವು ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಉನ್ನತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನವು ಸತ್ಯವೇ ದಾನ, ಯಜ್ಞ, ವೇದ ಮತ್ತು ಸಮಸ್ತ ಧರ್ಮಪರಂಪರೆಯ ಜೀವನಾಡಿಯಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾರುತ್ತದೆ. ಸತ್ಯದಿಂದ ಪ್ರೇರಿತ ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯೇ ಮಾನವನನ್ನು ಆತ್ಮೋನ್ನತಿ ಮತ್ತು ಲೋಕಕಲ್ಯಾಣದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಸುತ್ತದೆ.

ಸಜ್ಜನ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪುವದೇ ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮ

ಸರ್ವತಃ ಸತ್ಕೃತಃ ಸದ್ಭಿರ್ಭೂತಿಪ್ರಭವಕಾರಣೈಃ ।
ಹೃದಯೇನಾಭ್ಯನುಜ್ಞಾತೋ ಯೋ ಧರ್ಮಸ್ತಸ್ಯ ವಸ್ಯತೇ || 19

ಮಹಾಭಾರತ – ಶಾಂತಿ ಪರ್ವ - ಅಧ್ಯಾಯ - 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಎಲ್ಲ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಜ್ಜನರಿಂದ, ಲೋಕಕ್ಷೇಮ ಮತ್ತು ಅಭ್ಯುದಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಗುಣಗಳಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸಲ್ಪಟ್ಟು, ಅಂತರಂಗದ ಹೃದಯಸಾಕ್ಷಿಯಿಂದ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಪಡೆಯುವದೇ ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮವಾಗಿದೆ.

ಭಾವಾರ್ಥ:- *ಶ್ರೇಯಸ್ಸುಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಕಾರಣರಾದ ಸಜ್ಜನರಿಂದ ಎಲ್ಲರೀತಿಗಳಿಂದಲೂ ಯಾವ ಆಚರಣೆಗಳು ಆದರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆಯೋ, ಅಂತರಾತ್ಮಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಾಗಿವೆಯೋ ಆ ಆಚರಣೆಗಳು ಧರ್ಮ ಎಲ್ಲರೂ ಆ ಧರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಶೀಲರಾಗುತ್ತಾರೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮತ್ತು ಆಂತರಿಕ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಉನ್ನತ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಗ್ರಂಥನಿಯಮ ಅಥವಾ ಬಾಹ್ಯ ಆಚರಣೆಗಳ ಸಮೂಹವಲ್ಲ; ಅದು ಸಜ್ಜನರ ಅನುಭವ, ಲೋಕಹಿತ ಮತ್ತು ಅಂತರಾತ್ಮದ ಒಪ್ಪಿಗೆಯೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಜೀವಂತ ತತ್ತ್ವವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. "ಸದ್ಭಿಃ" ಎಂಬ ಪದವು ಸಜ್ಜನರು, ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಮತ್ತು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠರನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಜೀವಂತ ರೂಪವೆಂದರೆ ಸತ್ಪುರುಷರ ಜೀವನ. ಅವರು ಅನುಸರಿಸುವ ಮತ್ತು ಸಮರ್ಥಿಸುವ ಮಾರ್ಗವು ಧರ್ಮದ ದಾರಿದೀಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಾರತೀಯ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ "ಮಹಾಜನೋ ಯೇನ ಗತಃ ಸ ಪಂಥಾಃ" ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. "ಭೂತಿಪ್ರಭವಕಾರಣೈಃ" ಎಂಬ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಆಯಾಮ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಾಗಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಅದು ಸಮಾಜದ ಕಲ್ಯಾಣ, ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಅಭ್ಯುದಯಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾಗಬೇಕು. ಮಾನವ ಜೀವನದಲ್ಲಿ

ಸೌಹಾರ್ದತೆ, ನ್ಯಾಯ, ದಯೆ ಮತ್ತು ಸಮತೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುವ ತತ್ತ್ವವೇ ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮವಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅತ್ಯಂತ ಆಳವಾದ ಭಾಗ "ಹೃದಯೇನಾಭ್ಯನುಜ್ಞಾತಃ" ಎಂಬುದು. ಅಂದರೆ ಅಂತರಂಗದ ಹೃದಯಸಾಕ್ಷಿಯು ಒಪ್ಪುವ ಜೀವನಮಾರ್ಗವೇ ಧರ್ಮ. ಹೊರಗೆ ಸರಿಯೆಂದು ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡರೂ, ಅಂತರಾತ್ಮಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಕಾರ್ಯ ಧರ್ಮವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಧರ್ಮವು ಮನಸ್ಸಿನ ಆಂತರಿಕ ಪಾವಿತ್ರ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದೆ. ಭಾರತೀಯ ಧರ್ಮದರ್ಶನದಲ್ಲಿ "ಹೃದಯ" ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಭಾವನೆಗಳ ಕೇಂದ್ರವಲ್ಲ; ಅದು ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಿಯ ಸ್ಥಾನವಾಗಿದೆ. ಧರ್ಮವು ಭಯದಿಂದ ಅಥವಾ ಬಲವಂತದಿಂದ ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ನಿಯಮವಲ್ಲ; ಆತ್ಮಸಮ್ಮತಿಯಿಂದ ಬದುಕಬೇಕಾದ ಸತ್ಯವಾಗಿದೆ. "ತಸ್ಯ ವಶ್ಯತೇ" ಎಂಬುದರಿಂದ ಧರ್ಮವು ಅಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಜ್ಜನತೆ, ಲೋಕಹಿತ ಮತ್ತು ಅಂತರಂಗದ ಒಪ್ಪಿಗೆ — ಈ ಮೂರು ಒಂದಾಗುವಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಜೀವಂತವಾಗುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ ಧರ್ಮದ ಅಂತಿಮ ಪ್ರಮಾಣ ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ. ಗ್ರಂಥಗಳು, ಆಚಾರಗಳು ಮತ್ತು ನಿಯಮಗಳು ದಾರಿದೀಪಗಳಾಗಿದ್ದರೂ, ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮಜ್ಞಾನ ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಉದಯಿಸಬೇಕು. "ಹೃದಯೇನಾಭ್ಯನುಜ್ಞಾತಃ" ಎಂಬುದು ಆತ್ಮಜಾಗೃತಿಯ ಸೂಚಕವಾಗಿದೆ. ಮನಸ್ಸು ಸ್ವಾರ್ಥ, ದ್ವೇಷ ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತವಾದಾಗ ಆತ್ಮದ ಧ್ವನಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿ ಯಾವುದು ಧರ್ಮ, ಯಾವುದು ಅಧರ್ಮ ಎಂಬುದನ್ನು ಒಳಗಿನಿಂದಲೇ ಅರಿಯಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಾನೆ. "ಭೂತಿಪ್ರಭವ" ಎಂಬ ಪದವು ವಿಶ್ವಕಲ್ಯಾಣದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ತನ್ನ ಹಿತವನ್ನು ಎಲ್ಲ ಜೀವಿಗಳ ಹಿತದೊಂದಿಗೆ ಒಂದಾಗಿಸಿ ನೋಡುತ್ತಾನೆ. ಇದೇ ಧರ್ಮದ ವಿಶ್ವಮಾನವೀಯ ರೂಪವಾಗಿದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಗೊಂದಲಗಳು, ಭೇದಗಳು ಮತ್ತು ಬಾಹ್ಯ ಪ್ರದರ್ಶನಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತಿವೆ. ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮದ ನಿಜವಾದ ಮಾನದಂಡವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಸಮಾಜದ ಹಿತಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗದ, ಮಾನವೀಯತೆಯನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುವ ಮತ್ತು ಅಂತರಾತ್ಮಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವ ಯಾವುದೇ ಆಚರಣೆ ಧರ್ಮವಾಗಲಾರದು ಎಂಬ ಮಹತ್ವದ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಇದು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ನೈತಿಕತೆ ಮತ್ತು ಹೃದಯಸಾಕ್ಷಿಯ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ "ಹೃದಯೇನಾಭ್ಯನುಜ್ಞಾತಃ" ಎಂಬ ಉಪದೇಶ ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಕಾನೂನುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಅಂತರಂಗದ ಧರ್ಮಬೋಧನೆ ಬಲವಾಗಿದ್ದರೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ವಿಶ್ವಾಸ ಉಳಿಯುತ್ತವೆ. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನದಾರಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಸತ್ಪುರುಷರ ಆದರ್ಶ, ಸಮಾಜಹಿತದ ಚಿಂತನೆ ಮತ್ತು ಅಂತರಂಗದ ನೈತಿಕತೆ — ಈ ಮೂರನ್ನೂ ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಜೀವನವೇ ಧರ್ಮಮಯ ಜೀವನವಾಗಿದೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನವು ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮವು ಸಜ್ಜನರ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ, ಲೋಕಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಹೃದಯಸಾಕ್ಷಿಯ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಗೊಂಡಿದೆ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾರುತ್ತದೆ.

ಅಪತ್ತಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆಯ ಜೀವನಮಾರ್ಗ

ಹೀನೇ ಪರಮಕೇ ಧರ್ಮೇ ಸರ್ವಲೋಕಾತಿಲಂಘಿನಿ ।
ಸರ್ವಸ್ಮಿನ್ ದಸ್ಯುಸಾದ್ಭೂತೇ ಪೃಥಿವ್ಯಾಮುಪಜೀವನೇ ॥ 1
ಕೇನಸ್ವಿತ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ಜೀವೇಜ್ಜಘನ್ಯೇ ಕಾಲ ಆಗತೇ ।
ಅಸಂತ್ಯಜನ್ ಪುತ್ರಪೌತ್ರಾನನುಕ್ರೋಶಾತ್ ಪಿತಾಮಹ ॥ 2
ವಿಜ್ಞಾನಬಲಮಾಸ್ಥಾಯ ಜೀವಿತವ್ಯಂ ತಥಾಗತೇ ॥
ಸರ್ವಂ ಸಾಧ್ವರ್ಥಮೇವೇದಮಸಾಧ್ವರ್ಥಂ ನ ಕಿಂಚನ ॥ 3

असाधुभ्यो निरादाय साधुभ्यो यः प्रयच्छति ।
आत्मानं संक्रमं कृत्वा कृत्स्नधर्मविदेव सः ॥ 4

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಉನ್ನತ ಧರ್ಮವು ಕುಸಿದು, ಲೋಕವ್ಯವಸ್ಥೆ ಭಂಗಗೊಂಡು, ಭೂಮಿಯೆಲ್ಲ ದುರಾಚಾರಿಗಳ ಆಳ್ವಿಕೆಯಿಂದ ತುಂಬಿದಾಗ, ಕುಟುಂಬವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡದೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಹೇಗೆ ಬದುಕಬೇಕು ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂತಹ ಸಂಕಷ್ಟಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ವಿವೇಕವನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಬದುಕಬೇಕು. ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲವೂ ಸಜ್ಜನರ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಎಂಬ ಅರಿವು ಹೊಂದಬೇಕು. ದುಷ್ಟರಿಂದ ಪಡೆದು ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ನೀಡುವವನು ಸಂಪೂರ್ಣ ಧರ್ಮಜ್ಞಾನಿಯೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವವು ಸಂಕಷ್ಟಕಾಲದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಹೇಗೆ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವಿಷಯವನ್ನು ಚರ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ಕುಸಿತಗೊಂಡಾಗ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಕರ್ತವ್ಯವೇನು ಎಂಬುದನ್ನು ಆಳವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. “ಹೀನೇ ಪರಮಕೇ ಧರ್ಮೇ” ಎಂಬ ಪದಗಳು ಧರ್ಮದ ಕುಸಿತವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯ, ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ನೈತಿಕತೆ ಕುಂದುತ್ತಾ ಹೋದಾಗ ಮಾನವ ಜೀವನ ಅಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತದೆ. “ಸರ್ವಲೋಕಾತಿಲಂಘಿನಿ” ಎಂದರೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮರ್ಯಾದೆಗಳು ಮತ್ತು ಧರ್ಮಸೀಮೆಗಳು ಉಲ್ಲಂಘಿತವಾಗಿರುವ ಸ್ಥಿತಿ. ಇಂತಹ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ದುಷ್ಟರು ಪ್ರಾಬಲ್ಯ ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠರು ಸಂಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕುತ್ತಾರೆ. “ಸರ್ವಸ್ಮಿನ್ ದಸ್ಯುಸಾದ್ಭೂತೇ” ಎಂಬುದು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ದುರಾಚಾರ, ಲೂಟಿ ಮತ್ತು ಅನ್ಯಾಯದ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಕೇವಲ ಭೌತಿಕ ದರೋಡೆಗಾರರ ವಿಷಯವಲ್ಲ; ಧರ್ಮವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಸಮಾಜವನ್ನು ದುರುಪಯೋಗಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಎಲ್ಲ ಶಕ್ತಿಗಳ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಕಾಲದಲ್ಲಿ “ಬ್ರಾಹ್ಮಣ” ಎಂಬ ಪದವು ಕೇವಲ ಜಾತಿಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಲ್ಲ; ಜ್ಞಾನ, ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಸತ್ಯವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ಅವನು ತನ್ನ ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡದೆ ಹೇಗೆ ಬದುಕಬೇಕು ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಮುಂದಿರಿಸುತ್ತವೆ. “ವಿಜ್ಞಾನಬಲಮಾಸ್ಥಾಯ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿದೆ. ಸಂಕಷ್ಟಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಭಾವನೆ ಅಥವಾ ಬಾಹ್ಯ ನಿಯಮಗಳು ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ವಿವೇಕ, ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಪ್ರಜ್ಞೆ ಅಗತ್ಯ. ಧರ್ಮದ ಮೂಲತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅರಿತು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ನಡೆಯುವುದು ಅಪದ್ಧರ್ಮದ ಮುಖ್ಯ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. “ಸರ್ವಂ ಸಾಧ್ವರ್ಥಮೇವೇದಮ್” ಎಂಬುದು ಧರ್ಮದ ಉನ್ನತ ಸಾಮಾಜಿಕ ದೃಷ್ಟಿಕೋಣವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಸಮಾಜದ ಸಂಪತ್ತು ಮತ್ತು ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಸಜ್ಜನರ ಮತ್ತು ಲೋಕಕಲ್ಯಾಣದ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಇರಬೇಕು. ದುಷ್ಟರು ಅದನ್ನು ದುರುಪಯೋಗಪಡಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆಗೆ ಕ್ರಮ ಕೈಗೊಳ್ಳುವುದು ನ್ಯಾಯಸಮ್ಮತವಾಗಬಹುದು ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ಇಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದೆ. “ಅಸಾಧುಭ್ಯೋ ನಿರಾದಾಯ ಸಾಧುಭ್ಯೋ ಯಃ ಪ್ರಯಚ್ಛತಿ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಆಂತರಿಕ ಧರ್ಮದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದು ವೈಯಕ್ತಿಕ ದ್ವೇಷ ಅಥವಾ ದುರಾಶೆಗೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹವಲ್ಲ. ದುಷ್ಟರಿಂದ ಸಮಾಜದ ಸಂಪತ್ತು ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಮರಳಿ ಪಡೆದು ಸಜ್ಜನರ ಮತ್ತು ಲೋಕಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠ ನಾಯಕತ್ವವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮದ ನಡುವೆ ಗೊಂದಲದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಅಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬಾಹ್ಯ ನಿಯಮಗಳಿಗಿಂತ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ವಿವೇಕ ಮುಖ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. “ವಿಜ್ಞಾನಬಲ” ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಬೌದ್ಧಿಕ ಜ್ಞಾನವಲ್ಲ; ಧರ್ಮಸೂಕ್ಷ್ಮವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಆತ್ಮಪ್ರಜ್ಞೆ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ನೋಡಿ ಲೋಕಹಿತದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. “ಅಸಾಧುಭ್ಯೋ ನಿರಾದಾಯ” ಎಂಬುದನ್ನು ಆಂತರಿಕವಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ, ಮಾನವನೊಳಗಿನ ದುಷ್ಟವೃತ್ತಿಗಳಿಂದ*

ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹಿಂತೆಗೆದು ಸಾತ್ವಿಕ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವ ಆತ್ಮಸಾಧನೆಯೂ ಆಗಿದೆ. ಕಾಮ, ಕ್ರೋಧ, ಲೋಭಗಳ ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿ ಧರ್ಮದತ್ತ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವುದೇ ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮಯುದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿಯೂ ಅನ್ಯಾಯ, ಭ್ರಷ್ಟಾಚಾರ, ಶೋಷಣೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಮೌಲ್ಯಗಳ ಕುಸಿತ ಅನೇಕ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತಿವೆ. ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ಧರ್ಮವನ್ನು ಕೇವಲ ನಿರ್ಜೀವ ನಿಯಮಗಳಾಗಿ ನೋಡುವುದಕ್ಕಿಂತ, ಸಮಾಜರಕ್ಷಣೆಯ ಸಜೀವ ತತ್ತ್ವವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಇವು ನೀಡುತ್ತವೆ. ಸಂಕಷ್ಟಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ವಿವೇಕದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯ. ಭಯ ಅಥವಾ ನಿರಾಶೆಯಿಂದ ಹಿಂದೆ ಸರಿಯದೆ, ಲೋಕಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುವ ಧೈರ್ಯ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠರಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕು. ಸಮಾಜದ ಸಂಪತ್ತು ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿ ದುರುಪಯೋಗವಾಗುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯಸಮ್ಮತ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮತ್ತು ಲೋಕಹಿತದ ಬಳಕೆ ಅತ್ಯವಶ್ಯಕವಾಗಿದೆ. ಆಡಳಿತ, ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಬದ್ಧ ನಾಯಕತ್ವ ಬೆಳೆಸಬೇಕೆಂಬ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ನೆನಪಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಸುಲಭಕಾಲದ ಆಚರಣೆ ಅಲ್ಲ; ಸಂಕಷ್ಟಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಲೋಕಹಿತ ಮತ್ತು ಸತ್ಯವನ್ನು ಉಳಿಸುವ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಸಾರುತ್ತವೆ.

ಪರನಿಂದೆಯಿಂದ ದೂರಿರುವುದೇ ಸಜ್ಜನರ ಧರ್ಮ

ಬಹೂನಿ ಗ್ರಾಮವಾಸ್ತವ್ಯಾ ರೋಷಾದ್ ಬ್ರೂಯುಃ ಪರಸ್ಪರಮ್ ।
ನ ತೇಷಾಂ ವಚನಾದ್ ರಾಜಾ ಸತ್ಕುರ್ಯಾದ್ ಯಾತಯೇತ ವಾ ॥ 11
ನ ವಾಚ್ಯ: ಪರಿವಾದೋ ವೈ ನ ಶ್ರೋತವ್ಯಃ ಕಥಂಚನ ।
ಕರ್ಣಾವೇವ ಪಿಧಾತವ್ಯೌ ಪ್ರಸ್ಥೇಯಂ ವಾ ತತೋಽನ್ಯತಃ ॥ 12
ನ ವೈ ಸತಾಂ ವೃತ್ತಮೇತತ್ ಕರಿಷ್ಯದ್ ಯೋಽಪಿ ಪೈಶುನಮ್ ।
ಗುಣಾನಾಮೇವ ವಕ್ತಾರಃ ಸಂತಃ ಸತ್ಸು ಯುಧಿಷ್ಠಿರ ॥ 13

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 2

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಅನೇಕ ಜನರು ಕೋಪದಿಂದ ಪರಸ್ಪರ ದೋಷಾರೋಪಣೆ ಮಾಡಬಹುದು. ಅವರ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಧಾರವಿಟ್ಟು ರಾಜನು ಯಾರನ್ನೂ ಗೌರವಿಸಬಾರದು ಅಥವಾ ದಂಡಿಸಬಾರದು. ಪರನಿಂದೆಯನ್ನು ಹೇಳಬಾರದು ಮತ್ತು ಕೇಳಲೂಬಾರದು. ಅಂತಹ ಮಾತುಗಳು ಕೇಳಿಬಂದರೆ ಕಿವಿಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಅಥವಾ ಅಲ್ಲಿಂದ ದೂರ ಹೋಗಬೇಕು. ಸಜ್ಜನರು ಎಂದಿಗೂ ಪೈಶುನ್ಯ ಅಥವಾ ಚಾಡಿ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ; ಅವರು ಸದಾ ಇತರರ ಗುಣಗಳನ್ನೇ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾರೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಸಮಾಜಜೀವನದಲ್ಲಿ ವಾಣಿ ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಪರನಿಂದೆಯಿಂದ ದೂರಿರುವ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬೋಧಿಸುತ್ತವೆ. ಮಾನವಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುವ ಪ್ರಮುಖ ಕಾರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪರಿವಾದ, ಚಾಡಿ ಮತ್ತು ದೋಷಾರೋಪಣೆಯಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವು ವಾಣಿಯ ಶುದ್ಧತೆಯನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದಿಂದ ನೋಡುತ್ತದೆ. "ಬಹೂನಿ ಗ್ರಾಮವಾಸ್ತವ್ಯಾಃ" ಎಂಬ ಪದಗಳು ಸಮಾಜಜೀವನದ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಜನರು ಒಟ್ಟಾಗಿ ಬದುಕುವ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯಗಳು, ಕೋಪ ಮತ್ತು ಪರಸ್ಪರ ಟೀಕೆಗಳು ಸಹಜವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಕೋಪದಿಂದ ಹೇಳುವ ಮಾತುಗಳು ಸದಾ ಸತ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ "ರಾಜಾ" — ಅಂದರೆ ಆಡಳಿತಗಾರ ಅಥವಾ ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ — ಅವನ್ನು ತಕ್ಷಣ ನಂಬಿ ಯಾರನ್ನೂ ಗೌರವಿಸಬಾರದು ಅಥವಾ ಶಿಕ್ಷಿಸಬಾರದು ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಈ

ಉಪದೇಶವು ನ್ಯಾಯತತ್ತ್ವದ ಮೂಲಭಾವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ವದಂತಿ, ಅಪವಾದ ಅಥವಾ ಭಾವನಾತ್ಮಕ ಆರೋಪಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ತೀರ್ಪು ನೀಡುವುದು ಅಧರ್ಮವಾಗಿದೆ. ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಪರಿಶೀಲನೆಯೇ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗವಾಗಿದೆ. "ನ ವಾಚ್ಯಃ ಪರಿವಾದಃ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾಗಿದೆ. ಪರನಿಂದೆ ಮಾಡಬಾರದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, "ನ ಶ್ರೋತವ್ಯಃ" — ಅದನ್ನು ಕೇಳಲೂಬಾರದು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಪರನಿಂದೆಯನ್ನು ಕೇಳುವುದೂ ಮನಸ್ಸನ್ನು ವಿಷಮಯಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ದ್ವೇಷ, ಅನುಮಾನ ಮತ್ತು ವೈಮನಸ್ಯವನ್ನು ಅದು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. "ಕರ್ಣಾವೇವ ಪಿಧಾತವ್ಯೌ" ಎಂಬ ಸೂಚನೆ ಅತ್ಯಂತ ಕಠಿಣವಾದರೂ ಆಳವಾದ ಧರ್ಮೋಪದೇಶವಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ಪರನಿಂದೆ ನಡೆಯುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮೌನವಾಗಿ ಕೇಳುತ್ತಿರಬಾರದು. ಸಾಧ್ಯವಾದರೆ ಅದರಿಂದ ದೂರವಾಗಬೇಕು. ಇದು ಕೇವಲ ಶಾರೀರಿಕ ಕ್ರಮವಲ್ಲ; ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅಧರ್ಮದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವ ಸಾಧನೆಯಾಗಿದೆ. "ನ ವೈ ಸತಾಂ ವೃತ್ತಮೇತತ್" ಎಂಬುದು ಸಜ್ಜನರ ನಿಜಸ್ವಭಾವವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಸತ್ಪುರುಷರು ದೋಷಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರು "ಗುಣಾನಾಮೇವ ವಕ್ತಾರಃ" — ಇತರರ ಒಳ್ಳೆಯ ಗುಣಗಳನ್ನೇ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸೌಹಾರ್ದತೆ ಮತ್ತು ಗೌರವವನ್ನು ಬೆಳೆಸುವ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗವಾಗಿದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ ವಾಣಿ ಮನಸ್ಸಿನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವಾಗಿದೆ. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಸೂಯೆ, ದ್ವೇಷ ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರ ಹೆಚ್ಚಿದಾಗ ಪರನಿಂದೆ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರನಿಂದೆಯಿಂದ ದೂರಿರುವುದು ಕೇವಲ ಸಾಮಾಜಿಕ ನಿಯಮವಲ್ಲ; ಅದು ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಯ ಮಾರ್ಗವೂ ಆಗಿದೆ. "ನ ಶ್ರೋತವ್ಯಃ" ಎಂಬ ಸೂಚನೆ ಧ್ಯಾನ ಮತ್ತು ಯೋಗದ ತತ್ತ್ವಕ್ಕೂ ಸಂಬಂಧಿಸಿದೆ. ಮಾನವನು ಯಾವ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾನೋ ಅವು ಅವನ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ಗುರುತು ಬಿಡುತ್ತವೆ. ದೋಷಚಿಂತನೆಯಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಅಶಾಂತಿಯಾಗುತ್ತದೆ; ಗುಣಚಿಂತನೆಯಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಶುದ್ಧಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. "ಗುಣಾನಾಮೇವ ವಕ್ತಾರಃ" ಎಂಬುದು ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಯ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ಸಜ್ಜನನು ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ ದೈವಿಕ ಅಂಶವನ್ನು ಕಾಣಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದೇ ಸಮತೆ ಮತ್ತು ದಯೆಯ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗವಾಗಿದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅಪವಾದ, ಸುಳ್ಳುಪ್ರಚಾರ ಮತ್ತು ಚಾಡಿಮಾತುಗಳು ವೇಗವಾಗಿ ಹರಡುತ್ತಿವೆ. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಾಧ್ಯಮಗಳ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಪರಿಶೀಲಿಸದ ಮಾಹಿತಿಗಳು ಮತ್ತು ಪರನಿಂದೆಗಳು ಮಾನವಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುತ್ತಿವೆ. ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ನ್ಯಾಯಾಂಗ, ಆಡಳಿತ ಮತ್ತು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ವದಂತಿಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ನಿರ್ಧಾರ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅಪಾಯಕಾರಿ. ಪರಿಶೀಲನೆ, ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ನೈತಿಕ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಅತ್ಯವಶ್ಯಕವೆಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ನೀಡುತ್ತವೆ. ಕುಟುಂಬಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಸ್ನೇಹಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಪರನಿಂದೆ ಅವಿಶ್ವಾಸ ಮತ್ತು ಕಲಹಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ವಾಣಿ ಸಂಯಮ, ಸತ್ಯಪರಿಶೀಲನೆ ಮತ್ತು ಇತರರ ಗುಣಗಳನ್ನು ಮೆಚ್ಚುವ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ನಿಜವಾದ ಸಜ್ಜನತೆ ಎಂದರೆ ಇತರರ ದೋಷಗಳನ್ನು ಹರಡುವುದಲ್ಲ; ಅವರ ಗುಣಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸೌಹಾರ್ದತೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುವುದು ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಧರ್ಮಸಂದೇಶವನ್ನು ಸಾರುತ್ತವೆ.

ರಾಜ್ಯಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಕೋಶಸಂಗ್ರಹ ಮತ್ತು ಜನಪಾಲನೆಯ ಸಮತೋಲನ

ಸ್ವರಾಷ್ಟ್ರಾತ್ ಪರರಾಷ್ಟ್ರಾಚ್ಚ ಕೋಶಂ ಸಂಜನಯೇನ್ನೃಪಃ ।
ಕೋಶಾದ್ಧಿ ಧರ್ಮಃ ರಾಜ್ಯಮೂಲಂ ಪ್ರವರ್ತತೇ ॥ 1
ತಸ್ಮಾತ್ ಸಂಜನಯೇತ್ ಕೋಶಂ ಸಂಹೃತ್ಯ ಪರಿಪಾಲಯೇತ್ ॥
ಪರಿಪಾಲ್ಯಾನುಗೃಹ್ಣೀಯಾದೇಷ ಧರ್ಮಃ ಸನಾತನಃ ॥ 2

न कोशः शुद्धशौचेन न नृशंसेन जायते ।
पदं मध्यममास्थाय कोशसंग्रहणं चरेत् ॥ 3

ನ ಕೋಶಃ ಶುದ್ಧಶೌಚೇನ ನ ನೃಶಂಸೇನ ಜಾಯತೇ ।
ಪದಂ ಮಧ್ಯಮಮಾಸ್ಥಾಯ ಕೋಶಸಂಗ್ರಹಣಂ ಚರೇತ್ ॥ 3

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ರಾಜನು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯದಿಂದಲೂ ಅಗತ್ಯವಿದ್ದರೆ ಪರರಾಜ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ಧನಕೋಶವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ರಾಜ್ಯಧರ್ಮದ ಮೂಲಾಧಾರವೇ ಕೋಶವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೋಶವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಬೇಕು ಮತ್ತು ಜನರನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಬೇಕು — ಇದೇ ಸನಾತನ ಧರ್ಮ. ಆದರೆ ಕೋಶವು ಅತಿಯಾದ ಮೃದುತೆಯಿಂದಲೂ, ಕ್ರೂರತೆಯಿಂದಲೂ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮಧ್ಯಮಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಕೋಶಸಂಗ್ರಹ ಮಾಡಬೇಕು.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ರಾಜ್ಯಧರ್ಮದ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ಮತ್ತು ಗಂಭೀರ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತವೆ. ಸಮಾಜದ ರಕ್ಷಣೆಗೆ, ನ್ಯಾಯಪಾಲನೆಗೆ ಮತ್ತು ಜನಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಆಡಳಿತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಆರ್ಥಿಕ ಬಲ ಅಗತ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. “ಕೋಶ” ಎಂದರೆ ರಾಜ್ಯದ ಧನಸಂಗ್ರಹ ಅಥವಾ ಆರ್ಥಿಕ ಸಂಪತ್ತು. ರಾಜನು ಕೇವಲ ವೈಯಕ್ತಿಕ ವೈಭವಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ರಾಜ್ಯದ ಸ್ಥಿರತೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆಗೆ ಕೋಶವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. “ಕೋಶಾದ್ಧಿ ಧರ್ಮಃ ರಾಜ್ಯಮೂಲಂ ಪ್ರವರ್ತತೇ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ರಾಜ್ಯನಿರ್ವಹಣೆಯ ಆರ್ಥಿಕ ನೆಲೆಯನ್ನು ಒತ್ತಿಹೇಳುತ್ತದೆ. ಧನಬಲವಿಲ್ಲದ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ರಕ್ಷಣಾ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ನ್ಯಾಯ, ಶಿಕ್ಷಣ, ಸೇವಾಕಾರ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ಜನಕಲ್ಯಾಣ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಸಂಪತ್ತಿನ ಸಂಗ್ರಹವನ್ನೇ ಬೋಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. “ಸಂಹೃತ್ಯ ಪರಿಪಾಲಯೇತ್” ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಜನರ ರಕ್ಷಣೆಗೆ ಬಳಸಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ರಾಜನ ಕರ್ತವ್ಯ ಕೇವಲ ತೆರಿಗೆ ಸಂಗ್ರಹವಲ್ಲ; ಜನರ ಜೀವನವನ್ನು ಸುರಕ್ಷಿತ ಮತ್ತು ಸುಖಮಯವಾಗಿಸುವುದಾಗಿದೆ. “ಪರಿಪಾಲ್ಯಾನುಗ್ರಹ್ಣೀಯಾತ್” ಎಂಬುದು ರಾಜ್ಯಧರ್ಮದ ಮಾನವೀಯ ಮುಖವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಆಡಳಿತವು ಜನರನ್ನು ಕೇವಲ ನಿಯಂತ್ರಿಸಬಾರದು; ಅವರ ಅಭ್ಯುದಯಕ್ಕೂ ಸಹಾಯಕವಾಗಬೇಕು. ಜನರ ಕಲ್ಯಾಣವೇ ರಾಜ್ಯದ ನಿಜವಾದ ಗುರಿ. ಮೂರನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಆರ್ಥಿಕ ಧರ್ಮದ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. “ನ ಕೋಶಃ ಶುದ್ಧಶೌಚೇನ” ಎಂದರೆ ಅತಿಯಾದ ಮೃದುತೆ ಅಥವಾ ಅತಿಸೌಮ್ಯತೆಯಿಂದ ರಾಜ್ಯಕೋಶ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ “ನ ನೃಶಂಸೇನ” — ಕ್ರೂರತೆ ಮತ್ತು ಶೋಷಣೆಯಿಂದಲೂ ಸ್ಥಿರವಾದ ಸಮೃದ್ಧಿ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ “ಪದಂ ಮಧ್ಯಮಮಾಸ್ಥಾಯ” — ಮಧ್ಯಮಮಾರ್ಗವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ನ್ಯಾಯಸಮ್ಮತ ತೆರಿಗೆ, ಸಮತೋಲನಯುತ ಆಡಳಿತ ಮತ್ತು ಜನಹಿತದ ಆರ್ಥಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೇ ಧರ್ಮಮಯ ರಾಜ್ಯದ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ “ಕೋಶ” ಕೇವಲ ಧನವಲ್ಲ; ಜೀವನದ ಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಸಂಪನ್ಮೂಲಗಳ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ಮಾನವನು ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ, ಸಂರಕ್ಷಿಸಿ, ಲೋಕಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸಬೇಕು ಎಂಬ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಂದೇಶವೂ ಇಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದೆ. “ಮಧ್ಯಮಮಾರ್ಗ” ಎಂಬುದು ಯೋಗ ಮತ್ತು ಧರ್ಮದ ಕೇಂದ್ರತತ್ತ್ವವಾಗಿದೆ. ಅತಿಯಾದ ಆಸಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಅತಿಯಾದ ತ್ಯಾಗ ಎರಡೂ ಸಮತೋಲನ ಕಳೆಸುತ್ತವೆ. ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಮಚಿತ್ತತೆ ಮತ್ತು ವಿವೇಕದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಧರ್ಮವಾಗಿದೆ. ರಾಜನಿಗೆ ನೀಡಿರುವ ಈ ಉಪದೇಶವು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಒಳಜೀವನಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಪತ್ತು — ಜ್ಞಾನ, ಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಧೈರ್ಯ — ಇವುಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಲೋಕಹಿತಕ್ಕೆ ಬಳಸಿದಾಗ ಆತ್ಮೋನ್ನತಿ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಆಡಳಿತ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕ ನೀತಿಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ಯಾವುದೇ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಬಲವಾದ ಆರ್ಥಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಅಗತ್ಯ. ಆದರೆ ತೆರಿಗೆ

ಮತ್ತು ಸಂಪತ್ತಿನ ಸಂಗ್ರಹ ಜನಶೋಷಣೆಯ ಸಾಧನವಾಗಬಾರದು ಎಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ನೀಡುತ್ತವೆ. ಜನಕಲ್ಯಾಣ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕ ಶಿಸ್ತು ನಡುವಿನ ಸಮತೋಲನ ಅತ್ಯವಶ್ಯಕವಾಗಿದೆ. ಅತಿಯಾದ ತೆರಿಗೆ ಅಥವಾ ಭ್ರಷ್ಟಾಚಾರ ಜನರ ಅಸಮಾಧಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ; ಅದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಆಡಳಿತದ ದುರ್ಬಲತೆಯೂ ರಾಷ್ಟ್ರವನ್ನು ಅಪಾಯಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸುತ್ತದೆ. "ಮಧ್ಯಮಮಾರ್ಗ" ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವು ಇಂದಿನ ಆರ್ಥಿಕ ನೀತಿಗಳಿಗೂ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕವಾಗಿದೆ. ನ್ಯಾಯಯುತ ಸಂಪನ್ಮೂಲ ಹಂಚಿಕೆ, ಜನಹಿತದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯಿಂದಾದ ಆಡಳಿತ — ಇವುಗಳೇ ಸುಸ್ಥಿರ ಸಮಾಜದ ಆಧಾರವಾಗಿವೆ. ಇಂದಿನ ನಾಯಕತ್ವಕ್ಕೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹತ್ವದ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಅಧಿಕಾರ ಮತ್ತು ಸಂಪತ್ತು ವೈಯಕ್ತಿಕ ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲ; ಜನರ ರಕ್ಷಣೆಗೆ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಅಭ್ಯುದಯಕ್ಕೆ ಬಳಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ಧರ್ಮಮಯ ಆಡಳಿತವೆಂದರೆ ಸಮತೋಲನಯುತ ಆರ್ಥಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಜನಪಾಲನೆ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯಸಮ್ಮತ ಆಡಳಿತದ ಸಮನ್ವಯ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾರುತ್ತವೆ.

ರಾಜ್ಯಸ್ಥಿರತೆಗೆ ಕೋಶ, ಬಲ ಮತ್ತು ಮಿತ್ರಸಂಪತ್ತಿನ ಮಹತ್ವ

ಉಚ್ಛೈರ್ವೃತ್ತೇಃ ಶ್ರಿಯೋ ಹಾನಿರ್ಯಥೈವ ಮರಣಂ ತಥಾ ।
ತಸ್ಮಾತ್ ಕೋಶಂ ಬಲಂ ಮಿತ್ರಾಣ್ಯಥ ರಾಜಾ ವಿವರ್ಧಯೇತ್ ॥ 5

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಸಂಪತ್ತು ಮತ್ತು ಐಶ್ವರ್ಯದ ನಾಶವು ಮರಣದಂತೆಯೇ ದುಃಖಕರವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ರಾಜನು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯದ ಕೋಶ, ಬಲ ಮತ್ತು ಮಿತ್ರಸಂಪತ್ತನ್ನು ಸದಾ ವೃದ್ಧಿಪಡಿಸಬೇಕು.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ರಾಜ್ಯನಿರ್ವಹಣೆಯ ಮೂಲಾಧಾರಗಳಾದ ಆರ್ಥಿಕ ಶಕ್ತಿ, ರಕ್ಷಣಾಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಮಿತ್ರಬಲಗಳ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ರಾಜ್ಯವು ಕೇವಲ ಭೂಭಾಗ ಅಥವಾ ಆಡಳಿತವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲ; ಅದು ಆರ್ಥಿಕ ಸ್ಥಿರತೆ, ಸುರಕ್ಷತೆ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಬಂಧಗಳ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುವ ಜೀವಂತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗಿದೆ. "ಉಚ್ಛೈರ್ವೃತ್ತೇಃ ಶ್ರಿಯೋ ಹಾನಿಃ" ಎಂಬ ಪದಗಳು ಐಶ್ವರ್ಯ ಮತ್ತು ಸಮೃದ್ಧಿಯ ನಾಶವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ "ಶ್ರೀ" ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಧನವಲ್ಲ; ರಾಜ್ಯದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಅಭ್ಯುದಯ — ಆರ್ಥಿಕ ಶಕ್ತಿ, ಗೌರವ, ಸ್ಥಿರತೆ ಮತ್ತು ಜನಸಮೃದ್ಧಿ. ಇದರ ಹಾನಿಯನ್ನು "ಮರಣ"ಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿರುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾದ ಉಪಮೆಯಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಆರ್ಥಿಕ ದುರ್ಬಲತೆ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಅಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸಂಪತ್ತಿನ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಕೇವಲ ಭೋಗದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡದೇ, ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆಯ ಸಾಧನವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿಸುತ್ತದೆ. ಧನವಿಲ್ಲದ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯ, ರಕ್ಷಣಾ ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಜನಕಲ್ಯಾಣ ಕಾರ್ಯಗಳು ಕುಂದುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ರಾಜ್ಯದ ಸಮೃದ್ಧಿ ಧರ್ಮದ ನೆಲೆ ಎಂದು ಮಹಾಭಾರತ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. "ತಸ್ಮಾತ್ ಕೋಶಂ" ಎಂಬುದರಿಂದ ಆರ್ಥಿಕ ಬಲವನ್ನು ವೃದ್ಧಿಪಡಿಸುವ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಕೋಶಸಂಗ್ರಹ ಧರ್ಮಬದ್ಧವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲೇ ಮಹಾಭಾರತ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದೆ. ಧನವು ರಾಜ್ಯದ ಜೀವಶಕ್ತಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಅದು ಜನಶೋಷಣೆಯ ಮೂಲಕವಾಗಿರಬಾರದು. "ಬಲಂ" ಎಂಬ ಪದವು ರಕ್ಷಣಾಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಆಡಳಿತದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ರಾಜ್ಯವು ದುರ್ಬಲವಾಗಿದ್ದರೆ ಅಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಅಶಾಂತಿ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಲವು ಕೇವಲ ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲ; ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯದ ರಕ್ಷಣೆಗೆ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. "ಮಿತ್ರಾಣಿ" ಎಂಬ ಪದವು ರಾಜ್ಯಧರ್ಮದ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಯಾವುದೇ ರಾಜ್ಯವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಉಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ವಿಶ್ವಾಸಾರ್ಹ ಮಿತ್ರರು, ಸಹಕಾರಿಗಳು ಮತ್ತು ಸ್ನೇಹಸಂಬಂಧಗಳು ರಾಜ್ಯದ ಸ್ಥಿರತೆಗೆ ಅಗತ್ಯ. ಇದು ರಾಜಕೀಯ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಸೌಹಾರ್ದತೆಯ

ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ಈ ಮೂರು — ಕೋಶ, ಬಲ ಮತ್ತು ಮಿತ್ರತೆ — ಸಮತೋಲನದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ರಾಜ್ಯವು ಸುಸ್ಥಿರವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ "ಕೋಶ", "ಬಲ" ಮತ್ತು "ಮಿತ್ರ"ಗಳು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಒಳಜೀವನಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತವೆ. ಕೋಶ ಎಂದರೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಸತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳ ಸಂಗ್ರಹ. ಬಲ ಎಂದರೆ ಮನೋಸ್ಥೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆ. ಮಿತ್ರತೆ ಎಂದರೆ ಸತ್ಸಂಗ ಮತ್ತು ಸಜ್ಜನರ ಸಹವಾಸ. "ಶ್ರಿಯೋ ಹಾನಿಃ" ಎಂಬುದು ಆಂತರಿಕ ಧರ್ಮಬಲದ ಕುಸಿತವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮಾನವನು ಸತ್ಯ, ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ವಿವೇಕವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಾಗ ಅದು ಆತ್ಮಜೀವನದ ಮರಣದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಸತ್ಸಂಗ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಬಲವನ್ನು ವೃದ್ಧಿಪಡಿಸುವ ಮೂಲಕವೇ ವ್ಯಕ್ತಿ ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಯತ್ತ ಸಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇದೇ ರಾಜ್ಯಧರ್ಮದ ಆಂತರಿಕ ಆತ್ಮಧರ್ಮರೂಪವಾಗಿದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ರಾಷ್ಟ್ರಜೀವನದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿದೆ. ಯಾವುದೇ ದೇಶದ ಸ್ಥಿರತೆ ಅದರ ಆರ್ಥಿಕ ಶಕ್ತಿ, ರಕ್ಷಣಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಮತ್ತು ಅಂತಾರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸ್ನೇಹಸಂಬಂಧಗಳ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿತವಾಗಿದೆ. ಆರ್ಥಿಕ ದುರ್ಬಲತೆ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಮತ್ತು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಅಪಾಯಕಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಇಂದಿನ ಆಡಳಿತಗಾರರು ಮತ್ತು ನಾಯಕರು ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಸಮತೋಲನತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅರಿಯಬೇಕಾಗಿದೆ. ಕೇವಲ ಸಂಪತ್ತು ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅದನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಬಲ ಮತ್ತು ಸಹಕಾರದ ಮಿತ್ರತೆಗಳೂ ಅಗತ್ಯ. ವೈಯಕ್ತಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹತ್ವದ ಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಆರ್ಥಿಕ ಶಿಸ್ತು, ಮನೋಬಲ ಮತ್ತು ಉತ್ತಮ ಸ್ನೇಹಸಂಬಂಧಗಳು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜೀವನವನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಕೆಟ್ಟ ಸಂಗಡಿಗರು ಮತ್ತು ದುರ್ಬಲ ಮನೋಭಾವ ಜೀವನದ ಪತನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಬಹುದು. ಇಂದಿನ ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸಮಗ್ರ ಜೀವನದ ದೃಷ್ಟಿಕೋಣವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಂಪತ್ತು, ಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಉತ್ತಮ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಧರ್ಮಬದ್ಧವಾಗಿ ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅಗತ್ಯವೆಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಇದು ಸಾರುತ್ತದೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನವು ಸಮೃದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿ ಧರ್ಮಸಮ್ಮತವಾಗಿ ಉಳಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಸಮಾಜ ಮತ್ತು ರಾಜ್ಯವು ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

ಉದ್ಯಮ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಗೌರವವೇ ನಿಜವಾದ ಪೌರುಷ

ಉದ್ಯಚ್ಛೇದೇವ ನ ಗ್ಲಾಯೇದುದ್ಯಮೋ ಹ್ಯೇವ ಪೌರುಷಮ್ ।
ಅಪ್ಯಪರ್ವಣಿ ಭಜ್ಯೇತ ನ ನಮೇತೇಹ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ॥ 9

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- ಮಾನವನು ಸದಾ ಪ್ರಯತ್ನಶೀಲನಾಗಿರಬೇಕು, ನಿರಾಶನಾಗಬಾರದು. ಉದ್ಯಮವೇ ನಿಜವಾದ ಪೌರುಷವಾಗಿದೆ. ಅಗತ್ಯವಿದ್ದರೆ ಮುರಿದುಹೋಗುವುದಾದರೂ ಸರಿಯೇ, ಆದರೆ ಯಾರ ಮುಂದೆಯೂ ಅಧರ್ಮಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಲೆಬಾಗಬಾರದು.

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧೈರ್ಯ, ಆತ್ಮಗೌರವ ಮತ್ತು ನಿರಂತರ ಪ್ರಯತ್ನದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಶಕ್ತಿಯುತವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಂಕಷ್ಟಗಳು, ವಿಫಲತೆಗಳು ಮತ್ತು ವಿರೋಧಗಳು ಬಂದರೂ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ನಿರಾಶೆಯಾಗದೆ ಮುಂದುವರಿಯಬೇಕು ಎಂಬ ಮಹತ್ವದ ಧರ್ಮೋಪದೇಶವನ್ನು ಇದು ನೀಡುತ್ತದೆ. "ಉದ್ಯಚ್ಛೇತ್ ಏವ" ಎಂಬ ಪದಗಳು ಮಾನವ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾಶೀಲತೆಯ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಧರ್ಮವು ಅಲಸ್ಯ ಅಥವಾ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯತೆಯನ್ನು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯುದಯ, ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ಆತ್ಮೋನ್ನತಿ ಎಲ್ಲವೂ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದಲೇ ಸಾಧ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸದಾ ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲುವ ಮನೋಭಾವವೇ ಧರ್ಮಜೀವನದ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. "ನ ಗ್ಲಾಯೇತ್" ಎಂದರೆ ಮನೋನಿರುತ್ಸಾಹಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಬಾರದು. ಸಂಕಷ್ಟಗಳು ಬಂದಾಗ ಅನೇಕರು ನಿರಾಶರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಮಹಾಭಾರತವು ಧೈರ್ಯವನ್ನು

ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು ಎಂದು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಜೀವನದ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸುವ ಸ್ಥೈರ್ಯವೇ ನಿಜವಾದ ಆತ್ಮಬಲವಾಗಿದೆ. "ಉದ್ಯಮೋ ಹ್ಯೇವ ಪೌರುಷಮ್" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ "ಪೌರುಷ" ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ದೈಹಿಕ ಶಕ್ತಿ ಅಲ್ಲ; ಧೈರ್ಯ, ದೃಢಸಂಕಲ್ಪ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯಶೀಲತೆಯ ಸಮಗ್ರ ರೂಪವಾಗಿದೆ. ಜನ್ಮ, ಸ್ಥಾನಮಾನ ಅಥವಾ ಭಾಗ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರಯತ್ನವೇ ಮಾನವನ ಮಹತ್ವವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಮಹತ್ತರ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿ ಭಾಗ "ಅಪ್ಯಪರ್ವಣಿ ಭಜ್ಯೇತ ನ ನಮೇತೇಹ ಕಸ್ಯಚಿತ್" ಎಂಬುದು. ಅಗತ್ಯವಿದ್ದರೆ ಒಡೆಯಬೇಕಾದರೂ ಅಧರ್ಮದ ಮುಂದೆ ತಲೆಬಾಗಬಾರದು ಎಂಬ ಆತ್ಮಗೌರವದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಇದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಬೋಧಿಸಲಾಗಿಲ್ಲ; ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಸತ್ಯದ ರಕ್ಷಣೆಗೆ ಬೇಕಾದ ಆತ್ಮಸಮ್ಮಾನವನ್ನು ಬೋಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮಾನವನು ಭಯ, ಲಾಭ ಅಥವಾ ಒತ್ತಡದ ಕಾರಣದಿಂದ ತನ್ನ ಧರ್ಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರೆ ಅವನ ಆಂತರಿಕ ಶಕ್ತಿ ಕುಗ್ಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸತ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ದೃಢವಾಗಿ ನಿಂತವನು ಹೊರಗೆ ಸೋತಂತೆ ಕಂಡರೂ ಆಂತರಿಕವಾಗಿ ವಿಜಯಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ ಜೀವನವು ಆತ್ಮಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಜಾಗೃತಗೊಳಿಸುವ ಸಾಧನೆಯಾಗಿದೆ. "ಉದ್ಯಮ" ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಬಾಹ್ಯ ಕಾರ್ಯವಲ್ಲ; ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಯ ನಿರಂತರ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. "ನ ಗ್ಲಾಯೇತ್" ಎಂಬುದು ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ ಹೊಂದಿದವನು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕುಗ್ಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನು ತನ್ನೊಳಗಿನ ದೈವಿಕ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ನಂಬುತ್ತಾನೆ. "ನ ನಮೇತ್" ಎಂಬುದು ಅಧರ್ಮದ ಮುಂದೆ ಆತ್ಮವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಬಾರದು ಎಂಬ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಂದೇಶವಾಗಿದೆ. ದೇಹ ಅಥವಾ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳು ಮುರಿಯಬಹುದು; ಆದರೆ ಆತ್ಮಸತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರನಾದವನ ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಯಾರೂ ಸೋಲಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನಿರಾಶೆ, ಮಾನಸಿಕ ದುರ್ಬಲತೆ ಮತ್ತು ತ್ವರಿತ ಸೋಲುಮನೋಭಾವ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೇರಣಾದಾಯಕವಾಗಿದೆ. ಜೀವನದಲ್ಲಿ ವಿಫಲತೆ ಬಂದಾಗ ಅನೇಕರು ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ "ಉದ್ಯಮೋ ಹ್ಯೇವ ಪೌರುಷಮ್" ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನದರ್ಶನವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಯಶಸ್ಸು ಕೇವಲ ಭಾಗ್ಯದಿಂದಲ್ಲ; ನಿರಂತರ ಪ್ರಯತ್ನ ಮತ್ತು ದೃಢಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅರಿವು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಬಲಿಷ್ಠನಾಗಿಸುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿದೆ. ಅನ್ಯಾಯ, ಭ್ರಷ್ಟಾಚಾರ ಅಥವಾ ಅಧರ್ಮದ ಮುಂದೆ ಭಯದಿಂದ ತಲೆಬಾಗದೆ ಸತ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವ ಧೈರ್ಯ ಸಮಾಜದ ನೈತಿಕ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮಗೌರವ ಮತ್ತು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆ ಇಲ್ಲದ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನವು ಮಾನವನಿಗೆ ಪರಿಶ್ರಮ, ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಸತ್ಯನಿಷ್ಠ ಆತ್ಮಗೌರವದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಉದ್ಯಮಶೀಲತೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ದೃಢವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವ ಮನೋಭಾವವೇ ನಿಜವಾದ ಪೌರುಷವೆಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾರುತ್ತದೆ.

ಮರ್ಯಾದೆಯೇ ಸಮಾಜಶಾಂತಿಯ ಶಾಶ್ವತ ಆಧಾರ

ಏಕಾಂತೇನ ಹ್ಯಮರ್ಯಾದಾತ್ ಸರ್ವೋಽಪ್ಯುದ್ವಿಜತೇ ಜನಃ ।
ದಸ್ಯವೋಽಪ್ಯುಪಶಕಂತೇ ನಿರನುಕ್ರೋಶಕಾರಿಣಃ ॥ 11
ಸ್ಥಾಪಯೇದೇವ ಮರ್ಯಾದಾಂ ಜನಚಿತ್ತಪ್ರಸಾದಿನೀಮ್ ।
ಅಲ್ಪಾಪ್ಯಥೇಹ ಮರ್ಯಾದಾ ಲೋಕೇ ಭವತಿ ಪೂಜಿತಾ ॥ 12

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಮರ್ಯಾದೆಯಿಲ್ಲದ ವರ್ತನೆಯಿಂದ ಎಲ್ಲ ಜನರೂ ಭಯ ಮತ್ತು ಅಶಾಂತಿಗೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತಾರೆ. ದಯೆಯಿಲ್ಲದ ಕ್ರೂರ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳನ್ನು ದರೋಡೆಗಾರರೂ ಸಹ ಅನುಮಾನದಿಂದ ನೋಡುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜನರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಸಂತೋಷವನ್ನು ನೀಡುವ ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಬೇಕು. ಅಲ್ಪವಾದ ಮರ್ಯಾದೆಯೂ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾಗುತ್ತದೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಸಮಾಜಜೀವನದಲ್ಲಿ "ಮರ್ಯಾದೆ"ಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಆಳವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಮರ್ಯಾದೆ ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ನಿಯಮ ಅಥವಾ ನಿರ್ಬಂಧವಲ್ಲ; ಅದು ಮಾನವ ಸಂಬಂಧಗಳ ಸೌಂದರ್ಯ, ನೈತಿಕ ಗಡಿ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವವಾಗಿದೆ. "ಅಮರ್ಯಾದಾತ್ ಸರ್ವೋಽಪ್ಯುದ್ವಿಜತೇ ಜನಃ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಮರ್ಯಾದೆಯ ಕೊರತೆಯಿಂದ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಅಶಾಂತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿ ತನ್ನ ಮಾತು, ವರ್ತನೆ ಮತ್ತು ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿ ಮಿತಿಯನ್ನು ಮೀರುವಾಗ ಜನರಲ್ಲಿ ಭಯ, ಅನುಮಾನ ಮತ್ತು ಅಸುರಕ್ಷತೆ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ. ಮರ್ಯಾದೆಯಿಲ್ಲದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಕೊನೆಗೆ ಅರಾಜಕತೆಯಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮನುಷ್ಯನ ನೈತಿಕ ವರ್ತನೆಯು ಸಮಾಜದ ಶಾಂತಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಅಗತ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಮರ್ಯಾದೆ ಇಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಜನರು ವಿಶ್ವಾಸವಿಡಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಗೌರವ ಮತ್ತು ವಿಶ್ವಾಸ ಉಳಿಯಬೇಕಾದರೆ ಮಿತಿ ಮತ್ತು ಸಂಯಮ ಅಗತ್ಯ. "ದಸ್ಯವೋಽಪ್ಯುಪಶಂಕಂತೇ ನಿರನುಕ್ರೋಶಕಾರಿಣಃ" ಎಂಬುದು ಅತ್ಯಂತ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಉಪದೇಶವಾಗಿದೆ. ದಯೆ ಮತ್ತು ಅನುಕಂಪವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ದರೋಡೆಗಾರರೂ ಸಹ ಭಯದಿಂದ ನೋಡುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಕ್ರೂರತೆ ಮತ್ತು ನಿರ್ದಯತೆಯ ಅಪಾಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ದಯೆಯಿಲ್ಲದ ಶಕ್ತಿ ಭಯ ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆ; ದಯೆಯೊಡನೆ ಇರುವ ಶಕ್ತಿ ವಿಶ್ವಾಸ ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆ. "ಸ್ಥಾಪಯೇದೇವ ಮರ್ಯಾದಾಂ ಜನಚಿತ್ತಪ್ರಸಾದಿನೀಮ್" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ರಾಜ್ಯಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಸಮಾಜಧರ್ಮ ಎರಡಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಜನರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಶಾಂತಿ, ಭದ್ರತೆ ಮತ್ತು ಸಂತೋಷವನ್ನು ನೀಡುವ ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು ನಾಯಕತ್ವದ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ. ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಕಠಿಣ ನಿಯಮವಲ್ಲ; ಅದು ಜನರ ಹಿತ ಮತ್ತು ಮನಶ್ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಜೀವನವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗಿದೆ. "ಅಲ್ಪಾಪಿ ಮರ್ಯಾದಾ" ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಣ್ಣ ಮಟ್ಟಿನ ನೈತಿಕತೆ ಮತ್ತು ಸಂಯಮವೂ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಗೌರವಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಮರ್ಯಾದೆ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ ಮರ್ಯಾದೆ ಆತ್ಮನಿಗ್ರಹದ ರೂಪವಾಗಿದೆ. ಮಾನವನು ತನ್ನ ಆಸೆ, ಕೋಪ ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರಗಳಿಗೆ ಮಿತಿ ವಿಧಿಸದಿದ್ದರೆ ಅವನ ಮನಸ್ಸು ಅಶಾಂತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಮರ್ಯಾದೆ ಹೊರಗಿನ ನಿಯಮವಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಯ ರಕ್ಷಣಾಕವಚವಾಗಿದೆ. "ಜನಚಿತ್ತಪ್ರಸಾದಿನೀ" ಎಂಬ ಪದವು ಧರ್ಮದ ಆಂತರಿಕ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ಭಯ ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕಲ್ಲ; ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಬೆಳೆಸುವುದಕ್ಕಾಗಿದೆ. ಅನುಕಂಪವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಒಳಗಿನಿಂದಲೂ ಶಾಂತಿಯಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ದಯೆ ಮತ್ತು ಮರ್ಯಾದೆ ಆತ್ಮದ ವಿಶಾಲತೆಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು. ಇವುಗಳ ಮೂಲಕವೇ ಮಾನವನು ತನ್ನ ನಿಜವಾದ ಮಾನವೀಯತೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಮರ್ಯಾದೆಯ ಕುಸಿತ ಅನೇಕ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿದೆ. ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಅಸಭ್ಯತೆ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷಪೂರ್ಣ ವರ್ತನೆ, ಅಧಿಕಾರದ ದುರುಪಯೋಗ ಮತ್ತು ನೈತಿಕ ಮಿತಿಗಳ ಉಲ್ಲಂಘನೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅಶಾಂತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತಿವೆ. ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ಕುಟುಂಬ, ಶಿಕ್ಷಣ, ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ಸಾರ್ವಜನಿಕ

ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಮರ್ಯಾದೆಯ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಪುನಃ ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಅಗತ್ಯವಿದೆ. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಮತ್ತು ಹಕ್ಕುಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಮತ್ತು ಸಂಯಮವೂ ಅಗತ್ಯವೆಂಬ ಅರಿವು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯಬೇಕು. ನಾಯಕತ್ವದ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹತ್ವದ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಜನರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಭದ್ರತೆ ಮತ್ತು ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ನೀಡುವ ಆಡಳಿತವೇ ಧರ್ಮಮಯ ಆಡಳಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಭಯ ಮತ್ತು ಕ್ರೂರತೆಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಸಮಾಜವನ್ನು ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ನಡೆಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಜೀವನದ ನೈತಿಕ ಗಡಿಗಳ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಮರ್ಯಾದೆ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ; ಅದನ್ನು ಗೌರವಯುತ ಮತ್ತು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ಮರ್ಯಾದೆಯೇ ಸಮಾಜದ ಶಾಂತಿ, ವಿಶ್ವಾಸ ಮತ್ತು ಧರ್ಮದ ಮೂಲಾಧಾರವೆಂದು ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾರುತ್ತವೆ.

ನಾಸ್ತಿಕ ದೃಷ್ಟಿ ಮತ್ತು ವಿಶ್ವಾಸಭಂಗದ ಧರ್ಮಸೂಕ್ಷ್ಮ

ನಾಯಂ ಲೋಕೋಽಸ್ತಿ ನ ಪರ ಇತಿ ವ್ಯವಸಿತೋ ಜನಃ ।
ನಾಲಂ ಗಂತುಂ ಚ ವಿಶ್ವಾಸಂ ನಾಸ್ತಿಕೇ ಭಯಶಂಕಿತೈಃ ॥ 13

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 3

ಸರಳಾರ್ಥ:- *"ಈ ಲೋಕವಿಲ್ಲ, ಪರಲೋಕವೂ ಇಲ್ಲ" ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ನಾಸ್ತಿಕ ಮನೋಭಾವದ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಭಯ ಮತ್ತು ಅನುಮಾನ ಹೊಂದಿರುವ ಜನರು ಸಂಪೂರ್ಣ ವಿಶ್ವಾಸವಿಡಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಾನವ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸ, ನೈತಿಕತೆ ಮತ್ತು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ "ನಾಸ್ತಿಕ" ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಕೇವಲ ದೇವನಿರಾಕರಣೆಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬಳಸಿಲ್ಲ; ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಉನ್ನತ ನೈತಿಕ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ, ಧರ್ಮಫಲ ಅಥವಾ ಪರಮಸತ್ಯ ಇಲ್ಲವೆಂದು ನಂಬುವ ಮನೋಭಾವವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. "ನಾಯಂ ಲೋಕೋಽಸ್ತಿ ನ ಪರಃ" ಎಂಬುದು ಜೀವನವನ್ನು ಕೇವಲ ಕ್ಷಣಿಕ ಭೋಗ ಮತ್ತು ಸ್ವಾರ್ಥದ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಇಳಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿಕೋಣವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಧರ್ಮನಿಯಮಗಳಿಲ್ಲ, ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಫಲವಿಲ್ಲ ಎಂದು ನಂಬುವವನು ತನ್ನ ಕ್ರಿಯೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಆಂತರಿಕ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಸಮಾಜವು ವಿಶ್ವಾಸದ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿಯು ತನ್ನ ಕ್ರಿಯೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ನೈತಿಕ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸದಿದ್ದರೆ, ಇತರರಿಗೆ ಅವನ ಮೇಲೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ನಂಬಿಕೆ ಇಡುವುದು ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ "ನಾಲಂ ಗಂತುಂ ಚ ವಿಶ್ವಾಸಂ" ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ "ಭಯಶಂಕಿತೈಃ" ಎಂಬ ಪದವೂ ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿದೆ. ನೈತಿಕ ಮಿತಿಗಳಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಯಾವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಾದರೂ ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ವರ್ತಿಸಬಹುದು ಎಂಬ ಭಯ ಜನರಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅವನ ಬಗ್ಗೆ ಅನುಮಾನ ಮತ್ತು ಅಸುರಕ್ಷತೆ ಬೆಳೆಯಬಹುದು. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮದ ಒಂದು ಆಳವಾದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ: ಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಬಾಹ್ಯ ನಿಯಮವಲ್ಲ; ಅದು ಮಾನವನ ಒಳಗಿನ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಿಯ ಅರಿವು. ಪರಲೋಕದ ಭಾವನೆ ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಮರಣಾನಂತರದ ಲೋಕವನ್ನಷ್ಟೇ ಸೂಚಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಫಲವಿದೆ ಎಂಬ ನೈತಿಕ ವಿಶ್ವವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಮೇಲಿನ ನಂಬಿಕೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ ಮಾನವನ ಜೀವನವು ಕೇವಲ ದೇಹಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತವಲ್ಲ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸು ಭೌತಿಕ ಸುಖದಲ್ಲಿಯೇ ಅಂತಿಮ ಸತ್ಯವನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತದೆ. ಆಗ ಜೀವನದ ಆಳವಾದ ಅರ್ಥ ಕಳೆದುಹೋಗುತ್ತದೆ. "ಪರಲೋಕ" ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮದ ಉನ್ನತ ಗಮ್ಯವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮಾನವನು ತನ್ನ*

ಕ್ರಿಯೆಗಳ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ಅರಿತು ಬದುಕಿದಾಗ ಅವನಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಬೋಧನೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ "ಏನೂ ಇಲ್ಲ" ಎಂಬ ನಿರರ್ಥಕ ದೃಷ್ಟಿಕೋಣವು ಆತ್ಮದ ಪ್ರಗತಿಯನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅಂಧಭಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಆತ್ಮಜಾಗೃತಿಯ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಫಲವಿದೆ ಎಂಬ ಅರಿವು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತ ಜೀವನದತ್ತ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತದೆ.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಭೌತಿಕವಾದ ಮತ್ತು ಸ್ವಾರ್ಥಪ್ರಧಾನ ಜೀವನದೃಷ್ಟಿ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿದೆ. ಜೀವನಕ್ಕೆ ಯಾವುದೇ ಉನ್ನತ ನೈತಿಕ ಗುರಿಯಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಮನೋಭಾವವು ಭ್ರಷ್ಟಾಚಾರ, ಮೋಸ ಮತ್ತು ಜವಾಬ್ದಾರಿಹೀನತೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಬಹುದು. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸ ಉಳಿಯಬೇಕಾದರೆ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ನೈತಿಕ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ ಇರಬೇಕು. ಕಾನೂನುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಅಂತರಂಗದ ಧರ್ಮಬೋಧನೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮದ ಆಂತರಿಕ ನೆಲೆ ವಿಶ್ವಾಸ ಮತ್ತು ಜವಾಬ್ದಾರಿಯಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಶಿಕ್ಷಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕೇವಲ ವೃತ್ತಿಜೀವನದ ಯಶಸ್ಸಲ್ಲ, ನೈತಿಕತೆ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಫಲದ ಅರಿವನ್ನೂ ಬೆಳೆಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಜೀವನವು ಅರ್ಥಪೂರ್ಣ ಮತ್ತು ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತವಾಗಿರಬೇಕೆಂಬ ಮೌಲ್ಯಗಳು ಸಮಾಜದ ಸ್ಥಿರತೆಗೆ ಅಗತ್ಯ. ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಜನರು ಪರಸ್ಪರ ವಿಶ್ವಾಸ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮ, ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಿ ಮತ್ತು ನೈತಿಕ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಪುನಃ ಒತ್ತಿಹೇಳುತ್ತದೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನವು ಮಾನವ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಬೋಧನೆ ಉಳಿಯಬೇಕಾದರೆ ಉನ್ನತ ನೈತಿಕ ಸತ್ಯದ ಮೇಲಿನ ನಂಬಿಕೆ ಅಗತ್ಯವೆಂದು ಶಾಶ್ವತ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ.

ಧರ್ಮ–ಅಧರ್ಮಗಳ ಫಲವು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮತ್ತು ಅನಿವಾರ್ಯ

ಅಧರ್ಮೋ ಧರ್ಮೋ ಇತ್ಯೇತದ್ಯಥಾ ವೃಕ್ಷಫಲಂ ತಥಾ ।
ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಫಲೇ ಜಾತು ನ ದದರ್ಶೇಹ ಕಶ್ಚನ ॥ 2

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 4

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ವೃಕ್ಷದ ಫಲವು ಅದರ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮಗಳಿಗೂ ಫಲಗಳಿವೆ. ಆದರೆ ಆ ಫಲಗಳ ಕಾರ್ಯವಿಧಾನವನ್ನು ಯಾರೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕಾಣಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮಗಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕಾರ್ಯವಿಧಾನವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಆಳವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಮಾನವನು ತನ್ನ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲವನ್ನು ತಕ್ಷಣವೇ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮ ಎರಡಕ್ಕೂ ಅನಿವಾರ್ಯ ಫಲಗಳಿವೆ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. "ಯಥಾ ವೃಕ್ಷಫಲಂ" ಎಂಬ ಉಪಮೆ ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಒಂದು ಮರ ಯಾವ ಬೀಜದಿಂದ ಬೆಳೆದಿದೆಯೋ ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಫಲವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಮಾವಿನ ಬೀಜದಿಂದ ಮಾವಿನ ಹಣ್ಣು ಬರುತ್ತದೆ; ಬೇರೆ ಫಲ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದೇ ರೀತಿ ಮಾನವನ ಕರ್ಮಗಳು ಸಹ ಅವನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ತಕ್ಕ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ. ಧರ್ಮಮಯ ಕರ್ಮಗಳು ಶಾಂತಿ, ವಿಶ್ವಾಸ ಮತ್ತು ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತವೆ. ಅಧರ್ಮಮಯ ಕರ್ಮಗಳು ಅಶಾಂತಿ, ಭಯ ಮತ್ತು ಪತನಕ್ಕೆ ದಾರಿಯಾಗುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಈ ಫಲಗಳು ಯಾವಾಗ, ಹೇಗೆ ಮತ್ತು ಯಾವ ರೂಪದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂಬುದು ಮಾನವ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಎಲ್ಲವೇಳೆಯೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. "ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಫಲೇ ಜಾತು ನ ದದರ್ಶೇಹ ಕಶ್ಚನ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಕರ್ಮತತ್ತ್ವದ

ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಅಧರ್ಮಿಗಳು ಸುಖವಾಗಿ ಬದುಕುತ್ತಿರುವಂತೆ ಕಾಣಬಹುದು ಮತ್ತು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠರು ಸಂಕಷ್ಟ ಅನುಭವಿಸುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಕೆಲವರು ಧರ್ಮದ ಬಗ್ಗೆ ಸಂಶಯಪಡುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಫಲದ ಕಾರ್ಯವಿಧಾನ ಮಾನವದ ಸೀಮಿತ ದೃಷ್ಟಿಗೆ ಮೀರುವುದಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಕರ್ಮಗಳ ಫಲವು ಕೇವಲ ಬಾಹ್ಯ ಘಟನೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಿತಿ, ಆತ್ಮಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಜೀವನದ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಧರ್ಮವು ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಲಾಭ ನೀಡಿದರೂ ಅದು ಅಂತರಂಗದ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಕಳೆಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ತಕ್ಷಣದ ಸುಖ ಕೊಡದಿದ್ದರೂ ದೀರ್ಘಕಾಲಿಕ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮವನ್ನು ವ್ಯವಹಾರಿಕ ಲಾಭದ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಇಳಿಸದೆ, ವಿಶ್ವನಿಯಮದ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಅದರ ಫಲಗಳ ನಡುವಿನ ಸಂಬಂಧ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿದೆ. ಆತ್ಮದ ಪ್ರಗತಿ ಅಥವಾ ಕುಸಿತವು ಹೊರಗಿನ ಘಟನೆಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ಅಳೆಯಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. "ವೃಕ್ಷಫಲ" ಎಂಬುದು ಮಾನವನ ಅಂತರಂಗದ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮಮಯ ಚಿಂತನೆಗಳು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸಾತ್ವಿಕತೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತವೆ; ಅಧರ್ಮಮಯ ಚಿಂತನೆಗಳು ಅಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತವೆ. ಮಾನವನು ತನ್ನ ಸೀಮಿತ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಎಲ್ಲ ಫಲಗಳನ್ನು ತಕ್ಷಣ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಕೇವಲ ತಕ್ಷಣದ ಲಾಭದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಅನುಸರಿಸಬಾರದು. ಆತ್ಮಸತ್ಯದ ಮೇಲೆ ನಂಬಿಕೆ ಇಟ್ಟು ಬದುಕುವುದು ಧರ್ಮಮಾರ್ಗವಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿ ಒಂದು ನೈತಿಕ ಕ್ರಮವಿದೆ ಎಂಬ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಂದೇಶವನ್ನೂ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಕರ್ಮಗಳ ಪ್ರತಿಫಲವು ತಪ್ಪದೇ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ, ಆದರೆ ಅದರ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸುವುದು ಕಷ್ಟ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅನೇಕರು "ಅಧರ್ಮದಿಂದಲೂ ಯಶಸ್ಸು ಸಾಧ್ಯ" ಎಂಬ ಭಾವನೆಗೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಭ್ರಷ್ಟಾಚಾರ, ಮೋಸ ಮತ್ತು ಅನೈತಿಕ ಮಾರ್ಗಗಳಿಂದ ಕೆಲವರು ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಲಾಭ ಪಡೆಯುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಧರ್ಮದ ಮೇಲಿನ ನಂಬಿಕೆ ಕುಂದಬಹುದು. ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ದೃಶ್ಯಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಧರ್ಮವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಬಾರದು ಎಂಬ ಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ನೈತಿಕ ಜೀವನದ ಫಲವು ದೀರ್ಘಕಾಲದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮನಶ್ಶಾಂತಿ, ಸಮಾಜದ ವಿಶ್ವಾಸ ಮತ್ತು ಜೀವನದ ಗೌರವದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಶಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಧರ್ಮದ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಕೇವಲ ಬಹುಮಾನ–ಶಿಕ್ಷೆಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಅಲ್ಲ, ಆಂತರಿಕ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿನ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕಲಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಇಂದಿನ ವೇಗದ ಮತ್ತು ಸ್ಪರ್ಧಾತ್ಮಕ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮವು ತಕ್ಷಣದ ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಶಾಶ್ವತ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗಾಗಿ ಎಂಬ ಮಹತ್ವದ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನವು ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮಗಳ ಫಲಗಳು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳ ಕಾರ್ಯವಿಧಾನ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವವನೇ ಅಂತಿಮವಾಗಿ ಆತ್ಮಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ನಿಜವಾದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಇದು ಸಾರುತ್ತದೆ.

ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಬಲದ ಸಮತೋಲನವೇ ಲೋಕರಕ್ಷಣೆ

ಉಭೌ ಸತ್ತ್ವಾಧಿಕಾರೌ ತೌ ತ್ರಾಯೇತೇ ಮಹತೋ ಭಯಾತ್ ।
ಅತಿ ಧರ್ಮಾದ್ ಬಲಂ ಮನ್ಯೇ ಬಲಾದ್ಧರ್ಮಃ ಪ್ರವರ್ತತೇ ॥ 5

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 4

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಧರ್ಮದ ಆಧಾರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಎರಡೂ — ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಬಲ — ಮಹಾಭಯಗಳಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತವೆ. ಕೆಲ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಬಲವೇ ಮುಖ್ಯವೆಂದು ಕಾಣಬಹುದು, ಏಕೆಂದರೆ ಬಲದ ಮೂಲಕವೇ ಧರ್ಮವು ಕಾರ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಬಲದ ನಡುವಿನ ಆಳವಾದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಬಲವನ್ನು ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧವೆಂದು ಕೆಲವರು ಭಾವಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮದ ರಕ್ಷಣೆಗೆ ಬಲವೂ ಅಗತ್ಯವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. "ಉಭೌ ಸತ್ಯಾಧಿಕಾರೌ" ಎಂಬ ಪದಗಳು ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಬಲ ಎರಡೂ ಸತ್ಯದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಇರಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಸತ್ಯವಿಲ್ಲದ ಬಲವು ದೌರ್ಜನ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ; ಬಲವಿಲ್ಲದ ಧರ್ಮವು ದುರ್ಬಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿ ಎರಡೂ ಸಮತೋಲನದಲ್ಲಿರುವಾಗ ಮಾತ್ರ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿ ಉಳಿಯುತ್ತವೆ. "ತ್ರಾಯೇತೇ ಮಹತೋ ಭಯಾತ್" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಬಲದ ರಕ್ಷಣಾತ್ಮಕ ಪಾತ್ರವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಸಮಾಜವನ್ನು ಅಧರ್ಮ, ಅನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಅರಾಜಕತೆಯಿಂದ ಕಾಪಾಡಲು ಕೇವಲ ಸತ್ಸಂಕಲ್ಪ ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅದನ್ನು ಉಳಿಸಲು ಶಕ್ತಿಯೂ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರ ಭಾಗ "ಅತಿ ಧರ್ಮಾದ್ ಬಲಂ ಮನ್ಯೇ" ಎಂಬುದು. ಇದರ ಅರ್ಥ ಧರ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಬಲವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಎಂಬುದಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ವ್ಯವಹಾರಿಕ ಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ — ಧರ್ಮವನ್ನು ಕಾರ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ಉಳಿಸಬೇಕಾದರೆ ರಕ್ಷಣಾಶಕ್ತಿ ಅಗತ್ಯ. ಧರ್ಮವನ್ನು ಕಾಪಾಡಲು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಧರ್ಮವು ಪ್ರಾಬಲ್ಯ ಪಡೆಯಬಹುದು. "ಬಲಾದ್ಧರ್ಮಃ ಪ್ರವರ್ತತೇ" ಎಂಬುದು ರಾಜ್ಯಧರ್ಮದ ಪ್ರಮುಖ ತತ್ತ್ವವಾಗಿದೆ. ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲು, ದುರ್ಬಲರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮವನ್ನು ತಡೆಯಲು ಶಕ್ತಿ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಬಲವು ದೇಹಬಲ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಆಡಳಿತಬಲ, ಮನೋಬಲ, ನೈತಿಕ ಬಲ ಮತ್ತು ಸಂಘಟಿತ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಮಹಾಭಾರತದ ಅನೇಕ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆಗೆ ಯುದ್ಧವನ್ನೂ ಅನಿವಾರ್ಯವೆಂದು ಚಿತ್ರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಆ ಬಲವು ಸದಾ ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯದ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರಬೇಕು ಎಂಬುದು ಮಹಾಭಾರತದ ಧರ್ಮಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಸಿದ್ಧಾಂತವಾಗಿ ಉಳಿಯಬಾರದು; ಅದು ಜೀವಂತ ಶಕ್ತಿಯಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಬೇಕು. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಸತ್ಯಬೋಧನೆ ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಳಗೆ ಧರ್ಮವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ, ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸಲು ಆತ್ಮಬಲ ಅಗತ್ಯ. "ಬಲ" ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಕ್ತಿಯ ಸಂಕೇತವೂ ಆಗಿದೆ. ಕಾಮ, ಕ್ರೋಧ, ಭಯ ಮತ್ತು ಅಜ್ಞಾನಗಳ ವಿರುದ್ಧ ಹೋರಾಡಲು ಒಳಗಿನ ಧೈರ್ಯ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮಬಲವಿಲ್ಲದ ಧರ್ಮಾಚರಣೆ ದುರ್ಬಲವಾಗುತ್ತದೆ. "ಸತ್ಯಾಧಿಕಾರ" ಎಂಬುದು ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿ ಎರಡೂ ಪರಮಸತ್ಯದ ನಿಯಂತ್ರಣದಲ್ಲಿರಬೇಕು ಎಂಬ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಶಕ್ತಿ ಅಹಂಕಾರಕ್ಕೆ ಸೇವೆ ಮಾಡಿದರೆ ಅದು ಅಧರ್ಮವಾಗುತ್ತದೆ; ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸೇವೆ ಮಾಡಿದರೆ ಅದು ದೈವೀಶಕ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿದೆ. ನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಕಾಪಾಡಲು ಕೇವಲ ಒಳ್ಳೆಯ ಆಶಯಗಳು ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಕಾನೂನುಬದ್ಧ ಶಕ್ತಿ, ಸಂಘಟನೆ ಮತ್ತು ಧೈರ್ಯವೂ ಅಗತ್ಯ. ರಾಷ್ಟ್ರ ರಕ್ಷಣೆ, ನ್ಯಾಯಾಂಗ, ಆಡಳಿತ ಮತ್ತು ಸಮಾಜರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಬಲದ ಪಾತ್ರ ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಆ ಶಕ್ತಿ ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಧರ್ಮದ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರಬೇಕು ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ವೈಯಕ್ತಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ತತ್ತ್ವ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ನೈತಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಕಾಪಾಡಲು ಆತ್ಮಬಲ, ದೃಢಸಂಕಲ್ಪ ಮತ್ತು ಧೈರ್ಯ ಅಗತ್ಯ. ದುರ್ಬಲ ಮನಸ್ಸು ಸುಲಭವಾಗಿ ಅಧರ್ಮದ ಒತ್ತಡಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಬಹುದು. ಇಂದಿನ ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹತ್ವದ ಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಕೇವಲ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸದೆ, ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸಬೇಕು ಎಂಬ

ಧರ್ಮದರ್ಶನವನ್ನು ಇದು ಸಾರುತ್ತದೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನವು ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಬಲ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧಿಗಳಲ್ಲ; ಸತ್ಯದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಒಂದಾಗುವಾಗ ಅವು ಲೋಕರಕ್ಷಣೆಯ ಮಹಾಶಕ್ತಿಯಾಗುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

ಬಲವಿಲ್ಲದ ಧರ್ಮದ ದುರ್ಬಲತೆ ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿಯ ಜವಾಬ್ದಾರಿ

ಅನೀಶ್ವರೋ ಬಲಂ ಧರ್ಮೋ ದ್ರುಮಂ ವಲ್ಲೀವ ಸಂಶ್ರಿತಾ ।
ವಶ್ಯೋ ಬಲವತಾಂ ಧರ್ಮಃ ಸುಖಂ ಭೋಗವತಾಮಿವ ॥
ನಾಸ್ಯಸಾಧ್ಯಂ ಬಲವತಾಂ ಸರ್ವಂ ಬಲವತಾಂ ಶುಚಿ ॥ 7

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 4

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಬಲವಿಲ್ಲದ ಧರ್ಮವು ಮರವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವ ಲತೆಯಂತಿದೆ. ಧರ್ಮವು ಬಲಿಷ್ಠರ ಅಧೀನವಾಗುತ್ತದೆ; ಹೇಗೆ ಸುಖವು ಭೋಗಸಂಪನ್ನರೊಂದಿಗೆ ಇರುವುದೋ ಹಾಗೆ. ಬಲಿಷ್ಠರಿಗೆ ಅಸಾಧ್ಯವೆಂಬುದೇ ಇಲ್ಲ; ಜನರು ಅವರ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೇ ಶುದ್ಧವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸುತ್ತಾರೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸಮಾಜ ಮತ್ತು ರಾಜ್ಯಜೀವನದ ಒಂದು ಕಠಿಣ ಆದರೆ ವ್ಯವಹಾರಿಕ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮದ ಸ್ಥಾಪನೆ ಮತ್ತು ರಕ್ಷಣೆಗೆ ಶಕ್ತಿ ಅಗತ್ಯವೆಂಬ ವಿಚಾರವನ್ನು ಇದು ಇನ್ನಷ್ಟು ಗಾಢವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. "ಅನೀಶ್ವರೋ ಬಲಂ ಧರ್ಮಃ" ಎಂಬ ಪದಗಳಿಂದ ಬಲವಿಲ್ಲದ ಧರ್ಮದ ದುರ್ಬಲತೆಯನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ "ಬಲ" ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ದೈಹಿಕ ಶಕ್ತಿ ಅಲ್ಲ; ಆಡಳಿತಬಲ, ಆರ್ಥಿಕ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, ಮನೋಬಲ, ಸಂಘಟನೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಭಾವಗಳ ಸಮಗ್ರರೂಪವಾಗಿದೆ. ಧರ್ಮವು ಶಕ್ತಿಯ ಬೆಂಬಲವಿಲ್ಲದೆ ಉಳಿಯಲು ಕಷ್ಟಪಡುವುದನ್ನು ಮಹಾಭಾರತ ಇಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. "ದ್ರುಮಂ ವಲ್ಲೀವ ಸಂಶ್ರಿತಃ" ಎಂಬ ಉಪಮೆ ಅತ್ಯಂತ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ. ಲತೆ ತನ್ನದೇ ಆದ ದೃಢತೆ ಇಲ್ಲದೆ ಮರವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ಧರ್ಮವೂ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿರಬೇಕಾದರೆ ಅದನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಬಲಿಷ್ಠ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಅಗತ್ಯವೆಂಬ ಸಂದೇಶ ಇಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದೆ. "ವಶ್ಯೋ ಬಲವತಾಂ ಧರ್ಮಃ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಒಂದು ಸಾಮಾಜಿಕ ವಾಸ್ತವವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿಯೂ ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಶಕ್ತಿಶಾಲಿಗಳು ಧರ್ಮದ ಅರ್ಥವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ತಮ್ಮ ಪ್ರಭಾವದಂತೆ ರೂಪಿಸಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಕ್ತಿ ಯಾರ ಕೈಯಲ್ಲಿದೆ ಎಂಬುದು ಸಮಾಜದ ದಿಕ್ಕನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಮಹಾಭಾರತದ ಉದ್ದೇಶ ಇಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಾಯಬಲವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವುದಲ್ಲ. ಇದು ಒಂದು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯೂ ಹೌದು — ಧರ್ಮನಿಷ್ಠರು ದುರ್ಬಲರಾಗಿದ್ದರೆ ಅಧರ್ಮಶಕ್ತಿಗಳು ಪ್ರಭುತ್ವ ಸಾಧಿಸಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಶಕ್ತಿಯ ಬೆಂಬಲ ಅಗತ್ಯವೆಂಬ ವ್ಯವಹಾರಿಕ ಬೋಧನೆ ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. "ನಾಸ್ಯಸಾಧ್ಯಂ ಬಲವತಾಂ" ಎಂಬುದು ಶಕ್ತಿಯ ವ್ಯಾಪಕ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಬಲಿಷ್ಠರು ಅಸಾಧ್ಯವೆನಿಸುವ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೂ ಸಾಧಿಸಬಲ್ಲರು. "ಸರ್ವಂ ಬಲವತಾಂ ಶುಚಿ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಸಮಾಜದ ಮನೋವಿಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ — ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಜನರು ಶಕ್ತಿಶಾಲಿಗಳ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನೇ ಸರಿ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಮಹಾಭಾರತವು ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ: ಶಕ್ತಿ ಧರ್ಮದ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರಬೇಕು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಧರ್ಮವೂ ಧರ್ಮವೆಂದು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಪಾಯ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ ಧರ್ಮವು ಆತ್ಮಬಲದ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರಬೇಕು. ಆತ್ಮಶಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದ ಧರ್ಮಜ್ಞಾನ ಕೇವಲ ಸಿದ್ಧಾಂತವಾಗಿ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಳಗೆ ಧೈರ್ಯ, ದೃಢತೆ ಮತ್ತು ಆತ್ಮನಿಗ್ರಹ ಬೆಳೆಯದಿದ್ದರೆ ಅವನ ಧರ್ಮಾಚರಣೆ ಸ್ಥಿರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. "ವಲ್ಲೀ" ಎಂಬುದು ದುರ್ಬಲ ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಕೇತವೂ*

ಆಗಬಹುದು. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸು ಹೊರಗಿನ ಪ್ರಭಾವಗಳಿಗೆ ಸುಲಭವಾಗಿ ಒಳಗಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಆತ್ಮಬಲವುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ದೃಢವಾಗಿ ಉಳಿಸಬಲ್ಲನು. "ಸರ್ವಂ ಬಲವತಾಂ ಶುಚಿ" ಎಂಬುದು ಒಂದು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯೂ ಆಗಿದೆ. ಹೊರಗಿನ ಶಕ್ತಿ ಮಾನವನಿಗೆ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಕೊಡಬಹುದು. ಆದರೆ ನಿಜವಾದ ಶುದ್ಧತೆ ಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ; ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಇದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯಬಾರದು.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿ ರಾಜಕೀಯ, ಆರ್ಥಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಶಕ್ತಿಗಳು ಸಮಾಜದ ಧರ್ಮಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಪ್ರಭಾವಿಸುತ್ತಿವೆ. ಶಕ್ತಿಶಾಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಅಥವಾ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯವನ್ನು ತಮ್ಮ ಅನುಕೂಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ರೂಪಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುವುದನ್ನು ನಾವು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿದೆ. ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ನೈತಿಕತೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡಲು ಸಜ್ಜನರು ದುರ್ಬಲರಾಗಿರಬಾರದು. ಶಿಕ್ಷಣ, ಸಂಘಟನೆ, ಆತ್ಮಬಲ ಮತ್ತು ನೈತಿಕ ನಾಯಕತ್ವದ ಮೂಲಕ ಧರ್ಮಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಬಲಪಡಿಸುವ ಅಗತ್ಯವಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಒಂದು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ — ಕೇವಲ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಯಾವುದನ್ನೂ ಧರ್ಮವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯದ ಮಾನದಂಡಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಮಾತ್ರ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಮೌಲ್ಯಮಾಪನ ಮಾಡಬೇಕು. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಮತ್ತು ಯಶಸ್ಸು ಅಗತ್ಯವಾದರೂ, ಅವು ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಸತ್ಯದ ಸೇವೆಗೆ ಬಳಸಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಅವು ಪವಿತ್ರವಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನವು ಧರ್ಮವನ್ನು ಉಳಿಸಲು ಶಕ್ತಿ ಅಗತ್ಯವಾದರೂ, ಶಕ್ತಿ ಧರ್ಮದ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರಬೇಕು ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಧರ್ಮಸೂಕ್ಷ್ಮವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮವು ಶಕ್ತಿಯ ಪ್ರದರ್ಶನದಲ್ಲಲ್ಲ; ದುರ್ಬಲರ ರಕ್ಷಣೆ, ಕರುಣೆ ಮತ್ತು ಮರ್ಯಾದೆಯಲ್ಲಿದೆ

ಮಾ ವಧೀಸ್ತ್ವಂ ಸ್ತ್ರಿಯಂ ಭೀರುಂ ಮಾ ಶಿಶುಂ ಮಾ ತಪಸ್ವಿನಮ್ ।
ನಾಯುಧ್ಯಮಾನೋ ಹಂತವ್ಯೋ ನ ಚ ಗ್ರಾಹ್ಯಾ ಬಲಾತ್ ಸ್ತ್ರಿಯ: ॥ 13
ಸರ್ವಥಾ ಸ್ತ್ರೀ ನ ಹಂತವ್ಯಾ ಸರ್ವಸತ್ತ್ವೇಷು ಯುಧ್ಯತಾ ।
ನಿತ್ಯಂ ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣೇ ಭು ಯೋದ್ಧವ್ಯಂ ಚ ತದರ್ಥತಃ ॥ 14
ಸಸ್ಯಂ ಚ ನಾಪಹಂತವ್ಯಂ ಸೀರವಿಘ್ನಂ ಚ ಮಾ ಕೃಥಾಃ ।
ಪೂಜ್ಯಂತೇ ಯತ್ರ ದೇವಾಶ್ಚ ಪಿತರೋಽತಿಥಯಸ್ತಥಾ ॥ 15

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 5

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಭಯಭೀತಳಾದ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು, ಮಗುವನ್ನು ಅಥವಾ ತಪಸ್ವಿಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲಬಾರದು. ಯುದ್ಧ ಮಾಡದವನನ್ನು ಹತ್ಯೆ ಮಾಡಬಾರದು. ಸ್ತ್ರೀಯರನ್ನು ಬಲವಂತವಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಯಾವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲಬಾರದು. ಗೋವುಗಳು ಮತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ರಕ್ಷಣೆಗೆ ಸದಾ ಹೋರಾಡಬೇಕು. ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡಬಾರದು ಮತ್ತು ಕೃಷಿಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಅಡ್ಡಿ ಉಂಟುಮಾಡಬಾರದು. ದೇವತೆಗಳು, ಪಿತೃಗಳು ಮತ್ತು ಅತಿಥಿಗಳು ಪೂಜಿಸಲ್ಪಡುವ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಗೌರವಿಸಬೇಕು.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಯುದ್ಧಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಮಾನವೀಯ ಮೌಲ್ಯಗಳ ಅತ್ಯಂತ ಉನ್ನತ ರೂಪವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ. ಯುದ್ಧವು ಅನಿವಾರ್ಯವಾದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೂ ಧರ್ಮಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಮೀರಿ ಕ್ರೂರತೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಬಾರದು ಎಂಬ ಮಹತ್ವದ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. "ಮಾ ವಧೀಃ ಸ್ತ್ರಿಯಂ ಭೀರುಂ" ಎಂಬುದು ದುರ್ಬಲರ ಮತ್ತು ರಕ್ಷಣೆಯ ಅಗತ್ಯವಿರುವವರ ಮೇಲಿನ ಕರುಣೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಸ್ತ್ರೀ, ಮಗು ಮತ್ತು ತಪಸ್ವಿ — ಇವರು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ರಕ್ಷಣೆಗೆ ಅರ್ಹರಾದ ವರ್ಗಗಳೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಧರ್ಮವು ಶಕ್ತಿಯ ದುರುಪಯೋಗವನ್ನು ಅನುಮತಿಸುವುದಿಲ್ಲ. "ನಾಯುಧ್ಯಮಾನೋ ಹಂತವ್ಯಃ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು

ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿಯೂ ನ್ಯಾಯತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಯುದ್ಧ ಮಾಡದವನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದು ಅಧರ್ಮ. ಇದು ಯುದ್ಧಕ್ಕೂ ಮಿತಿ ಮತ್ತು ಮರ್ಯಾದೆ ಇರಬೇಕು ಎಂಬ ಸನಾತನ ಧರ್ಮದ ಉನ್ನತ ದೃಷ್ಟಿಕೋಣವಾಗಿದೆ. "ನ ಚ ಗ್ರಾಹ್ಯಾ ಬಲಾತ್ ಸ್ತ್ರಿಯಃ" ಎಂಬ ಉಪದೇಶವು ಸ್ತ್ರೀಯರ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಬಲವಂತವಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅಥವಾ ಅವಳ ಮಾನಕ್ಕೆ ಧಕ್ಕೆ ತರುವುದು ಘೋರ ಅಧರ್ಮವೆಂದು ಮಹಾಭಾರತ ಇಲ್ಲಿ ಘೋಷಿಸುತ್ತದೆ. "ಸರ್ವಥಾ ಸ್ತ್ರೀ ನ ಹಂತವ್ಯಾ" ಎಂಬುದು ಸ್ತ್ರೀಜೀವನದ ಪವಿತ್ರತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಭಾರತೀಯ ಧರ್ಮದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀ ಕೇವಲ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲ; ತಾಯಿ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮತ್ತು ಜೀವನದ ಮೂಲಶಕ್ತಿಯ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವಳ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಧರ್ಮದ ಪ್ರಮುಖ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ. "ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣೇಭ್ಯೋ ಯೋದ್ಧವ್ಯಂ" ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಅದರ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಮತ್ತು ತಾತ್ತ್ವಿಕ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. "ಗೋ" ಎಂದರೆ ಜೀವನೋಪಾಯ, ಪೋಷಣೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಸಂಕೇತ. "ಬ್ರಾಹ್ಮಣ" ಎಂದರೆ ಜ್ಞಾನ, ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಸತ್ಯದ ಪ್ರತಿನಿಧಿ. ಅಂದರೆ ಸಮಾಜದ ಪೋಷಣೆ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಧರ್ಮದ ರಕ್ಷಣೆಗೆ ಹೋರಾಡುವುದು ಧರ್ಮವೆಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಇದು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿಯೂ ಮಾನವೀಯತೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಮರ್ಯಾದೆ ಕಾಪಾಡಬೇಕೆಂಬ ಮಹಾನ್ ಸನಾತನ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

"ಸಸ್ಯಂ ಚ ನಾಪಹಂತವ್ಯಂ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಕೃಷಿಯ ಪವಿತ್ರತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಅನ್ನವನ್ನು ದೈವಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಬೆಳೆಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದು ಕೇವಲ ಆರ್ಥಿಕ ಹಾನಿಯಲ್ಲ; ಅದು ಜೀವಪೋಷಣೆಯ ಮೂಲವನ್ನು ಹಾನಿಗೊಳಿಸುವುದಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೃಷಿಯ ರಕ್ಷಣೆ ಧರ್ಮದ ಒಂದು ಪ್ರಮುಖ ಭಾಗವಾಗಿದೆ. "ಸೀರವಿಘ್ನಂ ಚ ಮಾ ಕೃಥಾಃ" ಎಂಬುದರಿಂದ ಕೃಷಿಕಾರ್ಯ, ನೀರಾವರಿ ಮತ್ತು ಜೀವನೋಪಾಯದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ಅಡ್ಡಿ ಉಂಟುಮಾಡಬಾರದು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಸಮಾಜದ ಬದುಕಿಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಕಾರ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದು ಆಡಳಿತ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಧರ್ಮವಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಎರಡನೇ ಭಾಗದಲ್ಲಿ "ದೇವ", "ಪಿತೃ" ಮತ್ತು "ಅತಿಥಿ"ಗಳ ಪೂಜೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. "ದೇವ" ಎಂದರೆ ದೈವಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಜೀವನ. "ಪಿತೃ" ಎಂದರೆ ಪೂರ್ವಜರು, ಪರಂಪರೆ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ. "ಅತಿಥಿ" ಎಂದರೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಆತಿಥ್ಯದ ಮೌಲ್ಯ. ಈ ಮೂರು — ದೇವ, ಪಿತೃ ಮತ್ತು ಅತಿಥಿ — ಭಾರತೀಯ ಜೀವನದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕಂಬಗಳಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಗೌರವಿಸುವ ಸ್ಥಳಗಳು ಧರ್ಮಮಯ ಸಮಾಜದ ಸಂಕೇತಗಳಾಗಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದು ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಧರ್ಮೋಪದೇಶವಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಯುದ್ಧನಿಯಮ ಅಥವಾ ರಾಜಕೀಯವಲ್ಲ; ಅದು ಜೀವನವನ್ನು ಪೋಷಿಸುವ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಉಳಿಸುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ ಶಕ್ತಿ ಸದಾ ಕರುಣೆಯ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರಬೇಕು. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಶಕ್ತಿ ಕ್ರೂರತೆಯಾಗುತ್ತದೆ; ಧರ್ಮಸಹಿತ ಶಕ್ತಿ ರಕ್ಷಣೆಯಾಗುತ್ತದೆ. "ಸ್ತ್ರೀ" ಇಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಕರುಣೆಯ ಸಂಕೇತವೂ ಆಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ಹಿಂಸಿಸುವುದು ಜೀವನದ ಪವಿತ್ರತೆಯನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುವುದಾಗಿದೆ. "ತಪಸ್ವಿ" ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದ ಸಂಕೇತ. ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿಯ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಹಿಂಸಿಸುವುದು ಆತ್ಮಪತನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. "ನಾಯುಧ್ಯಮಾನಃ" ಎಂಬುದು ದೌರ್ಬಲ್ಯ ಅಥವಾ ನಿರಾಯುಧ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಜೀವಿಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ಸದಾ ದುರ್ಬಲರ ರಕ್ಷಣೆಯ ಪರವಾಗಿದೆ. ಇದೇ ದೈವೀ ಗುಣವಾಗಿದೆ. "ಸಸ್ಯ" ಜೀವನದ ಸಾತ್ವಿಕ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ಮಾನವನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಒಳ್ಳೆಯ ಗುಣಗಳು ಮತ್ತು ಧರ್ಮಬೀಜಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡಬಾರದು ಎಂಬ ಆತ್ಮಸಾಧನೆಯ ಸಂದೇಶವೂ ಇಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದೆ. "ಸೀರ" ಎಂದರೆ ಜೀವನದ ಪ್ರವಾಹ. ಆತ್ಮಜೀವನದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ, ಧ್ಯಾನ ಮತ್ತು ಧರ್ಮದ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುವ*

ವಿಕಾರಗಳನ್ನು ದೂರವಿಡಬೇಕು. "ದೇವ", "ಪಿತೃ" ಮತ್ತು "ಅತಿಥಿ"ಗಳು ಆತ್ಮಜೀವನದ ಮೂರು ಆಧಾರಗಳಾಗಿವೆ. ದೇವರು ದೈವಚೈತನ್ಯವನ್ನು, ಪಿತೃಗಳು ಸಂಸ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಸ್ಮೃತಿಯನ್ನು, ಅತಿಥಿ ವಿಶ್ವಮಾನವೀಯತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಗೌರವಿಸುವ ಮನಸ್ಸು ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತದೆ.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧ, ಹಿಂಸೆ, ಮಹಿಳೆಯರ ಮೇಲಿನ ದೌರ್ಜನ್ಯ ಮತ್ತು ನಿರಪರಾಧಿಗಳ ಹತ್ಯೆಗಳು, ಪರಿಸರನಾಶ, ಕೃಷಿಯ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳ ಕುಸಿತ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ಸಾವಿರಾರು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆಯೇ ಮಹಾಭಾರತವು ಮಾನವ ಹಕ್ಕುಗಳು ಮತ್ತು ಯುದ್ಧಮರ್ಯಾದೆಗಳ ಉನ್ನತ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದೆ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸುರಕ್ಷತೆ ಮತ್ತು ಗೌರವವು ಯಾವುದೇ ನಾಗರಿಕ ಸಮಾಜದ ಮೂಲಮೌಲ್ಯವಾಗಿರಬೇಕು. ಮಕ್ಕಳ ಮತ್ತು ದುರ್ಬಲರ ರಕ್ಷಣೆಯು ಮಾನವೀಯತೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ. ಯುದ್ಧ ಅಥವಾ ಸಂಘರ್ಷಗಳ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೂ ಮಾನವೀಯ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಕಾಪಾಡಬೇಕೆಂಬ ಸಂದೇಶವು ಇಂದಿನ ಜಾಗತಿಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೂ ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. "ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣ ರಕ್ಷಣೆ" ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಇಂದಿನ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿ, ಜೀವನೋಪಾಯ, ಜ್ಞಾನ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮತ್ತು ನೈತಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳ ರಕ್ಷಣೆಯ ರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಕೃಷಿ ಮತ್ತು ಅನ್ನೋತ್ಪಾದನೆಯ ರಕ್ಷಣೆ ಯಾವುದೇ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಮೂಲಾಧಾರವಾಗಿದೆ. ರೈತರ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಕೃಷಿಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಉಳಿವು ಸಮಾಜದ ಸ್ಥಿರತೆಗೆ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಕೃತಿ ಮತ್ತು ಜೀವನೋಪಾಯವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುವ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ನಿಜವಾದ ಪ್ರಗತಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯರು, ಪೂರ್ವಜರ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮತ್ತು ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರದ ಮೌಲ್ಯಗಳು ಕುಗ್ಗುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಭಾರತೀಯ ಜೀವನಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. "ಅತಿಥಿ ದೇವೋ ಭವ" ಎಂಬ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಆಧಾರವೇ ಪರಸ್ಪರ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಮಾನವೀಯತೆ. ಇವುಗಳಿಲ್ಲದ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮೀಯತೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನವು ಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಯುದ್ಧ ಮತ್ತು ಆಡಳಿತವಲ್ಲ; ಅನ್ನ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಪರಂಪರೆ ಮತ್ತು ಮಾನವೀಯತೆಯ ರಕ್ಷಣೆಯೂ ಆಗಿದೆ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾರುತ್ತದೆ.

ಧರ್ಮವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡಿ ಬೆಳೆದ ಶಕ್ತಿ ಕೊನೆಗೆ ತನ್ನನ್ನೇ ನಾಶಮಾಡುತ್ತದೆ

ಶಿಷ್ಟ್ಯರ್ಥಂ ವಿಹಿತೋ ದಂಡೋ ನ ವಧಾರ್ಥಂ ವಿನಿಶ್ಚಯಃ ।
ಯೇ ಚ ಶಿಷ್ಟಾನ್ ಪ್ರಬಾಧಂತೇ ಧರ್ಮಸ್ತೇಷಾಂ ವಧ: ಸ್ಮೃತಃ ॥ 20
ಯೇಹಿ ರಾಷ್ಟ್ರೋಪರೋಧೇನ ವೃದ್ಧಿಂ ಕುರ್ವಂತಿ ಕೇಚನ ॥
ತದೇವ ತೇನು ಮೀಯಂತೇ ಕುಣಪಂ ಕೃಮಯೋ ಯಥಾ ॥ 21

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 5

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ದಂಡ ಅಥವಾ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಶಿಷ್ಟರ ರಕ್ಷಣೆಗೆ ವಿಧಿಸಲಾಗಿದೆ; ಕೇವಲ ಹತ್ಯೆಗಾಗಿ ಅಲ್ಲ. ಆದರೆ ಶಿಷ್ಟ ಜನರಿಗೆ ಹಾನಿ ಮಾಡುವವರ ವಧವೂ ಧರ್ಮವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ರಾಷ್ಟ್ರಕ್ಕೆ ಹಾನಿ ಉಂಟುಮಾಡಿ ತಮ್ಮ ಬೆಳವಣಿಗೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವವರು ಕೊನೆಗೆ ಶವದಲ್ಲಿರುವ ಹುಳುಗಳಂತೆ ಅದೇ ಕಾರಣದಿಂದ ನಾಶವಾಗುತ್ತಾರೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ರಾಜ್ಯಧರ್ಮ ಮತ್ತು ದಂಡನೀತಿಯ ಆಳವಾದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷೆಯ ಉದ್ದೇಶ ಪ್ರತೀಕಾರವಲ್ಲ; ಸಮಾಜದ ರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ಶಿಷ್ಟಜನರ ಸುರಕ್ಷತೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. "ಶಿಷ್ಟ್ಯರ್ಥಂ ವಿಹಿತೋ ದಂಡಃ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ದಂಡಧರ್ಮದ ನಿಜವಾದ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. "ಶಿಷ್ಟ" ಎಂದರೆ ಸಜ್ಜನರು, ಧರ್ಮನಿಷ್ಠರು ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು

ಉಳಿಸುವವರು. ದಂಡವು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಭಯ ಮತ್ತು ಕ್ರೂರತೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲು ಅಲ್ಲ; ಸಜ್ಜನರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸಲು ರೂಪುಗೊಂಡ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗಿದೆ. "ನ ವಧಾರ್ಥಂ ವಿನಿಶ್ಚಯಃ" ಎಂಬುದರಿಂದ ಶಿಕ್ಷೆಯ ಉದ್ದೇಶ ಕೇವಲ ಹಿಂಸೆ ಅಥವಾ ವಿನಾಶವಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮಸಮ್ಮತ ದಂಡವು ನ್ಯಾಯ, ನಿಯಂತ್ರಣ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಶಾಂತಿಗಾಗಿ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಇದು ಮಹಾಭಾರತದ ಅತ್ಯಂತ ಸಮತೋಲನಯುತ ನ್ಯಾಯತತ್ತ್ವವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ "ಯೇ ಚ ಶಿಷ್ಟಾನ್ ಪ್ರಬಾಧಂತೇ" ಎಂಬ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಧರ್ಮಸೂಕ್ಷ್ಮವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಸಜ್ಜನರು, ನಿರಪರಾಧಿಗಳು ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಶಾಂತಿಗೆ ಹಾನಿ ಮಾಡುವವರ ವಿರುದ್ಧ ಕಠಿಣ ಕ್ರಮ ಕೈಗೊಳ್ಳುವುದೂ ಧರ್ಮವೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಂದರೆ ದಯೆ ಮತ್ತು ಕ್ಷಮೆ ಅಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಬಾರದು. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮದ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ — ಅಹಿಂಸೆಯು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದರೂ, ಅಧರ್ಮದಿಂದ ಸಮಾಜವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯೂ ಧರ್ಮವೇ ಆಗಿದೆ.

ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ರಾಷ್ಟ್ರೋಪರೋಧೇನ ವೃದ್ಧಿಂ ಕುರ್ವಂತಿ" ಎಂಬ ಪದಗಳಿಂದ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಹಿತವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡಿ ತಮ್ಮ ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳುವವರ ಬಗ್ಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಭ್ರಷ್ಟಾಚಾರ, ಶೋಷಣೆ ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರದ ಸಂಪತ್ತಿನ ದುರುಪಯೋಗ ಇವುಗಳ ಮೂಲಕ ಬೆಳೆಯುವವರು ಕೊನೆಗೆ ತಮ್ಮದೇ ದುಷ್ಟಕರ್ಮಗಳಿಂದ ನಾಶವಾಗುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಮಹಾಭಾರತವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. "ಕುಣಪಂ ಕೃಮಯೋ ಯಥಾ" ಎಂಬ ಉಪಮೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯಾಗಿದೆ. ಶವವನ್ನು ತಿಂದು ಬದುಕುವ ಹುಳುಗಳು ಕೊನೆಗೆ ಅದೇ ಶವದೊಂದಿಗೆ ನಾಶವಾಗುವಂತೆ, ಸಮಾಜವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡಿ ಬೆಳೆಯುವವರೂ ಅಂತಿಮವಾಗಿ ಪತನಕ್ಕೀಡಾಗುತ್ತಾರೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ "ದಂಡ" ಕೇವಲ ಬಾಹ್ಯ ಶಿಕ್ಷೆಯಲ್ಲ; ಆತ್ಮನಿಗ್ರಹ ಮತ್ತು ವಿವೇಕದ ಶಕ್ತಿಯೂ ಆಗಿದೆ. ಮಾನವನು ತನ್ನೊಳಗಿನ ಅಧರ್ಮವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸದಿದ್ದರೆ ಅವು ಆತ್ಮಶಾಂತಿಯನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತವೆ. "ಶಿಷ್ಟ" ಇಲ್ಲಿ ಸಾತ್ವಿಕ ಗುಣಗಳ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ಕಾಮ, ಕ್ರೋಧ, ಲೋಭ ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರಗಳು ಮನಸ್ಸಿನ ಶಿಷ್ಟಗುಣಗಳನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿಗಳಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವುದು ಆತ್ಮಧರ್ಮವಾಗಿದೆ. "ರಾಷ್ಟ್ರೋಪರೋಧ" ಎಂಬುದನ್ನು ಆಂತರಿಕವಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ, ಆತ್ಮಜೀವನದ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡಿ ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಬದುಕುವ ಮನೋಭಾವವೂ ಆತ್ಮಪತನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ಇಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಆಡಳಿತ ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ಶಿಕ್ಷೆಯ ಉದ್ದೇಶ ಪ್ರತೀಕಾರವಲ್ಲ; ಸಮಾಜರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿ ಎಂಬ ಅರಿವು ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಭ್ರಷ್ಟಾಚಾರ, ರಾಷ್ಟ್ರದ ಸಂಪತ್ತಿನ ದುರುಪಯೋಗ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಶಾಂತಿಗೆ ಧಕ್ಕೆ ತರುವ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಕೊನೆಗೆ ಸಮಾಜವನ್ನಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಅವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರನ್ನೂ ನಾಶಮಾಡುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ನೀಡುತ್ತವೆ. ಸಜ್ಜನರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವಲ್ಲಿ ದುರ್ಬಲವಾಗಿರುವ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅಧರ್ಮವು ಬಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನ್ಯಾಯಬದ್ಧ ಆಡಳಿತ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಸಮ್ಮತ ದಂಡವ್ಯವಸ್ಥೆ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಸ್ಥಿರತೆಗೆ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಸಮಾಜವನ್ನು ದುರುಪಯೋಗಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮಾರ್ಗ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಲಾಭ ಕೊಡಬಹುದಾದರೂ ಅದು ಶಾಶ್ವತ ಪತನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ದಂಡಧರ್ಮದ ನಿಜವಾದ ಉದ್ದೇಶ ಸಜ್ಜನರ ರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಶಾಂತಿಯಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ. ಧರ್ಮವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡಿ ಬೆಳೆದ ಶಕ್ತಿ ಕೊನೆಗೆ ತನ್ನನ್ನೇ ನಾಶಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಗಂಭೀರ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ಸಹ ಇವು ನೀಡುತ್ತವೆ.

ಧನದ ಧರ್ಮಮಯ ಬಳಕೆಯೇ ನಿಜವಾದ ಸಮೃದ್ಧಿ

ಯೋ ವೈನ ದೇವಾನ್ನ ಪಿತೃನ್ನ ಮರ್ತ್ಯಾನ್ ಹವಿಷಾರ್ಚತಿ ।
ಅನಂತಿಕಾಂ ತಾಂ ಧನಿತಾಮಾಹುರ್ವೇದವಿದೋ ಜನಾಃ ॥ 5
ಹರೇತ್ ತದ್ದ್ರವಿಣಂ ರಾಜನ್ ಧಾರ್ಮಿಕಃ ಪೃಥಿವೀಪತಿಃ ।
ನ ಹಿ ನ ಪ್ರೀಣಯೇಲ್ಲೋಕಾನ್ನ ಲೋಕೋ ಗರ್ಹತೇ ನೃಪಮ್ ॥ 6

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 6

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿ ತನ್ನ ಧನದಿಂದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು, ಪಿತೃಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಮಾನವರನ್ನು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಪೂಜಿಸದೆ (ಸೇವೆಮಾಡದೆ), ಸೇವಿಸದೆ ಇರುತ್ತಾನೋ, ವೇದಜ್ಞಾನಿಗಳು ಅವನ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ನಿಷ್ಫಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಧರ್ಮನಿಷ್ಠ ರಾಜನು ಅಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಧನವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಜನರ ಹಿತವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ರಾಜನನ್ನು ಲೋಕವು ದೂಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಧನದ ನಿಜವಾದ ಉದ್ದೇಶ ಮತ್ತು ಅದರ ಧರ್ಮಬದ್ಧ ಬಳಕೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ಭಾರತೀಯ ಧರ್ಮದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಧನವನ್ನು ಕೇವಲ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಭೋಗದ ಸಾಧನವಾಗಿ ನೋಡಲಾಗಿಲ್ಲ; ಅದು ದೇವ, ಪಿತೃ, ಅತಿಥಿ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸಬೇಕಾದ ದೈವಿಕ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ. “ದೇವಾನ್, ಪಿತೃನ್, ಮರ್ತ್ಯಾನ್” ಎಂಬ ಮೂರು ಪದಗಳು ಮಾನವ ಜೀವನದ ಮೂರು ಪ್ರಮುಖ ಋಣಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ದೇವಋಣ ಎಂದರೆ ಪ್ರಕೃತಿ ಮತ್ತು ದೈವೀ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಮೇಲಿನ ಕೃತಜ್ಞತೆ. ಪಿತೃಋಣ ಎಂದರೆ ಪೂರ್ವಜರು ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮೇಲಿನ ಜವಾಬ್ದಾರಿ. ಮನುಷ್ಯಋಣ ಎಂದರೆ ಸಮಾಜ ಮತ್ತು ಸಹಜೀವಿಗಳ ಮೇಲಿನ ಕರ್ತವ್ಯ. “ಹವಿಷಾ ಅರ್ಚತಿ” ಎಂಬುದು ಧನವನ್ನು ಯಜ್ಞ, ಸೇವೆ, ದಾನ ಮತ್ತು ಸತ್ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ತನ್ನ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಕೇವಲ ಸ್ವಾರ್ಥ ಮತ್ತು ಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವವನು ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸಮೃದ್ಧನಲ್ಲ ಎಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. “ಅನಂತಿಕಾಂ ತಾಂ ಧನಿತಾಂ” ಎಂಬ ಪದಗಳಿಂದ ಅಂತಹ ಧನವು ನಿಷ್ಫಲ ಅಥವಾ ಅಶುಭವೆಂದು ವೇದಜ್ಞಾನಿಗಳು ಪರಿಗಣಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಧನವು ಸಮಾಜಹಿತ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಬಳಕೆಯಾಗದಿದ್ದರೆ ಅದು ಮಾನವೀಯತೆಯ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಧರ್ಮದ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. “ಧಾರ್ಮಿಕಃ ಪೃಥಿವೀಪತಿಃ” — ಧರ್ಮನಿಷ್ಠ ರಾಜನು ಸಮಾಜದ ಸಂಪತ್ತಿನ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಕಾಪಾಡಬೇಕು. ಸಮಾಜಹಿತಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವಾಗದ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಲೋಕಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಹಕ್ಕು ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಇದೆ ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರಿಕ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. “ನ ಹಿ ನ ಪ್ರೀಣಯೇಲ್ಲೋಕಾನ್” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಆಡಳಿತದ ಮುಖ್ಯಗುರಿ ಜನಹಿತವೇ ಆಗಿರಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಜನರ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗಾಗಿ ನಡೆಯುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಮಾಜ ದೂಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಧರ್ಮದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮಹಾಭಾರತ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ “ಧನ” ಕೇವಲ ಹಣವಲ್ಲ; ಜ್ಞಾನ, ಶಕ್ತಿ, ಪ್ರತಿಭೆ ಮತ್ತು ಜೀವನದ ಎಲ್ಲಾ ಸಂಪನ್ಮೂಲಗಳ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಕೇವಲ ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸಿದರೆ ಆತ್ಮದ ವಿಕಾಸ ಕುಂಠಿತವಾಗುತ್ತದೆ. “ದೇವ”, “ಪಿತೃ” ಮತ್ತು “ಮರ್ತ್ಯ”ಗಳು ಆತ್ಮಜೀವನದ ಮೂರು ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ — ದೈವಚೈತನ್ಯ, ಪರಂಪರೆ ಮತ್ತು ಸಮಾಜ. ಈ ಮೂರರೊಂದಿಗೆ ಸಂಪರ್ಕವಿಲ್ಲದ ಜೀವನ ಒಳಗಿನಿಂದ ಖಾಲಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಸಮೃದ್ಧಿ ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಮನೋಭಾವದಲ್ಲಿ ಇದೆ. ದಾನ ಮತ್ತು ಸೇವೆಯ ಮೂಲಕವೇ ಧನವು ಪವಿತ್ರವಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ವಾರ್ಥದಿಂದ ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿದ ಸಂಪತ್ತು ಆತ್ಮಶಾಂತಿಯನ್ನು ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಆರ್ಥಿಕ ಅಸಮಾನತೆ, ಅತಿಸ್ವಾರ್ಥ ಮತ್ತು ಸಂಪತ್ತಿನ ಕೇಂದ್ರೀಕರಣ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ಧನವು ಕೇವಲ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಐಶ್ವರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲ; ಸಮಾಜದ ಅಭ್ಯುದಯಕ್ಕೂ ಬಳಸಬೇಕೆಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಇವು ನೀಡುತ್ತವೆ. ಶಿಕ್ಷಣ, ಆರೋಗ್ಯ, ಅನ್ನದಾನ, ಪರಿಸರರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ಸಮಾಜಸೇವೆಯಂತಹ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಧನವನ್ನು ಬಳಸುವ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಬಲವಾಗಬೇಕು. ಧನಕ್ಕೆ ಧರ್ಮದ ದಿಕ್ಕು ಸಿಕ್ಕಾಗ ಮಾತ್ರ ಅದು ಲೋಕಹಿತದ ಸಾಧನವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂದಿನ ಆಡಳಿತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿದೆ. ಜನರ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ನ್ಯಾಯಯುತ ಸಂಪನ್ಮೂಲ ಹಂಚಿಕೆ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯ ಆರ್ಥಿಕ ನೀತಿಗಳು ಅಗತ್ಯವೆಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಇದು ಸಾರುತ್ತದೆ. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನದರ್ಶನವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಯಶಸ್ಸು ಮತ್ತು ಸಂಪತ್ತು ಜೀವನದ ಅಂತಿಮ ಗುರಿಯಲ್ಲ; ಅವುಗಳ ಮೂಲಕ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಹಿತಮಾಡುವುದು ಮತ್ತು ಧರ್ಮವನ್ನು ಉಳಿಸುವುದೇ ನಿಜವಾದ ಸಾಧನೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ಧನದ ಪಾವಿತ್ರ್ಯ ಅದರ ಧರ್ಮಮಯ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿ ಇದೆ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ. ಸಮಾಜ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮತ್ತು ದೈವಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳಿಗೆ ಸೇವೆ ಮಾಡುವ ಸಂಪತ್ತೇ ನಿಜವಾದ ಸಮೃದ್ಧಿಯಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಮಹತ್ತರ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಇವು ನೀಡುತ್ತವೆ.

ಧರ್ಮದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಸ್ವರೂಪ ಮತ್ತು ಯಜ್ಞತತ್ತ್ವದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥ

ಅದ್ಭಿಸ್ತು ಜಂತವೋ ಯದ್ವತ್ ಶ್ರುತ್ವಾ ವಾಚೋ ಯಥಾ ತಥಾ ॥
ಅನಿಚ್ಛತಃ ಸಮ್ಭವಂತಿ ತಥಾ ಯಜ್ಞಃ ಪ್ರಜಾಯತೇ ॥ 8
ಯಥೈವ ದಂಶಮಶಕಂ ಯಥಾ ಕೀಟಪಿಪೀಲಿಕಮ್ ।
ಸೈವ ವೃತ್ತಿರಯಜ್ಞೇಷು ತಥಾ ಧರ್ಮೋ ವಿಧೀಯತೇ ॥ 9
ಯಥಾ ಹ್ಯಕಸ್ಮಾದ್ಭವತಿ ಭೂಮೌ ಪಾಂಸುತೃಣೋಲಪಮ್ |
ತಥೈವೇಹ ಭವೇದ್ಧರ್ಮಃ ಸೂಕ್ಷ್ಮಃ ಸೂಕ್ಷ್ಮತರೋಽಪಿ ಚ ॥ 10

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 6

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಹೇಗೆ ನೀರಿನಿಂದ ಜೀವಿಗಳು ಸಹಜವಾಗಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆಯೋ ಮತ್ತು ಶಬ್ದ ಕೇಳುವುದರಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಭಾವನೆಗಳು ಮೂಡುತ್ತವೆಯೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಯಜ್ಞವೂ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆ ಸಣ್ಣ ಕೀಟಗಳು ಮತ್ತು ಇರುವೆಗಳು ತಮ್ಮ ಸ್ವಭಾವದಂತೆ ಜೀವನ ನಡೆಸುತ್ತವೆಯೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಯಜ್ಞವಿಲ್ಲದವರಿಗೂ ಒಂದು ವಿಧದ ಧರ್ಮವ್ಯವಸ್ಥೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಧೂಳು, ಹುಲ್ಲು ಮತ್ತು ಸಣ್ಣ ಸಸ್ಯಗಳು ಸಹಜವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವಂತೆ, ಧರ್ಮವೂ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮತ್ತು ಇನ್ನೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಧರ್ಮದ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮತ್ತು ಆಂತರಿಕ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಆಳವಾದ ತತ್ತ್ವದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತವೆ. ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಬಾಹ್ಯ ಆಚರಣೆ ಅಥವಾ ಯಜ್ಞವಿಧಿಗಳಿಗೆ ಸೀಮಿತವಲ್ಲ; ಅದು ಸೃಷ್ಟಿಯ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ನಿಯಮದಂತೆ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಿದೆ ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಮೊದಲ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ಅನಿಚ್ಛತಃ ಸಂಭವಂತಿ" ಎಂಬ ಪದ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿದೆ. ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಯಜ್ಞ ಅಥವಾ ಧರ್ಮಕರ್ಮಗಳು ಕೇವಲ ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳ ಮೂಲಕವಲ್ಲ, ಸಹಜವಾದ ಸಾತ್ವಿಕ ಕ್ರಿಯೆಗಳ ಮೂಲಕವೂ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆ. ದಯೆ, ಸೇವೆ, ಸಹಾನುಭೂತಿ ಮತ್ತು ನಿಷ್ಕಾಮ ಕಾರ್ಯಗಳು ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಯಜ್ಞಭಾವವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ "ಯಜ್ಞ" ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಅಗ್ನಿಹೋಮವಲ್ಲ; ಪರೋಪಕಾರ ಮತ್ತು ಸಮರ್ಪಣೆಯ ಜೀವನಶೈಲಿಯಾಗಿದೆ. ಹೇಗೆ ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವನ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಹರಿಯುತ್ತದೆಯೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಧರ್ಮವೂ ಮಾನವಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಬಹುದು ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕೀಟಗಳು, ಸೊಳ್ಳೆಗಳು ಮತ್ತು ಇರುವೆಗಳ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಜೀವಿಯೂ ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವಾನುಸಾರ ಬದುಕುತ್ತದೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ಯಜ್ಞವಿಧಿಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸದವರಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಲವು ಸಹಜ ಧರ್ಮಗುಣಗಳು ಇರಬಹುದು ಎಂದು ಮಹಾಭಾರತ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಆಚರಣೆಗಳಿಗೆ ಸೀಮಿತವಲ್ಲ; ಜೀವಿಯ ಸ್ವಭಾವ ಮತ್ತು ವರ್ತನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. "ಸ್ವೈವ ವೃತ್ತಿಃ" ಎಂಬುದು ಜೀವನದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಕ್ರಮವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಅಂತರಂಗ ನಿಯಮದಂತಿದ್ದು, ಮಾನವನು ಅದನ್ನು ಅರಿತು ಬದುಕಿದಾಗ ಅವನ ಜೀವನ ಸಮತೋಲನ ಹೊಂದುತ್ತದೆ.

ಮೂರನೇ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮದ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆಯನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತದೆ. "ಪಾಂಸು", "ತೃಣ" ಮತ್ತು "ಉಲಪ"ಗಳು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವಂತೆ, ಧರ್ಮವೂ ಅನೇಕ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿದೆ. ಧರ್ಮವು ಯಾವಾಗಲೂ ದೊಡ್ಡ ಆಚರಣೆಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ; ಸಣ್ಣ ಸತ್ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ, ಶುದ್ಧಭಾವದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ನಿಷ್ಕಾಮ ಮನೋಭಾವದಲ್ಲಿಯೂ ಅದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. "ಸೂಕ್ಷ್ಮಃ ಸೂಕ್ಷ್ಮತರೋಽಪಿ" ಎಂಬುದು ಧರ್ಮವನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಸುಲಭವಲ್ಲ ಎಂಬ ಮಹತ್ವದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮದ ನಿಜಸ್ವರೂಪವು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಹೊರಗಿನ ರೂಪಕ್ಕಿಂತ ಆಂತರಿಕ ಉದ್ದೇಶ ಮತ್ತು ಮನೋಭಾವದಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ ಧರ್ಮವು ಸೃಷ್ಟಿಯ ಮೂಲಚೈತನ್ಯದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿದೆ. ಜೀವಿಗಳು ಹೇಗೆ ಪ್ರಕೃತಿನಿಯಮದಂತೆ ಬದುಕುತ್ತವೆಯೋ, ಆತ್ಮವೂ ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವತಃ ಧರ್ಮದತ್ತ ಆಕರ್ಷಿತವಾಗುತ್ತದೆ. "ಯಜ್ಞ" ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಸಮರ್ಪಣೆಯ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿ ತನ್ನ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿ ಲೋಕಹಿತದತ್ತ ಮುಖ ಮಾಡಿದಾಗ ಅವನ ಜೀವನವೇ ಯಜ್ಞವಾಗುತ್ತದೆ. "ಸೂಕ್ಷ್ಮಧರ್ಮ" ಎಂಬುದು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದೆ. ಧರ್ಮವನ್ನು ಕೇವಲ ಹೊರಗಿನ ನಿಯಮಗಳಿಂದ ಅಳೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿ, ಉದ್ದೇಶದ ಪಾವಿತ್ರ್ಯ ಮತ್ತು ದಯೆಯಂತಹ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿಯೇ ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮ ಅಡಕವಾಗಿದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಕೇವಲ ಆಚರಣೆಗಳು ಮತ್ತು ಬಾಹ್ಯ ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳಿಗೆ ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಧರ್ಮದ ಆಂತರಿಕ ಮತ್ತು ವಿಶ್ವಮಾನವೀಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತವೆ. ಸಣ್ಣ ಸತ್ಕಾರ್ಯಗಳು — ಸಹಾಯ, ದಯೆ, ಪರಿಸರರಕ್ಷಣೆ, ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ, ಸಹಾನುಭೂತಿ — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಧರ್ಮದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ರೂಪಗಳಾಗಿವೆ ಎಂಬ ಅರಿವು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯಬೇಕು. ಇಂದಿನ ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹತ್ವದ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಆಚರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಜೀವನದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಣ್ಣ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವ ಮೌಲ್ಯವಾಗಿದೆ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಗೌರವ, ಸಹಜೀವನ ಮತ್ತು ಪ್ರಕೃತಿಯೊಂದಿಗೆ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಉಳಿಸುವ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಧರ್ಮದ ಸೂಕ್ಷ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡಾಗ ಮಾತ್ರ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ಧರ್ಮವು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ, ಸಹಜ ಮತ್ತು ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕ ತತ್ತ್ವವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ. ನಿಷ್ಕಾಮ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧ ಮನೋಭಾವದ ಜೀವನವೇ ನಿಜವಾದ ಯಜ್ಞ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಮಯ ಜೀವನವೆಂದು ಇವು ಸಾರುತ್ತವೆ.

ಮಿತ್ರ–ಶತ್ರು ವಿವೇಕವೇ ಧರ್ಮಬದ್ಧ ಜೀವನಜ್ಞಾನ

ವೇದಿತವ್ಯಾನಿ ಮಿತ್ರಾಣಿ ಬೋದ್ಧವ್ಯಾಶ್ಚಾಪಿ ಶತ್ರವಃ ।
ಏತತ್ ಸುಸೂಕ್ಷ್ಮಂ ಲೋಕೇಶಸ್ಮಿನ್ ದೃಶ್ಯತೇ ಪ್ರಾಜ್ಞಸಮ್ಮತಮ್ ॥ 130
ಶತ್ರುರೂಪಾಶ್ಚ ಸುಹೃದೋ ಮಿತ್ರರೂಪಾಶ್ಚ ಶತ್ರವಃ ।
ಸಾಂತ್ವಿತಾಸ್ತೇ ನ ಬುಧ್ಯಂತೇ ರಾಗಲೋಭವಶಂ ಗತಾಃ ॥131
ನಾಸ್ತಿ ಜಾತ್ಯಾ ರಿಪುರ್ನಾಮ ಮಿತ್ರಂ ನಾಮ ನ ವಿದ್ಯತೇ ।
ಸಾಮರ್ಥ್ಯಯೋಗಾಜ್ಜಾಯಂತೇ ಮಿತ್ರಾಣಿ ರಿಪವಸ್ತಥಾ ॥ 132

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 8

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಯಾರು ಮಿತ್ರರು ಮತ್ತು ಯಾರು ಶತ್ರುಗಳು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ವಿಷಯವೆಂದು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವರು ಹೊರಗೆ ಮಿತ್ರರಂತೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡರೂ ಶತ್ರುಗಳಾಗಿರುತ್ತಾರೆ; ಕೆಲವರು ಶತ್ರುಗಳಂತೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡರೂ ನಿಜವಾದ ಹಿತೈಷಿಗಳಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ರಾಗ ಮತ್ತು ಲೋಭಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದವರು ಇದನ್ನು ಅರಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಜನ್ಮದಿಂದ ಯಾರೂ ಶತ್ರುಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಯಾರೂ ಮಿತ್ರರಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಸಂದರ್ಭ ಮತ್ತು ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಮಿತ್ರತ್ವ ಮತ್ತು ವೈರಾಗ್ಯಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಮಾನವಸಂಬಂಧಗಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆಯನ್ನು ಮತ್ತು ವಿವೇಕದ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಆಳವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತವೆ. ಧರ್ಮಜೀವನದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಸತ್ಸಂಕಲ್ಪ ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ವ್ಯಕ್ತಿ, ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಅರಿಯುವ ಪ್ರಜ್ಞೆಯೂ ಅಗತ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ. “ವೇದಿತವ್ಯಾನಿ ಮಿತ್ರಾಣಿ” ಎಂಬುದು ನಿಜವಾದ ಮಿತ್ರರನ್ನು ಗುರುತಿಸುವ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ “ಬೋದ್ಧವ್ಯಾಶ್ಚಾಪಿ ಶತ್ರವಃ” — ಶತ್ರುಗಳ ಸ್ವಭಾವವನ್ನೂ ಅರಿಯಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಹೊರಗೆ ಕಾಣಿಸುವಂತೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಜಾಗ್ರತೆ ಧರ್ಮದ ಭಾಗವಾಗಿದೆ. “ಏತತ್ ಸುಸೂಕ್ಷ್ಮಂ” ಎಂಬ ಪದವು ಮಾನವಸಂಬಂಧಗಳ ಜಟಿಲತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮಿತ್ರತೆ ಮತ್ತು ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಕೇವಲ ಮಾತು ಅಥವಾ ಬಾಹ್ಯ ವರ್ತನೆಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ನಿರ್ಧರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ನಿಜವಾದ ಹಿತೈಷಿಯು ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಕಠಿಣವಾಗಿ ಮಾತನಾಡಬಹುದು; ದುರಾಶೆಯುಳ್ಳವನು ಮಧುರವಾಗಿ ವರ್ತಿಸಬಹುದು. “ಶತ್ರುರೂಪಾಶ್ಚ ಸುಹೃದಃ” ಎಂಬುದು ಹೊರಗೆ ಕಠಿಣವಾಗಿ ಕಾಣುವವರೂ ನಮ್ಮ ಹಿತವನ್ನು ಬಯಸುವವರಾಗಿರಬಹುದು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಗುರು ಅಥವಾ ತಂದೆತಾಯಿಗಳು ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಕಠಿಣ ಉಪದೇಶ ನೀಡಿದರೂ ಅದು ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. “ಮಿತ್ರರೂಪಾಶ್ಚ ಶತ್ರವಃ” ಎಂಬುದು ಅತ್ಯಂತ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ಉಪದೇಶವಾಗಿದೆ. ಸ್ವಾರ್ಥ, ಮೋಸ ಅಥವಾ ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ಮಿತ್ರತ್ವದ ಮುಖವಾಡ ಧರಿಸುವವರ ಬಗ್ಗೆ ಜಾಗರೂಕರಾಗಿರಬೇಕು ಎಂದು ಮಹಾಭಾರತ ಹೇಳುತ್ತದೆ. “ರಾಗಲೋಭವಶಂ ಗತಾಃ” ಎಂಬುದು ಮನಸ್ಸಿನ ದೌರ್ಬಲ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅತಿಯಾದ ಆಸಕ್ತಿ, ಲೋಭ ಅಥವಾ ಭಾವನಾತ್ಮಕ ಬಂಧನಗಳಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ವಿವೇಕ ಕುಂದುತ್ತದೆ. ಆಗ ಅವನು ನಿಜವಾದ ಹಿತ–ಅಹಿತವನ್ನು ಅರಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮೂರನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಅತ್ಯಂತ ಉನ್ನತ ಸಾಮಾಜಿಕ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. “ನಾಸ್ತಿ ಜಾತ್ಯಾ ರಿಪುಃ” — ಜನ್ಮದಿಂದ ಯಾರೂ ಶತ್ರುಗಳಲ್ಲ. “ಮಿತ್ರಂ ನಾಮ ನ ವಿದ್ಯತೇ” — ಜನ್ಮದಿಂದಲೇ ಶಾಶ್ವತ ಮಿತ್ರತ್ವವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಮಿತ್ರತ್ವ ಮತ್ತು ವೈರಾಗ್ಯಗಳು ಸಂದರ್ಭ, ಹಿತಾಸಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ರೂಪುಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಈ ತತ್ತ್ವವು ಜಾತಿ, ಕುಲ ಅಥವಾ ಜನ್ಮಾಧಾರಿತ ದ್ವೇಷವನ್ನು

ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತದೆ. ಸಂಬಂಧಗಳು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಗುಣ, ವರ್ತನೆ ಮತ್ತು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳಿಂದ ರೂಪುಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೌಢ ಜೀವನದರ್ಶನವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ನೀಡುತ್ತವೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ ನಿಜವಾದ ಶತ್ರು ಮತ್ತು ಮಿತ್ರರು ಹೊರಗಲ್ಲ, ಒಳಗಿದ್ದಾರೆ. ಕಾಮ, ಕ್ರೋಧ, ಲೋಭ ಮತ್ತು ಮೋಹಗಳು ಮಿತ್ರರಂತೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡರೂ ಆತ್ಮಪತನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಶತ್ರುಗಳು. ಹಾಗೆಯೇ ಆತ್ಮನಿಗ್ರಹ, ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಧರ್ಮೋಪದೇಶ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಕಠಿಣವಾಗಿ ಅನುಭವವಾದರೂ ಅವು ನಿಜವಾದ ಹಿತೈಷಿಗಳು. ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮಜೀವನದಲ್ಲಿ ಹೊರಗಿನ ರೂಪಕ್ಕಿಂತ ಆಂತರಿಕ ಸತ್ಯವನ್ನು ಅರಿಯುವ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಅಗತ್ಯ. "ರಾಗಲೋಭವಶಂ" ಎಂಬುದು ಅಹಂಕಾರದ ಬಂಧನಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮನಸ್ಸು ಆಸಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಸ್ವಾರ್ಥದಿಂದ ಮುಕ್ತವಾದಾಗ ಮಾತ್ರ ನಿಜವಾದ ವಿವೇಕ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಮಾನವಸಂಬಂಧಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸ್ವಾರ್ಥ ಮತ್ತು ಪ್ರಯೋಜನಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ರೂಪುಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಾಧ್ಯಮಗಳು ಮತ್ತು ಆಧುನಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಹೊರಗಿನ ಮಧುರತೆ ಮತ್ತು ನಿಜವಾದ ನಿಷ್ಠೆಯ ನಡುವಿನ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ರಾಜಕೀಯ, ವ್ಯಾಪಾರ ಮತ್ತು ವೈಯಕ್ತಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ನಿಜವಾದ ಹಿತೈಷಿಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವ ವಿವೇಕ ಅಗತ್ಯ. ಮಧುರಮಾತುಗಳಿಗಿಂತ ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆಯೇ ಸಂಬಂಧಗಳ ನಿಜವಾದ ಮೌಲ್ಯವೆಂಬ ಅರಿವು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯಬೇಕು. ಜಾತಿ, ಕುಲ ಅಥವಾ ಜನ್ಮಾಧಾರಿತ ದ್ವೇಷ ಮತ್ತು ವಿಭಜನೆಗಳು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ "ನಾಸ್ತಿ ಜಾತ್ಯಾ ರಿಪುಃ" ಎಂಬ ಮಹಾಭಾರತದ ಸಂದೇಶ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿದೆ. ಮನುಷ್ಯನ ಮೌಲ್ಯವು ಅವನ ಜನ್ಮದಿಂದಲ್ಲ; ಅವನ ಗುಣ ಮತ್ತು ವರ್ತನೆಯಿಂದ ನಿರ್ಧಾರವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಧರ್ಮದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಇದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ವಿವೇಕ, ಜಾಗ್ರತೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಬದ್ಧ ಸಂಬಂಧಗಳ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ. ಭಾವನೆಗಳಿಗಿಂತ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಮತ್ತು ನೈತಿಕತೆಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಬೇಕೆಂಬ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ಇವು ನೀಡುತ್ತವೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ಮಾನವಸಂಬಂಧಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿದ್ದು, ನಿಜವಾದ ಮಿತ್ರ–ಶತ್ರು ವಿವೇಕವು ಧರ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಸಾಧ್ಯವೆಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾರುತ್ತವೆ.

ಸ್ವಾರ್ಥ, ಮಿತ್ರತ್ವ ಮತ್ತು ಮಾನವಸಂಬಂಧಗಳ ಅನಿತ್ಯತೆ

ಯೋ ಯಸ್ಮಿನ್ ಜೀವತಿ ಸ್ವಾರ್ಥಂ ಪಶ್ಯೇತ್ ಪೀಡಾಂ ನ ಜೀವತಿ ।
ಸ ತಸ್ಯ ತಾವನ್ಮಿತ್ರಂ ಸ್ಯಾದ್ ವ್ಯಾಪನ: ಸ್ಯಾದ್ ವಿಪರ್ಯಯೇ ॥ 133
ನಾಸ್ತಿ ಮೈತ್ರೀ ಸ್ಥಿರಾ ನಾಮ ನ ಚ ಧ್ರುವಮಸೌಹೃದಮ್ ।
ಅರ್ಥಯುಕ್ತ್ಯಾ ಹಿ ಜಾಯಂತೇ ಮಿತ್ರಾಣಿ ರಿಪವಸ್ತಥಾ ॥ 134
ಮಿತ್ರಂ ಚ ಶತ್ರುತಾಮೇತಿ ಕಸ್ಮಿಂಶ್ಚಿತ್ ಕಾಲಪರ್ಯಯೇ ।
ಶತ್ರುಶ್ಚ ಮಿತ್ರತಾಮೇತಿ ಸ್ವಾರ್ಥೋ ಹಿ ಬಲವತ್ತರಃ ॥ 135

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 8

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿ ಯಾರಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸ್ವಾರ್ಥಸಾಧನೆಯನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾನೋ ಮತ್ತು ಹಾನಿಯನ್ನು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅಷ್ಟರವರೆಗೆ ಅವನು ಅವನಿಗೆ ಮಿತ್ರನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ; ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಬದಲಾದರೆ ವಿರೋಧಿಯಾಗಬಹುದು. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶಾಶ್ವತ ಮಿತ್ರತ್ವ ಅಥವಾ ಶಾಶ್ವತ ವೈರಾಗ್ಯವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲ. ಪ್ರಯೋಜನ*

ಮತ್ತು ಸಂದರ್ಭಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಮಿತ್ರರು ಮತ್ತು ಶತ್ರುಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತಾರೆ. ಕಾಲಬದಲಾವಣೆಯಿಂದ ಮಿತ್ರನು ಶತ್ರುವಾಗಬಹುದು, ಶತ್ರುವೂ ಮಿತ್ರನಾಗಬಹುದು; ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ವಾರ್ಥವು ಬಹಳ ಬಲವಾದದ್ದು.

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಲೋಕವ್ಯವಹಾರ ಮತ್ತು ಮಾನವಸಂಬಂಧಗಳ ವಾಸ್ತವ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತವೆ. ಮಾನವಸಂಬಂಧಗಳು ಸದಾ ಭಾವನಾತ್ಮಕ ನಿಷ್ಠೆಯ ಮೇಲಷ್ಟೇ ನಿಂತಿರುವುದಿಲ್ಲ; ಅನೇಕ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಅವು ಸ್ವಾರ್ಥ, ಲಾಭ ಮತ್ತು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುತ್ತವೆ ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರಿಕ ಸತ್ಯವನ್ನು ಮಹಾಭಾರತ ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. "ಸ್ವಾರ್ಥಂ ಪಶ್ಯೇತ್" ಎಂಬುದು ಮಾನವನ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮನೋವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿ ತನ್ನ ಲಾಭ ಮತ್ತು ಅನುಕೂಲವನ್ನು ಕಂಡಲ್ಲಿ ಮಿತ್ರಭಾವವನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತಾನೆ. ಹಾನಿಯ ಭಯ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಾಗ ಸಂಬಂಧಗಳ ಸ್ವರೂಪ ಬದಲಾಗಬಹುದು. ಇದು ಕೇವಲ ರಾಜಕೀಯ ಅಥವಾ ಯುದ್ಧತಂತ್ರದ ವಿಷಯವಲ್ಲ; ಮಾನವಸ್ವಭಾವದ ಆಳವಾದ ಮನೋವಿಜ್ಞಾನವೂ ಆಗಿದೆ. "ನಾಸ್ತಿ ಮೈತ್ರೀ ಸ್ಥಿರಾ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಲೋಕಸಂಬಂಧಗಳ ಅನಿತ್ಯತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ನಿರಾಶೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಬದಲಾಗಿ ಅತಿಯಾದ ಮೋಹ ಮತ್ತು ಅಂಧವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ದೂರವಿರಬೇಕೆಂಬ ವಿವೇಕವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. "ಅರ್ಥಯುಕ್ತ್ಯಾ ಹಿ ಜಾಯಂತೇ" ಎಂಬುದು ಸಂದರ್ಭ, ಪ್ರಯೋಜನ ಮತ್ತು ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅನೇಕ ಸಂಬಂಧಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯ ಹಿತಾಸಕ್ತಿ, ಸಹಕಾರ ಅಥವಾ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುತ್ತವೆ. ಅದೇ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಅವು ಬದಲಾಗಿಯೂ ಹೋಗಬಹುದು. ಮೂರನೇ ಶ್ಲೋಕವು ಕಾಲದ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. "ಮಿತ್ರಂ ಚ ಶತ್ರುತಾಮೇತಿ" — ಮಿತ್ರನು ಶತ್ರುವಾಗಬಹುದು; "ಶತ್ರುಶ್ಚ ಮಿತ್ರತಾಮೇತಿ" — ಶತ್ರುವೂ ಮಿತ್ರನಾಗಬಹುದು. ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳು, ಉದ್ದೇಶಗಳು ಮತ್ತು ಹಿತಾಸಕ್ತಿಗಳು ಬದಲಾಗುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮಜ್ಞನು ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಜಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನದಿಂದ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. "ಸ್ವಾರ್ಥೋ ಹಿ ಬಲವತ್ತರಃ" ಎಂಬುದು ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾದ ಜೀವನಸತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಸ್ವಾರ್ಥವು ಮಾನವನ ವರ್ತನೆಗೆ ಬಲವಾದ ಪ್ರೇರಕಶಕ್ತಿಯಾಗಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮವು ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಿ ಅದನ್ನು ಲೋಕಹಿತದತ್ತ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ನಮಗೆ ಲೋಕವ್ಯವಹಾರದ ವಾಸ್ತವತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿ, ಧರ್ಮಾಧಾರಿತ ಮತ್ತು ನಿಷ್ಠಾಪೂರ್ಣ ಸಂಬಂಧಗಳ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಅರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತವೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ ಲೋಕದ ಎಲ್ಲಾ ಸಂಬಂಧಗಳು ಅನಿತ್ಯವಾಗಿವೆ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸು ಸ್ವಾರ್ಥ, ಆಸಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಭಯಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತದೆ. ನಿಜವಾದ ಮಿತ್ರತ್ವವು ಆತ್ಮಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿದೆ — ಅಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕಿಂತ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಪ್ರೀತಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಅಹಂಕಾರಾಧಾರಿತ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಗಳು ನಿರಂತರ ಬದಲಾವಣೆಗೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತವೆ. "ಕಾಲಪರ್ಯಯ" ಇಲ್ಲಿ ಜೀವನದ ಪರಿವರ್ತನಶೀಲತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಕಾಲವು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬದಲಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ಶಾಶ್ವತ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಬಾಹ್ಯ ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಹುಡುಕುವುದಿಲ್ಲ; ಆತ್ಮಸತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತಾನೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪ್ರಯೋಜನ, ಸ್ಥಾನಮಾನ ಮತ್ತು ಲಾಭಗಳ ಮೇಲೆ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ವೃತ್ತಿಜೀವನ, ರಾಜಕೀಯ, ವ್ಯಾಪಾರ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮಿತ್ರತ್ವ ಮತ್ತು ವೈರಾಗ್ಯಗಳು ವೇಗವಾಗಿ ಬದಲಾಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನಾವು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ — ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿಯಾದ ಅಂಧವಿಶ್ವಾಸ ಅಥವಾ ಅತಿಯಾದ ದ್ವೇಷ ಎರಡೂ ಸರಿಯಲ್ಲ. ವಿವೇಕ, ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನದೊಂದಿಗೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅಗತ್ಯ. ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಾಧ್ಯಮಗಳ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಹೊರಗಿನ ಸ್ನೇಹ ಮತ್ತು ನಿಜವಾದ ನಿಷ್ಠೆಯ ನಡುವಿನ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಅರಿಯುವುದು ಅತ್ಯಂತ

ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ. ಸಂಕಷ್ಟದ ಸಮಯದಲ್ಲೇ ನಿಜವಾದ ಮಿತ್ರತ್ವದ ಮೌಲ್ಯ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಸ್ವಾರ್ಥದ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಅರಿತು ಅದನ್ನು ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಮಾನವೀಯತೆಯ ಮೂಲಕ ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತವೆ. ಶಾಶ್ವತ ಸಂಬಂಧಗಳು ಸ್ವಾರ್ಥದ ಮೇಲೆ ಅಲ್ಲ; ಸತ್ಯ, ವಿಶ್ವಾಸ ಮತ್ತು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆಯ ಮೇಲೆ ಮಾತ್ರ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ಲೋಕಸಂಬಂಧಗಳ ಅನಿತ್ಯತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿ, ಧರ್ಮಾಧಾರಿತ ನಿಷ್ಠೆಯೇ ನಿಜವಾದ ಮಿತ್ರತ್ವದ ಮೂಲವೆಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾರುತ್ತವೆ.

ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ವಿಶ್ವಾಸವೇ ಧರ್ಮಮಯ ಜೀವನದ ರಕ್ಷಾಕವಚ

ಯೋ ವಿಶ್ವಸಿತಿ ಮಿತ್ರೇಷು ನ ಚಾಶ್ವಸಿತಿ ಶತ್ರುಷು ।
ಅರ್ಥಯುಕ್ತಿಮವಿಜ್ಞಾಯ ಚಲಿತಂ ತಸ್ಯ ಜೀವಿತಮ್ ॥ 136
ಅರ್ಥಯುಕ್ತಿಮವಿಜ್ಞಾಯ ಯಃ ಶುಭೇ ಕುರುತೇ ಮತಿಮ್ ।
ಮಿತ್ರೇ ವಾ ಯದಿ ವಾ ತತ್ರೌ ತಸ್ಯಾಪಿ ಚಲಿತಾ ಮತಿಃ ॥ 137
ನ ವಿಶ್ವಸೇದವಿಶ್ವಸ್ತೇ ವಿಶ್ವಸ್ತೇಅಪಿ ನ ವಿಶ್ವಸೇತ್ ।
ವಿಶ್ವಾಸಾದ್ಭಯಮುತ್ಪನ್ನಂ ಮೂಲಾನ್ಯಪಿ ನಿಕೃಂತತಿ ॥ 138

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 8

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಯಾರು ಮಿತ್ರರಲ್ಲಿ ಅತಿಯಾಗಿ ವಿಶ್ವಾಸ ಇಟ್ಟು, ಶತ್ರುಗಳಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದಿರದೆ, ಸಂದರ್ಭ ಮತ್ತು ಉದ್ದೇಶಗಳನ್ನು ಅರಿಯದೆ ನಡೆಯುತ್ತಾರೋ ಅವರ ಜೀವನ ಅಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತದೆ. ಮಿತ್ರನಾಗಲಿ ಶತ್ರುವಾಗಲಿ, ಅವರ ಉದ್ದೇಶ ಮತ್ತು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಶುಭಭಾವನೆ ಇಡುವವನ ಬುದ್ಧಿಯೂ ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಶ್ವಾಸಾರ್ಹನಲ್ಲದವನನ್ನು ನಂಬಬಾರದು; ವಿಶ್ವಾಸಾರ್ಹನಾಗಿದ್ದವನ ಮೇಲೂ ಅತಿಯಾದ ಅಂಧವಿಶ್ವಾಸ ಇಡಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ತಪ್ಪಾದ ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಭಯವು ಜೀವನದ ಮೂಲಗಳನ್ನೇ ಕಡಿದುಹಾಕಬಹುದು.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ವಿವೇಕ, ಜಾಗ್ರತೆ ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನಯುತ ವಿಶ್ವಾಸದ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ಧರ್ಮಜೀವನವು ಕೇವಲ ಸೌಮ್ಯಭಾವನೆಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಮತ್ತು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಜ್ಞಾನವೂ ಅಗತ್ಯವೆಂಬ ಮಹತ್ವದ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಇವು ನೀಡುತ್ತವೆ. "ಯೋ ವಿಶ್ವಸಿತಿ ಮಿತ್ರೇಷು" ಎಂಬುದು ಮಿತ್ರರ ಮೇಲೆ ಅತಿಯಾದ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯಪೂರ್ಣ ವಿಶ್ವಾಸ ಇಡುವವರ ಬಗ್ಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಮಿತ್ರತ್ವವು ಧರ್ಮಮಯ ಸಂಬಂಧವಾಗಿದ್ದರೂ ಲೋಕವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳು, ಉದ್ದೇಶಗಳು ಮತ್ತು ಮನೋಭಾವಗಳು ಬದಲಾಗಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದ ವಿಶ್ವಾಸ ಅಪಾಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಬಹುದು. "ಅರ್ಥಯುಕ್ತಿಮವಿಜ್ಞಾಯ" ಎಂಬ ಪದಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿವೆ. ಯಾವುದೇ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಉದ್ದೇಶ, ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯನ್ನು ಅರಿಯದೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅಜ್ಞಾನವಾಗಿದೆ. ಧರ್ಮವು ಸರಳತೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದರೂ ಮೂರ್ಖತೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. "ಚಲಿತಂ ತಸ್ಯ ಜೀವಿತಮ್" ಎಂಬುದು ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದ ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅಸ್ಥಿರತೆ ಉಂಟಾಗಬಹುದು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಜನರು ಭಾವನೆಗಳ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡಿ ನಂತರ ನೋವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕವು ಮಿತ್ರ–ಶತ್ರುಗಳ ನಡುವಿನ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಒತ್ತಿಹೇಳುತ್ತದೆ. "ಶುಭೇ ಕುರುತೇ ಮತಿಮ್" — ಒಳ್ಳೆಯ ಭಾವನೆ ಇರುವುದು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದರೂ, ಅದು ವಿವೇಕದೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿರಬೇಕು. ಅಂಧಭಾವನಾತ್ಮಕತೆ ಧರ್ಮವಲ್ಲ. ಮೂರನೇ ಶ್ಲೋಕವು ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾದ ಜೀವನಸೂತ್ರವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. "ನ ವಿಶ್ವಸೇದವಿಶ್ವಸ್ತೇ" — ವಿಶ್ವಾಸಾರ್ಹನಲ್ಲದವನನ್ನು ನಂಬಬಾರದು. ಆದರೆ "ವಿಶ್ವಸ್ತೇಽಪಿ ನ ವಿಶ್ವಸೇತ್" — ವಿಶ್ವಾಸಾರ್ಹನ ಮೇಲೂ

ಅತಿಯಾದ ಅಂಧವಿಶ್ವಾಸ ಬೇಡ. ಇದರ ಅರ್ಥ ಅನುಮಾನಭರಿತ ಜೀವನವಲ್ಲ; ಜಾಗೃತ ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನಯುತ ಮನೋಭಾವ. "ವಿಶ್ವಾಸಾದ್ಭಯಮುತ್ಪನ್ನಂ ಮೂಲಾನ್ಯಪಿ ನಿಕೃಂತತಿ" ಎಂಬುದು ಅತ್ಯಂತ ಆಳವಾದ ಎಚ್ಚರಿಕೆ. ತಪ್ಪಾದ ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಭಯ ಮತ್ತು ದ್ರೋಹ ಜೀವನದ ಮೂಲಾಧಾರಗಳಾದ ಮನಶ್ಶಾಂತಿ, ಸಂಬಂಧಗಳು ಮತ್ತು ಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ನಾಶಮಾಡಬಹುದು. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಧರ್ಮವು ಪ್ರೀತಿ ಮತ್ತು ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೂ, ಅವು ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಜಾಗ್ರತೆಯೊಂದಿಗೆ ಇರಬೇಕು ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸಾರುತ್ತವೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ ಅಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಅತಿಮೋಹವು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸು ಹೊರಗಿನ ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಆಸರೆಯನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತದೆ. ಆಗ ನಿರಾಶೆ ಮತ್ತು ಭಯ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ. "ಅರ್ಥಯುಕ್ತಿ" ಇಲ್ಲಿ ಜೀವನದ ಆಂತರಿಕ ಸತ್ಯವನ್ನು ಅರಿಯುವ ವಿವೇಕದ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ಪ್ರೀತಿ ಮತ್ತು ಕರುಣೆಯನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ, ಅಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ. "ವಿಶ್ವಾಸ" ಎಂಬುದು ಆತ್ಮಸಮರ್ಪಣೆಯ ಸಂಕೇತವೂ ಆಗಿದೆ. ಆದರೆ ನಿಜವಾದ ಭದ್ರತೆ ಬಾಹ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ; ಆತ್ಮಸತ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದೆ ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ನೀಡುತ್ತವೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಗಳು ಮತ್ತು ವ್ಯವಹಾರಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ವೈಯಕ್ತಿಕ ಜೀವನ, ವ್ಯಾಪಾರ, ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಧವಿಶ್ವಾಸ ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಮೋಸ ಮತ್ತು ನೋವಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಜ್ಞಾನವನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ. ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತ್ಯಜಿಸಬಾರದು; ಆದರೆ ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದ ವಿಶ್ವಾಸವೂ ಅಪಾಯಕಾರಿ ಎಂಬ ಸಮತೋಲನದ ದೃಷ್ಟಿಕೋಣ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಉಳಿಸಬೇಕಾದರೆ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ, ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಮತ್ತು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆ ಬೆಳೆಸಬೇಕು. ಅದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಭಾವನಾತ್ಮಕ ನಿರ್ಧಾರಗಳಿಗಿಂತ ಪ್ರಜ್ಞಾಪೂರ್ಣ ಪರಿಶೀಲನೆ ಮುಖ್ಯವೆಂಬ ಅರಿವು ಬೆಳೆಯಬೇಕು. ಇಂದಿನ ವೇಗದ ಮತ್ತು ಸಂಕೀರ್ಣ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ಜಾಗೃತ ವಿವೇಕ, ಸಮತೋಲನಯುತ ವಿಶ್ವಾಸ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಬದ್ಧ ಸಂಬಂಧಗಳ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ಸ್ವಾರ್ಥದ ಪ್ರಭಾವ ಮತ್ತು ಸಂಬಂಧಗಳ ಧರ್ಮಸೂಕ್ಷ್ಮ

ಅರ್ಥಯುಕ್ತ್ಯಾ ಹಿ ದೃಶ್ಯಂತೇ ಪಿತಾ ಮಾತಾ ಸುತಾಸ್ತಥಾ ।
ಮಾತುಲಾ ಭಾಗಿನೇಯಾಶ್ಚ ತಥಾ ಸಂಬಂಧಿಬಾಂಧವಾಃ ॥ 139
ಪುತ್ರಂ ಹಿ ಮಾತಾಪಿತರೌ ತ್ಯಜತಃ ಪತಿತಂ ಪ್ರಿಯಮ್ ।
ಲೋಕೋ ರಕ್ಷತಿ ಚಾತ್ಮಾನಂ ಪಶ್ಯ ಸ್ವಾರ್ಥಸ್ಯ ಸಾರತಾಮ್ ॥ 140

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 8

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ತಂದೆ, ತಾಯಿ, ಮಕ್ಕಳು, ಮಾವ, ಸೋದರಳಿಯರು ಮತ್ತು ಇತರ ಬಂಧುಗಳ ಸಂಬಂಧಗಳೂ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಪ್ರಯೋಜನ ಮತ್ತು ಪರಸ್ಪರ ಅವಲಂಬನೆಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತವೆ. ಅತಿ ಪ್ರಿಯವಾದ ಮಗನನ್ನೂ ಅವನು ಪತನಗೊಂಡರೆ ತಂದೆತಾಯಿಗಳು ದೂರವಿಡಬಹುದು. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಮೊದಲು ತಮ್ಮನ್ನು ತಾವು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ — ಸ್ವಾರ್ಥದ ಬಲವನ್ನು ನೋಡಿ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಮಾನವಸಂಬಂಧಗಳ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮತ್ತು ಕಠಿಣ ವಾಸ್ತವವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತವೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕುಟುಂಬಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಶಾಶ್ವತ ಮತ್ತು ನಿಷ್ಕಾಮವೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಲೋಕವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರ್ಥ ಮತ್ತು ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆಯ ಪ್ರಭಾವ ಎಷ್ಟು ಬಲವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಚರ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. "ಅರ್ಥಯುಕ್ತ್ಯಾ ಹಿ ದೃಶ್ಯಂತೇ" ಎಂಬ ಪದಗಳು ಸಂಬಂಧಗಳ ವ್ಯವಹಾರಿಕ ಆಯಾಮವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. "ಅರ್ಥ" ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಹಣವಲ್ಲ; ಪ್ರಯೋಜನ, ಅವಲಂಬನೆ, ಜೀವನಸಹಕಾರ ಮತ್ತು ಪರಸ್ಪರ ಅಗತ್ಯಗಳನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಬಂಧುಬಳಗದ ಸಂಬಂಧಗಳೂ ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಇವುಗಳ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಮಾನವಸ್ವಭಾವದ ವಾಸ್ತವವನ್ನು ಮಹಾಭಾರತ ಬಿಚ್ಚಿಡುತ್ತದೆ. "ಪಿತಾ ಮಾತಾ ಸುತಾಃ" ಎಂಬುದರಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಆತ್ಮೀಯ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಇದರ ಉದ್ದೇಶ ಪ್ರೀತಿ ಅಥವಾ ಕುಟುಂಬಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಲ್ಲ; ಲೋಕಸಂಬಂಧಗಳ ಅನಿತ್ಯತೆ ಮತ್ತು ಮಾನವಸ್ವಭಾವದ ಮಿತಿಗಳನ್ನು ಅರಿಯುವ ವಿವೇಕವನ್ನು ನೀಡುವುದು. "ಪುತ್ರಂ ಹಿ ಮಾತಾಪಿತರೌ ತ್ಯಜತಃ ಪತಿತಂ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾಗಿದೆ. ಬಹಳ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರನಾದ ಮಗನೂ ಧರ್ಮದಿಂದ ಪತನಗೊಂಡರೆ ಅಥವಾ ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ಅಪಾಯಕಾರಿಯಾಗಿದರೆ, ತಂದೆತಾಯಿಗಳೂ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಅವನಿಂದ ದೂರವಾಗಬಹುದು. ಇದು ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ಸಮಾಜರಕ್ಷಣೆಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. "ಲೋಕೋ ರಕ್ಷತಿ ಚಾತ್ಮಾನಂ" ಎಂಬುದು ಜೀವಿಗಳ ಸಹಜ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಜೀವಿಯೂ ಮೊದಲು ತನ್ನ ಅಸ್ತಿತ್ವ ಮತ್ತು ಸುರಕ್ಷತೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದೇ ಕಾರಣದಿಂದ "ಸ್ವಾರ್ಥಸ್ಯ ಸಾರತಾಮ್" — ಸ್ವಾರ್ಥದ ಬಲವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಮಹಾಭಾರತದ ಉದ್ದೇಶ ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಮಹಿಮೆಪಡಿಸುವುದಲ್ಲ. ಬದಲಾಗಿ, ಲೋಕಸಂಬಂಧಗಳ ಮಿತಿಗಳನ್ನು ಅರಿತು ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಸತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಬೇಕೆಂಬ ಗಂಭೀರ ಜೀವನದರ್ಶನವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ ಬಾಹ್ಯ ಸಂಬಂಧಗಳು ಅನಿತ್ಯವಾಗಿದ್ದು, ಆತ್ಮಸಂಬಂಧವೇ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿದೆ. ಮಾನವನು ಲೋಕಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಶಾಶ್ವತತೆಯನ್ನು ಹುಡುಕಿದರೆ ನಿರಾಶೆ ಅನುಭವಿಸಬಹುದು. "ಸ್ವಾರ್ಥ" ಇಲ್ಲಿ ಅಹಂಕಾರದ ಸಂಕೇತವೂ ಆಗಿದೆ. ಅಹಂಕಾರವು ತನ್ನ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನೇ ಮುಖ್ಯವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸು ಪ್ರೀತಿ ಮತ್ತು ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನೂ ಸ್ವಾರ್ಥದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗವು ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಮೀರಿಸಿ ಆತ್ಮವಿಶಾಲತೆಯತ್ತ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತದೆ. ನಿಜವಾದ ಪ್ರೀತಿ ಮತ್ತು ಕರುಣೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ; ಅವು ಕೇವಲ ಲಾಭ–ನಷ್ಟದ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಲೋಕಸಂಬಂಧಗಳ ಮಿತಿಯನ್ನು ಅರಿತು ಆತ್ಮಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗುವ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ವಿವೇಕವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಸಂಬಂಧಗಳ ಸ್ವರೂಪ ವೇಗವಾಗಿ ಬದಲಾಗುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ಆರ್ಥಿಕ ಒತ್ತಡಗಳು, ವೈಯಕ್ತಿಕ ಆಸೆಗಳು ಮತ್ತು ಸ್ವಾರ್ಥದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಅನೇಕ ಸಂಬಂಧಗಳು ದುರ್ಬಲವಾಗುತ್ತಿವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ — ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಗೌರವಿಸಬೇಕು, ಆದರೆ ಅಂಧಮೋಹದಿಂದ ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಅವಲಂಬಿತರಾಗಬಾರದು. ಧರ್ಮ, ನೈತಿಕತೆ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಗೌರವವೇ ಜೀವನದ ನಿಜವಾದ ಆಧಾರಗಳಾಗಿವೆ. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಮತ್ತು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಸಂಬಂಧಗಳು ಕೇವಲ ಲಾಭದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿದ್ದರೆ ಅವು ಅಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತವೆ; ಪ್ರೀತಿ, ನಿಷ್ಠೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮದ ಮೇಲೆ ನಿಂತ ಸಂಬಂಧಗಳೇ ದೀರ್ಘಕಾಲ ಉಳಿಯುತ್ತವೆ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ವಿಶ್ವಾಸ ಮತ್ತು ಕುಟುಂಬಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಬೇಕಾದರೆ ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಿ ಪರಸ್ಪರ ಕರ್ತವ್ಯಭಾವ ಮತ್ತು

ಮಾನವೀಯತೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ಲೋಕಸಂಬಂಧಗಳ ಅನಿತ್ಯತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿ, ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವೇ ಜೀವನದ ಶಾಶ್ವತ ಆಧಾರವೆಂಬ ಗಂಭೀರ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ಚಂಚಲ ಮನಸ್ಸೇ ಕಾರ್ಯವಿನಾಶದ ಮೂಲ

ಆತ್ಮನಶ್ಚಪಲೇ ನಾಸ್ತಿ ಕುತೋನ್ಯೇಷಾಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ ।
ತಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವಾಣಿ ಕಾರ್ಯಾಣಿ ಚಪಲೋ ಹಂತ್ಯಸಂಶಯಮ್ ॥ 143

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 8

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ತನ್ನ ಮನಸ್ಸೇ ಚಂಚಲವಾಗಿರುವವನಿಗೆ ಸ್ಥಿರತೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ; ಹಾಗಿರುವಾಗ ಇತರರೊಂದಿಗೆ ಅವನ ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಥಿರತೆ ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಆದ್ದರಿಂದ ಚಂಚಲಸ್ವಭಾವದ ವ್ಯಕ್ತಿ ತನ್ನ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ಹಾಳುಮಾಡುತ್ತಾನೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಿರತೆ ಮತ್ತು ಆತ್ಮನಿಗ್ರಹದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮಜೀವನದ ಮೂಲವೇ ಸ್ಥಿರಚಿತ್ತತೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಇದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಚಂಚಲ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ ತನ್ನ ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ, ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. "ಆತ್ಮನಃ ಚಪಲೇ" ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿನ ಅಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. "ಚಪಲತೆ" ಎಂದರೆ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಬದಲಾಗುವ ಮನೋಭಾವ, ತ್ವರಿತ ಆಸೆಗಳಿಗೆ ಒಳಗಾಗುವುದು, ಸ್ಥಿರವಾದ ಚಿಂತನೆಯ ಕೊರತೆ ಮತ್ತು ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದ ವರ್ತನೆ. ಇಂತಹ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ ದೀರ್ಘಕಾಲಿಕ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಲು ಕಷ್ಟಪಡುವನು. "ನಾಸ್ತಿ ಕುತೋನ್ಯೇಷಾಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ" ಎಂಬುದು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಮನೋವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ತನ್ನೊಳಗೆ ಶಾಂತಿ, ನಿಷ್ಠೆ ಮತ್ತು ಸ್ಥಿರತೆ ಇಲ್ಲದವನು ಇತರರೊಂದಿಗೆ ಆರೋಗ್ಯಕರ ಮತ್ತು ವಿಶ್ವಾಸಪೂರ್ಣ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆತ್ಮಸಂಯಮವಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸು ಹೊರಗಿನ ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ಅಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮದ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ — ಬಾಹ್ಯ ಯಶಸ್ಸು ಮತ್ತು ಉತ್ತಮ ಸಂಬಂಧಗಳ ಮೂಲ ಅಂತರಂಗದ ಸ್ಥಿರತೆಯಾಗಿದೆ. ಮನಸ್ಸು ಚಂಚಲವಾಗಿದ್ದರೆ ನಿರ್ಧಾರಗಳು ಅಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತವೆ, ಸಂಬಂಧಗಳು ದುರ್ಬಲವಾಗುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯಗಳು ವಿಫಲವಾಗುತ್ತವೆ. "ತಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವಾಣಿ ಕಾರ್ಯಾಣಿ ಚಪಲೋ ಹಂತಿ" ಎಂಬುದು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಎಚ್ಚರಿಕೆ. ಚಂಚಲಸ್ವಭಾವದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಉತ್ಸಾಹ ತೋರಿದರೂ, ಅವನಲ್ಲಿ ಸ್ಥೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಧೈರ್ಯ ಕೊರತೆಯಿಂದ ಕೆಲಸಗಳು ಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ವೈಯಕ್ತಿಕ ಜೀವನದಿಂದ ರಾಜ್ಯಧರ್ಮದವರೆಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವಾಗಿದೆ. "ಅಸಂಶಯಮ್" ಎಂಬ ಪದವು ಈ ತತ್ತ್ವದ ನಿಶ್ಚಿತತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮನಸ್ಸಿನ ಅಸ್ಥಿರತೆ ಜೀವನದ ಅನೇಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳ ಮೂಲವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಮಹಾಭಾರತ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ ಚಪಲತೆ ಆತ್ಮವಿಸ್ಮೃತಿಯ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸು ಹೊರಗಿನ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಅಲೆದಾಡುತ್ತದೆ. ಆಸೆ, ಭಯ ಮತ್ತು ಮೋಹಗಳ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಅದು ಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಮನಸ್ಸು ಮಾತ್ರ ಶಾಂತ ಮತ್ತು ದೃಢವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಧ್ಯಾನ, ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠ ಜೀವನದ ಮೂಲಕ ಮನಸ್ಸಿನ ಚಂಚಲತೆಯನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಬಹುದು. "ಸರ್ವಾಣಿ ಕಾರ್ಯಾಣಿ" ಎಂಬುದು ಜೀವನದ ಎಲ್ಲ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ — ಸಂಬಂಧಗಳು, ಸಾಧನೆ, ಜ್ಞಾನ, ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಆತ್ಮೋನ್ನತಿ. ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಿರತೆಯೇ ಇವುಗಳ ಯಶಸ್ಸಿನ ಮೂಲವಾಗಿದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ವೇಗದ ಮತ್ತು ವಿಚಲಿತ ಜೀವನಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿದೆ. ನಿರಂತರ ಮಾಹಿತಿ, ತ್ವರಿತ ಆಸೆಗಳು ಮತ್ತು ಅತಿಯಾದ ಮನೋವಿಚಲನಗಳಿಂದ ಅನೇಕರು ಮನಶ್ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಏಕಾಗ್ರತೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಯಶಸ್ಸು ಕೇವಲ ಪ್ರತಿಭೆಯಿಂದಲ್ಲ; ಸ್ಥಿರಚಿತ್ತತೆ, ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ದೀರ್ಘಕಾಲಿಕ ಸಮರ್ಪಣೆಯಿಂದ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅರಿವು ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಥಿರಮನಸ್ಸಿನ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ವಿಶ್ವಾಸ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತಾರೆ. ಚಂಚಲತೆ ಮತ್ತು ಅಸ್ಥಿರತೆ ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಗೊಂದಲ ಮತ್ತು ಸಂಘರ್ಷಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಬಹುದು. ಧ್ಯಾನ, ಆತ್ಮನಿಗ್ರಹ ಮತ್ತು ನೈತಿಕ ಜೀವನದ ಮೂಲಕ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುವ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಆಂತರಿಕ ಶಾಂತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಬಾಹ್ಯ ಯಶಸ್ಸು ಕೂಡ ದೀರ್ಘಕಾಲ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನವು ಸ್ಥಿರಚಿತ್ತತೆಯೇ ಧರ್ಮಜೀವನದ ಮೂಲವಾಗಿದ್ದು ಚಂಚಲ ಮನಸ್ಸು ಜೀವನದ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾರುತ್ತದೆ.

ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆ, ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ದೃಢನಿಶ್ಚಯವೇ ಆಪತ್ತಿನ ಪರಿಹಾರ

ಆತ್ಮರಕ್ಷಿತತಂತ್ರಾಣಾಂ ಸುಪರೀಕ್ಷಿತಕಾರಿಣಾಮ್ ।
ಆಪದೋ ನೋಪಪದ್ಯಂತೇ ಪುರುಷಾಣಾಂ ಸ್ವದೋಷಜಾಃ ॥ 174
ಶತ್ರೂನ್ ಸಮ್ಯಗ್ ವಿಜಾನಂತಿ ದುರ್ಬಲಾ ಯೇ ಬಲೀಯಸಃ ।
ತೇಷಾಂ ನ ಚಾಲ್ಯತೇ ಬುದ್ಧಿರಾತ್ಮಾರ್ಥಂ ಕೃತನಿಶ್ಚಯಾ ॥ 175

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 8

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ತಮ್ಮನ್ನು ತಾವು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಮತ್ತು ಯಾವುದೇ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ಮಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮದೇ ತಪ್ಪಿನಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಆಪತ್ತುಗಳು ಸಂಭವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಬಲಹೀನರಾಗಿದ್ದರೂ ಬಲಿಷ್ಠ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವವರ ಬುದ್ಧಿ ತಮ್ಮ ಹಿತದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಸ್ಥಿರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಜಾಗ್ರತೆ, ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ವಿವೇಕದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ಧರ್ಮಜೀವನವು ಕೇವಲ ಸತ್ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅದಕ್ಕೆ ಪರಿಶೀಲನೆ, ಪ್ರಜ್ಞೆ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಸಂರಕ್ಷಣೆ ಅಗತ್ಯವೆಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಇವು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ. “ಆತ್ಮರಕ್ಷಿತತಂತ್ರಾಣಾಂ” ಎಂಬುದು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮತ್ತು ಜಾಗ್ರತೆಯ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ “ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆ” ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ದೇಹರಕ್ಷಣೆ ಅಲ್ಲ; ಮನಸ್ಸು, ಧರ್ಮ, ಗೌರವ ಮತ್ತು ಜೀವನದ ಮೌಲ್ಯಗಳ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಧರ್ಮವು ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ ಅಥವಾ ಅಜಾಗರೂಕತೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. “ಸುಪರೀಕ್ಷಿತಕಾರಿಣಾಮ್” ಎಂಬ ಪದಗಳು ಯಾವುದೇ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಪರಿಶೀಲನೆ, ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ದೂರದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ. ತ್ವರಿತ ಭಾವನೆಗಳು ಅಥವಾ ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ನಿರ್ಧಾರಗಳು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಸಂಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪರಿಶೀಲಿತ ಚಿಂತನೆ ಧರ್ಮದ ಒಂದು ಪ್ರಮುಖ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. “ಆಪದೋ ನೋಪಪದ್ಯಂತೇ ಸ್ವದೋಷಜಾಃ” ಎಂಬುದು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನತತ್ತ್ವವಾಗಿದೆ. ಅನೇಕ ಆಪತ್ತುಗಳು ಹೊರಗಿನ ಕಾರಣಗಳಿಂದಲ್ಲ, ನಮ್ಮದೇ ಅಜಾಗರೂಕತೆ, ಅವಿವೇಕ ಅಥವಾ ದೌರ್ಬಲ್ಯಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಜಾಗ್ರತೆ ಮತ್ತು ಆತ್ಮನಿಗ್ರಹ ಹೊಂದಿರುವವರು ಇಂತಹ ಸಂಕಷ್ಟಗಳಿಂದ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ “ದುರ್ಬಲಾ ಯೇ ಬಲೀಯಸಃ ಶತ್ರೂನ್ ಸಮ್ಯಗ್ ವಿಜಾನಂತಿ” ಎಂಬುದರಿಂದ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ವ್ಯವಹಾರಿಕ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

ಬಲಹೀನನಾದರೂ ತನ್ನ ಶತ್ರುವಿನ ಸ್ವಭಾವ, ಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಉದ್ದೇಶಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವವನು ತನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿ "ಶತ್ರು" ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಲ್ಲ; ಅಪಾಯಗಳು, ದುಷ್ಟಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳು, ಅಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಜೀವನದ ಸವಾಲುಗಳನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಅರಿಯದವನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಮೋಸಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಬಹುದು. "ತೇಷಾಂ ನ ಚಾಲ್ಯತೇ ಬುದ್ಧಿಃ" ಎಂಬುದು ದೃಢಚಿತ್ತತೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮಹಿತ ಮತ್ತು ಧರ್ಮದ ಬಗ್ಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟ ನಿಶ್ಚಯ ಹೊಂದಿರುವವರ ಬುದ್ಧಿ ಭಯ ಅಥವಾ ಒತ್ತಡದಿಂದ ಅಲುಗಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ದಯೆ ಮತ್ತು ಸೌಮ್ಯತೆಯಲ್ಲ; ಜಾಗ್ರತೆ, ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಜ್ಞೆಯೂ ಆಗಿದೆ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ "ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆ" ಎಂದರೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕಾಪಾಡುವುದು. ಕಾಮ, ಕ್ರೋಧ, ಮೋಹ ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರಗಳು ಆತ್ಮಜೀವನದ ಶತ್ರುಗಳು. ಅವುಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಜಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ಬದುಕುವವನೇ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತಾನೆ. "ಸುಪರೀಕ್ಷಿತಕಾರಿಣಃ" ಎಂಬುದು ಆತ್ಮಪರಿಶೀಲನೆಯ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ಚಲನೆಗಳು ಮತ್ತು ದೌರ್ಬಲ್ಯಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಜಾಗೃತಿಯೇ ಅವನನ್ನು ಪತನದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ. "ಆತ್ಮಾರ್ಥಂ ಕೃತನಿಶ್ಚಯಾ" ಎಂಬುದು ಆತ್ಮಸತ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ದೃಢನಿಶ್ಚಯ ಹೊಂದಿರುವ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಹೊರಗಿನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳು ಹೇಗೇ ಬದಲಾದರೂ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಯ ಬುದ್ಧಿ ಅಸ್ಥಿರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ವೇಗದ ಮತ್ತು ಸಂಕೀರ್ಣ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ಅನೇಕ ಸಂಕಷ್ಟಗಳು ಅಜಾಗರೂಕತೆ, ತ್ವರಿತ ನಿರ್ಧಾರಗಳು ಮತ್ತು ವಿವೇಕದ ಕೊರತೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿವೆ. ವೈಯಕ್ತಿಕ ಜೀವನ, ಆರ್ಥಿಕ ವ್ಯವಹಾರ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಬಂಧಗಳು ಮತ್ತು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಜಾಗ್ರತೆ ಮತ್ತು ಪರಿಶೀಲನೆಯ ಅಗತ್ಯ ಅತ್ಯಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಮಾಹಿತಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಭಾವಗಳ ಯುಗದಲ್ಲಿ ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದ ನಿರ್ಧಾರಗಳು ದೊಡ್ಡ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಬಹುದು. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆ ಎಂದರೆ ಭಯಪಡುವುದು ಅಲ್ಲ; ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತ ಮತ್ತು ಜಾಗೃತ ಜೀವನ ನಡೆಸುವುದು ಎಂಬ ಅರಿವು ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಸಮಾಜ ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಶತ್ರುಸ್ವಭಾವ ಮತ್ತು ಅಪಾಯಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಗುರುತಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ. ಜಾಗೃತಿಯೊಂದಿಗೆ ಇರುವ ಸಮಾಜವೇ ಸುರಕ್ಷಿತ ಮತ್ತು ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆ, ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ದೃಢನಿಶ್ಚಯವು ಧರ್ಮಮಯ ಜೀವನದ ರಕ್ಷಣಾಕವಚಗಳಾಗಿವೆ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾರುತ್ತವೆ.

ಜಾಗ್ರತೆ, ಗುಪ್ತತೆ ಮತ್ತು ವಿವೇಕವೇ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಯ ಮೂಲ

ನ ಭೀರುರಿತಿ ಚಾತ್ಯಂತಂ ಮಂತ್ರೋ ದೇಯಃ ಕಥಂಚನ ॥
ಅವಿಜ್ಞಾನಾದ್ಧಿ ವಿಜ್ಞಾತೇ ಗಚ್ಛೇದಾಸ್ಪದದರ್ಶಿಷು ॥ 202
ತಸ್ಮಾದಭೀತವದ್ಭೀತೋ ವಿಶ್ವಸ್ತವದವಿಶ್ವಸನ್ |
ಕಾರ್ಯಾಣಾಂ ಗುರುತಾಂ ಬುದ್ಧ್ವಾ ನಾನ್ಯತಃ ಕಿಂಚಿದಾಚರೇತ್ ॥ 203

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 8

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಯಾರನ್ನೂ "ಇವನು ಭಯಪಡುವವನು ಅಲ್ಲ" ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ಅತಿಯಾದ ಗುಪ್ತ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಅಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ರಹಸ್ಯವು ಬಯಲಾಗಿಬಿಡಬಹುದು ಮತ್ತು ಅವಕಾಶಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಯುವವರು ಅದನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಹೊರಗೆ ನಿರ್ಭಯನಂತೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡರೂ ಒಳಗೆ*

ಜಾಗರೂಕನಾಗಿರಬೇಕು; ವಿಶ್ವಾಸವಿರುವವನಂತೆ ವರ್ತಿಸಿದರೂ ಸಂಪೂರ್ಣ ಅಂಧವಿಶ್ವಾಸ ಇರಬಾರದು. ಕಾರ್ಯಗಳ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಅರಿತು ವಿವೇಕದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಜಾಗ್ರತೆ, ರಹಸ್ಯರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ವರ್ತನೆಯ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ಧರ್ಮಜೀವನವು ಸರಳತೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದರೂ ಅಜಾಗರೂಕತೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಗಂಭೀರ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಗಿದೆ. “ಮಂತ್ರಃ” ಎಂಬ ಪದ ಇಲ್ಲಿ ಗುಪ್ತಯೋಜನೆ, ಆಲೋಚನೆ ಅಥವಾ ಮಹತ್ವದ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ರಾಜ್ಯಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಜೀವನವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ವಿಚಾರಗಳನ್ನೂ ಎಲ್ಲರ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವುದು ಸಮಂಜಸವಲ್ಲ. “ನ ಭೀರುಃ” ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ಯಾರ ಮೇಲಾದರೂ ಸಂಪೂರ್ಣ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ನಂಬಿಕೆ ಇಡುವುದು ಅಪಾಯಕಾರಿಯಾಗಬಹುದು ಎಂದು ಮಹಾಭಾರತ ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತದೆ. “ಅವಿಜ್ಞಾನಾತ್” ಎಂಬುದು ಅಜಾಗರೂಕತೆ ಮತ್ತು ವಿವೇಕಹೀನತೆಯ ಅಪಾಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅನೇಕ ಬಾರಿ ವ್ಯಕ್ತಿ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ಅಥವಾ ಅತಿವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ತನ್ನ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ತಾನೇ ಹಾಳುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಧರ್ಮವು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದರೂ, ಪ್ರಜ್ಞೆಯೊಂದಿಗೆ ನಡೆಯುವ ಅಗತ್ಯವನ್ನೂ ಒತ್ತಿಹೇಳುತ್ತದೆ. “ಆಸ್ಪದದರ್ಶಿಷು” ಎಂಬ ಪದವು ಅವಕಾಶಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಯುವವರನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಸದಾ ಹಿತಚಿಂತಕರು ಇರಲಾರರು. ಕೆಲವರು ಇತರರ ದುರ್ಬಲತೆ ಅಥವಾ ರಹಸ್ಯಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಾಗ್ರತೆ ಜೀವನಜ್ಞಾನದ ಒಂದು ಪ್ರಮುಖ ಅಂಗವಾಗಿದೆ. “ಅಭೀತವದ್ಭೀತಃ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾಗಿದೆ. ಹೊರಗೆ ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಒಳಗೆ ಜಾಗರೂಕತೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು ಎಂಬುದನ್ನು ಇದು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಭಯಪಡುವುದಲ್ಲ; ಪ್ರಜ್ಞಾಪೂರ್ಣ ಎಚ್ಚರಿಕೆ. “ವಿಶ್ವಸ್ತವದವಿಶ್ವಸನ್” ಎಂಬುದು ಜೀವನದ ಸಮತೋಲನತತ್ತ್ವವಾಗಿದೆ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಗಳು ಮತ್ತು ಸಹಕಾರ ಅಗತ್ಯವಾದರೂ, ಅಂಧವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ತನ್ನ ಸುರಕ್ಷತೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮವನ್ನು ಅಪಾಯಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಬಾರದು. “ಕಾರ್ಯಾಣಾಂ ಗುರುತಾಂ ಬುದ್ಧ್ವಾ” ಎಂಬುದು ಕಾರ್ಯಗಳ ಮಹತ್ವ ಮತ್ತು ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ಅರಿತು ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ದೊಡ್ಡ ಕಾರ್ಯಗಳು, ಜವಾಬ್ದಾರಿಗಳು ಮತ್ತು ಧರ್ಮಸಂಬಂಧಿತ ನಿರ್ಧಾರಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಸಂಯಮ ಅಗತ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಒಳ್ಳೆಯ ಮನಸ್ಸಲ್ಲ; ಜಾಗೃತ ಬುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ದೂರದೃಷ್ಟಿಯೂ ಆಗಿದೆ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾರುತ್ತವೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ ಮನಸ್ಸಿನ ರಹಸ್ಯ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ದುಷ್ಟಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳಿಂದ ಕಾಪಾಡಬೇಕು. ಆತ್ಮಸಾಧಕನು ತನ್ನ ಆಂತರಿಕ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಅಸಮಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯರ್ಥಗೊಳಿಸಬಾರದು. “ಮಂತ್ರ” ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮದ ಆಂತರಿಕ ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅಜ್ಞಾನಿ ಮನಸ್ಸು ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಅತಿಯಾಗಿ ಹೊರಗೆ ಹರಡುತ್ತದೆ; ಜ್ಞಾನಿ ಮನಸ್ಸು ಮೌನ ಮತ್ತು ಸಂಯಮವನ್ನು ಕಾಪಾಡುತ್ತದೆ. “ಅಭೀತವದ್ಭೀತಃ” ಎಂಬುದು ಯೋಗದ ಜಾಗೃತಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ಹೊರಗೆ ಸಮಚಿತ್ತನಾಗಿದ್ದರೂ ಒಳಗೆ ಸದಾ ಜಾಗೃತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಇದೇ ಧ್ಯಾನ ಮತ್ತು ವಿವೇಕದ ಸ್ಥಿತಿ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಮಾಹಿತಿಯ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ವೈಯಕ್ತಿಕ ಮಾಹಿತಿ, ಯೋಜನೆಗಳು ಮತ್ತು ಮಹತ್ವದ ನಿರ್ಧಾರಗಳನ್ನು ಅಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅನೇಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಾಧ್ಯಮಗಳು ಮತ್ತು ಡಿಜಿಟಲ್ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಜಾಗ್ರತೆ ಮತ್ತು ವಿವೇಕ ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಅತಿವಿಶ್ವಾಸ ಮತ್ತು ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು ಆರ್ಥಿಕ, ಮಾನಸಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಹಾನಿಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆಯ ಜೊತೆಗೆ ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ರಹಸ್ಯರಕ್ಷಣೆ ಕೂಡ ಅಗತ್ಯವೆಂಬ ಅರಿವು ಜೀವನವನ್ನು

ಸುರಕ್ಷಿತ ಮತ್ತು ಸ್ಥಿರವಾಗಿಸುತ್ತದೆ. ರಾಜಕೀಯ, ಆಡಳಿತ ಮತ್ತು ಸಂಘಟನಾ ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ತತ್ತ್ವ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ. ಜಾಗೃತ ನಾಯಕತ್ವವೇ ದೊಡ್ಡ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ನಿರ್ವಹಿಸಬಲ್ಲದು. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ಜಾಗ್ರತೆ, ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ವಿಶ್ವಾಸವೇ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆಯ ಮೂಲವೆಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ಸಂಧಿ–ವಿಗ್ರಹಗಳಲ್ಲಿ ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಜಾಗ್ರತೆಯೇ ಧರ್ಮ

ಉಪಲಭ್ಯ ಮತಿಂ ಚಾಗ್ರ್ಯಾ ಮರಿಮಿತ್ರಾಂತರಂ ತಥಾ ।
ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಕಾಲಂ ಚ ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯಂ ತಥಾಪದಿ ॥ 205
ಶತ್ರುಸಾಧಾರಣೇ ಕೃತ್ಯೇ ಕೃತ್ವಾ ಸಂಧಿಂ ಬಲೀಯಸಾ ॥
ಸಮಾಗಮಂ ಚರೇದ್ ಯುಕ್ತ್ಯಾ ಕೃತಾರ್ಥೋ ನ ಚ ವಿಶ್ವಸೇತ್ ॥ 206

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 8

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಉತ್ತಮ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಶತ್ರು ಮತ್ತು ಮಿತ್ರರ ನಡುವಿನ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಸಂಧಿ (ಒಪ್ಪಂದ), ವಿಗ್ರಹ (ವಿರೋಧ) ಮತ್ತು ಆಪತ್ತಿನ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಹೊರಬರುವ ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಬಲಿಷ್ಠನಾದ ಶತ್ರುವಿನೊಂದಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಹಿತದ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಸಂಧಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರೂ, ಅವನೊಂದಿಗೆ ಜಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸಬೇಕು; ಕೆಲಸ ಸಿದ್ಧವಾದ ನಂತರ ಅಂಧವಿಶ್ವಾಸ ಇರಬಾರದು.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ರಾಜ್ಯಧರ್ಮ, ರಾಜನೀತಿ ಮತ್ತು ಜೀವನವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಅಗತ್ಯವಾದ ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಜಾಗ್ರತೆಯನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತವೆ. ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಸೌಮ್ಯತೆಯಲ್ಲ; ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅರಿತು ಸಮತೋಲನದಿಂದ ನಡೆಯುವ ಪ್ರಜ್ಞೆಯೂ ಆಗಿದೆ ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. “ಮತಿಂ ಚಾಗ್ರ್ಯಾಂ” ಎಂಬುದು ಉನ್ನತ ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ದೂರದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಮಿತ್ರ–ಶತ್ರುಗಳ ಸ್ವಭಾವ, ಉದ್ದೇಶ ಮತ್ತು ವರ್ತನೆಯನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಅರಿಯದಿದ್ದರೆ ತಪ್ಪು ನಿರ್ಧಾರಗಳು ಸಂಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಬಹುದು. “ಅರಿಮಿತ್ರಾಂತರಂ” ಎಂಬ ಪದವು ಸಂಬಂಧಗಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಹೊರಗೆ ಮಿತ್ರರಂತೆ ಕಾಣುವವರು ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಶತ್ರುಗಳಾಗಿರಬಹುದು; ಶತ್ರುಗಳೆಂದು ಕಾಣುವವರೊಂದಿಗೆ ಸಹ ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಸಹಕಾರ ಅಗತ್ಯವಾಗಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮಜ್ಞನು ಭಾವನೆಗಳಿಗಿಂತ ವಿವೇಕವನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿಡಬೇಕು. “ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಕಾಲಂ” ಎಂಬುದು ಜೀವನದ ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ವ್ಯವಹಾರಿಕ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಯಾವಾಗ ಒಪ್ಪಂದ ಮಾಡಬೇಕು, ಯಾವಾಗ ವಿರೋಧಿಸಬೇಕು, ಯಾವಾಗ ತಾಳ್ಮೆಯಿಂದಿರಬೇಕು — ಈ ನಿರ್ಧಾರಗಳು ಧರ್ಮಬದ್ಧ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಿಂದ ಬರಬೇಕು. ಅತಿಯಾದ ಮೃದುತೆ ಅಥವಾ ಅತಿಯಾದ ಕಠಿಣತೆ ಎರಡೂ ಅಪಾಯಕಾರಿ. “ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯಂ ತಥಾಪದಿ” ಎಂಬುದು ಸಂಕಷ್ಟದಿಂದ ಹೊರಬರುವ ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಯೋಚಿಸುವ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಜಾಗ್ರತೆ ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಸಿದ್ಧತೆ ಧರ್ಮಬದ್ಧ ಜೀವನದ ಭಾಗವಾಗಿದೆ. ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ “ಶತ್ರುಸಾಧಾರಣೇ ಕೃತ್ಯೇ” ಎಂಬುದರಿಂದ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ವ್ಯವಹಾರಿಕ ಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಶತ್ರುವಿನೊಂದಿಗೂ ಸಂಧಿ ಮಾಡಬೇಕಾಗಬಹುದು. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಜೀವನದ ವಾಸ್ತವತೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಆದರೆ “ಸಮಾಗಮಂ ಚರೇದ್ಯುಕ್ತ್ಯಾ” — ಅಂತಹ ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಜಾಗ್ರತೆ ಮತ್ತು ವಿವೇಕ ಅಗತ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. “ಕೃತಾರ್ಥೋ ನ ಚ ವಿಶ್ವಸೇತ್” ಎಂಬುದು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಎಚ್ಚರಿಕೆ. ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಯಾದ ನಂತರ ಅಂಧವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ತನ್ನ ಸುರಕ್ಷತೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಈ

ಶ್ಲೋಕಗಳು ಧರ್ಮವು ನಿಷ್ಕ್ರಿಯ ಭೋಳತನವಲ್ಲ; ಜ್ಞಾನ, ಜಾಗ್ರತೆ ಮತ್ತು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಜೀವನಮಾರ್ಗವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ "ಶತ್ರು" ಮತ್ತು "ಮಿತ್ರ"ಗಳು ಮಾನವನೊಳಗಿನ ವೃತ್ತಿಗಳ ಸಂಕೇತಗಳೂ ಆಗಿವೆ. ಕೆಲ ಆಸೆಗಳು ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಮಿತ್ರರಂತೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡರೂ ನಂತರ ಪತನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಬಹುದು. ಕೆಲ ಕಠಿಣ ಅನುಭವಗಳು ಶತ್ರುವಿನಂತೆ ತೋರಾದರೂ ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಗೆ ದಾರಿ ಮಾಡಿಕೊಡಬಹುದು. "ಸಂಧಿ" ಮತ್ತು "ವಿಗ್ರಹ"ಗಳು ಮನಸ್ಸಿನ ಆಂತರಿಕ ಸಂಘರ್ಷಗಳ ಸಂಕೇತಗಳಾಗಿವೆ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ಯಾವ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು, ಯಾವುದನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ವಿವೇಕದಿಂದ ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ. "ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯ" ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮವಿಮೋಚನೆಯ ಮಾರ್ಗವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಸಂಕಷ್ಟದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳದೆ, ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಹೊರಬರುವುದು ಧರ್ಮಸಾಧನೆಯಾಗಿದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ರಾಜಕೀಯ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ವೈಯಕ್ತಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ಜಾಗತಿಕ ಸಂಬಂಧಗಳು, ವ್ಯವಹಾರಗಳು ಮತ್ತು ಸಂಘಟನೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಹಕಾರ ಮತ್ತು ಸ್ಪರ್ಧೆ ಎರಡೂ ಜೊತೆಯಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ನಮಗೆ ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಸಹಕಾರದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ. ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹ ಮತ್ತು ಗೌರವ ಇರಬೇಕು; ಆದರೆ ಅಂಧವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ತನ್ನ ಸುರಕ್ಷತೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಭಾವನಾತ್ಮಕ ನಿರ್ಧಾರಗಳಿಗಿಂತ ಪ್ರಜ್ಞಾಪೂರ್ಣ ಪರಿಶೀಲನೆ ಮತ್ತು ದೂರದೃಷ್ಟಿ ಯಶಸ್ವಿ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವೆಂಬ ಅರಿವು ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ಆಡಳಿತ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ತತ್ತ್ವ ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಸಹಕಾರ ಅಗತ್ಯವಾದರೂ, ರಾಷ್ಟ್ರಹಿತ ಮತ್ತು ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಸದಾ ಜಾಗ್ರತೆ ಇರಬೇಕು. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ಸಂಧಿ, ವಿರೋಧ ಮತ್ತು ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ವಿವೇಕ, ಜಾಗ್ರತೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಬದ್ಧ ಪ್ರಜ್ಞೆಯೇ ಶಾಶ್ವತ ಯಶಸ್ಸಿನ ಮೂಲವೆಂಬ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾರುತ್ತವೆ.

ಕರ್ಮಫಲದ ಅನಿವಾರ್ಯತೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಜೀವನದ ಜವಾಬ್ದಾರಿ

ಇಚ್ಛಯೇಹ ಕೃತಂ ಪಾಪಮ್ ಇಚ್ಛಯೈವೋಪಸರ್ಪತಿ |
ಕೃತಪ್ರತಿಕೃತಂ ತೇಷಾಂ ನ ನಶ್ಯತಿ ಶುಭಾಶುಭಮ್ ॥ 19
ಪಾಪಕರ್ಮಕೃತಂ ಕಿಂಚಿನ್ನ ತಸ್ಮಿನ್ ಯದಿ ವಿದ್ಯತೇ।
ನಿಪಾತ್ಯತೇಽಸ್ಯ ಪುತ್ರೇಷು ನ ಚೇತ್ ಪೌತ್ರೇಷು ನಪ್ತೃಷು ॥ 20

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 9

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪಾಪವು ಅದರ ಫಲದೊಂದಿಗೆ ಮತ್ತೆ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಮಾಡಿದ ಶುಭ ಅಥವಾ ಅಶುಭ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲ ಎಂದಿಗೂ ನಾಶವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪಾಪಕರ್ಮದ ಫಲವು ತಕ್ಷಣ ವ್ಯಕ್ತಿಗೇ ಕಾಣಿಸದಿದ್ದರೆ, ಅದು ಅವನ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲೋ, ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳಲ್ಲೋ ಅಥವಾ ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಯಲ್ಲೋ ಪರಿಣಾಮ ಬೀರುತ್ತದೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಕರ್ಮತತ್ತ್ವ ಮತ್ತು ನೈತಿಕ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯ ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾದ ಧರ್ಮಸೂಕ್ಷ್ಮವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ. ಮಾನವನ ಕರ್ಮಗಳು ಕೇವಲ ಕ್ಷಣಿಕ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲ; ಅವು ದೀರ್ಘಕಾಲಿಕ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಬೋಧಿಸಲಾಗಿದೆ. "ಇಚ್ಛಯಾ ಕೃತಂ

ಪಾಪಮ್" ಎಂಬ ಪದಗಳು ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಅಧರ್ಮದ ಗಂಭೀರತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅಥವಾ ತಪ್ಪಾಗಿ ನಡೆದ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಿಂತ, ಜಾಗೃತವಾಗಿ ಮತ್ತು ಸ್ವಾರ್ಥದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪಾಪವು ಹೆಚ್ಚು ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಬಾಹ್ಯ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಅದರ ಹಿಂದಿರುವ ಉದ್ದೇಶವನ್ನೂ ಪರಿಗಣಿಸುತ್ತದೆ. "ಇಚ್ಛಯೈವೋಪಸರ್ಪತಿ" ಎಂಬುದು ಕರ್ಮಫಲದ ಅನಿವಾರ್ಯತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿ ತನ್ನ ಕರ್ಮದಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹೇಗೆ ನೆರಳು ಮಾನವನನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸುತ್ತದೆಯೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಕರ್ಮಫಲವೂ ಅವನ ಜೀವನವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತದೆ. "ಕೃತಪ್ರತಿಕೃತಂ ತೇಷಾಂ ನ ನಶ್ಯತಿ ಶುಭಾಶುಭಮ್" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಮಹಾಭಾರತದ ಕರ್ಮಸಿದ್ಧಾಂತದ ಮೂಲತತ್ತ್ವವಾಗಿದೆ. ಶುಭಕರ್ಮವಾಗಲಿ, ಅಶುಭಕರ್ಮವಾಗಲಿ — ಅದರ ಪರಿಣಾಮ ಯಾವುದೋ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮಮಯ ಜೀವನವು ಶಾಂತಿ, ವಿಶ್ವಾಸ ಮತ್ತು ಅಭ್ಯುದಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ; ಅಧರ್ಮವು ಅಶಾಂತಿ, ಭಯ ಮತ್ತು ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ವಂಶಪಾರಂಪರ್ಯ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. "ನಿಪಾತ್ಯತೇಽಸ್ಯ ಪುತ್ರೇಷು" ಎಂಬುದು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಕರ್ಮಗಳು ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಯ ಮೇಲೂ ಪರಿಣಾಮ ಬೀರುತ್ತವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಕೇವಲ ದೈವಶಿಕ್ಷೆಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಲ್ಲ; ಸಂಸ್ಕಾರ, ಸಮಾಜಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ಜೀವನಪದ್ಧತಿಯ ಮೂಲಕವೂ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಅಧರ್ಮಮಯ ಜೀವನ ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಮೇಲೆ ದೀರ್ಘಕಾಲಿಕ ಪರಿಣಾಮ ಬೀರುತ್ತದೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ಧರ್ಮಮಯ ಜೀವನವು ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಗೆ ಉತ್ತಮ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿನ ನೆಲೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಮಾನವನು ಕೇವಲ ತನ್ನಿಗಾಗಿ ಬದುಕುವುದಿಲ್ಲ; ಅವನ ಕರ್ಮಗಳು ಕುಟುಂಬ, ಸಮಾಜ ಮತ್ತು ಭವಿಷ್ಯದ ಮೇಲೂ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತ ಧರ್ಮದರ್ಶನವನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ ಕರ್ಮಗಳು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಉಳಿಯುತ್ತವೆ. ಪಾಪಕರ್ಮವು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಗಾಢಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ; ಸತ್ಕರ್ಮವು ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಪ್ರಕಾಶವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. "ಪುತ್ರ", "ಪೌತ್ರ"ಗಳು ಕೇವಲ ಸಂತತಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸೂಚಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜೀವನದಿಂದ ಹೊರಹೊಮ್ಮುವ ಭವಿಷ್ಯದ ಪರಿಣಾಮಗಳ ಸಂಕೇತವೂ ಆಗಿವೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಚಿಂತನೆ ಮತ್ತು ಕರ್ಮವೂ ಭವಿಷ್ಯದ ರೂಪವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಆತ್ಮಜಾಗೃತಿಯ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ — ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕರ್ಮವೂ ವಿಶ್ವನಿಯಮದ ಭಾಗವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಾಗೃತಿಯಿಂದ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಬದುಕುವುದು ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಯ ಮಾರ್ಗವಾಗಿದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಭ್ರಷ್ಟಾಚಾರ, ಅನೈತಿಕ ಜೀವನ ಮತ್ತು ಜವಾಬ್ದಾರಿಹೀನ ವರ್ತನೆ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಕರ್ಮಗಳು ಕೇವಲ ಅವನ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅವು ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಭವಿಷ್ಯವನ್ನೂ ರೂಪಿಸುತ್ತವೆ. ಪರಿಸರನಾಶ, ಅನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ದುರುಪಯೋಗಗಳ ಪರಿಣಾಮ ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಗಳ ಮೇಲೆ ಬೀಳುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಇಂದಿನ ಜಗತ್ತು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಕರ್ಮಜವಾಬ್ದಾರಿಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಗಂಭೀರವಾಗಿ ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಅಧರ್ಮವು ದೀರ್ಘಕಾಲಿಕ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಬಹುದು; ಧರ್ಮಮಯ ಜೀವನವು ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಗೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿನ ದಾರಿಯನ್ನು ತೆರೆದಿಡುತ್ತದೆ. ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಶಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ನೈತಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ಕರ್ಮಜವಾಬ್ದಾರಿಯ ಅರಿವು ಬೆಳೆಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ನಿರ್ಧಾರವೂ ಸಮಾಜದ ಭವಿಷ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದೆ ಎಂಬ ಬೋಧನೆ ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ

ವಚನಗಳು ಕರ್ಮಫಲವು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿದ್ದು, ಧರ್ಮಮಯ ಜೀವನವೇ ಶಾಶ್ವತ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗೆ ದಾರಿ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ಅಪರಾಧ, ವೈರಾಗ್ಯ ಮತ್ತು ಜಾಗ್ರತೆಯ ಧರ್ಮಸೂಕ್ಷ್ಮ

ಸಕೃತ್ ಕೃತಾಪರಾಧಸ್ಯ ತತ್ರೈವ ಪರಿಲಂಬತ: ।
ನ ತದ್ ಬುಧಾಃ ಪ್ರಶಂಸಂತಿ ಶ್ರೇಯಸ್ತತ್ರಾಪಸರ್ಪಣಮ್ ॥ 23
ಸಾಂತ್ವೇ ಪ್ರಯುಕ್ತೇ ನೃಪತೇ ಕೃತವೈರೇ ನ ವಿಶ್ವಸೇತ್ ।
ಕ್ಷಿಪ್ರಂ ಪ್ರಬಧ್ಯತೇ ಮೂಢೋ ನ ಹಿ ವೈರಂ ಪ್ರಶಾಮ್ಯತಿ ॥ 24

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 9

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಒಮ್ಮೆ ಅಪರಾಧ ಮಾಡಿದವನ ಬಳಿಯೇ ಮತ್ತೆ ಉಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಪ್ರಶಂಸಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಅಲ್ಲಿಂದ ದೂರವಾಗುವುದೇ ಶ್ರೇಯಸ್ಕರ. ವೈರಾಗ್ಯ ಹೊಂದಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ಮಧುರವಾಗಿ ಮಾತನಾಡಿದರೂ ಅವನ ಮೇಲೆ ಅಂಧವಿಶ್ವಾಸ ಇಡಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಮೂರ್ಖನು ಬೇಗನೆ ಬಲೆಗೆ ಸಿಲುಕುತ್ತಾನೆ; ವೈರಾಗ್ಯವು ಸುಲಭವಾಗಿ ಶಾಂತಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಜಾಗ್ರತೆ, ಅನುಭವಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಪೂರ್ಣ ವಿವೇಕದ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ಧರ್ಮವು ಕ್ಷಮೆ ಮತ್ತು ಸೌಮ್ಯತೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದರೂ, ಅಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಮತ್ತೆ ಅಪಾಯಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಬಾರದು ಎಂಬ ಮಹತ್ವದ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. "ಸಕೃತ್ ಕೃತಾಪರಾಧಸ್ಯ" ಎಂಬುದು ಒಮ್ಮೆ ದ್ರೋಹ, ಅಪರಾಧ ಅಥವಾ ಅನ್ಯಾಯ ಮಾಡಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಮಾನವಸ್ವಭಾವದ ವ್ಯವಹಾರಿಕ ಅಂಶವನ್ನು ಚರ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅಪರಾಧವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ್ದರೂ ಅದೇ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ಉಳಿಯುವುದು ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಲಕ್ಷಣವಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. "ನ ತದ್ ಬುಧಾಃ ಪ್ರಶಂಸಂತಿ" ಎಂಬುದು ಜ್ಞಾನಿಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮಜ್ಞನು ದಯಾಳುವಾಗಿರಬಹುದು, ಆದರೆ ಆತ ತನ್ನ ಸುರಕ್ಷತೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮವನ್ನು ಅಪಾಯಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸುವಷ್ಟು ಅಜಾಗರೂಕನಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. "ಶ್ರೇಯಸ್ತತ್ರಾಪಸರ್ಪಣಮ್" ಎಂಬುದು ಜೀವನದ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ — ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ದೂರವಾಗುವುದೇ ಧರ್ಮಸಮ್ಮತ ಮತ್ತು ಹಿತಕರ ಮಾರ್ಗವಾಗಬಹುದು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಂಘರ್ಷವನ್ನು ಮುಖಾಮುಖಿಯಾಗಿ ಎದುರಿಸುವುದೇ ಧೈರ್ಯವಲ್ಲ; ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ದೂರವಿರುವಿಕೆಯೂ ಜ್ಞಾನವಾಗಿದೆ. ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ಕೃತವೈರೇ" ಎಂಬ ಪದವು ಈಗಾಗಲೇ ವೈರಾಗ್ಯ ಅಥವಾ ದ್ವೇಷ ಹೊಂದಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. "ಸಾಂತ್ವೇ ಪ್ರಯುಕ್ತೇ" — ಅವನು ಮಧುರವಾಗಿ ಮಾತನಾಡಿದರೂ ಅಥವಾ ಸ್ನೇಹದಂತೆ ವರ್ತಿಸಿದರೂ ತಕ್ಷಣ ಸಂಪೂರ್ಣ ವಿಶ್ವಾಸವಿಡಬಾರದು ಎಂದು ಮಹಾಭಾರತ ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತದೆ. "ಕ್ಷಿಪ್ರಂ ಪ್ರಬಧ್ಯತೇ ಮೂಢಃ" ಎಂಬುದು ಅತಿವಿಶ್ವಾಸದ ಅಪಾಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅನುಭವ ಮತ್ತು ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಭಾವನಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಬೇಗನೆ ಮೋಸಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಬಹುದು. "ನ ಹಿ ವೈರಂ ಪ್ರಶಾಮ್ಯತಿ" ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಮಾನವಮನಸ್ಸಿನ ಆಳವಾದ ಮನೋವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆ. ವೈರಾಗ್ಯ ಮತ್ತು ದ್ವೇಷವು ಕೇವಲ ಬಾಹ್ಯ ಮಾತುಗಳಿಂದಲೇ ಸಂಪೂರ್ಣ ಶಮನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅವುಗಳಿಗೆ ಕಾಲ, ಪರಿವರ್ತನೆ ಮತ್ತು ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ ಅಗತ್ಯ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಸೌಮ್ಯತೆಯಲ್ಲ; ಅನುಭವ, ಜಾಗ್ರತೆ ಮತ್ತು ವಿವೇಕದೊಂದಿಗೆ ಬದುಕುವ ಕಲೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತವೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ "ಅಪರಾಧಿ" ಮತ್ತು "ವೈರ"ಗಳು ಮನಸ್ಸಿನ ದುಷ್ಟವೃತ್ತಿಗಳ ಸಂಕೇತಗಳೂ ಆಗಿವೆ. ಕಾಮ, ಕ್ರೋಧ, ಲೋಭ ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರಗಳನ್ನು ಒಮ್ಮೆ ಅನುಭವಿಸಿ ಅವುಗಳ ಹಾನಿಯನ್ನು*

ತಿಳಿದ ಬಳಿಕ, ಮತ್ತೆ ಅವುಗಳ ಆಕರ್ಷಣೆಗೆ ಒಳಗಾಗುವುದು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಯ ಮಾರ್ಗವಲ್ಲ. "ಅಪಸರ್ಪಣಮ್" ಇಲ್ಲಿ ದುಷ್ಟಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಂದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ದೂರವಿಡುವ ಆತ್ಮಸಾಧನೆಯ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. "ಸಾಂತ್ವ" ಎಂಬುದು ಹೊರಗೆ ಮಧುರವಾಗಿ ಕಾಣುವ ಆದರೆ ಒಳಗೆ ಬಂಧನ ಉಂಟುಮಾಡುವ ವಾಸನೆಗಳ ಸಂಕೇತವೂ ಆಗಿದೆ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ಅವುಗಳನ್ನು ವಿವೇಕದಿಂದ ಗುರುತಿಸಿ ಜಾಗ್ರತೆಯಿಂದಿರುತ್ತಾನೆ.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಮೋಸ, ದ್ರೋಹ ಮತ್ತು ಭಾವನಾತ್ಮಕ ದುರುಪಯೋಗ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ವೈಯಕ್ತಿಕ ಸಂಬಂಧಗಳು, ವ್ಯಾಪಾರ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅತಿವಿಶ್ವಾಸ ಅನೇಕ ಬಾರಿ ದೊಡ್ಡ ಹಾನಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ. ಕ್ಷಮೆ ಮತ್ತು ಸೌಮ್ಯತೆ ಅಗತ್ಯವಾದರೂ, ಅನುಭವದಿಂದ ಪಾಠ ಕಲಿಯದೇ ಮತ್ತೆ ಅದೇ ಅಪಾಯಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುವುದು ಜ್ಞಾನವಲ್ಲ. ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಾಧ್ಯಮಗಳು ಮತ್ತು ಆಧುನಿಕ ಸಂಪರ್ಕಗಳ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಹೊರಗಿನ ಮಧುರತೆ ಮತ್ತು ನಿಜವಾದ ನಿಷ್ಠೆಯ ನಡುವಿನ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಅರಿಯುವ ವಿವೇಕ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ. ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ಆಡಳಿತ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ತತ್ತ್ವ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ದೀರ್ಘಕಾಲದ ವೈರಾಗ್ಯ ಮತ್ತು ವಿರೋಧಗಳನ್ನು ಕೇವಲ ಮಾತಿನ ಮೂಲಕ ಪರಿಹರಿಸಲಾಗಿದೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ ವಹಿಸುವುದು ಅಪಾಯಕಾರಿ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ಧರ್ಮಜೀವನದಲ್ಲಿ ಜಾಗ್ರತೆ, ಅನುಭವಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ವಿಶ್ವಾಸವೇ ನಿಜವಾದ ರಕ್ಷಣಾಕವಚಗಳಾಗಿವೆ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾರುತ್ತವೆ.

ವೈರತ್ವ ಮತ್ತು ವಿಶ್ವಾಸದ ಧರ್ಮಸೂಕ್ತ

ಅನ್ಯೋನ್ಯಂ ಕೃತವೈರಾಣಾಂ ಪುತ್ರಪೌತ್ರಂ ನಿಗಚ್ಛತಿ ।
ಪುತ್ರೇ ಪೌತ್ರೇ ವಿನಿರ್ಮಾಯ ಪರಲೋಕಂ ನಿಗಚ್ಛತಿ ॥ 25
ಸರ್ವೇಷಾಂ ಕೃತವೈರಾಣಾಮವಿಶ್ವಾಸಃ ಸುಖಾವಹ: ।
ಏಕಾಂತತೋ ನ ವಿಶ್ವಾಸಃ ಕಾರ್ಯೋ ವಿಶ್ವಾಸಘಾತಕಃ ॥ 26
ನ ವಿಶ್ವಸೇದವಿಶ್ವಸ್ತೇ ವಿಶ್ವಸ್ತೇನಪಿ ನ ವಿಶ್ವಸೇತ್ ।
ಕಾಮಂ ವಿಶ್ವಾಸಯೇದನ್ಯಾನ್ ಪರೇಷಾಂ ತು ನ ವಿಶ್ವಸೇತ್ ॥ 27

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 9

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಪರಸ್ಪರ ವೈರತ್ವ ಹೊಂದಿರುವವರ ದ್ವೇಷವು ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಮೊಮ್ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಸಾಗುತ್ತದೆ. ಅವರು ತಮ್ಮ ಸಂತತಿಯಲ್ಲಿ ವೈರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತಾವೋ ಪರಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ವೈರತ್ವ ಇರುವವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಜಾಗ್ರತೆಯಿರುವುದು ಸುಖಕರ. ಸಂಪೂರ್ಣ ಅಂಧವಿಶ್ವಾಸ ಮಾಡಬಾರದು, ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಮೋಸಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಬಹುದು. ವಿಶ್ವಾಸಾರ್ಹನಲ್ಲದವನನ್ನು ನಂಬಬಾರದು; ವಿಶ್ವಾಸಾರ್ಹನ ಮೇಲೂ ಅತಿಯಾದ ಅಂಧವಿಶ್ವಾಸ ಇರಬಾರದು. ಇತರರು ನಮ್ಮನ್ನು ನಂಬುವಂತೆ ಮಾಡಬಹುದು, ಆದರೆ ನಾವು ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಇತರರ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿಸಬಾರದು.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು "ವೈರತ್ವ"ದ ಸ್ವಭಾವ ಮತ್ತು ಅದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಸಾಮಾಜಿಕ ಹಾಗೂ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಆಳವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ "ವೈರ" ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ "ವೈರಾಗ್ಯ" ಎಂಬ ಅರ್ಥವಲ್ಲ; "ಶತ್ರುತ್ವ", "ದ್ವೇಷಭಾವ", "ಪ್ರತೀಕಾರಮನೋಭಾವ" ಎಂಬ ಅರ್ಥವೇ ಸೂಕ್ತವಾಗಿದೆ.

“ಅನ್ಯೋನ್ಯಂ ಕೃತವೈರಾಣಾಂ” ಎಂಬುದು ಪರಸ್ಪರ ಶತ್ರುತ್ವ ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡವರನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ವೈರತ್ವದ ಒಂದು ಭಯಾನಕ ಅಂಶವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ — ಅದು ಕೇವಲ ಇಬ್ಬರ ನಡುವಿನ ದ್ವೇಷವಾಗಿ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ; ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಗಳಿಗೂ ಸಾಗುತ್ತದೆ. “ಪುತ್ರಪೌತ್ರಂ ನಿಗಚ್ಛತಿ” ಎಂಬುದು ವೈರಭಾವವು ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ಉಳಿಯುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅನೇಕ ಬಾರಿ ತಂದೆಯ ದ್ವೇಷ ಮಗನ ಮನಸ್ಸಿಗೂ ಹೋಗುತ್ತದೆ; ಒಂದು ಪೀಳಿಗೆಯ ಸಂಘರ್ಷ ಇನ್ನೊಂದು ಪೀಳಿಗೆಯ ವೈರಾಗ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಶಾಶ್ವತ ಅಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ವಿಭಜನೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. “ಪುತ್ರೇ ಪೌತ್ರೇ ವಿನಿರ್ಮಾಯ” ಎಂಬುದು ವೈರತ್ವವನ್ನು ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಗೆ ಬಿತ್ತಿಹೋಗುವ ಮಾನವನ ದೌರ್ಬಲ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇದನ್ನು ಒಂದು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ — ದ್ವೇಷವನ್ನು ಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಕೊಡುವುದು ಅಧರ್ಮದ ಮಾರ್ಗವಾಗಿದೆ. ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ “ಕೃತವೈರಾಣಾಂ” ಎಂಬ ಪದ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ವೈರತ್ವ ಹೊಂದಿರುವವರನ್ನೇ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯಪೂರ್ಣ ವಿಶ್ವಾಸವು ಅಪಾಯಕಾರಿ. “ಅವಿಶ್ವಾಸಃ ಸುಖಾವಹಃ” ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ ಎಲ್ಲರ ಮೇಲೂ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಬದುಕುವುದು ಅಲ್ಲ; ಶತ್ರುತ್ವದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಜಾಗ್ರತೆ ಮತ್ತು ವಿವೇಕದಿಂದಿರುವುದು ಹಿತಕರ ಎಂಬುದು. “ಏಕಾಂತತೋ ನ ವಿಶ್ವಾಸಃ ಕಾರ್ಯಃ” ಎಂಬುದು ಜೀವನದ ಸಮತೋಲನತತ್ತ್ವವಾಗಿದೆ. ಧರ್ಮವು ಅಂಧವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಶ್ವಾಸ ಇರಲಿ, ಆದರೆ ವಿವೇಕವೂ ಇರಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ “ವಿಶ್ವಾಸಘಾತಕಃ” — ತಪ್ಪಾದ ವಿಶ್ವಾಸವು ದ್ರೋಹ ಮತ್ತು ಹಾನಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಬಹುದು. ಮೂರನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ “ವಿಶ್ವಸ್ತೇನಪಿ ನ ವಿಶ್ವಸೇತ್” ಎಂಬುದು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಜೀವನಜ್ಞಾನವಾಗಿದೆ. ಒಮ್ಮೆ ವೈರತ್ವ ಉಂಟಾದ ಬಳಿಕ ಕೇವಲ ಮಾತಿನ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯಪೂರ್ಣ ವಿಶ್ವಾಸ ಇಡುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ ಎಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ಇದು ನೀಡುತ್ತದೆ. “ಕಾಮಂ ವಿಶ್ವಾಸಯೇದನ್ಯಾನ್” — ಇತರರಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಬೆಳೆಸಬಹುದು, ಸ್ನೇಹಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವರ್ತಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ “ಪರೇಷಾಂ ತು ನ ವಿಶ್ವಸೇತ್” — ತನ್ನ ಸುರಕ್ಷತೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಇತರರ ಕೈಗೆ ಒಪ್ಪಿಸಬಾರದು. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಸೌಮ್ಯತೆಯಲ್ಲ; ಅನುಭವಜ್ಞಾನ, ಜಾಗ್ರತೆ ಮತ್ತು ವಿವೇಕದೊಂದಿಗೆ ನಡೆಯುವ ಜೀವನಮಾರ್ಗವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತವೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ ವೈರತ್ವವು ಹೊರಗಿನ ಶತ್ರುತ್ವಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಮನಸ್ಸಿನ ಅಂಧಕಾರವಾಗಿದೆ. ದ್ವೇಷ ಮತ್ತು ಪ್ರತೀಕಾರದ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಉಳಿದರೆ ಅವು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಹೊಸ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮುತ್ತವೆ. “ಪುತ್ರಪೌತ್ರ”ಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿಯುವ ಮನೋವೃತ್ತಿಗಳ ಸಂಕೇತಗಳಾಗಿಯೂ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತವೆ. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ದ್ವೇಷವು ಹೊಸ ಚಿಂತನೆಗಳನ್ನೂ ವಿಷಪೂರಿತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ಶತ್ರುತ್ವದ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಅರಿತು ದ್ವೇಷದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗುವುದಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ಅಜಾಗರೂಕನಾಗಿಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಕ್ಷಮೆ ಮತ್ತು ಜಾಗ್ರತೆ ಎರಡನ್ನೂ ಸಮತೋಲನದಿಂದ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಧರ್ಮದ ಮಾರ್ಗವಾಗಿದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಕುಟುಂಬ, ಜಾತಿ, ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಂಘರ್ಷಗಳು ಪೀಳಿಗೆಯಿಂದ ಪೀಳಿಗೆಗೆ ಸಾಗುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ದ್ವೇಷವನ್ನು ಮಕ್ಕಳ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತುವ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಸಮಾಜದ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಶಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಮೆ, ಸಂವಾದ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಮಯ ಚಿಂತನೆಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸುವುದು ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ — ವೈರತ್ವ ಇರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಜಾಗರೂಕ ವಿಶ್ವಾಸ ಅಪಾಯಕಾರಿ; ಆದರೆ ಶಾಶ್ವತ ದ್ವೇಷವೂ ಧರ್ಮವಲ್ಲ. ಜಾಗೃತ ವಿವೇಕದೊಂದಿಗೆ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಹುಡುಕುವುದು ಧರ್ಮದ ಮಾರ್ಗವಾಗಿದೆ. ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ

ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ತತ್ತ್ವ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ದೀರ್ಘಕಾಲದ ವೈರತ್ವಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವಲ್ಲಿ ಜಾಗ್ರತೆ ಮತ್ತು ದೂರದೃಷ್ಟಿ ಅಗತ್ಯ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ವೈರತ್ವವು ಪೀಳಿಗೆಯಿಂದ ಪೀಳಿಗೆಗೆ ಸಾಗಬಹುದಾದ ಭಯಾನಕ ಶಕ್ತಿ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿ, ಜಾಗೃತ ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಬದ್ಧ ವರ್ತನೆಯೇ ಸಮಾಜಶಾಂತಿಯ ಮಾರ್ಗವೆಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾರುತ್ತವೆ.

ಸಂಬಂಧಗಳ ಮಿತಿಯೊಳಗೆ ಆತ್ಮವೇ ನಿಜವಾದ ಸಂಗಾತಿ

ಮಾತಾ ಪಿತಾ ಬಾಂಧವಾನಾಂ ವರಿಷ್ಠೌ ಭಾರ್ಯಾ ಜರಾ ಬೀಜಮಾತ್ರಂ ತು ಪುತ್ರಃ ।
ಭ್ರಾತಾ ಶತ್ರು: ಕ್ಲಿನ್ನಪಾಣಿರ್ವಯಸ್ಯ ಆತ್ಮಾ ಹ್ಯೇಕಃ ಸುಖದುಃಖಸ್ಯ ವೇತ್ತಾ ॥ 28

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 9

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ತಾಯಿ ಮತ್ತು ತಂದೆ ಬಂಧುಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠರು. ಪತ್ನಿ ವೃದ್ಧಾಪ್ಯದ ಸಂಗಾತಿ. ಪುತ್ರನು ಕೇವಲ ವಂಶಬೀಜದ ಮುಂದುವರಿಕೆ. ಸಹೋದರನು ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಶತ್ರುವಾಗಬಹುದು. ಸ್ನೇಹಿತನು ಅಗತ್ಯವಿದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ಕೈಹಿಡಿಯುವವನಾಗಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಸುಖ–ದುಃಖಗಳನ್ನು ನಿಜವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸುವುದು ಆತ್ಮವೊಬ್ಬನೇ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಾನವಸಂಬಂಧಗಳ ನಿಜಸ್ವರೂಪ ಮತ್ತು ಆತ್ಮದ ಏಕಾಂಗ ಸತ್ಯವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಆಳವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಗೌರವಿಸುತ್ತಾ, ಅವುಗಳ ಮಿತಿಯನ್ನೂ ತಿಳಿಸುವ ಧರ್ಮಸೂಕ್ಷ್ಮ ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ. “ಮಾತಾ ಪಿತಾ ಬಾಂಧವಾನಾಂ ವರಿಷ್ಠೌ” ಎಂಬುದು ತಾಯಿ–ತಂದೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಸಾರುತ್ತದೆ. ಮಾನವನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ರಕ್ಷಕರು, ಪೋಷಕರು ಮತ್ತು ಧರ್ಮಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ನೀಡುವವರು ತಾಯಿ–ತಂದೆಯೇ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬಂಧುಗಳಲ್ಲಿ ಅವರು ಶ್ರೇಷ್ಠರೆಂದು ಮಹಾಭಾರತ ಹೇಳುತ್ತದೆ. “ಭಾರ್ಯಾ ಜರಾ” ಎಂಬುದು ಪತ್ನಿಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಯೌವನದ ಭೋಗಸಂಗಾತಿಯಾಗಿಯಲ್ಲ, ವೃದ್ಧಾಪ್ಯದ ಜೀವನಸಹಚರಿಯಾಗಿ ಅವಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಜೀವನದ ಕಷ್ಟ–ಸುಖಗಳಲ್ಲಿ ಜೊತೆಯಾಗಿರುವ ಧರ್ಮಪತ್ನಿಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಈ ಪದ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. “ಬೀಜಮಾತ್ರಂ ತು ಪುತ್ರಃ” ಎಂಬುದು ಗಂಭೀರವಾದ ತತ್ತ್ವವಾಗಿದೆ. ಪುತ್ರನು ವಂಶದ ಮುಂದುವರಿಕೆಯ ಕಾರಣನಾದರೂ, ಅವನು ಜೀವನದ ಅಂತಿಮ ಆಶ್ರಯವಲ್ಲ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಮಕ್ಕಳ ಮೇಲೆ ಅತಿಯಾದ ಮೋಹದಿಂದ ಆತ್ಮಸತ್ಯವನ್ನು ಮರೆತಬಾರದು ಎಂಬ ಧರ್ಮದರ್ಶನ ಇದಾಗಿದೆ. “ಭ್ರಾತಾ ಶತ್ರುಃ” ಎಂಬುದು ಸಹೋದರರೂ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಸ್ವಾರ್ಥ, ಆಸ್ತಿ ಅಥವಾ ಅಹಂಕಾರದ ಕಾರಣದಿಂದ ವಿರೋಧಿಗಳಾಗಬಹುದು ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರಿಕ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದಲ್ಲ; ಲೋಕವ್ಯವಹಾರದ ವಾಸ್ತವತೆಯನ್ನು ಅರಿಯುವ ಜ್ಞಾನವಾಗಿದೆ. “ಕ್ಲಿನ್ನಪಾಣಿರ್ವಯಸ್ಯಃ” ಎಂಬುದು ಸ್ನೇಹದ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತದೆ. ಅನೇಕ ಸ್ನೇಹಗಳು ಸಂದರ್ಭ ಮತ್ತು ಭಾವನೆಗಳ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುತ್ತವೆ; ಅವು ಸದಾ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಎಲ್ಲದಕ್ಕೂ ಅಂತಿಮವಾಗಿ “ಆತ್ಮಾ ಹ್ಯೇಕಃ ಸುಖದುಃಖಸ್ಯ ವೇತ್ತಾ” ಎಂಬ ಮಹತ್ವದ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಮಹಾಭಾರತ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಜೀವನದ ಸುಖ–ದುಃಖಗಳನ್ನು ನಿಜವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸುವುದು ಆತ್ಮವೊಬ್ಬನೇ. ಹೊರಗಿನ ಸಂಬಂಧಗಳು ಜೊತೆಗಿದ್ದರೂ, ಜೀವನದ ಆಂತರಿಕ ಅನುಭವವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳಲು ಯಾರಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಾನವನನ್ನು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಆತ್ಮನಿರ್ಭರತೆಯತ್ತ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತದೆ. ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಗೌರವಿಸಬೇಕು; ಆದರೆ ಆತ್ಮಸತ್ಯವನ್ನು ಮರೆತು ಅವುಗಳಲ್ಲೇ ಸಂಪೂರ್ಣ ಆಶ್ರಯ ಹುಡುಕಬಾರದು ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ ಲೋಕಸಂಬಂಧಗಳು ಅನಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಸಾಪೇಕ್ಷವಾಗಿವೆ; ಆತ್ಮಸಂಬಂಧವೇ ನಿತ್ಯವಾಗಿದೆ. “ತಾಯಿ”, “ತಂದೆ”, “ಪತ್ನಿ”, “ಪುತ್ರ”, “ಸಹೋದರ”, “ಸ್ನೇಹಿತ” — ಇವೆಲ್ಲವೂ*

ಜೀವನದ ಪಾತ್ರಗಳು ಮತ್ತು ಅನುಭವಗಳ ಸಂಕೇತಗಳಾಗಿವೆ. ಅವು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅಗತ್ಯವಾದರೂ, ಆತ್ಮದ ಪರಮಸತ್ಯವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತುಂಬಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. "ಆತ್ಮಾ ಹ್ಯೇಕಃ" ಎಂಬುದು ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಆಳವಾದ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಸುತ್ತದೆ. ಜನನ, ಮರಣ, ಸುಖ ಮತ್ತು ದುಃಖಗಳ ಅನುಭವದಲ್ಲಿ ಅಂತಿಮವಾಗಿ ಆತ್ಮವೊಬ್ಬನೇ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮೋಹವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿ ಆತ್ಮಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಬದುಕುವ ವೈರಾಗ್ಯಮಯ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ "ವೈರಾಗ್ಯ" ಎಂದರೆ ಸಂಬಂಧತ್ಯಾಗವಲ್ಲ; ಅವುಗಳ ಮಿತಿಯನ್ನು ಅರಿತು ಆತ್ಮಸತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗುವುದು.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಮಾನವರು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿಯಾದ ನಿರೀಕ್ಷೆ ಮತ್ತು ಅವಲಂಬನೆಯನ್ನು ಇಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ನಿರಾಶೆ, ಮನೋವ್ಯಥೆ ಮತ್ತು ಸಂಘರ್ಷಗಳು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿವೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಗೌರವಿಸುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಆತ್ಮಬಲ ಮತ್ತು ಆತ್ಮನಿರ್ಭರತೆಯ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಸಂಬಂಧಗಳು ಬದಲಾಗಬಹುದು; ಆದರೆ ಮನಶ್ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಸ್ಥೈರ್ಯವನ್ನು ಒಳಗಿನಿಂದಲೇ ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನದರ್ಶನವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಸಂಬಂಧಗಳು ಅಮೂಲ್ಯವಾದರೂ, ಜೀವನದ ಅಂತಿಮ ಆಧಾರ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಬದ್ಧ ಜೀವನವೇ ಎಂಬ ಅರಿವು ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಮನೋಆರೋಗ್ಯದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿದೆ. ಹೊರಗಿನ ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸುಖವನ್ನು ಹುಡುಕುವುದಕ್ಕಿಂತ ಆತ್ಮಸ್ಥೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಅಂತರಂಗಶಾಂತಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ದೀರ್ಘಕಾಲಿಕ ಶಾಂತಿಗೆ ದಾರಿ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನವು ಲೋಕಸಂಬಂಧಗಳ ಮಿತಿಯನ್ನು ಅರಿತು ಆತ್ಮವೇ ಸುಖ–ದುಃಖಗಳ ನಿಜವಾದ ಸಾಕ್ಷಿ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

ಗೌರವಹೀನ ಸ್ಥಳತ್ಯಾಗವೇ ಆತ್ಮಗೌರವದ ಧರ್ಮ

ಪೂರ್ವಂ ಸಮ್ಮಾನನಾ ಯತ್ರ ಪಶ್ಚಾಚ್ಚೈವ ವಿಮಾನನಾ ।
ಜಹ್ಯಾತ್ತಂ ಸತ್ತ್ವವಾನ್ ವಾಸಂ ಸಮ್ಮಾನಿತವಿಮಾನಿತಃ ॥ 31

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 9

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಮೊದಲು ಗೌರವ ನೀಡಲಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ನಂತರ ಅವಮಾನವಾಗತೊಡಗಿದರೆ, ಆತ್ಮಗೌರವ ಹೊಂದಿರುವ ಧೀರನು ಅಂಥ ಸ್ಥಳವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಬೇಕು.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಆತ್ಮಗೌರವ, ಮರ್ಯಾದೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಪೂರ್ಣ ಜೀವನದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಮಾನವನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಮಾನ್ಯತೆ ಕೇವಲ ಅಹಂಕಾರದ ವಿಷಯವಲ್ಲ; ಅದು ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ, ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆ ಮತ್ತು ಮೌಲ್ಯಗಳ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ. "ಪೂರ್ವಂ ಸಮ್ಮಾನನಾ" ಎಂಬುದು ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಮೊದಲಿನಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಮಾನವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ "ಪಶ್ಚಾಚ್ಚೈವ ವಿಮಾನನಾ" — ನಂತರ ಅದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಅವಮಾನ, ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ ಅಥವಾ ತಿರಸ್ಕಾರ ಉಂಟಾದರೆ, ಆ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ವಿವೇಕದಿಂದ ಅರಿಯಬೇಕೆಂದು ಮಹಾಭಾರತ ಹೇಳುತ್ತದೆ. "ಸತ್ತ್ವವಾನ್" ಎಂಬ ಪದ ಇಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿದೆ. ಸತ್ತ್ವಗುಣವುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ ಎಂದರೆ ಆತ್ಮಗೌರವ, ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ವಿವೇಕ ಹೊಂದಿರುವವನು. ಇಂತಹ ವ್ಯಕ್ತಿ ತನ್ನ ಮೌಲ್ಯ ಮತ್ತು ಧರ್ಮವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ತಿಳಿದಿರುತ್ತಾನೆ.

“ಜಹ್ಯಾತ್ತಂ ವಾಸಂ” ಎಂಬುದು ಕೇವಲ ಸ್ಥಳತ್ಯಾಗದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಲ್ಲ; ಅವಮಾನ ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮದಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಾತಾವರಣದಿಂದ ದೂರವಿರುವ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ನಿರಂತರ ಅವಮಾನವು ಮನಸ್ಸಿನ ಶಾಂತಿ, ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸ ಮತ್ತು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸಬಹುದು. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಬೆಳೆಸುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಣ್ಣ ಅಸಮ್ಮಾನಕ್ಕೂ ದೂರವಾಗಬೇಕು ಎಂಬುದೂ ಅಲ್ಲ. ಆದರೆ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮೌಲ್ಯ ಮತ್ತು ಧರ್ಮವನ್ನು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಹೀನಾಯಗೊಳಿಸುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ಉಳಿಯುವುದಕ್ಕಿಂತ ಗೌರವಪೂರ್ಣವಾಗಿ ದೂರವಾಗುವುದು ಶ್ರೇಯಸ್ಕರ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ರಾಜಸಭೆ, ಉದ್ಯೋಗ, ಸ್ನೇಹ, ಕುಟುಂಬ ಅಥವಾ ಯಾವುದೇ ಸಂಬಂಧಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಶಾಶ್ವತ ಜೀವನತತ್ತ್ವವಾಗಿದೆ. ಧರ್ಮವು ವಿನಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದರೂ, ಆತ್ಮನಿಂದನೆ ಮತ್ತು ಗೌರವಹೀನತೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ ಆತ್ಮದ ಗೌರವವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದು ಧರ್ಮವಾಗಿದೆ. ಮಾನವನ ನಿಜವಾದ ಮೌಲ್ಯವು ಹೊರಗಿನ ಪ್ರಶಂಸೆಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ; ಆತ್ಮಸತ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದೆ. “ವಿಮಾನನಾ” ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮವನ್ನು ಅಧರ್ಮದತ್ತ ಎಳೆಯುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳ ಸಂಕೇತವೂ ಆಗಿದೆ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ಪವಿತ್ರತೆ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುವ ವಾತಾವರಣದಿಂದ ದೂರವಿರುತ್ತಾನೆ. “ಸತ್ತ್ವವಾನ್” ಎಂದರೆ ಒಳಗಿನ ಧರ್ಮಬಲವುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ. ಅವನು ದ್ವೇಷದಿಂದಲ್ಲ, ವಿವೇಕದಿಂದ ದೂರವಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಪರಾರಿಯಲ್ಲ; ಆತ್ಮಗೌರವ ಮತ್ತು ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆಯ ಧರ್ಮವಾಗಿದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅನೇಕರು ಗೌರವಹೀನ ಸಂಬಂಧಗಳು, ವಿಷಪೂರಿತ ವಾತಾವರಣಗಳು ಮತ್ತು ನಿರಂತರ ಅವಮಾನವನ್ನು ಸಹಿಸಿಕೊಂಡು ಮನೋವ್ಯಥೆಗೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿದೆ. ಉದ್ಯೋಗಕ್ಷೇತ್ರ, ಕುಟುಂಬ, ಸ್ನೇಹ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಗೌರವ ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ನಿರಂತರ ಅವಮಾನ ಮತ್ತು ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ ಇರುವ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸ ಕುಗ್ಗಬಹುದು. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ — ವಿನಯ ಮತ್ತು ಸಹನೆಯು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದರೂ, ಆತ್ಮಗೌರವವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಮಟ್ಟಿಗೆ ತಾಳ್ಮೆ ತೋರಿಸುವುದು ಧರ್ಮವಲ್ಲ. ಮನೋಆರೋಗ್ಯದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿದೆ. ಮಾನಸಿಕ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ವಿಷಪೂರಿತ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳಿಂದ ದೂರವಾಗುವುದು ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಅಗತ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಮಾನವೀಯತೆ ಉಳಿಯಬೇಕಾದರೆ ಸಂಬಂಧಗಳು ಮೌಲ್ಯ ಮತ್ತು ಧರ್ಮದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಬೇಕು. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನವು ಆತ್ಮಗೌರವವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದು ಧರ್ಮವಾಗಿದ್ದು, ನಿರಂತರ ಅವಮಾನವಿರುವ ಸ್ಥಳದಿಂದ ವಿವೇಕಪೂರ್ಣವಾಗಿ ದೂರವಾಗುವುದು ಶ್ರೇಯಸ್ಕರ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾರುತ್ತದೆ.

ಪಾಪ, ವೈರತ್ವ ಮತ್ತು ಜಾಗ್ರತೆಯ ಧರ್ಮಸೂಕ್ಷ್ಮ

ಕೃತಪಾಪಸ್ಯ ವಿಶ್ವಾಸಃ ಕಾರ್ಯಸ್ತ್ವಿಹ ಸುಹೃದ್ಯಪಿ ।
ಛನ್ನಂ ಸಂತಿಷ್ಠತೇ ವೈರಂ ಗೂಢೋಽಗ್ನಿರಿವ ದಾರುಷು ॥ 42

ಮಹಾಭಾರತ — ಆಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 9

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಪಾಪಕರ್ಮ ಮಾಡಿದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಸ್ನೇಹಿತನಾಗಿದ್ದರೂ ಅವನ ಮೇಲೆ ಅತಿಯಾದ ವಿಶ್ವಾಸ ಇಡಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ವೈರತ್ವವು ಮರದೊಳಗೆ ಅಡಗಿರುವ ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ಒಳಗೊಳಗೆ ಮರೆತು ಉಳಿಯಬಹುದು.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಾನವಸ್ವಭಾವ, ವೈರತ್ವ ಮತ್ತು ಜಾಗ್ರತೆಯ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ಕ್ಷಮೆ ಮತ್ತು ಸ್ನೇಹವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ, ಪಾಪಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮತ್ತು

ದುಷ್ಟಮನೋಭಾವದ ಬಗ್ಗೆ ಅಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದಿರಬಾರದು ಎಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. "ಕೃತಪಾಪಸ್ಯ" ಎಂಬುದು ಅಧರ್ಮ, ದ್ರೋಹ ಅಥವಾ ದುಷ್ಟಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಒಂದು ಪ್ರಮುಖ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಗುರುತಿಸುತ್ತದೆ — ಒಮ್ಮೆ ದುಷ್ಟಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ಒಳಗಾದ ಮನಸ್ಸು ಹೊರಗೆ ಬದಲಾಗಿದಂತೆ ಕಂಡರೂ, ಅದರ ಒಳಗಿನ ವೃತ್ತಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಶಮನವಾಗದೇ ಇರಬಹುದು. "ಸುಹೃದ್ಯಪಿ" ಎಂಬ ಪದ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿದೆ. ಆ ವ್ಯಕ್ತಿ ಹೊರಗೆ ಸ್ನೇಹಿತನಂತೆ ವರ್ತಿಸಿದರೂ, ಅವನ ಮೇಲೆ ಅಂಧವಿಶ್ವಾಸ ಇರಬಾರದು ಎಂಬುದನ್ನು ಇದು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ದ್ವೇಷವನ್ನು ಬೆಳೆಸುವ ಉಪದೇಶವಲ್ಲ; ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಜಾಗ್ರತೆಯ ಜೀವನಜ್ಞಾನವಾಗಿದೆ. "ಛನ್ನಂ ಸಂತಿಷ್ಠತೇ ವೈರಂ" ಎಂಬುದು ವೈರತ್ವದ ಆಂತರಿಕ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ದ್ವೇಷ ಮತ್ತು ಪ್ರತೀಕಾರದ ಭಾವನೆಗಳು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಹೊರಗೆ ಕಾಣಿಸದೇ ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗೆ ಮರೆತು ಉಳಿಯುತ್ತವೆ. ಅವು ಸಂದರ್ಭ ಸಿಕ್ಕಾಗ ಮತ್ತೆ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಬಹುದು. "ಗೂಢೋಽಗ್ನಿರಿವ ದಾರುಷು" ಎಂಬ ಉಪಮೆ ಅತ್ಯಂತ ಆಳವಾದದ್ದು. ಮರದೊಳಗೆ ಅಡಗಿರುವ ಅಗ್ನಿ ಹೊರಗೆ ಕಾಣಿಸದಿದ್ದರೂ, ಅವಕಾಶ ಸಿಕ್ಕಾಗ ಅದು ಹೊತ್ತಿ ಉರಿಯುತ್ತದೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗಿನ ವೈರತ್ವವೂ ಮೌನವಾಗಿ ಉಳಿದುಕೊಂಡು ನಂತರ ಹಾನಿಕಾರಕವಾಗಬಹುದು. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮದ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ — ಕ್ಷಮೆ ಇರಲಿ, ಆದರೆ ವಿವೇಕವೂ ಇರಬೇಕು. ಪ್ರೀತಿ ಇರಲಿ, ಆದರೆ ಜಾಗೃತಿಯೂ ಇರಬೇಕು. ಧರ್ಮವು ಭೋಳತನವಲ್ಲ; ಸತ್ಯವನ್ನು ಅರಿತು ಸಮತೋಲನದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಜ್ಞಾನವಾಗಿದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ "ಪಾಪ" ಮತ್ತು "ವೈರ"ಗಳು ಹೊರಗಿನವರಲ್ಲ; ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗಿನ ದುಷ್ಟವೃತ್ತಿಗಳ ಸಂಕೇತಗಳೂ ಆಗಿವೆ. ಕಾಮ, ಕ್ರೋಧ, ಲೋಭ ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರಗಳು ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಶಾಂತವಾದಂತೆ ಕಂಡರೂ, ಅವು ಸಂಪೂರ್ಣ ನಾಶವಾಗದಿದ್ದರೆ ಮತ್ತೆ ಹೊರಹೊಮ್ಮಬಹುದು. "ಗೂಢಾಗ್ನಿ" ಇಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ವಾಸನೆಗಳ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ಆತ್ಮಸಾಧಕನು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ಆಂತರಿಕ ದೌರ್ಬಲ್ಯಗಳನ್ನು ಸದಾ ಜಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಅವು ಮರುಕಳಿಸಿ ಆತ್ಮಶಾಂತಿಯನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡಬಹುದು. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಆತ್ಮಪರಿಶೀಲನೆ ಮತ್ತು ಜಾಗೃತ ಜೀವನದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಹೊರಗೆ ಸ್ನೇಹಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ಒಳಗೆ ದ್ವೇಷ ಅಥವಾ ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಸಂಬಂಧಗಳು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿದೆ. ವೈಯಕ್ತಿಕ ಜೀವನ, ವ್ಯಾಪಾರ, ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಧವಿಶ್ವಾಸ ಅನೇಕ ಬಾರಿ ದ್ರೋಹ ಮತ್ತು ನೋವಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಶ್ವಾಸದ ಜೊತೆಗೆ ವಿವೇಕವೂ ಅಗತ್ಯವೆಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ — ದಯೆ ಮತ್ತು ಕ್ಷಮೆ ಇರಲಿ, ಆದರೆ ಅನುಭವದಿಂದ ಬಂದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿಯೂ ಹಳೆಯ ದ್ವೇಷ ಮತ್ತು ನೋವುಗಳನ್ನು ನಿಜವಾದ ಪರಿವರ್ತನೆಯ ಮೂಲಕ ಪರಿಹರಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ; ಕೇವಲ ಹೊರಗಿನ ಸೌಮ್ಯತೆ ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಅರಿವು ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನವು ವೈರತ್ವ ಮತ್ತು ದುಷ್ಟಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳು ಒಳಗೊಳಗೆ ಮರೆತು ಉಳಿಯಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ, ಧರ್ಮಜೀವನದಲ್ಲಿ ಜಾಗೃತ ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನಯುತ ವಿಶ್ವಾಸ ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯವೆಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾರುತ್ತದೆ.

ವೈರತ್ವ ಶಮನಗೊಳಿಸಲು ಆತ್ಮಪರಿವರ್ತನೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಜ್ಞಾನವೇ ಮಾರ್ಗ

ನ ವಿತ್ತೇನ ನ ಪಾರುಷ್ಯೈರ್ನ ಸಾನ್ತ್ವೇನ ನ ಚ ಶ್ರುತ್ಯೈಃ।
ವೈರಾಗ್ನಿಃ ಶಾಮ್ಯತೇ ರಾಜನ್ನೌರ್ವಾಗ್ನಿರಿವ ಸಾಗರೇ ॥ 43

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಓ ರಾಜನೇ! ವೈರತ್ವದ ಅಗ್ನಿಯು ಹಣದಿಂದಲೂ, ಕಠಿಣ ಮಾತುಗಳಿಂದಲೂ, ಮಧುರಸಾಂತ್ವನಗಳಿಂದಲೂ ಅಥವಾ ಶಾಸ್ತ್ರೋಪದೇಶಗಳಿಂದಲೂ ಸುಲಭವಾಗಿ ಶಮನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದು ಸಮುದ್ರದೊಳಗಿನ ಬಡಬಾಗ್ನಿಯಂತೆ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಉರಿಯುತ್ತಿರುತ್ತದೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವೈರತ್ವದ ಸ್ವಭಾವ ಮತ್ತು ಅದರ ಗಂಭೀರತೆಯನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಆಳವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ "ವೈರಾಗ್ನಿ" ಎಂದರೆ "ವೈರತ್ವದ ಅಗ್ನಿ" — ದ್ವೇಷ, ಪ್ರತೀಕಾರ ಮತ್ತು ಆಂತರಿಕ ಶತ್ರುತ್ವದ ಉರಿಯುವ ಭಾವನೆ. "ನ ವಿತ್ತೇನ" ಎಂಬುದು ಹಣ ಅಥವಾ ಲಾಭ ನೀಡುವುದರಿಂದಲೂ ದ್ವೇಷವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಶಮನಗೊಳಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಹೊರಗಿನ ಒಪ್ಪಂದಗಳು ಅಥವಾ ಲಾಭಗಳು ಕ್ಷಣಿಕ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ನೀಡಬಹುದು; ಆದರೆ ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗಿನ ವೈರತ್ವ ಉಳಿದಿದ್ದರೆ ಅದು ಮತ್ತೆ ಹೊರಹೊಮ್ಮುತ್ತದೆ. "ನ ಪಾರುಷ್ಯೈಃ" — ಕಠಿಣ ಮಾತುಗಳು ಅಥವಾ ಬಲಪ್ರಯೋಗದಿಂದಲೂ ವೈರತ್ವ ಶಮನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ದಮನದಿಂದ ಭಯ ಉಂಟಾಗಬಹುದು, ಆದರೆ ದ್ವೇಷದ ಮೂಲ ನಾಶವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಮಹಾಭಾರತದ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮನೋವಿಜ್ಞಾನವಾಗಿದೆ. "ನ ಸಾಂತ್ವೇನ" ಎಂಬುದು ಕೇವಲ ಮಧುರಮಾತುಗಳು ಮತ್ತು ಮೇಲ್ಮೈ ಸಮಾಧಾನವೂ ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ನಿಜವಾದ ಪರಿವರ್ತನೆ ಇಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಸಾಂತ್ವನವು ದ್ವೇಷವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿವಾರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. "ನ ಚ ಶ್ರುತ್ಯೈಃ" — ಶಾಸ್ತ್ರೋಪದೇಶಗಳನ್ನೇ ಕೇಳಿದರೂ, ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗಿನ ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ದ್ವೇಷ ಉಳಿದಿದ್ದರೆ ವೈರತ್ವ ಸುಲಭವಾಗಿ ಶಮನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿ ಭಾಗ "ಔರ್ವಾಗ್ನಿರಿವ ಸಾಗರೇ" ಎಂಬ ಉಪಮೆ. ಸಮುದ್ರದೊಳಗಿನ ಬಡಬಾಗ್ನಿ ಹೊರಗೆ ಕಾಣಿಸದಿದ್ದರೂ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಉರಿಯುತ್ತಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ವೈರತ್ವವೂ ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಹೊರಗೆ ಮೌನವಾಗಿದ್ದರೂ ಒಳಗೊಳಗೆ ಜೀವಂತವಾಗಿರಬಹುದು. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮದ ಒಂದು ಗಂಭೀರ ಸತ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ — ದ್ವೇಷ ಮತ್ತು ವೈರತ್ವವನ್ನು ಕೇವಲ ಬಾಹ್ಯ ಕ್ರಮಗಳಿಂದ ನಿವಾರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅದರ ಮೂಲವನ್ನು ಆತ್ಮಪರಿವರ್ತನೆ, ಕ್ಷಮೆ, ಸತ್ಯಬೋಧನೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಶಮನಗೊಳಿಸಬೇಕು.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ "ವೈರಾಗ್ನಿ" ಮನಸ್ಸಿನ ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಅಜ್ಞಾನದ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ಹೊರಗಿನ ಸಾಧನಗಳಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನ ಆಂತರಿಕ ಅಶಾಂತಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ನಿವಾರಣೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. "ವಿತ್ತ", "ಪಾರುಷ್ಯ", "ಸಾಂತ್ವ" ಮತ್ತು "ಶ್ರುತಿ"ಗಳು ಹೊರಗಿನ ಪರಿಹಾರಗಳ ಸಂಕೇತಗಳು. ಆದರೆ ದ್ವೇಷದ ಮೂಲ ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗಿದೆ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದೆ ಆ ಅಗ್ನಿ ನಿಜವಾಗಿ ಶಮನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. "ಔರ್ವಾಗ್ನಿ" ಇಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ವಾಸನೆಗಳು ಮತ್ತು ದ್ವೇಷಸಂಸ್ಕಾರಗಳ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ಆತ್ಮಸಾಧನೆಯ ಮೂಲಕವೇ ಅವನ್ನು ಶಾಂತಿಗೊಳಿಸಬಹುದು.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ವೈಯಕ್ತಿಕ, ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ದ್ವೇಷಗಳು ಆಳವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ನಿಂತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿದೆ. ಹಣ, ರಾಜಕೀಯ ಒಪ್ಪಂದಗಳು ಅಥವಾ ಮೇಲ್ಮೈ ಸಮಾಧಾನಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸಮಾಜದ ದ್ವೇಷ ಮತ್ತು ಸಂಘರ್ಷಗಳನ್ನು ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಪರಿಹರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಇಂದಿನ ಜಗತ್ತು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದೆ. ಕುಟುಂಬಗಳಲ್ಲಿ, ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರಗಳ ನಡುವೆ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಘರ್ಷಗಳ ಮೂಲ ಅಹಂಕಾರ, ಅನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಅವಿಶ್ವಾಸದಲ್ಲಿದೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ನಿಜವಾದ ಸಂವಾದ, ನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಬದ್ಧ ಮನೋಭಾವದಿಂದಲೇ ಪರಿಹರಿಸಬಹುದು. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ — ಕೋಪ ಮತ್ತು ದ್ವೇಷವನ್ನು ಹೊರಗಿನ ಯಶಸ್ಸು ಅಥವಾ ಸಮಾಧಾನಗಳಿಂದ ಮುಚ್ಚಿಹಾಕುವುದು ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಮನಸ್ಸಿನ

ಆಂತರಿಕ ಶುದ್ಧೀಕರಣ ಅಗತ್ಯ. ಮನೋಆರೋಗ್ಯದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿದೆ. ಒಳಗೊಳಗೆ ಉಳಿಯುವ ದ್ವೇಷ ಮತ್ತು ಅಸಮಾಧಾನ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕ್ಷಮೆ, ಆತ್ಮಪರಿಶೀಲನೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಮಯ ಚಿಂತನೆ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾಗಿವೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನವು ವೈರತ್ವದ ಅಗ್ನಿ ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾದದ್ದು; ಅದನ್ನು ನಿಜವಾಗಿ ಶಮನಗೊಳಿಸಲು ಆತ್ಮಪರಿವರ್ತನೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಜ್ಞಾನವೇ ಮಾರ್ಗವೆಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

ವೈರತ್ವದ ದೀರ್ಘಪ್ರಭಾವ ಮತ್ತು ಅಂಧವಿಶ್ವಾಸದ ಅಪಾಯ

ಯೇ ವೈರಿಣಃ ಶ್ರದ್ದಧತೇ ಸತ್ಯೇ ಸತ್ಯೇತರೇಽಪಿ ವಾ ।
ತೇ ಶ್ರದ್ದಧಾನಾ ವಧ್ಯಂತೇ ಮಧು ಶುಷ್ಕತೃಣೈರ್ಯಥಾ ॥ 70
ನ ಹಿ ವೈರಾಣಿ ಶಾಮ್ಯಂತಿ ಕುಲೇಷ್ವಾ ದಶಮಾದ್ಯುಗಾತ್ ।
ಆಖ್ಯಾತಾರಶ್ಚ ವಿದ್ಯಂತೇ ಕುಲೇ ಚೇದ್ವಿದ್ಯತೇ ಪುಮಾನ್ ॥ 71

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 9

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ವೈರಿಗಳು ಸತ್ಯವಾಗಿರಲಿ ಅಥವಾ ಅಸತ್ಯವಾಗಿರಲಿ, ಅವರ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಅಂಧವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ನಂಬುವವರು, ಒಣಗಿದ ಹುಲ್ಲಿನಿಂದ ಮುಚ್ಚಿದ ಜೇನುಗೂಡಿನಂತೆ ನಾಶವಾಗುತ್ತಾರೆ. ಕುಟುಂಬಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ವೈರತ್ವವು ಅನೇಕ ಪೀಳಿಗೆಗಳಾದರೂ ಸುಲಭವಾಗಿ ಶಮನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಅದನ್ನು ನೆನಪಿಸುವವರು ಮತ್ತು ಹೇಳುವವರು ಯಾವಾಗಲೂ ಇರುತ್ತಾರೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ವೈರತ್ವದ ಅಪಾಯ ಮತ್ತು ಅದರ ದೀರ್ಘಕಾಲಿಕ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ಧರ್ಮಜೀವನದಲ್ಲಿ ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದ ವಿಶ್ವಾಸ ಮತ್ತು ದ್ವೇಷದ ಪೋಷಣೆ ಎರಡೂ ಅಪಾಯಕಾರಿ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಬೋಧಿಸಲಾಗಿದೆ. “ಯೇ ವೈರಿಣಃ ಶ್ರದ್ದಧತೇ” ಎಂಬುದು ವೈರಿಗಳ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಅಂಧವಾಗಿ ನಂಬುವವರನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ “ಸತ್ಯೇ ಸತ್ಯೇತರೇಽಪಿ ವಾ” ಎಂಬುದು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿದೆ. ವೈರಿಯ ಮಾತುಗಳು ಸತ್ಯವಾಗಿರಲಿ ಅಥವಾ ಸುಳ್ಳಾಗಿರಲಿ, ಅವುಗಳ ಹಿಂದಿನ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸದೆ ನಂಬುವುದು ಅಪಾಯಕಾರಿ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಮನೋವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ — ವೈರತ್ವ ಹೊಂದಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷ, ಮೋಸ ಅಥವಾ ಸ್ವಾರ್ಥದ ಅಂಶ ಇರಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮಜ್ಞನು ಕೇವಲ ಮಾತಿನ ಮೇಲ್ಮೈ ರೂಪವನ್ನಲ್ಲ, ಅದರ ಉದ್ದೇಶವನ್ನೂ ಪರಿಶೀಲಿಸುತ್ತಾನೆ. “ಮಧು ಶುಷ್ಕತೃಣೈರ್ಯಥಾ” ಎಂಬ ಉಪಮೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯಾಗಿದೆ. ಒಣ ಹುಲ್ಲಿನ ನಡುವೆ ಇರುವ ಜೇನು ಬೆಂಕಿ ತಗುಲಿದರೆ ಬೇಗನೆ ನಾಶವಾಗುವಂತೆ, ಅಂಧವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ನಡೆಯುವವರು ಸುಲಭವಾಗಿ ಅಪಾಯಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಕೇವಲ ರಾಜಕೀಯ ಅಥವಾ ಯುದ್ಧತಂತ್ರದ ಮಾತಲ್ಲ; ಜೀವನದ ಎಲ್ಲಾ ಸಂಬಂಧಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಜ್ಞಾನವಾಗಿದೆ. ಭಾವನಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಅಥವಾ ಅಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಇತರರ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಒಳಗಾದರೆ ವ್ಯಕ್ತಿ ತನ್ನ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಸುರಕ್ಷತೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವೈರತ್ವದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ವಂಶಪಾರಂಪರ್ಯ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಮಹಾಭಾರತ ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತದೆ. “ನ ಹಿ ವೈರಾಣಿ ಶಾಮ್ಯಂತಿ” — ದ್ವೇಷ ಮತ್ತು ಶತ್ರುತ್ವವು ಸುಲಭವಾಗಿ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕುಟುಂಬ, ಕುಲ ಅಥವಾ ಸಮುದಾಯಗಳ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ವೈರವು ದೀರ್ಘಕಾಲ ಉಳಿಯಬಹುದು. “ದಶಮಾದ್ಯುಗಾತ್” ಎಂಬುದು ವೈರತ್ವವು ಅನೇಕ ಪೀಳಿಗೆಗಳವರೆಗೆ ಸಾಗುವ ಭಯಾನಕತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಪೀಳಿಗೆಯ ದ್ವೇಷ ಮತ್ತೊಂದು ಪೀಳಿಗೆಯ ಮನಸ್ಸಿಗೂ ಸಾಗುತ್ತದೆ. “ಆಖ್ಯಾತಾರಶ್ಚ ವಿದ್ಯಂತೇ” ಎಂಬುದು ದ್ವೇಷವನ್ನು ನೆನಪಿಸಿ ಜೀವಂತವಾಗಿಡುವವರನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಹಳೆಯ ವೈರಾಗ್ಯಗಳನ್ನು ಪುನಃ ಪುನಃ ನೆನಪಿಸಿ ದ್ವೇಷವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಸಮರಸ್ಯಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಧರ್ಮವು ಜಾಗೃತ ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ದ್ವೇಷಮುಕ್ತ ಜೀವನವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಗಂಭೀರ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ "ವೈರಿ" ಮನಸ್ಸಿನ ದುಷ್ಟವೃತ್ತಿಗಳ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ಕಾಮ, ಕ್ರೋಧ ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರಗಳು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಸತ್ಯದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮೋಸಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. "ಶ್ರದ್ದಧತೇ" ಎಂಬುದು ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸು ಹೊರಗಿನ ಮಾತುಗಳು ಮತ್ತು ಪ್ರಭಾವಗಳಿಗೆ ಸುಲಭವಾಗಿ ಒಳಗಾಗುತ್ತದೆ. "ವೈರಾಣಿ" ಇಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗಿನ ದ್ವೇಷಸಂಸ್ಕಾರಗಳ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಪೋಷಿಸಿದರೆ ಅವು ಪೀಳಿಗೆಯಂತೆ ಹೊಸ ಚಿಂತನೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತವೆ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ಹಳೆಯ ದ್ವೇಷಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ; ಅವನ್ನು ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಕ್ಷಮೆಯಿಂದ ಕರಗಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಾಧ್ಯಮಗಳು, ರಾಜಕೀಯ ಪ್ರಚಾರಗಳು ಮತ್ತು ಸುಳ್ಳುಮಾಹಿತಿಗಳ ಮೂಲಕ ಜನರು ಸುಲಭವಾಗಿ ಪ್ರಭಾವಿತರಾಗುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿದೆ. ವೈರಭಾವದಿಂದ ಹರಡುವ ಸುದ್ದಿಗಳು ಮತ್ತು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸದೆ ನಂಬುವುದು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ವಿಭಜನೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಪರಿಶೀಲನೆ ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಕುಟುಂಬ, ಜಾತಿ ಮತ್ತು ಸಮುದಾಯಗಳ ನಡುವೆ ಪೀಳಿಗೆಯಿಂದ ಸಾಗುತ್ತಿರುವ ದ್ವೇಷಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಸಮಾಜದ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುತ್ತಿವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಆ ದ್ವೇಷಚಕ್ರವನ್ನು ಮುರಿಯುವ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ — ಭಾವನೆಗಳಿಗಿಂತ ಸತ್ಯಪರಿಶೀಲನೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಬದ್ಧ ವಿವೇಕ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ಅಂಧವಿಶ್ವಾಸ ಮತ್ತು ವೈರತ್ವ ಎರಡೂ ವಿನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತವೆ; ಜಾಗೃತ ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ದ್ವೇಷಮುಕ್ತ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯೇ ಶಾಶ್ವತ ಶಾಂತಿಯ ಮಾರ್ಗವೆಂಬ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾರುತ್ತವೆ.

ಅಪಕಾರದ ನಂತರ ಜಾಗ್ರತೆಯೇ ಧರ್ಮಜ್ಞಾನ

ಸದಾ ನ ವಿಶ್ವಸೇದ್ ರಾಜನ್ ಪಾಪಂ ಕೃತ್ವೇಹ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ।
ಅಪಕೃತ್ಯ ಪರೇಷಾಂ ಹಿ ವಿಶ್ವಾಸಾದ್ ದುಃಖಮಶ್ನುತೇ ॥ 73

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 9

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಓ ರಾಜನೇ! ಯಾರಿಗಾದರೂ ಅಪಕಾರ ಅಥವಾ ಪಾಪಮಾಡಿದ ಬಳಿಕ ಅವರ ಮೇಲೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ವಿಶ್ವಾಸ ಇಡಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಇತರರಿಗೆ ಹಾನಿಮಾಡಿದವನು ಅಜಾಗರೂಕ ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ಕೊನೆಗೆ ದುಃಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಾನವಸಂಬಂಧಗಳು, ಕರ್ಮಫಲ ಮತ್ತು ಜಾಗ್ರತೆಯ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ "ಅಪಕಾರ" ಮತ್ತು ಅದರ ನಂತರ ಉಂಟಾಗುವ ಮಾನಸಿಕ ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪರಿಣಾಮಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಗಂಭೀರವಾದ ಜೀವನಜ್ಞಾನವನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿದೆ. "ಪಾಪಂ ಕೃತ್ವಾ" ಎಂಬುದು ಯಾರಿಗಾದರೂ ಅನ್ಯಾಯ, ದ್ರೋಹ, ಮೋಸ ಅಥವಾ ಹಾನಿ ಮಾಡಿದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಪಕಾರವು ಕೇವಲ ಬಾಹ್ಯ ಕೃತ್ಯವಲ್ಲ; ಅದು ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸಭಂಗ ಮತ್ತು ವೈರತ್ವದ ಬೀಜವನ್ನು ಬಿತ್ತುತ್ತದೆ. "ಸದಾ ನ ವಿಶ್ವಸೇತ್" ಎಂಬುದು ಅಪಕಾರದ ನಂತರ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಬಂಧಗಳ

ವಾಸ್ತವತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಒಮ್ಮೆ ಅನ್ಯಾಯ ನಡೆದ ನಂತರ, ಆ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಒಳಗೊಳಗೆ ನೋವು, ದ್ವೇಷ ಅಥವಾ ಪ್ರತೀಕಾರಭಾವ ಉಳಿದಿರಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅತಿಯಾದ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯಪೂರ್ಣ ವಿಶ್ವಾಸ ಅಪಾಯಕಾರಿ ಎಂದು ಮಹಾಭಾರತ ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ದ್ವೇಷವನ್ನು ಬೆಳೆಸುವುದಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ಕರ್ಮಗಳ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಅರಿತು ವಿವೇಕದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಒಮ್ಮೆ ಹಾನಿಗೊಳಗಾದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಪುನಃ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹಿಂದಿನ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ತರುವುದು ಸುಲಭವಲ್ಲ. "ಅಪಕೃತ್ಯ ಪರೇಷಾಂ" ಎಂಬುದು ಒಂದು ಗಂಭೀರ ಧರ್ಮಸೂಕ್ಷ್ಮವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ — ಇತರರಿಗೆ ನೋವುಂಟುಮಾಡಿದವನು ಕೊನೆಗೆ ತಾನೇ ಅಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಭಯದಲ್ಲಿ ಬದುಕಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಅಪರಾಧಭಾವ, ಅನುಮಾನ ಮತ್ತು ಪ್ರತೀಕಾರದ ಭಯ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. "ವಿಶ್ವಾಸಾದ್ ದುಃಖಮಶ್ನುತೇ" ಎಂಬುದು ಅಜಾಗರೂಕ ವಿಶ್ವಾಸದ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅಪಕಾರ ಮಾಡಿದ ಬಳಿಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಬಹುದು. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಧರ್ಮದ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಸಂದೇಶವನ್ನೂ ನೀಡುತ್ತದೆ — ಅಪಕಾರವೇ ಮಾಡದಿರುವುದು ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಇತರರಿಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಕೊನೆಗೆ ಅದನ್ನು ಮಾಡುವವನ ಮನಶ್ಶಾಂತಿಗೂ ಹಾನಿಮಾಡುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ ಪಾಪ ಮತ್ತು ಅಪಕಾರವು ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗೆ ಭಯ ಮತ್ತು ಅಶಾಂತಿಯ ಬೀಜವನ್ನು ಬಿತ್ತುತ್ತವೆ. ಆತ್ಮಸಾಕ್ಷಿ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗದ ನ್ಯಾಯಾಧೀಶನಾಗಿದೆ. "ಅಪಕಾರ" ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮದ ವಿರುದ್ಧ ನಡೆಯುವ ಅಧರ್ಮವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮನಸ್ಸು ಅಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದಾಗ ಅದರೊಳಗೆ ಅವಿಶ್ವಾಸ ಮತ್ತು ಅಸ್ಥಿರತೆ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ. "ದುಃಖಮಶ್ನುತೇ" ಎಂಬುದು ಕರ್ಮಫಲದ ಆಂತರಿಕ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿದೆ. ಹೊರಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ಸರಿಯಾಗಿದ್ದರೂ, ಅಪರಾಧಭಾವ ಮತ್ತು ಅಶಾಂತಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕಾಡುತ್ತವೆ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ಯಾರಿಗೂ ಅಪಕಾರಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಇತರರಿಗೆ ಮಾಡುವ ಹಾನಿಯೇ ಕೊನೆಗೆ ತನ್ನ ಅಂತರಂಗಶಾಂತಿಯನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಅವನು ಅರಿತಿರುತ್ತಾನೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಮೋಸ, ದ್ರೋಹ, ಭ್ರಷ್ಟಾಚಾರ ಮತ್ತು ವಿಶ್ವಾಸಭಂಗ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿದೆ. ವೈಯಕ್ತಿಕ ಸಂಬಂಧಗಳು, ವ್ಯಾಪಾರ ಮತ್ತು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಾಯಮಾಡಿ ನಂತರ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ಬದುಕಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವವರು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಭಯ, ಅನುಮಾನ ಮತ್ತು ಅಶಾಂತಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವನ ನಡೆಸುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನಾವು ನೋಡುತ್ತೇವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ — ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಉಳಿಸಬೇಕಾದರೆ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆ ಅಗತ್ಯ. ಒಮ್ಮೆ ವಿಶ್ವಾಸಭಂಗ ಉಂಟಾದರೆ ಅದರ ಪರಿಣಾಮಗಳು ದೀರ್ಘಕಾಲ ಉಳಿಯಬಹುದು. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನೈತಿಕ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡುವ ಅಪಕಾರ ಕೊನೆಗೆ ಮನಶ್ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಜೀವನದ ಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ಕಳೆಸಬಹುದು. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನವು ಅಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಅಪಕಾರವು ಕೊನೆಗೆ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತವೆ; ಧರ್ಮಮಯ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಜೀವನವೇ ನಿಜವಾದ ಶಾಂತಿಯ ಮಾರ್ಗವೆಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

ಅವಿವೇಕ, ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಅಜಾಗ್ರತೆಯೇ ಪತನದ ಕಾರಣ

ನೇತ್ರಾಭ್ಯಾಂ ಸರುಜಾಭ್ಯಾಂ ಯಃ ಪ್ರತಿವಾತಮುದೀಕ್ಷತೇ ।
ತಸ್ಯ ವಾಯುರುಜಾತ್ಯರ್ಥಂ ನೇತ್ರಯೋರ್ಭವತಿ ಧ್ರುವಮ್ ॥ 76
ದುಷ್ಟಂ ಪಂಥಾನಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ಯೋ ಮೋಹಾದಭಿಪದ್ಯತೇ ।

ಆತ್ಮನೋ ಬಲಮಜ್ಞಾತ್ವಾ ತದಂತಂ ತಸ್ಯ ಜೀವಿತಮ್ ॥ 77
ಯಸ್ತು ವರ್ಷಮವಿಜ್ಞಾಯ ಕ್ಷೇತ್ರಂ ಕೃಷತಿ ಮಾನವಃ ।
ಹೀನಃ ಪುರುಷಕಾರೇಣ ಸಸ್ಯಂ ನೈವಾಪ್ನುತೇ ಪುನಃ ॥ 78

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 9

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ನೋವಿದ್ದರೂ ಗಾಳಿಗೆ ಎದುರಾಗಿ ನೋಡುವವನ ಕಣ್ಣಿನ ನೋವು ಇನ್ನಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ. ಅದೇ ರೀತಿ, ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಅರಿಯದೆ ಮೋಹದಿಂದ ದುಷ್ಟಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವನ ಜೀವನ ಪತನಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಮಳೆಯ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಕೃಷಿ ಮಾಡುವ ಮತ್ತು ಅಗತ್ಯ ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ಬೆಳೆ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ವಿವೇಕ, ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಸಮಯಜ್ಞಾನದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರ ಉಪಮೆಗಳ ಮೂಲಕ ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ಅಜಾಗ್ರತೆ, ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಅವಿವೇಕದಿಂದ ನಡೆಯುವ ಜೀವನವು ದುಃಖ ಮತ್ತು ವಿಫಲತೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೊದಲ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ಸರುಜಾಭ್ಯಾಂ ನೇತ್ರಾಭ್ಯಾಂ" ಎಂಬುದು ಈಗಾಗಲೇ ನೋವಿನಿಂದ ಬಳಲುತ್ತಿರುವ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಗಾಳಿಗೆ ಎದುರಾಗಿ ನೋಡುವವನು ತನ್ನ ನೋವನ್ನು ತಾನೇ ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಮಾನವನ ಅಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರದ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಲವರು ತಮ್ಮ ದೌರ್ಬಲ್ಯ, ತಪ್ಪು ಅಥವಾ ಸಂಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಅರಿತಿದ್ದರೂ, ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದೆ ಅದೇ ತಪ್ಪುಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಾರೆ. ಇದರ ಫಲವಾಗಿ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ಮತ್ತಷ್ಟು ಗಂಭೀರವಾಗುತ್ತವೆ. ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕವು ಇದನ್ನು ಇನ್ನಷ್ಟು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. "ದುಷ್ಟಂ ಪಂಥಾನಮಾಶ್ರಿತ್ಯ" — ದುಷ್ಟಮಾರ್ಗ ಅಥವಾ ಅಧರ್ಮದ ದಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದು. "ಮೋಹಾತ್" — ಅಜ್ಞಾನ, ಲೋಭ ಅಥವಾ ಅಹಂಕಾರದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ. ವ್ಯಕ್ತಿ ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಮತ್ತು ಮಿತಿಗಳನ್ನು ಅರಿಯದೆ ತಪ್ಪು ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಗಿದರೆ, ಅದು ಅವನ ಪತನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. "ಆತ್ಮನೋ ಬಲಮಜ್ಞಾತ್ವಾ" ಎಂಬುದು ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ಜೀವನತತ್ತ್ವವಾಗಿದೆ. ತನ್ನ ಶಕ್ತಿ, ಮಿತಿ ಮತ್ತು ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅರಿಯದೇ ದೊಡ್ಡ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವುದು ಅಪಾಯಕಾರಿ. ಧರ್ಮವು ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದರೂ, ಅಹಂಕಾರಪೂರ್ಣ ಅಜಾಗ್ರತೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. "ತದಂತಂ ತಸ್ಯ ಜೀವಿತಮ್" ಎಂಬುದು ಇಂತಹ ಅವಿವೇಕವು ಜೀವನವನ್ನೇ ನಾಶದತ್ತ ಕರೆದೊಯ್ಯಬಹುದು ಎಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆ. ಮೂರನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕೃಷಿಯ ಉಪಮೆಯ ಮೂಲಕ ಸಮಯಜ್ಞಾನದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. "ವರ್ಷಮವಿಜ್ಞಾಯ" — ಮಳೆಯ ಸಮಯ ಮತ್ತು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಕೃಷಿ ಮಾಡುವವನು ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರನು. "ಹೀನಃ ಪುರುಷಕಾರೇಣ" ಎಂಬುದು ಪ್ರಯತ್ನದ ಕೊರತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಕೇವಲ ಆಶೆ ಅಥವಾ ಆಸೆಯಿಂದ ಫಲ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ; ಸರಿಯಾದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾದ ಪ್ರಯತ್ನವೂ ಅಗತ್ಯ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ಸು ಮತ್ತು ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ದೊರೆಯಬೇಕಾದರೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ, ವಿವೇಕ, ಸಮಯಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಪರಿಶ್ರಮ ಅಗತ್ಯವೆಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸಾರುತ್ತವೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ "ಕಣ್ಣು" ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ವಿವೇಕದ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ದುರ್ಬಲಗೊಂಡ ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮದ ಗಾಳಿಗೆ ತಾನೇ ಒಡ್ಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಆತ್ಮಶಾಂತಿ ಇನ್ನಷ್ಟು ಕುಂದುತ್ತದೆ. "ದುಷ್ಟಪಂಥಾ" ಇಲ್ಲಿ ಕಾಮ, ಕ್ರೋಧ, ಲೋಭ ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸು ತನ್ನ ನಿಜವಾದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಅರಿಯದೆ ಅವುಗಳ ಹಿಂದೆ ಓಡುತ್ತದೆ. "ಕ್ಷೇತ್ರ" ಮಾನವಜೀವನದ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. "ವರ್ಷ" ದೈವಾನುಗ್ರಹ ಮತ್ತು ಸರಿಯಾದ ಕಾಲದ ಸಂಕೇತ. ಆತ್ಮಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಸಹ ಸಮಯ, ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ನಿರಂತರ ಪ್ರಯತ್ನ ಅಗತ್ಯ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅತಿವೇಗ, ತ್ವರಿತ ಯಶಸ್ಸಿನ ಆಸೆ ಮತ್ತು ಅಜಾಗರೂಕ ನಿರ್ಧಾರಗಳು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ಅನೇಕರು ತಮ್ಮ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಮತ್ತು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆ ದೊಡ್ಡ ನಿರ್ಧಾರಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ನಂತರ ಸಂಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಆತ್ಮಪರಿಶೀಲನೆ ಮತ್ತು ವಿವೇಕದ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ — ಯಶಸ್ಸು ಕೇವಲ ಆಸೆಯಿಂದ ಬರುವುದಿಲ್ಲ; ಸರಿಯಾದ ದಾರಿ, ಸರಿಯಾದ ಸಮಯ ಮತ್ತು ನಿರಂತರ ಪರಿಶ್ರಮ ಅಗತ್ಯ. ಕೃಷಿಯ ಉಪಮೆ ಇಂದಿನ ಆರ್ಥಿಕ ಮತ್ತು ವೃತ್ತಿಜೀವನಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಯೋಜನೆ, ಸಮಯಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಪರಿಶ್ರಮವಿಲ್ಲದೆ ಯಶಸ್ಸು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ಅವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಮೋಹವು ಪತನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತವೆ; ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ, ಸಮಯಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಬದ್ಧ ಪರಿಶ್ರಮವೇ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿನ ಮಾರ್ಗವೆಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ಹಿತಕರ ಸಂಯಮವೇ ಆರೋಗ್ಯ ಮತ್ತು ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿನ ಮಾರ್ಗ

ಯಶ್ಚ ತಿಕ್ತಂ ಕಷಾಯಂ ವಾಪ್ಯಾಸ್ಥಾದವಿಧುರಂ ಹಿತಮ್ ।
ಆಹಾರಂ ಕುರುತೇ ನಿತ್ಯಂ ಸೋಽಅಮೃತತ್ವಾಯ ಕಲ್ಪತೇ ॥ 79
ಪಥ್ಯಂ ಮುಕ್ತ್ವಾ ನರೋ ಲೋಭಾದ್ ಯೋಽಅನ್ಯದಶ್ನಾತಿ ಭೋಜನಮ್।
ಪರಿಣಾಮಮವಿಜ್ಞಾಯ ತದಂತಂ ತಸ್ಯ ಜೀವಿತಮ್ ॥ 80

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 9

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಯಾರು ಕಹಿಯಾದರೂ ಅಥವಾ ರುಚಿಯಿಲ್ಲದಂತಿದ್ದರೂ ಹಿತಕರವಾದ ಆಹಾರವನ್ನು ನಿಯಮಿತವಾಗಿ ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೋ ಅವರು ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯ ಮತ್ತು ಆರೋಗ್ಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಹರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಯಾರು ಲೋಭದಿಂದ ಪಥ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಅದರ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಯೋಚಿಸದೆ ಅಪಥ್ಯ ಆಹಾರವನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೋ, ಅದು ಅವರ ಜೀವನದ ಹಾನಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಆಹಾರ, ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ದೂರದೃಷ್ಟಿಯ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಆಹಾರದ ಉದಾಹರಣೆಯ ಮೂಲಕ ಸಂಪೂರ್ಣ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಗಂಭೀರ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿದೆ. "ತಿಕ್ತಂ ಕಷಾಯಂ" ಎಂಬುದು ಕಹಿ ಅಥವಾ ರುಚಿಗೆ ಅಸಹಜವಾದ ಆಹಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮನುಷ್ಯನು ತಕ್ಷಣದ ರುಚಿ ಮತ್ತು ಸುಖವನ್ನು ಬಯಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಸಿಹಿಯಾದುದು ಹಿತಕರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಎಲ್ಲಾ ಕಹಿಯಾದುದು ಹಾನಿಕರವೂ ಅಲ್ಲ ಎಂಬ ಜೀವನಸತ್ಯವನ್ನು ಮಹಾಭಾರತ ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. "ಅವಿಧುರಂ ಹಿತಮ್" ಎಂಬುದು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅಷ್ಟಾಗಿ ಇಷ್ಟವಾಗದಿದ್ದರೂ ದೇಹಕ್ಕೆ ಹಿತಕರವಾದುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ಅನೇಕ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗಗಳು ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಕಷ್ಟಕರವಾಗಿ ಕಾಣಬಹುದು; ಆದರೆ ಅವು ದೀರ್ಘಕಾಲಿಕ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತವೆ. "ಸೋಽಮೃತತ್ವಾಯ ಕಲ್ಪತೇ" ಎಂಬುದು ಆರೋಗ್ಯ, ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯ ಮತ್ತು ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿನ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ವಿವೇಕದಿಂದ ಬದುಕುವವನು ಸ್ಥಿರವಾದ ಸುಖ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ಪಥ್ಯಂ ಮುಕ್ತ್ವಾ" ಎಂಬುದು ಹಿತಕರ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. "ಲೋಭಾತ್" — ಆಸೆ, ರುಚಿ ಅಥವಾ ತಕ್ಷಣದ ಸುಖಕ್ಕಾಗಿ ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನ ಆರೋಗ್ಯ ಮತ್ತು ಹಿತವನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸುತ್ತಾನೆ. "ಪರಿಣಾಮಮವಿಜ್ಞಾಯ" ಎಂಬುದು ದೂರದೃಷ್ಟಿಯ ಕೊರತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ತಕ್ಷಣದ ಆಸೆಗಾಗಿ ಭವಿಷ್ಯದ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ಯೋಚಿಸದಿರುವುದು ಅವಿವೇಕವಾಗಿದೆ. "ತದಂತಂ ತಸ್ಯ ಜೀವಿತಮ್" ಎಂಬುದು ಕೇವಲ ದೈಹಿಕ

ಆರೋಗ್ಯವನ್ನಲ್ಲ; ಸಂಪೂರ್ಣ ಜೀವನದ ಪತನವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ತಪ್ಪಾದ ಅಭ್ಯಾಸಗಳು, ಅತಿಯಾದ ಭೋಗಾಸಕ್ತಿ ಮತ್ತು ನಿಯಂತ್ರಣವಿಲ್ಲದ ಜೀವನವು ದೇಹ, ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಧರ್ಮಜೀವನವನ್ನು ದುರ್ಬಲಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕತೆಯಲ್ಲ; ದೇಹ, ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಜೀವನದ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಸಂಯಮಮಯ ಜೀವನಪದ್ಧತಿಯೂ ಆಗಿದೆ ಎಂಬ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾರುತ್ತವೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ "ಆಹಾರ" ಕೇವಲ ತಿನ್ನುವ ಪದಾರ್ಥವಲ್ಲ; ಮನಸ್ಸು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಎಲ್ಲ ಅನುಭವಗಳ ಸಂಕೇತವೂ ಆಗಿದೆ. "ತಿಕ್ತಂ ಕಷಾಯಂ" ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಸಾಧನೆಯ ಕಠಿಣ ನಿಯಮಗಳು, ಸತ್ಯಸ್ವೀಕಾರ ಮತ್ತು ಸಂಯಮದ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ಅವು ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಕಷ್ಟಕರವಾಗಿ ಕಾಣಬಹುದು; ಆದರೆ ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಗೆ ದಾರಿ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತವೆ. "ಅಪಥ್ಯಭೋಜನ" ಎಂದರೆ ಕಾಮ, ಕ್ರೋಧ, ಲೋಭ ಮತ್ತು ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಯ ಭೋಗಗಳು. ಅವು ಕ್ಷಣಿಕ ಸುಖ ನೀಡಿದರೂ, ಕೊನೆಗೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತವೆ. "ಅಮೃತತ್ವ" ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಮಯ ಜೀವನದ ಶಾಶ್ವತ ಫಲವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅತಿಭೋಗ, ಅಸ್ವಸ್ಥ ಜೀವನಶೈಲಿ ಮತ್ತು ತಕ್ಷಣದ ಸುಖಾಸಕ್ತಿಯ ಪ್ರಭಾವ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ಆರೋಗ್ಯವನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸಿ ಕ್ಷಣಿಕ ರುಚಿ ಮತ್ತು ಆಸೆಗಳಿಗೆ ಒಳಗಾಗುವುದರಿಂದ ಅನೇಕ ದೈಹಿಕ ಮತ್ತು ಮಾನಸಿಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಆರೋಗ್ಯಜಾಗೃತಿಯ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ — ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಎಂದರೆ ಯಾವಾಗಲೂ ತಕ್ಷಣದ ಸುಖವಲ್ಲ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಕಠಿಣ ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ನಿಯಮಗಳೇ ದೀರ್ಘಕಾಲಿಕ ಯಶಸ್ಸು ಮತ್ತು ಆರೋಗ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ತತ್ತ್ವವು ಆಹಾರಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಶಿಕ್ಷಣ, ಸಂಬಂಧಗಳು, ಆರ್ಥಿಕ ಜೀವನ ಮತ್ತು ನೈತಿಕತೆಯ ಎಲ್ಲ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ತಕ್ಷಣದ ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಸಂಯಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರೆ ಅದರ ಪರಿಣಾಮಗಳು ಭವಿಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ಹಿತಕರ ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ದೂರದೃಷ್ಟಿಯೇ ಆರೋಗ್ಯ, ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿನ ಮಾರ್ಗವೆಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ದೈವ–ಪುರುಷಕಾರ ಸಮನ್ವಯ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಹಿತಕರ ಕರ್ಮಧರ್ಮ

ದೈವಂ ಪುರುಷಕಾರಶ್ಚ ಸ್ಥಿತಾವನ್ಯೋನ್ಯಸಂಶ್ರಯಾತ್ ॥
ಉದಾತ್ತಾ ವೈ ಕರ್ಮ ತತ್ರ ದೈವಂ ಕಿಂ ವಾ ಉಪಾಸತೇ ॥ 81
ಕರ್ಮ ಚಾತ್ಮಹಿತಂ ಕಾರ್ಯಂ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾ ಯದಿ ವಾ ಮೃದು ।
ಗ್ರಸ್ಯತೇಅಕರ್ಮಶೀಲಸ್ತು ಸದಾನರ್ಥೈರಕಿಂಚನಃ ॥ 82
ತಸ್ಮಾತ್ ಸಂಶಯಿತೇಅಪ್ಯರ್ಥೇ ಕಾರ್ಯ ಏವ ಪರಾಕ್ರಮಃ ॥
ಸರ್ವಸ್ವಮಪಿ ಸಂತ್ಯಜ್ಯ ಕಾರ್ಯಮಾತ್ಮಹಿತಂ ನರೈಃ ॥ 83

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 9

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ದೈವ ಮತ್ತು ಪುರುಷಪ್ರಯತ್ನ ಎರಡೂ ಪರಸ್ಪರ ಅವಲಂಬಿತವಾಗಿವೆ. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕರ್ಮ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವಾಗ ಕೇವಲ ದೈವವನ್ನೇ ಏಕೆ ಆಶ್ರಯಿಸಬೇಕು? ಕಠಿಣವಾಗಿರಲಿ ಅಥವಾ ಸುಲಭವಾಗಿರಲಿ, ಆತ್ಮಹಿತಕರವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಆದರೆ ಯಾವ ಕೆಲಸವನ್ನೂ ಮಾಡದವನು ಸದಾ ಅನರ್ಥಗಳಿಂದ ನಾಶವಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯ ಇದ್ದರೂ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಕೈಬಿಡಬಾರದು. ಅಗತ್ಯವಿದ್ದರೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತ್ಯಜಿಸಿ ಆತ್ಮಹಿತಕರ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ದೈವ, ಪುರುಷಕಾರ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಧರ್ಮಗಳ ನಡುವಿನ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಭಾಗ್ಯನಂಬಿಕೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಪರಿಶ್ರಮ, ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಹಿತಕರ ಕರ್ಮದ ಮಹತ್ವವನ್ನೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. "ದೈವಂ ಪುರುಷಕಾರಶ್ಚ" ಎಂಬುದು ಜೀವನದ ಎರಡು ಪ್ರಮುಖ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ — ದೈವ (ಭಾಗ್ಯ, ಪೂರ್ವಕರ್ಮಫಲ, ದೈವಾನುಗ್ರಹ) ಮತ್ತು ಪುರುಷಕಾರ (ಮಾನವನ ಪ್ರಯತ್ನ). ಮಹಾಭಾರತವು ಇವೆರಡನ್ನೂ ಪರಸ್ಪರ ಅವಲಂಬಿತವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಕೇವಲ ದೈವವನ್ನೇ ನಂಬಿ ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದೆ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು ಧರ್ಮವಲ್ಲ. "ಉದಾತ್ತಾ ವೈ ಕರ್ಮ" ಎಂಬುದು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಬದ್ಧ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಷ್ಯನು ಸತ್ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದಾಗ, ಕೇವಲ ಭಾಗ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಯುವುದು ಸಮಂಜಸವಲ್ಲ. ಪ್ರಯತ್ನವೇ ಜೀವನವನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಭಾರತೀಯ ಧರ್ಮದ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ — ದೈವವು ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ದೈವಾನುಗ್ರಹವೂ ಫಲಪ್ರದವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ಆತ್ಮಹಿತಂ ಕರ್ಮ" ಎಂಬುದು ಜೀವನದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಮತ್ತು ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಉಪಕಾರಿಯಾಗುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅದು ಕಠಿಣವಾಗಿರಲಿ ("ತೀಕ್ಷ್ಣಂ") ಅಥವಾ ಸುಲಭವಾಗಿರಲಿ ("ಮೃದು"), ಹಿತಕರವಾದರೆ ಅದನ್ನು ಮಾಡಲೇಬೇಕು. "ಅಕರ್ಮಶೀಲಃ" ಎಂಬುದು ಆಲಸ್ಯ ಮತ್ತು ನಿರಾಕ್ರಿಯತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಕೆಲಸವಿಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಆಸೆ ಅಥವಾ ಭಾಗ್ಯನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ಬದುಕುವವನು ಅನರ್ಥಗಳಿಗೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತಾನೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಕರ್ಮನಿಷ್ಠ ಜೀವನವನ್ನು ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಮೂರನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ಸಂಶಯಿತೇಽಪ್ಯರ್ಥೇ" ಎಂಬುದು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅನಿಶ್ಚಿತತೆಗಳಿದ್ದರೂ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಬಿಡಬಾರದು ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಯಶಸ್ಸಿನ ಖಾತರಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಧರ್ಮಬದ್ಧ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಪರಿಶ್ರಮ ಅಗತ್ಯ. "ಸರ್ವಸ್ವಮಪಿ ಸಂತ್ಯಜ್ಯ" ಎಂಬುದು ಆತ್ಮಹಿತ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ತ್ಯಾಗಮಾಡುವ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ನಿಜವಾದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗಾಗಿ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಸೌಕರ್ಯ, ಭೋಗ ಅಥವಾ ಸಂಪತ್ತನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಬೇಕಾಗಬಹುದು. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಧರ್ಮವು ಪರಿಶ್ರಮ, ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಹಿತಕರ ಕರ್ಮಗಳ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುವ ಜೀವನದರ್ಶನವೆಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾರುತ್ತವೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ "ದೈವ" ಮತ್ತು "ಪುರುಷಕಾರ"ಗಳು ಆತ್ಮಸಾಧನೆಯ ಎರಡು ಅಂಶಗಳಾಗಿವೆ. ದೈವವೆಂದರೆ ಪೂರ್ವಸಂಸ್ಕಾರ ಮತ್ತು ದೈವಾನುಗ್ರಹ; ಪುರುಷಕಾರವೆಂದರೆ ಜಾಗೃತ ಆತ್ಮಪ್ರಯತ್ನ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವು ಕೇವಲ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ; ಸಾಧನೆ, ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠ ಪ್ರಯತ್ನವೂ ಅಗತ್ಯ. "ಅಕರ್ಮಶೀಲ" ಎಂದರೆ ಆತ್ಮಜೀವನದಲ್ಲಿ ಜಾಗೃತಿಯಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸು. ಅದು ಅಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಗ್ರಸಿತವಾಗುತ್ತದೆ. "ಆತ್ಮಹಿತಂ" ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮೋನ್ನತಿ ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗದ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ಆತ್ಮಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗಾಗಿ ತ್ಯಾಗ ಮತ್ತು ಪರಿಶ್ರಮ ಅಗತ್ಯವೆಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ನೀಡುತ್ತವೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅನೇಕರು ಭಾಗ್ಯನಂಬಿಕೆ ಅಥವಾ ತಕ್ಷಣದ ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಬದುಕುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ಯಶಸ್ಸು, ಆರೋಗ್ಯ, ಜ್ಞಾನ ಅಥವಾ ಸಮಾಜಸೇವೆ ಯಾವುದೂ ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಪರಿಶ್ರಮ ಮತ್ತು ಜವಾಬ್ದಾರಿಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಆಲಸ್ಯ, ನಿರಾಶೆ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯವಿಮುಖತೆ ಇಂದಿನ ಅನೇಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳ ಮೂಲವಾಗಿವೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಪ್ರವೃತ್ತಿಯೇ ಜೀವನದ ಶಕ್ತಿ ಎಂದು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಸಮಾಜ ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೂ ಇದೇ ತತ್ತ್ವ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಕೇವಲ ಆಶೆಗಳಲ್ಲ, ಜಾಗೃತ ಪರಿಶ್ರಮ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಬದ್ಧ ಕಾರ್ಯವೇ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗೆ ದಾರಿ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ದೈವ ಮತ್ತು ಪುರುಷಪ್ರಯತ್ನ ಎರಡೂ

ಅಗತ್ಯವಾದರೂ, ಆತ್ಮಹಿತಕರ ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಪರಾಕ್ರಮವೇ ಜೀವನದ ನಿಜವಾದ ಶಕ್ತಿ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ವಿದ್ಯೆ, ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಯಮವೇ ನಿಜವಾದ ಜೀವನಸಂಪತ್ತು

ವಿದ್ಯಾ ಶೌರ್ಯಂ ಚ ದಾಕ್ಷ್ಯಂ ಚ ಬಲಂ ಧೈರ್ಯಂ ಚ ಪಂಚಮಮ್।
ಮಿತ್ರಾಣಿ ಸಹಜಾನ್ಯಾಹುರ್ವರ್ತಯಂತೀಹ ಯೈರ್ಬುಧಾಃ ॥ 84
ಸರ್ವತ್ರ ರಮತೇ ಪ್ರಾಜ್ಞಃ ಸರ್ವತ್ರ ಚ ವಿರೋಚತೇ ।
ನ ವಿಭೀಷಯತೇ ಕಂಚಿದ್ ಭೀಷಿತೋ ನ ಬಿಭೇತಿ ಚ ॥ 86
ನಿತ್ಯಂ ಬುದ್ಧಿಮತೋ ಹ್ಯರ್ಥಃ ಸ್ವಲ್ಪಕೋಽಪಿ ವಿವರ್ಧತೇ ।
ದಾಕ್ಷ್ಯೇಣ ಕುರುತೇ ಕರ್ಮ ಸಂಯಮಾತ್ ಪ್ರತಿತಿಷ್ಠತಿ ॥ 87

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 9

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ವಿದ್ಯೆ, ಶೌರ್ಯ, ದಕ್ಷತೆ, ಬಲ ಮತ್ತು ಧೈರ್ಯ — ಈ ಐದುಗಳನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಮನುಷ್ಯನ ಸಹಜ ಮಿತ್ರರೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಜ್ಞಾನಿಯು ಎಲ್ಲೆಡೆ ಸಂತೋಷದಿಂದಿರುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಎಲ್ಲೆಡೆ ಗೌರವ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ಯಾರನ್ನೂ ಭಯಪಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಇತರರಿಂದ ಭಯಪಡುವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಬುದ್ಧಿವಂತನ ಸ್ವಲ್ಪ ಸಂಪತ್ತೂ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ದಕ್ಷತೆಯಿಂದ ಕಾರ್ಯಮಾಡಿ, ಸಂಯಮದಿಂದ ಅದನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಮಾನವನ ನಿಜವಾದ ಸಂಪತ್ತು ಮತ್ತು ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿನ ಆಧಾರಗಳನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ಬಾಹ್ಯ ಸಂಪತ್ತಿಗಿಂತ ಒಳಗಿನ ಗುಣಗಳೇ ಜೀವನವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ನಿಜವಾದ ಮಿತ್ರಗಳು ಎಂಬ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಗಿದೆ. "ವಿದ್ಯಾ" ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಪುಸ್ತಕಜ್ಞಾನವಲ್ಲ; ವಿವೇಕ, ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಜೀವನಜ್ಞಾನ. ವಿದ್ಯೆಯು ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಸರಿಯಾದ ದಾರಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. "ಶೌರ್ಯಂ" ಎಂದರೆ ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸುವ ಶಕ್ತಿ. ಧರ್ಮಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯಲು ಭಯರಹಿತತೆ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. "ದಾಕ್ಷ್ಯಂ" ಎಂದರೆ ಕಾರ್ಯದಕ್ಷತೆ, ಚಾತುರ್ಯ ಮತ್ತು ಸಮರ್ಥತೆ. ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನವಿದ್ದರೆ ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅದನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೂ ಅಗತ್ಯ. "ಬಲಂ" ಇಲ್ಲಿ ದೈಹಿಕ ಶಕ್ತಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಮಾನಸಿಕ ಮತ್ತು ನೈತಿಕ ಬಲವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. "ಧೈರ್ಯಂ" ಎಂದರೆ ಸ್ಥಿರಚಿತ್ತತೆ ಮತ್ತು ಸಹನೆ. ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಂಕಷ್ಟಗಳು ಬಂದಾಗ ಧೈರ್ಯವೇ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಕಾಪಾಡುತ್ತದೆ. ಈ ಐದು ಗುಣಗಳನ್ನು "ಸಹಜ ಮಿತ್ರಾಣಿ" ಎಂದು ಮಹಾಭಾರತ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಹೊರಗಿನ ಸ್ನೇಹಿತರು ಬದಲಾಗಬಹುದು; ಆದರೆ ಈ ಗುಣಗಳು ಜೀವನಪರ್ಯಂತ ಮನುಷ್ಯನೊಂದಿಗೆ ಇರುತ್ತವೆ. ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ಪ್ರಾಜ್ಞಃ" — ಜ್ಞಾನಿಯ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಜ್ಞಾನಿಯು ಎಲ್ಲೆಡೆ ಸಮತೋಲನದಿಂದ ಮತ್ತು ಸಂತೋಷದಿಂದ ಬದುಕುತ್ತಾನೆ. ಅವನ ಗೌರವ ಹೊರಗಿನ ಸ್ಥಾನಮಾನದಿಂದಲ್ಲ; ಅವನ ಗುಣಗಳಿಂದ ಬರುತ್ತದೆ. "ನ ವಿಭೀಷಯತೇ ಕಂಚಿತ್" — ಅವನು ಇತರರಿಗೆ ಭಯ ಅಥವಾ ಹಾನಿ ಉಂಟುಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. "ಭೀಷಿತೋ ನ ಬಿಭೇತಿ" — ಇತರರಿಂದಲೂ ಭಯಪಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಧರ್ಮಬದ್ಧ ಆತ್ಮಸ್ಥೈರ್ಯದ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ಮೂರನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. "ಸ್ವಲ್ಪಕೋಽಪಿ ವಿವರ್ಧತೇ" — ಜ್ಞಾನಿಯ ಸ್ವಲ್ಪ ಸಂಪತ್ತೂ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನು ವಿವೇಕದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. "ದಾಕ್ಷ್ಯೇಣ ಕುರುತೇ ಕರ್ಮ" — ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. "ಸಂಯಮಾತ್ ಪ್ರತಿತಿಷ್ಠತಿ" — ಸಂಯಮದಿಂದ ಅದನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಸಂಯಮವೇ ಶಾಶ್ವತ ಯಶಸ್ಸಿನ ಆಧಾರವಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಧರ್ಮವು ಒಳಗಿನ ಗುಣಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸುವ ಜೀವನಪದ್ಧತಿಯಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾರುತ್ತವೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ ಈ ಐದು ಗುಣಗಳು ಆತ್ಮಸಾಧನೆಯ ಆಂತರಿಕ ಶಕ್ತಿಗಳಾಗಿವೆ. "ವಿದ್ಯಾ" ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ. "ಶೌರ್ಯ" ಅಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ವಾಸನೆಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸುವ ಧೈರ್ಯ. "ದಾಕ್ಷ್ಯ" ಆತ್ಮನಿಗ್ರಹ ಮತ್ತು ಸಾಧನಾಚಾತುರ್ಯ. "ಬಲ" ಚಿತ್ತದ ಸ್ಥೈರ್ಯ. "ಧೈರ್ಯ" ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವ ಶಕ್ತಿ. "ಪ್ರಾಜ್ಞ" ಆತ್ಮಸತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರನಾದವನು. ಅವನು ಯಾರಿಗೂ ಭಯಕಾರಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಅವನಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷವಿಲ್ಲ. ಅವನು ಭಯಪಡುವುದಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ ಅವನಿಗೆ ಆಂತರಿಕ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. "ಸಂಯಮ" ಇಲ್ಲಿ ಯೋಗ ಮತ್ತು ಆತ್ಮನಿಗ್ರಹದ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ಸಂಯಮವಿಲ್ಲದೆ ಯಾವುದೇ ಸಾಧನೆಯೂ ಸ್ಥಿರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಬಾಹ್ಯಸಂಪತ್ತು ಮತ್ತು ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಯಶಸ್ಸಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಹತ್ವ ನೀಡುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನಿಜವಾದ ಸಂಪತ್ತು ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಇದೆ ಎಂಬ ಜೀವನದರ್ಶನವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ವಿದ್ಯೆ, ಧೈರ್ಯ, ದಕ್ಷತೆ ಮತ್ತು ಸಂಯಮವೇ ದೀರ್ಘಕಾಲಿಕ ಯಶಸ್ಸಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತವೆ. ಸಾಮಾಜಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಇತರರನ್ನು ಭಯಪಡಿಸದೆ, ತಾನೂ ಭಯವಿಲ್ಲದೆ ಬದುಕುವ ಸಮತೋಲನ ಮನೋಭಾವ ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಆರ್ಥಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ತತ್ತ್ವ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆ ಮತ್ತು ಸಂಯಮದಿಂದ ಸಣ್ಣ ಸಂಪತ್ತನ್ನೂ ಬೆಳೆಯಿಸಬಹುದು; ಅಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ದೊಡ್ಡ ಸಂಪತ್ತನ್ನೂ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ವಿದ್ಯೆ, ಧೈರ್ಯ, ದಕ್ಷತೆ ಮತ್ತು ಸಂಯಮವೇ ಮಾನವನ ನಿಜವಾದ ಮಿತ್ರಗಳು ಮತ್ತು ಶಾಶ್ವತ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿನ ಆಧಾರವೆಂಬ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ದುಷ್ಟಸಂಗತ್ಯ ತ್ಯಾಗವೇ ಧರ್ಮಮಯ ಜೀವನರಕ್ಷಣೆ

ಕುಭಾರ್ಯಾಂ ಚ ಕುಪುತ್ರಂ ಚ ಕುರಾಜಾನಂ ಕುಸೌಹೃದಮ್ ।
ಕುಸಂಬಂಧಂ ಕುದೇಶಂ ಚ ದೂರತಃ ಪರಿವರ್ಜಯೇತ್ ॥ 92
ಕುಮಿತ್ರೇ ನಾಸ್ತಿ ವಿಶ್ವಾಸಃ ಕುಭಾರ್ಯಾಯಾಂ ಕುತೋ ರತಿಃ ॥
ಕುರಾಜ್ಯೇ ನಿರ್ವೃತಿರ್ನಾಸ್ತಿ ಕುದೇಶೇ ನ ಪ್ರಜೀವ್ಯತೇ ॥ 93
ಕುಮಿತ್ರೇ ಸಂಗತಂ ನಾಸ್ತಿ ನಿತ್ಯಮಸ್ಥಿರಸೌಹೃದೇ ।
ಅವಮಾನಃ ಕುಸಂಬಂಧೇ ಭವತ್ಯರ್ಥವಿಪರ್ಯಯೇ ॥ 94

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 9

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ದುಷ್ಟಸ್ವಭಾವದ ಪತ್ನಿ, ದುರ್ಮಾರ್ಗದ ಪುತ್ರ, ಅನ್ಯಾಯಶಾಸಕ ರಾಜ, ಕಪಟಸ್ನೇಹಿತ, ಕೆಟ್ಟ ಸಂಬಂಧ ಮತ್ತು ದುಷ್ಟಪ್ರದೇಶ — ಇವುಗಳನ್ನು ದೂರದಿಂದಲೇ ತ್ಯಜಿಸಬೇಕು. ಕೆಟ್ಟ ಸ್ನೇಹಿತನಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವಿರುವುದಿಲ್ಲ; ದುಷ್ಟಸ್ವಭಾವದ ಪತ್ನಿಯಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಪ್ರೀತಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಅನ್ಯಾಯಶಾಸಿತ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುಖವಿಲ್ಲ; ದುಷ್ಟಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಜೀವನ ಸುಖಕರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಸ್ಥಿರ ಸ್ನೇಹವಿರುವ ಕೆಟ್ಟ ಮಿತ್ರನಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಸಂಗತಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಕೆಟ್ಟ ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಕಷ್ಟಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವಮಾನ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಮಾನವನ ಜೀವನವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುವ ದುಷ್ಟಸಂಗತಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಧರ್ಮೋಪದೇಶವನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ. ಧರ್ಮಮಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿ "ಸಂಗತಿ"ಯ ಮಹತ್ವ ಎಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದು ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. "ಕುಭಾರ್ಯಾ" ಎಂದರೆ ಧರ್ಮ, ನಿಷ್ಠೆ ಮತ್ತು ಸೌಹಾರ್ದವಿಲ್ಲದ ಪತ್ನಿ. ಕುಟುಂಬಜೀವನದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ವಿಶ್ವಾಸ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಬದ್ಧತೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಗೃಹಶಾಂತಿ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ. "ಕುಪುತ್ರ" ಎಂದರೆ ಅಧರ್ಮಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಸಂತಾನ. ಸಂತಾನವು ಕೇವಲ

ವಂಶವೃದ್ಧಿಯಲ್ಲ; ಅದು ಕುಟುಂಬಧರ್ಮದ ಮುಂದುವರಿಕೆಯೂ ಆಗಿದೆ. ಧರ್ಮವಿಲ್ಲದ ಸಂತಾನವು ಕುಟುಂಬಕ್ಕೆ ದುಃಖದ ಕಾರಣವಾಗಬಹುದು. "ಕುರಾಜಾನಂ" — ಅನ್ಯಾಯ, ಕ್ರೂರತೆ ಅಥವಾ ಅಧರ್ಮದಿಂದ ಆಳುವ ರಾಜನನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಧರ್ಮದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ದುಷ್ಟಶಾಸನ ಇರುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಭದ್ರತೆ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. "ಕುಸೌಹೃದಮ್" ಎಂದರೆ ಕಪಟಮಿತ್ರ. ಹೊರಗೆ ಸ್ನೇಹದಂತೆ ಕಂಡರೂ ಒಳಗೆ ಸ್ವಾರ್ಥ ಅಥವಾ ದ್ರೋಹವಿರುವ ಮಿತ್ರನ ಬಗ್ಗೆ ಮಹಾಭಾರತ ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತದೆ. "ಕುಸಂಬಂಧ" ಮತ್ತು "ಕುದೇಶ" ಎಂಬುದು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಪರಿಸರ ಮತ್ತು ಸಂಬಂಧಗಳ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅಧರ್ಮ, ಅಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ದುಷ್ಟಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳು ಹೆಚ್ಚಿರುವ ವಾತಾವರಣವು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ದುರ್ಬಲಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. "ದೂರತಃ ಪರಿವರ್ಜಯೇತ್" ಎಂಬುದು ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವವಾಗಿದೆ. ಕೆಲವು ದುಷ್ಟಪ್ರಭಾವಗಳನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಬಹುದಾದರೂ, ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಅವುಗಳಿಂದ ದೂರವಿರುವುದೇ ಶ್ರೇಯಸ್ಕರ. ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ದುಷ್ಟಸಂಗತಿಯ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. "ಕುಮಿತ್ರೇ ನಾಸ್ತಿ ವಿಶ್ವಾಸಃ" — ಕೆಟ್ಟ ಮಿತ್ರನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರತೆ ಮತ್ತು ನಿಷ್ಠೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. "ಕುರಾಜ್ಯೇ ನಿರ್ವೃತಿರ್ನಾಸ್ತಿ" — ಅನ್ಯಾಯಪೂರ್ಣ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ ಜನರಿಗೆ ಶಾಂತಿ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಇಂದಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಶಾಶ್ವತ ರಾಜಧರ್ಮತತ್ತ್ವವಾಗಿದೆ. "ಕುದೇಶೇ ನ ಪ್ರಜೀವ್ಯತೇ" — ದುಷ್ಟವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಮಯ ಜೀವನ ನಡೆಸುವುದು ಕಷ್ಟ. ಮೂರನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ನಿತ್ಯಮಸ್ಥಿರಸೌಹೃದೇ" ಎಂಬುದು ಅಸ್ಥಿರ ಸ್ನೇಹದ ಅಪಾಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಸಂಕಷ್ಟಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಸಂಬಂಧಗಳು ಅವಮಾನ ಮತ್ತು ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಧರ್ಮಮಯ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಶುದ್ಧಸಂಗತಿ, ಉತ್ತಮ ವಾತಾವರಣ ಮತ್ತು ನಿಷ್ಠಾಪೂರ್ಣ ಸಂಬಂಧಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯವೆಂಬ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾರುತ್ತವೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ "ಕು" ಎಂಬುದು ಮನಸ್ಸಿನ ದುಷ್ಟವೃತ್ತಿಗಳ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. "ಕುಭಾರ್ಯಾ" — ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿ. "ಕುಪುತ್ರ" — ದುಷ್ಟಸಂಸ್ಕಾರಗಳು. "ಕುರಾಜಾ" — ಅಹಂಕಾರಶಾಸಿತ ಮನಸ್ಸು. "ಕುಮಿತ್ರ" — ಮೋಹ ಮತ್ತು ತಪ್ಪು ಚಿಂತನೆಗಳು. "ಕುದೇಶ" — ಅಶಾಂತ ಮನಸ್ಥಿತಿ. ಆತ್ಮಸಾಧಕನು ಇವುಗಳಿಂದ ದೂರವಿರಬೇಕು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಆತ್ಮಜೀವನ ಅಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತದೆ. "ದೂರತಃ ಪರಿವರ್ಜಯೇತ್" ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆಯ ಯೋಗತತ್ತ್ವವಾಗಿದೆ. ದುಷ್ಟವಾಸನೆಗಳಿಂದ ದೂರವಿರುವುದೇ ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿಗೆ ಮಾರ್ಗ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಕೆಟ್ಟ ಸಂಗತಿ, ವಿಷಪೂರಿತ ಸಂಬಂಧಗಳು ಮತ್ತು ದುಷ್ಟವಾತಾವರಣಗಳ ಪ್ರಭಾವ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ — ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಯಾರ ಜೊತೆ ಇರುವೆವು, ಯಾವ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿ ಬದುಕುವೆವು ಎಂಬುದು ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಮತ್ತು ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ. ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನೈತಿಕತೆ, ನಿಷ್ಠೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಬದ್ಧ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ಆಡಳಿತ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ "ಕುರಾಜ್ಯ"ದ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಇಂದಿನ ಜಗತ್ತು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದೆ. ನ್ಯಾಯ, ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಜನಹಿತವಿಲ್ಲದ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ ಸಮಾಜ ಅಶಾಂತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ದುಷ್ಟಸಂಗತಿ ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮಪೂರ್ಣ ವಾತಾವರಣವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ, ಸತ್ಸಂಗ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಮಯ ಜೀವನವನ್ನು ಆರಿಸುವುದೇ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿನ ಮಾರ್ಗವೆಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ನಿಜವಾದ ಸಂಬಂಧಗಳು ಮತ್ತು ಧರ್ಮಮಯ ಸಮಾಜದ ಲಕ್ಷಣಗಳು

ಸಾ ಭಾರ್ಯಾ ಯಾ ಪ್ರಿಯಂ ಬ್ರೂತೇ ಸ ಪುತ್ರೋ ಯತ್ರ ನಿರ್ವೃತಿಃ ।
ತನ್ಮಿತ್ರಂ ಯತ್ರ ವಿಶ್ವಾಸಃ ಸ ದೇಶೋ ಯತ್ರ ಜೀವ್ಯತೇ ॥ 95

यत्र नास्ति ಬಲಾತ್ಕಾರಃ ಸ ರಾಜಾ ತೀವ್ರಶಾಸನಃ ।
ಯತ್ರೈವ ಹ್ಯಭಿಸಂಬಂಧೋ ದರಿದ್ರಂ ಯೋ ಬುಭೂಷತಿ ॥ 96

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 9

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಮಾತನಾಡುವವಳೇ ನಿಜವಾದ ಪತ್ನಿ. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಂತೋಷ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿ ನೀಡುವವನೆಯೇ ನಿಜವಾದ ಪುತ್ರ. ವಿಶ್ವಾಸ ಇರುವವನೆಯೇ ನಿಜವಾದ ಮಿತ್ರ. ಸುಖವಾಗಿ ಬದುಕಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವ ಸ್ಥಳವೇ ನಿಜವಾದ ದೇಶ. ಬಲಾತ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಅನ್ಯಾಯ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಕಠಿಣವಾಗಿ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಪಾಲಿಸುವವನೇ ನಿಜವಾದ ರಾಜ. ದರಿದ್ರನನ್ನೂ ಗೌರವದಿಂದ ಕಾಪಾಡಿ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನೇ ನಿಜವಾದ ಸಂಬಂಧಿ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಜೀವನದ ನಿಜವಾದ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬಾಹ್ಯ ಹೆಸರಿಗಿಂತ, ಅದರೊಳಗಿನ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಗುಣಗಳೇ ಮುಖ್ಯವೆಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಗಿದೆ. "ಸಾ ಭಾರ್ಯಾ ಯಾ ಪ್ರಿಯಂ ಬ್ರೂತೇ" ಎಂಬುದು ಪತ್ನಿಯ ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ "ಪ್ರಿಯಂ" ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಮಧುರಮಾತಲ್ಲ; ಸೌಹಾರ್ದ, ಗೌರವ, ಧರ್ಮಬದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಮನಶ್ಶಾಂತಿಯನ್ನು ನೀಡುವ ವರ್ತನೆ. ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮದ ಶಾಂತಿ ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರೀತಿ ಮತ್ತು ಸೌಜನ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದೆ. "ಸ ಪುತ್ರೋ ಯತ್ರ ನಿರ್ವೃತಿಃ" — ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಂತೋಷ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿಯನ್ನು ನೀಡುವವನೇ ನಿಜವಾದ ಪುತ್ರ. ಕೇವಲ ಜನನದಿಂದ ಪುತ್ರತ್ವ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಧರ್ಮ, ಕೃತಜ್ಞತೆ ಮತ್ತು ಸತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳಿಂದ ಅದು ಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ. "ತನ್ಮಿತ್ರಂ ಯತ್ರ ವಿಶ್ವಾಸಃ" ಎಂಬುದು ಸ್ನೇಹದ ನಿಜಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ವಿಶ್ವಾಸವಿಲ್ಲದ ಸಂಬಂಧ ಕೇವಲ ಹೊರಗಿನ ಪರಿಚಯ ಮಾತ್ರ. ಸಂಕಷ್ಟಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಇರುವವನೆಯೇ ನಿಜವಾದ ಮಿತ್ರ. "ಸ ದೇಶೋ ಯತ್ರ ಜೀವ್ಯತೇ" — ಬದುಕಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸ್ಥಳವೇ ನಿಜವಾದ ದೇಶ. ಕೇವಲ ಭೌಗೋಳಿಕ ಪ್ರದೇಶವಲ್ಲ; ಭದ್ರತೆ, ಧರ್ಮ, ನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಜೀವನೋಪಾಯ ಇರುವ ಸಮಾಜವೇ ನಿಜವಾದ ದೇಶ ಎಂದು ಮಹಾಭಾರತ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ಯತ್ರ ನಾಸ್ತಿ ಬಲಾತ್ಕಾರಃ" ಎಂಬುದು ನ್ಯಾಯಪೂರ್ಣ ಆಡಳಿತದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಅನ್ಯಾಯ, ಹಿಂಸೆ ಮತ್ತು ಬಲಾತ್ಕಾರವನ್ನು ತಡೆಯುವವನೇ ನಿಜವಾದ ರಾಜ. "ತೀವ್ರಶಾಸನಃ" ಎಂದರೆ ಕಠಿಣ ಆದರೆ ನ್ಯಾಯಪೂರ್ಣ ಆಡಳಿತ. ಧರ್ಮರಾಜನು ದುಷ್ಟರನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಿ ಸಜ್ಜನರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ. "ದರಿದ್ರಂ ಯೋ ಬುಭೂಷತಿ" ಎಂಬುದು ಮಹತ್ವದ ಮಾನವೀಯ ತತ್ತ್ವವಾಗಿದೆ. ದರಿದ್ರನನ್ನೂ ಗೌರವದಿಂದ ಕಾಪಾಡಿ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಉಳಿಸುವವನೇ ನಿಜವಾದ ಸಂಬಂಧಿ. ಸಂಪತ್ತು ಇರುವಾಗ ಮಾತ್ರ ಸಂಬಂಧ ಉಳಿಸುವುದು ಧರ್ಮವಲ್ಲ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಸಂಬಂಧಗಳು, ಆಡಳಿತ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮರುಪರಿಭಾಷಿಸುತ್ತವೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ ಜೀವನದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಂಬಂಧವೂ ಆತ್ಮಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಧರ್ಮವನ್ನು ಬೆಳೆಸುವ ಸಾಧನವಾಗಬೇಕು. "ಭಾರ್ಯಾ" ಇಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿನ ಶಾಂತಸ್ವಭಾವದ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. "ಪುತ್ರ" ಉತ್ತಮ ಚಿಂತನೆಗಳ ಸಂಕೇತ. "ಮಿತ್ರ" ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸ ಮತ್ತು ವಿವೇಕ. "ದೇಶ" ಶಾಂತಚಿತ್ತದ ಸ್ಥಿತಿ. "ರಾಜಾ" ಆತ್ಮನಿಗ್ರಹ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ. "ದರಿದ್ರಂ ಬುಭೂಷತಿ" ಎಂಬುದು ದುರ್ಬಲ ಮತ್ತು ಸಂಕಷ್ಟದಲ್ಲಿರುವ ಮನೋಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನೂ ಕರುಣೆಯಿಂದ ಕಾಪಾಡುವ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಆತ್ಮಜೀವನದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ, ನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಕರುಣೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸ್ವಾರ್ಥ ಮತ್ತು ಬಾಹ್ಯಲಾಭಗಳ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ — ಸಂಬಂಧಗಳ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಹೆಸರು ಅಥವಾ ಸ್ಥಾನದಿಂದಲ್ಲ; ವಿಶ್ವಾಸ, ಪ್ರೀತಿ

ಮತ್ತು ಧರ್ಮದಿಂದ ಅಳೆಯಬೇಕು. ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿ ಮಧುರ ಸಂವಾದ ಮತ್ತು ಪರಸ್ಪರ ಗೌರವ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಸ್ನೇಹ ಮತ್ತು ವಿಶ್ವಾಸದ ಸಂಬಂಧಗಳು ಮಾನವೀಯತೆಯನ್ನು ಉಳಿಸುತ್ತವೆ. "ಸ ದೇಶೋ ಯತ್ರ ಜೀವ್ಯತೇ" ಎಂಬ ತತ್ತ್ವ ಇಂದಿನ ರಾಷ್ಟ್ರಜೀವನಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ನ್ಯಾಯ, ಭದ್ರತೆ ಮತ್ತು ಜೀವನೋಪಾಯವಿರುವ ಸಮಾಜವೇ ಜನರಿಗೆ ನಿಜವಾದ ಆಶ್ರಯವಾಗುತ್ತದೆ. "ದರಿದ್ರಂ ಯೋ ಬುಭೂಷತಿ" ಎಂಬುದು ಸಾಮಾಜಿಕ ಕರುಣೆ ಮತ್ತು ಸಮಾನತೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಬಡವರನ್ನೂ ಗೌರವದಿಂದ ಕಾಣುವ ಸಮಾಜವೇ ಧರ್ಮಮಯ ಸಮಾಜ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ನಿಜವಾದ ಸಂಬಂಧಗಳು ಪ್ರೀತಿ, ವಿಶ್ವಾಸ ಮತ್ತು ಧರ್ಮದ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರಬೇಕು; ನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಕರುಣೆಯೇ ಉತ್ತಮ ಸಮಾಜದ ಆಧಾರವೆಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ಧರ್ಮನಿಷ್ಠ ರಾಜನಲ್ಲೇ ಸಮಾಜದ ಸ್ಥಿರತೆ

ಭಾರ್ಯಾ ದೇಶೋಽಥ ಮಿತ್ರಾಣಿ ಪುತ್ರಸಂಬಂಧಿಬಾಂಧವಾಃ ।
ಏತತ್ ಸರ್ವಂ ಗುಣವತಿ ಧರ್ಮನೇತ್ರೇ ಮಹೀಪತೌ ॥ 97
ಅಧರ್ಮಜ್ಞಸ್ಯ ವಿಲಯಂ ಪ್ರಜಾ ಗಚ್ಛಂತ್ಯನಿಗ್ರಹಾತ್ ।
ರಾಜಾ ಮೂಲಂ ತ್ರಿವರ್ಗಸ್ಯ ಅಪ್ರಮತ್ತೋಽನುಪಾಲಯನ್ ॥ 98

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 9

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಉತ್ತಮ ಪತ್ನಿ, ಉತ್ತಮ ದೇಶ, ಮಿತ್ರರು, ಪುತ್ರರು ಮತ್ತು ಬಂಧುಬಳಗ — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಧರ್ಮಬದ್ಧ ಮತ್ತು ಗುಣವಂತನಾದ ರಾಜನ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ ಸುಸ್ಥಿತಿಯಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅಧರ್ಮವನ್ನು ಅರಿಯದ ಮತ್ತು ನಿಯಂತ್ರಣವಿಲ್ಲದ ರಾಜನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಜೆಗಳು ನಾಶದತ್ತ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಕಾಮ ಎಂಬ ತ್ರಿವರ್ಗಗಳ ಮೂಲ ರಾಜನೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ, ಅವನು ಅಪ್ರಮತ್ತನಾಗಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಾಪಾಡಬೇಕು.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ರಾಜ್ಯಧರ್ಮದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ. ಸಮಾಜದ ಶಾಂತಿ, ಕುಟುಂಬಗಳ ಸ್ಥಿರತೆ ಮತ್ತು ಜನಜೀವನದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ರಾಜನ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠ ಆಡಳಿತದ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿತವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಬೋಧಿಸಲಾಗಿದೆ. "ಭಾರ್ಯಾ ದೇಶೋಽಥ ಮಿತ್ರಾಣಿ ಪುತ್ರಸಂಬಂಧಿಬಾಂಧವಾಃ" ಎಂಬುದು ಮಾನವಜೀವನದ ಪ್ರಮುಖ ಸಂಬಂಧಗಳು ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ರಚನೆಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಕುಟುಂಬ, ಸ್ನೇಹ, ಸಂಬಂಧಗಳು ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಸ್ಥಿರತೆ ಕೇವಲ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಪ್ರಯತ್ನಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ; ಉತ್ತಮ ಆಡಳಿತ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಪೂರ್ಣ ಸಮಾಜವ್ಯವಸ್ಥೆಯೂ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. "ಗುಣವತಿ ಧರ್ಮನೇತ್ರೇ ಮಹೀಪತೌ" ಎಂಬುದು ಧರ್ಮವನ್ನು ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕವಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವ ರಾಜನ ಮಹತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. "ಧರ್ಮನೇತ್ರ" ಎಂದರೆ ಧರ್ಮವೇ ಕಣ್ಣಾಗಿ ಇರುವ ರಾಜ. ಅಂಥ ರಾಜನು ನ್ಯಾಯ, ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಕಾಪಾಡುತ್ತಾನೆ. ಧರ್ಮಪೂರ್ಣ ಆಡಳಿತ ಇರುವಲ್ಲಿ ಕುಟುಂಬಗಳು ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ, ಸ್ನೇಹಗಳು ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುತ್ತವೆ, ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಜನರು ಶಾಂತಿಯಿಂದ ಬದುಕಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ಅಧರ್ಮಜ್ಞಸ್ಯ" ಎಂಬುದು ಧರ್ಮವನ್ನು ಅರಿಯದ ಅಥವಾ ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸುವ ರಾಜನನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. "ಅನಿಗ್ರಹಾತ್" — ದುಷ್ಟರನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸದಿರುವುದು, ಅನ್ಯಾಯವನ್ನು ತಡೆಯದಿರುವುದು. ಇಂತಹ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ "ಪ್ರಜಾ ವಿಲಯಂ ಗಚ್ಛಂತಿ" — ಜನರು ನಾಶದತ್ತ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಕೇವಲ ಯುದ್ಧ ಅಥವಾ ಭೌತಿಕ ನಾಶವಲ್ಲ; ನೈತಿಕ ಪತನ, ಅಶಾಂತಿ, ಭಯ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಧರ್ಮಹೀನತೆಯನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. "ರಾಜಾ ಮೂಲಂ ತ್ರಿವರ್ಗಸ್ಯ" ಎಂಬುದು ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ರಾಜಧರ್ಮತತ್ತ್ವವಾಗಿದೆ. ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಕಾಮ — ಈ ಮನುಷ್ಯಜೀವನದ ಮೂರು ಮುಖ್ಯ

ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳ ಸ್ಥಿರತೆಗೆ ಉತ್ತಮ ಆಡಳಿತ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. "ಅಪ್ರಮತ್ತಃ" ಎಂಬುದು ರಾಜನ ಜಾಗ್ರತೆ ಮತ್ತು ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ ಮತ್ತು ಅಜಾಗರೂಕತೆ ಸಮಾಜದ ಪತನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಬಹುದು. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಧರ್ಮಪೂರ್ಣ ನಾಯಕತ್ವವೇ ಸಮಾಜದ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿನ ಮೂಲವೆಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ "ರಾಜ" ಆತ್ಮನಿಗ್ರಹ ಮತ್ತು ವಿವೇಕದ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. "ಭಾರ್ಯಾ", "ಮಿತ್ರ", "ಪುತ್ರ", "ಬಂಧು"ಗಳು ಮನಸ್ಸಿನ ವಿವಿಧ ವೃತ್ತಿಗಳು ಮತ್ತು ಜೀವನದ ಅಂಶಗಳ ಸಂಕೇತಗಳಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳ ಸಮತೋಲನವು ಒಳಗಿನ ಧರ್ಮರಾಜ್ಯದಿಂದಲೇ ಸಾಧ್ಯ. "ಧರ್ಮನೇತ್ರ" ಎಂದರೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಹೊಂದಿರುವ ಬುದ್ಧಿ. ಆತ್ಮನಿಗ್ರಹವಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮ ಹೆಚ್ಚುತ್ತವೆ. "ತ್ರಿವರ್ಗ" ಇಲ್ಲಿ ದೇಹ, ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಆತ್ಮದ ಸಮತೋಲನದ ಸಂಕೇತವೂ ಆಗಿದೆ. ಜಾಗೃತ ಚಿತ್ತಸ್ಥಿತಿಯೇ ಅವುಗಳನ್ನು ಸಮನ್ವಯಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮ ಆಡಳಿತ, ನೈತಿಕ ನಾಯಕತ್ವ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ನ್ಯಾಯದ ಅಗತ್ಯ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಸ್ಥಿರತೆ ಕೇವಲ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಪ್ರಯತ್ನಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ; ನ್ಯಾಯಪೂರ್ಣ ಆಡಳಿತ, ಭದ್ರತೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಬದ್ಧ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೂ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನಾಯಕತ್ವದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಭ್ರಷ್ಟ ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮಪೂರ್ಣ ಆಡಳಿತವು ಸಮಾಜದ ನೈತಿಕತೆಯನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುತ್ತದೆ; ಧರ್ಮನಿಷ್ಠ ಆಡಳಿತವು ಜನರಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತದೆ. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ — ಯಾವುದೇ ಸಂಘಟನೆ, ಕುಟುಂಬ ಅಥವಾ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಯಶಸ್ಸು ಅದರ ನಾಯಕತ್ವದ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆಯ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿತವಾಗಿದೆ. ಇಂದಿನ ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಈ ತತ್ತ್ವ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಜನಹಿತ, ನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ನೈತಿಕತೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ನಾಯಕತ್ವವೇ ಸಮಾಜವನ್ನು ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿನತ್ತ ಕೊಂಡೊಯ್ಯಬಲ್ಲದು. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ಧರ್ಮಪೂರ್ಣ ನಾಯಕತ್ವವೇ ಕುಟುಂಬ, ಸಮಾಜ ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರದ ಶಾಂತಿ ಹಾಗೂ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿನ ಮೂಲವೆಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾರುತ್ತವೆ.

ರಾಜಧರ್ಮದ ದೈವಿಕ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಜಾರಕ್ಷಣೆ

ಪಿತಾ ಮಾತಾ ಗುರುರ್ಗೋಪ್ತಾ ವಹ್ನಿರ್ವೈಶ್ರವಣೋ ಯಮಃ ।
ಸಪ್ತ ರಾಜ್ಞೋ ಗುಣಾನೇತಾನ್ ಮನುರಾಹ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ॥ 102
ಪಿತಾ ಹಿ ರಾಜಾ ರಾಷ್ಟ್ರಸ್ಯ ಪ್ರಜಾನಾಂ ಯೋಽನುಕಂಪಕಃ ।
ತಸ್ಮಿನ್ ಮಿಥ್ಯಾಪ್ರಣೀತೇ ಹಿ ತಿರ್ಯಗ್ಗಚ್ಛತಿ ಮಾನವಃ ॥ 103

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 9

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಮನುವು ರಾಜನಲ್ಲಿ ಏಳು ಗುಣಗಳಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ — ತಂದೆ, ತಾಯಿ, ಗುರು, ರಕ್ಷಕ, ಅಗ್ನಿ, ಕುಬೇರ ಮತ್ತು ಯಮನ ಗುಣಗಳು. ಪ್ರಜೆಗಳ ಮೇಲೆ ಕರುಣೆ ಹೊಂದಿರುವ ರಾಜನು ರಾಷ್ಟ್ರದ ತಂದೆಯಂತಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ರಾಜನು ಅಧರ್ಮಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರೆ ಪ್ರಜೆಗಳೂ ಪತನದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಗುತ್ತಾರೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ರಾಜಧರ್ಮದ ಮಹತ್ವ ಮತ್ತು ಆಡಳಿತದ ನೈತಿಕ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಉನ್ನತ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ರಾಜನು ಕೇವಲ ಅಧಿಕಾರಿಯಲ್ಲ; ಧರ್ಮ, ನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಸಮಾಜರಕ್ಷಣೆಯ ಪ್ರತಿನಿಧಿ ಎಂಬ ಮಹತ್ವದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೊದಲ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ

ರಾಜನನ್ನು ಏಳು ಮಹತ್ವದ ರೂಪಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೋಲಿಸಲಾಗಿದೆ. "ಪಿತಾ" — ತಂದೆಯಂತೆ ರಾಜನು ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಬೇಕು, ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ನೀಡಬೇಕು ಮತ್ತು ಅವರ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಬಯಸಬೇಕು. "ಮಾತಾ" — ತಾಯಿಯಂತೆ ಕರುಣೆ, ಮಮತೆ ಮತ್ತು ಪಾಲನೆಯ ಮನೋಭಾವ ಇರಬೇಕು. "ಗುರು" — ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ನೀತಿಯ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸಬೇಕು. "ಗೋಪ್ತಾ" — ರಾಷ್ಟ್ರ ಮತ್ತು ಪ್ರಜೆಗಳ ರಕ್ಷಕನಾಗಿರಬೇಕು. "ವಹ್ನಿ" — ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ದುಷ್ಟರನ್ನು ದಂಡಿಸಿ ಶುದ್ಧೀಕರಣ ಮಾಡಬೇಕು. "ವೈಶ್ರವಣ" — ಕುಬೇರನಂತೆ ರಾಜ್ಯದ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಸಮನ್ಯಾಯದಿಂದ ನಿರ್ವಹಿಸಬೇಕು. "ಯಮ" — ಯಮನಂತೆ ನ್ಯಾಯಪೂರ್ಣ ಮತ್ತು ಪಕ್ಷಪಾತರಹಿತ ದಂಡನೆಯನ್ನು ನೀಡಬೇಕು. ಈ ಏಳು ಗುಣಗಳ ಸಮನ್ವಯವೇ ಧರ್ಮರಾಜನ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಮಹಾಭಾರತ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ಅನುಕಂಪಕಃ" ಎಂಬುದು ರಾಜನ ಕರುಣಾಮಯ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ರಾಜನು ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಕೇವಲ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟ ಜನರೆಂದು ಅಲ್ಲ, ತನ್ನ ಕುಟುಂಬದವರಂತೆ ಕಾಣಬೇಕು. "ಪಿತಾ ಹಿ ರಾಜಾ ರಾಷ್ಟ್ರಸ್ಯ" ಎಂಬುದು ರಾಜನನ್ನು ರಾಷ್ಟ್ರದ ನೈತಿಕ ತಂದೆಯಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಅವನ ನಡೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆ ಸಮಾಜದ ಸ್ವಭಾವವನ್ನೇ ರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. "ತಸ್ಮಿನ್ ಮಿಥ್ಯಾಪ್ರಣೀತೇ" — ರಾಜನು ಅಧರ್ಮ, ಅನ್ಯಾಯ ಅಥವಾ ತಪ್ಪುಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದರೆ, "ತಿರ್ಯಗ್ಗಚ್ಛತಿ ಮಾನವಃ" — ಪ್ರಜೆಗಳೂ ಪತನದತ್ತ ಸಾಗುತ್ತಾರೆ. ಇದು ನಾಯಕತ್ವದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ವಾಕ್ಯವಾಗಿದೆ. ಸಮಾಜದ ನೈತಿಕತೆ ಬಹುಪಾಲು ಅದರ ನಾಯಕತ್ವದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಧರ್ಮಪೂರ್ಣ ಆಡಳಿತವು ಕೇವಲ ರಾಜಕೀಯವಲ್ಲ; ಅದು ಒಂದು ಪವಿತ್ರ ನೈತಿಕ ಮತ್ತು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾರುತ್ತವೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ "ರಾಜ" ಮಾನವನೊಳಗಿನ ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಆತ್ಮನಿಗ್ರಹದ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. "ಪಿತಾ" — ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆ. "ಮಾತಾ" — ಕರುಣೆ. "ಗುರು" — ಜ್ಞಾನ. "ಗೋಪ್ತಾ" — ಚಿತ್ತರಕ್ಷಣೆ. "ವಹ್ನಿ" — ದುಷ್ಟವಾಸನೆಗಳ ದಹನ. "ವೈಶ್ರವಣ" — ಶಕ್ತಿಯ ಸಮಚಿತ್ತ ಬಳಕೆ. "ಯಮ" — ಆತ್ಮಶಾಸನ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯ. ಮನಸ್ಸಿನ "ರಾಜ" ಧರ್ಮಬದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೆ ಜೀವನ ಸಮತೋಲನದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಒಳಗಿನ ನಾಯಕತ್ವವೇ ಅಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದರೆ, ಜೀವನದ ಎಲ್ಲಾ ಅಂಶಗಳು ಅಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತವೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನಾಯಕತ್ವದ ನೈತಿಕತೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವ ಪಡೆದಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ರಾಜಕೀಯ, ಆಡಳಿತ ಮತ್ತು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಸೇವೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡುವ ಮನೋಭಾವ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನಾಯಕತ್ವವು ಕೇವಲ ಆಡಳಿತವಲ್ಲ; ಜನರ ಬದುಕಿನ ಮೇಲೆ ಆಳವಾದ ನೈತಿಕ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರುವ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಅರಿವು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ — ಯಾವುದೇ ನಾಯಕತ್ವದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಕರುಣೆ, ನ್ಯಾಯ, ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತು ಅಗತ್ಯ. ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿಯೂ ಪೋಷಕರು ಮತ್ತು ಹಿರಿಯರು ತಮ್ಮ ನಡೆ–ನುಡಿಗಳ ಮೂಲಕ ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಯನ್ನು ರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮಪೂರ್ಣ ಜೀವನವೇ ಸಮಾಜರಕ್ಷಣೆಯ ಮೂಲವಾಗಿದೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ರಾಜಧರ್ಮವು ದೈವಿಕ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯಾಗಿದೆ; ಧರ್ಮನಿಷ್ಠ ನಾಯಕತ್ವವೇ ರಾಷ್ಟ್ರ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿನ ಮೂಲವೆಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ಗುಣಧರ್ಮಪಾಲಕ ರಾಜನೇ ರಾಷ್ಟ್ರಶ್ರೇಯಸ್ಸಿನ ಆಧಾರ

ಸಂಭಾವಯತಿ ಮಾತೇವ ದೀನಮಭ್ಯವಪದ್ಯತೇ ॥
ದಹತ್ಯಗ್ನಿರಿವಾನಿಷ್ಟಾನ್ ಯಮಯನ್ ಭವತೇ ಯಮಃ ॥ 104

ಇಷ್ಟೇಷು ವಿಸೃಜತ್ಯರ್ಥಾನ್ ಕುಬೇರ ಇವ ಕಾಮದಃ ।
ಗುರುರ್ಧರ್ಮೋಪದೇಶೇನ ಗೋಪ್ತಾ ಚ ಪರಿಪಾಲನಾತ್ ॥ 105
ಯಸ್ತು ರಂಜಯತೇ ರಾಜಾ ಪೌರಜಾನಪದಾನ್ ಗುಣೈಃ ।
ನ ತಸ್ಯ ಭ್ರಶ್ಯತೇ ರಾಜ್ಯಂ ಗುಣಧರ್ಮಾನುಪಾಲನಾತ್ ॥ 106
ಸ್ವಯಂ ಸಮುಪಜಾನನ್ಹಿ ಪೌರಜಾನಪದಕ್ರಿಯಾಃ ।
ಸ ಸುಖಂ ಮೋದತೇ ಭೂಪ ಇಹ ಲೋಕೇ ಪರತ್ರ ಚ ॥ 107

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 9

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ರಾಜನು ತಾಯಿಯಂತೆ ದೀನರನ್ನು ಗೌರವಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ದುಷ್ಟರನ್ನು ದಂಡಿಸಿ, ಯಮನಂತೆ ನಿಯಮವನ್ನು ಕಾಪಾಡಬೇಕು. ಕುಬೇರನಂತೆ ಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಧನ ಮತ್ತು ಸಹಾಯವನ್ನು ನೀಡಬೇಕು. ಧರ್ಮೋಪದೇಶದ ಮೂಲಕ ಗುರುವಾಗಬೇಕು ಮತ್ತು ರಕ್ಷಣೆಯ ಮೂಲಕ ಗೋಪ್ತನಾಗಬೇಕು. ಗುಣಗಳಿಂದ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವ ರಾಜನ ರಾಜ್ಯವು ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಜೆಗಳ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಸ್ವತಃ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಆಡಳಿತ ನಡೆಸುವ ರಾಜನು ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಆದರ್ಶ ರಾಜಧರ್ಮದ ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರ ಮತ್ತು ಸಮಗ್ರ ಚಿತ್ರಣವನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ. ರಾಜನು ಕೇವಲ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಬಳಸುವವನು ಅಲ್ಲ; ಸಮಾಜದ ಧರ್ಮ, ನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಕರುಣೆಯ ಜೀವಂತ ಪ್ರತಿರೂಪವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬ ಗಂಭೀರ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಗಿದೆ. "ಸಂಭಾವಯತಿ ಮಾತೇವ" ಎಂಬುದು ರಾಜನ ಕರುಣಾಮಯ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ತಾಯಿ ಹೇಗೆ ದೀನ, ದುರ್ಬಲ ಮತ್ತು ಆಶ್ರಯವಿಲ್ಲದ ಮಗುವನ್ನು ಕಾಪಾಡುತ್ತಾಳೋ, ಹಾಗೆಯೇ ರಾಜನು ತನ್ನ ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು, ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸಂಕಷ್ಟದಲ್ಲಿರುವವರನ್ನು, ಗೌರವದಿಂದ ನೋಡಬೇಕು. "ದಹತ್ಯಗ್ನಿರಿವಾನಿಷ್ಟಾನ್" — ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ದುಷ್ಟರನ್ನು ದಂಡಿಸಬೇಕು. ಧರ್ಮರಾಜನು ಕೇವಲ ಮೃದುಸ್ವಭಾವಿಯಲ್ಲ; ಅಧರ್ಮವನ್ನು ತಡೆಯುವ ಶಕ್ತಿಯೂ ಆಗಿರಬೇಕು. "ಯಮಯನ್ ಭವತೇ ಯಮಃ" ಎಂಬುದು ನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ನಿಯಮದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಯಮನಂತೆ ಪಕ್ಷಪಾತವಿಲ್ಲದೆ ಧರ್ಮಾನುಸಾರ ದಂಡಿಸುವ ಗುಣ ರಾಜನಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕು. "ಇಷ್ಟೇಷು ವಿಸೃಜತ್ಯರ್ಥಾನ್ ಕುಬೇರ ಇವ" — ಕುಬೇರನಂತೆ ಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಧನ ಮತ್ತು ಸಹಾಯವನ್ನು ಸಮನ್ಯಾಯದಿಂದ ನೀಡಬೇಕು. ರಾಜ್ಯಸಂಪತ್ತು ರಾಜನ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲ; ಜನಹಿತಕ್ಕಾಗಿ. "ಗುರುರ್ಧರ್ಮೋಪದೇಶೇನ" — ರಾಜನು ಕೇವಲ ಆಡಳಿತಗಾರನಲ್ಲ; ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ನೀತಿಯ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕನಾಗಿರಬೇಕು. "ಗೋಪ್ತಾ ಚ ಪರಿಪಾಲನಾತ್" — ರಕ್ಷಣೆಯೇ ರಾಜಧರ್ಮದ ಪ್ರಮುಖ ಅಂಶವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಜೆಗಳ ಭದ್ರತೆ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದು ರಾಜನ ಕರ್ತವ್ಯ. ಮೂರನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ರಂಜಯತೇ" ಎಂಬುದು ಪ್ರಜೆಗಳ ಹೃದಯ ಗೆಲ್ಲುವ ಆಡಳಿತವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಭಯದಿಂದಲ್ಲ, ಗುಣಗಳಿಂದ ಜನರನ್ನು ಸಂತೋಷಪಡಿಸುವ ರಾಜನ ರಾಜ್ಯವೇ ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. "ಗುಣಧರ್ಮಾನುಪಾಲನಾತ್" — ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಗುಣಗಳ ಪಾಲನೆಯೇ ರಾಜ್ಯದ ನಿಜವಾದ ಬಲವೆಂದು ಮಹಾಭಾರತ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಕೊನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ಸ್ವಯಂ ಸಮುಪಜಾನನ್" ಎಂಬುದು ರಾಜನ ಜಾಗೃತ ಆಡಳಿತವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರಜೆಗಳ ಜೀವನ, ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ಮತ್ತು ಅಗತ್ಯಗಳನ್ನು ಸ್ವತಃ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ನಾಯಕನೇ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇಂತಹ ರಾಜನು "ಇಹ ಲೋಕೇ ಪರತ್ರ ಚ" — ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಧರ್ಮಪೂರ್ಣ ನಾಯಕತ್ವವು ಕರುಣೆ, ನ್ಯಾಯ, ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಜನಹಿತದ ಸಮನ್ವಯವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾರುತ್ತವೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ "ರಾಜ" ಆತ್ಮನಿಗ್ರಹ ಮತ್ತು ವಿವೇಕದ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. "ತಾಯಿ" — ಕರುಣಾಮಯ ಮನಸ್ಸು. "ಅಗ್ನಿ" — ದುಷ್ಟವಾಸನೆಗಳ ದಹನ. "ಯಮ" — ಆತ್ಮಶಾಸನ. "ಕುಬೇರ" — ಶಕ್ತಿಯ ಸಮಚಿತ್ತ ಹಂಚಿಕೆ. "ಗುರು" — ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ. "ಗೋಪ್ತಾ" — ಚಿತ್ತರಕ್ಷಣೆ. ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗಿನ "ರಾಜ" ಧರ್ಮಬದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೆ ಜೀವನದ ಎಲ್ಲಾ ವೃತ್ತಿಗಳು ಸಮತೋಲನದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. "ಪೌರಜಾನಪದ"ಗಳು ಮನಸ್ಸಿನ ವಿವಿಧ ಚಿಂತನೆಗಳು ಮತ್ತು ಜೀವನದ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಸಂಕೇತಗಳಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಜಾಗೃತಿಯಿಂದ ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಯೇ ನಿಜವಾದ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನಾಯಕತ್ವದ ನೈತಿಕತೆ ಮತ್ತು ಜನಹಿತದ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ಒಳ್ಳೆಯ ಆಡಳಿತವು ಕೇವಲ ಕಾನೂನು ಮತ್ತು ಅಧಿಕಾರದಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ; ಕರುಣೆ, ನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಜನಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ — ನಾಯಕತ್ವ ಎಂದರೆ ಸೇವೆ, ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಬದ್ಧತೆ. ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ಆಡಳಿತ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಜನರ ನಿಜವಾದ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಕಾರ್ಯಮಾಡುವ ನಾಯಕತ್ವವೇ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತದೆ. ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ನಾಯಕತ್ವಕ್ಕೂ ಇದೇ ತತ್ತ್ವ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರೀತಿ, ನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಜವಾಬ್ದಾರಿಯ ಸಮತೋಲನವೇ ಶಾಶ್ವತ ಯಶಸ್ಸಿನ ಮೂಲವಾಗಿದೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ಗುಣಧರ್ಮಪಾಲಕ ನಾಯಕತ್ವವೇ ರಾಷ್ಟ್ರ, ಸಮಾಜ ಮತ್ತು ಮಾನವಜೀವನದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿನ ಆಧಾರವೆಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ಪ್ರಜಾಪೀಡನೆಯೇ ರಾಜ್ಯಪತನದ ಕಾರಣ

ನಿತ್ಯೋದ್ವಿಗ್ನಾಃ ಪ್ರಜಾ ಯಸ್ಯ ಕರಭಾರಪ್ರಪೀಡಿತಾಃ ।
ಅನರ್ಥೈರ್ವಿಪ್ರಲುಪ್ಯಂತೇ ಸ ಗಚ್ಛತಿ ಪರಾಭವಮ್ ॥ 108

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 9

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಯಾವ ರಾಜನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಜೆಗಳು ಅಧಿಕ ತೆರಿಗೆಭಾರದಿಂದ ಸದಾ ಭಯ ಮತ್ತು ಚಿಂತೆಯಲ್ಲಿ ನರಳುತ್ತಾರೋ, ಮತ್ತು ಅನೇಕ ಕಷ್ಟಗಳಿಂದ ನಾಶವಾಗುತ್ತಾರೋ, ಆ ರಾಜನು ಕೊನೆಗೆ ಪತನವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ರಾಜಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕ ನ್ಯಾಯದ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ರಾಜ್ಯದ ಶಕ್ತಿ ಪ್ರಜೆಗಳ ಸುಖ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿಯಲ್ಲಿದೆ; ಪ್ರಜಾಪೀಡನೆಯ ಮೇಲೆ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಆಡಳಿತ ಶಾಶ್ವತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಗಂಭೀರ ಸತ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. "ನಿತ್ಯೋದ್ವಿಗ್ನಾಃ ಪ್ರಜಾಃ" ಎಂಬುದು ಸದಾ ಭಯ, ಆತಂಕ ಮತ್ತು ಅಶಾಂತಿಯಲ್ಲಿ ಬದುಕುವ ಜನರನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಆಡಳಿತದ ಉದ್ದೇಶ ಜನರ ಜೀವನವನ್ನು ಸುಗಮ ಮತ್ತು ಸುರಕ್ಷಿತಗೊಳಿಸುವುದಾಗಿರಬೇಕು; ಭಯ ಮತ್ತು ಒತ್ತಡದಿಂದ ತುಂಬಿಸುವುದಲ್ಲ. "ಕರಭಾರಪ್ರಪೀಡಿತಾಃ" — ಅತಿಯಾದ ತೆರಿಗೆಭಾರದಿಂದ ಪ್ರಜೆಗಳು ನರಳುವ ಸ್ಥಿತಿ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಆರ್ಥಿಕ ಧರ್ಮದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ರಾಜ್ಯವು ಜನರಿಂದ ಸಂಪತ್ತು ಸಂಗ್ರಹಿಸಬಹುದು; ಆದರೆ ಅದು ನ್ಯಾಯಪೂರ್ಣ, ಮಿತಿಯೊಳಗಿನ ಮತ್ತು ಜನಹಿತಕಾರಿ ಆಗಿರಬೇಕು. ಅಧಿಕ ತೆರಿಗೆ, ಅನ್ಯಾಯದ ದಂಡನೆಗಳು ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕ ಶೋಷಣೆ ಪ್ರಜೆಗಳ ಜೀವನವನ್ನು ದುಃಖಕರಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಇಂತಹ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ ಜನರ ಪರಿಶ್ರಮ, ವ್ಯಾಪಾರ ಮತ್ತು ಜೀವನೋತ್ಸಾಹ ಕುಂದುತ್ತವೆ. "ಅನರ್ಥೈರ್ವಿಪ್ರಲುಪ್ಯಂತೇ" ಎಂಬುದು ಜನರು ಆರ್ಥಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಮಾನಸಿಕ ಸಂಕಷ್ಟಗಳಿಂದ ನಾಶವಾಗುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಬಡತನ, ಭಯ, ಅನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಅಶಾಂತಿ ಸಮಾಜದ ಮೂಲಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುತ್ತವೆ. "ಸ ಗಚ್ಛತಿ ಪರಾಭವಮ್" — ಇಂತಹ ಆಡಳಿತವು

ಕೊನೆಗೆ ಪತನಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶಾಶ್ವತ ರಾಜಕೀಯ ಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ — ಪ್ರಜೆಗಳ ದುಃಖದ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುವ ಅಧಿಕಾರ ದೀರ್ಘಕಾಲ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ರಾಜ್ಯದ ನಿಜವಾದ ಬಲ ಸೇನೆ ಅಥವಾ ಸಂಪತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಜನರ ವಿಶ್ವಾಸ ಮತ್ತು ಸಂತೋಷದಲ್ಲಿದೆ. ಪ್ರಜೆಗಳ ಮನಸ್ಸು ಆಡಳಿತದಿಂದ ದೂರವಾದಾಗ ರಾಜ್ಯದ ಪತನ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮಪೂರ್ಣ ಆಡಳಿತವು ಜನಹಿತ, ಸಮತೋಲನ ಮತ್ತು ಕರುಣೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ "ರಾಜ" ಮನಸ್ಸಿನ ನಿಯಂತ್ರಕ ಬುದ್ಧಿಯ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. "ಪ್ರಜಾ"ಗಳು ಮನಸ್ಸಿನ ವಿವಿಧ ವೃತ್ತಿಗಳು ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿಗಳು. "ಕರಭಾರ" ಅತಿಯಾದ ಆಸೆ, ಒತ್ತಡ ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರದ ಭಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮನಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ಅತಿಯಾದ ಲೋಭ, ಭಯ ಮತ್ತು ಆಸೆಗಳ ಒತ್ತಡ ಬಂದಾಗ, ಆಂತರಿಕ ಶಾಂತಿ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ. "ಅನರ್ಥ"ಗಳು ಅಶಾಂತಿ, ದುಃಖ ಮತ್ತು ಆತ್ಮವಿಸ್ಮೃತಿಯ ಸಂಕೇತಗಳಾಗಿವೆ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸು ತನ್ನೊಳಗಿನ ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಶೋಷಿಸುತ್ತಾ ಕೊನೆಗೆ ಅಸ್ಥಿರತೆಯತ್ತ ಸಾಗುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಆರ್ಥಿಕ ಅಸಮಾನತೆ, ತೆರಿಗೆಭಾರ ಮತ್ತು ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಜೀವನದ ಒತ್ತಡಗಳು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿದೆ. ಉತ್ತಮ ಆಡಳಿತ ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಆದಾಯ ಸಂಗ್ರಹವಲ್ಲ; ಜನರ ಜೀವನಮಟ್ಟವನ್ನು ಸುಧಾರಿಸುವುದು. ಆರ್ಥಿಕ ನೀತಿಗಳು ಜನರ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಗಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರಬೇಕು. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಆಡಳಿತ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಥೆಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಕಾರ್ಮಿಕರು, ನೌಕರರು ಅಥವಾ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರ ಮೇಲೆ ಅತಿಯಾದ ಒತ್ತಡ ಹೇರುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳು ದೀರ್ಘಕಾಲ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ — ಯಾವುದೇ ನಾಯಕತ್ವ ಅಥವಾ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಯಶಸ್ಸು ಅದರ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರುವವರ ಸುಖ ಮತ್ತು ವಿಶ್ವಾಸದ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿತವಾಗಿದೆ. ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ತತ್ತ್ವ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರೀತಿ ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನದ ಬದಲು ಭಯ ಮತ್ತು ಒತ್ತಡ ಹೆಚ್ಚಾದರೆ ಸಂಬಂಧಗಳು ದುರ್ಬಲವಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನವು ಪ್ರಜಾಪೀಡನೆಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತ ಆಡಳಿತವು ಪತನಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ; ಜನಹಿತ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಪೂರ್ಣ ಸಮತೋಲನವೇ ಶಾಶ್ವತ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿನ ಮೂಲವೆಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

ದಂಡನೀತಿ, ಜಾಗ್ರತೆ ಮತ್ತು ರಾಜ್ಯರಕ್ಷಣೆಯ ಧರ್ಮ

ನಿತ್ಯಮುದ್ಯತದಂಡಃ ಸ್ಯಾನ್ನಿತ್ಯಂ ವಿವೃತಪೌರುಷಃ ।
ಅಚ್ಛಿದ್ರಶ್ಛಿದ್ರದರ್ಶೀ ಚ ಪರೇಷಾಂ ವಿವರಾನುಗಃ ॥ 7
ನಿತ್ಯಮುದ್ಯತದಂಡಸ್ಯ ಭೃಶಮುದ್ವಿಜತೇ ಜನಃ ।
ತಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವಾಣಿ ಭೂತಾನಿ ದಂಡೇನೈವ ಪ್ರರೋಧಯೇತ್ ॥ 8

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 10

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ರಾಜನು ಸದಾ ದಂಡನೆಗೆ ಸಿದ್ಧನಾಗಿರಬೇಕು; ತನ್ನ ಶೌರ್ಯ ಮತ್ತು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಸಬೇಕು. ತಾನೇ ದೋಷರಹಿತನಾಗಿದ್ದು, ಇತರರ ದೋಷಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಲು ಜಾಗ್ರತನಾಗಿರಬೇಕು. ಸದಾ ದಂಡನೆಗೆ ಸಿದ್ಧನಿರುವ ರಾಜನನ್ನು ಜನರು ಭಯಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಕಾಣುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನೂ ದಂಡನೀತಿಯ ಮೂಲಕ ನಿಯಂತ್ರಿಸಬೇಕು.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ರಾಜ್ಯಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ದಂಡನೀತಿಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ಧರ್ಮಪೂರ್ಣ ಆಡಳಿತವು ಕೇವಲ ಕರುಣೆ ಮತ್ತು ಮೃದುಭಾವದಿಂದ ಮಾತ್ರ

ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ; ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಕಾಪಾಡಲು ದಂಡಶಕ್ತಿಯೂ ಅಗತ್ಯ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಗಿದೆ. "ನಿತ್ಯಮುದ್ಯತದಂಡಃ" ಎಂಬುದು ರಾಜನು ಸದಾ ನ್ಯಾಯದ ದಂಡನೆಗೆ ಸಿದ್ಧನಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ "ದಂಡ" ಎಂದರೆ ಕ್ರೂರತೆ ಅಲ್ಲ; ಧರ್ಮವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ನ್ಯಾಯಶಕ್ತಿ. ದುಷ್ಟರು ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮಿಗಳು ನಿಯಂತ್ರಣವಿಲ್ಲದೆ ಬೆಳೆದರೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅಶಾಂತಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. "ನಿತ್ಯಂ ವಿವೃತಪೌರುಷಃ" — ರಾಜನು ತನ್ನ ಶೌರ್ಯ, ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಆಡಳಿತಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಸಬೇಕು. ದುರ್ಬಲ ಮತ್ತು ನಿರ್ಧಾರಹೀನ ನಾಯಕತ್ವವು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಅಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. "ಅಚ್ಛಿದ್ರಃ" ಎಂದರೆ ರಾಜನು ತನ್ನ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ ದೋಷ ಮತ್ತು ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯವಿಲ್ಲದವನಾಗಿರಬೇಕು. "ಛಿದ್ರದರ್ಶೀ" — ಇತರರ ದೋಷ, ಕುಯುಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಅಪಾಯಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವ ಜಾಗೃತಿಯೂ ಅವನಲ್ಲಿರಬೇಕು. "ಪರೇಷಾಂ ವಿವರಾನುಗಃ" ಎಂಬುದು ಶತ್ರುಗಳ ಮತ್ತು ದುಷ್ಟರ ಚಲನವಲನಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸುವ ರಾಜಕೀಯ ಜಾಗೃತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ರಾಜ್ಯರಕ್ಷಣೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಅಂಶವಾಗಿದೆ. ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ನಿತ್ಯಮುದ್ಯತದಂಡಸ್ಯ ಭೃಶಮುದ್ವಿಜತೇ ಜನಃ" ಎಂಬುದು ದಂಡಶಕ್ತಿಯ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಜನರು ಮತ್ತು ದುಷ್ಟರು ಕಾನೂನು ಮತ್ತು ದಂಡನೆಯ ಭಯದಿಂದ ಅಧರ್ಮದಿಂದ ದೂರವಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ "ಭಯ" ಎಂದರೆ ಕ್ರೂರಶಾಸನದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಭೀತಿ ಅಲ್ಲ; ನ್ಯಾಯದ ಬಗ್ಗೆ ಇರುವ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತು. "ದಂಡೇನೈವ ಪ್ರರೋಧಯೇತ್" — ದಂಡನೀತಿಯ ಮೂಲಕವೇ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಕಾಪಾಡಬೇಕು. ಧರ್ಮವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಕಠಿಣತೆಯೂ ಅಗತ್ಯವೆಂದು ಮಹಾಭಾರತ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಕರುಣೆ ಮತ್ತು ದಂಡನೆ ಎರಡರ ಸಮತೋಲನವೇ ಉತ್ತಮ ಆಡಳಿತದ ಮೂಲವೆಂಬ ಶಾಶ್ವತ ರಾಜಧರ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸಾರುತ್ತವೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ "ರಾಜ" ಆತ್ಮನಿಗ್ರಹ ಮತ್ತು ವಿವೇಕದ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. "ದಂಡ" ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಾಸನ ಮತ್ತು ನಿಯಮದ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ಆತ್ಮಸಾಧಕನು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ದುಷ್ಟವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಲು ಜಾಗೃತ ಶಿಸ್ತನ್ನು ಪಾಲಿಸಬೇಕು. "ಛಿದ್ರದರ್ಶೀ" ಎಂದರೆ ಆತ್ಮಪರಿಶೀಲನೆ. ತನ್ನೊಳಗಿನ ದೋಷ, ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ವಾಸನೆಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವ ಜ್ಞಾನ ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಗೆ ಅಗತ್ಯ. "ದಂಡೇನೈವ ಪ್ರರೋಧಯೇತ್" — ನಿಯಮ ಮತ್ತು ಸಂಯಮವಿಲ್ಲದೆ ಮನಸ್ಸು ಅಧರ್ಮದತ್ತ ಓಡುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮಜೀವನದಲ್ಲಿ ಶಿಸ್ತು ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಕಾನೂನು, ಆಡಳಿತ ಮತ್ತು ನೈತಿಕ ಶಿಸ್ತಿನ ಅಗತ್ಯ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ಉತ್ತಮ ಆಡಳಿತ ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಸೌಮ್ಯತೆ ಅಲ್ಲ; ನ್ಯಾಯಪೂರ್ಣ ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನದ ಕಾನೂನು ಜಾರಿಗೊಳಿಸುವಿಕೆಯೂ ಆಗಿದೆ. ದುಷ್ಟರನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸದ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಅನ್ಯಾಯ ಹೆಚ್ಚುತ್ತವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನಾಯಕತ್ವದ ಮಹತ್ವದ ಗುಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ — ಜಾಗ್ರತೆ, ಧೈರ್ಯ, ನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತು. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ — ಆತ್ಮಶಾಸನವಿಲ್ಲದೆ ಯಾವುದೇ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಶಾಶ್ವತ ಯಶಸ್ಸು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಕುಟುಂಬ, ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ತತ್ತ್ವ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರೀತಿ ಮತ್ತು ಕರುಣೆಯ ಜೊತೆಗೆ ನಿಯಮ ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತೂ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ಧರ್ಮಪೂರ್ಣ ದಂಡನೀತಿ ಮತ್ತು ಜಾಗೃತ ನಾಯಕತ್ವವೇ ಸಮಾಜದ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತಿನ ಆಧಾರವೆಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ಮೂಲರಕ್ಷಣೆ, ತಂತ್ರಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಧೈರ್ಯಮಯ ಕಾರ್ಯಧರ್ಮ

ಛಿನ್ನಮೂಲೇ ಹ್ಯಧಿಷ್ಠಾನೇ ಸರ್ವೇ ತಜ್ಜೀವಿನೋ ಹತಾಃ ।
ಕಥಂ ಹಿ ಶಾಖಾಸ್ತಿಷ್ಠೇಯುಶ್ಛಿನ್ನಮೂಲೇ ವನಸ್ಪತೌ ॥ 10

ಮೂಲಮೇವಾದಿತಶ್ಛಿಂದ್ಯಾತ್ ಪರಪಕ್ಷಸ್ಯ ಪಂಡಿತಃ ।
ತತಃ ಸಹಾಯಾನ್ ಪಕ್ಷಂ ಚ ಸರ್ವಮೇವಾನುಸಾರಯೇತ್ ॥ 11
ಸುಮಂತ್ರಿತಂ ಸುವಿಕ್ರಾಂತಂ ಸುಯುದ್ಧಂ ಸುಪಲಾಯಿತಮ್ ।
ಆಪದಾಂ ಪದಕಾಲೇಷು ಕುರ್ವೀತ ನ ವಿಚಾರಯೇತ್ ॥ 12

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 10

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಮರದ ಬೇರು ಕಡಿದುಹೋದರೆ ಅದರ ಮೇಲೆ ಬದುಕಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಕೊಂಬೆಗಳೂ ನಾಶವಾಗುತ್ತವೆ; ಬೇರು ಇಲ್ಲದ ಮರದಲ್ಲಿ ಶಾಖೆಗಳು ಹೇಗೆ ಉಳಿಯಬಹುದು? ಅದೇ ರೀತಿ ಜ್ಞಾನಿಯು ಶತ್ರುಪಕ್ಷದ ಮೂಲಶಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಮೊದಲು ಕಡಿದುಹಾಕಬೇಕು; ನಂತರ ಅದರ ಸಹಾಯಕರನ್ನೂ ಮತ್ತು ಸಂಪೂರ್ಣ ಬಲವನ್ನೂ ದುರ್ಬಲಗೊಳಿಸಬೇಕು. ಉತ್ತಮ ಸಲಹೆ, ಧೈರ್ಯ, ಯುದ್ಧ ಮತ್ತು ಅಗತ್ಯವಿದ್ದರೆ ಹಿಂಜರಿಯುವ ತಂತ್ರ — ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಂಕಷ್ಟಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಳಂಬವಿಲ್ಲದೆ ಅನುಸರಿಸಬೇಕು.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ರಾಜ್ಯತಂತ್ರ, ಜೀವನತಂತ್ರ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಬದ್ಧ ಕಾರ್ಯಪದ್ಧತಿಯ ಗಂಭೀರ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ. ಯಾವುದೇ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಲು ಅದರ ಮೂಲವನ್ನು ಅರಿಯುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯವೆಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೊದಲ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮರದ ಉಪಮೆಯನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. "ಛಿನ್ನಮೂಲೇ" — ಬೇರು ಕಡಿದುಹೋದರೆ ಮರದ ಶಾಖೆಗಳು ಮತ್ತು ಎಲೆಗಳು ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಜೀವನದ ಮೂಲತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ — ಯಾವುದೇ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಜೀವ ಅದರ ಆಧಾರದಲ್ಲಿದೆ. ಸಮಾಜ, ಕುಟುಂಬ, ರಾಷ್ಟ್ರ ಅಥವಾ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಸ್ಯೆಗಳ ಹೊರಗಿನ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಎದುರಿಸುವುದರಿಂದ ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅದರ ಮೂಲ ಕಾರಣವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಬೇಕು. ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ಮೂಲಮೇವಾದಿತಶ್ಛಿಂದ್ಯಾತ್" ಎಂಬುದು ತಂತ್ರಜ್ಞಾನದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನಿಯು ಶತ್ರುವಿನ ಅಥವಾ ಸಮಸ್ಯೆಯ ಮೂಲಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಅದನ್ನು ನಿವಾರಿಸಬೇಕು. "ಪರಪಕ್ಷ" ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಯುದ್ಧಶತ್ರುವನ್ನಲ್ಲ; ಅಧರ್ಮ, ದುಷ್ಟಪ್ರವೃತ್ತಿ ಅಥವಾ ಸಂಕಷ್ಟದ ಮೂಲಕಾರಣವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. "ಸಹಾಯಾನ್ ಪಕ್ಷಂ ಚ" — ಮೂಲವನ್ನು ದುರ್ಬಲಗೊಳಿಸಿದ ನಂತರ ಅದರ ಬೆಂಬಲ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಪ್ತಿಯೂ ಕುಸಿಯುತ್ತದೆ. ಇದು ರಾಜಕೀಯ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ಮನೋವಿಜ್ಞಾನಿಕ ಸತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಮೂರನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಮುಖ ತಂತ್ರಗಳನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ: "ಸುಮಂತ್ರಿತಂ" — ಉತ್ತಮ ಸಲಹೆ ಮತ್ತು ಯೋಚನೆ. "ಸುವಿಕ್ರಾಂತಂ" — ಧೈರ್ಯಪೂರ್ಣ ಕಾರ್ಯ. "ಸುಯುದ್ಧಂ" — ಸಮರ್ಪಕ ಹೋರಾಟ ಮತ್ತು ಪ್ರತಿರೋಧ. "ಸುಪಲಾಯಿತಮ್" — ಅಗತ್ಯವಿದ್ದರೆ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಹಿಂಜರಿತವೂ ಜ್ಞಾನವೇ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ — ಧರ್ಮವು ಅಂಧಹಠವಲ್ಲ; ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಕಾರ್ಯವೇ ಧರ್ಮವಾಗಿದೆ. "ಆಪದಾಂ ಪದಕಾಲೇಷು" — ಸಂಕಷ್ಟಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಕ್ಷಣದ ಮತ್ತು ಸಮರ್ಪಕ ನಿರ್ಧಾರ ಅಗತ್ಯ. "ನ ವಿಚಾರಯೇತ್" ಎಂದರೆ ಅತಿಯಾದ ಸಂದೇಹ ಮತ್ತು ವಿಳಂಬದಿಂದ ಅವಕಾಶ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಧರ್ಮಜೀವನದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನ, ತಂತ್ರ, ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಸಮಯೋಚಿತ ಕಾರ್ಯಗಳ ಸಮನ್ವಯವೇ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿನ ಮಾರ್ಗವೆಂಬ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾರುತ್ತವೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ "ಮೂಲ" ಮನಸ್ಸಿನ ಅಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರದ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ಹೊರಗಿನ ದುಃಖಗಳು ಮತ್ತು ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ಮನಸ್ಸಿನ ಆಂತರಿಕ ಅಶುದ್ಧಿಗಳ ಶಾಖೆಗಳಂತಿವೆ. ಆತ್ಮಸಾಧಕನು ಮೂಲವಾದ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಿವಾರಿಸದೆ ಕೇವಲ ಹೊರಗಿನ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಿದರೆ ಶಾಶ್ವತ ಶಾಂತಿ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ. "ಸುಮಂತ್ರಿತಂ" — ಆತ್ಮವಿಚಾರ. "ಸುವಿಕ್ರಾಂತಂ" — ವಾಸನೆಗಳ ವಿರುದ್ಧ ಧೈರ್ಯಪೂರ್ಣ ಸಾಧನೆ. "ಸುಯುದ್ಧಂ" — ಆತ್ಮಸಂಘರ್ಷ. "ಸುಪಲಾಯಿತಮ್" — ಅಧರ್ಮಪೂರ್ಣ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳಿಂದ*

ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ದೂರವಿರುವಿಕೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಆತ್ಮಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ಮೂಲಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಪರಿವರ್ತಿಸುವ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳ ಮೂಲ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಬದಲು ಕೇವಲ ಮೇಲ್ಮೈ ಪರಿಹಾರಗಳಿಗೆ ಒತ್ತು ನೀಡುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ಭ್ರಷ್ಟಾಚಾರ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಹಿಂಸೆ, ವ್ಯಸನಗಳು ಮತ್ತು ಕುಟುಂಬಸಂಕಷ್ಟಗಳಂತಹ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಿಗೆ ಮೂಲಮಟ್ಟದ ಪರಿಹಾರ ಅಗತ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ — ಯಶಸ್ಸು ಮತ್ತು ಸಮಸ್ಯಾಪರಿಹಾರಕ್ಕೆ ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಯೋಜನೆ, ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಸಮಯೋಚಿತ ನಿರ್ಧಾರ ಅಗತ್ಯ. ಸಂಸ್ಥೆಗಳು, ರಾಷ್ಟ್ರಗಳು ಮತ್ತು ವೈಯಕ್ತಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ಸರಿಯಾದ ತಂತ್ರ ಮತ್ತು ಮೂಲಸಮಸ್ಯೆಗಳ ಪರಿಹಾರವೇ ಶಾಶ್ವತ ಸ್ಥಿರತೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ಮೂಲತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅರಿತು ಜ್ಞಾನ, ತಂತ್ರ ಮತ್ತು ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಕಾರ್ಯಮಾಡುವುದೇ ಧರ್ಮಮಯ ಯಶಸ್ಸಿನ ಮಾರ್ಗವೆಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ಜಾಗ್ರತೆ, ಮೃದುವ್ಯವಹಾರ ಮತ್ತು ಶತ್ರುನೀತಿಯ ಧರ್ಮಸೂಕ್ಷ್ಮ

ವಾಙ್ಮಾತ್ರೇಣ ವಿನೀತಃ ಸ್ಯಾದ್ಧೃದಯೇನ ಯಥಾ ಕ್ಷುರಃ ।
ಶ್ಲಕ್ಷ್ಣಪೂರ್ವಾಭಿಭಾಷೀ ಚ ಕಾಮಕ್ರೋಧೌ ವಿವರ್ಜಯೇತ್ ॥ 13
ಸಪತ್ನಸಹಿತೇ ಕಾರ್ಯೇ ಕೃತ್ವಾ ಸಂಧಿಂ ನ ವಿಶ್ವಸೇತ್ ।
ಅಪಕ್ರಾಮೇತ್ತತಃ ಕ್ಷಿಪ್ರಂ ಕೃತಕಾರ್ಯೋ ವಿಚಕ್ಷಣಃ ॥ 14
ಶತ್ರುಮಿತ್ರೇ ಚ ಪೂರ್ವೇಣ ಸಾಂತ್ವೇನೈವಾಭಿಸಾಂತ್ವಯೇತ್
ನಿತ್ಯಶಶ್ಚೋದ್ವಿಜೇತ್ತಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ಪಾದ್ವೇಶ್ಮಗತಾದಿವ ॥ 15

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 10

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ವಿನಯಿಯಾಗಿರಬೇಕು; ಆದರೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕ್ಷುರದಂತೆ (ಕತ್ತಿಯಂತೆ) ತೀಕ್ಷ್ಣ ವಿವೇಕವಿರಬೇಕು. ಮೃದುವಾಗಿ ಮಾತನಾಡಬೇಕು ಮತ್ತು ಕಾಮ–ಕ್ರೋಧಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಬೇಕು. ಶತ್ರುವಿನೊಂದಿಗೆ ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಸಂಧಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರೂ ಅವನ ಮೇಲೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ವಿಶ್ವಾಸ ಇಡಬಾರದು. ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಯಾದ ನಂತರ ಜ್ಞಾನಿಯು ತಕ್ಷಣ ಜಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ದೂರವಾಗಬೇಕು. ಶತ್ರುವಾಗಿರಲಿ ಅಥವಾ ಮಿತ್ರವಾಗಿರಲಿ, ಮೊದಲಿಗೆ ಸಾಂತ್ವನದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು; ಆದರೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನುಗ್ಗಿದ ಹಾವಿನಂತೆ ಸದಾ ಜಾಗ್ರತೆಯಿಂದಿರಬೇಕು.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ರಾಜತಂತ್ರ, ಮಾನವಸಂಬಂಧಗಳು ಮತ್ತು ಜಾಗೃತ ಜೀವನದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಸೌಮ್ಯತೆಯಲ್ಲ; ಜ್ಞಾನ, ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಜ್ಞಾನಗಳ ಸಮತೋಲನವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಮೊದಲ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ವಾಗ್ಮಾತ್ರೇಣ ವಿನೀತಃ" ಎಂಬುದು ಹೊರಗಿನ ವರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ವಿನಯ ಮತ್ತು ಮೃದುಭಾವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮಜ್ಞನು ಅಹಂಕಾರದಿಂದಲ್ಲ, ಸೌಜನ್ಯದಿಂದ ವರ್ತಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ "ಹೃದಯೇನ ಯಥಾ ಕ್ಷುರಃ" — ಒಳಗೆ ಕ್ಷುರದಂತೆ ತೀಕ್ಷ್ಣ ವಿವೇಕವಿರಬೇಕು. ಇದು ಕಪಟವಲ್ಲ; ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಜಾಗೃತ ಬುದ್ಧಿ. ಅತಿಭೋಳತನದಿಂದ ನಡೆಯುವುದು ಧರ್ಮವಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಮಹಾಭಾರತ ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. "ಶ್ಲಕ್ಷ್ಣಪೂರ್ವಾಭಿಭಾಷೀ" — ಮೃದುವಾಗಿ ಮಾತನಾಡಬೇಕು. ಕಠಿಣ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸೌಜನ್ಯವನ್ನು

ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು. "ಕಾಮಕ್ರೋಧೌ ವಿವರ್ಜಯೇತ್" — ಆಸೆ ಮತ್ತು ಕೋಪದಿಂದ ಮುಕ್ತವಾಗಿರಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಇವೆರಡೂ ವಿವೇಕವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತವೆ. ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶತ್ರುನೀತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. "ಸಪತ್ನಸಹಿತೇ ಕಾರ್ಯೇ" — ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಶತ್ರುವೊಂದಿಗೂ ಸಂಧಿ ಮಾಡಬೇಕಾಗಬಹುದು. ಆದರೆ "ನ ವಿಶ್ವಸೇತ್" — ಸಂಪೂರ್ಣ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯಪೂರ್ಣ ವಿಶ್ವಾಸ ಇಡಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಹಿಂದಿನ ವೈಮನಸ್ಸು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮಾಯವಾಗದೇ ಇರಬಹುದು. "ಕೃತಕಾರ್ಯೋ ವಿಚಕ್ಷಣಃ" — ಜ್ಞಾನಿಯು ತನ್ನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದ ನಂತರ ತಕ್ಷಣ ಜಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ದೂರವಾಗುತ್ತಾನೆ. ಇದು ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ಜೀವನತಂತ್ರದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಜ್ಞಾನವಾಗಿದೆ. ಮೂರನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ಶತ್ರುಮಿತ್ರೇ ಚ" ಎಂಬುದು ಜೀವನದ ವ್ಯವಹಾರಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲರೊಂದಿಗೆ ಸೌಜನ್ಯ ಮತ್ತು ಸಾಂತ್ವನದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆದರೆ "ಸರ್ಪಾದ್ವೇಶ್ಮಗತಾದಿವ" — ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನುಗ್ಗಿದ ಹಾವಿನಂತೆ ಸದಾ ಜಾಗೃತಿಯಿರಬೇಕು. ಇದರ ಅರ್ಥ ಭಯದಲ್ಲೇ ಬದುಕುವುದು ಅಲ್ಲ; ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ಮೋಸಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಬಾರದು ಎಂಬುದು. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಧರ್ಮವು ಸೌಮ್ಯತೆ ಮತ್ತು ಜಾಗೃತಿಯ ಸಮತೋಲನವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾರುತ್ತವೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ "ಶತ್ರು" ಮನಸ್ಸಿನ ದುಷ್ಟವೃತ್ತಿಗಳ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. "ವಿನೀತ ವಾಕ್ಯ" — ಶಾಂತಚಿತ್ತ. "ಕ್ಷುರಹೃದಯ" — ತೀಕ್ಷ್ಣ ಆತ್ಮವಿವೇಕ. "ಕಾಮಕ್ರೋಧ" — ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುವ ಆಂತರಿಕ ಶತ್ರುಗಳು. ಆತ್ಮಸಾಧಕನು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ವಾಸನೆಗಳೊಂದಿಗೆ ನೇರ ಸಂಘರ್ಷವಲ್ಲ, ಜಾಗ್ರತ ವಿವೇಕದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. "ಸರ್ಪ" ಇಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಮೋಹದ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ಅವು ಯಾವಾಗ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸಬಹುದು ಎಂಬುದರ ಬಗ್ಗೆ ಸದಾ ಜಾಗ್ರತೆಯಿರಬೇಕು.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ವೈಯಕ್ತಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ರಾಜಕೀಯ ಸಂಬಂಧಗಳು ಸಂಕೀರ್ಣವಾಗುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ಮೃದುವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವುದು ಮತ್ತು ಒಳಗೆ ಜಾಗೃತವಾಗಿರುವುದು ಜೀವನದ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ ಕೌಶಲ್ಯವಾಗಿದೆ. ಅತಿಯಾದ ಭೋಳತನವೂ ಅಪಾಯಕಾರಿ; ಅತಿಯಾದ ಕಠಿಣತೆಯೂ ಹಾನಿಕಾರಿ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ — ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಸೌಜನ್ಯ ಇರಲಿ, ಆದರೆ ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ರಾಜಕೀಯ, ವ್ಯಾಪಾರ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಧಿ ಮತ್ತು ಸಹಕಾರದ ಜೊತೆಗೆ ಜಾಗೃತಿಯೂ ಅಗತ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಮನೋಆರೋಗ್ಯದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಈ ತತ್ತ್ವ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ. ಕೋಪ ಮತ್ತು ಆಸೆಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತವಾದ ಸಮತೋಲನ ಮನೋಭಾವವೇ ಸ್ಥಿರಶಾಂತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ಮೃದುಸ್ವಭಾವ, ತೀಕ್ಷ್ಣವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಜಾಗೃತ ಜೀವನವೇ ಧರ್ಮಮಯ ಯಶಸ್ಸಿನ ಆಧಾರವೆಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ಕಾಲಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಸಂದರ್ಭಬುದ್ಧಿಯ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವ

ಯಸ್ಯ ಬುದ್ಧಿಃ ಪರಿಭವೇತ್ ತಮತೀತೇನ ಸಾಂತ್ವಯೇತ್ ॥
ಅನಾಗತೇನ ದುಷ್ಟಜ್ಞಂ ಪ್ರತ್ಯುತ್ಪನ್ನೇನ ಪಂಡಿತಮ್ ॥ 16

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 10

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಯಾರ ಬುದ್ಧಿ ಗೊಂದಲಕ್ಕೊಳಗಾಗಿದೆಯೋ ಅಥವಾ ಅವಮಾನದಿಂದ ಕುಂದಿದೆಯೋ, ಅವರನ್ನು ಕಳೆದ ಒಳ್ಳೆಯ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ನೆನಪಿಸಿ ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸಬೇಕು. ದುಷ್ಟಸ್ವಭಾವಿಯವನನ್ನು ಭವಿಷ್ಯದ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿ ನಿಯಂತ್ರಿಸಬೇಕು. ಆದರೆ ಜ್ಞಾನಿಯನ್ನು ಪ್ರಸ್ತುತ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ವಿವೇಕದಿಂದ ಮನವರಿಕೆ ಮಾಡಬೇಕು.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಾನವಸ್ವಭಾವ ಮತ್ತು ವ್ಯವಹಾರಜ್ಞಾನದ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಸುವುದು ಜ್ಞಾನವಲ್ಲ; ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸ್ವಭಾವ, ಮನಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ಬುದ್ಧಿಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ವರ್ತಿಸುವುದೇ ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. "ಯಸ್ಯ ಬುದ್ಧಿಃ ಪರಿಭವೇತ್" ಎಂಬುದು ಅವಮಾನ, ದುಃಖ ಅಥವಾ ನಿರಾಶೆಯಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಕುಗ್ಗಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಕಠಿಣೋಪದೇಶ ಫಲಪ್ರದವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. "ಅತೀತೇನ ಸಾಂತ್ವಯೇತ್" — ಅವನ ಹಿಂದಿನ ಸಾಧನೆಗಳು, ಸೌಹಾರ್ದ ಅಥವಾ ಉತ್ತಮ ಅನುಭವಗಳನ್ನು ನೆನಪಿಸಿ ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸಬೇಕು. ಇದು ಮಾನವಮನಸ್ಸಿನ ಆಳವಾದ ಅರಿವು. ಹಳೆಯ ಒಳ್ಳೆಯ ನೆನಪುಗಳು ಕುಗ್ಗಿದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಧೈರ್ಯ ನೀಡುತ್ತವೆ. "ಅನಾಗತೇನ ದುಷ್ಟಜ್ಞಂ" — ದುಷ್ಟಸ್ವಭಾವಿಯವನನ್ನು ಭವಿಷ್ಯದ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿ ನಿಯಂತ್ರಿಸಬೇಕು. ದುಷ್ಟನು ತಕ್ಷಣದ ಲಾಭವನ್ನು ಮಾತ್ರ ನೋಡುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇದೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಮುಂದಿನ ಅನರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು ಅಗತ್ಯ. ಇದು ಧರ್ಮದ ವ್ಯವಹಾರಿಕ ಮನೋವಿಜ್ಞಾನವಾಗಿದೆ. ಕೆಲವರು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಬದಲಾಗುತ್ತಾರೆ; ಕೆಲವರು ಭವಿಷ್ಯದ ಪರಿಣಾಮಗಳ ಭಯದಿಂದ ನಿಯಂತ್ರಣಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಾರೆ. "ಪ್ರತ್ಯುತ್ಪನ್ನೇನ ಪಂಡಿತಮ್" — ಜ್ಞಾನಿಯು ಪ್ರಸ್ತುತ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ವಿವೇಕದಿಂದಲೇ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅವನಿಗೆ ಅತಿಯಾದ ಸಾಂತ್ವನ ಅಥವಾ ಭಯ ತೋರಿಸುವ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ; ಯುಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಸತ್ಯವೇ ಸಾಕಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಾನವಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಲಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಸಂದರ್ಭಬುದ್ಧಿಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ ಮನಸ್ಸಿನ ವಿವಿಧ ಸ್ಥಿತಿಗಳಿಗೆ ವಿಭಿನ್ನ ಸಾಧನೆಗಳು ಅಗತ್ಯ. "ಅತೀತ" — ಸತ್ಸಂಸ್ಕಾರಗಳ ಸ್ಮರಣೆ. "ಅನಾಗತ" — ಕರ್ಮಫಲದ ಅರಿವು. "ಪ್ರತ್ಯುತ್ಪನ್ನ" — ವರ್ತಮಾನ ಜಾಗೃತಿ. ಮನಸ್ಸು ಕುಗ್ಗಿದಾಗ ಸತ್ಸ್ಮರಣೆ ಧೈರ್ಯ ನೀಡುತ್ತದೆ. ದುಷ್ಟವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಭವಿಷ್ಯದ ದುಃಖದ ಅರಿವು ನಿಯಂತ್ರಿಸುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನಚಿತ್ತವು ಮಾತ್ರ ವರ್ತಮಾನ ಸತ್ಯದಲ್ಲೇ ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಆತ್ಮಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಣೆ, ದೂರದೃಷ್ಟಿ ಮತ್ತು ವರ್ತಮಾನಜಾಗೃತಿಯ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಮಾನಸಿಕ ಒತ್ತಡ, ನಿರಾಶೆ ಮತ್ತು ಸಂಬಂಧಸಂಕಷ್ಟಗಳು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ — ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ಮನಸ್ಥಿತಿ ವಿಭಿನ್ನವಾಗಿರುತ್ತದೆ; ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂವಾದ ಮತ್ತು ಮಾರ್ಗದರ್ಶನವೂ ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರವಾಗಿರಬೇಕು. ಕುಗ್ಗಿದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ಅಗತ್ಯ; ದುಷ್ಟಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯ ಅರಿವು ಅಗತ್ಯ; ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಯುಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಸತ್ಯ ಸಾಕು. ಕುಟುಂಬ, ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ನಾಯಕತ್ವ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ತತ್ತ್ವ ಅತ್ಯಂತ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಮಕ್ಕಳಿಗೆ, ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಅಥವಾ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಒಂದೇ ರೀತಿಯ ವಿಧಾನ ಎಲ್ಲ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲೂ ಫಲಪ್ರದವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಾನವಮನಸ್ಸಿನ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆಯನ್ನು ಅರಿತು ಕರುಣೆ ಮತ್ತು ವಿವೇಕದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನವು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸ್ವಭಾವ ಮತ್ತು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಜ್ಞಾನಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವರ್ತಿಸುವುದೇ ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯೆಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

ರಾಜತಂತ್ರ, ಉಪಾಯ ಮತ್ತು ಸಂದರ್ಭಜ್ಞಾನದ ಧರ್ಮಸೂಕ್ಷ್ಮ

ಅಂಜಲಿಂ ಶಪಥಂ ಸಾಂತ್ವಂ ಪ್ರಣಮ್ಯ ಶಿರಸಾ ವದೇತ್ ।
ಅಶ್ರುಪ್ರಪಾತನಂ ಚೈವ ಕರ್ತವ್ಯಂ ಭೂತಿಮಿಚ್ಛತಾ ॥ 17
ವಹೇದಮಿತ್ರಂ ಸ್ಕಂಧೇನ ಯಾವದರ್ಥಸ್ಯ ಬಂಧನಮ್ ।

अथैनमागते काले भिंद्याद्घटमिवाश्मनि ॥ 18

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 10

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಬಯಸುವವನು ಅಗತ್ಯವಿದ್ದರೆ ಕೈಜೋಡಿಸಿ, ಶಪಥಮಾಡಿ, ಸಾಂತ್ವನ ಹೇಳಿ, ತಲೆಯೊಡ್ಡಿ ಮಾತನಾಡಬೇಕು; ಬೇಕಾದರೆ ಕಣ್ಣೀರೂ ಸುರಿಸಬೇಕು. ತನ್ನ ಉದ್ದೇಶ ಸಾಧನೆಯಾಗುವವರೆಗೂ ಶತ್ರುವನ್ನೂ ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಹೊತ್ತಂತೆ ಸಹಿಸಬೇಕು; ಆದರೆ ಸರಿಯಾದ ಸಮಯ ಬಂದಾಗ ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಮಡಕೆಯನ್ನು ಒಡೆಯುವಂತೆ ಅವನನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸೋಲಿಸಬೇಕು.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ರಾಜತಂತ್ರ ಮತ್ತು ಅಪದ್ಧರ್ಮದ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮತ್ತು ಕಠಿಣ ಜೀವನತತ್ತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಧರ್ಮೋಪದೇಶವಲ್ಲ; ಸಂಕಷ್ಟಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬದುಕು, ರಾಜ್ಯರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆಗೆ ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನವನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. "ಅಂಜಲಿಂ" — ಕೈಜೋಡಿಸುವುದು. "ಶಪಥಂ" — ಪ್ರಮಾಣಮಾಡುವುದು. "ಸಾಂತ್ವಂ" — ಮಧುರ ಮತ್ತು ಸಮಾಧಾನಕರ ಮಾತು. "ಪ್ರಣಮ್ಯ" — ತಲೆಯೊಡ್ಡಿ ವಿನಯದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ಈ ಎಲ್ಲವುಗಳನ್ನು ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹಾರಜ್ಞಾನದ ಉಪಾಯಗಳಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ನೇರ ಸಂಘರ್ಷಕ್ಕಿಂತ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ವಿನಯ ಮತ್ತು ತಂತ್ರಜ್ಞಾನವೇ ಶ್ರೇಯಸ್ಕರವಾಗಬಹುದು. "ಅಶ್ರುಪ್ರಪಾತನಂ" — ಬೇಕಾದರೆ ಭಾವನಾತ್ಮಕ ವಿನಯವನ್ನೂ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಜೀವನದ ಆದರ್ಶಧರ್ಮವಲ್ಲ; ಅಪಾಯದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಬದುಕುಳಿಯಲು ಮತ್ತು ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆಗೆ ಬಳಸುವ ರಾಜತಂತ್ರ. "ಭೂತಿಮಿಚ್ಛತಾ" — ಶ್ರೇಯಸ್ಸು, ರಕ್ಷಣೆ ಅಥವಾ ಜಯವನ್ನು ಬಯಸುವವನು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ವರ್ತಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸಾರಲಾಗಿದೆ. ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ವಹೇದಮಿತ್ರಂ ಸ್ಕಂಧೇನ" ಎಂಬುದು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಬಲ ಉಪಮೆ. ಅಗತ್ಯವಿದ್ದರೆ ಶತ್ರುವನ್ನೂ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ಸಹಕಾರದಂತೆ ವರ್ತಿಸಬೇಕು. "ಯಾವದರ್ಥಸ್ಯ ಬಂಧನಮ್" — ತನ್ನ ಉದ್ದೇಶ ಸಾಧನೆಯಾಗುವವರೆಗೂ. ಆದರೆ "ಆಗತೇ ಕಾಲೇ" — ಸೂಕ್ತ ಸಮಯ ಬಂದಾಗ, "ಭಿಂದ್ಯಾದ್ ಘಟಮಿವಾಶ್ಮನಿ" — ಕಲ್ಲಿನ ಮೇಲೆ ಮಡಕೆಯನ್ನು ಒಡೆಯುವಂತೆ ಶತ್ರುವಿನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಶಮಾಡಬೇಕು. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅಪದ್ಧರ್ಮದ ಭಾಗವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮೃದುಸ್ವರೂಪಕ್ಕಿಂತ ರಾಜ್ಯರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ಜೀವಿತಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ತಂತ್ರಧರ್ಮವನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಕಪಟವನ್ನು ಹೊಗಳುವುದಲ್ಲ; ಅಪಾಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಬೇಕಾಗುವ ರಾಜತಾಂತ್ರಿಕ ಜಾಗೃತಿಯನ್ನೇ ಮಹಾಭಾರತ ಇಲ್ಲಿ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ "ಅಮಿತ್ರ" ಮನಸ್ಸಿನ ದುಷ್ಟವೃತ್ತಿಗಳ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ಆತ್ಮಸಾಧಕನು ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ವಾಸನೆಗಳು ಮತ್ತು ದೌರ್ಬಲ್ಯಗಳನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ಒಡೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮೊದಲು ಅವುಗಳನ್ನು ಅರಿತು, ನಿಯಂತ್ರಿಸಿ, ಸೂಕ್ತ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿವಾರಿಸಬೇಕು. "ಅಂಜಲಿ", "ಸಾಂತ್ವ", "ಪ್ರಣಾಮ" — ಇವು ಆತ್ಮನಿಗ್ರಹ ಮತ್ತು ಸಹನೆಯ ಸಂಕೇತಗಳಾಗಿವೆ.* "ಘಟಮಿವಾಶ್ಮನಿ" — ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವು ಕೊನೆಗೆ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಒಡೆಯುವ ಕ್ಷಣವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ರಾಜತಂತ್ರ, ವ್ಯವಹಾರಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಸಂಕಷ್ಟನಿರ್ವಹಣೆಯ ಅಗತ್ಯ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ — ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲೂ ನೇರ ಸಂಘರ್ಷವೇ ಜ್ಞಾನವಲ್ಲ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ತಾಳ್ಮೆ, ವಿನಯ ಮತ್ತು ತಂತ್ರಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ರಾಜಕೀಯ, ರಾಜತಾಂತ್ರಿಕತೆ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಘರ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ತತ್ತ್ವ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಸಮಯೋಚಿತ ತಂತ್ರ ಮತ್ತು ಸಹನೆಯಿಂದ ದೊಡ್ಡ ಸಂಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸಬಹುದು. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸಂದರ್ಭಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಭಾವನಾತ್ಮಕ

ನಿಯಂತ್ರಣದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸ್ವಾರ್ಥಪೂರ್ಣ ಕಪಟಕ್ಕೆ ಬಳಸಬಾರದು. ಮಹಾಭಾರತದ ಉದ್ದೇಶ ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ಶ್ರೇಯಸ್ಸು; ಅಧರ್ಮಪೂರ್ಣ ಮೋಸವಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ಅಪಾಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜಾಗೃತ ತಂತ್ರ, ಸಹನೆ ಮತ್ತು ಸಮಯಜ್ಞಾನವೇ ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆಯ ಸಾಧನಗಳಾಗುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿ, ಜಾಗ್ರತೆ ಮತ್ತು ವ್ಯವಹಾರಧರ್ಮದ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆ

ನಾನಾರ್ಥಿಕೋಽರ್ಥಸಂಬಂಧಂ ಕೃತಘ್ನೇ ನ ಸಮಾಚರೇತ್ ॥
ಕಾರ್ಯಾರ್ಥೀ ಶಕ್ಯತೇ ಯೋಕ್ತುಂ ಕೃತಕಾರ್ಯೋಽಭಿಮನ್ಯತಿ ।
ತಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವಾಣಿ ಕಾರ್ಯಾಣಿ ಸಾವಶೇಷಾಣಿ ಕಾರಯೇತ್ ॥ 20
ಕೋಕಿಲಸ್ಯ ವರಾಹಸ್ಯ ಮೇರೋಃ ಶೂನ್ಯಸ್ಯ ವೇಶ್ಮನಃ ||
ವ್ಯಾಲಸ್ಯ ಭಕ್ತಚಿತ್ತಸ್ಯ ಯಚ್ಛ್ರೇಯಸ್ತತ್ ಸಮಾಚರೇತ್ ॥ 21

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 10

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಸ್ವಾರ್ಥ ಅಥವಾ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದೆ ಕೃತಘ್ನನೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧ ಬೆಳೆಸಬಾರದು. ಕೆಲಸವಿರುವವರೆಗೆ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಬಹುದು; ಆದರೆ ಕೆಲಸ ಮುಗಿದ ಬಳಿಕ ಅವನು ಅಹಂಕಾರಿಯಾಗಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವಲ್ಪ ನಿಯಂತ್ರಣ ಮತ್ತು ಅವಲಂಬನೆಯನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಕೋಗಿಲೆ, ಹಂದಿ, ಮೇರುಪರ್ವತ, ಖಾಲಿ ಮನೆ ಮತ್ತು ಹಾವಿನ ಸ್ವಭಾವಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿ, ಯಾವುದು ಶ್ರೇಯಸ್ಕರವೋ ಅದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಬೇಕು.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಮಾನವಸ್ವಭಾವ, ಕಾರ್ಯತಂತ್ರ ಮತ್ತು ಜಾಗೃತ ವ್ಯವಹಾರಜ್ಞಾನದ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ. ಅಪದ್ಧರ್ಮದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಗಳು ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಣೆಯಲ್ಲಿ ವಿವೇಕ ಅತ್ಯಗತ್ಯವೆಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. "ಕೃತಘ್ನೇ" ಎಂದರೆ ಉಪಕಾರವನ್ನು ಮರೆತು ಬಿಡುವ, ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಲ್ಲದ ವ್ಯಕ್ತಿ. ಇಂತಹವನೊಂದಿಗೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಆಳವಾದ ಸಂಬಂಧ ಬೆಳೆಸಬಾರದು ಎಂದು ಮಹಾಭಾರತ ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತದೆ. "ಕಾರ್ಯಾರ್ಥೀ ಶಕ್ಯತೇ ಯೋಕ್ತುಂ" — ಕೆಲಸ ಅಥವಾ ಅಗತ್ಯವಿರುವವರೆಗೆ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ. ಆದರೆ "ಕೃತಕಾರ್ಯೋಽಭಿಮನ್ಯತಿ" — ಕೆಲಸ ಮುಗಿದ ಬಳಿಕ ಅವನಲ್ಲಿ ಅಹಂಕಾರ ಅಥವಾ ಸ್ವೈರಭಾವ ಮೂಡಬಹುದು. ಇದು ಮಾನವಸ್ವಭಾವದ ವ್ಯವಹಾರಿಕ ಚಿತ್ರಣವಾಗಿದೆ. ಸಂಕಷ್ಟದಲ್ಲಿ ವಿನಯದಿಂದಿರುವವರು, ಲಾಭ ಅಥವಾ ಯಶಸ್ಸಿನ ನಂತರ ಬದಲಾಗುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇದೆ. "ಸಾವಶೇಷಾಣಿ ಕಾರಯೇತ್" ಎಂಬುದು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ರಾಜತಂತ್ರವಾಗಿದೆ. ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಮ್ಮೆಯೇ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಸಬಾರದು; ಕೆಲವು ನಿಯಂತ್ರಣ, ಅವಲಂಬನೆ ಅಥವಾ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಇಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದು ಕೇವಲ ರಾಜಕೀಯವಲ್ಲ; ಜೀವನದ ಎಲ್ಲ ವ್ಯವಹಾರಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಜಾಗೃತಿಯ ತತ್ತ್ವವಾಗಿದೆ. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಉಪಮೆಗಳ ಮೂಲಕ ಜೀವನಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. "ಕೋಕಿಲ" — ಸೂಕ್ತ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡುವ ಜ್ಞಾನ. "ವರಾಹ" — ಸಂಕಷ್ಟದಲ್ಲೂ ಬದುಕುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ. "ಮೇರು" — ಸ್ಥೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಅಚಲತೆ. /"ಶೂನ್ಯವೇಶ್ಮ" — ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ನಿಶ್ಶಬ್ದತೆ. "ವ್ಯಾಲ" (ಹಾವು) — ಜಾಗ್ರತೆ ಮತ್ತು ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆ. "ಭಕ್ತಚಿತ್ತಸ್ಯ" — ಏಕಾಗ್ರ ಮತ್ತು ಜಾಗೃತ ಮನಸ್ಸಿನವನು ಇವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಅದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಬೇಕು. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ನೈತಿಕತೆಯಲ್ಲ; ಜಾಗೃತ ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಸಂದರ್ಭಜ್ಞಾನದ ಜೀವನಪದ್ಧತಿಯೂ ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಾರುತ್ತವೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ "ಕೃತಘ್ನ" ಮನಸ್ಸಿನ ಅಸ್ಥಿರ ಸ್ವಭಾವದ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ಮನಸ್ಸು ಉಪಕಾರ ಮತ್ತು ಸತ್ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಮರೆತು ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಯತ್ತ ಓಡುತ್ತದೆ. "ಸಾವಶೇಷ" ಎಂದರೆ ಆತ್ಮಜಾಗೃತಿಯ ನಿಯಂತ್ರಣವನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬಿಡಬಾರದು. "ಕೋಕಿಲ" — ಮಧುರವಾಣಿ. "ವರಾಹ" — ಕಷ್ಟಸಹನಶಕ್ತಿ. "ಮೇರು" — ಧ್ಯಾನಸ್ಥೈರ್ಯ. "ಶೂನ್ಯವೇಶ್ಮ" — ಆಂತರಿಕ ಮೌನ. "ವ್ಯಾಲ" — ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹದ ಜಾಗೃತಿ. ಆತ್ಮಸಾಧಕನು ಇವುಗಳ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಗುಣಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಗಳು, ವ್ಯವಹಾರಗಳು ಮತ್ತು ವೃತ್ತಿಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರ್ಥ ಮತ್ತು ಅಸ್ಥಿರತೆ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ — ಎಲ್ಲರ ಮೇಲೂ ಅತಿಯಾದ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯಪೂರ್ಣ ವಿಶ್ವಾಸ ಇಡುವುದು ಜ್ಞಾನವಲ್ಲ. ಜಾಗೃತ ಸಂಬಂಧ ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನದ ನಿಯಂತ್ರಣ ಅಗತ್ಯ. ವ್ಯವಹಾರ, ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ನಿರ್ವಹಣೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಈ ತತ್ತ್ವ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಕಾರ್ಯಪೂರ್ಣವಾದ ನಂತರ ಸಂಬಂಧಗಳು ಬದಲಾಗುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯನ್ನು ಅರಿತು ದೂರದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವ್ಯವಹಾರಜ್ಞಾನ, ಜಾಗ್ರತೆ ಮತ್ತು ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. "ಕೋಕಿಲ", "ಮೇರು" ಮತ್ತು "ವ್ಯಾಲ"ಗಳ ಉಪಮೆಗಳು ಇಂದಿನ ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತವೆ — ಸರಿಯಾದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮಾತನಾಡುವುದು, ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವುದು ಮತ್ತು ಜಾಗೃತಿಯಿಂದ ಬದುಕುವುದು ಯಶಸ್ಸಿನ ಆಧಾರ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ಧರ್ಮಮಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಕರುಣೆಯ ಜೊತೆಗೆ ಜಾಗೃತ ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಸಂದರ್ಭಜ್ಞಾನವೂ ಅತ್ಯಗತ್ಯವೆಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ಜಾಗ್ರತೆ, ಪರಾಕ್ರಮ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯತಂತ್ರದ ಧರ್ಮಜ್ಞಾನ

ನಾಲಸಾಃ ಪ್ರಾಪ್ನುವಂತ್ಯರ್ಥಾನ್ನ ಕ್ಲೀಬಾ ನ ಚ ಮಾನಿನಃ ।
ನ ಚ ಲೋಕರವಾದ್ಭೀತಾ ನ ಚ ಶಶ್ವತ್ ಪ್ರತೀಕ್ಷಿಣಃ ॥ 23
ನಾಸ್ಯ ಛಿದ್ರಂ ಪರೋ ವಿದ್ಯಾದ್ ವಿದ್ಯಾಚ್ಛಿದ್ರಂ ಪರಸ್ಯ ತು ।
ಗೂಹೇತ್ ಕೂರ್ಮ ಇವಾಂಗಾನಿ ರಕ್ಷೇದ್ ವಿವರಮಾತ್ಮನಃ ॥ 24
ಬಕವಚ್ಚಿಂತಯೇದರ್ಥಾನ್ ಸಿಂಹವಚ್ಚ ಪರಾಕ್ರಮೇತ್ ।
ವೃಕವಚ್ಚಾವಲುಮ್ಪೇತ ಶಶವಚ್ಚ ವಿನಿಷ್ಪತೇತ್ ॥ 25

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 10

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಆಲಸ್ಯವಂತರಿಗೆ ಸಂಪತ್ತು ಅಥವಾ ಯಶಸ್ಸು ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ; ದುರ್ಬಲಚಿತ್ತರಿಗೆ, ಅತಿಯಾದ ಅಹಂಕಾರಿಗಳಿಗೆ, ಜನರ ಮಾತಿಗೆ ಹೆದರುವವರಿಗೆ ಅಥವಾ ಸದಾ ಕಾಯುತ್ತಲೇ ಇರುವವರಿಗೆ ಕೂಡ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ದೌರ್ಬಲ್ಯಗಳನ್ನು ಇತರರು ತಿಳಿಯದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು; ಆದರೆ ಇತರರ ದೌರ್ಬಲ್ಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆಮೆಯಂತೆ ತನ್ನ ರಹಸ್ಯಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ತನ್ನ ದುರ್ಬಲತೆಗಳನ್ನು ಕಾಪಾಡಬೇಕು. ಕೊಕ್ಕರೆಯಂತೆ ಯೋಚಿಸಬೇಕು, ಸಿಂಹದಂತೆ ಪರಾಕ್ರಮ ತೋರಿಸಬೇಕು, ತೋಳಿನಂತೆ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಮತ್ತು ಮೊಲದಂತೆ ತಕ್ಷಣ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಜೀವನತಂತ್ರ, ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯಸಾಧನೆಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ಅಪದ್ಧರ್ಮದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನು ಜಾಗೃತ, ಚತುರ ಮತ್ತು ಸಮಯೋಚಿತವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಮೊದಲ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ಸಿಗೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುವ ಸ್ವಭಾವಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. "ಆಲಸ್ಯ" — ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದ

ಮನೋಭಾವ. "ಕ್ಲೀಬ" — ಧೈರ್ಯವಿಲ್ಲದ ದುರ್ಬಲಚಿತ್ತತೆ. "ಮಾನಿನಃ" — ಅತಿಯಾದ ಅಹಂಕಾರ. "ಲೋಕರವಾದ್ಭೀತಾಃ" — ಜನರ ಟೀಕೆ ಅಥವಾ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿಗೆ ಹೆದರಿಕೆ. "ಶಶ್ವತ್ ಪ್ರತೀಕ್ಷಿಣಃ" — ಸದಾ ಸೂಕ್ತಸಮಯಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಯುತ್ತಲೇ ಇರುವ ನಿರ್ಧಾರಹೀನತೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ಸು ಮತ್ತು ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗೆ ಪರಿಶ್ರಮ, ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯಪ್ರವೃತ್ತಿ ಅಗತ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆಯ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. "ನಾಸ್ಯ ಛಿದ್ರಂ ಪರೋ ವಿದ್ಯಾತ್" — ತನ್ನ ದೌರ್ಬಲ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ರಹಸ್ಯಗಳನ್ನು ಇತರರು ತಿಳಿಯದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. "ವಿದ್ಯಾಚ್ಛಿದ್ರಂ ಪರಸ್ಯ ತು" — ಇತರರ ಸ್ವಭಾವ ಮತ್ತು ದುರ್ಬಲತೆಗಳನ್ನು ವಿವೇಕದಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. "ಗೂಹೇತ್ ಕೂರ್ಮ ಇವಾಂಗಾನಿ" — ಆಮೆಯಂತೆ ತನ್ನ ಅಂಗಗಳನ್ನು ಒಳಗೆ ಸೆಳೆದು ರಕ್ಷಿಸುವಂತೆ, ತನ್ನ ರಹಸ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ದುರ್ಬಲತೆಗಳನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದು ಕಪಟವಲ್ಲ; ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆಯ ಜಾಗೃತ ಜೀವನಜ್ಞಾನ. ಮೂರನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಉಪಮೆಗಳ ಮೂಲಕ ಕಾರ್ಯತಂತ್ರವನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. "ಬಕವತ್" — ಕೊಕ್ಕರೆಯಂತೆ ಏಕಾಗ್ರತೆ ಮತ್ತು ಸಮಯಕಾಯುವ ಶಾಂತಬುದ್ಧಿ. "ಸಿಂಹವತ್" — ಸೂಕ್ತ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಭಯ ಪರಾಕ್ರಮ. "ವೃಕವತ್" — ತೋಳನಂತೆ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಚಾತುರ್ಯದಿಂದ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. "ಶಶವತ್" — ಮೊಲದಂತೆ ಅಪಾಯದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವೇಗವಾಗಿ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಮೃದುಭಾವವಲ್ಲ; ಜಾಗೃತ ವಿವೇಕ, ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಸಮಯಜ್ಞಾನದ ಸಮತೋಲನವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತವೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ ಆತ್ಮಸಾಧಕನು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ದುರ್ಬಲತೆಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಜಾಗೃತಿಯಿಂದ ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. "ಆಲಸ್ಯ" ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಯ ಶತ್ರು. "ಅಹಂಕಾರ" ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿ. "ಲೋಕರವಾದಭಯ" ಆತ್ಮಸ್ಥೈರ್ಯದ ಕೊರತೆ. "ಕೂರ್ಮ" ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹದ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. "ಬಕ" — ಧ್ಯಾನದ ಏಕಾಗ್ರತೆ. "ಸಿಂಹ" — ಆತ್ಮಬಲ. "ವೃಕ" — ಜಾಗೃತ ವಿವೇಕ. "ಶಶ" — ಅಪಾಯದಿಂದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತಕ್ಷಣ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಆತ್ಮಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆಯ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸ್ಪರ್ಧಾತ್ಮಕ ಮತ್ತು ಸಂಕೀರ್ಣ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ಯಶಸ್ಸಿಗೆ ಕೇವಲ ಪ್ರತಿಭೆ ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಪರಿಶ್ರಮ, ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸ, ಜಾಗೃತತೆ ಮತ್ತು ಸರಿಯಾದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಧಾರ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಅಗತ್ಯ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ — ಜನರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿಗೆ ಹೆದರದೆ, ಅಹಂಕಾರವಿಲ್ಲದೆ, ಕಾರ್ಯಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಬದುಕಬೇಕು. ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ವೃತ್ತಿಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ತನ್ನ ದೌರ್ಬಲ್ಯಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲರ ಮುಂದೆ ಬಹಿರಂಗಪಡಿಸುವುದು ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಅಪಾಯಕಾರಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. "ಬಕವತ್", "ಸಿಂಹವತ್" ಮತ್ತು "ಕೂರ್ಮವತ್" ಎಂಬ ಉಪಮೆಗಳು ಇಂದಿನ ನಾಯಕತ್ವ, ವ್ಯವಹಾರ ಮತ್ತು ಆತ್ಮವಿಕಾಸದ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅತ್ಯಂತ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿವೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ಜಾಗೃತ ವಿವೇಕ, ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆ, ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಸಮಯೋಚಿತ ಕಾರ್ಯವೇ ಧರ್ಮಮಯ ಯಶಸ್ಸಿನ ಮೂಲವೆಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ, ಮಿತಾಚಾರ ಮತ್ತು ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆಯ ಧರ್ಮ

ಪಾನಮಕ್ಷಾಸ್ತಥಾ ನಾರ್ಯೋ ಮೃಗಯಾ ಗೀತವಾದಿತಮ್ ।
ಏತಾನಿ ಯುಕ್ತ್ಯಾ ಸೇವೇತ ಪ್ರಸಂಗೋ ಹ್ಯತ್ರ ದೋಷವಾನ್ ॥ 26
ಕುರ್ಯಾತ್ ತೃಣಮಯಂ ಚಾಪಂ ಶಯೀತ ಮೃಗಶಾಯಿಕಾಮ್ ।
ಅಂಧಃ ಸ್ಯಾದಂಧವೇಲಾಯಾಂ ಬಾಧಿರ್ಯಮಪಿ ಸಂಶ್ರಯೇತ್ ॥ 27

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಮದ್ಯಪಾನ, ಜೂಜಾಟ, ಸ್ತ್ರೀ ಆಸಕ್ತಿ, ಬೇಟೆ, ಗಾನ ಮತ್ತು ವಾದ್ಯ — ಇವುಗಳನ್ನು ಮಿತಿಯೊಂದಿಗೆ ಮತ್ತು ವಿವೇಕದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಅನುಸರಿಸಬೇಕು; ಅತಿಯಾದ ಆಸಕ್ತಿ ಮತ್ತು ವ್ಯಸನವು ದೋಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಗತ್ಯವಿದ್ದರೆ ಹುಲ್ಲಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಿಲ್ಲಿನಂತೆ ಸರಳವಾಗಿ ಕಾಣಬೇಕು, ಮೃಗದಂತೆ ನೆಲದಲ್ಲೇ ಮಲಗಬೇಕು, ಬೇಕಾದರೆ ಕಾಣದವನಂತೆ ಅಥವಾ ಕೇಳದವನಂತೆ ವರ್ತಿಸಬೇಕು.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ, ಮಿತಾಚಾರ ಮತ್ತು ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ಮಾನವನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಭೋಗಗಳು ಸಂಪೂರ್ಣ ನಿಷಿದ್ಧವಲ್ಲ; ಆದರೆ ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ನಿಯಂತ್ರಣ ಮತ್ತು ಜಾಗೃತಿ ಅತ್ಯಗತ್ಯವೆಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. “ಪಾನಂ” — ಮದ್ಯಪಾನ. “ಅಕ್ಷಾಃ” — ಜೂಜಾಟ. “ನಾರ್ಯಃ” — ಅತಿಯಾದ ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿ. “ಮೃಗಯಾ” — ಬೇಟೆ ಅಥವಾ ಅತಿಯಾದ ಮನರಂಜನೆ. “ಗೀತವಾದಿತಂ” — ಸಂಗೀತ ಮತ್ತು ವಿನೋದ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇವುಗಳನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣ ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ “ಯುಕ್ತ್ಯಾ ಸೇವೇತ” — ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಮಿತಿಯೊಂದಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅನುಸರಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. “ಪ್ರಸಂಗಃ ಹ್ಯತ್ರ ದೋಷವಾನ್” — ಅತಿಯಾದ ಆಸಕ್ತಿ, ವ್ಯಸನ ಅಥವಾ ಲಿಪ್ತತೆ ದೋಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಮನುಷ್ಯನು ನಿಯಂತ್ರಣ ಕಳೆದುಕೊಂಡಾಗ ಭೋಗಗಳು ಅವನನ್ನು ಬಂಧನಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮದ ಮಧ್ಯಮಮಾರ್ಗವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಭೋಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಜಾಗೃತಿ ಅಗತ್ಯ. ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅಪದ್ಧರ್ಮದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆಯ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. “ತೃಣಮಯಂ ಚಾಪಂ” — ಅಗತ್ಯವಿದ್ದರೆ ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸರಳವಾಗಿ ಕಾಣಬೇಕು. “ಮೃಗಶಾಯಿಕಾಮ್” — ಕಷ್ಟಸಹನೆ ಮತ್ತು ಸರಳ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧರಾಗಿರಬೇಕು. “ಅಂಧಃ ಸ್ಯಾತ್” — ಕೆಲ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡರೂ ಕಾಣದಂತೆ ಇರಬೇಕು. “ಬಾಧಿರ್ಯಮಪಿ ಸಂಶ್ರಯೇತ್” — ಕೇಳಿದರೂ ಕೇಳದಂತೆ ಮೌನವಾಗಿರಬೇಕು. ಇವು ಕಪಟವಲ್ಲ; ಅಪಾಯ ಮತ್ತು ಸಂಕಷ್ಟಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನಾವಶ್ಯಕ ಸಂಘರ್ಷಗಳಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಜಾಗೃತ ಜೀವನತಂತ್ರ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಧರ್ಮವು ಸಂಯಮ, ಸಂದರ್ಭಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆಯ ಸಮತೋಲನವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾರುತ್ತವೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ “ಪಾನ”, “ಅಕ್ಷ”, “ನಾರ್ಯಃ” ಮುಂತಾದವು ಮನಸ್ಸಿನ ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಗಳ ಸಂಕೇತಗಳಾಗಿವೆ. ಆತ್ಮಸಾಧಕನು ಇಂದ್ರಿಯಭೋಗಗಳನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ದ್ವೇಷಿಸಬೇಕೆಂದಲ್ಲ; ಅವುಗಳಿಗೆ ದಾಸನಾಗಬಾರದು. “ಯುಕ್ತ್ಯಾ ಸೇವೇತ” — ಯೋಗ ಮತ್ತು ವಿವೇಕದೊಂದಿಗೆ ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸಬೇಕು. “ಅಂಧಃ” ಮತ್ತು “ಬಾಧಿರ್ಯ” ಇಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹದ ಸಂಕೇತಗಳಾಗಿವೆ. ಅನಾವಶ್ಯಕ ದೃಶ್ಯ ಮತ್ತು ಮಾತುಗಳಿಂದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕರೆಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಆತ್ಮಸಾಧನೆಯ ಭಾಗವಾಗಿದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ವ್ಯಸನಗಳು, ಅತಿಭೋಗ ಮತ್ತು ಮನರಂಜನೆಯ ಅತಿಯಾದ ಆಸಕ್ತಿ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ಮದ್ಯಪಾನ, ಜೂಜಾಟ, ಅತಿಯಾದ ಡಿಜಿಟಲ್ ಮನರಂಜನೆ ಮತ್ತು ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಗಳು ಅನೇಕ ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ವ್ಯಕ್ತಿಜೀವನಗಳನ್ನು ದುರ್ಬಲಗೊಳಿಸುತ್ತಿವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಿತಾಚಾರ ಮತ್ತು ಆತ್ಮನಿಗ್ರಹದ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ — ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಭೋಗಗಳಿಗಿಂತ ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ನಿಯಂತ್ರಣವೇ ಮುಖ್ಯ. “ಅಂಧಃ ಸ್ಯಾತ್” ಮತ್ತು “ಬಾಧಿರ್ಯ” ಎಂಬ ತತ್ತ್ವಗಳು ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿವೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಿಷಯಕ್ಕೂ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಿಸುವ ಬದಲು, ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಮೌನ ಮತ್ತು ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯವೇ ಜ್ಞಾನವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು

ಸಂಯಮ, ಜಾಗೃತಿ ಮತ್ತು ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆಯೇ ಧರ್ಮಮಯ ಜೀವನದ ಆಧಾರವೆಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ದೇಶ–ಕಾಲಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಪರಾಕ್ರಮದ ಧರ್ಮ

ದೇಶಂ ಕಾಲಂ ಸಮಾಸಾದ್ಯ ವಿಕ್ರಮೇತ ವಿಚಕ್ಷಣಃ ।
ದೇಶಕಾಲಾಭ್ಯತೀತೋ ಹಿ ವಿಕ್ರಮೋ ನಿಷ್ಫಲೋ ಭವೇತ್ ॥ 28
ಕಾಲಾಕಾಲೌ ಸಂಪ್ರಧಾರ್ಯ ಬಲಾಬಲಮಥಾತ್ಮನಃ |
ಪರಸ್ಪರಬಲಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ತಥಾತ್ಮಂ ವಿನಿಯೋಜಯೇತ್ ॥ 29

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 10

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಜ್ಞಾನಿಯು ದೇಶ ಮತ್ತು ಕಾಲವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಅರಿತು ಪರಾಕ್ರಮ ಮಾಡಬೇಕು. ದೇಶ–ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹೊಂದದ ಪರಾಕ್ರಮವು ಫಲಹೀನವಾಗುತ್ತದೆ. ಸೂಕ್ತ ಮತ್ತು ಅಸೂಕ್ತ ಸಮಯವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ, ತನ್ನ ಬಲ–ದುರ್ಬಲತೆಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಎದುರಾಳಿಯ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು, ಅದರಂತೆ ತನ್ನನ್ನು ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಯೋಜಿಸಬೇಕು.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಮಯಜ್ಞಾನ, ಸಂದರ್ಭಬುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಕಾರ್ಯತಂತ್ರದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ಧೈರ್ಯ ಮಾತ್ರ ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಸರಿಯಾದ ಸಮಯ ಮತ್ತು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅರಿತು ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದೇ ನಿಜವಾದ ಜ್ಞಾನ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಗಿದೆ. "ದೇಶಂ ಕಾಲಂ ಸಮಾಸಾದ್ಯ" ಎಂಬುದು ಯಾವುದೇ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಮುನ್ನ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ, ಸ್ಥಳ, ಸಮಾಜ, ಸಮಯ ಮತ್ತು ಸಂದರ್ಭವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. "ವಿಕ್ರಮೇತ ವಿಚಕ್ಷಣಃ" — ಜ್ಞಾನಿಯು ನಂತರವೇ ಪರಾಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಮುಂದಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅಜಾಗರೂಕ ಧೈರ್ಯವು ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ವಿನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಬಹುದು; ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಧೈರ್ಯವೇ ಯಶಸ್ಸಿಗೆ ದಾರಿ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತದೆ. "ದೇಶಕಾಲಾಭ್ಯತೀತಃ" — ಸಂದರ್ಭ ಮತ್ತು ಸಮಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದದ ಕಾರ್ಯ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ — ಸರಿಯಾದ ಕಾರ್ಯವೂ ತಪ್ಪು ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದರೆ ಫಲಹೀನವಾಗಬಹುದು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಉತ್ತಮ ಬೀಜವನ್ನು ತಪ್ಪು ಋತುವಿನಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತಿದರೆ ಬೆಳೆ ಬರದಂತೆ, ಉತ್ತಮ ಯೋಜನೆಯೂ ಅಸಮಯದಲ್ಲಿ ವಿಫಲವಾಗಬಹುದು. ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ಕಾಲಾಕಾಲೌ ಸಂಪ್ರಧಾರ್ಯ" — ಯಾವುದು ಸೂಕ್ತಸಮಯ ಮತ್ತು ಯಾವುದು ಅಸೂಕ್ತಸಮಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. "ಬಲಾಬಲಮಥಾತ್ಮನಃ" — ತನ್ನ ಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಮಿತಿಗಳನ್ನು ಅರಿಯುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಧೈರ್ಯವು ಅಹಂಕಾರವಾಗಬಹುದು. "ಪರಸ್ಪರಬಲಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾ" — ಎದುರಾಳಿಯ ಅಥವಾ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದು ಯುದ್ಧತಂತ್ರ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಜೀವನದ ಎಲ್ಲಾ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಜ್ಞಾನವಾಗಿದೆ. "ತಥಾತ್ಮಾನಂ ವಿನಿಯೋಜಯೇತ್" — ನಂತರವೇ ತನ್ನ ಶಕ್ತಿ, ಸಂಪತ್ತು ಮತ್ತು ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಬಳಸಬೇಕು. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಉತ್ಸಾಹವಲ್ಲ; ಜ್ಞಾನ, ಸಮಯಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನಯುತ ಕಾರ್ಯಪದ್ಧತಿಯಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾರುತ್ತವೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ "ದೇಶ" ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಿತಿ, "ಕಾಲ" ಚಿತ್ತದ ಪರಿಪಕ್ವತೆ. ಆತ್ಮಸಾಧಕನು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಅರಿಯದೆ ಕಠಿಣ ಸಾಧನೆಗೆ ಧಾವಿಸಿದರೆ ಅಸ್ಥಿರತೆಯುಂಟಾಗಬಹುದು. "ಬಲಾಬಲ" ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಬಲ ಮತ್ತು ವಾಸನೆಗಳ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ತನ್ನ ದುರ್ಬಲತೆಗಳನ್ನು ಅರಿಯುವುದು*

ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದ ಆರಂಭವಾಗಿದೆ. "ವಿನಿಯೋಜಯೇತ್" — ಆತ್ಮಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸರಿಯಾದ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಬಳಸುವುದು ಯೋಗವಾಗಿದೆ.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ವೇಗದ ಮತ್ತು ಸ್ಪರ್ಧಾತ್ಮಕ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ಅನೇಕರು ಸರಿಯಾದ ಯೋಜನೆ, ಸಮಯಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಪರಿಶೀಲನೆ ಇಲ್ಲದೆ ದೊಡ್ಡ ನಿರ್ಧಾರಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ನಂತರ ಸಂಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಜಾಗೃತ ಯೋಜನೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ವ್ಯವಹಾರ, ರಾಜಕೀಯ, ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ವೈಯಕ್ತಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ಸರಿಯಾದ ಸಮಯ ಮತ್ತು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯ ಅರಿವು ಯಶಸ್ಸಿನ ಮೂಲವಾಗಿದೆ. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ — ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಉತ್ಸಾಹದ ಜೊತೆಗೆ ವಿವೇಕ, ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಸಮಯಜ್ಞಾನವೂ ಅಗತ್ಯ. ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರಗಳಿಗೂ ಇದೇ ತತ್ತ್ವ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಅಜಾಗರೂಕ ನಿರ್ಧಾರಗಳು ದೊಡ್ಡ ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಬಹುದು; ದೂರದೃಷ್ಟಿಯ ಯೋಜನೆ ಮಾತ್ರ ಸ್ಥಿರಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗೆ ದಾರಿ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ದೇಶ–ಕಾಲಜ್ಞಾನ, ಆತ್ಮಪರಿಶೀಲನೆ ಮತ್ತು ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಪರಾಕ್ರಮವೇ ಧರ್ಮಮಯ ಯಶಸ್ಸಿನ ಆಧಾರವೆಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ಶತ್ರುನಿಗ್ರಹ, ಅಂತರಂಗ ಜಾಗ್ರತೆ ಮತ್ತು ರಾಜತಂತ್ರದ ಧರ್ಮ

ದಂಡೇನೋಪನತಂ ಶತ್ರುಂ ಯೋ ರಾಜಾ ನ ನಿಯಚ್ಛತಿ ।
ಸ ಮೃತ್ಯುಮುಪಗೂಹ್ಯಾಸ್ತೇ ಗರ್ಭಮಶ್ವತರೀ ಯಥಾ ॥ 30
ಸುಪುಷ್ಪಿತಃ ಸ್ಯಾದಫಲಃ ಫಲವಾನ್ ಸ್ಯಾದ್ದುರಾರುಹಃ ।
ಆಮಃ ಸ್ಯಾತ್ ಪಕ್ವಸಂಕಾಶೋ ನ ಚ ಶೀರ್ಯೇತ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ॥ 31

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 10

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ದಂಡನೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಅಧೀನಕ್ಕೆ ಬಂದ ಶತ್ರುವನ್ನು ರಾಜನು ನಿಯಂತ್ರಿಸದೆ ಬಿಡುವುದಾದರೆ, ಅದು ಅಶ್ವತರಿಯು ತನ್ನ ಗರ್ಭದಲ್ಲೇ ಮರಣವನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡಿರುವಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಮನುಷ್ಯನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಳೆದವನಂತೆ ಕಾಣಲಿ ಆದರೆ ತನ್ನ ಫಲವನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ತೋರಿಸಬಾರದು; ಫಲವಂತನಾಗಿದ್ದರೂ ಸುಲಭವಾಗಿ ಏರಲಾಗದವನಾಗಿರಬೇಕು. ಪಕ್ವನಾಗಿದ್ದರೂ ಕಚ್ಚಾಗಿರುವವನಂತೆ ಕಾಣಬೇಕು; ಯಾರ ಕೈಯಿಂದಲೂ ಸುಲಭವಾಗಿ ಕೆಳಗೆ ಬೀಳಬಾರದು.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ರಾಜ್ಯರಕ್ಷಣೆ, ಶತ್ರುನಿಗ್ರಹ ಮತ್ತು ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆಯ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ರಾಜತಂತ್ರವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ಅಪಾಯಕಾರಿ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸುವುದು ಭವಿಷ್ಯದ ವಿನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಬಹುದು ಎಂಬ ಗಂಭೀರ ಸತ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಗಿದೆ. "ದಂಡೇನೋಪನತಂ ಶತ್ರುಂ" — ದಂಡನೆ ಅಥವಾ ಬಲದಿಂದ ನಿಯಂತ್ರಣಕ್ಕೆ ಬಂದ ಶತ್ರು. "ನ ನಿಯಚ್ಛತಿ" — ಅವನನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ನಿಯಂತ್ರಿಸದೆ ಬಿಡುವುದು. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದು ಏನೆಂದರೆ, ಶತ್ರು ಹೊರಗೆ ಶಾಂತವಾಗಿರುವಂತೆ ಕಂಡರೂ ಅವನೊಳಗಿನ ವೈರವೃತ್ತಿ ಉಳಿದಿರಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಾಗೃತ ನಿಯಂತ್ರಣ ಅಗತ್ಯ. "ಅಶ್ವತರೀ" ಎಂಬುದು ಕುದುರೆ–ಕತ್ತೆ ಸಂಕರಪ್ರಾಣಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಪುರಾತನ ಧಾರಣೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಅದರ ಗರ್ಭವು ಅದರ ಜೀವಕ್ಕೆ ಅಪಾಯಕಾರಿಯೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನೇ ಉಪಮೆಯಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡು, ನಿಯಂತ್ರಣವಿಲ್ಲದ ಶತ್ರುವನ್ನು ತನ್ನೊಳಗೆ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಸ್ವಂತ ವಿನಾಶವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಸಮಾನ ಎಂದು ಮಹಾಭಾರತ

ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಜೀವನತಂತ್ರವನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. "ಸುಪುಷ್ಪಿತಃ ಸ್ಯಾತ್" — ಒಳಗೆ ಬಲಿಷ್ಠ ಮತ್ತು ಸಂಪನ್ನನಾಗಿರಬೇಕು. "ಅಫಲಃ" — ಆದರೆ ತನ್ನ ಸಂಪತ್ತು, ಶಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಎಲ್ಲರ ಮುಂದೆ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಬಾರದು. "ಫಲವಾನ್ ಸ್ಯಾತ್ ದುರಾರುಹಃ" — ಫಲವಂತನಾಗಿದ್ದರೂ ಸುಲಭವಾಗಿ ಯಾರಿಗೂ ಸಿಗದವನಾಗಿರಬೇಕು. ತನ್ನ ಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ಇರಬಾರದು. "ಆಮಃ ಸ್ಯಾತ್ ಪಕ್ವಸಂಕಾಶಃ" — ಪಕ್ವನಾಗಿದ್ದರೂ ಕಚ್ಚಾಗಿರುವವನಂತೆ ಕಾಣಬೇಕು. ಅಂದರೆ ತನ್ನ ನಿಜವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೊರಗೆ ತೋರಿಸಬಾರದು. "ನ ಚ ಶೀರ್ಯೇತ ಕಸ್ಯಚಿತ್" — ಯಾರಿಂದಲೂ ಸುಲಭವಾಗಿ ಕುಸಿಯದ ಸ್ಥೈರ್ಯ ಹೊಂದಿರಬೇಕು. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಸೌಮ್ಯತೆ ಅಲ್ಲ; ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆ, ಜಾಗ್ರತೆ ಮತ್ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವಿವೇಕವೂ ಆಗಿದೆ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾರುತ್ತವೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ "ಶತ್ರು" ಮನಸ್ಸಿನ ದುಷ್ಟವಾಸನೆಗಳು ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರದ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ಆತ್ಮಸಾಧಕನು ಅವುಗಳನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ನಿಯಂತ್ರಿಸಿದಷ್ಟರಿಂದ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡಬಾರದು. ಅಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ವಾಸನೆಗಳು ಒಳಗೆ ಉಳಿದಿದ್ದರೆ ಅವು ಮತ್ತೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಬಂಧಿಸಬಹುದು. "ಸುಪುಷ್ಪಿತಃ" — ಒಳಗಿನ ಆತ್ಮಬಲ. "ಅಫಲಃ" — ಸಾಧನೆಯ ಪ್ರದರ್ಶನವಿಲ್ಲದ ವಿನಯ. "ಪಕ್ವಸಂಕಾಶಃ" — ಪರಿಪಕ್ವ ಜ್ಞಾನವಿದ್ದರೂ ಅಹಂಕಾರವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಆತ್ಮಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಮೌನಬಲ ಮತ್ತು ಅಂತರಂಗ ಸ್ಥೈರ್ಯದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿ, ಸಂಪತ್ತು ಮತ್ತು ಯಶಸ್ಸಿನ ಅತಿಯಾದ ಪ್ರದರ್ಶನ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ — ನಿಜವಾದ ಬಲವು ಗದ್ದಲದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ; ಜಾಗೃತ ಮೌನ ಮತ್ತು ಸ್ಥಿರತೆಯಲ್ಲಿ ಇದೆ. ವೈಯಕ್ತಿಕ ಜೀವನ, ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ವ್ಯವಹಾರ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಪಾಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸುವುದು ದೊಡ್ಡ ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಬಹುದು. ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ನಿಯಂತ್ರಿಸದೆ ಬಿಟ್ಟರೆ ಅವು ಭವಿಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಗಂಭೀರವಾಗಬಹುದು. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವಿನಯ, ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ಅಂತರಂಗಬಲದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾಜಿಕ ಜಾಲತಾಣಗಳ ಯುಗದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಎಲ್ಲಾ ಶಕ್ತಿ, ಯೋಜನೆ ಮತ್ತು ವೈಯಕ್ತಿಕ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಬಹಿರಂಗಪಡಿಸುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯೂ ಅಪಾಯಕಾರಿಯಾಗಬಹುದು ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ತತ್ತ್ವ ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ಜಾಗೃತ ನಿಯಂತ್ರಣ, ಮೌನಬಲ ಮತ್ತು ಅಂತರಂಗಸ್ಥೈರ್ಯವೇ ಧರ್ಮಮಯ ಜೀವನರಕ್ಷಣೆಯ ಆಧಾರವೆಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ಸಮಯಜ್ಞಾನ, ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಸಾಹಸದ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗ

ಆಶಾಂ ಕಾಲವತೀಂ ಕುರ್ಯಾತ್ತಾಂ ಚ ವಿಘ್ನೇನ ಯೋಜಯೇತ್ ।
ವಿಘ್ನಂ ನಿಮಿತ್ತತೋ ಬ್ರೂಯಾನ್ನಿಮಿತ್ತಂ ಚಾಪಿ ಹೇತುತಃ ॥ 32
ಭೀತವತ್ ಸಂವಿಧಾತವ್ಯಂ ಯಾವದ್ಭಯಮನಾಗತಮ್
ಆಗತಂ ತು ಭಯಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ಪ್ರಹರ್ತವ್ಯಮಭೀತವತ್ ॥ 33
ನ ಸಂಶಯಮಪಾರುಹ್ಯ ನರೋ ಭದ್ರಾಣಿ ಪಶ್ಯತಿ ।
ಸಂಶಯಂ ಪುನರಾರುಹ್ಯ ಯದಿ ಜೀವತಿ ಪಶ್ಯತಿ ॥ 34

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 10

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ನಿರೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಸಮಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಮತ್ತು ಅಗತ್ಯವಿದ್ದರೆ ವಿಘ್ನಗಳನ್ನು ಗಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅಡಚಣೆ ಬಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವನ್ನು ಸಮಂಜಸವಾಗಿ ವಿವರಿಸಬೇಕು. ಭಯ ಬರುವ ಮೊದಲು ಭಯಪಡುವವನಂತೆ ಜಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ಸಿದ್ಧತೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು; ಆದರೆ ಭಯ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಎದುರಾದಾಗ ನಿರ್ಭಯನಂತೆ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಎದುರಿಸಬೇಕು. ಅಪಾಯ ಅಥವಾ ಸಾಹಸವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸದೆ ಮನುಷ್ಯನು ದೊಡ್ಡ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ಸಾಹಸಕ್ಕೆ ಮುಂದಾದ ನಂತರ ಬದುಕಿ ಉಳಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಅದರ ಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಮಯಜ್ಞಾನ, ಜಾಗ್ರತೆ, ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಸಾಹಸದ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಆಳವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಸೌಮ್ಯ ಜೀವನೋಪದೇಶವಲ್ಲ; ಸಂಕಷ್ಟಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಜಾಗೃತಿಯಿಂದ ಮತ್ತು ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಬದುಕಬೇಕು ಎಂಬುದರ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ಜ್ಞಾನವೂ ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಮೊದಲ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ಆಶಾಂ ಕಾಲವತೀಂ ಕುರ್ಯಾತ್" ಎಂಬುದು ನಿರೀಕ್ಷೆ ಮತ್ತು ಯೋಜನೆಗಳು ವಾಸ್ತವಿಕತೆ ಮತ್ತು ಸಮಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅತಿಯಾದ ಅಥವಾ ಅಸಮಯದ ನಿರೀಕ್ಷೆಗಳು ನಿರಾಶೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತವೆ. "ವಿಘ್ನೇನ ಯೋಜಯೇತ್" — ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅಡಚಣೆಗಳು ಅನಿವಾರ್ಯವೆಂಬ ಅರಿವು ಇರಬೇಕು. ಜ್ಞಾನಿಯು ಕಾರ್ಯಮಾಡುವಾಗ ಸಾಧ್ಯವಿರುವ ವಿಘ್ನಗಳನ್ನೂ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪರಿಗಣಿಸುತ್ತಾನೆ. "ವಿಘ್ನಂ ನಿಮಿತ್ತತೋ ಬ್ರೂಯಾತ್" — ಅಡಚಣೆ ಬಂದಾಗ ಅದರ ಕಾರಣವನ್ನು ಸಮತೋಲನದಿಂದ ತಿಳಿಸಬೇಕು. ಇದು ವ್ಯವಹಾರಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಸಂಬಂಧರಕ್ಷಣೆಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮತತ್ತ್ವವಾಗಿದೆ. ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಭಯದ ಬಗ್ಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಸಮತೋಲನದ ದೃಷ್ಟಿಕೋನವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. "ಭೀತವತ್ ಸಂವಿಧಾತವ್ಯಂ" — ಅಪಾಯ ಬರುವ ಮೊದಲು ಜಾಗ್ರತೆಯಿಂದ ಸಿದ್ಧರಾಗಿರಬೇಕು. ಇದು ದೂರದೃಷ್ಟಿ ಮತ್ತು ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆಯ ಜ್ಞಾನ. ಆದರೆ "ಆಗತಂ ತು ಭಯಂ ದೃಷ್ಟ್ವಾ" — ಭಯ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಎದುರಾದಾಗ, "ಪ್ರಹರ್ತವ್ಯಮಭೀತವತ್" — ನಿರ್ಭಯನಂತೆ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಎದುರಿಸಬೇಕು. ಇದು ಜೀವನದ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಜಾಗ್ರತೆ ಅಗತ್ಯ; ಆದರೆ ಸಂಕಷ್ಟ ಬಂದಾಗ ಭಯದಲ್ಲಿ ಕುಸಿಯುವುದು ಅಧರ್ಮ. ಮೂರನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ಸಂಶಯ" ಎಂಬುದು ಅಪಾಯ, ಸಾಹಸ ಅಥವಾ ಅನಿಶ್ಚಿತತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. "ನ ಸಂಶಯಮಪಾರುಹ್ಯ" — ಯಾವುದೇ ಅಪಾಯ ಅಥವಾ ಸಾಹಸವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸದೆ ಮನುಷ್ಯನು ದೊಡ್ಡ ಸಾಧನೆಗಳನ್ನು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಜೀವನದ ಮಹತ್ವದ ಸಾಧನೆಗಳು ಎಲ್ಲವೂ ಒಂದು ಮಟ್ಟದ ಸಾಹಸ ಮತ್ತು ಅಪಾಯವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ "ಯದಿ ಜೀವತಿ" ಎಂಬುದು ಸಾಹಸದಲ್ಲಿಯೂ ವಿವೇಕ ಅಗತ್ಯವೆಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅಂಧಸಾಹಸ ವಿನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಬಹುದು. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಧರ್ಮವು ಸಮಯಜ್ಞಾನ, ಜಾಗ್ರತೆ, ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಸಾಹಸದ ಸಮನ್ವಯವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾರುತ್ತವೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ "ಆಶಾ" ಮನಸ್ಸಿನ ಆಸೆಗಳು ಮತ್ತು ಗುರಿಗಳ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ಆತ್ಮಸಾಧಕನು ತನ್ನ ಆಸೆಗಳನ್ನು ಕಾಲ ಮತ್ತು ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ನಿಯಂತ್ರಿಸಬೇಕು. "ಭಯ" ಅಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರದ ಸಂಕೇತ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿ ಅಪಾಯವನ್ನು ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಅರಿತು ಜಾಗೃತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ; ಆದರೆ ಸತ್ಯವನ್ನು ಎದುರಿಸುವಾಗ ನಿರ್ಭಯನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. "ಸಂಶಯ" ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಸಾಧನೆಯ ಕಠಿಣ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನ ಸೀಮಿತ ಭಯಗಳನ್ನು ಮೀರಿ ಮುಂದೆ ಬರಲೇಬೇಕು.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅನಿಶ್ಚಿತತೆ, ಸ್ಪರ್ಧೆ ಮತ್ತು ಮಾನಸಿಕ ಒತ್ತಡಗಳು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು

ನೀಡುತ್ತದೆ — ಯೋಜನೆ ಮತ್ತು ಜಾಗ್ರತೆ ಅಗತ್ಯ; ಆದರೆ ಸಂಕಷ್ಟ ಬಂದಾಗ ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯಪ್ರವೃತ್ತಿಯೂ ಅಗತ್ಯ. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು, ಉದ್ಯಮಿಗಳು, ನಾಯಕರು ಮತ್ತು ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರಿಗೂ ಇದೇ ತತ್ತ್ವ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಯಶಸ್ಸಿಗೆ ಸಿದ್ಧತೆ, ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸ ಮತ್ತು ಸಾಹಸ ಅಗತ್ಯ. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅತಿಭಯ ಮತ್ತು ಅಜಾಗರೂಕ ಸಾಹಸ ಎರಡನ್ನೂ ತಪ್ಪಿಸಿ, ಸಮತೋಲನದ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಬದುಕುವ ಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ಸತ್ಯ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಸಂಕಷ್ಟಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಮುಂಚಿತ ಸಿದ್ಧತೆ ಅಗತ್ಯ; ಆದರೆ ಅವು ಎದುರಾದಾಗ ಏಕತೆ ಮತ್ತು ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಕಾರ್ಯಮಾಡಬೇಕು. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ಸಮಯಜ್ಞಾನ, ಜಾಗೃತ ಸಿದ್ಧತೆ, ನಿರ್ಭಯ ಪರಾಕ್ರಮ ಮತ್ತು ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಸಾಹಸವೇ ಧರ್ಮಮಯ ಜೀವನದ ಶ್ರೇಯೋಮಾರ್ಗವೆಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ದೂರದೃಷ್ಟಿ, ವರ್ತಮಾನಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಜೀವನನೀತಿ

ಅನಾಗತಂ ವಿಜಾನೀಯಾದ್ಯಚ್ಛೇದ್ಭಯಮುಪಸ್ಥಿತಮ್ |
ಪುನರ್ಬುದ್ಧಿಕ್ಷಯಾತ್ ಕಿಂಚಿದಭಿವೃತ್ತಂ ನಿಶಾಮಯೇತ್ ॥ 35
ಪ್ರತ್ಯುಪಸ್ಥಿತಕಾಲಸ್ಯ ಸುಖಸ್ಯ ಪರಿವರ್ಜನಮ್ ।
ಅನಾಗತಸುಖಾಶಾ ಚ ನೈಷ ಬುದ್ಧಿಮತಾಂ ನಯಃ ॥ 36

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 10

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಮುಂದೆ ಬರಬಹುದಾದ ಅಪಾಯವನ್ನು ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಅರಿತು, ಎದುರಾಗಿರುವ ಸಂಕಷ್ಟವನ್ನು ತಡೆಯಬೇಕು. ಬುದ್ಧಿಭ್ರಂಶದಿಂದ ಮತ್ತೆ ಸಂಭವಿಸಬಹುದಾದ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನೂ ಗಮನದಲ್ಲಿಡಬೇಕು. ಈಗ ಲಭ್ಯವಿರುವ ಸುಖವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಇನ್ನೂ ಬರದ ಭವಿಷ್ಯದ ಸುಖದ ನಿರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಬದುಕುವುದು ಜ್ಞಾನಿಗಳ ನೀತಿಯಲ್ಲ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ದೂರದೃಷ್ಟಿ, ಜಾಗೃತತೆ ಮತ್ತು ವರ್ತಮಾನಜ್ಞಾನದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಭವಿಷ್ಯಕಲ್ಪನೆಗಳಲ್ಲ; ಜಾಗೃತ ವರ್ತಮಾನಜೀವನವೂ ಆಗಿದೆ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಗಿದೆ. "ಅನಾಗತಂ ವಿಜಾನೀಯಾತ್" ಎಂಬುದು ಇನ್ನೂ ಬಂದಿಲ್ಲದ ಅಪಾಯ ಅಥವಾ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಅರಿಯಬೇಕೆಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನಿಯು ಸಂಭವಿಸಬಹುದಾದ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಮುಂಚೆಯೇ ಗಮನಿಸಿ ಸಿದ್ಧತೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಭಯದಲ್ಲಿ ಬದುಕುವುದು ಅಲ್ಲ; ದೂರದೃಷ್ಟಿಯೊಂದಿಗೆ ಬದುಕುವುದು. "ಉಪಸ್ಥಿತಮ್" — ಈಗ ಎದುರಾಗಿರುವ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ತಕ್ಷಣ ಪರಿಹರಿಸಬೇಕು. ಸಣ್ಣ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಅದು ದೊಡ್ಡ ಸಂಕಷ್ಟವಾಗಬಹುದು. "ಬುದ್ಧಿಕ್ಷಯಾತ್" — ಮನುಷ್ಯನು ಅಜಾಗರೂಕತೆ, ಅಹಂಕಾರ ಅಥವಾ ಮೋಹದಿಂದ ಹಳೆಯ ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಮರುಕಳಿಸಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದೆ ನಡೆದ ಘಟನೆಗಳಿಂದ ಪಾಠ ಕಲಿದು, ಮತ್ತೆ ಉದಯಿಸಬಹುದಾದ ಅಪಾಯಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅನುಭವಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ನಿರಂತರ ಜಾಗೃತಿಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಜೀವನದ ಸಮತೋಲನದ ಬಗ್ಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಆಳವಾದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. "ಪ್ರತ್ಯುಪಸ್ಥಿತಕಾಲಸ್ಯ ಸುಖಸ್ಯ ಪರಿವರ್ಜನಮ್" — ಈಗ ಲಭ್ಯವಿರುವ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸಂತೋಷ, ಅವಕಾಶ ಅಥವಾ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸುವುದು. "ಅನಾಗತಸುಖಾಶಾ" — ಇನ್ನೂ ಬರದ ಭವಿಷ್ಯದ ಸುಖದ ಕನಸುಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬದುಕುವುದು. ಮಹಾಭಾರತವು ಇದನ್ನು "ಬುದ್ಧಿಮತಾಂ ನಯಃ" — ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಮಾರ್ಗವಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇದು ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರ ಜೀವನತತ್ತ್ವವಾಗಿದೆ. ಮನುಷ್ಯನು ಭವಿಷ್ಯಕ್ಕಾಗಿ

ಯೋಜನೆ ಮಾಡಬೇಕು; ಆದರೆ ಭವಿಷ್ಯದ ಕಲ್ಪನೆಗಾಗಿ ವರ್ತಮಾನಜೀವನವನ್ನು ನಾಶಮಾಡಬಾರದು. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವರ್ತಮಾನಜಾಗೃತಿ ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನದ ಜೀವನದರ್ಶನವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ "ಅನಾಗತ" ಮನಸ್ಸಿನ ಭವಿಷ್ಯಕಲ್ಪನೆಗಳ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ಮನಸ್ಸು ಸದಾ ಭವಿಷ್ಯದ ಸುಖ ಅಥವಾ ಭಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಲೆದಾಡುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿ ಮಾತ್ರ ವರ್ತಮಾನದಲ್ಲಿ ಜಾಗೃತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. "ಉಪಸ್ಥಿತ ಸುಖ" — ಆತ್ಮಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಈಗಿನ ಚೈತನ್ಯಸ್ಥಿತಿ. "ಬುದ್ಧಿಕ್ಷಯ" — ಆತ್ಮವಿಸ್ಮೃತಿ. ಮನುಷ್ಯನು ಜಾಗೃತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಾಗ ಅದೇ ದುಃಖಗಳನ್ನು ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಯೋಗದ ವರ್ತಮಾನಜಾಗೃತಿಯ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ವೇಗದ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅನೇಕರು ಭವಿಷ್ಯದ ಯಶಸ್ಸು, ಹಣ ಅಥವಾ ಸ್ಥಾನಕ್ಕಾಗಿ ಓಡುತ್ತಾ ಇಂದಿನ ಆರೋಗ್ಯ, ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಮನಶ್ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ — ಭವಿಷ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಇರಲಿ; ಆದರೆ ವರ್ತಮಾನ ಜೀವನವನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಬಾರದು. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು, ಉದ್ಯೋಗಿಗಳು ಮತ್ತು ಉದ್ಯಮಿಗಳು ಅನೇಕ ಬಾರಿ "ಮುಂದೆ ಸುಖ ಬರುತ್ತದೆ" ಎಂಬ ಆಶೆಯಲ್ಲಿ ಇಂದಿನ ಸಂತೋಷ ಮತ್ತು ಆರೋಗ್ಯವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇದನ್ನು ಸಮತೋಲನದಿಂದ ನೋಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಜಾಗೃತ ಜೀವನ, ಅನುಭವದಿಂದ ಕಲಿಯುವಿಕೆ ಮತ್ತು ವರ್ತಮಾನ ಕ್ಷಣದ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಮನೋಆರೋಗ್ಯದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಈ ತತ್ತ್ವ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದೆ. ಭವಿಷ್ಯದ ಆತಂಕ ಮತ್ತು ನಿರಂತರ ಒತ್ತಡದಿಂದ ಮನುಷ್ಯನು ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ದೂರದೃಷ್ಟಿಯ ಜೊತೆಗೆ ವರ್ತಮಾನಜಾಗೃತಿಯೂ ಅಗತ್ಯ; ಸಮತೋಲನದ ಜೀವನವೇ ಧರ್ಮಮಯ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿನ ಮಾರ್ಗವೆಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ವಿಶ್ವಾಸ, ಜಾಗ್ರತೆ ಮತ್ತು ವ್ಯವಹಾರಧರ್ಮದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಜ್ಞಾನ

ಯೋಽರಿಣಾ ಸಹ ಸಂಧಾಯ ಸುಖಂ ಸ್ವಪಿತಿ ವಿಶ್ವಸನ್ |
ಸ ವೃಕ್ಷಾಗ್ರೇ ಪ್ರಸುಪ್ತೋ ವಾ ಪತಿತಃ ಪ್ರತಿಬುಧ್ಯತೇ ॥ 37
ನ ವಿಶ್ವಸೇದವಿಶ್ವಸ್ತೇ ವಿಶ್ವಸ್ತೇ ನಾಪಿ ವಿಶ್ವಸೇತ್ ।
ವಿಶ್ವಸ್ತಂ ಭಯಮನ್ವೇತಿ ನಾಪರೀಕ್ಷ್ಯ ಚ ವಿಶ್ವಸೇತ್ ॥ 43

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 10

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಶತ್ರುವಿನೊಂದಿಗೆ ಸಂಧಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅವನ ಮೇಲೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ವಿಶ್ವಾಸವಿಟ್ಟು ನಿರಾಳವಾಗಿ ಮಲಗುವವನು, ಮರದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಿ ಕೆಳಗೆ ಬಿದ್ದ ನಂತರ ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳುವವನಂತಾಗುತ್ತಾನೆ. ವಿಶ್ವಾಸಾರ್ಹನಲ್ಲದವನನ್ನು ವಿಶ್ವಾಸಿಸಬಾರದು; ವಿಶ್ವಾಸಾರ್ಹನಾಗಿದ್ದವನ ಮೇಲೂ ಅತಿಯಾದ ವಿಶ್ವಾಸ ಇಡಬಾರದು. ಅತಿವಿಶ್ವಾಸವು ಭಯ ಮತ್ತು ಅಪಾಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಪರೀಕ್ಷಿಸದೆ ಯಾರನ್ನೂ ವಿಶ್ವಾಸಿಸಬಾರದು.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಮಾನವಸಂಬಂಧಗಳು, ರಾಜತಂತ್ರ ಮತ್ತು ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆಯ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವ್ಯವಹಾರಜ್ಞಾನವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ಧರ್ಮವು ಅಂಧವಿಶ್ವಾಸವಲ್ಲ; ಜಾಗೃತ ವಿವೇಕದೊಂದಿಗೆ ಇರುವ ವಿಶ್ವಾಸವೆಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೊದಲ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ಅರಿಣಾ ಸಹ ಸಂಧಾಯ" — ಶತ್ರುವಿನೊಂದಿಗೆ ಒಪ್ಪಂದ ಅಥವಾ ಸಂಧಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದು ಏನೆಂದರೆ, ಹೊರಗೆ ಸಂಧಿ ನಡೆದರೂ ಒಳಗಿನ ವೈರವೃತ್ತಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಾಶವಾಗಿದೆ ಎಂದು

ಭಾವಿಸಿ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡಬಾರದು. "ಸುಖಂ ಸ್ವಪಿತಿ ವಿಶ್ವಸನ್" — ಸಂಪೂರ್ಣ ನಿರಾಳತೆಯಿಂದ ವಿಶ್ವಾಸವಿಟ್ಟು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು. "ವೃಕ್ಷಾಗ್ರೇ ಪ್ರಸುಪ್ತಃ" — ಮರದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಿರುವವನ ಉಪಮೆ ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾಗಿದೆ. ಅವನು ಸುರಕ್ಷಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾನೆ; ಆದರೆ ಸಣ್ಣ ಅಜಾಗರೂಕತೆಯೇ ಅವನನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಬೀಳಿಸಬಹುದು. ಈ ಉಪಮೆಯ ಮೂಲಕ ಮಹಾಭಾರತವು ಹೇಳುವುದು — ಅಪಾಯದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯಪೂರ್ಣ ವಿಶ್ವಾಸ ವಿನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಬಹುದು. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಈ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಇನ್ನೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. "ನ ವಿಶ್ವಸೇದವಿಶ್ವಸ್ತೇ" — ವಿಶ್ವಾಸಾರ್ಹತೆಯಿಲ್ಲದವನನ್ನು ವಿಶ್ವಾಸಿಸಬಾರದು. "ವಿಶ್ವಸ್ತೇ ನಾಪಿ ವಿಶ್ವಸೇತ್" — ವಿಶ್ವಾಸಾರ್ಹನಾಗಿದ್ದವನ ಮೇಲೂ ಅತಿಯಾದ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯಪೂರ್ಣ ವಿಶ್ವಾಸ ಇಡಬಾರದು. ಇದು ಸ್ನೇಹವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವ ತತ್ತ್ವವಲ್ಲ; ಜಾಗೃತ ವ್ಯವಹಾರದ ತತ್ತ್ವವಾಗಿದೆ. ಮನುಷ್ಯಸ್ವಭಾವ ಮತ್ತು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳು ಕಾಲದೊಂದಿಗೆ ಬದಲಾಗಬಹುದು ಎಂಬ ಅರಿವಿನಿಂದಲೇ ಮಹಾಭಾರತ ಈ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. "ವಿಶ್ವಸ್ತಂ ಭಯಮನ್ವೇತಿ" — ಅತಿವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ಅಪಾಯಗಳು ಬರುತ್ತವೆ. ಅನೇಕ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಮೋಸ ಮತ್ತು ಪತನಗಳು ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯಪೂರ್ಣ ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದಲೇ ಸಂಭವಿಸುತ್ತವೆ. "ನಾಪರೀಕ್ಷ್ಯ ಚ ವಿಶ್ವಸೇತ್" — ಪರಿಶೀಲನೆ, ಅನುಭವ ಮತ್ತು ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದೆ ವಿಶ್ವಾಸ ಇಡಬಾರದು. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಧರ್ಮವು ಪ್ರೀತಿ ಮತ್ತು ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಜಾಗೃತಿಯೂ ಜೊತೆಯಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾರುತ್ತವೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ "ಶತ್ರು" ಮನಸ್ಸಿನ ದುಷ್ಟವಾಸನೆಗಳು ಮತ್ತು ಅಜ್ಞಾನ. ಆತ್ಮಸಾಧಕನು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸು ಸಂಪೂರ್ಣ ಶುದ್ಧವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಅತಿವಿಶ್ವಾಸ ಪಡಬಾರದು. ಅಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ವಾಸನೆಗಳು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಉದಯಿಸಬಹುದು. "ವೃಕ್ಷಾಗ್ರೇ ಪ್ರಸುಪ್ತಃ" — ಆತ್ಮಜೀವನದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯಗೊಂಡ ಮನಸ್ಥಿತಿ. "ಪರೀಕ್ಷ್ಯ" — ಆತ್ಮಪರಿಶೀಲನೆ. ಜ್ಞಾನಿಯು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಪರಿಶೀಲಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಜಾಗೃತಿಯ ನಿರಂತರ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಮೋಸ, ನಂಬಿಕೆದ್ರೋಹ ಮತ್ತು ಸಂಬಂಧಸಂಕಷ್ಟಗಳು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ — ವಿಶ್ವಾಸ ಇರಲಿ; ಆದರೆ ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದ ಅಂಧವಿಶ್ವಾಸ ಅಪಾಯಕಾರಿ. ವೈಯಕ್ತಿಕ ಸಂಬಂಧಗಳು, ವ್ಯವಹಾರ, ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ಪರಿಶೀಲನೆ ಮತ್ತು ಜಾಗೃತಿಯ ಅಗತ್ಯವಿದೆ. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಭಾವನಾತ್ಮಕ ಸಮತೋಲನ ಮತ್ತು ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಕಲಿಸುತ್ತದೆ. ಡಿಜಿಟಲ್ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಸುಳ್ಳುಮಾಹಿತಿ, ವಂಚನೆ ಮತ್ತು ನಕಲಿ ಸಂಬಂಧಗಳು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ಪರಿಶೀಲಿಸದೆ ವಿಶ್ವಾಸಿಸುವುದರಿಂದ ಅನೇಕರು ಸಂಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನವು ಜಾಗೃತ ವಿವೇಕದ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ಜಾಗೃತ ವಿವೇಕದೊಂದಿಗೆ ಇರುವ ವಿಶ್ವಾಸವೇ ಧರ್ಮಮಯ ವ್ಯವಹಾರದ ಆಧಾರವೆಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ಜಾಗ್ರತೆ, ತಂತ್ರ ಮತ್ತು ಅಪದ್ಧರ್ಮದ ಸೂಕ್ಷ್ಮನೀತಿ

ವಿಶ್ವಾಸಯಿತ್ವಾ ತು ಪರಂ ತತ್ತ್ವಭೂತೇನ ಹೇತುನಾ ॥
ಅಥಾಸ್ಯ ಪ್ರಹರೇತ್ ಕಾಲೇ ಕಿಂಚಿದ್ ವಿಚಲಿತೇ ಪದೇ ॥ 44
ಅಶಂಕ್ಯಮಪಿ ಶಂಕೇತ ನಿತ್ಯಂ ಶಂಕೇತ ಶಂಕಿತಾತ್ ।
ಭಯಂ ಹಿ ಶಂಕಿತಾಜ್ಜಾತಂ ಸಮೂಲಮಪಿ ಕೃಂತತಿ ॥ 45
ಅವಧಾನೇನ ಮೌನೇನ ಕಾಷಾಯೇಣ ಜಟಾಜಿನೈಃ ।

विश्वासयित्वा द्वेष्टारमवलुंपेद्यथा वृकः ॥ 46

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 10

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಯೋಗ್ಯವಾದ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಎದುರಾಳಿಯನ್ನು ವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ ತಂದು, ಅವನು ಸ್ವಲ್ಪ ಅಜಾಗರೂಕನಾದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ತ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮ ಕೈಗೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಜಾಗ್ರತೆಯಿಂದಿರಬೇಕು; ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅನುಮಾನಾಸ್ಪದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಸದಾ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದಿರಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಅಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಅಪಾಯವು ಮೂಲಸಹಿತ ನಾಶಮಾಡಬಹುದು. ಜಾಗ್ರತೆ, ಮೌನ, ಸಂನ್ಯಾಸಿಯ ವೇಷ ಅಥವಾ ಶಾಂತಸ್ವಭಾವದ ಮೂಲಕ ಶತ್ರುವನ್ನು ವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ ತಂದು, ತೋಳನಂತೆ ಸೂಕ್ತ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಜಯಿಸಬೇಕು.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅಪದ್ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ರಾಜತಂತ್ರದ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮತ್ತು ಕಠಿಣ ಜೀವನತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮ ಅಥವಾ ಸೌಮ್ಯಸಂಬಂಧಗಳ ಉಪದೇಶವಲ್ಲ; ಅಪಾಯ, ಶತ್ರುತ್ವ ಮತ್ತು ರಾಜ್ಯರಕ್ಷಣೆಯ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ತಂತ್ರಧರ್ಮವನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೊದಲ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ವಿಶ್ವಾಸಯಿತ್ವಾ" — ಎದುರಾಳಿಯನ್ನು ವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕೆ ತರುವುದು. "ತತ್ತ್ವಭೂತೇನ ಹೇತುನಾ" — ನಿಜವಾದ ಅಥವಾ ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತ ಕಾರಣಗಳಿಂದ. ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಮೋಸದ ತತ್ತ್ವವಲ್ಲ; ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರ ಮನೋವಿಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ವ್ಯವಹಾರಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. "ವಿಚಲಿತೇ ಪದೇ" — ಎದುರಾಳಿ ಅಜಾಗರೂಕನಾದಾಗ ಅಥವಾ ದುರ್ಬಲ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬಂದಾಗ. "ಪ್ರಹರೇತ್ ಕಾಲೇ" — ಸರಿಯಾದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮ ಕೈಗೊಳ್ಳಬೇಕು. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಸಮಯಜ್ಞಾನದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ಅಶಂಕ್ಯಮಪಿ ಶಂಕೇತ" — ಅನುಮಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಜಾಗ್ರತೆಯಿಂದಿರಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಭಯಭೀತ ಜೀವನವಲ್ಲ; ನಿರಂತರ ಜಾಗೃತಿಯ ಜೀವನ. "ಶಂಕಿತಾತ್" — ಈಗಾಗಲೇ ಅನುಮಾನಾಸ್ಪದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ವಿಶೇಷ ಜಾಗ್ರತೆ ಅಗತ್ಯ. "ಭಯಂ ಹಿ ಶಂಕಿತಾಜ್ಜಾತಂ ಸಮೂಲಮಪಿ ಕೃಂತತಿ" — ಅಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಬಂದ ಅಪಾಯವು ಮೂಲಸಹಿತ ನಾಶಮಾಡಬಹುದು. ಇದು ರಾಜಕೀಯ, ಯುದ್ಧ ಮತ್ತು ಜೀವನದ ಎಲ್ಲ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ತತ್ತ್ವವಾಗಿದೆ. ಮೂರನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಅಪದ್ಧರ್ಮದ ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರ ರಾಜತಂತ್ರವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. "ಅವಧಾನ" — ಜಾಗೃತತೆ. "ಮೌನ" — ಅನಾವಶ್ಯಕ ಬಹಿರಂಗತೆ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು. "ಕಾಷಾಯ", "ಜಟಾಜಿನ" — ಹೊರಗೆ ಶಾಂತ ಅಥವಾ ತಪಸ್ವಿಯಂತೆ ಕಾಣುವಿಕೆ. "ವೃಕಃ" — ತೋಳಿನ ಉಪಮೆ. ತೋಳಿನಂತೆ ಸೂಕ್ತ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಮಾಡುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆಗೆ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಗುಪ್ತತಂತ್ರ ಮತ್ತು ಜಾಗೃತ ವ್ಯವಹಾರವೂ ಅಗತ್ಯವಾಗಬಹುದು ಎಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅಪದ್ಧರ್ಮದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಜಾಗ್ರತೆ, ಸಮಯಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ "ಶತ್ರು" ಮನಸ್ಸಿನ ಅಜ್ಞಾನ, ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ವಾಸನೆಗಳು. ಆತ್ಮಸಾಧಕನು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ದುರ್ಬಲತೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಸದಾ ಜಾಗೃತನಾಗಿರಬೇಕು. "ಅವಧಾನ" — ಆತ್ಮಜಾಗೃತಿ. "ಮೌನ" — ಒಳಮುಖಚಿತ್ತ. "ಕಾಷಾಯ" — ವೈರಾಗ್ಯ. "ವೃಕ" — ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಸಮಯಜ್ಞಾನ. ಮನಸ್ಸಿನ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಜಯಿಸಲು ಜ್ಞಾನಿಯು ಜಾಗೃತ ಮತ್ತು ಮೌನಪೂರ್ಣ ಆತ್ಮವಿಚಾರವನ್ನು ಬಳಸುತ್ತಾನೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮೋಸ, ರಾಜಕೀಯ ಕುತಂತ್ರ, ಡಿಜಿಟಲ್ ವಂಚನೆ ಮತ್ತು ಸಂಬಂಧಗಳ ಅಸ್ಥಿರತೆ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು

ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ — ಜಾಗ್ರತೆ ಮತ್ತು ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದ ಸರಳಭಾವವು ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಅಪಾಯಕಾರಿ. ವೈಯಕ್ತಿಕ ಮತ್ತು ವೃತ್ತಿಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ಅನಾವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಹಿರಂಗಪಡಿಸದೆ, ಸಂದರ್ಭಜ್ಞಾನದೊಂದಿಗೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅಗತ್ಯ. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಭಾವನಾತ್ಮಕ ಜಾಗೃತಿಯ, ಮೌನದ ಮತ್ತು ಸಮಯಜ್ಞಾನದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಕಲಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅಧರ್ಮಪೂರ್ಣ ಮೋಸಕ್ಕೆ ಬಳಸಬಾರದು ಎಂಬುದೂ ಮುಖ್ಯ. ಮಹಾಭಾರತದ ಉದ್ದೇಶ ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆ; ಸ್ವಾರ್ಥಪೂರ್ಣ ದ್ರೋಹವಲ್ಲ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ಜಾಗೃತ ವಿವೇಕ, ಸಮಯೋಚಿತ ಕಾರ್ಯ ಮತ್ತು ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆಯೇ ಅಪಾಯಕಾಲದ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗವೆಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ಧರ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಮೇಲಿಲ್ಲ ಸಂಬಂಧವೂ ಅಧಿಕಾರವೂ

ಪುತ್ರೋ ವಾ ಯದಿ ವಾ ಭ್ರಾತಾ ಪಿತಾ ವಾ ಯದಿ ವಾ ಸುಹೃತ್ ।
ಅರ್ಥಸ್ಯ ವಿಘ್ನಂ ಕುರ್ವಾಣಾ ಹಂತವ್ಯಾ ಭೂತಿವರ್ಧನಾಃ ॥ 47
ಗುರೋರಪ್ಯವಲಿಪ್ತಸ್ಯ ಕಾರ್ಯಾಕಾರ್ಯಮಜಾನತಃ ।
ಉತ್ಪಥಂ ಪ್ರತಿಪನ್ನಸ್ಯ ದಂಡೋ ಭವತಿ ಶಾಸನಮ್ ॥ 48

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 10

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಪುತ್ರನಾಗಿರಲಿ, ಸಹೋದರನಾಗಿರಲಿ, ತಂದೆಯಾಗಿರಲಿ ಅಥವಾ ಸ್ನೇಹಿತನಾಗಿರಲಿ — ಸಮಾಜಶ್ರೇಯಸ್ಸು, ಧರ್ಮ ಅಥವಾ ರಾಜ್ಯಹಿತಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುವವರನ್ನು ತಡೆಯಬೇಕು. ಅದೇ ರೀತಿ, ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಸರಿಯೇ–ತಪ್ಪೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಅರಿಯದೆ ಅಧರ್ಮಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗಿರುವ ಗುರುಗಾಗಿಯೂ ದಂಡನೆಯೇ ಶಿಸ್ತು ಆಗುತ್ತದೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಧರ್ಮದ ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರ ಮತ್ತು ನಿರ್ಪಕ್ಷಪಾತ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ — ಧರ್ಮದ ಮುಂದೆ ಸಂಬಂಧ, ಹುದ್ದೆ ಅಥವಾ ಗೌರವ ಯಾವುದೂ ಅಂತಿಮವಲ್ಲ. ಮೊದಲ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ಪುತ್ರ", "ಭ್ರಾತಾ", "ಪಿತಾ", "ಸುಹೃತ್" ಎಂಬುವು ಅತ್ಯಂತ ಹತ್ತಿರದ ಮಾನವಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮನುಷ್ಯನು ಈ ಸಂಬಂಧಗಳ ಕಾರಣದಿಂದ ಪಕ್ಷಪಾತಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ "ಅರ್ಥಸ್ಯ ವಿಘ್ನಂ" — ಸಮಾಜದ ಹಿತ, ರಾಜ್ಯಸ್ಥಿರತೆ, ಧರ್ಮಪಾಲನೆ ಅಥವಾ ಸಮೂಹಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗೆ ಅಡ್ಡಿಯಾದರೆ, ಅವರನ್ನು ತಡೆಯಲೇಬೇಕು ಎಂದು ಮಹಾಭಾರತ ಹೇಳುತ್ತದೆ. "ಹಂತವ್ಯಾಃ" ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಶಾರೀರಿಕ ನಾಶವೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಇದರ ಅರ್ಥ: ತಪ್ಪನ್ನು ತಡೆಯುವುದು, ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವುದು, ದಂಡಿಸುವುದು, ಶಿಸ್ತುಗೊಳಿಸುವುದು, ಅಧರ್ಮದಿಂದ ದೂರಮಾಡುವುದು ಎಂಬ ವಿಶಾಲ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಇದು ರಾಜಧರ್ಮ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯಧರ್ಮದ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ತತ್ತ್ವವಾಗಿದೆ. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕವು ಇನ್ನೂ ಗಂಭೀರವಾದ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. "ಗುರೋರಪಿ" — ಗುರುಗೂ ಸಹ. ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಗುರುಗೆ ಅತ್ಯುನ್ನತ ಸ್ಥಾನ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದು — ಗುರು ಕೂಡ ಅಹಂಕಾರಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿ ಧರ್ಮ–ಅಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಅರಿಯದೆ ತಪ್ಪುಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದರೆ, ಅವನಿಗೂ ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ದಂಡನೆ ಅಗತ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. "ಅವಲಿಪ್ತಸ್ಯ" — ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಮಂಕಾದವನು. "ಕಾರ್ಯಾಕಾರ್ಯಮಜಾನತಃ" — ಏನು ಮಾಡಬೇಕು, ಏನು ಮಾಡಬಾರದು ಎಂಬ ವಿವೇಕ ಕಳೆದುಕೊಂಡವನು. "ಉತ್ಪಥಂ ಪ್ರತಿಪನ್ನಸ್ಯ" — ಸರಿಯಾದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತಪ್ಪುಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋದವನು. ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ "ದಂಡಃ ಭವತಿ ಶಾಸನಮ್" — ದಂಡನೆಯೇ ಅವನಿಗೆ ಶಿಸ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮದ ನಿರ್ಪಕ್ಷಪಾತತೆಯನ್ನು ಅತ್ಯಂತ

ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಅಲ್ಲ; ಆತನ ನಡೆ–ನುಡಿಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ತತ್ತ್ವವೇ ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಹೃದಯವಾಗಿದೆ — ಅಧರ್ಮವನ್ನು ಸಂಬಂಧ ಅಥವಾ ಸ್ಥಾನಮಾನದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಬಾರದು.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ "ಪುತ್ರ", "ಭ್ರಾತಾ", "ಸುಹೃತ್" ಇವು ಮನಸ್ಸಿನ ಪ್ರಿಯಾಸಕ್ತಿಗಳು ಮತ್ತು ವಾಸನೆಗಳ ಸಂಕೇತಗಳು. ಆತ್ಮಸಾಧಕನಿಗೆ ಕೆಲವು ದುರ್ಬಲತೆಗಳು ಬಹಳ ಹತ್ತಿರದಂತಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅವು ಪ್ರಿಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಗೆ ಅಡ್ಡಿಯಾದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಲೇಬೇಕು. "ಗುರು" ಇಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿನ ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿಯ ಸಂಕೇತವೂ ಆಗಿದೆ. ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಮಲಿನಗೊಂಡ ಬುದ್ಧಿ ತಪ್ಪುಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯಬಹುದು. "ದಂಡ" ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಶಾಸನ ಮತ್ತು ತಪಸ್ಸಿನ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಪಕ್ಷಪಾತ, ಕುಟುಂಬರಾಜಕೀಯ, ಅಧಿಕಾರದ ದುರುಪಯೋಗ ಮತ್ತು ಅಂಧಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಅಧರ್ಮವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ — ನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಧರ್ಮವು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗಿಂತ ಮೇಲಿರಬೇಕು. ರಾಜಕೀಯ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು, ಕುಟುಂಬಗಳು ಮತ್ತು ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ತಪ್ಪುಮಾಡುವವರನ್ನು ಕೇವಲ ಹುದ್ದೆ ಅಥವಾ ಸಂಬಂಧದ ಕಾರಣದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವುದು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅಪಾಯಕಾರಿ. "ಗುರೋರಪಿ" ಎಂಬ ಪದವೇ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಯೂ ಧರ್ಮಕ್ಕಿಂತ ಮೇಲಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಮಹಾಭಾರತ ಇಲ್ಲಿ ಘೋಷಿಸುತ್ತದೆ. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನೈತಿಕ ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ನಿರ್ಪಕ್ಷಪಾತತೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ಧರ್ಮದ ಮುಂದೆ ಸಂಬಂಧ, ಹುದ್ದೆ ಮತ್ತು ಗೌರವಗಳಿಗಿಂತ ಸತ್ಯ, ನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಸಮೂಹಶ್ರೇಯಸ್ಸೇ ಮುಖ್ಯವೆಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ಬಾಹ್ಯ ವಿನಯ, ಆಂತರಿಕ ತಂತ್ರ ಮತ್ತು ಅಪದ್ಧರ್ಮದ ಕಠಿಣಸತ್ಯ

ಪ್ರತ್ಯುತ್ಥಾನಾಭಿವಾದಾಭ್ಯಾಂ ಸಂಪ್ರದಾನೇನ ಕಸ್ಯಚಿತ್ ।
ಪ್ರಪೂಜಯನ್ನಿಘಾತೀ ಸ್ಯಾತ್ ತೀಕ್ಷ್ಣತುಂಡ ಇವ ದ್ವಿಜಃ ॥ 49
ನಾಚ್ಛಿತ್ವಾ ಪರಮರ್ಮಾಣಿ ನಾಕೃತ್ವಾ ಕರ್ಮ ದಾರುಣಮ್ ।
ನಾಹತ್ವಾ ಮತ್ಸ್ಯಘಾತೀವ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ಪರಮಾಂ ಶ್ರಿಯಮ್ ॥ 50

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 10

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಎದ್ದು ಗೌರವಿಸುವುದು, ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡುವುದು ಮತ್ತು ದಾನಕೊಡುವ ಮೂಲಕ ಒಬ್ಬನನ್ನು ಸತ್ಕರಿಸುತ್ತಾ, ಅಗತ್ಯವಿದ್ದರೆ ತೀಕ್ಷ್ಣ ಚಂಚುವಿನ (ಕೊಕ್ಕಿನ) ಪಕ್ಷಿಯಂತೆ ಸೂಕ್ತ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ಜಯಿಸಬೇಕು. ಎದುರಾಳಿಯ ಮುಖ್ಯ ದುರ್ಬಲತೆಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದಿಲ್ಲದೆ, ಕಠಿಣ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಂಡಿಲ್ಲದೆ ಮತ್ತು ಮೀನುಗಾರನು ಮೀನು ಹಿಡಿಯುವಂತೆ ನಿರ್ಣಾಯಕ ಕ್ರಮ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿಲ್ಲದೆ ಮಹತ್ತರ ಯಶಸ್ಸು ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅಪದ್ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ರಾಜತಂತ್ರದ ಅತ್ಯಂತ ಕಠಿಣ ಮತ್ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಜೀವನತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ. ಇವು ಸಾಮಾನ್ಯ ಸೌಮ್ಯಧರ್ಮದ ಉಪದೇಶಗಳಲ್ಲ; ಅಪಾಯ, ಶತ್ರುತ್ವ ಮತ್ತು ರಾಜ್ಯರಕ್ಷಣೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ವಚನಗಳು. ಮೊದಲ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ಪ್ರತ್ಯುತ್ಥಾನ", "ಅಭಿವಾದ", "ಸಂಪ್ರದಾನ" ಎಂಬುವು ಹೊರಗಿನ ವಿನಯ, ಗೌರವ ಮತ್ತು ಸೌಜನ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದು — ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಮೃದುವಾಗಿರುವುದು ಮತ್ತು

ಗೌರವದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅಗತ್ಯ. ಆದರೆ ಅದರ ಒಳಗೆ ಜಾಗೃತ ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯತಂತ್ರವೂ ಇರಬೇಕು. "ತೀಕ್ಷ್ಣತುಂಡ ಇವ ದ್ವಿಜಃ" — ತೀಕ್ಷ್ಣ ಚಂಚುವಿನ ಪಕ್ಷಿಯ ಉಪಮೆ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿದೆ. ಪಕ್ಷಿ ಹೊರಗೆ ಶಾಂತವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ಆಹಾರವನ್ನು ಹಿಡಿಯುವಾಗ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಮತ್ತು ವೇಗವಾಗಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತದೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ಜ್ಞಾನಿಯು ಹೊರಗೆ ಸೌಮ್ಯನಾಗಿದ್ದರೂ, ಅಗತ್ಯವಿದ್ದರೆ ಸೂಕ್ತ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ದೃಢ ಕ್ರಮ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲವನಾಗಿರಬೇಕು. ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಒಂದು ಕಠಿಣ ಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. "ಪರಮರ್ಮಾಣಿ" — ಎದುರಾಳಿಯ ಮುಖ್ಯ ಬಲ ಅಥವಾ ದುರ್ಬಲತೆಯ ಕೇಂದ್ರಬಿಂದುಗಳು. "ನಾಚ್ಛಿತ್ತ್ವಾ" — ಅವುಗಳನ್ನು ಭೇದಿಸದೆ. "ಕರ್ಮ ದಾರುಣಮ್" — ಕೆಲ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಕಠಿಣ ಮತ್ತು ನಿರ್ಣಾಯಕ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳದೆ. "ಮತ್ಸ್ಯಘಾತೀ" — ಮೀನುಗಾರನ ಉಪಮೆ. ಮೀನುಗಾರನು ಸಂಶಯವಿಲ್ಲದೆ ತನ್ನ ಗುರಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಹೇಳುವುದು — ದೊಡ್ಡ ಗುರಿ ಅಥವಾ ರಾಜ್ಯರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ದೃಢ ಮತ್ತು ಕಠಿಣ ನಿರ್ಧಾರಗಳೂ ಅಗತ್ಯವಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯ ವೈಯಕ್ತಿಕ ದ್ವೇಷ ಅಥವಾ ಕ್ರೂರತೆಯ ಬೆಂಬಲವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಇವು ಅಪದ್ಧರ್ಮದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ರಾಜ್ಯರಕ್ಷಣೆಯ ತಂತ್ರತತ್ತ್ವಗಳಾಗಿವೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಹೇಳುವಂತೆ, ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಮೃದುತ್ವವಲ್ಲ; ಅಗತ್ಯವಿದ್ದರೆ ದೃಢತೆ ಮತ್ತು ನಿರ್ಣಾಯಕ ಕ್ರಮಗಳೂ ಧರ್ಮದ ಭಾಗವಾಗಬಹುದು.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ "ಶತ್ರು" ಮನಸ್ಸಿನ ಅಜ್ಞಾನ, ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ವಾಸನೆಗಳು. ಆತ್ಮಸಾಧಕನು ಹೊರಗೆ ವಿನಯ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು. ಆದರೆ ಒಳಗೆ ತನ್ನ ದುಷ್ಟವಾಸನೆಗಳ "ಪರಮರ್ಮ" — ಮೂಲ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಅವುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಣಾಯಕವಾಗಿ ನಿವಾರಿಸಬೇಕು. "ತೀಕ್ಷ್ಣತುಂಡ" — ತೀಕ್ಷ್ಣ ವಿವೇಕ. "ದಾರುಣ ಕರ್ಮ" — ಕಠಿಣ ಆತ್ಮಶಾಸನ ಮತ್ತು ತಪಸ್ಸು. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವು ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಬಂಧನಗಳನ್ನು ಕಠಿಣವಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಯೋಗತತ್ತ್ವವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಹೊರಗಿನ ಸೌಜನ್ಯ ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಜಾಗೃತ ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ದೃಢ ನಿರ್ಧಾರಶಕ್ತಿಯೂ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ — ಮೃದುಭಾವ ಮತ್ತು ದೃಢತೆ ಎರಡರ ಸಮತೋಲನವೇ ನಿಜವಾದ ನಾಯಕತ್ವ. ಆಡಳಿತ, ನ್ಯಾಯ, ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಕಠಿಣ ಆದರೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ನಿರ್ಧಾರಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲೇಬೇಕು. ತಪ್ಪನ್ನು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಸಹಿಸುವುದು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಹಾನಿಕಾರಿಯಾಗಬಹುದು. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹೊರಗಿನ ಸೌಜನ್ಯದ ಜೊತೆಗೆ ಒಳಗಿನ ದೃಢತೆ ಮತ್ತು ಗುರಿನಿಷ್ಠೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ವೈಯಕ್ತಿಕ ದ್ವೇಷ, ಮೋಸ ಅಥವಾ ಕ್ರೂರತೆಯ ಸಾಧನವಾಗಿಸಬಾರದು. ಮಹಾಭಾರತದ ಉದ್ದೇಶ ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆ, ನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಸಮೂಹಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಎಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯಬಾರದು. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ಮೃದುಭಾವದೊಂದಿಗೆ ಇರುವ ಜಾಗೃತ ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಅಗತ್ಯವಿದ್ದಾಗ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ದೃಢ ಕ್ರಮವೇ ಧರ್ಮಮಯ ನಾಯಕತ್ವದ ಆಧಾರವೆಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ಸಂಬಂಧಗಳ ಸ್ವಭಾವ ಮತ್ತು ಜಾಗೃತ ಧರ್ಮನೀತಿ

ನಾಸ್ತಿ ಜಾತ್ಯಾ ರಿಪುರ್ನಾಮ ಮಿತ್ರಂ ನಾಮ ನ ವಿದ್ಯತೇ ।
ಸಾಮರ್ಥ್ಯಯೋಗಾಜ್ಜಾಯಂತೇ ಮಿತ್ರಾಣಿ ರಿಪವಸ್ತಥಾ ॥ 51
ಅಮಿತ್ರಂ ನೈವ ಮುಂಚೇತ ಬ್ರುವಂತಂ ಕರುಣಾನ್ಯಪಿ ।

ದುಃಖಂ ತತ್ರ ನ ಕುರ್ವೀತ ಹನ್ಯಾತ್ ಪೂರ್ವಾಪಕಾರಿಣಮ್ ॥ 52

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 10

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಯಾರೂ ಜನ್ಮದಿಂದಲೇ ಶತ್ರುವೂ ಅಲ್ಲ, ಮಿತ್ರರೂ ಅಲ್ಲ. ಪರಿಸ್ಥಿತಿ, ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಮತ್ತು ಸ್ವಾರ್ಥಸಂಬಂಧಗಳಿಂದ ಮಿತ್ರರೂ ಶತ್ರುಗಳೂ ಆಗುತ್ತಾರೆ. ಹಿಂದಿನಿಂದ ಅಪಕಾರ ಮಾಡಿದ ಶತ್ರು ಕರುಣೆಯ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಿದರೂ ಅವನನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ಬಿಡಬಾರದು. ಅವನ ವಿರುದ್ಧ ಕ್ರಮ ಕೈಗೊಳ್ಳುವಾಗ ಅತಿಯಾದ ಮನೋವ್ಯಥೆಪಡಬಾರದು.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಮಾನವಸಂಬಂಧಗಳ ವ್ಯವಹಾರಿಕ ಸ್ವಭಾವ ಮತ್ತು ಅಪದ್ಧರ್ಮದ ಜಾಗೃತತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಭಾವನಾತ್ಮಕ ಅಂಧವಿಶ್ವಾಸಕ್ಕಿಂತ ವಾಸ್ತವಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. "ನಾಸ್ತಿ ಜಾತ್ಯಾ ರಿಪುಃ" — ಯಾರೂ ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲೇ ಶತ್ರುವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. "ಮಿತ್ರಂ ನಾಮ ನ ವಿದ್ಯತೇ" — ಅದೇ ರೀತಿ ಯಾರೂ ಶಾಶ್ವತ ಮಿತ್ರರೂ ಅಲ್ಲ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದು — ಸಂಬಂಧಗಳು ಪರಿಸ್ಥಿತಿ, ಪ್ರಯೋಜನ, ಧರ್ಮ, ಸ್ವಭಾವ ಮತ್ತು ಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ರೂಪುಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. "ಸಾಮರ್ಥ್ಯಯೋಗಾತ್" — ಶಕ್ತಿ, ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ಉದ್ದೇಶಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದಲೇ ಮಿತ್ರತ್ವ ಮತ್ತು ಶತ್ರುತ್ವಗಳು ಬದಲಾಗುತ್ತವೆ. ಇದು ಸಂಬಂಧಗಳ ಬಗ್ಗೆ ನಿರಾಶಾವಾದವಲ್ಲ; ವ್ಯವಹಾರಿಕ ಜ್ಞಾನವಾಗಿದೆ. ಮಾನವಜೀವನದ ಚಲನೆಯ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಮಹಾಭಾರತ ಇಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸುತ್ತದೆ. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ಅಮಿತ್ರಂ ನೈವ ಮುಂಚೇತ್" — ಹಿಂದೆ ಅಪಕಾರ ಮಾಡಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೇವಲ ಮೃದುಮಾತುಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ಬಿಡಬಾರದು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. "ಬ್ರುವಂತಂ ಕರುಣಾನ್ಯಪಿ" — ಅವನು ಕರುಣೆ, ಮೃದುಭಾವ ಅಥವಾ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪದ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಿದರೂ. ಇಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಪ್ರತೀಕಾರವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ; ಜಾಗೃತತೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. "ಪೂರ್ವಾಪಕಾರಿಣಮ್" — ಹಿಂದೆ ದ್ರೋಹ ಅಥವಾ ಅಪಕಾರ ಮಾಡಿದವನು. ಅವನ ಬಗ್ಗೆ ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡುವಾಗ ಕೇವಲ ಭಾವನಾತ್ಮಕತೆಯಿಂದಲ್ಲ, ಅನುಭವ ಮತ್ತು ವಿವೇಕದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. "ದುಃಖಂ ತತ್ರ ನ ಕುರ್ವೀತ" — ಅಗತ್ಯವಾದ ಕಠಿಣ ಕ್ರಮ ಕೈಗೊಳ್ಳುವ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿಯಾದ ಮನೋವಿಕಾರಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಬಾರದು. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಭಾವನಾತ್ಮಕ ಮೃದುತ್ವವಲ್ಲ; ಅನುಭವಜ್ಞಾನ, ಜಾಗ್ರತೆ ಮತ್ತು ಸಂದರ್ಭಜ್ಞಾನದ ಸಮತೋಲನವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾರುತ್ತವೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ "ಮಿತ್ರ" ಮತ್ತು "ಶತ್ರು" ಮನಸ್ಸಿನ ವಿಭಿನ್ನ ವೃತ್ತಿಗಳ ಸಂಕೇತಗಳು. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಯಾವ ವೃತ್ತಿಯು ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಗೆ ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿದೆ ಅದು ಮಿತ್ರ; ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾದುದು ಶತ್ರು. "ಪೂರ್ವಾಪಕಾರಿಣಮ್" — ಹಿಂದೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಬಂಧಿಸಿದ ದುಷ್ಟವಾಸನೆಗಳು. ಅವು ಮತ್ತೆ ಮೃದುರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡರೂ ಆತ್ಮಸಾಧಕನು ಜಾಗೃತನಾಗಿರಬೇಕು. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಆತ್ಮಜೀವನದಲ್ಲಿ ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಜಾಗೃತಿಯ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧಗಳು, ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಬಾಂಧವ್ಯಗಳು ವೇಗವಾಗಿ ಬದಲಾಗುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ — ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿ ಮತ್ತು ಗೌರವ ಇರಲಿ; ಆದರೆ ಅಂಧವಿಶ್ವಾಸ ಇರಬಾರದು. ವ್ಯವಹಾರ, ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ವೈಯಕ್ತಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ಜನರ ಸ್ವಭಾವ ಮತ್ತು ಹಿಂದಿನ ನಡೆಗಳನ್ನು ಗಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ನಿರ್ಧಾರ ಮಾಡಬೇಕು. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಭಾವನಾತ್ಮಕ ಸಮತೋಲನ ಮತ್ತು ಅನುಭವಜ್ಞಾನದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಕಲಿಸುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾಜಿಕ ಜಾಲತಾಣಗಳು ಮತ್ತು ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಸಂಬಂಧಗಳ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಅನೇಕರು ಮಾತುಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ತ್ವರಿತ ವಿಶ್ವಾಸ ಇಟ್ಟು ನಂತರ

ನೋವು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ವಿಶ್ವಾಸದ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ಸಂಬಂಧಗಳು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ರೂಪುಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ; ಜಾಗೃತ ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಅನುಭವಜ್ಞಾನವೇ ಧರ್ಮಮಯ ವ್ಯವಹಾರದ ಆಧಾರವೆಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ಸಂಗ್ರಹ, ನಿಗ್ರಹ ಮತ್ತು ಅಪದ್ಧರ್ಮದ ವ್ಯವಹಾರತಂತ್ರ

ಸಂಗ್ರಹಾನುಗ್ರಹೇ ಯತ್ನಃ ಸದಾ ಕಾರ್ಯೋಽನಸೂಯತಾ ।
ನಿಗ್ರಹಶ್ಚಾಪಿ ಯತ್ನೇನ ಕರ್ತವ್ಯೋ ಭೂತಿಮಿಚ್ಛತಾ ॥ 53
ಪ್ರಹರಿಷ್ಯನ್ ಪ್ರಿಯಂ ಬ್ರೂಯಾತ್ ಪ್ರಹೃತ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಿಯೋತ್ತರಮ್ ।
ಅಪಿ ಚಾಸ್ಯ ಶಿರಶ್ಛಿತ್ತ್ವಾ ರುದ್ಯಾಚ್ಛೋಚೇದಥಾಪಿ ವಾ ॥ 54
ನಿಮಂತ್ರಯೇತ ಸಾನ್ತ್ವೇನ ಸಮ್ಮಾನೇನ ತಿತಿಕ್ಷಯಾ ।
ಆಶಾಕಾರಣಮಿತ್ಯೇತತ್ ಕರ್ತವ್ಯಂ ಭೂತಿಮಿಚ್ಛತಾ ॥ 55

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 10

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಬಯಸುವವನು ಸದಾ ಜನರನ್ನು ಒಗ್ಗೂಡಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಅವರಿಗೆ ಅನುಗ್ರಹ ತೋರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಯತ್ನಶೀಲನಾಗಿರಬೇಕು; ಅಗತ್ಯವಿದ್ದರೆ ನಿಯಂತ್ರಣ ಮತ್ತು ದಂಡನೆಯನ್ನೂ ಜಾಗೃತಿಯಿಂದ ಅನುಸರಿಸಬೇಕು. ಕಠಿಣ ಕ್ರಮ ಕೈಗೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೂ ಮೃದುವಾಗಿ ಮಾತನಾಡಬೇಕು; ಕ್ರಮ ಕೈಗೊಂಡ ಬಳಿಕವೂ ಸೌಮ್ಯತೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಎದುರಾಳಿಯನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದ ಬಳಿಕವೂ ಅವನ ಬಗ್ಗೆ ವಿಷಾದ ಅಥವಾ ಕರುಣೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಬಹುದು. ಸಾಂತ್ವನ, ಗೌರವ ಮತ್ತು ಸಹನೆಯ ಮೂಲಕ ಜನರನ್ನು ತನ್ನತ್ತ ಸೆಳೆಯಬೇಕು; ಇದೇ ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಬಯಸುವವನ ನೀತಿ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ನಾಯಕತ್ವ, ರಾಜತಂತ್ರ ಮತ್ತು ಮಾನವವ್ಯವಹಾರದ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮತ್ತು ಗಂಭೀರ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಕಠಿಣ ನಿಯಂತ್ರಣವಲ್ಲ, ಕೇವಲ ಮೃದುತ್ವವೂ ಅಲ್ಲ; ಇವೆರಡರ ಸಮತೋಲನವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಸಂದೇಶ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. "ಸಂಗ್ರಹ" ಎಂದರೆ ಜನರನ್ನು ಒಗ್ಗೂಡಿಸುವುದು, ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಗಳಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಸಮೂಹವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದು. "ಅನುಗ್ರಹ" — ಕರುಣೆ, ಸಹಾಯ ಮತ್ತು ಸೌಜನ್ಯ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದು — ನಿಜವಾದ ನಾಯಕನು ಜನರನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಮತ್ತು ಗೌರವದಿಂದ ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯಬೇಕು. ಆದರೆ "ನಿಗ್ರಹ" ಕೂಡ ಅಗತ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಧರ್ಮವನ್ನು ಕಾಪಾಡಲು ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ನಿಯಂತ್ರಣ, ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಕಠಿಣ ಕ್ರಮಗಳೂ ಅಗತ್ಯವಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸಮತೋಲನದ ನಾಯಕತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿದೆ. "ಪ್ರಹರಿಷ್ಯನ್ ಪ್ರಿಯಂ ಬ್ರೂಯಾತ್" — ಕಠಿಣ ಕ್ರಮ ಕೈಗೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೂ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಮೃದುತ್ವ ಇರಬೇಕು. "ಪ್ರಹೃತ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಿಯೋತ್ತರಮ್" — ಕ್ರಮ ಕೈಗೊಂಡ ಬಳಿಕವೂ ದ್ವೇಷ ಅಥವಾ ಕ್ರೂರತೆಯಿಂದ ಅಲ್ಲ, ಸಮತೋಲನದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. "ಶಿರಶ್ಛಿತ್ತ್ವಾ ರುದ್ಯಾತ್" ಎಂಬ ಉಪಮೆ ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಅರ್ಥ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಕ್ರೂರತೆ ಅಲ್ಲ; ಕರ್ತವ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಕಠಿಣ ಕ್ರಮ ಕೈಗೊಂಡ ಬಳಿಕವೂ ಮಾನವೀಯತೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು ಎಂಬುದು. ಧರ್ಮದ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಕ್ರೂರಹೃದಯಿಯಾಗಬಾರದು ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಮಹಾಭಾರತ ಇಲ್ಲಿ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಮೂರನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ಸಾಂತ್ವ", "ಸಮ್ಮಾನ", "ತಿತಿಕ್ಷಾ" ಎಂಬ ಮೂರು ಗುಣಗಳನ್ನು ನಾಯಕತ್ವದ ಆಧಾರವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಸಾಂತ್ವ — ಮೃದುವಾದ ಸಂವಾದ, ಸಮ್ಮಾನ — ಗೌರವಪೂರ್ಣ ನಡೆ, ತಿತಿಕ್ಷಾ — ಸಹನೆ ಮತ್ತು ಸಹಿಷ್ಣುತೆ, "ಆಶಾಕಾರಣಂ" — ಜನರಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸ ಮತ್ತು ನಿರೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದು. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದು — ನಿಜವಾದ ಶಕ್ತಿ ಜನರ ಮನಸ್ಸನ್ನು

ಗೆಲ್ಲುವುದರಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಧರ್ಮವು ಕರುಣೆ ಮತ್ತು ಕಠಿಣತೆ, ಮೃದುತ್ವ ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತುಗಳ ಸಮತೋಲನವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಾರುತ್ತವೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ "ಸಂಗ್ರಹ" ಮನಸ್ಸಿನ ಸತ್ವ ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಒಗ್ಗೂಡಿಸುವುದು. "ನಿಗ್ರಹ" — ದುಷ್ಟವಾಸನೆಗಳ ನಿಯಂತ್ರಣ. ಆತ್ಮಸಾಧಕನು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ಕಠಿಣ ಶಿಸ್ತು ಇಟ್ಟರೂ, ತನ್ನ ಮೇಲೆ ದ್ವೇಷ ಅಥವಾ ಕ್ರೂರತೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಬಾರದು. "ಸಾಂತ್ವ" — ಆತ್ಮಶಾಂತಿ. "ತಿತಿಕ್ಷಾ" — ಸಹನಶಕ್ತಿ. "ಸಮ್ಮಾನ" — ಆತ್ಮಗೌರವ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಕರುಣೆಯ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನಾಯಕತ್ವವು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಅತಿಯಾದ ಕಠಿಣತೆ ಅಥವಾ ಅತಿಯಾದ ಮೃದುತ್ವದ ಅತಿರೇಕಗಳಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ — ನಿಜವಾದ ನಾಯಕತ್ವವೆಂದರೆ ಜನರನ್ನು ಗೌರವದಿಂದ ನಡೆಸಿಕೊಂಡು, ಅಗತ್ಯವಿದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ದೃಢ ಕ್ರಮ ಕೈಗೊಳ್ಳುವುದು. ಕುಟುಂಬ, ಶಿಕ್ಷಣ, ಆಡಳಿತ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ತತ್ತ್ವ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸಂವಹನ, ಸಹನೆ ಮತ್ತು ಭಾವನಾತ್ಮಕ ಸಮತೋಲನದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ರಾಜಕೀಯ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿ ದ್ವೇಷ ಮತ್ತು ಕಠಿಣಭಾಷೆ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಮೃದುಸಂವಾದ ಮತ್ತು ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತ ದೃಢತೆಯ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ಕರುಣೆ, ಶಿಸ್ತು, ಸಹನೆ ಮತ್ತು ಗೌರವಗಳ ಸಮತೋಲನವೇ ಧರ್ಮಮಯ ನಾಯಕತ್ವದ ಶಾಶ್ವತ ಆಧಾರವೆಂಬ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ನಿರರ್ಥಕ ವೈರಾಗ್ರಹ ಮತ್ತು ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಜೀವನಧರ್ಮ

ನ ಶುಷ್ಕವೈರಂ ಕುರ್ವೀತ ನ ಬಾಹುಭ್ಯಾಂ ನದೀಂ ತರೇತ್ ॥
ಅಪಾರ್ಥಕಮನಾಯುಷ್ಯಂ ಗೋವಿಷಾಣಸ್ಯ ಭಕ್ಷಣಮ್ ।
ದಂತಾಶ್ಚ ಪರಿಘೃಷ್ಯಂತೇ ರಸಶ್ಚಾಪಿ ನ ಲಭ್ಯತೇ ॥ 56

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 10

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಕಾರಣವಿಲ್ಲದ ಅಥವಾ ಫಲವಿಲ್ಲದ ವೈರವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು. ಕೈಗಳನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿ ದೊಡ್ಡ ನದಿಯನ್ನು ದಾಟಲು ಯತ್ನಿಸಬಾರದು. ಹಸುವಿನ ಕೊಂಬನ್ನು ತಿನ್ನುವುದು ವ್ಯರ್ಥವೂ ಆಯುಷ್ಯಹಾನಿಕರವೂ ಆಗಿದೆ; ಅದರಿಂದ ಹಲ್ಲುಗಳು ಮಾತ್ರ ಕುಂದುತ್ತವೆ, ರಸ ಅಥವಾ ಪ್ರಯೋಜನ ಯಾವುದೂ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವ್ಯವಹಾರಜ್ಞಾನ, ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ನಿರರ್ಥಕ ಪ್ರಯತ್ನಗಳನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸರಳ ಆದರೆ ಗಂಭೀರ ಉಪಮೆಗಳ ಮೂಲಕ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. "ನ ಶುಷ್ಕವೈರಂ ಕುರ್ವೀತ" — "ಶುಷ್ಕವೈರ" ಎಂದರೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದ, ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ ಅಥವಾ ಫಲವಿಲ್ಲದ ವೈರ. ಕೆಲವರು ಕೇವಲ ಅಹಂಕಾರ, ಹಳೆಯ ದ್ವೇಷ ಅಥವಾ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದಲೇ ಶತ್ರುತ್ವವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಂತಹ ವೈರವ್ಯವಸ್ಥೆ ಇತ್ತ ಧರ್ಮಕ್ಕೂ, ಅತ್ತ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗೂ ಕಾರಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದು — ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಂಘರ್ಷವೂ ಅಗತ್ಯವಲ್ಲ. ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದ ವೈರಾಗ್ರಹವು ಶಕ್ತಿಯ ವ್ಯರ್ಥನಷ್ಟ. "ನ ಬಾಹುಭ್ಯಾಂ ನದೀಂ ತರೇತ್" — ದೊಡ್ಡ ನದಿಯನ್ನು ಕೇವಲ ಕೈಬಲದಿಂದ ದಾಟಲು ಯತ್ನಿಸಬಾರದು. ಇದು ಅತ್ಯಂತ ಆಳವಾದ ಉಪಮೆ. ಜೀವನದ ದೊಡ್ಡ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಸೂಕ್ತ ಸಾಧನ, ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ವಿಧಾನವಿಲ್ಲದೆ ಎದುರಿಸುವುದು ಅಪಾಯಕಾರಿ. ಧೈರ್ಯ ಮಾತ್ರ ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಸರಿಯಾದ ಉಪಾಯವೂ ಅಗತ್ಯ. ಮುಂದಿನ ಉಪಮೆ ಇನ್ನೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿದೆ. "ಗೋವಿಷಾಣಸ್ಯ ಭಕ್ಷಣಮ್" — ಹಸುವಿನ ಕೊಂಬನ್ನು ತಿನ್ನಲು ಯತ್ನಿಸುವುದು. ಅದು

"ಅಪಾರ್ಥಕ" — ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ್ದು. "ಅನಾಯುಷ್ಯಂ" — ಆರೋಗ್ಯ ಮತ್ತು ಆಯುಷ್ಯಕ್ಕೂ ಹಾನಿಕರ. "ದಂತಾಃ ಪರಿಘೃಷ್ಯಂತೇ" — ಹಲ್ಲುಗಳು ಮಾತ್ರ ಕುಂದುತ್ತವೆ. "ರಸಃ ನ ಲಭ್ಯತೇ" — ಆದರೆ ಯಾವುದೇ ಪೋಷಣೆಯೂ ಅಥವಾ ಸಾರ್ಥಕ ಫಲವೂ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮಹಾಭಾರತವು ಈ ಉಪಮೆಯ ಮೂಲಕ ಹೇಳುವುದು — ಕೆಲವು ಕಾರ್ಯಗಳು ಮನುಷ್ಯನ ಶಕ್ತಿ, ಸಮಯ ಮತ್ತು ಜೀವನವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹಾಳುಮಾಡುತ್ತವೆ; ಫಲವನ್ನೇ ಕೊಡವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ವ್ಯವಹಾರಿಕ ಜೀವನದ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ತತ್ತ್ವವಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಸಾಹಸವಲ್ಲ; ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಶಕ್ತಿನಿಯಂತ್ರಣವೂ ಆಗಿದೆ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ "ಶುಷ್ಕ ವೈರ" ಮನಸ್ಸಿನ ಅನಾವಶ್ಯಕ ದ್ವೇಷ ಮತ್ತು ಹಳೆಯ ಮಾನಸಿಕ ಬಂಧನಗಳು. ಆತ್ಮಸಾಧಕನು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅನಾವಶ್ಯಕ ವಿರೋಧ, ಅಸೂಯೆ ಮತ್ತು ಕೋಪವನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಸಾಗಬಾರದು. "ನದೀ" — ಸಂಸಾರ ಮತ್ತು ಜೀವನದ ಪ್ರವಾಹ. "ಬಾಹುಬಲ" — ಅಹಂಕಾರಪೂರ್ಣ ಸ್ವಬಲ. ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ದೈವಚಿಂತನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಅಹಂಕಾರದ ಬಲದಿಂದ ಜೀವನವನ್ನು ಗೆಲ್ಲಲು ಯತ್ನಿಸುವುದು ಅಪಾಯಕಾರಿ. "ಗೋವಿಷಾಣ" — ರಸವಿಲ್ಲದ ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಗಳು. ಅವು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕುಂದಿಸುತ್ತವೆ; ಆದರೆ ನಿಜವಾದ ಸಂತೋಷ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನಿರರ್ಥಕ ವಾದಗಳು, ಸಾಮಾಜಿಕ ಜಾಲತಾಣದ ದ್ವೇಷ, ರಾಜಕೀಯ ವೈರಾಗ್ರಹ ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರದ ಸಂಘರ್ಷಗಳು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ — ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಹೋರಾಟಕ್ಕೂ ಪ್ರವೇಶಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ; ಸಾರ್ಥಕವಾದದ್ದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಆರಿಸಬೇಕು. ವೈಯಕ್ತಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಲವರು ಹಳೆಯ ದ್ವೇಷ, ಅಸೂಯೆ ಅಥವಾ ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ತಮ್ಮ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಆರೋಗ್ಯವನ್ನೇ ಹಾಳುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇದನ್ನು "ಗೋವಿಷಾಣಭಕ್ಷಣ"ಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸುತ್ತದೆ. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಶಕ್ತಿಯ ಸರಿಯಾದ ಬಳಕೆ, ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ನಿರ್ಧಾರ ಮತ್ತು ಅನಾವಶ್ಯಕ ಸಂಘರ್ಷಗಳಿಂದ ದೂರವಿರುವ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಡಿಜಿಟಲ್ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಸಮಯ ಮತ್ತು ಮನಶ್ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಫಲವಿಲ್ಲದ ವಾದ–ವೈಷಮ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯರ್ಥ ಮಾಡುವುದು ದೊಡ್ಡ ಸಮಸ್ಯೆಯಾಗಿದೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನವು ಜಾಗೃತ ಜೀವನದ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದ ವೈರಾಗ್ರಹ ಮತ್ತು ನಿರರ್ಥಕ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ಜೀವನವನ್ನು ಕುಂದಿಸುತ್ತವೆ; ಜ್ಞಾನಪೂರ್ಣ ಶಕ್ತಿನಿಯಂತ್ರಣವೇ ಧರ್ಮಮಯ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿನ ಮಾರ್ಗವೆಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ತ್ರಿವರ್ಗ, ಪರಿಣಾಮಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಧರ್ಮವಿವೇಕ

ತ್ರಿವರ್ಗೇ ತ್ರಿವಿಧಾ ಪೀಡಾ ಅನುಬಂಧಸ್ತಥೈವ ಚ ।
ಅನುಬಂಧಂ ತಥಾ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಪೀಡಾಂ ಹಿ ಪರಿವರ್ಜಯೇತ್ ॥ 56

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 10

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಕಾಮ ಎಂಬ ತ್ರಿವರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ವಿಧದ ಕಷ್ಟಗಳು ಮತ್ತು ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಪರಿಣಾಮಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳ ಮುಂದಿನ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಅರಿತು, ದುಃಖ ಮತ್ತು ಹಾನಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಬೇಕು.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಜೀವನದ ತ್ರಿವರ್ಗ — ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಕಾಮ — ಇವುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವಿವೇಕವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಮಾನವಜೀವನದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೂ ಪರಿಣಾಮ ಮತ್ತು ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ ಜೋಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಗಿದೆ. "ತ್ರಿವರ್ಗ" ಎಂದರೆ:

ಧರ್ಮ — ನೈತಿಕ ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯಪೂರ್ಣ ಜೀವನ, ಅರ್ಥ — ಜೀವನೋಪಾಯ, ಸಂಪತ್ತು ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಸ್ಥಿರತೆ, ಕಾಮ — ಇಚ್ಛೆಗಳು, ಸಂತೋಷ ಮತ್ತು ಭೋಗಗಳು. ಮಾನವಜೀವನವು ಈ ಮೂರರ ಸುತ್ತಲೇ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದು — ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದಕ್ಕೂ "ತ್ರಿವಿಧಾ ಪೀಡಾ" ಅಂದರೆ ವಿಭಿನ್ನ ರೀತಿಯ ಕಷ್ಟಗಳು ಮತ್ತು ದುಃಖಗಳೂ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಕಠಿಣತೆ ಮತ್ತು ತ್ಯಾಗದ ಕಷ್ಟ ಇರಬಹುದು. ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಧೆ, ಭಯ ಮತ್ತು ಲೋಭದ ಕಷ್ಟ ಇರಬಹುದು. ಕಾಮದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ, ಬಂಧನ ಮತ್ತು ನಿರಾಶೆಯ ಕಷ್ಟ ಇರಬಹುದು. "ಅನುಬಂಧ" ಎಂಬ ಪದ ಇಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾಗಿದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಾರ್ಯಕ್ಕೂ ತಕ್ಷಣದ ಫಲ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಅದರ ನಂತರದ ಪರಿಣಾಮಗಳೂ ಇರುತ್ತವೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಹೇಳುವುದು — ಜ್ಞಾನಿಯು ಕೇವಲ ಇಂದಿನ ಲಾಭವನ್ನು ನೋಡುವುದಿಲ್ಲ; ಅದರ ಮುಂದಿನ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ಸಹ ಪರಿಶೀಲಿಸುತ್ತಾನೆ. "ಅನುಬಂಧಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾ" — ಕಾರ್ಯದ ಭವಿಷ್ಯಪರಿಣಾಮ, ಅದರ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ, ಮಾನಸಿಕ ಪರಿಣಾಮ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. "ಪೀಡಾಂ ಪರಿವರ್ಜಯೇತ್" — ದುಃಖ, ಪತನ ಅಥವಾ ಅಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ದೂರವಿಡಬೇಕು. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ದೂರದೃಷ್ಟಿಯ ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನದ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ "ತ್ರಿವರ್ಗ" ಮನಸ್ಸಿನ ಮೂರು ಪ್ರಮುಖ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ: ಧರ್ಮ — ಸತ್ವಗುಣ, ಅರ್ಥ — ರಜೋಗುಣ, ಕಾಮ — ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿ, ಆತ್ಮಸಾಧಕನು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಆಸೆ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯದ "ಅನುಬಂಧ" — ಅದರ ಆಂತರಿಕ ಪರಿಣಾಮ — ಏನು ಎಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಕ್ಷಣದ ಸುಖ ಕೊಡುವ ಅನೇಕ ವಿಷಯಗಳು ನಂತರ ಬಂಧನ ಮತ್ತು ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಬಹುದು. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಯೋಗದಲ್ಲಿ "ವಿವೇಕ" ಮತ್ತು "ಪರಿಣಾಮದರ್ಶನ" ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ತಕ್ಷಣದ ಲಾಭ, ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಸುಖ ಮತ್ತು ವೇಗದ ಯಶಸ್ಸಿನ ಹಿಂದೆ ಓಡುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ — ಯಾವುದೇ ನಿರ್ಧಾರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಮೊದಲು ಅದರ ದೀರ್ಘಕಾಲದ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಯೋಚಿಸಬೇಕು. ವ್ಯವಹಾರ, ಸಂಬಂಧಗಳು, ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ವೈಯಕ್ತಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ತಕ್ಷಣದ ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಅನೇಕ ನಿರ್ಧಾರಗಳು ನಂತರ ದೊಡ್ಡ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತವೆ. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು "ಕ್ಷಣಿಕ ಸುಖ" ಮತ್ತು "ಸ್ಥಿರ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು"ಗಳ ನಡುವಿನ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಡಿಜಿಟಲ್ ಯುಗದಲ್ಲಿ ವ್ಯಸನಗಳು, ತ್ವರಿತ ಸಂತೋಷ ಮತ್ತು ಅತಿಭೋಗದ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಆತ್ಮನಿಗ್ರಹದ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಾರ್ಯದ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ, ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವುದೇ ಧರ್ಮಮಯ ವಿವೇಕವೆಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ಉಳಿದ ಅವಶೇಷಗಳ ಅಪಾಯ ಮತ್ತು ಜಾಗೃತ ಜೀವನಧರ್ಮ

ಋಣಶೇಷೋಽಗ್ನಿಶೇಷಶ್ಚ ಶತ್ರುಶೇಷಸ್ತಥೈವ ಚ ।।
ಪುನಃ ಪುನರ್ವಿವರ್ಧೇತ ಸ್ವಲ್ಪೋಽಅಪಿ ಹ್ಯನಿವಾರಿತಃ ।। 58
ವರ್ಧಮಾನಮೃಣಂ ತಿಷ್ಠತ್ ಪರಿಭೂತಾಶ್ಚ ಶತ್ರವಃ ।
ಆವಹಂತ್ಯನಯಂ ತೀವ್ರಂ ವ್ಯಾಧಯಶ್ಚಾಪ್ಯುಪೇಕ್ಷಿತಾಃ ।। 59

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 10

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಉಳಿದಿರುವ ಸಾಲ, ಉಳಿದಿರುವ ಬೆಂಕಿ ಮತ್ತು ಉಳಿದಿರುವ ಶತ್ರು — ಇವು ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿದ್ದರೂ ಸರಿಯಾಗಿ ನಿವಾರಿಸದಿದ್ದರೆ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ಹೆಚ್ಚುತ್ತಾ ಇರುವ ಸಾಲ, ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯಗೊಂಡ ಶತ್ರುಗಳು ಮತ್ತು ಕಡೆಗಣಿಸಿದ ರೋಗಗಳು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಅನರ್ಥವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣದಾಗಿ ಕಾಣುವ ಅಪಾಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಬಾರದು ಎಂಬ ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ. ಅನೇಕ ದೊಡ್ಡ ವಿನಾಶಗಳು ಸಣ್ಣ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯಗಳಿಂದಲೇ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಬೋಧಿಸಲಾಗಿದೆ. “ಋಣಶೇಷ” — ಉಳಿದಿರುವ ಸಾಲ. ಸಾಲ ಸ್ವಲ್ಪವಿದೆ ಎಂದು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಅದು ಬಡ್ಡಿ ಮತ್ತು ಅವಲಂಬನೆಯ ಮೂಲಕ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಾ ಹೋಗುತ್ತದೆ. “ಅಗ್ನಿಶೇಷ” — ಆರದೆ ಉಳಿದಿರುವ ಬೆಂಕಿ. ಸಣ್ಣ ಕಿಡಿಯನ್ನೇ ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಅದು ದೊಡ್ಡ ದಹನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಬಹುದು. “ಶತ್ರುಶೇಷ” — ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಶಮನಗೊಳ್ಳದ ಶತ್ರುತ್ವ ಅಥವಾ ಅಪಾಯಕಾರಿ ವೈರವೃತ್ತಿ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದು — ಇವು “ಸ್ವಲ್ಪೋಽಪಿ” ಅಂದರೆ ಸಣ್ಣದಾಗಿದ್ದರೂ, “ಅನಿವಾರಿತಃ” — ಸರಿಯಾಗಿ ತಡೆಯದಿದ್ದರೆ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ಇದು ಕೇವಲ ರಾಜಕೀಯತತ್ತ್ವವಲ್ಲ; ಜೀವನದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಜ್ಞಾನವಾಗಿದೆ. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಈ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಇನ್ನೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. “ವರ್ಧಮಾನಂ ಋಣಂ” — ಹೆಚ್ಚುತ್ತಾ ಹೋಗುವ ಸಾಲ. “ಪರಿಭೂತಾಃ ಶತ್ರವಃ” — ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯಗೊಂಡ ಅಥವಾ ಅಪಮಾನಿತ ಶತ್ರುಗಳು. “ವ್ಯಾಧಯಃ ಉಪೇಕ್ಷಿತಾಃ” — ಗಮನಿಸದೆ ಬಿಟ್ಟ ರೋಗಗಳು. ಈ ಮೂರೂ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ “ಅನಯಂ ತೀವ್ರಂ” — ಗಂಭೀರ ಅನರ್ಥ ಮತ್ತು ದುಃಖವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಜೀವನದ ಒಂದು ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ — ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ಸಣ್ಣವಾಗಿರುವಾಗಲೇ ಅವುಗಳನ್ನು ಜಾಗೃತಿಯಿಂದ ಪರಿಹರಿಸಬೇಕು. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ದೂರದೃಷ್ಟಿ, ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಸಮಯೋಚಿತ ಕ್ರಮದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ: “ಋಣ” — ಮನಸ್ಸಿನ ಆಸಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಬಂಧನ, “ಅಗ್ನಿ” — ಕೋಪ ಮತ್ತು ವಾಸನೆ, “ಶತ್ರು” — ಅಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ದುಷ್ಟವೃತ್ತಿಗಳು, ಆತ್ಮಸಾಧಕನು ಇವುಗಳನ್ನು ಸಣ್ಣವೆಂದು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಬಾರದು. ಸಣ್ಣ ಕೋಪ, ಸಣ್ಣ ಆಸಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಸಣ್ಣ ಅಹಂಕಾರವೂ ಬೆಳೆದು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆವರಿಸಬಹುದು. “ವ್ಯಾಧಿ” ಇಲ್ಲಿ ಆಂತರಿಕ ಅಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಮನೋವಿಕಾರಗಳ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಯೋಗದಲ್ಲಿ ನಿರಂತರ ಆತ್ಮಪರಿಶೀಲನೆ ಮತ್ತು ಮನಶ್ಶುದ್ಧಿಯ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಆರ್ಥಿಕ ಸಾಲ, ಆರೋಗ್ಯದ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಬಂಧಗಳ ಸಣ್ಣ ಬಿರುಕುಗಳನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ — ಸಣ್ಣ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಸಣ್ಣದಲ್ಲೇ ಪರಿಹರಿಸಬೇಕು. ಆರ್ಥಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ನಿಯಂತ್ರಣವಿಲ್ಲದ ಸಾಲ, ವೈಯಕ್ತಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ ದ್ವೇಷಗಳು ಮತ್ತು ಆರೋಗ್ಯದಲ್ಲಿ ಆರಂಭಿಕ ಲಕ್ಷಣಗಳ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯ — ಇವು ನಂತರ ದೊಡ್ಡ ಸಂಕಷ್ಟಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತವೆ. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಹಣಕಾಸಿನ ಶಿಸ್ತು, ಆರೋಗ್ಯಜಾಗೃತಿ ಮತ್ತು ಸಂಬಂಧಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಡಿಜಿಟಲ್ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಮಾನಸಿಕ ಒತ್ತಡ, ವ್ಯಸನ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕ ಅವಲಂಬನೆಗಳು ನಿಧಾನವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ದೊಡ್ಡ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಾಗುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಜಾಗೃತ ಮತ್ತು ಸಮಯೋಚಿತ ಕ್ರಮದ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ಸಣ್ಣ ಅಪಾಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸದೆ, ಅವುಗಳನ್ನು ಆರಂಭದಲ್ಲಿಯೇ ನಿಯಂತ್ರಿಸುವುದೇ ಧರ್ಮಮಯ ಜಾಗೃತ ಜೀವನವೆಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ಅಪೂರ್ಣ ಕಾರ್ಯದ ಅಪಾಯ ಮತ್ತು ರಾಜ್ಯರಕ್ಷಣೆಯ ಕಠಿಣಧರ್ಮ

ನಾಸಮ್ಯಕೃತಕಾರೀ ಸ್ಯಾದಪ್ರಮತ್ತಃ ಸದಾ ಭವೇತ್ ॥
ಕಂಟಕೋಅಪಿ ಹಿ ದುಶ್ಛಿನ್ನೋ ವಿಕಾರಂ ಕುರುತೇ ಚಿರಮ್ ॥ 60
ವಧೇನ ಚ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ಮಾರ್ಗಾಣಾಂ ದೂಷಣೇನ ಚ ।
ಆಕರಾಣಾಂ ವಿನಾಶೈಶ್ಚ ಪರರಾಷ್ಟ್ರಂ ವಿನಾಶಯೇತ್ ॥ 61

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 10

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಯಾವುದೇ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಅರ್ಧದಲ್ಲೇ ಅಥವಾ ಅಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ಮಾಡಬಾರದು; ಸದಾ ಜಾಗೃತನಾಗಿರಬೇಕು. ಸರಿಯಾಗಿ ತೆಗೆದುಹಾಕದ ಮುಳ್ಳು ಕೂಡ ದೀರ್ಘಕಾಲ ನೋವು ಮತ್ತು ಕಿರಿಕಿರಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಜನರ ನಾಶ, ಮಾರ್ಗಗಳ ಹಾನಿ ಮತ್ತು ಸಂಪತ್ತಿನ ಮೂಲಗಳನ್ನು ಧ್ವಂಸ ಮಾಡುವ ಮೂಲಕ ಶತ್ರುರಾಷ್ಟ್ರವನ್ನು ದುರ್ಬಲಗೊಳಿಸಬಹುದು.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಜಾಗೃತ ಕಾರ್ಯನಿಷ್ಠೆ ಮತ್ತು ಅಪದ್ಧರ್ಮದ ರಾಜ್ಯತಂತ್ರವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ. ಮೊದಲ ಶ್ಲೋಕವು ವೈಯಕ್ತಿಕ ಜೀವನ ಮತ್ತು ವ್ಯವಹಾರಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದರೆ, ಎರಡನೆಯದು ಯುದ್ಧ ಮತ್ತು ರಾಜ್ಯರಕ್ಷಣೆಯ ಕಠಿಣತತ್ತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. "ನಾಸಮ್ಯಕೃತಕಾರೀ ಸ್ಯಾತ್" — ಯಾವುದೇ ಕೆಲಸವನ್ನು ಅರ್ಧದಲ್ಲೇ ಅಥವಾ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ಮಾಡಬಾರದು. ಅಪೂರ್ಣ ಕೆಲಸಗಳು ಮುಂದೆ ದೊಡ್ಡ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಬಹುದು. "ಅಪ್ರಮತ್ತಃ ಸದಾ ಭವೇತ್" — ಸದಾ ಜಾಗೃತಿಯಿಂದಿರಬೇಕು. ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯವೇ ಅನೇಕ ಅನರ್ಥಗಳ ಮೂಲ ಎಂದು ಮಹಾಭಾರತ ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತದೆ. "ಕಂಟಕಃ" — ಮುಳ್ಳಿನ ಉಪಮೆ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿದೆ. "ದುಶ್ಛಿನ್ನಃ" — ಸರಿಯಾಗಿ ತೆಗೆದುಹಾಕದ ಮುಳ್ಳು. ಅದು ಸಣ್ಣದಾಗಿದ್ದರೂ "ವಿಕಾರಂ ಕುರುತೇ ಚಿರಮ್" — ದೀರ್ಘಕಾಲ ನೋವು, ಉರಿಯೂತ ಮತ್ತು ತೊಂದರೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಈ ಉಪಮೆಯ ಮೂಲಕ ಮಹಾಭಾರತವು ಹೇಳುವುದು — ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಅರ್ಧದಲ್ಲೇ ಬಿಡುವುದು ಅಪಾಯಕಾರಿ. ಇದು ವೈಯಕ್ತಿಕ ಜೀವನ, ಆಡಳಿತ, ಆರೋಗ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಬಂಧಗಳ ಎಲ್ಲ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಜ್ಞಾನವಾಗಿದೆ. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕವು ಅಪದ್ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಯುದ್ಧತಂತ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದೆ. "ವಧೇನ", "ಮಾರ್ಗದೂಷಣ", "ಆಕರವಿನಾಶ" — ಇವು ಶತ್ರುರಾಷ್ಟ್ರದ ಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಸಂಪನ್ಮೂಲಗಳನ್ನು ದುರ್ಬಲಗೊಳಿಸುವ ಯುದ್ಧತಂತ್ರಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಸಾಮಾನ್ಯ ಧರ್ಮಜೀವನವಲ್ಲ, ಸಂಕಷ್ಟಕಾಲದ ರಾಜತಂತ್ರವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದೆ. "ಆಕರ" ಎಂದರೆ ಸಂಪತ್ತಿನ ಮೂಲಗಳು — ಧಾನ್ಯ, ಗಣಿಗಳು, ವ್ಯಾಪಾರಮಾರ್ಗಗಳು ಅಥವಾ ಆರ್ಥಿಕಸಂಪನ್ಮೂಲಗಳು. ಶತ್ರುವಿನ ಬಲವನ್ನು ದುರ್ಬಲಗೊಳಿಸುವ ಮೂಲಕ ಅವನ ಆಕ್ರಮಣಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುವುದು ರಾಜ್ಯರಕ್ಷಣೆಯ ಭಾಗವೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ವೈಯಕ್ತಿಕ ಹಿಂಸೆ ಅಥವಾ ಕ್ರೂರತೆಯ ಬೆಂಬಲವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಇದು ರಾಜ್ಯರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ಅಪದ್ಧರ್ಮದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸಲ್ಪಡುವ ರಾಜತಂತ್ರದ ಭಾಗವಾಗಿದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ "ಕಂಟಕ" ಮನಸ್ಸಿನ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ದುರ್ವಾಸನೆಗಳು. ಸಣ್ಣ ಕೋಪ, ಅಸೂಯೆ ಅಥವಾ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಅವು ದೀರ್ಘಕಾಲ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನೋವು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ. "ಅಸಮ್ಯಕೃತಕಾರ್ಯ" — ಅರ್ಧಸಾಧನೆ ಮತ್ತು ಅಜಾಗರೂಕ ಆತ್ಮಶಾಸನ. "ಪರರಾಷ್ಟ್ರ" ಇಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ವಿಷಯಾಸಕ್ತಿಗಳ ಲೋಕವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮಸಾಧಕನು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ದುಷ್ಟಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳ ಮೂಲಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಸಮೂಲವಾಗಿ ನಿವಾರಿಸಬೇಕು.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಸಿದ್ಧ ನಿರ್ಧಾರಗಳು, ಅಪೂರ್ಣ ಯೋಜನೆಗಳು ಮತ್ತು ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯಪೂರ್ಣ ಕಾರ್ಯಪದ್ಧತಿಗಳು ಅನೇಕ ಸಂಕಷ್ಟಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು

ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ — ಸಣ್ಣ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನೂ ಸರಿಯಾಗಿ ಪರಿಹರಿಸಬೇಕು; ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅವು ದೀರ್ಘಕಾಲ ತೊಂದರೆ ಕೊಡುತ್ತವೆ. ಆರೋಗ್ಯ, ಹಣಕಾಸು, ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯವು ಮುಂದೆ ದೊಡ್ಡ ಅನರ್ಥಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಬಹುದು. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಶಿಸ್ತು, ಪೂರ್ಣತೆ ಮತ್ತು ಜಾಗೃತ ಕಾರ್ಯನಿಷ್ಠೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮತ್ತು ಆಡಳಿತಾತ್ಮಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಶತ್ರುವಿನ ಬಲದ ಮೂಲಗಳನ್ನು ಅರಿಯುವುದು ಮತ್ತು ಅವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವುದು ರಕ್ಷಣಾತಂತ್ರದ ಭಾಗವಾಗಿದೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ಅಪೂರ್ಣತೆ ಮತ್ತು ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯವು ದೀರ್ಘಕಾಲದ ಅನರ್ಥಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತವೆ; ಜಾಗೃತ ಮತ್ತು ಸಮಗ್ರ ಕಾರ್ಯವೇ ಧರ್ಮಮಯ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿನ ಆಧಾರವೆಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ರಾಜತಂತ್ರ, ನಾಯಕತ್ವ ಮತ್ತು ಜಾಗೃತ ಜೀವನಧರ್ಮದ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ತತ್ತ್ವ

ಗೃಧ್ರದೃಷ್ಟಿರ್ಬಕಾಲೀನಃ ಸಚೇಷ್ಟಃ ಸಿಂಹವಿಕ್ರಮಃ ।
ಅನುದ್ವಿಗ್ನಃ ಕಾಕಶಂಕೀ ಭುಜಂಗಚರಿತಂ ಚರೇತ್ ॥ 62
ಶ್ರೇಣಿಮುಖ್ಯೋಪಜಾಪೇಷು ವಲ್ಲಭಾನುನಯೇಷು ಚ ।
ಅಮಾತ್ಯಾನ್ ಪರಿರಕ್ಷೇತ ಭೇದಸಂಘಾತಯೋರಪಿ ॥ 63

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 10

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ರಾಜನು ಅಥವಾ ಜ್ಞಾನಿಯು ಗಿಡುಗೆಯಂತೆ ದೂರದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿರಬೇಕು, ಕೊಕ್ಕರೆಯಂತೆ ಸಮಯಕಾಯುವವನಾಗಿರಬೇಕು, ಸಿಂಹದಂತೆ ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾಗಿರಬೇಕು, ಹೊರಗೆ ಆತಂಕವಿಲ್ಲದವನಂತೆ ಕಾಣಬೇಕು, ಕಾಗೆಯಂತೆ ಸದಾ ಶಂಕಾಜಾಗೃತಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿರಬೇಕು ಮತ್ತು ಹಾವಿನಂತೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ನಡೆಯಬೇಕು. ಸಂಘಟನೆಗಳ ನಾಯಕರು, ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿ ಜನರು ಮತ್ತು ಮಂತ್ರಿಗಳನ್ನು ಸಮಾಧಾನದಿಂದ ಹಾಗೂ ಜಾಗೃತಿಯಿಂದ ಕಾಪಾಡಬೇಕು; ಭೇದ ಮತ್ತು ಸಂಘರ್ಷಗಳು ಉಂಟಾಗದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.*

ವಿವರಣೆ:- ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ರಾಜತಂತ್ರ, ನಾಯಕತ್ವ ಮತ್ತು ಜಾಗೃತ ಜೀವನಧರ್ಮದ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ವಿವಿಧ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಉಪಮೆಗಳ ಮೂಲಕ ಸಂಪೂರ್ಣ ನಾಯಕತ್ವದ ಮನೋವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. "ಗೃಧ್ರದೃಷ್ಟಿ" — ಗಿಡುಗೆಯಂತೆ ದೂರದೃಷ್ಟಿ. ಗಿಡುಗೆಯು ಬಹುದೂರದಿಂದಲೇ ಆಹಾರವನ್ನು ಗಮನಿಸುತ್ತದೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ಜ್ಞಾನಿಯು ದೂರದ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಅರಿಯಬೇಕು. "ಬಕಾಲೀನಃ" — ಕೊಕ್ಕರೆಯಂತೆ ಸಮಯ ಕಾಯುವ ಶಾಂತ ಏಕಾಗ್ರತೆ. ಕೊಕ್ಕರೆ ತಕ್ಷಣ ದಾಳಿ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ; ಸೂಕ್ತ ಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ಶಾಂತವಾಗಿ ಕಾಯುತ್ತದೆ. ಇದು ಸಹನೆ ಮತ್ತು ಸಮಯಜ್ಞಾನದ ಸಂಕೇತ. "ಸಿಂಹವಿಕ್ರಮಃ" — ಸೂಕ್ತ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸಿಂಹದಂತೆ ನಿರ್ಭಯ ಪರಾಕ್ರಮ. ಜಾಗೃತಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಧೈರ್ಯವೂ ಅಗತ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ಮಹಾಭಾರತ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. "ಅನುದ್ವಿಗ್ನಃ" — ಹೊರಗೆ ಗಾಬರಿಯಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿರಚಿತ್ತ. ನಾಯಕನು ಸಂಕಷ್ಟದಲ್ಲಿಯೂ ಆತಂಕವನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸಬಾರದು. "ಕಾಕಶಂಕೀ" — ಕಾಗೆಯಂತೆ ಸದಾ ಜಾಗೃತ ಮತ್ತು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದಿರಬೇಕು. ಕಾಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಜಾಗೃತ ಪಕ್ಷಿ. ಸಣ್ಣ ಅನುಮಾನಕ್ಕೂ ಅದು ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ನಿರಂತರ ಜಾಗೃತಿಯ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. "ಭುಜಂಗಚರಿತಂ" — ಹಾವಿನಂತೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮತ್ತು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ನಡೆ. ಹಾವು ನೇರವಾಗಿ ಗದ್ದಲದಿಂದ ಸಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ನಿಶ್ಶಬ್ದವಾಗಿ ಸಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಗುಪ್ತಜಾಗೃತಿ ಮತ್ತು ಆತ್ಮರಕ್ಷಣೆಯ ಸಂಕೇತವಾಗಿದೆ. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯನಿರ್ವಹಣೆಯ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. "ಶ್ರೇಣಿಮುಖ್ಯ" — ಸಂಘಟನೆಗಳ ನಾಯಕರು. "ವಲ್ಲಭ" — ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿ ಅಥವಾ ಆತ್ಮೀಯ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು. "ಅಮಾತ್ಯ" — ಮಂತ್ರಿಗಳು ಮತ್ತು ಆಡಳಿತಸಹಾಯಕರು.

ಮಹಾಭಾರತವು ಹೇಳುವುದು — ಇವರನ್ನು ಜಾಗೃತಿಯಿಂದ ಕಾಪಾಡಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಒಳಗಿನ ಭೇದ ಮತ್ತು ಸಂಘರ್ಷಗಳು ರಾಜ್ಯದ ಪತನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಬಹುದು. "ಭೇದಸಂಘಾತ" — ಒಳಗಿನ ವಿಭಜನೆ ಮತ್ತು ಘರ್ಷಣೆ. ನಿಜವಾದ ನಾಯಕತ್ವವು ಜನರನ್ನು ಒಗ್ಗೂಡಿಸಿ ರಕ್ಷಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಇದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥವೆಂದರೆ: "ಗೃಧ್ರದೃಷ್ಟಿ" — ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಯ ದೂರದೃಷ್ಟಿ , "ಬಕ" — ಧ್ಯಾನದ ಏಕಾಗ್ರತೆ, "ಸಿಂಹ" — ಆತ್ಮಬಲ, "ಕಾಕಶಂಕೆ" — ನಿರಂತರ ಆತ್ಮಜಾಗೃತಿ, "ಭುಜಂಗ" — ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಚಿತ್ತಚಲನೆ. ಆತ್ಮಸಾಧಕನು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ಎಲ್ಲಾ ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಜಾಗೃತಿಯಿಂದ ಗಮನಿಸಿ, ಸೂಕ್ತ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಬಲದಿಂದ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಜಯಿಸಬೇಕು. "ಅಮಾತ್ಯ" ಇಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸಿನ ಸಹಾಯಕಶಕ್ತಿಗಳ ಸಂಕೇತವೂ ಆಗಿವೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನಾಯಕತ್ವವು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ತ್ವರಿತಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ, ಅಹಂಕಾರ ಅಥವಾ ಅಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ — ನಿಜವಾದ ನಾಯಕತ್ವವೆಂದರೆ ದೂರದೃಷ್ಟಿ, ಸಹನೆ, ಜಾಗ್ರತೆ ಮತ್ತು ಸರಿಯಾದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಕಾರ್ಯಮಾಡುವಿಕೆ. ಸಂಸ್ಥೆಗಳು, ಆಡಳಿತ, ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿಯೂ ಒಳಗಿನ ಭೇದಗಳು ದೊಡ್ಡ ಪತನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಶ್ವಾಸ ಮತ್ತು ಏಕತೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದು ಮುಖ್ಯ. ಯುವಪೀಳಿಗೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ನಾಯಕತ್ವದ ಐದು ಮುಖ್ಯಗುಣಗಳನ್ನು ಕಲಿಸುತ್ತದೆ: ದೂರದೃಷ್ಟಿ , ಸಹನೆ, ಧೈರ್ಯ, ಜಾಗ್ರತೆ, ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವಿವೇಕ. ಡಿಜಿಟಲ್ ಮತ್ತು ರಾಜಕೀಯ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಮಾಹಿತಿಯ ಯುದ್ಧ, ಒಳಗಿನ ವಿಭಜನೆ ಮತ್ತು ಅತಿವೇಗದ ನಿರ್ಧಾರಗಳು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನವು ಜಾಗೃತ ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನದ ನಾಯಕತ್ವದ ಅಗತ್ಯವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತ ವಚನಗಳು ದೂರದೃಷ್ಟಿ, ಜಾಗೃತ ವಿವೇಕ, ಸಹನೆ ಮತ್ತು ಏಕತಾರಕ್ಷಣೆಯೇ ಧರ್ಮಮಯ ನಾಯಕತ್ವದ ಶಾಶ್ವತ ಆಧಾರವೆಂಬ ಸತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.

ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಮೃದುತ್ವ ಮತ್ತು ತೀಕ್ಷ್ಣತೆಯ ಸಮತೋಲನ

ಮೃದುರಿತ್ಯವಮನ್ಯಂತೇ ತೀಕ್ಷ್ಣ ಇತ್ಯುದ್ವಿಜಂತಿ ಚ ।
ತೀಕ್ಷ್ಣಕಾಲೇ ಚ ತೀಕ್ಷ್ಣಃ ಸ್ಯಾನ್ ಮೃದುಕಾಲೇ ಮೃದುರ್ಭವೇತ್ ॥ 64
ಮೃದುನಾ ಸುಮೃದುಂ ಹಂತಿ ಮೃದುನಾ ಹಂತಿ ದಾರುಣಮ್ ।
ನಾಸಾಧ್ಯಂ ಮೃದುನಾ ಕಿಂಚಿತ್ತಸ್ಮಾತ್ತೀಕ್ಷ್ಣತರಂ ಮೃದು ॥ 65

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 10

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಮೃದುವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ ಅವನನ್ನು ಕೆಲವರು ಅಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಯಾವನು ಯಾವಾಗಲೂ ಕಠಿಣವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ ಅವನನ್ನು ಜನರು ಭಯಪಡುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಕಠಿಣವಾಗಿಯೂ, ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಮೃದುವಾಗಿಯೂ ಇರಬೇಕು. ಮೃದುಸ್ವಭಾವದಿಂದ ಮೃದುಸ್ವಭಾವಿಯನ್ನೂ ಗೆಲ್ಲಬಹುದು. ಅದೇ ಮೃದುತ್ವದಿಂದ ಕಠಿಣ ಹೃದಯಿಯನ್ನೂ ಸಹ ಜಯಿಸಬಹುದು. ಮೃದುತ್ವದಿಂದ ಸಾಧಿಸಲಾಗದದ್ದು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೃದುತ್ವವೇ ಅತ್ಯಂತ ಬಲವಾದ ಶಕ್ತಿ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಒಂದು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಜೀವನಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಮಹಾಭಾರತ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಕಠಿಣ ನಿಯಮ ಪಾಲನೆ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಜ್ಞಾನವೂ ಆಗಿದೆ. ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗ ಮೃದುತ್ವ ತೋರಬೇಕು, ಯಾವಾಗ ತೀಕ್ಷ್ಣತೆಯನ್ನು

ಪ್ರದರ್ಶಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ವಿವೇಕವೇ ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮಜ್ಞಾನ. ಯಾವನು ಸದಾ ಮೃದುವಾಗಿರುತ್ತಾನೋ ಅವನನ್ನು ದುರ್ಬಲನಾಗಿ ಕೆಲವರು ಪರಿಗಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅವನ ಮಾತಿಗೆ ಮೌಲ್ಯ ಕಡಿಮೆಯಾಗುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ಯಾವನು ಸದಾ ಕಠಿಣನಾಗಿರುತ್ತಾನೋ ಅವನಿಂದ ಜನ ದೂರವಾಗುತ್ತಾರೆ. ಭಯದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಗೌರವ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮವು ಅತಿಗಳೆರಡನ್ನೂ ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ಮಧ್ಯಮ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ರಾಜಧರ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ, ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ, ಗುರುಧರ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ನಿಯಮ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ತಂದೆ ಸದಾ ಕೋಪಿಷ್ಠನಾಗಿದ್ದರೆ ಮಕ್ಕಳಲ್ಲಿ ಭಯ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ; ಸದಾ ಮೃದುವಾಗಿದ್ದರೆ ನಿಯಮ ಶಿಥಿಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಗುರು ಯಾವಾಗಲೂ ಗದರಿಸಿದರೆ ಶಿಷ್ಯ ದೂರವಾಗುತ್ತಾನೆ; ಯಾವಾಗಲೂ ಸಡಿಲವಾಗಿದ್ದರೆ ಶಿಸ್ತಿಲ್ಲದವನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ "ಸಂದರ್ಭಜ್ಞಾನ" ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ. ಇಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಮತ್ತೊಂದು ಉನ್ನತ ತತ್ವವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಕಠಿಣತೆ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ಗೆಲ್ಲಬಹುದು; ಆದರೆ ಮೃದುತ್ವ ಹೃದಯವನ್ನು ಗೆಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಕತ್ತಿಯಿಂದ ದೇಹವನ್ನು ಗೆಲ್ಲಬಹುದು; ಆದರೆ ಮೃದುಮಾತಿನಿಂದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಗೆಲ್ಲಬಹುದು. ದಯೆ, ಶಾಂತಿ, ಸೌಮ್ಯತೆ, ಸಹನೆ ಇವು ಹೊರಗೆ ಮೃದುವಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿದರೂ ಒಳಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಬಲ ಶಕ್ತಿಗಳಾಗಿವೆ. ಭಗವಂತ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಶಾಂತಿಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅವರು ಮೃದುಸ್ವಭಾವಿಯೂ, ಕರುಣಾಮೂರ್ತಿಯೂ ಆಗಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಅಧರ್ಮ ಹೆಚ್ಚಾದಾಗ ತೀಕ್ಷ್ಣತೆಯಿಂದ ಧರ್ಮಯುದ್ಧವನ್ನೂ ನಡೆಸಿದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮವು ದುರ್ಬಲ ಮೃದುತ್ವವನ್ನೂ ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ; ಕ್ರೂರ ಕಠಿಣತೆಯನ್ನೂ ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕ ಸಮತೋಲನವೇ ಧರ್ಮ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಯೋಗಾರ್ಥ ಇನ್ನೂ ಗಂಭೀರವಾಗಿದೆ. ಮನುಷ್ಯನೊಳಗೆ ಎರಡು ಶಕ್ತಿಗಳು ಇರುತ್ತವೆ — ಮೃದುತ್ವ ಮತ್ತು ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ. ಮೃದುತ್ವ ಚಂದ್ರಸ್ವಭಾವದಂತೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶಾಂತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ ಅಗ್ನಿಸ್ವಭಾವದಂತೆ ದುಷ್ಟತೆಯನ್ನು ದಹಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮಯೋಗದಲ್ಲಿ ಈ ಎರಡೂ ಸಮತೋಲನದಲ್ಲಿರಬೇಕು. ಅತಿಯಾದ ಮೃದುತ್ವ ಆತ್ಮಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕುಂದಿಸುತ್ತದೆ. ಅತಿಯಾದ ಕಠಿಣತೆ ಹೃದಯದ ಕರುಣೆಯನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯೋಗಿಯು ಒಳಗೆ ಕರುಣಾಮಯನಾಗಿಯೂ ಹೊರಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದಾಗ ದೃಢನಾಗಿಯೂ ಇರಬೇಕು. ಮೃದುತ್ವವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ದುರ್ಬಲತೆ ಎಂದು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಅದು ಆತ್ಮಬಲದ ಲಕ್ಷಣ. ನಿಜವಾದ ಮೃದುತ್ವ ಅಹಂಕಾರವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಿತಿಯಿಂದ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಹಂಕಾರಿಯು ಕಠಿಣನಾಗಲು ಸುಲಭ; ಆದರೆ ಮಹಾತ್ಮನು ಮೃದುನಾಗಿರಲು ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯ. ಏಕೆಂದರೆ ಮೃದುತ್ವಕ್ಕೆ ಒಳಗಿನ ಮಹಾಶಕ್ತಿ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. "ಮೃದುನಾ ಹಂತಿ ದಾರುಣಮ್" ಎಂಬ ಮಾತಿನ ರಹಸ್ಯವೇನೆಂದರೆ, ದಯೆ ಮತ್ತು ಪ್ರೀತಿ ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಕ್ರೋಧ ಮತ್ತು ಹಿಂಸೆಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗದ ಪರಿವರ್ತನೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ. ಕಠಿಣ ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ಸಹ ಕರುಣೆ ಕರಗಿಸಬಲ್ಲದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೃದುತ್ವವೇ ಧರ್ಮದ ಪರಮಾಯುಧ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅತಿಯಾದ ಕೋಪ, ಅಸಹನೆ, ಕಠಿಣ ಭಾಷೆ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಜಾಲತಾಣಗಳಲ್ಲಿನ ದ್ವೇಷಪೂರ್ಣ ಮಾತುಗಳು, ಕುಟುಂಬ ಕಲಹಗಳು ಮತ್ತು ರಾಜಕೀಯ ವೈಷಮ್ಯಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಿರುವುದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಜನರು ಮೃದುತ್ವವನ್ನು ದುರ್ಬಲತೆ ಎಂದು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯವಾದ ಸಮತೋಲನದ ಪಾಠವನ್ನು ಕಲಿಸುತ್ತವೆ. ಮಕ್ಕಳ ಶಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ, ಕುಟುಂಬ ಜೀವನದಲ್ಲಿ, ನ್ಯಾಯವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ, ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ನಾಯಕತ್ವದಲ್ಲಿ ಮೃದುತ್ವ ಮತ್ತು ತೀಕ್ಷ್ಣತೆಯ ಸಮನ್ವಯ ಅಗತ್ಯ. ಒಬ್ಬ ನ್ಯಾಯಾಧೀಶನು ಕೇವಲ ಕಠಿಣನಾಗಿದ್ದರೆ ನ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಕರುಣೆ ಇಲ್ಲದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಕೇವಲ ಮೃದುವಾಗಿದ್ದರೆ ನಿಯಮ ದುರ್ಬಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಬ್ಬ ಗುರು, ಪಾಲಕ, ನಾಯಕ ಅಥವಾ ಧರ್ಮೋಪದೇಶಕನು ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಬೋಧಿಸುತ್ತವೆ. ಇಂದಿನ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಜನರು ಮಾತಿನ ಮೂಲಕವೇ ಯುದ್ಧ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಇಂತಹ ಸಮಯದಲ್ಲಿ "ಮೃದುತ್ವವೇ ಮಹಾಶಕ್ತಿ" ಎಂಬ ಮಹಾಭಾರತದ ಸಂದೇಶ ಮಾನವ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಧರ್ಮದ ದಾರಿ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.

ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಕಾಲಜ್ಞಾನ, ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿಯ ಮಹತ್ವ

ಕಾಲೇ ಮೃದುರ್ಯೋ ಭವತಿ ಕಾಲೇ ಭವತಿ ದಾರುಣಃ ।
ಸ ಸಾಧಯತಿ ಕೃತ್ಯಾನಿ ಶತ್ರೂಂಶ್ಚೈವಾಧಿತಿಷ್ಠತಿ ॥ 66
ಪಂಡಿತೇನ ವಿರುದ್ಧಃ ಸನ್ ದೂರೇಽಸ್ಮೀತಿ ನ ವಿಶ್ವಸೇತ್ ।
ದೀರ್ಘೌ ಬುದ್ಧಿಮತೋ ಬಾಹೂ ಯಾಭ್ಯಾಂ ಹಿಂಸತಿ ಹಿಂಸಿತಃ ॥ 67

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 10

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಯಾವನು ಸಮಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಮೃದುವಾಗಿಯೂ, ಸಮಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಕಠಿಣವಾಗಿಯೂ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೋ, ಅವನು ತನ್ನ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ನೆರವೇರಿಸುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಶತ್ರುಗಳನ್ನೂ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಬುದ್ಧಿವಂತನೊಂದಿಗೆ ವೈರಾಗ್ಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡು "ಅವನು ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ, ನನಗೆ ಏನೂ ಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ" ಎಂದು ಯೋಚಿಸಬಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಬುದ್ಧಿವಂತನ ಬಾಹುಗಳು ಬಹಳ ಉದ್ದವಾಗಿರುತ್ತವೆ; ಅವನು ತನ್ನ ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿಯಿಂದ ದೂರದಲ್ಲಿದ್ದವನನ್ನೂ ಪ್ರಭಾವಿಸಬಲ್ಲನು.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯವಾದ "ಕಾಲಜ್ಞಾನ" ಮತ್ತು "ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿ" ಎಂಬ ಎರಡು ಮಹತ್ವದ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಸತ್ಸ್ವಭಾವ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಸರಿಯಾದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸುವ ಜೀವನಜ್ಞಾನವೂ ಆಗಿದೆ. ಮೊದಲ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠನು ಯಾವಾಗ ಮೃದುವಾಗಿರಬೇಕು ಮತ್ತು ಯಾವಾಗ ಕಠಿಣವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಯಾವಾಗಲೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಜ್ಞಾನವಲ್ಲ. ಪರಿಸ್ಥಿತಿ, ವ್ಯಕ್ತಿ, ಕಾಲ, ಧರ್ಮದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇವುಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ವರ್ತಿಸುವವನೇ ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ರಾಜನಿಗೆ ಯುದ್ಧಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಠಿಣತೆ ಅಗತ್ಯ; ಪ್ರಜಾಪಾಲನೆಯಲ್ಲಿ ಮೃದುತ್ವ ಅಗತ್ಯ. ಗುರುಗೆ ಶಿಸ್ತಿನ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ದೃಢತೆ ಬೇಕು; ಬೋಧನೆಯಲ್ಲಿ ಕರುಣೆ ಬೇಕು. ತಂದೆತಾಯಿಗಳಿಗೆ ಮಕ್ಕಳ ತಪ್ಪಿನ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ತಿದ್ದುಪಡಿ ಅಗತ್ಯ; ಆದರೆ ಪ್ರೀತಿಯಿಲ್ಲದ ಕಠಿಣತೆ ಧರ್ಮವಲ್ಲ. ಈ ರೀತಿಯ ಸಮತೋಲನವೇ ಜೀವನಧರ್ಮ. ಇಲ್ಲಿ "ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ" ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕೇವಲ ಯುದ್ಧಾರ್ಥವಲ್ಲ. ಮನುಷ್ಯನ ಒಳಗಿನ ಕಾಮ, ಕ್ರೋಧ, ಲೋಭ, ಮೋಹ ಇವೇ ದೊಡ್ಡ ಶತ್ರುಗಳು. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮೃದುವಾಗಿ ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸಬೇಕು; ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಕಠಿಣ ನಿಯಮದಿಂದ ನಿಯಂತ್ರಿಸಬೇಕು. ಧರ್ಮಯೋಗವು ಈ ಎರಡನ್ನೂ ಸಮನ್ವಯಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಎರಡನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿವಂತರ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಹಾಭಾರತ ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಬುದ್ಧಿವಂತನಿಗೆ ದೈಹಿಕ ಶಕ್ತಿ ಕಡಿಮೆಯಿದ್ದರೂ ಅವನ ಜ್ಞಾನ, ತಂತ್ರ, ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ದೂರದೃಷ್ಟಿಯೇ ಅವನ ನಿಜವಾದ ಬಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಂಡಿತರೊಂದಿಗೆ ಅನಾವಶ್ಯಕ ವೈರಾಗ್ಯ ಮಾಡಬಾರದು. "ಬುದ್ಧಿವಂತನ ಬಾಹುಗಳು ಉದ್ದವಾಗಿವೆ" ಎಂಬುದು ಒಂದು ಅದ್ಭುತ ರೂಪಕ. ಇದರ ಅರ್ಥ ಅವನ ಪ್ರಭಾವ, ಚಿಂತನೆ, ಯೋಜನೆ, ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ತಂತ್ರಗಳು ದೂರವರೆಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸುತ್ತವೆ ಎಂಬುದು. ದೇಹದ ಬಲ ಸೀಮಿತ; ಆದರೆ ಬುದ್ಧಿಯ ಬಲಕ್ಕೆ ಗಡಿ ಇಲ್ಲ. ಮಹಾಭಾರತದ ಅನೇಕ ಪಾತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಈ ತತ್ವ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶಸ್ತ್ರ ಹಿಡಿಯದೇ ಇದ್ದರೂ ತನ್ನ ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಮಹಾಯುದ್ಧದ ದಿಕ್ಕನ್ನೇ ಬದಲಿಸಿದರು. ವಿಧುರನು ರಾಜನಾಗಿರಲಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ಅವನ ಜ್ಞಾನವೇ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಉಳಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ವಿವೇಕ ಅತ್ಯುನ್ನತ ಸ್ಥಾನ ಹೊಂದಿವೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಯೋಗಾರ್ಥ ಮನುಷ್ಯನ ಆಂತರಿಕ ಸಾಧನೆಯೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದೆ. "ಕಾಲೇ ಮೃದುಃ" ಎಂದರೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶಾಂತಗೊಳಿಸುವ ಸ್ಥಿತಿ. "ಕಾಲೇ ದಾರುಣಃ" ಎಂದರೆ ಅಧರ್ಮದ ವಿರುದ್ಧ ಆತ್ಮಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಠಿಣವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಸ್ಥಿತಿ. ಸಾಧಕನು ಯಾವಾಗ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸೌಮ್ಯವಾಗಿ ಹಿಡಿಯಬೇಕು ಮತ್ತು ಯಾವಾಗ ದೃಢವಾದ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅತಿಯಾದ ಮೃದುತ್ವ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಕುಂದಿಸುತ್ತದೆ; ಅತಿಯಾದ ಕಠಿಣತೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಒಡೆದುಹಾಕುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಸಮತೋಲನ ಅತ್ಯಗತ್ಯ. "ಬುದ್ಧಿಮತೋ ಬಾಹೂ" ಎಂಬುದರ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥ ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಯ ವ್ಯಾಪಕತೆ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಯ ಪ್ರಭಾವ ಅವನ ದೇಹದೊಳಗೆ ಸೀಮಿತವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನ ಚಿಂತನೆ, ವಾಣಿ, ಧರ್ಮಬಲ ಮತ್ತು ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆ ಸಮಾಜದ ಮೇಲೆ ದೂರವರೆಗೆ ಪರಿಣಾಮ ಬೀರುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬಾಹುಗಳು ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಕೈಗಳಲ್ಲ; ಜ್ಞಾನ, ವಾಕ್ಶಕ್ತಿ, ಧರ್ಮಬಲ, ತಪಸ್ಸು ಮತ್ತು ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆಯ ಪ್ರತೀಕ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬುದ್ಧಿವಂತನ ವಿರುದ್ಧ ಅಧರ್ಮದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವವನು ತಾನೇ ತನ್ನ ನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾಗುತ್ತಾನೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಜನರು ತಕ್ಷಣದ ಕೋಪ, ಅಸಹನೆ ಮತ್ತು ಭಾವನಾತ್ಮಕ ನಿರ್ಧಾರಗಳಿಂದ ಅನೇಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಯಾವ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಯಾವ ರೀತಿಯ ನಡೆ ಸೂಕ್ತ ಎಂಬ ಕಾಲಜ್ಞಾನ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಸಮತೋಲನದ ಜೀವನಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ. ಆಡಳಿತ, ನ್ಯಾಯವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಶಿಕ್ಷಣ, ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ರಾಜಕೀಯ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಕಠಿಣತೆ ಅಥವಾ ಕೇವಲ ಮೃದುತ್ವ ಎರಡೂ ಹಾನಿಕರ. ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವ ನಾಯಕತ್ವವೇ ಸಮಾಜವನ್ನು ಉಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂದಿನ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿ ದೈಹಿಕ ಶಕ್ತಿಗಿಂತ ದೊಡ್ಡದಾಗಿದೆ. ತಂತ್ರಜ್ಞಾನ, ಮಾಧ್ಯಮ, ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಮಾಹಿತಿ ಮೂಲಕ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯೂ ಸಮಾಜದ ಮೇಲೆ ಪರಿಣಾಮ ಬೀರುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬುದ್ಧಿವಂತರನ್ನು ಅಲಕ್ಷ್ಯ ಮಾಡುವುದೂ, ಧರ್ಮನಿಷ್ಠ ಪಂಡಿತರ ವಿರುದ್ಧ ದ್ವೇಷ ಬೆಳೆಸುವುದೂ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅಪಾಯಕಾರಿ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಇಂದಿನ ಮಾನವನಿಗೆ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಪಾಠವನ್ನು ಕಲಿಸುತ್ತವೆ — ಯಶಸ್ಸಿಗೆ ಕೇವಲ ಬಲ ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಕಾಲಜ್ಞಾನ, ಮೃದುತ್ವ, ದೃಢತೆ ಮತ್ತು ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿಯ ಸಮನ್ವಯವೇ ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗ.

ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ದೂರದೃಷ್ಟಿ, ಸಂಪೂರ್ಣತೆ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯಫಲ ವಿವೇಕ

ನ ತತ್ತರೇದ್ಯಸ್ಯ ನ ಪಾರಮುತ್ತರೇನ್ನ ತದ್ಧರೇದ್ಯತ್ ಪುನರಾಹರೇತ್ ಪರಃ ।
ನ ತತ್ಖನೇದ್ಯಸ್ಯ ನ ಮೂಲಮುತ್ಖನೇನ್ನ ತಂ ಹನ್ಯಾದ್ಯಸ್ಯ ಶಿರೋ ನ ಪಾತಯೇತ್ ॥ 68

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 10

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಯಾವ ನದಿಯನ್ನು ದಾಟಿದ ಮೇಲೆ ಆ ಪಾರಕ್ಕೆ ತಲುಪಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೋ, ಅದನ್ನು ದಾಟಬಾರದು. ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಮರಳಿ ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಮೂಲಸಹಿತ ಕಿತ್ತುಹಾಕಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದದ್ದನ್ನು ತೋಡಬಾರದು. ಶತ್ರುವಿನ ತಲೆಯನ್ನೇ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬೀಳಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅವನ ಮೇಲೆ ದಾಳಿ ಮಾಡಬಾರದು.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಧರ್ಮದ ಒಂದು ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾದ ಕಾರ್ಯವಿವೇಕದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಯಾವುದೇ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವ ಮೊದಲು ಅದರ ಅಂತ್ಯ, ಪರಿಣಾಮ, ಅಪಾಯ, ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಮತ್ತು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದು ಇದರ ಮೂಲ ಸಂದೇಶ. ಮೊದಲ ಉದಾಹರಣೆಯಲ್ಲಿ "ದಾಟಿದ ಮೇಲೆ ಪಾರಕ್ಕೆ ಹೋಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ನದಿಯನ್ನು ದಾಟಬಾರದು" ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದರ ಅರ್ಥ ಕೇವಲ ನದಿಯ ಕುರಿತು ಅಲ್ಲ. ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನು

ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ನಿರ್ಧಾರಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಇದು ಎಚ್ಚರಿಕೆ. ಹಿಂದಿರುಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿಸುವ, ವಿನಾಶಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಬಾರದು. ಎರಡನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ "ಮತ್ತೊಬ್ಬನು ಮರಳಿ ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು" ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಅಧರ್ಮದಿಂದ ಪಡೆದ ಸಂಪತ್ತು ಶಾಶ್ವತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅನ್ಯಾಯದಿಂದ ಗಳಿಸಿದ ಸ್ಥಾನಮಾನ, ಸಂಪತ್ತು, ಅಧಿಕಾರ ಅಥವಾ ಕೀರ್ತಿ ಒಂದಲ್ಲೊಂದು ದಿನ ಕಳೆದುಹೋಗುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವಿಲ್ಲದ ಸ್ವಾಧೀನವು ಭಯ ಮತ್ತು ಅಶಾಂತಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಮೂರನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ "ಮೂಲಸಹಿತ ಕಿತ್ತುಹಾಕಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದದ್ದನ್ನು ತೋಡಬಾರದು" ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಇದು ಅಪೂರ್ಣ ಕಾರ್ಯದ ಅಪಾಯವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪರಿಹರಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಅಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಮುಟ್ಟಬಾರದು. ಅರ್ಧದಲ್ಲೇ ನಿಲ್ಲುವ ಕ್ರಮಗಳು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಇನ್ನಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಅನರ್ಥಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತವೆ. ಕೊನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶತ್ರುವಿನ ವಿಷಯವಾಗಿ ಅತ್ಯಂತ ಕಠಿಣವಾದ ರಾಜಧರ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಎದುರಾಳಿಯ ವಿರುದ್ಧ ಕ್ರಮ ಕೈಗೊಳ್ಳುವಾಗ ಅದು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿರಬೇಕು; ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅವನು ಮತ್ತಷ್ಟು ಬಲದಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗುವ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇದೆ. ಇಲ್ಲಿ "ಹತ್ಯೆ" ಎಂಬ ಪದ ಕೇವಲ ದೈಹಿಕ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಲ್ಲ; ಅಧರ್ಮ, ದುಷ್ಟಪ್ರವೃತ್ತಿ, ಅನ್ಯಾಯ, ದುರಾಶೆ, ಭ್ರಷ್ಟಾಚಾರ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಅರ್ಧಮಟ್ಟಿಗೆ ತಡೆದು ಬಿಡುವುದರಿಂದ ಅವು ಮತ್ತೆ ಬಲವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ "ದೂರದೃಷ್ಟಿ" ಮತ್ತು "ಪರಿಣಾಮಜ್ಞಾನ" ಎಷ್ಟು ಮುಖ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಭಾವೋದ್ರೇಕದಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ನಿರ್ಧಾರ ಧರ್ಮವಲ್ಲ. ಕಾರ್ಯಾರಂಭಕ್ಕೂ ಮುನ್ನ ಅದರ ಪೂರ್ಣ ಫಲಿತಾಂಶವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಧರ್ಮಜ್ಞಾನ. ಮಹಾಭಾರತದ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ತತ್ತ್ವ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅಧರ್ಮವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿಯಂತ್ರಿಸದಿದ್ದರೆ ಅದು ಮತ್ತೆ ಸಮಾಜವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅರಿವಿನಿಂದ ಪಾಂಡವರು ಯುದ್ಧವನ್ನು ಅಂತ್ಯದವರೆಗೆ ನಡೆಸಿದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮವು ಅಜಾಗರೂಕ ಸಾಹಸವನ್ನು ಅಲ್ಲ, ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಕ್ರಮವನ್ನು ಒಪ್ಪುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಯೋಗಾರ್ಥ ಮನುಷ್ಯನ ಆಂತರಿಕ ಶತ್ರುಗಳ ವಿರುದ್ಧದ ಸಾಧನೆಯೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದೆ. ಕಾಮ, ಕ್ರೋಧ, ಲೋಭ, ಮೋಹ, ಮದ, ಮತ್ಸರ ಇವುಗಳನ್ನು ಅರ್ಧಮಟ್ಟಿಗೆ ನಿಯಂತ್ರಿಸಿದರೆ ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅವುಗಳ ಮೂಲವನ್ನೇ ತಿಳಿದು ಶಮನ ಮಾಡಬೇಕು. "ನ ಮೂಲಮುತ್ಖನೇತ್" ಎಂಬುದರ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥ — ವಾಸನೆಗಳ ಬೇರು ಉಳಿದಿರುವವರೆಗೆ ಮನಸ್ಸು ಪುನಃ ಅಧರ್ಮದ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಮೇಲ್ಮೈಯ ನಿಯಮಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮೂಲ ಅಹಂಕಾರವೇ ಕಿತ್ತುಹಾಕಲ್ಪಡಬೇಕು. "ನ ತತ್ತರೇತ್" ಎಂಬುದು ಸಾಧಕನಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಎಚ್ಚರಿಕೆ. ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಮೇಲಾಗಿರುವ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಪ್ರವೇಶಿಸಬಾರದು. ಗುರೋಪದೇಶ, ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಸ್ಥೈರ್ಯ ಇಲ್ಲದೆ ಆಂತರಿಕ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿದರೆ ಮನಸ್ಸು ಗೊಂದಲಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕಬಹುದು. "ಶಿರೋ ನ ಪಾತಯೇತ್" ಎಂಬುದರ ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ — ಅಜ್ಞಾನ ಎಂಬ ಮೂಲವೇ ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗಬೇಕು. ಮೇಲ್ಮೈಯ ಚಿಂತನೆಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ನಿಯಂತ್ರಿಸುವುದರಿಂದ ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅಹಂಕಾರದ ತಲೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬೀಳಬೇಕು.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಜನರು ಪೂರ್ಣ ಪರಿಶೀಲನೆ ಇಲ್ಲದೆ ನಿರ್ಧಾರಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ವ್ಯವಹಾರ, ರಾಜಕೀಯ, ಕಾನೂನು, ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಭಾವನೆಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಕೈಗೊಳ್ಳುವ ಕ್ರಮಗಳು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ದೊಡ್ಡ ಅನರ್ಥಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಯಾವುದೇ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಆರಂಭಿಸುವ ಮೊದಲು ಅದರ ಅಂತಿಮ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಯೋಚಿಸುವ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ಕಲಿಸುತ್ತದೆ. ಸಾಲ ತೀರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಾಲ ಪಡೆಯುವುದು, ನಿರ್ವಹಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ಹೊಣೆ ಹೊರುವುದು, ಅರ್ಧಜ್ಞಾನದಿಂದ ದೊಡ್ಡ ಕಾರ್ಯ

ಆರಂಭಿಸುವುದು — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದ ಸಂಕಟಗಳಾಗಿವೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿನ ಭ್ರಷ್ಟಾಚಾರ, ವ್ಯಸನ, ಹಿಂಸೆ, ಅನ್ಯಾಯ ಇವುಗಳನ್ನು ಮೇಲ್ಮೈಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ತಡೆಯುವುದರಿಂದ ಸಮಸ್ಯೆ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅವುಗಳ ಮೂಲ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಈ ಮಹಾಭಾರತದ ಉಪದೇಶ ಇಂದಿನ ಮಾನವನಿಗೆ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಧರ್ಮಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ — ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದ ಆರಂಭಕ್ಕಿಂತ, ದೂರದೃಷ್ಟಿಯೊಂದಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಕಾರ್ಯವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಧರ್ಮ.

ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನಬಲ ಮತ್ತು ಸಂಕಟಕಾಲದ ಜೀವನಜ್ಞಾನ

ತಸ್ಮಿಂಸ್ತ್ವಭ್ಯಾಗತೇ ಕಾಲೇ ಪ್ರಜಾನಾಂ ದೋಷಕಾರಕೇ ॥
ವಿಜ್ಞಾನಬಲಮಾಸ್ಥಾಯ ಜೀವಿತವ್ಯಂ ತದಾ ಭವೇತ್ ॥ 11

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 11

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಜನರಿಗೆ ಕಷ್ಟ, ದೋಷ ಮತ್ತು ಅನರ್ಥವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಕಾಲ ಬಂದಾಗ, ಅಂಥ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ವಿವೇಕದ ಬಲವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡು ಬದುಕಬೇಕು.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹಾಭಾರತದ ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವದಲ್ಲಿನ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ಮತ್ತು ಶಾಶ್ವತ ಧರ್ಮೋಪದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಸುಖಕರ ಕಾಲ ಮಾತ್ರ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅಧರ್ಮ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ, ಅನ್ಯಾಯ ಪ್ರಬಲವಾಗುತ್ತದೆ, ಜನರಲ್ಲಿ ಗೊಂದಲ, ಭಯ, ದುರಾಸೆ ಮತ್ತು ಅಶಾಂತಿ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಅಪಾಯಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನು ಹೇಗೆ ಬದುಕಬೇಕು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಈ ಶ್ಲೋಕ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ನೀಡುತ್ತದೆ. "ಪ್ರಜಾನಾಂ ದೋಷಕಾರಕೇ ಕಾಲೇ" ಎಂಬ ಪದಗಳು ಸಮಾಜದ ಕುಸಿತವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಧರ್ಮ ಕುಗ್ಗಿದಾಗ ಜನರಲ್ಲಿ ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅಧಿಕಾರ ದುರುಪಯೋಗ, ಮೋಸ, ಲೋಭ, ಅಸಹನೆ, ಕಪಟ, ಕುಟುಂಬಭಂಗ, ಅನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಧರ್ಮವಿಮುಖತೆ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತವೆ. ಇಂತಹ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಭಾವನೆಗಳಿಂದ ಬದುಕಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅದರ ಕಾರಣ ಮಹಾಭಾರತ "ವಿಜ್ಞಾನಬಲ"ವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನ ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಪುಸ್ತಕಜ್ಞಾನವಲ್ಲ. ಸತ್ಯಾಸತ್ಯ ವಿವೇಕ, ಪರಿಸ್ಥಿತಿಜ್ಞಾನ, ಅನುಭವ, ದೂರದೃಷ್ಟಿ, ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಜೀವನಪರಿಣಾಮದ ಅರಿವು — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಸೇರಿ ವಿಜ್ಞಾನ. ಅಪಾಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನಿ ಭಯಪಡುತ್ತಾನೆ, ಅವಿವೇಕಿ ಆತುರಪಡುತ್ತಾನೆ, ಆದರೆ ಧರ್ಮಜ್ಞನು ವಿವೇಕದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಕಠಿಣ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ತಾಳ್ಮೆ, ಸಮಚಿತ್ತತೆ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಪೂರ್ಣ ನಿರ್ಧಾರಗಳು ಜೀವಿತವನ್ನು ಉಳಿಸುತ್ತವೆ. ಮಹಾಭಾರತದ ಪಾಂಡವರು ಈ ತತ್ತ್ವದ ಉದಾಹರಣೆ. ವನವಾಸ, ಅಜ್ಞಾತವಾಸ, ರಾಜಕೀಯ ಕುತಂತ್ರಗಳು, ಅವಮಾನ ಮತ್ತು ಸಂಕಟಗಳ ನಡುವೆ ಅವರು ಕೇವಲ ಶೌರ್ಯದಿಂದಲ್ಲ; ಜ್ಞಾನ, ತಾಳ್ಮೆ ಮತ್ತು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಧರ್ಮೋಪದೇಶದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಬದುಕಿದರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಶ್ಲೋಕವು "ಸಂಕಟದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಜ್ಞಾನವೇ ರಕ್ಷಕ" ಎಂದು ಸಾರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ "ಜೀವಿತವ್ಯಂ" ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೂ ವಿಶೇಷ ಅರ್ಥವಿದೆ. ಕೇವಲ ದೇಹ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಜೀವನವಲ್ಲ; ಧರ್ಮವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡು ಬದುಕುವುದು ನಿಜವಾದ ಜೀವನ. ಸಂಕಟಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳದೆ, ಜ್ಞಾನದಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಮತ್ತು ಸಮಾಜವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಯೋಗಾರ್ಥ ಇನ್ನೂ ಆಂತರಿಕವಾಗಿದೆ. "ದೋಷಕಾರಕ ಕಾಲ" ಎಂದರೆ ಹೊರಗಿನ ಕಾಲ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವಿಸುವ ಅಜ್ಞಾನ, ಮೋಹ, ಭಯ, ನಿರಾಶೆ ಮತ್ತು ವಾಸನೆಗಳ ಅಲೆಗಳನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಸಾಧಕನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಮನಸ್ಸು ಅಶಾಂತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಸಂಶಯ, ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸದ*

ಕೊರತೆ, ಕ್ರೋಧ, ಕಾಮನೆ, ನಿರಾಶೆ ಇವುಗಳು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆವರಿಸುತ್ತವೆ. ಇದೇ ಆಂತರಿಕ "ಅಪದ್ಕಾಲ". ಅಂಥ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಭಾವೋದ್ರೇಕಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗದೆ "ವಿಜ್ಞಾನಬಲ"ವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನ ಎಂದರೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ. "ನಾನು ದೇಹವಲ್ಲ, ಮನಸ್ಸಲ್ಲ; ಶುದ್ಧ ಚೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪಿ" ಎಂಬ ಅರಿವು ಸಾಧಕನನ್ನು ಒಳಗಿನ ಭಯಗಳಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ. ಬಾಹ್ಯ ಸಂಕಟಗಳು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕದಡಬಹುದು; ಆದರೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕುಗ್ಗಿಸಲಾರವು. "ಆಸ್ಥಾಯ" ಎಂಬ ಪದವೂ ಗಂಭೀರವಾಗಿದೆ. ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕೇವಲ ಕೇಳುವುದರಿಂದ ಸಾಲದು; ಅದನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಬೇಕು, ಆಧಾರವಾಗಿಸಬೇಕು, ಜೀವನದ ಕೇಂದ್ರವನ್ನಾಗಿಸಬೇಕು. ಆಗ ಮಾತ್ರ ಸಂಕಟಗಳಲ್ಲಿ ಧೈರ್ಯ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕದ ರಹಸ್ಯವೇನೆಂದರೆ — ಸಂಕಟಗಳು ಮನುಷ್ಯನ ನಿಜವಾದ ಆಂತರಿಕ ಬಲವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತವೆ. ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಬಲ ಕುಸಿಯುತ್ತದೆ; ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಪೂರ್ಣ ವಿವೇಕ ಮಾತ್ರ ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಸಮಾಜ ಅನೇಕ ರೀತಿಯ ಸಂಕಟಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸುತ್ತಿದೆ. ನೈತಿಕ ಕುಸಿತ, ಕುಟುಂಬಭಂಗ, ಮಾನಸಿಕ ಒತ್ತಡ, ಸುಳ್ಳುಪ್ರಚಾರ, ಭ್ರಷ್ಟಾಚಾರ, ಅತಿಯಾದ ಸ್ಪರ್ಧೆ, ಧರ್ಮವಿಮುಖ ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ತಂತ್ರಜ್ಞಾನ ದುರುಪಯೋಗದಿಂದ ಜನರಲ್ಲಿ ಅಶಾಂತಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿದೆ. ಭಯ, ಕೋಪ ಮತ್ತು ಆತುರದಿಂದ ನಿರ್ಧಾರ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಿಂತ, ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಇದು ಕಲಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂದಿನ ಮಾನವನಿಗೆ ಮಾಹಿತಿ ಬಹಳ ಇದೆ; ಆದರೆ ವಿವೇಕ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿದೆ. ಶಿಕ್ಷಣ ಹೆಚ್ಚಾದರೂ ಧರ್ಮಜ್ಞಾನ ಕುಗ್ಗುತ್ತಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕೇವಲ ಬಾಹ್ಯ ವಿದ್ಯೆ ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಜೀವನಜ್ಞಾನ, ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಸತ್ಯಾಸತ್ಯ ವಿವೇಕವೂ ಅಗತ್ಯ. ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿ, ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ, ನ್ಯಾಯವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ, ಶಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಸಮಾಜಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವವರು ಸಂಕಟಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರಚಿತ್ತದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಉಪದೇಶ ಇಂದಿನ ಮಾನವನಿಗೆ ಒಂದು ಶಾಶ್ವತ ಧರ್ಮಸತ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ — ಸಂಕಟಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಉಳಿಸುವುದು ಧನ, ಅಧಿಕಾರ ಅಥವಾ ಕೋಪವಲ್ಲ; ಜ್ಞಾನ, ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಬಲವೇ.

ಸತ್ಯಧರ್ಮ, ರಕ್ಷಣಾಧರ್ಮ, ದಂಡಧರ್ಮ, ಕರುಣಾಧರ್ಮ, ಲೋಕಸಂಗ್ರಹಧರ್ಮ, ನ್ಯಾಯಧರ್ಮ ಇತ್ಯಾದಿ. ಸಮತೋಲನಗೊಳಿಸುವುದು ನಿಜವಾದ ರಾಜಧರ್ಮ

ಬುದ್ಧಿಸಂಜನನಂ ರಾಜ್ಞಾಂ ಧರ್ಮಮಾಚರತಾಂ ಸದಾ ॥
ಜಯೋ ಭವತಿ ಕೌರವ್ಯ ತದಾ ತದ್ವಿದ್ಧಿ ಮೇ ವಚಃ ॥ 5
ಬುದ್ಧಿಶ್ರೇಷ್ಠಾ ಹಿ ರಾಜಾನೋ ಜಯಂತಿ ವಿಜಯೈಷಿಣಃ ।
ಧರ್ಮಃ ಪ್ರತಿವಿಧಾತವ್ಯೋ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ರಾಜ್ಞಾ ತತಸ್ತತಃ ॥ 6
ನೈಕಶಾಖೇನ ಧರ್ಮೇಣ ರಾಜ್ಞಾಂ ಧರ್ಮೋ ವಿಧೀಯತೇ ।
ದುರ್ಬಲಸ್ಯ ಕುತಃ ಪ್ರಜ್ಞಾ ಪುರಸ್ತಾದನುದಾಹೃತಾ ॥ 7

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 12

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಯಾವ ರಾಜರು ಸದಾ ಧರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೋ, ಅವರಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಆಗ ಅವರಿಗೆ ಜಯ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ — ಇದು ನನ್ನ ನಿಶ್ಚಿತ ವಚನ. ವಿಜಯವನ್ನು ಬಯಸುವ ರಾಜರು ಬುದ್ಧಿಶ್ರೇಷ್ಠರಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಜಯಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ರಾಜನು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲೂ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಬೇಕು. ರಾಜರ ಧರ್ಮವು ಒಂದೇ ವಿಧದ ಧರ್ಮಶಾಖೆಯಿಂದ ನಿರ್ಧರಿಸಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅನೇಕ ವಿಧದ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವಗಳ ಮೂಲಕ ರಾಜಧರ್ಮವನ್ನು ಬೋಧಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.*

ಅಧ್ಯಯನ ಮತ್ತು ಅನುಭವದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರೌಢಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೊಂದದ, ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ದುರ್ಬಲನಾದವನಿಗೆ ನಂತರ ಹೇಗೆ ಸತ್ಯವಾದ ಪ್ರಜ್ಞೆ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ?

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ರಾಜಧರ್ಮದ ಅತ್ಯಂತ ಆಳವಾದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ "ರಾಜ" ಎಂಬ ಪದ ಕೇವಲ ಸಿಂಹಾಸನದಲ್ಲಿರುವವನಿಗಷ್ಟೇ ಸೀಮಿತವಲ್ಲ. ಕುಟುಂಬದ ನಾಯಕ, ಗುರು, ನ್ಯಾಯಾಧೀಶ, ಆಡಳಿತಗಾರ, ಸಮಾಜಮುಖಂಡ, ಧರ್ಮೋಪದೇಶಕ — ಜನರ ಹೊಣೆ ಹೊರುವ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರಿಗೂ ಈ ಉಪದೇಶ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಮೊದಲ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯಿಂದ ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಜನರು ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಧರ್ಮ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ; ಆದರೆ ಮಹಾಭಾರತ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಗಂಭೀರವಾದ ಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ — ಸತ್ಯ, ನ್ಯಾಯ, ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಾಚರಣೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಪವಿತ್ರಗೊಳಿಸಿ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಮಾನಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಅಧರ್ಮ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಗೊಂದಲಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಲೋಭ, ಅಹಂಕಾರ, ಮೋಸ, ಅನ್ಯಾಯ ಇವುಗಳು ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಕುಂದಿಸುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಧರ್ಮ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟತೆ, ಸ್ಥಿರತೆ ಮತ್ತು ದೂರದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮವಂತ ನಾಯಕನ ನಿರ್ಧಾರಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಸಮತೋಲನಪೂರ್ಣವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಎರಡನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ಬುದ್ಧಿಶ್ರೇಷ್ಠಾ ಹಿ ರಾಜಾನಃ" ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಜಯವನ್ನು ಕೇವಲ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಪಡೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ನಿಜವಾದ ವಿಜಯಕ್ಕೆ ವಿವೇಕ, ಪರಿಸ್ಥಿತಿಜ್ಞಾನ, ಕಾಲಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ ಅಗತ್ಯ. ರಾಜನು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯ ನಿಯಮದಿಂದ ಆಡಳಿತ ನಡೆಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಕರುಣೆ ಅಗತ್ಯ, ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಕಠಿಣತೆ ಅಗತ್ಯ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಕ್ಷಮೆ ಧರ್ಮ, ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ದಂಡನೆ ಧರ್ಮ. ಆದ್ದರಿಂದ "ಧರ್ಮಃ ಪ್ರತಿವಿಧಾತವ್ಯಃ" ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ — ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕು. ಮೂರನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ಆಡಳಿತತತ್ತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. "ನೈಕಶಾಖೇನ ಧರ್ಮೇಣ" ಎಂದರೆ ರಾಜಧರ್ಮವು ಒಂದೇ ನಿಯಮದಿಂದ ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಧರ್ಮಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧ ಹೊಂದಿರುತ್ತವೆ — ಸತ್ಯಧರ್ಮ, ರಕ್ಷಣಾಧರ್ಮ, ದಂಡಧರ್ಮ, ಕರುಣಾಧರ್ಮ, ಲೋಕಸಂಗ್ರಹಧರ್ಮ, ನ್ಯಾಯಧರ್ಮ ಇತ್ಯಾದಿ. ಇವೆಲ್ಲವನ್ನು ಸಮತೋಲನಗೊಳಿಸುವುದು ನಿಜವಾದ ರಾಜಧರ್ಮ. ಇಲ್ಲಿ "ದುರ್ಬಲಸ್ಯ ಕುತಃ ಪ್ರಜ್ಞಾ" ಎಂಬ ಮಾತು ಬಹಳ ಗಂಭೀರವಾಗಿದೆ. ದುರ್ಬಲತೆ ಕೇವಲ ದೇಹದದ್ದಲ್ಲ; ಮನೋದುರ್ಬಲತೆ, ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸದ ಕೊರತೆ, ಧರ್ಮಸ್ಥೈರ್ಯದ ಅಭಾವ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಸೇರಿವೆ. ಶಕ್ತಿಹೀನ ಮನಸ್ಸು ಸತ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಅನುಸರಿಸಲಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಆಂತರಿಕ ಬಲವೂ ಅಗತ್ಯ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಭೀಷ್ಮ ವಿಧುರ ಮತ್ತು ಯುಧಿಷ್ಠಿರರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಈ ತತ್ತ್ವಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಅವರು ಕೇವಲ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸಲಿಲ್ಲ; ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಧರ್ಮದ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆಯನ್ನು ಅರಿತು ನಡೆದುಕೊಂಡರು. ಅದೇ ಮಹಾಭಾರತದ ಧರ್ಮದ ಮಹತ್ವ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಯೋಗಾರ್ಥ ಮನುಷ್ಯನ ಆಂತರಿಕ ಆಡಳಿತದ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ "ರಾಜ" ಎಂದರೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಅಧಿಪತಿ — ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವ ಸಾಧಕ. ಮನಸ್ಸು ಧರ್ಮಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯಲು ಆರಂಭಿಸಿದಾಗ ಬುದ್ಧಿ ಶುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೇ "ಬುದ್ಧಿಸಂಜನನಂ". ಅಶುದ್ಧ ವಾಸನೆಗಳು ಕಡಿಮೆಯಾದಂತೆ ವಿವೇಕ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ದಾರಿ ತೆರೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. "ಬುದ್ಧಿಶ್ರೇಷ್ಠಾ ಹಿ ರಾಜಾನಃ" ಎಂಬುದರ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥ — ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಜಯಿಸುವುದು ಬಲದಿಂದಲ್ಲ, ವಿವೇಕದಿಂದ. ಯೋಗಿಯ ನಿಜವಾದ ಶಕ್ತಿ ಹೊರಗಿನ ಅಧಿಕಾರವಲ್ಲ; ಒಳಗಿನ ಸಮಚಿತ್ತತೆ. "ನೈಕಶಾಖೇನ ಧರ್ಮೇಣ" ಎಂಬುದು ಯೋಗದ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮಸಾಧನೆ ಕೇವಲ ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಶುದ್ಧ ಆಹಾರ, ಸತ್ಯವಚನ, ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ, ದಯೆ, ಗುರುಭಕ್ತಿ, ಮನಶ್ಶಾಂತಿ, ವಿವೇಕ — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಸೇರಿ ಯೋಗಧರ್ಮವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತವೆ. "ದುರ್ಬಲಸ್ಯ*

ಕುತಃ ಪ್ರಜ್ಞಾ" ಎಂಬುದರ ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ — ಆತ್ಮಬಲವಿಲ್ಲದೆ ಜ್ಞಾನ ಸ್ಥಿರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮನಸ್ಸು ವಾಸನೆಗಳಿಗೆ ದಾಸನಾಗಿದ್ದರೆ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಕುಸಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮಯೋಗದಲ್ಲಿ ಬಲ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನ ಎರಡೂ ಅಗತ್ಯ.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನಾಯಕತ್ವದ ಸಂಕಟ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಅಧಿಕಾರ, ಧರ್ಮವಿಲ್ಲದ ಬುದ್ಧಿ, ಕರುಣೆಯಿಲ್ಲದ ಆಡಳಿತ ಮತ್ತು ನೈತಿಕತೆಯಿಲ್ಲದ ರಾಜಕೀಯದಿಂದ ಜನರಲ್ಲಿ ಅಶಾಂತಿ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಇಂದಿನ ಆಡಳಿತಗಾರರು, ನ್ಯಾಯಾಧೀಶರು, ಶಿಕ್ಷಕರು, ಕುಟುಂಬಮುಖಂಡರು ಮತ್ತು ಸಮಾಜನಾಯಕರು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಶಾಶ್ವತ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ನೀಡುತ್ತವೆ. ಕೇವಲ ಕಾನೂನು ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯೂ ಅಗತ್ಯ. ಇಂದಿನ ಶಿಕ್ಷಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಹಿತಿ ಕೊಡುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ಧರ್ಮಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ವಿವೇಕವನ್ನು ಸಾಕಷ್ಟು ಬೆಳೆಸುವುದಿಲ್ಲ. ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಬುದ್ಧಿವಂತರು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ, ಆದರೆ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯೇ ನಿಜವಾದ ಪ್ರಜ್ಞೆಗೆ ಮೂಲ ಎಂದು ಸಾರುತ್ತವೆ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿ ಸ್ಥಾಪನೆಗೆ ಕೇವಲ ಬಲಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯೊಂದಿಗೆ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುವ ನಾಯಕತ್ವವೇ ಶಾಶ್ವತ ಜಯವನ್ನು ತರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಮಹಾಭಾರತ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಉಪದೇಶ ಇಂದಿನ ಮಾನವನಿಗೆ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಧರ್ಮಸತ್ಯವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ — ಧರ್ಮದಿಂದ ಬುದ್ಧಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ, ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ನ್ಯಾಯ ಸ್ಥಾಪನೆಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ, ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ವಿಜಯ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಧರ್ಮಸೂಕ್ಷ್ಮತೆ, ಸಂಶಯ ಮತ್ತು ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಆಳವಾದ ಮಾರ್ಗ

ಅದ್ವೈಧಜ್ಞಃ ಪ್ರತಿದ್ವೈಧೇ ಸಂಶಯಂ ಪ್ರಾಪುಮರ್ಹತಿ ।
ಬುದ್ಧಿದ್ವೈಧಂ ವೇದಿತವ್ಯಂ ಪುರಸ್ತಾದೇವ ಭಾರತ ॥ 8
ಪಾರ್ಶ್ವತಃಕರಣಂ ಪ್ರಜ್ಞಾ ವಿಷೂಚೀ ತ್ವಾಪಗಾ ಇವ ।
ಜನಸ್ತೂಚ್ಚಾರಿತಂ ಧರ್ಮಂ ವಿಜಾನಾತ್ಯನ್ಯಥಾನ್ಯಥಾ ॥ 9

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 12

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಓ ಭಾರತ, ದ್ವಂದ್ವಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಅರಿಯದವನು ವಿರೋಧಾಭಾಸದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಶಯಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಬುದ್ಧಿಯ ಎರಡು ಮುಖಗಳನ್ನು ಮೊದಲೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಪ್ರಜ್ಞೆಯು ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಪಕ್ಕದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವ ನದಿಯಂತೆ ತಿರುಗುತ್ತಾ ಸಾಗುತ್ತದೆ. ಜನರು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಧರ್ಮವನ್ನು ತಮತಮ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಬೇರೆಬೇರೆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಧರ್ಮದ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮತ್ತು ಗಂಭೀರವಾದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಸದಾ ಸರಳವಾಗಿ ಕಾಣುವ ಒಂದು ಮಾತ್ರ ಮಾರ್ಗವಲ್ಲ. ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸಂದರ್ಭಗಳು ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧಿಯಂತೆ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಒಂದು ಕಡೆ ಸತ್ಯವನ್ನು ಉಳಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ, ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ಜೀವ ರಕ್ಷಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಕಡೆ ಕರುಣೆ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ, ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ದಂಡನೆ ಅಗತ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ನಿಜವಾದ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆ ಅರಿವಾಗುತ್ತದೆ. "ಬುದ್ಧಿದ್ವೈಧಂ" ಎಂಬ ಪದ ಅತ್ಯಂತ ಆಳವಾದ ಅರ್ಥ ಹೊಂದಿದೆ. ಮನುಷ್ಯನ ಬುದ್ಧಿ ಒಂದೇ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಿಷಯಕ್ಕೂ ಅನೇಕ ಮುಖಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಸರಿಯೆಂದು ಕಾಣುವುದು ಒಳಗೆ ತಪ್ಪಾಗಿರಬಹುದು; ಕಠಿಣವೆಂದು ಕಾಣುವುದು ಅಂತಿಮವಾಗಿ ಧರ್ಮವಾಗಿರಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಆಳವಾದ ವಿವೇಕ ಅಗತ್ಯ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ — ಧರ್ಮವನ್ನು ಮೇಲ್ಮೈಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವವನು ಸಂಕಟಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕುತ್ತಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ

ಜೀವನದ ವಾಸ್ತವಿಕತೆ ಪುಸ್ತಕದ ಸರಳ ನಿಯಮಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಸಂಕೀರ್ಣವಾಗಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ತಂತ್ರವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದರು. ಮೇಲ್ನೋಟಕ್ಕೆ ಅದು ಸರಳ ನೀತಿಯ ವಿರುದ್ಧದಂತೆ ಕಾಣಬಹುದು. ಆದರೆ ಅದರ ಉದ್ದೇಶ ಅಧರ್ಮನಾಶ ಮತ್ತು ಲೋಕರಕ್ಷಣೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಕೇವಲ ಹೊರಗಿನ ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಅಳೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ; ಅದರ ಉದ್ದೇಶ, ಸಂದರ್ಭ ಮತ್ತು ಫಲಿತಾಂಶವನ್ನೂ ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕು. "ಪ್ರಜ್ಞಾ ವಿಷೂಚೀ ತ್ವಾಪಗಾ ಇವ" ಎಂಬ ರೂಪಕ ಬಹಳ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ನದಿ ನೇರವಾಗಿ ಹರಿಯದೆ ಅನೇಕ ತಿರುವುಗಳನ್ನು ಪಡೆದು ಸಾಗುವಂತೆ, ಪ್ರಜ್ಞೆಯೂ ಜೀವನದ ವಿವಿಧ ಅನುಭವಗಳ ಮೂಲಕ ಪರಿಪಕ್ವವಾಗುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವನ್ನು ಅರಿಯುವ ಮಾರ್ಗ ಸದಾ ಸರಳವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. "ಜನಸ್ತೂಚ್ಚಾರಿತಂ ಧರ್ಮಂ ವಿಜಾನಾತ್ಯನ್ಯಥಾನ್ಯಥಾ" ಎಂಬ ಮಾತು ಇಂದಿಗೂ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿದೆ. ಒಂದೇ ಧರ್ಮೋಪದೇಶವನ್ನು ವಿಭಿನ್ನ ಜನರು ವಿಭಿನ್ನ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವರ ಬುದ್ಧಿ, ಸಂಸ್ಕಾರ, ಅನುಭವ, ವಾಸನೆ ಮತ್ತು ಮನೋಸ್ಥಿತಿ ವಿಭಿನ್ನವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಹಾಭಾರತವು ಧರ್ಮಗ್ರಹಣಕ್ಕೆ ವಿನಯ, ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಆಳವಾದ ಮನನ ಅಗತ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಕೇವಲ ವಾದವಿವಾದದಿಂದ ಧರ್ಮ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ; ಶುದ್ಧಚಿತ್ತದಿಂದ ಪರಿಶೀಲಿಸಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಅದರ ನಿಜಸ್ವರೂಪ ಗ್ರಹಣವಾಗುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಯೋಗಾರ್ಥ ಅತ್ಯಂತ ಆಂತರಿಕವಾಗಿದೆ. "ದ್ವೈಧ" ಎಂದರೆ ಮನಸ್ಸಿನ ದ್ವಂದ್ವಸ್ವಭಾವ — ಸುಖದುಃಖ, ಲಾಭನಷ್ಟ, ಪ್ರೀತಿ-ದ್ವೇಷ, ಜಯ-ಅಪಜಯ ಇತ್ಯಾದಿ. ಈ ದ್ವಂದ್ವಗಳ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಅರಿಯದ ಸಾಧಕನು ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸದಾ ಸಂಶಯಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತಾನೆ. ಮನಸ್ಸು ಒಂದು ಕ್ಷಣ ಶಾಂತವಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಮತ್ತೊಂದು ಕ್ಷಣ ಅಶಾಂತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ "ಬುದ್ಧಿದ್ವೈಧ" ಎಂದು ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಒಂದು ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಉದಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅದು ನದಿಯಂತೆ ತಿರುವುಗಳನ್ನು ಪಡೆದು ನಿಧಾನವಾಗಿ ಪರಿಪಕ್ವವಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಸಾಧಕನು ಮುಂದುವರಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ; ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಹೋದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಒಳಗಿನ ಜಾಗೃತಿ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತದೆ. "ಜನಸ್ತೂಚ್ಚಾರಿತಂ ಧರ್ಮಂ ವಿಜಾನಾತ್ಯನ್ಯಥಾನ್ಯಥಾ" ಎಂಬುದರ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥ — ಆತ್ಮಸತ್ಯ ಒಂದೇ ಆದರೂ ಮನಸ್ಸಿನ ಅಶುದ್ಧಿಯಿಂದ ಜನರು ಅದನ್ನು ಬೇರೆಬೇರೆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಾರೆ. ಅಹಂಕಾರ ಇರುವವನು ಧರ್ಮವನ್ನೂ ತನ್ನ ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯೋಗಿಯು ಬಾಹ್ಯ ವಾದಗಳಿಗಿಂತ ಒಳಗಿನ ಶುದ್ಧತೆಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಹತ್ವ ನೀಡಬೇಕು. ಮನಸ್ಸು ಶುದ್ಧವಾದಂತೆ ಧರ್ಮದ ನಿಜಸ್ವರೂಪ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ವಿಭಿನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳು, ವಾದಗಳು ಮತ್ತು ಸಂಘರ್ಷಗಳು ಕಾಣಿಸುತ್ತಿವೆ. ಒಂದೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಜನರು ತಮ್ಮ ಸ್ವಾರ್ಥ, ರಾಜಕೀಯ, ಭಾವನೆ ಅಥವಾ ಅಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ವಿಭಿನ್ನ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ನಮಗೆ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಪಾಠವನ್ನು ಕಲಿಸುತ್ತವೆ — ಧರ್ಮವನ್ನು ತುರ್ತು ತೀರ್ಮಾನಗಳಿಂದ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಜೀವನದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಿಷಯಕ್ಕೂ ಅನೇಕ ಮುಖಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಹನೆ, ಆಳವಾದ ಪರಿಶೀಲನೆ ಮತ್ತು ವಿವೇಕ ಅಗತ್ಯ. ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಜಾಲತಾಣಗಳ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಜನರು ಸಂಪೂರ್ಣ ಸತ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯದೇ ತಕ್ಷಣ ತೀರ್ಪು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ದ್ವೇಷ, ಗೊಂದಲ ಮತ್ತು ವಿಭಜನೆಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಿವೆ. ಮಹಾಭಾರತದ ಈ ಉಪದೇಶ ಜನರಿಗೆ ವಿಚಾರಪೂರ್ಣ ಧರ್ಮದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ನ್ಯಾಯವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಆಡಳಿತ, ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಕುಟುಂಬ ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ತತ್ತ್ವ ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನೂ ಒಂದೇ ನಿಯಮದಿಂದ ಪರಿಹರಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸಂದರ್ಭ, ಉದ್ದೇಶ ಮತ್ತು ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ವಿವೇಕದಿಂದ ನಿರ್ಧಾರ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಇಂದಿನ ಮಾನವನಿಗೆ ನೀಡುವ

ಧರ್ಮಸಂದೇಶವೇನೆಂದರೆ — ಧರ್ಮದ ಮಾರ್ಗ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿದೆ; ಸಂಶಯವನ್ನು ಮೀರಿ ಸತ್ಯವನ್ನು ಅರಿಯಲು ಶುದ್ಧಪ್ರಜ್ಞೆ, ಸಹನೆ ಮತ್ತು ಆಳವಾದ ವಿವೇಕ ಅಗತ್ಯ.

ಸತ್ಯಜ್ಞಾನ, ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆಯ ಅಗತ್ಯತೆ

ಸಮ್ಯಗ್ ವಿಜ್ಞಾನಿನಃ ಕೇಚಿನ್ಮಿಥ್ಯಾವಿಜ್ಞಾನಿನೋಽಪರೇ ।
ತದ್ವೈ ಯಥಾತಥಂ ಬುದ್ಧ್ವಾ ಜ್ಞಾನಮಾದದತೇ ಸತಾಮ್ ॥ 10
ಪರಿಮುಷ್ಣಂತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ಧರ್ಮಸ್ಯ ಪರಿಪಂಥಿನಃ ।
ವೈಷಮ್ಯಮಪಿ ವಿದ್ಯಾನಾಂ ನೈರರ್ಥ್ಯಾತ್ ಖ್ಯಾಪಯಂತಿ ತೇ ॥ 11

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 12

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಕೆಲವರು ಸರಿಯಾದ ಜ್ಞಾನ ಹೊಂದಿರುವವರು; ಇನ್ನೂ ಕೆಲವರು ತಪ್ಪು ಜ್ಞಾನ ಹೊಂದಿರುವವರು. ಆದ್ದರಿಂದ ವಿಷಯವನ್ನು ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ತಿಳಿದು, ಸಜ್ಜನರ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಗಳಾದವರು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ವಿಕೃತಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ವಿದ್ಯೆಗಳ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನೂ ನಿರರ್ಥಕವೆಂದು ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಧರ್ಮದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನು ಜ್ಞಾನಿಯೆಂದು ಕಾಣಬಹುದು; ಆದರೆ ಎಲ್ಲ ಜ್ಞಾನವೂ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಕೆಲವರು ಸಮ್ಯಕ್ ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳು — ಸತ್ಯವನ್ನು ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಿದವರು. ಇನ್ನೂ ಕೆಲವರು ಮಿಥ್ಯಾವಿಜ್ಞಾನಿಗಳು — ಜ್ಞಾನವಿದೆ ಎಂದು ತೋರುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅದರ ಅಂತರಂಗ ಸತ್ಯವನ್ನು ಅರಿಯದವರು. ಇಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಕೇವಲ ಪಾಂಡಿತ್ಯ, ವಾದಶಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಶಾಸ್ತ್ರಪಠಣದಿಂದ ಯಾರನ್ನೂ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಿ ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಬಾರದು. ಸತ್ಯಜ್ಞಾನಿಯ ಲಕ್ಷಣ ಅವನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ, ವಿನಯ, ಸಮತೋಲನ, ದಯೆ ಮತ್ತು ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಾಗಿದೆ. "ತದ್ವೈ ಯಥಾತಥಂ ಬುದ್ಧ್ವಾ" ಎಂಬ ಪದಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಆಳವಾದವು. ಯಾವುದನ್ನೂ ಮೇಲ್ಮೈಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಅದರ ನಿಜಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಬೇಕು. ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ವಿವೇಕಪೂರ್ಣ ಪರಿಶೀಲನೆ ಬಹಳ ಮುಖ್ಯ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ "ಸತಾಂ ಜ್ಞಾನಂ" ಅನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. "ಸತ್ಪ" ಎಂದರೆ ಸತ್ಯನಿಷ್ಠರು, ಧರ್ಮನಿಷ್ಠರು, ಅನುಭವಪೂರ್ಣ ಜ್ಞಾನಿಗಳು. ಅವರಿಂದ ಬಂದ ಜ್ಞಾನವೇ ಮಾನವನನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಕೇವಲ ವಾದಕ್ಕಾಗಿ ಇರುವ ಜ್ಞಾನವು ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಬಹುದು; ಆದರೆ ಸತ್ಸಂಗದಿಂದ ಬಂದ ಜ್ಞಾನ ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಧರ್ಮದ ವಿರುದ್ಧ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುವವರ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. "ಪರಿಮುಷ್ಣಂತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ" ಎಂದರೆ ಅವರು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ನಿಜಾರ್ಥವನ್ನು ಕದಿಯುತ್ತಾರೆ, ವಿಕೃತಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ, ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ತಪ್ಪಾಗಿ ಬಳಸುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಕೇವಲ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತವಲ್ಲ. ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಧರ್ಮದ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಅಧರ್ಮ ನಡೆದಿರುವುದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಕೆಲವರು ತಮ್ಮ ಲೋಭ, ಅಧಿಕಾರಾಸೆ ಅಥವಾ ಅಹಂಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಂತಹವರನ್ನು "ಧರ್ಮಸ್ಯ ಪರಿಪಂಥಿನಃ" — ಧರ್ಮದ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಗಳೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತದೆ. "ವೈಷಮ್ಯಮಪಿ ವಿದ್ಯಾನಾಂ ನೈರರ್ಥ್ಯಾತ್ ಖ್ಯಾಪಯಂತಿ" ಎಂಬ ಮಾತು ಕೂಡ ಬಹಳ ಗಂಭೀರವಾಗಿದೆ. ವಿವಿಧ ವಿದ್ಯಾಶಾಖೆಗಳು, ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಪರಂಪರೆಗಳ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿ, ಅವು ನಿರರ್ಥಕವೆಂದು ಹೇಳುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅಪಾಯಕಾರಿ. ಏಕೆಂದರೆ ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಪರಂಪರೆಗಳೇ ಸಮಾಜದ ಆತ್ಮ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಭೇದ ತಿಳಿಯುವ ವಿವೇಕವನ್ನು ಅತ್ಯಗತ್ಯವೆಂದು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಯೋಗಾರ್ಥ ಮನುಷ್ಯನ ಒಳಗಿನ ಜ್ಞಾನಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. "ಸಮ್ಯಗ್ವಿಜ್ಞಾನ" ಎಂದರೆ ಆತ್ಮತತ್ತ್ವದ ಕಡೆಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವ ಶುದ್ಧಜ್ಞಾನ. "ಮಿಥ್ಯಾವಿಜ್ಞಾನ" ಎಂದರೆ ಅಹಂಕಾರ, ವಾಸನೆ ಮತ್ತು ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮಸುಕಾದ ಜ್ಞಾನ. ಮನಸ್ಸು ಶುದ್ಧವಾಗದಿದ್ದರೆ ಜ್ಞಾನವೂ ಅಹಂಕಾರದ ಸಾಧನವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂತಹ ಜ್ಞಾನ ಸಾಧಕನನ್ನು ಮುಕ್ತಿಗಿಂತ ಬಂಧನದ ಕಡೆಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಮಹತ್ವ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. "ಸತಾಂ ಜ್ಞಾನಂ" ಎಂಬುದರ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥ — ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯ. ನಿಜವಾದ ಗುರು ಅಥವಾ ಮಹಾತ್ಮನಿಂದ ಬಂದ ಒಂದು ಮಾತು ಸಹ ಮನಸ್ಸಿನ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕರಗಿಸಬಲ್ಲದು. "ಪರಿಮುಷ್ಣಂತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ" ಎಂಬುದರ ಯೋಗಾರ್ಥ — ಅಹಂಕಾರ ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗೆ ಸತ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ವಿಕೃತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಮನಸ್ಸು ಸ್ವಾರ್ಥಪರವಾಗಿದ್ದರೆ ಆತ್ಮಸತ್ಯವನ್ನೂ ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಾಧಕನು ಸದಾ ವಿನಯದಿಂದ, ಶುದ್ಧಚಿತ್ತದಿಂದ ಮತ್ತು ಸತ್ಸಂಗದ ಆಶ್ರಯದಿಂದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಆಗ ಮಾತ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರದ ನಿಜಸ್ವರೂಪ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಮಾಹಿತಿಯ ಪ್ರಮಾಣ ಅಪಾರವಾಗಿದೆ; ಆದರೆ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನವನ್ನು ಗುರುತಿಸುವ ವಿವೇಕ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಿದೆ. ಜನರು ಹೊರಗಿನ ಆಕರ್ಷಕ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಬೇಗ ಮರುಳಾಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ತಪ್ಪು ಜ್ಞಾನ, ಸುಳ್ಳು ಪ್ರಚಾರ ಮತ್ತು ವಿಕೃತ ವಿಚಾರಗಳು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ವೇಗವಾಗಿ ಹರಡುತ್ತಿವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಇಂದಿನ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯವಾದ ಧರ್ಮಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ — ಎಲ್ಲ ಜ್ಞಾನವೂ ಸತ್ಯಜ್ಞಾನವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾರ ಮಾತನ್ನೂ ಅಂಧವಾಗಿ ಅನುಸರಿಸದೆ, ವಿವೇಕದಿಂದ ಪರಿಶೀಲಿಸಬೇಕು. ಧರ್ಮ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಬಗ್ಗೆ ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನು ಹರಡುವುದು ಇಂದಿನ ದೊಡ್ಡ ಸಮಸ್ಯೆಯಾಗಿದೆ. ಕೆಲವು ಜನರು ಭಾರತೀಯ ಜ್ಞಾನಪರಂಪರೆಯನ್ನು ನಿರರ್ಥಕವೆಂದು ತೋರಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಂತಹ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಧರ್ಮವಿರೋಧಿ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂದಿನ ಶಿಕ್ಷಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಕೇವಲ ಉದ್ಯೋಗಪರ ವಿದ್ಯೆ ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ನೈತಿಕತೆ, ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ, ಸತ್ಯಪರಿಶೀಲನೆ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕಾರಪೂರ್ಣ ಜ್ಞಾನವೂ ಅಗತ್ಯ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಇಂದಿನ ಮಾನವನಿಗೆ ತಿಳಿಸುವ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯವೇನೆಂದರೆ — ಸತ್ಯಜ್ಞಾನ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ; ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನ ಸಮಾಜವನ್ನು ಅಧರ್ಮದ ಕಡೆಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸತ್ಸಂಗ, ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಪೂರ್ಣ ಜ್ಞಾನರಕ್ಷಣೆ ಮಾನವಕುಲದ ಮಹತ್ತರ ಕರ್ತವ್ಯ.

ವಿದ್ಯೆಯ ಪವಿತ್ರತೆ, ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಅಪಕ್ವ ಜ್ಞಾನದ ಅಪಾಯ

ಆಜಿಜೀವಿಷವೋ ವಿದ್ಯಾಂ ಯಶಸ್ಕಾಮಾಃ ಸಮಂತತಃ ।
ತೇ ಸರ್ವೇ ನರಪಾಪಿಷ್ಠಾ ಧರ್ಮಸ್ಯ ಪರಿಪಂಥಿನಃ ॥ 12
ಅಪಕ್ವಮತಯೋ ಮನ್ದಾ ನ ಜಾನಂತಿ ಯಥಾತಥಮ್ ।
ಸದಾ ಹ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಕುಶಲಾಃ ಸರ್ವತ್ರಾಪರಿನಿಷ್ಠಿತಾಃ ॥ 13

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 12

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಕೆಲವರು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕೇವಲ ಜೀವನೋಪಾಯಕ್ಕಾಗಿ ಅಥವಾ ಖ್ಯಾತಿಗಾಗಿ ಬಳಸುತ್ತಾರೆ. ಅಂತಹವರು ಧರ್ಮದ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ವಿರೋಧಿಗಳಾಗುತ್ತಾರೆ. ಅಪಕ್ವಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರು ವಿಷಯವನ್ನು ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ಅರಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಪರಿಣತಿ ಇಲ್ಲದ ಅವರು ಯಾವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಥಿರನಿಶ್ಚಯ ಹೊಂದಿರುವುದಿಲ್ಲ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ವಿದ್ಯೆಯ ನಿಜವಾದ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ವಿದ್ಯೆ ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಉದ್ಯೋಗ, ಹಣ, ಖ್ಯಾತಿ ಅಥವಾ ಅಧಿಕಾರ ಪಡೆಯುವ ಸಾಧನವಲ್ಲ.

ವಿದ್ಯೆಯ ಪರಮ ಗುರಿ ಮಾನವನೊಳಗಿನ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಿವಾರಿಸಿ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಜಾಗೃತಗೊಳಿಸುವುದು. "ಆಜಿಜೀವಿಷವಃ" ಎಂಬ ಪದವು ಕೇವಲ ಬದುಕು ಸಾಗಿಸಲು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಬಳಸುವವರನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಜೀವನೋಪಾಯ ಅಗತ್ಯವಾದದ್ದೇ ಸರಿ; ಆದರೆ ವಿದ್ಯೆಯ ಉದ್ದೇಶ ಕೇವಲ ಅಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಸೀಮಿತವಾದಾಗ ಅದರ ಪವಿತ್ರತೆ ಕುಗ್ಗುತ್ತದೆ. ವಿದ್ಯೆ ಧರ್ಮದಿಂದ ದೂರವಾದರೆ ಅದು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ನೀಡುವುದಕ್ಕಿಂತ ಸ್ವಾರ್ಥದ ಸಾಧನವಾಗುತ್ತದೆ. "ಯಶಸ್ಕಾಮಾಃ" ಎಂಬುದು ಮತ್ತೊಂದು ಅಪಾಯವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಕೆಲವರು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸತ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಕೀರ್ತಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಶಂಸೆಗೆ ಬಳಸುತ್ತಾರೆ. ಅಂತಹ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ವಿನಯ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ; ಅಹಂಕಾರ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ. ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನವು ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಬೇಕಾದರೆ, ಖ್ಯಾತಿಯಾಸೆಯಿಂದ ಅದು ವಾದವಿವಾದ ಮತ್ತು ಸ್ಪರ್ಧೆಯ ಸಾಧನವಾಗುತ್ತದೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಂತಹವರನ್ನು "ಧರ್ಮಸ್ಯ ಪರಿಪಂಥಿನಃ" ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವರು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಧರ್ಮದ ಬೆಳಕಾಗಿ ಬಳಸದೆ, ತಮ್ಮ ಸ್ವಾರ್ಥದ ಸಾಧನವಾಗಿ ಬಳಸುತ್ತಾರೆ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸುಳ್ಳು ಬೋಧನೆಗಳು, ವಿಕೃತ ವಿಚಾರಗಳು ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರಪೂರ್ಣ ನಾಯಕತ್ವಗಳು ಬೆಳೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಇದೇ ಮೂಲ ಕಾರಣ. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ಅಪಕ್ವಮತಯಃ" ಎಂಬ ಪದ ಬಹಳ ಆಳವಾದ ಅರ್ಥ ಹೊಂದಿದೆ. ಹೊರಗೆ ವಿದ್ಯಾವಂತರಂತೆ ಕಾಣುವವರು ಒಳಗೆ ಪರಿಪಕ್ವರಾಗಿರದೇ ಇರಬಹುದು. ಕೇವಲ ಓದಿನಿಂದ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ; ಅನುಭವ, ವಿನಯ, ತಪಸ್ಸು ಮತ್ತು ಧರ್ಮಾಚರಣೆಯಿಂದಲೇ ಬುದ್ಧಿ ಪರಿಪಕ್ವವಾಗುತ್ತದೆ. "ನ ಜಾನಂತಿ ಯಥಾತಥಮ್" ಎಂದರೆ ವಿಷಯವನ್ನು ನಿಜಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಅರಿಯಲು ಅವರಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮೇಲ್ಮೈಯ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅವರು ತುರ್ತು ತೀರ್ಪುಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಶಾಸ್ತ್ರದ ಅಂತರಂಗ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸದೆ ಪದಗಳ ಮಟ್ಟದಲ್ಲೇ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾರೆ. "ಅಶಾಸ್ತ್ರಕುಶಲಾಃ" ಎಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರದ ನಿಜವಾದ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಅರಿಯದವರು. ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕೇವಲ ವಾದಕ್ಕಾಗಿ ಅಥವಾ ಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವವರು ಧರ್ಮದ ಆಳವನ್ನು ಅರಿಯಲಾರರು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರು "ಸರ್ವತ್ರ ಅಪರಿನಿಷ್ಠಿತಾಃ" — ಯಾವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಥಿರತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯೆಯ ಜೊತೆ ಧರ್ಮ, ವಿನಯ ಮತ್ತು ಪ್ರಜ್ಞೆ ಸೇರಿರಬೇಕೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಯೋಗಾರ್ಥ ಮನುಷ್ಯನ ಒಳಗಿನ ಜ್ಞಾನಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. "ವಿದ್ಯೆ" ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಬಾಹ್ಯಶಿಕ್ಷಣವಲ್ಲ; ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಸೂಚಕವಾಗಿದೆ. ಸಾಧಕನು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕೇವಲ ಗೌರವ, ಶಿಷ್ಯರು, ಪ್ರಭಾವ ಅಥವಾ ಭೌತಿಕ ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸಲು ಆರಂಭಿಸಿದಾಗ ಆತ್ಮಸಾಧನೆಯ ಶುದ್ಧತೆ ಕುಂದುತ್ತದೆ. ಇದೇ "ಆಜಿಜೀವಿಷವಃ" ಮತ್ತು "ಯಶಸ್ಕಾಮಾಃ" ಎಂಬುದರ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವು ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಕರಗಿಸಬೇಕು; ಆದರೆ ಅಪಕ್ವಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ಅದು ಅಹಂಕಾರವನ್ನೇ ಹೆಚ್ಚಿಸಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಯೋಗದಲ್ಲಿ ವಿನಯವನ್ನು ಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮಹತ್ವದ ಗುಣವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ. "ಅಪಕ್ವಮತಯಃ" ಎಂದರೆ ಇನ್ನೂ ಶುದ್ಧಗೊಳ್ಳದ ಮನಸ್ಸು. ಅಂತಹ ಮನಸ್ಸು ಸತ್ಯವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಲಾರದು. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಅದು ಆತ್ಮಸತ್ಯವನ್ನೇ ತನ್ನ ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತದೆ. "ಅಶಾಸ್ತ್ರಕುಶಲಾಃ" ಎಂಬುದರ ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ — ಅನುಭವವಿಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನ. ನಿಜವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನವು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ರೂಪಾಂತರ ತರುತ್ತದೆ. ಕೇವಲ ಪದಜ್ಞಾನವು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಾಧಕನು ಸದಾ ವಿನಯ, ತಪಸ್ಸು, ಸತ್ಸಂಗ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಪರಿಶೀಲನೆಯ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಪರಿಪಕ್ವಗೊಳಿಸಬೇಕು. ಆಗ ಮಾತ್ರ ಜ್ಞಾನವು ಆತ್ಮಪ್ರಕಾಶವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣದ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಹೆಚ್ಚಾದರೂ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಪರಿಪಕ್ವತೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಿರುವುದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕೇವಲ ಉದ್ಯೋಗ, ಹಣ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಸ್ಥಾನಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಶಿಕ್ಷಣದ ನಿಜವಾದ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ

ನೆನಪಿಸುತ್ತವೆ — ವಿದ್ಯೆ ಮಾನವನನ್ನು ವಿನಯಶೀಲ, ಧರ್ಮನಿಷ್ಠ ಮತ್ತು ವಿವೇಕವಂತನನ್ನಾಗಿಸಬೇಕು. ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ಣ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ತುರ್ತು ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳು ದೊಡ್ಡ ಸಮಸ್ಯೆಯಾಗಿವೆ. ಸಾಮಾಜಿಕ ಜಾಲತಾಣಗಳು ಮತ್ತು ಮಾಧ್ಯಮಗಳ ಮೂಲಕ ಅನೇಕರು ವಿಷಯದ ಆಳವನ್ನು ಅರಿಯದೆ ಮಾತಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಗೊಂದಲ, ವಿಭಜನೆ ಮತ್ತು ಅಸತ್ಯಪ್ರಚಾರ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿದೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶಾಶ್ವತ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ — ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪರಿಪಕ್ವತೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ ಸೇರಿರದಿದ್ದರೆ ಅದು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅಪಾಯಕಾರಿ ಆಗಬಹುದು. ಶಿಕ್ಷಕರು, ಧರ್ಮೋಪದೇಶಕರು, ನ್ಯಾಯಾಧೀಶರು, ನಾಯಕರು ಮತ್ತು ಬೌದ್ಧಿಕ ವರ್ಗದವರು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಮನನ ಮಾಡಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಸಮಾಜದ ದಿಕ್ಕನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವವರ ಜ್ಞಾನ ಶುದ್ಧವಾಗಿರದಿದ್ದರೆ ಜನರೂ ದಾರಿ ತಪ್ಪುತ್ತಾರೆ. ಈ ಉಪದೇಶ ಇಂದಿನ ಮಾನವನಿಗೆ ತಿಳಿಸುವ ಧರ್ಮಸತ್ಯವೇನೆಂದರೆ — ವಿದ್ಯೆಯ ಪರಮ ಗುರಿ ಕೇವಲ ಜೀವನೋಪಾಯವಲ್ಲ; ಆತ್ಮೋನ್ನತಿ, ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು.

ಶಾಸ್ತ್ರವಿಕೃತಿ, ವಿದ್ಯಾವ್ಯಾಪಾರ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಜ್ಞಾನದ ಪವಿತ್ರತೆ

ಪರಿಮುಷ್ಣಂತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ಶಾಸ್ತ್ರದೋಷಾನುದರ್ಶಿನಃ |
ವಿಜ್ಞಾನಮಥ ವಿದ್ಯಾನಾಂ ನ ಸಮ್ಯಗಿತಿ ವರ್ತತೇ ॥ 14
ನಿಂದಯಾ ಪರವಿದ್ಯಾನಾಂ ಸ್ವಾಂ ವಿದ್ಯಾಂ ಖ್ಯಾಪಯಂತಿ ಯೇ ।
ವಾಗಾಸ್ತಿಕ್ಯಾನುನೀತಾಶ್ಚ ದುಗ್ಧವಿದ್ಯಾಫಲಾ ಇವ ।
ತಾನ್ ವಿದ್ಯಾವಣಿಜೋ ವಿದ್ಧಿ ರಾಕ್ಷಸಾನಿವ ಭಾರತ ॥ 15

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 12

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ದೋಷಗಳನ್ನೇ ಹುಡುಕುವವರು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ನಿಜಾರ್ಥವನ್ನು ವಿಕೃತಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ವಿದ್ಯೆಗಳ ನಿಜವಾದ ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಇತರರ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ನಿಂದಿಸಿ ತಮ್ಮ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೊಗಳಿಕೊಳ್ಳುವವರು, ಮಾತಿನ ಆಸ್ತಿಕತೆಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವವರು, ಹಾಲಿಲ್ಲದ ಹಸುವಿನಂತೆ ಫಲರಹಿತ ಜ್ಞಾನ ಹೊಂದಿರುವವರು. ಓ ಭಾರತ, ಅಂತಹವರನ್ನು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವ ರಾಕ್ಷಸರಂತೆ ತಿಳಿದುಕೋ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಧರ್ಮ, ಶಾಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ವಿದ್ಯೆಯ ಪವಿತ್ರತೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಮಹತ್ತರ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನವು ಮಾನವನನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವ ದಿವ್ಯಶಕ್ತಿ. ಆದರೆ ಅದೇ ಜ್ಞಾನ ಅಹಂಕಾರ, ಸ್ವಾರ್ಥ ಮತ್ತು ಕಪಟದ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಾಗ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅಪಾಯವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. "ಶಾಸ್ತ್ರದೋಷಾನುದರ್ಶಿನಃ" ಎಂಬ ಪದವು ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾಗಿದೆ. ಕೆಲವರು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಸಾರವನ್ನು ಅರಿಯಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಬದಲಾಗಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ದೋಷ ಹುಡುಕುವುದನ್ನೇ ತಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಶಾಸ್ತ್ರದ ಉದ್ದೇಶ, ಕಾಲಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ಆಂತರಿಕ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅರಿಯದೆ ಮೇಲ್ಮೈಯ ವಿರೋಧಾಭಾಸಗಳನ್ನೇ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಂತಹವರನ್ನು "ಪರಿಮುಷ್ಣಂತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ" ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ — ಅವರು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ನಿಜಾರ್ಥವನ್ನು ಕದಿಯುತ್ತಾರೆ. ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿರಾಕರಿಸುವುದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಅದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿಕೃತಗೊಳಿಸುವುದೂ ಧರ್ಮವಿರೋಧವೇ. "ವಿಜ್ಞಾನಮಥ ವಿದ್ಯಾನಾಂ ನ ಸಮ್ಯಕ್" ಎಂಬ ಮಾತು ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಕೇವಲ ಓದಿನಿಂದ ಅಥವಾ ವಾದದಿಂದ ನಿಜವಾದ ವಿಜ್ಞಾನ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ, ಅನುಭವ ಮತ್ತು ವಿನಯ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಜ್ಞಾನ ಅಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಇನ್ನೂ ಗಂಭೀರವಾದ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು

ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ — ಇತರರ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ನಿಂದಿಸಿ ತಮ್ಮ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೊಗಳಿಕೊಳ್ಳುವವರ ಬಗ್ಗೆ. ಇದು ಅಹಂಕಾರದ ಲಕ್ಷಣ. ನಿಜವಾದ ಜ್ಞಾನಿ ಇತರರ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಗೌರವಿಸುತ್ತಾನೆ; ಅಜ್ಞಾನಿಯು ಮಾತ್ರ ತನ್ನ ಮೇಲುಗೈ ತೋರಿಸಲು ಪರರನ್ನು ತಗ್ಗಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. "ವಾಗಾಸ್ತಿಕ್ಯಾನುನೀತಾಃ" ಎಂದರೆ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಆಸ್ತಿಕತೆಯನ್ನು ಮಾತನಾಡುವವರು. ಅವರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಅನುಷ್ಠಾನ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಜ್ಞಾನವು "ದುಗ್ಧವಿದ್ಯಾಫಲಾ ಇವ" — ಹಾಲಿಲ್ಲದ ಹಸುವಿನಂತೆ ಫಲರಹಿತ. ಇಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಅತ್ಯಂತ ಕಠಿಣ ಪದವನ್ನು ಬಳಸುತ್ತದೆ — "ವಿದ್ಯಾವಣಿಜಃ". ಅಂದರೆ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವವರು. ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸತ್ಯಸೇವೆಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಸ್ವಾರ್ಥ, ಹಣ, ಖ್ಯಾತಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಭಾವದ ಸಾಧನವಾಗಿ ಬಳಸುವವರು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅಪಾಯಕಾರಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವರನ್ನು "ರಾಕ್ಷಸರಂತೆ" ಎಂದು ಹೋಲಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ವಿದ್ಯೆಯ ವಿರುದ್ಧದ ಮಾತಲ್ಲ; ವಿದ್ಯೆಯ ಅವಮಾನ ಮಾಡುವವರ ವಿರುದ್ಧದ ಎಚ್ಚರಿಕೆ. ನಿಜವಾದ ಜ್ಞಾನವು ವಿನಯ, ಶಾಂತಿ, ಕರುಣೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅಹಂಕಾರ, ದ್ವೇಷ ಮತ್ತು ವಿಭಜನೆ ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದು ಜ್ಞಾನವಲ್ಲ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಯೋಗಾರ್ಥ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿದೆ. "ಶಾಸ್ತ್ರದೋಷಾನುದರ್ಶಿನಃ" ಎಂದರೆ ಮನಸ್ಸಿನ ನಕಾರಾತ್ಮಕ ಪ್ರವೃತ್ತಿ. ಅಶುದ್ಧಚಿತ್ತವು ಎಲ್ಲದಲ್ಲಿಯೂ ದೋಷವನ್ನೇ ಹುಡುಕುತ್ತದೆ. ಅಂತಹ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಆತ್ಮಸತ್ಯದ ಬೆಳಕು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. "ಪರಿಮುಷ್ಣಂತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ" ಎಂಬುದರ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥ — ಅಹಂಕಾರ ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗೆ ಸತ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ವಿಕೃತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಸಾಧಕನು ತನ್ನ ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನೇ ತಿರುಗಿಸಲು ಆರಂಭಿಸಿದಾಗ ಯೋಗಮಾರ್ಗದಿಂದ ದೂರವಾಗುತ್ತಾನೆ. "ನಿಂದಯಾ ಪರವಿದ್ಯಾನಾಂ" ಎಂದರೆ ಹೋಲಿಕೆ ಮತ್ತು ಸ್ಪರ್ಧೆಯ ಮನೋಭಾವ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಇತರರನ್ನು ತಗ್ಗಿಸಿ ತಾನು ದೊಡ್ಡವನಾಗಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವುದು ಅಜ್ಞಾನದ ಲಕ್ಷಣ. "ದುಗ್ಧವಿದ್ಯಾಫಲಾ ಇವ" ಎಂಬ ರೂಪಕದ ಯೋಗಾರ್ಥ ಬಹಳ ಆಳವಾಗಿದೆ. ಹಸು ಇದ್ದರೂ ಹಾಲಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅದರ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನ ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ಜ್ಞಾನ ಇದ್ದರೂ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಕರುಣೆ, ವಿನಯ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಜೀವನ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಆ ಜ್ಞಾನ ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಗೆ ಫಲಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. "ವಿದ್ಯಾವಣಿಜಃ" ಎಂಬುದರ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥ — ಆತ್ಮಸಾಧನೆಯನ್ನು ಸಹ ಅಹಂಕಾರದ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನಾಗಿಸುವ ಮನಸ್ಸು. ಸಾಧಕನು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಶುದ್ಧತೆಯಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸದೆ, ಹೆಸರು ಮತ್ತು ಗೌರವಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸಿದರೆ ಆತ್ಮಪ್ರಕಾಶ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯೋಗಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಶುದ್ಧಚಿತ್ತ ಮತ್ತು ವಿನಯ ಮುಖ್ಯವೆಂದು ಮಹರ್ಷಿಗಳು ಬೋಧಿಸಿದ್ದಾರೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಶಿಕ್ಷಣದ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಹೆಚ್ಚಿದರೂ, ಪರಸ್ಪರ ನಿಂದನೆ, ಅಹಂಕಾರಪೂರ್ಣ ಬೌದ್ಧಿಕತೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮದ ವಿಕೃತ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿವೆ. ಕೆಲವರು ಇತರರ ಪರಂಪರೆ, ಶಾಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ತಗ್ಗಿಸಿ ತಾವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠರೆಂದು ತೋರಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಇಂದಿನ ಬೌದ್ಧಿಕ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯವಾದ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ — ನಿಜವಾದ ಜ್ಞಾನ ವಿನಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಬೇಕು; ದ್ವೇಷವನ್ನು ಅಲ್ಲ. ಸಾಮಾಜಿಕ ಜಾಲತಾಣಗಳು ಮತ್ತು ಮಾಧ್ಯಮಗಳ ಮೂಲಕ ಅಪೂರ್ಣ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹರಡುವುದು, ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಸಂದರ್ಭವಿಲ್ಲದೆ ಟೀಕಿಸುವುದು, ಧರ್ಮದ ಬಗ್ಗೆ ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವುದು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಂತಹ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಧರ್ಮವಿರೋಧಿ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂದಿನ ಶಿಕ್ಷಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕೇವಲ ಹಣ ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯ ಸಾಧನವಾಗಿ ನೋಡುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಜ್ಞಾನವು ಸಮಾಜಸೇವೆ, ಧರ್ಮರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ಮಾನವೋನ್ನತಿಗೆ ಉಪಯೋಗವಾಗಬೇಕು ಎಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ನೀಡುತ್ತವೆ. ಧರ್ಮೋಪದೇಶಕರು, ಶಿಕ್ಷಕರು, ಪಂಡಿತರು ಮತ್ತು ನಾಯಕರು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಈ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಮನನ ಮಾಡಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಅವರ ಮಾತುಗಳು ಸಮಾಜದ ದಿಕ್ಕನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಇಂದಿನ ಮಾನವನಿಗೆ ನೀಡುವ ಧರ್ಮಸತ್ಯವೇನೆಂದರೆ — ಜ್ಞಾನವು ಪವಿತ್ರ

ಸೇವೆಯಾಗಬೇಕು; ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಪಾರವಾಗಬಾರದು. ವಿನಯವಿಲ್ಲದ ವಿದ್ಯೆ ಸಮಾಜವನ್ನು ವಿಭಜಿಸುತ್ತದೆ; ಧರ್ಮಪೂರ್ಣ ವಿದ್ಯೆ ಸಮಾಜವನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ.

ಧರ್ಮದ ನಿಜಸ್ವರೂಪ — ಬುದ್ಧಿ, ಅನುಭವ ಮತ್ತು ಲೋಕಯಾತ್ರೆಯ ಸಮತೋಲನ

ವ್ಯಾಜೇನ ಕೃತ್ಸ್ನೋ ವಿಹಿತೋ ಧರ್ಮಸ್ತೇ ಪರಿಹಾಸ್ಯತೇ ।
ನ ಧರ್ಮವಚನಂ ವಾಚಾ ಕಿಂತು ಬುದ್ಧ್ಯೇತಿ ನಃ ಶ್ರುತಮ್ ॥ 16
ಇತಿ ಬಾರ್ಹಸ್ಪತಂ ಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರೋವಾಚ ಮಘವಾ ಸ್ವಯಮ್ ।
ನ ತ್ವೇವ ವಚನಂ ಕಿಂಚಿದನಿಮಿತ್ತಾದಿಹೋಚ್ಯತೇ ॥ 17
ಸ್ವವಿನೀತೇನ ಶಾಸ್ತ್ರೇಣ ವ್ಯವಸ್ಯಂತಿ ಯಥಾ ಪರಃ ॥
ಲೋಕಯಾತ್ರಾಮಿಹೈಕೇ ತು ಧರ್ಮಮಾಹುರ್ಮನೀಷಿಣಃ ॥ 18

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 12

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಕಪಟದಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಧರ್ಮಾಚರಣೆ ಮಾಡಿದಂತೆ ತೋರಿಸಿದರೂ ಅದು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಸ್ಯಾಸ್ಪದವಾಗುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವನ್ನು ಕೇವಲ ಮಾತಿನಿಂದಲ್ಲ, ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಅರಿಯಬೇಕು ಎಂದು ಕೇಳಿದ್ದೇವೆ. ಇದು ಬೃಹಸ್ಪತಿಯ ಜ್ಞಾನವೆಂದು ಇಂದ್ರನೇ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಯಾವುದೂ ಹೇಳಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ. ಕೆಲವರು ತಮ್ಮ ಅಭ್ಯಾಸ ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಲೋಕವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ನಡೆಸುವುದನ್ನೇ ಧರ್ಮವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಧರ್ಮದ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ, ವ್ಯಾಪಕ ಮತ್ತು ಜೀವನಸಂಬಂಧಿ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಶಾಸ್ತ್ರಪಠಣ, ವಾದವಿವಾದ ಅಥವಾ ಹೊರಗಿನ ಆಚರಣೆಗಳ ಸಮೂಹವಲ್ಲ; ಅದು ಬುದ್ಧಿ, ಅನುಭವ, ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಲೋಕಹಿತದ ಸಮನ್ವಯ. ಮೊದಲ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಪಟಧರ್ಮದ ಬಗ್ಗೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. “ವ್ಯಾಜೇನ” ಎಂಬ ಪದ ಕಪಟ, ಪ್ರದರ್ಶನ ಮತ್ತು ಅಂತರಂಗವಿಲ್ಲದ ಆಚರಣೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಹೊರಗೆ ಧರ್ಮದ ಮುಖವಾಡ ಧರಿಸಿ ಒಳಗೆ ಸ್ವಾರ್ಥ, ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಲೋಭವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ಅದು ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮವಲ್ಲ. ಮಹಾಭಾರತವು ಅಂತಹ ಧರ್ಮವನ್ನು “ಪರಿಹಾಸ್ಯತೇ” ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ — ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅದು ಹಾಸ್ಯಾಸ್ಪದವಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಧರ್ಮದ ಮೂಲ ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಶುದ್ಧತೆ. ಕಪಟದಿಂದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಉಳಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. “ನ ಧರ್ಮವಚನಂ ವಾಚಾ” ಎಂಬ ಮಾತು ಧರ್ಮದ ಆಂತರಿಕತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವನ್ನು ಕೇವಲ ಮಾತನಾಡುವುದರಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆಯನ್ನು ಬುದ್ಧಿ, ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಅನುಭವದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ “ಬುದ್ಧಿ” ಎಂದರೆ ಧರ್ಮಸೂಕ್ಷ್ಮತೆಯನ್ನು ಅರಿಯುವ ಪ್ರಜ್ಞೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಒಂದೇ ನಿಯಮ ಎಲ್ಲ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೂ ಸರಿಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾವುದು ಸತ್ಯಧರ್ಮ, ಯಾವುದು ಲೋಕಹಿತ, ಯಾವುದು ನ್ಯಾಯ — ಇವೆಲ್ಲವನ್ನು ವಿವೇಕದಿಂದ ಪರಿಶೀಲಿಸಬೇಕು. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬೃಹಸ್ಪತಿಯ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಗಿದೆ. ಬೃಹಸ್ಪತಿ ದೇವಗುರು; ಅವರ ಉಪದೇಶವು ಧರ್ಮದ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ಮುಖವನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂದ್ರನು ಅದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿರುವುದು ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ತಪಸ್ಸಿನ ವಿಷಯವಲ್ಲ, ಆಡಳಿತ ಮತ್ತು ಲೋಕವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೂ ಸಂಬಂಧಿಸಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. “ನ ತ್ವೇವ ವಚನಂ ಕಿಂಚಿದನಿಮಿತ್ತಾತ್” ಎಂಬ ಮಾತು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಆಳವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮಹರ್ಷಿಗಳು ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಏನನ್ನೂ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಧರ್ಮೋಪದೇಶದ ಹಿಂದೆ ಜೀವನಾನುಭವ, ಸಮಾಜಪರಿಶೀಲನೆ ಮತ್ತು ಮಾನವಸ್ವಭಾವದ ಆಳವಾದ ಅರಿವು ಇರುತ್ತದೆ. “ಸ್ವವಿನೀತೇನ ಶಾಸ್ತ್ರೇಣ” ಎಂಬ ಪದವು ಮತ್ತೊಂದು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸತ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನ ಅಧ್ಯಯನ, ಸಂಸ್ಕಾರ

ಮತ್ತು ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮದ ಗ್ರಹಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ — "ಲೋಕಯಾತ್ರಾಮಿಹ ಧರ್ಮಮ್". ಅಂದರೆ ಸಮಾಜದ ಸಮತೋಲನ, ಜನರ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು, ನ್ಯಾಯ, ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಜೀವನದ ಸರಿಯಾದ ಸಾಗುವಿಕೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದು ಧರ್ಮದ ಒಂದು ಪ್ರಮುಖ ಉದ್ದೇಶ. ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಾಗಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಲೋಕಸಂಗ್ರಹ ಮತ್ತು ಸಮಾಜರಕ್ಷಣೆಯಿಗೂ ಅಗತ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮವು ಲೋಕಹಿತ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಹಿತ ಎರಡನ್ನೂ ಸಮನ್ವಯಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಯೋಗಾರ್ಥ ಅತ್ಯಂತ ಆಂತರಿಕವಾಗಿದೆ. "ವ್ಯಾಜೇನ ಧರ್ಮಃ" ಎಂದರೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಕಪಟ. ಸಾಧಕನು ಹೊರಗೆ ಧಾರ್ಮಿಕನಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದರೂ ಒಳಗೆ ಅಹಂಕಾರ, ಖ್ಯಾತಿಯಾಸೆ ಅಥವಾ ಮೇಲುಗೈ ಬಯಕೆ ಉಳಿದಿದ್ದರೆ ಅದು ನಿಜವಾದ ಆತ್ಮಸಾಧನೆಯಲ್ಲ. "ನ ಧರ್ಮವಚನಂ ವಾಚಾ" ಎಂಬುದರ ಯೋಗಾರ್ಥ — ಆತ್ಮಸತ್ಯವನ್ನು ಪದಗಳಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅನುಭವದಿಂದ, ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಮತ್ತು ಒಳಗಿನ ಜಾಗೃತಿಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ಅದರ ನಿಜಸ್ವರೂಪ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. "ಸ್ವವಿನೀತೇನ ಶಾಸ್ತ್ರೇಣ" ಎಂದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಸಾಧಕನ ಆಂತರಿಕ ಸ್ಥಿತಿ ವಿಭಿನ್ನ. ಅವನ ಸಂಸ್ಕಾರ, ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಸಾಧನೆಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. "ಲೋಕಯಾತ್ರಾ" ಎಂಬುದರ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥ — ದೇಹ, ಮನಸ್ಸು, ಪ್ರಾಣ ಮತ್ತು ಆತ್ಮ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಸಮತೋಲನದಲ್ಲಿ ಸಾಗುವ ಜೀವನ. ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಲೋಕಜೀವನ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧಿಗಳಲ್ಲ; ಸಮತೋಲನದಿಂದ ಬದುಕುವುದೇ ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮಯೋಗ. ಸಾಧಕನು ಕೇವಲ ತನ್ನ ಮೋಕ್ಷದ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತ್ರ ಯೋಚಿಸದೆ, ಲೋಕಹಿತದ ಭಾವವನ್ನೂ ಹೊಂದಿದಾಗ ಅವನ ಜ್ಞಾನ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಎರಡು ತುದಿಗಳಲ್ಲಿ ನೋಡುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಕೆಲವರು ಧರ್ಮವನ್ನು ಕೇವಲ ಆಚರಣೆಗಳಿಗೆ ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ; ಇನ್ನೂ ಕೆಲವರು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಈ ಎರಡನ್ನೂ ಮೀರಿ ಧರ್ಮದ ಜೀವಂತ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಇಂದಿನ ಮಾನವನಿಗೆ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ — ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಮಾತು, ಚಿಹ್ನೆ ಅಥವಾ ಪ್ರದರ್ಶನವಲ್ಲ; ಅದು ಜೀವನದ ಗುಣಮಟ್ಟ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಬೇಕು. ಆಡಳಿತ, ನ್ಯಾಯವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಶಿಕ್ಷಣ, ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ "ಲೋಕಯಾತ್ರಾ ಧರ್ಮ" ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ, ನ್ಯಾಯ, ಪರಸ್ಪರ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಸಮತೋಲನ ಉಳಿಯುವಂತೆ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುವುದೇ ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮ. ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜನರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಪರಮಸತ್ಯವೆಂದು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಗ್ರಹಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವೈವಿಧ್ಯ ಇರಬಹುದು ಎಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೂ, ಅಂತಿಮವಾಗಿ ಲೋಕಹಿತ ಮತ್ತು ಸತ್ಯವೇ ಧರ್ಮದ ಆಧಾರ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಧರ್ಮೋಪದೇಶಕರು, ಶಿಕ್ಷಕರು, ನಾಯಕರು ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನವಂತರಿಗೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತವೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಧರ್ಮವು ಜನರನ್ನು ವಿಭಜಿಸುವ ಸಾಧನವಾಗದೆ, ಸಮಾಜವನ್ನು ಒಗ್ಗೂಡಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯಾಗಬೇಕು. ಈ ಉಪದೇಶ ಇಂದಿನ ಮಾನವನಿಗೆ ತಿಳಿಸುವ ಶಾಶ್ವತ ಧರ್ಮಸತ್ಯವೇನೆಂದರೆ — ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ, ವಿವೇಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸಬೇಕು; ಕೇವಲ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಸಾಧನೆಗೆ ಅಲ್ಲ, ಲೋಕಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗೂ ಸೇವಿಸಬೇಕು.

ಅಜ್ಞಾನ, ಶಾಸ್ತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೆ

ಸಮುದ್ದಿಷ್ಟಂ ಸತಾಂ ಧರ್ಮಂ ಸ್ವಯಂ ಮುಚ್ಯೇದಪಂಡಿತಃ ।
ಅಮರ್ಷಾಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಸಮ್ಮೋಹಾದನಿಮಿತ್ತಾದಿಹೋಚ್ಯತೇ ॥ 19

ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರಜ್ಞಾಸ್ಯ ವದತಃ ಸಮೂಹೇ ಯತ್ರ ದರ್ಶನಮ್ ।
ಆಜಗಾಮ ತಯೋರ್ಬುದ್ಧ್ಯಾ ವಚನೇನ ಪ್ರಶಸ್ಯತೇ ॥ 20
ಅಜ್ಞಾನಾಜ್ಞಾನಹೇತುತ್ವಾದ್ ವಚನಂ ಸಾಧು ಮನ್ಯತೇ ।
ಅನುಪಾಗತಮೇವೇದಂ ಶಾಸ್ತ್ರಮೇವಮಪಾರ್ಥಕಮ್ ॥ 21

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 12

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಸಜ್ಜನರು ಬೋಧಿಸಿದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅಜ್ಞಾನಿಯು ತನ್ನಿಂದ ತಾನೇ ತಪ್ಪಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಕೋಪದಿಂದಲೂ, ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಉಂಟಾಗುವ ಮೋಹದಿಂದಲೂ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಜ್ಞಾವಂತನು ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ, ಅವನ ಬುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಮಾತಿನ ಸಮನ್ವಯದಿಂದ ಅದು ಪ್ರಶಂಸೆಗೆ ಪಾತ್ರವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ, ಕೇವಲ ಮಾತಿನಿಂದಲೇ ಜ್ಞಾನ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಕೆಲವರು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಅನುಭವವಿಲ್ಲದಂತಹ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನವು ನಿಜಾರ್ಥವಿಲ್ಲದಂತಾಗುತ್ತದೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಧರ್ಮವನ್ನು ಅರಿಯುವಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿ, ಅನುಭವ ಮತ್ತು ವಿನಯದ ಅಗತ್ಯತೆಯನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮದ ನಿಜಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಲು ಕೇವಲ ಪದಜ್ಞಾನ ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಒಳಗಿನ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಮತ್ತು ಸಮಚಿತ್ತತೆ ಅಗತ್ಯ. ಮೊದಲ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ಸತಾಂ ಧರ್ಮಂ" ಎಂಬ ಪದವು ಸಜ್ಜನರು ಅನುಭವದಿಂದ ಬೋಧಿಸಿದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ "ಅಪಂಡಿತಃ" — ನಿಜವಾದ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಿಲ್ಲದವನು — ಆ ಧರ್ಮವನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಅಥವಾ ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. "ಅಮರ್ಷಾತ್" ಎಂದರೆ ಅಸಹನೆ, ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಕೋಪ. ಮನುಷ್ಯನು ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದಾಗ ಸತ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಧರ್ಮೋಪದೇಶವು ತನ್ನ ಅಹಂಕಾರಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿದಾಗ ಅವನು ಅದನ್ನು ತಳ್ಳಿಹಾಕಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. "ಶಾಸ್ತ್ರಸಮ್ಮೋಹ" ಎಂಬುದು ಮತ್ತೊಂದು ಗಂಭೀರವಾದ ವಿಷಯ. ಕೆಲವರು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳದೆ ಅವುಗಳಲ್ಲೇ ಗೊಂದಲಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕುತ್ತಾರೆ. ಪದಗಳಲ್ಲೇ ಅಂಟಿಕೊಂಡು ಸಾರವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಧರ್ಮದ ನಿಜವಾದ ಉದ್ದೇಶ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಎರಡನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ನಿಜವಾದ ಪ್ರಜ್ಞಾವಂತನ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ ಅವನ ಮಾತು ಮತ್ತು ಬುದ್ಧಿ ಒಂದಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅವನು ಕೇವಲ ಪಾಠ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ; ಅನುಭವದಿಂದ, ವಿವೇಕದಿಂದ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ "ವಚನೇನ ಪ್ರಶಸ್ಯತೇ" ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ವಾಕ್ಚಾತುರ್ಯವಲ್ಲ, ಅವನ ಮಾತಿನ ಹಿಂದೆ ಜೀವನಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಅನುಭವದ ಬಲ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಉಪದೇಶ ಹೃದಯವನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸುತ್ತದೆ. ಮೂರನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯವಾದ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಕೆಲವರು ಕೇವಲ ಮಾತಿನಿಂದಲೇ ಜ್ಞಾನ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಅನುಭವವಿಲ್ಲದ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನ "ಅಪಾರ್ಥಕ" — ಅರ್ಥಶೂನ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕೇವಲ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವುದರಿಂದ ಧರ್ಮಜ್ಞಾನ ಬರುತ್ತಿಲ್ಲ. ಅದು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ರೂಪಾಂತರ ತರಬೇಕು. ಸತ್ಯ, ದಯೆ, ವಿನಯ, ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗದಿದ್ದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನವು ಕೇವಲ ಪದಗಳ ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿಬಿಡುತ್ತದೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಅನುಭವಪೂರ್ಣ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ವಾದಪೂರ್ಣ ಜ್ಞಾನಗಳ ನಡುವಿನ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಯೋಗಾರ್ಥ ಮನುಷ್ಯನ ಆಂತರಿಕ ಸಾಧನೆಯೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದೆ. "ಸತಾಂ ಧರ್ಮಂ" ಎಂದರೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದ ಬಂದ ಸತ್ಯಮಾರ್ಗ. "ಅಪಂಡಿತಃ" ಎಂಬುದು ಹೊರಗಿನ ವಿದ್ಯೆಯ ಕೊರತೆಯಲ್ಲ; ಒಳಗಿನ ಅಜ್ಞಾನ. ಮನಸ್ಸು ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ವಾಸನೆಗಳಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿದ್ದರೆ ಆತ್ಮಸತ್ಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. "ಅಮರ್ಷ" ಯೋಗಮಾರ್ಗದ ದೊಡ್ಡ ಅಡ್ಡಿ. ಸಾಧಕನು ತಾನು ತಿಳಿದಿದ್ದೇ*

ಪರಮಸತ್ಯ ಎಂದು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡರೆ ಅವನ ಬೆಳವಣಿಗೆ ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ. ವಿನಯವೇ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದ ದ್ವಾರ. "ಶಾಸ್ತ್ರಸಮ್ಮೋಹ" ಎಂಬುದರ ಯೋಗಾರ್ಥ — ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿಕೊಂಡು ಅನುಭವವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು. ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರವು ದಾರಿದೀಪ; ಆದರೆ ಅನುಭವವೇ ಗುರಿ. "ಪ್ರಜ್ಞಾಸ್ಯ ವದತಃ" ಎಂದರೆ ಆತ್ಮಾನುಭವದಿಂದ ಮಾತನಾಡುವ ಸ್ಥಿತಿ. ನಿಜವಾದ ಜ್ಞಾನಿಯ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ, ಸ್ಥಿರತೆ ಮತ್ತು ಸತ್ಯದ ಶಕ್ತಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನ ಜ್ಞಾನ ಪುಸ್ತಕದಿಂದಲ್ಲ, ಅನುಭವದಿಂದ ಬಂದಿದೆ. "ಅನುಪಾಗತಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ" ಎಂಬುದು ಅನುಭವವಿಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನ. ಧ್ಯಾನ, ತಪಸ್ಸು, ಆತ್ಮಪರಿಶೀಲನೆ ಮತ್ತು ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿ ಇಲ್ಲದೆ ಓದಿದ ಶಾಸ್ತ್ರ ಆತ್ಮಪ್ರಕಾಶ ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯೋಗದಲ್ಲಿ "ಅನುಭವಜ್ಞಾನ"ವೇ ಪರಮ. ಪದಗಳು ದಾರಿ ತೋರಿಸುತ್ತವೆ; ಆದರೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸಬೇಕು.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಮಾಹಿತಿ ಮತ್ತು ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳ ಪ್ರವಾಹ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಅನುಭವಪೂರ್ಣ ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಿರುವುದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಜನರು ಸಂಪೂರ್ಣ ವಿಷಯವನ್ನು ಅರಿಯದೆ ತಕ್ಷಣ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಇಂದಿನ ಮಾನವನಿಗೆ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ — ಕೇವಲ ಓದುವುದು ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ಬದುಕಬೇಕು ಮತ್ತು ಅನುಭವಿಸಬೇಕು. ಸಾಮಾಜಿಕ ಜಾಲತಾಣಗಳ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಪದಗಳ ಆರ್ಭಟ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಅನೇಕರು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾರೆ; ಆದರೆ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅದರ ಮೌಲ್ಯಗಳು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇದನ್ನು "ಅಪಾರ್ಥಕ ಶಾಸ್ತ್ರ" ಎಂದು ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂದಿನ ಶಿಕ್ಷಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಕೇವಲ ಪರೀಕ್ಷಾ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಒತ್ತು ನೀಡಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ನಿರ್ಮಾಣ, ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಅನುಭವಪೂರ್ಣ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆ ಮಹತ್ವ ಸಿಗುತ್ತಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಶಿಕ್ಷಕರು, ಧರ್ಮೋಪದೇಶಕರು, ವಕೀಲರು, ನ್ಯಾಯಾಧೀಶರು, ನಾಯಕರು ಮತ್ತು ಬೌದ್ಧಿಕ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತವೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವರ ಮಾತುಗಳು ಕೇವಲ ಪಾಂಡಿತ್ಯವಲ್ಲ, ಜೀವನಸತ್ಯದ ಆಧಾರವಾಗಿರಬೇಕು. ಈ ಉಪದೇಶ ಇಂದಿನ ಮಾನವನಿಗೆ ತಿಳಿಸುವ ಧರ್ಮಸತ್ಯವೇನೆಂದರೆ — ಧರ್ಮವು ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ, ಅನುಭವದಲ್ಲಿ ಜೀವಿಸಬೇಕು. ಅನುಭವವಿಲ್ಲದ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನ ಅಪೂರ್ಣ; ಪ್ರಜ್ಞಾಪೂರ್ಣ ಜೀವನವೇ ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ.

ರಾಜಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ದಂಡನೀತಿ, ರಕ್ಷಣಾ ಕರ್ತವ್ಯ ಮತ್ತು ಸಮಾಜಧರ್ಮ

ಯಸ್ತ್ವವಧ್ಯವಧೇ ದೋಷಃ ಸ ವಧ್ಯಸ್ಯಾವಧೇ ಸ್ಮೃತಃ ।
ಏಷೈವ ಖಲು ಮರ್ಯಾದಾ ಯಾಮಯಂ ಪರಿವರ್ಜಯೇತ್ ॥ 26
ತಸ್ಮಾತ್ ತೀಕ್ಷ್ಣಃ ಪ್ರಜಾ ರಾಜಾ ಸ್ವಧರ್ಮೇ ಸ್ಥಾಪಯೇದುತ 1
ಅನ್ಯೋನ್ಯಂ ಭಕ್ಷಯಂತೋ ಹಿ ಪ್ರಚರೇಯುರ್ವೃಕಾ ಇವ ॥ 27
ಯಸ್ಯ ದಸ್ಯುಗಣಾ ರಾಷ್ಟ್ರೇ ಧ್ವಾಂಕ್ಷಾ ಮತ್ಸ್ಯಾನ್ ಜಲಾದಿವ ।
ವಿಹರಂತಿ ಪರಸ್ವಾನಿ ಸ ವೈ ಕ್ಷತ್ರಿಯಪಾಂಸನಃ ॥ 28

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 12

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಯಾರನ್ನು ಕೊಲ್ಲಬಾರದು ಅವರನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದರಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ದೋಷವಿದೆಯೋ, ಕೊಲ್ಲಬೇಕಾದ ದುಷ್ಟನನ್ನು ಕೊಲ್ಲದೆ ಬಿಡುವುದಲ್ಲಿಯೂ ಅಷ್ಟೇ ದೋಷವಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇದೇ ಧರ್ಮಮರ್ಯಾದೆ; ಇದನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸಬಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ರಾಜನು ಅಗತ್ಯವಾದಾಗ ಕಠಿಣನಾಗಿ ಪ್ರಜೆಯನ್ನು ಅವರ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಜನರು ತೋಳಗಳಂತೆ ಪರಸ್ಪರ ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ನಾಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಯಾವ*

ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳರು ಮತ್ತು ದರೋಡೆಕೋರರು ನೀರಿನಲ್ಲಿರುವ ಮೀನುಗಳನ್ನು ಗಿಡುಗಗಳು ಹಿಡಿಯುವಂತೆ ಜನರ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ದೋಚುತ್ತಾರೋ, ಆ ರಾಜ್ಯದ ರಾಜನು ನಿಜವಾದ ಕ್ಷತ್ರಿಯನಲ್ಲ; ಕ್ಷತ್ರಿಯರಲ್ಲಿ ಕಳಪೆ ವ್ಯಕ್ತಿ.

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ರಾಜಧರ್ಮದ ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ತತ್ತ್ವವಾದ "ದಂಡನೀತಿ"ಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಕೇವಲ ದಯೆ ಮತ್ತು ಕ್ಷಮೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಸಮಾಜವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲು ಅಗತ್ಯವಾದ ಕಠಿಣತೆಯೂ ಧರ್ಮದ ಭಾಗವೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೊದಲ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಒಂದು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ನ್ಯಾಯತತ್ತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ನಿರಪರಾಧಿಯನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸುವುದು ಅಧರ್ಮ. ಆದರೆ ಶಿಕ್ಷೆಗೆ ಅರ್ಹನಾದ ದುಷ್ಟನನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸದೆ ಬಿಡುವುದೂ ಅಧರ್ಮವೇ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನ ಅಧರ್ಮದಿಂದ ನಿರಪರಾಧಿ ಜನರು ಹಾನಿಗೊಳಗಾಗುತ್ತಾರೆ. ಇದು ರಾಜಧರ್ಮದ ಮಹತ್ವದ ಮೂಲತತ್ತ್ವ. ದಯೆ ಮತ್ತು ಕ್ಷಮೆ ಧರ್ಮವಾಗಬಹುದು; ಆದರೆ ಅಧರ್ಮವನ್ನು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸುವ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಇರುವ ದೌರ್ಬಲ್ಯ ಧರ್ಮವಲ್ಲ. ಸಮಾಜರಕ್ಷಣೆಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಕ್ರಮ ಕೈಗೊಳ್ಳುವುದು ಧರ್ಮಕರ್ತವ್ಯ. "ಏಷೈವ ಖಲು ಮರ್ಯಾದಾ" ಎಂಬ ಪದ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ್ದು. ಇದು ಧರ್ಮದ ಗಡಿ. ಅತಿಯಾದ ಕ್ರೂರತೆಯೂ ತಪ್ಪು; ಅಧರ್ಮವನ್ನು ಸಹಿಸುವ ದೌರ್ಬಲ್ಯವೂ ತಪ್ಪು. ಧರ್ಮವು ಈ ಎರಡರ ಮಧ್ಯದ ನ್ಯಾಯಮಾರ್ಗವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ರಾಜನು "ತೀಕ್ಷ್ಣಃ" ಆಗಿರಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ ಎಂದರೆ ಕ್ರೂರತೆ ಅಲ್ಲ; ಧರ್ಮವನ್ನು ಕಾಪಾಡಲು ಅಗತ್ಯವಾದ ದೃಢತೆ. ರಾಜನು ದಂಡನೆ ನೀಡಲು ಹೆದರಿದರೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಾಯ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ. "ಅನ್ಯೋನ್ಯಂ ಭಕ್ಷಯಂತಃ ವೃಕಾ ಇವ" ಎಂಬ ರೂಪಕ ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾಗಿದೆ. ನಿಯಮ ಮತ್ತು ಧರ್ಮವಿಲ್ಲದ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಬಲಿಷ್ಠರು ದುರ್ಬಲರನ್ನು ಶೋಷಿಸಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಾರೆ. ಲೋಭ, ಹಿಂಸೆ ಮತ್ತು ಸ್ವಾರ್ಥವೇ ಆಡಳಿತ ನಡೆಸಲು ಆರಂಭಿಸುತ್ತವೆ. ಇದು ಕೇವಲ ಪ್ರಾಚೀನ ರಾಜರಿಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಇಂದಿನ ಆಡಳಿತ, ನ್ಯಾಯವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಸಮಾಜನಾಯಕತ್ವಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯವಿಲ್ಲದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಅರಾಜಕತೆ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಮೂರನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ರಾಜನ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಕಳ್ಳರು ಮತ್ತು ದುಷ್ಟರು ಜನರ ಆಸ್ತಿ ಮತ್ತು ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಾಗ ಅದನ್ನು ತಡೆಯದ ರಾಜನು ನಿಜವಾದ ಕ್ಷತ್ರಿಯನಲ್ಲ. "ಧ್ವಾಂಕ್ಷಾ ಮತ್ಸ್ಯಾನ್ ಜಲಾದಿವ" ಎಂಬ ರೂಪಕ ಬಹಳ ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿ. ಗಿಡುಗಗಳು ಮೀನುಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆಯೋ, ಹಾಗೆಯೇ ದುಷ್ಟರು ಜನರನ್ನು ಶೋಷಿಸುತ್ತಾರೆ. ರಾಜನು ಪ್ರಜೆಯ ರಕ್ಷಕ. ರಕ್ಷಣೆಯಲ್ಲಿ ವಿಫಲನಾದರೆ ಅವನ ಅಧಿಕಾರ ಧರ್ಮಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಆಡಳಿತದ ಪರಮ ಉದ್ದೇಶ "ಪ್ರಜಾರಕ್ಷಣೆ" ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಯೋಗಾರ್ಥ ಮನುಷ್ಯನ ಒಳಗಿನ ಶತ್ರುಗಳ ನಿಯಂತ್ರಣದ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತನಾಡುತ್ತದೆ. "ವಧ್ಯ" ಎಂದರೆ ಒಳಗಿನ ಕಾಮ, ಕ್ರೋಧ, ಲೋಭ, ಮೋಹ, ಮದ ಮತ್ತು ಮತ್ಸರ. ಇವುಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸದೆ ಬಿಡುವುದೂ ಅಧರ್ಮವೇ. ಸಾಧಕನು ತಪ್ಪು ವಾಸನೆಗಳನ್ನು "ದಯೆ" ಅಥವಾ "ಸ್ವಭಾವ" ಎಂದು ಸಹಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಅವು ಮನಸ್ಸಿನ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತವೆ. "ತೀಕ್ಷ್ಣಃ ರಾಜಾ" ಎಂಬುದರ ಯೋಗಾರ್ಥ — ಆತ್ಮಸಾಧಕನ ಒಳಗಿನ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ. ಅದು ಅಗತ್ಯವಾದಾಗ ಕಠಿಣವಾಗಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಮನಸ್ಸಿನ ವಾಸನೆಗಳು "ವೃಕಾ ಇವ" — ತೋಳಗಳಂತೆ — ಪರಸ್ಪರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. "ದಸ್ಯುಗಣಾ" ಎಂದರೆ ಒಳಗಿನ ಕಳ್ಳಸ್ವಭಾವಗಳು — ಅಹಂಕಾರ, ಲೋಭ, ಅಸತ್ಯ, ವ್ಯಸನ ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳು. ಅವು ಆತ್ಮಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕದಿಯುತ್ತವೆ. ಯೋಗಿಯು ತನ್ನ ಒಳಗಿನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ರಾಜನಾಗಬೇಕು. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸು ದುಷ್ಟವಾಸನೆಗಳ ದಾಸನಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕದ ರಹಸ್ಯವೇನೆಂದರೆ — ದಯೆ ಮತ್ತು ಕಠಿಣತೆ ಎರಡೂ ಧರ್ಮದ ಸಾಧನಗಳು; ಆದರೆ ಅವು ವಿವೇಕದಿಂದ ಬಳಕೆಯಾಗಬೇಕು.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಕಾನೂನುಭಯ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಿರುವುದು, ಭ್ರಷ್ಟಾಚಾರ, ಮೋಸ, ಹಿಂಸೆ ಮತ್ತು ದೌರ್ಜನ್ಯಗಳು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವುದು ಕಾಣುತ್ತಿದೆ. ನ್ಯಾಯವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮತ್ತು ಆಡಳಿತ ದುರ್ಬಲವಾದಾಗ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರು ಅಸುರಕ್ಷಿತರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಒಂದು ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯವಾದ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ — ದಂಡನೀತಿ ಧರ್ಮದ ಭಾಗವೇ. ಅಪರಾಧವನ್ನು ತಡೆಯದ ದೌರ್ಬಲ್ಯವು ಸಮಾಜದ ಮೇಲೆ ಇನ್ನಷ್ಟು ಅನ್ಯಾಯವನ್ನು ತರಬಹುದು. ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ಸತ್ಯ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಮಕ್ಕಳ ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಪ್ರೀತಿಯ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಅದು ಅವರ ಭವಿಷ್ಯಕ್ಕೆ ಹಾನಿಯಾಗಬಹುದು. ಕರುಣೆ ಮತ್ತು ಶಿಸ್ತು ಎರಡೂ ಅಗತ್ಯ. ಇಂದಿನ ಆಡಳಿತಗಾರರು, ನ್ಯಾಯಾಧೀಶರು, ಪೊಲೀಸ್ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮತ್ತು ಸಮಾಜನಾಯಕರು ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಮನನ ಮಾಡಬೇಕು. ಪ್ರಜೆಯ ರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯಸ್ಥಾಪನೆ ಯಾವುದೇ ಆಡಳಿತದ ಮೂಲ ಧರ್ಮ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಇಂದಿನ ಮಾನವನಿಗೆ ತಿಳಿಸುವ ಧರ್ಮಸತ್ಯವೇನೆಂದರೆ — ನಿರಪರಾಧಿಯ ರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ದುಷ್ಟನ ನಿಯಂತ್ರಣ ಎರಡೂ ಧರ್ಮದ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗಗಳು. ನ್ಯಾಯವಿಲ್ಲದ ದಯೆ ದುರ್ಬಲತೆ; ಧರ್ಮಪೂರ್ಣ ದಂಡನೆ ಸಮಾಜರಕ್ಷಣೆ.

ರಾಜಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯ ಸಲಹೆಗಾರರು, ಸಮತೋಲನ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಪಾಲನೆ

ಕುಲೀನಾನ್ ಸಚಿವಾನ್ಕೃತ್ವಾ ವೇದವಿದ್ಯಾಸಮನ್ವಿತಾನ್ ।
ಪ್ರಶಾಧಿ ಪೃಥಿವೀಂ ರಾಜನ್ ಪ್ರಜಾ ಧರ್ಮೇಣ ಪಾಲಯನ್ ॥ 29
ವಿಹೀನಜನ್ಮಕರ್ಮಾಣಂ ಯಃ ಪ್ರಸೃಹ್ಣಾತಿ ಭೂಮಿಪಃ ।
ಉಭಯಸ್ಯಾವಿಶೇಷಜ್ಞಸ್ತದ್ವೈ ಕ್ಷತ್ರಂ ನಪುಂಸಕಮ್ ॥ 30
ನೈವೋಗ್ರಂ ನೈವ ಚಾನುಗ್ರಂ ಧರ್ಮೇಣೇಹ ಪ್ರಶಸ್ಯತೇ ।
ಉಭಯಂ ನ ವ್ಯತಿಕ್ರಾಮೇದುಗ್ರೋ ಭೂತ್ವಾ ಮೃದುರ್ಭವ ॥ 31

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 12

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಓ ರಾಜನೇ, ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ, ವೇದಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿಣತಿ ಹೊಂದಿದ ಸಚಿವರನ್ನು ನೇಮಿಸಿಕೊಂಡು, ಪ್ರಜೆಯನ್ನು ಧರ್ಮದಿಂದ ಪಾಲಿಸುತ್ತಾ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಆಡಳಿತ ಮಾಡು. ಯೋಗ್ಯ ಜನ್ಮ, ಗುಣ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯವಿಲ್ಲದವರನ್ನು ಉನ್ನತ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಏರಿಸುವ ರಾಜನು ಯೋಗ್ಯ ಮತ್ತು ಅಯೋಗ್ಯರ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಅರಿಯದವನಾಗುತ್ತಾನೆ; ಅಂತಹ ಕ್ಷತ್ರಿಯತ್ವವು ನಪುಂಸಕತ್ವದಂತಾಗಿದೆ. ಅತಿಯಾದ ಕಠಿಣತೆಯೂ, ಅತಿಯಾದ ಮೃದುತ್ವವೂ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಲ್ಲ. ಈ ಎರಡನ್ನೂ ಮೀರದೆ, ಅಗತ್ಯವಾದಾಗ ಕಠಿಣನಾಗಿಯೂ, ಅಗತ್ಯವಾದಾಗ ಮೃದುವಾಗಿಯೂ ಇರು.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ರಾಜಧರ್ಮದ ಮೂರು ಮಹತ್ವದ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ — ಯೋಗ್ಯ ಸಲಹೆಗಾರರ ಅಗತ್ಯತೆ, ಅರ್ಹತೆಯ ಮಹತ್ವ ಮತ್ತು ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ ಸಮತೋಲನ. ಮೊದಲ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ರಾಜನಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಸಚಿವರ ಅಗತ್ಯತೆಯನ್ನು ಒತ್ತಿಹೇಳಲಾಗಿದೆ. "ಕುಲೀನಾನ್" ಎಂಬುದು ಕೇವಲ ವಂಶಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸೂಚಿಸುವುದಲ್ಲ; ಸಂಸ್ಕಾರ, ಸತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿ, ಶೀಲ ಮತ್ತು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. "ವೇದವಿದ್ಯಾಸಮನ್ವಿತಾನ್" ಎಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನ, ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಜೀವನಜ್ಞಾನ ಹೊಂದಿದವರು. ರಾಜನು ಒಬ್ಬನೇ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಸುತ್ತಲೂ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳ, ಸತ್ಯನಿಷ್ಠ ಮತ್ತು ಅನುಭವಪೂರ್ಣ ಸಲಹೆಗಾರರು ಇರಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಆಡಳಿತದ ಮೂಲ ಉದ್ದೇಶ "ಪ್ರಜಾ ಧರ್ಮೇಣ ಪಾಲಯನ್" ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆಡಳಿತವೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಅಧಿಕಾರವಲ್ಲ; ಜನರ ರಕ್ಷಣೆ, ನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ

ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಧರ್ಮಕರ್ತವ್ಯ. ಎರಡನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಅಯೋಗ್ಯರನ್ನು ಉನ್ನತ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಏರಿಸುವ ಅಪಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. "ವಿಹೀನಜನ್ಮಕರ್ಮಾಣಂ" ಎಂಬುದು ಸಂಸ್ಕಾರ, ಗುಣ, ಶೀಲ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯಪಟುತೆಯ ಕೊರತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಯೋಗ್ಯತೆ ಇಲ್ಲದವರನ್ನು ಅಧಿಕಾರಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ತರುವುದು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಅಪಾಯಕಾರಿ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವರು ಧರ್ಮದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಅಲ್ಲ, ಸ್ವಾರ್ಥ ಮತ್ತು ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ನಿರ್ಧಾರಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. "ಉಭಯಸ್ಯ ಅವಿಶೇಷಜ್ಞಃ" ಎಂದರೆ ಯೋಗ್ಯ ಮತ್ತು ಅಯೋಗ್ಯರ ನಡುವಿನ ಭೇದ ತಿಳಿಯದವನು. ಮಹಾಭಾರತವು ಅಂತಹ ರಾಜನನ್ನು "ನಪುಂಸಕ ಕ್ಷತ್ರಿಯ" ಎಂದು ಕಠಿಣವಾಗಿ ಟೀಕಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ನಪುಂಸಕತ್ವವೆಂದರೆ ದೇಹದ ವಿಷಯವಲ್ಲ; ಧರ್ಮನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ದೌರ್ಬಲ್ಯ. ಮೂರನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಸಮತೋಲನತತ್ತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. "ನೈವ ಉಗ್ರಂ ನೈವ ಚಾನುಗ್ರಂ" — ಅತಿಯಾದ ಕಠಿಣತೆ ಮತ್ತು ಅತಿಯಾದ ಸಡಿಲತೆ ಎರಡೂ ತಪ್ಪು. ಅತಿಯಾದ ಕಠಿಣತೆ ಜನರಲ್ಲಿ ಭಯ ಮತ್ತು ದ್ವೇಷವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆ. ಅತಿಯಾದ ಮೃದುತ್ವ ಅಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಅಶಿಸ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮವು ಮಧ್ಯಮಮಾರ್ಗವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. "ಉಗ್ರೋ ಭೂತ್ವಾ ಮೃದುರ್ಭವ" ಎಂಬುದು ಆಡಳಿತದ ಶಾಶ್ವತ ನೀತಿ. ಅಗತ್ಯವಾದಾಗ ದೃಢತೆ, ಅಗತ್ಯವಾದಾಗ ಕರುಣೆ — ಇವೆರಡರ ಸಮನ್ವಯವೇ ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮನಾಯಕತ್ವ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ತತ್ತ್ವ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅವರು ದಯಾಮಯರೂ ಆಗಿದ್ದರು; ಅಧರ್ಮದ ವಿರುದ್ಧ ಅತ್ಯಂತ ದೃಢರೂ ಆಗಿದ್ದರು. ಮಹಾಭಾರತವು ಇದೇ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಆದರ್ಶವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಯೋಗಾರ್ಥ ಮನುಷ್ಯನ ಆಂತರಿಕ ಆಡಳಿತದೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ "ರಾಜ" ಎಂದರೆ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಲು ಬಯಸುವ ಸಾಧಕ. "ಸಚಿವರು" ಎಂದರೆ ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗಿನ ಸತ್ಸಂಕಲ್ಪಗಳು — ವಿವೇಕ, ಸ್ಮೃತಿ, ಶಾಂತಿ, ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ. ಸಾಧಕನು ತನ್ನ ಒಳಗಿನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಇಂತಹ ಶಕ್ತಿಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ನಡೆಸಬೇಕು. "ವಿಹೀನಜನ್ಮಕರ್ಮ" ಎಂಬುದು ಅಶುದ್ಧ ವಾಸನೆಗಳು ಮತ್ತು ದುರ್ಬಲ ಚಿಂತನೆಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಯೋಗಿಯು ಅವುಗಳಿಗೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಭುತ್ವ ನೀಡಿದರೆ ಆತ್ಮಸಾಧನೆ ಕುಸಿಯುತ್ತದೆ. "ಉಗ್ರೋ ಭೂತ್ವಾ ಮೃದುರ್ಭವ" ಎಂಬುದರ ಯೋಗಾರ್ಥ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ. ಸಾಧಕನು ತನ್ನ ವಾಸನೆಗಳ ವಿರುದ್ಧ ದೃಢವಾಗಿರಬೇಕು; ಆದರೆ ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನೊಂದಿಗೆ ದ್ವೇಷದಿಂದ ವರ್ತಿಸಬಾರದು. ಕಠಿಣ ನಿಯಮ ಮತ್ತು ಕರುಣಾಮಯ ಆತ್ಮಪರಿಶೀಲನೆ ಎರಡೂ ಅಗತ್ಯ. ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಅತಿಯಾದ ದಮನವೂ ತಪ್ಪು, ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಡಿಲತೆಯೂ ತಪ್ಪು. ಸಮತೋಲನದ ಸಾಧನೆಯೇ ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಗೆ ದಾರಿ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನಾಯಕತ್ವದ ಸಂಕಟ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಅನೇಕ ಕಡೆ ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಗಿಂತ ಸ್ವಾರ್ಥ, ಪ್ರಭಾವ ಮತ್ತು ಬಾಹ್ಯ ಆಕರ್ಷಣೆಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಮಹತ್ವ ನೀಡಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಆಡಳಿತ, ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅಸ್ಥಿರತೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಇಂದಿನ ಆಡಳಿತಗಾರರು, ನ್ಯಾಯಾಧೀಶರು, ಶಿಕ್ಷಕರು ಮತ್ತು ಸಮಾಜಮುಖಂಡರಿಗೆ ಮಹತ್ವದ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ನೀಡುತ್ತವೆ — ಯೋಗ್ಯ ಮತ್ತು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಜವಾಬ್ದಾರಿಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇರಿಸಬೇಕು. ಕುಟುಂಬ ಜೀವನದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ತತ್ತ್ವ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕೇವಲ ಕಠಿಣತೆ ಅಥವಾ ಕೇವಲ ಮಮತೆ ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಶಿಸ್ತು ಮತ್ತು ಪ್ರೀತಿ ಎರಡೂ ಸಮತೋಲನದಲ್ಲಿರಬೇಕು. ಇಂದಿನ ರಾಜಕೀಯ ಮತ್ತು ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ "ಉಗ್ರ" ಮತ್ತು "ಅನುಗ್ರ" ಎಂಬ ಎರಡು ಅತಿಗಳೂ ಕಾಣಿಸುತ್ತವೆ. ಕೆಲವರು ಅತಿಯಾದ ಕಠಿಣತೆಯಿಂದ ಜನರನ್ನು ಒತ್ತಡಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ; ಕೆಲವರು ದುರ್ಬಲ ಸಡಿಲತೆಯಿಂದ ಅಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಈ ಎರಡರ ಮಧ್ಯದ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಇಂದಿನ ಮಾನವನಿಗೆ ತಿಳಿಸುವ ಧರ್ಮಸತ್ಯವೇನೆಂದರೆ — ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಗೌರವಿಸುವುದು, ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರನ್ನು ಆಯ್ಕೆಮಾಡುವುದು ಮತ್ತು ಕಠಿಣತೆ-ಕರುಣೆಗಳ ಸಮತೋಲನ ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಸಮಾಜದ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯಕ.

ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪತ್ನಿಯ ಮಹಿಮೆ ಮತ್ತು ಸಹಧರ್ಮಿಣಿಯ ಪವಿತ್ರ ಸ್ಥಾನ

ಅನುರಕ್ತಾ ಹಿತಾ ಚೈವ ಸ್ನಿಗ್ಧಾ ಚೈವ ಪತಿವ್ರತಾ ।
ಯಸ್ಯ ವೈ ತಾದೃಶೀ ಭಾರ್ಯಾ ಧನ್ಯಃ ಸ ಮನುಜೋ ಭುವಿ ॥ 7
ಭಾರ್ಯಾ ಹಿ ಪರಮೋ ನಾಥಃ ಪುರುಷಸ್ಯೇಹ ಪಠ್ಯತೇ ।
ಅಸಹಾಯಸ್ಯ ಲೋಕೇಽಸ್ಮಿಲ್ಲೋಕಯಾತ್ರಾಸಹಾಯಿನೀ ॥ 8
ತಥಾ ರೋಗಾಭಿಭೂತಸ್ಯ ನಿತ್ಯಂ ಕೃಚ್ಛ್ರಗತಸ್ಯ ಚ ।
ನಾಸ್ತಿ ಭಾರ್ಯಾಸಮಂ ಕಿಂಚಿನ್ನರಸ್ಯಾರ್ತಸ್ಯ ಭೇಷಜಮ್ ॥ 9
ನಾಸ್ತಿ ಭಾರ್ಯಾಸಮೋ ಬಂಧುರ್ನಾಸ್ತಿ ಭಾರ್ಯಾಸಮಾ ಗತಿಃ ।
ನಾಸ್ತಿ ಭಾರ್ಯಾಸಮೋ ಲೋಕೇ ಸಹಾಯೋ ಧರ್ಮಸಾಧನಃ ॥ 10

ಮಹಾಭಾರತ — ಆಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 14

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಯಾವ ಪತ್ನಿ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವಳಾಗಿದ್ದು, ಹಿತವನ್ನು ಬಯಸುವವಳಾಗಿದ್ದು, ಸ್ನೇಹಪೂರ್ಣಳಾಗಿದ್ದು ಪತಿವ್ರತೆಯಾಗಿರುವಳೋ, ಅಂಥ ಪತ್ನಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಮನುಷ್ಯನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಧನ್ಯನು. ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪತ್ನಿಯೇ ಪುರುಷನ ಪರಮ ಆಶ್ರಯ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ಲೋಕಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವವಳು ಪತ್ನಿ. ರೋಗದಿಂದ ಬಳಲುತ್ತಿರುವವನಿಗೂ, ಸಂಕಷ್ಟದಲ್ಲಿರುವವನಿಗೂ ಪತ್ನಿಯಷ್ಟೇ ದೊಡ್ಡ ಔಷಧ ಇನ್ನೊಂದಿಲ್ಲ. ಪತ್ನಿಯಷ್ಟೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಬಂಧುವಿಲ್ಲ; ಪತ್ನಿಯಷ್ಟೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಗತಿಯಿಲ್ಲ; ಧರ್ಮಸಾಧನೆಗೆ ಪತ್ನಿಯಷ್ಟೇ ಮಹತ್ತರ ಸಹಾಯಕಳಿಲ್ಲ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮದ ಅತ್ಯಂತ ಪವಿತ್ರ ಮತ್ತು ಶಾಶ್ವತವಾದ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪತ್ನಿಯನ್ನು ಕೇವಲ ಕುಟುಂಬದ ಸದಸ್ಯೆಯಾಗಿ ಅಲ್ಲ, ಜೀವನಯಾತ್ರೆಯ ಸಹಧರ್ಮಿಣಿಯಾಗಿ, ಆತ್ಮೀಯ ಸಂಗಾತಿಯಾಗಿ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಸಾಧನೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಆಧಾರವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೊದಲ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪತ್ನಿಯ ನಾಲ್ಕು ಮಹತ್ತರ ಗುಣಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ — "ಅನುರಕ್ತಾ", "ಹಿತಾ", "ಸ್ನಿಗ್ಧಾ", "ಪತಿವ್ರತಾ". ಇವು ಕೇವಲ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಗುಣಗಳಲ್ಲ; ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮದ ಆಧಾರಸ್ತಂಭಗಳು. "ಅನುರಕ್ತಾ" ಎಂದರೆ ಹೃದಯಪೂರ್ಣ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳವಳು. "ಹಿತಾ" ಎಂದರೆ ಪತಿಯ ಮತ್ತು ಕುಟುಂಬದ ನಿಜವಾದ ಹಿತವನ್ನು ಬಯಸುವವಳು. "ಸ್ನಿಗ್ಧಾ" ಎಂದರೆ ಸೌಮ್ಯತೆ, ಕರುಣೆ ಮತ್ತು ಆತ್ಮೀಯತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವವಳು. "ಪತಿವ್ರತಾ" ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಆಚರಣಾತ್ಮಕ ನಿಷ್ಠೆಯಲ್ಲ; ಧರ್ಮ, ವಿಶ್ವಾಸ ಮತ್ತು ಸಹಜೀವನದ ಪವಿತ್ರತೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವವಳು. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಂತಹ ಪತ್ನಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನನ್ನು "ಧನ್ಯ" ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಗೃಹಸ್ಥಜೀವನದ ನಿಜವಾದ ಸುಖವು ಬಾಹ್ಯ ಸಂಪತ್ತಿನಿಂದ ಅಲ್ಲ; ಪರಸ್ಪರ ವಿಶ್ವಾಸ ಮತ್ತು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಬರುತ್ತದೆ. "ಭಾರ್ಯಾ ಹಿ ಪರಮೋ ನಾಥಃ" ಎಂಬುದು ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾದ ಮಾತು. ಪತ್ನಿಯು ಕೇವಲ ಗೃಹನಿರ್ವಹಣೆಯ ಪಾತ್ರವಲ್ಲ; ಮಾನಸಿಕ ಧೈರ್ಯ, ಆತ್ಮೀಯ ಬೆಂಬಲ ಮತ್ತು ಜೀವನದ ಸ್ಥಿರತೆಯ ಮೂಲ. "ಲೋಕಯಾತ್ರಾಸಹಾಯಿನೀ" ಎಂಬ ಪದವು ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಜೀವನದ ಸುಖದುಃಖ, ಯಶಸ್ಸು-ವಿಫಲತೆ, ಆರೋಗ್ಯ-ಅನಾರೋಗ್ಯ, ಧನ-ಕಷ್ಟ — ಇವೆಲ್ಲದರ ನಡುವೆ ಜೊತೆ ನಿಂತು ಸಾಗುವವಳು ಸಹಧರ್ಮಿಣಿ. ಮೂರನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪತ್ನಿಯನ್ನು "ಭೇಷಜ" — ಔಷಧ — ಎಂದು ಹೋಲಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ಅತ್ಯಂತ ಮನೋವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಪೂರ್ಣ ಉಪಮೆ. ದುಃಖ, ರೋಗ ಮತ್ತು ಸಂಕಷ್ಟದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿ, ಸೇವೆ ಮತ್ತು ಆತ್ಮೀಯತೆ ಮಾನವನಿಗೆ ದೊಡ್ಡ ಶಕ್ತಿ ನೀಡುತ್ತವೆ. ಕೊನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪತ್ನಿಯನ್ನು "ಧರ್ಮಸಾಧನಃ ಸಹಾಯಃ" ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಭಾರತೀಯ ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮದಲ್ಲಿ

ಪತ್ನಿಯು ಕೇವಲ ಸಂಗಾತಿಯಲ್ಲ; ಯಜ್ಞ, ದಾನ, ಪೂಜೆ, ಸಂತಾನಸಂಸ್ಕಾರ, ಅತಿಥಿಸತ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಸಮಾಜಧರ್ಮದ ಸಹಭಾಗಿಣಿ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಭಾರತೀಯ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ "ಸಹಧರ್ಮಿಣಿ", "ಅರ್ಧಾಂಗಿನಿ" ಎಂಬ ಪದಗಳು ಬಳಕೆಯಾಗಿವೆ. ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮವು ಇಬ್ಬರ ಪರಸ್ಪರ ಸಹಕಾರದಿಂದಲೇ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಯೋಗಾರ್ಥ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿದೆ. "ಭಾರ್ಯಾ" ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಬಾಹ್ಯ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, "ಶಕ್ತಿ"ಯ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿಯೂ ಗ್ರಹಿಸಬಹುದು. ಯೋಗದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಪುರುಷನು ಚೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪ; ಶಕ್ತಿಯೇ ಆ ಚೈತನ್ಯವನ್ನು ಕಾರ್ಯರೂಪಕ್ಕೆ ತರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರೀತಿ, ಕರುಣೆ, ಮಮತೆ, ಸೃಜನಶೀಲತೆ ಮತ್ತು ಪಾಲನೆ — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಶಕ್ತಿತತ್ತ್ವದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗಳು. "ಅನುರಕ್ತಾ" ಎಂಬುದರ ಯೋಗಾರ್ಥ — ಆತ್ಮದೊಂದಿಗೆ ಏಕಾಗ್ರ ಭಾವ. "ಹಿತಾ" ಎಂದರೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸತ್ಯದ ಕಡೆಗೆ ನಡೆಸುವ ಆಂತರಿಕ ಸಾತ್ವಿಕ ಶಕ್ತಿ. "ಸ್ನಿಗ್ಧಾ" ಎಂದರೆ ಹೃದಯದ ಸೌಮ್ಯತೆ. "ಪತಿವ್ರತಾ" ಎಂದರೆ ಚಿತ್ತದ ಏಕನಿಷ್ಠತೆ. "ಭೇಷಜಮ್" ಎಂಬುದರ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥ — ಪ್ರೀತಿ ಮತ್ತು ಆತ್ಮೀಯತೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಗಾಯಗಳಿಗೆ ಔಷಧವಾಗುತ್ತವೆ. ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಹೃದಯಶುದ್ಧಿ ಇಲ್ಲದೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. "ಧರ್ಮಸಾಧನಃ ಸಹಾಯಃ" ಎಂದರೆ ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಗೆ ಸಹಾಯಕವಾಗುವ ಸಂಬಂಧಗಳು. ಸ್ವಾರ್ಥರಹಿತ ಪ್ರೀತಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಕರಗಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕದ ರಹಸ್ಯವೇನೆಂದರೆ — ಗೃಹಸ್ಥಜೀವನವೂ ಯೋಗಮಾರ್ಗವಾಗಬಹುದು. ಪರಸ್ಪರ ಸೇವೆ, ವಿಶ್ವಾಸ, ಪ್ರೀತಿ ಮತ್ತು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವೂ ಆತ್ಮಸಾಧನೆಯ ಕ್ಷೇತ್ರವಾಗುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಕುಟುಂಬಬಂಧಗಳು ದುರ್ಬಲವಾಗುತ್ತಿರುವುದು, ಪರಸ್ಪರ ವಿಶ್ವಾಸ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಿರುವುದು ಮತ್ತು ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರ್ಥ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವುದು ಕಾಣುತ್ತಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮದ ನಿಜವಾದ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಮತ್ತೆ ನೆನಪಿಸುತ್ತವೆ. ಪತಿ-ಪತ್ನಿಯ ಸಂಬಂಧ ಕೇವಲ ಭೌತಿಕ ಸಹಜೀವನವಲ್ಲ; ಅದು ಪರಸ್ಪರ ಧರ್ಮಸಹಕಾರ. ಜೀವನದ ಸಂಕಷ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಜೊತೆ ನಿಲ್ಲುವುದು, ಪರಸ್ಪರ ಗೌರವಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಆತ್ಮೀಯ ಬೆಂಬಲ ನೀಡುವುದು ಕುಟುಂಬದ ಸ್ಥಿರತೆಗೆ ಅಗತ್ಯ. ಇಂದಿನ ಮಾನಸಿಕ ಒತ್ತಡ ಮತ್ತು ಏಕಾಂತದ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮೀಯ ಕುಟುಂಬಸಂಬಂಧಗಳು ದೊಡ್ಡ ಆಶ್ರಯವಾಗಿವೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಪತ್ನಿಯನ್ನು "ಭೇಷಜ" ಎಂದು ಕರೆಯುವುದು ಈ ಶಾಶ್ವತ ಮಾನವಸತ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಮಹಿಳೆಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಗೌರವದಿಂದ ನೋಡುತ್ತವೆ. ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮದ ಸ್ಥಿರತೆ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮಹಿಳೆಯ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆ, ಪ್ರೀತಿ ಮತ್ತು ತ್ಯಾಗದಿಂದ ಬಲವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಮಹಾಭಾರತವು ಸಾರುತ್ತದೆ. ಈ ಉಪದೇಶ ಇಂದಿನ ಮಾನವನಿಗೆ ತಿಳಿಸುವ ಧರ್ಮಸತ್ಯವೇನೆಂದರೆ — ಗೃಹಸ್ಥಜೀವನದ ಪವಿತ್ರತೆ ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರೀತಿ, ವಿಶ್ವಾಸ, ಸೇವೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದೆ. ಸಹಧರ್ಮಿಣಿಯೊಂದಿಗೆ ಸಾಗುವ ಜೀವನವೇ ನಿಜವಾದ ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮದ ಯಾತ್ರೆ.

ಸತ್ಸಂಗದ ಮಹಿಮೆ ಮತ್ತು ದುಸ್ಸಂಗದ ಅಪಾಯ

ನ ವಿಶೇಷೇಣ ಗಂತವ್ಯಮಚಿಕಿತ್ಸೇನ ವಾ ಪುನಃ ।
ನ ಜಾತು ನಾಹಮಸ್ಮೀತಿ ಪ್ರಸಕ್ತವ್ಯಮಸಾಧುಷು ॥ 22
ಕಲ್ಯಾಣಮನುಮಂತವ್ಯಂ ಪುರುಷೇಣ ಬುಭೂಷತಾ
ಯೇ ಸುಗಂಧೀನಿ ಸೇವಂತೇ ತಥಾಗಂಧಾ ಭವಂತಿ ತೇ ।
ಯೇ ದುರ್ಗಂಧೀನಿ ಸೇವಂತೇ ತಥಾಗಂಧಾ ಭವಂತಿ ತೇ ॥ 24

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 20

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಅತಿಯಾಗಿ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದಲೂ, ಅತಿಯಾಗಿ ಅಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದಲೂ ವರ್ತಿಸಬಾರದು. "ನಾನು ಯಾವತ್ತೂ ತಪ್ಪಾಗುವುದಿಲ್ಲ" ಎಂದು ದುಷ್ಟರ ಸಂಗದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಶ್ರೇಯಸ್ಸನ್ನು ಬಯಸುವ ಮನುಷ್ಯನು ಕಲ್ಯಾಣಕರ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. ಸುಗಂಧದ ವಸ್ತುಗಳ ಸಂಗದಲ್ಲಿರುವವರು ಸುಗಂಧಿಗಳಾಗುವಂತೆ, ದುರ್ಗಂಧದ ವಸ್ತುಗಳ ಸಂಗದಲ್ಲಿರುವವರು ದುರ್ಗಂಧಿಗಳಾಗುತ್ತಾರೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಮಾನವನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ "ಸಂಗ" — ಅಂದರೆ ಸಹವಾಸ — ಎಷ್ಟು ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸರಳ ಆದರೆ ಆಳವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಷ್ಯನ ಸ್ವಭಾವ, ಚಿಂತನೆ, ನಡವಳಿಕೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ ಅವನು ಯಾರೊಂದಿಗೆ ಬೆರೆಯುತ್ತಾನೋ ಅದರಿಂದ ಬಹಳವಾಗಿ ರೂಪುಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಮೊದಲ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ಅಸಾಧುಷು ಪ್ರಸಕ್ತವ್ಯಂ" ಎಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಬಹಳ ಗಂಭೀರವಾಗಿದೆ. ದುಷ್ಟರ ಸಂಗದಲ್ಲಿ "ನಾನು ಪ್ರಭಾವಿತನಾಗುವುದಿಲ್ಲ", "ನನಗೆ ಏನೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ" ಎಂಬ ಅಹಂಕಾರಪೂರ್ಣ ಭಾವದಿಂದ ತೊಡಗಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಮಾನವಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ದುಸ್ಸಂಗದ ಪ್ರಭಾವ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಮತ್ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಒಳನುಗ್ಗುತ್ತದೆ. ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನು ತಾನು ಸ್ಥಿರನಿದ್ದೇನೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿದರೂ, ಕ್ರಮೇಣ ಅವನ ಚಿಂತನೆ, ಮಾತು ಮತ್ತು ನಡವಳಿಕೆ ಬದಲಾಗುತ್ತವೆ. "ಅಚಿಕಿತ್ಸೇನ" ಎಂಬುದು ಅಜಾಗರೂಕತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸಹವಾಸ ನಮ್ಮನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ವಿವೇಕದಿಂದ ಪರಿಶೀಲಿಸಬೇಕು. ಧರ್ಮಜೀವನದಲ್ಲಿ ಜಾಗರೂಕತೆ ಅತ್ಯಗತ್ಯ. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು "ಕಲ್ಯಾಣ" — ಶ್ರೇಯಸ್ಸು— ಎಂಬ ಗುರಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಜೀವನದ ನಿಜವಾದ ಗುರಿ ಕೇವಲ ಸುಖ ಅಥವಾ ಭೋಗವಲ್ಲ; ಆತ್ಮೋನ್ನತಿ, ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಪೂರ್ಣ ಜೀವನ. "ಸುಗಂಧ" ಮತ್ತು "ದುರ್ಗಂಧ" ಎಂಬ ರೂಪಕಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರ ಮತ್ತು ಪರಿಣಾಮಕಾರಿ. ಸುಗಂಧದ ಹತ್ತಿರ ಇರುವ ವಸ್ತುವಿಗೂ ಪರಿಮಳ ಸೇರುವಂತೆ, ಸಜ್ಜನರ ಸಂಗದಲ್ಲಿರುವವನಿಗೂ ಸತ್ಸ್ವಭಾವ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ದುಸ್ಸಂಗದ ಪ್ರಭಾವವೂ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮಲಿನಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ದುಷ್ಟರ ಮಾತು, ಚಿಂತನೆ, ವ್ಯಸನ, ಹಿಂಸೆ, ಅಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಮನುಷ್ಯನ ಒಳಗಿನ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ ಕುಂದುತ್ತದೆ. ಇದು ಕೇವಲ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಸಂಗಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಸೀಮಿತವಲ್ಲ. ನಾವು ಓದುವ ಪುಸ್ತಕಗಳು, ಕೇಳುವ ಮಾತುಗಳು, ನೋಡುವ ವಿಷಯಗಳು, ಅನುಸರಿಸುವ ಮಾಧ್ಯಮಗಳು — ಇವೆಲ್ಲವೂ "ಸಂಗ"ವೇ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಹಾಭಾರತವು ಸತ್ಸಂಗವನ್ನು ಧರ್ಮಮಾರ್ಗದ ಮೂಲವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸುತ್ತದೆ. ಸಜ್ಜನರ ಸಂಗ ಮನುಷ್ಯನ ಒಳಗಿನ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಗುಣಗಳನ್ನು ಜಾಗೃತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಯೋಗಾರ್ಥ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿದೆ. "ಸಂಗ" ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಬಾಹ್ಯ ಸಹವಾಸವಲ್ಲ; ಮನಸ್ಸು ಯಾವ ಚಿಂತನೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡಿದೆ ಎಂಬುದೂ. ಮನಸ್ಸು ಸದಾ ಕಾಮ, ಕ್ರೋಧ, ಲೋಭ ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರದ ಚಿಂತನೆಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದರೆ ಅದು "ದುರ್ಗಂಧ"ದಂತೆ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಮಲಿನಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. "ಸುಗಂಧ" ಎಂದರೆ ಸಾತ್ವಿಕ ಚಿಂತನೆಗಳು — ಸತ್ಯ, ದಯೆ, ಭಕ್ತಿ, ಶಾಂತಿ, ಗುರುಸ್ಮರಣೆ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಪರಿಶೀಲನೆ. ಇವುಗಳ ಸಂಗದಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಶುದ್ಧಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. "ನಾಹಮಸ್ಮೀತಿ" ಎಂಬುದರ ಯೋಗಾರ್ಥ — ಅಹಂಕಾರ. "ನಾನು ಯಾವುದರಿಂದಲೂ ಪ್ರಭಾವಿತನಾಗುವುದಿಲ್ಲ" ಎಂಬ ಭಾವ ಸಾಧಕನ ಪತನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಬಹುದು. ಯೋಗದಲ್ಲಿ ವಿನಯ ಮತ್ತು ಜಾಗರೂಕತೆ ಅತ್ಯಗತ್ಯ. "ಕಲ್ಯಾಣಮನುಮಂತವ್ಯಂ" ಎಂದರೆ ಆತ್ಮಶ್ರೇಯಸ್ಸಿಗೆ ದಾರಿ ಮಾಡುವ ಚಿಂತನೆ ಮತ್ತು ಸಹವಾಸವನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಸಾಧಕನು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಯಾವ ಆಹಾರ ನೀಡುತ್ತಾನೋ ಅದೇ ಅವನ ಚಿತ್ತಸ್ವಭಾವವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕದ ರಹಸ್ಯವೇನೆಂದರೆ — ಸಂಗವೇ ಮನಸ್ಸಿನ ರೂಪವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತದೆ. ಸತ್ಸಂಗ ಆತ್ಮವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಎತ್ತುತ್ತದೆ; ದುಸ್ಸಂಗ ಅಧೋಗತಿಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಹವಾಸದ ಪ್ರಭಾವ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲಕ್ಕಿಂತ ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಈಗ ಮನುಷ್ಯನು ಕೇವಲ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಸಂಗದಲ್ಲಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ಮಾಧ್ಯಮ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಜಾಲತಾಣ, ಮನರಂಜನೆ ಮತ್ತು ಡಿಜಿಟಲ್ ಪ್ರಪಂಚದ ಸಂಗದಲ್ಲಿಯೂ ಬದುಕುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಇಂದಿನ ಮಾನವನಿಗೆ ಒಂದು ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯವಾದ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ — ಯಾವ ಚಿಂತನೆ, ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿ, ಯಾವ ಮಾಧ್ಯಮ ಮತ್ತು ಯಾವ ವಾತಾವರಣ ನಮ್ಮ ಮನಸ್ಸನ್ನು ರೂಪಿಸುತ್ತಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದ ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಯುವಜನತೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ದುಸ್ಸಂಗ, ವ್ಯಸನ, ಹಿಂಸೆ ಮತ್ತು ಅಶ್ಲೀಲ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ದೂರ ಇರಬೇಕು. ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಅದು ಸಣ್ಣ ವಿಷಯದಂತೆ ಕಾಣಬಹುದು; ಆದರೆ ನಿಧಾನವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನೇ ಬದಲಾಯಿಸುತ್ತದೆ. ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಸತ್ಸಂಗ, ಸತ್ಶ್ರವಣ, ಧರ್ಮಕಥೆ ಮತ್ತು ಸಜ್ಜನರ ಪರಿಚಯ ನೀಡುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ. ಏಕೆಂದರೆ ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಸಂಗ ಜೀವನಪೂರ್ತಿ ಪರಿಣಾಮ ಬೀರುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಇಂದಿನ ಮಾನವನಿಗೆ ತಿಳಿಸುವ ಧರ್ಮಸತ್ಯವೇನೆಂದರೆ — ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನ ಸಂಗದಂತೆ ರೂಪುಗೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಸತ್ಸಂಗ ಆತ್ಮವನ್ನು ಪರಿಮಳಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ; ದುಸ್ಸಂಗ ಜೀವನವನ್ನು ದುರ್ಗಂಧಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಪಾಪಮುಕ್ತಿ, ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಮತ್ತು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠ ಜೀವನದ ಮಾರ್ಗ

ವಿಕರ್ಮಣಾ ತಪ್ಯಮಾನಃ ಪಾದಾತ್ ಪಾಪಸ್ಯ ಮುಚ್ಯತೇ ।
ನೈತತ್ ಕಾರ್ಯಂ ಪುನರಿತಿ ದ್ವಿತೀಯಾತ್ ಪರಿಮುಚ್ಯತೇ ।
ಚರಿಷ್ಯೇ ಧರ್ಮಮೇವೇತಿ ತೃತೀಯಾತ್ ಪರಿಮುಚ್ಯತೇ ॥ 23

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 20

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ತಪ್ಪು ಕರ್ಮ ಮಾಡಿದ ಕಾರಣ ಒಳಗೆ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪದಿಂದ ದುಃಖಪಡುವವನು ತನ್ನ ಪಾಪದ ಒಂದು ಭಾಗದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. "ಇಂತಹ ತಪ್ಪನ್ನು ನಾನು ಮತ್ತೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ" ಎಂದು ದೃಢನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಿದರೆ ಪಾಪದ ಎರಡನೆಯ ಭಾಗದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. "ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ನಾನು ಧರ್ಮಮಾರ್ಗದಲ್ಲೇ ನಡೆಯುತ್ತೇನೆ" ಎಂದು ಸಂಕಲ್ಪ ಮಾಡಿದರೆ ಪಾಪದಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಪಾಪ, ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಯ ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾದ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಷ್ಯನು ತಪ್ಪುಮಾಡಬಹುದು; ಆದರೆ ತನ್ನ ತಪ್ಪನ್ನು ಅರಿತು, ಅದನ್ನು ತಿದ್ದಿಕೊಂಡು, ಧರ್ಮಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಮರಳುವುದು ನಿಜವಾದ ಮಹತ್ವವೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ. "ವಿಕರ್ಮ" ಎಂದರೆ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಕರ್ಮ — ಅಸತ್ಯ, ಅನ್ಯಾಯ, ಹಿಂಸೆ, ಲೋಭ, ಮೋಸ ಅಥವಾ ಅಧರ್ಮಪೂರ್ಣ ನಡವಳಿಕೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದವನನ್ನು ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ತಳ್ಳಿಹಾಕುವುದಿಲ್ಲ; ಬದಲಾಗಿ ಅವನೊಳಗಿನ ಪರಿವರ್ತನೆಯ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಮೊದಲ ಹಂತ "ತಪ್ಯಮಾನಃ" — ಅಂದರೆ ಒಳಗಿನ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ. ಇದು ಕೇವಲ ಭಯವಲ್ಲ; ತನ್ನ ತಪ್ಪಿನ ಅರಿವಿನಿಂದ ಮನಸ್ಸು ನೋವು ಅನುಭವಿಸುವುದು. ಇಂತಹ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಲು ಆರಂಭಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ತಪ್ಪನ್ನು ತಪ್ಪೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದು ದೊಡ್ಡ ಆಂತರಿಕ ಜಯ. ಅಹಂಕಾರಿ ವ್ಯಕ್ತಿ ತನ್ನ ತಪ್ಪನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ; ಆದರೆ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನು ತನ್ನ ತಪ್ಪನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಎರಡನೆಯ ಹಂತ "ನೈತತ್ ಕಾರ್ಯಂ ಪುನಃ" — ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಈ ತಪ್ಪನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಸಂಕಲ್ಪ. ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಮಾತ್ರ ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ತಪ್ಪಿನ ಪುನರಾವರ್ತನೆ ನಿಲ್ಲಬೇಕು. ನಿಜವಾದ ಪರಿವರ್ತನೆ ಇಲ್ಲಿ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಮೂರನೆಯ ಹಂತ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠ — "ಚರಿಷ್ಯೇ ಧರ್ಮಮೇವ". ಕೇವಲ ತಪ್ಪನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುವುದಲ್ಲ, ಧರ್ಮಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಕ್ರಿಯವಾಗಿ ನಡೆಯುವ

ನಿರ್ಧಾರ. ಇದು ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಯ ಸಂಪೂರ್ಣತೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಧರ್ಮಸತ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ — ಪಾಪದಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ಕೇವಲ ಹೊರಗಿನ ವಿಧಿಗಳಿಂದಲ್ಲ; ಒಳಗಿನ ಪರಿವರ್ತನೆ, ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಮತ್ತು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠ ಜೀವನದಿಂದ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ಕರುಣಾಮಯ ಮುಖವೂ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಪರಿವರ್ತನೆಗೆ ಅವಕಾಶ ನೀಡುವುದು ಭಾರತೀಯ ಧರ್ಮದ ಮಹತ್ತರ ಗುಣ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಯೋಗಾರ್ಥ ಅತ್ಯಂತ ಆಂತರಿಕವಾಗಿದೆ. "ವಿಕರ್ಮ" ಎಂದರೆ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆತ್ಮಸತ್ಯದಿಂದ ದೂರ ಮಾಡುವ ವಾಸನೆಗಳು ಮತ್ತು ಚಿಂತನೆಗಳು. "ತಪ್ಯಮಾನಃ" ಎಂಬುದರ ಯೋಗಾರ್ಥ — ಆತ್ಮಜಾಗೃತಿಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಒಳಗಿನ ಶುದ್ಧಿಕ್ರಿಯೆ. ಸಾಧಕನು ತನ್ನ ಅಹಂಕಾರ, ದುರ್ಬಲತೆ ಮತ್ತು ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನೋಡುವಾಗ ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಮೊದಲ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ತನ್ನ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅರಿಯುತ್ತದೆ. ಇದು ಆತ್ಮಸಾಧನೆಯ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯವಾದ ಕ್ಷಣ. "ನೈತತ್ ಕಾರ್ಯಂ ಪುನಃ" ಎಂದರೆ ವಾಸನೆಗಳ ವಿರುದ್ಧದ ಜಾಗೃತ ಸಂಕಲ್ಪ. ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಇದು "ವೈರಾಗ್ಯ"ದ ಆರಂಭ. "ಚರಿಷ್ಯೇ ಧರ್ಮಮೇವ" ಎಂಬುದರ ಯೋಗಾರ್ಥ — ಚಿತ್ತವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸತ್ಯ, ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿಸುವುದು. ಕೇವಲ ತಪ್ಪನ್ನು ಬಿಡುವುದಲ್ಲ; ಧರ್ಮವನ್ನು ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು. ಈ ಶ್ಲೋಕದ ರಹಸ್ಯವೇನೆಂದರೆ — ನಿಜವಾದ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಹೊರಗಿನ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ; ಒಳಗಿನ ರೂಪಾಂತರದಲ್ಲಿ ಇದೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಜನರು ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಿಂತ ಅವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅಹಂಕಾರ, ಸ್ಪರ್ಧೆ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಒತ್ತಡದಿಂದ ನಿಜವಾದ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಇಂದಿನ ಮಾನವನಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ಧರ್ಮಪಾಠವನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ — ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದವನಿಗಿಂತ, ತಪ್ಪನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳದವನೇ ಹೆಚ್ಚು ಅಪಾಯಕರ. ಕುಟುಂಬ, ಶಿಕ್ಷಣ, ನ್ಯಾಯವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ದಂಡನೆಯ ಜೊತೆಗೆ ಪರಿವರ್ತನೆಯ ಅವಕಾಶವೂ ಅಗತ್ಯ. ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಮರಳುವ ಮನೋಭಾವ ಬೆಳೆದರೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ನೈತಿಕತೆ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ. ವ್ಯಸನ, ಅಪರಾಧ, ಸುಳ್ಳು ಮತ್ತು ಅನ್ಯಾಯದಿಂದ ಬಳಲುತ್ತಿರುವ ಅನೇಕ ಜನರಿಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕ ಆಶಾಕಿರಣವಾಗಿದೆ. ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನ ಜೀವನವನ್ನು ಬದಲಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು ಎಂಬ ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಮಹಾಭಾರತ ಇಲ್ಲಿ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಈ ಉಪದೇಶ ಇಂದಿನ ಮಾನವನಿಗೆ ತಿಳಿಸುವ ಧರ್ಮಸತ್ಯವೇನೆಂದರೆ — ಪಾಪದಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ಕೇವಲ ಮಾತಿನಿಂದಲ್ಲ; ನಿಜವಾದ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ, ತಪ್ಪಿನ ತ್ಯಾಗ ಮತ್ತು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠ ಜೀವನದಿಂದ ಸಾಧ್ಯ.

ಮರಣಸತ್ಯ, ಕಾಲಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಜೀವನದ ಧರ್ಮಬೋಧ

ನ ಪುನರ್ಜೀವಿತಃ ಕಶ್ಚಿತ್ ಕಾಲಧರ್ಮಮುಪಾಗತಃ ।
ಪ್ರಿಯೋ ವಾ ಯದಿ ವಾ ದ್ವೇಷ್ಯಃ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ಗತಿರೀದೃಶೀ ॥ 12
ಸರ್ವೇಣ ಖಲು ಮರ್ತವ್ಯಂ ಮರ್ತ್ಯಲೋಕೇ ಪ್ರಸೂಯತಾ ॥
ಕೃತಾಂತವಿಹಿತೇ ಮಾರ್ಗೇ ಕೋ ಮೃತಂ ಜೀವಯಿಷ್ಯತಿ ॥ 13

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 21

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಕಾಲಧರ್ಮವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಮರಣ ಹೊಂದಿದವನು ಮತ್ತೆ ಜೀವಕ್ಕೆ ಮರಳುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನು ಪ್ರಿಯನಾಗಿರಲಿ ಅಥವಾ ದ್ವೇಷಪಾತ್ರನಾಗಿರಲಿ — ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಇದೇ ಗತಿ. ಈ ಮರಣಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಒಂದಲ್ಲೊಂದು ದಿನ ಮರಣ ಹೊಂದಲೇಬೇಕು. ವಿಧಿಯು ನಿಗದಿಪಡಿಸಿದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೋದವನನ್ನು ಮತ್ತೆ ಯಾರು ಜೀವಂತಗೊಳಿಸಬಲ್ಲರು?*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಮಾನವಜೀವನದ ಅತ್ಯಂತ ಶಾಶ್ವತ ಮತ್ತು ಅಚಲ ಸತ್ಯವಾದ "ಮರಣಧರ್ಮ"ವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಮರಣವು ಭಯಪಡುವ ವಿಷಯವಲ್ಲ; ಅದು ಸೃಷ್ಟಿನಿಯಮದ ಒಂದು ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ. "ಕಾಲಧರ್ಮ" ಎಂಬ ಪದ ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾಗಿದೆ. ಕಾಲವೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಸಮಯವಲ್ಲ; ಸೃಷ್ಟಿಯ ನಿಯಮವನ್ನು ಚಲಿಸುವ ದೈವಶಕ್ತಿ. ಜನನ, ವೃದ್ಧಿ, ಕ್ಷಯ ಮತ್ತು ಮರಣ — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಕಾಲಧರ್ಮದ ಅಧೀನದಲ್ಲಿವೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಸಮತೋಲನದ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಮರಣವು ಯಾರನ್ನೂ ಬೇಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. "ಪ್ರಿಯೋ ವಾ ಯದಿ ವಾ ದ್ವೇಷ್ಯಃ" — ಪ್ರಿಯನಾಗಿರಲಿ, ಶತ್ರುವಾಗಿರಲಿ, ಧನಿಕನಾಗಿರಲಿ, ಬಡವನಾಗಿರಲಿ, ಜ್ಞಾನಿಯಾಗಿರಲಿ, ಸಾಮಾನ್ಯನಾಗಿರಲಿ — ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಮರಣ ಅನಿವಾರ್ಯ. ಈ ಸತ್ಯವನ್ನು ಅರಿತಾಗ ಮನುಷ್ಯನ ಅಹಂಕಾರ ಕರಗಲು ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಂಪತ್ತು, ಅಧಿಕಾರ, ವೈಷಮ್ಯ, ಲೋಭ ಮತ್ತು ದ್ವೇಷಗಳೆಲ್ಲವೂ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವೆಂದು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. "ಸರ್ವೇಣ ಖಲು ಮರ್ತವ್ಯಂ" ಎಂಬುದು ಜೀವನದ ಮಹತ್ತರ ಧರ್ಮಬೋಧ. ಮರಣ ಅನಿವಾರ್ಯವಾದರೆ ಜೀವನವನ್ನು ಧರ್ಮಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಡೆಸಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಉಳಿಯುವುದು ದೇಹವಲ್ಲ; ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಫಲ. "ಕೃತಾಂತವಿಹಿತೇ ಮಾರ್ಗೇ" ಎಂಬುದು ವಿಧಿಯ ನಿಯಮವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ "ಕೃತಾಂತ" ಎಂದರೆ ಮರಣದೇವತೆ ಯಮ. ಮರಣವು ಸೃಷ್ಟಿಯ ವಿರುದ್ಧದ ಶಕ್ತಿ ಅಲ್ಲ; ಸೃಷ್ಟಿಚಕ್ರದ ಒಂದು ಭಾಗ. ಮಹಾಭಾರತವು ಮರಣವನ್ನು ನಿರಾಶೆಯಾಗಿ ಬೋಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಬದಲಾಗಿ ಜಾಗೃತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಸತ್ಯವಾಗಿ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಮರಣವನ್ನು ನೆನಪಿಸಿಕೊಂಡವನು ಜೀವನವನ್ನು ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಡೆಸಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಮಾನವನಿಗೆ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಪಾಠವನ್ನು ಕಲಿಸುತ್ತವೆ — ಮರಣದ ಅನಿವಾರ್ಯತೆಯನ್ನು ಅರಿತಾಗ ಮಾತ್ರ ಜೀವನದ ನಿಜವಾದ ಮೌಲ್ಯ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಯೋಗಾರ್ಥ ಅತ್ಯಂತ ಆಂತರಿಕವಾಗಿದೆ. "ಮರಣ" ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ದೇಹತ್ಯಾಗವಲ್ಲ; ಅಹಂಕಾರದ ಲಯಕ್ಕೂ ಸೂಚಕವಾಗಿದೆ. ಯೋಗದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣವೂ ಹಳೆಯ ಚಿಂತನೆಗಳು, ವಾಸನೆಗಳು ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರದ ರೂಪಗಳು "ಸಾಯುತ್ತಲೇ" ಇರುತ್ತವೆ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ದಾರಿ ಮಾಡುವ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅಹಂಕಾರದ ಮರಣ ಅಗತ್ಯ. "ಕಾಲಧರ್ಮ" ಎಂಬುದರ ಯೋಗಾರ್ಥ — ಪರಮಚೈತನ್ಯದ ನಿಯಮ. ದೇಹ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸು ಕಾಲಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿವೆ; ಆದರೆ ಆತ್ಮ ಕಾಲಾತೀತ. "ಪ್ರಿಯೋ ವಾ ದ್ವೇಷ್ಯಃ" ಎಂಬುದು ದ್ವಂದ್ವಗಳ ನಾಶವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿ-ದ್ವೇಷ, ಲಾಭ-ನಷ್ಟ, ಜಯ-ಅಪಜಯ — ಇವೆಲ್ಲವೂ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ. "ಕೋ ಮೃತಂ ಜೀವಯಿಷ್ಯತಿ" ಎಂಬುದರ ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ — ದೇಹಜೀವನ ಶಾಶ್ವತವಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ ಪಡೆದವನು ಮರಣಭಯವನ್ನು ಮೀರುತ್ತಾನೆ. ಯೋಗದಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಅಮೃತತ್ವ ದೇಹದ ಅಮರತ್ವವಲ್ಲ; ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದ ಅರಿವು. ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಆಂತರಿಕ ಸಂದೇಶವೇನೆಂದರೆ — ಮರಣಸತ್ಯವನ್ನು ಅರಿತಾಗಲೇ ಮನುಷ್ಯನು ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮಜೀವನದ ಕಡೆ ತಿರುಗುತ್ತಾನೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಮರಣದ ಸತ್ಯವನ್ನು ಮರೆತು ಬದುಕುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಜನರು ಭೌತಿಕ ಯಶಸ್ಸು, ಸಂಪತ್ತು ಮತ್ತು ಸ್ಪರ್ಧೆಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ಜೀವನದ ಶಾಶ್ವತ ಸತ್ಯಗಳನ್ನು ಮರೆತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಇಂದಿನ ಮಾನವನಿಗೆ ಒಂದು ಆಳವಾದ ಜಾಗೃತಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ — ಜೀವನ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ; ಆದ್ದರಿಂದ ದ್ವೇಷ, ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಅನ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಜೀವನ ವ್ಯರ್ಥಗೊಳಿಸಬಾರದು. ಮರಣವನ್ನು ಅರಿತಾಗ ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿ ವಿನಯ, ಕರುಣೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಕುಟುಂಬಸಂಬಂಧಗಳು, ಮಾನವೀಯತೆ ಮತ್ತು ಸತ್ಯನಿಷ್ಠ ಜೀವನದ ಮೌಲ್ಯ ಹೆಚ್ಚು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂದಿನ ಮಾನಸಿಕ ಒತ್ತಡ, ಆತಂಕ ಮತ್ತು ಅತಿಯಾದ ಭೋಗಪ್ರವೃತ್ತಿಯ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಜೀವನವನ್ನು ಸಮತೋಲನದಿಂದ ನೋಡುವ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಮರಣವನ್ನು ಭಯದ ವಿಷಯವನ್ನಾಗಿಸದೆ, ಧರ್ಮಪೂರ್ಣ ಜೀವನಕ್ಕೆ

ಪ್ರೇರಣೆಯನ್ನಾಗಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಉಪದೇಶ ಇಂದಿನ ಮಾನವನಿಗೆ ತಿಳಿಸುವ ಧರ್ಮಸತ್ಯವೇನೆಂದರೆ — ಮರಣ ಅನಿವಾರ್ಯ; ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವನವನ್ನು ಧರ್ಮ, ಸತ್ಯ, ಪ್ರೀತಿ ಮತ್ತು ಕರುಣೆಯಿಂದ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಬೇಕು.

ಸಂತಾನಧರ್ಮ, ಜೀವಸಂಬಂಧ ಮತ್ತು ಲೋಕಪರಲೋಕದ ಬಂಧ

ಚತುಷ್ಪಾತ್ ಪಕ್ಷಿಕೀಟಾನಾಂ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ಸ್ನೇಹಸಂಗಿನಾಮ್ ।
ಪರಲೋಕಗತಿಸ್ಥಾನಾಂ ಮುನಿಯಜ್ಞಕ್ರಿಯಾ ಇವ ॥ 22
ತೇಷಾಂ ಪುತ್ರಾಭಿರಾಮಾಣಾಮಿಹ ಲೋಕೇ ಪರತ್ರ ಚ ।
ನ ಗುಣೋ ದೃಶ್ಯತೇ ಕಶ್ಚಿತ್ ಪ್ರಜಾಃ ಸಂಧಾರಯಂತಿ ಚ ॥ 23

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 21

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ನಾಲ್ಕು ಕಾಲುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿಗಳು, ಪಕ್ಷಿಗಳು, ಕೀಟಗಳು ಸೇರಿದಂತೆ ಎಲ್ಲಾ ಜೀವಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ನೇಹ ಮತ್ತು ಸಂತಾನದ ಸಂಬಂಧ ಇರುತ್ತದೆ. ಪರಲೋಕಗತಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅದು ಮುನಿಗಳ ಯಜ್ಞಕರ್ಮಗಳಂತೆಯೇ ಮಹತ್ವವುಳ್ಳದ್ದು. ತಮ್ಮ ಸಂತಾನದಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷಪಡುವ ಆ ಜೀವಿಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವುದೇ ದೋಷ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಅವರು ತಮ್ಮ ವಂಶ ಮತ್ತು ಜೀವಜಾತಿಯನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುತ್ತಾರೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಸೃಷ್ಟಿಯ ಮೂಲತತ್ತ್ವವಾದ “ಸ್ನೇಹ”, “ಸಂತಾನ” ಮತ್ತು “ಜೀವನನಿರಂತರತೆ” ಎಂಬ ಧರ್ಮವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಮಾನವರ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಎಲ್ಲಾ ಜೀವಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸಹಜ ಪ್ರೀತಿಯ ಮತ್ತು ಸಂತಾನರಕ್ಷಣೆಯ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಲಾಗಿದೆ. “ಚತುಷ್ಪಾತ್, ಪಕ್ಷಿ, ಕೀಟ” ಎಂಬ ಉಲ್ಲೇಖವು ಧರ್ಮದ ವಿಶ್ವವ್ಯಾಪಕತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಮಾನವನಿಗೆ ಸೀಮಿತವಲ್ಲ; ಸೃಷ್ಟಿಯ ಎಲ್ಲ ಜೀವಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಲವು ಸಹಜಧರ್ಮಗಳು ಇವೆ. ತಾಯಿ ತನ್ನ ಮರಿಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದು, ಪಕ್ಷಿ ತನ್ನ ಗೂಡನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವುದು, ಕೀಟವೂ ತನ್ನ ಸಂತಾನವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದು — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಕೃತಿಧರ್ಮದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗಳು. ಮಹಾಭಾರತವು ಇದನ್ನು ಕೇವಲ ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಪ್ರೇರಣೆ ಎಂದು ಅಲ್ಲ, ಸೃಷ್ಟಿಯ ನಿರಂತರತೆಯನ್ನು ಉಳಿಸುವ ದೈವಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಎಂದು ನೋಡುತ್ತದೆ. “ಸ್ನೇಹಸಂಗಿನಾಮ್” ಎಂಬ ಪದ ಬಹಳ ಆಳವಾದದ್ದು. ಜೀವಿಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಮತ್ತು ಬಂಧದಿಂದ ಸಂಪರ್ಕ ಹೊಂದಿವೆ. ಈ ಸ್ನೇಹವೇ ಕುಟುಂಬ, ಸಮಾಜ ಮತ್ತು ಜೀವಸಂಕುಲದ ಆಧಾರ. “ಪರಲೋಕಗತಿಸ್ಥಾನಾಂ ಮುನಿಯಜ್ಞಕ್ರಿಯಾ ಇವ” ಎಂಬ ಮಾತು ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾಗಿದೆ. ಮುನಿಗಳು ಯಜ್ಞಗಳ ಮೂಲಕ ಲೋಕಕ್ಷೇಮವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವಂತೆ, ಸಂತಾನಧರ್ಮವೂ ಸೃಷ್ಟಿಯ ನಿರಂತರತೆಯನ್ನು ಉಳಿಸುವ ಮಹಾಯಜ್ಞದಂತಿದೆ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಭಾರತೀಯ ಧರ್ಮದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮವು ಕೇವಲ ಭೋಗಜೀವನವಲ್ಲ; ಸಂತಾನಸಂಸ್ಕಾರ, ವಂಶಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಲೋಕಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಪವಿತ್ರ ಕರ್ತವ್ಯ. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ “ಪುತ್ರಾಭಿರಾಮಾಣಾಂ” ಎಂಬುದು ಸಂತಾನದಲ್ಲಿ ಸಂತೋಷ ಕಾಣುವ ಸಹಜ ಮಾನವಭಾವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಕೇವಲ ಮಮತೆ ಅಲ್ಲ; ತನ್ನ ಮೌಲ್ಯ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮತ್ತು ಧರ್ಮವನ್ನು ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಗೆ ಸಾಗಿಸುವ ಬಯಕೆ. “ಪ್ರಜಾಃ ಸಂಧಾರಯಂತಿ” ಎಂಬುದು ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ಪದ. ಸಂತಾನವೆಂದರೆ ಕೇವಲ ವಂಶವೃದ್ಧಿಯಲ್ಲ; ಸಮಾಜ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಪರಂಪರೆಯ ನಿರಂತರತೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಕುಟುಂಬಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಸಂತಾನಪೋಷಣೆಯನ್ನು ಧರ್ಮಸಾಧನೆಯ ಒಂದು ಅಂಗವಾಗಿ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಯೋಗಾರ್ಥ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿದೆ. “ಪ್ರಜಾ” ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ದೈಹಿಕ ಸಂತಾನವಾಗಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಮನಸ್ಸಿನ ಸೃಜನಶೀಲ ಶಕ್ತಿಗಳಾಗಿಯೂ ಗ್ರಹಿಸಬಹುದು. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ*

ಸತ್ಸಂಕಲ್ಪಗಳು, ಧರ್ಮಚಿಂತನೆಗಳು, ಭಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನ — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮದ "ಪ್ರಜಾ". "ಸ್ನೇಹಸಂಗಿನಾಮ್" ಎಂಬುದರ ಯೋಗಾರ್ಥ — ಜೀವಾತ್ಮ ಮತ್ತು ಪರಮಾತ್ಮದ ಮಧ್ಯದ ಆಕರ್ಷಣೆ. ಸೃಷ್ಟಿಯ ಮೂಲವೇ ಪ್ರೀತಿ ಮತ್ತು ಏಕತ್ವ. "ಮುನಿಯಜ್ಞಕ್ರಿಯಾ ಇವ" ಎಂದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸಾತ್ವಿಕ ಕಾರ್ಯವೂ ಯಜ್ಞಸ್ವರೂಪ. ಸಂತಾನಪೋಷಣೆ, ಸಂಸ್ಕಾರಬೋಧನೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಉಳಿಸುವುದೂ ಯಜ್ಞವೇ. "ಪ್ರಜಾಃ ಸಂಧಾರಯಂತಿ" ಎಂಬುದರ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥ — ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿ ತನ್ನ ಸತ್ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಉಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನ ಜೀವನ, ಮಾತು ಮತ್ತು ಕರ್ಮಗಳು ಮುಂದಿನ ಪೀಳಿಗೆಗೆ ಧರ್ಮಬೀಜಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕದ ರಹಸ್ಯವೇನೆಂದರೆ — ಸೃಷ್ಟಿಯ ನಿರಂತರತೆ ಕೇವಲ ದೇಹಗಳಿಂದಲ್ಲ; ಪ್ರೀತಿ, ಸಂಸ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಧರ್ಮದಿಂದ ಸಾಗುತ್ತದೆ.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಕುಟುಂಬಮೌಲ್ಯಗಳು ದುರ್ಬಲವಾಗುತ್ತಿರುವುದು, ಪೋಷಕರ ಮತ್ತು ಮಕ್ಕಳ ನಡುವಿನ ಸಂಬಂಧಗಳು ದೂರವಾಗುತ್ತಿರುವುದು ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕಾರಬೋಧನೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಿರುವುದು ಕಾಣುತ್ತಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಸಂತಾನಧರ್ಮದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆ ನೆನಪಿಸುತ್ತವೆ. ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕೇವಲ ಬೆಳೆಸುವುದು ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಧರ್ಮ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಕರುಣೆ ಮತ್ತು ಮಾನವೀಯ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ನೀಡುವುದು ಪೋಷಕರ ಮಹತ್ತರ ಕರ್ತವ್ಯ. ಇಂದಿನ ವೇಗದ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅನೇಕರು ಕುಟುಂಬವನ್ನು ಕೇವಲ ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಂತೆ ನೋಡುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಮಹಾಭಾರತವು ಕುಟುಂಬವನ್ನು ಧರ್ಮದ ಮೂಲ ಸಂಸ್ಥೆಯಾಗಿ ನೋಡುತ್ತದೆ. ಪರಿಸರರಕ್ಷಣೆ, ಪ್ರಾಣಿದಯೆ ಮತ್ತು ಜೀವಜಗತ್ತಿನ ಗೌರವದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿವೆ. ಎಲ್ಲಾ ಜೀವಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರೀತಿ ಮತ್ತು ಸಂತಾನರಕ್ಷಣೆಯ ಧರ್ಮವಿದೆ ಎಂಬ ಅರಿವು ಮಾನವನಲ್ಲಿ ಕರುಣೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತದೆ. ಈ ಉಪದೇಶ ಇಂದಿನ ಮಾನವನಿಗೆ ತಿಳಿಸುವ ಧರ್ಮಸತ್ಯವೇನೆಂದರೆ — ಜೀವನದ ನಿರಂತರತೆ ಪ್ರೀತಿ, ಸಂತಾನಸಂಸ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಸಾಗುತ್ತದೆ. ಕುಟುಂಬ ಮತ್ತು ಸಂತಾನಧರ್ಮವು ಸೃಷ್ಟಿಯ ಮಹಾಯಜ್ಞದ ಒಂದು ಭಾಗ.

ಕರ್ಮಫಲ, ಸಂತಾನಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಜೀವನದ ಸುಖದುಃಖಗಳ ರಹಸ್ಯ

ಸ್ವನಿಷ್ಠಾನಿ ಚ ಭೋಜ್ಯಾನಿ ಜಾನೀತ ಸ್ವಂ ಸ್ವಮಾತ್ಮನಾ |
ಯೇನ ಗಚ್ಛತಿ ಲೋಕೋಽಯಂ ದತ್ವಾ ಶೋಕಮನಂತಕಮ್ ॥ 34
ಧೇನುರ್ಗೌಶ್ಚ ಸುವರ್ಣಂ ಚ ಮಣಿರತ್ನಮಥಾಪಿ ಚ॥
ಅಪತ್ಯಂ ಚ ತಯೋರ್ಮೂಲಂ ತಪೋಯೋಗಾಚ್ಚ ಲಭ್ಯತೇ ॥ 35
ಯಥಾಕೃತ್ವಾ ಚ ಭೂತೇಷು ಪ್ರಾಪ್ಯತೇ ಸುಖದುಃಖತಾ ।
ಗೃಹೀತ್ವಾ ಜಾಯತೇ ಜಂತುರ್ದುಃಖಾನಿ ಚ ಸುಖಾನಿ ಚ ॥ 36

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 21

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಜೀವನೋಪಾಯ ಮತ್ತು ಅನುಭವಗಳನ್ನು ತಾವೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಲೋಕವು ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಅನಂತ ಶೋಕವನ್ನು ನೀಡಿ ಸಾಗುತ್ತದೆ. ಹಸು, ಧನ, ಚಿನ್ನ, ಮಣಿರತ್ನಗಳು ಮತ್ತು ಸಂತಾನ — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಪುಣ್ಯ, ತಪಸ್ಸು ಮತ್ತು ಯೋಗಫಲದಿಂದ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಜೀವಿಗಳು ಇತರರ ಮೇಲೆ ಹೇಗೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತಾರೋ, ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಸುಖ ಮತ್ತು ದುಃಖ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಜೀವಿಯು ಜನ್ಮತಾಳುವಾಗಲೇ ಸುಖದುಃಖಗಳ ಫಲವನ್ನು ತನ್ನೊಂದಿಗೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಾನೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಜೀವನದ ಮೂರು ಮಹತ್ವದ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ — ಲೋಕದ ಅನಿತ್ಯತೆ, ಸಂಪತ್ತು ಮತ್ತು ಸಂತಾನದ ಪುಣ್ಯಮೂಲ, ಹಾಗೂ ಕರ್ಮಫಲದ ನಿಯಮ. ಮೊದಲ

ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ಸ್ವನಿಷ್ಠಾನಿ" ಎಂಬ ಪದ ಬಹಳ ಆಳವಾದ ಅರ್ಥ ಹೊಂದಿದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನಿಗೂ ತನ್ನ ಜೀವನದ ಸ್ಥಿತಿ, ಕರ್ತವ್ಯ, ಮಿತಿ ಮತ್ತು ಅನುಭವಗಳನ್ನು ತಾನೇ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇತರರ ಜೀವನವನ್ನು ನೋಡಿ ಅಸೂಯೆ ಅಥವಾ ಅಹಂಕಾರ ಬೆಳೆಸಬಾರದು. "ಯೇನ ಗಚ್ಛತಿ ಲೋಕೋಽಯಂ ದತ್ತ್ವಾ ಶೋಕಮನಂತಕಮ್" ಎಂಬುದು ಲೋಕದ ಅನಿತ್ಯತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಸಂಬಂಧಗಳು, ಸಂಪತ್ತು ಮತ್ತು ಭೋಗಗಳು ತಾತ್ಕಾಲಿಕ. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ವಿಯೋಗ ಮತ್ತು ಶೋಕ ಅನಿವಾರ್ಯ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ನಿರಾಶೆ ಬೋಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಬದಲಾಗಿ ಜಾಗೃತಿ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಅನಿತ್ಯತೆಯನ್ನು ಅರಿತಾಗ ಮನುಷ್ಯನು ಅತಿಯಾದ ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗಿ ಧರ್ಮಪೂರ್ಣ ಜೀವನದ ಕಡೆ ತಿರುಗುತ್ತಾನೆ. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ಧೇನು", "ಸುವರ್ಣ", "ಮಣಿರತ್ನ" ಮತ್ತು "ಅಪತ್ಯ"ಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇವು ಕೇವಲ ಭೌತಿಕ ಸಂಪತ್ತಿನ ಚಿಹ್ನೆಗಳಲ್ಲ; ಜೀವನದ ಐಶ್ವರ್ಯ, ಸಮೃದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಆಶೀರ್ವಾದದ ಸಂಕೇತಗಳು. "ತಪೋಯೋಗಾತ್ ಲಭ್ಯತೇ" ಎಂಬುದು ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವ. ನಿಜವಾದ ಸಂಪತ್ತು ಮತ್ತು ಸಂತಾನಸುಖವು ಕೇವಲ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಪುಣ್ಯ, ತಪಸ್ಸು, ಸತ್ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ದೈವಾನುಗ್ರಹದಿಂದಲೂ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಭಾರತೀಯ ಧರ್ಮದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸಂತಾನವೂ ಒಂದು ದೈವಿಕ ವರ. ಅದು ಕೇವಲ ದೇಹಸಂಬಂಧವಲ್ಲ; ಧರ್ಮಪರಂಪರೆಯ ಮುಂದುವರಿಕೆ. ಮೂರನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಕರ್ಮಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. "ಯಥಾಕೃತ್ವಾ ಚ ಭೂತೇಷು" — ಜೀವಿಗಳು ಇತರರ ಮೇಲೆ ಹೇಗೆ ವರ್ತಿಸುತ್ತಾರೋ, ಅದೇ ರೀತಿಯ ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಧರ್ಮದ ಶಾಶ್ವತ ನ್ಯಾಯ. ಯಾರೂ ತಮ್ಮ ಕರ್ಮದಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಸತ್ಕರ್ಮವು ಸುಖದ ರೂಪದಲ್ಲಿ, ದುಷ್ಕರ್ಮವು ದುಃಖದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಫಲಿಸುತ್ತದೆ. "ಗೃಹೀತ್ವಾ ಜಾಯತೇ ಜಂತುಃ" ಎಂಬುದು ಜೀವಿಯು ತನ್ನ ಪೂರ್ವಕರ್ಮಗಳ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತು ಜನ್ಮ ತಾಳುತ್ತಾನೆ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಜೀವನದ ಸುಖದುಃಖಗಳು ಕೇವಲ ಆಕಸ್ಮಿಕವಲ್ಲ; ಅವು ಕರ್ಮಫಲದ ಭಾಗ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತ ಧರ್ಮಜೀವನದ ಕಡೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಯೋಗಾರ್ಥ ಅತ್ಯಂತ ಆಂತರಿಕವಾಗಿದೆ. "ಸ್ವನಿಷ್ಠಾನಿ" ಎಂದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಸಾಧಕನ ಆತ್ಮಯಾತ್ರೆ ವಿಭಿನ್ನ. ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವ, ವಾಸನೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಮಾರ್ಗವನ್ನು ತಾನೇ ಅರಿಯಬೇಕು. "ಲೋಕೋಽಯಂ ಶೋಕಮನಂತಕಮ್" ಎಂಬುದರ ಯೋಗಾರ್ಥ — ಬಾಹ್ಯ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಶಾಶ್ವತ ತೃಪ್ತಿ ಇಲ್ಲ. ಮನಸ್ಸು ಹೊರಗಿನ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಶಾಶ್ವತ ಸುಖ ಹುಡುಕುವವರೆಗೆ ದುಃಖ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತದೆ. "ಧೇನು", "ಸುವರ್ಣ", "ಮಣಿರತ್ನ" ಇವುಗಳ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥ — ಸಾತ್ವಿಕ ಗುಣಗಳು, ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಸಂಪತ್ತು. "ಅಪತ್ಯ" ಎಂದರೆ ಆತ್ಮದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಸತ್ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಫಲ. "ತಪೋಯೋಗಾತ್" ಎಂದರೆ ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಯಿಂದ ನಿಜವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಮಹತ್ತರ ಸಂಪತ್ತು ಚಿತ್ತಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ. "ಯಥಾಕೃತ್ವಾ" ಎಂಬುದು ಕರ್ಮಯೋಗದ ಮೂಲತತ್ತ್ವ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಚಿಂತನೆ, ಮಾತು ಮತ್ತು ಕರ್ಮವೂ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕಾರವಾಗಿ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅವೇ ಮುಂದಿನ ಅನುಭವಗಳಾಗಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮುತ್ತವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕದ ರಹಸ್ಯವೇನೆಂದರೆ — ಸುಖದುಃಖಗಳು ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬರುವುದಲ್ಲ; ಅವು ನಮ್ಮದೇ ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಚಿತ್ತಸ್ಥಿತಿಯ ಪ್ರತಿಫಲ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಜನರು ತಮ್ಮ ಜೀವನವನ್ನು ಇತರರೊಂದಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿ ಅಸಮಾಧಾನ, ಅಸೂಯೆ ಮತ್ತು ಒತ್ತಡಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನ ಜೀವನಪಥ ವಿಭಿನ್ನ ಎಂದು ನೆನಪಿಸುತ್ತವೆ. ಭೌತಿಕ ಸಂಪತ್ತು ಮತ್ತು ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸುಖವೆಂದು ನೋಡುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಸಮೃದ್ಧಿ ಪುಣ್ಯ, ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಸತ್ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಬರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಕುಟುಂಬ, ಸಂತಾನ ಮತ್ತು ಸಂಪತ್ತಿನ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಧರ್ಮದೊಂದಿಗೆ ಜೋಡಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿ ಇಂದಿನ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಬಹಳ ಅಗತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಕರ್ಮಸಿದ್ಧಾಂತದ ಈ ಬೋಧನೆ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಜವಾಬ್ದಾರಿತನವನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತದೆ.

ಇತರರನ್ನು ದೂಷಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ, ತನ್ನ ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ನಡವಳಿಕೆಯನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಲು ಪ್ರೇರೇಪಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಉಪದೇಶ ಇಂದಿನ ಮಾನವನಿಗೆ ತಿಳಿಸುವ ಧರ್ಮಸತ್ಯವೇನೆಂದರೆ — ಜೀವನದ ಸುಖದುಃಖಗಳು ಕರ್ಮಫಲದ ಭಾಗ. ಧರ್ಮ, ತಪಸ್ಸು ಮತ್ತು ಸತ್ಕರ್ಮಗಳಿಂದಲೇ ನಿಜವಾದ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಸಮೃದ್ಧಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

ಕರ್ಮಬಂಧನ, ಧರ್ಮಾಚರಣೆ ಮತ್ತು ಮೋಹನಿವಾರಣೆಯ ಜೀವನತತ್ತ್ವ

ನ ಕರ್ಮಣಾ ಪಿತುಃ ಪುತ್ರಃ ಪಿತಾ ವಾ ಪುತ್ರಕರ್ಮಣಾ ।
ಮಾರ್ಗೇಣಾನ್ಯೇನ ಗಚ್ಛಂತಿ ಬದ್ಧಾಃ ಸುಕೃತದುಷ್ಕೃತೈಃ ॥ 37
ಧರ್ಮಂ ಚರತ ಯತ್ನೇನ ತಥಾಧರ್ಮಾನ್ನಿವರ್ತತ ।
ವರ್ತಧ್ವಂ ಚ ಯಥಾಕಾಲಂ ದೈವತೇಷು ದ್ವಿಜೇಷು ಚ ॥ 38
ಶೋಕಂ ತ್ಯಜತ ದೈನ್ಯಂ ಚ ಸುತಸ್ನೇಹಾನ್ನಿವರ್ತತ । 39

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 21

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ತಂದೆಯ ಕರ್ಮದಿಂದ ಮಗನಿಗೂ, ಮಗನ ಕರ್ಮದಿಂದ ತಂದೆಯಿಗೂ ಫಲ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ತಮ್ಮ ಸತ್ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ದುಷ್ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಬಂಧಿತರಾಗಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಾಗುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಯತ್ನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಆಚರಿಸಿ ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮದಿಂದ ದೂರವಿರಿ. ದೇವತೆಗಳು ಮತ್ತು ದ್ವಿಜರನ್ನು ಯೋಗ್ಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಗೌರವಿಸಿ. ಶೋಕ ಮತ್ತು ದೀನಭಾವವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ; ಅತಿಯಾದ ಪುತ್ರಮೋಹದಿಂದ ದೂರವಿರಿ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಜೀವನದ ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವಗಳಾದ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಕರ್ಮಜವಾಬ್ದಾರಿ, ಧರ್ಮಾಚರಣೆ ಮತ್ತು ಮೋಹನಿವಾರಣೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಮೊದಲ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ನ ಕರ್ಮಣಾ ಪಿತುಃ ಪುತ್ರಃ" ಎಂಬ ಮಾತು ಕರ್ಮಸಿದ್ಧಾಂತದ ಮೂಲಭೂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಜೀವಿಯೂ ತನ್ನದೇ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ. ತಂದೆಯ ಪುಣ್ಯದಿಂದ ಮಗನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಉದ್ಧಾರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಮಗನ ದುಷ್ಕರ್ಮದಿಂದ ತಂದೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬಂಧಿತನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಕುಟುಂಬದ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಲ್ಲ; ಆತ್ಮ ಮತ್ತು ಕರ್ಮದ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ತತ್ತ್ವ. ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಹಾಯ, ಪ್ರೀತಿ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಕುಟುಂಬ ನೀಡಬಹುದು; ಆದರೆ ಅಂತಿಮವಾಗಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ತಮ್ಮ ಕರ್ಮದ ಮೂಲಕವೇ ತಮ್ಮ ಗತಿಯನ್ನು ರೂಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. "ಸುಕೃತದುಷ್ಕೃತೈಃ ಬದ್ಧಾಃ" ಎಂಬ ಪದ ಮಾನವನ ಜೀವನ ಕರ್ಮಬಂಧನಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಸತ್ಕರ್ಮವು ಶುಭಫಲ ಮತ್ತು ಆಂತರಿಕ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ; ದುಷ್ಕರ್ಮವು ದುಃಖ ಮತ್ತು ಅಶಾಂತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಈ ತತ್ತ್ವ ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿ ಜವಾಬ್ದಾರಿತನವನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತದೆ. ಇತರರನ್ನು ದೂಷಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ತನ್ನ ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ನಡವಳಿಕೆಯನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಲು ಪ್ರೇರೇಪಿಸುತ್ತದೆ. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಜೀವನದ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. "ಧರ್ಮಂ ಚರತ ಯತ್ನೇನ" — ಧರ್ಮವು ಸ್ವಯಂ ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ; ಜಾಗೃತ ಪ್ರಯತ್ನ ಅಗತ್ಯ. ಸತ್ಯ, ದಯೆ, ನ್ಯಾಯ, ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ ಮತ್ತು ನಿಯಮಪಾಲನೆ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಾಧನೆಯ ಮೂಲಕ ಬರಬೇಕು. "ಅಧರ್ಮಾನ್ನಿವರ್ತತ" ಎಂಬುದು ಕೇವಲ ತಪ್ಪುಮಾಡಬೇಡಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವಲ್ಲ; ಅಧರ್ಮದ ಪ್ರೇರಣೆಗಳಿಂದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ದೂರವಿಡಿ ಎಂಬ ಆಂತರಿಕ ಬೋಧನೆ. "ದೈವತೇಷು ದ್ವಿಜೇಷು ಚ" ಎಂಬುದು ಭಾರತೀಯ ಧರ್ಮಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪ್ರಮುಖ ಅಂಶ. ದೇವತೆಗಳು ಪ್ರಕೃತಿಯ ದೈವಿಕಶಕ್ತಿಗಳ ಪ್ರತೀಕ; ದ್ವಿಜರು ಜ್ಞಾನ, ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಪರಂಪರೆಯ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು. ಇವೆರಡರಿಗೂ ಗೌರವ ನೀಡುವುದು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ವಿನಯ ಮತ್ತು ಕೃತಜ್ಞತೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತದೆ. ಕೊನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಶೋಕ ಮತ್ತು

ಮೋಹದ ಬಗ್ಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಆಳವಾದ ಉಪದೇಶ ನೀಡುತ್ತದೆ. "ಶೋಕಂ ತ್ಯಜತ" — ಜೀವನದ ಅನಿತ್ಯತೆಯನ್ನು ಅರಿತು ಅತಿಯಾದ ದುಃಖದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಬಾರದು. "ಸುತಸ್ನೇಹಾನ್ನಿವರ್ತತ" ಎಂಬುದು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸಬೇಡಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವಲ್ಲ, ಅತಿಯಾದ ಮೋಹ ಮತ್ತು ಆಸಕ್ತಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ದುರ್ಬಲಗೊಳಿಸಬಾರದು ಎಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆ. ಧರ್ಮದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿ ಇರಬೇಕು; ಆದರೆ ವಿವೇಕವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಮೋಹ ಇರಬಾರದು. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಸಮತೋಲನದ ಜೀವನದರ್ಶನವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ — ಪ್ರೀತಿ ಇರಲಿ, ಆದರೆ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯೊಂದಿಗೆ; ಸಂಬಂಧಗಳು ಇರಲಿ, ಆದರೆ ಅನಿತ್ಯತೆಯ ಅರಿವಿನೊಂದಿಗೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಯೋಗಾರ್ಥ ಅತ್ಯಂತ ಆಂತರಿಕವಾಗಿದೆ. "ಪಿತಾ" ಮತ್ತು "ಪುತ್ರ"ಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಸಂಸ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಹೊಸಕರ್ಮಗಳ ಸಂಕೇತವಾಗಿಯೂ ನೋಡಬಹುದು. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಸಾಧಕನು ತನ್ನ ಪೂರ್ವಸಂಸ್ಕಾರಗಳೊಂದಿಗೆ ಜನ್ಮ ತಾಳುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಆತ್ಮೋನ್ನತಿ ಅವನ ಸ್ವಂತ ಜಾಗೃತಿ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಗಳ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿತವಾಗಿದೆ. "ಸುಕೃತದುಷ್ಕೃತೈಃ ಬದ್ಧಾಃ" ಎಂಬುದು ಕರ್ಮಬಂಧನದ ಯೋಗತತ್ತ್ವ. ಮನಸ್ಸು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕರ್ಮದಿಂದ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತದೆ. ಅವೇ ಮುಂದಿನ ಅನುಭವಗಳಾಗಿ ಸುಖದುಃಖ ರೂಪದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆ. "ಧರ್ಮಂ ಚರತ" ಎಂಬುದರ ಯೋಗಾರ್ಥ — ಆತ್ಮಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಬದುಕುವುದು. "ಅಧರ್ಮಾನ್ನಿವರ್ತತ" ಎಂದರೆ ಅಹಂಕಾರ, ಲೋಭ ಮತ್ತು ವಾಸನೆಗಳಿಂದ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತರುವುದು. "ಶೋಕಂ ತ್ಯಜತ" ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯವಾದ ಉಪದೇಶ. ಅತಿಯಾದ ಆಸಕ್ತಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಬಂಧಿಸುತ್ತದೆ. ಯೋಗಿಯು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಬದುಕುತ್ತಾನೆ; ಆದರೆ ಮೋಹದಿಂದ ಅಲ್ಲ. "ಸುತಸ್ನೇಹ" ಎಂಬುದರ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥ — "ನನ್ನದು" ಎಂಬ ಬಂಧನ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಸಂಬಂಧಗಳು ಪವಿತ್ರವಾದರೂ ಅನಿತ್ಯವೆಂಬ ಅರಿವು ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕದ ರಹಸ್ಯವೇನೆಂದರೆ — ಧರ್ಮಜೀವನವು ಜವಾಬ್ದಾರಿ, ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಆಸಕ್ತಿರಹಿತ ಪ್ರೀತಿಯ ಸಮತೋಲನ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಜನರು ತಮ್ಮ ಜೀವನದ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಿಗೆ ಇತರರನ್ನು ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ತಮ್ಮ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ತಾವೇ ಜವಾಬ್ದಾರರು ಎಂದು ನೆನಪಿಸುತ್ತವೆ. ಪೋಷಕರು ಮಕ್ಕಳ ಮೇಲೆ ಅತಿಯಾದ ನಿರೀಕ್ಷೆ ಇಡುವುದು, ಮಕ್ಕಳು ಪೋಷಕರ ಜೀವನವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅವಲಂಬಿಸುವುದು — ಇವುಗಳಿಂದ ಮಾನಸಿಕ ಒತ್ತಡಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಿವೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಪ್ರೀತಿ ಮತ್ತು ವಿವೇಕದ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂದಿನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಾಚರಣೆಗೆ ಕಡಿಮೆ ಸಮಯ ಕೊಡಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಸತ್ಕರ್ಮ, ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಪೂರ್ಣ ನಡವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ನೆನಪಿಸುತ್ತವೆ. ಮರಣ, ವಿಯೋಗ ಮತ್ತು ಕುಟುಂಬಸಂಕಷ್ಟಗಳಿಂದ ಬಳಲುವವರಿಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನವನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ. ಜೀವನದ ಅನಿತ್ಯತೆಯನ್ನು ಅರಿತಾಗ ಶೋಕವೂ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಸಮಚಿತ್ತತೆಯಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನೆಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಈ ಉಪದೇಶ ಇಂದಿನ ಮಾನವನಿಗೆ ತಿಳಿಸುವ ಧರ್ಮಸತ್ಯವೇನೆಂದರೆ — ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ತಮ್ಮ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಜವಾಬ್ದಾರರು. ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಂತು, ಅಧರ್ಮದಿಂದ ದೂರವಿದ್ದು ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಮೋಹವಿಲ್ಲದೆ ಬದುಕುವುದು ನಿಜವಾದ ಜೀವನಜ್ಞಾನ.

ಕಾಲಧರ್ಮ, ಮರಣಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಶೋಕನಿವಾರಣೆಯ ಜ್ಞಾನ

ಇಹ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ನ ತಿಷ್ಠಂತಿ ಬಾಂಧವಾ ಬಾಂಧವಂ ಪ್ರಿಯಮ್ ।
ಸ್ನೇಹಮುತ್ಸೃಜ್ಯ ಗಚ್ಛಂತಿ ಬಾಷ್ಪಪೂರ್ಣಾವಿಲೇಕ್ಷಣಾಃ ॥ 41
ಪ್ರಾಜ್ಞೋ ವಾ ಯದಿ ವಾ ಮೂರ್ಖಃ ಸಧನೋ ನಿರ್ಧನೋಽಪಿ ವಾ |

सर्वः कालवशं याति शुभाशुभसमन्वितः ॥ 42

ಸರ್ವಃ ಕಾಲವಶಂ ಯಾತಿ ಶುಭಾಶುಭಸಮನ್ವಿತಃ ॥ 42
ಕಿಂ ಕರಿಷ್ಯಥ ಶೋಚಿತ್ವಾ ಮೃತಂ ಕಿಮನುಶೋಚಥ ।
ಸರ್ವಸ್ಯ ಹಿ ಪ್ರಭುಃ ಕಾಲೋ ಧರ್ಮತಃ ಸಮದರ್ಶನಃ ॥ 43
ಯೌವನಸ್ಥಾಂಶ್ಚ ಬಾಲಾಂಶ್ಚ ವೃದ್ಧಾನ್ ಗರ್ಭಗತಾನಪಿ ।
ಸರ್ವಾನಾವಿಶತೇ ಮೃತ್ಯುರೇವಂಭೂತಮಿದಂ ಜಗತ್ ॥ 44

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 21

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಮನುಷ್ಯನು ಮರಣ ಹೊಂದಿದ ನಂತರ ಅವನ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರ ಬಂಧುಗಳು ಅವನೊಂದಿಗೆ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಕಣ್ಣೀರಿನಿಂದ ತುಂಬಿದ ಕಣ್ಣುಗಳೊಂದಿಗೆ, ತಮ್ಮ ಸ್ನೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತಾರೆ. ಜ್ಞಾನಿಯಾಗಿರಲಿ, ಮೂರ್ಖನಾಗಿರಲಿ, ಧನಿಕನಾಗಿರಲಿ, ಬಡವನಾಗಿರಲಿ — ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ತಮ್ಮ ಶುಭ ಮತ್ತು ಅಶುಭ ಕರ್ಮಗಳೊಂದಿಗೆ ಕಾಲದ ಅಧೀನರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಮರಣ ಹೊಂದಿದವನ ಬಗ್ಗೆ ಅತಿಯಾಗಿ ಶೋಕಪಡುವುದರಿಂದ ಏನು ಪ್ರಯೋಜನ? ಕಾಲವೇ ಎಲ್ಲರ ಅಧಿಪತಿ. ಅದು ಧರ್ಮದ ಪ್ರಕಾರ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಸಮಾನವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಯುವಕರು, ಮಕ್ಕಳು, ವೃದ್ಧರು ಹಾಗೂ ಇನ್ನೂ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿರುವವರನ್ನೂ ಮರಣ ಆವರಿಸಬಹುದು. ಇಂತಹುದೇ ಈ ಜಗತ್ತಿನ ಸ್ವಭಾವ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಮಾನವಜೀವನದ ಅತ್ಯಂತ ಕಠಿಣವಾದರೂ ಅತ್ಯಂತ ಸತ್ಯವಾದ ವಿಷಯವಾದ ಮರಣ ಮತ್ತು ವಿಯೋಗದ ಬಗ್ಗೆ ಆಳವಾದ ಧರ್ಮಬೋಧ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಮೊದಲ ಶ್ಲೋಕವು ಸಂಬಂಧಗಳ ಅನಿತ್ಯತೆಯನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಷ್ಯನು ಜೀವಿತಾವಧಿಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಪೋಷಕರು, ಪತ್ನಿ, ಮಕ್ಕಳು, ಸ್ನೇಹಿತರು ಮತ್ತು ಬಂಧುಗಳು ಅವನ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಮರಣ ಬಂದ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಅವನೊಂದಿಗೆ ಹೋಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. “ಬಾಷ್ಪಪೂರ್ಣಾವಿಲೇಕ್ಷಣಾಃ” ಎಂಬ ಪದ ಬಹಳ ಮರ್ಮಸ್ಪರ್ಶಿ. ಬಂಧುಗಳು ಕಣ್ಣೀರಿನಿಂದ ವಿದಾಯ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ; ಆದರೆ ಮರಣಹೊಂದಿದವನ ಜೊತೆ ಹೋಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಜೀವನದ ಈ ಸತ್ಯವು ಧರ್ಮದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಕಲಿಸುತ್ತದೆ. ಎರಡನೆಯ ಶ್ಲೋಕವು ಕಾಲದ ಮುಂದೆ ಎಲ್ಲರೂ ಸಮಾನರು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನ, ಅಜ್ಞಾನ, ಧನ, ಬಡತನ, ಅಧಿಕಾರ ಅಥವಾ ಖ್ಯಾತಿ — ಯಾವುದೂ ಕಾಲವನ್ನು ಜಯಿಸಲಾರದು. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಭೇದಗಳನ್ನು ಮೀರಿದ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ರಾಜನಿಗೂ, ಭಿಕ್ಷುಕನಿಗೂ ಮರಣದ ನಿಯಮ ಒಂದೇ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಹಂಕಾರಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನವಿಲ್ಲ. “ಶುಭಾಶುಭಸಮನ್ವಿತಃ” ಎಂಬ ಪದವು ಕರ್ಮಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನ ಕರ್ಮಫಲಗಳೊಂದಿಗೆ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಾನೆ; ದೇಹ ಮಾತ್ರ ಹಿಂದೆ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಮೂರನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶೋಕದ ಬಗ್ಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ಬೋಧನೆ ಇದೆ. ಮರಣಹೊಂದಿದವನನ್ನು ಅತಿಯಾಗಿ ನೆನೆದು ದುಃಖಪಡುವುದರಿಂದ ಅವನು ಹಿಂದಿರುಗುವುದಿಲ್ಲ. ಶೋಕವು ಸಹಜ; ಆದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ಜೀವನವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವುದು ಧರ್ಮವಲ್ಲ. “ಸರ್ವಸ್ಯ ಹಿ ಪ್ರಭುಃ ಕಾಲಃ” — ಕಾಲವೇ ಎಲ್ಲರ ಅಧಿಪತಿ. ಅದು ಪಕ್ಷಪಾತ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ, ಕಾಲದ ನ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ರಾಜನೂ ಸಾಮಾನ್ಯನೂ ಸಮಾನರು. “ಧರ್ಮತಃ ಸಮದರ್ಶನಃ” ಎಂಬುದು ಅತ್ಯಂತ ಆಳವಾದ ತತ್ತ್ವ. ಕಾಲವು ಯಾರ ಮೇಲೂ ಪ್ರೀತಿ ಅಥವಾ ದ್ವೇಷ ಹೊಂದಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದು ಸೃಷ್ಟಿಯ ನಿಯಮವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅನುಸರಿಸುತ್ತದೆ. ಕೊನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮರಣದ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕತೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮರಣವು ವಯಸ್ಸನ್ನು ನೋಡಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಯುವಕ, ಮಗು, ವೃದ್ಧ ಅಥವಾ ಗರ್ಭಸ್ಥ ಶಿಶು — ಯಾರಿಗೂ ಮರಣದ ಸಮಯವನ್ನು ನಿಖರವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇದು ಭಯ ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಸಂದೇಶವಲ್ಲ. ಬದಲಾಗಿ, ಜೀವನವನ್ನು ಧರ್ಮಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮತ್ತು ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಡೆಸಲು ನೀಡುವ ಎಚ್ಚರಿಕೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಯೋಗಾರ್ಥ ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾಗಿದೆ. "ಬಾಂಧವಾಃ" ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಹೊರಗಿನ ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲ; ಮನಸ್ಸಿನ ಆಸಕ್ತಿಗಳೂ ಆಗಿವೆ. ದೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಾಗ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೂ ಆತ್ಮದೊಂದಿಗೆ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ. "ಕಾಲ" ಯೋಗದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಕಾರ್ಯಶಕ್ತಿ. ಅದು ಜನನ ಮತ್ತು ಮರಣದ ಚಕ್ರವನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತದೆ. "ಶೋಕ" ಎಂದರೆ ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಮಮಕಾರದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಮನಸ್ಸಿನ ಬಂಧನ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಯು ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಾನೆ; ಆದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಶಾಶ್ವತವೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. "ಸಮದರ್ಶನಃ" ಎಂಬ ಪದದ ಯೋಗಾರ್ಥ — ಪರಮಸತ್ಯದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಸಮಾನರು. ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ವಯಸ್ಸು, ಸಂಪತ್ತು, ಹುದ್ದೆ ಅಥವಾ ಜನ್ಮದ ಭೇದವಿಲ್ಲ. "ಮೃತ್ಯು" ಎಂಬುದರ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥ ಕೇವಲ ದೇಹತ್ಯಾಗವಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಕ್ಷಣವೂ ಹಳೆಯ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳು, ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ವಾಸನೆಗಳು ಸಾಯುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತವೆ. ಸಾಧಕನು ಈ ಸತ್ಯವನ್ನು ಅರಿತಾಗ ಮರಣಭಯದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ರಹಸ್ಯವೇನೆಂದರೆ — ಮರಣವು ಅಂತ್ಯವಲ್ಲ; ಅದು ಕಾಲನಿಯಮದ ಒಂದು ಹಂತ. ಆತ್ಮ ಮಾತ್ರ ನಿತ್ಯ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಮರಣವನ್ನು ಭಯದ ವಿಷಯವಾಗಿ ನೋಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮರಣದ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತನಾಡುವುದನ್ನೇ ಜನರು ತಪ್ಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಮರಣದ ಸತ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳದ ಕಾರಣ ಜೀವನದ ನಿಜವಾದ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಅನೇಕರು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ನಮಗೆ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಪಾಠವನ್ನು ಕಲಿಸುತ್ತವೆ — ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸಬೇಕು, ಆದರೆ ಅವು ಶಾಶ್ವತವೆಂದು ಭಾವಿಸಬಾರದು. ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿ ಮರಣ ಸಂಭವಿಸಿದಾಗ ಕೆಲವರು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ದುಃಖದಲ್ಲೇ ಬದುಕುತ್ತಾರೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಶೋಕವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ಶೋಕವನ್ನು ಜ್ಞಾನವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಬೇಕೆಂದು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂದಿನ ಸ್ಪರ್ಧಾತ್ಮಕ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಧನ, ಅಧಿಕಾರ ಮತ್ತು ಖ್ಯಾತಿಗಾಗಿ ಮನುಷ್ಯನು ಜೀವನವನ್ನೇ ಕಳೆಯುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಕಾಲದ ಮುಂದೆ ಇವೆಲ್ಲವೂ ತಾತ್ಕಾಲಿಕವೆಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ನೆನಪಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಉಪದೇಶ ಇಂದಿನ ಮಾನವನಿಗೆ ತಿಳಿಸುವ ಧರ್ಮಸತ್ಯವೇನೆಂದರೆ — ಮರಣವು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅನಿವಾರ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಹಂಕಾರ, ದ್ವೇಷ ಮತ್ತು ವ್ಯರ್ಥ ಆಸಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಧರ್ಮ, ಕರುಣೆ, ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಸತ್ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಜೀವನವನ್ನು ಅರ್ಥಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಬೇಕು. ಕಾಲದ ಮುಂದೆ ಎಲ್ಲರೂ ಸಮಾನರು; ಉಳಿಯುವುದು ಕೇವಲ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಫಲ ಮಾತ್ರ.

ಪುರುಷಕಾರ, ದೈವ ಮತ್ತು ನಿರಂತರ ಪ್ರಯತ್ನದ ಧರ್ಮ

ಯತ್ನೋ ಹಿ ಸತತಂ ಕಾರ್ಯಃ ಕೃತೋ ದೈವೇನ ಸಿಧ್ಯತಿ ।
ದೈವಂ ಪುರುಷಕಾರಶ್ಚ ಕೃತಾಂತೇನೋಪಪದ್ಯತೇ ॥ 49
ಅನಿರ್ವೇದಃ ಸದಾ ಕಾರ್ಯೋ ನಿರ್ವೇದಾದ್ಧಿ ಕುತಃ ಸುಖಮ್ ।
ಪ್ರಯತ್ನಾತ್ ಪ್ರಾಪ್ಯತೇ ಹ್ಯರ್ಥಃ ಕಸ್ಮಾದ್ ಗಚ್ಛಥ ನಿರ್ದಯಾಃ ॥ 50

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 21

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಮನುಷ್ಯನು ಸದಾ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತಿರಬೇಕು. ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದ ಕಾರ್ಯವು ದೈವಾನುಗ್ರಹದಿಂದ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ದೈವ ಮತ್ತು ಪುರುಷಕಾರ (ಮಾನವಪ್ರಯತ್ನ) ಎರಡೂ ಸೇರಿ ಫಲವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ. ಯಾವಾಗಲೂ ನಿರಾಶೆಗೊಳ್ಳಬಾರದು. ನಿರಾಶೆಯಿಂದ ಸುಖವು ಹೇಗೆ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ? ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದಲೇ ಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಲಾಭ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಹಾಗಿದ್ದಾಗ ಏಕೆ ನಿರಾಶರಾಗುತ್ತೀರಿ?*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಜೀವನದ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೇರಣಾದಾಯಕ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಪೂರ್ಣ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಮಾನವನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ದೈವವೂ ಮುಖ್ಯ, ಪ್ರಯತ್ನವೂ ಮುಖ್ಯ; ಆದರೆ ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದೆ

ದೈವವೂ ಫಲಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಆಳವಾದ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ. “ಯತ್ನೋ ಹಿ ಸತತಂ ಕಾರ್ಯಃ” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವೇ ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಹೃದಯ. ಮನುಷ್ಯನು ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಕಠಿಣವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಕೈಚೆಲ್ಲಬಾರದು. ವಿಫಲತೆ ಬಂದರೂ, ಅಡೆತಡೆಗಳು ಎದುರಾದರೂ, ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಬಿಡಬಾರದು. ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಆಲಸ್ಯವನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಪ್ರಶಂಸಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಮಹಾಭಾರತದ ಅನೇಕ ಪಾತ್ರಗಳು ಈ ಸತ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತವೆ. ಪಾಂಡವರು ಅನೇಕ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದರೂ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೂ ಸಹ ಕೇವಲ ದೈವವನ್ನು ನಂಬಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳದೆ, ಧರ್ಮಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಪುರುಷಕಾರವನ್ನು ಪ್ರೇರೇಪಿಸಿದನು. “ಕೃತೋ ದೈವೇನ ಸಿಧ್ಯತಿ” ಎಂಬುದು ಮತ್ತೊಂದು ಗಂಭೀರ ಸತ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು; ಫಲವು ಅನೇಕ ಅಂಶಗಳ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಯತ್ನದ ನಂತರ ದೈವಾನುಗ್ರಹವೂ ಅಗತ್ಯ. ಇಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಅತಿಯಾದ ವಿಧಿವಾದವನ್ನೂ ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ, ಅತಿಯಾದ ಅಹಂಕಾರವನ್ನೂ ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. “ನಾನೇ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ” ಎಂಬ ಅಹಂಕಾರ ತಪ್ಪು; “ದೈವವೇ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮಾಡುತ್ತದೆ” ಎಂಬ ನಿಷ್ಕ್ರಿಯತೆಯೂ ತಪ್ಪು. “ದೈವಂ ಪುರುಷಕಾರಶ್ಚ” ಎಂಬುದು ಭಾರತೀಯ ಧರ್ಮದ ಸಮತೋಲನದ ತತ್ತ್ವ. ದೈವ ಮತ್ತು ಪುರುಷಕಾರ ಎರಡು ರೆಕ್ಕೆಗಳಂತೆ. ಒಂದಿಲ್ಲದೆ ಇನ್ನೊಂದು ಸಂಪೂರ್ಣ ಫಲ ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ. ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ನಿರಾಶೆಯ ವಿರುದ್ಧ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ನೀಡುತ್ತದೆ. “ಅನಿರ್ವೇದಃ ಸದಾ ಕಾರ್ಯಃ” ಎಂದರೆ ಯಾವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಧೈರ್ಯ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ನಿರಾಶೆ ಮನುಷ್ಯನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುವ ಮೊದಲುಲೇ ಸೋತಿದ್ದೇನೆ ಎಂಬ ಭಾವ ಮೂಡಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಹಾಭಾರತವು ನಿರಾಶೆಯನ್ನು ಧರ್ಮಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುವ ಮನೋಭಾವವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸುತ್ತದೆ. “ಪ್ರಯತ್ನಾತ್ ಪ್ರಾಪ್ಯತೇ ಹ್ಯರ್ಥಃ” ಎಂಬುದು ಜೀವನದ ಶಾಶ್ವತ ನಿಯಮ. ವಿದ್ಯೆ, ಧನ, ಕೀರ್ತಿ, ಧರ್ಮ, ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ — ಯಾವುದೂ ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದೆ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಜಾಗೃತಿಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ — ಕಷ್ಟಗಳು ಬಂದಾಗ ಕೈಚೆಲ್ಲದೆ, ಇನ್ನಷ್ಟು ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಧರ್ಮಪೂರ್ಣ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಬೇಕು.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಯೋಗಾರ್ಥ ಅತ್ಯಂತ ಆಳವಾಗಿದೆ. “ಯತ್ನ” ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಬಾಹ್ಯ ಪರಿಶ್ರಮವಲ್ಲ; ಮನಸ್ಸನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸುವ ಆಂತರಿಕ ಸಾಧನೆಯೂ ಆಗಿದೆ. ಧ್ಯಾನ, ಜಪ, ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯ, ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಪರಿಶೀಲನೆ — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಯೋಗಿಯ ಪುರುಷಕಾರ. “ದೈವ” ಎಂದರೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅನುಗ್ರಹ. ಸಾಧಕನು ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಮಟ್ಟಿಗೆ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದಾಗ, ಅವನ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುವುದು ದೈವಕೃಪೆ. “ದೈವಂ ಪುರುಷಕಾರಶ್ಚ” ಎಂಬುದರ ಯೋಗಾರ್ಥ — ಸಾಧನೆ ಮತ್ತು ಕೃಪೆಯ ಸಂಗಮ. ಕೇವಲ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಪರಮಜ್ಞಾನ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ; ಕೇವಲ ಕೃಪೆಯನ್ನು ಕಾಯುವುದರಿಂದಲೂ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ. ಎರಡೂ ಒಂದಾದಾಗ ಆತ್ಮಾನುಭವ ಸಾಧ್ಯ. “ಅನಿರ್ವೇದಃ” ಎಂದರೆ ಆಂತರಿಕ ಉತ್ಸಾಹ. ಯೋಗಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಸಾಧಕನಿಗೆ ಪ್ರಗತಿ ಕಾಣದಿರಬಹುದು. ಆದರೂ ಅವನು ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಬಿಡಬಾರದು. “ಪ್ರಯತ್ನಾತ್ ಪ್ರಾಪ್ಯತೇ ಹ್ಯರ್ಥಃ” ಎಂಬುದರ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥ — ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವು ಸಹ ನಿರಂತರ ಅಭ್ಯಾಸ ಮತ್ತು ಧೈರ್ಯದಿಂದಲೇ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕದ ರಹಸ್ಯವೇನೆಂದರೆ — ದೈವಕೃಪೆ ಎಂದರೆ ಪ್ರಯತ್ನಶೀಲ ಹೃದಯದ ಮೇಲೆ ಸುರಿಯುವ ಅನುಗ್ರಹ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಅತಿಗಳು ಕಾಣಿಸುತ್ತವೆ. ಕೆಲವರು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ವಿಧಿಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಇನ್ನೂ ಕೆಲವರು ತಮ್ಮ ಯಶಸ್ಸಿಗೆ ತಾವೇ ಸಂಪೂರ್ಣ ಕಾರಣ ಎಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಈ ಎರಡಕ್ಕೂ ಮಧ್ಯಮ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು, ಉದ್ಯೋಗಿಗಳು, ರೈತರು, ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು, ವೃತ್ತಿಪರರು ಮತ್ತು ನಾಯಕರು — ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತವೆ. ಯಶಸ್ಸು ಪಡೆಯಲು ನಿರಂತರ ಪ್ರಯತ್ನ ಅಗತ್ಯ; ಆದರೆ ಫಲದ ಬಗ್ಗೆ ವಿನಯವೂ ಅಗತ್ಯ. ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾನಸಿಕ ಖಿನ್ನತೆ, ನಿರಾಶೆ ಮತ್ತು ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸದ ಕೊರತೆ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ನಿರಾಶೆಯ ವಿರುದ್ಧ

ಧೈರ್ಯದ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ. ವಿಫಲತೆ ಬಂದಾಗ ಜೀವನವೇ ಮುಗಿದಂತಾಗಿದೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸುವವರಿಗೆ ಮಹಾಭಾರತವು ಹೇಳುತ್ತದೆ — ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಬಿಡಬೇಡಿ; ಏಕೆಂದರೆ ಧರ್ಮಪೂರ್ಣ ಪ್ರಯತ್ನವೇ ಭವಿಷ್ಯದ ಯಶಸ್ಸಿನ ಬೀಜ. ಈ ಉಪದೇಶ ಇಂದಿನ ಮಾನವನಿಗೆ ತಿಳಿಸುವ ಧರ್ಮಸತ್ಯವೇನೆಂದರೆ — ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದೆ ಫಲವಿಲ್ಲ, ದೈವಾನುಗ್ರಹವಿಲ್ಲದೆ ಪೂರ್ಣತೆ ಇಲ್ಲ. ಧರ್ಮಪೂರ್ಣ ಪರಿಶ್ರಮ, ಅಚಲ ಧೈರ್ಯ ಮತ್ತು ದೈವವಿಶ್ವಾಸ ಇವುಗಳು ಒಂದಾದಾಗ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಯಶಸ್ಸು ಮತ್ತು ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

ಜೀವನದ ಅನಿತ್ಯತೆ, ಭಾಗ್ಯದ ಚಂಚಲತೆ ಮತ್ತು ಶೋಕದ ಧರ್ಮಬೋಧ

ಮೃತಾ ಗರ್ಭೇಷು ಜಾಯಂತೇ ಮ್ರಿಯಂತೇ ಜಾತಮಾತ್ರಕಾಃ ।
ವಿಕ್ರಮಂತೋ ಮ್ರಿಯಂತೇ ಚ ಯೌವನಸ್ಥಾಸ್ತಥಾಪರೇ ॥ 54
ಅನಿತ್ಯಾನೀಹ ಭಾಗ್ಯಾನಿ ಚತುಷ್ಪಾತ್ರಕ್ಷಿಣಾಮಪಿ ।
ಜಂಗಮಾಜಂಗಮಾನಾಂ ಚಾಪ್ಯಾಯುರಗ್ರೇಽವತಿಷ್ಠತೇ ॥ 55
ಇಷ್ಟದಾರವಿಯುಕ್ತಾಶ್ಚ ಪುತ್ರಶೋಕಾನ್ವಿತಾಸ್ತಥಾ ।
ದಹ್ಯಮಾನಾಃ ಸ್ಮ ಶೋಕೇನ ಗೃಹಂ ಗಚ್ಛಂತಿ ನಿತ್ಯದಾ ॥ 56

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 21

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಕೆಲವರು ಗರ್ಭದಲ್ಲಿಯೇ ಮರಣ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವರು ಜನಿಸಿದ ತಕ್ಷಣವೇ ಮರಣ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವರು ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ಮರಣ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಇನ್ನೂ ಕೆಲವರು ಯೌವನದಲ್ಲಿಯೇ ಮರಣಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗುತ್ತಾರೆ. ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರು, ನಾಲ್ಕುಕಾಲುಳ್ಳ ಪ್ರಾಣಿಗಳು, ಪಕ್ಷಿಗಳು ಹಾಗೂ ಎಲ್ಲಾ ಚರಾಚರ ಜೀವಿಗಳ ಭಾಗ್ಯವೂ ಅನಿತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಆಯುಷ್ಯದ ಮಿತಿ ಮೊದಲೇ ನಿಗದಿಯಾಗಿದೆ. ಪತ್ನಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡವರು, ಮಕ್ಕಳ ವಿಯೋಗದಿಂದ ದುಃಖಿತರಾದವರು ಶೋಕಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಸುಡುತ್ತಾ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ತಮ್ಮ ಮನೆಗಳಿಗೆ ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತಾರೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಜೀವನದ ಅನಿತ್ಯತೆ, ಭಾಗ್ಯದ ಅಸ್ಥಿರತೆ ಮತ್ತು ಸಂಬಂಧಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಶೋಕದ ಬಗ್ಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಆಳವಾದ ಧರ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಮೊದಲ ಶ್ಲೋಕವು ಮರಣದ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕತೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಮರಣವು ಕೇವಲ ವೃದ್ಧಾಪ್ಯದ ಸಂಗತಿಯಲ್ಲ. ಗರ್ಭದಲ್ಲಿಯೇ ಕೆಲವರು ದೇಹವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುತ್ತಾರೆ; ಕೆಲವರು ಜನಿಸಿದ ಕೂಡಲೇ; ಕೆಲವರು ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ; ಕೆಲವರು ಯೌವನದಲ್ಲಿಯೇ. ಇದರ ಮೂಲಕ ಮಹಾಭಾರತವು ಜೀವನದ ಅನಿಶ್ಚಿತತೆಯನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಯಾರಿಗೂ ತಮ್ಮ ಆಯುಷ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಖಚಿತತೆ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವನವನ್ನು ಧರ್ಮಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಡೆಸಬೇಕು. “ವಿಕ್ರಮಂತೋ ಮ್ರಿಯಂತೇ” ಎಂಬುದು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಮನಾರ್ಹ. ಜೀವನದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಆಶೆ, ಬೆಳವಣಿಗೆ ಮತ್ತು ಭವಿಷ್ಯದ ಕನಸುಗಳು ಇರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಕಾಲದ ನಿಯಮವು ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಮೀರಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತದೆ. ಎರಡನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ “ಅನಿತ್ಯಾನೀಹ ಭಾಗ್ಯಾನಿ” ಎಂಬುದು ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾದ ಜೀವನತತ್ತ್ವ. ಭಾಗ್ಯವು ಶಾಶ್ವತವಲ್ಲ. ಇಂದು ಇರುವ ಐಶ್ವರ್ಯ ನಾಳೆ ಇರದಿರಬಹುದು; ಇಂದು ಇರುವ ದುಃಖವೂ ಶಾಶ್ವತವಲ್ಲ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಮಾನವನ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತ್ರ ಮಾತನಾಡುವುದಿಲ್ಲ. “ಚತುಷ್ಪಾದ್, ಪಕ್ಷಿ, ಜಂಗಮ, ಅಜಂಗಮ” ಎಂದು ಇಡೀ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನೇ ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಇದು ಸೃಷ್ಟಿಯ ಎಲ್ಲವೂ ಕಾಲದ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿವೆ ಎಂಬ ವಿಶ್ವದೃಷ್ಟಿ. “ಆಯುರಗ್ರೇ ಅವತಿಷ್ಠತೇ” ಎಂಬುದು ಆಯುಷ್ಯದ ಮಿತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಜೀವಿಯು ತನ್ನ ಆಯುಷ್ಯದ ಮಿತಿಯೊಳಗೆ ಬದುಕುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಅತಿಯಾದ ಭವಿಷ್ಯಭ್ರಮೆ ಎರಡೂ ವ್ಯರ್ಥ.

ಮೂರನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಾನವ ಜೀವನದ ಭಾವನಾತ್ಮಕ ಸತ್ಯವನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪತ್ನಿಯ ವಿಯೋಗ, ಮಕ್ಕಳ ಮರಣ ಅಥವಾ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರ ನಷ್ಟವು ಮಾನವನಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಕಠಿಣ ಅನುಭವ. "ದಹ್ಯಮಾನಾಃ ಶೋಕೇನ" ಎಂಬ ರೂಪಕ ಅತ್ಯಂತ ಹೃದಯಸ್ಪರ್ಶಿ. ಶೋಕವು ಹೊರಗಿನ ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲ; ಒಳಗಿನ ದಹನ. ಅನೇಕ ಜನರು ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಈ ದುಃಖದೊಂದಿಗೆ ಬದುಕುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಮಹಾಭಾರತವು ಶೋಕವನ್ನು ಶಾಶ್ವತ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನಾಗಿಸಬೇಡಿ ಎಂದು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ವಿಯೋಗ ಜೀವನದ ಭಾಗ. ಅದನ್ನು ಅರಿತು ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯೊಂದಿಗೆ ಮುಂದುವರಿಯಬೇಕು. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಶೋಕವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ಶೋಕವನ್ನು ಜ್ಞಾನವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸುವ ಧರ್ಮದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಯೋಗಾರ್ಥ ಅತ್ಯಂತ ಆಳವಾಗಿದೆ. "ಗರ್ಭ", "ಬಾಲ್ಯ", "ಯೌವನ" ಇವು ಕೇವಲ ದೇಹದ ಹಂತಗಳಲ್ಲ; ಸಾಧಕನ ಆಂತರಿಕ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ಹಂತಗಳೂ ಆಗಿವೆ. ಕೆಲವು ಸತ್ಸಂಕಲ್ಪಗಳು ಹುಟ್ಟುವ ಮೊದಲುವೇ ನಾಶವಾಗುತ್ತವೆ. ಕೆಲವು ಆರಂಭದಲ್ಲಿಯೇ ನಿಲ್ಲುತ್ತವೆ. ಕೆಲವು ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ; ಆದರೆ ಪರಿಪಕ್ವವಾಗುವ ಮೊದಲುವೇ ಕಣ್ಮರೆಯಾಗುತ್ತವೆ. "ಅನಿತ್ಯಾನೀಹ ಭಾಗ್ಯಾನಿ" ಎಂಬುದರ ಯೋಗಾರ್ಥ — ಮನಸ್ಸಿನ ಎಲ್ಲ ಸ್ಥಿತಿಗಳೂ ಕ್ಷಣಿಕ. ಸುಖ, ದುಃಖ, ಯಶಸ್ಸು, ವಿಫಲತೆ, ಗೌರವ, ಅವಮಾನ — ಯಾವುದೂ ಶಾಶ್ವತವಲ್ಲ. "ಜಂಗಮಾಜಂಗಮಾನಾಂ" ಎಂಬುದು ಸಮಸ್ತ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಅನಿತ್ಯತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಬದಲಾಗದದ್ದು ಕೇವಲ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪ. "ಇಷ್ಟದಾರ" ಮತ್ತು "ಪುತ್ರ" ಎಂಬ ಪದಗಳ ಯೋಗಾರ್ಥ — ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾದ ಎಲ್ಲಾ ಆಸಕ್ತಿಗಳು. ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ಅತಿಯಾದ ಮಮತೆ ಬೆಳೆದಾಗ ಶೋಕ ಅನಿವಾರ್ಯ. ಯೋಗದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಶೋಕದ ಮೂಲ ವಿಯೋಗವಲ್ಲ; "ಇದು ಸದಾ ನನ್ನೊಂದಿಗೇ ಇರುತ್ತದೆ" ಎಂಬ ಭ್ರಮೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ರಹಸ್ಯವೇನೆಂದರೆ — ಅನಿತ್ಯತೆಯನ್ನು ಅರಿತವನು ಶೋಕವನ್ನು ಮೀರಿ ಸಮತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಮರಣ, ವಿಯೋಗ ಮತ್ತು ನಷ್ಟಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಮನೋಸ್ಥೈರ್ಯ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಿದೆ. ಸಣ್ಣ ನಷ್ಟಗಳೂ ದೊಡ್ಡ ಮಾನಸಿಕ ಸಂಕಷ್ಟಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತಿವೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಜೀವನದ ಅನಿತ್ಯತೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ. ಭಾಗ್ಯ, ಆರೋಗ್ಯ, ಸಂಬಂಧಗಳು ಮತ್ತು ಸಂಪತ್ತು — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಬದಲಾಗುವ ಸ್ವಭಾವದವು. ಕುಟುಂಬಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರ ವಿಯೋಗದಿಂದ ಅನೇಕರು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ದುಃಖದಲ್ಲಿ ಬದುಕುತ್ತಾರೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಶೋಕವನ್ನು ಸಹಜವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಬಿಡುವುದನ್ನು ಧರ್ಮವೆಂದು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾನಸಿಕ ಆರೋಗ್ಯದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಈ ಉಪದೇಶ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿದೆ. ಅನಿತ್ಯತೆಯ ಅರಿವು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಮತೋಲನ ಮತ್ತು ಧೈರ್ಯವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಯುವಜನತೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಒಂದು ಎಚ್ಚರಿಕೆ — ಯೌವನ, ಆರೋಗ್ಯ ಮತ್ತು ಅವಕಾಶಗಳು ಶಾಶ್ವತವಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಮಯವನ್ನು ಸತ್ಕರ್ಮ, ವಿದ್ಯೆ, ಸೇವೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸಬೇಕು. ಈ ಉಪದೇಶ ಇಂದಿನ ಮಾನವನಿಗೆ ತಿಳಿಸುವ ಧರ್ಮಸತ್ಯವೇನೆಂದರೆ — ಜೀವನ, ಭಾಗ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಬಂಧಗಳು ಎಲ್ಲವೂ ಅನಿತ್ಯ. ಶೋಕದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗದೆ, ಅನಿತ್ಯತೆಯ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಡೆಯುವುದೇ ಜೀವನದ ನಿಜವಾದ ಪ್ರೌಢತೆ.

ಧರ್ಮಮಾರ್ಗದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮದಿಂದ ದೂರವಿರುವ ಜ್ಞಾನ

ಅಪ್ರಿಯಂ ಪರುಷಂ ಚಾಪಿ ಪರದ್ರೋಹಂ ಪರಸ್ತ್ರೀಯಮ್ ।
ಅಧರ್ಮಮನೃತಂ ಚೈವ ದೂರಾತ್ ಪ್ರಾಜ್ಞೋ ನಿವರ್ತಯೇತ್ ॥ 78
ಸತ್ಯಂ ಧರ್ಮಂ ಶುಭಂ ನ್ಯಾಯ್ಯಂ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ಮಹತೀಂ ದಯಾಮ್।
ಅಜಿಹ್ಮತ್ವಮಶಾಠ್ಯಂ ಚ ಯತ್ನತಃ ಪರಿಮಾರ್ಗತ ॥ 79

ಮಾತರಂ ಪಿತರಂ ಚೈವ ಬಾಂಧವಾನ್ ಸುಹೃದಸ್ತಥಾ ।
ಜೀವತೋ ಯೇ ನ ಪಶ್ಯಂತಿ ತೇಷಾಂ ಧರ್ಮವಿಪರ್ಯಯಃ ॥ 80

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 21

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಕಠೋರವಾದ ಮಾತು, ಇತರರಿಗೆ ದ್ರೋಹ ಮಾಡುವುದು, ಪರಸ್ತ್ರೀಯ ಮೇಲೆ ಆಸಕ್ತಿ, ಅಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಸುಳ್ಳು — ಇವುಗಳಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಯು ದೂರವಿರಬೇಕು. ಸತ್ಯ, ಧರ್ಮ, ಶುಭ, ನ್ಯಾಯ, ಎಲ್ಲಾ ಜೀವಿಗಳ ಮೇಲೆ ದಯೆ, ನೇರತನ ಮತ್ತು ಕಪಟರಹಿತ ನಡವಳಿಕೆಯನ್ನು ಪ್ರಯತ್ನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅನುಸರಿಸಬೇಕು. ತಾಯಿ, ತಂದೆ, ಬಂಧುಗಳು ಮತ್ತು ಹಿತೈಷಿಗಳು ಜೀವಂತವಾಗಿರುವಾಗ ಅವರನ್ನು ಗೌರವಿಸದವರ ಧರ್ಮವು ವಿಪರೀತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಧರ್ಮಜೀವನದ ಮೂಲಭೂತ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಯೋಗಿಕವಾಗಿ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಧರ್ಮವೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಯಜ್ಞ, ಪೂಜೆ ಅಥವಾ ಆಚರಣೆಗಳಲ್ಲ; ನಿತ್ಯಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾದ ಸತ್ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳ ಸಮೂಹ. ಮೊದಲ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದಿಂದ ದೂರ ಮಾಡುವ ಆರು ಪ್ರಮುಖ ದೋಷಗಳನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. "ಅಪ್ರಿಯಂ ಪರುಷಂ" ಎಂದರೆ ಇತರರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನೋವುಂಟುಮಾಡುವ ಕಠೋರ ಮಾತು. ಮಾತು ಮನುಷ್ಯನ ಗುಣವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಕತ್ತಿಯಿಂದ ಮಾಡಿದ ಗಾಯ ಗುಣವಾಗಬಹುದು; ಆದರೆ ಕಟುವಾದ ಮಾತಿನಿಂದಾದ ಗಾಯ ದೀರ್ಘಕಾಲ ಉಳಿಯಬಹುದು. "ಪರದ್ರೋಹ" ಎಂದರೆ ಇತರರಿಗೆ ಹಾನಿ ಮಾಡುವ ಮನೋಭಾವ. ಇದು ಧರ್ಮದ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಪ್ರವೃತ್ತಿ. ಧರ್ಮವು ಪರಹಿತವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ; ದ್ರೋಹವು ಅಧರ್ಮದ ಮೂಲ. "ಪರಸ್ತ್ರೀಯಮ್" ಎಂಬುದು ಕೇವಲ ದೈಹಿಕ ವ್ಯಭಿಚಾರವಲ್ಲ; ಇತರರ ಕುಟುಂಬಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಭಂಗಪಡಿಸುವ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯ ದುಷ್ಟಚಿಂತನೆಗಳಿಗೂ ಸೂಚಕವಾಗಿದೆ. ಗೃಹಸ್ಥಧರ್ಮದ ಪಾವಿತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದು ಸಮಾಜದ ಸ್ಥಿರತೆಗೆ ಅತ್ಯಗತ್ಯ. "ಅಧರ್ಮ" ಮತ್ತು "ಅನೃತ" — ಅನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಅಸತ್ಯ. ಇವು ಸಮಾಜದ ನಂಬಿಕೆಯನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಯು ಇವುಗಳಿಂದ ದೂರವಿರಬೇಕು. ಎರಡನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಧರ್ಮದ ಸಕಾರಾತ್ಮಕ ಮುಖವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. "ಸತ್ಯಂ" ಧರ್ಮದ ಆಧಾರ. ಸತ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಯಾವುದೇ ಸದ್ಗುಣ ಸ್ಥಿರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. "ಧರ್ಮಂ" ಎಂದರೆ ನ್ಯಾಯ, ಕರ್ತವ್ಯ ಮತ್ತು ಲೋಕಹಿತಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ ನಡವಳಿಕೆ. "ಶುಭಂ" ಎಂದರೆ ಇತರರಿಗೂ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗುವ ಕಾರ್ಯ. "ನ್ಯಾಯ್ಯಂ" ಎಂದರೆ ಪಕ್ಷಪಾತವಿಲ್ಲದ ನಿರ್ಣಯ. "ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ಮಹತೀಂ ದಯಾಮ್" ಎಂಬುದು ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವ. ದಯೆಯಿಲ್ಲದ ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಒಣ ನಿಯಮವಾಗುತ್ತದೆ. ದಯೆಯೇ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಜೀವ. "ಅಜಿಹ್ಮತ್ವಂ" ಎಂದರೆ ನೇರತೆ. "ಅಶಾಠ್ಯಂ" ಎಂದರೆ ಕಪಟವಿಲ್ಲದ ಜೀವನ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆ ಮತ್ತು ಪಾರದರ್ಶಕತೆಯನ್ನು ಧರ್ಮದ ಕೇಂದ್ರವೆಂದು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಮೂರನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ತಾಯಿ, ತಂದೆ, ಬಂಧುಗಳು ಮತ್ತು ಹಿತೈಷಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ನೆನಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ — ಜೀವಂತವಾಗಿರುವಾಗ ಪೋಷಕರನ್ನು ಗೌರವಿಸದವರು, ಅವರ ಸೇವೆ ಮಾಡದವರು, ಬಂಧುಮಿತ್ರರ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಅರಿಯದವರು ಧರ್ಮದಿಂದ ತಪ್ಪಿದವರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಅನೇಕರು ಪೋಷಕರು ಬದುಕಿರುವಾಗ ಅವರನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸುತ್ತಾರೆ; ಮರಣಾನಂತರ ದೊಡ್ಡ ಶ್ರಾದ್ಧಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಮಹಾಭಾರತದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮವು ಜೀವಂತವಾಗಿರುವಾಗ ಸೇವೆ ಮತ್ತು ಗೌರವ ನೀಡುವುದರಲ್ಲಿ ಇದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಯೋಗಾರ್ಥ ಅತ್ಯಂತ ಆಳವಾಗಿದೆ. "ಪರುಷವಚನ" ಎಂದರೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಕಠೋರತೆ. ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಮಾತಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ಮನಸ್ಸಿನ ಶುದ್ಧಿ ಅಗತ್ಯ. "ಪರದ್ರೋಹ" ಎಂಬುದರ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥ — ಇತರರ ಪ್ರಗತಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಅಸೂಯೆಪಡುವುದು. ಇದು ಆತ್ಮಶಾಂತಿಯನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತದೆ. "ಅನೃತ"*

ಎಂದರೆ ಆತ್ಮಸತ್ಯವನ್ನು ಮರೆಮಾಡುವ ಅಜ್ಞಾನ. ಸಾಧಕನು ತನ್ನೊಳಗಿನ ಅಸತ್ಯವನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ದೂರ ಮಾಡಬೇಕು. "ಸತ್ಯಂ, ಧರ್ಮಂ, ದಯಾ" ಇವು ಯೋಗಮಾರ್ಗದ ಮೂರು ಸ್ತಂಭಗಳು. ಇವುಗಳಿಲ್ಲದೆ ಧ್ಯಾನ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನವೂ ಫಲಪ್ರದವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. "ಮಾತರಂ ಪಿತರಂ" ಎಂಬುದರ ಯೋಗಾರ್ಥ ಇನ್ನೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮ. ತಾಯಿ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಪ್ರತೀಕ; ತಂದೆ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಚೈತನ್ಯದ ಪ್ರತೀಕ. ಇವೆರಡರಿಗೂ ಗೌರವವಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸು ಆತ್ಮೋನ್ನತಿಗೆ ಅರ್ಹವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. "ಅಜಿಹ್ಮತ್ವಂ" ಎಂದರೆ ಒಳಗೆ ಒಂದೂ, ಹೊರಗೆ ಒಂದೂ ಆಗದ ಸ್ಥಿತಿ. ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಈ ನಿಷ್ಕಪಟತೆಯೇ ಚಿತ್ತಶುದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ರಹಸ್ಯವೇನೆಂದರೆ — ಧರ್ಮವು ಹೊರಗಿನ ಆಚರಣೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹೃದಯದ ಶುದ್ಧತೆ ಮತ್ತು ನಡವಳಿಕೆಯ ಸತ್ಯತೆಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದೆ.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಕಟುವಾದ ಮಾತು, ದ್ವೇಷ, ಮೋಸ, ಅಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಕುಟುಂಬವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಕುಸಿತ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಇಂತಹ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಿಗೆ ಶಾಶ್ವತ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಸಾಮಾಜಿಕ ಜಾಲತಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಅವಹೇಳನಕಾರಿ ಭಾಷೆ, ವೈಯಕ್ತಿಕ ದಾಳಿ ಮತ್ತು ದ್ವೇಷಪೂರ್ಣ ಸಂವಾದ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿದೆ. "ಅಪ್ರಿಯಂ ಪರುಷಂ" ಎಂಬ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ಇಂದು ಇನ್ನಷ್ಟು ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿದೆ. ಭ್ರಷ್ಟಾಚಾರ, ಮೋಸ ಮತ್ತು ಅಸತ್ಯ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸುತ್ತಿವೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಸಮಾಜದ ಅಡಿಪಾಯವೆಂದು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಹಿರಿಯ ಪೋಷಕರ ನಿರ್ಲಕ್ಷ್ಯವೂ ಇಂದಿನ ದೊಡ್ಡ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಮಸ್ಯೆಯಾಗಿದೆ. ವೃದ್ಧಾಶ್ರಮಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವುದು ಕುಟುಂಬಧರ್ಮದ ದುರ್ಬಲತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಪೋಷಕರ ಸೇವೆಯೇ ಜೀವಂತ ಧರ್ಮವೆಂದು ನೆನಪಿಸುತ್ತವೆ. ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮೇಲೆ ಕರುಣೆ, ಪರಿಸರದ ಬಗ್ಗೆ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಮತ್ತು ಎಲ್ಲಾ ಜೀವಿಗಳ ಮೇಲಿನ ದಯೆಯೂ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಸಂದೇಶದಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದೆ. ಈ ಉಪದೇಶ ಇಂದಿನ ಮಾನವನಿಗೆ ತಿಳಿಸುವ ಧರ್ಮಸತ್ಯವೇನೆಂದರೆ — ಅಸತ್ಯ, ದ್ರೋಹ ಮತ್ತು ಕಪಟದಿಂದ ದೂರವಿದ್ದು, ಸತ್ಯ, ನ್ಯಾಯ, ದಯೆ ಮತ್ತು ಪೋಷಕರ ಸೇವೆಯನ್ನು ಜೀವನದ ಆಧಾರವಾಗಿಸಿಕೊಂಡಾಗ ಮಾತ್ರ ಧರ್ಮವು ನಿಜವಾಗಿ ಜೀವಂತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸುಖದುಃಖಗಳ ಚಕ್ರ ಮತ್ತು ಸಮತ್ವಧರ್ಮ

ಸುಖಸ್ಯಾನಂತರಂ ದುಃಖಂ ದುಃಖಸ್ಯಾನಂತರಂ ಸುಖಮ್ ।
ಸುಖದುಃಖಾನ್ವಿತೇ ಲೋಕೇ ನೇಹಾಸ್ತ್ಯೇಕಮನಂತಕಮ್ ॥ 87

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 21

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಸುಖದ ನಂತರ ದುಃಖ ಬರುತ್ತದೆ; ದುಃಖದ ನಂತರ ಸುಖ ಬರುತ್ತದೆ. ಸುಖ ಮತ್ತು ದುಃಖಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೂ ಒಂದೇ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಶಾಶ್ವತವಾಗಿ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಒಂದು ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೇ ಮಹಾಭಾರತವು ಮಾನವಜೀವನದ ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾದ ಮತ್ತು ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸತ್ಯವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಲೋಕಜೀವನವು ಸುಖ ಮತ್ತು ದುಃಖಗಳ ಪರ್ಯಾಯ ಪ್ರವಾಹವಾಗಿದೆ. ಒಂದೇ ಸ್ಥಿತಿ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. "ಸುಖಸ್ಯಾನಂತರಂ ದುಃಖಂ" ಎಂಬುದು ಮಾನವನ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಕರಗಿಸುವ ಉಪದೇಶ. ಸುಖದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನು ಇದು ಸದಾಕಾಲ ಇರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಧನ, ಅಧಿಕಾರ, ಆರೋಗ್ಯ, ಕೀರ್ತಿ ಮತ್ತು ಸಂಬಂಧಗಳು ಶಾಶ್ವತವೆಂದು ಭ್ರಮಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಕಾಲಚಕ್ರವು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬದಲಾಯಿಸುತ್ತದೆ. ಅದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ "ದುಃಖಸ್ಯಾನಂತರಂ ಸುಖಮ್" ಎಂಬುದು ನಿರಾಶೆಯಲ್ಲಿರುವವರಿಗೆ ಆಶಾದೀಪ. ಯಾವುದೇ ದುಃಖವೂ ಶಾಶ್ವತವಲ್ಲ. ಎಷ್ಟು ಕಠಿಣವಾದ ಸಂಕಷ್ಟವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದು ಒಂದು ದಿನ ಅಂತ್ಯಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಜೀವನದ ವಾಸ್ತವಿಕತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಸುಖ

ಬಂದಾಗ ಅಹಂಕಾರ ಪಡಬಾರದು; ದುಃಖ ಬಂದಾಗ ನಿರಾಶರಾಗಬಾರದು. ಎರಡೂ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ. “ಸುಖದುಃಖಾನ್ವಿತೇ ಲೋಕೇ” ಎಂಬುದು ಇಡೀ ಸಂಸಾರದ ಸ್ವಭಾವ. ಜನನ-ಮರಣ, ಲಾಭ-ನಷ್ಟ, ಜಯ-ಅಪಜಯ, ಪ್ರೀತಿ-ವಿಯೋಗ, ಆರೋಗ್ಯ-ಅನಾರೋಗ್ಯ — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಜೀವನದ ಭಾಗ. ಮನುಷ್ಯನ ದುಃಖದ ಪ್ರಮುಖ ಕಾರಣ ಸುಖವನ್ನು ಶಾಶ್ವತಗೊಳಿಸಲು ಮಾಡುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮತ್ತು ದುಃಖವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಮಾಡುವ ಹೋರಾಟ. ಆದರೆ ಮಹಾಭಾರತವು ಸುಖ ಮತ್ತು ದುಃಖ ಎರಡೂ ಜೀವನದ ಸಹಜ ಅಂಶಗಳು ಎಂದು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. “ನೇಹಾಸ್ಯೈಕಮನಂತಕಮ್” ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಅತ್ಯಂತ ಆಳವಾದ ಧರ್ಮತತ್ತ್ವ. ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಸ್ಥಿತಿ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಕೇವಲ ದುಃಖದ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಸುಖದ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಸತ್ಯ. ಈ ಅರಿವು ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿ ಸಮಚಿತ್ತತೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತದೆ. ಅವನು ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳ ದಾಸನಾಗದೆ, ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ — ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಸಮಭಾವದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸುವವನೇ ಧೀರನು.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಯೋಗಾರ್ಥ ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾಗಿದೆ. “ಸುಖ” ಮತ್ತು “ದುಃಖ” ಎರಡೂ ಮನಸ್ಸಿನ ಅನುಭವಗಳು. ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಸುಖವೂ ಇಲ್ಲ, ದುಃಖವೂ ಇಲ್ಲ. ಅವು ಮನಸ್ಸಿನ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಸಾಧಕನು ಸುಖವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಮತ್ತು ದುಃಖವನ್ನು ತಳ್ಳಿಹಾಕಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವವರೆಗೆ ಚಿತ್ತವು ಅಶಾಂತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. “ಸುಖಸ್ಯಾನಂತರಂ ದುಃಖಂ” ಎಂಬುದು ಎಲ್ಲ ಭೌತಿಕ ಅನುಭವಗಳ ಮಿತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂದ್ರಿಯಸುಖಗಳು ಶಾಶ್ವತ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ನೀಡಲಾರವು. “ದುಃಖಸ್ಯಾನಂತರಂ ಸುಖಮ್” ಎಂಬುದು ಯೋಗಮಾರ್ಗದ ಆಶಾಭಾವ. ಸಾಧನೆಯ ಕಷ್ಟಗಳ ನಂತರ ಆತ್ಮಶಾಂತಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. “ನೇಹಾಸ್ಯೈಕಮನಂತಕಮ್” ಎಂಬುದರ ಯೋಗಾರ್ಥ — ಅನಂತವಾದುದು ಕೇವಲ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪ. ಸುಖವೂ ಬದಲಾಗುತ್ತದೆ, ದುಃಖವೂ ಬದಲಾಗುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ಸಾಕ್ಷಿಚೈತನ್ಯ ಮಾತ್ರ ಅಚಲ. ಸಾಧಕನು ಸುಖದುಃಖಗಳ ಆಗಮನ ಮತ್ತು ನಿರ್ಗಮನವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ನೋಡುವುದನ್ನು ಕಲಿತಾಗ ಸಮತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕದ ರಹಸ್ಯವೇನೆಂದರೆ — ಸುಖದುಃಖಗಳನ್ನು ಮೀರಿ ನಿಲ್ಲುವ ಚೈತನ್ಯವೇ ನಿಜವಾದ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಜನರು ತಕ್ಷಣದ ಸುಖವನ್ನು ಜೀವನದ ಪರಮ ಗುರಿಯೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ವಲ್ಪ ದುಃಖ ಬಂದರೂ ಕುಗ್ಗಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಜೀವನದ ಬಗ್ಗೆ ಸಮತೋಲನದ ದೃಷ್ಟಿಕೋನವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಆರ್ಥಿಕ ನಷ್ಟ, ಉದ್ಯೋಗ ಸಮಸ್ಯೆ, ಕುಟುಂಬದ ಸಂಕಷ್ಟ, ಆರೋಗ್ಯ ಸಮಸ್ಯೆ ಅಥವಾ ಸಂಬಂಧಗಳ ವಿಫಲತೆಗಳಿಂದ ನಿರಾಶರಾಗಿರುವವರಿಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮಹತ್ತರ ಧೈರ್ಯ ನೀಡುತ್ತದೆ — ಈ ದುಃಖವೂ ಶಾಶ್ವತವಲ್ಲ. ಅದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ಸು, ಸಂಪತ್ತು ಮತ್ತು ಕೀರ್ತಿಯಿಂದ ಅಹಂಕಾರಪಡುವವರಿಗೆ ಇದು ಎಚ್ಚರಿಕೆ — ಈ ಸುಖವೂ ಶಾಶ್ವತವಲ್ಲ. ಮಾನಸಿಕ ಆರೋಗ್ಯದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಈ ಶ್ಲೋಕ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿದೆ. ಜೀವನದ ಏರುಪೇರುಗಳನ್ನು ಸಹಜವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಇದು ಕಲಿಸುತ್ತದೆ. ಕುಟುಂಬ, ಸಮಾಜ, ಆಡಳಿತ ಮತ್ತು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಜೀವನ — ಎಲ್ಲ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಚಿತ್ತತೆ ಅಗತ್ಯ. ಸುಖದಲ್ಲಿ ಮದವಿಲ್ಲದೆ, ದುಃಖದಲ್ಲಿ ಕುಗ್ಗದೆ ಬದುಕುವ ಮನೋಭಾವವೇ ಧರ್ಮಜೀವನದ ಲಕ್ಷಣ. ಈ ಉಪದೇಶ ಇಂದಿನ ಮಾನವನಿಗೆ ತಿಳಿಸುವ ಧರ್ಮಸತ್ಯವೇನೆಂದರೆ — ಸುಖ ಮತ್ತು ದುಃಖ ಎರಡೂ ಅತಿಥಿಗಳು. ಅವು ಬರುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ಹೋಗುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕದೆ, ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ, ಸಮಭಾವದಿಂದ ಬದುಕುವುದೇ ನಿಜವಾದ ಜ್ಞಾನ.

ಬುದ್ಧಿಬಲವೇ ನಿಜವಾದ ಶಕ್ತಿ

ಯೇ ತು ಬುದ್ಧ್ಯಾ ಹಿ ಬಲಿನಸ್ತೇ ಭವಂತಿ ಬಲೀಯಸಃ ।
ಪ್ರಾಣಮಾತ್ರಬಲಾ ಯೇ ವೈ ನೈವ ತೇ ಬಲಿನೋ ಮತಾಃ ॥ 12

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಯಾರು ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಬಲಶಾಲಿಗಳಾಗಿರುವವರೋ ಅವರೇ ನಿಜವಾದ ಬಲಿಷ್ಠರು. ಕೇವಲ ದೈಹಿಕ ಶಕ್ತಿ ಅಥವಾ ಪ್ರಾಣಬಲವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವರು ನಿಜವಾದ ಬಲಿಷ್ಠರೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು "ನಿಜವಾದ ಬಲ" ಯಾವುದು ಎಂಬುದನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಆಳವಾಗಿ ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಜನರು ಬಲ ಎಂದರೆ ದೈಹಿಕ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, ಸೈನಿಕಶಕ್ತಿ, ಧನಬಲ ಅಥವಾ ಅಧಿಕಾರ ಎಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಮಹಾಭಾರತವು ಇವೆಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು "ಬುದ್ಧಿಬಲ" ಎಂದು ಘೋಷಿಸುತ್ತದೆ. "ಬುದ್ಧ್ಯಾ ಹಿ ಬಲಿನಃ" ಎಂಬ ಪದ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ್ದು. ಬುದ್ಧಿ ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವಲ್ಲ. ಸತ್ಯವನ್ನು ಅರಿಯುವ ಶಕ್ತಿ, ಯುಕ್ತಿಚಿಂತನೆ, ವಿವೇಕ, ದೂರದೃಷ್ಟಿ, ಸಮಯಪ್ರಜ್ಞೆ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಾಧರ್ಮಗಳ ವಿವೇಚನೆ — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಬುದ್ಧಿಯ ಅಂಶಗಳು. ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ, ದೈಹಿಕವಾಗಿ ದುರ್ಬಲರಾಗಿದ್ದ ಅನೇಕರು ತಮ್ಮ ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಮಹತ್ತರ ಸಾಧನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ, ಅಪಾರ ದೈಹಿಕ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದವರೂ ವಿವೇಕದ ಕೊರತೆಯಿಂದ ಪತನ ಹೊಂದಿದ್ದಾರೆ. ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿಯೇ ಇದರ ಅನೇಕ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿವೆ. ಭೀಮನಿಗೆ ಅಪಾರ ದೈಹಿಕ ಬಲವಿತ್ತು; ಆದರೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಯುಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಕೌರವರ ಮೇಲೆ ಜಯ ಸಾಧಿಸುವುದು ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಕೌರವಸೇನೆಯು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದ್ದರೂ, ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಯುಕ್ತಿಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಪಾಂಡವರು ವಿಜಯಿಗಳಾದರು. "ಪ್ರಾಣಮಾತ್ರಬಲಾ" ಎಂಬ ಪದವು ಕೇವಲ ದೇಹಬಲವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಆನೆ, ಸಿಂಹ ಅಥವಾ ಕಾಡುಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಪಾರ ದೈಹಿಕ ಶಕ್ತಿ ಇದೆ. ಆದರೆ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿಸುವುದು ಅವನ ಬುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ವಿವೇಕ. ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದ ಬಲವು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ವಿನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ವಿವೇಕವಿಲ್ಲದ ಶಕ್ತಿ ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವಿಲ್ಲದ ಅಧಿಕಾರ ಅನ್ಯಾಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಹಾಭಾರತವು ನಿಜವಾದ ಬಲವು ಬುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಧರ್ಮದೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿರಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಬುದ್ಧಿಯು ಬಲಕ್ಕೆ ದಿಕ್ಕನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ; ಧರ್ಮವು ಅದಕ್ಕೆ ಪಾವಿತ್ರ್ಯವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಆಡಳಿತಗಾರರು, ನಾಯಕರು, ನ್ಯಾಯಾಧೀಶರು, ಶಿಕ್ಷಕರು ಮತ್ತು ಸಮಾಜಮುಖಂಡರಿಗೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಕೇವಲ ಅಧಿಕಾರದಿಂದಲ್ಲ; ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯಿಂದಲೇ ಶಾಶ್ವತ ಯಶಸ್ಸು ಸಾಧ್ಯ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಯೋಗಾರ್ಥ ಅತ್ಯಂತ ಆಳವಾಗಿದೆ. "ಬುದ್ಧಿ" ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿಗಿಂತ ಮೇಲಿನ ತತ್ತ್ವ. ಮನಸ್ಸು ಆಸೆ ಮತ್ತು ಭಾವನೆಗಳಿಂದ ಚಲಿಸುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ಬುದ್ಧಿ ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ವಿವೇಕದ ಕಡೆಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತದೆ. "ಬಲ" ಎಂಬುದರ ಆಂತರಿಕ ಅರ್ಥ ಕೇವಲ ದೇಹಶಕ್ತಿ ಅಲ್ಲ; ವಾಸನೆಗಳನ್ನು ಜಯಿಸುವ ಶಕ್ತಿ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಸತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ. ಯೋಗದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕ್ರೋಧ, ಲೋಭ, ಮೋಹ ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಜಯಿಸಿದವನೇ ನಿಜವಾದ ಬಲಶಾಲಿ. "ಪ್ರಾಣಮಾತ್ರಬಲಾ" ಎಂಬುದು ಬಾಹ್ಯ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅದು ತಾತ್ಕಾಲಿಕ. ಯೌವನದೊಂದಿಗೆ ದೇಹಬಲ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಬುದ್ಧಿಬಲ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಬಲ ವೃದ್ಧಿಯಾಗಬಹುದು. ಬುದ್ಧಿಯು ಆತ್ಮಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಬೆಳಗಿದಾಗ ಅದು "ವಿವೇಕ"ವಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ವಿವೇಕವೇ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಬಂಧನದಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯ ಕಡೆಗೆ ನಡೆಸುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕದ ರಹಸ್ಯವೇನೆಂದರೆ — ನಿಜವಾದ ವಿಜಯವು ಹೊರಗಿನ ಶತ್ರುಗಳ ಮೇಲೆ ಅಲ್ಲ; ಒಳಗಿನ ಅಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ವಾಸನೆಗಳ ಮೇಲೆ ಸಾಧಿಸಬೇಕಾದದ್ದು.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹಣ, ಅಧಿಕಾರ ಮತ್ತು ದೈಹಿಕ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಹತ್ವ ನೀಡಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಬುದ್ಧಿ, ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಜ್ಞಾನವೇ ನಿಜವಾದ ಶಕ್ತಿ ಎಂದು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಶಿಕ್ಷಣದ ಉದ್ದೇಶ ಕೇವಲ ಉದ್ಯೋಗ ಪಡೆಯುವುದಲ್ಲ; ಸರಿಯಾದ ನಿರ್ಧಾರಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುವುದು. ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದ ಜ್ಞಾನ ಅಪಾಯಕಾರಿ; ಧರ್ಮವಿಲ್ಲದ ಬುದ್ಧಿ ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಬಹುದು. ಇಂದಿನ

ರಾಜಕೀಯ, ಆಡಳಿತ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳು ವಿವೇಕದ ಕೊರತೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿವೆ. ಶಕ್ತಿಯ ದುರುಪಯೋಗ, ಭ್ರಷ್ಟಾಚಾರ ಮತ್ತು ಹಿಂಸೆ — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಬುದ್ಧಿಬಲದ ಅಭಾವದ ಲಕ್ಷಣಗಳು. ಯುವಜನತೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವಿಶೇಷ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ನೀಡುತ್ತದೆ. ದೇಹದ ಆರೋಗ್ಯ ಮುಖ್ಯವಾದರೂ, ಬುದ್ಧಿಯ ವಿಕಾಸ, ಸತ್ವಠಣ, ಧರ್ಮಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ವಿವೇಕಾಭ್ಯಾಸ ಇನ್ನಷ್ಟು ಮುಖ್ಯ. ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿಯೂ ಕೇವಲ ಆರ್ಥಿಕ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ವಿವೇಕ, ತಾಳ್ಮೆ ಮತ್ತು ಸರಿಯಾದ ನಿರ್ಧಾರಶಕ್ತಿ ಇದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಸಮೃದ್ಧಿ ನೆಲೆಸುತ್ತದೆ. ಈ ಉಪದೇಶ ಇಂದಿನ ಮಾನವನಿಗೆ ತಿಳಿಸುವ ಧರ್ಮಸತ್ಯವೇನೆಂದರೆ — ದೇಹಬಲ, ಧನಬಲ ಮತ್ತು ಅಧಿಕಾರಬಲಕ್ಕಿಂತ ಬುದ್ಧಿಬಲವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ. ಧರ್ಮದಿಂದ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿತವಾದ ವಿವೇಕವೇ ಮನುಷ್ಯನ ನಿಜವಾದ ಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಅವನ ಶಾಶ್ವತ ವಿಜಯದ ಮೂಲ.

ಅಧರ್ಮದ ಮೂಲ ಮತ್ತು ದುಃಖದ ಮಹಾಗ್ರಾಹ - ಅತಿಯಾಸೆ

ಏಕೋ ಲೋಭೋ ಮಹಾಗ್ರಾಹೋ ಲೋಭಾತ್ ಪಾಪಂ ಪ್ರವರ್ತತೇ॥ 2
ತತಃ ಪಾಪಾದಧರ್ಮಶ್ಚ ತಥಾ ದುಃಖಮನುತ್ತಮಮ್ ।
ನಿಕೃಂತ್ಯಾನ್ಮೂಲಮೇತದ್ಧಿ ಯೇನ ಪಾಪಕೃತೋ ಜನಾಃ ॥ 3
ಲೋಭಾತ್ ಕ್ರೋಧಃ ಪ್ರಭವತಿ ಲೋಭಾತ್ ಕಾಮಃ ಪ್ರವರ್ತತೇ ॥
ಲೋಭಾನ್ಮೋಹಶ್ಚ ಮಾಯಾ ಚ ಮಾನಸ್ತಂಭಃ ಪರಾಸುತಾ ॥ 4
ಅಕ್ಷಮಾ ಹ್ರೀಪರಿತ್ಯಾಗಃ ಶ್ರೀನಾಶೋ ಧರ್ಮಸಂಕ್ಷಯಃ ।
ಅಭಿಧ್ಯಾಪ್ರಜ್ಞತಾ ಚೈವ ಸರ್ವಂ ಲೋಭಾತ್ ಪ್ರವರ್ತತೇ ॥ 5

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 24

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಲೋಭವು (ಅತಿಯಾಸೆ) ಒಂದು ಮಹಾ ಮೊಸಳೆಯಂತಿದೆ. ಲೋಭದಿಂದ ಪಾಪ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಪಾಪದಿಂದ ಅಧರ್ಮ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅಧರ್ಮದಿಂದ ಮಹಾದುಃಖ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಾಪ ಮಾಡುವವರನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ಈ ಲೋಭದ ಮೂಲವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಬಿಡಬೇಕು. ಲೋಭದಿಂದ ಕ್ರೋಧ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಲೋಭದಿಂದ ಕಾಮನೆಗಳು ಹೆಚ್ಚುತ್ತವೆ. ಲೋಭದಿಂದ ಮೋಹ, ಮಾಯೆ, ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ದುರಭಿಮಾನ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಲೋಭದಿಂದ ಕ್ಷಮೆಯ ಕೊರತೆ, ಲಜ್ಜೆಯ ನಾಶ, ಐಶ್ವರ್ಯದ ಹಾನಿ, ಧರ್ಮದ ಕ್ಷಯ, ಪರರ ಸಂಪತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಆಸೆ ಮತ್ತು ವಿವೇಕಹೀನತೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಇವೆಲ್ಲವೂ ಲೋಭದಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಮಾನವಪತನದ ಮೂಲ ಕಾರಣವಾದ ಲೋಭವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಆಳವಾಗಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುತ್ತದೆ. ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಮ, ಕ್ರೋಧ ಮತ್ತು ಲೋಭಗಳನ್ನು ನರಕದ ಮೂರು ದ್ವಾರಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ, ಇಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಲೋಭವನ್ನೇ ಅನೇಕ ದೋಷಗಳ ಮೂಲವೆಂದು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. "ಏಕೋ ಲೋಭೋ ಮಹಾಗ್ರಾಹಃ" ಎಂಬ ರೂಪಕ ಅತ್ಯಂತ ಸುಂದರ ಮತ್ತು ಗಂಭೀರ. "ಗ್ರಾಹ" ಎಂದರೆ ಮೊಸಳೆ. ನದಿಯಲ್ಲಿ ಈಜುತ್ತಿರುವವನನ್ನು ಮೊಸಳೆ ಹೇಗೆ ಆಳಕ್ಕೆ ಎಳೆದು ನಾಶಮಾಡುತ್ತದೆಯೋ, ಲೋಭವೂ ಹಾಗೆಯೇ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಅಧರ್ಮದ ಕಡೆಗೆ ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಲೋಭವು ಕೇವಲ ಹಣದ ಆಸೆಯಲ್ಲ. ಅಧಿಕಾರದ ಲೋಭ, ಖ್ಯಾತಿಯ ಲೋಭ, ಭೋಗದ ಲೋಭ, ಹುದ್ದೆಯ ಲೋಭ, ಪ್ರಶಂಸೆಯ ಲೋಭ — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಅದರ ರೂಪಗಳು. ಎರಡನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಲೋಭದ ಪರಿಣಾಮಗಳ ಸರಪಳಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೊದಲು ಲೋಭ ಬರುತ್ತದೆ. ನಂತರ ಪಾಪ. ಪಾಪದಿಂದ ಅಧರ್ಮ. ಅಧರ್ಮದಿಂದ ದುಃಖ. ಇದು ಜೀವನದ ಶಾಶ್ವತ ನಿಯಮ. ಅನೇಕ ಅಪರಾಧಗಳು, ಮೋಸಗಳು, ದ್ರೋಹಗಳು, ಭ್ರಷ್ಟಾಚಾರ ಮತ್ತು ಕುಟುಂಬವಿಭಜನೆಗಳ ಹಿಂದೆ

ಲೋಭವೇ ಮೂಲ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದನ್ನು ನಾವು ಕಾಣಬಹುದು. “ನಿಕೃಂತ್ಯಾತ್ ಮೂಲಮ್” ಎಂಬ ಪದ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ್ದು. ಮಹಾಭಾರತವು ಕೇವಲ ಪಾಪವನ್ನು ತಡೆಯಿರಿ ಎಂದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ; ಪಾಪದ ಮೂಲವಾದ ಲೋಭವನ್ನೇ ಕತ್ತರಿಸಿಬಿಡಿ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಮೂರನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಲೋಭದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಮನೋವಿಕಾರಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. “ಲೋಭಾತ್ ಕ್ರೋಧಃ” — ಬಯಸಿದ ವಸ್ತು ಸಿಗದಿದ್ದಾಗ ಕ್ರೋಧ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. “ಲೋಭಾತ್ ಕಾಮಃ” — ಆಸೆಗಳು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಾ ಹೋಗುತ್ತವೆ. ಒಂದು ಆಸೆ ತೃಪ್ತಿಯಾದರೂ ಇನ್ನೊಂದು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. “ಲೋಭಾನ್ಮೋಹಃ” — ಸತ್ಯಾಸತ್ಯಗಳ ವಿವೇಕ ಕಳೆದುಹೋಗುತ್ತದೆ. “ಮಾಯಾ” — ಮೋಸ ಮತ್ತು ಕಪಟ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. “ಮಾನಸ್ತಂಭಃ” — ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ದುರಭಿಮಾನ ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಲೋಭದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮತ್ತು ನೈತಿಕ ಹಾನಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. “ಅಕ್ಷಮಾ” — ಇತರರನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸುವ ಗುಣ ಕಳೆದುಹೋಗುತ್ತದೆ. “ಹ್ರೀಪರಿತ್ಯಾಗಃ” — ಲಜ್ಜೆ ಮತ್ತು ನೈತಿಕ ಸಂಕೋಚ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ. “ಶ್ರೀನಾಶಃ” — ಸಂಪತ್ತು ಇದ್ದರೂ ನಿಜವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯ ಕಳೆದುಹೋಗುತ್ತದೆ. “ಧರ್ಮಸಂಕ್ಷಯಃ” — ಧರ್ಮ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಕ್ಷೀಣಿಸುತ್ತದೆ. “ಅಭಿಧ್ಯಾ” — ಇತರರ ಸಂಪತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣಿಡುವುದು. “ಅಪ್ರಜ್ಞತಾ” — ವಿವೇಕಶಕ್ತಿ ನಾಶವಾಗುವುದು. ಹೀಗಾಗಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಲೋಭವನ್ನು ಕೇವಲ ಒಂದು ದೋಷವಲ್ಲ, ಅನೇಕ ದುರ್ಗುಣಗಳ ಜನನಿಮಾತೆಯೆಂದು ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಯೋಗಾರ್ಥ ಅತ್ಯಂತ ಆಳವಾಗಿದೆ. “ಲೋಭ” ಎಂದರೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಅತೃಪ್ತಿ. ಹೊರಗಿನ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣತೆ ಸಿಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ತಪ್ಪು ನಂಬಿಕೆ. ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಮರೆತ ಮನಸ್ಸು ಹೊರಗಿನ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಲೋಭದ ಮೂಲ. “ಮಹಾಗ್ರಾಹಃ” ಎಂಬುದರ ಯೋಗಾರ್ಥ — ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸಂಸಾರದ ಆಳಕ್ಕೆ ಎಳೆಯುವ ವಾಸನೆ. “ಲೋಭಾತ್ ಕಾಮಃ” — ಆಸೆಗಳ ಅಂತ್ಯವಿಲ್ಲ. ಒಂದು ಆಸೆ ತೃಪ್ತಿಯಾದರೆ ಮತ್ತೊಂದು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. “ಲೋಭಾತ್ ಮೋಹಃ” — ಆತ್ಮಸತ್ಯ ಮರೆತು ದೇಹ ಮತ್ತು ವಸ್ತುಗಳೊಂದಿಗೆ ಅತಿಯಾದ ಗುರುತಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ. “ಅಪ್ರಜ್ಞತಾ” — ವಿವೇಕನಾಶ. ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಇದು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ದೊಡ್ಡ ಅಡ್ಡಿ. ಸಾಧಕನು ಲೋಭದ ಮೂಲವನ್ನು ಅರಿತು ಅದನ್ನು ಕತ್ತರಿಸದಿದ್ದರೆ ಧ್ಯಾನ, ಜಪ ಮತ್ತು ತಪಸ್ಸುಗಳ ಫಲವೂ ಸ್ಥಿರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಶ್ಲೋಕದ ರಹಸ್ಯವೇನೆಂದರೆ — ಲೋಭದ ಮೂಲ ಅಜ್ಞಾನ; ಸಂತೋಷದ ಮೂಲ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಜಗತ್ತಿನ ಬಹುತೇಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳ ಹಿಂದೆ ಲೋಭವೇ ಒಂದು ಪ್ರಮುಖ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಭ್ರಷ್ಟಾಚಾರ, ಪರಿಸರನಾಶ, ಆರ್ಥಿಕ ಅಸಮಾನತೆ, ಮೋಸ, ಭೂಗಳ್ಳತನ, ಕುಟುಂಬಕಲಹ ಮತ್ತು ಯುದ್ಧಗಳ ಹಿಂದೆ ಅತಿಯಾದ ಸ್ವಾರ್ಥ ಮತ್ತು ಲೋಭ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತವೆ. ಹಣ ಸಂಪಾದಿಸುವುದು ತಪ್ಪಲ್ಲ; ಆದರೆ ಲೋಭದಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸುವುದು ಧರ್ಮವಲ್ಲ. ಧರ್ಮವು ಸಂಪತ್ತನ್ನು ವಿರೋಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ಸಂಪತ್ತಿನ ದಾಸನಾಗುವುದನ್ನು ವಿರೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂದು ಅನೇಕರು ತಮ್ಮ ಬಳಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಸಂತೋಷಪಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ಬೇಕು ಎಂಬ ಅತೃಪ್ತಿ ಅವರನ್ನು ಮಾನಸಿಕವಾಗಿ ಅಶಾಂತಗೊಳಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸಂತೋಷದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಕುಟುಂಬಗಳಲ್ಲಿ ವಾರಸುದಾರಿಕೆ ಕಲಹಗಳು, ಆಸ್ತಿ ವಿವಾದಗಳು ಮತ್ತು ಸಹೋದರರ ನಡುವಿನ ಜಗಳಗಳ ಹಿಂದೆ ಕೂಡ ಲೋಭ ಪ್ರಮುಖ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಶಾಂತಿ, ನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ಲೋಭವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವುದು ಅತ್ಯಗತ್ಯ. ಈ ಉಪದೇಶ ಇಂದಿನ ಮಾನವನಿಗೆ ತಿಳಿಸುವ ಧರ್ಮಸತ್ಯವೇನೆಂದರೆ — ಲೋಭವೇ ಪಾಪ, ಅಧರ್ಮ ಮತ್ತು ದುಃಖಗಳ ಮೂಲ. ಸಂತೋಷ, ದಾನ, ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವೇ ಲೋಭದಿಂದ ಮುಕ್ತಿಗೊಳಿಸುವ ಮಾರ್ಗ. ತನ್ನ ಆಸೆಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಿದವನೇ ನಿಜವಾದ ಧನಿಕ ಮತ್ತು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠ.

ಲೋಭದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ದುರ್ಗುಣಗಳು ಮತ್ತು ಧರ್ಮಪತನದ ಮಾರ್ಗ

ಅನ್ಯಾಯಶ್ಚಾವಿತರ್ಕಶ್ಚ ವಿಕರ್ಮಸು ಚ ಯಾಃ ಕ್ರಿಯಾಃ ।
ಕೂಟವಿದ್ಯಾದಯಶ್ಚೈವ ರೂಪೈಶ್ವರ್ಯಮದಸ್ತಥಾ ॥ 6
ಸರ್ವಭೂತೇಷ್ವವಿಶ್ವಾಸಃ ಸರ್ವಭೂತೇಷ್ವನಾರ್ಜವಮ್
ಸರ್ವಭೂತೇಷ್ವಭಿದ್ರೋಹಃ ಸರ್ವಭೂತೇಷ್ವಯುಕ್ತತಾ ।
ಹರಣಂ ಪರವಿತ್ತಾನಾಂ ಪರದಾರಾಭಿಮರ್ಶನಮ್ ॥ 7
ವಾಗ್ವೇಗೋ ಮಾನಸೋ ವೇಗೋ ನಿಂದಾವೇಗಸ್ತಥೈವ ಚ ।
ಉಪಸ್ಥೋದರಯೋರ್ವೇಗೋ ಮೃತ್ಯುವೇಗಶ್ಚ ದಾರುಣಃ ॥ 8
ಈರ್ಷ್ಯಾವೇಗಶ್ಚ ಬಲವಾನ್ಮಿಥ್ಯಾವೇಗಶ್ಚ ದುಸ್ತ್ಯಜಃ
ರಸವೇಗಶ್ಚ ದುರ್ವಾರಃ ಶ್ರೋತ್ರವೇಗಶ್ಚ ದುಃಸಹಃ ॥ 9
ಕುತ್ಸಾ ವಿಕತ್ಥಾ ಮಾತ್ಸರ್ಯಂ ಪಾಪಂ ದುಷ್ಕರಕಾರಿತಾ ।
ಸಾಹಸಾನಾಂ ಚ ಸರ್ವೇಷಾಮಕಾರ್ಯಾಣಾಂ ಕ್ರಿಯಾಸ್ತಥಾ ॥ 10

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 24

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಅನ್ಯಾಯ, ಯೋಚನೆಯಿಲ್ಲದ ವರ್ತನೆ, ಅಧರ್ಮಕರ್ಮಗಳು, ಮೋಸದ ವಿದ್ಯೆಗಳು, ರೂಪ ಮತ್ತು ಐಶ್ವರ್ಯದ ಅಹಂಕಾರ — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಲೋಭದಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ. ಎಲ್ಲರ ಮೇಲೂ ಅವಿಶ್ವಾಸ, ನೇರತೆಯ ಕೊರತೆ, ಇತರರಿಗೆ ದ್ರೋಹ, ಅಸಮಂಜಸ ವರ್ತನೆ, ಪರರ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಮತ್ತು ಪರಸ್ತ್ರೀಯ ಮೇಲೆ ಆಸೆ ಇಡುವುದು — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಲೋಭದ ಫಲ. ಮಾತಿನ ವೇಗ, ಮನಸ್ಸಿನ ವೇಗ, ನಿಂದೆಯ ವೇಗ, ಕಾಮ ಮತ್ತು ಹೊಟ್ಟೆಯ ವೇಗ, ಮರಣದಂತೆ ಭಯಾನಕವಾದ ಪ್ರಚೋದನೆಗಳು ಸಹ ಲೋಭದಿಂದ ಬಲಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಅಸೂಯೆ, ಸುಳ್ಳಿನ ಪ್ರವೃತ್ತಿ, ರುಚಿಗಳ ಮೇಲಿನ ಅತಿಯಾದ ಆಸಕ್ತಿ, ಕೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ನಿಯಂತ್ರಣದ ಕೊರತೆ — ಇವೆಲ್ಲವೂ ದುಸ್ತ್ಯಜವಾದ ದೋಷಗಳು. ಇತರರನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದು, ಸ್ವಪ್ರಶಂಸೆ, ಮತ್ಸರ, ಪಾಪಕೃತ್ಯಗಳು, ಕೆಟ್ಟ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಣೆ ಮತ್ತು ಅಜಾಗರೂಕ ಸಾಹಸಗಳು — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಲೋಭದ ಪರಿಣಾಮಗಳು.*

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತವು ಲೋಭದ ಮನೋವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುತ್ತದೆ. ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಲೋಭವನ್ನು ಪಾಪದ ಮೂಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರೆ, ಇಲ್ಲಿ ಲೋಭದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಅನೇಕ ದುರ್ಗುಣಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಮೊದಲ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ "ಅನ್ಯಾಯ" ಮತ್ತು "ವಿಕರ್ಮ"ಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಲಾಗಿದೆ. ಲೋಭಿಯು ತನ್ನ ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಅಧರ್ಮದ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಮರೆತು, ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ಯಾವುದೇ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಸಿದ್ಧನಾಗುತ್ತಾನೆ. "ಕೂಟವಿದ್ಯಾ" ಎಂದರೆ ಮೋಸ, ವಂಚನೆ ಮತ್ತು ಕುಯುಕ್ತಿ. ಲೋಭಿಯು ತನ್ನ ಗುರಿ ಸಾಧಿಸಲು ಸತ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕಪಟವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತಾನೆ. "ರೂಪೈಶ್ವರ್ಯಮದಃ" ಎಂದರೆ ಸೌಂದರ್ಯ, ಸಂಪತ್ತು, ಅಧಿಕಾರ ಅಥವಾ ಸ್ಥಾನಮಾನದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಅಹಂಕಾರ. ಲೋಭವು ಅಹಂಕಾರವನ್ನು ಪೋಷಿಸುತ್ತದೆ; ಅಹಂಕಾರವು ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತದೆ. ಎರಡನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಲೋಭದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. "ಸರ್ವಭೂತೇಷ್ವವಿಶ್ವಾಸಃ" — ಲೋಭಿಯು ಯಾರನ್ನೂ ನಂಬುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನ ಮನಸ್ಸೇ ಮೋಸದಿಂದ ತುಂಬಿರುತ್ತದೆ. "ಅನಾರ್ಜವಮ್" ಎಂದರೆ ನೇರತೆಯ ಕೊರತೆ. ಹೊರಗೆ ಒಂದು, ಒಳಗೆ ಇನ್ನೊಂದು. "ಅಭಿದ್ರೋಹಃ" ಎಂದರೆ ಇತರರ ಹಿತವನ್ನು ಸಹಿಸಲಾಗದ ಮನೋಭಾವ. "ಪರವಿತ್ತಹರಣಂ" ಮತ್ತು "ಪರದಾರಾಭಿಮರ್ಶನಮ್" ಮಾನವಸಮಾಜದ ಅತ್ಯಂತ ದೊಡ್ಡ ಅಧರ್ಮಗಳೆಂದು ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಮೂರನೆಯ ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ "ವೇಗ"ಗಳ ಕುರಿತು ಆಳವಾದ ಬೋಧನೆ ಇದೆ.

“ವಾಗ್ವೇಗ” — ಯೋಚಿಸದೆ ಮಾತನಾಡುವುದು. “ಮಾನಸವೇಗ” — ನಿಯಂತ್ರಣವಿಲ್ಲದ ಚಿಂತನೆಗಳು. “ನಿಂದಾವೇಗ” — ಇತರರನ್ನು ಟೀಕಿಸುವ ಅಭ್ಯಾಸ. “ಉಪಸ್ಥವೇಗ” — ಕಾಮಪ್ರವೃತ್ತಿಯ ಅತಿರೇಕ. “ಉದರವೇಗ” — ಆಹಾರದ ಮೇಲಿನ ಅತಿಯಾದ ಆಸಕ್ತಿ. “ಈರ್ಷ್ಯಾವೇಗ” — ಇತರರ ಯಶಸ್ಸನ್ನು ನೋಡಿ ದುಃಖಪಡುವುದು. “ಮಿಥ್ಯಾವೇಗ” — ಸುಳ್ಳಿನತ್ತ ಒಲವು. “ರಸವೇಗ” — ಇಂದ್ರಿಯಸುಖಗಳ ಮೇಲೆ ಅತಿಯಾದ ಆಸಕ್ತಿ. “ಶ್ರೋತ್ರವೇಗ” — ಗಾಸಿಪ್, ಅಪಪ್ರಚಾರ ಮತ್ತು ಕೆಟ್ಟ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳುವ ಆಸಕ್ತಿ. ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದೇನೆಂದರೆ, ಇವುಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸದಿದ್ದರೆ ಮನುಷ್ಯನ ಜೀವನ ಅಧರ್ಮದ ಕಡೆಗೆ ಜಾರುತ್ತದೆ. ಕೊನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ “ಕುತ್ಸಾ”, “ವಿಕತ್ಥಾ” ಮತ್ತು “ಮಾತ್ಸರ್ಯ”ಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. “ಕುತ್ಸಾ” ಎಂದರೆ ಇತರರನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದು. “ವಿಕತ್ಥಾ” ಎಂದರೆ ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಅತಿಯಾಗಿ ಹೊಗಳಿಕೊಳ್ಳುವುದು. “ಮಾತ್ಸರ್ಯ” ಎಂದರೆ ಪರರ ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಸಹಿಸಲಾಗದ ಮನೋಭಾವ. ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ಸೇರಿ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಪಾಪಕೃತ್ಯಗಳತ್ತ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತವೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಯೋಗಾರ್ಥ ಅತ್ಯಂತ ಗಂಭೀರವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಎಲ್ಲ ದೋಷಗಳ ಮೂಲ ಮನಸ್ಸಿನ ಅಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ಅತೃಪ್ತಿ. “ಲೋಭ” ಎಂಬುದು ಆತ್ಮವನ್ನು ಮರೆತು ಹೊರಗಿನ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಹುಡುಕುವ ಮನೋಭಾವ. “ವಾಗ್ವೇಗ”, “ಮಾನಸವೇಗ” ಮತ್ತು “ಉದರವೇಗ”ಗಳನ್ನು ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹದ ಪ್ರಮುಖ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮನಸ್ಸು ನಿಯಂತ್ರಣದಲ್ಲಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮಾತು ನಿಯಂತ್ರಣದಲ್ಲಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಮಾತು ನಿಯಂತ್ರಣದಲ್ಲಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಕರ್ಮವೂ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿರುವುದಿಲ್ಲ. “ಈರ್ಷ್ಯಾ” ಮತ್ತು “ಮಾತ್ಸರ್ಯ”ಗಳ ಯೋಗಾರ್ಥ — ಇತರರಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಕಾಣದ ಅಜ್ಞಾನ. “ಅನಾರ್ಜವಮ್” ಎಂದರೆ ಒಳಗೆ ಮತ್ತು ಹೊರಗೆ ಭಿನ್ನತೆ. ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಈ ದ್ವಂದ್ವವೇ ಚಿತ್ತದ ಅಶುದ್ಧಿ. “ರಸವೇಗ” ಎಂದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ದಾಸತ್ವ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ದೊಡ್ಡ ಅಡ್ಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಇದು ಒಂದು. ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ರಹಸ್ಯವೇನೆಂದರೆ — ಹೊರಗಿನ ಪಾಪಗಳು ಒಳಗಿನ ಅಶುದ್ಧಿಗಳ ಫಲ. ಮೂಲವನ್ನು ಶುದ್ಧಗೊಳಿಸಿದರೆ ಶಾಖೆಗಳೆಲ್ಲ ಶುದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ.*

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ :- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪದವೂ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿದೆ. ಭ್ರಷ್ಟಾಚಾರ, ವಂಚನೆ, ಮೋಸ, ಅನ್ಯಾಯ, ಅತಿಯಾದ ಉಪಭೋಗವಾದ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಜಾಲತಾಣಗಳಲ್ಲಿನ ಸ್ವಪ್ರಚಾರ, ಅಸೂಯೆ ಮತ್ತು ನಿಂದಾಸಂಸ್ಕೃತಿ — ಇವೆಲ್ಲವೂ ಮಹಾಭಾರತವು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿರುವ ದೋಷಗಳ ಆಧುನಿಕ ರೂಪಗಳು. ಮಾಹಿತಿ ಯುಗದಲ್ಲಿ “ಶ್ರೋತ್ರವೇಗ” ಮತ್ತು “ವಾಗ್ವೇಗ” ಇನ್ನಷ್ಟು ಅಪಾಯಕಾರಿ. ಪರಿಶೀಲನೆ ಇಲ್ಲದೆ ಮಾತು ಹಂಚುವುದು, ಅಪಪ್ರಚಾರ ಮತ್ತು ದ್ವೇಷಭಾಷೆ ಸಮಾಜವನ್ನು ವಿಭಜಿಸುತ್ತಿವೆ. ಕುಟುಂಬಗಳಲ್ಲಿ, ಸಂಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆಯ ಕೊರತೆ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿರುವುದಕ್ಕೆ “ಅವಿಶ್ವಾಸ” ಮತ್ತು “ಅನಾರ್ಜವ”ವೇ ಪ್ರಮುಖ ಕಾರಣಗಳು. ಯುವಜನತೆಗೆ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ವಿಶೇಷ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ನೀಡುತ್ತವೆ. ಯಶಸ್ಸು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಬೆಳೆಸಬೇಕು. ಧನಕ್ಕಿಂತ ಧರ್ಮ ಮುಖ್ಯ; ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆ ಮುಖ್ಯ. ಈ ಉಪದೇಶ ಇಂದಿನ ಮಾನವನಿಗೆ ತಿಳಿಸುವ ಧರ್ಮಸತ್ಯವೇನೆಂದರೆ — ಅನ್ಯಾಯ, ಅಸೂಯೆ, ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಾಸಕ್ತಿಗಳು ಮಾನವನನ್ನು ಅಧರ್ಮದತ್ತ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುತ್ತವೆ. ಸತ್ಯ, ನೇರತೆ, ದಯೆ, ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಆತ್ಮನಿಗ್ರಹವೇ ಧರ್ಮಮಾರ್ಗದ ನಿಜವಾದ ಆಭರಣಗಳು.

ಲೋಭ ಮತ್ತು ಮೋಹವನ್ನು ಜಯಿಸುವುದೇ ಆತ್ಮಧರ್ಮ

ಜಾತೌ ಬಾಲ್ಯೇಥ ಕೌಮಾರೇ ಯೌವನೇ ಚಾಪಿ ಮಾನವಃ ।
ನ ಸಂತ್ಯಜತ್ಯಾತ್ಮಕರ್ಮ ಯನ್ನ ಜೀರ್ಯತಿ ಜೀರ್ಯತಃ ॥ 11

ಯೋ ನ ಪೂರಯಿತುಂ ಶಕ್ಯೋ ಲೋಭಃ ಪ್ರಾಪ್ತ್ಯಾ ಕುರೂದ್ವಹ ।
ನಿತ್ಯಂ ಗಂಭೀರತೋಯಾಭಿರಾಪಗಾಭಿರಿವೋದಧಿಃ ।
ನ ಪ್ರಹೃಷ್ಯತಿ ಲಾಭೈರ್ಯೋ ಯಶ್ಚ ಕಾಮೈರ್ನ ತೃಪ್ಯತಿ ॥ 12
ಯೋ ನ ದೇವೈರ್ನ ಗಂಧರ್ವೈರ್ನಾಸುರೈರ್ನ ಮಹೋರಗೈಃ ।
ಜ್ಞಾಯತೇ ನೃಪ ತತ್ತ್ವೇನ ಸರ್ವೈರ್ಭೂತಗಣೈಸ್ತಥಾ ।
ಸ ಲೋಭಃ ಸಹ ಮೋಹೇನ ವಿಜೇತವ್ಯೋ ಜಿತಾತ್ಮನಾ ॥ 13

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 24

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಮನುಷ್ಯನು ಜನ್ಮದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಬಾಲ್ಯ, ಕೌಮಾರ ಮತ್ತು ಯೌವನ ಸ್ಥಿತಿಗಳವರೆಗೆ ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವದಿಂದ ಬಂದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ. ದೇಹ ವೃದ್ಧಿಯಾದರೂ, ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗೆ ಬೇರೂರಿರುವ ಸ್ವಭಾವ, ಆಸೆ, ಅಭ್ಯಾಸ ಮತ್ತು ಕರ್ಮವೃತ್ತಿಗಳು ವೃದ್ಧಾಪ್ಯದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಕ್ಷಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.*

ಕುರುವಂಶದ ಶ್ರೇಷ್ಠನೇ, ಸಮುದ್ರವು ಅನೇಕ ಆಳವಾದ ನದಿಗಳ ನೀರಿನಿಂದ ತುಂಬಿದರೂ ಸಂಪೂರ್ಣ ತೃಪ್ತಿಯಾಗದಂತೆ, ಲೋಭಿಯ ಮನಸ್ಸು ಎಷ್ಟೇ ಸಂಪತ್ತು, ಲಾಭ ಮತ್ತು ಭೋಗಗಳನ್ನು ಪಡೆದರೂ ತೃಪ್ತಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಲಾಭಗಳು ಬಂದಾಗಲೂ ಅವನಿಗೆ ನಿಜವಾದ ಆನಂದವಿಲ್ಲ; ಆಸೆಗಳು ನೆರವೇರಿದರೂ ಅವನ ಕಾಮನೆಗಳು ಅಂತ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ರಾಜನೇ, ದೇವತೆಗಳು, ಗಂಧರ್ವರು, ಅಸುರರು, ಮಹಾಸರ್ಪಗಳು ಮತ್ತು ಎಲ್ಲಾ ಭೂತಗಣಗಳಿಗೂ ತತ್ತ್ವವಾಗಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲು ಕಷ್ಟವಾಗುವಂತಹ ಲೋಭವು ಮೋಹದೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮವನ್ನು ಜಯಿಸಿದ ಧೀರನಾದ ಮನುಷ್ಯನು ಆ ಲೋಭ ಮತ್ತು ಮೋಹವನ್ನು ಜಯಿಸಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮನುಷ್ಯನ ಸ್ವಭಾವ ಮತ್ತು ಕರ್ಮವಾಸನೆಯ ಗಂಭೀರತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ವಯಸ್ಸು ಹೆಚ್ಚಾದರೆ ಮಾತ್ರ ಮನುಷ್ಯ ಜ್ಞಾನಿ ಅಥವಾ ಧರ್ಮನಿಷ್ಠನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಬಾಲ್ಯದಿಂದ ಬೆಳೆದ ಅಭ್ಯಾಸಗಳು, ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗೆ ಬೇರೂರಿದ ಆಸೆಗಳು, ಲೋಭ, ಅಹಂಕಾರ, ಕೋಪ, ಮೋಹ ಇವುಗಳನ್ನು ಜಾಗೃತ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಮಾತ್ರ ನಿಯಂತ್ರಿಸಬಹುದು. ದೇಹಕ್ಕೆ ವಯಸ್ಸಾದರೂ ಮನಸ್ಸು ಶುದ್ಧವಾಗದಿದ್ದರೆ ಮನುಷ್ಯ ತನ್ನ ಹಳೆಯ ದುರ್ಬಲತೆಗಳನ್ನೇ ಮುಂದುವರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮವು ವಯಸ್ಸಿನ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿತವಲ್ಲ; ಅದು ಮನಸ್ಸಿನ ಶುದ್ಧತೆ, ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಸಂಯಮದ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿತವಾಗಿದೆ.

ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಲೋಭದ ಅತೃಪ್ತ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಅದ್ಭುತ ಉಪಮೆಯ ಮೂಲಕ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ನದಿಗಳು ನಿರಂತರವಾಗಿ ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ಸೇರುತ್ತವೆ, ಆದರೆ ಸಮುದ್ರವು "ಇಷ್ಟು ಸಾಕು" ಎಂದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಲೋಭವು ಎಷ್ಟೇ ಸಂಪಾದಿಸಿದರೂ, ಎಷ್ಟೇ ಸೌಲಭ್ಯಗಳನ್ನು ಪಡೆದರೂ, ಇನ್ನಷ್ಟು ಬೇಕೆಂಬ ದಾಹವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಲೋಭವು ಮನುಷ್ಯನ ವಿವೇಕವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ಮಹಾ ದೋಷವಾಗಿದೆ. ಲೋಭದಿಂದ ನ್ಯಾಯ ಮರೆಯುತ್ತದೆ, ಸಂಬಂಧಗಳು ದುರ್ಬಲವಾಗುತ್ತವೆ, ಪರರ ಹಕ್ಕು ಕಸಿಯುವ ಮನೋಭಾವ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಲೋಭವು ಕೇವಲ ವೈಯಕ್ತಿಕ ದೋಷವಲ್ಲ; ಅದು ಕುಟುಂಬ, ಸಮಾಜ ಮತ್ತು ರಾಷ್ಟ್ರದ ಶಾಂತಿಗೆ ಅಪಾಯಕಾರಿಯಾದ ಆಂತರಿಕ ಶತ್ರುವಾಗಿದೆ.

ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಲೋಭದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮತ್ತು ಭಯಾನಕ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಲೋಭವು ಬಹಳ ಬಾರಿ ಧರ್ಮ, ಅಗತ್ಯ, ಹಕ್ಕು, ಭವಿಷ್ಯದ ಭದ್ರತೆ, ಕುಟುಂಬದ ಹಿತ ಇಂತಹ ಹೆಸರುಗಳ ಹಿಂದೆ ಅಡಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದೇ ಕಷ್ಟ. ದೇವತೆಗಳಿಗೂ, ಗಂಧರ್ವರಿಗೂ, ಅಸುರರಿಗೂ, ಮಹೋರಗರಿಗೂ ಅದರ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲು ಕಷ್ಟವೆಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಲೋಭದ ಆಳವಾದ ಮನೋವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಸ್ವಭಾವ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಲೋಭಕ್ಕೆ ಮೋಹ ಸೇರುವಾಗ ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನ ತಪ್ಪನ್ನೇ ಸರಿ ಎಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಅವನು ಅನ್ಯಾಯವನ್ನು ಹಕ್ಕು ಎಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, ದುರುಪಯೋಗವನ್ನು ಜಾಣ್ಮೆ ಎಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಲೋಭ ಮತ್ತು ಮೋಹವನ್ನು ಜಯಿಸಲು ಮೊದಲು ಆತ್ಮನಿಗ್ರಹ ಅವಶ್ಯಕ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಅರ್ಥವೇನೆಂದರೆ, ಮನುಷ್ಯನ ನಿಜವಾದ ವೃದ್ಧಾಪ್ಯವು ದೇಹದ ವೃದ್ಧಾಪ್ಯವಲ್ಲ, ಅಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ದುರ್ವಾಸನೆಗಳ ಕ್ಷಯವೇ ನಿಜವಾದ ಪರಿಪಕ್ವತೆ. ದೇಹ ವೃದ್ಧಿಯಾದರೂ ಲೋಭ, ಮೋಹ, ಕಾಮನೆ, ಅಹಂಕಾರಗಳು ಉಳಿದಿದ್ದರೆ ಆತನು ಆತ್ಮಿಕವಾಗಿ ಇನ್ನೂ ಬಾಲಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲೇ ಇರುವವನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮಧರ್ಮವು ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಬದಲಿಸುವ ಸಾಧನೆಯಾಗಿದೆ. ಜನ್ಮದಿಂದ ಬಂದ ವಾಸನೆಗಳು ಧರ್ಮಜ್ಞಾನ, ಸತ್ಸಂಗ, ತಪಸ್ಸು, ನಿಯಮ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಪರಿಶೀಲನೆಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ನಿವಾರಣೆಯಾಗುತ್ತವೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದ ರಹಸ್ಯಾರ್ಥವೇನೆಂದರೆ, ಲೋಭವು ಹೊರಗಿನ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ತುಂಬುವ ಖಾಲಿತನವಲ್ಲ; ಅದು ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸಿನ ಒಳಗಿನ ಅಸಮಾಧಾನ. ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನೊಳಗಿನ ಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಅರಿಯದಿದ್ದಾಗ ಹೊರಗಿನ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಹೊರಗಿನ ಸಂಪತ್ತು, ಅಧಿಕಾರ, ಕೀರ್ತಿ, ಭೋಗ ಇವುಗಳಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನ ಆಂತರಿಕ ಶೂನ್ಯತೆ ತುಂಬುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಲೋಭವನ್ನು ಜಯಿಸಲು ಕೇವಲ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವುದಷ್ಟೇ ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ; "ನನಗೆ ಎಷ್ಟು ಬೇಕು, ಏಕೆ ಬೇಕು, ಯಾರ ಹಕ್ಕನ್ನು ನಾನು ಮೀರುತ್ತಿದ್ದೇನೆ" ಎಂಬ ಆತ್ಮಪರಿಶೀಲನೆ ಬೇಕು. ಸಂತೋಷ, ಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯೇ ಲೋಭಕ್ಕೆ ಔಷಧ.

ಈ ಶ್ಲೋಕದ ರಹಸ್ಯಾರ್ಥವೇನೆಂದರೆ, ಹೊರಗಿನ ಶತ್ರುವನ್ನು ಜಯಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ಒಳಗಿನ ಲೋಭ ಮತ್ತು ಮೋಹವನ್ನು ಜಯಿಸುವುದು ಕಷ್ಟ. ಲೋಭವು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಹೊರಗಿನ ವಸ್ತುಗಳ ಕಡೆಗೆ ಎಳೆಯುತ್ತದೆ; ಮೋಹವು ಆ ಎಳೆಯುವಿಕೆಯನ್ನು ನ್ಯಾಯವೆಂದು ಭ್ರಮೆಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮಜಯವಿಲ್ಲದವನು ಲೋಭವನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾರನು. ಜಿತಾತ್ಮನು ಮಾತ್ರ ತನ್ನ ಆಸೆಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ, ಯಾವುದು ಧರ್ಮ, ಯಾವುದು ಅಧರ್ಮ ಎಂಬುದನ್ನು ವಿವೇಕದಿಂದ ನಿರ್ಧರಿಸಬಲ್ಲನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಆತ್ಮವಿಜಯವೇ ಧರ್ಮವಿಜಯದ ಮೂಲವೆಂದು ಸಾರುತ್ತದೆ.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ವಯಸ್ಸು, ಸ್ಥಾನಮಾನ, ಹಣ, ಅಧಿಕಾರ ಇವುಗಳಿಂದಲೇ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಗೌರವಿಸುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ವಯಸ್ಸಿಗಿಂತ ಸ್ವಭಾವದ ಶುದ್ಧತೆ ಮುಖ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಹಿರಿಯನಾದವನು ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದೆ ಲೋಭದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಂಡರೆ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಹಾನಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಯುವಕನಾದರೂ ಆತ್ಮಸಂಯಮದಿಂದ, ನ್ಯಾಯದಿಂದ, ಸತ್ಯದಿಂದ ನಡೆದುಕೊಂಡರೆ ಆತನು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಮಾದರಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿ, ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ವಯಸ್ಸಿಗಿಂತ ಅವನ ಧರ್ಮಾಚರಣೆ, ನೈತಿಕತೆ ಮತ್ತು ಆತ್ಮನಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಮೌಲ್ಯ ಕೊಡಬೇಕೆಂಬ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕ ನೀಡುತ್ತದೆ.

ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅತಿಯಾದ ಸ್ಪರ್ಧೆ, ಅಕ್ರಮ ಸಂಪಾದನೆ, ಭ್ರಷ್ಟಾಚಾರ, ಆಸ್ತಿ ವಿವಾದ, ಕುಟುಂಬದೊಳಗಿನ ಭಾಗದ ಕಲಹ, ಅಧಿಕಾರದ ದುರುಪಯೋಗ ಇವೆಲ್ಲದರ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಲೋಭವೇ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಎಷ್ಟೇ ಸಂಪತ್ತು ಇದ್ದರೂ ತೃಪ್ತಿ ಇಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಹಕ್ಕಿನ ಮೇಲೂ ಕಣ್ಣು ಹಾಕುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ "ಅಪಾರ ಸಂಪಾದನೆಯಲ್ಲ, ನ್ಯಾಯಯುತ ಸಂಪಾದನೆ ಮತ್ತು ಸಂತೋಷವೇ ಜೀವನದ ಮೌಲ್ಯ" ಎಂದು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿ ಪಾಲು, ಹಕ್ಕು, ಕರ್ತವ್ಯ ಮತ್ತು ಪರಸ್ಪರ ಗೌರವವನ್ನು ಕಾಪಾಡಲು ಲೋಭವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ ಅತ್ಯವಶ್ಯಕ.

ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ತಪ್ಪುಗಳು ನೇರವಾಗಿ ಅಧರ್ಮವೆಂದು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ; ಅವು ಚಾತುರ್ಯ, ಲಾಭ, ಅವಕಾಶ, ರಾಜಕೀಯ, ವ್ಯವಹಾರ, ಕುಟುಂಬಹಿತ, ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತವೆ.

ಆದರೆ ಅವುಗಳ ಹಿಂದೆ ಲೋಭ ಮತ್ತು ಮೋಹ ಅಡಗಿದ್ದರೆ ಅವು ಅಂತಿಮವಾಗಿ ಅನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತವೆ. ನ್ಯಾಯಾಂಗ, ಆಡಳಿತ, ವ್ಯಾಪಾರ, ಕುಟುಂಬ, ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಲೋಭ ಮತ್ತು ಮೋಹವನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ ನೈತಿಕ ಜಾಗೃತಿ ಬೇಕು. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಇಂದಿನ ಮಾನವನಿಗೆ ನಿಜವಾದ ವಿಜಯವು ಪರರ ಮೇಲೆ ಸಾಧಿಸುವ ಜಯವಲ್ಲ, ತನ್ನೊಳಗಿನ ಲೋಭ ಮತ್ತು ಮೋಹವನ್ನು ಜಯಿಸುವ ಆತ್ಮವಿಜಯವೆಂದು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಮಗ್ರ ಧರ್ಮಸಾರ:- *ಈ ಮೂರು ಶ್ಲೋಕಗಳು ಸೇರಿ ಮನುಷ್ಯನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸ್ವಭಾವ, ಲೋಭ ಮತ್ತು ಮೋಹಗಳ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಗಂಭೀರವಾಗಿ ಬೋಧಿಸುತ್ತವೆ. ವಯಸ್ಸು ಹೆಚ್ಚಾದರೆ ಮಾತ್ರ ದುರ್ವಾಸನೆಗಳು ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ; ಸಂಪತ್ತು ಹೆಚ್ಚಾದರೆ ತೃಪ್ತಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ; ಬುದ್ಧಿ ಇದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಲೋಭವನ್ನು ಜಯಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆತ್ಮಸಂಯಮ, ವಿವೇಕ, ಸಂತೋಷ, ನ್ಯಾಯಬುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆ ಇದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ಮನುಷ್ಯನು ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪರಿಪಕ್ವನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮ ವಿದ್ಯೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಒಳಗಿನ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ, ಲೋಭ ಮತ್ತು ಮೋಹವನ್ನು ಜಯಿಸಿ, ನ್ಯಾಯಮಯ ಮತ್ತು ಶಾಂತಿಮಯ ಜೀವನ ನಡೆಸುವ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತವೆ.*

ಲೋಭದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಅಧರ್ಮದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಮತ್ತು ಅಲ್ಪಬುದ್ಧಿಯ ಅಪಾಯ

ದಂಭೋ ದ್ರೋಹಶ್ಚ ನಿಂದಾ ಚ ಪೈಶುನ್ಯಂ ಮತ್ಸರಸ್ತಥಾ ।
ಭವಂತ್ಯೇತಾನಿ ಕೌರವ್ಯ ಲುಬ್ಧಾನಾಮಕೃತಾತ್ಮನಾಮ್ ॥ 14
ಸುಮಹಾಂತ್ಯಪಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ಧಾರಯಂತಿ ಬಹುಶ್ರುತಾಃ ।
ಛೇತ್ತಾರ: ಸಂಶಯಾನಾಂ ಚ ಕ್ಲಿಶ್ಯಂತೀಹಾಲ್ಪಬುದ್ಧಯಃ ॥ 15

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 24

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ಕೌರವ್ಯನೇ, ಆತ್ಮಸಂಯಮವಿಲ್ಲದ ಲೋಭಿಗಳಲ್ಲಿ ದಂಭ, ದ್ರೋಹ, ನಿಂದೆ, ಚಾಡಿ ಮಾತು ಮತ್ತು ಮತ್ಸರ ಇವುಗಳು ಸಹಜವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಮನಸ್ಸನ್ನು ಜಯಿಸದ ಮನುಷ್ಯನು ಲೋಭಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿ ಇಂತಹ ಅಧರ್ಮ ಗುಣಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.*

ಅನೇಕ ವಿದ್ಯಾವಂತರೂ ಮಹತ್ತರವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಮನದಲ್ಲಿ ಧರಿಸುತ್ತಾರೆ, ಬಹಳ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ತಿಳಿದಿರುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ಇತರರ ಸಂಶಯಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಹೊಂದಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದರೂ ಅಲ್ಪಬುದ್ಧಿಯವರು ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಷ್ಟಪಡುತ್ತಾರೆ; ಏಕೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನ ಮಾತ್ರ ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಸಂಯಮವೂ ಬೇಕು.

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಲೋಭದ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಲೋಭವು ಒಬ್ಬಂಟಿಯಾಗಿ ಇರುವ ದೋಷವಲ್ಲ; ಅದು ತನ್ನ ಜೊತೆ ಅನೇಕ ದುರ್ಗುಣಗಳನ್ನು ಕರೆತರುತ್ತದೆ. ಲೋಭಿಯಾದವನು ತನ್ನನ್ನು ದೊಡ್ಡವನು ಎಂದು ತೋರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ದಂಭವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತಾನೆ. ತನ್ನ ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾದವರ ಮೇಲೆ ದ್ರೋಹಭಾವ ಬೆಳೆಸುತ್ತಾನೆ. ಪರರ ಗೌರವವನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸಲು ನಿಂದೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಒಬ್ಬರ ಮಾತನ್ನು ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಬಳಿಗೆ ತಪ್ಪಾಗಿ ಹೇಳಿ ಕಲಹ ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಪೈಶುನ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗುತ್ತಾನೆ. ಪರರ ಯಶಸ್ಸು, ಸಂಪತ್ತು, ಮಾನ, ಸುಖ ಇವುಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಮತ್ಸರಪಡುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಲೋಭವು ಮನಸ್ಸಿನ ಮೂಲ ರೋಗವಾಗಿದ್ದು ಅದರ ಫಲವಾಗಿ ಅನೇಕ ಅಧರ್ಮಗಳು ಜನ್ಮ ಪಡೆಯುತ್ತವೆ.

ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಾಚರಣೆಗಳ ನಡುವಿನ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಒಬ್ಬನು ಬಹುಶ್ರುತನಾಗಿರಬಹುದು, ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಓದಿರಬಹುದು, ಇತರರ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರ ಕೊಡಬಹುದಾಗಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಅವನೊಳಗೆ ಶುದ್ಧ ಬುದ್ಧಿ, ವಿನಯ, ಆತ್ಮನಿಗ್ರಹ ಮತ್ತು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಆ ಜ್ಞಾನವು ಅವನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರವು ಬಾಯಲ್ಲಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ; ಅದು ನಡೆನುಡಿಯಲ್ಲಿ ಬರಬೇಕು. ಸಂಶಯಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವ ಬುದ್ಧಿಯಿದ್ದರೂ ಸ್ವಂತ ಜೀವನದ ಲೋಭ, ಮೋಹ, ದಂಭ, ಮತ್ಸರಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳದವನು ನಿಜವಾದ ಜ್ಞಾನಿಯಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮ ವಿದ್ಯೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ವಿನಯದೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಪವಿತ್ರವಾಗುತ್ತದೆ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ರಹಸ್ಯಾರ್ಥವೇನೆಂದರೆ, ಲೋಭವು ಹೊರಗಿನ ವಸ್ತುಗಳ ಮೇಲಿನ ಆಸೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ಅದು ಆತ್ಮದ ಅಸಂಯಮದ ಲಕ್ಷಣ. ಆತ್ಮವನ್ನು ಜಯಿಸದವನು ತನ್ನೊಳಗಿನ ಕೊರತೆಯನ್ನು ಹೊರಗಿನ ಪ್ರದರ್ಶನದಿಂದ ತುಂಬಲು ಯತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅದರಿಂದ ದಂಭ ಬರುತ್ತದೆ. ತನ್ನ ಆಸೆಗೆ ಅಡ್ಡಿಯಾದವರನ್ನು ಶತ್ರುವೆಂದು ಕಾಣುವುದರಿಂದ ದ್ರೋಹ ಬರುತ್ತದೆ. ತನ್ನೊಳಗಿನ ಅಶಾಂತಿಯನ್ನು ಪರರ ಮೇಲೆ ಹಾಕುವುದರಿಂದ ನಿಂದೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಒಡೆದು ಸ್ವಾರ್ಥ ಸಾಧಿಸಲು ಪೈಶುನ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಪರರಲ್ಲಿರುವ ಸೌಭಾಗ್ಯವನ್ನು ಸಹಿಸದ ಮನೋಭಾವದಿಂದ ಮತ್ಸರ ಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಲೋಭವನ್ನು ಜಯಿಸದೆ ಧರ್ಮವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಅರ್ಥವೇನೆಂದರೆ, ಬಾಹ್ಯ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಆಂತರಿಕ ಜ್ಞಾನ ಒಂದೇ ಅಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ನೆನಪಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ಒಂದು ಹಂತ; ಶಾಸ್ತ್ರದ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸುವುದು ಉನ್ನತ ಹಂತ. ಅಲ್ಪಬುದ್ಧಿ ಎಂದರೆ ವಿದ್ಯೆಯ ಕೊರತೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ; ತನ್ನ ಅಹಂಕಾರ, ಲೋಭ ಮತ್ತು ಮೋಹವನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾರದ ಮನಸ್ಥಿತಿಯೇ ಅಲ್ಪಬುದ್ಧಿ. ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮಜ್ಞಾನವು ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ವಿನಯ, ಕರುಣೆ, ನ್ಯಾಯ, ಸಮತ್ವ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಪರಿಶೀಲನೆ ನೀಡಬೇಕು. ಇವುಗಳಿಲ್ಲದೆ ಇರುವ ಪಾಂಡಿತ್ಯವು ಕೇವಲ ಪ್ರದರ್ಶನವಾಗುತ್ತದೆ.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಕುಟುಂಬ ಕಲಹ, ಆಸ್ತಿ ವಿವಾದ, ರಾಜಕೀಯ ವಿರೋಧ, ಕಚೇರಿ ಸ್ಪರ್ಧೆ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಒಳಗಿನ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿನ ನಿಂದನೆ ಮತ್ತು ಚಾಡಿ ಮಾತುಗಳ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಬಹುಪಾಲು ಲೋಭ ಮತ್ತು ಮತ್ಸರವೇ ಇರುತ್ತವೆ. ಸ್ಥಾನಮಾನ, ಹಣ, ಅಧಿಕಾರ ಅಥವಾ ಕೀರ್ತಿಗಾಗಿ ಮನುಷ್ಯನು ದಂಭದಿಂದ ವರ್ತಿಸಿ, ಪರರನ್ನು ಕೆಡಿಸುವ ದಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದರೆ ಸಮಾಜದ ನಂಬಿಕೆ ಕುಸಿಯುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮನುಷ್ಯನು ಮೊದಲು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಬೇಕು, ತನ್ನ ಲೋಭವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಬೇಕು, ಪರರ ಗೌರವವನ್ನು ಕಾಪಾಡಬೇಕು ಮತ್ತು ಸತ್ಯ, ಸರಳತೆ, ಅಹಿಂಸೆ, ಕ್ಷಮೆ, ಸಂತೋಷ ಇವುಗಳನ್ನು ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.

ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪದವಿ, ಪ್ರಮಾಣಪತ್ರ, ವಾಗ್ಮಿತ್ವ, ಪುಸ್ತಕಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಭಾಷಣಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಮೌಲ್ಯ ಕೊಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಜ್ಞಾನಿಯೆಂದು ಕಾಣುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ನೈತಿಕತೆ, ಸತ್ಯ, ಕರ್ತವ್ಯನಿಷ್ಠೆ, ಪರರ ಹಕ್ಕಿನ ಗೌರವ, ವಿನಯ ಮತ್ತು ಸೇವಾಭಾವ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಆ ಜ್ಞಾನವು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಯೋಜನಕಾರಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕಾನೂನು, ಧರ್ಮ, ಶಿಕ್ಷಣ, ಆಡಳಿತ ಮತ್ತು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ಆಚಾರದೊಂದಿಗೆ ಇರಬೇಕು. ಈ ಶ್ಲೋಕವು "ಹೇಳುವ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತ ಬದುಕುವ ಧರ್ಮವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠ" ಎಂಬ ಮಹತ್ತರ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಇಂದಿನ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ನೀಡುತ್ತದೆ.

ಸಮಗ್ರ ಧರ್ಮಸಾರ:- *ಈ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳು ಮನುಷ್ಯನ ಒಳಜೀವನದ ಎರಡು ಅಪಾಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ. ಮೊದಲನೆಯದು, ಲೋಭದಿಂದ ದಂಭ, ದ್ರೋಹ, ನಿಂದೆ, ಪೈಶುನ್ಯ ಮತ್ತು ಮತ್ಸರ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ. ಎರಡನೆಯದು, ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನ ಇದ್ದರೂ ಆತ್ಮಸಂಯಮ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಬುದ್ಧಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮನುಷ್ಯನು ಅಲ್ಪಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ*

ಒಳಗಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮ ವಿದ್ಯೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಪಾಂಡಿತ್ಯದಲ್ಲಿಲ್ಲ; ಅದು ಮನಸ್ಸಿನ ಶುದ್ಧತೆ, ಲೋಭನಿಗ್ರಹ, ವಿನಯ, ಸತ್ಯಾಚರಣೆ ಮತ್ತು ಆತ್ಮವಿಜಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದೆ.

ಧರ್ಮದ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ವಂಚನೆ ಮತ್ತು ಲೋಭಾಜ್ಞಾನದ ಅಪಾಯ

ದ್ವೇಷಕ್ರೋಧಪ್ರಸಕ್ತಾಶ್ಚ ಶಿಷ್ಟಾಚಾರಬಹಿಷ್ಕೃತಾಃ ।
ಅಂತಃಕ್ಷುರಾ ವಾಙ್ಮಧುರಾಃ ಕೂಪಾಶ್ಛನ್ನಾಸ್ತೃಣೈರಿವ
ಧರ್ಮವೈತಂಸಿಕಾಃ ಕ್ಷುದ್ರಾ ಮುಷ್ಣಂತಿ ಧ್ವಜಿನೋ ಜಗತ್ ॥ 16
ಕುರ್ವತೇ ಚ ಬಹೂನ್ ಮಾರ್ಗಾಂಸ್ತಾಂಸ್ತಾನ್ ಹೇತುಬಲಾಶ್ರಿತಾಃ ।
ಸರ್ವಂ ಮಾರ್ಗಂ ವಿಲುಂಪಂತಿ ಲೋಭಾಜ್ಞಾನೇಷು ನಿಷ್ಠಿತಾಃ ॥ 17

ಮಹಾಭಾರತ — ಅಪದ್ಧರ್ಮಪರ್ವ — ಅಧ್ಯಾಯ 24

ಸರಳಾರ್ಥ:- *ದ್ವೇಷ ಮತ್ತು ಕೋಪದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿರುವವರು, ಶಿಷ್ಟಾಚಾರದಿಂದ ದೂರವಾದವರು, ಒಳಗೆ ಕತ್ತಿಯಂತೆ ಅಪಾಯಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಹೊರಗೆ ಮಧುರವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವರು, ಹುಲ್ಲಿನಿಂದ ಮುಚ್ಚಲ್ಪಟ್ಟ ಬಾವಿಯಂತೆ ಜನರಿಗೆ ಮೋಸಮಾಡುವವರು, ಧರ್ಮದ ಧ್ವಜವನ್ನು ಹಿಡಿದಂತೆ ತೋರಿ ನಿಜವಾಗಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಬಲಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬದುಕುವ ಕ್ಷುದ್ರರು ಜಗತ್ತನ್ನು ವಂಚಿಸುತ್ತಾರೆ.*

ಲೋಭ ಮತ್ತು ಅಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿರುವವರು ತಮ್ಮ ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಅನೇಕ ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಾರಣಗಳು, ತರ್ಕಗಳು ಮತ್ತು ನೆಪಗಳನ್ನು ಆಧಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ನಡೆಗೆ ಸಮರ್ಥನೆ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಅಂತಿಮವಾಗಿ ಅವರು ಸತ್ಯಧರ್ಮದ ಎಲ್ಲ ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನೂ ಹಾಳುಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ವಿವರಣೆ:- ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಧರ್ಮದ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಕಪಟಾಚಾರವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿ ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಷ್ಯನು ಹೊರಗೆ ಮಧುರ ಮಾತು, ಧಾರ್ಮಿಕ ವೇಷ, ಸತ್ಸಂಗದ ಭಾಷೆ, ಶಾಸ್ತ್ರದ ಪದಗಳು, ಸೇವೆಯ ರೂಪ ಇವುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿದರೂ ಅವನ ಒಳಗೆ ದ್ವೇಷ, ಕೋಪ, ಲೋಭ, ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ವಂಚನೆ ಇದ್ದರೆ ಅವನು ಧರ್ಮಾತ್ಮನಲ್ಲ. "ಅಂತಃಕ್ಷುರಾ ವಾಙ್ಮಧುರಾಃ" ಎಂಬ ಮಾತು ಒಳಗೆ ಕ್ಷುರದಂತೆ ಕತ್ತರಿಸುವ ಸ್ವಭಾವವಿದ್ದರೂ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಮಧುರ ಮಾತು ಇರುವವರನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. "ಕೂಪಾಶ್ಛನ್ನಾಸ್ತೃಣೈರಿವ" ಎಂಬ ಉಪಮೆ ಬಹಳ ಗಂಭೀರವಾಗಿದೆ. ಹುಲ್ಲಿನಿಂದ ಮುಚ್ಚಿದ ಬಾವಿ ಹೊರಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ನೆಲದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಅರಿಯದೆ ಕಾಲಿಟ್ಟವನು ಅಪಾಯಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕುತ್ತಾನೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ಕಪಟಧರ್ಮಿಗಳು ಹೊರಗೆ ಒಳ್ಳೆಯವರಂತೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ಒಳಗೆ ಜನರನ್ನು ಹಾನಿಗೊಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಧರ್ಮವನ್ನು ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಲೋಕಹಿತದ ಮಾರ್ಗವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡದೆ, ಸ್ವಾರ್ಥಸಾಧನೆಯ ಸಾಧನವಾಗಿ ಬಳಸುವವನು "ಧರ್ಮವೈತಂಸಿಕ"ನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅಧರ್ಮವು ಹೇಗೆ ತರ್ಕದ ವೇಷ ತೊಟ್ಟು ಬರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಲೋಭಿ ಮತ್ತು ಅಜ್ಞಾನಿ ತನ್ನ ತಪ್ಪನ್ನು ತಪ್ಪೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನು ತನ್ನ ನಡೆಗೆ ಹಲವಾರು ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. "ಇದು ಕಾಲದ ಅವಶ್ಯಕತೆ", "ಇದು ವ್ಯವಹಾರದ ವಿಧಾನ", "ಇದು ಕುಟುಂಬದ ಹಿತ", "ಇದು ನನ್ನ ಹಕ್ಕು", "ಎಲ್ಲರೂ ಹೀಗೇ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ" ಎಂಬ ನೆಪಗಳ ಮೂಲಕ ಅಧರ್ಮವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ರೀತಿಯವರು ಧರ್ಮದ ನೇರ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ತಮಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಕೃತಕ ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಲೋಭ ಮತ್ತು ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಾರ್ಗಗಳು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯ, ನಂಬಿಕೆ ಮತ್ತು ಶಿಷ್ಟಾಚಾರವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುತ್ತವೆ. ಧರ್ಮದ ದಾರಿ ಒಂದೇ ಸತ್ಯ, ನ್ಯಾಯ, ಕರ್ತವ್ಯ, ದಯೆ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಸಂಯಮದಿಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತದೆ; ಸ್ವಾರ್ಥದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ತರ್ಕಗಳು ಧರ್ಮದ ಮಾರ್ಗವಲ್ಲ.

ರಹಸ್ಯಾರ್ಥ:- *ಈ ಶ್ಲೋಕದ ರಹಸ್ಯಾರ್ಥವೇನೆಂದರೆ, ಧರ್ಮದ ನಿಜವಾದ ಪರೀಕ್ಷೆ ಹೊರಗಿನ ಚಿಹ್ನೆಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ; ಹೃದಯದ ಶುದ್ಧತೆಯಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಮಧುರವಾದ ಮಾತು, ಧಾರ್ಮಿಕ ವೇಷ, ಶಾಸ್ತ್ರ ಪದಗಳ ಬಳಕೆ, ಸಮಾಜದ ಮುಂದೆ ಪ್ರದರ್ಶನ ಇವುಗಳಿಂದ ಒಬ್ಬನು ಧರ್ಮನಿಷ್ಠನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಒಳಗೆ ದ್ವೇಷವಿದ್ದರೆ ಅವನ ಪ್ರೀತಿ ನಾಟಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಳಗೆ ಕೋಪವಿದ್ದರೆ ಅವನ ಶಾಂತಿ ಕೇವಲ ಮುಖವಾಡವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಳಗೆ ಲೋಭವಿದ್ದರೆ ಅವನ ಸೇವೆಯೂ ವ್ಯಾಪಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಳಗೆ ಅಹಂಕಾರವಿದ್ದರೆ ಅವನ ಜ್ಞಾನವೂ ದಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮದ ರಹಸ್ಯವು "ಏನು ತೋರಿಸುತ್ತೇವೆ" ಎಂಬುದಲ್ಲ, "ಏನಾಗಿದ್ದೇವೆ" ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಆತ್ಮಪರಿಶೀಲನೆಯಿಲ್ಲದ ಧರ್ಮಾಚರಣೆ ಕೊನೆಗೆ ವಂಚನೆಯಾಗುತ್ತದೆ.*

ಈ ಶ್ಲೋಕದ ಒಳಅರ್ಥವೇನೆಂದರೆ, ಮನುಷ್ಯನ ಬುದ್ಧಿ ಶುದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೆ ಅದು ಧರ್ಮವನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತದೆ; ಲೋಭದಿಂದ ಆವರಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ಅದು ಅಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತದೆ. ಅಜ್ಞಾನವು ತಪ್ಪನ್ನು ಕಾಣದಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ; ಲೋಭವು ತಪ್ಪನ್ನು ಸರಿ ಎಂದು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ "ಹೇತುಬಲಾಶ್ರಿತಾಃ" ಎಂಬ ಪದವು ಬಹಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಾಗಿದೆ. ತರ್ಕ ಎಲ್ಲಾಗಲೂ ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇವಕನಾಗಿರಬೇಕು; ಸ್ವಾರ್ಥಕ್ಕೆ ದಾಸನಾಗಬಾರದು. ಲೋಭಾಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿದ ಬುದ್ಧಿ ಶಾಸ್ತ್ರ, ಕಾನೂನು, ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಕುಟುಂಬಧರ್ಮ, ಸಮಾಜಹಿತ ಇವುಗಳನ್ನೂ ತನ್ನ ಸ್ವಾರ್ಥದ ಪ್ರಕಾರ ತಿರುಗಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ, ಗುರೋಪದೇಶ, ಸತ್ಸಂಗ ಮತ್ತು ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆ ಇಲ್ಲದ ತರ್ಕವು ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಧರ್ಮದಿಂದ ದೂರ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಇಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವ:- ಇಂದಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ, ಸಮಾಜಸೇವೆ, ರಾಜಕೀಯ, ಶಿಕ್ಷಣ, ನ್ಯಾಯ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕತೆ, ದಾನ, ಸಂಘಟನೆ ಇವುಗಳ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಜನರ ನಂಬಿಕೆಯನ್ನು ದುರುಪಯೋಗಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಘಟನೆಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಮಧುರ ಮಾತು ಮತ್ತು ದೊಡ್ಡ ಘೋಷಣೆಗಳ ಹಿಂದೆ ಸ್ವಾರ್ಥ, ಹಣದ ಲೋಭ, ಪ್ರಭಾವದ ಆಸೆ ಅಥವಾ ವೈಯಕ್ತಿಕ ದ್ವೇಷ ಅಡಗಿರುವುದನ್ನು ಸಮಾಜ ಗುರುತಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಜನರಿಗೆ ವಿವೇಕದ ಕಣ್ಣು ಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮವನ್ನು ಹೇಳುವವರನ್ನು ಕೇವಲ ಮಾತಿನಿಂದಲ್ಲ, ಅವರ ನಡೆ, ವಿನಯ, ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆ, ಪರರ ಹಕ್ಕಿನ ಗೌರವ, ದಯೆ ಮತ್ತು ಸ್ವಾರ್ಥರಹಿತ ಸೇವೆಯಿಂದ ಅಳೆಯಬೇಕು. ಧರ್ಮದ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ವಂಚನೆ ನಡೆಯದಂತೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಜಾಗೃತಿ, ವಿಚಾರಶೀಲತೆ ಮತ್ತು ನೈತಿಕ ಧೈರ್ಯ ಅಗತ್ಯ.

ಇಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಅಧರ್ಮವು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ನೇರವಾಗಿ ಅಧರ್ಮವೆಂದು ಬರುವುದಿಲ್ಲ; ಅದು ಕಾನೂನಿನ ತಪ್ಪು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ, ಒಪ್ಪಂದದ ಕುತಂತ್ರ, ಧರ್ಮದ ತಪ್ಪು ಅರ್ಥ, ರಾಜಕೀಯ ಕಾರಣ, ವ್ಯಾಪಾರಿಕ ಲಾಭ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರಭಾವ ಅಥವಾ ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆಯ ಮುಖವಾಡದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಲೋಭ ಮತ್ತು ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಕೂಡಿದವರು ತಮ್ಮ ಅನುಕೂಲಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಜನರನ್ನು ಗೊಂದಲಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಧರ್ಮಾಧಾರಿತ ವಿವೇಕ ಅತ್ಯಂತ ಅಗತ್ಯ. ಯಾವ ಮಾರ್ಗವು ಸತ್ಯ, ನ್ಯಾಯ, ಕರುಣೆ, ಪರರ ಹಕ್ಕು ಮತ್ತು ಲೋಕಹಿತಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಬೇಕು. ಕೇವಲ ತರ್ಕ ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ತರ್ಕಕ್ಕೆ ಧರ್ಮದ ದಿಕ್ಕು ಬೇಕು. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಇಂದಿನ ಮಾನವನಿಗೆ ಸ್ವಾರ್ಥದ ನೆಪಗಳಿಂದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡಬಾರದು, ಸತ್ಯದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕುತಂತ್ರದ ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಬಾರದು ಎಂಬ ಶಾಶ್ವತ ಪಾಠ ನೀಡುತ್ತದೆ.

ಸಮಗ್ರ ಧರ್ಮಸಾರ:- *ಈ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳು ಧರ್ಮದ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಕಪಟ ಮತ್ತು ಲೋಭಾಜ್ಞಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ತಪ್ಪು ಮಾರ್ಗಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಗಂಭೀರ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ನೀಡುತ್ತವೆ. ಹೊರಗೆ ಮಧುರವಾದ ಮಾತು, ಧಾರ್ಮಿಕ ಧ್ವಜ, ಶಿಷ್ಟತೆಯ ವೇಷ ಮತ್ತು ಸಮರ್ಥನೆಯ ತರ್ಕ ಇದ್ದರೂ, ಒಳಗೆ ದ್ವೇಷ, ಕೋಪ, ಲೋಭ ಮತ್ತು ಅಜ್ಞಾನ ಇದ್ದರೆ ಅದು ಧರ್ಮವಲ್ಲ. ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮವು ಮುಖವಾಡವಲ್ಲ; ಅದು ಮನಸ್ಸಿನ ಶುದ್ಧತೆ,*

ನಡವಳಿಕೆಯ ಸರಳತೆ, ಮಾತಿನ ಸತ್ಯತೆ ಮತ್ತು ಲೋಕಹಿತದ ಬದ್ಧತೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಧರ್ಮ ವಿದ್ಯೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮನುಷ್ಯನು ಧರ್ಮವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಬಾರದು; ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ತನ್ನನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಬೇಕು. ಲೋಭ, ಅಜ್ಞಾನ, ದ್ವೇಷ ಮತ್ತು ಕಪಟವನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ, ಸತ್ಯ, ವಿವೇಕ, ಶಿಷ್ಟಾಚಾರ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಸಂಯಮದಿಂದ ನಡೆಯುವುದೇ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ನಿಜವಾದ ಧರ್ಮೋಪದೇಶವಾಗಿದೆ.

ಕ್ಷಮಾ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ

ವೇದ ಜ್ಞಾನದ ಬಗ್ಗೆ ತಡವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೆ, ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ನನಗೆ ಆದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದ ಬಗ್ಗೆ ನಿಖರತೆ ಇದ್ದರೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಾಗಿರಬಹುದಾದ ಸಾಧ್ಯತೆ ಇದೆ, ಅದಕ್ಕೆ ಓ ಬ್ರಹ್ಮ ಓ ವಿಷ್ಣು ಓ ಶಿವ, ಓ ಋಷಿವರ್ಯರೆ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಕ್ಷಮೆ ಕೋರುತ್ತೇನೆ,

ನಾನು ಈ ಪ್ರಪಂಚದ ಬೆಳಕನ್ನು ನೋಡುವ ಮೊದಲೇ, ನನ್ನ ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪಾಪಗಳಿಂದ, ನನ್ನ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲದಿಂದ, ನನ್ನ ವಿದ್ಯಾಭಲವು ಸುಪ್ತವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿವರೆಗೆ ಇತ್ತು, ನನ್ನ ತಪ್ಪಿಗೆ ತಾಯಿಯ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಿರುವಂತೆ ಅಲ್ಲಿ ನಾನು ಹೊಲಸು ವಸ್ತುಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಕುದಿಯುವಂತೆ, ಪ್ರತಿ ತಾಯಿಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿರುವ ಮಗುವಿಗೆ ಆಗುವ ನೋವನ್ನು ನೀಡಿ ಶಿಕ್ಷಿಸಿದೆ, ನನ್ನ ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದ ಪುಣ್ಯಗಳಿಗೆ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕೊಡಿಸುವ ತಂದೆ ತಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಿಸುವಂತೆ ಆಶೀರ್ವಾದಿಸಿದೆ. ಅವರಾದರೂ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ವಿದ್ಯೆ ಕೊಡಿಸಿದರೂ ನನ್ನ ಮೂಲ ವಿದ್ಯೆ ವೇದ ವಿದ್ಯೆ ಎಂದು ನನ್ನ ಕರ್ಮಗಳಿಂದಲೋ, ಈ ಭರತ ಭೂಮಿಗೆ ಅಂಟಿದ ಶಾಪದಿಂದಲೋ ಇಲ್ಲಿವರೆಗೆ ತಿಳಿಯದಾದೆ. ಅನೇಕರು ಈ ಬಗ್ಗೆ ಉಪನ್ಯಾಸ ನೀಡಿದಾಗ ಅರಿಯದಾದೆ, ಅದು ನನ್ನ ಕರ್ಮದ ಫಲದಿ ಇಲ್ಲಿವರೆಗೆ ದ್ವಂದ್ವದಲ್ಲಿ ಇದ್ದೆ. ಅದನ್ನ ಪೂರ್ಣ ವರ್ಣಿಸಲಾರೆ ಓ ಬ್ರಹ್ಮ ಓ ವಿಷ್ಣು ಓ ಶಿವ, ಓ ಋಷಿವರ್ಯರೆ ನನ್ನ ಅಪರಾಧಗಳಿಗಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿ ಎಂದು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ನಾ ಪಡೆದ ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ನನ್ನ ಮಾನಸಿಕ ಮತ್ತು ದೈಹಿಕ ಸಂಕಟ ಕೊನೆಗೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ; ಶುದ್ಧತೆಯ ಅರಿವಿಲ್ಲದೆ ನನ್ನ ದೇಹವು ಸದಾ ಕೊಳಕಿನಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿತ್ತು ಮತ್ತು ನಾನು ಎಲ್ಲದಕ್ಕೂ ವಿದ್ಯೆ ಇಲ್ಲದ ನನ್ನ ತಾಯಿಯ ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ, ಸರಿಯಾದ ಬೋಧನೆ ಇಲ್ಲದೆ ನನ್ನ ದೇಹ ಮತ್ತು ಅಂಗಗಳ ಮೇಲೆ ನನಗೆ ಯಾವುದೇ ನಿಯಂತ್ರಣವಿರಲಿಲ್ಲ; ನನಗೆ ತೊಂದರೆ ಕೊಡುವ ಜಂತುಗಳು ನಾನಾ ವಿಧವಾಗಿ ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದವು; ಹಗಲಿರುಳು ನಾನಾ ರೋಗಗಳ ನೋವಿನಿಂದ ಅಳುತ್ತಿದ್ದೆ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಮರೆತು ಓ ಬ್ರಹ್ಮ ಓ ವಿಷ್ಣು ಓ ಶಿವ, ಓ ಋಷಿವರ್ಯರೆ ನನ್ನ ಅಪರಾಧಗಳಿಗಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿ ಎಂದು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಯೌವನದಲ್ಲಿ, ಶಬ್ದ, ದೃಷ್ಟಿ, ರುಚಿ, ಸ್ಪರ್ಶ ಮತ್ತು ವಾಸನೆಯ ವಿಷಪೂರಿತ ಹಾವುಗಳು ನನ್ನ ಜೀವಂತಿಕೆಯನ್ನು ಕಚ್ಚಿ ನನ್ನ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಕೊಂದವು; ಬ್ರಹ್ಮ ವಿದ್ಯೆಯ ಸಾರವನ್ನು ಅರಿಯದೆ, ಸಂಧ್ಯಾ ವಂದನೆ ಗಾಯತ್ರಿ ಜಪವನ್ನು ಅರಿಯದೆ, ಕೆಲವರ ಷಡ್ಯಂತರದಿ ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ನಾಸ್ತಿಕತೆ, ಸಂಸ್ಕಾರದ ತಿರಸ್ಕಾರ, ದೇವರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅರಿಯದೆ, ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಗ್ರಂಥಗಳ ಓದದೆ, ಸತ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಗ್ರಂಥಗಳ ನಾಷವನ್ನು ಮಾಡಿದ ಮತಾಂಧರ ಸುಳಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಲಿಕ್ಕೆ ನಾನು ಯಾವ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಪಾಪವೋ ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿವರೆಗೆ ಅನುಭವಿಸಿದೆ. ನಾನು ನನ್ನ ಸಂಪತ್ತು, ನನ್ನ ವೃತ್ತಿ ಸಂತೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ್ದೆ. ಹಾಕಿದ ಜನಿವಾರವ ಕಳಚಿ ನನ್ನ ಸತ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮರೆತ ದಿನಗಳೂ ಉಂಟು, ಪೆರಿಯಾರ್ ರಂತವರ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಬಲಿಯಾಗಿ ನಡವಳಿಕೆ ತೋರಿದ್ದು ಉಂಟು, ಜಾತ್ಯಾತೀತ ಎನ್ನುವ ಸೋಗಿನಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಮೂಲ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಅವಮಾನ ಆಗುವ ಹಾಗೆ ನಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದೂ ಉಂಟು, ಇಂತಾ ಪಾಪ ಕರ್ಮಗಳ ನಡುವೆಯೂ ನನಗೆ ಕಷ್ಟ ಕಾರ್ಪಣ್ಯಗಳು ಅನುಭವಿಸುವಂತಾಗಿ ಕೊನೆಗೆ ಮಧ್ಯ

ವಯಸ್ಸಾಲ್ಲಾದರೂ ನನ್ನ ಕಣ್ಣು ತೆರೆಸಿದೆ ಓ ಬ್ರಹ್ಮ, ಓ ವಿಷ್ಣು, ಓ ಶಿವ, ಓ ಋಷಿವರ್ಯರೆ ನನ್ನ ಅಪರಾಧಗಳಿಗಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿ ಎಂದು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆ ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡದಿದ್ದರಿಂದ ಮಧ್ಯವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲೇ ನನಗೆ ವೃದ್ಧಾಪ್ಯ ಆಗಿದೆ, ನನ್ನ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಸರಿಯಾದ ತೀರ್ಪು ನೀಡುವ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿವೆ; ನನ್ನ ದೇಹವು ಇನ್ನೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಜೀವನವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿಲ್ಲವಾದರೂ, ಅನೇಕ ತೊಂದರೆಗಳಿಂದ, ಪಾಪಗಳು ಮತ್ತು ಅನಾರೋಗ್ಯಗಳಿಂದ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಧಿಗಳಿಂದ ದುರ್ಬಲ ಮತ್ತು ವಯಸ್ಸಾಗಿದೆ; ಆದರೆ ಈಗಲಾದರೂ ನನಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆ ಬಗ್ಗೆ ಗಮನಹರಿಸುವ ಚೈತನ್ಯ ನೀಡಿದೆ, ನನ್ನ ಮನಸ್ಸು, ಧ್ಯಾನಿಸುವ ಬದಲು, ವ್ಯರ್ಥವಾದ ಆಸೆ ಮತ್ತು ಪೊಳ್ಳು ಭ್ರಾಂತಿಯ ಹಿಂದೆ ಓಡುತ್ತಿತ್ತು, ಅದನ್ನು ಅರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದೆ, ಆದ್ದರಿಂದ, ಓ ಬ್ರಹ್ಮ, ಓ ವಿಷ್ಣು, ಓ ಶಿವ, ಓ ಋಷಿವರ್ಯರೆ ನನ್ನ ಅಪರಾಧಗಳಿಗಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿ ಎಂದು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಅಪಾಯಕಾರಿ ಮತ್ತು ತಿಳಿಯಲು ಕಷ್ಟವಾದ ಸ್ಮೃತಿಯಿಂದ ಹಾಕಲಾದ ಕರ್ತವ್ಯಗಳು ಈ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಾನು ಅರಿಯಲು ನನ್ನನ್ನು ಮೀರಿದ್ದವು, ನಾನು ಅರಿತ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ನಾನು ಸಂಸ್ಕೃತ ಪಂಡಿತರಿಗೆ ವೈದಿಕ ಆದೇಶಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಗೆ ಹೇಳಬಲ್ಲೆ, ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ವಿಧಾನವಾಗಿ ನನಗೆ ಆದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಹೇಗೆ ವಿವರಿಸಬಲ್ಲೆ? ತಾರತಮ್ಯದ ಮೂಲಕ, ಗುರುವಿನಿಂದ ಧರ್ಮಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಕೇಳುವುದು ಮತ್ತು ಅವರ ಸೂಚನೆಯ ಮೇಲೆ ತಾರ್ಕಿಕತೆಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಾನು ಇನ್ನೂ ಸರಿಯಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಿಲ್ಲ, ಆದರೂ ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಲು ಆಶೀರ್ವಾದಿಸಿದ ಆ ನನ್ನ ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದ ಪುಣ್ಯವಾದರೂ ಎಂತು ; ಆದರೂ ಇಷ್ಟೊಂದು ವಿಚಾರಗಳು ನನ್ನ ಮುಂದೆ ಬಂದರೆ, ನಾನು ಸತ್ಯವನ್ನು ಅಡಚಣೆಯಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುವ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಗೆ ಮಾತನಾಡಬಲ್ಲೆ? ಆದ್ದರಿಂದ, ಓ ಬ್ರಹ್ಮ, ಓ ವಿಷ್ಣು, ಓ ಶಿವ, ಓ ಋಷಿವರ್ಯರೆ ನನ್ನ ಅಪರಾಧಗಳಿಗಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿ ಎಂದು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇನೆ.

ನನ್ನ ಆರೋಗ್ಯ ಸರಿಯಾಗಿರುವಾಗ್ಗೆ ಒಮ್ಮೆಯೂ ಸೂರ್ಯೋದಯಕ್ಕೆ ಮುನ್ನ ಸ್ನಾನ ಮುಗಿಸಿ ನಿನ್ನ ಪವಿತ್ರ ಲಿಂಗ (ವಾಯು) ರೂಪವನ್ನು ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸಲು ನೀರು (ಅಮೃತ) ಗಂಗೆಯಿಂದ ತರಲಿಲ್ಲ; ಎಂದಿಗೂ, ಆಳವಾದ ಕಾಡಿನಿಂದ, ನಿನ್ನ ಪೂಜೆಗಾಗಿ ನಾನು ಪವಿತ್ರವಾದ ಬಿಲ್ವಾ ಎಲೆಗಳನ್ನು ತರಲಿಲ್ಲ; (ನಮ್ಮ ಆಹಾರದ ಗಿಡಮೂಲಿಕೆಗಳನ್ನು) ನಾನು ಸರೋವರಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣ ಅರಳಿದ ಕಮಲಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಲ್ಲ, (ಕಮಲದ ಹೂವಿನ ಕುಂಡಲಿನಿ ಚಕ್ರಗಳು), ನಿನ್ನನ್ನು ಪೂಜಿಸಲು ದೀಪಗಳನ್ನು (ಧ್ಯಾನದ ಬೆಳಕು) ಮತ್ತು ಧೂಪವನ್ನು (ಆವಿಯ ಸರಸ್ವತಿ ನದಿ) ಎಂದಿಗೂ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸಲಿಲ್ಲ, ಕಾಯಕವೇ ಕೈಲಾಸ ಎಂದು ಬದುಕುತ್ತಾ ನಿನ್ನ ಪೂಜಾ ವಿಧಾನವನ್ನು ಅರಿಯದಾದೆ, ನನ್ನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಸಂವೇಧನಾ ಚಲನೆಯುಳ್ಳ ವಾಯುವೇ ಲಿಂಗವೆಂದು ಅರಿಯದಾದೆ, ನನ್ನಲ್ಲಿ ಮೂಲಾಧಾರದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪಾದಿತವಾಗುವ ಆವಿ ರೂಪದ ನದಿಯು ಸರಸ್ವತಿ ಅಥವಾ ಗಂಗೆ ಅಥವಾ ದೂಪ ಅಥವಾ ಅಮೃತ ಎಂದು ಅರಿಯದಾದೆ, ಅಂತಹ ನದಿಯ ನೀರನ್ನು ಲಿಂಗ ರೂಪವಾದ ವಾಯುವಿಗೆ ಅರ್ಚನೆ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ, ಅಂತಹ ಅರ್ಚಿತ ವಾಯುವನ್ನು ಏಳು ಕಮಲದ ಚಕ್ರಗಳಿಗೆ ಹಾಯಿಸಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುವಾ ಸತ್ಯ ಅರಿಯದೆ, ನನ್ನ ಕರ್ಮದ ಫಲದಿ ಇಷ್ಟು ವಿಳಂಭ ಅನುಭವಿಸಿದೆ ಈಗಲಾದರೂ ನನಗೆ ಕರುಣೆ ತೋರಿದೆಯಾ ಓ ಬ್ರಹ್ಮ, ಓ ವಿಷ್ಣು, ಓ ಶಿವ, ಓ ಋಷಿವರ್ಯರೆ ನನ್ನ ಅಪರಾಧಗಳಿಗಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿ ಎಂದು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇನೆ.

ನಾನು ನಿನ್ನ ಲಿಂಗ (ವಾಯು) ರೂಪವನ್ನು ಹಾಲು ಮತ್ತು ಜೇನುತುಪ್ಪದಿಂದ, ಬೆಣ್ಣೆ ಮತ್ತು ಇತರ ಪೌಷ್ಠಿಕಾಂಶದ ನೈವೇದ್ಯಗಳಿಂದ ನನ್ನ ಆಹಾರ ಕ್ರಮ ಮಾಡದೆ ಸಿಕ್ಕ ಸಿಕ್ಕದ್ದು ತಿಂದು ಅಂತರಂಗವಾಗಿ ನಾರುತ್ತಾ ಬಂದೆ; ಬಾಹಿರ್ಯವಾಗಿ ನಾನು ಪೌಷ್ಟಿಕ ಪರಿಮಳಯುಕ್ತ ಗಂಧದಿಂದ ವಿಭೂತಿಯಿಂದ ಅಲಂಕರಿಸಿ ಕೊಳಲಿಲ್ಲ; ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಚಿನ್ನದಂತಾ ಹೂವುಗಳಿಂದ, (ಗಿಡಮೂಲಿಕೆ ಹೂವುಗಳಿಂದ) ಧೂಪದಿಂದ, (ಅಮೃತದ ಆವಿ ಮೂಲಕ) ಕರ್ಪೂರ-ಜ್ವಾಲೆ (ಅಪಾನ ವಾಯು ಜ್ವಾಲೆಗಳಿಂದ) ಮತ್ತು ಪರಿಮಳಯುಕ್ತ ಪೌಷ್ಠಿಕಾಂಶದ

ನೈವೇದ್ಯಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸಲಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಓ ಬ್ರಹ್ಮ, ಓ ವಿಷ್ಣು, ಓ ಶಿವ, ಓ ಋಷಿವರ್ಯರೆ ನನ್ನ ಅಪರಾಧಗಳಿಗಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿ ಎಂದು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇನೆ.

ನಾನು, ವೇದಾಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ನನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಶ್ರೀಮಂತ ಉಡುಗೊರೆಗಳನ್ನು ನೀಡಲಿಲ್ಲ, ಅಂತಹ ಸಂಸ್ಕಾರವು ನನ್ನ ಭರತ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಮರೆಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ಮತಾಂಧರ ಶಿಕ್ಷಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ನರಕ ಅನುಭವಿಸಿದ ನನ್ನ ಪೂರ್ವ ಜನ್ಮದ ಕರ್ಮ ಯಾವುದಿರಬಹುದು, ಓ ಮಹಾದೇವ, ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳು ನಿನ್ನ ಪವಿತ್ರ ರೂಪ; ನಾನು ಪವಿತ್ರ ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ಕೃಷ್ಟತೆಯನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿಲ್ಲ, ನನಗೆ ಪವಿತ್ರ ಮಂತ್ರವನ್ನು ನಿರ್ಭಯವಾಗಿ ನೀಡುವ ಗುರುಗಳ ನಾ ಹುಡುಕಲಿಲ್ಲ, ನಾನು ಜಪ ಮತ್ತು ವೇದಾಧ್ಯಯನದಿಂದ ತಪಸ್ಸು ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಓ ಬ್ರಹ್ಮ, ಓ ವಿಷ್ಣು, ಓ ಶಿವ, ಓ ಋಷಿವರ್ಯರೆ ನನ್ನ ಅಪರಾಧಗಳಿಗಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿ ಎಂದು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಓಂ ಉಚ್ಚಾರಾಂಶವನ್ನು ಪುನರಾವರ್ತಿಸುತ್ತಾ; ನಾನು ಕಮಲದ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ, ಅಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ ಆ ಬಗ್ಗೆ ಯೋಗ ಗುರುಗಳು ಭೋದಿಸಿದರು, ಆದರೂ ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ಆಳ ಚಿಂತನೆ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ ಅಥವಾ ನಾನು ಸುಷುಮ್ನಾದ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಿ ಸಹಸ್ರಾರಕ್ಕೆ ಚಲಿಸಲಿಲ್ಲ, ನಾನು ಎಂದಿಗೂ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ಪ್ರಕ್ಷುಬ್ಧ ಅಲೆಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿಲ್ಲ, ಅಥವಾ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಕಾಶಕ ಓಂ ಅನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿರುವ ಸಾಕ್ಷಿ-ಪ್ರಜ್ಞೆಯಲ್ಲಿ ವಿಲೀನಗೊಳಿಸಿಲ್ಲ, ಅವರ ಸ್ವಭಾವವು ಅತ್ಯುನ್ನತ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿದೆ; ಅಂತೆಯೇ ನಾನು, ಸಮಾಧಿ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ, ಪ್ರತಿ ರೂಪದಲ್ಲೂ ಆಂತರಿಕ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಿಯಾಗಿ ನೆಲೆಸಿರುವ ಆತ್ಮನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ, ಓ ಬ್ರಹ್ಮ, ಓ ವಿಷ್ಣು, ಓ ಶಿವ, ಓ ಋಷಿವರ್ಯರೆ ನನ್ನ ಅಪರಾಧಗಳಿಗಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿ ಎಂದು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇನೆ.

ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವವರೆಗೆ ಓ ಬ್ರಹ್ಮ, ಓ ವಿಷ್ಣು, ಓ ಶಿವ, ನಾನು ನಿಮ್ಮನ್ನು ನೋಡಲಿಲ್ಲ, ಅರಿಯಲಿಲ್ಲ, ಶುದ್ಧ ಸಂಪರ್ಕವಿಲ್ಲದೆ, ಯಾಚಕನಾಗಿ, ಮೂರು ಗುಣಗಳನ್ನು ಮೀರಿ, ಭ್ರಮೆ ಮತ್ತು ಕತ್ತಲೆಯಿಂದ ಮುಕ್ತವಾಗಿ, ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ, ಪ್ರಪಂಚದ ನೈಜ ಸ್ವರೂಪದ ಬಗ್ಗೆ ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ; ಹಾತೊರೆಯುವ ಹೃದಯದಿಂದ, ನಾನು ನಿನ್ನ ಮಂಗಳಕರ ಮತ್ತು ಪಾಪವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ರೂಪವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ, ಓ ಬ್ರಹ್ಮ, ಓ ವಿಷ್ಣು, ಓ ಶಿವ, ಓ ಋಷಿವರ್ಯರೆ ನನ್ನ ಅಪರಾಧಗಳಿಗಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿ ಎಂದು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಓ ಮನಸ್ಸೇ, ವಿಮೋಚನೆ ಪಡೆಯಲು, ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಶಿವನ ಮೇಲೆ ಕೇಂದ್ರೀಕರಿಸುವ ವಿಧಾನವನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ ಓದದೆ, ಶಿವನ ಧ್ಯಾನ ತತ್ವವನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ, ಜಗತ್ತಿಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿರುವ ಏಕೈಕ ವಾಸ್ತವ ಧ್ಯಾನ ಮೂರ್ತಿ, ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನು ಕೊಡುವವನು; ಚಂದ್ರನಿಂದ ಯಾರ ತಲೆಯು ಯಾಕೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ ಮತ್ತು ಯಾರ ಕೂದಲಿನಲ್ಲಿ ಗಂಗೆ ಯಾಕೆ ಅಡಗಿದೆ; ಎಂಬುದನ್ನೂ ಅರಿಯಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಲಿಲ್ಲ, ಯಾರ ಅಗ್ನಿ ಹೋರಾಟದ ಕಣ್ಣುಗಳು ಐಹಿಕ ಪ್ರೀತಿಯ ದೇವರನ್ನು ಸೇವಿಸಿದವು ಎಂಬುದರ ಹಿಂದಿನ ರಹಸ್ಯ ಅರಿಯಲಿಲ್ಲ; ಅವರ ಗಂಟಲು ಮತ್ತು ಕಿವಿಗಳನ್ನು ಹಾವುಗಳಿಂದ ಯಾಕೆ ಅಲಂಕರಿಸಲಾಗಿದೆ ಎಂಬುದರ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಚಿಂತಿಸಲಿಲ್ಲ, ಅವರನ್ನು ವಿಷಕಂಠ ಎಂದು ಕೂಗಿದ ಹಿಂದಿನ ಮರ್ಮ ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಅಮೃತ ಎಂಬುದನ್ನೂ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ, ಯಾರ ಪುತ್ರನಿಗೆ ಆಗ್ರ ಪೂಜೆ ಆಯಿತೋ ಆತನ ಧ್ಯಾನದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಅರಿಯಲಿಲ್ಲ, ಸ್ಮಶಾನ ವಾಸಿಯ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಅರಿಯಲಿಲ್ಲ, ಸರ್ವಾಂತರ್ಯಾಮಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಮರ್ಮ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ, ಬ್ರಹ್ಮಸ್ಥಾನದ ಬಗ್ಗೆ ಚಿಂತಿಸಲಿಲ್ಲ, ಇದೆಲ್ಲಾ ಇಲ್ಲಿವರೆಗೆ ನಡೆದದ್ದು ನನ್ನ ಕರ್ಮ ಫಲವೇ ಆಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ, ಓ ಬ್ರಹ್ಮ, ಓ ವಿಷ್ಣು, ಓ ಶಿವ, ಓ ಋಷಿವರ್ಯರೆ ನನ್ನ ಅಪರಾಧಗಳಿಗಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿ ಎಂದು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಓ ಮನಸ್ಸೇ, ಸಂಪತ್ತು ಅಥವಾ ವಾಹನಗಳು, ದುಡಿಮೆ ಅಥವಾ ಆಸ್ತಿಗಳು, ಬಂದುಗಳು ಅಥವಾ ಮಿತ್ರರು, ದೇಹ ಅಥವಾ ಮನೆ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಕ್ಷಣಿಕ ಯಾವುದೂ ಶಾಶ್ವತವಲ್ಲ. ಇವುಗಳೆಲ್ಲದರ ವ್ಯಾಮೋಹದಿಂದ, ದುರಾಸೆಯಿಂದ ದೂರವಿರಿ. ಇವುಗಳನ್ನು ಪಡೆದದ್ದಕ್ಕೂ ಖುಷಿ ಬೇಡ ಕಳೆದುಕೊಂಡದ್ದಕ್ಕೂ ದುಃಖ ಬೇಡ, ವೇದಗಳಲ್ಲಿನ ಜ್ಞಾನ ಪಡೆದು ವೈರಾಗ್ಯ ಭಾವದಿ ನಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯ ಮತ್ತು ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ ನಿಭಾಯಿಸಬೇಕಷ್ಟೆ, ಯಾವ ಪಾಪ ಕರ್ಮದಿ, ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ವ್ಯಾಮೋಹಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿ ಮಾನಸಿಕ ಒತ್ತಡಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದೆನಲ್ಲಾ, ಮಾತ ಪಿತೃಗಳ ಗುರು ಹಿರಿಯರ ಆರಾಧಿಸದೆ ಪಾಪ ಮಾಡಿ ಸ್ವಯಂ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಇಲ್ಲಿವರೆಗೆ ವಂಚಿತನಾದೆನಲ್ಲ ಮುಂದಾದರೂ ಹೀಗಾಗದಿರಲಿ, ಆದ್ದರಿಂದ, ಓ ಬ್ರಹ್ಮ ಓ ವಿಷ್ಣು ಓ ಶಿವ, ಓ ಋಷಿವರ್ಯರೆ ನನ್ನ ಅಪರಾಧಗಳಿಗಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿ ಎಂದು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇನೆ.

ದಿನದಿಂದ ದಿನಕ್ಕೆ ಮನುಷ್ಯ ಸಾವಿನ ಸಮೀಪ ಬರುತ್ತಾನೆ; ಅವನ ಯೌವನವು ಕ್ಷೀಣಿಸುತ್ತದೆ; ಹೋದ ದಿನ ಮರಳಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಸರ್ವಶಕ್ತನಾದ ಸಮಯವು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕಬಳಿಸುತ್ತದೆ; ಅಂತಹ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ನನಗೆ ಆರೋಗ್ಯ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನ ವೃದ್ದಿಗೆ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿದೆ, ಇದು ನನ್ನ ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲೇ ತೋರಿದ್ದರೆ, ಇಲ್ಲಿಗೆ ಅನೇಕ ಸಾಧನೆ ಹರಿದಿದ್ದಾವು, ಅಂತಹ ವಿಳಂಬಕ್ಕೆ ನನ್ನ ಪೂರ್ವ ಜನ್ಮದ ಕರ್ಮ ಯಾವುದು, ನನಗೆ ಒದಗಿದ ಮಿಂಚಿನಂತ ಜ್ಞಾನವು ಅದೃಷ್ಟದ ದೇವತೆಯಾಗಿದೆ. ನನ್ನಲ್ಲಿ ಇರುವ ನಿಮ್ಮ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿ ಸ್ವರೂಪ ಮತ್ತು ಸಪ್ತ ಮಾತೃಕಾ ದೇವತೆಯರ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪ್ರಸಾದಿಸಿದ, ಓ ಬ್ರಹ್ಮ ಓ ವಿಷ್ಣು ಓ ಶಿವ, ಓ ಋಷಿವರ್ಯರೆ ನನ್ನ ಅಪರಾಧಗಳಿಗಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿ ಎಂದು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇನೆ.

ನಾನು ನನ್ನಲ್ಲಿರುವ ದೇವತೆಗಳ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಕಾಶತೆಯನ್ನು ತಂದ ಗುರು ಧ್ಯಾನ ಶಿವನಿಗೆ ಅಥವಾ ಉಮಾ ಭಗವಂತನಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ; ನಾನು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಕಾರಣವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ವಂದಿಸುತ್ತೇನೆ, ಹಾವಿನ ಮೇಲೆ ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿರುವ; ನಾಭಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಿರುವ, ಧ್ಯಾನದ ವರವನ್ನು ದುರುಪಯೋಗ ಪಡಿಸಿಕೊಂಡ ಅಮರತ್ವ ವೀರರ ಸಂಹಾರಕ ಎಲ್ಲರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲೂ ಇರುವವನು, ತಮ್ಮ ತಪ್ಪುಗಳಿಗೆ ಮಾನಸಿಕ ಆಲೋಚನೆಗೆ ದೂಡಿ ದೈಹಿಕ ವ್ಯಾಧಿಯನ್ನು ನೀಡಿ ಸಂಹರಿಸುವ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ನಾನು ವಂದಿಸುತ್ತೇನೆ; ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ ಮತ್ತು ಬೆಂಕಿಯಂತೆ ಮೂರು ಕಣ್ಣುಗಳ ಗೋಪ್ಯತೆ ಸಾರುವ ಶಿವನಿಗೆ ನಾನು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ; ನಾನು ಜ್ಞಾನದ ಉತ್ಪಾದಕನಾದ ಜಗದ್ಗುರು ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ; ವೇದ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಶಿಲ್ಪ ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಾರಿದ ಬ್ರಹ್ಮ ಜ್ಞಾನಿ ವಿಷ್ವಕರ್ಮನಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ. ಎಡಗೈ ಅಂಗೈಯಲ್ಲಿ ಕುಂಡಲಿನಿ ಜಾಗೃತಿ ಗೊಳಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ಇದೆ ಎಂದು ಸಾರಿದ ಗಣೇಶ ಮತ್ತು ಹನುಮನಿಗೆ ವಂದಿಸುವೆ. ಹತ್ತು ಬೆರಳಿನಲ್ಲೂ ನಮ್ಮ ಆರೋಗ್ಯ ಇದೆ ಎಂದು ಸಾರಿದ ವೇದೋಕ್ತಿಯನ್ನು ಶಿಲ್ಪ ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಾರಿದ ಅಮರಶಿಲ್ಪಿ ಜಕಣಾಚಾರಿಯನ್ನು ನಮಿಸುತ್ತೇನೆ, ತನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ವರವನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸುವ ಮತ್ತು ಅವರಿಗೆ ಸರ್ವ ಜ್ಞಾನಾಶ್ರಯ ನೀಡುವ ರಹಸ್ಯ ನಾಮದ ಹಯಗ್ರೀವನಿಗೆ ನಾನು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ; ನಾನು ಮಂಗಳಕರವಾದ ಗುಪ್ತಗಾಮಿನಿ ಸರಸ್ವತಿ ಮಾತೆಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ. ಇನ್ನಾದರೂ ಓ ಬ್ರಹ್ಮ ಓ ವಿಷ್ಣು ಓ ಶಿವ, ಓ ಋಷಿವರ್ಯರೆ ನನ್ನ ಅಪರಾಧಗಳಿಗಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿ ಎಂದು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಓ ದೇವಾನು ದೇವತೆಗಳೇ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವ ಶ್ವೇತವರ್ಣದ ಚಿನ್ಹೆ ಬಗ್ಗೆ ನಾನು ಚಿಂತಿಸಲಿಲ್ಲ, ನಿಮ್ಮ ಹಸ್ತ ಮುದ್ರೆಯ ಭಾವ ಏನೆಂದು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ, ನಿಮ್ಮ ಕೆಲವು ನಗ್ನ ಸ್ವರೂಪವು ನನ್ನಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯ ಭಾವನೆ ಬರಲೆಂದು ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದೂ ಎಂದು ಅರಿಯಲಿಲ್ಲ, ನಿಮ್ಮ ಕರಾಳ ಮುಖವೂ ದುಷ್ಟರನ್ನು ಬಲಿಯಾಕಲೆಂದೇ ಎಂದು ತಡವಾಗಿ ಅರಿವಾಯಿತಲ್ಲ, ಆಗ್ರ ಪೂಜಿಪ ಗಣೇಶನಿಗೆ ದೊಡ್ಡ ಹೊಟ್ಟೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಹೊಟ್ಟೆಯವರೆಗೆ ಮೊದಲಾಗಿ ಉಸಿರಾಟದ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ ಮಾಡಿ ಎಂದು ರಹಸ್ಯ ತಿಳಿಸಿದ್ದು ಅರಿಯಲಿಲ್ಲ, ಮೂರು ಸಂಕೇತದ "ಅಕಾರ ಉಕಾರ ಮಕಾರ" ರಹಸ್ಯ ಅರಿಯಲಿಲ್ಲ, ಮೂರು ಸಂಕೇತದ ಇಡಾ, ಪಿಂಗಳಾ, ಸುಷುಮ್ನಾ ರಹಸ್ಯ ಅರಿಯಲಿಲ್ಲ, ಪಂಚ

ರೀತಿಯ ವಿವಿದತೆಯನ್ನು ನಾ ಅರಿಯಲಿಲ್ಲ, ಸಪ್ತ ಮಾತೃಕೆಯರ ನಾ ಅರಿಯಲಿಲ್ಲ, ದೇಹವೇ ದೇವಾಲಯವೆಂದು ಅನ್ವೇಷಿಸಲಿಲ್ಲ, ಎನ್ನಲ್ಲೇ ಅಮೃತ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವ ಭಾವ ನಾ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ, ಗೋವುಗಳು ನಿಮ್ಮ ಬಳಿ ಇರುವಾಗ ಅದರ ಮಹತ್ವದ ಬಗ್ಗೆ ಚಿಂತಿಸಲಿಲ್ಲ, ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಹಾವಿನ ಪೂಜೆಯ ವಿಷಯ ನಾ ಅರಿಯಲಿಲ್ಲ, ದೇಹಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ರೀತಿಯ ಎರಡು ರೀತಿಯ ಅಂಗ ವಿಶೇಷತೆ ಬಗ್ಗೆ ಅರಿಯಲಿಲ್ಲ. ಜನ್ಮ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಪಾಪ ಮಾಡಿ ಇಂತಹ ಸ್ವಯಂ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಇಲ್ಲಿವರೆಗೆ ವಂಚಿತನಾದೆನಲ್ಲ ಮುಂದಾದರೂ ಹೀಗಾಗದಿರಲಿ, ಆದ್ದರಿಂದ, ಓ ಬ್ರಹ್ಮ, ಓ ವಿಷ್ಣು, ಓ ಶಿವ, ಓ ಋಷಿವರ್ಯರೆ ನನ್ನ ಅಪರಾಧಗಳಿಗಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿ ಎಂದು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಓ ಬ್ರಹ್ಮ, ಓ ವಿಷ್ಣು, ಓ ಶಿವ, ಓ ಋಷಿವರ್ಯರೆ, ನಾನು ಮಾಡಿದ ಎಲ್ಲಾ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿ, ಕೈಗಳು ಅಥವಾ ಪಾದಗಳಿಂದ, ಪದಗಳು ಅಥವಾ ದೇಹದಿಂದ, ಕಿವಿ ಅಥವಾ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ, ಮನಸ್ಸು ಅಥವಾ ಹೃದಯದಿಂದ; ಹಿಂದಿನದು ಮತ್ತು ಇನ್ನೂ ಬರಲಿರುವ ಅರಿವಿಲ್ಲದೆ ಮಾಡಿದ ಮತ್ತು ಮಾಡಬಹುದಾದ ನನ್ನ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿ, ಪಾಪ ಮಾಡುವ ಮುನ್ನ ಎನ್ನ ಅರಿವಿಗೆ ತನ್ನಿ ಎನ್ನ ಬದಲಿಸಿ ಕರುಣೆಯ ಸಾಗರರೇ, ಮಹಾನ್ ದೇವರುಗಳೇ, ಆಶೀರ್ವಾದದ ಸಂಪದ್ಭರಿತರೇ, ವಿಶ್ವದ ಎಲ್ಲಾ ಜಗದ್ಗುರುಗಳೇ, ಎನ್ನ ಈ ಗಹನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿಸಿದ ನಿಮಗೆಲ್ಲಾ ನನ್ನ ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ಪ್ರಣಾಮಗಳು.

ವಂದನೆಗಳು